

שבוע פרשת עקב

(2 - 8 August 20)

י"ב - י"ח מנחם-אב תש"פ

ספרי' - אוצר החסידים - ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

שער
שלישי

היכל
תשיעי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

סניף אה"ק כפר חב"ד

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

הי' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

**מוֹדָה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיִם שֶׁהַחַיּוּת בִּי נִשְׁמָתִי
בְּחַמְלָה. רַבָּה אֲמוּנָתְךָ.**

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך לזוהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

**בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ
וְצִוָּנוּ עַל דְּבָרֵי תוֹרָה:**

**וְהַעֲרַב נָא יי אֱלֹהֵינוּ אֶת־דְּבָרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְכִי
כְּל־עֲמֻךְ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְהָיָה אֲנַחְנוּ וְצִאֲצֵאֵינוּ,
וְצִאֲצֵאֵינוּ כְּל־עֲמֻךְ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כְּלָנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֻךְ וְלֹמְדֵי
תוֹרָתְךָ לְשִׁמּוֹה. בְּרוּךְ אַתָּה יי, הַמְלַמֵּד תוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:
בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל
הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בְּרוּךְ אַתָּה יי, נוֹתֵן
הַתּוֹרָה:**

**וַיִּדְבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בְּנָיו
לֵאמֹר כֹּה תִּבְרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲמֹר לָהֶם:
יְבָרְכֶךָ יְהוָה וַיִּשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיַּחֲנֹךְ: יִשְׂאֵל
יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיִּשֶׁם לְךָ שְׁלוֹם:**

וְשִׁמּוֹ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֵין אֲבָרְכֶם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

**בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ
וְצִוָּנוּ לְהִנִּיחַ תְּפִלִּין:**

הברכה השנייה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין שלידי לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

**בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ
וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:**

קריאת שמע

**שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יי אֱלֹהֵינוּ, יי אֶחָד:
בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מְלֻכּוֹתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:**

**וְאַהֲבָתָה אֶת יי אֱלֹהֶיךָ, כָּכָל לְבָבְךָ וּכָכָל נַפְשְׁךָ וּכָכָל
מֵאֲדָרְךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצֻוֶּה
הַיּוֹם, עַל לְבָבְךָ. וְשִׁנְתָּם לְבָנֶיךָ וּדְבַרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ
וּבְלִכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ. וְקִשְׁרָתָם לְאוֹת עַל יָדְךָ,
וְהָיוּ לְטֹטְפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוֹזֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ.
וְהָיָה אִם שָׁמַעְתָּ שְׁמִעֵנוּ אֵל מִצְוֹתֵינוּ, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצֻוֶּה
אַתָּה הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יי אֱלֹהֵיכֶם וּלְעַבְדּוֹ, כָּכָל
לְבַבְכֶם וּכָכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מִטֵּר אֶרְצְכֶם בַּעֲתוֹ יוֹרֵה
וּמִלְקָשׁ, וְאֶסְפַּתְי דִּגְגָךְ וְתִירְשְׁךָ וַיְצַהֲרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשַׁעְרְךָ
לְבִהְמֶתְךָ, וְאֶכְלָתָה וּשְׂבַעְתָּ. הַשְׁמֵרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם,
וּסְרַתְם וּעִבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְהָרָה
אִף יי בָּכֶם וְעַצֵּר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מִטֵּר וְהָאֲדָמָה לֹא
תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וְאֶבְרַתְם מִתְּרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטְּבֵאָה אֲשֶׁר יי
נָתַן לָכֶם. וְשִׁמַּתֶּם אֶת דְּבָרֵי אֱלֹהִים עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם,
וְקִשְׁרַתְם אֹתָם לְאוֹת עַל יְדֵיכֶם וְהָיוּ לְטֹטְפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם.
וְלִמְדֻתְם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ
וּבְלִכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוֹזוֹת בֵּיתְךָ
וּבְשַׁעְרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם וַיְמֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר
נִשְׁבַּע יי לְאַבְרָהָם לֵאמֹר, לָתֵת לָהֶם, בְּיָמֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.
וַיֹּאמֶר יי אֵל מֹשֶׁה לֵאמֹר. דַּבֵּר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ
אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִית עַל כְּנָפֵי בְּגָדֵיהֶם לְדֹרֹתָם,
וְנָתַנוּ עַל צִיצִית הַכֶּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית,
וְרָאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יי, וְעָשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא
תִתְּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים
אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וְעָשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתֵינוּ, וְהָיִיתֶם
קֹדְשִׁים לְאֱלֹהֵיכֶם. אֲנִי יי אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם,
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְהוֹיֹת לָכֶם לְאֱלֹהִים, אֲנִי יי אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יי
אֱלֹהֵיכֶם) אָמֵן.**

נכון לומר קודם התפילה:

**הָרִינִי מִקַּבֵּל עָלֵי מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁל וְאַהֲבָתָה לְרַעְךָ כְּמוֹךָ
מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק
לימי החודש.**

**יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יי אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שִׁיבְנָה בֵּית
הַמִּקְדָּשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ כְּתוֹרָתְךָ.
אֵךְ צְדִיקִים יִרְדּוּ לְשִׁמְךָ יִשְׁבּוּ יִשְׂרָאֵל אֶת פָּנֶיךָ.**

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם מבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חוקש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להדביר קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לכד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שנותן לו מותרו או שקיבל כפרם ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפש, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשיתיות "לה'") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החרד כולו ייהפך ל"חרד ובית של צדקה".

קִיט

זה המזמור נכבד מאד וחברו דוד על שמונה א"ב וכל אות ח' פסוקים ובכל פסוק יש בו דרך או תורה עדות פקודים מצוה אמירה דבור משפט צדק חקים, כל המזמור הוא מוסר ובקשות גדולות שמן הראוי כל אדם לאמרו בכל יום והוא הכנה גדולה לעבודת הקדוש ברוך הוא (פר"ץ ב"ן דמ"ה סימן שבהם מלת עדותיך בוי"ו חולם):

א אֲשֶׁרִי תִמְיַיֶּה־דֶּרֶךְ הַהֲלָכִים בְּתוֹרַת יְהוָה: ב אֲשֶׁרִי נִצְרִי עֲדוֹתַי בְּכָל־לֵב יִדְרָשׁוּהוּ: ג אֵף לֹא־פָעַלְו עוֹלָה בְּדַרְכּוֹ הַלְכוּ: ד אֵתָה צוֹיִתָה פִקְדֵיךְ לִשְׁמֹר מְאֹד: ה אֲחֲלִי יִפְגּוּ דְרָכֵי לִשְׁמֹר חֻקֶּיךָ: ו אֲזוּ לֹא־אֲבוֹשׁ בְּהַבִּיטִי אֶל־כָּל־מִצְוֹתֶיךָ: ז אֲוֹדֶךְ בִּישׁוֹר לִבִּי בְּלִמְדֵי מִשְׁפָּטִי צִדְקֶךָ: ח אֶת־חֻקֶּיךָ אֲשֶׁמֹר אֶל־תַּעֲוִבֵי עַד־מְאֹד: ט בְּמָה יִזְכֶּה־נַּעַר אֶת־אַרְחוֹ לִשְׁמֹר כְּדִבְרֶךָ: י בְּכָל־לִבִּי דִרְשָׁתֶיךָ אֶל־תִּשְׁנִי מִמִּצְוֹתֶיךָ: יא בְּלִבִּי צִפְנֹתִי אִמְרֹתֶיךָ לִמְעַן לֹא אֲחַטָּא־לָךְ: יב בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה לִמְדֵנִי חֻקֶּיךָ: יג בִּשְׁפָתִי סִפְּרֹתֶי כָּל־מִשְׁפָּטֶי־פִיךָ: יד בְּדֶרֶךְ עֲדוֹתֶיךָ לִשְׁשֹׁתִי כָּעַל כָּל־הָיוֹן: טו בְּפִקְדוֹתֶיךָ אֲשִׁיחָה וְאֶבִּיטָה אֶרְחֹתֶיךָ: טז בְּחֻקֹּתֶיךָ אֲשַׁתְּעֹשֶׂע לֹא אֲשַׁכַּח

המשך תהלים בעמוד 80

סוף זמן קידוש לבנה: יום שני בערב, י"ג מנחם אב

אגרות קודש

ב"ה, כ"א מנ"א, תשכ"ג

ברוקלין.

הרה"ג ווי"ח אי"א נוי"נ עוסק בצ"צ וכו' מו"ה ניסן שי'

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת שני מכתביו, ורצונו חפצתי לקיים ע"ד מכתב בקשר להו"ל ספרו טהרת המים, אבל דא עקא, כי רבות טרדות סבבוני ואיני יודע מתי יהי זמן פנוי לעיין בו עוה"פ מקופיא, ולכן באם כבר מוכן הוא לדפוס, צ"ע אם כדאי לחכות על הנ"ל, ובפרט שכבר איתמחי גברא ואיתמחי ספרו.

בהזדמנות זו אביע צערי הרב על השתיקה המוחלטת ד... בהנוגע לתפלה בבתי ספר העממיים, והרי ימים ספורים נשארו עד התחלת זמן לימודים בבתי ספר הנ"ל, והרי שבשנת כיון דעל על, עאכו"כ ענין שלהלעו"ז ג"ק הטמאות לגמרי, יהי בזה ריוח הכי עצום, מאות אלפים מאחב"י יושלל מהם ח"ו היל"ת הזכרת שם שמים עכ"פ פעם אחת ביום, ועוד יותר וגם זה עיקר, תפלה בימים האמורים, וצע"ג (ואת"ל א"צ עיון כלל), האם ישנם ענינים חשובים יותר אשר על אחריות הרבנים לעשות בהם, ובפרט כפי שאמרתי זה כ"פ, אשר שתיקת ארגונים יהודים כהודאה דמיא להלעו"ז, שהרי חוצפא יסגי, ומדברים הם בשם כלל ישראל, ואין פוצה למחות, וקשה להאריך בדבר המבהיל.

לתוכן מכתבו האי' בהנוגע למקוה הידועה, מה שאינו מובן כלל וכלל: מהו האיסור לבדוק מקוה, שכנראה עשיריות בשנים לא עלה על לב איש לבדוק הנעשה ביסוד הכשרות שלה? והרי אפילו מעין עלול לשינויים, ובפרט שבדאי כדרך כל הערים בארצוה"ב היו שם כמה חפירות וכו' וכו' שעלולים להשפיע על הנ"ל, והרי עצם הענין ענין דאורייתא הוא וכו' וכו' ובודאי לדכוותי דכת"ר אין צורך אריכות וביאור בזה.

נהניתי להוודע אשר נמצא הוא בנאות דשא, ויהי רצון שינצל הענין במילואו, ובפרט שמקרא מלא דבר הכתוב, בנאות דשא ירביצני על מי מנוחות ינהלני וכו' וכו' ועיין ג"כ רשימות אדמו"ר הצ"צ על הכתוב.

בכבוד ובברכה לקיץ ותמיד בריא ושמת.

מפתח כללי

מתורת רבותינו נשיאי חב"ד:	א) סדר הנחת תפילין	ב
כ) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציורים	ב) מזמורי תהלים קיט, קכ	ג
אדמו"ר הזקן	ג) מאמר ד"ה וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך	ה
רכ) שולחן ערוך הלכות שבת	ה) ש"פ עקב, י"ח מנחם-אב, ה'תשכ"ט	ה
לפי לוח רב יומי אדמו"ר הזקן	ד) שיחת שבת פרשת עקב,	ה
רכ) לקוטי תורה לסוסי ברכבי פרעה וגו'	ח"י מנחם-אב, ה'תשכ"ט	יט
אדמו"ר הזקן	ה) לקוטי-שיחות פרשת עקב כרך יד	כו
כג) תורת חיים	ו) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ"ק הרה"ג הרה"ח	לג
אדמו"ר האמצעי	המקובל ר' לוי יצחק שניאורסאהן זצ"ל	לג
כד) מאמרי הצ"צ – דרך מצותיך	ז) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת עקב	לד
אדמו"ר ה"צמח צדק"	ח) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת עקב	לה
כה) תורת שמואל תרל"ב	ט) שיעורי תהלים לשבוע פרשת עקב	סד
אדמו"ר מוהר"ש	י) שיעורים בספר התניא (מוגה)	סה
כו) קונטרס העבודה	לשבוע פרשת עקב	סה
אדמו"ר מוהרש"ב	יא) לוח "היום יום" לשבוע פרשת עקב	עו
כז) ספר המאמרים – קונטרסים	יב) הלכה יומית לעיון ברמב"ם	עט
אדמו"ר מוהררי"צ		
כח) ספר השיחות ה'תש"ב-תש"ג בלה"ק	שיעורי רמב"ם	
אדמו"ר מוהררי"צ	יג) – ג' פרקים ליום לשבוע פרשת עקב	פב
כט) ספר הזכרונות פרק כו	יד) – פרק אחד ליום לשבוע פרשת עקב	קנח
ל) אגרות קודש	טו) – ספר המצוות לשבוע פרשת עקב	קעה
אדמו"ר מוהררי"צ		
רמא	טז) נביאים וכתובים	
	ירמיה פרק מ, דניאל פרק ו	קעז
לא) חומש לקריאה בציבור	יז) משניות – מסכת מידות/קנינים	
לב) קריאה התורה למנחת שבת-קודש	ביאור קהתי	קעט
לג) ביאורים לפרקי אבות פרק ד	יח) עין יעקב מסכת מגילה	קפט
לד) לוח זמנים לשבוע פרשת עקב	יט) מסכת שבת עם ביאורים	
לה) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש	מדף קמט עד דף קנה	קצ

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

1 נאמר בפרשת השבוע, פרשת עקב, בפסוקי פרשת 'והיה אם שמוע':
 2 וּכְתַבְתֶּם מִצּוּה לַכְּתוּב אֶת פְּרֻשֹּׁת 'שְׁמַע' וְהָיָה אִם שְׁמוֹעַ' עַל גְּבִי קֶלֶף
 3 שְׁאוֹתוֹ יֵשׁ לִקְבֹּעַ עַל מִזְוֹת בֵּיתְךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ¹. וְאֵימָת, וּמוֹבָא
 4 בַּמָּאמָר דְּבוֹר-הַמֶּתַחִיל הַפּוֹתַח בַּפּסוּק הֵזָה שְׁנֵאמַר עַל יְדֵי אֲדַמּוּר
 5 הַמַּהֲרָשׁ (רַבִּי שְׁמוּאֵל, הָאֲדַמּוּר
 6 הַרְבִּיעִי בִּשְׁוֹשֶׁלֶת אֲדַמּוּרֵי חֲבֵד-
 7 לְיִבְאוּיִטְש) בְּשָׁנָה תֵּרַכ"ט²
 8 (לִפְנֵי מָאָה שָׁנָה כְּלוּמַר, מֵאָה
 9 שָׁנָה לִפְנֵי אֲמִירַת מֵאמֵר זֶה עַל יְדֵי
 10 הַרְבִּי בִּשְׁנַת תַּשְׁכ"ט), דְּצָרִיךְ
 11 לְהִבִּין עֲנִין הַתּוֹכֵן הַפְּנִימִי, לִפִּי
 12 הַחֲסִידוּת, שֶׁל הַמִּזְוָה שְׁקוֹבְעִים
 13 בְּפֶתַח הַבַּיִת.
 14 וּמִבְּאֵר אֲדַמּוּר מַהֲרָשׁ בַּמֵּאמֵר
 15 הַנּוֹכְרִי, שִׁפְיַת' קָאִי מִכּוּוֹן עַל
 16 כְּלָלוֹת הָעוֹלָם³, וּבִאֲשֶׁר כָּל
 17 אֶחָד וְאֶחָד נִכְנָס לְדוֹר בְּבֵית
 18 הַפְּרָטִי שְׁלוֹ, צָרִיךְ לִקְבֹּעַ מִזְוָה
 19 בַּהּ מְדוּבָר עַל אַחֲדוּת ה' וּבִיטוּל
 20 הָעוֹלָמוֹת לְאִלּוּקוֹת וְעַל קִיּוֹם הַמִּצְוּוֹת
 21 בְּכַדִּי שִׁתְּבּוּנֵן הָאָדָם הַקּוֹבֵעַ אֶת
 22 הַמִּזְוָה, וְיִזְכּוֹר שְׁעָלָיו לְהַמְשִׁיךְ
 23 מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה וּלְהַבִּיאַ לְיַדִּי גִּילּוּי אֶת
 24 הַמְּשָׁכְתָּה וְהַתְּגַלּוּת אֶלְקוּתוֹ
 25 יִתְּבַרְךָ לֹא רַק בְּבֵיתוֹ הַפְּרָטִי אֲלָא גַם
 26 בְּכָלִלוֹת הָעוֹלָם, לְהִיּוֹת עַל יְדֵי
 27 הַמְּשָׁכְתָּה וְהַתְּגַלּוּת הָאִלּוּקוֹת בְּעוֹלָם
 28 קִיּוֹם הָעוֹלָם כּו'. שְׁהִי הָעוֹלָם
 29 מִתְּהוּוֹה וּמִתְקַיֵּים בְּכּוּחַ הָאוֹר וְהַחַיּוּת
 30 הָאִלּוּקִית שֶׁנִּמְשַׁכֶּת בּוֹ. וְהִינֵנו,
 31 דְּכָשֶׁם שְׁקוֹבְעִים מִזְוָה בְּבֵית
 32 פְּרָטִי לְהוֹרֹת שִׁפְיַת וְכָל
 33 אֶשְׁרֵנוּ נִמְצָא בּוֹ בְּתוֹךְ הַבַּיִת, כּוֹלָל
 34 גַּם בְּעַל-הַבַּיִת בְּעַצְמוֹ, כּוֹלָם
 35 שִׁיכִים לְהַקְבֵּה⁴, וְעַל-יְדֵי-
 36 זֶה בְּאִמְצָעוֹת הַחֲכָמָה שֶׁהֵבִית וְכָל מֵה
 37 שִׁישׁ בּוֹ שִׁיכִים לְקֹדֶשׁ-בְּרוּךְ-הוּא
 38 נַעֲשִׂית שְׁמִירַת הַבַּיִת עַל-יְדֵי
 39 הַקְבֵּה⁵, וְכִפִּי שֶׁמּוֹבָא בְּמִקְוֹת רַבִּים שֶׁהַמִּזְוָה הִיא שְׁמִירָה וְהַגָּנָה,
 40 כְּמוֹ-כֵן יִשְׁנֵנו עֲנִין הַמִּזְוָה לִפִּי הַמְּשָׁמְעוֹת הַפְּנִימִית שֶׁל הַדְּבָרִים

בְּנוֹגֵעַ לְכָלִלוֹת הָעוֹלָם, שֶׁזֶּהוּ הַתּוֹכֵן הַפְּנִימִי שֶׁל מִצְוֹת הַמִּזְוָה הוּא
 עֲנִין עֲבוּדַת ה' שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁעַל מַעֲלָתָם הַמִּיּוֹחֶדֶת אֲמָרוּ חֲכָמֵינוּ
 ז"ל "אַתֶּם קְרוּיִים אָדָם"⁶ (וּבִלְשׁוֹן הַגִּמְרָא, "קְבִירֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים אֵינִן
 מִטְּמָאִין בְּאוֹהֶל, שְׁנֵאמַר וְאַתָּן צָאֲנִי צֶאֱן מְרַעֲיָי אָדָם אֲתָם, אֲתָם קְרוּיִין אָדָם
 וְאֵין הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים קְרוּיִין אָדָם"),
 שְׁמִתְקַנְיִים בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָעוֹבְדִים אֶת
 ה' בְּעוֹלָם הַזֶּה, מַעֲדָנִים וּמוֹכָכִים אֶת
 הָעוֹלָם שִׁפְיָהּ מִקּוֹם וְכָלִי רָאוּי
 לְדִירַת הַקֹּדֶשׁ-בְּרוּךְ-הוּא הַנִּקְרָא
 'אָדָם הָעֲלִיּוֹן', וְתוֹכֵל לְהִיּוֹת
 בְּעוֹלָם הַשְּׂרָאָה הַשְּׁכִינָה, וְלֹא רַק
 שִׁפְיָהּ הָעוֹלָם הַזֶּה רָאוּי לְדִירָה,
 אֲלָא שִׁפְיָהּ "דִּירָה לּוֹ
 יִתְּבַרְךָ" בְּפֶעַל שֶׁאֵין תְּהִיָּה בְּעוֹלָם
 הַשְּׂרָאָה הַשְּׁכִינָה וְהַתְּגַלּוּת אִלּוּקוֹת
 בְּפֶעַל, וְעַל-יְדֵי-זֶה הַשְּׁעוֹלָם הוֹפֵךְ
 לְהִיּוֹת 'דִּירָה' לְקֹדֶשׁ-בְּרוּךְ-הוּא
 נַעֲשִׂית הַשְּׁמִירָה וְהַגָּנָה
 הָאִלּוּקִית בְּכָלִלוֹת הָעוֹלָם.
 וְזֶהוּ גַם עֲנִין הַתּוֹכֵן הַפְּנִימִי שֶׁל
 קְבִיעַת הַמִּזְוָה בְּפֶתַח הַבַּיִת,
 כְּדִיּוֹק לְשׁוֹן הַבְּרָכָה שֶׁמְבָרְכִים
 בַּעַת קִיּוֹם מִצְוֹת מוֹזוּה לִקְבֹּעַ
 מִזְוָה⁷, דְּכִיּוֹן שְׁעַל-יְדֵי
 הַמִּזְוָה נַעֲשֶׂה הַבַּיִת (הֵן
 הַבַּיִת הַפְּרָטִי עַל יְדֵי קְבִיעַת
 הַמִּזְוָה בְּפֶתַח שְׁלוֹ, וְהֵן הַבַּיִת'
 שֶׁל כָּלִלוֹת הָעוֹלָם עַל יְדֵי כָּלִלוֹת
 עֲבוּדַת ה' שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל) דִּירָה לּוֹ
 יִתְּבַרְךָ, הִרִי זֶה עֲנִין שֶׁל
 קְבִיעַת (דִּירַת קְבִיעַת), דְּ"קְבִיעַת
 לֹא בְּטָל"⁸ הִלְכָה הִיא אִשְׁטוּרִים
 בְּטָלִים בְּרֹב (בְּתַנָּאִים וְאִפְסִי
 מְסוּמִים הַמְּבֹאֲרִים בְּש"ס וְפּוֹסְקִים)
 אֶךְ אִם הָאִשְׁטוּר קְבִיעַת, אֵין הוּא מִתְּבַטֵּל,
 לְמַשֵּׁל אָדָם רַכֵּשׁ בֶּשֶׁר בְּמִקּוֹם שִׁישׁ בּוֹ
 תִּשְׁעַת חֲנִיּוֹת שֶׁמּוֹכּוֹרֵת בֶּשֶׁר כֹּשֶׁר,
 וְחֲנוּת אַחַת שֶׁמּוֹכּוֹרֵת בֶּשֶׁר לֹא כֹשֶׁר,
 וְהוּא מְסוּפֵק מֵאִיּוֹ חֲנוּת קְנָה, מֵאַחַר שֶׁהַחֲנוּת הִלָּא כֹּשֶׁרָה הִיא קְבִיעַת, הִרִי
 לְמַדּוֹת שֶׁהִיא מֵיעוּט לְגַבִּי הָרֹב, מֵאַחַר שֶׁקְבִיעַת אֵינּוּ בְּטָל, הַבֶּשֶׁר אֲסוּר,
 וְכִפִּי שֶׁמּוֹבָא בְּמִקְוֹת רַבִּים שֶׁהַמִּזְוָה הִיא שְׁמִירָה וְהַגָּנָה,
 לִפִּי הַמְּשָׁמְעוֹת הַפְּנִימִית שֶׁל הַדְּבָרִים

(1) פרשתנו יא, כ. (2) סה"מ תרכ"ט ע' שה. (3) ראה ויק"ר רפ"א. (4) ראה גם תו"א מקץ מג, סע"ג. אוה"ת חנוכה שלד, א. סה"מ עטר"ת ע' קמה. תרח"ץ ע' קפ. (5) ראה ע"ז יא, א. טור יו"ד סרפ"ה. לקו"ש ח"ט ע' 121 ואילך. וש"נ. (6) יבמות סא, רע"א. (7) רמב"ם הל' מזוזה פ"ה ה"ז. טוש"ע יו"ד סרפ"ט ס"א. (8) כתובות טו, א. זבחים עג, ב ובתוס' שם. וראה עט סופר (להרא"ז סופר) על סוגיות הש"ס כלל קבוע. וש"נ.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

הנביא זכריה "פרזות תשב ירושלים" ¹¹, כלומר, ירושלים תהיה
מוגנת ושמורה ללא חומה, מפל-מקום יהיה גם ענין של שמירה
והגנה באמצעות החומה, והכוונה לחומה במובן הרוחני כמו
שפתיב ¹² בהמשך אותה נבואה של זכריה שהקדוש-ברוך-הוא מבטיח אנני
איהיה לה לירושלים גו' חומת
אש סביב, ומאחר שגם לעתיד
לבוא, בימות המשיח, תהיה הגנה
ושמירה על ידי חומה (רוחנית), מובן
שגם לעתיד-לבוא יש מקום וענין
בשמירה והגנה על ידי המזוזה.
(ב) וממשיך אדמו"ר מהר"ש
במאמר הנזכר: ולהבין ענין
התוכן הפנימי של מצוות המזוזה,
צריך להקדים ולבאר תחילה את
ענין התוכן הפנימי של מה
שפתיב ¹³ בתורה בדיני עבד עברי
ואם אמר יאמר העבד גו'
לאחר סיום שש שנות עבודתו שאינו
רוצה לצאת לחופשי אלא להישאר
עבד והגישו אדוניו אל הדלת
או אל המזוזה, ורצע אדניו
את אָזְנוֹ גו', ואמר חכמינו
ז"ל ¹⁴ מה נשתנה האָזְן כו'
שדווקא בה העבד נרצע אלא אָזְן
ששמעה על הר סיני שהקדוש-
ברוך-הוא אומר "כי לי בני
ישראל עבדים" ¹⁵ ולא לאף אחד
אחר, והלך וקנה אָדוֹן לעצמו,
ירצע. דלת ומזוזה שהיו
עדים וכו', כדברי הגמרא "מה
נשתנה דלת ומזוזה מכל כלי שבבית,
אמר הקדוש-ברוך-הוא: דלת ומזוזה
שהיו עדים במצרים בשעה שפסחתי
על המשקוף ועל שתי המזוזות,
ואמרתי כי לי בני ישראל עבדים ולא
עבדים לעבדים, והוצאתים מעבדות לחירות, והלך זה וקנה אָדוֹן לעצמו, ירצע
בפניהם".
ומזה מכך שחכמינו מקשרים בין רציעת האָזְן למזוזה, כאמור לעיל,
מוכיח שענין המזוזה שיהא לאָזְן וחוש השמיעה שבאדם כפי
שממשיך ומבאר. דהנה, ידוע ¹⁶ במקורות קדומים ובעיקר ב"ספר חרדים"
לרבי אלעזר אזכרי שכל מצוה מתייחסת במיוחד לענין פרטי של
גוף האדם. וכמו שהוא בכללות העבודה

1 וּלְהַעֲרִי, שֶׁהָיָה דָּ"ק קבוע לא בטל" הוא בודאי מן התורה,
2 וְלֹא כְּשֶׁאֵר הַעֲנִינִים שְׁאִינֵם בְּטָלִים, שֶׁבָּהֶם יֵשׁ שְׁקָלָא-
3 וְטָרְיָא דִּין אִם זֶה מִן הַתּוֹרָה אוּ מִדְּרַבָּנָן ⁹, לדוגמה, ההלכה
4 קובעת כי 'דבר חשוב' (כמו סוגים משובחים של אגוזים ורימונים) לא בטל
5 ואם דבר איסור שהוא 'דבר חשוב'
6 התערב ברוב היתר, כל התערובת
7 אסורה. וכתבו הפוסקים כי לפי דעות
8 רבות הלכה זו היא מתקנת חכמים,
9 ולכן במקרה של ספק יש להקל
10 (בהתאם לכלל של 'ספיקא דרבנן
11 לקולא') ואילו הכלל ש'קבוע לא בטיל'
12 הוא דין מן התורה (ולכן נוהג בו הכלל
13 'ספיקא דאורייתא לחומרא') והינו,
14 שֶׁהָעֵדֶר הַבְּטוּל שֶׁל 'קבוע'
15 וההלכה שאינו מתבטל ברוב הוא
16 לא מצד גדרים וסגים כו',
17 כמו כל איסורי דרבנן שהוסיפו חכמים
18 על איסורי התורה כסיג כדי שלא
19 יבוא לעבור על איסורי התורה אלא
20 קבוע אינו בטל מעקר הדין].
21 וְעֵינֵן זֶה שֶׁעַל-יְדֵי הַמְּזוּזָה
22 שבני ישראל קובעים בבתיהם
23 הפרטיים נעשה לא רק הבית הפרטי
24 אלא כָּל־לְלוֹת הָעוֹלָם "דירה לו"
25 "תְּבַרְךָ", מקום ראוי לגילוי אלוהות
26 והשראת השכינה, כאמור לעיל, הנה
27 עֲכָשׁוּ בזמן הגלות הרי זה
28 בְּהַעֲלֵם ואין זה נראה וניכר בעולם
29 שכתוצאה מקיום מצוות מזוזה וכללות
30 עבודת ה' בעולם, העולם הזה הופך
31 להיות דירה לקדוש-ברוך-הוא, אכל
32 לְעֵתִיד-לָבֹא בימות המשיח יִהְיֶה
33 זֶה בְּגִלּוּי והדבר יהיה ניכר בגלוי
34 במציאות הגשמית. וגם אָז בימות
35 המשיח, אחרי שתושלם ותתמלא
36 הכוונה האלוהית בבריאת העולם, עדיין יצטרף להיות ענין השמור
37 השמירה וההגנה על-ידי "מזוזת ביתך ובשעריך", וכפי שחכמינו
38 ז"ל דורשים את המילה "ובשעריך" לרבות כו' את החיוב לקבוע מזוזה
39 גם בפתחים של שְׁעָרֵי עִירוֹת ¹⁰ (ובלשון הגמרא, "תנו רבנן:
40 בשעריך אחד [דין אחד, שוה] שערי בתים ואחד שערי חצרות ואחד שערי
41 מדינות ואחד שערי עיירות יש בהן חובת מצוה למקום, משום שנאמר
42 וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך"). דאף שֶׁלְעֵתִיד-לָבֹא יִהְיֶה כדברי

(9) ראה רמ"א יו"ד סק"י ס"א. משנה למלך הלי מעילה פ"ז ה"ו. (10) יומא יא, א. פירש"י ואתחנן ו, ט. (11) זכרי' ב, ח.
(12) שם, ט. (13) משפטים כא, ה"ו. (14) קידושין כב, ב. פירש"י שם, ו. (15) בהר כה, נה. (16) ראה בארוכה בספר חרדים.

ביאור בדרך אפשר

1 ד"בְּכַל לִבְכֹּךְ וּבְכַל נִפְשֶׁךָ וּבְכַל מַאֲדָךְ" 17, שֵׁשׁ מִצְוֹת
 2 שְׁשִׁיכוֹת לְמִמּוֹנוֹ שֶׁל אָדָם, שְׁעַל זֶה נֶאֱמָר בַּפְּסוּק זֶה שֶׁאֵחֶבֶת
 3 ה' צְרִיכָה לְהִיט "בְּכַל מַאֲדָךְ, בְּכַל מִמּוֹנְךָ" 18, גַּם אִם לֹשֶׁם כִּךְ
 4 הָאֵדָם צָרִיךְ לִוּוֹת עַל מִמּוֹנוֹ כִּמּוֹ מִצְוֹת מְזוּזָה שְׁצִרִיךְ לִרְכּוֹשׁ מְזוּזָה
 5 בַּמִּמּוֹנִי (וְעַל-דֶּרֶךְ-זֶה מִצְוֹת
 6 תִּפְלִין שְׁנֹפְרָה לִפְגִּיזָה
 7 בַּפְּסוּק 19 שְׁגַם הִיא דּוֹרֶשֶׁת הַנּוֹצָה
 8 שֶׁל מִמּוֹ), וְיֵשׁ מִצְוֹת שְׁשִׁיכוֹת
 9 לְאָדָם עֲצֻמוֹ וְקִיּוּמָן הוּא עַל יְדֵי
 10 לִיבֹ וּנְפִשׁוֹ שֶׁל הָאָדָם, כִּמּוֹ לְמַשֵּׁל
 11 מִצְוֹת הָאֵהֱבָה אֵת ה'.
 12 וּבִפְרָטִיּוֹת יוֹמֵר, כִּפִּי שֶׁהַמִּצְוֹת
 13 מִתִּיַּחֲסוֹת לְאֹבְדֵי הַגּוֹף הַגֵּה מִצְוֹת
 14 הָאֵהֱבָה מִקּוֹמָה בְּגוֹף הָאָדָם הוּא
 15 בְּחָלֵל הַיְּמִנִי שְׁפַלְבִּי, וְהַיְּנִי,
 16 דֹּאף שֶׁהָאֵהֱבָה צְרִיכָה לְהִיט
 17 "בְּכַל לִבְכֹּךְ וּבְכַל נִפְשֶׁךָ וּבְכַל
 18 מַאֲדָךְ", וְצְרִיכָה לְהִיט בְּכָל הַלֵּב
 19 וּבְכָל הַמִּצְוִיאוֹת וְגַם בְּכָל הַמִּמּוֹן שֶׁל
 20 הָאָדָם מִכָּל-מְקוֹם אִם בָּאִים לִפְרֹט
 21 יוֹתֵר וְלִיַּחֲסֹת לְאֵחֶבֶת ה' מְקוֹם סְטוּיִים
 22 בְּגוֹף הָאָדָם עֶקֶר הָאֵהֱבָה הִיא
 23 בְּחָלֵל הַיְּמִנִי שְׁפַלְבִּי, וּמִשָּׁם
 24 מִתְּפַשְׁטֵת אֵחֶבֶת ה' "בְּכַל
 25 לִבְכֹּךְ" כו' 20 וְעַד שֶׁהִיא בָּאָה
 26 וְנִרְגַּשְׁתָּ בְּכָל אֹבְדֵי וּבְכָל מִצְוִיאוֹת.
 27 וְעַל-דֶּרֶךְ-זֶה בְּנוֹגֵעַ לְמִצְוֹת
 28 מְזוּזָה, שָׂאף שְׁבִכְלָלוֹת הִיא
 29 שִׁיכָת לְמִמּוֹנוֹ שֶׁל אָדָם שֶׁכֵּן
 30 רֹכְשִׁים מְזוּזָה בְּכֹסֶף, כֹּאמֹר, מִכָּל-
 31 מְקוֹם בִּפְרָטִיּוֹת יוֹתֵר, בְּנוֹגֵעַ
 32 לְאָדָם עֲצֻמוֹ, אִם בָּאִים לִיַּחֲסֹת אֵת
 33 הַמְזוּזָה לְאֹבֵד פְּרִי בְּגוֹף הָאָדָם
 34 שִׁיכָת הִיא לְאֶזֶן וְחוֹשׁ
 35 הַשְּׁמִיעָה שְׁבִאָדָם כִּמּוֹ שֶׁמִּצְוִי
 36 בְּעִיֵּין רְצִיעַת אֲזוֹנוֹ שֶׁל עֶבֶד עֲבָרִי לִיד
 37 הַמְזוּזָה, כִּמּוֹבָא לְעִיל.
 38 וְעַל-פִּי-זֶה יִמְתַּק 21 מַה
 39 שֶׁהִמְאָמֵר הַנּוֹכַח שֶׁל אֲדַמְרִי
 40 מֵהַר"שׁ דְּבוֹר-הַמַּתְחִיל "וּכְתַבְתֶּם" הַנ"ל נֶאֱמָר בִּפְרָשֶׁת
 41 "עֲקֵב", אֵף שֶׁהַפְּסוּק "וּכְתַבְתֶּם" גו' נֶאֱמָר גַּם בִּפְרָשֶׁת

17) ואתחנן ו, ה. 18) משנה ברכות נד, א. פירש"י עה"פ. 19) שם, ח. 20) ראה תניא פ"ט. 21) ראה גם לקו"ש ח"ז ע' 28
הערה 56. ח"ט ע' 77 הערה 42. 22) ו, ט. 23) ג, כה. 24) לקו"ת ואתחנן ב, ד ואילך. 25) ד, א. 26) לקו"ת שם ג, ג. וראה
שם צו יז, ב. 27) ראה לקו"ת ואתחנן ג, ד. מאמרי אדה"ז תקס"ג ח"ב ע' תרסט ואילך. שערי תשובה לאדהאמ"צ ח"ב
קד, ב ואילך. מאמרי אדהאמ"צ הנחות תקע"ז ע' רעא.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 מרחוק נמשך לה בחינת אור מקיף ולא בחינת אור פנימי ממש, וְעוֹד זֹאת.
 2 פרט לכך ישנו עוד ענין שמשה רבנו כן פעל בו את ענין הראייה (אף
 3 שכאמור באופן כללי פעל את ענין השמיעה ולא את ענין הראייה) פִּדְיוֹעַ
 4 שְׁהַמְשִׁיךְ משה רבנו ופָּעַל אֶת עֲנִין הָרְאִיָּה מִמֶּשׁ אֶצֶל יְחִידִי
 5 סְגוּלָה²⁸], ונמצא שפרשת ואתחנן
 6 קשורה בענין הראייה מִה־שָּׁאִין־
 7 בן בְּפִרְשֵׁת "עֲקֵב" נֶאֱמַר²⁹
 8 בפסוק הפותח את הפרשה "וְהָיָה
 9 עֲקֵב תִּשְׁמָעוּן", עֲנִין
 10 הַשְּׁמִיעָה דְּוָקָא שהוא שונה
 11 מענין הראייה. וְכִיּוֹן שִׁתְּכֹן
 12 מֶאֱמָר זֶה המאמר הנזכר, דיבור
 13 המתחיל 'וכתבתם' תרכ"ט הוא
 14 מַעֲלָת עֲנִין הַשְּׁמִיעָה
 15 (כְּדִלְקָמֶז), לְכֹן שִׁיךְ זֶה
 16 לְפִרְשֵׁת "עֲקֵב", שְׁעִנְיָנָהּ הוא
 17 "וְהָיָה עֲקֵב תִּשְׁמָעוּן" וזו
 18 הסיבה לכך שהמאמר נאמר בפרשת
 19 עקב ולא בפרשת ואתחנן, אף-על-פי
 20 שגם בפרשת ואתחנן, הקודמת לפרשת
 21 עקב, מדובר על כתיבת מזוזות.
 22 וְלִהְיֶיר מִהַמְבָּאֵר בְּאֹר
 23 הַתּוֹרָה³⁰ לאדמו"ר ה'צמח צדק'
 24 בְּפִרְשֵׁת הכתוב "וְהָיָה עֲקֵב
 25 תִּשְׁמָעוּן" לפי החסידות,
 26 שְׁמִיעָה פּוֹלָלֶת שְׁלִשָּׁה
 27 פְּרוּשִׁים, שֶׁהֵם שְׁלֹשׁ בְּחִינֹת
 28 מַחְשָׁבָה דְּבוּר וּמַעֲשֵׂה
 29 (שהם כידוע שלוש הלבושים, כלי
 30 הביטוי, של נפש האדם). פְּרוּשׁ
 31 אֶחָד: 'שמיעה' לְשׁוֹן הַבְנָה,
 32 כְּמוֹ לְשׁוֹן הַכְּתוּב "דְּבַר כִּי
 33 שׁוֹמֵעַ עֲבָדְךָ"³¹ שאין הכוונה
 34 לשמיעה במובן הרגיל אלא לשמיעה
 35 מלשון הבנה וקליטה, דְּהִינּוּ
 36 שְׁמִיכִין (והרי ההבנה היא באמצעות
 37 מַחְשָׁבָה). פְּרוּשׁ שֵׁנִי: שמיעה
 38 לְשׁוֹן אֲסִיפָה, כְּמוֹ "וַיִּשְׁמַע
 39 שְׁאוּל"³² שפירושו כי שאלו אסף
 40 וכינס את העם (וההתכנסות היא
 41 כמובן מַעֲשֵׂה). וּפְרוּשׁ
 42 שְׁלִישִׁי: שמיעה כְּפִשׁוּטוֹ, לְשׁוֹן שְׁמִיעַת הָאֵזֶן (ושמיעה כפשוטה
 43 היא עֲנִין הַדְּבוּר, שֶׁהִרִי הָאֵזֶן שׁוֹמָעַת וקולטת את הַדְּבוּר).
- וּמִמִּשְׁיָךְ אדמו"ר ה'צמח צדק' ב'אור התורה' לְבָאֵר, שְׁשִׁלְשָׁה
 44 פְּרוּשִׁים הֵנ"ל בְּשִׁמְיעָה שֶׁהֵם שְׁלֹשׁ הַבְּחִינֹת מַחְשָׁבָה דְּבוּר
 45 וּמַעֲשֵׂה, כמבואר לעיל הֵם בְּבִחִינַת הַמַּחְשָׁבָה גּוּפָא, עֲצֻמָּה, הִינּוּ
 46 כפי שהמחשבה באה לידי ביטוי במחשבה, בדיבור ובמעשה. וְכִיּוֹן
 47 שְׁבִהַמְשִׁיךְ הַכְּתוּב "וְהָיָה עֲקֵב..."
 48 נֶאֱמַר "תִּשְׁמָעוּן גו'"
 49 וּשְׁמִיעָתָם וּשְׁמִיעָתָם "הוא עֲנִין הַדְּבוּר,
 50 כְּמֶאֱמָר רַבּוֹתֵינוּ ז"ל³³ במקום
 51 אחר, על הכתוב בפרשת ראה "שמור
 52 ושמעת את כל הדברים האלה אשר
 53 אנכי מצוך..." "שְׁמֹר - זו
 54 מְשֻׁנָּה", כלומר לשון ולזכור
 55 דְּהִינּוּ "שְׁמֹר - בְּפֶה", עֲנִין
 56 הדיבור, "וּשְׁמִיעָתָם" הוא עֲנִין
 57 הַמַּעֲשֵׂה (וכפירוש רש"י: "שמור -
 58 זו משנה שאתה צריך לשמרה בבטן
 59 שלא תשכח כענין שנאמר (במשלי) כי
 60 נעים כי תשמרם בבטן ואם שנית,
 61 אפשר שתשמע ותקיים, הא כל שאינו
 62 בכלל משנה, אינו בכלל מעשה"),
 63 הִרִי מוֹכֵן שְׁ"תִּשְׁמָעוּן" הוא
 64 עֲנִין הַמַּחְשָׁבָה. וְעַל כֵּן מֵאֵת
 65 שְׁבִהַמְשִׁיךְ כְּלָלִי 'תִּשְׁמָעוּן' מתייחס
 66 לַמַּחְשָׁבָה צָרִיךְ לוֹמַר, שְׁשִׁלְשָׁה
 67 הַפְּרוּשִׁים בְּ"תִּשְׁמָעוּן" הֵם
 68 מַחְשָׁבָה דְּבוּר וּמַעֲשֵׂה לא כפי
 69 שהם מושיגים נפרדים לעצמם שאז
 70 אינם קשורים במחשבה אלא כפי
 71 שֶׁהֵם בְּמַחְשָׁבָה גּוּפָא, עֲצֻמָּה,
 72 דְּהִינּוּ, מַחְשָׁבָה שְׁבִימְחָשָׁבָה,
 73 דְּבוּר שְׁבִימְחָשָׁבָה וּמַעֲשֵׂה
 74 שְׁבִימְחָשָׁבָה. וּמִכָּל־מְקוֹם
 75 לַמּוֹת שְׁעִינִן הַשְּׁמִיעָה כֵּן שִׁיךְ
 76 בַּעֲצֵם לַעֲלוֹם הַמַּחְשָׁבָה, וְגַם הַדְּבוּר
 77 וְהַמַּעֲשֵׂה הַמְרוּזִים כֵּן הֵם כפי
 78 שֶׁהַדְּבוּר וְהַמַּעֲשֵׂה הֵם בְּמַחְשָׁבָה, עַם
 79 כֵּן זֶה מוֹכֵן שְׁמָה שְׁכָתוּב
 80 "וְהָיָה עֲקֵב תִּשְׁמָעוּן" קִאִי
 81 מְכוּן גַּם עַל שְׁמִיעַת הָאֵזֶן
 82 כְּפִשׁוּטָה, שֶׁהִרִי אִם הַכּוֹנֵה הִיא רַק לְעִנְיָן
 83 הַמַּחְשָׁבָה (שְׁלִשָּׁת הַפְּרוּשִׁים הֵנ"ל שֶׁהֵם שְׁלִשָּׁה
 84 הִיא רַק לְעִנְיָן הַמַּחְשָׁבָה (שְׁלִשָּׁת הַפְּרוּשִׁים הֵנ"ל בְּשִׁמְיעָה
 85 לְשׁוֹן הַבְּנָה בְּמַחְשָׁבָה, לְשׁוֹן שְׁמִיעַת הַדְּבוּר וְלְשׁוֹן הַתְּכַנְסוֹת בְּמַעֲשֵׂה שֶׁהֵם
 86

(28) מאמרי אדה"ז, שערי תשובה ומאמרי אדהאמ"צ שם. (29) ז, יב. (30) פרשתנו ע' תצא ואילך. (31) שמואל-א, ג, י. (32) שם טו, ד. (33) ראה ספרי פ' ראה יא, לב. שם יב, א. פרש"י ראה יב, כח.

ביאור בדרך אפשר

1 שְׁלֹשֶׁת הָעֲנִינִים מִחֻשְׁבָּה דְּבוּר וּמַעֲשֶׂה כְּפִי שְׁהֵם בְּמַחֲשָׁבָה
2 (כמבואר לעיל), לֹא הָיָה הַכְּתוּב צָרִיף לומר הַלְשׁוֹן "תִּשְׁמָעוּן"
3 (שֶׁאֵז צָרִיף לְהִבְיֹא רְאִיָּה שְׁהוּא לֹא לִשׁוֹן שְׁמִיעָה כְּפִשׁוּטוֹ אִלָּא
4 לְשׁוֹן הַכְּנָה), כִּי־אֵם כֵּן, הִיָּה צָרִיף לְהִיָּת כְּתוּב מִלְּכַתְחִילָה לְשׁוֹן

5 שִׁפְרוּשׁוֹ הַכְּנָה. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה

6 בְּנוּגַע לְפִירוּשׁ שְׁקָאִי הַכְּתוּב
7 'תִּשְׁמָעוּן' מִכּוּוֹן עַל עֲנִין
8 הַמַּעֲשֶׂה, שֶׁאֵם זֶה הַמַּשְׁמָעוּת
9 הַיְחִידִי שֶׁהָיָה צָרִיף לומר לְשׁוֹן
10 שְׁמוּרָה עַל עֲנִין הַמַּעֲשֶׂה.
11 וְכִינֹן שֶׁנֶּאֱמַר הַלְשׁוֹן
12 "תִּשְׁמָעוּן" דּוֹקָא, הָרִי בַּדְּבָר
13 עִם הָעוֹבְדָה שֶׁהִבִּיטוּ כּוֹלֵל פִּירוּשִׁים
14 נּוֹסְפִים זֶה קָאִי מִכּוּוֹן בְּעֶקֶר עַל
15 שְׁמִיעַת הָאֵזֶן כְּפִשׁוּטָה.

16 (ג) וּמִמְשִׁיף אֲדַמְרִי מְהֵרָה
17 בְּמֶאֱמָר הַנּוֹכַח: וְצָרִיף לְהִבְיֹא
18 תַּחֲלָה, לְפָנֵי בִיאור הַקֶּשֶׁר הַפְּנִימִי בֵּין
19 תּוֹכֵן עֲנִין הַמְזוּזָה לְעִנִּין הַשְּׁמִיעָה
20 מִהוּ עֲנִין "אֵזֶן שְׁשִׁמְעָה"
21 הַנּוֹכַח בְּדַבְרֵי חֲכָמֵינוּ ז"ל שֶׁהוֹבֵאוּ לְעִיל
22 אֲדוּת רְצִיעַת אֲזוּנוֹ שֶׁל עַבְדְּ עַבְרִי.
23 דִּהְנֶה יֵשׁ שְׁתֵּי בְּחִינּוֹת בְּעוֹבְדֵת
24 ה', רְאִיָּה וּשְׁמִיעָה, הֵינּוּ תְּפִיסָה,
25 קְלִיטָה וְהַשְׁגָּה שֶׁל עֲנִינֵי אֲלֻקוֹת בְּצוּרָה
26 בְּרוּרָה וּבְהִירָה כְּמוֹ שְׁקוּלִטִים דְּבַר
27 הַנֶּרְאָה לְעִינֵינִי, אוֹ תְּפִיסָה וְהַשְׁגָּה
28 בְּדִרְגָּה נְמוּכָה יוֹתֵר כְּמוֹ הַקְּלִיטָה
29 וְהַתְּפִיסָה שֶׁל רַעִיּוֹן אוֹ תִּיאור דְּבַר
30 מְסוּיִים עַל יְדֵי שְׁמִיעָה וּמַעֲשֶׂה רַבָּנוּ
31 בְּקֶשׁ מִהַקְדוּשׁ־בְּרִיךְ־הוּא "וְאֶרְאָה
32 אֶת הָאֶרֶץ", הֵינּוּ שְׁתֵּיהֶם בְּחִינַת
33 רְאִיָּה וְלֹא פָּעַל כִּי־אֵם "וְעַתָּה
34 יִשְׂרָאֵל, שְׁמַע אֶל הַחֲקִים",
35 בְּחִינַת שְׁמִיעָה בְּלִבָּהּ, וְאֵם־כֵּן
36 בְּחִינַת רְאִיָּה הִיא לְמַעְלָה
37 מִבְּחִינַת שְׁמִיעָה וְלִכֵּן בְּקֶשֶׁת מִשָּׁה
38 לְרִאִיָּה, הִדְרָגָה הַנְּעִלָּה לַת הַתְּקַבְּלָה.
39 אֲבָל עֲנִין הַשְּׁמִיעָה, הַבְּחִינָה הַנְּחוּתָה
40 יוֹתֵר, כֵּן נִינְתָה לוֹ וְעַלָּה בִּידוֹ לִפְעוֹל
41 שֶׁלְּבַנִּי יִשְׂרָאֵל תְּהִיָּה 'שְׁמִיעָה' בְּעִנִּינֵי
42 אֲלֻקוֹת. וּמִפְּלִמְקוֹם מְצִינוּ שֶׁיֵּשׁ בְּבְּחִינַת שְׁמִיעָה מַעְלָה יוֹתֵר
43 עֲלִיוֹנָה גַּם אִפִּילוֹ מִבְּחִינַת רְאִיָּה כְּפִי שֶׁמִּמְשִׁיךְ וּמִבְּאֵר כִּיצַד אֵף שִׁירְדוּעָה
44 מַעֲלַת הָרִאִיָּה עַל הַשְּׁמִיעָה, בְּמוֹכֵן מְסוּיִים יֵשׁ לְשִׁמְיעָה יִתְרוֹן עַל שְׁמִיעָה.

ביאור בדרך אפשר

45 וּבִיאור הָעֲנִין, דִּהְנֶה בְּדֶרֶךְ כָּלֵל, יְדוּעַ שְׁרָאִיָּה הִיא לְמַעְלָה
46 מִשְׁמִיעָה, כְּמֶאֱמָר רַבּוֹתֵינוּ ז"ל³⁴ ב'מְכִילָתָא' (מִדְרַשׁ הַלֵּכָה עַל סֵפֶר
47 שְׁמוֹת) שֶׁבַע מִתֵּן תּוֹרָה אֲמַר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִשָּׁה רַבְּנוּ לומר לְקַדוּשׁ־בְּרִיךְ־
48 הוּא 'רְצוּנוֹ לְרֹאוֹת אֶת מַלְכֵנוּ' וְלֹא לְהַסְתַּפֵּק בְּשִׁמְיעַת דְּבַר ה' כִּי אֵינָהּ

דוּמָה שְׁמִיעָה לְרֹאִיָּה,

49 וְהֵינּוּ³⁵ וְהַסְבֵּר לִכְךָ שְׁרָאִיָּה אֲכַן
50 נְעִלִית יוֹתֵר מִשְׁמִיעָה הוּא לְפִי
51 שְׁדוּקָא עַל־יְדֵי הָרֹאִיָּה
52 נְעִשִׁית הַתְּאֻמָּתוֹת הַיּוֹדָאוֹת
53 הַמוֹחֲלָט הִכִּי גְדוּלָּה בְּדָבָר
54 שְׁרָאָה לֹא כָל סֵפֶק וּפְקוּק בְּקִיּוּמוֹ
55 וּמַצִּיאוֹתוֹ שֶׁל הַדְּבַר שֶׁהָאֵדָם רָאָה בְּמוֹ
56 עֵינָיו, שֶׁלֹּא שִׁיף אֲצִלוֹ נְתִינָה
57 מְקוֹם לְהַפֵּךְ הֵינּוּ שֶׁהָאֵפְשׁוּת
58 שְׁמָא הַדְּבַר לֹא קִיָּים מוֹפְרַכָּת מִכָּל וְכָל,
59 מֵאַחֵר שְׁהוּא אֲדָם זֶה בְּעַצְמוֹ
60 רָאָה אֶת הַדְּבַר בְּעֵינָיו, שֶׁלֹּכֵן
61 נִפְסָקָה הַלֵּכָה "אֵין עַד שְׂרָאָה אֶת
62 הַמַּעֲשֶׂה בְּעֵינָיו בַּעַת הַהִתְרַחֲשׁוֹת
63 נַעֲשֶׂה דִּין שְׁשׁוּפֵט אֶת מִי שֶׁעָשָׂה
64 אֶת הַדְּבַר וּבּוֹחֵן אִם הוּא אֲשֶׁם וְיֵשׁ
65 לְהַעֲנִישׁ אוֹתוֹ אוֹ לֹא, דְּכִינֹן
66 דְּתִזְוִיָּהוּ כּו' כִּיּוֹן שְׁהֵם רָאוּ אוֹתוֹ
67 מִבְּצַע אֶת הַמַּעֲשֶׂה לֹא מְצוֹ חֲזוֹ
68 לִיָּה זְכוּתָא"³⁶ אִינֵם יְכוּלִים
69 לְרֹאוֹת לוֹ זְכוּת וּבּוֹדָאִי יֵצֵא אֲשֶׁם
70 בְּמִשְׁפָּט כִּי מֵאַחֵר שְׂרָאוּ מִה שְׂרָאוּ שׁוֹב
71 אִינֵם יְכוּלִים לְשַׁפּוֹט מִשְׁפָּט צוּרָה,
72 מִה־שְּׂאִין־כֵּן בְּאֶשֶׁר אֲדָם
73 שׁוֹמֵעַ אִיָּה דְּבַר וְקוֹלֵט וְתוֹפֵס
74 אֶת הַדְּבַר בְּשִׁמְיעָה, אֲזִי יֵשׁ נְתִינָה
75 מְקוֹם גַּם לְהַפֵּךְ וַיִּתְּכֵן שִׁיפְקֶק
76 וַיִּטֵּל סֵפֶק בְּאִמִּיתוֹת וּבְאִמִּיּוֹת הַתִּיאור
77 שֶׁשֹּׁמֵעַ. וְכִמּוֹ בְּדִין, שֶׁלֹּא רָאָה אֶת
78 בִּיצוּעַ הַמַּעֲשֶׂה בְּעֵינָיו אִלָּא שְׁשׁוֹמֵעַ
79 אֶת דְּבָרֵי הָעֲדִים הַמֵּתָאִיִּים
80 בְּאֲזוּנֵי אֶת הַדְּבָרִים, וּמִפְּלִמְקוֹם
81 "מְצִי חֲזִי לִיָּה זְכוּתָא" הָרִי הוּא
82 יְכוּל לְמַצּוֹת לוֹ זְכוּת, וְלֹא עוֹד וְלֹא
83 זֶה בְּלִבְדּוֹ שְׁלִימוֹד חֲזוֹתוֹ הוּא אִפְשׁוּת
84 אִלָּא שְׁמִכְרַח לְהִיָּת שֶׁ"חֲזוֹ
85 לִיָּה זְכוּתָא" וְחֻבָּה וְהַכְרָה שֶׁהִדְרִינִים יִמְצְאוּ זְכוּת, כִּי בְּאֶשֶׁר פִּלְסִם
86 כָּל הִדְרִינִים לֹא יוֹצֵא מִן הַכָּל מְחִיבִים אֶת הָעוֹמֵד לְדִין (וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה
87 אֵם פִּלְסִם כָּל הִדְרִינִים בְּלִי יוֹצֵא מִן הַכָּל מְחִיבִים), הָרִי זֶה הָעוֹבְדָה

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

1 כן ראה, ועל זה נאמר "וראית את אחורי" היא, קָשֶׁר שֶׁל תַּפְלִין הָרָאָה
2 הקדוש-ברוך-הוא לו למשה מַאֲחֻרָיו, כשם שהאדם מניח תפילין של
3 ראש כך שהתפילין עצמם היא מלפניו והקשר של התפילין הוא מאחוריו, כך
4 הוא גם למעלה, כביכול, והקדוש-ברוך-הוא הראה למשה בַּחֲנִית אַחֲרֵים
5 בְּלִבָּד, וזהו בנבואה באופן של
6 ראייה אֶף-עַל-פִּי שְׁעִנֵּן
7 הַשְּׁגָה השכלית באופן של שמיעה
8 יָכוֹל לִהְיוֹת גַּם בַּמְדַּרְגּוֹת
9 נַעֲלוֹת יוֹתֵר מִבְּחִינַת
10 "אַחֲרִי", ואפילו בבחינת "פנים"
11 וּכְמוֹ בְּמִשָּׁה עֲצָמוֹ, שְׁמֹנֶה
12 גּוֹפָא עֲצָמוֹ שֶׁבִקֵּשׁ מִשָּׁה מִהַקְדוּשׁ
13 ברוך-הוא "הֲרֹאֲנִי נָא אֵת
14 כְּבוֹדְךָ" ⁴³ (שְׁעַל זֶה נֶאֱמַר לוֹ
15 "וְרֹאִיתָ אֵת אַחֲרִי, וּפָנַי לֹא
16 יֵרָאוּ"), היינו שרבו זה של ראייה
17 בבחינת פנים היה חסר לו ועל כך הוא
18 ביקש מוֹכַח, שְׁעִנֵּן הַשְּׁגָה
19 השכלית באופן של שמיעה הִנֵּה
20 אֶצְלוֹ גַּם בְּבִחִינָה שְׁלֹמַעֲלָה
21 מִ"אַחֲרִי" ועל כך לא הוצרך
22 לבקש כי כבר היה לו את זה.
23 וּכְמוֹכֵן מְצִינוּ שְׁבֻזָּהָר
24 וּבִכְתָּבִי הָאֲרִיז"ל נִתְבָּאָרוּ
25 כִּמְהָ וְכִמְהָ מְדַרְגּוֹת נַעֲלוֹת
26 שְׁלֹא בְּעֶרְךָ נַעֲלוֹת לֵאל כֹּל יִחַס
27 והשוואה מִהַבְּחִינָה הַנִּקְרָאת
28 בְּשֵׁם "אַחֲרִי", וְהִינוּ, שְׁלֹפִי
29 כָּל הַבְּאוּרִים שֶׁבִסְפָּרִי
30 הַקְּבֵלָה בְּפִרוּשׁ בְּחִינַת
31 "אַחֲרִי" שבאופן כללי, הכוונה
32 לדרגות באלוקות השייכות לחיצוניות
33 האלוקות, בשונה מבחינת 'פנים'
34 מלשון פנימיות, ותהיה אשר תהיה
35 הדרגה הפרטית הנקראת 'אחורי', הֲרִי
36 בֻזָּהָר וּבִכְתָּבִי הָאֲרִיז"ל
37 נִתְבָּאָרוּ מְדַרְגּוֹת עֲלִיוֹנוֹת
38 יוֹתֵר בַּאֲלוּקוֹת אֵלָּא שֶׁהַשְּׁגָה וְהַתְּפִיסָה שֶׁל מִשָּׁה רַבֵּנוּ בַּבְּחִינָה 'אחורי'
39 היתה באופן של ראייה, ואילו האמור בזהר ובכתבי האריז"ל דרגות הרבה
40 יותר נעלות הוא בהשגה באופן של שמיעה (כמבואר בהרחבה ב'אגרת
41 הקדוש' שבספר התניא הנזכרת לעיל). וְלִכְּנֵן "חֲכָם הַמִּבִּין בִּשְׂכָלוֹ, עֲנִין
42 הַשְּׁמִיעָה עֲדִיף מִנְּבִיא הָרֹאֵה", פִּינֹן שִׁיכֹּל הַחֲכָם לְהִשְׁגִּי
43 בְּחֻקָּמָתוֹ דְּרֹגוֹת וּבְחִינּוֹת בַּאֲלוּקוֹת שֶׁהֵן לְמַעַלָּה מֵעַלָּה מִמְּדַרְגּוֹת

1 שאף אחד מן הדיינים לא מצא זכות הוכחה שְׁלֹא הִיְתָה אֶצְלָם בדיון
2 בבית הדין שְׁקָלָא-וִטְרִיא דִּין כְּדָבָעִי, כפי הנדרש, וְאִין זֶה דִּין
3 אֲמַתִּי ³⁷ שצריך להיות דווקא אחרי דיון רציני מעמיק, ומכל זה מובן עד
4 כמה הראייה נעלית יותר מהשמיעה.
5 אֲמָנָם מצד שני, יֵשׁ גַּם מַעַלָּה
6 ויתרון בְּשִׁמְיעָה עַל רֹאִיָּה, כְּפִי
7 שְׁמִבִּיא אדמו"ר מהר"ש
8 בַּמֶּאֱמָר ³⁸ הנזכר שְׁזָהוּ הִיתְרוֹן
9 עַל-דֶּרֶךְ מַה שְׁאֲמָרוּ רַבּוֹתֵינוּ
10 ז"ל ³⁹ בגמרא "חֲכָם עֲדִיף
11 מִנְּבִיא", אֶף-עַל-פִּי שְׁנִבּוּאָה
12 הִיא בְּבִחִינַת רֹאִיָּה וְהַנְּבִיא נִקְרָא
13 'חוזה', וְ"חֲכָם" שְׁעִנֵּנוּ הוּא חֲבִנָה
14 וְהַשְּׁגָה שְׂכִלִית הוּא רַק בְּבִחִינַת
15 שְׁמִיעָה וּבְכָל זֹאת הַחֲכָם, עֲנִין
16 הַשְּׁמִיעָה, עֲדִיף וְנַעֲלָה יוֹתֵר מִהַנְּבִיא,
17 עֲנִין הָרֹאִיָּה. וְטַעַם הַדָּבָר, מְדוּעַ
18 אֲכֵן חֲכָם עֲדִיף מִנְּבִיא הוּא כְּמִבְּאָר
19 בְּאֶגְרָת הַקֹּדֶשׁ ⁴⁰
20 שֶׁבִסְפָּר הַתִּנְיָא שְׁעַל-יְדֵי
21 הַשְּׁמִיעָה הִינוּ הַחֲבִנָה הַשְּׂכִלִית
22 יָכוֹל הַחֲכָם לְהִשְׁגִּי בְּבִחִינּוֹת
23 עֲלִיוֹנוֹת יוֹתֵר לְמַעַלָּה בַּאֲלוּקוֹת
24 מִהַבְּחִינָה שְׁפָהָם יָכוֹלָה
25 לִהְיוֹת רֹאִיָּה הַנְּבִיא כִּי בִשְׁמִיעָה
26 נִתֵּן לִקְבֹּל מוֹשָׁג וְהַתְּפִיסָה מִסְּיִימַת גַּם
27 בְּדִרְגוֹת כֹּאֵלָה שִׁמְפְּנִי מַעֲלֵתָּן הַגְּדוּלָּה
28 אֲדָם שֶׁהוּא נִשְׁמָה בְּגוֹף בְּעוֹלָם הַזֶּה
29 הַגִּשְׁמִי לֹא מְסוּגֵל לְרֹאוֹת, וְנִמְצָא
30 שֶׁאֲמָנָם מִבְּחִינַת הַהִתְאֲמָתוֹת אֲכֵן
31 גְּדוּלָּה מַעֲלַת הָרֹאִיָּה עַל הַשְּׁמִיעָה,
32 כְּמִבּוּאָר לְעִיל, אֲבָל לְשִׁמְיעָה יֵשׁ יִתְרוֹן
33 עַל הָרֹאִיָּה בְּכֵךְ שֶׁבִּאֲמִצְעוֹת שְׁמִיעָה
34 נִתֵּן לְתַפְסוֹת דְּרֹגוֹת נַעֲלוֹת שֶׁאִי אִפְשָׁר
35 לְרֹאוֹת אוֹתָן וְכִפִּי שְׁמוּסִיף וּמִבְּאָר.
36 בְּדִהְיָה, בְּעִנֵּן הַשְּׁגָתָה אֲלוּקוֹת עַל יְדֵי
37 הַנְּבִיאוֹתָהּ, שֶׁהִיא כִּאֲמוֹר בַּאֲפֹן שֶׁל
38 רֹאִיָּה הֲרִי אֶפִּילוֹ בְּמִשָּׁה רַבֵּנוּ, רַבֵּן שֶׁל נְבִיאִים, וְהַגְּדוּל
39 שֶׁבִּנְבִיאִים כְּתִיב ⁴¹ בְּתוֹרָה שֶׁכֹּאֲשֶׁר מִשָּׁה רַבֵּנוּ בִּיקֵּשׁ מִהַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא
40 'הֲרֹאֲנִי נָא אֵת כְּבוֹדְךָ', הִינוּ לְהִשְׁגִּי אֲלוּקוֹת בְּרֹאִיָּה, עֲנָה לוֹ הַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא
41 "וְרֹאִיתָ אֵת אַחֲרִי וּפָנַי לֹא יֵרָאוּ", וְכַמוֹכֵן הַפְּנִים' הִיא דְּרָגָה
42 גְּבוּרָה הִרְבֵּה יוֹתֵר, אֲבָל אֶפִּילוֹ מִשָּׁה רַבֵּנוּ לֹא הִיָּה יָכוֹל לְהִשְׁגִּי דְּרָגָה נַעֲלִית
43 זוֹ עַל יְדֵי רֹאִיָּה וְאֲמָרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל ⁴² שֶׁהַדְּרָגָה בַּאֲלוּקוֹת שִׁמְשָׁה רַבֵּנוּ

(37) רמב"ם הל' סנהדרין רפ"ט. (38) סה"מ תרכ"ט שם ע' שז. (39) ב"ב יב, א. (40) סי"ט. (41) תשא לג, כג. (42) ברכות ז, א. פירש"י עה"פ. (43) תשא שם, יח.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 שְׂיֻכְלוּ לִירֵד לְמִטָּה בְּכַחֲנֵת הַתְּגָלוֹת לְנִבְיָאִים בְּמִרְאָה
- 2 נְבוֹאָתָם, כִּי לֹא יֻכְלוּ לִירֵד דְּרוֹגַת נְעֻלוֹת אֱלֹהִים
- 3 אֶל הַנְּבִיאִים בְּאֹפֶן שֶׁל רֵאִיָּה רַק מְדַרְגּוֹת הַתְּחַתּוֹנוֹת כֹּו' אֲבָל לֹא
- 4 הַדְּרוֹגַת הַעֲלִיּוֹנוֹת.
- 5 וְטַעַם הַדָּבָר⁴⁴, הַסִּיכָה לִכְךָ
- 6 שֶׁבִּנְבוּאָה, עֲנִין הָרֵאִיָּה, נִיתַן לְהַשִּׁיג
- 7 רַק דְּרוֹגַת נְמוּכּוֹת בְּאֻלּוּקוֹת, וְאִילוּ
- 8 בַּחֲמָה וְהַכְּבֵּה, עֲנִין הַשְּׂמִיעָה, נִיתַן
- 9 לְהַשִּׁיג גַּם דְּרוֹגַת נְעֻלוֹת לְאִין שִׁיעוֹר,
- 10 הִיא לְפִי שְׁעָנִין הַנְּבוּאָה הִוא
- 11 בְּכַחֲנֵת רֵאִיָּה הַמְּהוּת מִמֶּשׁ
- 12 שֶׁל הָעֲנִין הַנִּרְאָה וּמִתְגַּלָּה, כְּמוֹ
- 13 רֵאִיָּה עֵין גִּשְׁמִית שֶׁהִיא רֵאִיָּה
- 14 מִזְחָשִׁית שֶׁל הַדְּבָר הַנִּרְאָה לְעֵין,
- 15 וּמִצַּד הַגְּבֻלָּת הַגּוֹף שֶׁהוּא
- 16 מִצִּיאוֹת גִּשְׁמִית מִגְּבֻלָּת, וְהִרִי גַם
- 17 הַנְּבִיא הִוא נִשְׁמָה הַמְּלוּבֶשֶׁת בְּגוֹף
- 18 גִּשְׁמִי אִי-אֶפְשָׁר לְרֵאִוֹת אֻלּוּקוֹת
- 19 שֶׁהִיא לֹא מִגְּבֻלָּת בְּרֵאִיָּה הַמְּהוּת כְּמוֹ
- 20 רֵאִיָּה גִשְׁמִית מִזְחָשִׁית כִּי-אִם אֲלֹא
- 21 מִה שֶׁכֵּן נִיתַן לְרֵאוֹת וְלַהֲשִׁיג בְּאֻלּוּקוֹת
- 22 בְּאֻמְצָנוֹת נְבוּאָה, הֵינּוּ בְּרֵאִיָּה, הִוא
- 23 מְדַרְגּוֹת הַתְּחַתּוֹנוֹת שֶׁהֵן
- 24 בְּמִדְּיָה וְהַגְּבֻלָּה כֹּו' הַדְּרוֹגַת
- 25 הַנְּמוּכּוֹת שֶׁבֵּהן הַקְּדוּשׁ-בְּרוּךְ-הִוא
- 26 צִמְצָם וְהַגְּבִיל אֶת הָאוֹר הָאֻלּוּקִי
- 27 לְהַאֲרִיחַ מִגְּבֻלָּת וּמִצְמִצְמָת, כְּשֶׁם
- 28 שֶׁהָעֵין הַגִּשְׁמִית יֻכְלוֹה
- 29 לְרֵאוֹת רַק דָּבָר מְגֻבָּל וּמִצָּרִי
- 30 כֹּו' וְאִילוּ דְּבָרִים וְרַעֲיוֹנוֹת מִוַּפְשִׁיטִים
- 31 וְלֹא מִגְּדָרִים בְּגִדֵּי הַמִּצִּיאוֹת הַגִּשְׁמִית
- 32 יֻכֹּל הָאָדָם לְקַלּוֹת רַק בְּשִׁמְיעָה וְלֹא
- 33 בְּרֵאִיָּה.
- 34 וְזֶהוּ שְׁאֵמָרוֹ חֲכָמֵינוּ ז"ל⁴⁵
- 35 בְּמִדְּרַשׁ עַל הַכְּתוּב "כִּי לֹא יִרְאֵנִי הָאָדָם
- 36 וְחִי", "בְּחִיָּהֶם אֵינָם רֹאִים בְּנֵי
- 37 הָאָדָם אֶת הָאֻלּוּקוֹת הַבְּלִי מִגְּבֻלָּת,
- 38 אֲבָל רֹאִים הֵם בְּשַׁעַת
- 39 מִיתָתָן", וְהֵינּוּ, שֶׁ"בְּחִיָּהֶם"
- 40 בְּעוֹרֵם נִשְׁמָה בְּגוֹף מִגְּבֻלָּת אֵינָם
- 41 רֹאִים אֻלּוּקוֹת שֶׁלְּמַעַל מִהַהֲבֻלָּת מִצַּד הַגְּבֻלָּת הַגּוֹף, וְעַד
- 42 שְׁאֵפִילוֹ בְּמִשָּׁה רַבָּנוּ נֶאֱמַר "וְרֵאִיתָ אֶת אַחֲרָי" בְּלִבְד וְאִילוּ
- 43 "פִּנִּי", הַפְּנִימִיּוֹת שֶׁל הָאֻלּוּקוֹת, "לֹא יִרְאוּ", וְרַק "בְּמִיתָתָם", לְאַחֲרֵי

- 44 פְּרִיד וְכִלְיוֹן הַנֶּפֶשׁ מִהַגּוֹף הַמִּגְבֵּל, "הֵם רֹאִים"
- 45 בְּאֻמְצָנוֹת הַנִּשְׁמָה הָאֻלּוּקִית. וְכֹל זֶה אִמּוֹר לִגְבִי עֲנִין הָרֵאִיָּה מִה-שְׁאֵין-
- 46 כֵּן עֲנִין הַהֲשָׁגָה הַשְּׂכִלִית, כִּינֵן שְׁאֵין זֶה הַשְּׂגָה בְּפְנִימִיּוֹת כְּמוֹ
- 47 עֲנִין הָרֵאִיָּה שֶׁכֵּאִמּוֹר רֵאִיָּה הֵינּוּ רֵאִיָּה הַמְּהוּת מִמֶּשׁ, אֲלֹא רַק שְׂמִיעָה
- 48 הִרִי זֶה יֻכֹּל לְהִיּוֹת גַּם
- 49 בְּמִדְּרוֹגַת עֲלִיּוֹנוֹת שְׁלִמְעָלָה
- 50 מִמִּדְּיָה וְהַגְּבֻלָּה.
- 51 וְנִמְצָא, שֶׁשִּׁשׁ מַעְלָה יִתְרוֹן
- 52 בְּרֵאִיָּה בִּיחֹס לְשִׁמְיעָה שְׂרֵאִיָּה הִיא
- 53 תְּפִיסָה וְהַשְּׂגָה שֶׁל רֵאִיָּה הַמְּהוּת מִמֶּשׁ
- 54 כְּמוֹ רֵאִיָּה מִזְחָשִׁית וְשִׁשׁ מַעְלָה
- 55 בְּשִׁמְיעָה בִּיחֹס לְרֵאִיָּה שְׂרֵאִיָּה הִיא
- 56 רַק בְּדְרוֹגַת נְמוּכּוֹת וּמִגְּבֻלָּת, וְשִׁמְיעָה
- 57 הִיא גַם בְּדְרוֹגַת נְעֻלוֹת לְאִין עֲרוֹךְ,
- 58 כְּמִבּוּאָר לְעִיל, וְשִׁתִּיָּהּ אֶמֶת וְאִין
- 59 זֶה סְתִירָה כִּי בְּאֵמֶת יֵשׁ לְכָל אַחַת
- 60 מִהַשְּׂחִיטִים יִתְרוֹן לִגְבִי הַשְּׂחִיטָה, וְהֵינּוּ,
- 61 שֶׁבְּמִדְּרוֹגַת שְׂבָהּ יֻכֹּל לְהִיּוֹת
- 62 עֲנִין הָרֵאִיָּה, הֵינּוּ מִדְּרוֹגַת נְמוּכּוֹת
- 63 יִחִסִּית שֶׁאֶפְשָׁר לְהַשִּׁיג וְלִתְפּוֹס גַּם
- 64 כִּנְשִׁמָּה בְּגוֹף מִגְּבֻלָּת גְּדֻלָּה מַעְלָת
- 65 הָרֵאִיָּה עַל הַשְּׂמִיעָה כִּי אֹפֶן
- 66 הַהֲשָׁגָה בְּרֵאִיָּה נְעִלָה יוֹתֵר שְׁהִירֵי אֵינָה
- 67 דּוּמָה רֵאִיָּה לְשִׁמְיעָה, אֲבָל
- 68 בְּמִדְּרוֹגַת נְעֻלוֹת יוֹתֵר שְׁאֵין
- 69 יֻכֹּלוֹת לְהַתְּגַלּוֹת בְּכַחֲנֵת
- 70 רֵאִיָּה כִּי מְדוּבָר בְּמִדְּרוֹגַת שֶׁל אֹר
- 71 אֻלּוּקִי בְּלִי גְבוּל שֶׁלֹּא תִפְסֵם בְּרֵאִיָּה
- 72 שֶׁל נִשְׁמָה בְּגוֹף מִגְּבֻלָּת, אֲזִי גְדֻלָּה
- 73 מַעְלָת הַשְּׂמִיעָה עַל הָרֵאִיָּה,
- 74 שְׂדוּקָא עַל-יְדֵי שְׂמִיעָה
- 75 יֻכֹּלוֹת לְהַשִּׁיג בְּמִדְּרוֹגַת אֱלֹהִים
- 76 כְּמִבּוּאָר לְעִיל.
- 77 וְעַל-דֶּרֶךְ-זֶה בְּדוּמָה לְאִמּוֹר לְעִיל
- 78 עַל מַעְלָת הַשְּׂמִיעָה וְהָרֵאִיָּה, זֶה עַל זֶה,
- 79 לִגְבִי אֹפֶן הַהֲשָׁגָה וְהַתְּפִיסָה וְלִגְבִי
- 80 הַדְּרוֹגַת הַמְּרוּשְׁנוֹת, מִצִּינֵנו מַעְלָת
- 81 הָרֵאִיָּה לִגְבִי הַשְּׂמִיעָה,
- 82 וּמַעְלָת הַשְּׂמִיעָה לִגְבִי הָרֵאִיָּה
- 83 גַּם בְּנוֹשָׁא נִסְפָּה, בְּנוֹשָׁא לְכָלְלוֹת
- 84 הַדְּרוֹרוֹת שִׁישׁ דּוּרוֹת שְׂעִינִים הִוא רֵאִיָּה וְיֵשׁ דּוּרוֹת שְׂעִינִים הִוא שְׂמִיעָה,
- 85 כִּפִּי שֶׁמִּמְשִׁיךְ וּמִבְּאָר.
- 86 דְּהִנֵּה, אֶמְרוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל⁴⁶ בְּגִמְרָא מִשְׁתַּחֲבֵּי בֵּית-הַמִּקְדָּשׁ

(44) ראה גם מאמרי אדה"ז תקס"ג ח"א ע' רעח ואילך. ע' רפה ואילך. סהמ"צ להצ"צ קעב, ב ואילך. (45) במדב"ר ספי"ד.

(46) ראה יומא ט, ב. רש"י שם כא, ב (ד"ה ארון).

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

אפשר לתפוס ולהשיג גם דרגות באלוקות שאי אפשר לתפוס ולהשיג בזמן
הזה באמצעות ראייה, אבל מצב זה אינו המצב הרצוי ולא הכוונה והתכלית
של הבריאיה, כי תכלית הכוונה היא שגם אפילו המדרגות הנעלות
ביותר שלמעלה מהגבלה, וגם הדרגות שהן למעלה מהגבלה
לגמרי, היינו שאין בהן שום הגבלה
כלל, הדרגות שהם אין-סוף אמיתי
ימשכו מלמעלה למטה ויבואו לידי
ביטוי ולידי גילוי בבחינת
פנימיות ויהיו נקלטות ונרגשות
בתוך גודי המציאות המוגבלת כך שגם
אדם מוגבל, נשמה בגוף, יוכל לתפוס
ולהשיג עניני אלוקות שמצד מהותם
הם למעלה מהגבלה, דבר שלא קיים
כעת בזמן הגלות ויהיה רק לעתיד-
לבוא ולכן מעלת השמיעה על הראייה
בזמן הזה, עם כל חשיבותה, היא לא
המצב הרצוי ולא תכלית הכוונה.
ויש לומר, שלכן מאחר שמעלת
השמיעה בזמן הזה איננה הדבר
המושלם מוסיף אדמו"ר מהר"ש
במאמרו⁵¹ הנזכר שישנו עוד
ענין של יתרון נוסף בשמיעה
ביחס לראייה, שהוא ענין
השמיעה שבקבלת-על, שמיעה
במשמעות של ציות שזהו שאמר
שמואל הנביא לשאול המלך
שאמר לו שלא הרג את כל הצאן של
עמלק כדי להביא מצאן זה קרבנות,
זבחם, "הנה שמע מזבח
טוב"⁵², כלומר, עדיף לשמוע בקול
ה' ולציית למצותיו מאשר להקריב
קרבנות פי שאול הלך אחר
הטעם, היינו לפי ההיגיון האישי
שלו והשאיפה ממנוט ומבחר
הצאן של עמלק להקריב
קרבנות, ועל זה הוכיחו שמואל ואמר לו "הנה שמע מזבח
טוב", שבחינת השמיעה וקבלת הצווי לבד כשלעצמה בלי
שום טעם גם מבלי לדעת הסבר ונימוק כלשהו לציווי, פי-אם אלא רק
מחמת היותו של האדם המצייתי ומקיים את הציווי בפועל דבוק
לבחינת אין-סוף פעל הרצון שאת רצונו הוא מקיים, זהו גבוה
ונעלה יותר מהקרבנות, שהם הקרבנות נובעים מבחינת טעמים
דחכמה עניין השכל. והינו, שעל-ידי השמיעה שבקבלת-על

פסקה נבואה (ענין גילוי אלוקות בעולם שנתפס ומושג על ידי כוח
הראייה), והרי זמן החרבן והגלות הוא ענין של העלם והסתר
על גילוי האלוקות שהיה בזמן שבית המקדש קיים, ולכן זו ירידה ברמה
הרוחנית לגבי זמן הבית, שאז עם חורבן הבית והגלות פסק ענין
הראייה שהוא למעלה מענין
השמיעה ואכן בזמן הגלות חסר
ענין הראייה. ומכל-מקום למרות
שבענין הראייה יש ירידה וחיסרון,
בכל זאת ענין התפיסה וההשגה
באלוקות על ידי השכל באמצעות כוח
השמיעה ישנו בזמן הגלות
יותר מאשר בזמן הבית,
והשקלא-וטררא שישנו בתלמוד בבלי דוקא,
כמאמר רבתינו ז"ל⁴⁷ במחשבים הושיבני⁴⁸ זה
תלמוד ששלמד ונכתב דווקא בזמן
הגלות ודווקא מחוץ לארץ ישראל
כמאמר רבתינו ז"ל⁴⁷ בגמרא
על הכתוב במגילת איכה במחשבים
הושיבני⁴⁸ זה תלמודה של
בבלי, מקום הגלות, שבו
ההלכות לא באות בצורה של הלכות
פסוקות בקיצור ובצורה ברורה כמו
אור בחיר אלא המסקנה ופסקי ההלכות
באים דווקא מתוך דיון ממושך וריבוי
קושיות ותירוצים שהם העלם והסתר
כמו חושך המסתיר את האור
שדוקא על-ידי-זה הדיון והפולמוס
והתירוץ והקושיות והתירוץ
המאפיינים את דרך הלימוד של תלמוד
בבלי באים בסופו של דבר
להשגות נעלות יותר מכפי
שניתן לבוא בלי כל הדיון והפולמוס,
כמאמר רבתינו ז"ל⁴⁹ בוורא
על הפסוק⁵⁰ בישעה יעשה
למחפה לו, לפי פשוטו הכתוב אומר שהדברים שהקדוש-ברוך-הוא עתיד
לעשות למי שמחכה לו הם גדולים וחשובים במיוחד (דברים שצין לא
ראתה) ועל כך נאמר בוורא שהכוונה היא "למאן דדחיק במילי
דאורייתא" למי שנדחק, היינו עמל ויגע, בדברי תורה, וכמבואר בחסידות,
הכוונה במיוחד ליגיעה הנדרשת כדי להגיע לפסק-דין הלכה למעשה מתוך
פלפול ודיון, וכל זה הוא יתרון שיש בשמיעה לגבי ראייה.
אמנם על אף שאכן בזמן הגלות יש יתרון לענין השמיעה, כי דרכו

(47) סנהדרין כד, א. וראה שערי אורה כב, ב ואילך. המשך תרס"ו ע' צ ואילך. (48) איכה ג, ו. (49) זח"א קל, ב. (50) ישעיה
סד, ג. וראה המשך תרס"ו ע' צח ואילך. (51) סה"מ שם ע' שו. (52) שמואל-א טו, כב.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

של האדון או בחשיבות של הציוויים וכד' ומה שמניע את העבד לעשות ולקיים את ההוראות של אדונו הוא ההבנה השכלית, **אֲזִי אֵינוֹ עוֹבֵד אֶת אֲדוֹנוֹ, אֲלֵא עוֹבֵד אֶת שְׁכֻלוֹ הוּא**, כלומר, במצב הזה העבד לא מבטל את המציאות והיישות העצמית שלו כלפי האדון אלא עושה מה שמובן בשכלו ונראה בעיניו. ונמצא שעבודתו היא לא התבטלות אלא להיפך, ביטוי של המציאות האישית שלו, וְעַנְיָן עֲבוֹדַת הָעֶבֶד לפי האמת הוא פֶּאֶשֶׁר הָעֲבוֹדָה היא בֶּאֱפֹן שֶׁל קְבֻלַּת-עַל דְּוָקָא וכל המניע של העבד לעשות את ההוראות אדונו הוא הביטול אל האדון, וְהִינּוּ, שָׁגַם פֶּאֶשֶׁר אֵין לְעֶבֶד עצמו שוֹם הֶרְגֵּשׁ בִּלְבָב וְהִבְנָה בשכל וְתַעֲנוּג בנפש בְּזָה בעבודה שעובד את האדון (עַר הָאֵט נִיט קִיין גַּעֲפִיל, אין לו שוֹם רגש קִיין פֶּאֶרְשֻׁטְאָנְד שוֹם הבנה און קִיין גַּעֲשֻׁמָּאק ושׁוֹם תַּעֲנוּג אֵין דַּעַם בּוֹה), מְכַל-מְקוֹם למעשה העבד מְקַיֵּם אֶת צוֹי הָאָדוֹן בְּדֶרֶךְ קְבֻלַּת על מתוך קבלת מרות של האדון, ומבטל העבד אֶת שְׁכֻלוֹ וּרְצוֹנוֹ האישיים לְרִצּוֹן הָאָדוֹן. וְעַל-דֶּרֶךְ-זֶה בנמשל פְּעֻבּוּדָה הַרוּחָנִית שהיהודי עובד את ה', שְׁעֲבוֹדַת הָעֶבֶד עבודת ה' שהיא כמו עבד העובד את אדונו היא בֶּאֱפֹן שְׁמַנִּים האדם מוֹיֵה הַצִּידָה ועוזב ומבטל אֶת שְׁכֻלוֹ, אֲפִילוֹ שְׁכָל הָכִי נַעֲלָה דְקֶדְשָׁה גם הוא לא מהווה המניע שלו לעבוד את ה', שְׁזֵהוּ מַה שְׁכָתוֹב בדבריו שמואל הנביא לשאול המלך, כְּמוֹכָא לַעֲלִי, "הִנֵּה שְׁמַעַ מִזְבֵּחַ טוֹב", שְׁאָף שֶׁהִשִּׁיג שאול המלך בְּשְׁכֻלוֹ גִּדְל הַעֲלוֹי המעלה הרוחנית הגדולה והנעלית שפְּעֻבּוֹדַת הַקְּרָבָנוֹת, וכדברי חוזהר ש"רְזָא דְקָרְבָּנָא עוֹלָה עד הַקְּרָבָן עולה עד סוד האין-סוף, מְכַל-מְקוֹם הַצֶּרֶף שאול המלך והיה מצופה ממנו לְבַטֵּל הַשְּׁגָה נַעֲלִית זו ושהיא לא תהיה גורם שבגללו יעדיף להביא את צאן עמלק לקרבן, וְלַעֲבֹד עֲבוֹדָתוֹ הַרוּחָנִית, עבודת ה' בֶּאֱפֹן שֶׁל "שְׁמַעַ",

הַצִּיּוֹת מתוך ביטול המציאות האישית לגבי רצון ה' יִשְׁעֵן שְׁתֵּי הַמַּעֲלֹת, המעלה האחת שְׁתּוֹפְסִים בְּמִדְרָגוֹת שְׁלֻמְעָלָה מִהֶגְבֵּלָה כי מתחברים עם האין-סוף, ומְכַל-מְקוֹם למרות שמדובר בדרגות געלות ביותר הֵרִי זֶה נִמְשָׁךְ בְּפִנְיָמוֹת ויש גם המעלה השנייה, מעלת הראייה שבאמצעותה הרברים נקלטים בפנימיות, וכפי שממשיך ומבאר עוד. וּבִאֲוֹר הָעֲנִיָּן, דְּהִנֵּה הַשְּׁמִיעָה הַצִּיּוֹת שְׁבִקְבֻלַּת-עַל מתוך התבטלות הוא עֲנִיָּן הַמּוֹכָא לַעֲלִי מדברי חכמינו ז"ל אודות עבד עברי שאינו רוצה לצאת לחפשי ורוצעים את אֲדוֹנוֹ "אֲזֵן שְׁשֻׁמְעָה עַל הַר סִינִי, כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים", שְׁשֻׁמְעָה זו בהר סִינִי זוֹהִי הַשְּׁמִיעָה שְׁשֻׁמְעָה לְמִצְוֹת מְזוּזָה, שְׁלֹכֵן פֶּאֶשֶׁר יִשְׁנֵנו פֶּגֶם בְּשֻׁמְעָה זו כאשר האדם פוגם בעניין היותו עבד לקרֹשׁ-בֵּרוֹךְ-הוּא בִּלְבָד עַל-דִּי-זֶה שְׁקוֹנָה אֲדוֹן בִּשְׁרֹדֶם לַעֲצָמוֹ ומשתעבד לו, אֲזִי כִּי לַתֵּקֵן אֶת הַפֶּגֶם הַזֶּה "וְהִגִּישׁוּ הָאָדוֹן מַגִּישׁ אֶת הָעֶבֶד גו' אֶל הַמְּזוּזָה וְרָצַע אֶת אֲזָנוֹ, וּמִזָּה מוֹכֵן שְׁפֶאֶשֶׁר שְׁמִיעָה זו של דבר ה' בַּהֲרֵ סִינִי כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים" הִיא כְּדַבְעִי ואין בה פֶּגֶם אלא האדם בטל לאלוקות כְּנֹדֶרֶשׁ וּמִצִּיּוֹת ה' כְּנֹדֶרֶשׁ, אֲזִי הָעֲבוֹדָה שֶׁל שְׁמִיעָה צִוִּית וְקְבֻלַּת הַצִּוִּי לְבָד, כִּי שוֹם טַעַם והסבר הַמּוֹכֵן בִּשְׁכָל וְהִיגִיין, אלא מתוך התבטלות מוחלטת פְּעֻבּוֹדַת הָעֶבֶד, שְׁזֵהוּ הַטַּעַם הַפְּנִימִי לְכַן שְׁבִיחָה לְשֻׁמְעָה זו נאמר "כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים" דְּוָקָא לַהֲרוֹת שְׁמִיעָה עַל עֲבוֹדָה מִתּוֹךְ קְבֻלַּת עוֹל וּבִיטוֹל וְלֹא מִצַּד הַבְּנָה וְהַשְׁגָּה. וְהַנִּשְׁתָּה. וְהִנֵּה, עֲבוֹדַת הָעֶבֶד הִיא רַק מִצַּד קְבֻלַּת עַל בִּלְבָד, כְּתוּצָא מִהַתְּבַטְלוֹת מִלֵּאָה לִאֲדוֹנוֹ וְאֵינֶנָּה מְבֹסֶסֶת עַל שוֹם סִיבוֹת שֶׁל שְׁכָל וְהִיגִיין שְׁהִרִי פֶּאֶשֶׁר הָעֶבֶד מְקַיֵּם אֶת צוֹי הָאָדוֹן לְפִי שְׁמַשְׁיג בְּשְׁכֻלוֹ שְׁצִירִי לְשֻׁמְעָה בְּקוֹל אֲדוֹנוֹ כְּתוּצָא מִהַבְּנָה וְהִכְרָה בְּמַעֲלוֹת

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 קבלת על ציות מתוך ביטול. וכיון ששמיצה זו של ציות בקבלת-עול
2 היא באפן שמבטל את כל מציאותו, הרי הוא העבד העובד
3 את אדונו, ובנמשל היהודי העובד את ה', בצורה כזו יוצא לגמרי מקל
4 ההגבלות והגדרים שלו, ועד שאינו מציאות לעצמו כלל,
5 אלא כל מציאותו היא
6 מציאות האדון שהרי אין לו כל
7 עניין וכל הבנה וכל תענוג משלו, וכל
8 עניינו וכל מגמתו הם אך ורק למלא
9 את הרצון של האדון. ועל-ידי-זה
10 כתוצאה מכך שבעקבות הביטול הוא
11 יוצא מגדרי מציאותו לגמרי נמשכות
12 בפנימיותו גם הפחינות
13 העליונות שלמעלה מהגבלה
14 כי כל עוד הוא מציאות מוגבלת אכן
15 אין ביכולתו לקלוט ולהשיג דרגות
16 שלמעלה מהגבלה. אבל לאחר שביטל
17 את מציאותו לחלוטין יוצא מהגדרים
18 וההגבלות, גם הדרגות שלמעלה
19 מהגבלות נקלטות בו בפנימיותו.
20 והינו, שעל-ידי השמיצה
21 שבקבלת-על, שעל כך נאמר
22 "אין זו שמיצה על הר
23 סיני" את דבר ה' "כי לי בני ישראל
24 עבדים" כו', כמבואר לעיל, נמשך
25 במתן תורה על כל בני ישראל הגלוי
26 מבחינת "אנכי", הקדוש-ברוך
27 הוא בעצמו, שלמעלה מסדר
28 השתלשלות שבו האור האלוני
29 מוגבל ומצומצם ובא ונמשך
30 ומשתלשל מדרגה לדרגה, שזהו מה
31 שקטוב⁵⁴ בפסוק הפותח את עשרת
32 הדברות "אנכי הוי' אלוקיך
33 אשר הוצאתיך מארץ
34 מצרים", והכוונה והתכלית של
35 יציאת מצרים הייתה כדי שתהיו
36 אתם בני ישראל משעבדים לי⁵⁵
37 לאנכי, שזהו ענין "פי לי בני
38 ישראל עבדים" כמבואר לעיל
39 באריכות.
40 וזוהי מעלת השמיצה במובן
41 של ציות מתוך קבלת-עול על
42 הראיה, שהראיה של האדם
43 במדרגות שבהגבלה ומעבר לזה אין האדם יכול לראות וכמבואר לעיל
44 שאפילו משה רבינו ראה רק את בחינת 'אחורי' (המוגבלת) ולא את בחינת
- 45 'פני' (הלא מוגבלת), מה-שאין-כן השמיצה שבקבלת-על
46 תופסת בהעצמות וכאמור שעל ידי עבודת ה' באופן של עבודת עבד,
47 כי לי בני ישראל עבדים, מתחברים עם בחינת 'אנכי' ובאפן שזהו
48 העבודת לאדון כל מציאותו של העבד ואין לו כל מציאות משל עצמו.
49 וכפי שמביא במאמר⁵⁶ ראיה
50 לזה לגורל מעלת השמיצה עד שהיא
51 נוגעת לכללות המציאות של האדם
52 מ'גלגלה' חלק התלמוד וההלכה
53 דתורה', ההלכה בדיני מו"ק וניזק
54 הקובעת ש"סמא את עינו אם
55 המו"ק גרם לניזק עיוורון - נותן לו
56 דמי עינו עליו לשלם לו סכום
57 תמורת העין, כלומר, משערים את
58 מחירו אילו היה נמכר לעבד לפני הנזק
59 ואת מחירו כעת, והמו"ק משלם את
60 ההפרש, חרשו אם המו"ק גרם לניזק
61 לאבד את יכולת השמיצה - נותן לו
62 דמי פלו⁵⁷ עליו לשלם לניזק את
63 מלוא הסכום שהיה מקבל אילו היה
64 נמכר לעבד לפני הנזק, ומבאר,
65 שהשעם לכך שאיבוד השמיצה
66 דווקא מחייב לשלם את דמי כולו,
67 הוא על-פי פשוט, דביון
68 שאינו יכול לשמע כלל, הרי
69 אינו יכול לקבל הצווי
70 מחברו בענייני העבודה, אם-כן
71 אינו יכול להרויח ולהשתפר
72 כלום, ולכן "נותן לו דמי
73 פלו" כי מאחר שאינו מסוגל לבצע
74 שום עבודה אין לו שום ערך כפועל.
75 ועל-אחת-פמה-וכמה בעבר,
76 שאינו מציאות לעצמו כלל,
77 וכל מציאותו של העבד היא
78 ההתקשרות
79 לאדונו, על-ידי-זה ששומע
80 ומקבל את צווי האדון ומציית
81 לו. ועל-דרך-זה בנמשל
82 בעבודה הרוחנית, שדוקא
83 על-ידי השמיצה קיום מצוות ה'
84 שבקבלת-על 'תופסים'
85 בהעצמות של האלוקות, בחינת
86 "אנכי", ובאפן שזהו כל מציאותו של היהודי העובד את ה'.
87 ונמצא, שיש בזה בעבודת ה' באופן כזה, כעבד העובד את אדונו
88 בהתבטלותו שתי המעלות, ש'תופסים' במדרגות שלמעלה

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 מהגבלה שהיא מעלת השמיעה, ומכל-מקום הרי זה נמשך
2 בפנימיות שהיא מעלת הראייה.
3 (ה) וממשיך עוד אדמו"ר מהר"ש במאמר⁵⁸, ש'מזוזה' הוא שתי
4 תבות, המילה 'מזוזה' מכילה את שתי המילים "זו זה", והינו,
5 ומשמעות השילוב של 'זו' ו'זה' במילה
6 אחת היא **פי על נשמות ישראל**
7 נאמר בנבואת ישעיה שהקדוש-
8 ברוך-הוא אומר על בני ישראל "עם
9 זו יצאתי לי"⁵⁹, והקב"ה
10 נקרא כפי בני ישראל בשירת הים
11 "זה א-לי"⁶⁰, ואם כן 'זו' ו'זה'
12 הם נשמות ישראל והקדוש-ברוך-הוא
13 והחלוק ההבדל ביניהם הוא
14 ש"זו" היא לשון נקבה, ו
15 "זה" הוא לשון זכר⁶¹, וזהו
16 ש'ישראל נקראים' "עם זו",
17 דהינו מצד ה'קבלת על'
18 שמקבלים עליהם ובחינת
19 'מקבל' היא ענינה של הנקבה המקבלת
20 מהזכר שהוא בחינת 'משפיע'.
21 ובענינו, בני ישראל מקבלים על
22 עצמם, בביטול ובקבלת-עול, את
23 הציווי על התורה והמצוות הבא
24 מהקדוש ברוך הוא, מבחינת "זה
25 א-לי". ותבת 'מזוזה' שהיא
26 חבור ושילוב של שתי התבות
27 המילים "זו זה" במילה אחת,
28 מורה על החבור והקשור של
29 נשמות ישראל עם הקב"ה
30 שהוא חיבור עד כדי התאחדות, כפי
31 שנרמז בכך שהם מופיעים במילה
32 אחת.
33 וענין זה האמור לעיל שבמילה
34 'מזוזה' יש רמז על הקשר של הקדוש-
35 ברוך-הוא ונשמות ישראל קשור גם
36 עם הפרוש השני במילה זו
37 שמביא במאמר⁶² הנזכר,
38 ש"מזוזות" הינו 'זו מות'⁶³,
39 להורות על כך ש'המות' שהוא
40 הרע (ככתוב בתורה בפרשת נצבים "ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת
41 הטוב, ואת המות ואת הרע ובחרת בחיים"), ה'זה' זו ומרחק מהבית
- שלא יוכל להתקרב, דכיון שעל-ידי המזוזה נעשה קשור
ומשמעות הדברים ברוחניות, דכיון שעל-ידי המזוזה נעשה קשור
והיבור והתאחדות של בני ישראל עם הקב"ה (חיבור של "זו נשמות
ישראל עם זה" הקדוש-ברוך-הוא, כמבואר לעיל), שהוא הקדוש-ברוך-
הוא מקור החיים⁶⁴ הנותן
ומשפיע חיים לכל הנבראים, הרי
מוכן שלא שיה' שבמקום שיש
מזוזה יהיה ענין של הפך החיות
אלא דבר זה יהיה 'זו' הצידה ויורחק.
ויש להוסיף ולבאר משמעות
נוספת באותיות ובמילים שמהם
מורכבת המילה 'מזוזה', דהנה,
הלשון "זה" (שבתבת שהוא
חלק מהמילה 'מזוזה') מורה על
ענין הראיה, כמאמר רבותינו
ז"ל⁶⁵ במדרש על הכתוב בשירת
הים שהובא לעיל "זה א-לי ואנוהו",
שבעת קריעת ים סוף "כל אחד
ואחד מבני ישראל מראה
באצבעו כלפי השכינה ואומר זה
א-לי ואנוהו", וכן אמרו
רבותינו ז"ל⁶⁶ בגמרא
שלעתידי לבא כל אחד מראה
באצבעו כלפי האלוקות שתגלה
לעין כל בימות המשיח, שנאמר⁶⁷
"ואמר ביום ההוא, הנה
אלקינו זה גו' זה הוי' קוינו
לו", ובכתוב זה יש חידוש מיוחד
שנאמר בו שתי פעמים "זה"⁶⁸
לתוספת הדגשה שמדובר בדבר נראה
בגלוי עד שניתן להורות עליו באצבע.
וזהו הענין האמור שהביטוי 'זה'
מתייחס לדבר הנראה בגלוי, הוא
המשמעות הפנימית של מה שאמרו
רבותינו ז"ל⁶⁹ "כל הנביאים
נתנבאו בכה ורוב הנבואות
מתחילות במילים 'כה אמר ה'',
מוסיף עליהם משה שנתנבא
בזה" ככתוב 'ידבר משה אל ראשי
המטות' ואמר להם "זה הדבר אשר ציווה ה', והינו, לפי שנבואת
משה היתה בבחינת אספקלריא המאירה⁷⁰, שהוא ענין

(58) סה"מ שם ע' שט. (59) ישע"י מג, כא. (60) בשלח טו, ב. (61) ראה גם לקוטי לוי"צ לזח"ג ע' תנג. (62) סה"מ שם ע' שי.
(63) תקו"ז תכ"ב (סו, א). (64) ראה גם אוה"ת חנוכה שלא, ב. ואתחנן ח"ו ע' ב'רפכ ואילך. (65) שמו"ר ספכ"ג. (66) תענית
בסופו ובפירש"י שם. (67) ישע"י כה, ט. (68) ראה שמו"ר שם. סה"מ תרל"ה ח"א ע' פט. תרנ"ד ע' קנד. (69) ספרי ופירש"י
מטות ל, ב. (70) ראה תו"א הוספות מג"א קיט, ב. וראה לקו"ת מטות פב, סע"א ואילך.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 **רְאִיתָ הַמָּהוּת,** וכדברי חכמינו ז"ל שמשו רבנו ראה את מראה
2 הנבואה ב"אספקלריא" (זכוית) המאירה שאינה מסתירה על האור, בשונה
3 משאר הנביאים שראו את הנבואה ב"אספקלריא" שאינה מאירה אלא
4 מסתירה על בהירות האור, וכפי שמסופר בגמרא שהמלך מנשה הרג את
5 ישעיה הנביא לאחר שטען כלפיו:
6 "משה רבך אמר כי לא יראני האדם
7 וחי - ואת אמרת ואראה את ה' יושב
8 על כסא רם ונשא", ובהמשך הגמרא
9 עונה על הסתירה לכאורה בין דברי
10 משה לדברי ישעיה: "כל הנביאים
11 נסתכלו באספקלריא שאינה מאירה
12 (ולכן בעצם לא ראו את ה' ממש),
13 משה רבינו נסתכל באספקלריא
14 המאירה", וכפי שמבואר בקבלה
15 וחסידות ש'כה' מתייחס לעולמות
16 ונבראים שהם מציאות לעצמם
17 (עולמות בריאה-יצירה-עשיה שבהם
18 האלוקות היא בהסתור) וזה' מתייחס
19 למציאות שבטלה לאלוקות בביטול
20 מוחלט (עולם האצילות שבו
21 האלוקות היא בגילוי, ועל דבר גלוי
22 יניכר אומרים "זה", "מראה באצבעו
23 ואומר זה"), וכדברי המאמר כאן,
24 'זה' הוא לשון גילוי שהדבר גלוי
25 במידה כזו שניתן לראות ולהכיר את
26 מהותו, ולא להסתפק רק בדיעת
27 המציאות שלו **וְעַל-פִּי מֶה**
28 **שֶׁנֶּחֱבָאָר לְעִיל, שְׁאִפִּילוּ**
29 **בְּמִשָּׁה** למרות שנבואתו הייתה
30 הרבה יותר נעלית מנבואת שאר
31 הנביאים **נֶאֱמַר "וְרִאִיתָ אֶת**
32 **אֲחֹרָי"** ומייחסים לו את עניין
33 הראייה רק לדרגות הנקראות 'אחורי',
34 **אָבֵל בַּמִּדְרָגוֹת שְׁלֹמֶעֱלָה מִבְּחִינַת "אֲחֹרָי" הִזָּה** אפילו
35 **אֶצְלוֹ עֲנִין הַהִשָּׁגָה** השכלית ולא עניין הראייה, **הָרִי מוֹיֶכֶן**
36 **שֶׁמִּדְרָגוֹת אֵלוּ הָיוּ גַם אֶצֶל מֹשֶׁה בְּחִינַת "כֹּה"** כמו
37 הנבואות של שאר הנביאים. **וְהָיוּ שְׁגָם בְּמִשָּׁה** אכן מצינו כִּמְה
38 **נְבוֹאוֹת שֶׁנֶּחֱבָאָר בְּ"כֹה", וְכִדְיוֹק לְשׁוֹן חֲכָמֵינוּ ז"ל**
39 **"מוֹסִיף עֲלֵיהֶם** על שאר הנביאים **מִשָּׁה שֶׁנֶּחֱבָאָר בְּזָה",**
40 **שְׁמִימָה מִשְׁמַע שְׁגָם מִשָּׁה "נִתְנַבֵּא בְכֹה", אֲלֵא שֶׁנֶּחֱבָאָר**
41 **בּוֹ** עוד מעלה פרט לזו **שֶׁנֶּחֱבָאָר בְּ"זֹה", בִּינֵן שֶׁבְּמִדְרָגוֹת**
42 **שְׁלֹמֶעֱלָה מִבְּחִינַת "אֲחֹרָי" הִזָּה גַם אֶצְלוֹ בְּחִינַת "כֹּה"**
- ולא בחינת "זה", ומכך מובן ומודגש עוד יותר גדול עניין הראייה, בחינת
"זה", המרמז באותיות המילה 'מזוה'].
וְהִנֵּה, שתי המילים "זו" בגימטריא 13 וְה בגימטריא 12 " (הנמצאות
במילה 'מזוה') **מִסְפָּרָם** הגימטריא של שתיהן יחד היא כ"ה⁷¹,²⁵
שְׁשִׁיף לְבַחֲבִינַת "כֹּה"⁷⁰, שהיא
בגימטריא 25 **וְכִמְבָּאָר בְּלִקוּטֵי**
תוֹרָה⁷², **בְּפִרוּשׁ** הכתוב בספר
שמואל "וְאֶמְרָתָם כֹּה לְחִי"⁷³,
שְׂרָאש־הַשָּׁנָה יום בריאת האדם
הוא **בְּחִינַת "זֹה", וְכֹה**
בְּאֵלּוּל יום התחלת הבריאה הוא
בְּחִינַת "כֹּה", שְׁמִימָה מוֹכֵן
שֶׁבְּחִינַת "כֹּה" שִׁיכָת מבחינת
תוכן העניין **לְמִסְפָּר כֹּה**, כ"ה
יָמִים בחודש אלול, כאמור, **וְעַל-**
דֶּרֶךְ-זֹה כֹּה שְׁנִים⁷⁴, כמו
שמצינו בתורה (עניין ארבעים שנה
כנגד ארבעים הימים שבהם שהו
המרגלים בארץ **יּוֹם לְשָׁנָה**⁷⁵,
וראה בהערת המוציאים-לאור כאן,
שבימים הסמוכים לאמירת מאמר זה
מלאו 25 שנים להסתלקות אביו של
הרבי, ומזה מוכן שְׁגָם **מִסְפָּר**
כֹּה (מִסְפָּר שְׁתֵּי הַתְּבוֹת "זֹה
זו") **קָשׁוּר** בקשר תוכני **עַם**
בְּחִינַת "כֹּה" והעובדה שהדבר
קשור במזוה, מוסיפה בה יתרון
ומעלה גדולה, כפי שממשיך ומבאר.
וְהַעֲנֵן בְּזָה, **שְׁעַל-יָדֵי**
הַשְּׁמִיעָה דְּמִזוּזָה, "אֲזֵן
שְׁשִׁמָּעָה על הר סיני, **כִּי לִי**
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים,
וְהַכּוֹנֵה
לעבודת ה' ועשיית רצונו מתוך קבלת
עול וביטול המציאות האישית, כפי שנחבאר לעיל באריכות, **הִנֵּה גַם**
הַבְּחִינּוֹת הַנִּעְלָוֹת שֶׁבִּפְנֵן לֹא שִׁיף בְּחִינַת "זֹה", עֲנִין הַרְאִיָּה,
אֲלֵא בְּחִינַת "כֹּה" בְּלִבְד, עניין השמיעה, וכדרך כלל הראייה קולטת
דברים בצורה קרובה ופנימית, בעוד שהשמיעה היא מרחוק והיא תופסת את
מציאות הדברים ולא את מהותם, אבל על ידי ה'שמיעה' בעבודת ה', עניין
הציות והביטול כמבואר לעיל באריכות, האדם מתעדר ומזדקק ומתקרב
לאלוקות במידה כזו שגם הדרגות שבדרך כלל הן באופן כזה ולא בראייה,
נִמְשָׁכוֹת גַם הֵן בְּפִנְיָמִיּוֹת כמו הדרגות שנקלטות ונתפסות בראייה
(כַּנִּי לְסִיף ד.)

(71) אוה"ת שבעה עשר 64. (72) נצבים מז, ב. (73) שמואל-א כה, ו. (74) להעיר שבכ"ף מנחם-אב ימלאו כ"ה שנים להסתלקות-הילולא של כ"ק הרה"ק הרה"ג המקובל וכו' רלוי"צ ז"ל, אביו של כ"ק אדמו"ר שליט"א (המו"ז). (75) לשון הכתוב - שלח יד, לד.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 וְעַל-פִּי-זֶה יֵשׁ לְהוֹסִיף בְּשִׂיכוֹת מִצֹּת מְזוּזָה לְפָרֶשֶׁת
 - 2 "עֲקֹב" (כַּנְ"ל סְעִיף ב שזהו משום שבפרשה זו מודגש עניין השמיעה,
 - 3 ככתוב "והיה עקב תשמעון"), כִּי עָקַר הָעֲבוּדָה דִּקְבַּלְתָּ-עַל
 - 4 ("תִּשְׁמָעוּן") הוּא בְּדוּרוֹת שֶׁבַעֲקֵבְתָּא דְּמִשִּׁיחָא הַדְּרוּת
 - 5 האחרונים של הגלות הנקראים תקופה
 - 6 של 'עקבות המשיח' דִּקְאָ (כפי
 - 7 שנרמז בשם הפרשה "עֲקֹב"),
 - 8 שְׁבִדּוּרוֹת אֱלוֹ בְּמִוּחַד יִשְׁנֹו כַּח
 - 9 הַמְּסִירוֹת-נֶפֶשׁ (תַּכְלִית
 - 10 הַבְּטוּל) בְּיֹתֵר, בַּצּוּרָה יוֹתֵר
 - 11 עֲמוּקָה וְיֹתֵר חֻזְקָה מֵאִשֶּׁר בְּדוּרוֹת
 - 12 קוֹדְמִים בָּהֶם הַהֲבֵנָה וְהַשְׁגָּה חֵיטָה
 - 13 יוֹתֵר נַעֲלִית, וְעֲבוּדָה זֹו שֶׁל
 - 14 מְסִירוֹת-הַנֶּפֶשׁ שֶׁל הַדְּרוּת הָאֲחֵרִים
 - 15 שֶׁל סוֹף הַגְּלוּת מַצַּעַת רִנּוֹנָעַת
 - 16 לַמַּעֲלָה בְּאֻלּוּקוֹת לְמַעֲלָה יוֹתֵר
 - 17 מִהָעֲבוּדָה שֶׁבִּדּוּרוֹת
 - 18 הָרָאשׁוֹנִים שֶׁהִיוּ בְּרֵמָה רֹחֲמִית
 - 19 הִרְבָּה יוֹתֵר גְּבוּהָה, דָּאָף שְׁאֲמָרוּ
 - 20 חֲכָמֵינוּ ז"ל⁷⁶ בַּגְּמָרָא אִם
 - 21 הָרָאשׁוֹנִים כְּמִלְאָכִים, אֲנִי
 - 22 כו', (ובלשון הגמרא "אם ראשונים
 - 23 בני מלאכים, אנו בני אנשים. ואם
 - 24 ראשונים בני אנשים, אנו כחמורים ולא
 - 25 כחמורי של רבי חנינא בן דוסא ושל
 - 26 רבי פנחס בן יאיר אלא כשאר
 - 27 חמורים"), מְכַל-מְקוֹם עִם כֹּל
 - 28 מַעֲלָתָם שֶׁל הַדְּרוּת הָרָאשׁוֹנִים
 - 29 הָעֲבוּדָה דְּמְסִירוֹת-נֶפֶשׁ שֶׁהִיא
 - 30 הַעֲבוּדָה הַנַּעֲלִית שֶׁל 'שְׁמִיעָה' הִיא
 - 31 בְּדוּרוֹת הָאֲחֵרִים דִּקְאָ.
 - 32 וְעַד כְּדִי כָּה, שֶׁהָעֲבוּדָה
 - 33 דְּמְסִירוֹת-נֶפֶשׁ שֶׁל הַדְּרוּת
 - 34 הָאֲחֵרִים הִיא לְמַעֲלָה יוֹתֵר
 - 35 אֲפִילוֹ מִבְּחִינַת נְבוּאָה מִשָּׁה
 - 36 שֶׁהִתְנַבֵּא בְּ"זֶה" וְרָאָה אֻלּוּקוֹת
 - 37 בְּאִסְפָּקְלוּיָא הַמַּאֲרִידָה וְכַרְאִית הַמְּהוּת,
 - 38 כִּדְּרִיעַ⁷⁷ בְּתוֹרַת הַחֲסִידוֹת בְּפָרוּשׁ
 - 39 הַכְּתוּב⁷⁸ בְּתוֹרָה עַל מַעֲלָתוֹ שֶׁל
 - 40 מֹשֶׁה רַבֵּינוּ "וְהָאִישׁ מִשָּׁה עָנִי
 - 41 מְאֹד, מִכָּל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל
 - 42 פְּנֵי הָאָדָמָה", שֶׁעָקַר הָעֲנָוָה
 - 43 שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ הִיְתָה לְגַבִּי עֲבוּדַת הַמְּסִירוֹת-נֶפֶשׁ שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
- וְעַל-פִּי-זֶה יֵשׁ לְהוֹסִיף בְּשִׂיכוֹת מִצֹּת מְזוּזָה לְפָרֶשֶׁת
לְפָרֶשֶׁת "עֲקֹב" (כַּנְ"ל סְעִיף ב),
כִּי עָקַר הָעֲבוּדָה דִּקְבַּלְתָּ-עַל ("תִּשְׁמָעוּן") הוּא
בְּדוּרוֹת שֶׁבַעֲקֵבְתָּא דְּמִשִּׁיחָא דִּקְאָ ("עֲקֹב"),
שְׁבִדּוּרוֹת אֱלוֹ יִשְׁנֹו כַּח הַמְּסִירוֹת-נֶפֶשׁ (תַּכְלִית
הַבְּטוּל) בְּיֹתֵר, וְעֲבוּדָה זֹו מַצַּעַת לְמַעֲלָה יוֹתֵר
מִהָעֲבוּדָה שֶׁבִּדּוּרוֹת הָרָאשׁוֹנִים, דָּאָף שְׁאֲמָרוּ
חֲכָמֵינוּ ז"ל⁷⁶ אִם הָרָאשׁוֹנִים כְּמִלְאָכִים, אֲנִי כו',
מְכַל-מְקוֹם הָעֲבוּדָה דְּמְסִירוֹת-נֶפֶשׁ הִיא בְּדוּרוֹת
הָאֲחֵרִים דִּקְאָ. וְעַד כְּדִי כָּה, שֶׁהָעֲבוּדָה
דְּמְסִירוֹת-נֶפֶשׁ הִיא לְמַעֲלָה יוֹתֵר אֲפִילוֹ מִבְּחִינַת
נְבוּאָה מִשָּׁה שֶׁהִתְנַבֵּא בְּ"זֶה", כִּדְּרִיעַ⁷⁷ בְּפָרוּשׁ
הַכְּתוּב⁷⁸ "וְהָאִישׁ מִשָּׁה עָנִי מְאֹד, מִכָּל הָאָדָם
אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאָדָמָה", שֶׁעָקַר הָעֲנָוָה הִיְתָה לְגַבִּי
עֲבוּדַת הַמְּסִירוֹת-נֶפֶשׁ שֶׁבִּדּוּרָא דְּעֲקֵבְתָּא
דְּמִשִּׁיחָא.
וְזֶהוּ "וּכְתַבְתֶּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתְךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ",
דְּעֲנִין הַמְּזוּזָה הוּא הַבְּטוּל שֶׁבְּבִחֵינַת
שְׁמִיעָה, עַד שֶׁפּוֹעֵל בְּכָל הַדְּבָרִים שֶׁבְּבִיתוֹ וּבְכָל
קִנְיָנוּ, וְכֵן בְּכָל־לֹוֹת הָעוֹלָם שֶׁנִּקְרָא 'בֵּית', שִׁיְהִי
כָּל־מְטָלִים אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ, וְעַל-יְדֵי-זֶה נַעֲשִׂית
הַשְּׁמִירָה מִבְּחִינַת "אֲנָכִי", כַּנְ"ל בְּעֲנִין "אֲנִי
שֶׁשְּׁמָעָה עַל הַר סִינִי" כו', שֶׁעַל-יְדֵי הַבְּטוּל
שֶׁבְּבִחֵינַת שְׁמִיעָה 'תּוֹפְסִים' בְּבִחֵינַת "אֲנָכִי".
וְעַל-יְדֵי-זֶה פּוֹעֲלִים שֶׁהָעוֹלָם כָּלוּ נַעֲשָׂה "דִּירָה
לוֹ יִתְבָּרֵךְ", וְכַנְ"ל שֶׁעֲנִין זֶה יְהִיָּה בְּגִלּוּי לַעֲתִיד-
לָבָא, שְׁאֹז יִתְגַּלֵּה וְיִרְדַּ לְמִטָּה בֵּית-הַמִּקְדָּשׁ
הַשְּׁלִישִׁי, עָלָיו נֶאֱמַר⁷⁹ גְּדוֹל יְהִיָּה כְּבוֹד הַבֵּית הַזֶּה
הָאֲחֵרֹן עוֹד יוֹתֵר מִן הָרָאשׁוֹן", וְכִמּוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר
לְעִיל⁸⁰ בַּמֶּאֱמָר שֶׁנֶּאֱמַר בִּשְׁבַת
פִּרְשֵׁת וְאַתְחַנֵּן שָׁנָה זֹו שֶׁ"בֵּית הַזֶּה
הָאֲחֵרֹן" קָאִי מְכוּון גַּם עַל
'בֵּית שְׁנִי' שֶׁהוּא 'אֲחֵרֹן' בִּיחָס
לְבֵית הָרָאשׁוֹן, מְכַל-מְקוֹם עָקַר
הַמְּכַנֵּן בְּזֶה בְּלִשׁוֹן הַכְּתוּב 'בֵּית הַזֶּה הָאֲחֵרֹן' הוּא לְבֵית-הַמִּקְדָּשׁ

(76) ראה שבת קיב, ב. תורה צדקים – חולין ה, ב. (77) סה"מ עטרת ע' תסד. תרפ"ט ס"ע 215 ואילך. תרצ"ז ס"ע 298 ואילך. תרח"ץ ע' קע. (78) בהעלותך יב, ג. (79) חגי ב, ט. (80) ד"ה בונה ירושלים דש"פ ואתחנן פ"ב ואילך (לעיל ע' 186

ביאור בדרך אפשר

1 הַשְּׁלִישִׁי, בַּגָּאֵלָה הַאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵמָה עַל-יְדֵי
2 הַאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵמָה שְׂתִיחָה עַל-
3 יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקָנוּ, וְכַפֶּסֶק-דִּין
4 הָרַמְבַּם⁸¹ שְׂכִיבָה הַמֶּלֶךְ

קוֹמָמִיּוֹת לְאַרְצָנוּ.

(ואילך). (81) ה'ל' מלכים פ"א ה"א. ה"ד.

המשך ביאור למס' שבת ליום שלישי עמ' ב

1 מהם ואף הארי בכללם. מקשה הגמרא: הָא קָא חֲוִינָא דְנִפְּלִי.
2 מתרצת הגמרא: תְּהוּא, כְּדִרְמִי בְּרֵא אֲבָא, דְאָמַר רְמִי בְּרֵא אֲבָא, אִין
3 חִיָּה שְׁוֹלֵמָת בְּאִדָּם עַד שְׁנֵדְמָה לֹא – האדם נדמה בעיני החיה
4 כְּכִהָמָה, שְׁנֵדְמָה (תהלים מט יג) 'אדם ביקר כל יליו נמשל כְּכִהָמָה
5 נְדָמוּ', כלומר, שמי שחיה מושלת עליו, בידוע שנדמה לה כבהמה
6 מתוך שנקנסה עליו מיתה, ובאופן זה חיה רודפת אפילו אחר שני
7 בני אדם.
8 אגב האמור לעיל שאחר אדם יחידי חיה עלולה לרדוף, מביאה
9 הגמרא שגם הישן יחידי עלול להסתכן: אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, אִסּוּר לִישֹׁן
10 בְּפִתִּי יְחִידִי, וְכָל תְּשֻׁנָּה בְּפִתִּי יְחִידִי אֲחֻזָּה לִלִּית – שידה שכך שמה.
11 הגמרא מביאה עוד ברייתא בענין מעלת האדם החי: וְתִנְיָא
12 בְּבֵרִיתָא, רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן אֱלֶעָזָר אָמַר, עֲשֵׂה צִדְקָה מִיד כְּשֶׁהָיָה
13 מִזְדַּמְנַת לִידֶךָ, עַד – כָּל עוֹד שְׂאֵתָה מוֹצֵא עֲנִיִּים, וְצִצּוֹ לֶךְ מִמּוֹן,
14 וְעוֹדֶךָ בִּידֶךָ – ובעודך חי וברשות עצמך קודם שתמות. וְאֵף שְׁלֵמָה
15 אָמַר בְּחֻמְתּוֹ (קהלת יב א), וְזָכַר אֶת בּוֹרְאֵיךְ בִּימֵי בְּחֹרֶתֶיךָ עַד [אֲשֶׁר]
16 (ש) לֹא יָבֹאוּ – בטרם יבואו ימי הַרְעָה, ומבארת הברייתא: יְמֵי
17 הָרַעָה אֵלּוּ אֵלּוּ יְמֵי תְּהֻנָּה שֶׁהֵם יְמֵי חִלְשׁוֹת שֶׁאֵין בְּכֹחוֹ לַעֲשׂוֹת
18 כְּבִימֵי בְּחֹרָתוֹ, [וְהִנְיָעוּ שְׁנֵים אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵין לִי בְּהֵם חֲפִץ, אֵלּוּ יְמֵי
19 הַפְּשִׁיחַ שְׁאֵין בְּהֵם לֹא זָכוֹת וְלֹא חֻכָּה, כְּלוּמַר, שְׁלֹא נִינֹחַ יִהְיֶה
20 לְזָכוֹת בְּאוֹתָם הַיָּמִים בְּמִצְוַת צִדְקָה כִּיּוֹן שְׂכוֹלָם יִהְיוּ עֲשִׂירִים, וְכֵן
21 לֹא יִתְחַיְּבוּ בְּאוֹתָם הַיָּמִים עַל הַיִּמְנָעוּת מִצִּדְקָה מִשּׁוּם שְׁלֹא יִהְיוּ
22 עֲנִיִּים.
23 מוסיפה הגמרא: וּפְלִיגָא דְשִׁמְוֵאל – ברייתא זו הסוברת שבימות
24 המשיח לא יהיו עניים חולקת על שמואל, דְאָמַר שְׁמוּאֵל, אִין
25 חִילוּק בֵּין עוֹלָם תְּהוֹ לִימֹת הַמְּשִׁיחַ אֵלָּא שִׁיעָבוֹד מַלְכִּיּוֹת בְּלָבָה,
26 שְׂבִימֹת הַמְּשִׁיחַ אֵין יִשְׂרָאֵל מִשְׁרַעֲבִידִים לְמַלְכֵי הָאוֹמוֹת, אֲבָל
27 בְּשָׂרָא דְּבֵרִים אִין חִילוּק בִּינֵיהֶם, וְגַם בִּימֹת הַמְּשִׁיחַ יִהְיוּ עֲנִיִּים,
28 שְׁנֵאמַר (שם טו יא) 'כִּי לֹא יִתְדַל אֲבִינוּ מִקֶּרֶב הָאָרֶץ'.
29 עוֹד בַּעֲנִין הַעֲנִיּוֹת: תִּנְיָא בְּבֵרִיתָא, רַבִּי אֱלֶעָזָר הַקָּפֶר אָמַר, לְעוֹלָם
30 יִבְקֹשׁ אָדָם רַחֲמִים עַל מַדָּה זוֹ שְׁלֹא יִבּוֹא לִידֵי עֲנִיּוֹת, כִּיּוֹן שֶׁדֶּרֶךְ
31 הָעוֹלָם הִיא שְׂאֵף אִם הוּא לֹא בָּא לִידֵי עֲנִיּוֹת בָּא בְּגוֹ, וְאִם בְּגוֹ לֹא
32 בָּא בְּגוֹ בָּא, שְׁנֵאמַר לִגְבֵי מִצּוֹת הַלּוּאָה לֹאֲבִינוּ (שם טו יא), 'תִּתֵּן
33 תִּתֵּן לֹא יִרַע לְבָבְךָ תִּתֵּן לֹא בִּי בְּגִלָּל תִּדְבֹּר תְּהוֹ יִבְרָךְ ה' –
34 אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מַעֲשֶׂיךָ וּבְכָל מִשְׁלַח יְדֶךָ, וְתָנָא דְּבִי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל,
35 שֶׁמֶמָּה שֶׁנֶּאֱמַר 'בְּגִלָּל' וְדוּרְשִׁים שֶׁהַעֲנִיּוֹת בְּגִלָּל הוּא שְׁחֹרֵךְ בְּעוֹלָם.
36 אָמַר רַב יוֹסֵף גִּקְיִינִין – מִסּוּרֵת בִּידֵינוּ מֵאֲבוֹתֵינוּ, הָאִי צוֹרָא מִרְבָּנָן
37 [–תְּלִמִיד חֹכֵם צַעִיר וְחֹרִין] לֹא מַעֲנִין – אִינוּ נַעֲשֶׂה עֲנִי. מִקְשָׁה
38 הַגְּמָרָא: וְהָא קָא חֲוִינָא [–הִירִי רֹאשׁוֹ] דְּמַעֲנִין. מִתְרַצַּת הַגְּמָרָא: אִם
39 אִיתָא [–אֵף כֹּאשֶׁר] דְּמַעֲנִין, אֲהֲרֹרִי אֲפֻתָּהָ לֹא מִיָּהֲרָד – אִינוּ מַחֲזֹר
40 עַל הַפְּתוּחִים.
41 הַגְּמָרָא מְבִיאָה מַעֲשֶׂה בַּעֲנִין זֶה: אָמַר לָהּ רַבִּי חֲנִינָא לְדִבְתָּהּ –
42 לֹאשְׁתּוֹ, כִּי אֲתִי עֲנִיָּא – כֹּאשֶׁר בֹּא לְפָנֶיךָ עֲנִי אֲקִדְמִי לִיה רִיפְתָּה –
43 הִבִּיאִי לְפָנֶיךָ פֶּתַח, כִּי יִהְיֶה דְלִקְדָּמוֹ לְבָנֶיךָ – כִּדִּי שִׁיתוּ פֶת לְבָנֶיךָ
44 כְּשִׁידְחֵי עֲנִיִּים. אָמַרָה לִיה, מִלֵּט קָא לִישִׁית לָהּ – וְכִי מִקְלָל אֲתָה
45 אֶת בְּנֵינוּ שִׁידְחֵי עֲנִיִּים. אָמַר לָהּ, קָרָא קָא כְּתִיב – כִּךְ כָּתוּב בַּפֶּסוּק
46 (שם), 'כִּי בְּגִלָּל תִּדְבֹּר תְּהוֹ, וְתָנָא דְּבִי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, בְּגִלָּל הוּא שְׁחֹרֵךְ

ביאור בדרך אפשר

5 המשיח מְקַדֵּשׁ בְּמִקְוָמוֹ בַּהַר
6 הַבַּיִת וְיִקְבֹּץ נְדָחֵי יִשְׂרָאֵל מִכָּל
7 הַגְּלוּיּוֹת, וְיוֹלִיכֵנוּ קוֹמָמִיּוֹת
8 בְּקוֹמָה זְקוּפָה לְאַרְצָנוּ.

47 בְּעוֹלָם, וּמִמִּילָא יֵשׁ לָנוּ לַחוּשׁ שְׂבִינָנוּ אוֹ בְנֵי בְנֵינוּ יִהְיוּ עֲנִיִּים.
48 הַגְּמָרָא מְבִיאָה דְרֹשָׁה מַעִין הַמַּעֲשֶׂה בְּרַבִּי חֲנִינָא בְּבֵרִיתָא,
49 רַבִּי גְּמִלְיָא בְּרַבִּי אֱוִיָּה, נֹאמַר בַּעֲנִין קִיּוֹם מִצּוֹת עִיר הַנִּדְחָת (דְּבִירִים
50 יג יח) 'וְנָתַן לָךְ רַחֲמִים וְרַחֲמֵךְ וְהִרְבֶּךָ', וְיֵשׁ לְדוֹדֶךָ, כִּיּוֹן שֶׁכָּבַר נֹאמַר
51 'וְנָתַן לָךְ רַחֲמִים' מִדּוּעַ כָּפַל הַכָּתוּב וְאָמַר 'וְרַחֲמֵךְ', אֲלֹא יֵשׁ לְפֶרֶשׁ
52 'וְנָתַן לָךְ רַחֲמִים' שֶׁתִּרְחַם עַל הַבְּרִיּוֹת, וְעַל יְדֵי כִךְ 'וְרַחֲמֵךְ', שֶׁכָּל
53 הַמִּרְחָם עַל הַבְּרִיּוֹת מִרְחָמִין עָלָיו מִן הַשָּׁמַיִם, וְכָל שְׂאֵינוּ מִרְחָם עַל
54 הַבְּרִיּוֹת אֵין מִרְחָמִין עָלָיו מִן הַשָּׁמַיִם.
55 הַגְּמָרָא שְׁבָה לְבָאֵר אֶת הַמִּשְׁךְ דְּבִרֵּי שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ בַּקְהֵלֶת: נֹאמַר
56 בַּפֶּסוּק (קהלת יב א–ג) 'וְזָכַר אֶת בּוֹרְאֵיךְ בִּימֵי בְּחֹרֶתֶיךָ עַד אֲשֶׁר לֹא
57 יָבֹאוּ יְמֵי הָרַעָה וְהִנְיָעוּ שְׁנֵים אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵין לִי בְּהֵם חֲפִץ, עַד
58 אֲשֶׁר לֹא תִחַשֵּׁךְ הַשֶּׁמֶשׁ וְהָאֹר וְתִקְרַח הַחֹכְבִּים וְשִׁבּוּ הָעֵצִים אַחֵר
59 הַגִּשְׁמִ', מִבְּאֵרֶת הַגְּמָרָא: 'עַד אֲשֶׁר לֹא תִחַשֵּׁךְ הַשֶּׁמֶשׁ וְהָאֹר', הַשֶּׁמֶשׁ
60 זֶה מִדְּרַגְתּוֹ [–הַמִּצְוָה], שֶׁהִמְצָא חֵלֶק וּמַצְהִיב וּמֵאִיר יוֹתֵר מִכָּל
61 הַפְּרָצוֹת, וְהָאֹר זֶה הַחֹשֶׁם שֶׁהוֹטֵם הוּא תוֹאֵר פָּנָיו שֶׁל אֲדָם.
62 וְכֹשֶׁאֲדָם מוֹדֵק מִצְחוֹ מַעֲלָה קָמִישׁ וְשׁוֹב אִינוּ מַצְהִיב וְגַם אֵין פָּנָיו
63 מֵאִירוֹת, וְדִמָּה זֹאת הַכָּתוּב לַהֲחֻשְׁתָּה הַשֶּׁמֶשׁ וְהָאֹר. מִמְּשִׁיכָה
64 הַגְּמָרָא לְבָאֵר: 'וְהִנְיָעוּ' זֶה נִשְׁמָה שֶׁמֵאִירָה לְאָדָם כִּירַח, כְּכָתוּב (מִשְׁלִי
65 כז) 'כִּי ה' נִשְׁמָת אָדָם'. 'וְהַחֹכְבִּים' אֵלּוּ הַלִּקְטוֹת – הַלְחִיִּים, שֶׁאֵף
66 הֵם מַצְהִיבִים וּמֵאִירִים. 'וְשִׁבּוּ הָעֵצִים אַחֵר הַגִּשְׁמִ' זֶה מֵאֹרֶז עֲנִיּוֹת שֶׁל
67 אָדָם שְׁחוֹלָךְ – מַחֲשִׁיךְ וּמִתְכַּסֶּה אַחֵר הַכִּבִּי – אַחֵר שִׁירֵבָה בְּכִיָּה
68 בּוֹקְנוֹתָּ מִחֻמַּת חוֹלְשָׁתוֹ וְצִרּוֹתָיו הַמְרֹבּוֹת.
69 הַגְּמָרָא מְבִיאָה מִמִּירוֹת בַּעֲנִין הַשְּׁפַעַת הַגִּיל עַל הָעֲנִיִּים: אָמַר
70 שְׁמוּאֵל, הָאִי דְּמַעְתָּא – דַּמַּעַת הָעִין, עַד אֲרֻבָּעִין שָׁנִין הִדְרָא – עַד גִּיל
71 אַרְבַּעִים חֹזֶרֶת, כְּלוּמַר, כְּשֶׁהָיָה יוֹצֵאת בָּאָה אַחֶרֶת תַּחְתִּיהָ, מִכָּאֵן
72 וְאֵילֶךְ לֹא הִדְרָא וְהָעִין הוֹלֶכֶת וּמוֹתִיבֶתָּה. וְאָמַר רַב נַחֲמָן, הָאִי
73 מִכָּאֵן הַכֹּחַל שֶׁשִּׁמִּים בַּעֲן לְרִפּוּאָה, עַד אֲרֻבָּעִין שָׁנִין מְרֻנָּח –
74 מִשְׁפַּר אֶת הָרִאשִׁיָּה, מִכָּאֵן וְאֵילֶךְ, אֲפִילוּ מִלֵּיא בְּאִבְסָנָא דְּגִידְרָא –
75 אֵף אִם יִמְלֹא אֶת עֵינָיו מִמֶּנּוּ עַל יְדֵי מִכְחוֹל גְּדוֹל כִּיתֵּד הָאוֹרִגִּים
76 שְׁהוּא עֵבֶה בִּיטוֹר, אֲוִקְמִי מוֹקִים – יַעֲמִיד אֶת מֵאוֹר הָעֵינִים שְׁלֹא
77 יִתְקַלְקַל, אֵךְ אֲוִרוֹתָא לֹא מְרֻנָּח. שְׁוֹאֵלֶת הַגְּמָרָא: מֵאִי קָא מַשְׁמַע לָן
78 – מֵה בֹא רַב נַחֲמָן לַהֲשִׁמְעֵנוּ בְּמָה שֶׁאָמַר 'אֲפִילוּ מִלֵּיא כֹאֲבִיסָנָא
79 דְּגִידְרָא'. עוֹנֶה הַגְּמָרָא: דְּכִמָּה דְּאֵלִים מִכּוֹחָא, מִפִּי מַעֲלִי – שֶׁכָּכֵל
80 שֶׁהַמְּכַחֵחַ עֵבֶה יוֹתֵר, הוּא יוֹתֵר מוֹעִיל לַעֲנִיִּים.
81 הַגְּמָרָא מְבִיאָה מַעֲשֶׂה בַּעֲנִין הַיִּזְהָרֹת מִכְּבִי הַמּוֹזִיק: רַבִּי חֲנִינָא
82 שְׂכִיבָא לִיה בְּרִיתָה לֹא הָיָה קָא כְּבִי עָלָה – מִתָּה בְּתוֹ וְלֹא בְּכָה
83 עֲלֶיהָ, אָמַרָה לִיה דְּבִיתָהּ [–אֲשֶׁר] תִּרְנְוִלָּתָא אֲפִיקָתָא מִכִּיתָךְ – וְכִי
84 תִּרְנְוִלָּתָהּ הוֹצֵאת מִכִּיתָךְ. כְּלוּמַר, מִדּוּעַ אֵינְךָ בּוֹכָה אֵלֹא מִתְנַהֵג
85 כֹּאִילוּ מִתָּה לָךְ תִּרְנְוִלָּתָהּ וְלֹא בְּתָא אָמַר לָהּ רַבִּי חֲנִינָא, תִּרְבִּי – וְכִי
86 עָלִי לְסִבּוֹל מִשְׁתֵּי צָרוֹת, גַּם תִּקְלָא – שְׂכוֹל שֶׁל אִיבוֹד הַבֵּת, וְגַם
87 עֲוִירוֹא – עֲוִירוֹן מִחֻמַּת הַכִּבִּי. כְּלוּמַר, שֶׁנֶּמְצָא מִלְּבוֹחַת מַחֲשַׁב
88 שֶׁמֵּאֹר עֲנִיּוֹ יִתְקַלְקַל. מִבְּאֵרֶת הַגְּמָרָא: כְּבִי לָהּ רַבִּי חֲנִינָא כִּי הָא
89 דְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסִי בֶּן קַצְרֵתָה, שֶׁשׁ דְּמַעוֹת הֵן – יִשְׁנֹן
90 שֶׁשׁ דַּמַּעוֹת שִׁיּוּצָאוֹת מִהָעֵינִים, שְׁלֹשׁ יָפוֹת – מוֹעִילוֹת לַעֲנִיִּים,
91 וְשְׁלֹשׁ רַעוֹת – מוֹזִיקוֹת לָהֶן. שְׁלֹשׁ עֲשָׂן – הַיּוֹצֵאוֹת מִחֻמַּת עֵשֶׁן שֶׁנִּכְנַס
92 לַעֲנִיִּים, וְשְׁלֹשׁ בְּכִי הַבָּא מִתּוֹךְ אֲבֵל וְצָרָה,

בס"ד. שיחת ש"פ עקב, ח"י מנחם-אב, ה'תשכ"ט.

בלתי מוגה

- א-ב. ביאור סדר¹ ההפטרות של "שבע דנחמתא", שההפטרה השני', "ותאמר ציון עזבני ה'"², באה
לאחרי ההפטרה הראשונה³, "נחמו נחמו עמי"⁴, ושייכותם לפרשיות ואתחנן ועקב, כי:
פרשת ואתחנן קשורה עם ענין הראי'⁵ ("אעברה⁶ נא ואראה"⁷), שהו"ע שבא מלמעלה⁸ באופן של
"מתנת חנם"⁹, ואילו פרשת עקב קשורה עם עבודת בני מצד עצמם¹⁰ (במעמד ומצב של העדר גילוי
האור מלמעלה).
וזהו גם החילוק בין פרשה ראשונה דק"ש (בפ' ואתחנן), שהיא "אזהרה ליחיד", בחי' יחידה
שבנפש¹¹, ונאמר בה¹² "בכל מאדך", בל"ג, לפרשה שני' דק"ש (בפ' עקב), שהיא "אזהרה לציבור",
עשר כחות פנימיים, ובאופן של התיישובות, "בכל לבבכם ובכל נפשכם"¹³.

(9) וכפירוש רש"י (ואתחנן שם, כג), שענין זה שייך גם
לצדיקים, ש"אע"פ שיש להם .. לתלות במעשיהם הטובים, אין
מבקשים מאת המקום אלא מתנת חנם".

ולאידך גיסא, כיון שפירוש רש"י הוא פשוטו של מקרא ל"בן
חמש למקרא", שלא הגיע עדיין ללימוד הגמרא, ואפילו לא
ללימוד המשנה, וכל שייכותו לתורה היא רק מצד פשוטות
הכתובים – הרי מובן, שגם הוא יכול לדרוש "מתנת חנם".

(10) והרי סדר עבודת האדם הוא מלמטה למעלה ("סולם
מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה" (ויצא כח, יב): תחילה –
והי' עקב תשמעון", שזוהי הפעולה על העקב שמורה על
המדריגה היותר תחתונה, ולאח"ז מתעלים לדרגות נעלות יותר,
ועד שבאים לעבודה דפ' ראה – "ראה אנכי גו'" [ובאופן
ד"לפניכם", היינו, שגם ענין הראי' נמשך באופן של פנימיות (אף
שבדרך כלל ענין הראי' הוא בבחי' מקיף לגבי שמיעה שבאה
בפנימיות, וכפי שיכתבאר לקמן (במאמר – פ"ג (תורת מנחם חנ"ז
ע' 211 ואילך)) מעלת השמיעה על הראי']], ועד שבאים "אל
המקום אשר יבחר ה' גו'" (פ' ראה יב, ה. ועוד), דקאי על
ביהמ"ק (שבו מאיר הבל"ג דאלקות בגילוי***), ומשם נמשך
גילוי אלקות בכל ארץ ישראל, ומארץ ישראל – "ארץ אשר גו'
עני' ה' אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה" (פרשתנו יא,
יב), נמשך גם בכל הארצות), שיבנה ע"י משיח, שענינו הו"ע
הראי' (ראה לקו"ת צו יז, א ואילך. ובכ"מ).

(11) ועל בחי' זו אין שום מנגד, כידוע בענין "בבואה דבבואה
לית להו" (ראה לקו"ת תצא לו, ג ואילך. ובכ"מ), ו"אף בשעת
החטא היתה באמנה אתו ית" (תניא ספכ"ז), ועו"נ (תהלים עח,
סה) "ויקץ כישן היי" (ראה תניא פיי"ט).

(12) ו, ה.

(13) יא, יג ובפרש"י.

(1) כידוע שגם סדר בתורה הו"ע של תורה (ראה פסחים ו,
ב. של"ה תב, ב) – נוסף לכך שכל ענין הוא מכוון, אפילו בעניני
העולם, וכידוע שאפילו עלה שנתלש מהאילן, ומתגלגל ממקום
למקום, הנה סיבת ואופן הילוכו הם בהשגחה פרטית (ראה כש"ט
בהוספות סקע"ט ואילך. וש"נ), ועאכ"כ בעניני התורה, שלא זו
בלבד שהענין הוא מכוון, אלא זהו גם ענין של תורה והוראה
לכאו"א מישראל (לא רק כמו ההוראה בעניני העולם, כתורת
הבעש"ט (ראה כש"ט שם סרכ"ג ואילך. וש"נ) שכל דבר שיהודי
רואה או שומע מהוה הוראה בעבודתו לשמש את קונו –
שההוראה היא רק למי שהדבר הגיע אליו ע"י ראי' או שמיעה,
משא"כ בתורה, כיון שניתנה כולה לכאו"א מישראל, שלכן נאמר
"אנכי" ו"לא יהי' לך" בלשון יחיד (ראה יל"ש יתרו רמז רפו),
שייכים כל הוראותי לכאו"א מישראל).

(2) ישע"י מט, יד.

(3) שלהיותה ההתחלה*, הרי היא כוללת את כל ה"שבע
דנחמתא", וכמודגש בשמה: "נחמו", שזהו כללות ענין הנחמה.

(4) שם מ, א.

(5) וכידוע שבין ד' החושים** שהם כנגד ד' אותיות שם הוי'
– הנה חוש הראי' הוא החוש היותר נעלה, והוא כנגד אות יו"ד
של שם הוי', בחי' החכמה (ראה ע"ח ש"ד בתחלתו).

(6) ואתחנן ג, כה.

(7) ראיית ארץ ישראל, "ארץ טובה ורחבה" (שמות ג, ח) –
לאחרי היציאה מה"מדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון
אשר אין מים" (פרשתנו ח, טו), כפי שנדפס עתה (בלקו"ש
השבועי – מלקו"ש ח"ב ע' 371 ואילך) ביאור פרטי ענינים אלו.
(8) והרי הסדר הוא שתחילה יש אתערותא דלעילא, ולאח"ז
באה עבודת האדם באופן של אתערותא דלתתא, וכלשון הכתוב:
"השיבנו ה' אליך" ואח"כ "ונשובה".

(*) נוסף על התחלת הנחמה בתשעה באב עצמו, כמסופר במדרש איכה (איכ"ר פ"א, נא) שכאשר געתה פרתו, אמר, שזרוב בית המקדש, ומיד
געתה פרתו פעם שני', אמר, שנולד גואלן של ישראל (וכפי שמצינו להלכה, שיש כמה ענינים שמוותרים כבר בת"ב לאחר חצות היום (ראה
רמ"א או"ח סתקנ"ד סכ"ב. וראה גם נטעי גבריאל הל' בין המצרים פע"ז. וש"נ)). ולכן אומרים תפלת נחם (לא במוצאי תשעה באב, אלא)
במנחה של תשעה באב עצמו (ראה שער הכוונות ענין ת"ב בסופו). ולא עוד אלא שאפילו באמירת איכה – שנקראת בשם "קנינות" – מסיימים
(וחזורים וכופרים) "השיבנו ה' אליך ונשובה חזש ימינו כקדם" (איכה ה, כא), שזהו ענין הגאולה שבא ע"י התשובה.

(**) שעל ידם לוקחים דברים גשמיים, מלבד חוש הריח שלוקח ענין רוחני (ראה ברכת מג, ב. חזק"ג מהרש"א סנהדרין צג, ב).

(***) ולא כמו בזמן הזה, שאף שישנו הענין ד"השוכן אתם בתוך סימאותם" (אחרי טז, טז), הרי זה בהעלם.

- 1 ולכן, ההפטרה דפ' ואתחנן היא "נחמו נחמו עמי יאמר אליכם", נחמה שבאה מצד הקב"ה, ואילו
- 2 ההפטרה דפ' עקב היא "ותאמר ציון גו'", שבנ"י דורשים את ענין הנחמה. ודוקא ע"י עבודת המטה
- 3 מגיעים לתכלית העילוי –
- 4 הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס¹⁴ בלקו"ש ח"ט ע' 79 ואילך.
- 5 ג. המורם מכל האמור לעיל בנוגע לעבודת האדם, וכפתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר¹⁵, שבכל ענין צריך
- 6 להיות ה"בכ"ן בעבודה – הרי זה בנוגע לענין התשובה:
- 7 ובהקדמה – שכיון שאפילו בנוגע לצדיק נאמר¹⁶ "אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא",
- 8 ועאכ"כ בנוגע למי שאינו בדרגת צדיק, הרי מובן, שכאשר יהודי עושה חשבון צדק מכל עניניו, נעשה
- 9 אצלו שברון לב.
- 10 ובכ"ן, צריך לידע, שאין לו לבוא לידי יאוש, ואדרבה כו', כמ"ש בתניא¹⁷: "הן אמת כו' אך אני לא
- 11 עשיתי את עצמי, ולמה עשה ה' כזאת .. אין זה כי אם ירידה זו היא צורך עלי' וכו'" – שזוהי מעלת
- 12 התשובה, שאפילו צדיק גמור אינו יכול להגיע לזה, כהפס"ד בהלכות תשובה¹⁸ להרמב"ם ("יד החזקה"
- 13 בעניני הלכה, שמזה מובן שגם למעלה הרי זו ההלכה).
- 14 ד. ולהעיר, שכללות ענין התשובה הו"ע של "מתנת חנם":
- 15 "מתנת חנם" – מורה על מדריגה נעלית ביותר שלמעלה ממדידה והגבלה, שלכן אי אפשר לבוא
- 16 אלי' ע"י עבודה בכח עצמו, כי אם באופן של מתנה מלמעלה.
- 17 ובענין זה הוא העילוי של בעל תשובה לגבי צדיק – כי, "אפילו .. צדיק גמור עובד ה' ביראה ואהבה
- 18 בתענוגים .. הוא דבר בפני עצמו ירא ה' ואהבו"¹⁹, "יש מי שאוהב"²⁰, וכיון שהוא עדיין "מציאות",
- 19 הרי כל עניניו הם במדידה והגבלה, ואין ביכלתו להגיע לדרגה שלמעלה מהגבלות; וזוהי מעלת הבע"ת,
- 20 שנתבטל ממציאותו, ונעקר ממעמדו ומצבו הקודם, וכל הנהגתו אינה ע"פ הסדר הרגיל, ולכן מגיע לדרגה
- 21 שלמעלה ממדידה והגבלה – "מתנת חנם" (אלא שלאח"ז הרי זה צריך להיות נמשך גם בעבודה
- 22 המסודרת, כמובן מהמבואר לעיל בנוגע לסדר הפרשיות ואתחנן ועקב – בחי' היחידה ועשר כחות
- 23 פנימיים).
- 24 והענין ד"מתנת חנם" גם אצל צדיקים – יהי' לעתיד לבוא, כיון ש"משיח אתא לאתבא צדיקאי
- 25 בתיובתא"²¹.
- 26 ה. וכללות ענין התשובה שבו מודגש הענין דירידה צורך עלי', קשור גם עם תוכן מעלת היו"ט
- 27 דחמשה עשר באב (שהעלי' שלו היא ביום הש"ק זה) – כיון שבא לאחר גודל הירידה דתשעה באב²².
- 28 ומחמשה עשר באב לכתובה וחתימה טובה בר"ה על כל השנה כולה, כדאייתא בספרים²³ ש"חמשה
- 29 עשר באב" בגימטריא "כתיבה וחתימה טובה".
- 30 וזוכים להענין ד"אתם²⁴ נצבים היום כולכם", "ראשיכם שבטיכם גו' מחוטב עציץ עד שואב מימין"²⁵,
- 31 ובאופן ד"מה יפו פעמיך בנעלים"²⁶, שזה קשור עם הענין ד"והדריך בנעלים"²⁷, כפי שיהי' בביאת
- 32 משיח צדקנו.

(22) ראה שיחת ש"פ עקב, כ"ף מנ"א תשכ"ו סכ"ו (תורת

מנחם חמ"ז ע' 279). וש"נ.

(23) שער יששכר מאמר יום תבר מגל ס"ב. הובא בדרכי חיים

ושלום סתרפ"ד. וראה גם שיחת כ"ף מנ"א תשכ"ב ס"כ (תורת

מנחם חל"ד ע' 235). וש"נ.

(24) ר"פ נצבים.

(25) חסר קצת (המו"ל).

(26) שה"ש ז, ב.

(27) ישעי' יא, טו.

(14) בשילוב שיחת ש"פ עקב תשכ"ח.

(15) ראה סה"מ ה"ש"ת ע' יא. וראה גם תורת מנחם חנ"ב ע'

253. חנ"ו ע' 161. וש"נ.

(16) קהלת ז, כ.

(17) ספ"א.

(18) פ"ז ה"ד.

(19) תניא פל"ה (מד, סע"א ואילך).

(20) תו"א בהוספות ויקהל קיד, ד.

(21) ראה זח"ג קנ"ג, ב. לקו"ת דרושי שמע"צ צב, ב. ובכ"מ.

1 וכל זה נעשה ע"י "מעשינו ועבודתנו כל זמן משך הגלות"²⁸, ובפרט בענין דהפצת המעיינות חוצה,
 2 כמ"ש באגה"ק של הבעש"ט²⁹ שביאת המשיח תהי' "כשיפוצו מעינותיך חוצה", כפי שהתחיל ע"י
 3 הבעש"ט, ונמשך לאח"ז ע"י רבינו הזקן, וכל הנשיאים שלאחריו, עד לכ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו,
 4 אשר, ע"י הפצת מעינותיו ("מעינותיך" של הנשיא) דוקא זוכים לביאת משיח צדקנו, בקרוב ממש.

* * *

ו. מאמר (כעין שיחה) ד"ה וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך.

* * *

8 ז. בנוגע להתוועדות ביום הש"ק זה³⁰ – הנה למרות שלכתחילה היתה הסברה שלא תתקיים
 9 התוועדות, מ"מ, נערכת התוועדות מצד כמה סיבות, ואחת מהם היא – בגלל שבפרשת עקב מדובר
 10 אודות מצות תפילין: בפרשת "והי' אם שמוע", הפרשה הרביעית שבתפילין, שבה נאמר³¹ "וקשרתם
 11 אותם לאות על ידכם והיו לטוטפות בין עיניכם".

ובפרט שענין התפילין שבפרשת עקב הוא באופן של ימיות:

12 ענין התפילין הוא³² – שלוקחים קלף גשמי ודיו גשמי, וכותבים בו "שמע ישראל הוי' אלקינו הוי'
 13 אחד"³³, ועי"ז עושים ממנו ענין רוחני, שעל ידו נתגלה אלקות כו'. ולכן "הוקשה כל התורה כולה
 14 לתפילין"³⁴, וכפי שמבאר אדמו"ר האמצעי³⁵ המעלה ד"הוקשה כו'" לגבי "שקולה כנגד כל המצוות"
 15 (כפי שמצינו בנוגע לשבת³⁶ וכיו"ב), ש"ההיקש מורה לענין תכלית הכוונה שכמו שבתפילין תכלית
 16 הכוונה כך בכל התורה הוא תכלית הכוונה – "שיומשך בחי' אחד עליון ויתגלה גם במעשה גשמית",
 17 לעשות מהגשמיים אלקות, דירה לו ית' בתחתונים³⁷.

18 והרי עיקר הפעולה לשנות את העולם ("איבערמאכן די וועלט") ע"י המשכת גילוי אלקות היא
 19 בפרשת ויהי אם שמוע, כי:

20 בפרשת שמע מדובר רק אודות העבודה עם האדם עצמו – "ואהבת את ה' אלקיך"¹², ובאופן
 21 שהאהבה חודרת את כל מציאותו: "בכל לבבך ובכל נפשך" ועד לדרגה ד"בכל מאדך"¹², שזוהי דרגה
 22 היותר עליונה ברוחניות³⁸, בבחי' "הנסתרות"³⁹, וכפירוש הרב המגיד⁴⁰ ש"בכל מאדך" מורה על המעמד
 23 ומצב ד"עושיין רצונו של מקום"⁴¹.

24 ואילו בפרשת ויהי אם שמוע נאמר גם "ואספת דגנך גו"⁴², היינו, שמדובר אודות מי שעוסק בעניני
 25 העולם כפשוטם, ועד שצריכים להזהיר "השמרו לכם פן גו"⁴³, ועד להמעמד ומצב ד"ואבדתם מהרה
 26 גו"⁴⁴, שזהו"ע הגלות, ואעפ"כ, גם בזמן הגלות מניחים תפילין כו' (כפי שמפרש רש"י³¹ "אף לאחר
 27 שתגלו . . הניחו תפילין כו'"), ומשנים את העולם ופועלים בו גילוי אלקות – שזוהי השלימות שבענין
 28 התפילין.
 29

(35) סידור (עם דא"ח) ערב שבת (קסד, ב).

(36) ירושלמי נדרים ספ"ג. ועוד.

(37) ראה תנחומא בחוקותי ג. נשא טז. ב"ר ספ"ג. במדב"ר פ"ג, ו. תניא רפ"ז. ובכ"מ.

(38) ראה תו"א מקץ לט, ג ואילך. ובכ"מ.

(39) נצבים כט, כח.

(40) או"ת פרשתנו (סס"ו).

(41) ברכות לה, ב.

(42) פרשתנו יא, יד.

(43) שם, טז.

(44) שם, יז.

(28) תניא רפ"ז.

(29) כש"ט בתחלתו. ובכ"מ.

(30) כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר, שמצד הענין ד"והייתם נקיים מה' ומישראל" (מטות לב, כב), צריך להבהיר בנוגע לאלו שיש להם טענות על כך שלכתחילה הודיעו שלא תתקיים התוועדות ביום הש"ק זה (וכן יש להתנצל בפני אלו שהטענה שלהם היא שבגלל ההתוועדות אינם יכולים לישון במנוחה...).

(31) יא, יח.

(32) ראה גם שיחת ש"פ ואתחנן ס"ז ואילך (תורת מנחם חנ"ז

ע' 197 ואילך). וש"נ.

(33) ואתחנן ו, ד.

(34) קידושין לה, א. וש"נ.

- 1 ולכן: כאשר מרבים כ"כ לדבר ("מרעדט אַזויפיל") אודות מצות תפילין, ודורשים לעסוק בזה בכל
2 התוקף – אין מקום לוותר ולדלג ("דורכלאָזן") על פרשה כזו שבה מדובר אודות השלימות של תפילין,
3 ויש בה כו"כ מדרשי חז"ל וכו"כ ענינים שיכולים לדבר אודותם.
- 4 ח. ויה"ר שיתרבו מניחי תפילין, ועד שלא ישאר אפילו יהודי אחד שמחוייב במצות תפילין ואינו
5 מקיימה ח"ו; וכמו"כ יתוסף גם אצל אלו שכבר מניחים תפילין – בנוגע לכוונת התפילין, שעבוד המוח
6 והלב (כדאיתא בשו"ע⁴⁵ ומבואר בתניא⁴⁶ ובדרושי חסידות), ועד לתכלית השלימות שבזה.
- 7 וע"ד הסיפור⁴⁷ אודות רבינו הזקן, בהיותו בגלות, בבית האסורים, בסכנה דהיפך החיים – שכאשר
8 הניח תפילין, נפל עליהם פחד. וכאשר שאלו אותו לפרש הדבר, השיב, שזוהי גמרא מפורשת: "וראו
9 כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך"⁴⁸. אלו תפילין שבראש⁴⁹. וכאשר הקשה השואל, שגם
10 הוא מניח תפילין, ואעפ"כ אין זה פועל ענין של יראה – השיב רבינו הזקן, שבשביל זה יש צורך
11 ב"תפילין שבראש" (כלשון הגמרא), היינו, שהתפילין יפעלו בכל עניני הראש, שזוהי הדרגא היותר נעלית
12 בהנחת תפילין.
- 13 אמנם, האמת היא, שכדי לפעול הענין ד"ויראו ממך" עתה, אין צורך בדרגא היותר נעלית בהנחת
14 תפילין:
- 15 כאשר רבינו הזקן הי' אסיר אצלם, וטענו שיש להם שליטה על גופו, ומה גם שע"פ תורה ישנו הציווי
16 "הוי מתפלל בשלומה של מלכות"⁵⁰ – הנה כדי לפעול הענין ד"ויראו ממך" הי' צורך בדרגא נעלית
17 בהנחת תפילין;
- 18 משא"כ עתה, שלא צריך להתפעל כלל מהגוים (ואדרבה, צריך להיות הענין ד"טרף זרוע אף קדקד"⁵¹)
19 – די בהנחת תפילין סתם (לאו דוקא דרגא נעלית) כדי לפעול הענין ד"ויראו ממך", ואם יש צורך – גם
20 הענין ד"טרף זרוע אף קדקד".
- 21 ולכן: אלו שאינם שייכים לדרגות נעלות וכוונות מיוחדות – די להם בכוונה הפשוטה,
- 22 – ומזה גופא שאין ביכלתם לכוין כוונות מיוחדות, מוכח, שאין זה ענינם. וזהו הביאור בדבריו של
23 גדול בישראל שאמר "אני מתפלל לדעת זה התינוק"⁵², דלכאורה אינו מובן: איך יתאים הדבר עם ענין
24 התפלה ע"פ כוונות האריז"ל כו' אלא, שהענין שלו בתומ"צ כו' הי' באופן אחר –
- 25 ואלו ששייכים לכוונות מיוחדות, וזהו ענינם כו' – יעשו זאת, ויפעלו גם עבור אלו שאינם שייכים
26 לזה, וכפי שכ"ק מו"ח אדמו"ר אמר פעם בנוגע לתפלה, שאלו שיודעים לכוין, צריכים לכוין, וכוונתם
27 תפעל גם בנוגע לאלו שאינם יודעים לכוין.
- 28 ומצינו זאת גם בנגלה – בנוגע ליששכר וזבולון, שזבולון עסק בעניני העולם (אף שהיתה לו גם
29 קביעות עתים לתורה), ועי"ז הי' יששכר יכול לעסוק בתורה (ולכן "הקדים זבולון ליששכר"⁵³), וע"י
30 יששכר נפעל ענין התורה גם אצל זבולון⁵⁴. וכשם שמצינו אצל יששכר וזבולון, יושבי אוהל ובעלי עסק,
31 שאחד פועל על השני, הנה כן הוא גם בנוגע לכל הענינים, ובנדו"ד, בנוגע למצות תפילין, ששלימות
32 הכוונה אצל אלו שיודעים לכוין, מועילה גם עבור אלו ששייכים רק לכוונה הפשוטה.
- 33 ויה"ר – כאמור לעיל – שאצל מניחי תפילין יתוסף בענין הכוונה עד לתכלית השלימות, ובפרט
34 לאחר פתיחת הצינור בענין זה ע"י רבינו הזקן;

(51) ברכה לג, כ. וראה גם תורת מנחם חנ"ז ע' 147. ע' 174. וש"נ.

(52) ראה שו"ת הריב"ש סקנ"ז. הובא בסהמ"צ להצ"צ שרש מצות התפלה רפ"ח.

(53) פרש"י ברכה לג, יח.

(54) ראה רמ"א יו"ד וסרמ"ו.

(45) אדה"ז או"ח סכ"ה סי"א. וש"נ.

(46) רפמ"א.

(47) ראה תורת מנחם – רשימת היומן ע' שכב. וש"נ.

(48) תבוא כח, יו"ד.

(49) ברכות ו, א. וש"נ.

(50) אבות פ"ג מ"ב.

1 ואלו שלעת-עתה אינם מניחים תפילין עדיין, מאיזה סיבה שתהי', הנה מכאן ולהבא יתחילו להניח
2 תפילין, ובאופן של קיימא, בכל יום ויום,
3 ויקויים הענין ד"ויראו ממך", ובמקרה הצורך – גם הענין ד"טרף זרוע אף קדקד", ובאופן ד"חלוצים
4 תעברו"⁵⁵, וזו תהי' ההכנה לכניסה לארץ בגאולה העתידה.
5 ט. ובהמשך לזה – נתעכב עתה על פירוש רש"י שבו מתבטאת השלימות שבענין התפילין בנוגע
6 לפעולה בעולם (כנ"ל ס"ז).

7 הביאור בפירוש רש"י על הפסוק³¹ "ושמתם את דברי", "אף לאחר שתגלו היו מצויינים במצוות,
8 הניחו תפילין, עשו מזוזות, כדי שלא יהיו לכם חדשים כשתחזרו, וכן הוא אומר⁵⁶ הציבי לך ציונים" –
9 שההוכחה לכך שהחידוש שבכתוב הוא שקיום המצוות צ"ל גם בזמן הגלות היא (לא מכפל הענין, אלא)
10 מהסמיכות וההמשך ד"ושמתם"⁵⁷ (בוא"ו המחבר) ל"ואברדתם"⁴⁴; והטעם שרש"י מזכיר רק תפילין
11 ומזוזות, ולא לימוד התורה (שביניהם), כי, המעלה "שלא יהיו לכם חדשים" היא רק בנוגע לקיום
12 המצוות, שקיומם נקל יותר כשרגילים בהם⁵⁸, משא"כ בתורה, לימוד חדש נקל ומצליח יותר מאשר לחזור
13 על ענין ישן שכבר יודעו⁵⁹ – הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקו"ש ח"ט ע' 80-81 בשוה"ג.

* * *

14 י. כרגיל לבאר ענין באגרת התשובה, הנה כשם שבהתוועדות שלפנ"ז⁶⁰ דובר אודות הענין ד"כפול
15 ומכופל"⁶¹ שקשור עם ענין התפילין, ידובר גם עתה אודות ענין הקשור עם תפילין – בפרק ד' (שבו
16 אוחזים עתה), שיש בו שאלה פשוטה בחשבון, ולעת-עתה לא ראיתי שיתעכבו על זה:
17 רבינו הזקן מביא "ממאמר אליהו"⁶² אנת הוא דאפיקת עשר תיקונין וקרנין להון עשר ספירן לאנהגא
18 בהון עלמין סתימין וכו", ומבאר ש"כל הי' ספירות נכללות ונרמזות בשם הוי' ב"ה, כי היו"ד שהיא
19 בחי' נקודה לבד מרמזת לחכמתו ית' וכו", וממשיך לבאר ענינה של אות ה' – בינה, ואותיות ו"ה –
20 שש מדות ומלכות. ולכאורה, נימנו כאן רק ט' ספירות, ולא יו"ד?
21 וכן בהמשך הענין, בביאור ענין ד' אותיות שם הוי' שנשמת האדם: "שכל הנעלם המרומז באות יו"ד
22 .. וכפי אשר מעמיק שכלו ומרחיב דעתו ובינתו להתבונן בגדולתו ית' אזי מרומזת בינתו באות ה"א
23 שיש לה רוחב וגם אורך המורה על ההמשכה מלמעלה למטה להוליד מבינתו והתבוננותו בגדולת ה'
24

לכם חדשים כשתחזרו", יש צורך בהשתדלות מיוחדת –
"ושמתם את דברי" – בשביל קיומם.

(58) וכדמוכח מחנוכת המשכן, שהוצרכה להיות במשך
שבעה-שמונה ימים, כדי להתרגל כו'.

(59) אף שלאמיתתו של דבר יש מעלה גדולה בחזרת ענין
ישן, וכידוע הסיפור אודות אדמו"ר מהר"ש (ראה תורת מנחם –
רשימת היוםנ' ע' רנט. וש"נ) שהי' רגיל לחזור כל מאמר ששים
פעמים, וכאשר שאלו אותו מה ניתוסף בפעם הס' על הפעם
הנ"ט, השיב, שניתוסף עילוי שבאין ערוך!

(60) שיחת ש"פ ואתחנן סי"ג-יז (תורת מנחם חנ"ז ע' 202
ואילך).

(61) אגה"ת ספ"ט.

(62) תקי"ז בהקדמה (יז, א).

(55) דברים ג, יח.

(56) ירמ' לא, כ.

(57) נוסף לכך שהלשון "ושמתם" ביחס לדיבור ("את דברי")
– אף שבדרך כלל נופל על עשי', כמו "ושמת שם את ארון
העדות" (פקודי מ, ג) – שייך רק כאשר יש צורך בהשתדלות
מיוחדת, וכמו בבלעם: "הדבר אשר ישים אלקים בפי אותו
אדבר" (בלק כב, לח) – כיון שהי' בניגוד לרצונו. וכן "ואלה
המשפטים אשר תשים לפניהם" (ר"פ משפטים), "אמר לו הקב"ה
למשה, לא תעלה על דעתך לומר אשנה להם הפרק וההלכה ..
ואיני מטריח עצמי להבינם טעמי הדבר ופירושו, לכך נאמר אשר
תשים לפניהם, כשלחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם" (פרש"י
עו"פ),

ומזה מוכח שקאי על קיום המצוות בזמן הגלות, דכיון
שהכוונה בזה היא (לא מצד עצם הענין, אלא) רק "כדי שלא יהיו

(*) אף שלאמיתו של דבר אין זה צריך לפעול חלישות בקיום המצוות בזמן הגלות, כיון שלפועל צוה הקב"ה גם על זה; החילוק הוא רק בטעם
הדבר – שבזמן הבית הטעם הוא "למען תהי' תורת ה' בפיך" (בא גי, ט), ובזמן הגלות הטעם הוא "כדי שלא יהיו לכם חדשים כשתחזרו",
אבל ציווי הקב"ה הוא בשניהם בשוה, כך, שגם מצוה שבזמן הגלות היא מצוה רגילה.

- 1 אהבה ויראה ותולדותיהן . . ומזה נמשכה עבודה האמיתית בעסק התורה והמצוות בקול ודבור או מעשה
- 2 הן אותיות וא"ו ה"א" – שגם כאן חסר במספר יו"ד?
- 3 לכאורה אפשר לומר שהשלמת המספר דעשר ספירות היא עי"ז שמוסיף ש"הקוץ שעל היו"ד רומז
- 4 לבחי' רצון כו"; ולכן לא מנה דעת, כי במקום שהרצון נמנה אין הדעת נמנה⁶³. ובביאור הענין בנשמת
- 5 האדם, יש לומר, שבדיוק הלשון "מעמיק שכלו ומרחיב דעתו כו" נרמז ענין הדעת, כי כאן לא נזכר
- 6 ענין הרצון. אלא שעדיין צריך ביאור, מדוע למעלה מונה רצון ולא דעת, ובנשמת האדם מונה דעת ולא
- 7 רצון.
- 8 אבל: נוסף לכך שלאחרי שמתחיל מאות יו"ד שמרמזת לחכמה, הי' מתאים יותר למנות (לאחרי בינה)
- 9 דעת, ולא רצון, ומה גם שבמאמר אליהו נזכר "כתר", ולא רצון – הרי ענין הרצון נזכר כאן במאמר
- 10 המוסגר בחצאי עיגול, כך, שיכולים ללמוד את הענין גם ללא המוסגר, שבא רק בשביל תוספת ביאור,
- 11 או ביאור על ענין אחר כו', ולכן אי אפשר לומר שזהו חלק מביאור ענין עשר הספירות.
- 12 יא. וביאור הענין:
- 13 בחלק ראשון שבתניא, בפרק ג', מבאר רבינו הזקן הענין דעשר ספירות כפי שהם בנפש האדם –
- 14 "כנגד עשר ספירות עליונות שנשתלשלו מהן" – "שכל ומדות, השכל כולל חכמה בינה ודעת, והמדות
- 15 הן אהבת ה' ופחדו ויראתו ולפארו כו'".
- 16 וכאן לא הזכיר ענין הכתר (רצון) – כיון שזהו ענין של מקיף, ואילו כללות עבודת האדם (ובפרט
- 17 עבודת הבינוני) – כפי שמתבאר בספר התניא ("ספר של בינונים") ש"מוסד על פסוק⁶⁴ כי קרוב אליך
- 18 הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו" (כמ"ש ב"דף השער") – צריכה להיות באופן של פנימיות דוקא,
- 19 וההמשכה בפנימיות היא ע"י הדעת דוקא, שהוא "קיום המדות וחיותן", כיון שדוקא עי"ז ש"מקשר
- 20 דעתו בקשר אמיץ וחזק מאד ויתקע מחשבתו בחוזק כו'", אזי "יוליד בנפשו יראה ואהבה אמיתית",
- 21 ולא "דמיונות שוא".
- 22 אמנם, בנוגע לענין התשובה – יש צורך בענין המקיף כו', כי, כדי לפעול מציאות חדשה (שזהו מה
- 23 שנפעל ע"י התשובה⁶⁵) יש צורך בהמשכה מדרגא שלמעלה מהגבלה, בחי' אנכי שלמעלה מעשר ספירות,
- 24 שזהו ענין הכתר⁶⁶; אלא שצריך להמשיך זאת באופן שיפעל בפנימיות עד לעבודה במעשה בפועל.
- 25 ולכן, כשמבאר רבינו הזקן באגרת התשובה ענין הע"ס כפי שהם בנשמת האדם – שבזה מודגשת
- 26 ההמשכה בפנימיות כו', נוסף על חיבור החבל שנפסק ע"י העיונות שהם נגד רצון העליון ב"ה (כפי
- 27 שמבאר בפ"ה) – נזכר ענין הדעת בין חכמה לבינה, שבזה נרמז בחי' דעת עליון שקרוב יותר לבחי'
- 28 הכתר (רצון) מאשר לבחי' דעת תחתון שמחבר מוחין למדות (כידוע⁶⁷ בב' האופנים שבעמידת הספירות,
- 29 זה תחת זה או בג' קוין, שבעמדם בג' קוין, אזי מקום הדעת הוא בין חכמה לבינה, ועי"ז נמשך בהם
- 30 מבחי' הכתר).
- 31 וכל זה – בנוגע לעבודה בנפש האדם; אבל כשמדבר לפני"ז אודות הענין דעשר ספירות למעלה, ששם
- 32 לא נוגע ענין ההמשכה בפנימיות, שזהו"ע הדעת – צריך להזכיר בחי' הכתר, כבמאמר אליהו.
- 33 אך כיון שבכתר יש חיצוניות הכתר (אריך) ופנימיות הכתר (עתיק), ופנימיות הכתר היא למעלה לגמרי
- 34 מכללות הענין דע"ס – לכן לא הזכיר "כתר", אלא "רצון", שזהו גם ענין הכתר – חיצוניות הכתר,
- 35 ששייך לע"ס.
- 36 והטעם שענין הרצון (כתר) הובא רק בחצאי עיגול – כיון שכל עיקר הביאור בענין ע"ס למעלה הוא

(66) ראה סהמ"צ להצ"צ מצות וידוי ותשובה פ"ב (דרמ"צ
לח, ב ואילך). ובכ"מ.

(67) ראה תו"א תולדות יט, א. ובכ"מ.

(63) ראה ע"ח שכ"ג פ"ח. לקר"ת שלח לט, ג. ובכ"מ.

(64) נצבים ל, יד.

(65) ראה גם שיחת ש"פ ואתחנן ס"ד (תורת מנחם חנ"ז ע'

196). וש"נ.

כדי לבאר ענינו בנפש האדם (בשייכות לענין התשובה), ששם נוגע בעיקר ענין הדעת (המשכה בפנימיות)²⁵.

* * *

יב. במאמר אליהו הנ"ל מדובר גם אודות ענין התפילין – "ואיהו קרקפתא דתפילין וכו'":
הנוסח הרגיל בכל הדפוסים עד לדפוס הראשון – וכן מביא רבינו הזקן בסידורו – הוא: "ואיהו קרקפתא דתפילין וכו'". אבל יש גם גירסא: "קרקפתא דלא מנח תפילין". וצריך להבין פירוש הדברים לפי גירסא זו – שאף שאינה בכל הדפוסים, מ"מ, יש לה מקום כו'.
יג. וביאור הענין:

בנוגע לדברי הגמרא⁴⁹ ש"הקב"ה מניח תפילין" – מצינו בתורה אור⁶⁸ ב' פירושים:
(א) "הקב"ה ר"ל ז"א דאצי", והתפילין הן מוחין מאו"א הנמשכים לו, וא"כ הם למעלה ממנו", והיינו, שע"י התפילין, בחי' המוחין⁶⁹, ניתוסף עילוי בהקב"ה, בחי' ז"א.

(ב) "הקב"ה מניח התפילין דהיינו התלבשות אוא"ס בחכמה", כי, הקב"ה קאי (לא על בחי' ז"א, אלא) על בחי' אריך שבכתר, ומשם נמשך "תוספת אור בבחי' חכמה ומוחין גדולים עד שהן בולטים על הראש", והיינו, שע"י הקב"ה ניתוסף עילוי בהתפילין, בחי' המוחין.

וכן הוא בכל המצוות, "שיש בחי' מצותי של המאציל ית' עצמו, ובחי' מצות הוי"ה, דו"א דאצי", ובודאי בז"א המצות הן המשכה שלמעלה ממנו, משא"כ למעלה יותר בא"ס ב"ה, מצותי, הן המשכות ממנו לשרשי הכלים כו'".

וכיון ש"כמים הפנים לפנים גו"⁷⁰, הרי כשם שבהנחת תפילין דהקב"ה יש ב' ענינים הנ"ל, פעולת התפילין בהקב"ה, ופעולת הקב"ה בהתפילין, כמו"כ ישנם ב' ענינים אלו גם בהנחת תפילין ע"י האדם למטה:

פעולת התפילין על האדם – כמו הענין ד"וראו כל עמי הארץ כי שם הוי' נקרא עליך ויראו ממך", וכן הענין ד"טרף זרוע אף קדקד" (כנ"ל ס"ח), שפעולה זו נעשית אצל כאו"א מישראל, אפילו קל שבקלים [החל מעצם העובדה שע"ז חדל להיות "קל שבקלים", כיון ש"מצוה גוררת מצוה"⁷¹, ועד שבא לקיום כל המצוות], ועד לדרגא הכי גבוהה שבפעולת התפילין – שכל זה לא שייך אצל האדם מצד עצמו, אלא נפעל וניתוסף בו ע"י התפילין.

וכמו"כ ישנה גם פעולת האדם על התפילין – החל מזה ש"כשהאדם .. מניח התפילין .. אז תהי' מצוה, כי בלתי ההנחה של התפילין על הראש והיד, הגם שכתובים הד' פרשיות בטוב, ויש בהם קדושה, עכ"ז אין בזה עדיין גילוי רצה"ע, עד שיניחם האדם בראשו וזרועו"⁶⁸, וכמבואר גם בד"ה הבאים ישרש יעקב⁷², ש"כשאישי ישראל מניח אותם על ראשו, נתהווה בחי' גלוי אלקותו .. וזהו דוקא כשאישי ישראל מניח אותם על ראשו, משא"כ כשמונחים על השולחן, לא נתהווה מזה שום גלוי כלל".

והסדר בזה – שתחילה ישנה פעולת התפילין על האדם, ולאח"ז מתעלה האדם לדרגא נעלית יותר, שהוא פועל עילוי בהתפילין.

וכמו בתורה, שתחילת הלימוד הוא באופן ש"בתורת ה' חפצו", ואח"כ בא לדרגא נעלית יותר, ש"בתורתו יהגה"⁷³, שנעשה בעה"ב על התורה, שלכן, "הרב שמחל על כבודו, כבודו מחול", כי, "תורה דילי' היא, מחיל לי' ליקרי"⁷⁴.

(68) מקץ לה, ב ואילך.

(69) נזכר גם שזהו שתפילין (וטפות) הו"ע התכשיטין (ראה

(71) אבות פ"ד מ"ב – פרק דשבת זו.

(72) תו"א שמות נג, ד.

(73) תהלים א, ב. וראה ע"ז יט, א.

(74) קידושין לב, סע"א.

אוה"ת ואתחנן ע' שטז).

(70) משלי כז, יט.

- 1 [ומובן, שענין הבעלות על התורה אינו באופן שכל אחד – גם אם הוא "עם הארץ" – יכול להיות
2 "סאם סאפאזשניק" (כידוע הסיפור בזה⁷⁵), ולפסוק בתורה כרצונו כו'; המדובר הוא אודות מי שלמד
3 תורה כדבעי, ועד שנתאחד עם התורה באופן שכל מציאותו היא מציאות התורה, שלכן, "רבנן איקרו
4 מלכים" .. דכתיב⁷⁶ בי מלכים ימלוכו וגו'⁷⁷. וכמובן גם מזה שהענין ד"אתם אפילו שוגגין, אתם אפילו
5 מזידין"⁷⁸, נאמר דוקא בנוגע לסנהדרין].
- 6 וכן הוא בנוגע למצוות, שתחילה ישנו הענין של קיום המצוה באופן שפועלת בו עילוי, ואח"כ מגיע
7 לדרגא נעלית יותר – שפועל עילוי בהמצוה.
- 8 ועפ"ז יש לבאר הגירסא "קרקפתא דלא מנח תפילין" – שזהו מצד הדרגא שנעשה למעלה מהתפילין,
9 אלא שעושה להם "טובה" כביכול ופועל בהם עילוי כו'⁷⁹.
- 10 יד. ובהמשך לזה יש לבאר ה"יינה של תורה" שבפירוש רש"י, "וכן הוא אומר הציבי לך ציונים" –
11 שקיום המצוות בזמן הגלות הוא בבחי' "ציונים" לקיום המצוות לעתיד לבוא:
- 12 בנוגע להקישור של ישראל עם קוב"ה, ידוע שבזמן הזה ישנה רק הארת הנשמה שמלוכשת בגוף,
13 שהתקשרותה עם הקב"ה היא ע"י קיום המצוות, ואילו לעתיד לבוא יתגלה למטה שרש הנשמה כפי
14 שהיא למעלה, שהתקשרותה עם הקב"ה היא למעלה מהמצוות. ובאופן כזה הו"ע קיום המצוות דלעתיד
15 לבוא.
- 16 אבל כדי לבוא לזה, צריך להיות תחילה קיום המצוות בזמן הזה, ועי"ז באים להמצוות דלעתיד לבוא.
- 17 וזהו מ"ש בפירוש רש"י "אף לאחר שתגלו היו מצויינים במצוות, הניחו תפילין כו'" – שזהו"ע קיום
18 המצוות בזמן הזה, כמו הנחת תפילין, הן פעולת איש ישראל בתפילין, והן פעולת התפילין באיש ישראל;
19 וענין זה הוא בבחי' "הציבי לך ציונים" – הכנה להתגלות עצם הנשמה לעתיד לבוא.
- 20 טו. בהמשך הדברים נזכר גם מ"ש בפרשת השבוע⁸⁰ "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך",
21 וכפי שמבאר אאמו"ר (ברשימותיו על גליון הזהר – כפי שכבר נדפס⁸¹) בפירוש מאמר הזהר⁸² בענין
22 נוסח הברכה: "ברוך דא רזא דמקורא עילאה מכלא לארקא ולאמשכא ולאנהרא כל בוצינין" – "הג'
23 לשונות לארקא לאמשכא לאנהרא, י"ל, כי ברוך שהוא רזא דמקורא עילאה, דהיינו יסוד אבא, הנה חכמה
24 הוא יו"ד שבשם, שיש בזה ג' בחי', והם הג' אותיות יו"ד, י' נקודה, ו' קו, ד' שטח, ורומזים ג"כ על
25 חב"ד, כי חכמה כולל בינה ודעת ג"כ, י' חכמה, ו' דעת, ד' בינה. זהו לארקא מ", ולאמשכא מו' ולאנהרא
26 מד', כי הארת אור הוא בהתפשטות, והיינו שטח".
- 27 וסיים בברכה שיקויים היעוד⁸³ "ונתתי שלום בארץ גו' וחרב לא תעבור בארצכם", "אפילו חרב של
28 שלום"⁸⁴, ועד להענין ד"ואולך אתכם קוממיות"⁸⁵, לאחר הכריתת ברית ד"והייתי לכם לאלקים ואתם
29 תהיו לי לעם"⁸⁶, בביאת משיח צדקנו, בקרוב ממש.
- 30 [לאחרי תפלת מנחה התחיל כ"ק אדמו"ר שליט"א לנגן הניגון "פרזות תשב ירושלים"].

התפילין (מוחין) בבחי' "שקיו דאילנא".

(80) פרשתנו ח, יו"ד.

(81) בהוספה ללקו"ש השבועי – ממכתב עש"ק פ' עקב כ"ף מנחם-אב תשכ"ו (אג"ק חכ"ד ע' קצא ואילך). ולאח"ז בלקוטי לוי"צ הערות לזח"ג ע' תנח. וראה גם שיחת ש"פ עקב, כ"ף מנ"א תש"כ ס"ט ואילך (תורת מנחם חכ"ח ע' 276 ואילך). ד"ה ואכלת ושבעת דש"פ עקב, כ"ף מנ"א תשכ"ו פ"ג (תורת מנחם חמ"ז ע' 254 ואילך). וש"נ.

(82) ריש פרשתנו (ח"ג רעא, א).

(83) בחוקתי כו, ו.

(84) תענית כב, א"ב.

(85) שם, יג.

(86) שם, יב.

(75) ראה סה"ש תרח"צ ע' 264. וראה גם תורת מנחם ח"ג ריש ע' 134. וש"נ.

(76) משלי ח, טו.

(77) גיטין סב, סע"א. וראה זח"ג רנג, ב (ברע"מ).

(78) ר"ה כה, א.

(79) נתבאר גם המשך המאמר "ואיהו קרקפתא דתפילין כו' ואיהו שקיו דאילנא כו'", שיש מקום לשקו"ט אם קאי על כל עשר הספירות, או שקאי רק על הסיים "כתר עליון כו'" (דלכאורה, כיון ש"אילנא" קאי על הע"ס, עכצ"ל ש"שקיו דאילנא .. דאשקי לאילנא" קאי (לא על הע"ס עצמם, אלא) על דרגא שלמעלה מהם, בחי' הכתר) – כי, ע"י הענין דהקב"ה מניח תפילין, תחילה כפירוש הא', המשכת המוחין בו"א, ואח"כ כפירוש הב', תוס' אור במוחין מבחי' אריך שבכתר, אזי נעשים

לקוטי שיחות פרשת עקב כרך יד

משכר לימוד בניה - רוצה לסיים עניניה, ד"מכל-
מקום אם היא עוזרת כו". - אבל הא גופא
צריך-עיון למה סידר אדמו"ר הזקן המשך דבריו
כנ"ל, והרי הוה-ליה להקדים המאוחר, כנ"ל.

ב. והנה בהלכות ברכות השחר⁸ כתב אדמו"ר
הזקן: שמטעם זה ש"חייבות ללמוד מצוות שלהן
לידע היאך לעשותן" נשים מברכות ברכות התורה
(ומוסיף אחר-כך עוד טעם) - ומזה שמברכות
ברכות התורה על לימודן, מוכח שלימוד הלכות
הצריכות להן, הוא אצלן ענין של לימוד התורה
(ולא רק הכשר למצוות שלהן).
וצריך להבין:

א. מאין המקור בגמרא דלימוד הנשים את
ההלכות הצריכות להן הוא ענין בפני-עצמו, ענין
של לימוד תורה, ולא - רק הכנה לקיום מצוות
שחייבות בהן. ולכאורה פשוטות הלימוד ד"ולמדתם
את בניכם ולא בנותיכם" משמע דאינן בלימוד
התורה (כלל), וכלשון אדמו"ר הזקן "אשה אינה
במצות תלמוד-תורה?"

ב. יתירה מזו: אמרו רבותינו ז"ל⁹: "נשים במאי
זכיין, באקרויי בנייהו לבי כנישתא, ובאתנויי
גבריהו כו". ואם חיובן ללמוד הלכות הצריכות
להן הוא ענין של מצוה בפני-עצמה, לימוד תורה,
מהי השאלה "במאי זכיין", ובהמענה הוה-ליה
למימר דיש להן זכות של לימוד התורה (הלכות
הצריכות) בעצמן (ולא רק "דאיקרויי בנייהו כו").

ג. במסכת סוטה¹⁰ מקשה הגמרא (בפירוש "אם
יש לה זכות תולה לה"): "זכות דמאי, אילימא
זכות תורה הא אינה מצווה כו" - הרי דאין לנשים
(מצד-עצמן) זכות תורה (אם לא מטעם דאקרויי כו'
ואתנויי כו' כדמסיק שם בגמרא).

ד. חיובן בלימוד ההלכות הצריכות להן, הוא
בכדי (כלשון אדמו"ר הזקן) "לידע אותן", "לידע
האיך לעשותן" - ואם-כן לכאורה, אשה הבקיא
בדינים שלה כו' ובמילא על-פיה אין עליה חיוב

א. מהפסוק "ולמדתם אותם את בניכם"
שבפרשתנו¹ למדו בגמרא² דנשים אינן במצות
תלמוד-תורה "דאמר קרא ולמדתם אותם את
בניכם, בניכם ולא בנותיכם".

והנה אדמו"ר הזקן בשולחן³ מביא הלכה זו
ד"אשה אינה במצות תלמוד-תורה כו" וממשיך:
"וכשם שאינה במצות תלמוד-תורה לעצמה, כך
אינה במצות תלמוד-תורה לבניה, ופטורה משכר
לימוד בניה כו'. ומכל-מקום אם היא עוזרת לבנה
או לבעלה בגופה ומאדה שיעסוק בתורה, חולקת
שכר עמהם ושכרה גדול, מאחר שהם מצווים
ועושים על-ידה". ובסוף הסעיף מסיים "ומכל-
מקום גם הנשים⁴ חייבות ללמוד הלכות הצריכות
להן לידע אותן כו".

וצריך להבין:

זה ש"חייבות ללמוד הלכות הצריכות להן" הוא
תלמוד-תורה דהנשים עצמן, וצריך להיות בכל אחת
ואחת. העזר לבנה או לבעלה, אינו ענין של לימוד
כי-אם ענין של עזר, השייכות שלה היא להשכר
דתלמוד-תורה של בנה ובעלה, אינו אלא בזו שיש
לה בעל ובן⁵ והם זקוקים לעזר, אין כל זה הלכה
ודין מיוחד בנשים, כי-אם בכל אחד ואחד העוזר⁶
להמחוייב בתלמוד-תורה שיעסוק בתורה (אלא
שגם נשים בכלל),

ועל-פי כל זה הוה-ליה להקדים ולהתחיל
ש"חייבות ללמוד הלכות הצריכות להן"⁷, ולאחרי-
זה ש"אם היא עוזרת כו".

והנה לכאורה יש לומר, שכיון שכתב דפטורה

(1) יא, יט.

(2) קידושין כט, ב.

(3) הל' ת"ת פ"א הי"ד.

(4) בהמ"מ שם נסמן אגור (הלכות תפלה אות ב') ב' ס"ה,
והוא בסמ"ק בהקדמה. ועי' ג"כ ספר חסידים סי' שיג. ב"י או"ח
סי' מז. רמ"א יו"ד סרמ"ו סי' ועוד (ראה מ"מ והערות להל' ת"ת
שם).

(5) ואף ש"חולקת בשכר" גם באם היא עוזרת לסתם אנשים
בלימוד התורה (וראה לקמן סעיף י"ז ובהערה 45), הרי כאן
מדובר רק ע"ד העזר לבנה או לבעלה.

(6) ומצוי בפרט בעזר במאד.

(7) וכמו שהוא ברמ"א (בשו"ע יו"ד שם) שהקדים הדין
דחייבת כו' לדין דעוזרת, אלא שהרמ"א בא בהמשך למ"ש
המחבר בנוגע ללימודה בעצמה, משא"כ המשך דברי אדה"ז.

(8) סו"ס מז. וראה בהנסמן לעיל הערה 4.

(9) ברכות יז, א. ועד"ז בסוטה כא, א.

(10) שם.

להם המעלה דעסק התורה (מעלה זו שאינה בקיום
המצוות)?

ועל כן צריך לומר: מאחר שבפועל מחוייבים
בני נח ללמוד הלכות דמצוות אלו (- כי בלא-הכי
לא יוכלו לקיימן), הנה אף שלימודם הוא בשביל
קיום המצוות, מכל-מקום כיון שעל-כל-פנים
מחוייבים ללמוד תורה - יש בהם גם הגדרים דלומד
תורה, כולל מעלות הנ"ל.

בסגנון אחר: לימוד תורת ז' מצוות על-ידי בני
נח, אף שאינו בא לכתחילה מצד-עצמו, כ-אם
בשביל דבר אחר - קיום המצוות - היינו שהלימוד
הוא הכנה מוכרחת (כעין הכשר) להמצוות, מכל-
מקום נעשה על-ידי-זה ענין לעצמו - לימוד התורה
מצד-עצמה²².

ולכן יש בו גם הענין הנפעל על-ידי לימוד
התורה - "הרי הוא ככהן גדול"²³ (אף שאינו בקיום
המצוות).

ד. דוגמא לדבר: לכמה דיעות²⁴ (והלכה
כמותן²⁵): אחת מד' עבודות שמחשבה פוסלת בה,
היא הולכת הדם למזבח לזרקו. ומבאר
הרצ"ב²⁶: דאף שהולכה הכרחית היא (בנידון
זה) בשביל הזריקה שלאחרי-זה²⁷, נעשה חשיבות
בפני-עצמו והוי עבודה שמחשבה בה פוסלת²⁸.

(22) ועפ"י מקום ביותר לצ"ע בדין נכרי המתנה עם בני
שיפרנסו ויחלקו בת"ח דילי" - ראה לקמן הערה 43.
(23) בבמדב"ר פ"ג, טו הגירסא: "נכרי המתגיר שלמד תורה
ה"ה ככה"ג" והכוונה בזה שלומד גם שאר חלקי התורה (ולא רק
שבע מצוות דידהו) - דא"כ התנאי "המתגיר" אינו (וראה
חידושי הרד"ל וחידושי הרש"ש שם), והטעם: כיון שבא להתגיר
שרי ללמוד התורה כמ"ש בחדא"ג (שבת לא, א ד"ה א"ל מקרא).
אבל ראה שו"ת רעק"א סי' מא. וראה שו"ת מחנה חיים ח"א סי'
ז. ועוד.

והביאור הוא - ככפנים: מכיון שתיכף כשנתגיר נעשה מחוייב
המצות, הרי מובן דע"פ תורה מותר הוא ללמוד ההלכות, וא"כ
(מכיון דמוכרת בזה ע"פ תורה) יש בלימודו מעלת ויוקר התורה.
(24) ת"ק ור"א במשנה (זבחים יג, א). וראה לקמן הערה 27.
(25) רמב"ם הל' פסוהמ"ק פ"ג ה"ד.

(26) ראה צפ"נ עה"ת ר"פ מסעי. מהדו"ת נא, ג. ועד"ז מבאר
בכו"כ עניני תורה (וכיו"ב) - ראה במקומות הנ"ל. ובצפ"נ
למור"נ ח"א פ"ב (נדרפס בצפ"נ עה"ת דברים ע' שעב ואל"ך
ובהנשמן שם). וראה לשינוי (שם) "אף שזה סיבה, אך מ"מ זה
הכרח ונעשה כמו עצמ".

(27) ולדעת הרמב"ם (שם בסוף הפרק) גם אם מהלך במקום
שאינו צריך, מחשבה פוסלת בה (כדעת הת"ק. ראה כס"מ שם).
(28) ומה שר"ש פליג שם הוא כי ס"ל ד"אפשר בלא הילוך
שוחרט בצד המזבח". אמנם כנודן דבר המוכרח בעצם (ועד"ד
נרד"י), י"ל שגם ר"ש מודה שנעשה ענין וחשיבות בפ"ע.

1 ללמוד ההלכות¹¹ לא שייך לחייבה בברכות התורה
2 מטעם זה,

3 ואם-כן איך הביא אדמו"ר הזקן (בטעם חיובן
4 בברכות התורה) טעם זה כטעם ראשון ועיקרי,
5 והרי אינו שייך בכל הנשים (ולכל היותר הוה-ליה
6 להביאו - כטעם נוסף)¹²?

7 ג. והביאור בזה:
8 איתא בגמרא¹³ גבי נכרי¹⁴ הלומד תורה:
9 "שנאמר אשר יעשה אותם האדם גו' כהנים לזים
10 וישראלים לא נאמר כו' למדת שאפילו נכרי ועוסק
11 בתורה ("בשבע מצוות דידהו"¹⁵ הרי הוא ככהן
12 גדול". והנה חשיבות זו (ד"הרי הוא ככהן גדול")
13 הנעשה בנכרי הלומד תורה דשבע מצוות בני נח,
14 היא מצד מעלת לימוד התורה דוקא, וכמו שכתבו
15 בתוספות¹⁶ ד"להכי נקט כהן גדול משום דכתיב¹⁷
16 יקרה היא מפנינים, ודרשינן¹⁸ מכהן גדול הנכנס
17 לפני ולפנים כו'", שזוהי מעלת התורה¹⁹ (אלא
18 שבבני ישראל על-ידי לימוד התורה נעשה "קודם
19 לכהן גדול", ונכרי העוסק בתורה הוא (רק²⁰) ככהן
20 גדול¹⁸).

21 ולכאורה אינו מובן: התורה היא מורשה קהלת
22 יעקב - ניתנה רק לישראל ולא לנכרים, ומה
23 שמותרים ללמוד תורה (אף כי "נכרי שעוסק
24 בתורה חייב מיתה"²¹), הוא לפי שנצטוו לקיים ז'
25 מצוות בני נח, במילא צריכים הם ללמוד הלכות
26 אלו בשביל לידע האין לעשות מצוות, אבל מאין

(11) ראה ברכ"י (להחיד"א) סי' מז אות ז: "חייבות.. למען
דעת הדינין שלהן, ואי בקיאות בהן תו ליכא עלייהו שום סרך
חיוב ללמוד".

(12) וכן הקשה בשו"ת בית הלוי (ח"א סי' ו) על האגור (לפי
הבנת המ"א), ומש"כ שם בכונת האגור - פשוטות לשון האגור
אינו משמע כן.

(13) ב"ק לח, א. סנהדרין נט, א. ע"ז ג, א.
(14) כצ"ל - ראה סי' חסרונות הש"ס - ובדפוסים שינו מאימת
הצענואר.

(15) סנה' שם.
(16) ב"ק שם. ע"ז שם ד"ה ה"ה ככה"ג.
(17) משלי ג, טו.
(18) הוריות יג, א.

(19) כן משמע גם ממרו"ל זה עצמו, דאין לומר ש(הלימוד
שלו הוא חלק בקיום המצוות שלו, ו) זה שנעשה ככה"ג הוא מצד
גדול הענין דקיומם שבע מצוות דידהו, כי א"כ כ"ש שכן צ"ל
בקיום המצוות ע"י ישראל, ולא מציינו זה בשום מקום. וראה
לקו"ש ח"ז ע' 49 שוה"ג להערה 11 - אלא שמדברי התוס'
מוכרח הוא, ככפנים.

(20) ראה לקמן הערה 59 הטעם בזה (בפנימיות הענינים).
(21) סנהדרין שם.

29 תלמוד-תורה,
 ועל-דרך המבואר³³ בלימוד התורה דבני נח
 בשבע מצוות דידהו, דאף שיש בזה מעלת התורה
 כנ"ל, עד ש"הרי הוא ככהן גדול", בכל זאת "אין
 מקבלין עליהם שכר כמצווה ועושים אלא כמי
 שאינו מצווה ועושה".
 ועל-פי-זה מובן מה שלא אמר בגמרא דנשים
 יש להן זכות תורה מצד זה שחייבות ללמוד הלכות
 הצריכות להן: הא דקאמר בגמרא³⁴ ד"הא אינה
 מצווה כו' נהי דפקודי לא מפקדא כו'", הכוונה
 בזה היא (לא שאין למצוא בנשים חיוב דלימוד
 התורה, כ"א) כנוגע ("ל"זכות תורה" -) להשכר על
 מפקדא - מצות לימוד התורה כ"מצווה ועושה",
 שדוקא שכר זה (דזכות מצות תלמוד-תורה) "מגנא
 כולי האי".
 ולכן בלימוד הלכות הצריכות להן, אם כי יש
 לאשה בזה יוקר מעלת התורה כו', מכל-מקום אין
 היא "מצווה ועושה", ואין לה זכות זו דתורה
 שישנה למצווה ועושה³⁵.
 ז. אמנם בזה "שהיא עוזרת לבנה או לבעלה
 בגופה ומאודה שיעסוק בתורה, חולקת שכר עמהם
 ושכרה גדול, מאחר שהם מצווים ועושים על-
 ידה". (וזהו שמסיים גם בגמרא "לעולם זכות תורה
 כו' באגרא כו'").
 הביאור בזה: לכאורה אינו מובן, למה היא
 חולקת שכר עמהם בלימוד תורתם מפני שעושים
 על-ידה - הרי זה בדוגמת נותן כסף לעני, והעני
 קיים בכסף זה מצוה (כגון שקנה בו מזון לסעודות
 שבת, וכיוצא בזה) דלא מצינו בשום מקום דיש
 לנותן הצדקה חלק במצוות שעושה העני בכסף זה
 (כ"אם רק שכר קיום מצות צדקה)?
 והתירוץ בפשטות הוא: כשאדם נותן צדקה
 לעני, נעשו המצוות של העני, ואחר-כך - כשהעני
 עושה מצוה במעות אלו - הוא עושה המצוה
 בדיליה: אבל בנידון-דידן, האשה עוזרת לבנה או

1 ה. ועל-דרך-זה מובן בלימוד התורה דנשים²⁹:
 2 הא דחייבות ללמוד הלכות הצריכות להן, אם
 3 שהוא (לא מצד מצות לימוד התורה מצד-עצמו,
 4 כ"א) בשביל "לידע האיך לעשותן" (היינו שהוא
 5 דבר הכרחי בשביל קיום המצוות), בכל זאת נעשה
 6 הלימוד ענין בפני-עצמו. ולכן מברכות הן משום
 7 זה ברכות התורה³⁰.
 8 ומאחר שלימוד הלכות (דמצוות אלו) נעשה
 9 ענין ותכלית בפני-עצמו (של לימוד התורה),
 10 מובן³¹ ששוב אין הוא מוגבל רק לשעה ש"צריכה
 11 לידע היאך לעשותן" בפועל. ולכן גם האשה
 12 היודעת כבר הלכות הצריכות לה, ויודעת "האיך
 13 לעשותן", יש לה שייכות³² ללימוד התורה, ולכן
 14 יכולה לברך ברכות התורה.
 15 ועל-פי-זה מובן מה שדייק אדמו"ר הזקן, וכתב
 16 בטעם דנשים מברכות ברכות התורה טעם זה דוקא
 17 כראשון ועיקרי, שהרי בענין זה יש לנשים שייכות
 18 לתורה מצד-עצמה.
 19 ו. אמנם לפי הנ"ל, דחיובן של הנשים ללמוד
 20 הלכות הצריכות הוא (לא רק הכשר לקיום המצוות
 21 שלהן, אלא גם) ענין של לימוד התורה - תגדלנה
 22 ביותר הקושיות דלעיל (סעיפים א"ב)?
 23 והביאור בזה:
 24 אף שנתבאר שבלימוד ההלכות הצריכות להן,
 25 יש ענין של לימוד התורה, בכל זאת מכיון שחיוב
 26 זה מסובב מחיובן במצוות שלהן, הרי אין לומר על
 27 זה שהן "במצוות תלמוד-תורה", ובמילא אין שייך
 28 לומר שיקבלו על זה שכר כמצווה ועושה במצוות
 29 וראה גם ב"ח סי' מז סד"ה ועוד יש. ובדרישה שם בסוף
 30 הסיומן.
 31 ועפ"ז מובן ג"כ בפשטות דיכולות לברך "ונתן לנו את
 32 תורתך" (ראה ביאורי הגר"א או"ח סי' מז ע"ש) שהרי עפ"ז גם
 33 להן ניתנה התורה (במ"ת) כנוגע ("וע"י) המצות שלהן". וראה
 34 שו"ע אדה"ז סקפ"ז ס"ז (ממ"א שם סק"ג) שטעם זה אומרות
 35 הנשים בברכת המזון "ועל תורתך שלמדתנך".
 36 (31) ובפרט לדעת הרמב"ם דלעיל בהערה 27.
 37 (32) וי"ל שזהו דיוק ל' אדה"ז "אשה אינה במצות ת"ת" (ולא
 38 כתב פטורה מלימוד התורה - וכיו"ב).
 39 (*) מובן שאי"ז שייך בב"נ, כי הם לא קיבלו את התורה (ד"החזירה
 40 הקב"ה כו' (ע"ז ב. ב. ועוד) וכנאמר "בחר בנו מכל העמים ונתן
 41 לנו כו'") ובמילא מובן שאין מקום שיאמרו "ונתן לנו" כו' (וענין
 42 הברכות בכלל אין בהם), משא"כ נשים, דאדרבא, כהקדמה למ"ת
 43 נאמר: כה תאמר (ותחלה) לבית יעקב, אלו הנשים (ואח"כ) ותגד
 44 לבני, אלה האנשים (יתרו יט, ג ופרש"י שם. שמו"ר פכ"ח, ב). וכ"כ
 45 במ"א שבפנים ההערה.

(33) ע"ז שם.

(34) סוטה שם.

(35) וכשמקשה "אילימא זכות תורה הא אינה מצווה כו'"
 הכוונה גם על התורה שלומדת לדעת לקיים מצוותי. ועפ"ז
 יומתק גם הקס"ד "אילימא זכות תורה" שהוא (גם ובעיקר) על
 ענין זה דתורה (יוקר התורה) שישנו בנשים (וראה לשון רש"י
 שם) ומ"המסקנא "הא אינה כו' כי גם בזה "אינה מצווה
 (בתורה) היא" כבפנים.

ועל-דרך-זה מקום לספק בשכר שיש לה 26
כשעוזרת לבנה לקיים מצות תלמוד-תורה. 27

והנה מלשון הגמרא "פלגאן בהדיהו" (וכן 28
לשון אדמו"ר הזקן "חולקת שכר עמהם" - ולא 29
נוטלת שכר), מוכח כאופן הב' דיש לה חלק במצות 30
תלמוד-תורה ממש, והיינו כנ"ל: מכיון דמצות 31
תלמוד-תורה של הבעל והבן, שמצווים בזה, נעשית 32
בעזרתה ו(גם) על-ידה, הרי יש לה חלק בקיום 33
מצוותו, היינו חלק במצות תלמוד-תורה, ולכן "פלגאן 34
בהדיהו" - "חולקת שכר עמהם" כמצווה ועושה, 35
"מאחר שהם מצווים ועושים על-ידה" 43. 36

ועל-דרך-זה יש לומר גם במצות פריה ורביה, 37
שבסיועה לבעלה לקיים מצוותו, יש לה חלק במצוה 38
41. 39

ט. אמנם על-פי הנ"ל יש לדייק: מאחר שאם 40
היא עוזרת לבנה או לבעלה חולקת שכר עמהם, הרי 41
שיש לה חלק במצות תלמוד-תורה שלהם כמצווה 42
ועושה - ולמה לא הביא זה אדמו"ר הזקן גם 43
בהלכות ברכות התורה, על-כל-פנים כטעם נוסף 44
על שמברכות ברכת התורה 45.
ויובן זה בהקדים קושיית המפרשים 46 על הר"ן: 46
איתא בגמרא 47: "ההיא דאתאי כו' (ותבעה את 47

1 לבעלה מלכתחילה בקיום המצוה של תלמוד-תורה -
2 היינו שהיא עושה פעולת השתתפות בענין ומצוה
3 זו, עוזרת בעצם המצוה, ולכן חולקת שכר עמהם,
4 מקבלת (חלק ב) שכר לימוד התורה של הבעל
5 והבן 36.

6 דוגמא לזה מצינו במצות פרו ורבו: כתב
7 הר"ן 37 דאשה אף-על-גב שאינה מצווה בפריה
8 ורביה 38, "מכל-מקום יש לה מצוה מפני שהיא
9 מסייעת לבעל לקיים מצותו".

10 והביאור: קיום המצוה של הבעל הוא על-ידי
11 "ורבך באשתו והיו לבשר אחד" 39, היינו שמצות
12 פרו ורבו שהבעל מצווה עליה, נעשית דוקא
13 על-ידי שניהם. ומכיון שהיא מסייעת בהמצוה "יש
14 לה (גם-כן) מצוה" 40.

15 ועל-דרך-זה הוא בנידון-דידן, כשעוזרת בלימוד
16 התורה הרי שהמצוה נעשית בפועל בהשתתפותה
17 ו(גם) על-ידה, לכן יש לה גם כן מצוה.

18 ח. אמנם מדברי הר"ן עצמו אינו ברור הפירוש
19 ש"יש לה מצוה", דיש לומר בשני אופנים:
20 (א) "יש לה מצוה (סתם)" - היינו אף שבעצם
21 אין עליה הציווי לקיים פרו ורבו, מכל-מקום מכיון
22 שהיא מסייעת לבעל לקיים את מצוותו, יש לה גם
23 כן מצוה, אבל אין לה ה"מצוה רבה" 41 דפרו ורבו.

24 (ב) "יש לה מצוה" שבנידון-דידן היינו חלק
25 במצות פרו ורבו 42.

36 וע"ד הפס"ד (הובא לקמן הערה 43) "ויכול אדם להתנות
עם חבירו שהוא יעסוק בתורה כו'".
37 רפ"ב דקידושין.
38 יבמות סה, ב: "פרו ורבו גו' וכבשוה - איש דרכו לכבוש
ואשה אין דרכה לכבוש".
39 בראשית כ, כד.

40 וכ"ז בנוגע לברכת כהנים, שגם לבני ישראל השומעים
את הברכות יש חלק במצוה, מאחר שהכהנים צריכים להם (כדי
לקיים מצוותם) - שיהי' למי לברך (וראה חרדים (מ"ע כו'
התלויות בפה כו' לקיימן בכל יום, פרק ד' אות יח): וישראל
העומדים כו' ומכוונים לבם לקבל ברכתם כו' הם נמי בכלל
המצוה. וראה שו"ת לשו"ע או"ח סי' קכח ס"ק ב. ולהעיר מחי'
הרשב"א (המיוחס להריטב"א) סוכה לא, ב (ד"ה מאי לאו):
דליכא חיובא אישראל להתברך מצוה דכחן (ורא),
וכדמוכח מהדין (שו"ע אדה"ז סי' קכח סעי' לח. מסוטה לח,
ב) "עיר כו' שכולה כהנים כו' למי מברכין לא היו יכולים לברך.
ועד"ז יש לבאר בעוד כמה וכמה דינים והלכות, ונחבאר בארוכה
בהתוועדות. וראה לקו"ש ח"ז ע' 235 (ס"ד) ואילך.

41 תוס' שבת ד' א ד"ה וכו'. גיטין מא, ב ד"ה לא תהו.
42 לכאור' משמע דבפ"ר אין לה חלק במצות פ"ר, כי מהא
ד(פסרתה תורה ו)אין לה הציווי ע"ז. אף שא"א להמצוה להתקיים

רק ע"י סיוע האשה, מוכח שהופקעה משייכותה למצוה זו
(1917) ואין לה אלא מצוה סתם - אבל אינו מוכרח ד"ל
דהפטור הוא רק מהציווי והחיוב (מטעם כי "הוא ימשול כך",
ואשה התובעת כו' (בראשית ג, טז ובפירש"י שם. נדרים כ, ב.
בר"ן ופי' הרא"ש שם) ולכן הנשים אין זה בידן ולכן לא חייבתן
התורה ע"ז), אבל לא הופקעו משייכות לעצם המצוה.
43 וכחפ"ס ד' בשו"ע יו"ד סי' רמו ס"א ובהגה"ה שם (והל'
ת"ת לאדה"ז פ"ג ה"ד): "ומי שא"א לו ללמוד כו' יספיק לאחרים
הלומדים ותחשב לו כאילו לומד בעצמו, ויכול אדם להתנות עם
חבירו שהוא יעסוק בתורה כו' ויחלוק עמו כו'".

44 ראה גם לקו"ש ח"ח ע' 214 הערה 44. ומה שהר"ן כתב
הלשון "(יש לה) מצוה (סתם)" (ולא כתב מצות פ"ר), הוא כי
מצד הסברא בלבד אין זה מוכרח (וראה לעיל הערה 42) ואין
כוונת הר"ן אלא לפרש הלשון בגמרא מצוה בה יותר מבשלוחה.
45 אין הקושיא שיכתוב זה כטעם ראשון ועיקרי (וכמו בהל'
ת"ת) כי הרי צריך ליתן טעם לחיוב כל הנשים בברכה"ת - גם
אלה שאין להן בעל או בנים, אבל קשה למה לא הביאו כלל
(ואפי' לא כסניף). ואין לומר שזהו מפני לשון הברכה "לעסוק"
- כי י"ל דגם הענין דעוזרת ה"ז התעסקות בלימוד התורה ושייך
בזה הלשון לעסוק.

גם אין לומר שזהו משום דלפ"ז קשה הנוסח "ונתן לנו את
תורתו", כי (נוסף על מש"כ לעיל בהערה להערה 30) הרע כתב
אדה"ז שם גם הטעם דפ' התמיד, וגם ע"ז לכאור' יש להקשות כן.
46 חידושי אנשי שם (בשם ספר דרך תמים) שם.
47 יבמות סה, ב.

התורה - מכל-מקום מכיון דזה בא להן כהסתעפות
חיובן במצוות שלהן (ולא שייכות ישירה לתלמוד-
תורה), אין להן בלימוד הלכות אלו המעלה דמצווה
ועושה במצוות תלמוד-תורה⁵⁰ כנ"ל, ולכן מביא זה
לבסוף אחרי הענין דעוזרת כו'.

יו"ד. בפנימיות הענינים: הקב"ה וננסת ישראל
נקראו, כביכול, איש ואשה⁵¹. והנה תכלית בריאת
העולם היא "מלאו את הארץ וכבשוה"⁵², לכבוש
את העולם (מלשון העלם) ולהמשיך בו אור האלקי
שלמעלה מהעולם (הטבע).

ו"איש (זה הקב"ה) דרכו לכבוש כו'"⁵³, כי אין
בכחו של נברא לשנות בכח עצמו את הטבע,
לכבוש את העולם, זהו רק בכחו של הקב"ה בורא
העולם.

והנה שליחות זו, לכבוש את העולם נעשית
בפועל דוקא על-ידי בני ישראל ובכח התורה
שניתנה להם⁵⁴, כי התורה גם בירידתה למטה היא
למעלה מהעולם: שלכן אמרו רבותינו ז"ל⁵⁵ "כל
חפצים לא ישוו בה"⁵⁶ - "אפילו חפצי שמים", כי
המצוות ("חפצי שמים") נתלבשו ממש בדברים
גשמיים, אבל התורה גם לאחר שנתלבשה
בגשמיות, כתיב⁵⁷ "הלא כה דברי כאש", ולכן היא
למעלה מחפצי שמים, כי היא בחינת "שמים"⁵⁸
עצמן⁵⁹.

(50) אבל מ"מ מברכות וצונו בברכה"ת, כיון דסו"ס חייבות
לתלמוד מצ"ע, כנ"ל ס"ה, ולקמן ע' 150 הערה 11 ובשו"ג לשם.

(51) וכל שיר השירים מיוסד ע"ז, כידוע במדרשי רז"ל.

(52) בראשית א, כח.

(53) יבמות שם.

(54) ראה לקו"ש ח"ט ע' 348 ובהערה 11 שם.

(55) מו"ק ט, כ. וראה לקו"ש במדבר טו, ד.

(56) משלי ח, יא.

(57) ירמ' כג, כט. ברכות כב, א. וראה לקו"ש ח"ח ע' 352

ובהערה 6 שם.

(58) ראה תו"א א, א ואילך ובכ"מ דתו"מ הם בחי' שמים
וארץ.

(59) וזהו שארז"ל (הוריות יג, א) דהעוסק בתורה קודם ויקר
מכה"ג שנכנס לפני ולפנים: ביהמ"ק וקה"ק הוא שלימות
הקדושה שבעולם (להעיר מכלים פ"א מ"ו ואילך), אבל בכ"ז
זוהי קדושה שב(ערך ה)עולם - אלקות שנתלבש לפי"ע העולמות
(ולהעיר מתניא פנ"ג): אבל התורה - גם בירידתה למטה היא
למע' מהתלבשות בעולם (ראה ד"ה ויאמר משה תש"ד, ובלקו"ש
שם), ולכן ישראל הלומד תורה ומתייחד עם התורה הוא למע'
גם משלימות הקדושה (שנתלבשה) לפי"ע העולם.

משא"כ ב"נ הלומד תורה ה"ה רק ככה"ג (בכ"ף הדמיון) ולא
למע' מזה (אף דיש לו בלימודו ויקר התורה כנ"ל בפנים סעיף
ג) כי אין להם שייכות למדרי' אלקות (ותורה) כפי שהיא למע'
מן העולם. וראה לקו"ש ח"ה ע' 12 הערה 49.

1 בעלה לגרשה כי לא היו לה בנים ממנו), אמר לה
2 לא מיפקדת, אמרה ליה לא בעיא חך איתתא
3 חוטרא לידה כו', והקשו "אמאי לא קאמר משום
4 דמסייע (כסברת הר"ן) דעדיף טפי".

5 אך הביאור: הא דמסייעת לבעל לקיים מצוותו
6 כו' הוא דבר התלוי ברצונה: אם רוצה, יכולה היא
7 להנשא ולסייע לאיש לקיים מצוותו, ועל-ידי-זה
8 יהיה לה חלק בקיום מצוותו, אבל מצד-עצמה
9 אינה מצווה על זה. ומובן שאינה יכולה לתבוע את
10 בעלה בדין שיגרש אותה בכדי שתוכל לקיים מצוה
11 זו, שהרי אין עליה שום ציווי, ורק כאשר מסייעת
12 לבעלה בפועל, אז היא חולקת במצוותו ומקיימת
13 מצוה. ולכן טענתה רק "לא בעיא כו' חוטרא כו'"
14 ד"כי הא ודאי כייפינן"⁴⁸.

15 ועל-דרך-זה הוא בנידון-דידן: הא דעוזרת
16 לבעלה ולבניה שעל-ידי-זה "חולקת בשכר", הרי
17 זה דבר התלוי ברצונה (היינו שאם רוצה יכולה
18 להשתתף במצוות תלמוד-תורה דמצווה ועושה של
19 הבעל ובניה), אבל חיוב אין עליה בזה.

20 ועל-פי-זה מובן שלא הביא אדמו"ר הזקן מה
21 שעוזרת כו' אפילו לא כטעם נוסף שתברכינה
22 ברכות התורה - כי מכיון שאין עליה שום חיוב על
23 זה, אי-אפשר לומר אשר לכולי-עלמא⁴⁹ תברך
24 ברכות התורה על שיכולה לעזור לבנה ולבעלה
25 במצוות תלמוד-תורה שלהם.

26 אמנם בהלכות תלמוד-תורה, שמבאר דאף
27 ש"אשה אינה מצווה במצוות תלמוד-תורה", מכל-
28 מקום יש לה שייכות למצוה זו, מקדים ומביא ענין
29 זה לראשונה, שהרי מצד דעוזרת כו' תהא שייכת
30 למצוות תלמוד-תורה ממש דמצווה ועושה, (ב
31 ובכל התורה כולה, אשר על כן "חולקת" היא בשכר
32 עמהם כמצווה ועושה.

33 מה-שאינ-כן זה שחייבות ללמוד הלכות
34 הצריכות להן, אף שמצד זה יש להן שייכות ממש
35 אל התורה, כי בלימודן זה יש גם יוקר ומעלת

(48) וראה גם ברכ"י אבה"ע סי' א אות טז קטע ד"ה וחזה,

וסוף קטע ד"ה ותו.

(49) וכידוע הפלוגתא בברכות נשים במ"ע שהז"ג (תוד"ה
דילמא עירובין צו, א. רמב"ם פ"ג מהל' ציצית ה"ט. טוש"ע
או"ח רס"ז ובנ"כ). אבל מובן שגם אם נימא שמברכות במ"ע
שהז"ג (כמ"ש אדה"ז או"ח סי"ז ס"ג) הרי אי"ז כברכת אנשים,
וכאן כתב "נשים מברכות ברכה"ת (טתס) - בכל יום בברכות
השחר, כאנשים.

7 זו לכבוש את העולם - אף שבעצם הכח
8 (ה"מצוה") על זה בא מהקב"ה על-ידי התורה -
9 נעשים הם שותפים עם הקב"ה במצוה ועבודה זו
10 - תכלית בריאת העולם (וכמאמר רבותינו ז"ל⁶²
11 "נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית")⁶³.

(משיחת חג השבועות ושבט פרשת נשא תש"ל ותשל"א)

63) וי"ל שעד"ז הוא הביאור ע"פ נגלה כזה שדומם (קלף של תפילין, צמר של ציצית וכיו"ב) נעשה דבר שבקדושה (תשמישי קדושה או תשמישי מצוה) - דמיון שדבר זה מסייע בקיום המצוה ה"ז "מקבל" חלק (בקדושת) המצוה.

1 ובני ישראל על-ידי לימודם בתורה,
2 מתייחדים⁶⁰ עם התורה, ועל-ידי-זה נעשים בעל-
3 הבית על טבע העולם לכבוש (ולכן ביכולתם
4 לשנות טבע העולם, וכמאמר רבותינו ז"ל⁶¹ על
5 פסוק לא-ל גומר עלי).
6 ומכיון שבני ישראל הם ה"מסייעים" בעבודה

(60) ראה תניא פ"ה.

(61) ירושלמי נדרים פ"ו ה"ח. ועוד.

(62) שבת קט, ריש ע"ב. וראה לקו"ש ח"ו ע' 22 ובהערה 73. וראה לקו"ש ח"י ע' 74 ובהסמך בהערה 27 שם.

המשך ביאור למס' שבת ליום שישי עמ' ב

33 שבסיפא מדובר כשלא סמך את הסכך על האילן, דקתני - ששנינו
34 במשנה, זה הפלל, כל אילן שיש בו אילן ויבולא הסוכה לעמוד,
35 עולין לה ביום טוב, הרי שמדובר בסיפא באופן שאין הסכך נשען
36 על האילן, שאם לא כן לא היתה הסוכה יכולה לעמוד כמות
37 שהיא בלא האילן. מסיקה הגמרא: שפע מינה - אכן יש להוכיח
38 מהמשנה, שבסיפא מדובר כשלא סמך את הסכך על האילן.
39 הגמרא רוצה לומר ששאלה זו, אם מותר להשתמש בצדדי בהמה
40 ואילן, מחלוקת תנאים היא: לימא בתנאי - האם נאמר ששאלה זו,
41 מחלוקת תנאים היא, ששנינו בברייתא: אין עולין לה - לסוכה
42 שסמוכה על אילן ביום טוב, רבי שמעון בן אלעזר אומר משום רבי
43 מאיר, עולין לה ביום טוב. ומבארת הגמרא: מאי לאו פהא קמיפלגי
44 - האם לא נחלקו בדין זה אם מותר להשתמש בצדדי האילן,
45 והיינו באופן שחלק נקבים באילן והניח בהם קנים וסיך עליהם,
46 והרי הוא משתמש בצדדי האילן, דמר - תנא קמא סבר, שצדדין
47 אסורין, ומר - רבי מאיר סבר, שצדדין מותרין. דוחה הגמרא: אמר
48 אביי, לא - אין הכרח שנחלקו בזה, שאף אם נבאר שנחלקו לענין
49 איסור משתמש באילן, יש לומר דבולי עלמא - שבין תנא קמא ובין
50 רבי מאיר סוברים שצדדין אסורין, והכא - ובאן בברייתא, אם
51 מותר להשתמש בצדדי צדדין קמיפלגי - נחלקו, כלומר, בדבר
52 המחובר לדבר המחובר לאילן. שהשימוש בסכך המונח על גבי
53 קנים הנעוצים באילן, אינו נחשב לשימוש בצדדי האילן, אלא
54 לשימוש בצדדי צדדיו, שהקנים הם צדדי האילן, והסיכון הנתון
55 על גבם, הוא צדי צדדים, ובזה נחלקו, מר - תנא קמא סבר צדדי
56 צדדין אסורין, ומר - רבי מאיר סבר צדדי צדדין מותרין.
57 רבא חולק על אביי: דאמר, אין לחלק בין צדדים לצדי צדדים,
58 ומאן דאמר - האוסר להשתמש בצדדין, אסר נמי - אוסר גם
59 להשתמש בצדדי צדדין, ומאן דאמר - והמותר להשתמש בצדדי צדדין,
60 שרי נמי - מתיר להשתמש גם בצדדין, ובהכרח שנחלקו תנא קמא
61 ורבי מאיר אם מותר להשתמש בצדדים.
62 הגמרא מביאה קושיא על רבא מברייתא: אייתיביה - הקשה רב
63 משרשיא לרבא, שנינו בברייתא באדם המניח עירוב תחומין, נעץ

1 האלו משמשים דופן לסוכה, דהווי להו צדדין - ונמצא שאינו
2 משתמש באילן עצמו, אלא בדבר אחר שהוא מחובר לאילן,
3 שדינו כצדדי האילן, ואף על פי כן שנינו שאין עולים לה ביום טוב,
4 ובהכרח שצדדין אסורין, וקשה על רבא שהתיר להשתמש בצדדי
5 בהמה. מתיר רבא: לא - אין מדובר שנעץ הדפנות באילן, אלא
6 דבפניה לאילן - שהיטה את ענפי האילן לצד אילן אחר, וקשרם
7 עם ענפי האילן השני, ומהם נעשה הדופן, ואנא סיבך עילוייה -
8 והניח עליהם הסכך, ונמצא דקמשמש - שהוא משתמש באילן
9 עצמו, ולכן נאסר השימוש בו ביום טוב.
10 חוזר אביי ושואל: אי קבי - אם כן שמדובר משתמש באילן
11 עצמו, אימא סיפא - אמור ובאר את הסיפא של המשנה, ששנינו
12 בסיפא שאם שלש מהדפנות עשויות בידי אדם, ואחת פאילן,
13 הסוכה כשרה, ועולין לה ביום טוב, ואי דבפניה לאילן - ואם מדובר
14 כאן שהיטה את ענפי האילן, ועשה מהם דפנות, יקשה אמאי -
15 מדוע עולין לה ביום טוב, והלא הסכך נשען עליו, ונמצא משתמש
16 באילן. השיב לו רבא: ואילא מאי - מה רצונך לומר, שנעמיד את
17 המשנה באופן שנעץ קנים בנקבים שבאילן, ואין עולים לה ביום
18 טוב משום שצדדין אסורין, סוף סוף אף לדברך יקשה, אמאי -
19 מדוע כשעשה שלש דפנות בידי אדם ואחת באילן עולין לה ביום
20 טוב, והרי אף באופן זה משתמש הוא בצדדי האילן. אלא בהכרח
21 יש לומר, דהתם - ששם בסיפא, הטעם שעולים לה ביום טוב, הוא
22 משום שמדובר בנגמא פריסכא - אילן עם ענפים מרובים היוצאים
23 ומתפשטים לצדדים, דאילן גופיה דופן פלגא הוא דשנויה -
24 משתמש באילן לשם דופן בלבד, ואינו משען את הסכך עליו,
25 ובאופן זה אין הסכך נחשב מצדדי האילן ורשאי להשתמש בו ביום
26 טוב. ונמצא שאין שנפרש, אין הסיפא דומה לרישא, שכן בסיפא
27 מדובר שלא סמך את הסכך על הדפנות, ואילו ברישא מדובר
28 שסמך את הסכך על דפנות הסוכה, ואם כן יבולים אנו להעמיד
29 את הרישא באופן שהדפנות עשויים מהאילן עצמו, ולפיכך אין
30 עולים לה ביום טוב, משום שהוא משתמש באילן עצמו, ואין
31 להוכיח מכאן שצדדי האילן אסורים.
32 מוסיף רבא לדייק מהמשנה: דיקא נמי - וכך מדויק מהמשנה

יוסף קבור שאז לקח משה את עצמות יוסף עמו, והי' יצ"מ, ובלי זאת לא היתה⁹ הגאולה.

הרי שיציאת וגאולת מצרים¹⁰ הי' ע"י בחי' אשר דוקא. לקוטי לוי יצחק, אגרות קודש עמוד טיט

ענינו של אשר הוא – "מאשר שמנה לחמו והוא יתן מעדני מלך" (ויחי מט, כ), "וטובל בשמן רגלו" (ברכה לג, כד), כפירוש רש"י (ויחי שם): "מושך שמן כמעין". והנה, ענין ה"שמן" בתורה – קאי על פנימיות התורה, ונמצא, שענינו של אשר הוא – "מושך שמן כמעין", כלומר, הפצת המעיינות דפנימיות התורה חוצה, עד לחוצה שאין חוצה הימנו, "שתהא ארצו מושכת שמן כמעין" (פרש"י ברכה שם).

ומבואר בלקוטי לוי יצחק הנ"ל, ש"ע"י בחי' אשר הי' גאולת מצרים, כי הרי שרח בת אשר היא שבשרה ליעקב שיוסף חי הוא. . . והיא היא שהראתה למשה היכן יוסף קבור, שאז לקח משה את עצמות יוסף עמו¹¹, והי' יצ"מ, ובלי זאת לא יכלו לצאת ממצרים (שהרי השבע השביע יוסף על זה), הרי שיציאת וגאולת מצרים הי' ע"י בחי' אשר דוקא".

ויש לומר, שכן הוא בנוגע לגאולה העתידה ("כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות") – שע"י העבודה ד"פוצו מעינותיך חוצה", הפצת בחי' ה"שמן" שבתורה, ענינו של "אשר" – קא אתי מר דא מלכא משיחא (ראה אגה"ק דהבעש"ט נדפסה בכתר שם טוב בתחלתו, ובכ"מ).

לקוטי שיחות חלק כו עמוד 316–317

מצרים וקבעוהו בנילוס הנהר כדי שיתברכו מימיו, הלך משה ועמד על שפת נילוס, אמר לו, יוסף הגיע העת שנשבע הקב"ה שאני גואל אתכם והגיעה השבועה שהשבעת את ישראל, אם אתה מראה עצמך מוטב אם לאו הרי אנו מנוקין משבועתך, מיד צף ארוננו של יוסף, ע"ש.

9) להעיר מ"ש בתוס' סוטה שם: סרח בת אשר נשתיירה מאותו הדור, תימא והלא מכיר ויאיר בן מנשה נולדו בימי יעקב והיו מבאי הארץ למה לא שאלם משה והם היו מבני בניו של יוסף, י"ל שסוד הגאולה נמסר לסרח כדאייתא בפירקי ר"א (פרק מח) וכיון שבא משה הלכו זקני ישראל אצלה לפי שכבר נכשלו על ידי בני אפרים שיצאו שלשים שנה לפני הקץ ונמלכו עתה בה, ואמרה להם מה לשון אמר לכם המושיע הזה, אמרו לה פקוד פקדתי, אמרה להם א"כ הוא הוא, לכך הלך גם משה אצלה. מתוספת רבי.

10) "וכידוע שיציאת מצרים הנאמרה בפ' והי' כי יביאך הוא מבינה עלמא דחירו". (לקוטי לוי יצחק כאן)

11) וענינו בעבודה – שע"י אשר (שמן) הפצת המעיינות דפנימיות התורה, נתגלה העצמיות דיוסף, המודגשת בשמו – "יוסף גר בן אחר", כי ע"י גילוי פנימיות התורה מגלים את פנימיות של כל יהודי ("בן"), ועי"ז נעשה הגאולה (ראה לקוטי שיחות חלק כו עמוד 87 ואילך).

בראשית מו, יז – ובני אשר ימנה וישוה וישוה ובריעה ושרח אחתם ובני בריעה חבר ומלכיאל

עיי' "אשר" – "שרח בת אשר" – הי' גאולת מצרים

אשר¹ בחי' תענוג, הוא ע"ד כמו² יצחק מלשון צחק³ ותענוג. וידוע שאשר רומז על בינה⁴ עלמא דאתי ע"ד כמו⁵ יצחק.

וע"י בחי' אשר הי' גאולת מצרים.

כי הרי⁶ שרח בת אשר היא שבשרה ליעקב שיוסף חי הוא, והיא היא שהשלימה למנין הע' נפש כמ"ש במד"ר⁷ פרשת ויגש, והיא היא שהראתה למשה⁸ היכן

1) ראה זהר חלק א' דף רמו, א וז"ל: תא חזי, בא וראה מש"כ "מאשר שמנה לחמו" אשר זה הוא המקום שכולם מאשרים ומשבחים אותו, ומי הוא, היא הבינה הנקראת עולם הבא, (כ"ג הרמ"ק) שעליונים ותחתונים מאשרים אותה ומתארים לקבל שפע ממנה, ע"ש.

2) מקשר "אשר" עם "יצחק" בשני פרטים: א) שניהם בחי' "תענוג", ב) שניהם קשורים במיוחד עם לעתיד לבוא.

3) כמ"ש בראשית כא, ו "ותאמר שרה צחק עשה לי אלקים כל השומע יצחק לי".

4) ראה גם לקמן סימן קנג. קסו.

5) עיין לעיל סימן א הערה 12. ראה תורת מנחם – ספר המאמרים מלוקט חלק ב' עמוד יט, ובהנסמן שם. אור התורה פרשת תולדות עמוד תתיז ואילך וז"ל: יצחק הו"ע הצחק ותענוג עליון שיתגלה לע"ל שהענין היינו פנימי' עתיק... כי הנה התגלות עתיק הוא בבינה כמ"ש בלק"ט סד"ה יו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת, ע"ש.

לקוטי לוי יצחק, ליקוטים על פסוקי תנ"ך ומחז"ל עמוד סט וז"ל: ידוע שבינה היא ספירה הח', וכמו יצחק שהוא בחי' בינה (וגבורה) הוא גימטריא ח' פעמים הוי'. משא"כ יעקב – הו' תחתונים, הוא גימטריא ז' פעמים הוי', ע"ש.

6) תרגום יונתן בן עוזיאל כאן "ובני דאשר ימנה וישוה וישוה ושרח אחתהון דאדכרית כד היא קימא לגינניתא דעין על דבשרת לעקב דיוסף קם היא שזיבת ליחבי אכל מדין קטול ביומי יואב.

[פירוש יונתן: דאידברית, פירוש נלקחה בחי'. לגינניתא, לגן עדן שהיא אחת מוט' שנכנסו בחייה לגן עדן (כמבואר בד"א זוטא פרק א).

7) בראשית רבה פרשה צד, ט וז"ל: כל הנפש הבאה וגו' ובני יוסף אשר יולד לו וגו', רבי לוי בשם רבי שמואל בר נחמן ראי' מימך אדם נותן לחברו ששים וששה כוסות, וחזור ונותן לו אף שלשה, והוא מונה אותם שבעים אלא זו יוכבד שהשלימה מנין של ישראל מצרים..., ויש אומרים סרח בת אשר השלימה עמהם את המנין ע"ש. וי"ל דלפי ביאור הלקוטי לוי יצחק מתורצת שאלת היפה תואר הארוך על המדרש וז"ל: יש לתמוה דשרח בת אשר א' מהמנויין בפסוק (מו, יז) "ובני אשר ימנה וישוה... ושרח אחתם", וא"כ ליכא אלא ס"ט, וי"ל שרח בת אשר חשיבא כשנים לפי שהיתה חסידה וחכמ' והאריכה ימים רבים והיחיד השלם חשוב כרבים כמ"ש שקול משה כנגד כל ישראל ע"ש.

ולפי הביאור בלקוטי לוי יצחק יומתק יותר, דעל ידה היתה גאולת מצרים, ולכן היא דוקא חשיבא כשנים. וראה לקוטי שיחות חלק כ ויגש ב' (עמוד 218 ואילך) הערות 11. 66.

8) ראה סוטה יג, א: ומנין הי' ידוע משה רבינו היכן יוסף קבור, אמרו סרח בת אשר נשתיירה מאותו הדור, הלך משה אצלה אמר לה כלום את יודעת היכן יוסף קבור, אמרה לו ארון של מתכת עשו לו

ט, י – ויתן ה' אלי את שני לוחות האבנים כתובים באצבע אלקים

א. הלוחות ארכן ששה טפחים וכו' משה תופס בטפחיים (כנגד השגת משה לבדו), "והקב"ה תופס בטפחיים" – כנגד שער הנו"ן שעתיד להודיע לבני"א לע"ל, "וטפחיים חלק" (כנגד מה שהשיגו כל ישראל)

רבי שמואל בר נחמני אמר הלוחות היו ארכן ששה טפחים ורחבן ששה טפחים והי' משה תופס בטפחיים והקב"ה בטפחיים ריוח באמצע וכיון שעשו ישראל אותו מעשה בקש הקב"ה לחטפן מידו של משה וגברה ידו של משה וחטפן ממנו הוא שהקב"ה משבחו בסוף (דברים לד) ולכל היד החזקה. יהא שלמא על ידא דגברה על ימינא.

ירושלמי שקלים פ"ו ל"ב

ר"ש בר נחמני אומר הלוחות היו ארכן ו' טפחים ורחבן ו' טפחים כו'. נוכל לומר שידוע שנו"ן שערי בינה נבראו בעולם, והמה חלוקים לשלשה חלקים, חלק אחד דהיינו שער הנו"ן הוא בלתי נודע ונישג לבני אדם אפילו למרע"ה כי הוא בלתי תכליתית ועתיד להודיע לבני אדם לעוה"ב לכן היא לה' לבדו, חלק ב' היינו מה שהשיג מרע"ה עצמו ולא הודיע לישראל מפני כי נגדה היא ג"כ חכמה בלתי מוגבלת ע"כ לא הודיע להם, חלק ג' היינו מה שהשיגו כל ישראל איש לפי ערכו.

והנה ידוע שהלוחות הם כלל התורה כולה, לכן כדי שלא נטעה לומר שאינו רק כללי התורה שהשיגו ישראל אבל לא כללו כל ג' חלקי החכמה בין שער הנו"ן שהוא לה' לבדו ובין חלק של השגת משה, לכן בא ר"ש להודיענו בדרך משל ומליצה שהם כלולים מכל ג' חלקי החכמה ומחלק הלוחות לג' חלקים וקאמר שב' טפחים הי' תופס משה (היינו נגד חלק החכמה שהשיג יותר מכולם), וב' טפחים הי' תופס הקב"ה (היינו נגד החלק שמשגיג הקב"ה לבדו), וטפחיים ריוח (היינו חלק שהשיגו בו כל ישראל), ואחר מעשה העגל שנתמעתה מעלת מרע"ה כמש"כ לך רד וגו' זהו שרמז שביקש הקב"ה לחטוף מידי משה הב' טפחים שבידו של מרע"ה כדי שישכח החכמה ומסיים וגברה ידו של משה בתפלתו ונשארו בידו (גליון ע"י).

חידושי גאונים לירושלמי שקלים – מובא בעין יעקב

ב. מדרש רבה ע"פ ישקני מנשיקות פיהו א"ר יודא בשעה ששמעו ישראל אנכי ה' אלקיך נתקע תלמוד תורה

בלבם והיו למדים ולא היו משתכחים וכיון שבאו אצל משה ואמרו דבר אתה עמנו ונשמעה חזרו להיות למדים ומשתכחים עכ"ל. נראה מכאן שהשכחה באה משום דבר אתה עמנו וכו', ולכאורה זה סותר למאי דאמרינן בפ"ה דעירובין אר"א אלמלא לא נשתברו לוחות הראשונות לא נשתכחה תורה מישראל, דהא קודם שבירת הלוחות נמי כבר באה השכחה משום דבר אתה עמנו.

ונראה לתרץ דאיתא להא ואיתא להא שכתב העשרה מאמרות ח"ב מאמר חיקור דין פי"ו שכשאמרו ישראל למשה דבר אתה עמנו ונשמעה מאז כדי שלא ישכחוה ניתנה התורה להכתב על לוחות האבן להסיר לב האבן עכ"ל. א"כ השכחה באה לעולם ע"י שאמרו למשה דבר אתה עמנו וכו', אלא שבאה להם תקנה ע"י הלוחות ואח"כ ששיבר משה אותם הלוחות נשארה השכחה בלי שום תקנה, ועיין עוד בפ' ואתחנן על ואתנה לך את לוחות האבן וכו', ולפי שבאה השכחה בעולם הוצרך להוסיף להם את התורה כדאי' במדרש ע"פ וארא והנה חטאתם לה' אלקיכם התחיל משה מצטער על ששיבר את הלוחות, א"ל הקב"ה אל תצטער, בראשונות לא היו אלא י' הדברות ובשניות אני נותן מקרא ומשנה עכ"ל.

והענין הוא שבלוחות היו מרומזים כל הנביאים והכתובים והמשנה והגמרא והיתה התורה כתובה בלב כל א' וא', וזהו מ"ש בירמי' נתתי תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה ולא היו צריכים ללמוד התורה כי כלם היו כאברהם שנעשו לו ב' כליותיו כשני רבנים והיו נובעות חכמה, ודי הי' להם החמשה חומשי תורה כדי לידע הדינים והמצות ולא היו משתכחים והיו מבינים כל הרמזים שבלוחות. אבל לאחר שחטאו נעלמו מהם מעינות החכמה ועוד נשתברו הלוחות שגרם להם השכחה.

ומש"ה התחיל משה מצטער דלמא לא יגלה עוד הקב"ה לישראל כל תעלומות החכמה שהיו בלוחות הראשונות, ואף אם יגלה להם דלמא ח"ו תהי' משתכחת מהם הואיל שבאה השכחה בעולם, וא"ל הקב"ה אל תצטער שאני נותן להם מקרא ומשנה, דהיינו כל התורה שהיתה רמוזה בלוחות הראשונות ואף שתהי' נשכחת מהם מ"מ יוכלו לחזור וללמוד ובהכי תתקיים בידם ולא הי' להם הפסד אחר רק הטורח שיצטרכו לעשות לחזור וללמוד וגם על טורח זה יקבלו שכר ועיין לעיל בפ' כי תשא באורך ע"ז.

זרע שמשון ריש שיר השירים

♦ יום ראשון י"ב מנחם-אב ♦

יב־וְיִהְיֶה חֵלֶף דִּי תַקְבְּלוּן יַת דִּינְיָא הָאֲלִין
וְתַטְרוּן וְתַעֲבְדוּן יַתְהוֹן וְיִטְרֵן יִי אֱלֹהֶךָ לָךְ
יַת קִנְמָא וְיַת חֲסֵדָא דִּי קַיִים לְאַבְרָהָם:

ז (יב) וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן אֶת הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה
וְשִׁמְרָתֶם וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְשָׁמַרְתֶּם יְהוָה אֱלֹהֵיךָ לָךְ
אֶת־הַבְּרִית וְאֶת־הַחֶסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם:

ז"י וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן • אִם הַמִּצְוֹת הַקְּלוֹת, שְׂאָדָם דָּשׁ בַּעֲקָרְיוֹ, תִּשְׁמְעוּן. וְשָׁמַר ה' וְגו' • וְשָׁמַר
לָךְ הַבְּטָחָתוֹ.

~ נקודות משיחות קודש ~ (על פי לקוטרשיחות חלק ל"ד עמוד 254 – מתוך 'לקראת שבת')

מעלת העקב על הראש

ועל-פי־זה יש לפרש את הפסוק "וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן אֶת
הַמִּשְׁפָּטִים". דְּנִרְמָז בְּזֶה, שְׂאִפִּילוּ מִצְוֹת שֵׁשׁ עֲלֵיהֶן טַעַם,
מִצְוָה הָאֶדָם לְקַיֵּן מִצַּד קְבֻלַּת עַל מַלְכוּת שְׁמַיִם וְלֹא רַק
מִצַּד הַטַּעַם לְבַד.
כִּי אִם יִסְמָךְ הָאֶדָם רַק עַל שְׂכָלוֹ, מִי יוֹדֵעַ אִם סוּף סוּף גַּם
מִצְוֹת אֵלּוּ יִקְיָם. וְכִדִּי לְהִיּוֹת בְּטוֹחַ שְׁבָכַל מִצַּד יִקְיָם אֶת
הַמִּצְוֹת, הֲרִי זֶה רַק אִם יִקְיָם אוֹתָם בְּבַחֲיִנַת "עֵקֶב" –
בְּקְבֻלַּת עַל.

וְהָיָה | עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן אֶת הַמִּשְׁפָּטִים (ז, יב)
יְדוּעַ שֵׁשׁ ג' סוּגִים בְּמִצְוֹת, עֲדוּת חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים.
וּמִשְׁפָּטִים' הֵם הַמִּצְוֹת שֵׁשׁ לָהֶם טַעַם, וְשָׂכַל הָאֶדָם
מִבִּינָם וּמִשְׁגִּיגָם.
וְהֵנָּה מְבַאֵר בְּסִפְרֵי חֲסִידוּת, שֶׁעֲקֹבוֹ שֶׁל אָדָם מוֹרָה עַל עֵינָיו
קְבֻלַּת עַל, שֶׁהֲרִי הָעֵקֶב אֵינוֹ מְרִגִּישׁ אוֹ מִבִּין מְאוּמָּה, וְעוֹשֶׂה
כָּכָל אֲשֶׁר יוֹרְהוֹ הַלֵּב אוֹ הָרָאשׁ, גַּם אִם יִצְטָרֵף לְהַפְגִּס לְמַיִם
רוֹתְחִים, אֵף שִׁיכּוֹה עַל־יְדֵי־זֶה, כְּנֶרְאָה בְּמוֹחָשׁ.

יג וְיִירַחְמֶנּוּ וְיִבְרַכֶּנּוּ וְיִסְגְּנֶנּוּ וְיִכְרֶנּוּ וְיִלְדֵּנּוּ
דְּמִצְוָה וְאֶבָּא דְּאַרְעָךָ עֲבוּרָךְ וְחִמְרָךְ וּמִשְׁחָךְ
בְּקִרֵי תוֹרִיךָ וְעֲדִירֵי עֲנָךְ עַל אֲרֻעָא דִּי קַיִים
לְאַבְרָהָם לְמַתָּן לָךְ:

(יג) וְיִירַחְמֶנּוּ וְיִבְרַכֶּנּוּ וְיִסְגְּנֶנּוּ וְיִכְרֶנּוּ וְיִלְדֵּנּוּ
אֲדַמְתָּךְ דִּגְנָךְ וְתִירִשְׁךָ וְיִצְהָרְךָ שְׁגֵר־אֶלְפִיךָ
וְעִשְׂתֶּרֶת צִאֲנֶךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם
לָתֶת לָךְ:

קְרַנִּים"ה, לְשׁוֹן חֻזְקָא. וְאוֹנֵקְלוֹס תַּרְגָּם: 'וְעֲדִירֵי עֲנָךְ'.
(חולין פד) וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ: לָמָּה נִקְרָא שְׁמָם
"עִשְׂתֶּרֶת"? שֶׁמְעַשְׂרוֹת אֶת בְּעִלְיָהּ.

ז"י שְׁגֵר־אֶלְפִיךָ • וְלִדֵּי בְּרָךְ, שֶׁהִנָּקְבָה מִשְׁגֵּרְתִּי
מִמַּעֲיָה. וְעִשְׂתֶּרֶת צִאֲנֶךָ • מְנַחֵם פֶּרֶשׁ (תהלים כב)
'אֲבִירִי בְּשֵׁן', מְבַחֵר הַצֶּאֱנָה, כְּמוֹ "עִשְׂתֶּרֶת

שפתי חכמים

וְיִי הַהִיפּוֹךְ שְׁמַהפּוֹךְ הַעֲבֵר
לְעֵתִיד: תוֹרָה יג
(יג) ג פִּירוּשׁ, נִקְרָאוּ הַנְּלָדוֹת 'שְׁגֵר'
מִלְשׁוֹן מִשְׁגֵּרָת, וְהַבְּקָרִים 'אֶלְפִים'
מִלְשׁוֹן 'אֶלּוּפִינוּ מְסֻבִּלִים'; ד רְצוֹנוֹ
לֹאמַר, 'בְּשֵׁן' שֵׁם מְקוֹם הוּא, וְהָיוּ שֵׁם
אֲבִירֵי צֶאֱנָה, כְּלֹאמַר שֶׁהָיוּ בְּרִיאִים
וְחֻזְקִים, לָכֵן קָרָא הַצֶּאֱנָה לְשׁוֹן
'עִשְׂתֶּרֶת', שֶׁהוּא לְשׁוֹן חֻזְקָה וְחֻזְקָה;
ח אֵף עַל פִּי דְלֹא כְּתִיב הִכָּא 'קְרַנִּים',
כִּיּוֹן שֶׁמִּצְוֵנוּ בְּקָרָא דְלְשׁוֹן 'עִשְׂתֶּרֶת'
חֻזְקָה הוּא, מִפְּרָשִׁינוּ הִכִּי בְּכָל מְקוֹם
דְּכְתִיב 'עִשְׂתֶּרֶת' אֵף עַל פִּי שְׁלֹא
כְּתִיב 'קְרַנִּים'; ו פִּירוּשׁ, דְּרַבּוֹתֵינוּ לֹא

הַמִּצְוֹת בְּכָלֵל, לֹא דִינֵי מִמוֹנוֹת בְּיָחוּד,
כִּי לֹא הִזְכִּירוּ פֶּה וְאֵיךְ יֵאמַר 'הָאֵלֶּה',
לָכֵן הִחֲלִיף הַמִּשְׁפָּטִים בְּמִצְוֹת. רֵא"ם.
אִי נִמְי דְּקִשָּׁה לְרִשְׁי, דְּהָיָה לִיָּה לְמִימַר
'וְהָיָה אִם תִּשְׁמְעוּן אֶת הַמִּשְׁפָּטִים', כְּמוֹ
שֶׁכְּתוּב בְּפָרָשַׁת כִּי תִבָּא, 'וְהָיָה אִם
שְׁמוֹעַ תִּשְׁמַע', וְהָיָה אִם לֹא תִשְׁמַע,
אֲלֹא לְהִכִּי כְּתִיב 'עֵקֶב', רְצוֹנוֹ לֹאמַר
הַמִּצְוֹת הַקְּלוֹת וְכו'; ב רְצוֹנוֹ לְתַרְץ מִדֶּה
דְּכְתִיב 'וְשָׁמַר' וְגו', מִשְׁמַע לְשִׁמּוֹר
הַשְׁבּוּעָה וְכו', מִהִיכָא תִּיתִי שְׁלֹא קַיִים
הַשְׁבּוּעָה, לָכֵן פִּירֵשׁ 'שְׁמֹר' הַבְּטָחָת
הַבְּרִית. וּפִירֵשׁ 'שְׁמֹר' בְּמִקּוֹם 'וְשָׁמַר',
לְהוֹרוֹת שֶׁאֵין הִי"ו וְיִי הַהִיפּוֹךְ אֲלֹא

ז (יב) א רְצוֹנוֹ לְתַרְץ מִדֶּה דְכְתִיב 'עֵקֶב'
שֶׁהוּא לְשׁוֹן יַעֲקֹב, מִשְׁמַע דְּיִוְדָאִי הוּא
שִׁישְׁמַעוֹ אֶל הַמִּצְוֹת, כְּמוֹ בְּאַבְרָהָם
דְּכְתִיב 'עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַע בְּקוֹלִי' וְגו', קָאִי
אֲדָכֵר שֶׁהוּא יוֹדָא, דְּהָא אֲבָרְהָם שָׁמַע
בְּקוֹלוֹ וְרָצָה לְשַׁחֹט אֶת בְּנוֹ, אִם כֵּן כִּיּוֹן
נִמְי מִשְׁמַע שְׁוֹדָאִי הוּא שִׁישְׁמַעוֹ, וְהָא
אֲמַרִּינוּ הַכֹּל בִּידֵי שְׁמַיִם חוּץ מִיִּרְאַת
שְׁמַיִם. וְעַל זֶה פִּירֵשׁ דְלְשׁוֹן 'עֵקֶב' הִיִּינוּ
הַמִּצְוֹת הַקְּלוֹת וְכו', כְּלֹאמַר שֶׁאֵינָם
חֲשׂוּבִים בְּעֵינֵי אָדָם לְקַבֵּל עֲלֵיהֶם מִתֵּן
שָׂכָר גָּדוֹל. לָכֵן נִקְטַר רִשְׁי נִמְי 'אִם'
הַמִּצְוֹת הַקְּלוֹת, רְצוֹנוֹ לֹאמַר דְלֹא יוֹדָאִי
הוּא. וּמִפְּנֵי שֶׁפִּירוּשׁ 'מִשְׁפָּטִים' פֶּה הֵן

(יד) בָּרוּךְ תִּהְיֶה מְכַלְהֵעַמִּים לֹא־יִהְיֶה בְּךָ עֶקֶר וְעַקְרָה וּבְבִהְמֶתְךָ:

כ"י • עֶקֶר • שְׂאִינוֹ מוֹלִיד.

(טו) וְהִסִּיר יְהוָה מִמֶּךָ פֶּלֶחַלִּי וְכָל־מְדוּיֹ מִצָּרִים הָרָעִים אֲשֶׁר יָדַעְתָּ לֹא יִשְׁיִמֻם בְּךָ וְנִתְּנָם בְּכָל־שְׁנָאוֹךְ:

(טז) וְאַכְלַת אֶת־כָּל־הָעַמִּים אֲשֶׁר יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ לֹא־תַחֲסוּם עֵינֶיךָ עֲלֵיהֶם וְלֹא תַעֲבֹל אֶת־אֱלֹהֵיהֶם כִּי־מוֹקֵשׁ הוּא לָךְ: ׀

(יז) כִּי תֹאמַר בְּלִבְּךָ רַבִּים הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִמֶּנִּי אֵיכָה אוֹכֵל לְהוֹרִישָׁם:

כ"י • כִּי תֹאמַר בְּלִבְּךָ • עַל בְּרַחֲךָ, לְשׁוֹן 'דִּלְמָא' הוּא: 'שְׂמָא תֹאמַר בְּלִבְּךָ, מִפְּנֵי שֶׁהֵם רַבִּים לֹא אוֹכֵל לְהוֹרִישָׁם, אֵל תֹּאמַר כֵּן, "לֹא תִירָא מֵהֶם".

(יח) לֹא תִירָא מֵהֶם זָכַר תִּזְכֹּר אֶת אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָרְעָה וּלְכָל־מִצְרַיִם:

(יט) הַמִּסֹּת הַגְּדֹלֹת אֲשֶׁר־רָאוּ עֵינֶיךָ וְהָאֲתֹת וְהַמִּפְתִּים וְהַיָּד הַחֲזָקָה וְהַזֵּרַע הַנְּטוּיָה אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּיַעֲשֵׂהָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְכָל־הָעַמִּים אֲשֶׁר־אֵתָה יֵרָא מִפְּנֵיהֶם:

כ"י • הַמִּסֹּת • נְסִינֹת. וְהָאֲתֹת • כְּגוֹן: (שמות ד) "וַיְהִי לְנֹחַשׁ", "וְהָיוּ לָדָם בִּיבֻשֶׁת". וְהַמִּפְתִּים •

שְׁפָתֵי חֲכָמִים

נְחֻלְקוֹ עַל פִּירוּשׁוֹ שֶׁל מִנְחָם, דָּהֵם גַּם בֶּן סָבְרִי ד'עֲשֵׁתְרוֹת' לְשׁוֹן חֹזֵק הוּא, כְּמוֹ מִנְחָם, אֵלֶּא בְּזָה פְּלִיגִי אִפִּירוּשׁוֹ שֶׁל מִנְחָם, דְּמִנְחָם פִּירֵשׁ 'עֲשֵׁתְרוֹת' עַל הַצֵּאן, וְרַבּוּתֵינוּ פִירֵשׁוּ עַל הַבְּעָלִים, וְכֵן פִירֵשׁ הָרַא"ם לְקַמֶּן: תוֹרָה יד (יז) ז רְצוֹנוֹ לומר, דְּיִדְאִי לֹא תוֹכֵל לְפָרְשׁוֹ בְּלִשׁוֹן דְּהָא אִו אֵלֶּא, מִשּׁוּם דְּלִשׁוֹן דְּהָא אִו אֵלֶּא אֵינֶן נוֹפְלִים עַל תַּחֲלַת הָעֵנָן, וְלֹא לְשׁוֹן אִו דְּהוּא לְשׁוֹן גַּם בְּפִירוּשׁוֹ שֶׁל מִנְחָם, דָּהֵם גַּם בֶּן סָבְרִי ד'עֲשֵׁתְרוֹת' לְשׁוֹן חֹזֵק הוּא, דָּאִם לֹא כֵן הָיוּ דְבָרֵי רַבּוּתֵינוּ סְתָרִי אֲהָדִי, דְּהָא בְּפָרְשֵׁת כִּי תֵבֵא פִירֵשׁ רַשִׁי: 'עֲשֵׁתְרוֹת' צֶאנֶךְ, כְּתַרְגוּמוֹ, וְרַבּוּתֵינוּ אָמְרוּ לְמָה נִקְרָאוּ שְׁמָם 'עֲשֵׁתְרוֹת', שְׁמַעֲשֵׁרוֹת אֵת בְּעֲלִיהֶן וּמַחְזִיקִין אוֹתָם כְּעֲשֵׁתְרוֹת הַלָּלוּ שֶׁהֵם סֻלְעִים חֲזָקִים, שְׁמַע מִינָהּ דְּרַבּוּתֵינוּ

אִם, מִשּׁוּם שְׂאִין שְׁיִיךְ לומר אִם תֹּאמַר כֶּךָ אֵל תֹּאמַר כֶּךָ, שְׂאִם מוֹכֶרֶח לומר כֶּךָ, אִם כֵּן אֵין שְׁיִיךְ לומר אֵל תֹּאמַר כֶּךָ, וְעוֹד דְּמִשְׁמַע מִינֵיהּ: 'אִם תֹּאמַר בְּלִבְּךָ' וְגו' לֹא תִירָא מֵהֶם, הָא אִם לֹא תֹאמַר תִּירָא מֵהֶם, וְאֵין זֶה נִכּוֹן. כֵּן כְּתִב רַשִׁי בְּשִׁילְהִי גִישׁוֹן דָּף צ': תוֹרָה יח (יט) ח דְּכְתִיב 'הִנֵּה יָד ה' הוֹיָה בְּמִקְנֶךָ' וְגו': ט כְּדְכְתִיב 'וְחִרְבּוֹ שְׁלוֹפָה בְּיָדוֹ

(כ) וגם את־הצִרְעָה יִשְׁלַח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּם עַד־
אֲבֹד הַנְּשֹׂאִים וְהַנְּסֹתָיִם מִפְּנֶיךָ:

כ"י • הצִרְעָה (סוטה לו) מִן שָׂרֵץ הַעוֹף שֶׁהִיָּתָה זוֹרָקֶת בָּהֶם מְרָה וּמִסְרִסְתָּן, וּמִסְמָאָה אֶת עֵינֵיהֶם בְּכָל מָקוֹם שֶׁהָיוּ נֹסְתִים שָׁם.

(כא) לֹא תַעֲרֹץ מִפְּנֵיהֶם כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבְּךָ אֵל־
גָּדוֹל וְנוֹרָא:

(כב) וְנָשַׁל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־הַגּוֹיִם הָאֵל מִפְּנֶיךָ
מֵעַט מֵעַט לֹא תוּכַל כִּלְתָּם מֵהֵר פֶּן־תִּרְבֶּה עָלֶיךָ
חַיַּת הַשָּׂדֶה:

כ"י • פֶּן־תִּרְבֶּה עָלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה • וְהָלֹא אִם
עוֹשִׂין רְצוֹנֵי שָׁל מָקוֹם אֵין מִתְרַאֲוִין מִן הַחַיָּה,

(כג) וְנִתְּנָם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִפְנֶיךָ וְהָמָם מִהוֹמָה גְדֹלָה
עַד הַשְּׂמֹרֶם:

כ"י • וְהָמָם • נָקוּד קִמֵּץ בָּלוּ, לִפִּי שְׂאִין מ"ם
אֲחֻרָנָה מִן הַיִּסּוּד, וְהָרִי הוּא כְמוֹ: וְהֵם אוֹתָם, אֲבָל

(כד) וְנָתַן מַלְכֵיהֶם בְּיָדְךָ וְהִאֲבִדְתָּ אֶת־שִׁמְם מִתַּחַת
הַשָּׁמַיִם לֹא־יִתְּצֵב אִישׁ בְּפָנֶיךָ עַד הַשְּׂמֹרֶם אֹתָם:

(כה) פִּסְלִי אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׂרֹפוּן בָּאֵשׁ לֹא־תַחֲמֹדוּ בָסָף
וְזָהַב עֲלֵיהֶם וְלִקְחָתָ לָךְ פֶּן תּוֹקֵשׁ בּוֹ כִּי תוֹעֵבֶת
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא:

(כו) וְלֹא־תִבְיֹא תוֹעֵבָה אֶל־בֵּיתְךָ וְהָיִיתָ חָרֵם כְּמֹהוּ
שֶׁקֶץ תִּשְׁקָצְנוּ וְתַעֲבֹד תִּתַּעֲבֹנוּ כִּי־חָרֵם הוּא: פ

ח (א) כָּל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה הַיּוֹם תִּשְׁמְרוּן
לַעֲשׂוֹת לְמַעַן תַּחְיוּן וּרְבִיתֶם וְכִאתֶם יוֹרְשֶׁתֶם
אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁפַּע יְהוָה לְאַבְתִּיכֶם:

שפתי חכמים

נְטוּיָה עַל יְרוּשָׁלַיִם. יֵשׁ מִפְּרָשִׁים
כְּמִשְׁמַעוֹ, הַחֶרֶב שֶׁהָיָה הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ
הוּא בּוֹ הַבְּכוֹרִים, וְיֵשׁ מִפְּרָשִׁים (בְּכָל
בּוֹ וְהָרֵב דָּוִד אֲבוֹדֶרְהֶם) שֶׁהַבְּכוֹרִים
הָבּוּ בְּאַבּוֹתֵיהֶם, דִּהְבְּכוֹרִים הָיוּ יוֹדְעִים

שֶׁהֵם יִלְקוּ בְּשִׁבִּיל יִשְׂרָאֵל, וְהִלְכוּ
וְאָמְרוּ לְאַבּוֹתֵיהֶם שִׁישְׁלַחוּ אֶת יִשְׂרָאֵל
מִמִּצְרַיִם וְלֹא שִׁמְעוּ לָהֶם, וְהִלְכוּ וְהָרְגוּ
מֵהֶם כְּמֹה אֶלְפִים, וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר 'לְמִכָּה

מִצְרַיִם בְּבִכּוּרֵיהֶם: תוֹרָה כ
(כב) * לְעִיל בְּכָרֶשֶׁת מוֹשְׁפָטִים פִּירִשְׁתִּי
לְמֹה לֹא פִירֵשׁ רִשְׁי לְעִיל טַעַם
זֶה: תוֹרָה כג

קברו בשכם", וְהָלֹא מָשָׁה לְבָדּוֹ נִתְעַסֵּק בָּהֶם לְהַעֲלוֹתָם? אֵלָּא לְפִי שְׁלֹא הִסְפִּיק לְגִמְרָהּ וּגְמִרָהּ יִשְׂרָאֵל, נִקְרָאת עַל שְׁמָם.

כ"י פֶּלֶא-הַמְצָנָה • כְּפִשׁוּטִי. וּמִדְּרַשׁ אֲגָדָה (תנחומא):
אִם הִתְחַלַּת בְּמַצָּנָה, גָּמַר אוֹתָהּ, שְׂאִינָה נִקְרָאת
הַמְצָנָה אֵלָּא עַל שֵׁם הַגְּמִרָה, שְׂנֵאָמֶר (יהושע כד):
"וְאֶת-עַצְמוֹת יוֹסֵף אֲשֶׁר-הָעֵלּוּ בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם"

בְּיִתְדֵיכָא יֵת כָּל אֲרִיכָא דִּי דִּבְרֵךְ יֵי אֱלֹהֵךְ
דְּנָן אֲרִבְעִין שְׁנִין כְּמִדְּבָרָא בְּדִיל לְעִנְיֹתֵךְ
לְנִסְיוֹתֵךְ לְמַדְעָא יֵת דִּי בְּלִבְךָ הִתְטַר פְּקוּדוֹתֵי
אִם לֹא:

(ב) וְזָכַרְתָּ אֶת-כָּל-הִדְרֵךְ אֲשֶׁר הוֹלִיכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
זֶה אֲרִבְעִים שָׁנָה בְּמִדְבָּר לְמַעַן עֲנִיתְךָ לְנִסְיָתֵךְ
לְדַעַת אֶת-אֲשֶׁר בְּלִבְבְּךָ הִתְשַׁמֵּר מִצְוֹתָיו אִם-לֹא:

כ"י • הִתְשַׁמֵּר מִצְוֹתָיו • שְׁלֹא תִּנְסָהוּ וְלֹא תִּתְהַדָּר אַחֲרָיו.

גִּוְעָנְךָ וְאֲכִפְנֵךְ וְאוֹכְלֵךְ יֵת מִנָּא דִּי לֹא
יִדְעָתָא וְלֹא יִדְעוּן אֲבֵהֶמָּה בְּדִיל לְאוֹדְעוֹתֵךְ
אֲרִי לֹא עַל לְחֵמָא בְּלַחְדוֹתֵי מִתְקִינִים אֲנִישָׁא
אֲרִי עַל כָּל אִפְקוֹת מִימְרָא דִּי יִתְקִינִים
אֲנִישָׁא:

(ג) וַיַּעֲנֵךְ וַיִּרְעַבְךָ וַיֹּאכְלֵךְ אֶת-הַמֶּן אֲשֶׁר לֹא-יִדְעָתָּ
וְלֹא יִדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן הוֹדִיעְךָ כִּי לֹא עַל-הַלֶּחֶם
לְבָדּוֹ יְחִיָּה הָאָדָם כִּי עַל-כָּל-מוֹצָא פִּי-יְחִיָּהוּ יְחִיָּה
הָאָדָם:

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות ד עמ' 1099)

מִגְבֵּל, הַכּוֹלֵל כָּל הַטַּעֲמִים שֶׁבְּעוֹלָם. כַּאֲשֶׁר אָדָם מִגְבֵּל
אוֹכֵל מֵאֶכָּל זֶה, הוּא מִקְבֵּל טַעַם מִגְבֵּל בְּלִבְדּוֹ, וְאִינוּ מִקְבֵּל
כָּלִי גָבול טַעֲמִים; לָכֵן מַעֲוֶרֶת בּוֹ אֲכִילָה זוֹ רָעָב, כִּי הוּא
נִמְשָׁךְ אֶל הַכָּלִי גָבול, שְׁלֹא נִתֵּן כָּלֵל לְתַפִּיסָהּ. וְאִךְ בַּתּוֹרָה,
שְׁקִירוּיָהּ לַחֵם, כִּי: כָּל הַשָּׂגָה בַּתּוֹרָה, שָׁאִין לָהּ חֶקֶר,
מַעֲוֶרֶת רָעָבוֹן וְצָמָאוֹן לְהַשִּׁיג יוֹתֵר וְיוֹתֵר.

וַיַּעֲנֵךְ וַיִּרְעַבְךָ וַיֹּאכְלֵךְ אֶת הַמֶּן (ח, ג) וְשֶׁ לְהַבִּין, כִּיצַד
עוֹרֵר הַמֶּן רָעָבוֹן? וְשֶׁ לְבָאֵר, דְּהִנֵּה לַחֵם מִן הָאֶרֶץ הוּא
מִגְבֵּל, כְּמוֹ כָּל דָּבָר שֶׁבְּעוֹלָם (הוּא מִזֶּן, לֹא דָבָר אַחֵר; וְשֶׁ
לּוֹ טַעַם אֶחָד בְּלִבְדּוֹ), וְלָכֵן הוּא מִתְקַבֵּל וְנִקְלָט בְּאָדָם
וּמִשְׁבִּיעַ אוֹתוֹ. אִךְ הַמֶּן הִיָּה לַחֵם מִן הַשָּׁמַיִם, מֵאֶכָּל אֱלֹקִי,
וְכַשֵּׁם שֶׁהַקֶּבֶ"ה הוּא אֵין סוֹף, אִךְ הַמֶּן הִיָּה מֵאֶכָּל בְּלִתִּי

~ נקודות משיחות קודש ~ מאמר שבת פרשת בשלח, י"ד שבט, ה'תשל"ד

שׁוֹרֵשׁ מוֹצָא פִּי הוּי' שְׁבִדוֹמִם-צוֹמֵחַ-חִי הוּא לְמַעַלָּה יוֹתֵר מִשׁוֹרֵשׁ מוֹצָא פִּי הוּי' שְׁבָאָדָם, כִּיּוֹן שֶׁכָּל הַגְּבוּהָ יוֹתֵר, יוֹרֵד
לְמִטָּה יוֹתֵר.

ד פִּסְיֹתֵךְ לֹא אֲבִלְיָאֵת מִנָּהּ וּמִסָּנֵךְ לֹא יַחְפוּ
דְּנָן אֲרִבְעִין שְׁנִין:

(ה) שְׁמִלְתְּךָ לֹא בְּלִתָּהּ מַעֲלִיךְ וְרִגְלֵךְ לֹא בָצָקָה זֶה
אֲרִבְעִים שָׁנָה:

כָּלכּוּשׁ הִנֵּה שֶׁל חֲמַט, שֶׁגָּדַל עִמּוֹ. לֹא בָצָקָה •
לֹא נִפְתָּחָה כְּבָצֵק, כְּדֶרֶךְ הוֹלְכֵי יַחְפָּז, שְׂרִגְלֵיהֶם
נִפְוָחוֹת.

כ"י • שְׁמִלְתְּךָ לֹא בְּלִתָּה • עֲנִי כְבוֹד הָיוּ שְׁפִים
בְּכִסּוּתָם וּמִגְהָצִים אוֹתָם כְּמִין כָּלִים מְגַהָצִים, וְאִךְ
קִטְנֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁהָיוּ גְדִלִים, הִיָּה גָדֵל לְבוּשָׁן עִמָּהֶם,

שפתי חכמים

(ד) ג רְצוֹנוֹ לְתַרְץ מֵה חִידוּשׁ הִיָּה בָּוָה
שְׂאֵם מִנִּיחִים הַבְּגָדִים כְּקוֹפֶסָא שְׁלֹא
הָיוּ כְּלִין, וּמִפְרָשׁ דִּיאָף עַל פִּי שְׁהָיוּ
הַבְּגָדִים עֲלֵיהֶם כָּל אֲרִבְעִים שָׁנָה לֹא
הָיוּ כְּלִין, וְהַטַּעַם מִשּׁוּם דִּעְנִי כְבוֹד
וְכוֹ, וְהוּא דְכִתִּיב 'מַעֲלִיךְ' רְצוֹנוֹ לִוְמֵר
אִף עַל פִּי שְׁהָיוּ הַבְּגָדִים עֲלֵיהֶם: ׀ וְאִם

(ב) מ דָּקְשָׁה לְרִשְׁי, וְכִי בְשָׁבִיל שְׁעָנָה
אוֹתָם יִשְׁמְרוּ מִצְוֹתָיו, וּמִפְרָשׁ דִּהְכִּי
פִּירוּשׁוֹ, דְּלִכְךָ עָנָה אוֹתָם, 'לְדַעַת וְגו'
הִתְשַׁמֵּר מִצְוֹתָיו, כְּלוּמֵר שְׁלֹא תִּנְסָהוּ
וְכוֹ, וְהוּיָ כְּאֵלּוֹ אָמֹר: לְדַעַת הִתְהַדָּרָה
אַחֲרָיו אַחֵר שִׁיעָנָה אוֹתָךְ וְתֹאמַר מֵה
לִי וְלְמִצְוֹתָיו: תורה ג

ח (א) ב פִּירוּשׁ, שְׁשֵׁם 'מִצְוָה' הוּא שֵׁם
הַמִּין, כְּאֵלּוֹ אָמֵר 'כָּל הַמִּצְוֹת: ל פִּירוּשׁ
'כָּל' מִלְשוֹן 'וְיִכָּל אֱלֹהִים בְּיוֹם
הַשְּׁבִיעִי' וְגו', אִי נָמִי 'כָּל' מִלְשוֹן כָּלָה,
כְּלוּמֵר שִׁיעָשָׂה אֶת כָּלָה, אִם הִתְחִיל
כָּה וְגִמּוֹר אוֹתָהּ, וְהַמִּצְוָה' דְּכִתִּיב
כְּקֹרָא פִּירוּשׁ מִצְוָה אַחַת הִיא: תורה ב

(ה) וַיֵּדְעַתְּ עַם-לְבָבְךָ כִּי כְּאִשֶּׁר יִיפָּר אִישׁ אֶת-בְּנוֹ
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִיִּסְרָךְ:

ה וַתֵּדַע עַם לִבְּךָ אֲרִי כְּמֵא דִּי מְאַלְף גְּבָרָא
יְת בְּרֵה יְיָ אֱלֹהֶיךָ מְאַלְף לָךְ:

(ו) וַשְׁמֵרְתָּ אֶת-מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְלַכֵּת בְּדַרְכֵּיו
וּלְרַאֲהָ אֹתוֹ:

ו וַתִּשְׁמַר יְת פְּקוּדֵיָא דִּי אֱלֹהֶיךָ לְמַהֲרָא בְּאַרְחֵן
דְּתַקְנֵן קְדָמוּהֵי וּלְמַדְחֵל יְתָה:

(ז) כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מְבִיאֲךָ אֶל-אֶרֶץ טוֹבָה אֲרֶץ
נַחֲלֵי מַיִם עֵינַת וְתַהֲמַת יִצְאִים בְּבִקְעָה וּבְהָר:

ז אֲרִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ מַעֲלֶיךָ לְאַרְעָא טַבְתָּא אֲרַעָא
נְגִידָא נְחָלִין דְּמִיִּין מְבוּעֵי עֵינִין וְתַהוּמִין
נְפִקִין בְּבִקְעָן וּבְטוּרִין:

(ח) אֶרֶץ חֹטָה וְשַׁעֲרָה וְגֶפֶן וְתַאֲנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ-זֵית
שָׁמֶן וְדִבְשׁ:

ח אֲרַעָא חֲטִין וְסַעֲרִין וְגוֹפְנִין וְתַאֲנִין
וְרִמּוֹנִין אֲרַעָא דְּזִיתָהָ עֲבָדִין מְשָׁחָא וְהִיא
עֲבָדָא דְּבִשׁ:

כ"ט - זֵית שָׁמֶן • זֵיתִים הָעוֹשִׂים שָׁמֶן.

(ט) אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְּמִסְפַּנֵּת תֹּאכַל-בָּהּ לֶחֶם לֹא-
תִּחְסַר כֹּל בָּהּ אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבִנֶיהָ בְּרוֹץ וּמַהֲרֵיהָ
תַּחֲצֹב נְחֹשֶׁת:

ט אֲרַעָא דִּי לֹא בְּעַצוּרִין תִּיכּוּל בָּהּ לַחְמָא
לֹא תִּחְסַר כֹּל מִדַּעַם בָּהּ אֲרַעָא דִּי אֲבִנֵיהָ
פְּרִזְלָא וּמַהֲרֵיהָ תִּפְסוּל נְחֹשָׁא:

(י) וְאִכְלַתְּ וּשְׂבַעְתָּ וּבִרְכַּתְּ אֶת-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל-
הָאֶרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן-לָךְ:

י וְתִיכּוּל וְתִשְׁבַּע וְתִבְרַךְ יְת יְיָ אֱלֹהֶיךָ עַל
אֲרַעָא טַבְתָּא דִּיהִב לָךְ:

♦ יום שני י"ג מנחם-אב ♦

(יא) הַשְׁמֹר לָךְ פֶּן-תִּשְׁכַּח אֶת-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְבַלְתִּי
שְׁמֹר מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוֶה
הַיּוֹם:

יא אַסְתַּמַּר לָךְ דִּילְמָא תַּתְּנָשִׁי יְת דִּחְלָתָא דִּי
אֱלֹהֶיךָ בְּדִיל דְּלֹא לְמַשֵּׁר פְּקוּדוּהֵי וְדִינוּהֵי
וּקְנִימוּהֵי דִּי אָנָּא מְפַקְרֶיךָ יוֹמָא דִּין:

שפתי חכמים

(ח) ע רצונו לומר דשני מיני זיתים הם, ומיין אחד אינו עושה שמן, לךך צריך למיכתב 'זית שמן'. אי נמי לפי דאמרינן שארץ ישראל משובח בשבצה דברים, ובשתמנה 'זית שמן' לשני דברים אז תמצא שמונה דברים, ולךך פירש זיתים העושים שמן, רצונו לומר דבר אחד הוא: תורה ט

קמריי, לא שהיו יחפי רגל וכו'. ואין להקשות לפי פירוש מאי בא להשמיענו, פשיטא שלא בצקה, כיון שלא ה'לכו יחף. ויש לומר אין הכי נמי דזה בא הכתוב להשמיענו דלא בלטה מעל רגליהם, והכי פירוש, 'רגלך לא בצקה' בדרך כל הולכי יחף, לפי שלא באתם לכלל זה, משום ד'נעלך לא בלטה מעל רגלך': תורה ה

תאמר, והא בפרשת פי תבא בתיב 'ונעלך לא בלטה מעל רגלך', שמע מינה שהיו להם מנעלים. ויש לומר דהתם קאי איוצאי מצרים שהיו להם מנעלים, אותם מנעלים לא בלו מעל רגליהם; ומה שפירש כאן, היינו אותן שנולדו במדבר, שלא היו להם מנעלים. והרא"ם פירש בדרך הולכי יחף, כלומר להודיע באיזה מין נפיקה

חזר אסור גאון

שְׁאֵמְרוּ חֻקֵּינוּ ז"ל (סוטה ה, א) "כָּל אֶדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גִּסּוּת הָרוּחַ, אוֹמֵר הֶקֶבֶת": אֵין אֲנִי וְהוּא יְכוּלִים לְדוֹר בְּעוֹלָם". וְהֵינּוּ, שְׁחִמּוֹר אֲסוּר גְּאוֹן יוֹתֵר מִכָּל הָעֲבֻרוֹת. דְּבִשְׁאֵר עֲבֻרוֹת, עֲדִין נִשְׁאָר לְאֶדָם קִשּׁוֹר עִם הֶקֶבֶת. מִה־שְּׁאֵין-כֵּן בְּגִאוֹן אִי-אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה לְאֶדָם קִשּׁוֹר לְאֵלֻקוֹת, כִּי כְּשֶׁמִּתְגַּאֵה הָרִי זֶה מוֹרָה שֶׁהוּא מִתְרַחֵק וּמִנְגִּיד לְגִמְרֵי לִהְיוֹת, רַחֲמָנָא-לִיִּצְלֵן.

וְעַל-פִּי־זֶה יֵשׁ לוֹמַר שֶׁהִטַּעַם שֶׁלֹּא מִנֵּה הָרַמְבַּם "אֵת עֵינֵי הַגְּאוֹן כָּלֹא בְּפִנְי־עַצְמוֹ הוּא, כִּי סְבִירָא-לִיהּ שֶׁכָּבֵר נִכְלָל עוֹן זֶה בְּאֲסוּר עֲבֻדָּה-זָרָה. דְּכִמּוֹ שֶׁעוֹבֵד עֲבֻדָּה-זָרָה הוּא מִנְגִּיד גְּמוּר לִהְיוֹת, כֵּן הוּא בְּגִאוֹן, שְׁמוּרָה עַל רְחוֹק גְּמוּר רַחֲמָנָא-לִיִּצְלֵן.

הַשְׁמֵר לָךְ פֶּן-תִּשְׁכַּח אֶת-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ גו', וְרַם לִבְכָּר וְשִׁכַּחַת גו' (ח, יא-יד)

אֵיתָא בְּסִפְר מִצּוֹת גְּדוּל' (מִצּוֹת לֹא-תַעֲשֶׂה סד) שֶׁאִף שֶׁהָרַמְבַּם "לֹא מִנֵּה עֵינֵי זֶה בִּין חֲשָׁבוֹן הַלְאוּיִן, מִכָּל-מִקּוֹם אַחֲרֵי שֶׁהִתְבּוֹנֵן שְׁפִסּוּקִים אֱלוֹהִים "סוּד גְּדוּל", מִנֵּה בְּמִנְיֵן הַלְאוּיִן "אִזְהָרָה שֶׁלֹּא יִתְגַּאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל".

וְכָבֵר הִקְשׁוּ מִדּוּעַ לֹא מִנֵּה הָרַמְבַּם "אֵת עֵינֵי הַגְּאוֹן בְּחֲשָׁבוֹן הַלְאוּיִן.

וְיֵשׁ לוֹמַר בְּזֶה עַל דְּרָף הַחֲסִידוֹת:

מִצִּינוּ בְּנוֹעֵעַ לְרֵב הָעֲבֻרוֹת, שֶׁאֶפִּילוֹ אִם עָבְרוּ עֲלֵיהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, עֲדִין שׁוֹכֵן הֶקֶבֶת "אִתָּם, וְכִמּוֹ שֶׁפְּתוּב (ויקרא טז, טז) "הַשׁוֹכֵן אִתָּם בְּתוֹךְ טִמְאָתָם". אִף שׁוֹנֶה הוּא אֲסוּר הַגְּאוֹן,

יב דילמא תיכול ותשבוע יבתין שפירין תכני ותיתב:

(יב) פֶּן-תֹּאכַל וְשִׁבַּעַת וּבְתִים טָבִים תִּבְנֶה וְיִשְׁבַּת:

יג ותורף וענף וסגון וכספא ודחבא וסגא לך וכל די לך וסגא:

(יג) וּבְקִרְךָ וְצִאנְךָ יִרְבִּין וְכֶסֶף וְזָהָב יִרְבֶּה-לָּךְ וְכָל אֲשֶׁר-לָךְ יִרְבֶּה:

יד ויריס לך ותנשי ית דחלמא דיין אלהך די אפקך מארעא דמפרים מבית עבדותא:

(יד) וְרַם לִבְכָּר וְשִׁכַּחַת אֶת-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הַמוֹצִיאֶךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים:

טו דדברך במדברא רבא ודחילא אטר חיון קלז וצקרבין ובית צחונא אטר די לית מנא דאפק לך מנא מטנרא תקיפא:

(טו) הַמוֹלִיכְךָ בַּמִּדְבָּר, הַגָּדֹל וְהַנּוֹרָא נַחֲשׁ שָׁרָךְ וְעַקְרָב וְצִמְאֹן אֲשֶׁר אֵין-מַיִם הַמוֹצִיא לָךְ מִמֶּיךָ מִצּוֹר הַחֲלָמִישׁ:

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות כרך ב עמ' 372)

הַעוֹלָם, וְלִכְּן הוֹלֵכֶת וּמִתְמַעֲטֶת הַחֲמִימוֹת בְּקִדְשָׁהּ. שָׁרָךְ: הַחֲמִימוֹת בְּעֵינֵי הַעוֹלָם שׁוֹרְפֶת וּמַכֵּלָה לְגִמְרֵי אֵת הַחֲמִימוֹת בְּקִדְשָׁהּ. **עַקְרָב:** אֲרָסוֹ קָר, הוּא נִהְיָה קָר וְאֲדִישׁ לְגִמְרֵי, אֶפִּילוֹ חֲמִימוֹת זָרָה כָּבֵר אֵין בּוֹ. **צִמְאֹן:** גַּם כְּאֶשֶׁר מִתְעוֹרֵר בְּתִשְׁבּוּהָ וְחֵשׁ צִמְאֹן לִהְיוֹת, **אֵין מַיִם:** זֶה תוֹרָה. הוּא צִמְאָ וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵל מָה.

הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא . . אֲשֶׁר אֵין מַיִם (ח, טו) פְּרִטִי הַמִּדְבָּר רִמְזִים לְשִׁלְבִים שׁוֹנִים שֶׁל יִרְדָּה רוֹחֲמִית. **גְּדוּל:** הָאֶדָם מַחֲשִׁיב אֵת הַעוֹלָם לְ"גְדוּל", וְאֵת הַעוֹלָם שֶׁל יְהוּדִים וְיִהוּדוֹת לְ"קִטּוֹ", וְזֶה מִשְׁפִּיעַ עָלָיו כְּאֶשֶׁר הוּא בָּא בְּמִגֵּעַ עִם הַעוֹלָם. **נּוֹרָא:** גַּם כְּאֶשֶׁר הוּא שְׂרוּי בְּד' אֲמוּנָתוֹ, הוּא חוֹשֵׁשׁ מִ'מָּה יֵאמְרוּ הַגּוֹיִים. **נַחֲשׁ:** אֲרָסוֹ חֵם, הוּא נִהְיָה 'חֵם' לְעֵינֵינוּ

טז דאדאכלך מנא במדברא די לא ידעון אכדתך בדיל לעציותך ובדיל לנפיותך לאוטבא לך בסופך:

(טז) הַמֵּאֲכִלְךָ מִן בַּמִּדְבָּר אֲשֶׁר לֹא-יָדָעוֹן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן עֲנֶתְךָ וּלְמַעַן נִסְתָּךְ לְהִיטִבְךָ בְּאַחֲרִיתֶךָ:

יז ותימר בלבך חילי ותקף ידי קנו לי ית נכסאי האלין:

(יז) וְאָמַרְתָּ בְּלִבְּךָ בָּחִי וְעַצֵּם יָדִי עָשָׂה לִי אֶת-הַחֵיל הַזֶּה:

(יח) וזכרת את-יהוה אלהיך כי הוא הנותן לך פח לעשות חיל למען הקים את-בריתו אשר-נשבע לאבתך ביום הזה: פ

~ נקודות משיחות קודש ~ (משיחות אור ליום ב' פרשת עקב, חמישה עשר באב ה'תשמ"ג)

"האב זוכה לבן כו" - בכמה ענינים (ראה עדיות פ"ב מ"ט), וטעם הדבר - מפני ש"נשתלשלו מהן", הינו, שכן הוא למעלה - אצל הקב"ה ובני ישראל. והנה, אף שענינים אלו מקבל הבן מהאב - הרי לפעמים מתגלים אצל הבן כוחות נעלים יותר שלא נתגלו עדין אפילו אצל האב, כמאמר רז"ל "יפה פח הבן מוכח האב", כפירוש הפשוט שפצה - שפחו של הבן יפה יותר מכחו של האב. וישנו גם הפירוש הפנימי - שענין זה גופא (ש"יפה פח הבן") בא כתוצאה "מפח האב". ולכאורה אינו מובן: מפיון שהבן נלקח מהאב והוא מהותו ועצמותו של האב - איך יתכן שפחו של הבן יהיה יפה יותר מכחו של האב?! משל למה הדבר דומה - למוזכר וקונה, שדבר שאין אצל המוזכר - לא יכול להיות אצל הקונה. ובלשון הידוע: "רבי לא שנה, ר' חניא מנא ליה"? והביאור בזה: גם אצל האב ישנו ענין זה מצד הפחות הנעלמים, ומשום זה יכול הדבר להתגלות אצל הבן - "מפח האב", הינו, מפנימיות ועצמיות כחו של האב, אף שאצל האב עצמו לא בא הדבר לידי גלוי, שלכן יפה פחו של הבן יותר (בפחות הגלויים) מכחו של האב.

[וזהו גם הביאור בסיפור הגמרא (מנחות כט, ב) שפאשר הקב"ה הראה למשה רבינו את רבי עקיבא שדורש על כל קוץ וקוץ תילי תילין של הלכות, "אמר לו חזור לאחוריה, הלך וישב בסוף שמונה שורות, ולא היה יודע מה הן אומרים, תשש כחו. כיון שהגיע לדבר אחר, אמרו לו תלמידיו, רבי מנין לך, אמר להן, הלכה למשה מסיני, נתישבה דעתו" - דלכאורה תמוה: משה רבינו היה המקבל הראשון שקיבל את התורה מהקב"ה עד סוף כל הדורות, ואם כן, איך יתכן שרבי עקיבא דרש בתורה ענינים שלא היו ידועים למשה רבינו - מנין קיבלם רבי עקיבא אם לא ממשה רבינו?]

והביאור בזה: התורה פללות ופרטות נאמרה, ולכן, אצל משה רבינו היה בגלוי "פללות" הדבר, באופן של "פלל" שלא נתפרט עדין לפרטים, ואילו רבי עקיבא - גילה את פרטי הדברים מה"פלל" על ידי "ג המדות שהתורה נדרשת בהם, כך שנתגלו הפרטים עוד לפני שנתגלו אצל משה רבינו].

ועל-דרך-זה מובן בנוגע לענין ד"נצחוני בני נצחוני": כפאשר מדובר אודות גלוי אלקות שאינו בתכלית השלימות [שלא באופן דקדוקא סיפרא באשלימותא, המורה גם על השלימות אצל המשפיע - שמש], שזוהי הדרגא ד"אלו ואלו דברי אלקים חיים" [לפני השלימות ד"הוי עמו שהלכה כמותו"] - אזי יכולה להיות דעה שניה מנוגדת,

בשיעור חוקש היוםי מדובר אודות שלילת הקא-סלקא-דעתך "ואמרת בלבבך כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה", אלא - "וזכרת את ה' אלקיך כי הוא הנותן לך פח לעשות חיל" (פרשתנו ח, יז-יח).

והנה, מפיון ש"תורת אמת" צריכה לשלול קא-סלקא-דעתך זו, מובן, שאין זו קא-סלקא-דעתא של ה"מלך זקן ופסיל" בלבד, ענין של טפשות כו" - שהרי "בשופטני לא עסקינן", התורה אינה מתעסקת בשלילת עניני טפשות!... כ"אם לשלול ענין שיש לו מקום בחכמה ושלל, אלא שבחכמה ושלל גופא הרי זה באופן ד"חכמים המה להרע", או חכמה שאינה מתאימה לחכמות התורה, אף שיש לה מקום ביחס לעניני העולם. ובענינו - מפיון שהתורה צריכה לשלול את הקא-סלקא-דעתך ד"כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה", בהכרח לומר שלולי זאת היה מקום בשלל לומר כן, שלכן צריכה התורה לשלול קא-סלקא-דעתך זו.

ולכאורה תמוה ביותר: מדובר אודות יהודים "מאמינים בני מאמינים", ובפרט כפי שהם במעמד ומצב נעלה ביותר - לאחר הפניסה לארץ (שזהו המצב שאודותיו מדובר בשיעור חוקש היוםי), הינו, כפי שה"עם הנבחר" נמצא בארץ שנבחרה עבורו על ידי הקב"ה, ואם-כן, כיצד יתכן אצלם קא-סלקא-דעתא ש"כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה"?!]

ועד כדי כך - שצריכים ציוי מיוחד לשלול קא-סלקא-דעתך זו, ולדעת הסמ"ג (מ"ל סד) - נמנה ציוי זה במנין תרי"ג מצות [אף שלדעת הרמב"ם וכיוצא בזה אינו במנין תרי"ג מצות], וכפי שכותב הסמ"ג ש"יסוד גדול הוא ביראת השם"!

והביאור בזה: ידוע המבואר ב'לקוטי תורה' פרשת ויקרא בתחלתו (א, א) שכל אחד ואחד מישאל הוא שלוחו של האדם העליון שעל הפסא, ושלוחו של אדם (העליון) כמותו, "כמותו דהמשלח ממש".

וענין זה מפורש בגלגל דתורה (עוד לפני שנדפס ה'לקוטי תורה'...) - כמאמר רבותינו זכרונם לברכה (ב"מ נט, ב): "מאי עביד קודשא-בריך-הוא בהאי שעתא כו' קא חייך ואמר נצחוני בני נצחוני", כלומר, שניתן לבני ישראל פח לנצח (לא רק את הנהגת העולם, כ"אם) אפילו את הקב"ה בעצמו, כביכול.

והטעם הפנימי שבדבר - מפני היותם בניו של הקב"ה, כמו שכתוב "בנים אתם להויה אלקיכם":

ועל-פי־זה מובנת שפיר הקאסל־קא־ד־עֶתְךָ דְּכָחִי וְעוֹצֵם יְדִי עֲשֵׂה לִי אֶת הַחֵיל הַזֶּה" - דְּמַפְיִן שְׁיִהְיֶה מְרָגִישׁ שֶׁהוּא בְּנוֹ שֶׁל הַקֶּבֶד"ה, אֲזִי יָכוֹל לְהִתְקַבֵּל אֲצִלּוֹ שֶׁ"כָּחִי וְעוֹצֵם יְדִי עֲשֵׂה לִי אֶת הַחֵיל הַזֶּה". מַפְיִן שֶׁכָּחוּ הוּא הַכַּחַשׁ שֶׁל הַקֶּבֶד"ה, שֶׁהָרִי הוּא מְצִיאוֹת אַחַת עִם הַקֶּבֶד"ה - אָבִיו. וְעַל זֶה בָּא צִוּי הַתּוֹרָה - "וְזָכַרְתָּ כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ הוּא הַנוֹתֵן לָךְ כַּח לַעֲשׂוֹת חֵיל", הִנֵּנו, שְׁעָנָן זֶה גּוֹפָא הוּא "מִכַּח הָאֵב", מַפְנִימִיּוֹת וְעֲצֻמוֹתוֹ שֶׁל הָאֵב.

וְעַד כִּדִּי כֶּף - שֶׁהַקֶּבֶד"ה אוֹמֵר "נִצְחוֹנִי בְּנִי נִצְחוֹנִי", בְּדוֹגְמַת מַעֲלָתוֹ שֶׁל הַבֵּן שֶׁדוֹקָא אֲצִלּוֹ מִתְגַּלִּים הַכּוֹחוֹת הַנְּעֻלָּמִים שֶׁל הָאֵב, עוֹד לִפְנֵי שְׁמִתְגַּלִּים אֲצִל הָאֵב עֲצֻמוֹ. כְּלוּמֹר: מַפְיִן שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵם בְּנֵי שֶׁל הַקֶּבֶד"ה, הִנֵּנו, שֶׁהֵם מְצִיאוֹת אַחַת עִם הַקֶּבֶד"ה - לָכֵן, יָכוֹל לִהְיוֹת אֲצִלָּם הַעֲנָן דְּ"נִצְחוֹנִי בְּנִי נִצְחוֹנִי"; מִה־שְּׁאִין־כֵּן בְּנוֹגֵעַ לְאוֹמוֹת הָעוֹלָם וְקִלּוֹת סֹדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוֹת - שֶׁשֶּׁם לֹא יִתְכַּן כָּלֵל הַעֲנָן דְּ"נִצְחוֹנִי".

יִטְוִיִּי אִם מְנַשְׂאָה תִּנְשִׂי יֵת דִּחְלָתָא דִּיִּי אֱלֹהֶיךָ וְתִהְיֶה בְּתֵר טְעוֹת עֲמִמָּא וְתִפְלַחֲנוּן וְתִסְגִּיד לְהוֹן אִסְתְּרִית בְּכוֹן יוֹמָא דִּין אֲרִי מִיבִיד תִּיבִידוֹן:

(יט) וְהָיָה אִם־שָׁכַח תִּשְׁכַּח אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהִלַּכְתָּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְעַבַּדְתָּם וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם הָעֲדֹתִי בְּכֵם הַיּוֹם כִּי אָבִד תֵּאבְדוּן:

כִּפְעִמָּא דִּי יִי מֵאֲבִיד מְקַדְמִיכוֹן כֵּן תִּיבִידוֹן חֲלָף דְּלֹא קִבְּלִתוֹן בְּמִימְרָא דִּיִּי אֱלֹהִיכוֹן:

(כ) בְּגוֹיִם אֲשֶׁר יְהוָה מֵאֲבִיד מִפְּנֵיכֶם כֵּן תֵּאבְדוּן עַקֵּב לֹא תִשְׁמְעוּן בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: פ

א שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אֵת עֲבֵר יוֹמָא דִּין יֵת יִרְדָּנָא לְמַעַל לְמִירַת עֲמִמִּין רַבְרַבִּין וְתִקְשִׁין מִנָּה קַרְוִין רַבְרַבִּין וְקִרְיָן עַד צִית שְׁמִיָּא:

ט (א) שָׁמַע יִשְׂרָאֵל אֶתְּהָ עֲבֵר הַיּוֹם אֶת־חִירְדָּן לְבֹא לְרֶשֶׁת גּוֹיִם גְּדֹלִים וְעֲצָמִים מִמֶּךָ עָרִים גְּדֹלֹת וּבְצֻרַת בְּשָׂמִים:

נח"י ◀ גְּדֹלִים וְעֲצָמִים מִמֶּךָ • אֵתְהָ עֲצוּמִים, וְהֵם עֲצוּמִים מִמֶּךָ.

ב עִם רַב וְתִקְשִׁין בְּנֵי גִבְרִיָּא דִּי אֵת יִדְעָתָא וְאֵת שְׁמַעְתָּ מִן יְפוּל לְמִיָּקָם קְדָם בְּנֵי גִבְרִיָּא:

(ב) עִם־גְּדוֹל וְרַם בְּנֵי עֲנָקִים אֲשֶׁר אֵתְהָ יִדְעָתָא וְאֵתְהָ שְׁמַעְתָּ מִי יִתְיַצֵּב לִפְנֵי בְּנֵי עֲנָק:

ג וְיִדְעָתָא הַיּוֹם כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא־הָעֵבֶר לִפְנֶיךָ אֲשֶׁר אֲכָלָה הוּא יִשְׁמִידֶם וְהוּא יִכְנִיעֶם לִפְנֶיךָ וְהוֹרֶשֶׁתֶם וְהֵאבַדְתֶּם מִהֵר כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה לָךְ:

(ג) וְיִדְעָתָא הַיּוֹם כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא־הָעֵבֶר לִפְנֶיךָ אֲשֶׁר אֲכָלָה הוּא יִשְׁמִידֶם וְהוּא יִכְנִיעֶם לִפְנֶיךָ וְהוֹרֶשֶׁתֶם וְהֵאבַדְתֶּם מִהֵר כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה לָךְ:

♦ יום שלישי י"ד מנחם-אב ♦

ד לֹא תִימַר בְּלִפְנֵי בְּדִי־בֵר יִי אֱלֹהֶיךָ יִתְהוֹן מְקַדְמָךְ לְמִימַר בְּזָכוֹתִי אֲעֲלֵנִי יִי לְמִירַת יֵת אֲרַעָא הָדָא וּבְחֻבִּי עֲמִמָּא הָאֲלִין יִי מִתְרַדֵּן לְהוֹן מְקַדְמָךְ:

(ד) אֶל־תֹּאמַר בְּלִבְבְּךָ בְּהֲדַף יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אַתֶּם מִלְּפָנָיִךְ לֵאמֹר בְּצַדִּיקְתִּי הִבִּיאֵנִי יְהוָה לְרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת וּבִרְשַׁעְתִּי הִגִּיֵּם הָאֱלֹהִים יְהוָה מוֹרִישָׁם מִפְּנֶיךָ:

נח"י ◀ אֶל־תֹּאמַר בְּלִבְבְּךָ • צַדִּיקְתִּי וְרִשְׁעִי ה'עוֹבְדִי כוֹכְבִּים' גְּרָמוּ.

שפתי חכמים

א'ל תאמר בלבבך וגו' בצדקתי
הביאני וברשעתי הגוים' וגו', דמשמע

ט (א) פ דאם לא בן מאי 'מפניך', סג' תורה ב
(ד) צ רצה לומר, דברישא דקרא כתיב

ה לא בזכותך ובקשיותות לבך את עלל למירת ית ארעהון ארי בחובי עממיא האלין יי אלקה מתרבהון מקדמך ובדיל לאקמא ית פתגמא די קיים יי לאבקהך לאברהם ליצחק וליעקב:

(ה) לא בצדקתך ובישר לבבך אתה בא לרשת את-ארצם כי ברשעת הגוים האלה יהוה אלהיך מורישם מפניך ולמען הקים את-הדבר אשר נשבע יהוה לאבתיך לאברהם ליצחק וליעקב:

כ"י לא בצדקתך וגו' אתה בא לרשת וגו' • כי ברשעת הגוים. הרי 'כי' משמש בלשון: 'אלא'.

וידעת כי לא בצדקתך יהוה אלהיך נתן לך את-הארץ הטובה הזאת לרשתה כי עם-קשה ערף אתה:

(ו) וידעת כי לא בצדקתך יהוה אלהיך נתן לך את-הארץ הטובה הזאת לרשתה כי עם-קשה ערף אתה:

ז הוי דכיר לא תנשי ית די ארגזמא קדם יי אלקה במדברא למן יומא די נפקתא מארעא דמצרים עד מיתכון עד אתרא הדיו מסרבין הויתון קדם יי:

(ז) וזכר אל-תשכח את אשר-הקצפת את-יהוה אלהיך במדבר למן-היום אשר-יצאת מארץ מצרים עד-באכם עד-המקום הזה ממרים הייתם עם-יהוה:

ח ובחרב הקצפתם את-יהוה ויתאנף יהוה בכם להשמיד אתכם:

(ח) ובחרב הקצפתם את-יהוה ויתאנף יהוה בכם להשמיד אתכם:

ט במסקי לטורא למסב לוחי אבניא לוחי קמא די גזר יי עמכון ויתבית בטורא ארבעין ימין וארבעין לילון לחמא לא אכלית ומיא לא אשתיתי:

(ט) בעלתי הרהר לקחת לוחת האבנים לוחת הברית אשר-פרת יהוה עמכם ואשב בחר ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי:

כ"י ואשב בחר • (מגילה כא) אין 'ישיבה' ק אלא לשון עבכה.

י ויהי יי לי ית תרין לוחי אבניא כתיבין באצבעא דיי ועליהון ככל פתגמא די מליל יי עמכון בטורא מגו אשתא כיומא דקהלא:

(י) ויתן יהוה אלי את-שני לוחת האבנים כתבים באצבע אלהים ועליהם ככל-הדברים אשר דבר יהוה עמכם בחר מתוך האש ביום הקהל:

שפתי חכמים

מצותיו, כבר פירש הרמב"ן ששם מדבר עם ישראל בכללן, וכאן מוכיח הדור שהיו ממרים את ה' תורה ה' (ט) ק פירוש ישיבה האמור פה אינו אלא לשון עבכה, דאם לא כן קשה דהא כתיב ואנכי עמדתי בחר: תורה י

גרמו, אלא רשעת הגוים לבד גרמה להתגרש ונשאר המקום הפקר לכל וכל הקודם וזה בו, ואתם הקודמים וזיתם בו, ומה שכתוב 'מאבחת ה' אתכם ומשמרו את השבועה', ולא תפול אבחת ה' אלא על שומרי

דלא צדקתם ולא רשעת הגוים גרמו לרשת, ואחר כך כתיב 'לא בצדקתך כי אם ברשעת הגוים האלה' וגו'. לבך פירש דהכי פירושו רישא של קרא, אל תאמר בלבדך צדקתי ורשעת הגוים גרמו, רצונו לומר דשניהם

יִאָוְהוּה מִסּוֹף אֲרֻבָּעִין יָמִימִין וְאַרְבָּעִין
לַיְלֹתִין יֵהָב יְיָ לִי יֵת תַּרְיִן לִוְחֵי אֲבָנִיָּא לִוְחֵי
קִנְמָא:

(יא) וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה נָתַן
יְהוָה אֵלַי אֶת־שְׁנֵי לַחַת הָאֲבָנִים לַחַת הַבְּרִית:

כ"ט • לוחת • "לוחת" כתיב, ששתיקן שוות.

יבֹאמֶר יְיָ לִי קוֹם חוֹת בְּפָרִיעַ מִכָּא אָרִי
חֲבִיל עֲמֹךְ דִּי אִפְקֵתָא מִמַּצְרִים סְטוּ בְּפָרִיעַ
מִן אֲרֻחָא דִּי פִקְדָתְנִין עֲבָדוּ לַהוֹן מִתְכָּא:

(יב) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קוֹם רַד מֵהָר מִזֶּה בִּי שַׁחַת
עַמִּי אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מִמִּצְרַיִם סָרוּ מֵהָר מִן־הַדֶּרֶךְ
אֲשֶׁר צִוִּיתָם עֲשׂוּ לָהֶם מִסְכָּה:

יגֹאמֶר יְיָ לִי לְמִימֶר גָּלִי קְדַמִּי יֵת עֲמָא
הַדִּין וְהָא עִם קָשִׁי קָדַל הוּא:

(יג) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר רְאִיתִי אֶת־הָעָם הַזֶּה
וְהִנֵּה עִם־קָשָׁה־עָרְף הוּא:

יד אֲנִי בְּעוֹתִךְ מִקְדָּמִי וְאַשְׁצִנֹּן וְאִמְחִי יֵת
שְׁמָהוֹן מִתְחוֹת שְׁמָא וְאַעֲבֹד יֵתָךְ לְעַם
תַּקִּיף וְסָגִי מִנְהוֹן:

(יד) הָרַף מִמֶּנִּי וְאַשְׁמִידֵם וְאִמְחֵה אֶת־שְׁמָם מִתַּחַת
הַשָּׁמַיִם וְאַעֲשֵׂה אוֹתָךְ לְגוֹי־עֲצוּם וְרַב מִמֶּנִּי:

טו וְאִתְפְּנִיתִי וּנְחַתִּית מִן טוֹרָא וְטוֹרָא בְּעַר
בְּאַשְׁתָּא וְתַרְיִן לִוְחֵי קִנְמָא עַל תַּרְתִּין יָדַי:

(טו) וְאַפֵּן וְאַרְל מִן־הָהָר וְהָהָר בְּעַר בְּאֵשׁ וְשְׁנֵי
לִוְחֵת הַבְּרִית עַל שְׁתֵּי יָדַי:

טז וְחִוְחִיתִי וְהָא חֲבָתִין קָדָם יְיָ אֶלְחָכוֹן
עֲבָדְתוֹן לָכוֹן עָל מִתְכָּא סְטוֹתִין בְּפָרִיעַ מִן
אֲרֻחָא דִּי פִקִּיד יְיָ יִתְכוֹן:

(טז) וְאַרְא וְהִנֵּה חֲטֵאתֶם לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם עֲשִׂיתֶם
לָכֶם עֹגֶל מִסְכָּה סֶרֶתָם מֵהָר מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־
צִוָּה יְהוָה אֶתְכֶם:

יז וְאַחֲדִית בְּתַרְיִן לִוְחֵיָא וּרְמִיתְנִין מַעַל
תַּרְתִּין יָדַי וְתַבְרַתְנִין לְעִיגִיכוֹן:

(יז) וְאַתְפֹּשׁ בְּשְׁנֵי הַלָּחַת וְאַשְׁלַכְם מַעַל שְׁתֵּי יָדַי
וְאַשְׁבְּרֵם לְעִיגִיכֶם:

~ נקודות משיחות קודש ~ (יעוין בלקוטרשיחות חלק ל"ד עמוד 51 – מותך 'לקראת שבת')

טעם תפיסת משה בלוחות

לוחות העזת גו' פרשו חכמינו ז"ל: (נדרים לח, א ועוד)
ש"ויתן" לשון מתנה, שדברי תורה נתנו במתנה למשה,
ומפשטות לשון הכתוב ש"ויתן" קאי (גם) על הלוחות,
מובן שגם הלוחות נתנו למשה. וכמו שבלוחות השניות
אמרו חכמינו ז"ל (תנחומא, פרשתנו ט) שנהג בהם עין טובה
ונתנם לישראל, על־דִּרְדֵּרָה יש לומר שהיה בלוחות
הראשונות, דלקיותו "טוב עין" רצה לתנם לישראל.
וזה משמיענו הכתוב "וְאַתְפֹּשׁ בְּשְׁנֵי הַלוחות גו' וְאַשְׁבְּרֵם
גו'" דבקדי שיהיה מתר למשה לשבר הלוחות בלי כל חשש
אסור גזל וכי, היה צריך בתפישה מיוחדת כדי להפקיע
מחשבתו הקודמת, ולקנותם לעצמו שיהיו שלו לגמרי.

**וְאַתְפֹּשׁ בְּשְׁנֵי הַלָּחַת וְאַשְׁלַכְם מַעַל שְׁתֵּי יָדַי וְאַשְׁבְּרֵם
לְעִיגִיכֶם:** (ט, יז)

איתא במדרש (אבות דרבי נתן, פרק ב, ג' בסופו) "נסתכל (משה)
בהן, וראה שפרח כתב מעליהן, אמר האיך אני נוטן להם
לישראל את הלוחות שאין בהם ממש, אלא אֲחִיז
וְאַשְׁבְּרֵם, שְׁנֵאמֹר וְאַתְפֹּשׁ גו'".

ידועה השאלה, הרי ברכת משה מההר כבר היו הלוחות
בידו, ולשם מה הזקק לתופסם שוב בקדי להשליכם?
ויש לבאר בזה, דטעם התפיסה בלוחות היה כדי לקנותם
שיהיו שלו לגמרי, ורק על־דִּרְדֵּרָה יוכל לשברם:
דהנה על הפסוק "ויתן אל משה ככלותו לדבר אתו גו' שני

גדל אהבת ישראל של משה

ש'תורת אמת' מדמה ומשווה את שני העננים, מובן שהם דומים זה לזה לא רק בגלל הקשי והצער שהם גורמים, אלא גם בתכנם:

אמרו חכמינו ז"ל שמיתת צדיקים מכפרת, ומבאר בתנאי החדוש שבכפרה זו לגבי הכפרה שעל-ידי הקרבנות, דקרבנות מכפרים רק על השוגג, מה-שאין-כן על-ידי פטירת צדיקים "פועל ישועות בקרב הארץ, לכפר על עון הדור אף גם על הדונות".

וענין זה מדגש גם בשבירת הלוחות, דאף שלא היתה למשה שום שיכות לחטא העגל, מקל-מקום לא זו בלבד שהשתדל לפעל כפרה על החטא, אלא שגם שבירת הלוחות שבאה בסבת חטא העגל, עשה משה באופן שרק הוא האחראי לזה.

יח ואשתטחית קדם יי פקדמתא ארבעין יממין וארבעין לילון לחמא לא אכלית ומא לא אשתיתי על כל חוביכו די חבתון למעבד דביש קדם יי לארגזא קדמוהי:

וְאֶתְנַפֵּל לְפָנֵי יְהוָה בְּרֹאשׁוֹנָה אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַלְתִּי וּמַיִם לֹא שָׁתִיתִי עַל כָּל־חַטֹּאתֶיכֶם אֲשֶׁר חָטֵאתֶם לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לְהַכְעִיפוֹ:

נתרצה הקדוש-ברוך-הוא לישראל בשמחה, ואמר לו למשה (במדרש יד): "סלחתי בך בך", לכה הקבע למחילה ולסליחה. ומנין שנתרצה ברצון שלם? שנאמר בארבעים של לוחות אחרונות (דברים י'): "ואנכי עמדי בקר פנימים הראשונים", מה הראשונים ברצון, אף האחרונים ברצון; אמר מעתה, אמצעים היו ככעס.

וְאֶתְנַפֵּשׁ בְּשֵׁנִי הַלְלוֹת וְאֶשְׁלֹכֶם מִנְּעַל שְׁתֵּי יָדַי וְאֶשְׁבְּרֶם לְעֵינַיִכֶם: (ט, יז)

בטעם תפיסת משה בלוחות, יש לומר בדרך המוסר והחסידות:

אמרו חכמינו ז"ל בטעם אמירת "אנכי ה' אלקיך" לשון יחיד - "לתן פתחון פה למשה ללמד סגוריא במעשה העגל . . לא להם צוית . . אלא לי לבדי".

ועל-דרך-זה יש לומר בנוגע לשבירת הלוחות, שמצד גדל אהבת ישראל של משה, ומסירת נפשו עבור כלל ישראל, רצה לסלק מבני ישראל כל שיכות לענין שבירת הלוחות, ולכן "תפשו" הלוחות שיהיו שלו לגמרי.

ועל-פני-זה יש לפרש מאמר חכמינו ז"ל "שמיתתן של צדיקים קשה לפני הקב"ה כשבירת הלוחות" דמזה

כ"י ~ וְאֶתְנַפֵּל לְפָנֵי ה' בְּרֹאשׁוֹנָה אַרְבָּעִים יוֹם • שְׁנָאֲמַר (שמות לב): "וַעֲתָה אֵעֲלֶה אֵל ה' אוֹלִי אֲכַפְּרָה", בְּאוֹתָהּ עֲלֶיהָ נִתְעַבְּבְתִּי אַרְבָּעִים יוֹם, נִמְצְאוּ כָּלִים בְּכ"ט בָּאָב: שְׁהוּא עֲלֶיהָ בִּי"ח בְּתַמּוּז, בּו בַּיּוֹם נִתְרַצָּה הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא לִישְׁרָאֵל, וְאָמַר לוֹ לְמֹשֶׁה (שם לה): "פֹּסֵל־לְךָ שְׁנֵי־לוֹחֹת". עֲשֵׂה עוֹד אַרְבָּעִים יוֹם, נִמְצְאוּ כָּלִים בַּיּוֹם הַכַּפּוּרִים. בּו בַּיּוֹם

שתי חכמים

הקרא ד'סלחתי בך בך', דכתב שם 'נתרצה הקדוש ברוך הוא לישראל בשמחה ובלב שלם ואמר לו סלחתי' ומסר לו וכו': א על בך בך פגנת רש"י על נתינת הלוחות, דאלו ריצוי החטא לא היה עד יום הכפורים, ונתינת הלוחות מפורש בקרא 'פסל לך' וגו', והוצרך לגזירה שזה מפני שנוכל לומר שפסל לך' היה בהכרח לפי שישאל בך קבלו עליהם עול תורה ונתגזרו ויא' אפשר לחזור בם, אבל ביום הכפורים נתרצה ברצון גמור, ומה שכתב 'אמור מעתה אמצעים' וכו', אגב גררא אמר בן: תורה יט

הכי ומנין שנתנת הלוחות היה ברצון ולא על צד ההכרח, מפני שכבר קבלו עליהם עול תורה והמצות ונכנסו בכרית ואי אפשר להם בלא תורה ומצות וכו'. הרא"ם. ובעל הזקוני פירש שמה שפירש רש"י שאמר לו למשה 'סלחתי בך בך' אינו הכתוב שכתוב בפךרשת שלח לך על המרגלים, אלא הוא לשונו של רש"י. דהא תיכף ליציאת מצרים בשבעה עשר בתמוז נעשה העגל, ושלוח המרגלים לא היה אלא עד עשרים ותשעה בסיון של שנה שניה. עד כאן לשונו. וכן נראה שהוא מדברי רש"י, דהא בפךרשת כי תשא לא נקט רש"י

(יח) רצונו לפרש, אל תאמר באותה עליה עלה לקבל לוחות אחרונות ויגר ביום הכפורים, דהא כתיב בסמוך 'בעת ההיא אמר ה' אלי פסל לך' ופירש רש"י לסוף ארבעים נתרצה לי, דהיינו אותן ארבעים הכתובים כאן, משמע שעדין לא עלה לקבל לוחות אחרונות, לך מפרש דאותן ארבעים היינו ארבעים אמצעים שעלה להתפלל שנאמר 'ועתה אעלה' וגו': ש עיין לעיל בפךרשת כי תשא מה שכתבתי באריכות, ושם מפורש: ת אבל רצוני של ראש חדש אלול לא היה אלא לנתינת הלוחות אבל לא לענין חטא העגל, והא דקאמר בתר

יט ארי דחלית מקדם רגזא וחמא די רגז
יז עליכון לשצאה יתכון וקביל יי צלותי
אף בזמנא ההיא:

(יט) כי יגרתני מפני האף והחמה אשר קצף יהוה
עליכם להשמיד אתכם וישמע יהוה אלי גם
בפעם ההוא:

כזעל אהרן הנה רגז מן קדם יי לחדא
לשצויתיה וציליתי אף על אהרן בעדנא
ההיא:

(כ) ובאהרן התאנף יהוה מאד להשמידו ואתפלל
גם-בעד אהרן בעת ההוא:

תפלתי לכפר מחצה, ומתו שנים
ונשארו השנים.

והועילה | כ"י • ובאהרן התאנף ה' • לפי ששמע לכם.
להשמידו • זה כלוי בנים, וכן הוא אומר (עמוס ב):
"ואשמיד פרו ממצל". ואתפלל גם-בעד אהרן •

כא וית חובתכון די עבדתון ית עגלא נסבית
ואקדית יתה בנורא ופשית יתה בשופינא
יאות עד די הנה דיקק לעפרא ורמת ית
עפרה לנחלא דנחת מן טורא:

(כא) ואת-חטאתכם אשר-עשיתם את-העגל
לקחתי ואשרף אתו • באש ואפאת אתו טחון
היטב עד אשר-דק לעפר ואשלוך את-עפרו
אל-הנחל היד מן-ההר:

כ"י • טחון • לשון הנה, כמו: "הלוך וכלות", מולאנ"ט בלע"ז (מאהלענד) •

כב ובדלקתא ובנסתא ובקברי דמשאלי
מרגזין הויתון קדם יי:

(כב) ובתבערה ובמפה ובקברת התאווה מקצפים
הייתם את-יהוה:

כג וכד שלח יי יתכון מרקם גיאה למימר
סקו ואחסינו ית ארעא די יהבית לכון
וסרביתון על גזרת מימרא דיי אלתכון ולא
הימנתון לה ולא קבלתון למימרה:

(כג) ובשלח יהוה אתכם מקדש ברנע לאמר עלו
ורשו את-הארץ אשר נתתי לכם ותמרו את-פי
יהוה אלהיכם ולא האמנתם לו ולא שמעתם בקלו:

כד מסרבין הויתון קדם יי מימא דינעית
יתכון:

(כד) ממרים הייתם עם-יהוה מיום דעתי אתכם:

כה ואשתשחית קדם יי ית ארבעין ומיין
וית ארבעין לילון די אשתשחית ארי אמר
יי לשצאה יתכון:

(כה) ואתנפל לפני יהוה את ארבעים היום
ואת-ארבעים הלילה אשר התנפלתי כיו-אמר
יהוה להשמיד אתכם:

כ"י • ואתנפל וגו' • אלו הן עצמם האמורים למעלה. וכפלן כאן, לפי שכתוב כאן סדר תפלתו, שנאמר:
"ה' אלהים אל תשחת עמך וגו'".

שפתי חכמים

במתן תורה 'ויאכלו וישתו' כדמשמע
בפרשת משפטים ובפרשת שמייני, עיין
שם: תורה כא

אתכם, אלקמא לא קאי על אהרן גופא,
אלא ודאי דקאי אבנים: ה וזהו גרם,
וגם גרמה להם שנסתכלו והציצו

(כ) ב פירוש, אבל לא לפי שחטא:
ג דייק מדקתיב 'להשמידו' ולא כתיב
להשמיד אותו' כמו דקתיב 'להשמיד'

כו וְצִלִּיתִי כָדָם יְיָ וְאַמְרִית יְיָ אֱלֹהִים לֹא תַחֲבֹל עִמּוֹ וְאַחֲסִנְתָּהּ דִּי פִרְקָתָא בְּתַקְפָּהּ דִּי אִפְקָתָא מִמְּצָרִים בִּידָא תְּקִיפָא:

(כו) וְאַתְּפַלֵּל אֶל־יְהוָה וְאָמַר אֲדֹנָי יְהוֹה אֶל־תִּשְׁחַת עִמּוֹ וְנַחֲלִתּוֹ אֲשֶׁר פָּרִית בְּגִדְלָךְ אֲשֶׁר־הוֹצֵאת מִמְּצָרִים בְּיַד חֲזָקָה:

כו אדפר לעבדיך לאברהם ליצחק וליעקב לא תתפני לקשיות עמא עמא הדין ולחוביהון ולחטאיהון:

(כו) זָכַר לַעֲבָדֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלַיַּעֲקֹב אֶל־תִּפְּן אֶל־קִשְׁי הָעַם הַזֶּה וְאֶל־רִשְׁעוֹ וְאֶל־חַטָּאתוֹ:

כח דילמא זימרון דירי ארעא די אפיקתא מתמן מדינת יודלא דיי לאעלטהון לארעא די מליל להון ומדסגי תהון אפיקתא למטלותהון במדברא:

(כח) פֶּן־יֹאמְרוּ הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָנוּ מִשָּׁם מִבְּלִי יָכַלַת יְהוָה לְהַבְיֹאֵם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־דָּבַר לָהֶם וּמִשְׁנֵאתוֹ אוֹתָם הוֹצִיאָם לְהַמָּתָם בַּמִּדְבָּר:

כט ואנון עמך ואחסנתך די אפיקתא בחילך רבא ובדרעך מקמא:

(כט) וְהֵם עִמּוֹ וְנַחֲלִתּוֹ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ בְּכַחֲךָ הַגָּדֹל וּבִזְרָעֶךָ הַנְּטוּיָה: פ

♦ יום רביעי ט"ו מנחם-אב ♦

א בעדנא הדיא אמר יי לי פסל לך תרין לוחי אבניא קדמאי וסק לקדמי לטורא ומעבד לך ארונא דאעא:

י (א) בָּעַת הַהוּא אָמַר יְהוָה אֵלֵי פֶסֶל־לָךְ שְׁנֵי־לוּחֹת אֲבָנִים פְּרָאשָׁנִים וְעֵלָה אֵלֵי הַהָרָה וַעֲשִׂיתָ לָךְ אָרוֹן עֵץ:

פי בידתו מן החר צוה להם על מלאכת המשכן, ובצלאל עשה משכן תחלה, ואחר-כך ארון וכלים. נמצא זה ארון אחר היה, וזהו שהיה יוצא עמהם למלחמה. ואותו שעשה בצלאל, לא יצא למלחמה אלא בימי עלי, ונענשו עליו ונשבה.

יג"א בַּעַת הַהוּא • לְסוֹף אַרְבָּעִים יוֹם נִתְרַצָּה לִי וְאָמַר לִי: "פֶּסֶל־לָךְ", וְאַחֲר־כֵּן: "וַעֲשִׂיתָ לָךְ אָרוֹן", וְאֲנִי עֲשִׂיתִי אָרוֹן תַּחֲלָה, שְׁפָשָׁבָא וְהַלּוּחוֹת בִּידִי, הֵיכָן אֶתְנֶם? וְלֹא זֶה הוּא הָאָרוֹן שֶׁעָשָׂה בְּצִלְאֵל, שֶׁהָיָה מִשְׁכָּן לֹא נִתְעַסְקוּ בּוֹ עַד לְאַחַר יוֹם הַכַּפּוּרִים,

~ נקודות משיחות קודש ~ (שיחת כ' מנחם אב תש"ח - תורת מנחם התוועדות כג עמ' 240)

במקום כזה צריך לדעת, שיש 'ארון' שעשה משה רבנו, וארון זה יוצא עמו ולפניו 'הורג נחשים ועקרבים'. עליו להאחז בארון זה, וזה יתן לו את הכח לנצח במלחמה בהצלה יותר ובהקדם יותר.

וַעֲשִׂיתָ לָךְ אָרוֹן עֵץ (י, א) זֶהוּ שֶׁהָיָה יוֹצֵא עִמָּהֶם לְמַלְחָמָה (רש"י) זְמַן הַגָּלוּת הוּא זְמַן שֶׁל מַלְחָמָה נֶגֶד 'רוח הַטְּמָאָה' שֶׁיֵּשׁ בְּעוֹלָם הַזֶּה. וּמַלְחָמָה זֹאת חֲזָקָה יוֹתֵר וְקָשָׁה יוֹתֵר בְּמָקוֹם שֶׁבּוֹ שׁוֹרְרֵת אֻיָּרָה שֶׁל קִרְיוֹת לִיְהוּדָה, וְעַל כֵּן צָעַד וְשָׁעַל צְרִיכִים לְהִלָּחֵם בְּאֻיָּרָה זוֹ. מִי שֶׁנִּמְצָא

ב ואכתוב על לוחיא ית פתגמא די הווי על לוחיא קדמאי די תברתא ותשוננו בארונא:

(ב) וְאַכְתֹּב עַל־הַלּוּחַת אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל־הַלּוּחַת הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ וְשָׁמַתָם בָּאָרוֹן:

שפתי חכמים

י (א) 1 כלומר, אל תאמר ודאי לא נצטווה על מלאכת המשכן אלא לאחר יום הכפורים אבל בצלאל עשה ארון בתחלה ואחר כך משכן, ואם כן איכא למימר דזהו הארון שעשה בצלאל, לכן פירש ובצלאל עשה המשכן תחלה כו: תורה ב

(ג) וַאֲעֵשׂ אֶרֶוֹן עֲצֵי שִׁטִּים וַאֲפֶסֶל שְׁנֵי-לַחַת
אֲבָנִים פְּרָאשִׁימִים וַאֲעַל הָהָרָה וּשְׁנֵי הַלַּחַת בְּיָדָיו:

ג' וַעֲבַדִּית אֶרֶוֹא דְאָעִי שְׁטִין וּפְסָלִית תְּרִין
לוֹחֵי אֲבָנִיָּא כְּקִדְמָאִי וּסְלָקִית לְטוֹרָא וּתְרִין
לוֹחֵיָא בְּיָדֵי:

(ד) וַיִּכְתֹּב עַל-הַלַּחַת כַּמִּכְתָּב הָרִאשׁוֹן אֶת עֲשֶׂרֶת
הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֲלֵיכֶם בְּהַר מִתְּוֶה
הָאֵשׁ בְּיוֹם הַקֹּהֵל וַיִּתְּנֶם יְהוָה אֵלֶי:

ד' וַיִּכְתֹּב עַל לוֹחֵיָא כְּכִתְבָא קְדָמָאָה יֵת
עֲשָׂרָא כְּתָבִיָּא דִּי מְלִיל יֵי עֲמֻכּוֹן בְּטוֹרָא
מִגּוֹ אֲשַׁתָּא בְּיוֹמָא דְקָהֵלָא וַיְהַבְנוּן יֵי לִי:

(ה) וַאֲפֹן וָאֵרֵד מִן-הָהָר וַאֲשֵׁם אֶת-הַלַּחַת בְּאֶרֶן
אֲשֶׁר עָשִׂיתִי וַיְהִי שֵׁם כַּאֲשֶׁר צִוִּי יְהוָה:

ה' וַאֲתַפְּנִיתִי וַנִּתְּתִית מִן טוֹרָא וְשׁוֹיִיתִי יֵת
לוֹחֵיָא בְּאֶרְוֹאָא דִּי עֲבַדִּית וְהוּוּ תַמָּן כְּמָא דִּי
כְּקִדְנִי יֵי:

(ו) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ מִבְּאֵרֶת בְּנֵי-יַעֲקֹב מוֹסֶרֶה שֵׁם
מֵת אֶהֱרֹן וַיִּקְבְּר שֵׁם וַיִּכְתֹּן אֶלְעָזָר בְּנוֹ תַחְתָּיו:

ו' וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָטְלוּ מִבְּאֵרֹת בְּנֵי יַעֲקֹב
לְמוֹסֶרֶה תַמָּן מֵיֵת אֶהֱרֹן וַאֲתַקְבֵּר תַמָּן
וְשִׁמְשׁ אֶלְעָזָר בְּרֵה תַחְתּוֹתָהּ:

כְּשִׁמְת אֶהֱרֹן בְּהַר הָהָר לְסוֹף אַרְבַּעִים שָׁנָה
וְנִסְתַּלְקוּ עֲנָנֵי כְבוֹד, יִרְאֶתֶם לָכֶם מִמִּלְחָמַת מֶלֶךְ
עָרֵד וְנִתְּתֶם רֹאשׁ לַחֲזוֹר לְמִצְרַיִם, וְחִזְרֶתֶם
לְאַחֲרֵיכֶם שְׁמֹנֶה מֵסָעוֹת עַד בְּנֵי-יַעֲקֹב, וּמִשָּׁם
לְמוֹסֶרֶה. שֵׁם נִלְחַמוּ לָכֶם בְּנֵי לֹוִי וְהָרְגוּ מִכֶּם
וְאַתֶּם מָהֶם, עַד שֶׁחִזְזִירוּ אֲתֶכֶם בְּדֶרֶךְ חֲזֹרְתְּכֶם,
וּמִשָּׁם חֲזֹרְתֶם הַגְּדָגְדָה, הוּא חוֹר הַגְּדָגְדָה.

כ"ו וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ מִבְּאֵרֶת בְּנֵי-יַעֲקֹב
מִוֹסֶרֶה • מָה עֲנִין זֶה לָכֵאן? וְעוֹד, וְכִי מִבְּאֵרֹת
בְּנֵי-יַעֲקֹב נָסְעוּ לְמוֹסֶרֶה, וְהָלֹא מִמוֹסְרוֹת בָּאוּ
לְבְנֵי-יַעֲקֹב, שְׁנֵאֲמַר (במדבר ל): "וַיִּסְעוּ מִמוֹסְרוֹת
וְגו'" וְעוֹד, שֵׁם מֵת אֶהֱרֹן, וְהָלֹא בְּהַר הָהָר מֵת?
צֹא וְחֻשֵּׁב, וְתִמְצָא שְׁמוֹנֶה מֵסָעוֹת מִמוֹסְרוֹת לְהוֹר
הָהָר. אֲלֹא אִף זֶה מִן הַתּוֹכְחָה: עוֹד זֹאת עֲשִׂיתֶם,

~ נקודות משיחות קודש ~ (התוועדות תשמ"ה, חלק ה עמוד 2775 - מתוך 'לקראת שבת')

ה'קשי' במיתתן של צדיקים

רש"י קָשָׂא הַנ"ל, דְּבִאֲמַת הַקָּשִׁי בְּמִיתַתָּן שֶׁל צְדִיקִים הוּא
בְּיוֹם מִיתַתָּן, דְּמָה שְׂאֵרֵע הַדָּבָר בְּיוֹם מָסִים דִּיןָא, הוּא לְפִי
שְׁיוֹם זֶה הוּא יוֹם בְּלִיתִי רְצוֹי, וְדָבָר זֶה דּוֹמֶה לְיוֹם שְׁנִשְׁתַּבְּרוּ
בוֹ הַלּוֹחוֹת.

וְיִתְקַן יוֹתֵר שְׁגָם בְּנוֹגַע לְשִׁבְרֵת הַלּוֹחוֹת מְדַגֵּשׁ הַקָּשִׁי
בְּ"יוֹם שְׁנִשְׁתַּבְּרוּ בו", שֶׁהִרֵי מַעֲשֵׂה הַעֲגֵל שְׁגָרָם לְשִׁבְרֵת
הַלּוֹחוֹת כְּכֹר הָיָה בְּיוֹם שְׁלִפְנִיָּזָה. וְנִמְצָא, שְׁלִמּוֹת
שְׁשִׁבְרֵת הַלּוֹחוֹת הָיָה כְּמוֹ דָּבָר הַכְּרָחִי כְּתוּצָאָה מִמַּעֲשֵׂה
הַעֲגֵל שְׁלִפְנִיָּזָה, אֶרְעֵל-פִּיִּכּוֹן יֵשׁ קָשִׁי בְּיוֹם שְׁנִשְׁתַּבְּרוּ בוֹ
הַלּוֹחוֹת.

ז' מִתַּמָּן נָטְלוּ לְגִדָּד וּמִן גִּדָּד לְיִטְבָּת
אֶרְעָא נִגְדָן נִחְלִין דְּמִיין:

(ז) מִשָּׁם נָסְעוּ הַגְּדָגְדָה וּמִן-הַגְּדָגְדָה יִטְבְּתָה אֶרֶץ
נַחֲלֵי-מִיָּם:

שיעור יומי ליום רביעי ט"ו מנחם-אב ושנים מקרא ואחד תרגום - י - פרשת עקב מט

הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ-הוּא, כִּיּוֹם שֶׁנִּשְׁתַּבְּרוּ בּוֹ הַלִּחוֹת, וְלִהְיוֹתָם שֶׁהִקְשָׁה לוֹ מֶה שֶׁאָמְרוּ: "נִתְּנָה רֹאשׁ", לִפְרֹשׁ מִמֶּנּוּ, כִּיּוֹם שֶׁעָשׂוּ בּוֹ אֶת הָעֶגְלָה.

כִּי"א וּמִן-הַגְּדֻלָּה וְגו' • וּבְמוֹסְרָה עֲשִׂיתֶם אֲכָל כֶּבֶד עַל מִיתָתוֹ שֶׁל אֶהְרֹן שֶׁגָּרְמָה לָכֶם זֹאת, וְנִדְּמָה לָכֶם כְּאִלוֹ מֵת שֵׁם. וְסִמּוֹן מִשָּׁה תּוֹכַחָה זֶה לְשִׁבְרֵית הַלִּחוֹת, לומר שֶׁקִּשְׁשָׁה מִיתָתוֹ שֶׁל צַדִּיקִים לִפְנֵי

ח בַּעֲדָנָא הֵיכִי אִפְרֹשׁ יְיָ יִתְּ שִׁבְטָא דְלִוִּי לְמִטְלָה יִתְּ אֶרֶץ קָנָמָא דִּי לְמַקְסָא קָדָם יְיָ לְשִׁמְשׁוּתָהּ וּלְכִרְכָּא בְּשִׁמְיָה עַד יוֹמָא דְהִדִּין:

(ח) בַּעֲתָ הַהוּא הַבְּדִיל יְהוָה אֶת-שִׁבְטֵי הַלְוִי לְשִׁמְשׁוּתָהּ אֶת-אֶרֶץ בְּרִית-יְהוָה לְעֹמֶד לִפְנֵי יְהוָה לְשִׁרְתּוֹ וּלְכִרְךָ בְּשִׁמּוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

לומר שֶׁאִם בָּזָה לֹא טָעוּ בָּהּ בְּנֵי לֵוִי, אֲלֹא עָמְדוּ בְּאֻמוֹנָתָם. לְשִׁמְשׁוּתָהּ אֶת-אֶרֶץ לְוִיִּים. לְעֹמֶד לִפְנֵי ה' לְשִׁרְתּוֹ וּלְכִרְךָ בְּשִׁמּוֹ • הַכֹּהֲנִים, וְהוּא נְשִׂיאת כַּפִּים.

כִּי"ב בַּעֲתָ הַהוּא הַבְּדִיל ה' וְגו' • מוֹסֵב לְעִנְיָן הָרָאוּשׁוֹן. בַּעֲתָ הַהוּא • בִּשְׁנָה הָרָאוּשׁוֹנָה לְצִאתְכֶם מִמִּצְרַיִם, וְטָעִיתֶם בְּעֶגְלָה, וּבְנֵי לֵוִי לֹא טָעוּ, הַבְּדִילִים הַמִּקּוֹם מִכֶּם. וְסִמּוֹן מִקְרָא זֶה לְחֻצוֹת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל,

ט עַל כֵּן לֹא הָיָה לְלִוִּי חֵלֶק וְאַחֲסָנָא עִם אֲחוּהִי מִתְּנֵן דִּיבֵּיב לֵה יְיָ אֲנִינְ אַחֲסָנָתָהּ קָמָא דִּי מְלִיל יְיָ אֱלֹהֶיךָ לֵה:

(ט) עַל-כֵּן לֹא-הָיָה לְלִוִּי חֵלֶק וְנִחְלָה עִם-אֲחָיו יְהוָה הוּא נִחְלָתוֹ כְּאִשְׁרֵי דְבַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לוֹ:

כִּי"ג עַל-כֵּן לֹא-הָיָה לְלִוִּי חֵלֶק • לִפִּי שֶׁהַבְּדִיל לְעִבּוֹדַת מִזְבֵּחַ, וְאִינֵן פְּנוּיִין לְחֹרֵשׁ וּלְזֹרַע'. ה' הוּא נִחְלָתוֹ • נוֹטֵל פְּרִסֵּי מִזְמָן מִבֵּית הַמִּלֶּךְ.

י וְאֵנָּה הָיִיתִי קָאם בְּטוֹרָא כִּיּוֹמִין מְדַמְּאִין אֲרִבְעִין יָמִין וְאַרְבָּעִין לֵילִין וְקָבִיל יְיָ צְלוּתִי אִף בְּזִמְנָא הֵיכִי לֹא אָבִי יְיָ לְחִבְלוֹתֶיךָ:

(י) וְאֵנָּכִי עֹמְדִתִּי בְּהַר פִּימִים הָרָאוּשִׁים אֲרִבְעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֵלַי גַּם בַּפֶּעַם הַהוּא לֹא-אָבָה יְהוָה הַשְׁחִיתָךְ:

הָרָאוּשִׁים • שֶׁל לִחוֹת הָרָאוּשׁוֹנוֹת: מֶה הֵם בְּרָצוֹן, אִף אֵלּוּ בְרָצוֹן, אֲכָל הָאֲמָצְעִיִּים שֶׁעֹמְדִתִּי שָׁם לְהַתְפַּלֵּל עֲלֵיכֶם הֵיוּ בְּכַעַס.

כִּי"ד וְאֵנָכִי עֹמְדִתִּי בְּהַר • לְקַבֵּל הַלִּחוֹת הָאֲחֵרוֹנוֹת, וְלִפִּי שֶׁלֹּא פִּרַשׁ לְמַעַלָּה כְּמֶה עָמַד בְּהַר בְּעִלְיָה אֲחֵרוֹנָה זֶה, חֲזַר וְהִתְחִיל בָּהּ. פִּימִים

שְׁתֵּי חֻמִּים

דְּהָא דְהוֹקְשׁוּ אֲרִבְעִים יָמִים הָאֲחֵרוֹנִים לְרָאוּשִׁים, לֹא בָּא לְהַשְׁמִיעֵנוּ שֶׁהֵיוּ בְרָצוֹן שְׁלָם כְּמוֹ הָרָאוּשִׁים, דְּזֶה אֵינוֹ, שֶׁהָיָה הָרָאוּשִׁים הָיוּ בְרָצוֹן גָּמוּר שֶׁהָיָה עֲדִיין לֹא חֲטָאוּ בְּעֶגְלָה, אֲכָל הָאֲחֵרוֹנִים לֹא הָיוּ בְרָצוֹן אֲלֹא לְעִנְיָן נְתִיבַת הַלִּחוֹת, אֲכָל לְעִנְיָן כְּפָרַת הָעֶגְלָה לֹא הָיָה עַד סוֹף אֲרִבְעִים יוֹם שְׁהוּא יוֹם כְּפוּר שֶׁאֵין אָמַר 'סִלְחָתִי כְּדִכְרָךְ', וְעַל כֵּן הוֹקְבָה הַיּוֹם לְכַפָּרָה וְלִסְלִיחָה. רַק הִקְשָׁה בָּא לְהוֹדִיעֵנוּ שֶׁאֵלּוּ אֲרִבְעִים יוֹם הַנִּזְכָּרִים בְּפֶסוּק 'וְאֵנָכִי עֹמְדִתִּי בְּהַר' אֵינָם אֲרִבְעִים הָאֲמָצְעִיִּים אֲלֹא אֲרִבְעִים אֲחֵרִים שֶׁהֵיוּ בְרָצוֹן וְלֹא בְּכַעַס, מִזֶּה נִלְמַד שֶׁמִּשָּׁה עָמַד בְּהַר מִאֶה וְעֲשָׂרִים יוֹם: תוֹרָה יא

לְהִיּוֹת מִשְׁרָתִי עֲלִיּוֹן כְּמוֹכָן מִן הַקָּרָא, דְּאֲדַרְבָּה רָאוּי לְהַרְבוֹת שְׂכָרָם וְלֹא לְמַעַס: כ וְהֵם הַתְּרוּמוֹת וּמַעֲשָׂרוֹת, וְיִהְיֶה מֵאֲמַר 'ה' הוּא נִחְלָתוֹ' הוּא תְּשׁוּבָה עַל מֵאֲמַר 'לֹא הָיָה לְלִוִּי חֵלֶק וְנִחְלָה עִם אֲחָיו', וְחִיּוּב מִזֶּה לִיתֵּן לָהֶם פְּרִנְסָה אַחֶרֶת תְּמוּרַת הַחֵלֶק וְהַנִּחְלָה. וּכְשֶׁאָמַר 'ה' הוּא נִחְלָתוֹ' יְחִיּוּב בְּהִכָּרַח שִׁיפּוּרֵשׁ עַל הַפֶּרֶס שֶׁהֵם הַתְּרוּמוֹת וּמַעֲשָׂרוֹת. וְאָמַר 'מוֹמֵן', לְהוֹדִיעַ שֶׁזֶּה שְׁתֵּן לָהֶם בְּמִקּוֹם הַחֵלֶק שְׁתֵּן לְיִשְׂרָאֵל, הוּא מִפְּנֵי שֶׁזֶּה מוֹמֵן בְּלִי עֲמָל, וְאִין צְרִיכִין לְעַמֵּל עַד שִׁימְנֵעוּ מִעֲבֹדַת הַמִּזְבֵּחַ: תוֹרָה י
(י) ל שֶׁהֵם כְּלִים בְּשִׁבְעָה עֶשֶׂר בְּתַמּוּז, וְלֹא הַכְּלִים בְּעֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנָה בָּבָב.

(ח) ח וְהָא דְכָתִיב 'הַבְּדִיל' וְגו', וְהָא עֲדִין לֹא הַבְּדִיל עַד שְׁנָה שְׁנִיָּה מִשְׁהוּקָם הַמִּשְׁכָּן, צָרִיךְ לומר הַבְּדִיל הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּמִשְׁכָּבָה. וְעַל כִּרְךָ אֶתָּה צָרִיךְ לִפְרֹשׁ כֵּן, מִדְּכָתִיב אַחֲרֵי כֵן 'וְאֵנָכִי עֹמְדִתִּי בְּהַר' דְּקָאִי נָמִי אֲבָעַת הֵיכִי' שֶׁהִיא שְׁנָה רִאוּשׁוֹנָה וְהוּא אַחֵר הָעֶגְלָה. וּבָזֶה נִיחָא מֶה שֶׁלֹּא פִּירַשׁ רִשִׁי הַקָּרָא בְּסֹדֶר הַכְּתוּב בְּתוֹרָה: ט רָצוֹנוֹ לְתַרְץ, דְּבִפְסוּק 'הַבְּדִיל' וְכו', מִשְׁמַע דְּלִוִּים גַּם כֵּן מְכָרִין, וְזֶה אֵינוֹ, לְכֵן פִּירַשׁ לְשִׁמְשׁוּתָהּ אֶת אֶרֶץ הַלְוִיִּים, לְעֹמֶד לִפְנֵי ה' וּלְשִׁרְתּוֹ וּלְכִרְךָ בְּשִׁמּוֹ' הֵינִינּוּ כְּהֹנִים: תוֹרָה ט
(ט) * כְּלוּמָר, לֹא מִצַּד שְׁתַּנְקֵדְשׁוּ

(יא) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קוּם לֵךְ לְמִסְעָ לְפָנַי הָעַם וַיְבֹאוּ וַיִּירָשׁוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְתָּם לָתֵת לָהֶם: פ

יא וַיֹּאמֶר יי לי קום זיל למסול קדם עמא ויעלון וירתון ית ארעא די קנימית לאברהמהון למפן להון:

כ"י וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי וגו' • אף-על-פי שפרתם מאחריו וטעיתם בעגל, אמר לי (שמות לב): "לך נחה את העם וגו'".

♦ יום חמישי ט"ז מנחם-אב ♦

(יב) וַעֲתָה יִשְׂרָאֵל מַה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שְׂאֵל מֵעַמּוֹךָ כִּי אִם־לִירְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בְּכָל־דִּרְכָּיו וּלְאַהֲבָה אוֹתוֹ וְלַעֲבֹד אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לִבְכָּךְ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ:

יב ובענן ישראל מא יי אלהך תבע מנך אלהן למדל קדם יי אלהך למיהך בכל ארצן דתקנו קדמוהי ולמרחם תה ולמפלח קדם יי אלהך בכל לבך ובכל נפשך:

כ"י וַעֲתָה יִשְׂרָאֵל • אף-על-פי ששעשיתם כל זאת, עודנו רחמיו וחסותו עליכם, ומכל מה ששטאתם לפניו, אינו שואל מכם. כי אם־ליראה וגו' • (ברכות)

כ"י וַעֲתָה יִשְׂרָאֵל • רבותינו דרשו מכאן: 'הכל בידי שמים, חוץ מיראת שמים'.

(יג) לְשֹׁמֵר אֶת־מִצְוֹת יְהוָה וְאֶת־חֻקָּיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוֶה הַיּוֹם לְטוֹב לָךְ:

יג למשר ית פקודיא דיי וית קדמוהי דאנא מפקדך יומא דין לדייטב לך:

כ"י וַיֹּאמֶר אֶת־מִצְוֹת ה' • ואף היא לא לחנם, אלא: לטוב לכם שתקבלו שכר.

(יד) הֲיֵן לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ הַשָּׁמַיִם וְהַשָּׁמַיִם הָאָרֶץ וְכָל־אֲשֶׁר־בָּהּ:

יד הא דיי אלהך שמיא ושמי שמיא ארעא וכל די בה:

כ"י הֲיֵן לַה' אֱלֹהֶיךָ • הפלע, ואף-על-פי-כן "רק באבתיך חשק ה'" מן הכל.

(טו) רַק בְּאַבְתִּיךָ חֶשֶׁק יְהוָה לְאַהֲבָה אוֹתָם וַיִּבְחָר בְּזֶרַע אַחֲרֵיהֶם בָּכֶם מִכָּל־הָעַמִּים כִּיּוֹם הַזֶּה:

טו לחוד באבתיך צבי יי למרחם יתהון ואתרעי בכניהון בתריהון בכון מכל עממא כיומא הדין:

כ"י בָּכֶם • כמו שאתם (רואים אתכם) חשוקים מכל ה'עובדי כוכבים' היום הזה.

שפתי חכמים

(יא) מִדָּאם לֹא כֵן מִה לַעֲנִן זֶה בְּתוֹךְ הַתּוֹכְחוֹת: תורה יב

(יב) ג פירוש, דסבירא להו שהמקרא הנה אינו דבוק עם הקודמים לו רק התחלת דבור הוא, ולהודיעך שהכל בידי שמים חוץ בו, ולכן אין שואל ממך כי אם ליראה אותו וכיוצא בו מפעולות האדם הבחיריים, שאם ירצה יפעול ואם לא ירצה לא יפעול, ובכללם יראת השם. הרא"ם: תורה יג

(יג) ה רצונו לתרגם, דברישא דקרא אמר 'לשמור את מצות ה' להנאתו של הקדוש ברוך הוא, ובסיפא דקרא כתיב 'לטוב לך', משמע להנאתו של ישראל. לכן פירש ואף היא בו, רצונו לומר ודיא בשבילו תעשו, אכל מכל מקום אף לכם לא לחנם אלא לטוב לכם: תורה יד

(יד) ה דאם לא כן מה לענין זה בתוך התוכחות: תורה יב

(יב) ג פירוש, דסבירא להו שהמקרא הנה אינו דבוק עם הקודמים לו רק התחלת דבור הוא, ולהודיעך שהכל בידי שמים חוץ בו, ולכן אין שואל ממך כי אם ליראה אותו וכיוצא בו מפעולות האדם הבחיריים, שאם ירצה יפעול ואם לא ירצה לא יפעול, ובכללם יראת השם. הרא"ם: תורה יג

(יג) ה רצונו לתרגם, דברישא דקרא אמר 'לשמור את מצות ה' להנאתו של הקדוש ברוך הוא, ובסיפא דקרא כתיב 'לטוב לך', משמע להנאתו של ישראל. לכן פירש ואף היא בו, רצונו לומר ודיא בשבילו תעשו, אכל מכל מקום אף לכם לא לחנם אלא לטוב לכם: תורה יד

(יד) ה דאם לא כן מה לענין זה בתוך התוכחות: תורה יב

(יב) ג פירוש, דסבירא להו שהמקרא הנה אינו דבוק עם הקודמים לו רק התחלת דבור הוא, ולהודיעך שהכל בידי שמים חוץ בו, ולכן אין שואל ממך כי אם ליראה אותו וכיוצא בו מפעולות האדם הבחיריים, שאם ירצה יפעול ואם לא ירצה לא יפעול, ובכללם יראת השם. הרא"ם: תורה יג

(יג) ה רצונו לתרגם, דברישא דקרא אמר 'לשמור את מצות ה' להנאתו של הקדוש ברוך הוא, ובסיפא דקרא כתיב 'לטוב לך', משמע להנאתו של ישראל. לכן פירש ואף היא בו, רצונו לומר ודיא בשבילו תעשו, אכל מכל מקום אף לכם לא לחנם אלא לטוב לכם: תורה יד

(מז) וּמִלֶּתְהֶם אֶת עֲרֵלְתָּ לְבַבְכֶּם וְעֲרַפְכֶּם לֹא תִקְשׁוּ
טז וְתַעֲדוּן יֵת טַפְשׁוֹת לִבְכוֹן וּקְדָלְכוֹן לֹא
תִקְשׁוּן עוֹד:
עוֹד:

כז"א עֲרֵלְתָּ לְבַבְכֶּם • אַתֶּם לְבַבְכֶּם וְכַסּוּיֹו.

(יז) כִּי יִהְיֶה אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וְאֲדֹנֵי
הָאֲדֹנִים הָאֵל הַגָּדֹל הַגָּבֹר וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא-יִשָּׂא
פָּנָיו וְלֹא יִקַּח שָׁחַד:

כז"ב וְאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים • לֹא יוּכַל שׁוֹם אֲדוֹן לְהַצִּיל אֶתְכֶם מִיָּדוֹ. לֹא-יִשָּׂא פָּנָיו • אִם תִּפְרָקוּר עָלָיו. וְלֹא
יִקַּח שָׁחַד • לְפִיָּסוֹ בְּמִמּוֹן.

(יח) עֲשֵׂה מִשְׁפָּט יְתוֹם וְאַלְמָנָה וְאַהֲבֵה גֵר לְתֵת לוֹ
לֶחֶם וְשִׁמְלָה:

כז"ג עֲשֵׂה מִשְׁפָּט יְתוֹם וְאַלְמָנָה • הָרִי גְבוּרָה, וְאֶצֶּל גְּבוּרָתוֹ אִתָּה מוֹצֵא עֲנוּתָנוֹתוֹ (מַגִּילָה לֵא). וְאַהֲבֵה
גֵר לְתֵת לוֹ לֶחֶם וְשִׁמְלָה • וְדָבָר חֲשׁוֹב הוּא זֶה,

~ נְקוּדוֹת מִשִּׁיחוֹת קוֹדֶשׁ ~ (רשימות חוברת י עמ' 25)

לְמוֹד הַתּוֹרָה, שֶׁהִיא אִוֵּר פְּנִימִי. שִׁמְלָה - הֵינֵנו קִיּוֹם
הַמִּצְוֹת, אִוֵּר מִקִּיף. וְכַמְבֹּאֵר בְּתִנְיָא (סוף פ"ה), שֶׁתּוֹרָה הִיא
בְּחִינַת מִזוֹן לְנִשְׁמָה, וְתוֹרָתָהּ בְּתוֹךְ מַעֵי (תהילים מ, ט), אִוֵּר
פְּנִימִי, וּמִצְוָה הִיא בְּחִינַת לְבוּשׁ לְנִשְׁמָה, אִוֵּר מִקִּיף.

וְאַהֲבֵה גֵר לְתֵת לוֹ לֶחֶם וְשִׁמְלָה (י, יח) לֶחֶם זֶה תּוֹרָה .
שִׁמְלָה זֶה טָלִית (יִלְקוּט שְׁמַעוֹנִי רמז קכג) גֵּר - הֵינֵנו הַנֶּפֶשׁ
הָאֱלֹקִית, שֶׁהִיא בְּגָלוּת הַגּוּף, בְּאֶרֶץ לֹא לָהּ. וְכַמְבֹּאֵר
בְּחִסְדוֹת עַל הַפֶּסוּק (בְּחִסְדוֹת מַט, א) הַגֵּר אֲשֶׁר בְּקֶרְבְּךָ,
שֶׁהַכֹּהֵן לְנִצּוֹץ הָאֱלֹקִי הַמְּחִיָּה אֶת הַגּוּף. לֶחֶם - הֵינֵנו

(יט) וְאַהֲבַתְּם אֶת-הַגֵּר כִּי-גֵרִים הֵייתֶם בְּאֶרֶץ
מִצְרַיִם:

כז"ד כִּי-גֵרִים הֵייתֶם • מוֹם שָׁבָד, אֵל תֹּאמַר לְחִבְדָּא.

שְׁפָתֵי חֲכָמִים

חֲשׁוֹקִים מִכָּל הָעַמִּים. וְאָמַר 'הַיּוֹם
הַזֶּה', מִפְּנֵי שִׁפְרוּשׁ מִלַּת 'בְּכֶם' מִמֶּשׁ,
וְהֵם הָיוּ נִמְצָאִים בְּפֶעַל כִּיּוֹם הַזֶּה, וְלֹא
יָפֹל בּוֹ כִּי הַדְּמִיוֹן כִּי דְבוּק הוּא עִם
'וַיִּבְחַר בְּזֶרְעִם אֲחֵרִיהֶם', כִּי אֵלּוּ אָמַר
'וַיִּבְחַר בְּזֶרְעִם אֲחֵרִיהֶם כִּיּוֹם הַזֶּה מִכָּל
הָעַמִּים'; תּוֹרָה טו
(טז) ז' וְכַסּוּיֹו שֶׁהוּא אִטּוּמוֹ, וְכֵן כְּתַב
בְּפִרְשַׁת וְאָרָא, עֵינֵי שָׁם: תּוֹרָה יז
(יז) ק' דָּאֵם לֹא כֵן, כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים
וְהָאֲדוֹן מִיִּבְעֵי לִיָּה, וְעוֹד בֵּינוֹ שֶׁהוּא
הָאֵל עַל כָּל הָאֱלֹהִים מִכָּל שָׁכֵן שֶׁהוּא
הָאֲדוֹן עַל כָּל הָאֲדוֹנִים, אֲלֹא וְכוּ:
ר' מִפְּנֵי שֶׁמִּשְׁוֹא פָּנָיו בְּכָל מָקוֹם הוּא

לְזַכּוֹת אֶת הַחַיִּיב אִוֵּר לֹא עָנָשׁוּ,
וְכֵן הַמִּקְחָ שָׁחַד, וְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לֹא יָפֹל
בּוֹ לְזַכּוֹת אֶת הַחַיִּיב רַק לְוֹתֵר עָנָשׁוּ,
הַוִּכְרָח לְפָרֵשׁ לְוֹתֵר. וְאָמַר שָׁאֵם
תִּפְרָקוּ עָלָיו לֹא יִשָּׂא וְכוּ', כְּלוּמַר
לְוֹתֵר עָנָשִׁיכֶם, גַּם 'לֹא יִקַּח שָׁחַד' וְכוּ',
שִׁפְרוּשׁוֹ לְוֹתֵר עָנָשִׁיכֶם כְּמִנְהַג לִוְדָּה
שָׁחַד. וְהַכְּתוּב הַזֶּכִּיר שְׁנִיָּהּ, מִפְּנֵי
שֶׁהִיטוּר יִהְיֶה פֶּעַם מִשׁוֹם מִשְׁוֹא פָּנָיו
פֶּעַם מִפְּנֵי שָׁחַד. כְּתַב הָרָא"ם, לֹא
יִדְעֵתִי מַה מִּמּוֹן נּוֹפֵל אֲצִל הַקְּדוּשׁ
בְּרוּךְ הוּא. וְלָמָּה לֹא פִירֵשׁ וְלֹא יִקַּח
שָׁחַד' הַמִּצְוָה בְּמִקּוֹם עֲבִירָה, שֶׁיּוֹתֵר לֹא
עוֹנֵשׁ הָעֲבִירָה שֶׁעֵבֶר בְּעִבּוּר הַמִּצְוָה

שֶׁעָשָׂה, אֲלֹא יִתֵּן לוֹ שָׁכָרוּ בְּעִבּוּר
הַמִּצְוָה וְיַעֲנוֹשׁ בְּעִבּוּר הָעֲבִירָה שֶׁעֵבֶר,
וְצָרִיף עֵינָיו. עַד כָּאֵן לְשׁוֹנוֹ: תּוֹרָה יח
(יח) ש' כְּלוּמַר, מִמָּה שֶׁכְּתוּב בְּתַחֲלָה
'כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים'
וְגו' הָרִי גְבוּרָה, לְכָךְ סִמֵּן לֹא 'עוֹשֵׂה
מִשְׁפָּט יְתוֹם וְאַלְמָנָה' וְגו', לְהוֹדִיעַ
עֲנוּתָנוֹתוֹ: ת' פִּירוּשׁ, וְלֹא תִחְשׁוֹב
שֶׁדָּבָר קִטּוֹן הוּא לְתֵת לְגֵר לֶחֶם
וְשִׁמְלָה, שֶׁנֶּאֱרָא מִנָּה שָׂאִין לֹא גְבוּרָה
וְיִכּוּלֵת יוֹתֵר מִנָּה, שֶׁהָרִי לְעִיל מִיָּנִיָּה
כְּתִיב 'עוֹשֵׂה מִשְׁפָּט יְתוֹם', הָרִי
גְבוּרָה: תּוֹרָה יט
(יט) א' פִּירוּשׁ, כִּי אֵל אָמַר וְאַהֲבַתְּם

וְתַעֲבֹד לוֹ וְתִדְבֹּק בּוֹ, וְלֹא־אָחֵר שִׁיְהִי בֵּךְ כָּל הַמַּדּוֹת הַלֵּלוּ, אֲזַכְּרֶנּוּ תִּשְׁבְּעִי.

(כב) בִּשְׂבָעִים נֶפֶשׁ יִרְדּוּ אֶבְתִּיךָ מִצְרִימָה וְעֵתָהּ
שִׁמְךָ יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרַב:

(ב) וַיִּדְעֻתָם הַיּוֹם כִּי לֹא אֶת־פְּנִיכֶם אֲשֶׁר לֹא־יִדְעוּ
וְאֲשֶׁר לֹא־רָאוּ אֶת־מוֹסַר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶת־גִּדְלוֹ
אֶת־יָדוֹ הַחֹזֶק וְזִרְעוֹ הַנְּטוּיָה:

מִשְׁכָּן יִיָּדְעֶתֶם הַיּוֹם • תִּגְוִי לֵב לְדַעַת וּלְהַבִּין וּלְקַבֵּל תּוֹכַחְתִּי. כִּי לֹא אֶת־בְּנֵיכֶם • אֲנִי מְדַבֵּר עִכְשָׁר, שְׂיִיכְלוּ לִזְמַן • לֹמֵר: 'אֲנִי לֹא יֵדְעֵנוּ וְלֹא רְאִינוּ בְּכָל זֶה'.

(ד) וְאֲשֶׁר עָשָׂה לְחַיִּל מִצְרַיִם לְסוּסָיו וּלְרֶכֶבֹּוֹ אֲשֶׁר הֵצִיף אֶת־מֵי יַם־סוּף עַל־פְּנֵיהֶם בְּרֹדֶפֶם אַחֲרֵיהֶם וַיֹּאבְדֻם יְהוָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

אֶת הָהָר' וְלֹא תוֹנֶנּוּ בְּדָבָרִים. וְלָכֵן
נֶאֱמַר אַחֲרָיו גַּבִּי 'גָּרִים הָיִיתִם' מִיּוֹם
שֶׁבָּקָה וְכו'. אָבֹל הָאֵהָבָה סֶתֶם,
שִׁפְיָרוֹשׁוֹ לְהִיטִיב לוֹ, לֹא יִפּוֹל עָלָיו כִּי
גָרִים הָיִיתִם, שֶׁבִּשְׂבִּיל שֶׁהָיוּ גָרִים
אֵינֶם מְחַזְּקִים לְהִיטִיב לַגֵּר בְּדִפְרִישׁ
רִש"י בְּפֶרֶשֶׁת מִשְׁפָּטִים. וְעַיִן בְּבָבָא
מִצִּיעָא דִּף נ"ט: תורה כ

(כ) **ב** תִּשְׁן בָּזָה כְּמֹה עֲנָנִים. כֶּתֵב
'וְתַעֲבֹד' בְּמָקוֹם 'אוֹתוֹ תַעֲבֹד', שְׁאִין
צָרִיךְ לְמַלֵּת 'אוֹתוֹ', אֲלֵא 'תִּירָא

וְתַעֲבֹד'. וְכֵתֵב 'וְתִדְבֹק בּוֹ' בְּמָקוֹם 'וְבוֹ
תִדְבֹק', כִּדְּי שֶׁהָיוּ כָּל הַפַּעּוֹלוֹת
נִמְשָׁכוֹת זֶה אַחֲרֵי זֶה. תִּירָא וְתַעֲבֹד
וְתִדְבֹק. וּבְתוֹסַפֵּת מַלֵּת 'אוֹ' לֹא יִהְיֶה
'וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבַע' מִצּוֹת עֲשֵׂה כְּמוֹכֵן מִן
הַקֶּרָא, וְיִהְיֶה וַיִּי' וּ'בִשְׁמוֹ' מִיּוֹתֵר,
וְיִתּוֹסֵף מַלֵּת 'אִם'. וְיִהְיֶה שִׁיעוֹר הַכֶּתֵּב
כֹּאֲלוֹ אָמַר, אִם תִּירָא וְתַעֲבֹד וְתִדְבֹק
אֲזַי תִּשָּׁבַע, כְּלוֹמַר אֲזַי מוֹתֵר לָךְ לִישָׁבַע,
וְלֹא מִצְוָה שֶׁתִּשָּׁבַע כְּמוֹכֵן
מִקֶּרָא: תורה כא

יא (ב) **ג** לֹא שֶׁהוֹדִיעָם הַיּוֹם שְׁמוֹ דְּבָרָה
שֶׁהָרִי לֹא הוֹדִיעָם פֶּה יִדְעֶה כִּדְשָׁה:
ד פִּירוּשׁ 'אֶת' הוּא כְּמוֹ 'עִם', וְהוֹסִיף
'אֲנִי מְדַבֵּר', כִּי לֹאֵל תוֹסַפֵּת 'אֲנִי
מְדַבֵּר' אֵין מוֹכֵן כָּלֵל, וְלִכְךָ הוֹצֵרָךְ
לְפָרֵשׁ מַלֵּת 'אֶת' פִּירוּשׁוֹ 'עִם', כִּי עַל
הַמִּקְבָּל הַדְּבוּר אֵינוֹ נוֹפֵל אֲלֵא מַלֵּת
'עִם'. וְהוֹסִיף מַלֵּת 'עֲבָשׁוּ', כִּי בִּלֵּא
תוֹסַפֵּת הִיָּה הַמוֹכֵן שְׁלֵא יְדַבֵּר עִם
בְּנֵיהֶם לְעוֹלָם רַק עִם אֵלֶּה
לְבָדִם: תורה ג

(ה) וְאִשֶּׁר עָשָׂה לָכֶם בַּמִּדְבָּר עַד־בְּאֵכֶם עַד־הַמָּקוֹם
זֶה:

(ו) וְאִשֶּׁר עָשָׂה לְדָתוֹ וּלְאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיָּאב בֶּן־רְאוּבֵן
אֲשֶׁר פָּצְתָה הָאָרֶץ אֶת־פִּיהָ וַתִּבְלַעַם וְאֶת־בָּתִּיהֶם
וְאֶת־אֲהֻלֵּיהֶם וְאֶת כָּל־הַיְקוּם אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיהֶם
בְּקֶרֶב כָּל־יִשְׂרָאֵל:

כ"י • בְּקֶרֶב כָּל־יִשְׂרָאֵל • כל מקום שהיה אחד
מֵהֶם בּוֹרֵחַ, הָאָרֶץ נִבְקַעַת מִתַּחְתּוֹ וּבוֹלַעְתּוֹ, אֵלּוּ
דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. אָמַר לוֹ רַבִּי נִחְמְיָה: 'וְהֵלֵא כָּכָר
נֶאֱמַר (במדבר טו) : "וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ", וְלֹא
פִּיּוּתִיהָ? אָמַר לוֹ: 'וְמָה אֲנִי מְקִים "בְּקֶרֶב כָּל־
יִשְׂרָאֵל"? אָמַר לוֹ: שְׁנַעֲשִׂית הָאָרֶץ מִדְּרוֹןָ
כְּמִשְׁפָּף, וְכָל מְקוֹם שֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶם, הָיָה מִתְגַּלְגֵּל
וְכָא עַד מְקוֹם הַבְּקִיעָה. וְאֵת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר
בְּרַגְלֵיהֶם • זֶה מְמוֹנֵוֹ שֶׁל אָדָם, שֶׁמַּעֲמִידוֹ עַל
רַגְלָיו.

(ז) כִּי עֵינֵיכֶם הִרְאֵת אֶת כָּל־מַעֲשֵׂה יְהוָה הַגָּדֹל
אֲשֶׁר עָשָׂה:

כ"י • כִּי עֵינֵיכֶם הִרְאֵת • מוֹסֵב עַל הַמִּקְרָא הָאֶמּוּר לְמַעֲלָה: "כִּי לֹא אֵת בְּנֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ וְגו'", כִּי־אִם
עַמְּכֶם אֲשֶׁר "עֵינֵיכֶם הִרְאֵת וְגו'".

(ח) וַשְּׁמֹרְתֶם אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה הַיּוֹם
לַמַּעַן תִּחְזְקוּ וּבִאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ:

(ט) וּלְמַעַן תִּאָּרִיכוּ יָמִים עַל־הָאָדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
יְהוָה לְאֲבֹתֵיכֶם לֵאמֹר לָתֵת לָהֶם וּלְזֶרְעָם אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב
וְדִבְשׁ: ׀

♦ יום שישי י"ז מנחם-אב ♦

(י) כִּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָּא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא
כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם הִוא אֲשֶׁר יֵצְאתֶם מִשָּׁם אֲשֶׁר תִּזְרַע
אֶת־זֶרְעֲךָ וְהִשְׁקִית בְּרַגְלֶךָ בְּגֶן הַיִּרְק:

שפתי חכמים

(ו) ה' והא' דמפרש רש"י הקרא שלא
על הסדר, יש לומר דקאי גם כן על
הקרא 'וידעתם', שראוי לקבל
תוכחתו, מאחר אשר ראיתם כל
(ז) ה' והא' דמפרש רש"י הקרא שלא
על הסדר, יש לומר דקאי גם כן על
הקרא 'וידעתם', שראוי לקבל
תוכחתו, מאחר אשר ראיתם כל
(ח) ושמרתם את כל המצוה אשר אני מצוה היום
למען תחזקו ובאתם וירשתם את הארץ אשר
אתם עוברים שמה לרשתה:
(ט) ולמען תאריכו ימים על האדמה אשר נשבע
יהוה לאבותיכם לומר להם ולזרעם ארץ זבת חלב
ודבש: ׀
(י) כי הארץ אשר אתה בא-שמה לרשתה לא
כארץ מצרים הוא אשר יצאתם משם אשר תזרע
את-זרעך והשקית ברגלך בגן הירק:

הארץ מדרון כמשפף ולא נפל אחד
מישראל במדרון ההוא אף שהיה
עומד אצלו, וזהו גם גדול: תורה ז
(ז) פירוש מלת 'כי', הראשון פירוש
(ז) פירוש מלת 'כי', הראשון פירוש

האותות אשר עשה במצרים, ואשר
עשה לכם במדבר, ואשר עשה לכם
בשעת בליעתן של דתן ואבירים
שנבלעו בקרב כל ישראל ונעשה

האותות אשר עשה במצרים, ואשר
עשה לכם במדבר, ואשר עשה לכם
בשעת בליעתן של דתן ואבירים
שנבלעו בקרב כל ישראל ונעשה

הקצוה לקבורת מתים, ואף-על-פי-כן היא יפה מצען. וב'כתובות' (דף קיב) דרשו בענין אחר: אפשר אדם בונה בית לבנו הקטן, ואחר-כך לבנו הגדול? אלא שמבנה על אחד משבעה בצען. אשר יצאתם משם • אפלו ארץ רעמסס אשר ישבתם בה, והיא במיטב ארץ מצרים, שנאמר (בראשית מז): "במיטב הארץ וגו'", אף היא אינה בארץ ישראל. והשקית ברגלך • ארץ מצרים היתה צריכה להביא מים מנילוס: "ברגלך", ולהשקותה, וצריך אתה לגדל משנתך, ולעמל, והנמוך שותה ולא הגבה, ואתה מעלה המים מן הנמוך לגבה, אבל זו: "למטר השמים תשתה מים", אתה יושן על מטתך, והקדוש-ברוך-הוא משקה נמוך וגבה, גלוי וסגור, גלוי באחת. כגון הירק • שאין די לו בגשמים, ומשקין אותו ברגל ובכתף.

כ"י • לא בארץ מצרים הוא • אלא טובה הימנה, ונאמרה הבטחה זו לישראל ביציאתם ממצרים, שהיו אומרים: 'שמה לא נבא אל ארץ טובה ויפה כזו'. (ספרי) יכל בגנותה - הפתוב מדבר, וכך אמר להם: 'לא בארץ מצרים היא, אלא רעה הימנה?' תלמוד-לומר: "והכרון שבע שנים נבנתה וגו'", אדם אחד בנאן, וחס בנה צען למצרים בנו, והכרון לבצען, הרף-ארץ אדם בונה את הנאה ואחר-כך בונה את הפעור (ספרי אחרים: הרוע), שפסקתו של ראשון, הוא נותן בשני, ובכל מקום החביב קודם. הא למדת שהכרון יפה מצען, ומצרים משפחת מפל הארצות, שנאמר (בראשית יג): "כגן ה' בארץ מצרים", וצען שבח מצרים היא, שהיתה מקום מלכות, שכן הוא אומר (ישעיה ל): "כי היו בצען שריו", והכרון פסקתה של ארץ ישראל, לכך

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות כרך ו עמ' 30, טז עמ' 14, רשימות חזרות כו עמ' 8)

וברשי"ט (ס). ולכן היה הנילוס העבודה זרה של מצרים, כפאמר רז"ל (מדרש לקח טוב ואור ז, יג) הואיל וזה משקה שדויתנו וכרמינו . . ודאי הוא אלקה. בארץ ישראל, לעומת זאת, הרי למטר השמים תשתה מים, ומי שצוקק לגשם לא ישפח על ה' גם כשיש לו שפע רב, שהרי הוא תלוי בחסדי שמים.

הארץ . . לא בארץ מצרים היא . . למטר השמים תשתה מים (יא, י"א) במצרים לא יורד גשם, והנילוס עולה ומשקה את השדות. ומכיון שבעיני בשר לא מרגישים שיש צורך בעזרת ה', עלולים לשפח שהקב"ה הוא הנותן לה כח לעשות חיל. ואכן, פרעה מלך מצרים אמר איני צריך לעליונים, כי יש לי יאורי (יחזקאל כט, ג

יא וארעא די אתון עברין תמן למירתה ארע טורין ובקען למטר שמאי תשתי מיא:

(יא) והארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה ארץ הרים ובקעת למטר השמים תשתה מים:

בבית כור ממנו, חמשת כורין: ארבע מארבע שפועיו, ואחד בראשו. ובקעת • הן מישור.

כ"י • ארץ הרים ובקעת • משבח החר מן המישור. שהמישור, בבית כור אתה זורע פור. אבל החר,

שפתי חכמים

גנותה יספר גם כן בשבחה: **ח** רצונו לומר שבע שנים נבנתה חכרון קודם צען: 'כי לפירוש הראשון יהיה 'שנים' כמשמעה, ו'נבנתה' בנין ממש, ומלת 'לפני' קודם בזמן. אבל לפי מה שדרשו בכתובות יהיה פירוש של 'שנים' שונים, ו'נבנתה' מלשון 'אבנה' גם אנכי ממנה, שהוא לשון עשיית פירות, ו'לפני' קודם במעלה: **כ** יש מפרשים 'מבונה' לשון עושה פרי, כמו 'אבנה ממנה' כדפירש רש"י, כלומר חלק קרקע אחד שבחכרון עושה תבואה כנגד שבעה חלקים שבצען: **ל** דאם לא כן, 'אשר יצאתם' למה לי: תורה יא

דהכי קאמר וכול וכו', כלומר אף על פי דארץ ישראל היתה צבי לכל הארצות ואפילו מארץ מצרים, אפילו הכי ארץ מצרים טובה היא מצד מה שבטבעה מגדלת ורעים תמיד בהיות שמשקים אותה תמיד, והארץ אשר אתה עובר שמה אי אפשר להשקות אותה כיון שהיא ארץ הרים, ועוד שצריך להשקות פעמים רבות מפני שהמים נוזלים מן החר והארץ לא תשבע מים, ואם כן בדרך טבע אינה מגדלת ורעים כי אם בהשגחת השם והיפך הטבע, והוא שבח לישראל שיוזנו בדרך גס אף על פי דבטבע אינה טובה היא בארץ מצרים, ועל זה אמר שמה בגנותה כלומר מתוך

דהא' והאחרון 'אלא', כאלו אמר: תנו לב לדעת ולהבין תוכחתי, דהא לא עם בניכם אני וכו', כמו שפירש רש"י לעיל, אלא עמכם וכו' אני מדבר. ומפני שלא יתכן לומר אלא 'עמכם עיניכם הרואות', הוסיף מלת 'אשר' קודם עיניכם: תורה ח
(י) רצונו לתרץ למה הזכיר ארצות, ומפרש דהבטחה וכו': **ח** יש להקשות מה היתה כונתו של משה שידבר בגנותה של ארץ ישראל חס ושלום, והלא המרגלים נלקו על שהוציאו דבה על ארץ ישראל. ועוד קשה, ואין יתפרש הקרא של אחריו והארץ אשר אתם עוברים שמה למטר השמים תשתה מים, וזה למעלייתא. ונראה

(יב) אֶרֶץ אֲשֶׁר-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ דִּרָשׁ אֹתָהּ תָּמִיד עֵינִי
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּהּ מִרְשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית
שָׁנָה: ס

יב ארעא דיי אלהך תבע יתה תדירא עיני יי
אלהך בה מרישא דשטא ועד סופא
דשטא:

לראות מה היא צריכה, ולחדש בה גזרות: עתים
לטובה ועתים לרעה וכו', כדאיתא ב"ראש השנה"
(י"ז). מרשית השנה • (שם ח) מראש-השנה נדון מה
יהא בסופה.

כ"י אֲשֶׁר-ה' אֱלֹהֶיךָ דִּרָשׁ אֹתָהּ • וְהָלֹא כָּל
הָאֲרָצוֹת הֵוא דִּרָשׁ, שְׁנָאֲמַר (אייב לח): "לְהַמְטִיר
עַל-אֶרֶץ לֹא-אִישׁ? אֵלָּא בְּכִיכֹל אֵינוּ דִּרָשׁ אֵלָּא
אוֹתָהּ, וְעַל יְדֵי אוֹתָהּ דְּרִישָׁה שְׁדוּרָשָׁה, דִּרָשׁ אֵת
כָּל הָאֲרָצוֹת עִמָּה. תָּמִיד עֵינִי ה' אֱלֹהֶיךָ בָּהּ •

יג ויהי אם קבלא תקבלון לפקודי די אנא
מפקד יתכון יומא דין למרחם ית יי
אלהכון ולמפלח קדמוהי בכל לבכון ובכל
נפשכון:

(יג) וְהָיָה אִם-שָׁמַעַתְּ תִשְׁמְעוּ אֶל-מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אֲנִי
מֵצִוֶּה אֹתְכֶם הַיּוֹם לֵאמֹר אֶת-יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
וּלְעַבְדּוֹ בְּכָל-לִבְבְּכֶם וּבְכָל-נַפְשְׁכֶם:

כל מה שתעשו - עשו מאהבה, וסוף הפסוק
לבא. ולעבדו בכל-לבבכם • עבודה שהיא בלב,
וזו היא תפלה, שהתפלה קרויה עבודה, שנאמר
(דניאל ו): "אֱלֹהֶיךָ דִּי אַנְתָּ פִּלַח לֵה בְּתִדְרָא", וכי יש
פִּלַח בְּכָבֵל? אֵלָּא עַל שֶׁהִיא מִתְפַּלֵּל, שְׁנָאֲמַר (שם):
"וְכוּיִן פְּתִיחָן לֵה וְגו'", וכן בדוד הוא אומר (תהלים
קמא): "תִּכְוֹן תְּפִלְתִּי קִטְרַת לִפְנֶיךָ". בְּכָל-לִבְבְּכֶם
וּבְכָל-נַפְשְׁכֶם • וְהָלֹא כָּבֵד הַזֶּהִיר (דברים ו): "בְּכָל
לִבְכֶּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ", אֵלָּא אֲזַהֲרָה לְיַחֲדִי, אֲזַהֲרָה
לְצַבּוּר.

כ"י וְהָיָה אִם-שָׁמַעַתְּ • "וְהָיָה" מוֹסֵב עַל הָאָמֹר
לְמַעַל: "לְמַטְרָם הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתַּחֲוֶה מִיָּס". וְהָיָה אִם
שָׁמַעַתְּ תִשְׁמְעוּ • (סוכה מז) אִם תִּשְׁמַע בִּישׁוֹן, תִּשְׁמַע
בְּחִדּוּשׁ, וְכֵן (דברים ח): "וְהָיָה אִם שָׁכַח תִּשְׁכַּח", אִם
הִתְחַלַּת לִשְׁכַּח, סוּפָךְ שֶׁתִּשְׁכַּח כָּלָה, שָׁכַח כְּתִיב
בְּמַגְלָה: אִם תִּעֲזָבֵנִי יוֹם, יוֹמִים אֲעֲזָבְךָ. מֵצִוֶּה
אֹתְכֶם הַיּוֹם • שִׁהִיּוּ עֲלֵיכֶם חֲדָשִׁים, כָּאֵלּוּ
שָׁמַעְתֶּם בּוֹ בַּיּוֹם (ספרי). לֵאמֹר אֶת-ה' • שְׁלֹא
תֹאמַר: 'הֲרִי אֲנִי לומֵד, בְּשִׁבִּיל שֶׁאֵהִיָּה עֲשִׂיר,
בְּשִׁבִּיל שֶׁאֲקַרֵּא רַב, בְּשִׁבִּיל שֶׁאֲקַבֵּל שְׂכָר', אֵלָּא

שתי חכמים

דבוק עם 'אם שמע תשמעו אל
מצותי, ומקראי להיות ו'לעבדני',
אלא שאין זה אלא דרשא בעלמא:
רצונו לומר, אי כתיב חד קרא יהוה
אמינא על הציבור ולא על היחיד, אף
על פי דכתיב 'בכל לבבך ובכל נפשך'
שהוא לשון יחיד, מכל מקום יהוה
אמינא דדרך הקרא לכתוב לשון יחיד
אף אם קאי על ציבור כמו, 'שמע
ישאל'. ואם תאמר, למה הזהיר גבי
מצוה זו יותר ליחיד מבשאר מצות,
דהא אין חילוק בין יחיד לרבים, ויש
לומר הואיל דבמצוה זו כתב הקרא
טובות הרבה, תוספת דגן ותירוש
ויצהר ועשב לבהמה וכו', ורצה
לעשות למי שמקיים המצוה הזו, לכך
הזהיר אמינא דקא לרבים אכל לא
ליחיד, לכן צריך לרבות ליחיד. וקא
משמע לן כי בעשותם המצות מאהבה
יעשה גם עם היחידים כל הנסים

(יג) שֶׁאִם תִּשְׁמְעוּ אֲזַי וְנִתְתִּי מִטֵּר
אֲרָצְכֶם, וְאִם לֹא וְעֶצֶר וכו':
ע פִּירוּשׁ, אִם תִּחְזוֹר עַל לְמוֹדֶךָ
שִׁשְׁמַעְתָּ, תִּתְחַכֵּם בּוֹ וְתִבִּין דְּבָרִים
חֲדָשִׁים מִתּוֹךְ דְּבָרִים יָשָׁנִים, וְכֵן פִּירַשׁ
רש"י פֶּרֶק לִזְלֹב וְעֲרַבָה. דָּאף עַל גַּב
דְּגָבִי 'הַעֲנִיק תַּעֲנִיק' אָמְרוּ 'דְּבָרָה
תּוֹרָה כָּלשׁוֹן בְּנֵי אָדָם', הִיכָא דְּאִיכָא
לְמַדְרַשׁ דְּרִשְׁיָנָא. רֵא"ם. אִי נָמִי הִכָּא
מוֹכַח דְּכְתִיב 'וְהָיָה' שֶׁהוּא לְשׁוֹן וְדָא,
וּמִלַּת 'וְאִם' הוּא לְשׁוֹן סִפֵּק, לָכֵן דְּרָשׁוּ
בּוֹ מֵה שֶׁדְּרָשׁוּ: רצונו לומר במגלת
סְתָרִים, אֲכָל אֵינוּ פְּסִיק בְּכָל הָעֲשָׂרִים
וְאֲרַבְעָה, וְהָכִי אֵיתָא בִּירוּשְׁלָמִי,
וּמִבֵּיא מִשָּׁל לִשְׁנֵי בְנֵי אָדָם שְׁנִפְטָרִים
וְהָ מִנָּה בְּשׁוּהָ, וְהָ הוֹלֵךְ דְּרָךְ יוֹם לְצַד
מִזְרַח וְהָ הוֹלֵךְ לְצַד מַעֲרֵב, נִמְצָא
שְׁרַחוּקִים וְהָ מִנָּה מִהֵלֶךְ שְׁנֵי יָמִים, כֵּן
הִמְשָׁל בְּתוֹרָה: כִּי פִירוּשׁ, כָּאֵלּוּ אָמַר
'לֵאמֹר אֶת ה' וְהָיָה אִם כֵּן וְלְעַבְדּוֹ'

(יב) מֵדָאם לֹא כֵן, מֵאִי עַד אַחֲרִית
הַשָּׁנָה, הֲרִי כָּל שְׁנִפְסַק בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה
נוֹהֵג כָּל הַשָּׁנָה, וְעוֹד בִּיעֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ
סָגִי, אֵלָּא לְשׁוֹנוֹת גְּזוּרוֹת הַגְּזוּרוֹת
בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה כְּפִי הֲרֵאִיו לְאִנְשִׁים (גור
ארנה). וְלִי נִרְאָה דְּמִמּוֹלַת 'תָּמִיד' קָא
דִּיִּיק לָהּ, דְּמִשְׁמַע שְׁתָּמִיד בְּכָל עַת
הוּא מְשַׁנֵּחַ עֲלֶיהָ לְחַדֵּשׁ לָהּ מַה הִיא
צְרִיכָה. וְכֵן מִשְׁמַע בְּמִסְכַּת רֹאשׁ
הַשָּׁנָה: אִם יִשְׁרָאֵל רָשָׁעִים הֵם בְּרֹאשׁ
הַשָּׁנָה הוּא גּוֹזֵר שִׁיבּוּאוֹ גְּשָׁמִים
מוֹעֲטִים בְּאוֹתָהּ שָׁנָה, וְכִשְׁחוּזְרִין
בְּתִשְׁבּוּבָה בְּתוֹךְ אוֹתָהּ שָׁנָה אֲזַי לֹא יוֹכֵל
לְהוֹסִיף שְׁהִרִי כָּבֵד נְגוּר, מַה עוֹשֶׂה
הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, מִבֵּיא אוֹתָן גְּשָׁמִים
מוֹעֲטִים עַל הַשָּׁדוֹת וְקִרְקַעוֹת וְלֹא
לְמִקּוֹם מִדְּבָר אוֹ לִישׁוּב שְׁאֵינוּ צָרִיךְ
לְגִשְׁמִים, וְגַם מִבֵּיא אוֹתָם בְּעֵתָם. וְכֵן
לְהִפָּךְ, אִם הֵם טוֹבִים בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה
וכו': תורה יג

תפלה – לצורך גבוה

ולקאורה צריך-עיון, שהרי זהו הפך גדר התפלה על-פי הלכה, שענינה בקשת צרכי האדם וקרא (רמב"ם הלכות תפלה פרק א הלכה ב"ד)?
וזה לומר הבאור בזה, שפונת הרב המגיד היא שצריך האדם להיות בדרך גא נעלית בעבודת ה', שבטל לגמרי קמיה יתברך, ועד שכל מציאותו אינה אלא בטולו להשם-יתברך.
ובמילא זהו בקשת צרכיו, דאינו צריך מאומה לעצמו, וכל מבקשו וצרכיו אינם אלא "צרך גבוה", שיתמלא רצון השכינה, ולכן מתפלל על "כבוד" וחסרון השכינה כביכול, "רישא דכל רישין".

והיה אם-שמעו תשמעו . . ולעבדו בכל לבבכם ובכל-נפשכם:
ולעבדו בכל לבבכם – עבודה שהיא בלב, וזו היא תפלה, שהתפלה קרויה עבודה (יא, יג. ובפירושו רש"י).
תנו במסכת ברכות (ריש פרק ה) "אין עומדין להתפלל אלא מתוך כבד ראש", וכתב הרב המגיד ממעזריטש (אור תורה 'דבור המתחיל' אין עומדין), ד"אין עומדין כו' אלא מתוך כבד ראש . . אל תתפלל בשביל דבר שחסר לך . . תתפלל על הכבדות שיש בראש . . בשכינה כביכול . . שיהיה כל פונתו להשפיע בשכינת עזא . . כובד ראש' היינו כבד של רישא דכל רישין".

(יד) ונתתי מטר-ארצכם בעתו יורה ומלקוש יד ואתן מטר ארעכון בעדנה בפיר ולקיש ותכנוש עבודתו וחמרתו ומשחקו:

'מלקוש', דבר המאחר, בדמרגמין: (בראשית ל) "והיה העטופים ללכן", 'לקש'א'. דבר אחר: לכן נקראת מלקוש, שיוצאת על המלילות ועל הקשין. ואספת דגנך • אתה תאספנו אל הבית ולא אויביך, כענין שגאמר (ישעיה סב): "אם אתן את דגנך וגו' פי מאספיו יאכלהו", ולא כענין שגאמר (שופטים ו): "והיה אם נרע ישראל וגו'".

כ"י • ונתתי מטר-ארצכם • (ספרי) עשיתם מה שעליכם, אף אני אעשה מה שעלי. בעתו • בלילות, שלא יטריחו אתכם. דבר אחר (שם): "בעתו", בלילי שבתותי שהכל מצויין בבתיהם. יורה • (תענית) היא רביעה הנופלת לאחר הזריעה, שמורה את הארץ ואת הזרעים. ומלקוש • רביעה היוצאת סמוך לקציר, למלאות התבואה בקשיה, (שם) ולשון

(טו) ונתתי עשב בשדה לבחמתך ואכלת ושבעת: טו ואתן עשבא בחקלך לבעירך ותיכול ותשבע:

כ"י • ונתתי עשב בשדה • (ספרי) שלא תצטרך להוליכה למדבריות. דבר אחר: שתהיה גוזז תבואתך כל ימות

שתי חכמים

ב'עתו' דכתיב בקרא, לכן קאמר גם טעם ראשון: א רצונו לומר 'מלקוש' נוסריקון מלילות קשין, ולהאי טעמא לחוד קשה, הנה ליה למימר 'ומלילות' לך צריך לטעם ראשון. ולטעם ראשון קשה, הנה ליה למימר 'לקש'א', לכן צריך גם לטעם שני: א רצונו לתרץ מה ברכה היא זאת שהוא עצמו יטריח ויעשה ויאסוף התבואה ולא יהיו לו עבדים ושפחות, ומתרגל 'אתה' תאספנו ולא אויביך: תורה טו
(טו) א כלומר, שלא תצטרך להוליך הבהמות לרעות במדברות ששם עשב למרעה בהמות, אבל יצמיח בשדה עשב הבהמה, ונהו אליבא דרבי יהודה. דבר אחר שתהיה גוזז וכו',

אני אעשה מה שעלי ואשלם לכם שך הרבה. רא"ם: ת והא דנקט רש"י רק בלילי שבתות, ובגמרא דתענית (דף כ"ב) נקט לילי שבתות ולילי רביעיות משום המזיקים ששולטין בשני לילות אלו, יש לומר דרש"י פירש לפי הזמן הנה שאין המזיקים מצויים בינינו, לך לא נקט אלא בלילי שבתות. והשתא אתי שפיר דנקט רש"י הטעם משום שהכל מצויין בבתיהן ולא קאמר הטעם משום דשכיחי מזיקים. ולטעם ראשון קשה, הנה ליה למימר 'בעתותם' כיון דכל הלילות שוין, לכן קאמר דבר אחר. ולפי דבר אחר קשה, תינח בזמן דשכיחי מזיקים, אבל בזמן דלא שכיחי המזיקים, כגון בזמן הנה, מאי

האלה. רמב"ן. וכיון שאזהרה שבקאן קאי על רבים, אתי שפיר דלא כתיב בקאן 'ובכל מאדכם' כדלעיל דכתיב 'ובכל מאדך', משום דהקא מיירי בציבור ואין מצוי שיהא ממונם חביב עליהם יותר מגופם לרוב הציבור, מה שאין פן גבי יחיד. מהרא"י: תורה יד
(יד) א רצונו לתרץ למה כתב גבי מצוה זו כל כך הרבה שך, ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש וגו', הא לעיל בפרשת בחקותי כתיב ונתתי גשמיכם בעתם ותו לא. ומתרגל, עשיתם מה שעליכם, כלומר שעשיתם כל מה שעליכם לעשות, שלא היה לכם לעשות יותר מזה, שהרי שמרתם מצותי מאדבה וחקה בדכתיב 'לאהבה וגו' ולעבדו', לך

הַגִּשְׁמִים וּמִשְׁלֵיךְ לִפְנֵי בְהֶמְתְּךָ, וְאַתָּה מוֹנֵעַ יָדְךָ מִמָּנָה שְׁלֹשִׁים יוֹם קֹדֶם לִקְצִיר וְאֵינָה פּוֹחֶתֶת מִדְּגָנָה.

וְאַכְלֶתָּ וּשְׂבַעְתָּ. הָרִי זֶה בְּרָכָה אַחֲרֶיךָ: שְׁתָּהָה בְּרָכָה מִצִּוְיָה בִּפְתַּח בְּתוֹךְ הַמַּעֲיָם. "וְאַכְלֶתָּ וּשְׂבַעְתָּ".

(טו) הַשְּׁמָרוֹ לָכֶם פֶּן-יִפְתָּה לְבַבְכֶּם וְסִרְתֶּם וְעַבַּדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם:

טו אַסְתָּמְרוּ לָכֵן דִּילְמָא יִטְעוּן לִפְכוֹן וְתַסְטוֹן וְתַפְלָחוֹן לְטַעוֹת עַמְמֵיָא וְתַסְגְּדוֹן לַהוֹן:

כ"ט הַשְּׁמָרוֹ לָכֶם • כִּי־נִשְׁתַּחֲוִי אֲכָלִים וּשְׂבָעִים, הַשְּׁמָרוֹ לָכֶם שְׁלֹא תִבְעֲטוּ, שְׂאִין אָדָם מוֹרֵד בְּהַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא אֵלָּא מִתּוֹךְ שְׂבִיעָה, שְׁנֵאָמַר (דברים ח) : "פֶּן תֹּאכַל וּשְׂבַעְתָּ", "וּבִקְרָךְ וְצֹאנְךָ יִרְבֶּינָה", מֵה הוּא אוֹמֵר אַחֲרָיו? "וְרָם לְבַבְךָ וְשִׁכַחְתָּ".

וְסִרְתֶּם • לִפְרֹשׁ מִן הַתּוֹרָה, וּמִתּוֹךְ כָּךְ: "וְעַבַּדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים", שְׂפִינָן שְׂאָדָם פּוֹרֵשׁ מִן הַתּוֹרָה,

הוֹלֵךְ וּמִדְבֵּק בַּעֲבוּדַת כּוֹכָבִים, וְכֵן דָּוִד אוֹמֵר (שמואל א-כח) : "כִּי-גִרְשׁוֹנֵי הַיּוֹם מִהִסְתַּפֵּחַ בְּנִחַלֵּת ה' לֵאמֹר לִךְ עֲבֹד וגו'", וְכִי אָמַר לוֹ כָּךְ? אֵלָּא כִּי־נִשְׁתַּחֲוִי מִגִּרְשׁ מִלְּעֵסֶק בְּתוֹרָה, הִרְיֵנִי קְרוֹב לְעֲבֹדַת כּוֹכָבִים.

אֱלֹהִים אֲחֵרִים • (ספרי) שֶׁהֵם אֲחֵרִים לְעוֹבְדֵיהֶם, צוֹעֵק אֵלָיו וְאֵינוֹ עוֹנֶהוּ, נִמְצָא עֲשׂוֹי לוֹ כְּנִכְרִי.

(י) וְחִרְהָ אַף-יְהוָה בָּכֶם וְעָצַר אֶת-הַשְּׁמַיִם וְלֹא-יְהִי מָטָר וְהִאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת-יְבוּלָהּ וְאַבְרֹתָם מֵהִירָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְהוָה נָתַן לָכֶם:

י וְיִתְקוֹף רִגְזָא דִּי בָכוֹן וְיַחֲוִיד יֵת שְׁמֵיָא וְלֹא יְהִי מָטָרָא וְאַרְעָא לֹא תִתֵּן יֵת עַלְלָתָהּ וְיִתְכַדּוּן בְּפִרְעָא מֵעַל אֲרַעָא טַבְתָּא דִּי יְהִי לָכוֹן:

כ"י אֶת-יְבוּלָהּ • אֵף מֵה שְׂאֵתָה מוֹכִיל לָהּ, פְּעֻנָן שְׁנֵאָמַר (תג יא) : "וְרַעְתֶּם הִרְבָּה וְהָבָא מַעַט". וְאַבְרֹתָם מֵהִירָה • עַל כָּל שְׂאֵר הַיִּסּוּרִיִּם אֲגִלָּה אֶתְכֶם מִן הָאֲדָמָה שְׁנִירְמָה לָכֶם לַחֲטָאִים. (ספרי) מִשָּׁל לְמִי שֶׁשָּׁלַח בְּנוֹ לְבֵית הַמִּשְׁתָּה, וְהִנֵּה יוֹשֵׁב וּמִפְקָדוֹ: אֵל תֹּאכַל יוֹתֵר מִצִּרְכָּךְ, שְׂתַבָּא נָקִי לְבִיתְךָ. וְלֹא הַשְׁגִּיחַ הֵבֶן

הַהוּא, אֲכַל וְשְׁתָּה יוֹתֵר מִצִּרְכּוֹ, וְהָקִיא וְטָגַף אֶת כָּל בְּנֵי הַמִּסְכָּה. נִטְלוּהוּ בִּידָיו וּבִרְגְלָיו, וְנִרְקָהוּ אַחֲרָיו פְּלִטְרִין. מֵהִירָה • (ספרי) אֵינִי נֹתֵן לָכֶם אֲרָכָה, וְאִם תֹּאמְרוּ: וְהֵלֹא נִתְּנָה אֲרָכָה לְדוֹר הַמִּבּוּל, שְׁנֵאָמַר (בראשית ו) : "וְהָיָה יָמֵינוּ מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה"? דוֹר הַמִּבּוּל לֹא הָיָה לָהֶם מִמֵּי לְלִמְדָּה, וְאַתֶּם יֵשׁ לָכֶם מִמֵּי לְלִמְדָּה.

(יח) וְשִׁמַּתֶּם אֶת-דְּבָרֵי אֱלֹהִים עַל-לְבַבְכֶּם וְעַל-נַפְשְׁכֶם וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל-יְדֵיכֶם וְהָיוּ לְטוֹטְפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם:

יח וְיִתְשׁוּנֵן יֵת פְּתַגְמֵי אֱלִין עַל לִפְכוֹן וְעַל נַפְשָׁכוֹן וְתַקְטְרוּן יִתְהוֹן לְאֵת עַל יִדְכוֹן וְיִהְיוּן לְתַפְלִין בֵּין עֵינֵיכוֹן:

שפתי חכמים

שְׁתוּבָתָה שְׁהִיָּתָה טוֹבָה בְּשִׁבְכָּךְ הַיָּמִים הַיָּא גִּרְמָה לָכֶם לַחֲטוֹא, לְכָךְ אֲגִלָּה אֶתְכֶם מִמָּנָה: * וְאִם תֹּאמַר, הֵלֹא נָתַן גַּם לְיִשְׂרָאֵל אֲרָכָא אַחֲרֵי שְׁחָטָנוּ. יֵשׁ לֹמֵר דְּהַכִּי קֵאָמַר, כִּי־נִשְׁתַּמְלָא סְאָתָם מִיד נִבְיָא עֲלֵיהֶם פְּרַעְנִיּוֹת, מֵה שְׂאִין כֵּן גְּבִי דוֹר הַמִּבּוּל אֵף עַל פִּי שְׁנִתְמַלָּא סְאָתָם אֲפִילוּ הַכִּי נָתַן לָהֶם עוֹד אֲרָכָא בְּדִכְתִּיב 'וַיֹּאמֶר ד' לֹא יִדּוֹן וגו' מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה, וּפִירֵשׁ רַש"י אֲאָרִיךְ לָהֶם אֲפִי וְכֹי: ב וְהָא דְּפִירֵשׁ רַש"י לְעִיל בְּסוֹף פְּרָשַׁת בְּרָאשִׁית אֵף עַל פִּי שְׂרָאוּ בְּאֶבְדִּין שֶׁל דוֹר אָנוּשׁ וְכֹי, יֵשׁ לֹמֵר שְׁסֻבּוּרִים הָיוּ שְׁהִיָּה מִקְרָה בְּעִלְמָא כִּי־נִשְׁתַּחֲוִי הַצִּיּוֹן אֵלָּא שְׁלִישׁ: תוֹרָה יח

לְעִשׂוֹת, הִלְכָךְ עַל כִּרְחֻק צִרְיָה לֹמֵר דְּפִירֹשׁ 'וְסִרְתֶּם' לְסוּר מִן הַתּוֹרָה שְׁנֵצְטוּ לְעִסּוֹק בָּהּ, וְיִתְחַיֵּב מִזֶּה וְעַבַּדְתֶּם וגו', מִכָּאֵן אָמְרוּ שֶׁהִפְרֹשׁ וְכֹי. רַא"ם: ו עֵינִן בְּפִרְשַׁת יִתְרוֹ בְּרַש"י: תוֹרָה יז

(יז) ז דָּאָם לֹא כֵן 'יְבוּלָה' לְמַד לִי, הָא כְּכָר כְּתוּב 'וְעָצַר וכו' וְלֹא יְהִיָּה מָטָר', וּמִסְתַּמָּא לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ הַנְּהוּגָה: ח רְצוֹנוֹ לְתַרְץ, וְכִי בְּשִׁבְלִי שְׁלֹא יְהִי מָטָר וְהִאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, בְּשִׁבְלִי זֶה יִאֲבֹדוּ מִהִירָה, לְכֵן פִּירֵשׁ עַל כָּל כֹּי: ט דְּקִשָּׁה לְרַש"י מִלֵּת 'הַטּוֹבָה' לְמַד לִי, דְּהִנֵּה לִיָּה לְמִימַר 'מֵעַל אֲרָצְכֶם' או 'מֵעַל הָאָרֶץ' כֹּי, אֵלָּא לֹמֵר

אֲלִיבָא דְּרַבִּי שְׁמַעוֹן כֵּן יוֹחֵאֵי שְׁמִפְרֵשׁ 'עֲשֵׂב בְּשָׂדֶךְ' עַל עֲשֵׂב הַשָּׂדֶה וְלֹא עַל עֲשֵׂב הַבְּהֵמָה הַצּוֹמֵחַ בְּתוֹכוֹ, וּפִירֹשׁ 'לְבִהְמֶתְךָ' וְגַם לְבִהְמֶתְךָ, שְׁמִרּוֹב רִיבּוּיוֹ גּוֹזֵז וּמֵאֲכִיל לְבִהְמָתוֹ וְהַנּוֹתֵר יוֹתֵר לְדָגֵן לְבִנֵּי אָדָם, מִשּׁוּם הַכִּי מִבְּיֵא רַש"י שְׁנֵי טַעְמִים אֵלּוּ: ד רְצוֹנוֹ לְתַרְץ הַיֵּאָךְ מוֹסֵב 'וְאַכְלֶתָּ וּשְׂבַעְתָּ' אֶשְׁלַמְעִלָּה, וְכִי בְּשִׁבְלִי שִׁיָּהּ מֵאֲכִיל לְבִהְמָתוֹ הוּא שְׂבַע, וּמִתְרַץ דְּלֹא מוֹסֵב לְמַעַל וְהָרִי זֶה כֹּי: תוֹרָה טו

(טו) ה מִשּׁוּם דְּפִירֹשׁ 'וְסִרְתֶּם' בְּכָל מָקוֹם הוּא לְסוּר מִמָּה שְׁנֵצְטוּ לְעִשׂוֹת שֶׁהֵן מִמְצוֹת עֲשֵׂה בְּדִכְתִּיב 'וְסִרְתֶּם מִן הַדִּרְכָּךְ' וגו', לֹא מִמָּה שֶׁהוֹדְהוּ שְׁלֹא

כ"י • וְשִׁמְתֶם אֶת-דָּבָרֵי • (ספרי) אף לאַחֲרַל שְׁתַּגְּלוּ, שְׁלֹא יִהְיוּ לָכֶם חֲדָשִׁים כְּשֶׁתִּתְחַזְּרוּ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ירמיה
(א): "הַצִּיבִי לָךְ צִיָּנִים".

(יט) וְלִמְדַתֶּם אֹתָם אֶת-בְּנֵיכֶם לְדָבָר בָּם בַּשַּׁבָּתָהּ בְּבֵיתְךָ וּבְלִכְתֶּךָ בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְכֶךָ וּבְקוֹמֶךָ:
יט וְתִלְפִּינּוּ יִתְהוֹן יָת בְּנִיכֹן לְמַלְלָא כְּהוֹן
בְּמִתְבָּךְ בְּבֵיתְךָ וּבְמִתְבָּךְ בְּאַרְחָא וּבְמִשְׁכְּבְךָ
וּבְמִקְוֶיךָ:

כ"י • לְדָבָר בָּם • (ספרי) מַשְׁעָה שֶׁהֵבֵן יוֹדֵעַ לְדָבָר, מְשִׁיחַ הוּא צִוָּה לָנוּ מִשָּׁה, שִׁיְהֵא זֶה לְמוֹד
דְּבוּרוֹ, מִכָּאן אָמְרוּ: כְּשֶׁהִתְיַנּוֹק מִתְחִיל לְדָבָר, אָבִיו
מְשִׁיחַ עִמּוֹ בְּלִשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ וּמְלַמְדוֹ תּוֹרָה, וְאִם לֹא
עָשָׂה כֵן, הֲרִי הוּא כְּאֵלוֹ קוֹבְרוֹ, שְׁנֶאֱמַר: "וְלִמְדַתֶּם
אֹתָם אֶת-בְּנֵיכֶם לְדָבָר בָּם וְגו'".

~ נְקוּדוֹת מְשִׁיחוֹת קוֹדֶשׁ ~ (ע"פ 9 שיחות כ' מנחם אב תשל"ז – מוֹתֶךְ 'לקראת שבת')

חינוך הילדים – חיוב תמידי

בְּפָרְשַׁתְנוּ כְּתוּב: "וְלִמְדַתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדָבָר בָּם
בַּשַּׁבָּתָהּ בְּבֵיתְךָ וּבְלִכְתֶּךָ בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְכֶךָ וּבְקוֹמֶךָ" (יא, יט).
בְּדֶרֶךְ כָּל לִוְיָדִים שְׂסִיּוֹם הַכְּתוּב בְּנוֹעַ ל"ב שְׁכָכְךָ וּבְקוֹמֶךָ"
קָאֵי עַל מִצְוַת קְרִיאַת שְׁמַע וּמִצְוַת תְּלֻמִּיד תּוֹרָה. אִף אֵין
הַמִּקְרָא יוֹצֵא מִיְּדֵי פְשׁוּטוֹ, ש"ב שְׁכָכְךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִכְתֶּךָ
בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְכֶךָ וּבְקוֹמֶךָ" קָאֵי עַל "וְלִמְדַתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם
לְדָבָר בָּם", וְהֵינּוּ שְׁעַל הָאֵדָם לְהִיּוֹת שְׂקוּעַ בְּחִינוּף: יְלָדֵינוּ
בְּכָל עֵת וְשָׁעָה.
וּמִכָּאן, שְׁאֵל יֵאֵמַר הָאֵדָם שְׂדִי לֹא בְּמָה שְׁזַמֵּן מְסוּיִם בְּיוֹם,
חוֹשֵׁב הוּא אוֹדוֹת חִינוּף יְלָדֵינוּ אוֹ יְלָדֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁהִשְׁפַּעְתּוּ

(כ) וּכְתַבְתֶּם עַל-מְזוּזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ:

~ נְקוּדוֹת מְשִׁיחוֹת קוֹדֶשׁ ~ (לקוטי שיחות עקב כרך יט)

הַזְכוּת הַגְּדוֹלָה ב"מִבְּצַע מְזוּזָה", בְּמִיּוֹחַד בְּיִמֵּינוּ אֵלֶּה:
עִם יִשְׂרָאֵל הוּא כְּכֹשֶׁה אַחַת בֵּין שְׂבָעִים זְאֵבִים, שְׁעוֹזְרָה
הוּא ה"רֹעֶה שְׁמַצְלָה וְשׁוֹמְרָה...", וּבְמִיּוֹחַד לְאַחַר שְׂרׁוּאִים
בְּמוֹחֲשִׁיּוֹת, מְאַרְעוֹת שׁוֹנִים שְׁאַרְעוֹ לְאַחֲרוֹנָה, שְׁבָבְתִּיהֶם
שֶׁל הַסּוּבָלִים הֵיךְ פֶּגֶם בְּקִיּוֹם מִצְוַת מְזוּזָה, כְּגוֹן שֶׁהִשֵּׁם
הַנִּקְטָב בְּאִפְּן שִׁנְיָה לְאַחַר גְּלִילַת הַמְּזוּזָה, שֶׁם שִׁדְּי,
רְאשֵׁי-תִבּוֹת שֶׁל 'שׁוֹמֵר דְּלִתוֹת יִשְׂרָאֵל', הֵיךְ חֶסֶר אֲצֵלָם.
הִרִי צְרִיף לְהַשְׁתַּדֵּל בְּיִתְרָה שְׁבָכָל בֵּית יְהוּדִי תְּהִיָּה מְזוּזוֹת
עַל **כָּל הַפֶּתָחִים** הַחִיָּבִים בְּמְזוּזָה, וְשִׁיְהִיו קְבוּעִים לְפִי
הַהֲלָכָה.
יֵשׁ לְהַשְׁתַּדֵּל בְּעִנְיָן זֶה הֵן אֲצֵל אֲנָשִׁים, וְהֵן אֲצֵל נָשִׁים
הַחִיבוֹת בְּמְזוּזָה בְּדִיוֹק פְּאֻנָּשִׁים, בְּמִיּוֹחַד כְּהֶסֶבֶר הַגְּמָרָא:

"גְּבָרִי בְּעִי חַיִּי, נָשִׁי לֹא בְּעִי חַיִּי"? [=גְּבָרִים צְרִיכִים לְהִיּוֹת,
נָשִׁים אֵינָן צְרִיכוֹת לְהִיּוֹת?]. וְעוֹד: בְּהִיּוֹתָה "עֲקֶרֶת הַבַּיִת",
מְטַלַּת עַל הָאִשָּׁה חוֹבָה מִיְּחֻדָּת לְדָאָג לְעִנְיָנֵי הַבַּיִת, כּוֹלֵל
שְׁמִירַתוֹ עַל-יְדֵי "מְזוּזוֹת בֵּיתְךָ..."
עַל-יְדֵי-זֶה חֲלָה הַשְׁמִירָה עַל הַבַּיִת, וְעַל כָּל הַנִּמְצָא בּוֹ.
תַּרְעֵל-כֵּן: הַשְׁמִירָה הִיא, כְּמוֹבָא בְּזֹהֵר, בְּאִפְּן שֶׁל "הֵנָּה"
יִשְׁמֹר **צִאֲתָךְ** וּבִזְאָף מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם" – גַּם בִּיצִיאָה מִן הַבַּיִת.
וְכִינּוּ שְׁכָל יִשְׂרָאֵל עֲרִבִים זֶה בְּזֶה, וְכֵלָם "קוֹמָה אַחַת", הִרִי
מוֹבָן, שֶׁשְּׁפּוֹר בְּמִצְוַת מְזוּזָה שֶׁל **כָּל חֶדֶר יְחִיד** הַחִיָּב
בְּמְזוּזָה מוֹסִיף בְּשְׁמִירַת הַקּוֹמָה כְּלָה שֶׁל כָּל יִשְׂרָאֵל, **כָּל**
יְהוּדִי, אֲנָשִׁים וְנָשִׁים וְטָף, בְּכָל מְקוֹם שֶׁהוּא.
וּבְלִשׁוֹן הַכְּתוּב: "הֵנָּה" יִשְׁמֹר צִאֲתָךְ וּבִזְאָף מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם".

(יח) ל' דָּאֵם לֹא כֵן מִדָּה עִנְיָן זֶה אֲצֵל
גְּלוּתָם. וְאֵין לֹמֵר דִּין שְׁמִתָּם, וְגו' וְכָל
הַנִּמְשָׁכִים אַחֲרָיו מִיְּרִי בְּגִלוּתָם, אִם כֵּן
מִדָּה זֶה שְׁאֵמֵר בְּאַחֲרוֹנָה 'לְמַעַן יִרְבּוּ'
וְגו' עַל הָאֵדָמָה, וְגו', יֵשׁ לֹמֵר שֶׁתְּשׁוּבוּ
לְאַרְצְךָ וְתִתְּרִיבוּ יָמִים שָׁם: תּוֹרָה יט
(יט) מ' דָּאֵם לֹא כֵן לְכַתּוּב קָרָא
'וְלִמְדַתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְלִמּוּד בָּם',
'לְדָבָר בָּם' לְמַדָּה לִי: תּוֹרָה כ

נ"א) לְמַעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם וְיָמֵי בְנֵיכֶם עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לְאַבְרָהָם לֵאמֹר לְתֵת לָהֶם בְּיָמֵי הַשָּׁמַיִם עַל-הָאָרֶץ: ׀

כא בְּדִיל דִּי־סִגְוֹן יוֹמֵיכוֹן וְיָמֵי בְנֵיכוֹן עַל אֲרַעָא דִּי קִיִּים יִי לְאַבְרָהָם לְמַתָּן לְהוֹן כְּיוֹמֵי שְׁמַיָא עַל אֲרַעָא:

נ"א) לְמַעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם וְיָמֵי בְנֵיכֶם • אִם עֲשִׂיתֶם כֵּן, יִרְבוּ, וְאִם לֹא, לֹא יִרְבוּ, שְׂדֵכְרֵי תוֹרָה נִדְרָשִׁין מִכֻּלָּל לָאו, הֵן, וּמִכֻּלָּל הֵן, לָאו. לְתֵת לָהֶם • (ספרי)

לְתֵת לָכֶם' אֵין כְּתִיב כָּאן, אֱלֹא "לְתֵת לָהֶם", מִכָּאן מְצִינוּ לְמִדִּים תַּחֲתֵת הַמַּתִּיבִי מִן הַתּוֹרָה.

• שבת קודש י"ח מנחם-אב •

נ"ב) כִּי אִם-שָׁמַר תִּשְׁמְרוּן אֶת-כָּל-הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה אֲתֶכֶם לַעֲשׂוֹתָהּ לְאַהֲבָה אֶת-יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לְלַכֵּת בְּכָל-דְּרָכָיו וּלְדַבְּקָהּ-בּוֹ:

כב כִּי אִם אֲרִי אִם מִטְר תִּטְרוֹן יֵת כָּל תִּפְקֻדָּתָא הִדָּא דִּי אֲנָא מִפְקֵד יִתְכוֹן לְמַעֲבָדָה לְמִרְחִם יֵת יִי לְאַהֲבָה לְמַהֵךְ בְּכָל אֲרַחֵן דְּתַקְנוּן קַדְמוּהִי וּלְאַתְקַרְבָּא לְדַחֲלָתָהּ:

נ"א) שָׁמַר תִּשְׁמְרוּן • אֲזַהֲרֶת שְׁמִירוֹת הַרְבֵּה, לְהַזְהִיר בְּתַלְמוּדוֹ שְׁלֹא יִשְׁתַּכַּח. לְלַכֵּת בְּכָל-דְּרָכָיו • הוּא רְחוּם, וְאִתָּהּ תְּהֵא רְחוּם. הוּא גּוֹמֵל חֲסִדִּים,

וְאִתָּהּ גּוֹמֵל חֲסִדִּים. וּלְדַבְּקָהּ-בּוֹ • אֲפֹשֶׁר לֹאמַר כֵּן, וְהֵלֵא "אֵשׁ אוֹכְלָה הוּא"? אֱלֹא הִדְבֵּק בְּתַלְמִידִים וּבְחֻכְמַיִם, וּמַעֲלָה אֲנִי עֲלֶיךָ כְּאֵלוֹ נִדְבַקְתָּ בּוֹ.

~ נקודות משיחות קודש ~ (נ"פ אגרות קודש חס"י אגרת ה'תכס – מו"ת 'לקראת שבת')

אִיךָ אֲפֹשֶׁר שְׂדִיבוֹרוֹ שֶׁל אָדָם יַעֲשֶׂה מַעֲשֶׂה? בְּפִרְשֵׁינוּ כְּתוּב "לְלַכֵּת בְּכָל דְּרָכָיו וּלְדַבְּקָהּ בּוֹ" (יא, כב), שְׁנַצֵּטוּנוֹ לְלַכֵּת בְּדִרְכֵי הַמְּקוֹם. וְהֵנָּה מְצִינוּ שְׂדִיבוֹרוֹ שֶׁל הַקִּבְ"ה עוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה, שְׂדִיבוֹרוֹ בְּלִבָּב בְּרָא אֶת הָעוֹלָם. וּמִכֵּיּוֹן שְׁעֵלֵינוּ לְלַכֵּת "בְּכָל דְּרָכָיו", יֵשׁ לְלַמּוֹד מִזֶּה, שְׁגַם הָאָדָם צְרִיךְ לְהִשְׁתַּדֵּל שְׂדִיבוֹרֵיו יַעֲשׂוּ מַעֲשֶׂה.

וְתַלְוֵי הַדָּבָר בְּאָדָם הַמְדַּבֵּר, וּבִשְׁנֵי פִרְטִים: א. יֵשׁ לְדַבֵּר בְּדִבְרֵים הַיּוֹצֵאִים מִן הַלֵּב, שְׂאִי נִכְנָסִים לְלִבְּךָ הַשּׁוֹמֵעַ וּפּוֹעֵלִים פְּעוּלָתָם, כְּפִתְגָם הַיּוֹדֵעַ. ב. צְרִיךְ שִׁיְהֵא בּוֹ יִרְאֵת שְׁמַיִם, כְּמֵאמַר חז"ל (ברכות ו, ב) "כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ יִרְאֵת שְׁמַיִם דְּבָרָיו נִשְׁמָעִים". וְאֵן גַּם דְּבוּרֵי שֶׁל אָדָם - יַעֲשֶׂה מַעֲשֶׂה.

נ"ג) וְהוֹרִישׁ יְהוָה אֶת-כָּל-הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלְּפָנֶיכֶם וִירְשָׁתֶם גּוֹיִם גְּדֻלִּים וְעַצְמִים מִכֶּם:

כג וְיִתְרֹךְ יִי יֵת כָּל עַמֻּמְיָא הָאֵלִין מִקְדָּמִיכוֹן וְתִירְתִּין עַמֻּמִּין רַבְרָבִין וְתִקִּיפִין מִנְכוֹן:

נ"א) וְהוֹרִישׁ ה' • עֲשִׂיתֶם מַה שְׁעֲלִיכֶם, אֵף אֲנִי אַעֲשֶׂה מַה שְׁעֲלִי. וְעַצְמִים מִכֶּם • אֲתֶם גְּבוּרִים וְהֵם גְּבוּרִים מִכֶּם, שְׂאִם לֹא שִׁישְׁרָאֵל גְּבוּרִים, מַה

הַשִּׁבְחָה הַהוּא שְׁמִשְׁבַּח אֶת הָאֱמוּנִיִּים, לֹאמַר: "וְעַצְמִים מִכֶּם"? אֱלֹא אֲתֶם גְּבוּרִים מִשְׁאֵר הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, וְהֵם גְּבוּרִים מִכֶּם.

נ"ד) כָּל-הַמְּקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כָּף-רַגְלְכֶם בּוֹ לָכֶם יְהִי מִן-הַמִּדְבָּר וְהַלְבֵנוֹן מִן-הַנֶּהָר נְהַר-פָּרָת וְעַד הַיָּם הָאֲחֵרוֹן יְהִי גְבֻלְכֶם:

כד כָּל אֲתֵרָא דִּי תִדְרוּךְ פִּרְסָת וּגְלִיכוֹן בֵּה דְלִיכוֹן יְהִי מִן מִדְבָּרָא וְלִבְנוֹן מִן נְהַרָא נְהַר פָּרַת וְעַד יָמָא מַעֲרָבָא יְהִי תְחוּמִיכוֹן:

שפתי חכמים

נ"א) שְׁהִמַּתִּים עַצְמָם יְקוּמוּ וַיִּשְׁבוּ בְּה: תוֹרָה כב

נ"ב) פִּירוּשׁ, דְּאֵין לֹאמַר 'וּלְדַבְּקָהּ בּוֹ' מַה הוּא רְחוּם אֵף אִתָּהּ תְּהֵא רְחוּם, דְּהָא כְּבִר כְּתִיב "לְלַכֵּת בְּכָל-דְּרָכָיו" וּפִירֵשׁ

רש"י מַה הוּא רְחוּם וְכו', אֱלֹא עַל כְּרִחְקָה לְדַרְשָׁא אֲחֵרִיתָא הוּא דְּאֵתָא כְּפִירֵשׁ רש"י וְכו'. וְכֵּן יִתְרַץ מַה שְׁמִקְשִׁים לְמַה לֹא פִירֵשׁ רש"י לְעִיל

בְּפִסְטוֹק 'וְכוּ תִדְבֹק' וְגַם בְּפִרְשֵׁת רִאשָׁה בְּפִסְטוֹק 'וְכוּ תִדְבֹקוֹן'. וְדו"ק: תוֹרָה כג

(כג) ע אֵף כָּאן פִּירוּשׁוֹ כְּפִרְשִׁית לְעִיל: תוֹרָה כד

~ נקודות משיחות קודש ~ (ספר השיחות תש"נ ב עמ' 625)

גם לסוף העולם, סוף פללות המקום. שהרי כבוש ארץ ישראל כולל גם כבוש וברור כל העולם כלו, עד לנקדה האחרונה (הנמוכה ביותר) של מקום זמן, שהם גדר העולם, שכן לעתיד לבוא עתידה ארץ ישראל שתתפשט בכל הארצות.

ועד הים האחרון יהיה גבולכם (יא, כד) בפרשת ברכה (לד, א-ב) נאמר שהקב"ה הראה למשה את כל ארץ ישראל, עד הים האחרון, ופרש רש"י: אל תקרי **הים** האחרון, אלא **היום** האחרון, והיינו, ש'אחרון' רומז לסוף פללות הזמן. ויש לומר, שים האחרון, הגבול והסוף של ארץ ישראל, רומז

כה לא יתעמד אנש קדמכון דחלתכון ואימתכון יתן יי אלהכון על אפי כל ארעא די תדרכון בה פמא די מליל לכו: ס ס ס

(כה) **לֹא־יִתְּצֵב אִישׁ בְּפָנֶיכֶם פְּחֻדְכֶם וּמוֹרָאֲכֶם יִתֵּן יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּדְרֹכֻנָּה בְּאִשׁר דְּבַר לָכֶם:**

- על הקרובים, ומוראכם - על הרחוקים. **פחד** לשון בעיית פתאם. **מורא** • לשון דאגה ממים רבים. **באשר דבר לכם** • והיכן דבר? (שמות כג)
"את אימתי אשלח לפניך וגו'":

ז"ל • **לֹא־יִתְּצֵב אִישׁ וְגו'** • (שם) אין לי אלא איש, אמה ומשפחה ואשה בכשפיה מנין? תלמוד-לומר: "לא יתצב", מפל-מקום. אם כן, מה תלמוד-לומר: "איש"? אפלו כעוגז מלך הכשן. **פחדכם ומוראכם** • והלא פחד הוא מורא? אלא, **פחדכם**

ק"א פסוקים, יעל"א סימן. חסלת פרשת ודיה עקב

ההפטרה לציבור ולשמו"ת לקמן עמודים רמז - רנ

שתי חכמים

אומה וכו': צ כלומר, האיש המופלא בבריאותו וגבורתו שיתצב בפני כולם, כהוא דעקר טורא, לא יתצב בפניכם: ק אף על פי שרש"י פירש 'פחדכם' על הקרובים כו', יש לומר שרש"י בא לפרש ההבדל למה פחד נאמר על הקרובים ומורא על הרחוקים: חסלת פרשת עקב

בידה' וכן בכמה מקומות. ועוד יש לומר, דכתיב כאן 'פחדכם ומוראכם וגו' על פני כל הארץ', כלומר כל העולם יהא מתירא מפניכם, אם כן ממילא 'לא יתצב' מכל מקום הוא. רא"ם. אי נמי דקשה למה הוכפל הענין, דהא לעיל כתיב 'לא יתצב איש בפניך' וגו', אלא לרבות אפילו

(כה) **פ** הכי פירוש, אי הנה כתיב 'איש לא יתצב' הנה אמינא דוקא איש, אבל השתא דכתיב 'לא יתצב' תחלה ואחר כך 'איש', אמרינן לא יתצב מכל מקום, ואיש' לדרשא אהרינא אתא כדפירש רש"י 'אפילו כעוג מלך הכשן', בשם מהר"ץ, וכדפירש רש"י בגיטין דף ס"ו גבי 'ונתן

המשך ביאור למס' שבת ליום שלישי עמ' א

עשאוהו. מתרצת הגמרא: אמר רבי אבהו, במופל על קברו של נכרי. כלומר, מדובר בשמונת הארון על קבר שבאסרטיא וכך מוכח שנעשה עבור נכרי.

משנה

במשנה לעיל התבאר דין צרכי המת שנעשו על ידי נכרי בשבת, ומשנתנו מבארת את צרכי המת שמותר לישראל לעשותם בשבת: עושין בשבת כל צרכי המת. מפרטת המשנה את הצרכים: כסין אותו בשמן ומדיחין אותו במים ובלבד שלא יזוז בו אבר - לא יגביה אחד מאבריו כגון ידו, גולו, או ריסי עיניו, שכן המת מוקצה ואסור בטלול. וכן אם רוצים להוריד את המת ממיטתו ולהניחו על החול אסור לטלטלו בידים אלא שומטין את הקבר מתחתיו ומטילין אותו - ונמצא המת מוטל מאליו על החול, ועושים כן בשביל

שפחמטין לו עשרה קומקומין בבת אחת באמבטי קטנה ובזמן קצר מאד מחממים את מי האמבטי, מותר לרחוץ בה מיד במוצאי שבת. כיון שתולין שהמים החמים שמצא ישראל באמבטי זו לא הוחמו בשבת, אלא הוחמו במוצאי שבת עבור אותו נכרי חשוב. שנינו במשנה: עשו לו - לנכרי ארון וקפיו לו קבר וכו' יקבר בו ישראל. מקשה הגמרא: אמאי - מדוע מותר לקבור בהם מיד בצאת השבת כפי שמשמע מהמשנה, והלא כמו שמצינו לגבי מרחץ שיש להחמיר מספק ולאסור בכדי שיעשו, הקא נמי ימתין בכדי שיעשו. שאף שיתכן שעשאם הנכרי לעצמו, מכל מקום אין זה ודאי, ויש לחוש שמא עבור ישראל נעשו. מתרצת הגמרא: אמר עולא, מדובר בעומד - כשנמצא הקבר באסרטיא - דרך המלך שהולכים בה רבים ואין דרכם של ישראל להיקבר שם, ולפיכך אין לחשוש שנעשה עבור ישראל, ורשאי ליהנות ממנו. שבה הגמרא ומקשה: תינח קבר - מיושב דין הקבר שבמשנתנו, אך ארון מאי איכא למימר - באיזה אופן מוכח שלא עבור ישראל

דְּבַרְךָ: ג ז גִּמְלָה עַל-עַבְדְּךָ אֲחִיָּה וְאַשְׁמְרָה
 דְּבַרְךָ: יח גִּלְעָיִי וְאַבְיָטָה נִפְלְאוֹת מִתּוֹרַתְךָ:
 יט גַּר אֲנֹכִי בָאָרֶץ אֶל-תַּסְתֵּר מִמֶּנִּי מִצּוֹתֶיךָ:
 כ גִּרְסָה נִפְשִׁי לְתַאבָּה אֶל-מִשְׁפָּטֶיךָ בְּכָל-עֵת:
 כא גְּעֻרַת זָדִים אֲרוּרִים הַשְּׂגִים מִמִּצּוֹתֶיךָ: כב גֵּל
 מַעְלֵי חֶרֶף וּבֹז פִּי עֲדִיתִךָ נִצַּרְתִּי: כג גַּם יֵשְׁבוּ
 שָׂרִים בִּי נִדְּבָרוּ עֲבָדְךָ יִשְׁיחַ בַּחֲקִיךָ: כד גַּם-
 עֲדִיתִךָ שָׁעֲשָׁעִי אֲנִשִּׁי עֲצָתִי: ד כה דְּבָקָה לַעֲפָר
 נִפְשִׁי חֲיִנִּי כְּדִבְרְךָ: כו דָּרְכֵי סִפְרָתִי וְתַעֲנִנִי לְמַדְנִי
 חֲקִיךָ: כז דֶּרֶךְ-פְּקוּדֶיךָ הִבִּינִי וְאַשִׁיחָה
 בְּנִפְלְאוֹתֶיךָ: כח דִּלְפָּה נִפְשִׁי מִתּוֹנָה לְיָמִנִי
 כְּדִבְרְךָ: כט דֶּרֶךְ-שֹׁקֶר הָסַר מִמֶּנִּי וְתוֹרַתְךָ חֲנִנִּי:
 ל דֶּרֶךְ-אֱמוּנָה בַּחֲרָתִי מִשְׁפָּטֶיךָ שְׁוִיתִי: לא דְּבַקְתִּי
 בְּעֲדוֹתֶיךָ יְהוָה אֶל-תִּבְיָשָׁנִי: לב דֶּרֶךְ-מִצּוֹתֶיךָ
 אֲרוּץ בִּי תִרְחֹב לִפִּי: ה לג הוֹרֵנִי יְהוָה דֶּרֶךְ חֲקִיךָ
 וְאַצְרֵנָה עֲקֹב: לד הִבִּינִי וְאַצְרָה תּוֹרַתְךָ
 וְאַשְׁמְרָנָה בְּכָל-לֵב: לה הִדְרִיכֵנִי בְּנֹתִיב מִצּוֹתֶיךָ
 כִּי-בֹ חֲפָצְתִּי: לו חֲטִלְפִי אֶל-עֲדוֹתֶיךָ וְאַל
 אֶל-בָּצַע: לו העבר עֵינִי מֵרְאוֹת שׁוֹא בְּדִרְכְּךָ
 חֲיִנִּי: לח הִקֵּם לַעֲבָדְךָ אֱמֶרְתְּךָ אֲשֶׁר לִירְאָתְךָ:
 לט העבר חֲרָפְתִּי אֲשֶׁר יִגְרָתִי בִּי מִשְׁפָּטֶיךָ
 טוֹבִים: מ הִנֵּה תֹאבְתִּי לְפָקֶדֶךָ בְּצִדְקָתְךָ חֲיִנִּי:
 ו זִבְאָנִי חֲסִדְךָ יְהוָה תְּשׁוּעָתְךָ כְּאֱמֶרְתְּךָ:
 זב וְאֵעֲנֶה חֲרָפִי דָּבָר כִּי-בִטַּחְתִּי כְּדִבְרְךָ: זג וְאַל-
 תִּצַּל מִפִּי דְּבַר-אֱמֶת עַד-מָאֵד בִּי לְמִשְׁפָּטְךָ
 יִחְלָתִי: מד וְאַשְׁמְרָה תּוֹרַתְךָ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד:
 מה וְאַתְּחַלֵּךְ בִּרְחֹבָה בִּי פִקּוּדֶיךָ דִּרְשָׁתִּי:
 מז וְאַדְבֶּרְהָ בְּעֲדִיתֶיךָ נֶגֶד מַלְכִּים וְלֹא אֲבוֹשׁ:
 מז וְאַשְׁתַּעֲשַׁע בְּמִצּוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אֶהְבֵּתִי: מח וְאַשָּׂא-
 כָּפִי אֶל-מִצּוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אֶהְבֵּתִי וְאַשִׁיחָה בַּחֲקִיךָ:
 ז מט זְכַרְדְּכָה לַעֲבָדְךָ עַל אֲשֶׁר יִחְלָתִנִּי: נ וְאֵת
 נַחֲמָתִי בַעֲנִי בִּי אֱמֶרְתְּךָ חֲתִנִּי: נא זָדִים הִלִּיצִנִי
 עַד-מָאֵד מִתּוֹרַתְךָ לֹא נָטִיתִי: נב זְכַרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ
 מִעוֹלָם: נ גִּיחָה וְאַתְּנַחֵם: נג זִלְעָפָה אֲחֻזָּתִי

מִרְשָׁעִים עֲזָבִי תּוֹרַתְךָ: נד זְמֵרוֹת הַיּוֹלֵלִי חֲקִיךָ
 בבית מְגוּרִי: נה זְכַרְתִּי בְלִילָה שְׁמוֹךְ יְהוָה
 וְאַשְׁמְרָה תּוֹרַתְךָ: נו זֹאת הִיתָה-לִּי בִּי פִקּוּדֶיךָ
 נִצַּרְתִּי: ח נז חֲלָקִי יְהוָה אֱמֶרְתִּי לְשֹׁמֵר דְּבַרְךָ:
 נח חֲלִיתִי פָנֶיךָ בְּכָל-לֵב חֲנִנִּי כְּאֱמֶרְתְּךָ:
 נט חֲשַׁבְתִּי דְרָכִי וְאַשִׁיבָה רַגְלִי אֶל-עֲדִיתֶיךָ:
 ס חֲשַׁתִּי וְלֹא הִתְמַהֲמַהְתִּי לְשֹׁמֵר מִצּוֹתֶיךָ:
 סא חֲבָלִי רִשְׁעִים עוֹדֵנִי תּוֹרַתְךָ לֹא שָׁכַחְתִּי:
 סב חֲצוֹת-לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ עַל מִשְׁפָּטִי
 צִדְקָתְךָ: סג חֶבֶר אֲנִי לְכָל-אֲשֶׁר יִרְאוּךָ וְלִשְׁמִרִי
 פִקּוּדֶיךָ: סד חֲסִדְךָ יְהוָה מִלֵּאָה הָאָרֶץ חֲקִיךָ
 לְמַדְנִי: ט סה טוֹב עֲשִׂיתָ עַם-עַבְדְּךָ יְהוָה
 כְּדִבְרְךָ: סו טוֹב טַעַם וְדַעַת לְמַדְנִי בִּי בְּמִצּוֹתֶיךָ
 הָאֱמֻנָתִי: סז טָרַם אֵעֲנֶה אֲנִי שֹׁנֵג וְעֵתָה אֱמַרְתְּךָ
 שְׁמָרְתִּי: סח טוֹב-אַתָּה וּמִטִּיב לְמַדְנִי חֲקִיךָ:
 סט טָפְלוּ עָלַי שֹׁקֶר וְזִדִּים אֲנִי בְּכָל-לֵב: א אֲצַר
 פִקּוּדֶיךָ: ע טַפַּשׁ כַּחֲלָב לִפְּנֵי אֲנִי תּוֹרַתְךָ
 שָׁעֲשַׁעְתִּי: עא טוֹב-לִי כִי-עֲנִיתִי לְמַעַן אֶלְמַד
 חֲקִיךָ: עב טוֹב-לִי תּוֹרַת-פִּיךָ מֵאֲלָפִי זָהָב וְכֶסֶף:
 י עג יָדֶיךָ עָשׂוּנִי וַיְכַוְנֵנִי הִבִּינִי וְאַלְמַדָּה
 מִצּוֹתֶיךָ: עד יִרְאִיךָ יִרְאוּנִי וְיִשְׁמְחוּ בִּי לְדִבְרְךָ
 יִחְלָתִי: עה יִדְעָתִי יְהוָה כִּי-צִדֵּק מִשְׁפָּטֶיךָ וְאֱמוּנָה
 עֲנִיתִנִּי: עו יִהְיֶנָּה חֲסִדְךָ לְנַחֲמִנִי כְּאֱמֶרְתְּךָ
 לַעֲבָדְךָ: עז יִבְאֹנִי רַחֲמֶיךָ וְאַחִיָּה בִּי-תּוֹרַתְךָ
 שָׁעֲשַׁעִי: עח יִבְשׁוּ זָדִים כִּי-שֹׁקֶר עוֹתוֹנִי אֲנִי
 אֲשִׁיחַ בְּפִקּוּדֶיךָ: עט יֵשׁוּבוּ לִי יִרְאוּךָ
 יוֹדְעֵי עֲדִיתֶיךָ: פ יִהְיֶה-לִּפִּי תָמִים בַּחֲקִיךָ לְמַעַן לֹא
 אֲבוֹשׁ: כ פא פָּלַתָּה לְתִשְׁוּעָתְךָ נִפְשִׁי לְדִבְרְךָ
 יִחְלָתִי: כב פָּלוּ עֵינִי לְאֱמֶרְתְּךָ לֵאמֹר מָתִי
 תִנַּחֲמֵנִי: כג כִּי-יִהְיִיתִי כְּנָאֵד בְּקִיטוֹר חֲקִיךָ לֹא
 שָׁכַחְתִּי: כד כִּמְהָ יִמְיַעְבְּדְךָ מָתִי תַעֲשֶׂה בְּרָדְפִי
 מִשְׁפָּט: כה כְּרוּ-לִי זָדִים שִׁיחוֹת אֲשֶׁר לֹא
 כִתּוּרְתְּךָ: כו כִּלְמִצּוֹתֶיךָ אֱמוּנָה שֹׁקֶר וְדַפּוּנִי
 עוֹרֵנִי: כז כִּמְעַט כְּלוּנִי בָאָרֶץ וְאֲנִי לֹא-עֲזַבְתִּי

פִּקְדֹנָיִךְ: פח כַּחֲסִדְךָ חִינִי וְאַשְׁמְרָה עֲדוֹת פִּיךָ:
ל פט לְעוֹלָם יִהְיֶה דְבָרְךָ נֶצֶב בַּשָּׁמַיִם: צ לְדֹר
וָדֹר אֱמוּנָתְךָ כּוֹנֵנֶת אֶרֶץ וּתְעַמֹּד: צא לְמִשְׁפָּטֶיךָ
עָמְדוּ הַיּוֹם כִּי הִכַּל עֲבָדֶיךָ: צב לִוְלִי תוֹרַתְךָ
שִׁעֲשִׁיעֵנִי אֹז אֲבֹרְתִי בְּעֵינַי: צג לְעוֹלָם לֹא־אֲשַׁכַּח
פִּקְדוֹנֶיךָ כִּי בָם חִייתִנִּי: צד לֹךְ־אֲנִי הוֹשִׁיעֵנִי כִּי
פִּקְדוֹנֶיךָ דָּרַשְׁתִּי: צה לִי קִוּוּ רִשְׁעִים לְאַבְדֵּנִי
עֲדוֹתֶיךָ אֲתַבּוֹנֶן: צו לְכַל־תַּכְלֶה רְאִיתִי קֶץ רַחֲבָה
מִצּוֹתְךָ מָאֹד: מז מִה־אֶהְבֵּתִי תוֹרַתְךָ כִּלְיֹהִים
הִיא שִׁיחֹתִי: צח מֵאִיבִי תַחֲפֹמֵנִי מִצּוֹתְךָ כִּי
לְעוֹלָם הִיא־לִי: צט מִכָּל־מַלְמְדֵי הַשִּׁפְלָתִי כִּי
עֲדוֹתֶיךָ שִׁיחָה לִּי: ק מוֹזְקִים אֲתַבּוֹנֶן כִּי פִּקְדוֹנֶיךָ
נִצְרַתִּי: קא מִכָּל־אֶרֶח רַע כָּלֹאתִי רִגְלִי לְמַעַן
אֲשֹׁמֵר דְּבָרְךָ: קב מִמִּשְׁפָּטֶיךָ לֹא־סָרְתִי כִּי־אַתָּה
הוֹרַתִּנִּי: קג מִה־נִּמְלָצוֹ לַחֲפִי אֲמַרְתָּךְ מִדְּבַשׁ לִפִּי:
קד מִפִּקְדוֹנֶיךָ אֲתַבּוֹנֶן עַל־פֶּן שָׁנְאֹתִי | כָּל־אֶרֶח
שָׁקֵר: נ קה גֵּר־לִרְגְלִי דְבָרְךָ וְאוֹר לְנִתִּיבֹתִי:
קו נִשְׁבַּעְתִּי וְאַקְיִמָּה לְשֹׁמֵר מִשְׁפָּטִי צִדְקָךָ:
קז נַעֲנִיתִי עַד־מָאֹד יִהְיֶה חִינִי כַּדְבָּרְךָ: קח נִדְבּוֹת
פִּי רִצָּה־נָא יְהוָה וּמִשְׁפָּטֶיךָ לְמַדְנִי: קט נִפְשִׁי
בְּכַפִּי תָמִיד וְתוֹרַתְךָ לֹא שָׁכַחְתִּי: קי נִתְּנוּ רִשְׁעִים
פֶּח לִי וּמִפִּקְדוֹנֶיךָ לֹא תָעִיתִי: קיא נִחַלְתִּי עֲדוֹתֶיךָ
לְעוֹלָם כִּי־שִׁשּׁוֹן לִבִּי הִמָּה: קיב נִטִּיתִי לְבִי
לַעֲשׂוֹת חֲקִיד לְעוֹלָם עֶקֶב: קיג סַעֲפִים שָׁנְאֹתִי
וְתוֹרַתְךָ אֶהְבֵּתִי: קיד סִתְרִי וּמִגְנִי אֶתָּה לְדְבָרְךָ
יִחַלְתִּי: קטו סוֹרוֹ־מִמֶּנִּי מְרָעִים וְאַצְרָה מִצּוֹת
אַלֹהִי: קטז סִמְכֵנִי כְּאֲמַרְתָּךְ וְאַחִיָּה וְאַל־תִּבְיַשְׁנִי
מִשֹּׁבְרֵי: קיז סַעֲדֵנִי וְאוֹשָׁעָה וְאוֹשָׁעָה בַּחֲקִיד
תָּמִיד: קיח סִלִּית כָּל־שׂוֹגִים מִחֲקִיד כִּי־שָׁקֵר
תִּרְמִיתֶם: קיט סִגִּים הַשִּׁבְתָּ כָּל־רִשְׁעֵי־אֶרֶץ לָכֵן
אֶהְבֵּתִי עֲדוֹתֶיךָ: קכ סִמֵּר מִפְּחָדְךָ בִּשְׂרִי
וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ יִרְאֵתִי: ע קכא עֲשִׂיתִי מִשְׁפָּט וְצִדֵּק
כִּלְתִּינִיחֵנִי לְעֹשִׂי: קכב עָרַב עֲבָדְךָ לְטוֹב אֱלֹ־
יַעֲשִׁקֵנִי וְדִים: קכג עֵינִי כָּלוּ לִישׁוּעָתְךָ וְלֹא־אֲמַרְתָּ
צִדְקָךָ: קכד עֲשֵׂה עִם־עֲבָדְךָ כַּחֲסִדְךָ וְחֲקִיד

לְמַדְנִי: קכה עֲבָדְךָ־אֲנִי הִבִּינִי וְאַדְעָה עֲדוֹתֶיךָ:
קכו עַת לַעֲשׂוֹת יִהְיֶה הַפְּרוֹ תוֹרַתְךָ: קכז עַל־פֶּן
אֶהְבֵּתִי מִצּוֹתֶיךָ מִזֶּהֶב וּמִפָּז: קכח עַל־פֶּן |
כָּל־פִּקְדוֹנֵי כָל יִשְׁרָתִי כָּל־אֶרֶח שָׁקֵר שָׁנְאֹתִי:
ככט כָּל־אֲוֹת עֲדוֹתֶיךָ עַל־פֶּן נִצְרַתֶם נַפְשֵׁי:
קל פֶּתַח דְּבָרֶיךָ יֹאִיר מִבֵּין פְּתִיִּים: קלא פִּי־פָּעַרְתִּי
וְאַשְׁאֵפָה כִּי לְמִצּוֹתֶיךָ יֵאָבֶתִי: קלב פִּגְמָה־אֲלִי וּחֲגִנִי
כְּמִשְׁפָּט לְאַהֲבִי שִׁמְךָ: קלג פַּעַמִּי הִכֵּן בְּאֲמַרְתָּךְ
וְאַל־תִּשְׁלַט־כִּי כָל־אֲנוֹן: קלד פָּדֵנִי מִעֲשָׁק אָדָם
וְאַשְׁמְרָה פִּקְדוֹנֶיךָ: קלה פִּגְדֵּי הָאָרֶץ בְּעֲבָדְךָ וְלְמַדְנִי
אֶת־חֲקִיד: קלו פִּלְגֵי־מִים יִרְדּוּ עֵינִי עַל לֹא־שָׁמְרוּ
תוֹרַתְךָ: צ קלא צִדִּיק אֶתָּה יְהוָה וְיִשָּׁר מִשְׁפָּטֶיךָ:
קלז צוֹיֹת צִדֵּק עֲדוֹתֶיךָ וְאַמוּנָה מָאֹד:
קלח צִמְתַּתִּנִּי קִנְאֹתִי כִּי־שָׁכַחוּ דְבָרֶיךָ צִרִי:
קמ צְרוּפָה אֲמַרְתָּךְ מָאֹד וְעֲבָדְךָ אֶהְבָּה:
קמא צַעִיר אֲנִכִּי וְנִבּוֹה פִּקְדֶיךָ לֹא שָׁכַחְתִּי:
קמב צִדְקַתְךָ צִדֵּק לְעוֹלָם וְתוֹרַתְךָ אֱמֶת: קמג צֹר־
וּמִצּוֹק מִצָּאוֹנִי מִצּוֹתֶיךָ שִׁעֲשִׁיעֵנִי: קמד צִדֵּק
עֲדוֹתֶיךָ לְעוֹלָם הִבִּינִי וְאַחִיָּה: ק קמה קָרָאתִי
בְּכָל־לֵב עֲנִי יְהוָה חֲקִיד אֲצַרָה: קמו קָרָאתֶיךָ
הוֹשִׁיעֵנִי וְאַשְׁמְרָה עֲדוֹתֶיךָ: קמז קִדְמָתִי בְּנִשְׁפָּה
וְאוֹשָׁעָה לְדְבָרְךָ יִחַלְתִּי: קמח קִדְמוֹ עֵינִי אֲשַׁמְרוֹת
לְשִׁיחַ בְּאֲמַרְתָּךְ: קמט קוֹלִי שִׁמְעָה כַּחֲסִדְךָ יְהוָה
כְּמִשְׁפָּטֶיךָ חִינִי: קנ קָרְבוּ רִדְפִי וְזִמָּה מִתוֹרַתְךָ
רַחֲקוּ: קנא קָרוֹב אֶתָּה יְהוָה וְכָל־מִצּוֹתֶיךָ אֱמֶת:
קנב קִדְּם יִדְעָתִי מִעֲדוֹתֶיךָ כִּי לְעוֹלָם
יִסְדָּתֶם: ר קנג רֹאה־עֲנִי וְחַלְצֵנִי כִּי־תוֹרַתְךָ לֹא
שָׁכַחְתִּי: קנד רִיבָה רִיבִי וְגֵאלֵנִי לְאֲמַרְתָּךְ חִינִי:
קנה רַחֹק מִרְשָׁעִים יִשׁוּעָה כִּי־חֲקִיד לֹא דָרְשׁוּ:
קנו רַחֲמֶיךָ רַבִּים | יְהוָה כְּמִשְׁפָּטֶיךָ חִינִי: קנז רַבִּים
רִדְפִי וְצִרִי מִעֲדוֹתֶיךָ לֹא נִטִּיתִי: קנח רְאִיתִי
בְּגִדִים וְאַתְקוּטִטָּה אֲשֶׁר אֲמַרְתָּךְ לֹא שָׁמְרוּ:
קנט רֹאה כִּי־פִקְדוֹנֶיךָ אֶהְבֵּתִי יְהוָה כַּחֲסִדְךָ חִינִי:
קס רֹאש־דְּבָרְךָ אֱמֶת וְלְעוֹלָם כָּל־מִשְׁפָּט צִדְקָךָ:
ש קסא שָׁרִים רִדְפוּנִי חֲנָם וּמִדְּבָרְךָ פָּתַח לִבִּי:

קסב שֵׁשׁ אֲנֹכִי עַל־אֲמַרְתָּךְ כְּמוֹצֵא שָׁלָל רֵב:
 קסג שֶׁקֶר שְׁנֵאתִי וְאֶתְעַבָּה תוֹרַתְךָ אֶהְבֵּתִי:
 קסד שִׁבְעַת בַּיּוֹם הִלְלִיתִיךָ עַל מִשְׁפָּטִי צְדָקָה:
 קסה שְׁלוֹם רֵב לְאַהֲבֵי תוֹרַתְךָ וְאִין־לָמוּ מִכְשׁוֹל:
 קסו שִׁבְרַתִּי לִישׁוּעֶתְךָ יְהוָה וּמִצּוֹתֶיךָ עֲשִׂיתִי:
 קסז שְׁמִרָה נִפְשִׁי עֲדֹתֶיךָ וְאַהֲבָם מְאֹד:
 קסח שְׁמִרַתִּי פְקוּדֶיךָ וְעֲדֹתֶיךָ כִּי כָל־דְּרָכֶי נִגְדָּה:
 ת קסט תִּקְרַב רִנָּתִי לִפְנֵיךָ יְהוָה כְּדִבְרְךָ הַבִּינֵנִי:

שְׂכַחְתִּי:

קב.

ויכוח על אותן המדברים לשון הרע והיאך הורגת אף במקום רחוק יותר מכלי זין:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֶל־יְהוָה בַּצֹּרֶתָה לִי
 קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי: ב יְהוָה הִצִּילָה נַפְשִׁי מִשְׁפַּת־
 שֶׁקֶר מִלְשׁוֹן רַמְיָה: ג מִהִיתִן לִי וּמִהִיָּסִיף לִי
 לְשׁוֹן רַמְיָה: ד חֲצִי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גַּחְלִי

קע תָּבוֹא תַחֲנַנְתִּי לִפְנֵיךָ פֶּאֶמְרַתְךָ הִצִּילָנִי:
 קעא תַּפְעֵנָה שְׁפָתֵי תְהִלָּה כִּי תִלְמַדְנִי חֲקִיד:
 קעב תַּעֲזֵן לְשׁוֹנִי אֲמַרְתָּךְ כִּי כָל־מִצּוֹתֶיךָ צִדֵּק:
 קעג תִּהְיֶיךָ לְעֹזְרִנִּי כִּי פְקוּדֶיךָ בַּחֲרָתִי:
 קעד תִּאֲבָתִי לִישׁוּעֶתְךָ יְהוָה וְתוֹרַתְךָ שְׁעִשְׁעִי:
 קעה תַּחֲיֶינִפְשִׁי וְתַהֲלִלְךָ וּמִשְׁפָּטְךָ יַעֲזֹרְנִי:
 קעו תַּעֲלִיתִי כְּשֶׁה אֲבָד בִּקְשׁ עֲבָדְךָ כִּי מִצּוֹתֶיךָ לֹא

רַתְּמִים: ה אוֹיְהִלִּי כִּי־גִרְתִּי מִשָּׁד שְׁכָנָתִי
 עַם־אֶהְלִי קָדָר: ו רַבַּת שְׁכֵנָה־לָּה נַפְשִׁי עִם
 שׁוֹנֵא שְׁלוֹם: ז אֲנִי־שְׁלוֹם וְכִי אֶדְבֵּר הֵמָּה
 לַמַּלְחָמָה:

המשך ביאור למס' שבת ליום שני עמ' ב

משיבה הגמרא: תְּנַגְמָא [-העמיד וביאר] רַבִּי נֶתָן בַּר אֲמִי קָמִיה
 [-לפני] דְּרַבָּא את המשנה, בֵּין הִיתְתּוֹת [-בשעת הגיתות] שְׁנו - בזמן
 בציר הענבים דיברה המשנה, שאז יין מצוי בשדה, ואדם זה
 הבדיל כראוי על הכוס ולכך יכול לעשות מלאכה.
 הגמרא מביאה ישוב נוסף: אֲמַר לִיה רַבִּי אֲבָא לְרַב אִשִּׁי אֵין צוֹרֵךְ
 להעמיד את המשנה ב'בין הגיתות', שכן בְּמַעֲרָבָא [-בארץ ישראל]
 אֲמִירִין הָבִי - אומרים היינו במוצאי שבת כך, הַמַּבְדִּיל בֵּין קוֹדֶשׁ
 לְחֹל' בלא ברכה בשם ומלכות ובלא כוס, להיכר בלבד ללוות את
 המלך, וְעִבְדִּין צוֹרְכִין - ומיד עושים מלאכות לצרכינו, ואחר כך
 עושים הבדלה כתיקונה על הכוס. ומבואר שאף ללא הבדלה על
 הכוס מותר במלאכה על ידי אמירת 'המבדיל בין קודש לחול',
 וכל שכן שעל ידי הבדלה בתפילה הותר במלאכה. ולפי זה
 מיושבת משנתנו שכן אדם זה התפלל והבדיל בתפילתו [כדברי
 המקשה לעיל], ולכך הותר במלאכה. וכן אֲמַר רַב אִשִּׁי, כִּי הָיָא
 בִּי - כאשר הייתי בבית רַב כְּהֵנָּא הָוָה אֲמַר - היה רב כהנא אומר
 במוצאי שבת, הַמַּבְדִּיל בֵּין קוֹדֶשׁ לְחֹל', וְסִלְתִּין סִלְתִּי - ומיד
 היינו חוטבים עצים.
 שנינו במשנה: כָּל אֲמַר אֲבָא שְׁאוּל כֹּל שְׁאֵנִי וכו' זכאי באמירתו,
 רשאי אני להחשיך עליו.
 הגמרא מבארת את דברי אבא שאל. מבררת הגמרא: (אִיבָעִיא
 לְהו) אֲבָא שְׁאוּל אֲתֵיָא - על איזה דין במשנתנו אמר כלל זה.
 אִלְיָמָא אֲרִישָׁא קָא - אם נאמר שדיבר על הרישא שבה שנה תנא
 קמא איסור, ואמר, 'אִין פְּהִישְׁכִּין עַל הַתְּחִים לְשִׁבְרָא פּוֹעֲלִים לְהִבְיָא
 פִּירוֹת', ועל כך בא אבא שאל לתת כלל שאיסור ההחשכה תלוי
 באיסור האמירה,

לגזור את תכריכיו להתקנים למידתו של המת, ועל מלאכה זו
 שאין לה היתר שנינו במשנה שדווקא לצורך המת מותר להחשיך,
 אך לצורך אדם אחר אסור.
 שנינו במשנה: אֲבָל פְּהִישְׁכִּין לשמור ומביא פירות בידו. כלומר
 שמותר להחשיך על התחום כדי לשמור במוצאי שבת על הפירות
 שמחוץ לתחום, ואם במוצאי שבת רוצה גם לתלוש מן הפירות
 ולהביאם, מותר לו. הסוגיא להלן עוסקת בדין איסור מלאכה
 במוצאי שבת קודם הבדלה.
 במשנה מבואר שיכול לתלוש פירות ולהביאם אחר צאת השבת.
 שואלת הגמרא: והרי תלישת פירות מלאכה היא, וכי מותר
 לעשות מלאכה במוצאי שבת אֵף עַל גַּב דְּלֹא אֲבָדִיל - שלא הבדיל
 עדיין, וְהָאֲמַר [-והרי אמר] רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן אֲנָשִׁינָא מִשּׁוּם רַבִּי
 אֶלְעָזָר בֶּן יַעֲקֹב, אֲסוּר לֹא לְאֵדָם שִׁיעֲשֶׂה חֲפָצִיו קוֹדֶם שִׁבְדִּיל,
 וסוברת הגמרא עתה כי אדם זה שהחשיך על התחום ודאי לא
 הבדיל [כפי שתבאר בסמוך], ומדוע הותרה לו מלאכה.
 הגמרא מבררת מדוע אין לומר שאדם זה הבדיל: וְכִי תִימָא - ואם
 תרצה לומר דְּאֲבָדִיל בְּתַפְלָה - שאדם זה התפלל ערבית לפני
 שתלש את הפירות, והבדיל בתפילתו בברכת 'חונן הדעת', ולכך
 הותר במלאכה, וְהָאֲמַר [-והרי אמר] רַב יְהוּדָה אֲמַר שְׁמוּאֵל,
 הַמַּבְדִּיל בְּתַפְלָה צִירֵךְ שִׁבְדִּיל עַל הַכּוֹס, וכיון שאינו יוצא ידי חובתו
 בהבדלה שבתפילה, הרי הוא כלא הבדיל ואסור במלאכה, ואם
 כן איך הותרה לו תלישת הפירות. וְכִי תִימָא - ואם תאמר שאכן
 המשנה דיברה באופן דְּאֲבָדִיל עַל הַכּוֹס, אין לומר כן, שהרי כוס
 להבדלה בְּשֶׁה מִי אִיבָא - וכי ניתן למצוא יין בשדה שיוכל
 להבדיל עליו.

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אני"ש שיי אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת בתקפה עומדת, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - י"ב מנחם-אב מפרק סו עד סוף פרק סח	יום רביעי - ט"ו מנחם-אב פרק כ, מפרק עז עד סוף פרק עח
יום שני - י"ג מנחם-אב מפרק סט עד סוף פרק עא	יום חמישי - ט"ז מנחם-אב מפרק עט עד סוף פרק פב
יום שלישי - י"ד מנחם-אב מפרק עב עד סוף פרק עו	יום שישי - י"ז מנחם-אב מפרק פג עד סוף פרק פז
שבת קודש - י"ח מנחם-אב פרק כ מפרק פח עד סוף פרק פט	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון י"ב מנחם-אב

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קו, וזהו צדק לפניו... עד עמ' 212, אכ"ר:

הנפש של יהודי; וכך בכל אחד מישראל – על הניצוץ האלקי
שלו המחיה את נפשו, הנפדים על ידי "שלוש", על ידי מעשה
הצדקה. וזהו ג' פנים הטעם שנקרא הצדקה "שלוש", לפי
שנעשה – על ידי הצדקה, שלום בין ישראל לאביהם
שבשמים כמאמר רבותינו זכרונם
לבבבב²⁷, דהיינו על-ידי
פדיון נפשותיהן, הם
חלק ה' ממש, –
נפשותיהם שהן חלק מה'
ממש, והן נפדות מיד
החיצונים, – מיד
הקליפות, ובפרט צדקת
ארץ ישראל, – רבנו
הזקן כתב אגרת זו – וכך
אגרות רבות שבחלק
"אגרת הקודש" שב"תניא"
– בהקשר לנתינת צדקה
עבור "כולל חב"ד" בארץ
ישראל, להחזקת תלמידי
החבריא של רבי מנחם
מענדל מהורודוק וחבריו
שהתיישבו בארץ ישראל,
שהיא צדקת ה' ממש, –
צדקה למקום שבו שם
הוי' בהתגלות, כמו
שכתוב²⁸: "תמיד עיני –
והמשכה פנימית של ה' אל-היך בך", – בארץ ישראל, ויהיו
עיני ולבי שם כל הימים"²⁹. – הרי שבארץ ישראל מאירה
המשכה פנימית מהוי', והצדקה שעושים עם תלמידי חכמים
שבארץ ישראל, היא צדקת ה' ממש, והיא – צדקת ארץ
ישראל, שעמדה לנו לפדות חיי נפשנו מעצת החוששים
לדחות פעמינו, – מעצת הרוצים להזיק לנו, ונתעמד לנו לעד,
לשום – להעמיד, נפשנו בחיים אמתיים, מחיי החיים, לאור
– להאיר, באור החיים, אשר יאיר ה' פניו אתנו סלה, אמן
בן יהי רצון:

1 וזהו "צדק לפניו יהלך", – ששאלו לעיל, שהיה צריך לומר
2 "ילך" ולא "יהלך", שכן "יהלך" משמעו שהוא גורם למישהו
3 אחר ללכת – "לפניו" – הוא מלשון פנימיות, – לפנימיות
4 שלו, ו"יהלך" – הוא מלשון הולכה, שמוליך – הצדק –
5 הצדקה – מוליך את
6 פנימית הלב לה',
7 ואחר-כך – לפי הפסוק: 1
8 ישם לדרך ה' פעמי²⁰, 2
9 – שהוא יתנהג בדרך ה', 3
10 כמו שכתוב²¹: "והלכת", 4
11 בדרךיו", "אחרי ה'" 5
12 אליהם תלכו²², ככל 6
13 מעשה המצות, ותלמוד 7
14 תורה – שהוא כנגד 8
15 כל²³, – ובכל הענינים 9
16 האלה של מצוות ותורה, 10
17 ילך בדרך ה' באופן של 11
18 הליכה, שכלל – התורה 12
19 והמצוות שלו עולין לה' 13
20 על-ידי פנימית הלב, – 14
21 שהוא גילה על ידי עבודת 15
22 הצדקה, בדרך שאת 16
23 ומעלה מעלה – העליה 17
24 על ידי פנימיות הלב היא 18
25 נעלית הרבה יותר 19
26 מעלתן לה' על-ידי 20
27 חיצונית הלב, הנולד 21
28 מהתבונה והדעת – בגדלות ה' לבדן, בלי הארת פנים
29 מלמעלה אלא בבחינת הסתר פנים, כי אין הפנים
30 העליונים מאירים למטה אלא באתערותא דלתתא, –
31 בהתעוררות מלמטה, במעשה הצדקה הנקרא "שלוש". –
32 מעשה הצדקה עושה שלום בין מעלה למטה, וזה הדרך היחידה
33 שהפנימיות שלמעלה תאיר ותתגלה למטה. וזהו שכתוב²⁴:
34 "פרה בשלום נפשי", – שלפי מאמר חכמינו ז"ל²⁵ זה מוסב
35 על צדקה וגמילות חסדים הנקראים "שלוש", "נפשי" דיקא²⁶.
36 – המלה "נפשי" היא בדיוק, שכן, זה מוסב על השכינה שהיא

20. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "הל' פעמי (ובהמשך לזה לקמן פעמינו) – מציין הצ"צ (לתהלים עה"פ) לד"ה פעמון ורמון (נדרס באוה"ת תצוה)". 21. תבוא כח, ט. 22. ראה יג, ה. 23. משנה ריש פאה. 24. תהלים נה, י. 25. ברכות ח, א ובפרש"י. 26. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "דהול"ל אותי וכמו "פדית אותי" (תהלים לא, ו)". 27. תוספתא פאה פרק א'. 28. עקב יא, יב. 29. מלכים א ט, ג.

יום שני י"ג מנחם-אב

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 212, ה ויעש דוד שם... עד עמ' 214, שמבין הכל:

אגרת הקדש

ה ויעש דוד שם ופי' בזה"ק משום שנאמר ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו כו' בכה ר"ש ואמר מאן עבד שמא קדישא בכל יומא מאן דיהיב צדקה למסכני כו'. ויובן בהקדים מאמר רז"ל ע"פ כי ביה ה' צור עולמים בה' נברא עוה"ז ביו"ד נברא עוה"ב. פי' שהתענוג שמתענוגים נשמות הצדיקים ונהנין מזיו השכינה המאיר בג"ע עליון ותחתון הוא שמתענוגים בהשגתם והשכלתם שמשכילים ויודעים ומשיגים איזה השגה באור וחיות השופע שם מא"ס ב"ה בבחינת גילוי לנשמתם ורוח בינתם להבין ולהשיג איזה השגה כאו"א לפי מדרגתו ולפי מעשיו ולכן נקרא עולם הבא בשם בינה בזה"ק והשפעה זו נמשכת מבחי' ח"ע שהוא מקור ההשכלה וההשגה הנקרא בשם בינה והוא קדמות השכל קודם שבא לכלל גילוי השגה והבנה רק עדיין הוא בבחי' העלם והסתר רק שמעט מזעיר שם זעיר שם שופע ונמשך משם לבחינת בינה להבין ולהשיג שכל העולם

1 ה. "ויעש דוד שם" – פירושו הפשוט של פסוק זה, הוא: דוד
2 עשה שם טוב לבני ישראל – בקברו מתייהם של השונאים,
3 בפירושו של רש"י, או: דוד קנה לעצמו שם, על ידי גבורתו –
4 כפי פירוש שאר המפרשים, ופירש בזה"ק הקדוש, משום
5 שנאמר: "ויהי דוד
6 עשה משפט וצדקה
7 לכל עמו כו'", – הוזהר 1
8 הקדוש מפרש שלי"עש 2
9 דוד שם" יש קשר לאמור 3
10 להלן שרוד היה עושה 4
11 משפט וצדקה לכל עמו, 5
12 ובעשייתו משפט וצדקה, 6
13 עשה את ה"שם" היינו 7
14 שמו הקדוש של הקב"ה. 8
15 "בכה רבי שמעון ואמר: 9
16 מאן עבד שמא קדישא 10
17 בכל יומא – מאן דיהיב 11
18 צדקה למסכני כו'". – 12
19 מי "עושה" את השם 13
20 הקדוש (של הקב"ה) בכל 14
21 יום? – זה שנותן צדקה 15
22 לעני. הדברים טעונים 16
23 הסבר: (א) כיצד מתאים 17
24 לומר על שמו הקדוש של

25 הקב"ה הביטוי 'לעשות שם' (כלשון הפסוק 'ויעש', וכלשון
26 הוזהר הקדוש "עבד") (ב) כיצד עושים דבר זה על ידי ענין
27 הצדקה? וייבן בהקדים מאמר רבתינו זכרונם לברכה על
28 פסוק: "כי ביה ה' צור עולמים" – בה' – באות ה' של שם
29 הוי', נברא עולם הזה, ביו"ד – ובאות יו"ד של שם הוי', נברא
30 עולם הבא. – מה היא השייכות שיש דוקא בין העולם הזה
31 לאות ה' של שם הוי', ובין העולם הבא דוקא לאות י' של שם
32 הוי'? לשם כך מסביר רבנו הזקן מהו ענינו של עולם-הבא
33 וגן-עדן, ובכך תובן השייכות של עולם-הבא לאות י' של שם
34 הוי' פרוש, שהתענוג שמתענוגים נשמות הצדיקים ונהנין
35 מזיו השכינה המאיר בג"ע עליון ותחתון, הוא
36 שמתענוגים בהשגתם והשכלתם, – תענוג של שכל ושל
37 הבנה, שמשפילים – בכוח ה"חכמה", ויודעים – בכוח ה"דעת",
38 ומשיגים – בכוח ה"בינה", שהוא הכוח להבנה והשגה, בשלשה
39 כוחות אלה של חכמה-בינה-דעת, הם מבינים איזה השגה
40 באור וחיות השופע שם מאין-סוף ברוך-הוא, בבחינת
41 גילוי – באופן, שהחיות המאירה שם מ"אין-סוף" היא בגילוי,

42 והם משיגים מהותה של חיות זו, שלא כמו בעולם הזה, שהחיות
43 באה שם באופן של העלם, וההשגה שיכולים להשיג שם
44 באותה חיות, היא ידיעת המציאות בלבד ולא השגת המהות,
45 ואילו בגן-עדן החיות היא בבחינת גילוי, שמשיגים את המהות
46 של החיות, שהיא בבחינת
47 גילוי לנשמתם ורוח
48 בינתם, להבין ולהשיג
49 איזה השגה כל אחד
50 ואחד לפי מדרגתו ולפי
51 מעשיו, – ב"לקוטי לוי
52 יצחק" לאביו של הרבי
53 שליט"א, הגאון הצדיק
54 רבי לוי יצחק נשמתו ע"ד
55 מפרש, "לפי מדרגתו"
56 הכוונה לנשמות שבגן
57 עדן העליון – שהשגתן
58 היא בהתאם למדרגת
59 הכוונה ורעותא-דלבא
60 שלהן, שהיא עבודה של
61 מוחין, ומוחין מתוארים
62 במלה "מדריגה", כפי
63 שהוא מציין שם מ"שער
64 היחוד והאמונה" פרק ט'
65 שלגבי מוחין חב"ד מוסיף

66 רבנו הזקן המלה "ומדרגת"; ו"לפי מעשיו" הכוונה לנשמות
67 שבגן-עדן התחתון, הזוכות לכך על ידי מצוות מעשיות דוקא,
68 שלכן זה נקרא "לפי מעשיו". בכל אופן מובן שהתענוג שבגן
69 עדן הוא תענוג של שכל ושל הבנה באלקות, ולכן נקרא עולם
70 הבא בשם "בינה" בזה"ק הקדוש. – שכן, שם מאירה ספירת
71 ה"בינה", שתהיה לנשמות השגה והבנה באלקות; והשפעה זו
72 נמשכת מבחינת 'חכמה עלאה', – חכמה עליונה, שהיא –
73 החכמה העליונה, מקור ההשכלה וההשגה הנקרא בשם
74 בינה, – "חכמה" היא מקור ההשגה של "בינה", והוא – וזהו,
75 קדמות השכל קדם שבא לכלל גילוי השגה והבנה, רק
76 עדיין הוא בבחינת העלם והסתר, – וזהו הבחינה ב"חכמה"
77 שלמעלה משכל והבנה, שלא כמו החיצוניות של "חכמה"
78 שהיא נקודת ההשכלה בה כבר מאיר אור השכל, אלא שם זה
79 בבחינת "נקודה" ו"כלל" – ורק לאחר מכן באים הדברים
80 בפרטים של "בינה"; ואילו כאן מדובר אודות מדרגה זו של
81 "חכמה" שלמעלה לגמרי משכל, רק שמעט מזעיר שם זעיר
82 שם – מעט מן המעט, שופע ונמשך משם לבחינת בינה, –

1. שמואל ב ח, יג. 2. זח"ג קיג, ב. 3. פסוק טו. 4. מנחות כט, ב. ירושלמי חגיגה פ"ב ה"א. 5. ישעי' כו, ד. 6. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה אגה"ק סכ"ט (קנ, ב) דהלבושים בגעה"ע מרעותא וכוונה ובגעה"ת – דמצות מעשיות ממש, וכ"ה בקו"א קנה, רע"א. ובכ"מ. וראה לקרית ואתחנן רד"ה וזאת המצוה". 7. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "גם בגעה"ת (אף שבערך געה"ע – הוא מל) ראה אוה"ת ח"ש (קיד, א). לקרית ואתחנן י, ב. ובכ"מ".

דָּבָר מְשָׁכָל – שנאמר שהשכל מחייב יציאתן של האותיות
מה"מוצאות", וְלֹא – וכן גם לא מְשָׁכָל מוֹצְאוֹת הֶלְלוּ,
– יש לפעמים ענין שאיננו על פי שכל, אך כך הדבר מצד טבעו,
ואילו כאן זה גם לא מטבע ה"מוצאות", לְהוֹצִיא מִכְּמָא
הַאוֹתוֹת עַל־יְדֵי הַהֶבֶל
וְהַקּוֹל הַמְּכַה בָּהֶן –
ב"מוצאות", ההכאה של
ההבל והקול ב"מוצאות",
אינה מחייבת יציאתן של
אותיות הדיבור, עַל־פִּי
דָּרָךְ – וסדר הַמְּכַה וְלֹא
עַל־פִּי דָּרָךְ הַשֶּׁכָּל –
השכל אינו מחייב
שמחכאת ההבל והקול
ב"מוצאות", תצאנה
אותיות אלו ואלו, כְּגוֹן
הַשְּׁפָתִים, עַל־דָּרָךְ
מִשָּׁל, שְׁאוֹתוֹת כּוּמ"פ
– ב"ית, ו"ו, מ"ם, פ"א,
יוֹצְאוֹת מִן – בשפתיים
שכן יותר גלויות ונראות

לעין האנושית – קל יותר לראות ולהרגיש איך שהאותיות
הבאות על ידי תנועת השפתיים, אינן על פי שכל או על פי טבע,
שכן – אֵין הַמְּכַה וְלֹא הַשֶּׁכָּל נוֹתֵן לְיִצְיָא מִכְּמָא אֲרַבַּע
חֲלָקִי שְׁנַיִם בְּשׁוּי אוֹתוֹת אֵלּוּ, – לא השכל ולא הטבע
מחייבים שמתנועות השפתיים יצאו ארבעה סוגי ביטויים שונים
המתבטאים בארבעת האותיות ב"ת, ו"ו, מ"ם ופ"א, עַל־פִּי
שְׁנַיִם תְּנוּעֹת הַשְּׁפָתִים, – שבביטוי האות ב"ת, למשל, תנועת
השפתיים היא באופן אחד, ובאות ו"ו באופן שני וכו',
שְׁמַתְנוּעָנוּת – השפתיים, בְּהֶבֶל אֶחָד וְקוֹל אֶחָד הַפּוֹנֵעַ בָּהֶן
בְּשׁוּת – נגיעת ההבל והקול בשפתיים בשעה שהוא מבטא
האות ב"ת, או האות ו"ו, או האות מ"ם ופ"א – הוא אותו הבל
ואותו קול, הרי שמצד ההבל והקול לא בא עדיין השינוי בביטוי
אות זו או אות אחרת, ומן ההכרח לומר שהשינוי בא בעקבות
תנועת השפתיים, שבשעת ביטוי האות ב"ת תנועת השפתיים
שונה מאשר בשעת ביטוי האות ו' למשל. בהתאם לכך, הרי
היה צריך להיות שהאדם בשכלו יכוון אחרת נענוע השפתיים
ברצותו לבטא האות ב"ת, ואחרת ברצותו לבטא האות ו"ו,⁹
או שהיה צריך להיות כך בטבע, שבדרך הטבע ירצה לנענע את
השפתיים אחרת כדי לבטא את השוני של כל אות – ולמעשה
אין הדבר כך, וְאִדְרָבָה, שְׁנַיִם תְּנוּעֹת שְׁבִשְׁפָתִים הוּא לְפִי
שְׁנַיִם בְּשׁוּי הַאוֹתוֹת שְׁבִרְצוֹן הַנֶּפֶשׁ, – לפי השינויים שברצון,
לְכַמָּא בְּשִׁפְתִּים כְּרְצוֹנָה, – של הנפש, לומר: אוֹת ב' או ו'
או מ' או פ' – כשברצותו לבטא את האות ב"ת, למשל,

1 על השפעה זו להיות מועטה ואחרי צמצום ועוד צמצום, זהו
2 כפל הלשון "זעיר שם זעיר שם", על ידי צמצום אחד נעשית
3 ההשפעה מועטה, ובמעט זה צריך להיות שוב צמצום כדי
4 שיגיע אז משהו ("זעיר שם") בבחינת ה"בינה". שכן, אחרי
5 הצמצום הראשון אין
6 ההשפעה יכולה עדיין
7 לרדת בהבנת ה"בינה", רק
8 אחרי הצמצום השני היא
9 באה ונשפעת ב"בינה",
10 לְהִבֵּן וְלְהַשִּׁיג שָׁכָל
11 הַנֶּעֱלָם – שכל כזה
12 שבעצם הוא נעלם,
13 למעלה מהשגה – יומשך
14 ויהיה בריהשגה, זהו הרי
15 "זיו השכינה", הארה
16 מ"אינסוף" המאירה בגן
17 עדן, שבעצם היא למעלה
18 לגמרי מהבנתו של נברא
19 – לא משנה אם זה נברא
20 כמו נשמה כפי שהיא בגן
21 עדן העליון או בגן־עדן
22 התחתון – וכדי שהארה זו תרד ותגיע להשגת השכל של
23 הנברא, עליה לעבור צמצום אחר צמצום, עד לירידתה בהשגת
24 והבנת הנשמה. ברם, אחרי כל הצמצומים הרי זו המהות של
25 אלקות, שהיא הרי השגת הנשמה בגן־עדן – השגה במהות
26 האלקות. וְלִכֵּן – זה נִקְרָא בְּשֵׁם "נִקְדָּה בְּהִיכָלָא בְּזוּרָה
27 תְּקִדּוּשׁ", – שזוהי נקודה של "חכמה" כפי שהיא מאירה בהיכל
28 ה"בינה", שגם בהיותה ב"בינה", בהבנה ובהשגה, היא עדיין
29 "נקודה" שלמעלה מהפרטים של הבנה והשגה ש"בינה" מייצגת
30 עצמה בהן. וְזוֹ הִיא תְּמוּנַת יו"ד שֶׁל שֵׁם הַנּוֹרָה בְּרוּךְ־הוּא.
31 – תמונת וציר האות יו"ד הוא הרי "נקודה", המרמז על
32 הנקודה של ספירת ה"חכמה", וְנִקְרָא "עֵדֵן", אֲשֶׁר עָלָיו
33 נִמְרָם¹⁰: "עֵין לֹא רָאָתָה כּוּ". – שאין בזה שום השגה כלל.
34 שכן, הוא בעצם אור שלמעלה משכל ומהשגה, וְנִקְרָא¹¹ אֲבָא
35 יְסֵד בְּרִתָּא. – חכמה היא "אבא" והיא היסוד לאותיות
36 הנקראות "ברתא", בחינת "בת" ו"מלכות", כפי שייסביר להלן.
37 איזו שייכות יש ל"ברתא" ("מלכות" – אותיות הדיבור)
38 ל"חכמה"? לכאורה יש לאותיות הדיבור שייכות למדות
39 ול"בינה", כמו למשל באדם המדבר (באותיות הדיבור) או ענין
40 של מדות או ענין של השגת השכל. אך, איזו שייכות יש בין
41 אותיות הדיבור ל"חכמה" שהיא (כמוסבר לעיל) למעלה מענין
42 השגת השכל? רבנו הזקן יסביר להלן, שאותיות הדיבור נוצרות
43 מ"חכמה" דוקא – ובלשונו: פְּרוּשׁ, כִּי הִנֵּה הַתְּהוּוֹת אוֹתוֹת
44 תְּדִבּוּר – של הנפש, הַיּוֹצְאוֹת מִמְּחֻשָּׁה מוֹצְאוֹת הֶפֶה – אינן

8. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בארוכה בלקו"ת ר"פ ראה וש"נ". 9. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "תמונת האות מורה על ציור ההמשכה וההתגלות כו' (הגה ברפ"ב דשעוה"א)". 10. ישעי' סד, ג. 11. זח"ג רכח, א. 12. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ע"ד הקולות מהכינור ע"י הכאה באצבע על הנימין כו' (המשך תרס"ו עמוד תמוז)".

ולמעלה מהשכל, שזהו "חכמה", שִׁנְפֵּשׁ הַמְדַּבֵּרֶת, וְלִכֵּן אֵין
הַתִּינוּקָא זָכוֹל לְדַבֵּר, אֶף שֶׁמִּבֵּין הַכֹּל: – שכן, הדיבור אינו בא
מהשכל הגלוי שהוא מבין, כִּי־אם מ"חכמה" שלמעלה מכך –
וכוח זה עדיין אינו מפותח וגלוי אצלו. על־כִּלְפָּנֵים, הרי
שאותיות הדיבור באות
מ"חכמה", שזהו הענין של
"אבא יסד ברתא",
שהיסוד ל"ברתא" –
"מלכות" ואותיות הדיבור
– הוא "אבא", "חכמה".
עד כאן הוסבר מאמר חכמינו
ז"ל, שהעולם הבא נברא
מהאות יו"ד שבשם הוי", שכן,
האות יו"ד, "חכמה", היא
המקור ממנו נמשכת
ההמשכה של גן־עדן
שבועולם הבא. ברם, בהתאם
למה שאמר בענין "אבא יסד
ברתא", שאותיות הדיבור
באות מ"חכמה", הרי שגם העולם הזה, שנברא על ידי אותיות הדיבור
שלמעלה, נמשך מהי"ד של "חכמה", אִם־כֵּן מדוע אומרים חכמינו ז"ל,
שרק העולם הבא נברא ביו"ד, ואילו העולם הזה נברא בה' שבשם הוי"?
יסביר רבנו הזקן להלן, ששני ענינים באותיות הדיבור: צורת (ציור)
האותיות, בה נראה השוני בין אות לאות, באה אכן מ"חכמה"; ואילו גוף
(חומר) האותיות, שהוא ה"הבל" – בא מן הלב. וגם למעשה הדבר כך,
שישנה הפנימיות של האותיות הבאה מ"חכמה", וממנה התהוות
הנבראים הרוחניים (שיש בהם ענין חכמה והבהנה באלקות). והגוף
והיצוניות אותיות הדיבור שלמעלה בא מ"הבל", והוא האות ה' של שם
הוי", ומוזה היתה ההתהוות של העולם הזה. ובלשון רבנו הזקן:

1 מתנענעות השפתיים בדרך ממילא באופן שונה מאשר כשהוא
2 רוצה לבטא האות וי"ו וכדומה – ביטוייה של האות היא היא
3 שמביאה את השינוי בתנועת השפתיים, וְלֹא לְהַפְּךָ, שֶׁהִיָּה
4 רִצּוֹן הַנֶּפֶשׁ וְכוּנָתָהּ לַעֲשׂוֹת שְׁנֵי תְנוּעוֹת הַשְּׁפָתִים כְּמוֹ
5 שֶׁהֵן מִתְנַעֲנְעוֹת עִתָּה
6 בְּכַסּוּי אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת
7 אֱלֹ. וְכוּנָתָהּ בְּחוּשׁ, –
8 וכמו שאנו רואים
9 בבהירות ובמחוש, שֶׁאֵין
10 הַנֶּפֶשׁ מִתְכוּנָת וְיִודַעַת –
11 אֵיךְ לִכְוֵן כָּלֵל שְׁנֵי
12 תְנוּעוֹת הַשְּׁפָתִים
13 בְּשְׁנֵי אֱלֹ. – לגבי כל
14 אות לחוד, וכיוון שאין
15 הנפש מתכוונת ואיננה
16 יודעת כלל אֵיךְ לכוֹן
17 ולעשות את השינוי
18 בתנועות השפתיים
19 בהתאם לאות שברצונו
20 לבטא – הרי, שהשוני בתנועת השפתיים אינו בא בכונה זו, כדי
21 לבטא אות מסויימת, אלא להיפך, כיוון שהאדם רוצה לומר
22 אותיות מסויימות, מתנענעות השפתיים כך בדרך ממילא.
23 וְיוֹתֵר נִרְאֶה בִּן בְּכַסּוֹ הַתְּקוּדָת, – קמץ, או פתח וכדומה,
24 שֶׁבְּשֶׁהַנֶּפֶשׁ רִצּוֹנָהּ לְהוֹצִיא מִפִּיהָ נִקְדָּת קִמָּץ – אֵין מִמִּילָא
25 נִקְמָצִים הַשְּׁפָתִים, וּבִפְתָּח – נִפְתָּחִים הַשְּׁפָתִים, וְלֹא שֶׁרִצּוֹן
26 הַנֶּפֶשׁ לְקִמָּץ וְלֹא לִפְתָּח – את השפתיים, כָּלֵל וּכְלָל. וְאֵין
27 לְהֵאָרֵךְ בְּדַבָּר הַפְּשוּט וּמוֹכֵן וּמִשְׁכָּל לְכָל מִשְׁכָּל, שֶׁמִּכְבָּטָא
28 הָאוֹתִיּוֹת וְהַתְּקוּדָת הוּא לְמַעַל מִהַשְּׁכָל הַמֻּשָּׁג וּמוֹכֵן, אֱלֹא
29 – האותיות באות מִשְׁכָּל הַנַּעֲלָם וְקִדְמוֹת הַשְּׁכָל – זה שלפני

אגרת הקדש

הנפש וכוונתה לעשות שינוי תנועות השפתיים כמו שהן
מתנענעות עתה בכיטויי ד' אותיות אלו. וכנראה בחוש
שאר הנפש מתכוונת ויודעת לכוין כלל שינוי תנועות
השפתיים בשינויים אלו ויותר נראה כן בביטוי הנקודות
שכשהנפש רצונה להוציא מפיה נקודת קמץ או ממילא
נקמצים השפתיים ובפתח נפתחים השפתיים ולא שרצון
הנפש לקמץ ולא לפתח כלל וכלל ואין להאריך
בדבר הפשוט ומוכן ומושכל לכל משכיל שמבטא
האותיות והנקודות הוא למעלה מהשכל המושג ומוכן
אלא משכל הנעלם וקדמות השכל שבנפש המדברת
ולכן אין התינוק יכול לדבר אף שמבין הכל:

יום שלישי י"ד מנחם-אב

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 214, אך האותיות הן... עד עמ' 214, נברא בה'.

אחרת, בא ציורה של האות, זו היא בְּחִינַת צוֹרֵת שְׁנֵי
הַמִּכְבָּטָא שֶׁכָּב־ב אוֹתִיּוֹת, – בשינוי שבין אות לאות
בשעת ביטויין. אֲכָל
בְּחִינַת הַחֲמוּר וְגוֹף
הַתְּחוּוָּת, וְהוּא בְּחִינַת
הַיְצוּנִיּוֹת, הוּא הַהֶבֶל
הַיּוֹצֵא מִהַלֵּב, שֶׁמִּמֶּנּוּ
מִתְהַיֶּה קוֹל פְּשׁוּט
הַיּוֹצֵא מִהַגְרוֹן, וְאַחֲרֵי
כֵן נִחְלָק לִכ"ב
הַקְּרוֹת, וּבְכַסּוֹ כ"ב
אוֹתִיּוֹת – החלוקה
והשוני נעשים בְּחִמּוּשׁ מוֹצְאוֹת הַיְדוּעוֹת: אַחַח"עני –
האותיות א', ח', ה', ע' באות מִהַגְרוֹן, גִּיכ"ק – האותיות

59 אֶךְ הָאוֹתִיּוֹת – שכאמור באות מ"חכמה", הֵן בְּכַסּוֹת
60 הַחֲמוּר וְצוֹרֵת, – שישנם ה"חומר" של האותיות וה"צורה"
61 של האותיות, הַתְּקוּדָא
62 פְּנִימִית וְהַיְצוּנִיּוֹת, –
63 ה"חומר" של האותיות
64 הוא הַיְצוּנִיּוֹת של
65 האותיות (הגוף של
66 האותיות), וה"צורה" של
67 האותיות היא הפנימיות
68 והרוחניות של האותיות.
69 כִּי הֵנָּה שֶׁמִּקְרָן – של
70 האותיות, הוּא מִקְדָּמוֹת
71 הַשְּׁכָל – מבחינת ה"חכמה" שהיא למעלה וקדמת לשכל
72 וְרִצּוֹן הַנֶּפֶשׁ, – שכאמור, מרצון הנפש לבטא אות זו או

אגרת הקדש

אך האותיות הן בבחינת חומר וצורה הנקרא פנימית
והיצוניות כי הגם שמקורן הוא מקדמות השכל
ורצון הנפש זו היא בחינת צורת שינוי המבטא שבכ"ב
אותיות אבל בחינת החומר וגוף התהוותו והוא בחי'
היצוניות הוא ההבל היוצא מהלב שממנו מתהווה
קול פשוט היוצא מהגרון ואח"כ נחלק לכ"ב הברות
וביטוי כ"ב אותיות בה' מוצאות הידועות אחח"ע

- 1 ג', י, כ', ק באות מהחך כו'. – האותיות ב', ו, מ', פ' –
 2 בומ"ף – באות מהשפתיים וכו'. ומבטא – וצליל ההכל –
 3 ההכל כשלעצמו יש לו
 4 גם כן צורה של ביטוי
 5 וצליל, גם כשאין הוא
 6 מתבטא באות, הוא
 7 אות ה' – בצאת ההכל
 8 מהפה נשמע הצליל של
 9 אות ה', שהיא "אָתָא"
 10 קְלִילָא כו", – אות קלה, שאין בה ממש וממשות של
 11 אות מושלמת, והוא מקור החמר וגוף האותיות מרם
 12 התחלקותן לכ"ב – אותיות. הרי, שהאות ה' "מייצגת"
 13 את מקור ה"גוף" של
 14 האותיות. ולכן אמרו
 15 רבותינו זכרונם
 16 לברכה, שעולם הזה
 17 נברא בה' – של שם
 18 הוי', כלומר שהעולם
 19 הוה נברא מחיצוניות
 20 וגוף האותיות שלמעלה, שמקורן באות ה' של שם הוי'.

אגרת הקדש

מהגרון גיכ"ק מהחך כו' ומבטא ההכל הוא אות ה'
 אתא קלילא כו' והוא מקור החומר וגוף האותיות מרם
 התחלקותן לכ"ב ולכן ארו"ל שעה"ז נברא בה':

יום רביעי ט"ו מנחם-אב

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 214, והנה הגם שהיא... עד עמ' קח, ע"ש):

- 21 והנה, הגם – למרות, שהיא ה' תתאה, ה' אחרונה שבשם
 22 הו"ה, – הדיבור שלמעלה הוא הרי הבחינה של "מלכות",
 23 "דבר מלך שלטון"¹⁴, והאות ה' שהיא מקור הדיבור, היא הה'
 24 האחרונה (תתאה) של שם הוי', שהיא בחינת ה"מלכות",
 25 ורבותינו זכרונם
 26 לברכה דרשו זה –
 27 שביד' נברא עולם הבא
 28 ובה' נברא עולם הזה, על
 29 פסוק: "כִּי בִיָּהּ", – ה'
 30 צור עולמים", אס"כ, 7
 31 כיצד אנו מסבירים כאן, 8
 32 שהכוונה במאמר חכמינו 9
 33 ד"ל בה' נברא העולם הזה, 10
 34 היא הה' תתאה 11
 35 (האחרונה), מקור ההכל 12
 36 של אותיות הדיבור? הִינֵנו 13
 37 – הרי זה, לִפִּי שְׁמִקוּדָה 14
 38 וְרֵאשִׁיתָ לָבָא לְבָחִיתָ 15
 39 גִּלְיוֹ מִהָעֵלָם הִיוֹד' – 16
 40 ש"העלם" הו"ד של 17
 41 "חכמה" הוא הרי המקור
 42 והשוורש לכל סוג של גילוי, גם הגילוי של עולם הבא וגם הגילוי
 43 של עולם הזה, כמו באותיות גם הציור של האותיות וגם החומר
 44 של האותיות, אלא שבבואן בהתגלות, כפי שהן באות במאוחר
 45 יותר, הרי ציור האותיות והגילוי של עולם הבא, באים מהו"ד
 46 עצמה, מ"חכמה" עצמה, ואילו הגילוי של החומר וחיצוניות
 47 האותיות, באים מהכלל הלב, ה' תתאה (אחרונה) של שם הוי',
 48 הרי הראשית והמקור, כשמתחיל הגילוי של עולם הזה – הוא
 49 מִשְׁפָּע וְנִמְשָׁךְ מִבְּחִינַת ה' עֲלֵיָהּ, – האות ה' הראשונה שבשם
 50 הוי', שִׁישׁ לָהּ – לציור ותמונת האות ה', הַתְּפִשְׁטוּת אֲדָךְ וְרַחֲב,
 51 וזאת כדי להורות – להראות, על בְּחִינַת בִּינָה, – ה' עילאה
 52 של שם הוי', היא בחינת "בינה", שהיא התפשטות השכל
 53 הנעלם בבחינת גילוי והשגה בהרחבת הרעף, והשפעתה –
 54 של ה' עילאה, בינה, מְסִתִּימַת בָּלָב, וְכִמוֹ שְׂכָתוֹב
 55 ב'תקונים'¹⁵, ד'בִּינָה – לָבָא, וְכֵה הָלָב מִבִּין, – ש"בינה" היא
 56 בחינת הלב, ובה הלב מבין, הרי שהשפעת ה"בינה" היא בלב,
 57 ומשם יוצא ההכל –
 58 שהוא, מקור גילוי גוף
 59 האותיות הדבור, הַתְּפִשְׁטוּת
 60 הַתְּפִשְׁטוּת בְּחִינַת מִשְׁפָּע – שהיו
 61 עד אז בהעלם, הו"ד –
 62 ביו"ד, ותמונת ה' תתאה
 63 – האות ה' האחרונה
 64 שבשם הוי', בְּבִתְיָקְתָּה –
 65 כשכותבים אותה היא הרי
 66 גַם בֵּן הַתְּפִשְׁטוּת אֲדָךְ
 67 וְרַחֲב, – כפי שהדבר ב"ה'
 68 עילאה", אלא שב"ה'
 69 עילאה" זה מראה על
 70 התפשטות ההשגה, ואילו
 71 ב"ה' תתאה" – מורה על
 72 הַתְּפִשְׁטוּת בְּחִינַת
 73 מְלָכוּתוֹ וְתִבְרָךְ, "מְלָכוּת בָּל עוֹלָמִים", – ספירת המלכות
 74 היא מקור כל העולמות, והיא מתפשטת לְמַעְלָה וְלִמְטָה וְלָד'
 75 סְטִרְיָן, – ולארכע הרוחות, הַתְּפִשְׁטוּת – המעלה והמטה וד'
 76 רוחות העולם מתפשטות וְנִמְשָׁכוֹת מֵאוֹתוֹת דָּבָר ה', –
 77 מאותיות דיבורו של הקב"ה, כִּמוֹ שְׂכָתוֹב בְּקִלְתָּהּ: "בִּאֲשֶׁר
 78 דָּבָר מְלָךְ שְׁלִמּוֹן", – דיבורו של המלך שולט, כפי שהדבר
 79 במלוכה למטה, שההנהגה שהמלך מנהיג את המלוכה היא על
 80 ידי דיבורו, שהוא מצווה לעשות, כך גם למעלה פועל הדיבור
 81 שלמעלה את התפשטות המלוכה של הקב"ה בכל ששת קצוות
 82 העולם, במעלה, מטה וד' רוחות, המקיפים את כללות העולם,
 83 כִּמוֹ שְׁמִבּוֹאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר [וְלִהְבִּין מַעַט מוֹעִיר – משהו ענין
 84

- 1 ומהות אותיות הדבור באלהות, שאין לו דמות הגוף ולא
2 הנפש חס־נשלוּם, –
3 אס־כן כיצד מתאים לומר
4 למעלה הענין של אותיות
5 הדיבור, חיצוניות וגוף,
6 ופנימיות ונפש של
7 אותיות הדיבור? – כִּכֵּר
8 נִתְבָּאֵר בְּדֶרֶךְ אֲרֵכָה
- 9 וְקִצְרָה (בְּלִקְוֵי אֲמָרִים – ספר ה"תניא", חֵלֶק ב פֶּרֶק י"א
10 יוֹב, עֵינִי שָׁם): – על־
11 כלי־פנים, הרי, לכן
12 אומרים חכמינו ז"ל
13 שהעולם הזה נברא
14 מאותיות הדיבור
15 שלמעלה, שמקורם הוא
16 האות ה' של שם הוי'.

אגרת הקדש

ומהות אותיות הדבור באלהות שאין לו דמות הגוף
ולא הנפש ח"ו כבר נתבאר בדרך ארוכה וקצרה
(בלק"א ח"ב פ"א וי"ב ע"ש):

יום חמישי ט"ז מנחם-אב

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קח, אך ביאור הענין... עד עמ' 216, בעשיה:

- 17 אֵךְ בִּיאור הָעֵנִין, לְמַה אֲמָרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹנֵם־לְרַבְּכָה
18 שְׁעוֹלָם הָיָה דְּיוֹקָא נִבְרָא בָּהּ – כיוון שהרי הסברנו, שהכוונה
19 היא ל"ה' תתאה", בחינת ה"מלכות" ודיבור שלמעלה, שמהם
20 הרי נבראים כל הנבראים (גם הנבראים של העולמות העליונים
21 שלמעלה מהעולם הזה),
22 אס־כן כיצד אומרים,
23 שדוקא העולם הזה נברא
24 באות ה': יסיבר רבנו הזקן
25 להלן, שהן אמת הדבר
26 שריבוי הנבראים של
27 העולמות העליונים
28 הרוחניים בא גם כן
29 מצירופי אותיות של
30 הדיבור שלמעלה, שמפני
31 שבצירופי אותיות הדיבור
32 שלמעלה ישנם צירופים
33 עד אין קץ, ישנם גם כן
34 נבראים עד אין קץ – אך,
35 הנבראים הרוחניים שהם
- 36 בעלי חכמה ודעת ויש להם ידיעה באלקות, באים מפנימיות
37 אותיות הדיבור שלמעלה, שכפי שהוסבר לעיל זה בא
38 מ"חכמה", שלכן הנבראים הרוחניים הם בעלי ענין של חכמה
39 באלקות; ואילו העולם הזה והחיות שבו קטנים מדי מכדי
40 שיוכלו לקבל ולסבול את האור והחיות של הצורה והפנימיות
41 של האותיות, אלא האור והחיות של העולם הזה באים
42 מהחומר והגוף של אותיות הדיבור (על־דרך־משל, כמו שהדבר
43 באדם, שזה בא מהגוף, מההבל הנובע מהלב דרך הגרון, שהוא
44 הבל וקול גשמי, כך גם למעלה הרי זה בא מההבל שלמעלה
45 ומגוף האותיות). לכן אומרים חכמינו ז"ל על העולם הזה דוקא,
46 שהוא נברא באות ה', המוסבת על ההבל שלמעלה, כפי
47 שהוסבר לעיל. ובלשון רבנו הזקן: הִנֵּה יָדוּעַ לְכָל חֲכָמִי לֵב,
48 בִּי רַבּוֹי הָעוֹלָמוֹת וְהַהִיבְלוֹת אֲשֶׁר אֵין לָהֶם מִסְפָּר, כְּמוֹ
49 שֶׁבְּתוֹכָם¹⁷: "הִישׁ מִסְפָּר לְגִדּוּדֵיו", – הכוונה לעולמות

אגרת הקדש

אך ביאור הענין למה אמרו רז"ל שעה"ז דוקא נברא
בה'. הנה ידוע לכל חכמי לב כי ריבוי העולמות
וההיכלות אשר אין להם מספר כמ"ש היש מספר
לגודויו ובכל היכל וגדוד אלף אלפין ורבוא רבבן
מלאכים וכן נרנח"י מדרגות לאין קץ ובכל עולם
והיכלות מריבוי היכלות שבאצ"י בריאה יצירה הנה
כל ריבויים אלו ריבוי אחר ריבוי עד אין קץ ממש
הכל נמשך ונשפע מריבוי צירופי כ"ב אותיות דבר
ה' המתחלקות ג"כ לצירופים רבים עד אין קץ ותכלית
ממש כמ"ש בספר יצירה שבעה אבנים בונות חמשת
אלפים וארבעים בתים מכאן ואילך צא וחשוב מה

- מעולם ה"עשיה", למעלה מהעולם הזה ולמעלה מעולם
ה"עשיה" הרוחני – שכן, "עולם הזה" שהוא עולם ה"עשיה",
מכוון לא רק לעולם הזה הגשמי, כִּי־אם גם כולל את עולם
העשיה הרוחני – הִנֵּה כָּל רַבּוּיִים אֵלּוּ, רַבּוֹי אֶחָד רַבּוֹי עַד
אֵין קֵץ מִמֶּשׁ, – שיש בהם כל כך הרבה נאצלים ונבראים בלי
קץ ממש, הִכָּל נִמְשָׁךְ וְנִשְׁפָּע מִרַבּוֹי צִרּוּפֵי כ"ב אוֹתוֹת דְּבַר
ה', הַמִּתְחַלְקוֹת – כ"ב האותיות של הדיבור שלמעלה,
מִתְחַלְקוֹת נִסְבֵּן לְצִרּוּפִים רַבִּים עַד אֵין קֵץ וְתִכְלִית מִמֶּשׁ,
– אין קץ ואין סוף לצירופים הנוצרים מכ"ב אותיות הדיבור
שלמעלה, כְּמוֹ שֶׁבְּתוֹכָם ב'סֶפֶר יִצְרָה'²⁰: שֶׁבְּעוֹהֶם²¹ אֲבָנִים
בּוֹנוֹת חֲמִשָּׁת אֲלָפִים וָאַרְבָּעִים בָּתִּים, – ב'ספר יצירה'
נקראות האותיות "אבנים", והמלים – "בתים", המלה מצטרפת
מאותיות, כמו בית שמצטרף מאבנים, ומשבע אותיות אפשר
לצרף חמשת אלפים וארבעים מלים שונות, מִכָּאן וְאֵילָךְ צָא

16. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "עפמש"כ בתו"א (ואוה"ת) עה"פ ועשית גו' ועשו כל חכמי לב". 17. איוב כה, ג. 18. דניאל ז, י.
19. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "מביא ג"ז (וכן בח"א פמ"ז סה, ב) – דלכאורה מה מוסיף (ראה שם רפמ"ח) – וי"ל שזמה מוכיח
דהמדובר ב"גדודים" שנתהוו מאותיות שלכן שייך בהם (גבול ו)מספר, ובכ"ז יש בהם גם בל"ג". 20. פ"ד מ"ב. 21. הרבי שליט"א

1 וְחָשַׁב מֶה שֶׁאֵין הָפֶה יָכוֹל לְדַבֵּר כּו' – ואין האוזן יכולה
2 לשמוע – כל כך הרבה הן האפשרויות לצירופים הרבים
3 המצטרפים מכ"ב האותיות. עד שבע אותיות מונה בספר
4 יצירה מספר הצירופים הנוצרים משתי אותיות, שלש אותיות,
5 עד שבע אותיות. ואילו
6 למעלה משבע אותיות,
7 אפשרויות הצירופים הן
8 כל כך רבות שהם בלי
9 גבול, כך גם באותיות
10 הדיבור שלמעלה, הרי
11 ריבוי הצירופים שיכולים
12 לצרף מזה, הוא בלי קץ
13 ותכלית, ומריבוי
14 הצירופים באים ריבוי
15 הנבראים, שהם ריבוי עד
16 אין קץ. וְהָגַם שֶׁיֵּשׁ
17 בְּמַעֲלוֹת וּמְדִירוֹת
18 הַמַּלְאָכִים וְנִשְׁמוֹת – לא
19 רק הרבה מלאכים
20 ונשמות, אלא גם בְּמֶה
21 וּבְכַמּוֹ מִיְּנֵי מַעֲלוֹת
22 וּמְדִירוֹת הַלּוֹקוֹת לְאֵין
23 קֵץ, גְּבוּהָ עַל גְּבוּהָ –
24 מדרגה אחת – למעלה
25 מהמדרגה השניה,

26 למרות שגם המדרגה הראשונה נעלית ביותר. ואם כל ריבוי
27 הנבראים באים מאותיות הדיבור שלמעלה – ההבדל הוא רק
28 בהצגת וסדר האותיות – הרי לא היה צריך להיות, ההבדל בין
29 מדרגה אחת לשניה, בבחינת גבוה על גבוה, – הִנֵּה הַכֹּל –
30 התחלוקת המדרגות, גם גבוה על גבוה, נִמְשָׁךְ לְפִי חֲלוּפֵי
31 הַצִּירּוּפִים – דכ"ב אותיות שבאים גם כן בחילוף הצירופים
32 והתמורות דא"ת ב"ש – הוספת כ"ק אדמו"ר שליט"א,
33 וְהַתְּמוּרוֹת פֶּא"ת פ"ש כו' – בסדר האחר של ה"אלף בי"ת",
34 הסדר של א"ת ב"ש, שהאות אלף (האות הראשונה) מוחלפת
35 באות תי"ו (האות האחרונה), והאות בי"ת (האות השניה)
36 מוחלפת באות שי"ן (האות השניה שלפני האחרונה) וכו'. (וְכַמּוֹ
37 שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּפֶרֶק יב). – ב"שער היחוד והאמונה²² החלק השני
38 של ספר ה"תניא". הרי, למרות שישנו ריבוי מדרגות כזה
39 וחילוקי מדרגות עד אין קץ, אֲךֹּךְ דֶּרֶךְ כָּלָל, הִנֵּה כָּלֵם בְּעֵלֵי
40 חֻקֵּיהֶם וְדַעַת, – ענינם הוא ענין החכמה ודעת באלקות,
41 וְיִוָּדְעִים אֶת בּוֹרְאֵם, מִפְּנֵי הַיּוֹת חֵיתֵם מִפְּנֵימִיּוֹת הָאוֹתִיּוֹת
42 הַנִּמְשָׁכוֹת – פנימיות האותיות נמשכות מִבְּחִינַת חֻקֵּיהֶם
43 עֲלֵאָה, – "חכמה עליונה" וְכַנּוּךְ לְעֵיל. – לכן אומרים על כל
44 הנבראים הנכללים בשם הכללי "עולם הבא", שהם נבראו

אגרת הקדש

שֶׁאֵין הָפֶה יָכוֹל לְדַבֵּר כּו' והגם שיש במעלות ומדרגות
המלאכים ונשמות כמה וכמה מיני מעלות ומדרגות
חלוקות לאין קץ גבוה על גבוה הנה הכל נמשך לפי
חילופי הצירופים והתמורות בא"ת ב"ש כו' (וכמ"ש
בפי"ב) אך דרך כלל הנה כולם בעלי חכמה ודעת
ויודעים את בוראם מפני היות חיותם מפנימיות האותיות
הנמשכות מבחי' ח"ע וכנ"ל. אך העולם הזה השפל
עם החיות שבתוכו קטן מהכיל ולסבול אור וחיות
מבחינת צורת האותיות ופנימיותן להאיר ולהשפיע בו
בלי לבוש והסתר כמו שמאירות ומשפיעות לנשמות
ומלאכים רק ההארה וההשפעה באה ונשפע לעוה"ז
מבחינת חומר וגוף האותיות והיצוניותם שהוא בחינת
ההבל המתחלק לו' הבלים שבקהלת שעליהם העולם
עומד כמ"ש בזה"ק והוא מוצא פי ה' המתלבש בעולם
זהה וכל צבאו להחיותם ובתוכו מלובשת בחינת
צורת אותיות הדבור והמחשבה ממדותיו הקדושות
ורצונו וחכמתו וכו' המיוחדות בא"ס ב"ה בתכלית

ביו"ד, שכן חיותם באה מפנימיות ומאור אותיות הדיבור
שלמעלה, הבא מהיו"ד של שם הוי', אֲךֹךְ הָעוֹלָם הַזֶּה הַשָּׁפֵל,
עַם הַחַיּוֹת שֶׁבְּתוֹכּוֹ, קָטָן מִהַכִּיל וְלִסְבּוֹל אוֹר וְחַיּוֹת
מִבְּחִינַת צוֹרֵת הָאוֹתִיּוֹת וּפְנִימִיּוֹתָן, לְהַאִיר – שהאור
והחיות של פנימיות
האותיות, יאיר בו,
וְלְהַשְׁפִּיעַ בּוֹ בְּלִי לְבוּשׁ
וְהַסְתֵּר בְּמֹוֹ – פנימיות
האותיות, מאירות
וּמְשַׁפְּעוֹת לְנִשְׁמוֹת
וּמַלְאָכִים, – לנשמות
ומלאכים זה מאיר
ומשפיע בלי הלבוש
וההסתר של חומר וגוף
האותיות המתהווה
מההבל²³, רַק הַהֲאָרָה
וְהַשְׁפָּעָה בְּאֵה
וְנִשְׁפָּעַת לְעוֹלָם הַזֶּה
מִבְּחִינַת חֹמֶר וְגוֹף
הָאוֹתִיּוֹת וְהַיְצוֹנִיּוֹתָם,
שֶׁהוּא – חיצוניות
האותיות, היא בְּחִינַת
הַהֶבֶל, – כמו על-דרך
משל חיצוניות וגוף
אותיות הדיבור באדם
המתהווים מההבל הבא מהלב, והוא הבל גשמי, הַמִּתְחַלֵּק לוֹ'
הַבָּלִים שֶׁבְּקִהְלָת²⁴ – בפסוק ב"קהלת"²⁵ מוזכרים שבעה ענינים
של הבל: "הבל הבלים אמר קהלת, הבל הבלים הכל הבל",
"הבל" פעם אחת, "הבלים" לשון רבים, פעמיים, ביחד שלשה,
עוד הפעם "הבל הבלים", שוב שלשה, "הכל הבל" עוד פעם
אחת, וביחד שבע פעמים "הבל". שֶׁעֲלֵיהֶם – על שבעה ההבלים,
הָעוֹלָם עוֹמֵד, בְּמֹוֹ שֶׁכְּתוּב בְּזֵהֶר הַקְּדוֹשׁ²⁶. – "עלמא לא
אתקיים אלא על הבלים שאמר שלמה מלכא" – העולם אינו
מתקיים אלא על ההבלים שאמר שלמה המלך, שהם שבעת
ההבלים האמורים, וְהוּא "מוֹצֵא פִי ה'" הַמִּתְלַבֵּשׁ בְּעוֹלָם
הַזֶּה וְכָל צִבְאוֹ – כל הנבראים שבעולם הזה, לְהַחְיֹתָם, –
שזה ההבל הבא מפי ה', מוצא פי ה', וְכְתוּב – בהבל ובמוצא
פי ה', מְלַבֶּשֶׁת בְּחִינַת צוֹרֵת אוֹתִיּוֹת הַדְּבּוּר וְהַמְחַשְׁבָּה, –
שלמעלה, הבאה – מְמִדּוֹתָיו הַקְּדוֹשׁוֹת וְרִצּוֹנוֹ וְחֻקֵּיהֶם וְכו',
– כמו באדם למשל, שאותיות הדיבור ואותיות המחשבה באות
הרי בגילוי ממדותיו – שמפני שיש לו אהבה ותשוקה לדבר
מסויים, לכן הוא חושב ומדבר אודות אותו דבר, והמדות באות
מרצונו וחכמתו וכו', כך גם למעלה באות אותיות הדיבור
והמחשבה שלמעלה בהתגלות, מהמדות הקדושות ומרצונו

מציין ב"הערות ותיקונים בדרך אפשר", שאולי צריכים לומר "שבע", לשון נקבה, כמו שאומר להלן "בנות", לשון נקבה. 22. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שעי"ז יורד מגבוה ביותר לגבוה שתחתיו כו', הארה דהארה כו' – משא"כ בשינוי הצירוף בלבד דאינו פחות במעלה". 23. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שהוא בטל להמלוכש בו ואינו מסתיר". 24. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "עייג"כ באוה"ת עה"פ". 25. א, א. 26. ח"א קמו, ב.

הוי', ו"חכמה" היא הרי הענין של ביטול באופנו הנעלה ביותר, 21
של "הוא לבדו ואין זולתו" (כפי שרבנו הזקן אומר בהגה"ה 22
שבפרק ל"ה (בחלק הראשון של ספר ה"תניא"), הרי "חכמה" זו 23
מאירה בכללות עולם ה"אצילות", שבכל עניני עולם 24
ה"אצילות" שורר אופן 25
הביטול האמור; בעולם 26
ה"בריא"ה מאירה "ה" 27
עילאה", ספירת ה'בינה' 28
וכל הנבראים של עולם 29
זה (גם נשמות וגם 30
מלאכים) הם בעלי השגה 31

אגרת הקדש

גדולה באלקות; בעולם ה"יצירה" מאירות שש המדות, ועבודת 32
הנבראים שבעולם זה, היא בענין ה"מדות", התפעלות של 33
אהבה ויראה באלקות; ובעולם ה"עשיה" מאירה "ה" תתאה", 34
ספירת ה"מלכות", ועולם זה – הוא עולם המעשה, ומעשה 35
מתוך קבלת עול מלכות שמים. ברם, זהו הנשמה של עולם זה, 36
הבאה מפנימיות צירופי אותיות הדיבור המלוּבשת בהעלם 37
בחומר וגוף האותיות שהוא ה"הבל", ואילו התהוות וחיות 38
העולם עצמו, הם רק מחיצוניות אותיות הדיבור – מזה"הבל", 39
ולכן עולם זה הוא עולם גשמי וחומרי. 40

1 וחכמתו וכו', הַמִּיחָדוּת – מדותיו – הקדושות, ורצונו וחכמתו
2 (הספירות), מאוחדות בְּאִיּוֹסוֹף בְּרוּךְ-הוא בְּתַבְלִית – הרי
3 שהאור שמצורות האותיות, שהוא אור הבא ממדותיו הקדושות
4 ומרצון וחכמה – נמצא רק בתוכו, בפנימיות של "מוצא פי ה"
5 המהווה ומחיה את
6 העולם הזה, ואילו בגילוי
7 אין הדבר כך. ומדיכן 1
8 באה ההתהוות והחיות 2
9 של העולם הזה? – הרי זה 3
10 מחיצוניות וגוף האותיות, 4
11 "הבל" הדיבור שלמעלה.

12 (וזהו שִׁכְתָּב הָאֵרִי וְכִרְוֹנוֹ-לְבָרְכָהּ²⁷, שִׁכְתָּבִי חִיצוֹנִיּוֹת
13 הַכִּלִּים דְּמַלְכוּת דְּאִצְיָלוֹת, הַמְרָמוֹזוֹת בְּה' שֶׁל שֵׁם הַיְוָ"ה
14 בְּרוּךְ-הוא, – "ה" תתאה" שהיא ספירת המלכות, הֵם יִרְדּוּ
15 וְנַעֲשׂוּ 'נִשְׁמָה' לְעוֹלָם הָעֲשִׂיָּה. וְכֵן בְּתוֹב בְּתַקוּנִים²⁸ –
16 ב"תיקוני זוהר", שִׁתְּיוֹד – של שם הוי', הוא – מאיר, בְּאִצְיָלוֹת
17 בְּי, – ו"ה" עילאה" – בעולם ה"בריא"ה, "ו"ו" – בעולם
18 ה"יצירה", וְה' תַּתְּאָה מְקַנְנָת – ומאירה, בְּעֲשִׂיָּה: – ארבע
19 האותיות של שם הוי' הן האלקות של העולמות²⁹; הגילוי
20 שמאיר בעולם ה"אצילות" הוא ספירת ה"חכמה" (י"ד של שם

יום שישי י"ז מנחם-אב

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 216, והנה באדם התחתון... עד עמ' קט, ממנה ח"ו.

לְהַשְׁכִּיל נִפְלְאוֹת חֲכָמָה, וּמִצְמָצֵם שְׁכָלוֹ וּמִחֲשַׁבְתּוֹ בְּאוֹת 62
אֶחָד – אחת, מְדַבְּרוֹ, הֵנָּה זֶה הוּא צִמְצוּם עֲצוּם וְיִרְיָה 63
גְּדוֹלָה לְחֲכָמָתָהּ הַנִּפְלְאָה – כָּכָה מִשְׁלַע-דְּרָגָת-מִשְׁלַע, וְיִתְרִי 64
מִזֶּה לְאֵין קֵץ, הִיָּה צִמְצוּם גְּדוֹל עֲצוּם וְרַב, בְּאֶשֶׁר "בְּדִבְרֵי 65
ה' שְׁמִים נַעֲשׂוּ", בְּשִׁשָּׁת 66

אגרת הקדש

יְמֵי בְּרֵאשִׁית, "וְכִרְוֹת 67
פִּי כָל צִבְאִים", הִיא – 68
דְּבַר ה'" הוּא, אוֹת ה' 69
שֶׁל שֵׁם הַיְוָ"ה בְּרוּךְ- 70
הוא, – שהיא "אֶתָּה 71
קְלִילָא", – אות "קלה", – 72
לא זו בלבד שהיא אות 73
אחת, היא גם נקראת 74
"אתא קלילא", אות 75
"קלה" שאין בה ממש. 76
כְּמוֹ שִׁכְתָּבוֹ: 77

"בְּהִבְרָאִים" – "בְּה' בְּרָאִים", – כמו שכתוב³⁰: "בהבראם", ועל 78
כך דרשו חכמינו ז"ל³¹: "בה' בראם", באות ה' הוא ברא אותם, 79
את תולדות השמים והארץ, שעליהם כתוב "בהבראם", הִיא – 80
האות ה', היא מְקוֹר הַט' מְאֻמְרוֹת שֶׁנִּמְשְׁכוּ מִמָּאֵמֶר רִאשׁוֹן 81
בְּרֵאשִׁית ד' נְמִי – שגם הוא מְאֻמֵּר הוּא³² – על "בראשית" 82

41 להלן יסביר רבנו הזקן, כיצד עושים את ה"שם" על ידי צדקה,
42 כמו שכתוב בזוהר הקדוש: "מאן עביד שמא קדישא בכל יומא,
43 מאן דידיב צדקה למסכנא" – שעל ידי נתינת צדקה לעני
44 "עושים" את שם הוי'. שכן, ירידת אותיות הדיבור שלמעלה
45 משרשן ב"חכמה", הרי זה
46 צמצום גדול ביותר, כמו
47 למשל חכם גדול המבין 5
48 נפלאות חכמה, מצמצם 6
49 את חכמתו באות אחת, 7
50 כך מתלבש הצמצום של 8
51 חכמה ב"ה" תתאה" של 9
52 שם הוי', "הבל" הדיבור, 10
53 וזה בא מנהחס שלמעלה, 11
54 שמצד החסד הוא מצמצם 12
55 עצמו בצמצום זה, וכדי 13
56 לעורר חסד זה – הרי זה

57 על ידי החסד שאדם למטה עושה צדקה וחסד. הרי שבצדקה
58 וחסד של יהודי למטה, הוא "פועל" את ההמשכה מהי"ד של
59 שם הוי' – "חכמה" – לה' של שם הוי' – "מלכות", – הרי שעל
60 ידי צדקה הוא "עושה" וממשיך את שם הוי'. ובלשונו של רבנו
61 הזקן: וְהֵנָּה, בְּאֶדָם הַתַּחְתּוֹן לְמִשְׁלַע, מִי שֶׁהוּא חֲכָם גְּדוֹל

27. ראה ע"ח שמ"ז פ"ב. ובכ"מ. 28. ראה תיקון ו (כג, א). ע"ח שמ"ב ספ"ד. 29. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "עפמשת"ל בח"א פל"ט". 30. בראשית ב, ד. 31. מנחות כט, ב. 32. ר"ה לב, א.

1 אומרים חכמינו ז"ל שגם הוא "מאמר" כמו שאר המאמרים
2 שבהם כתוב הלשון "ויאמר", אלא שהוא המאמר הראשי
3 והמקור לשאר המאמרות³³, היא בחינת חכמה הנקראת
4 "ראשית". — "ראשית חכמה", הרי, הירידה מ"חכמה", מקור
5 תשעה המאמרות,
6 לדיבור, "מלכות" — היא

7 צמצום גדול ביותר. אך
8 אז — בתחילת הבריאה,²
9 היתה המשכה וירידה זו
10 — מ"חכמה" ל"מלכות" —
11 דיבור, בלי אתערוטא
12 דלתתא כלל, — בלי
13 התעוררות מלמטה כלל,
14 כי "אדם אין לעבד"³⁴
15 כי³⁵, — לא היה הרי אז
16 האדם שיעבוד ויעשה את
17 ההתעוררות מלמטה, רק
18 כי חפץ חסד הוא³⁶, —
19 הבריאה היתה מצד זה
20 שהקב"ה הוא חפץ חסד,
21 ו"עולם חסד יבנה"³⁷.
22 וזהו "בהבראם"
23 "באברהם"³⁸, — זה מה
24 שחכמינו ז"ל אומרים על

אגרת הקדש

חכמה הנקראת ראשית אך אז היתה המשכה וירידה
זו בלי אתדל"ת כלל כי אדם אין לעבוד כו' רק כי
חפץ חסד הוא ועולם חסד יבנה וזהו בהבראם באברהם
כי חסד לאברהם כו'. אך אחר בריאת האדם לעבדה
כו' אזי כל אתדל"ע לעורר מדת חסד עליון הוא
באתדל"ת בצדקה וחסד שישראל עושין בעולם הזה
לכן אמרו רז"ל כל האומר אין לו אלא תורה בלי גמ"ח
אפילו תורה אין לו אלא לעסוק בתורה ובגמ"ח כי
הנה הגם דאורייתא מחכמה נפקת ובאורייתא מתקיים
עלמא ובאינון דלעאן בה כי בדבורם ממשיכים הארות
והשפעות (ניא והשראות) ח"ע מקור התורה לבחינת
אותיות הדבור שבהן נברא העולם כמאור"ל א"ת בנך
אלא בונך הרי המשכה זו היא בחינת ירידה גרולה
ולזה צריך לעורר חסד עליון הנמשך כמים ממקום
גבוה למקום נמוך באתדל"ת בצדקה וחסד תתאה
שממשיכי חיים וחסד להחיות רוח שפלים ונרכאים.
וזהו אל יתהלל חכם בחכמתו כו' כ"א בואת יתהלל
הפסוק "בהבראם" שזה אותיות "באברהם", כי³⁹ חסד
לאברהם⁴⁰. — אברהם הוא בחינת חסד, וזהו "בהבראם —
באברהם", שהבריאה היא ממדת החסד. אך אחר בריאת
האדם — שענינו הוא "לעבדה כו'", — ולהמשיך המשכות על
ידי התעוררותו מלמטה, אזי כל אתערוטא דלעילא — כל
התעוררות שמלמעלה לעורר מדת חסד עליון, הוא
באתערוטא דלתתא, — על ידי ההתעוררות והעבודה של
האדם למטה, שהוא מעורר וממשיך את החסד העליון, בצדקה
וחסד⁴¹ שישראל עושין בעולם הזה. — הרי, על ידי צדקה
וחסד שיהודי עושה למטה, הוא ממשיך מהיד"ד של שם הוי' —
מ"חכמה" — לה' של שם הוי' — "מלכות", — הרי שהוא "עושה"
וממשיך את שם הוי'. לכן אמרו רבותינו וקרונום לברכה⁴²:

33. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "צע"ג אם אפ"ל בפ"י דבה"א בראם — לאחר שכתב ישנו המאמר דבראשית ברא גוי! שלכן הוא
מקור רק לט' מאמרות!". 34. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה מאי קמ"ל? וי"ל דטובא קמ"ל — שולל אתדל"ת גם דנשמות,
ומכריח זה מקרא דאדם אין גוי. ועפ"י תומתק ההדגשה 'אתדל"ת כלל'. 35. בראשית ד, ה. 36. מיכה ז, יח. 37. תהלים פט, ג.
38. ב"ר פ"ב, ט. 39. מיכה ז, כ. 40. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ג"פ חסד, כי צ"ל אתדל"ע מצ"ע שיתאוו (1) עולמות שלמע'
מהשתל' — שישכיל "נפלאות חכ" (במשל דאדם התחתון דלעיל — כי מהרע"צ הנשמה פשוטה אלא שהכחות כלולים בה — ראה ח"א
פנ"א) ע"י חפץ חסד (שבתענוג — חפץ, 2) עולם האצ"י — שכלו ומה' (שבמשל) ע"י עולם חסד יבנה (ז"י הבנין — ספי' דאצ"י), (3)
בי"ע ועד עוה"ז — "מצמצם כו' באות כו'" (שבמשל) ע"י בהבראם (בריאה כו') חסד (שנמשך ונותן) לאברהם. וי"ל שלכן מוסיף בזה
"וזהו" בהבראם — כי רק זה באתגליא. ולמטה (ובפרטיות) יותר (וראה ח"א רפמ"ט): חפץ (עתיקא — בבינה) חסד הוא (בריאה — בורא
חשך) — ראשונה, עולם חסד יבנה (יצירה — עולם "המדות") — וא"ו, בהבראם באברהם כי חסד כו' (עשי' — ראה לקמן סט"ו) — ה'
אחרונה". 41. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בתחילת האגה"ק צדקה לחוד. מכאן ואילך כמה שינויים: צדקה וחסד, גמ"ח, צדקה
וחסד, צדקה וגמ"ח וכו'". 42. יבמות קט, ב. 43. זח"ב קכא, א. ובכ"מ. 44. זח"ב ר, א. ובכ"מ. 45. זח"א מז, א. ועוד. 46. ברכות
סד, א. 47. ירמי' ט, יב.

- 1 בְּחֻמָּתוֹ כּו', כִּי אִם בְּזֹאת יִתְהַלֵּל כּו', – השכל וידוע
 2 אותי⁴⁸, ומסיים שמשכיל באופן: כִּי אֲנִי ה' עֹשֶׂה חֶסֶד כּו', –
 3 הרי שמהללים את ה"חכמה" כשהיא עושה ופועלת חסד, שאז
 4 ה' עושה חסד, כִּי חֶסֶד
 5 – שהאדם עושה וממשיך
 6 את החסד שלמעלה, 1 כּו' כִּי אֲנִי ה' עֹשֶׂה חֶסֶד כּו' כִּי הַחֶסֶד הוּא הַמְּמַשֵּׁךְ
 7 שִׁי אֲנִי ה' עֹשֶׂה חֶסֶד – 2 חיי החכמה למטה וא"ל הרי נקראת חכמתו לברו בלי
 8 שבעשיה, הוּא הַמְּמַשֵּׁךְ 3 המושכת חיים ממנה ח"ו.
 9 חֲנִי הַחֶכְמָה לְמִטָּה, –

אגרת הקדש

- 10 שבאותיות הדיבור יומשך מקור הנבראים, כדי שזה יומשך
 11 למטה. וְאִם לֹא – אם חסרה עשיית החסד, וישנו רק הענין של
 12 חכמה – של לימוד התורה בלבד, הָרִי נִקְרָאת "חֻמָּתוֹ"
 13 לְבָדוֹ, – ככתוב "אל
 14 יתהלל חכם בחכמתו" –
 15 בחכמה שלו, בְּלִי
 16 הַמְּשַׁכֵּת חַיִּים מִמֶּנָּה –
 17 ה"חכמה" שלמעלה, חֶסֶד
 18 וְשָׁלוֹם.

יום שבת קודש י"ח מנחם-אב

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קט, ובוה יובן מ"ש... עד עמ' 218, יבינו:

- 19 וּבֹהַ יוֹכֵן מַה שֶּׁכָּתַב הָאֲרִיז"ל⁴⁹, שֵׁשׁ שָׁנִי מִיָּנִי נִשְׁמָוֹת
 20 בְּיִשְׂרָאֵל: נִשְׁמָוֹת תְּלִמְדֵי חֻמָּיִם הָעוֹסְקִים בְּתוֹרָה כָּל
 21 יְמֵיהֶם⁵⁰, וְנִשְׁמָוֹת בְּעָלֵי מִצְוֹת הָעוֹסְקִים בְּצִדְקָה וְגִמְלוֹת
 22 חֻסְדִּים, דְּלִכְאוּרָתָהּ, הָרִי גַם תְּלִמְדֵי חֻמָּיִם צְרִיכִים לְעֶסֶק
 23 בְּגִמְלוֹת חֻסְדִּים,
 24 בְּמִאֲמָר רְבוּתֵינוּ
 25 וְכִרְוִנָם לְכִרְכָּה, 4
 26 שִׁי אֶפְלוּ תוֹרָה אֵין לֹא. 5
 27 – אם הוא אומר שאין לו
 28 אלא תורה בלי גמילות
 29 חסדים, גם תורה אין לו. 8
 30 אִסְכֵּן כִּיצַד אֹמֵר 9
 31 הָאֲרִיז"ל שִׁישְׁנו סוּג שֶׁל 10
 32 נִשְׁמָוֹת הָעוֹסְקוֹת בְּתוֹרָה 11
 33 כֹּל יְמֵיהֶן? אֶלָּא – יִסְבִּיר 12
 34 רַבֵּנוּ הֹזֵק לַהֲלֹךְ, שֶׁאֵין 13
 35 הַכוּוֹנָה שֶׁנִּשְׁמָוֹת אֵלוֹ 14
 36 מִתַּעֲסֻקוֹת בְּתוֹרָה בִּלְבַד 15
 37 וְאֵינֶן עוֹסְקוֹת בְּגִמְלוֹת 16
 38 חֻסְדִּים ח"ו, אֵלָּא הַכוּוֹנָה 17
 39 הִיא שֶׁעִיקֵר עֲנִיִּין הוּא 18
 40 תוֹרָה, שֶׁתְּלִמְדֵי¹⁹
 41 חֻמָּיִם שֶׁתּוֹרָתָן עֶקֶר 20
 42 וְרֵב יְמֵיהֶם בָּהּ, וּמַעֲוֹת

אגרת הקדש

- וּבֹהַ יוֹכֵן מ"ש הָאֲרִיז"ל
 שֵׁשׁ ב' מִיָּנִי נִשְׁמָוֹת בְּיִשְׂרָאֵל נִשְׁמָוֹת ת"ח הָעוֹסְקִים
 בְּתוֹרָה כֹּל יְמֵיהֶם וְנִשְׁמָוֹת בְּעָלֵי מִצְוֹת הָעוֹסְקִים בְּצִדְקָה
 וְגִמְלוֹת. דְּלִכְאוּרָה הָרִי גַם ת"ח צְרִיכִים לְעֶסֶק בְּגִמְלוֹת
 כְּמֵאֲרִז"ל שֶׁאֶפְלוּ תוֹרָה אֵין לוֹ אֵלָּא שֶׁהִתְחַלְּתָה שְׁתוֹרָתָהּ
 עִיקֵר וְרֹב יְמֵיהֶם בָּהּ וּמַעֲוֹת יְמֵיהֶם בְּגִמְלוֹת הִנֵּה פְעוּלָתָהּ
 אֲתַעֲרוּתָם דִּלְתַּתָּא לְעוֹרֵר חֶסֶד עֲלִיָּן לְהַמְשִׁיךְ וּלְהוֹרִיד
 אִוָּא"ם הַמְּלוּבֵשׁ בַּחכ"ע מִקּוֹר תוֹרָה ה' שֶׁבִּפְיָהֶם הוּא
 רַק לְעוֹלָם הַנִּשְׁמָוֹת שֶׁבְּבִרְיָאָה ע"י עֶסֶק הַתְּלִמּוּד
 וְלִמְלָאכִים שֶׁבִּיצִירָה ע"י לִימוּד הַמִּשְׁנָה יַעֲן הִיּוֹת חִיּוֹת
 הַנִּשְׁמָוֹת וְהַמְּלָאכִים נִשְׁפָּעוֹת מִצִּירופֵי אוֹתוֹת הַדִּיבּוּר
 הִיא תוֹרָה שֶׁבִּע"פ וּמִקּוֹר הָאוֹתוֹת הוּא מִח"ע כִּנ"ל אֶךְ
 לְהַמְשִׁיךְ וּלְהוֹרִיד הָאֲרָה וְחִיּוֹת מִבְּחִינַת הַבֵּל הָעֲלִיָּן
 ה' תִּתָּאָה לְעוֹלָם הַזֶּה הַשֶּׁפֶל שֶׁהוּא צִמְצוּם גָּדוֹל בִּיתֵּר
 עֹז לֹא דִי בִּאֲתַעֲדֵל"ת שֶׁל ת"ח הָעוֹסְקִים מִיעוּט יְמֵיהֶם
 בְּצִדְקָה וְגִמְלוֹת אֵלָּא עַל יְדֵי אֲתַעֲרוּתָהּ דְּבַעֲלֵי מִצְוֹת
 הָעוֹסְקִים רֹב יְמֵיהֶם בְּצִדְקָה וְגִמְלוֹת (וְכַמּו"ש בִּלְק"א

- גָּדוֹל בִּיתֵּר עֹז – הָרִי זֶה אֹפֵן צִמְצוּם אַחֵר לִגְמָרִי כְּדִי שֶׁהָאוֹר
 יוֹמֶשֶׁךְ בְּעוֹלָם הַשֶּׁפֶל, לֹא דִי⁵² בְּאֲתַעֲרוּתָהּ דִּלְתַּתָּא –
 הַתַּעֲרוּרוֹת מִלְּמַטָּה, שֶׁל תְּלִמְדֵי חֻמָּיִם הָעוֹסְקִים מַעֲוֹת
 יְמֵיהֶם בְּצִדְקָה וְגִמְלוֹת חֻסְדִּים, אֶלָּא עַל־יְדֵי אֲתַעֲרוּתָהּ –
 הַתַּעֲרוּרוֹת, דְּבַעֲלֵי מִצְוֹת הָעוֹסְקִים רֹב יְמֵיהֶם בְּצִדְקָה
 וְגִמְלוֹת חֻסְדִּים (וְכַמּו"ש שֶׁנִּתְבָּאָר בְּלִקוּטֵי אֲמָרִים – בִּסְפָר
 ה"תניא", בְּחֶלֶק א פָּרָק לר). – שֶׁם הוּא אֹמֵר, שֶׁעַל יְדֵי נִתְיֵנָה
 צִדְקָה, שֶׁהוּא נוֹתֵן חוֹמֶשׁ בִּלְבַד – נַעֲשִׂית כֹּל יִגִּיעֲתוֹ לִפְרִנְסָתוֹ –

- יְמֵיהֶם – הֵם עוֹסְקִים בְּגִמְלוֹת חֻסְדִּים, הִנֵּה פְעֻלַּת אֲתַעֲרוּתָם
 דִּלְתַּתָּא – ה"פעולה" מִהַתַּעֲרוּרוֹת שֶׁלְּמַטָּה, לְעוֹרֵר חֶסֶד
 עֲלִיָּן, לְהַמְשִׁיךְ וּלְהוֹרִיד אוֹר־אֵי-סוּף הַמְּלָבֵשׁ בְּחֻמָּה
 עֲלֵאָה, – ב"חכמה עליונה", שֶׁהִיא מִקּוֹר תוֹרָה ה' שֶׁבִּפְיָהֶם,
 47 – בְּדִיבּוּר דְּבִרֵי תוֹרָה, אִסְכֵּן הֵיכָן הֵם מִמְּשִׁיכִים זֹאת? – הוּא
 48 רַק לְעוֹלָם הַנִּשְׁמָוֹת שֶׁבִּעוֹלָם הַבְּרִיָּאָה – שֶׁהֵם מִמְּשִׁיכִים שֶׁם
 49 עַל־יְדֵי עֶסֶק הַתְּלִמּוּד, – גִּמְרָא הַכוֹלֵלָה הַטַּעֲמִים וְהַשְׁקָלָא
 50 וְטִרְיָא שֶׁל הַהִלְכוּת, שִׁישׁ לֶכֶךְ שִׁיכוֹת לְעוֹלָם ה"בְּרִיָּאָה" – עוֹלָם

48. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שג"ז חכמה ואדרבא עיקרה". 49. לע"ע לא מצאנו מקורו. 50. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וכל השאר נכללים במין הב' – ולכן ל"נ בהב' – כל ימיהם". 51. תקי"ז בהקדמה ("פתח אליהו"). 52. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אבל מוכרחת היא – כי ההמשכה צריכה לעבור דרך בריאה ויצירה".

קדישא" - מי שעושה את השם הקדוש, "דעבד" דיקא, - 24
המלה "עבד" היא בדיוק, פי באתערותא דלתתא - 25
בהתעוררות מלמטה, בצדקה וחסד תתא - בעשיית צדקה 26
וחסד כאן למטה, מעורר חסד עליון, - החסד שלמעלה, 27
להמשיך אור אין-סוף 28
מבחינת חכמה עלאה - 29
"חכמה עליונה" שהיא 30
יו"ד של שם, - הוי', לה' 31
של שם, - הוי', מבחינת 32
הדבור ורוח פיו ותברך, 33
כדי להשפיע לעולם 34
העשיה. - זהו דיוק הלשון 35
"עבד" בלשון הוזהר 36
במקום הלשון "עושה", 37
עשיה. שכן, על ידי מעשה 38
הצדקה הוא ממשיך אור 39
אין-סוף בעולם ה"עשיה", 40
ועל-דבר-משל⁵⁵, 41
להבדיל הבדלות אין 42
קין, כמו שאדם אינו 43
מדבר אלא לאחרים 44
45 (ולא כשהוא בינו לבין עצמו), ואין מצמצם שכלו
46 ומחשבתו בדבורו אליהם. והמשכילים יבינו:

1 מכון לשבתו יתברך, ובחסד שלו הוא מעורר את ה"דרועא
2 ימינא", את החסד שלמעלה, ולכן נקראו - בעלי המצוות,
3 "תמכי אוריתא"⁵³, - הם תומכים בתורה (עצמה), לא רק
4 בלומדי תורה, אלא הם תומכים את התורה עצמה. שכן, הם
5 ממשיכים שהואור
6 שמשורש ומקור התורה
7 יאיר למטה, והן בחינות
8 ומדרגות נצח והוד, - 1
9 נצח והוד הם "תרין" 2
10 שוקין"⁵⁴, כמו ה"שוקיים" 3
11 שעליהם עומד האדם על 4
12 הארץ, כך הם ממשיכים 5
13 את התורה למטה בעולם 6
14 זה, להיותן - מפני שהם 7
15 ממשיכין אור התורה 8
16 למטה לעולם העשיה. 9
17 ובה יובן⁵⁵ למה נקרא 10
18 הצדקה בשם "מעשה", 11
19 כמו שכתוב⁵⁶: "והיה" 12
20 מעשה הצדקה שלום", 13
21 - הרי שהוא קורא לצדקה
22 בשם "מעשה", על שם שפעלתה להמשיך אור ה' לעולם
23 העשיה. וזהו דקדוק לשון זתר הקדוש: "מאן דעבד⁵⁷ שמא

אגרת הקדש

בח"א פל"ד) ולכן נקראו תמכי אורייתא והן בחינות ומדרגות נו"ה להיותן ממשיכין אור התורה למטה לעולם העשיה. ובה יובן למה נקרא הצדקה בשם מעשה כמו"ש והיה מעשה הצדקה שלום ע"ש שפעולתה להמשיך אור ה' לעולם העשיה. וזהו דקדוק לשון זוה"ק מאן דעבד שמא קדישא דעבד דייקא כי באתערותא דלתתא בצדקה וחסד תתא מעורר חסד עליון להמשיך אור א"ס מבחינת חכמה עלאה ויו"ד של שם לה' של שם בחינת הדבור ורוח פיו יתברך כדי להשפיע לעולם העשי' ועד"מ להבדיל הבדלות אין קין כמו שאדם אינו מדבר אלא לאחרים (ולא כשהוא בינו לבין עצמו) ואז מצמצם שכלו ומחשבתו בדבורו אליהם והמשכילים יבינו:

53. ע"פ משלי ג, יח. וראה זח"ג נג, ב. שו"ע יו"ד סרנ"א ס"ט. ובכ"מ. 54. תקו"ז בהקדמה ("פתח אליהו"). 55. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה אינו נוגע כ"כ כאן (כ"א סי"ב). ויומתק עמפ"ש כ הרמ"ז (ניצוצי אורות בזח"ג שם)". 56. ישעי' לב, יז. 57. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה פשוט דצ"ל "עבד". וראה זח"ג שם (קיב. ב). 58. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה: (1) מה חסר לולא סיום זה, (2) פי' "המשכילים יבינו" - מה? (3) מה מוסיף בהמוסגר בחצו"ג, ועוד. ואולי י"ל (בנקודה עכ"פ): אינו מובן כלל - מהי השייכות דכל הביאור לענין שמו של הקב"ה? ה' ראשונה - היא גילוי וכו' דהיו"ד כנ"ל, וא"כ הוא ההכרח דרא"ו וה' תתא? ולמה אינו מוכרח בעוה"ב? אמרז"ל עד שלנבה"ע (לא עוה"ב ולא עוה"ז) ה' הוא ושמו בלבד - וע"פ הנ"ל מהו ענין ג' אותיות אחרונות דהשם? ועוד. וע"ז מבאר דישינו בינו לבין עצמו (אלא שה"אחרים" יודעים עד"ז כש"מדבר" "אליהם") שצ"ל צמצום "שכלו ומח' (רק) בדיבורו אליהם", שישנו "בינו לבין עצמו" - ב' ענינים (שמו הוא - אבל גם שמו "בלבד"), שגם ח"ע - הוא שם, וכו'. והמשכילים יבינו (כ"ז, ואיך) ששם - כמו ענין הדיבור - ג"כ א"צ בינו לבין עצמו כו' - ובכנה"ל בדיבור".

המשך ביאור למס' שבת ליום שבת קודש עמ' א

14 שעליו להתיר לגסה, שהרי עבורה הריסוק הוא ודאי רק השבחת
15 האוכל, וכך היה למשנה לומר 'רבי יהודה מתיר בחרובין לגסה/
16 כיון שזו טירחה באוכל.
17 מתרצת הגמרא: מי סגרת - וכי סברת שרבי יהודה שנקט דקת,
18 התכוין לבהמה דקת ממש, אין זה כך, אלא מאי - מה הכוונה דקת,
19 בהמה גסה, ומאי קרי לה - ומדוע קרא לה דקת, דייקא באוכלא
20 - משום שהיא לועסת היטב את האוכל ומדיקה אותו.
21 מקשה הגמרא: הא מדקתני רישא - הלא ממה ששנינו ברישא של
22 המשנה בדברי תנא קמא אין מרסקין וכו' בין דקת ובין גסה מובן
23 שהכוונה לבהמה הדקה והגסה, מכלל דרבי יהודה שחולק על תנא
24 קמא כשהוא אומר דקת בהמה דקת ממש קאמר. מסיימת הגמרא:
25 קשיא - נשאר קושיא על רב הונא.
26 הגמרא מקשה על רב יהודה ממשנה להלן (קנ"ג): תא שמע מחתכין

1 רבי יהודה לרסק את החרובים לבהמה גסה לא התיר לרסק, אי
2 אגרת בשלמא - זה מובן אם תאמר שתנא קמא שאסר לרסק
3 חרובין סבר (כדברי רב יהודה) שמיטתה באוכלא לא מרחינן, שווי
4 משוין - אבל לתקן דבר שיהא ראוי לאכילה התירו (וחרובים
5 לדעתו ראויים לאכילה ללא ריסק) על כן לא התיר לרסקם, תיינו
6 דקא אמר רבי יהודה, שריסקו החרובין לדקת, נמי שווי אוכלא הוא
7 גם נחשב לתיקון אוכל ומותר, אלא אי אגרת שתנא קמא סבר
8 וכדברי רב הונא ששווי אוכלא לא משוין - שתיקון אוכל אסור
9 אבל מיטתה באוכלא מרחינן - לטרות בהשבחת האוכל מותר
10 ואסר לרסק חרובים לפי שסבר שאינם ראויים לאכילה אף
11 לבהמה גסה ללא ריסק, אם כן רבי יהודה דמתיר פחורבין לדקת
12 טעמו הוא משום שראויים החרובים לדקת אף ללא ריסק, ולפי
13 זה לא מובנים דבריו שהתיר רק לדקת ולא לגסה הלא כל שכן

יום ראשון

יום שישי

יב מנחם אב

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: ואתחנן, ששי עם פירש"י.
תהלים: סוסח.
תניא: אך מי . . . תדרשנו.

דער רבי - אדמו"ר הזקן - האָט געזאָגט פון מעזריטשער מגיד פון בעש"ט'ס וועגען: ואהבת לרעך כמוך איז א פירוש וביאור אויף ואהבת את ה' אלקיך. אז מ'האָט האָלט א אידען, האָט מען האָלט דעם אויבערשטען, ווייל א איד האָט דאָך אין זיך א חלק אלקה ממעל, איז אז מ'האָט האָלט דעם אידען, דעם אינוועניג פון איהם, ממילא האָט מען האָלט דעם אויבערשטען.

הרבי - אדמו"ר הזקן - אָמר בַּשֵּׁם המגיד ממעזריטש, מִשְׁמוֹ שֶׁל הַבַּעַל-שֵׁם-טוֹב: "וְאַהֲבַת לְרַעְךָ כְּמוֹךָ" הוּא פִּירוּשׁ וּבִיאור עַל "וְאַהֲבַת אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ": כַּאֲשֶׁר אוֹהֲבִים יְהוּדִי, אוֹהֲבִים אֶת הַקָּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא, שֶׁכֵּן יְהוּדִי יֵשׁ לוֹ הָרִי בְּתוֹכוֹ חֵלֶק אֱלֹקָה מִמַּעַל, הָרִי שֶׁכַּאֲשֶׁר אוֹהֲבִים אֶת הַיְּהוּדִי, אֶת הַפְּנִימִיּוֹת שָׁבוּ, מִמִּילָא אוֹהֲבִים אֶת הַקָּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא.

יום שני

שבת

יג מנחם אב

ה'תש"ג

בשעת קריאת עשה"ד עומדים ופניהם אל הס"ת.

שיעורים. חומש: ואתחנן, שביעי עם פירש"י.
תהלים: סט-עא.
תניא: ד. אין . . . קו בצדקה.

בשעת קריאת עשרת הדברות עומדים ופניהם אל הספר-תורה.

"וְדַבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ גו'", וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנּוּם לְבִרְכָּה: "וְדַבַּרְתָּ בָּם - בְּדַבְּרֵי תוֹרָה הַכְּתוּב מְדֻבָּר". אָמְנָם בְּעֶסֶק הַתּוֹרָה גּוֹפֵא יֵשׁ כַּמָּה חֲלוּקֵי מַדְרָגוֹת, וּמִכָּאֵר כָּאֵן כָּל הַמַּדְרָגוֹת: בְּשִׁבְתְּךָ בְּבִיתְךָ - הוּא מַעֲמֵד הַנִּשְׁמָה לְמַעַלָּה בְּאוֹצֵר הַנִּשְׁמוֹת, קִדְּם יִרְדְּתָהּ לְמַטָּה, וְעוֹסֶקֶת שָׁם בְּתוֹרָה. בְּלִכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ - קָאִי עַל הַזְמַן שֶׁהַנִּשְׁמָה יוֹרֶדֶת מֵעוֹלָם לְעוֹלָם וּמַמְדְּרָגָה לְמַדְרָגָה, עַד בּוֹאָה לְמַטָּה לְעוֹלָם הַתַּחְתּוֹן לְהִתְלַבֵּשׁ בְּגוֹף גִּשְׁמִי, וּמִתְחִיל לִלְכֹּת בְּדֶרֶךְ עוֹלָם זֶה עַד יָמֵי זְקֵנָה וְשִׁיבָה, עַד וּבִשְׁכַּבְּךָ בְּבּוֹא יָמֵי פְקֻדָּתוֹ, וְגַם אִזְ הִנֵּה הַתּוֹרָה תִּשְׁמֹר עָלָיו כְּמִכָּאֵר בְּשִׁשִּׁי דְּאֲבוֹת, עַד וּבִקְרִימָךְ כְּאִמּוֹר "וְהִקִּיצוּת גו'".

יום שלישי

יום ראשון

יד מנחם אב

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: עקב, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: עב-עו.
תניא: וזהו צדק . . . סלה אכ"ר.

במנחה אין אומרים תחנון.

י"ד מנחם אב תש"א - נִמְלָאוּ חֲמִשִּׁים שָׁנָה מִיּוֹם שֶׁאָמַר לִי אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הַרְש"ב] שְׂאֵתְחִיל לְרִשֵּׁם הַסְּפּוּרִים שֶׁמִּסְפֵּר לִי. כַּאֲשֶׁר הַתַּחֲחִיל ה"צֶמַח צְדָק" לְכַתֵּב בְּעֵינֵי נִגְלָה וְחִסְדִּיּוֹת, אָמַר לוֹ אֲדַמּוּ"ר הַזֶּקֶן: "וְקִנְיָה לְךָ חֵבֶר", וְקִנְיָה (קוֹף בְּקִמְז, נוֹן בְּסִגּוּל) - לְשׁוֹן קוֹלְמוֹס - לְךָ חֵבֶר. פֶּעַם אָמַר אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הַרְש"ב] בַּשֵּׁם אֲדַמּוּ"ר הַזֶּקֶן: וְקִנְיָה - לְשׁוֹן קוֹלְמוֹס - לְךָ חֵבֶר, וּפְרִשׁ אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הַרְש"ב]: קוֹלְמוֹס הֵלֶב; שֶׁכָּל דְּבַר שְׁלּוּמִדִּים צָרִיךְ "לְחִיּוֹת" אוֹתוֹ.

יום
רביעי

יום שני

טו מנחם אב

ה'תש"ג

אין אומרים תחנון.

שיעורים. חומש: עקב, שני עם פירש"י.

תהלים: עז-עח.

תנאי: ה. ויעש . . . 214 שמבין הכל.

וּשְׁם אֲדָנִי אָבִי מוֹרֵי וְרַבִּי [הַרְש"ב]: מַעֲלֵת טו בָּאֵב עַל כָּל טו בַּחֲדָשׁ, שֶׁזֶהוּ רַק הַשְׁלָמוֹת בְּהַגְלִי, אָבֵל מִכָּל-מָקוֹם הִיא רַק בְּחִינַת מִקְבֵּל, אָבֵל בְּטו בָּאֵב הָאוֹר בָּהּ בְּקַבִּיעוֹת, לְפִי שֶׁהַעֲלִיָּה הִיא לְפִי עֶרֶךְ עֶצֶם הִירִידָה דְתַשְׁעָה בָּאֵב, .. וְזֶהוּ "תִּשְׁשׁ כַּחַה שֶׁל חֲמָה", עֲכו"ם [=עוֹבְדֵי כוֹכָבִים וּמַזְלוֹת] מוֹנִים לְחֲמָה בִישָׂא, וּבִט"ו תִּשְׁשׁ כו' בְּמִכָּל-שָׁכֵן מִזְמַן הַבֵּית שֶׁהָיוּ נִכְנָעִים לְשִׁלְמָה, כָּל-שָׁכֵן לְעֵתִיד, "וְנִהְרֹו אֵלָיו", בְּבִחִינַת בְּטוֹל לְגַמְרִי, וְאֵת רוּחַ הַטְּמָאָה אֶעְבִּיר כו', וּמַעֲיֵן זֶה בְּטו בָּאֵב תִּשְׁשׁ כו'.

יום
חמישי

יום שלישי

טז מנחם אב

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: עקב, שלישי עם פירש"י

תהלים: עט-פב.

תנאי: אך . . . קח וי"ב ע"ש.

נְסִיעוֹת הַבַּעַשׁ"ט בְּתַחֲלִית הַהַתְגַּלוֹת שֶׁלוּ הָיוּ ע"ד שְׁלֹשָׁה עֲנִינִים: פְּדִיּוֹן שְׁבוּיִם, חִיּוּק הַתּוֹרָה וִירֵאת שָׁמַיִם, הַתְגַּלוֹת פְּנִימִיּוֹת הַתּוֹרָה. אֲדָמוֹ"ר הָאֲמַצְעִי הִ' מִבְּאֵר בּוֹזָה: גְּלִיָּא שְׁבַתוֹרָה נִקְרָא מִים אוֹן צו וואסער גִּיט מַעַן. פְּנִימִיּוֹת הַתּוֹרָה נִקְרָא אֵשׁ אוֹן פֶּאָר פִּיעֶר הָאָט מַעַן מוֹרָא. דַּעַרפֶּאָר דֶּאָרף דַּעַר מִשְׁפִּיעַ גִּיין צוֹם מִקְבֵּל אוֹן זֶאָגַען אִיהֶם: הָאָב קִיין מוֹרָא נִיט ווייל ה' אֵלֶיקִיךְ אֵשׁ אוֹכְלָה הוּא.

נְסִיעוֹת הַבַּעַל-שֵׁם-טוֹב בְּתַחֲלִית הַהַתְגַּלוֹת שֶׁלוּ הָיוּ עַל דְּבַר שְׁלֹשָׁה עֲנִינִים: פְּדִיּוֹן שְׁבוּיִים, חִיּוּק הַתּוֹרָה וִירֵאת שָׁמַיִם, הַתְגַּלוֹת פְּנִימִיּוֹת הַתּוֹרָה. אֲדָמוֹ"ר הָאֲמַצְעִי הִ' מִבְּאֵר בּוֹזָה: גְּלִיָּא שְׁבַתוֹרָה נִקְרָא "מִים", וְאֵל מִים - הוֹלָכִים. פְּנִימִיּוֹת הַתּוֹרָה נִקְרָא "אֵשׁ", וּמֵאֵשׁ - מִפְּחָדִים. לָכֵן צָרִיךְ הַמִּשְׁפִּיעַ לְלַקֵּת אֶל הַמִּקְבֵּל וְלֹמַר לוֹ: אֵל תִּירָא, כִּי "ה' אֵלֶיקִיךְ אֵשׁ אוֹכְלָה הוּא".

יום
שישי

יום רביעי

יז מנחם אב

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: עקב, רביעי עם פירש"י.

תהלים: פג-פז.

תנאי: אך ביאור . . . קח ח"ע כנ"ל.

אֲדָמוֹ"ר הַצ"צ בִּיאָר מַה שְּׁמִיחָסִים אֵשׁ לְפָנִימִיּוֹת הַתּוֹרָה, לְפִי שֶׁהִיא הַנּוֹתֶנֶת חַיּוֹת בְּגִלְיָא שְׁבַתוֹרָה: אִז עַר לַעֲרַעֲנֵט אַ הִלְכָּה אוֹן ווייס אִז דִּי זַעֲלַבַּע הִלְכָּה וועט עַר לַעֲרַנַּען נֶאָךְ מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אִין גֵּן עֵדֶן גִּיט עַס אַרִיין אַ פִּיעֶרַעַל.

אֲדָמוֹ"ר הַצ"מח צִדֵּק" בִּיאָר מַה שְּׁמִיחָסִים אֵשׁ לְפָנִימִיּוֹת הַתּוֹרָה, לְפִי שֶׁהִיא הַנּוֹתֶנֶת חַיּוֹת בְּגִלְיָא שְׁבַתוֹרָה: כְּשֶׁהוּא לֹמֵד הִלְכָּה וְיֹדֵעַ שְׂאֵת אוֹתָהּ הִלְכָּה הוּא יִלְמַד לְאַחַר מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בְּגֵן-עֵדֶן - זֶה מִחֲדִיר בּוֹ הַתְּלַהֲבוֹת.

שבת
קודש

יום חמישי

יה מנחם אב

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: עקב, חמישי עם פירש"י.

תהלים: פס.

תניא: אך עולם . . . 216 בעש"י.

אדמו"ר האמצעי אמר בשם רבינו הזקן: אהבת ישראל בעדארף דערנעמען ביז מיצוי הנפש.

אדמו"ר האמצעי אמר בשם רבינו הזקן: אהבת ישראל צריכה "לתפס" עד מצוי הנפש.

המשך ביאור למס' שבת ליום שני עמ' א

תרווייהו - שאמרו שניהם, חשבונות של מצות, כגון כמה צריכים
העניים לפרנסתם, מותר לחשבן בשבת, ואם היה הדיבור אסור מן
התורה אף במקום מצוה יש לאסרו, כיון שהפסוק אינו מחלק בין
מצוה לרשות.
השמועה השניה, ואמר רבי אלעזר - רבי אלעזר מוסיף, שאף
פוסקים צדקה לעניים בשבת - שלא החישוב לבדו מותר, אלא אף
לפסוק כך וכך לפלוני וכך וכך לפלוני מותר.
השמועה השלישית, ואמר רבי יעקב בר אידי אמר רבי יוחנן,
מפסחין - מעינים וחוקרים בענייני פיקוח נפש - בדבר שיש בו
סכנה, ופיקוח רבים, כגון להשתדל אצל המלכות עבור הרבים
בשבת. מוסיף רבי יוחנן, והולכין לבתי כנסיות - מותר אף ללכת
ולתקבץ בבתי כנסיות על מנת לפקח על עסקי רבים בשבת.
השמועה הרביעית, ואמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן,
הולכין לטריטאות ולקרקפאות ולכסילקאות - הן מיני היכלות
שמתאספים בהם הגוים להתוועד ולהתייעץ בעניני הציבור
והמדינה, כדי לפקח על עסקי רבים בשבת, ורבי יוחנן מוסיף בזה
כי לא רק לבתי כנסיות של ישראל מותר אלא אף למקום כינוס
של גוים.
השמועה החמישית, ותנא דבי מנשה - ושנו ברייתא בבית מדרשו
של רב מנשה, משדכין על [עבור] התינוקות - מדברים דברי ריצוי
עם האשה שתסכים לארם, בשבת, ומשדכין על [עבור] התינוק
לשכור לו מלמד ללמדו ספר - תורה, וללמדו אומונות שהוא גם כן
מצוה, כפי שלומדת הגמרא בקידושין (ט) מפסוק. ויש בכך תוספת
חידוש, שאף סיכומי דברים העומדים להתקיים תמיד וגוראים יותר
כדרך חול מותרים.
משיבה הגמרא: לעולם דיבור אסור מן התורה ואף על פי כן הותר
במקום מצוה, שכן אמר קרא - נאמר בפסוק (ישעיה נח ג) שממנו
למדנו איסור דיבור ממצוה חפצך ודבר דבר, ולא נאמר ממצוה
חפץ, ולמדנו מזה שרק חפצך - צרכי עצמך ואסורים להתעסק
ולדבר בהם, אבל חפצי שמים - צרכי מצוה ומתירין, הרי שהפסוק
עצמו באהר את הדיבור של חול בשבת התירו במקום מצוה.
הגמרא מביאה אופן נוסף של דיבור חול המותר בשבת: אמר רב
יהודה אמר שמואל, חשבונות של [מלך] - כמו 'מה לך', כלומר, מה
לך ולחשבונות הללו הלא אין צורך בהן לא לך ולא לאחר. כגון
שמחשב כמה הוצאות יש למי שרוצה לבנות בית. וחשבונות של
מה בך - כגון שהיה בהם צורך בעבר ועתה אין בהם שום צורך,
כגון כמה הוצאות הוציאו בבניית בית זה, מותר לחשבן בשבת.
הגמרא מביאה ראיה ממביתא לדין זה: תניא נמי הכי - שנינו כן
בבביתא כמו שאמר שמואל, חשבונות שעברו אך לא עברו
לגמרי, כי עדיין לא שילם לפועלים את שכרן, וחשבונות שעתידין
להיות, אסור לחשבן בשבת. חשבונות של מלך - כמו של 'מה לך',
שאין בהן צורך כלל, ומה לך אצל חשבונות אלו,

יוחנן הסובר שהרהור אינו כדיבור.
הגמרא שואלת על התיורין: הקא נמי בתיב - כאן גם באיסור דברי
קדושה במקום טינוף לא נאמר איסור על ההרהור אלא על
הדיבור, שכן נאמר בהמשך פסוק זה של 'יהיה מחניף קדוש' (דברים
כג טו), 'ולא יראה בך ערות דבר', 'ודבר' הוא מלשון דיבור, שלא
יראה בך הקדוש ברוך הוא דבר מגונה בשעה שאתה מדבר בדברי
קדושה, וכיון שסובר רבי יוחנן 'הרהור לאו כדיבור' חזרת
הקושיא מדוע אסר הרהור בבית הכסא ובבית המרחץ.
משיבה הגמרא: לעולם הפסוק 'יהיה מחניף קדוש' אסר מקום
טינוף גם בהרהור, והתוהו - הפסוק 'ולא יראה בך ערות דבר'
שאסר רק דיבור ולא הרהור, אינו מדבר כלל בצוה וטינוף, אלא
מיפני ליה - נצרך לכדור יהודה לאסור הסתכלות בערוה ממש
בשעת דיבור של קדושה, דאמר רב יהודה, עבדים ווכל שכן
ישראל! ערוה אסור לקרות קריאת שמע כנגדו משום שערוה
מגולה, ועל כך נאמר 'ולא יראה בך ערות דבר', שלא יראה בך
הקדוש ברוך הוא ערות דבר, והיינו שלא יראה דבר ערוה כנגד פניו
של אדם האומר דבר שבקדושה, אבל הרהור מותר.
הגמרא מבארת מדוע נקט רב יהודה ערות עכו"ם. שואלת
הגמרא: מאי איריא - מדוע נקט רב יהודה דווקא עכו"ם ערוה, הרי
אפילו כנגד ישראל ערוה נמי אסור לקרות קריאת שמע. משיבה
הגמרא: לא מיפניא קאמר - מה שהזכיר רב יהודה עכו"ם, לא היה
זה אלא בדרך 'אין צריך לומר' - לא מיפניא - אין צריך לומר כנגד
ישראל ערוה אסור לקרות קריאת שמע, אפילו כנגד עכו"ם ערוה
בין דבתיב ביה - כיון שכתוב לעיני ערות עכו"ם (יחזקאל כג ט) כאשר
הנביא מוכיח את ישראל על כך שהתאוו לזנות עם המצרים, ואמר
בשר המורים בשכם - שערוותם דומה לבשר חמור, והוא כינוי
לריבוי תאוותם של המצרים כשל חמור, אימא שפיר דמי - נאמר
שמותר לקרות קריאת שמע כנגדה כמו שמותר לקרות קריאת
שמע כנגד ערות בהמה משום שאינה חשובה ערוה, קא משמע לן
- שמענינו רב יהודה שאין הדבר כן, אלא הרי היא חשובה ערוה
ואף כנגדה אסור.
שואלת הגמרא: אימא הכי נמי - נאמר שאכן ערות עכו"ם היא
כערות בהמה ומותר לקרות כנגדה קריאת שמע, ומנן לרב יהודה
שהיא חשובה ערוה. משיבה הגמרא: אמר קרא - נאמר בפסוק
(בראשית ט כג) כאשר התגלתה ערותו של נח, ובאו שם ויפת בניו
לכסותה, ומשום כבודו הלכו ופניהם אחורנית ו'ערוה' אביהם לא
ראו, הרי שערוותו של נח קריה 'ערוה', ומכאן שערוותו של עכו"ם
קריה 'ערוה', והרי היא בכלל 'ולא יראה בך ערות דבר', שכן כל
הגוים מיוחסים אחד נח וקריים 'בני נח'.
הגמרא שואלת על דברי רבי יוחנן שדיבור חול נאסר בשבת מן
התורה ממצוה חפצך ודבר דבר, מחמש שמועות של אמוראים
שהתירו דיבור חול בשבת במקום מצוה. שואלת הגמרא: ודיבור
מי אסיר מן התורה, ותא [והירין] רב חסדא ורב המנונא דאמרין

מדוע הש"ץ חוזר על התפילה? יום ראשון י"ב מנחם אב ה'תש"פ

ואינה ברכה לבטלה. וכמו שמצינו שתיקנו ברכה 'מעין שבע' בליל שבת בשביל המאחרים לבוא לבית הכנסת (שלא ישארו שם לבדם). ואף שבזמן הזה נמצאים כל הקהל בבית הכנסת, לא בטלה התקנה. וכך לענין חזרת הש"ץ, התקנה היא גם לזמן הזה "שמה יהיה פעם אחת בבית הכנסת מי שאינו בקי ויוציאו הש"ץ ידי חובתו" (ש"ע אדה"ז שם ס"ד).

וה'פרי מגדים' (א"ח שם משב"ז סק"א) הביא ראיה לדברי הרמב"ם:

לדעת חכמים (ראש השנה לד, ב), היחיד הבקי בתפילה אינו יוצא בתפילת הש"ץ. והקשה להם רבן גמליאל: "לדבריהם, למה שליח ציבור יורד לפני התיבה"? (והשיבו, "כדי להוציא את שאינו בקי"). ואם הטעם העיקרי לחזרת הש"ץ הוא בשביל אמירת הקדושה, מה הקושיא, אלא מכאן שעיקר הטעם הוא כדי להוציא את מי שלא התפלל. ועוד: לאמירת הקדושה אינו צריך לחזור את כל התפילה אלא די שיחזור עד ברכת 'אתה קדוש'.

(תורת חיים א"ח סי' קכד סק"ב)

הלכות תפלה וברכת כהנים פרק ט, הלכה ג: ואחר שישמע שליח צבור שלש פסיעות... ומתפלל בקול רם מתחלת הקריאות, להוציא את מי שלא התפלל.

הטור (א"ח סי' קכד) הביא טעם נוסף לחזרת התפילה על ידי שליח ציבור: "כדי שיענו קדושה אחריו", אך עיקר הטעם הוא כמו שכתב הרמב"ם, כדי להוציא את מי שאינו יודע להתפלל (כי "הבקי אינו יוצא ידי חובתו בתפילת שליח ציבור" – ש"ע אדה"ז א"ח סי' קכד ס"א).

וה'לבוש' (שם ס"א) כתב שחזרת הש"ץ היא "כדי לומר הקדושה בעשרה וגם להוציא מי שאינו בקי". ולדעתו עיקר הטעם הוא משום אמירת הקדושה ואם כן גם בזמן הזה שכולם בקיאים בתפילה, הש"ץ חוזר על התפילה כדי שיאמרו קדושה בעשרה.

אך גם לפי דברי הרמב"ם שחזרת הש"ץ היא כדי להוציא את שאינו בקי, הביא ה'בית יוסף' (שם, ד"ה וכתב הר"ד אבודרהם) מתשובת הרמב"ם (פאר הדור סי' קמח) שגם אם כולם בקיאים בתפילה, תקנו חכמים שיחזור שליח ציבור את התפילה

מדוע קוראים בתורה בתענית? יום שני י"ג מנחם אב ה'תש"פ

הקריאה במועדים מעניינו של יום, ואף מי שאינו חייב לצום, מחויב בקריאת התורה.

ויתכן שיש לדייק כך מלשון הרמב"ם "ובשאר התעניות שאנו מתענין על מה שאירע לאבותינו קורין בשחרית ומנחה", שהאריך בדבריו והזכיר שמתענים "על מה שאירע לאבותינו" להבהיר שחיוב הקריאה נובע מ"עניינו של יום", היינו מהמאורע שאירע לאבותינו ביום זה, ולא רק מדיני התענית (עינירם בתענית ב, עמ' תשנח).

ויש שכתבו כי תשעה באב חלוק בענין זה מיתר הצומות שבכולם הקריאה היא מחמת הצום, אך בתשעה באב שנקרא 'מועד' ("קרא עלי מועד לשבור בחורין"), היום עצמו נקבע כיום אבלות וזכר לחורבן, ומכך נובע חיוב הקריאה. וזהו שכתב הרמב"ם: "בתשעה באב קורין בשחרית כי תוליד בנים... ובשאר התעניות שאנו מתענין על מה שאירע לאבותינו קורין בשחרית ומנחה", ומשמע שתשעה באב חלוק משאר התעניות שהקריאה בו היא מדיני עצם היום, בשונה מיתר הצומות שהקריאה תלויה בכך 'שאנו מתענין' (תשובות והנהגות ב, א"ח סי' רסא).

הלכות תפלה וברכת כהנים פרק יג, הלכה יח: בתשעה באב, קורין בשחרית "כי תוליד בנים" ומפסיקין "אסף אסיפם"; ובמנחה קורין "ויחל משה", בשאר ימי התעניות. ובשאר התעניות שאנו מתענין על מה שאירע לאבותינו, קורין בשחרית ומנחה.

האם חולה שאינו צם יכול לעלות לתורה בתענית ציבור? כתב ה'בית יוסף' (א"ח סי' תקסו בסופו, ש"ע שם ס"ו) שמי שאינו מתענה לא יעלה לתורה בתענית. וכתב ה'חתם סופר' (ש"ת א"ח סי' קנז) שיש לפרש זאת בתענית של רשות, כגון הנוהגים להתענות בימים ב' וה' לאחר יום טוב, אך בתעניות שקבעו חז"ל גם מי שאינו מתענה יכול לעלות.

וטעם החילוק, כי תענית של רשות היא יום רגיל (ולא חג ומועד), ולכן חיוב הקריאה אינו נובע מעצם היום אלא מדיני התענית בדומה לאמירת סליחות ותחנונים, ומי שדיני התענית לא חלים עליו, אינו מחויב בקריאה.

אך בתעניות שנקבעו לזכר מאורעות שאירעו באותם ימים, חיוב הקריאה חל מצד היום עצמו, בדוגמת חיוב

בית כנסת שכולה כהנים - למי הם מברכים? יום שלישי י"ד מנחם אב ה'תש"פ

ושבדרום. ומדוע אין הברכה לנשים והטף הנמצאים שם ועונים אמן?

ותירץ הט"ז על פי דברי הגמרא (ברכות נא, ב) "אין פרי בטנה של אשה מתברך אלא מפרי בטנו של איש". כלומר, הברכה שמתברכת האשה היא בזכותו של האיש. ולכן, כדי שהברכה תחול לנשים, היא צריכה להיות תחילה לכהנים

הלכות תפלה וברכת כהנים פרק טו, הלכה ט: בית הכנסת שכלן כהנים, כלן נושאין את כפיהם; ולמי הם מברכים? לאחיהם שבצפון ולאחיהם שבדרום; ומי עונה אחריהם 'אמן'? הנשים והנחם.

הקשו אחרונים (ט"ז א"ח סי' קכח סק"ב, מג"א שם סקל"ז): בית הכנסת שכולה כהנים, הברכה היא לאחיהם שבצפון

שצריכה להיות מחיצה המפסיקה בין האנשים לנשים כדי למנוע ערבוביה (ראה הל' לולב פ"ח הי"ב). ואף שמחיצה בין הכהנים ובין המתברכים אינה מפסקת "אפילו היתה חומה של ברזל" (לעיל ה"ח), כאן המחיצה חייבת להפסיק ביניהם שאם לא כן, יש כאן תערובת אסורה.

עצמם, והרי התורה אמרה 'ושמו את שמי על בני ישראל' ולא על הכהנים, כי הכהנים מתברכים מפי הקב"ה כנאמר 'ואני אברכם'.

ובספר 'ישועות מלכו' (הערות בשם 'מעט צרי' שבסוף ס') ביאר: ברכת הכהנים אינה יכולה לחול על הנשים בלבד, כיון

הקדמת תפילין של יד לתפילין של ראש יום רביעי ט"ו מנחם אב ה'תש"פ

מדאורייתא, אבל זהו רק כשמדובר בשתי מצוות נפרדות ועוזב מצוה אחת כדי לקיים את השנייה ובכך מזלזל בראשונה, אך בשני חלקים של מצוה אחת, כגון תפילין של יד ושל ראש, אין איסור מדאורייתא כאשר הוא עוזב חלק אחד של המצוה כדי לקיים את השני ואסור רק מדרבנן ולכן איסור זה נדחה מפני החיוב מדאורייתא להקדים של יד לשל ראש (רען יוסף אור"ח סי' ט).

ויש שביארו כי 'אין מעבירין על המצוות' נאמר רק אם שתי המצוות יתקיימו כהלכתן והנידון הוא רק בנוגע לקדימה, וכגון אם הוציא את התפילין לפני הטלית צריך להניחן קודם, כי גם לאחר שניח תפילין יוכל לקיים את מצות הטלית כהלכתה, אך הקדמת של יד לשל ראש מעכבת בעצם קיום המצוה ואם יניח של ראש קודם לא יקיים את המצוה כהלכתה, ולכן גם אם נטל קודם של ראש, צריך לעזוב מידו ולהניח קודם של יד (ראה שו"ת ישכיל עבדי ח"ב אור"ח ה', ובהרחבה לקוטי שיחות יט עמ' 49 ואילך).

הלכות תפילין ומזוזה וס"ת פרק ד, הלכה ח: כְּשֶׁחֹלֵץ אֶדְמָה תִּפְלִין לְהַצְנִיעַ בְּכֵלִי, לֹא יִנִּיחַ שֶׁל יָד מְלֻמָּחָה וְשֶׁל רֹאשׁ מְלֻמָּעָה; מִפְּנֵי שֶׁבִּשְׂעָה שֶׁהוּא רוֹצֵה לְלַבֵּשׁ, יִפְגַּע בְּשֶׁל רֹאשׁ תַּחֲלָה, וְנִמְצָא שֶׁמִּנְחָה וּמוֹצֵא שֶׁל יָד, לִפִּי שְׁאִין לִבְשֵׁין שֶׁל רֹאשׁ קִדְּם שֶׁל יָד, וְאִסּוּר לֹא לְאֶדְמָה לְהַנִּיחַ מִצְוָה, וְלַעֲבֹר מִמֶּנָּה לְמִצְוָה אַחֶרֶת.

מדברי הרמב"ם עולה שאם הוציא תפילין של ראש לפני תפילין של יד, יצטרך להוציא את התפילין של יד ולהניחן קודם ויאלץ לעבור על הדין של 'אין מעבירים על המצוות', וכדי להימנע ממצב זה יש לאכסן את התפילין כך שיתקל בשל"יד תחילה (בית יוסף אור"ח סי' כח).

ולפי זה דין הקדמת של יד לשל ראש גובר על דין 'אין מעבירין על המצוות'. ובטעם הדבר יש שכתבו (שו"ת הרדב"ז ח"א, תקט) כי 'אין מעבירין על המצוות' הוא מדרבנן ונדחה מפני החיוב מדאורייתא להקדים של יד לשל ראש. אך לרוב הדעות גם 'אין מעבירין על המצוות' הוא

מזוזה בבית שבספינה יום חמישי ט"ז מנחם אב ה'תש"פ

דירת קבע. וראיה מדברי הגמרא (נדרים ל, א) שהנודד הנאה מיושבי היבשה אסור ליהנות גם מיורדי הים, לפי 'שיוורדי הים בכלל יושבי היבשה'. הרי שדירה בספינה שבים אינה נחשבת דירתם כי הם דרים ביבשה (חדרי דעה סי' רפו סי"א). ובנחל איתן' (על הרמב"ם כאן) הביא ראה להלכה זו מירושלמי (סוף מסכת מגילה) הדין בשאלה "אדם עני שאין לו אלא כדי לקנות אחת מהם – תפילין או מזוזה – איזה מהן קודם" (קרבן העדה)? ואמר רב חונה: תפילין קודמים "שכן, היא נוהגת במפרשי ימים והולכי מדברים", ואילו מזוזה אינה נוהגת במפרשי ימים כי בית שבספינה פטורה מן המזוזה.

אך ה'תועפות ראם' (על ספר יראים סי' ת סק"ד) דחה ראה זו, וביאר שכוונת הירושלמי היא שמצוות תפילין היא מצווה שבגוף האדם ואילו במזוזה יכול הוא להפליג בים או ללכת במדבר, ואם אין לו בית לא יתחייב במזוזה, אבל אין הוכחה מדברי הירושלמי האם בית בספינה שבים חייב במזוזה או לא.

הלכות תפילין ומזוזה וס"ת פרק ו, הלכה ט: סֶכֶת הַחֵן בְּחֵן, וּבֵית שֶׁבִּסְפִינָה - פְּטוּרִין מִן הַמְּזוּזָה, לִפִּי שְׁאִין עֲשׂוּיִין לְדִירַת קֶבֶע.

משמעות דברי הרמב"ם היא שהבית שבספינה פטור מן המזוזה כי הוא דירת עראי כסוכה. ולכאורה צריך עיון: בגמרא (סוכה כג, א) מבואר שגם לדעת רבן גמליאל ש"סוכה דירת קבע בעינן", אם הסוכה שבראש הספינה יכולה לעמוד ברוח מצויה שבים - הסוכה כשרה. וכיון שהיא דירת קבע, מדוע פטורה מן המזוזה? והביאור:

אכן, מצינו בדיני נגעים שבית הבנוי בספינה אינו מטמא בנגעי בתים משום שכתוב "בבית ארץ אחותכם" ובית זה אינו בנוי בארץ (נגעים פ"ב מ"א). ומשמע, שם 'בית' עליו אבל אינו מטמא כי אינו מחובר לארץ (רמב"ם בפירושו למשנה שם). אך אף על פי כן אינו מגור קבע ואינו חייב במזוזה כי מזוזה חובת הדר, ואף שהמבנה עצמו קבוע, מצד ה'אברה' אינה

האם נבילה עדיפה משחוט? יום שישי י"ז מנחם אב ה'תש"פ

מהפסוק "למען תהיה תורת ה' בפיך" דרשו חז"ל (שבת כח, ב) "מן המותר בפיך", היינו עור של בהמה טהורה המותר באכילה.

ובגמרא (שבת קח, א) הובא שביטוסי אחד שאל את רבי

הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה פרק ט, הלכה יג: כְּשֶׁתּוֹפְרִין תִּירֵיעוֹת, אֵין תּוֹפְרִין אוֹתָן אֱלָא בְּגִידֵין שֶׁל בְּהֵמָה אוֹ תֵּיה טְהוּרָה, וְאִפְּלוּ מִנְּבִלּוֹת וּמִרְפּוֹת שֶׁלָּהֶן, בְּדֶרֶךְ שְׁתּוֹפְרִין הַתּוֹפְלִין.

הלכה יומית לעיון ברמב"ם – בנוסף לשיעורים היומיים ג"פ ליום, פ"א ליום, וסהמ"צ פא

יהושע: "אלא מעתה על גבי עור נבלות וטרפות אל יכתבו", כי גם הם אסורים באכילה ואינם "המותר בפיו"? והשיב לו רבי יהושע במשל: "למה הדבר דומה, לשני בני אדם שנתחייבו הריגה למלכות, אחד הרגו מלך ואחד הרגו איספקליטור (המוציא להורג) – איזה מהן משובח, הרי אומר זה שהרגו מלך". כלומר, בהמה שמתה מאליה (בידי שמים) חשובה מזו שנשחטה בידי אדם, ואם שחוטה בידי אדם כשרה, כל שכן נבילה.

ויש שלמדו מכאן כי עור נבילה ראוי לכתובת ספר תורה יותר מן השחוטה (קסת הסופר ב – לשכת הסופר סק"ד).

אך מלשון הרמב"ם "ואפילו מנבלות וטרפות שלהם" משמע שאין עדיפות לנבילות אלא להיפך, החידוש הוא שניתן לכתוב אפילו עליהן, וכל שכן על עור של שחוטה. ולכן יש לפרש שדברי רבי יהושע נאמרו לבייתוסי רק כדי

לדחותו, אך לאמיתו של דבר הטעם הוא כי הלימוד מן המותר בפיו מתייחס למין המותר היינו בהמות כשרות, אך אין צורך שהבהמה תהא מותרת באכילה בפועל (ראה לשכת הסופר שם, משנה הלכות יח, מ).

ועל פי פנימיות הענינים: אין כותבים סת"ם על עור בהמה טמאה משום שמקור החיות של בהמות אלו הוא מ'שלוש קליפות הטמאות' שאין אפשרות להעלותן לקדושה, אך החיות של בהמות טהורות היא מ'קליפת נוגה' אותה ניתן להעלות לקדושה על ידי מצוה, וגם כאשר התנבלו ונאסרו, במהותן הן עדיין בבחינת קליפת נוגה, אלא שבמצב הנוכחי הן ברשות הקליפות הטמאות, ועדיין ניתן להעלותן משם לקדושה על ידי קיום מצוה (ראה 'מראי מקומות הגהות והערות לתניא' סוף פ"ו, מן המותר בפיו' ע' 36 ואילך).

מותי היא 'מצוה הבאה בעבירה'? שבת קודש י"ח מנחם אב ה'תש"פ

על הצמר ולכן "מאוס הוא לגבוה", אבל במשתחויה לפשתן נטוע, הרי הפשתן נשתנה קודם הטוויה, ואילו בעת הטוויה, כאשר המצווה מתחילה לחול, כבר נשתנה ממצבו בעת שהשתחו לו.

ומדוע לא נאסר הפשתן שנעבד משום 'מצוה הבאה בעבירה'?

מבאר הט"ז (שם ס"ק ז): איסור של 'מצוה הבאה בעבירה' הוא רק כאשר עושה העבירה בעצמו בא לקיים את המצווה, אבל לאחרים מותר להשתמש למצווה בדבר שנעשתה בו עבירה, ולכן הפשתן אסור רק למי שהשתחוה לו אך לאחרים מותר.

וה'נתיב חיים' (א"ח שם) הביא מדברי התוספות (סוכה ל, א, ד"ה משום), שמצווה הבאה בעבירה נאסרת רק כאשר אי אפשר לקיים את המצווה לולא נעשתה העבירה, כמו בצמר גזול הפסול לציצית "שמחמת עבירת הגזול באה המצוה", אבל הפשתן שהשתחו לו – אפשרות קיום המצווה אינה תלויה בעבירה שנעשתה בו, ולכן מותר גם למשתחוה עצמו לעשות מהפשתן ציצית.

הלכות ציצית פרק א, הלכה יא: הַמְשַׁתְּחוּה לְבִהמָה, צִמְרָה פְּסוּל לְצִיצִית; אֲבָל הַמְשַׁתְּחוּה לְפִשְׁתָּן הַנְּטוּעַ - הָרִי זֶה כִּשְׁהָרִי נִשְׁתַּחֲוֶה.

המשתחוה לבהמה צמרה פסול, כי אף שבעלי חיים שנעבדו אינם אסורים להדיוט, וכל המחויב לו הרי הוא כמוהו, "מכל מקום למצוה אסור משום שמאוס הוא לגבוה" (ש"ע אדה"ז א"ח ס' י"א סע' י"ג). ומדוע אם כן פשתן הנטוע שהשתחו לו אינו נפסל לציצית?

מבאר ה'מגן אברהם' (א"ח שם ס"ק י"ב):

הפשתן השתנה ממצבו כפי שהיה כאשר השתחו לו, כי קודם היה כעץ בעלמא וכאשר עיבדו אותו ועשו ממנו חוטים השתנה ו"מראהו הראשון חלף והלך לו". מה שאין כן צמר הבהמה, אף שעשו ממנו חוטים "עדיין מראהו עליו וניכר שהוא צמר".

וה'חלקת יואב' (א"ח ס' לב ענף א) מחלק:

אף אם טווית הצמר והפיכתו לחוטים נחשבת שינוי, כיון שהטוויה צריכה להיות לשם מצוות ציצית הרי היא חלק מן המצווה ונמצא שקדושת המצווה חלה כאשר שם עבודה זרה

המשך ביאור למס' שבת ליום חמישי עמ' ב

13 פירכות, יש להקשות בַּדָּבָר, הָרָא - האחת, דְּכֵתִיב בפרשת
14 הקרבנות של עובד עבודה זרה בשגגה (במדבר טו כט-ל), 'תִּזְרֶה אִתָּה
15 יְהִיָּה לָכֶם לַעֲשֹׂה בְשִׁגְגָה, וְהִנֵּפֶשׁ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בְּיַד רְמֶה וגו' ונִכְרְתָה
16 הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִקֶּרֶב עַמּוֹ, וכשנאמר בפסוק זה 'תורה אחת',
17 הַנֶּפֶשׁ כָּל הַתּוֹרָה בּוֹלָה לְעִבּוּדָה זָרָה, לומר, שחיוב חטאת על כל
18 עבירות שבתורה, אינו רק באופן שחייבים קרבן בעבודה זרה, כֹּה
19 - וכשם שבעֲבֻדָה זָרָה אין חייבים קרבן עד דְּעֻבְדִּי - שעושה מַעֲשֵׂה
20 בְּנוֹפֵיט - בגופו, כלומר, שיעשה מעשה בעצמו, ולא די בכך שהוא
21 גורם שדבר אחר עושה מעשה, שהרי נאמר 'לעושה בשגגה',
22 שאין חייב קרבן, עד שיעשה מעשה, הָכָא נִמֵּי - אף בשאר עבירות,
23 אינו חייב חטאת בשוגג, עַד דְּעֻבְדִּי מַעֲשֵׂה בְּנוֹפֵיט - עד שיעשה
24 מעשה בעצמו, אבל מחמר, שאף שהוא גורם לבהמה לעשות

1 הגמרא מבארת דין מחמר אחר בהמתו בשבת: אֲמַר רַמִּי בַּר הֲמָא,
2 הַמְחַמֵּר אַחֵר בְּהֵמָתוֹ - המנדיג את בהמתו כשהיא טעונה משא
3 בְּשַׁבָּת, בְּשׁוּגֵג חַיִּיב חָטָאת, וּבְמִזִּיד כְּשֶׁהִתְרוּ בו עֲדִים, חַיִּיב קָטִילָה.
4 מִבִּרְרַת הַגְּמָרָא: אֲמַר מַעֲמָא, כְּלוּמַר, מִנֵּין לַמִּד רַמִּי בַר חַמַּא דִּין זֶה.
5 מְשִׁיבָה הַגְּמָרָא: אֲמַר רַבָּא, הָאֲמַר קָרָא (שמות כ), 'לֹא תַעֲשֶׂה כָל
6 מְלָאכָה אִתָּה וגו' וּבְהִמָּתְךָ, שִׁמְפֹּסֻק זֶה לִזְמוּדִים לַאיסור מחמר,
7 וְדִרְשׁוּ חֲכָמִים שֶׁבְּהִמָּתוֹ דִּימָא דִּידֵיהּ - שְׁשׁוּה הָדִין כְּשֶׁהוּא עוֹשֶׂה
8 מְלָאכָה עִם בְּהֵמָתוֹ, לְכִשְׁהוּא עוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּעַצְמוֹ, מַה הוּא -
9 כֶּשֶׁם שְׁבִאוּפֵן שְׁהוּא עוֹשֶׂה הַמְלָאכָה לְבִדּוֹ, בְּשׁוּגֵג חַיִּיב חָטָאת
10 וּבְמִזִּיד חַיִּיב קָטִילָה, אִף בְּהִמָּתוֹ נִמֵּי - אף מְלָאכָה שְׁעוֹשֶׂה עַל יְדֵי
11 בְּהֵמָתוֹ, דְּהֵינּוּ מִחֲמַר אַחֲרֵיהּ, בְּשׁוּגֵג חַיִּיב חָטָאת וּבְמִזִּיד חַיִּיב קָטִילָה.
12 רַבָּא מְקַשֶּׁה עַל דִּינוֹ שֶׁל רַמִּי בַר חַמַּא: אֲמַר רַבָּא, שְׁתֵּי תְּשׁוּבוֹת -

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - י"ב-י"ח מנחם-אב ה'תש"פ

לפנים בית הכנסת כשיעור שני פתחים (ירושלמי ברכות פרק ה, הלכה א).

- ג. בית המדרש¹⁴ גדול מבית הכנסת¹⁵. וחקמים¹⁴ גדולים, אף-על-פי שהיו להם בעירים פתי-כנסיות¹⁵ הרבה, לא היו מתפללין אלא במקום שהיו עוסקין שם בתורה¹⁶; והוא, שיתפלל שם תפלת הצבור¹⁷.

(14) שמרביצים בו תורה בריבם. (15) שמייוחד לתפילה בלבד (מגילה דף כז עמוד א). (16) (ברכות דף ח עמוד א) "רב אמי ורב אסי אף על גב שהיו להם שלושה עשר בתי כנסת בטבריה לא היו מתפללים אלא בבית מדרשם שהיו עוסקים שם בתורה, הוא שאמר הכתוב (תהילים פרק פז, פסוק ב): אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב "אוהב ה' שערים המצוינים בהלכה, יותר מבתי כנסיות". (17) אבל אם אין בבית המדרש מניין עשרה, ילך לבית הכנסת להתפלל בציבור ואל יחוש לביטול תורתו - כי "זמן תפילה לחוד, וזמן תורה לחוד" (שבת דף י עמוד א). וכן כתב הרא"ש בתשובותיו (כלל ד): "שתלמיד חכם צריך לחוש שלא ילמדו אחרים ממנו ולא יחושו על התפילה כלל, ונמצא בתי כנסיות בטלים; כי לא ידונו אותו לכף זכות לומר שאינו בא בשביל לימודו.

- ד. וכיצד היא תפלת הצבור? יהיה אחד מתפלל בקול רם והכל שומעים¹⁸. ואין עושין פן בפחות מעשרה גדולים¹⁹ ובגני-חורין²⁰, ושליח-צבור אחד מהם²¹. ואפילו היו מקצתן שפכר התפללו ויצאו ידי חובתן, משלימין להם לעשרה; והוא, שהיו רב²² העשרה שלא התפללו. וכן אין אומרים קדשה, ולא קוראין בתורה ומברכין לפניה ולאחריה, ולא מפטירין בגביאים, אלא בעשרה²³.

(18) ראה בסמוך (הלכה ט"ו). (19) בני שלוש עשרה שהביאו שתי שערות (מגילה דף כג עמוד ב). (20) פרט לעבדים כנענים שאף על פי שחיבים במצוות כנשים, אינם מצטרפים למניין (גיטין דף לח עמוד ב). (21) שגם הוא מן המניין, הואיל וגם הוא בכלל תפילה. (22) שישא אנשים, וכן אמרו במסכת סופרים (פרק י, הלכה ז): נאמר (שופטים פרק ה פסוק ב) בפרוע פרעות בישראל בהתנרב עם ברכו ה', מכאן שאפילו שישא שלא התפללו משלימים עליהם לעשרה, שהרי יש כאן שש מלים עד ברכו, וכן הדין: שרובו - ככולו, כמקובל בהרבה מקומות בתלמוד (סוף משנה). (23) (מגילה דף כג עמוד ב).

- ה. וכן לא יהיה אחד מברך ברפת שמע²⁴ והכל שומעים²⁵ ועוזין אחריו אמן, אלא בעשרה. וזה הוא הנקרא פורס על שמע²⁶. ואין אומרים קדיש אלא בעשרה. ואין הפהנים נושאים ידיהם²⁷ אלא בעשרה, והפהנים מן המגזן²⁸. שכל עשרה מישאל²⁹

יום ראשון י"ב מנחם-אב ה'תש"פ

הלכות תפילה וברכת פהנים

פרק שמיני

(1) שצריך אדם לשתף עצמו עם הציבור בתפילתו; בית המדרש ובית הכנסת מי מהם גדול יותר; את מי מוציא השליח-ציבור ידי חובתו, את מי ממנים להיות שליח ציבור.

- א. תפלת הצבור נשמעת תמיד; ואפילו היו בהן חוטאים², אין הקדוש-ברוך-הוא מואס בתפלתן של רבים³. לפיכך צריך אדם לשתף עצמו עם הצבור; ולא יתפלל ביחיד⁴, כל-זמן שיכול להתפלל עם הצבור. ולעולם ישכים אדם⁵ ויעריב לבית הכנסת⁶, שאין תפלתו נשמעת בכל עת⁸ אלא בבית הכנסת. וכל מי שישלו בית-הכנסת בעירו ואינו מתפלל בו עם הצבור, נקרא שכן רע⁹.

(2) (תענית דף ח עמוד א). (3) (ברכות ח). שנאמר (איוב פרק לו פסוק ה): הן אל-כביר לא ימאס (תפילת רבים לא ימאס, רש"י). (4) אפילו כשהוא מתפלל בביתו ביחידות, יכוון להתפלל בשעה שהציבור מתפללים, שנאמר: "ואני תפילתי לך ה' עת רצון" - הרי שיש עת שהיא של רצון, וזוהי עת תפילת הציבור (ברכות, שם). (5) לפי רמב"ם כתב התימנים "ולא יתפלל יחיד". (6) אמר רבי יהושע בן לוי, לעולם ישכים אדם לבית הכנסת, כדי שיזכה וימנה עם עשרה הראשונים, שאפילו מאה באים אחריו, נותנים לו שכר כנגד כולם (ברכות דף מ"ז עמוד ב). (7) אפילו כשאין הציבור מתפללים בבית-הכנסת, מצוה ליחיד להתפלל בבית הכנסת ששם התפילה נשמעת ביותר (ברכות דף ו עמוד א). (8) שאם אמנם יש עת שתפילתו נשמעת אפילו בביתו - וזוהי עת שהציבור מתפללים - אבל "בכל עת" איננה נשמעת אלא בבית הכנסת. (9) (שם, דף ח עמוד א).

- ב. ומצוה לרוץ¹⁰ לבית-הכנסת, שנאמר: "ונדעה נהדפה לדעת את יי". וכשיצא מבית הכנסת, אל יפסיע פסיעה¹¹ גסה, אלא ילך מעט מעט. וכשיכנס בבית-הכנסת, יכנס שעור שני פתחים¹² ואחר-כך יתפלל, לקיים מה שנאמר: "לשמור מזוזות פתחי"¹³.

(10) (שם, דף ו עמוד ב). (11) לפי שמראה בעצמו שעוכב בית הכנסת דומה עליו כמשא (רש"י, שם). (12) רוחב שני פתחים שלא ישב סמוך לפתח, שנראה עליו עיכוב בית הכנסת כמשא ויושב מזומן סמוך לפתח לצאת (שם דף ח עמוד א), אבל אם יש לו מקום קבוע אצל הפתח - אין בכך כלום, שהדבר ידוע שזה מקומו הקבוע (רבינו יונה, שם). (13) מזוזות ולא מזוזות; פתחי ולא פתחי - לימד על כניסה

מתוך מהדורת גושל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

בתור פרס על עבודתם אלא לתכלית העבודה ושלימות האהבה והדביקות בה' לשגות בה תמיד שתיגרם עלידי שירבו ויוסיפו תמיד בחכמה בימות המשיח.

אמנם ישנה דרגה נעלית יותר מדרגת החכמים והנביאים העובדים מאהבה, והיא מדריגתו של אברהם אבינו, כי כאשר העבודה היא מאהבה הרי עסק התורה והמצוות הוא לא התומצ"ע עצמם אלא שהם אמצעי להגיע להתקשרות ודביקות בקב"ה, אבל אאע"ה היה בדרגה של "עושה את האמת מפני שהוא אמת", ואין כל מבוקש אחר בעבודתו, ועל כך כתב "ואין כל חכם זוכה לזה".

ומעתה יובן גם עניין המרגלים שהיו במעלה גדולה - עבודה מאהבה - ורצו להגיע לשלימות הדביקות בקב"ה, ומכל-מקום הכניסה לארץ ישראל מביאה לדרגה נעלית יותר, והוא קיום ציווי ה' בלי שום מבוקש כלל, "עושה האמת מפני שהוא אמת".

על-פי"ז יובן גם מה היה עונשם של המרגלים, הרי לכאורה בסופו של דבר קיבלו את מבוקשם ולא נכנסו לארץ, אלא שעל-פי הנ"ל מובן שהכניסה לארץ כרוכה בהתעלות גדולה יותר ש"לא כל חכם זוכה לה", והגם שהיו במדריגה נעלית של עבודה מאהבה, לא זכו להגיע לדרגה של "עושה האמת מפני שהוא אמת".

(על-פי לקו"ש חלק ל"ג עמוד 85)

24) הברכות שלפני שמע. 25) והיודע לקרות עימו - קורא, כמבואר בסמוך (פרק ט, הלכה א). 26) האמור במסכת מגילה (פרק ד, משנה ג). פורס - הוא הפריסה וההצעה, מעין פריסת מפה, שהיא קודם קריאת שמע והן ברכות "יוצר, ואהבה" (מלשון רבינו בפירושו למשנה שם). והטעם שצריך עשרה, מפני שאלה היוצאים בקריאת החזן, ואינם אומרים עימו, אלא שומעים ועונין אחריו אמן, אין עניית אמן מועלת להם, אלא כשמברכים בעשרה. ורבינו יונה (לברכות פרק ג) מפרש: פורס - מברך, כי הוא יברך הזבח (שמאל-א, פרק ט פסוק יג) מתרגם יונתן: ארי הוא יפרוס על נכסתא. 27) לברכת כהנים. 28) שהרי בית הכנסת שכולו כהנים - כולם עולים לדוכן ומברכים לאחיהם שבשדות (סוטה דף לח עמוד ב); ואם הם לבדם - מניין, כל שכן שמצטרפים למניין (כסף משנה). 29) שלא הוציאו דיבת הארץ רעה (מגילה דף כג עמוד ב). ושם ביארו יותר, נאמר: ונקדשתי בתוך בני ישראל (ויקרא פרק כב פסוק לב) ונאמר: היבדלו מתוך העדה הזאת (במדבר פרק טז פסוק כא) אנו דנים גזירה שווה "תוך תוך": מה להלן עשרה, שהרי אין עדה פחותה מעשרה, כמבואר - אף כאן עשרה. מכאן לכל דבר שבקדושה שלא יהא פחות מעשרה.

1 הם הנקראים עדה, שְׁנַאֲמַר: "עַד מְתִי לְעֵדָה הָרְעָה
2 הַזֹּאת" וגו', וְהָיוּ עֹשְׂרָה, שְׁהָרִי יֵצְאוּ יְהוֹשֻׁעַ וְקָלָב.²⁹

~ נקודות משיחות קודש ~

"שכל עשרה מישראל הן הנקראין עדה, שנאמר עד מתי לעדה".

צריך להבין, היאך יתכן שהמקור לתפילה במנין - ענין שבקדושה - ילמד דווקא מעדת המרגלים, והלא המרגלים היו בגדר מורדים בה' (כדברי כלב "אך בה' אל תמרודו כו"), והרי ע"פ הלכה אין זה פשוט כלל לצרף "מורדים" למנין עשרה. ולא עוד אלא שהלימוד מעדת המרגלים משמש גם מקור למנין הסנהדרין, שבזה פשיטא שאין בהם רשע כלל.

בתורת החסידות מבואר, שהמרגלים היו בדרגה נעלית מאוד ולא רצו להפרד מדביקותם באלוקות על-ידי הכניסה לארץ, והעסק עם גשמיות העולם, אמנם עניין זה חייב להתאים גם עם חלק ההלכה שבתורה.

ובהקדים: בפרק י' מהל' תשובה, מאריך הרמב"ם עד כמה אסור לאדם שיאמר "הריני עושה מצוות התורה..." כדי שאקבל כל הברכות הכתובות בה או כדי שאזכה לחיי העולם הבא... אין ראוי לעבוד על דרך זה, והעובד על דרך זה הוא עובד מיראה ואינה מעלת הנביאים.

ובפרק ט' שלפנ"ז כתב "ומפני זה נתאו כל ישראל נביאיהם חכמיהם לימות המשיח...כו" כדי שיזכו לחיי העולם הבא", ואין כתב בהלכה שלפנ"ז שאינה מעלת הנביאים?

להלן בפרק י' ממשיך "העובד מאהבה.. לא מפני דבר בעולם... אלא עושה האמת מפי שהוא אמת, וסוף הטובה לבוא בגללה, ומעלה גדולה היא, והיא מעלת אברהם אבינו שקראו הקב"ה אוהבו לפי שלא עבד אלא מאהבה". ולכאורה גם כאן סותר את עצמו, כי בה"א כתב שהעבודה מיראה היא דרך עמי הארץ, ואינה מעלת החכמים והנביאים שמעלתם עבודה מאהבה, וכאן כתב על עבודה זו "שאין כל חכם זוכה לה".

והביאור בזה: מה שכתב בפ"ט "כדי שיזכו לחיי העוה"ב" אין פירושו כדי לקבל השכר של העולם הבא, אלא כדי להגיע להמשך העסק בתורה ומצוות באופן שהוא בעולם הבא, כי חיי העולם הבא אינם רק שכר על עסק התורה ומצוותיה אלא המשך עליה והתקרבות תמידית לשלימות הדביקות בה' שע"י התורה ומצוות.

וזוהי החילוק בין מה שכתב בתחילת פ"י "אל יאמר אדם הריני...כו" כדי שאקבל... או כדי שאזכה לחיי העוה"ב" כי כאן שולל עשיית מצוות התורה ככוונת קבלת שכר.

אבל מה שכתב בפרק ט' ש"נתאו כל ישראל נביאיהם וחכמיהם..כו" כדי שיזכו לחיי העולם הבא", אין כוונתו

3 ו. וְכָל דְּבַר קִדְּשָׁה³⁰ לֹא יִהְיֶה אֶלָּא בְּתוֹךְ הָעֵדָה

4 מִיִּשְׂרָאֵל, שְׁנַאֲמַר: "וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל".

5 וְכָל אֵלֹו הַדְּבָרִים, אִם הִתְחִילוּ בָהֶם בְּעֹשְׂרָה וְהִלְכּוּ

1 מְקַצְתָּם - אֶף-עַל-פִּי שְׁאִין רִשְׁאִין³¹ - יִגְמְרוּ
2 הַשְּׂאָר³².

18 ט. שְׁלִיחַ-צִיבּוֹר מוֹצִיא אֶת הַרְבֵּים יְדֵי חוֹבְתָן.
19 בִּיצֵד? בִּשְׁעָה שֶׁהוּא מִתְפַּלֵּל וְהֵם שׁוֹמְעִין וְעוֹנִין
20 'אֲמֹן' אַחֵר כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה - הֲרִי הֵן מִתְפַּלְלִין.
21 בְּמָה דְּבָרִים אֲמֹרִים? כְּשֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהִתְפַּלֵּל; אֲכָל
22 הַיּוֹדֵעַ אֵינוֹ יוֹצֵא יְדֵי חוֹבְתּוֹ, אֲלֵא בְּתַפְלַת עֲצָמוֹ⁴².

(ראש השנה דף לד עמוד ב) והש"ץ אינו חוזר על התפילה בקול, אלא כדי שיענו קדושה אחריו (טור אורח חיים סימן קכד). וראה במוספנו "תשובות רבינו".

23 י. בְּמָה דְּבָרִים אֲמֹרִים⁴³? בְּשֶׁאֵר יָמוֹת הַשָּׁנָה, חוּץ
24 מֵרֹאשׁ-הַשָּׁנָה וְיוֹם-הַכִּפּוּרִים שֶׁל שְׁנַת הַיּוֹבֵל⁴⁴; אֲכָל
25 בְּשָׁנֵי יָמִים אֵלּוּ שְׁלִיחַ-צִיבּוֹר מוֹצִיא אֶת הַיּוֹדֵעַ, כְּשֶׁם
26 שֶׁמוֹצִיא מִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ, מִפְּנֵי שֶׁהֵם בְּרֻכּוֹת אֲרָפוֹת,
27 וְאֵין רֵב הַיּוֹדְעִים אוֹתָן יְכוּלִין לִכְנוֹן דַּעְתָּן בְּשְׁלִיחַ-
28 צִיבּוֹר⁴⁵. לְפִיכָּה אִם רָצָה הַיּוֹדֵעַ לְסַמֵּךְ בְּשָׁנֵי יָמִים
29 אֵלּוּ עַל תַּפְלַת שְׁלִיחַ-צִיבּוֹר לְהוֹצִיאָו יְדֵי חוֹבְתּוֹ -
30 הַרְשׁוֹת בִּידּוֹ.

(43) שהיודע, אינו יוצא ידי חובתו אלא בתפילת עצמו.
(44) שיש בו תשע ברכות בתפילת מוסף כבמוסף ראש השנה כמבואר לעיל (פרק ב, הלכה ח). (45) (ראש השנה דף לה עמוד א).

31 יא. אֵין מְמַנִּין שְׁלִיחַ-צִיבּוֹר, אֲלֵא גְדוֹל שֶׁבְּצִיבּוֹר
32 בְּחֻקְתּוֹ וּבְמַעֲשֵׁיוֹ⁴⁶. וְאִם הִיָּה זָקֵן - הֲרִי זֶה מְשַׁבַּח
33 בְּיוֹתֵר. וּמִשְׁתַּדְּלִין לְהִיטֵי שְׁלִיחַ-צִיבּוֹר אֲדָם שְׁקוּלוֹ
34 עָרֵב וְרָגִיל לְקִרּוֹת⁴⁷. וּמִי שֶׁלֹּא נִתְמַלֵּא זָקֵן⁴⁸ -
35 אֶף-עַל-פִּי שֶׁהוּא חָקֵם גְּדוֹל, לֹא יֵהָא שְׁלִיחַ-צִיבּוֹר,
36 מִפְּנֵי כְבוֹד הַצִּיבּוֹר; אֲכָל פּוֹרֵס הוּא עַל שְׁמַע,
37 מְשִׁיבֵיא שְׁתֵּי שְׁעֵרוֹת אַחֵר שְׁלֹשׁ-עֶשְׂרֵה שָׁנִים⁴⁹.

(46) (תענית דף טז עמוד א). ושם אמרו: "נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה (ירמיה פרק יב, פסוק ח) זה שליח ציבור שאינו הגון היורד לפני התיבה". (47) בתורה ובנביאים ובכתובים, וכן בקי בכל הברכות, שיהו הפסוקים של תפילה סדורים בפיו (תענית דף טז עמוד א). הדברים אמורים שם בעיקר לעניין שליח-ציבור בתפילת תענית ציבור, ומשם למד רבינו לתפילות יום-יום. (48) שהוא צעיר לימים (חולין דף כד עמוד ב). וכבר נשאל רבינו על אדם אחד שהגיע לגיל הארבעים ולא צמח לו זקן כלל, היוכל להיות שליח-ציבור, אם לא? והשיב: לא נצריך צמיחת השער אלא למי שאפשר זה, אמנם זה הנזכר יהיה דינו כ"סריס חמה", או מי שאירע לו חולי שהפיל שער, שאין כוונתם בדין זה מציאות השער והיעדרו, כי אילו כן היה להם לומר: "מי שאין לו זקן..." אבל הכוונה על השלימות של הדעת אשר יגיע לה בעת עליית הזקן וצמיחתו, ולכן ראוי לו להיות שליח-ציבור בלי ספק ("תשובות הרמב"ם" פריימן סימן טו, עם קצת שינויי לשון לפי מקורות אחרים). (49) (מגילה דף כד עמוד א). וכדאי להעיר, שכל התנאים שמונה רבינו במינוי שליח-ציבור, אינם אלא בשליח-ציבור קבוע, כלשון התחלת ההלכה: אין מְמַנִּין, במינוי שליח-ציבור קבוע

(30) כגון: ברכת הזימון בשם (שהמברך אומר "נברך אלוקינו"). ראה ברכות (פרק ז, משנה ג). (31) ועליהם נאמר (ישעיה פרק א פסוק כח): ועוזבי ה' יכלו (ירושלמי מגילה פרק ד, הלכה ד). (32) כגון: שהתחילו לקרוא בתורה בעשרה ויצאו מקצתם - גומרים, והעולה לתורה מברך כאילו היו שם עשרה (ירושלמי, שם). וראה במוספנו "תשובות רבינו".

3 ז. וְצִירָיו לְהִיטֵי כָּלֵם בְּמָקוֹם אֶחָד, וּשְׁלִיחַ-צִיבּוֹר
4 עִמָּהֶם בְּמָקוֹם אֶחָד. חֲצֵר קִטְנָה שֶׁנִּפְרָצָה בְּמִלּוּאָה
5 לְחֲצֵר גְּדוֹלָה³³, וְהִיוּ תִשְׁעָה בְּגִדּוּלָה וְיָחִיד בְּקִטְנָה
6 - מִצְטַרְפִּין³⁴; תִּשְׁעָה בְּקִטְנָה וְיָחִיד בְּגִדּוּלָה - אֵין
7 מִצְטַרְפִּין³⁵; צִיבּוֹר בְּגִדּוּלָה וּשְׁלִיחַ-צִיבּוֹר בְּקִטְנָה -
8 יוֹצֵאֵין יְדֵי חוֹבְתָן³⁶; צִיבּוֹר בְּקִטְנָה וּשְׁלִיחַ-צִיבּוֹר
9 בְּגִדּוּלָה - אֵין יוֹצֵאֵין יְדֵי חוֹבְתָן, שֶׁהֲרִי הוּא מְפַלֵּג
10 מֵהֶם וְאֵינוֹ עִמָּהֶם בְּמָקוֹם אֶחָד; מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בְּגִדּוּלָה
11 פֶּסֶן³⁷ מִכָּאן וּמִכָּאן³⁸, הֲרִי הִיא כְּמוֹ מְפַלְגָתָּ³⁹ מִן
12 הַקִּטְנָה, וְאֵין הַקִּטְנָה מְפַלְגָתָּ מִן הַגְּדוֹלָה, אֲלֵא הֲרִי
13 הִיא כְּקֶרֶן-זָוִית שְׁלֵחָה.

(33) והרי היא פתוחה כולה לחצר הגדולה, אבל אין החצר הגדולה פרוצה במלואה לקטנה מפני שחלקי קיר הגדולה העודפים מכאן ומכאן חוצים ביניהן. (34) כי הקטנה נגזרת אחרי הגדולה - והרי היא כזוית ממנה. (35) כי אין הרוב שבקטנה נמשך אחרי המיעוט שבגדולה למרות פריצת זו לזו (עירובין דף צב עמוד ב). (36) כי השליח ציבור יחיד הוא ונמשך אחרי הציבור. (37) מחיצות, קירות. (38) אבל אילו לא נשתיירו בקיר הגדולה פסים מכאן ומכאן - כגון שהקטנה והגדולה שוות ברוחבן - אז היו נידונות כחצר אחת ממש. (39) מורחקת ומבודדת. ואין הדברים אמורים אלא לעניין צירוף עשרה, אבל לעניין עניית קדושה וברכו יכול כל יחיד הנמצא מחוץ לבית הכנסת לענות, אף על פי שאין דבר שבקדושה פחות מעשרה, והרי הוא בכלל ציבור שבפנים, כדברי רבי יהושע בן לוי (פסחים דף פה עמוד ב): "אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים". וראה בתוספות לעירובין (דף צב עמוד ב) דיבור המתחיל: "תשעה בגדולה".

14 ח. וְכֵן אִם הָיְתָה צוּאָה בְּגִדּוּלָה, אֲסוּר לְהִתְפַּלֵּל
15 וּלְקִרּוֹת קְרִיאַת-שְׁמַע בְּקִטְנָה⁴⁰; הָיְתָה צוּאָה בְּקִטְנָה,
16 מִתֵּר לְהִתְפַּלֵּל וּלְקִרּוֹת קְרִיאַת-שְׁמַע בְּגִדּוּלָה, אִם לֹא
17 הָיָה שָׁם רִיחַ רַע, מִפְּנֵי שֶׁהִיא מְפַלְגָתָּ מִמֶּנָּה⁴¹.

(40) שאין הקטנה מופלגת מהגדולה, ואנו רואים הצואה כאילו היא בקטנה. (41) (עירובין, שם) ואף על פי שאנשי הגדולה רואים את הצואה שבחצר הקטנה אין היא אוסרת עליהם, הואיל וברשות אחרת היא, הרי היא כצואה המונחת מאחורי מחיצה של זכוכית, שאף על פי שרואה אותה, מותר לקרות כנגדה כמבואר לעיל (הלכות קריאת שמע פרק ג, הלכה י) מפני שהרשויות חלוקות (כסף משנה).

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום ראשון י"ב מנחם-אב - ספר אהבה - הלכות תפילה פה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

עֲלֵמִיָּא⁸ בְּכָל פֶּתֶן⁹, וְעוֹנִין אֲמֵן בְּסוֹף קִדְשִׁי¹⁰.
וְאַחֲרֵיכָּךְ אָמַר: "בִּרְכוּ אֶת יְיָ הַמְבַרֵּךְ", וְהֵם עוֹנִים:
"בְּרוּךְ יְיָ הַמְבַרֵּךְ לְעוֹלָם וָעֶד". וּמִתְחִיל וּפּוֹרֵס¹¹ עַל
שְׁמַע בְּקוֹל רֶם, וְהֵם עוֹנִים אֲמֵן אַחֲרֵי כָל בְּרָכָה
וּבְרָכָה. וְהַיִּדְעַ לְבָרֵךְ וּלְקַרֹּת עִמּוֹ קוֹרָא, עַד
שְׁמַבְרֵךְ גָּאֹל יִשְׂרָאֵל¹².

(2) לעיל (בפרק ז, ה"ז) דיבר רבינו בסדר תפילה של יחיד, וכאן הוא מרצה על סדר תפילות הציבור. (3) לפי שמצוה להתפלל במקום נמוך, כמבואר לעיל (פ"ה, ה"ו), נופלת בו לשון "יורד" (ר"ה לב. ברש"י שם). (4) נוסף להיכל שבו נמצאים כל ספרית-תורה שבבית-הכנסת, היתה תיבה ארוכה וצרה ובה רק ספר-תורה אחד, ולפניה הש"ץ יורד להתפלל (ב"ח לאור"ח סימן ק"נ). ותיבה זו מוציאים לרחובה של עיר בתענית ציבור, כמפורש במשנה (תענית פ"ב, מ"א). וראה לקמן (פ"יא, הלכה ג"ד) ובביאורנו שם. ואין מנהגנו כיום להניח ספר-תורה ב"תיבה" אלא כל הספרים בהיכל מונחים. (5) כלומר: במקום האמצעי שבין צפון לדרום. (6) על שם שתפילה זו כוללת דברי שבח לה' וקידוש שמו ברבים. ונזכרת תפילה זו בשם "קדיש" במסכת סופרים (פ"טז, ה"ב). (7) שמו הגדול. (8) לעולם ועד. וכן תרגם אונקלוס את הפסוק: ה' ימלוך לעולם ועד (שמות טו, יח). וראה בסוף ספר זה ב"נוסח הקדיש" לרבינו, ובביאורנו שם. (9) בכל כוונתם (שבת קי"ט). ויש מפרשים: בקול רם ('תוספות' שם). ואמרו שם: כל העונה אמן בכל כחו פותחים לו שערי גן עדן, שנאמר: "פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים". אל תקרא אמונים אלא שאומרים אמן. מאי אמן? "אל מלך" נאמן (שמע"ד על בוראו שהוא אל מלך נאמן). (10) רבינו מונה ב"נוסח הקדיש" שלו, חמשה "אמנים" שעונים בכל קדיש וקדיש; וכאן כנראה, סמך רבינו על מה שמבאר שם (לחם-משנה). (11) ראה לעיל (פ"ח, ה"ה).

ב. וְהַפֶּל עוֹמְדִין מִיד וּמִתְפַּלְלִים בְּלַחֲשׁ¹². וְמִי
שְׁאִינוּ יוֹדְעַ לְהַתְפַּלֵּל - עוֹמֵד וְשׁוֹתֵק, עַד שְׁיִתְפַּלֵּל
שְׁלִיחַ-צִּבּוֹר בְּלַחֲשׁ¹³ עִם שְׁאֵר הָעָם. וְכָל מִי שְׁיִגְמֹר
תְּפִלָּתוֹ עִם הַצִּבּוֹר, יִפְסִיעַ שְׁלֹשׁ פְּסִיעוֹת לְאַחֲוָיו,
וְיַעֲמֵד בְּמָקוֹם שֶׁהִגִּיעַ אֵלָיו¹⁴ בְּעֵת שְׁיִפְסִיעַ¹⁵.

(12) משום שאסור להגביה קול בתפילת "שמונה-עשרה", כמבואר לעיל (פ"ה, ה"ט). (13) ורבינו אברהם בנו של הרמב"ם מעיד בחידושו, שכבר נודע מה שתיקן אביו והסכימו עמו חכמי דורו: "שראה כשיחזור הש"ץ על התפילה בקול רם, לא יתנו כל העם אוזן קשובה לשמוע ממנו באימה, אלא יעמדו כעומד בעל כרחו וישתחו זה עם זה שיחה בטילה, בהיות שכבר יצאו ידי חובתם בהתפללם בלחש. וראה אבא מארי ז"ל, שיש בזה זלזול גדול בכבוד שמים - לפיכך תיקן שיגביה הש"ץ קולו מתחילה ולא יתפלל הש"ץ בלחש כלל, וינהוג המנהג בתפילה כמו שנוהג בפריסה על שמע, שמגביה את קולו להוציא מי שאינו בקי. והבקיאים להתפלל יתפללו עמו בלחש, או בקול נמוך מקולו להוציא עצמם בתפילתם. ויסיים הש"ץ והציבור

ידובר כאן, אבל לעבור לפני התיבה דרך ארעי, אפילו רק הביא שתי שערות אחר י"ג שנה, הואיל ואיננו קטן, יכול הוא (לחם משנה).

יב. וְכֵן הֶעֱלֵג, בְּגוֹן מִי שְׁקוֹרָא לְאֵלֶּיָּה עִי"ן או
לְעִי"ן אֵלֶּיָּה, וְכָל מִי שְׁאִינוּ יָכוֹל לְהוֹצִיא אֶת
הָאוֹתִיּוֹת פְּתוּקוֹן - אֵין מְמַנִּין אוֹתוֹ שְׁלִיחַ-צִּבּוֹר⁵⁰.
וְהָרֵב מִמֶּנּוּ אֶחָד מִתְלַמְּדֵיו לְהַתְפַּלֵּל לְפָנָיו
בְּצִבּוֹר⁵¹. הַסּוֹמָא פּוֹרֵס עַל שְׁמַע⁵² וְנַעֲשֶׂה שְׁלִיחַ-
צִבּוֹר⁵³. אֲכָל מִי שֶׁכִּתְּפוּ מְגֻלֹת - אֶף-עַל-פִּי שֶׁהוּא
פּוֹרֵס עַל שְׁמַע⁵⁴, אֵינוּ נַעֲשֶׂה שְׁלִיחַ-צִּבּוֹר לְהַתְפַּלֵּה,
עַד שִׁיְהִיָּה עֲטוּף⁵⁵.

(50) (שם, דף כד עמוד ב) אין מורידין לפני התיבה לא אנשי בית שאן ולא אנשי בית חיפה... מפני שקוראין לאלפ"ן עיני"ן ולעיני"ן אלפ"ן (וכשמגיעים לברכת כהנים הם אומרים: יַעֲרֵ ה' פָּנָיו (במקום יאר) ולשון קללה הוא, כי יש "פנים" המתפרשים לשון כעס, (רש"י שם). (51) אף על פי שבדרך כלל אין ממנין שליח-ציבור אלא גדול שבציבור וכו', כמבואר (לעיל הלכה י"א) בכל זאת יכול הרב למנות אחד מתלמידיו להתפלל לפניו בציבור, אף על פי שאין בו כל התנאים האמורים (כסף משנה). וכן יש להוכיח ממסכת ברכות (דף לג עמוד ב). (52) ומבריך ברכת "יוצר המאורות" אף על פי שאינו רואה את אור השמש, כי סוף סוף נהנה גם הוא מהאור, כמאמרו של רבי יוסי (מגילה דף כד עמוד ב): "כל ימי הייתי מצטער על מקרא זה: והיית ממשש בצהריים, כאשר ימשש העיוור באפלה (דברים פרק כח, פסוק כט) וכי מה איכפת לו לעיוור בין אפילה לאורה? עד שבא מעשה לירי: פעם אחת הייתי מהלך באישון לילה וראיתי סומא שהיה מהלך בדרך ואבוקה בידו. אמרתי לו: בני, אבוקה זו למה לך? אמר לי: כל זמן שאבוקה ביד, בני אדם רואים אותי ומצילים אותי מן הפתחים ומן הקוצים". (53) לתפילה, אמנם במשנה שם (מגילה פרק ד, משנה ו) אינו נזכר אלא שפורס על שמע; אבל שעובר לפני התיבה אין שם, אלא שדברי רבינו מיוסדים על דברי הגאונים הובאו ב"אוצר הגאונים" למגילה כד, (סימן קנ"ט) האומרים: "סומא, או שכהו עיני מרוב זיקנה, יורדים לפני התיבה ומוציאים את הרבים ידי חובתם. (54) כמו ששנינו (מגילה פרק ג, משנה ו): "פוחח פורס את שמע" ופירש שם רבינו אלפס: פוחח - מי שבגדיו קרועים וכתפיו וזרועותיו ערומות, "כאשר הלך עבדי ישעיה ערום ויחף" (ישעיה פרק כ, ג) מתרגם יונתן: פָּחִיחַ ויחף. (55) משום כבוד הציבור (מסכת סופרים פרק י"ד הלכה טו).

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי

(1) סדר תפילת הציבור בחול ובשבת; את מי משתקים באמצע התפילה; חזרת תפילת מעין שבע - בשבת, למה תיקנוה.

9. א. סֵדֶר תְּפִלֹּת הַצִּבּוֹר² כֶּךָ הוּא: בְּשַׁחַר כָּל הָעָם
יּוֹשְׁבִים, וּשְׁלִיחַ-צִּבּוֹר יוֹרֵד³ לְפָנָי הַתְּבָה⁴, וְעוֹמֵד
בְּאֲמֵצֵעַ הָעָם⁵, וּמִתְחִיל וְאָמַר קִדְשִׁי⁶, וְכָל הָעָם
עוֹנִים: "אֲמֵן, יְיָהּ שְׁמָה רַבָּא⁷ מְבָרֵךְ לְעוֹלָם וְלְעוֹלָמֵי

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

שמודה לאלוה, אחר אלוה (מגילה כה. וברש"י שם).
ובירושלמי (ברכות פרק א, ה"ה) אומר: במה דברים
אמורים בציבור, אבל ביחיד אין אנו מקפידים עליו, ולכן
כתב רבינו דין זה בסדר תפילות הציבור.

ה. ואחר שישלים כל התפלה, ישב ויפל על פניו
ויטה²⁵ מעט, הוא וכל הצבור, ויתחנן והוא נופל²⁶.
וישב ויגביה ראשו, הוא ושאָר העם, ומתחנן מעט
בקול רם מישב. ואחר-כך יעמד שליח-צבור לבדו
ואומר קדיש פעם שניה, והם עונים, כדרך שעונים
בתפלה²⁷. ואומר 'והוא רחום'²⁸ וכו', 'תהלה' וכו'
- הוא עומד והם יושבים, והם קוראים עמו.
ואחר-כך אומר 'ובא לציון גואל' וכו', 'ואני זאת'
וכו', 'ואתה קדוש'... וקרא זה אל זה ואמר קדוש',
וגומר הקדשה, והם עונים 'קדוש קדוש' שלש
פעמים, וחוזר וקורא הקדשה תרגום, ואומר
'ותשאני רוח' וכו' וקורא אותו תרגום, ואומר 'וי
ימלך לעלם ועד' וקוראהו תרגום, כדי להכין
העם²⁹.

(25) ראה לעיל (פ"ה, הי"ד) ובביאורנו שם. (26) כלומר:
בשעה שפניו מטים למטה. (27) בקדיש שלפני ברכו,
כמבואר לעיל ה"א. (28) אנו נוהגים לאמרו רק ביום שני
וחמישי בלבד שהם ימי רצון: שארבעים יום של קבלת
לוחות האחרונות בהם נתרצה ה' למשה, ומחל לישראל על
חטא העגל - התחילו ביום ה' בו עלה משה ונגמרו ביום
ב' בו ירד משה מן ההר, כמבואר במדרש תנחומא פ' וירא
אות טז (הוצאת ביכר) הובא ב'תוספות' לבבא-קמא (פב.).
ויש להעיר, שבנוסח ה"קדיש" לרבינו בסוף ספר זה, כתוב:
"מנהגנו להתחנן בנפילת פנים בדברים ופסוקים אלו פעמים
בכולם ופעמים במקצתם". ואולי נתכוין להבדיל בין שני
וחמישי לשאר הימים. (29) שלא שמעו אז אלא ארמית
בלבד.

ו. ואלו הפסוקים שלפני קדשה ושל אחריה עם
תרגומן, הם הנקראין סדר קדשה³⁰. ואחר-כך
מתחנן בדברי תחנונים ובפסוקי³¹ רחמים ואומר
קדיש, וכל העם עונים כדרך ונפטרינן.

(30) הקדושה שבסדר "ובא לציון" המלוקט מפסוקים שונים.
וכן אמרו חז"ל (סוטה מט.): "מיים שחרב בית-המקדש אין
יום שאין בו קללה, וכל יום קללתו מרובה משל חבירו.
ואלא עולם בזכות מה קיים? בזכות "קדושה דסדרא". ובאר
רש"י: "שלא תקנוה אלא שיהו כל ישראל עוסקים בתורה
בכל יום דבר מועט: שאומר קריאתו ותרומתו - והם
כעוסקים בתורה. וכיון שנהוג בכל ישראל בתלמידים ובעמי
הארץ; ויש כאן שתיים: קדושת השם ותלמוד תורה - חביב
הוא. (31) והם ערוכים לקמן ב"סדר תפילות כל השנה"
שבסוף הספר.

ז. מי שאמר בתחנונים: "מי שרחם על קן-צפור,
שלא לקח האם על הבנים³², או שלא לשחט אתו

תפילתם כאחד, ופשט המנהג הזה בארץ מצרים כל ימי
חייו, ואחרי פטירתו ז"ל". וראה במוספנו "תשובות רבינו".
(14) יומא נג, ע"ב: "משל לתלמיד הנפטר מרבו אם חוזר
לאלתר" וכו' שסופו מוכיח על תחילתו שלא פסע לאחריו
כדי להפטר מרבו, כיון שחוזר אליו מיד ('טור' או"ח סי'
קכ"ג). (15) עד שיגיע ש"ץ לקדושה כמבואר בסמוך
(ה"ד).

ג. ואחר שפסייע שליח-צבור שלש פסיעות
לאחוריו ויעמד¹⁶, מתחיל ומתפלל בקול רם מתחלת
הברכות, להוציא את מי שלא התפלל. והפל
עומדים ושומעים ועונים 'אמן' אחר כל ברכה
וברכה - בין אלו שלא יצאו ידי חובתן, בין אלו
שפבר יצאו ידי חובתן¹⁷.

(16) להתפלל במקום שכלו שלש פסיעותיו, וזה בניגוד
למנהגנו כיום: שהש"ץ חוזר למקומו ומתחיל להתפלל
(כסף-משנה). אולם אפשר לפרש דברי רבינו שכוונתו
לומר: שיעמוד ויחכה מעט, ומיד חוזר למקומו ומתחיל
להתפלל. וכן דעת הרשב"א בתשובותיו סימן תל"ו הובאת
ב'בית יוסף' או"ח סימן קכג (מעשה רוקח). וברמב"ם כת"י
התימנים, תיבת "ויעמוד" איננה. (17) כדעת רב כהן צדק
גאון, הובאה ב'תוספות' לסוכה (נב). וב"ערוך" ערך "אמן".

ד. ואומר קדשה בברכה שלישיית. וכיון שהגיע
שליח-צבור לקדשה, יש רשות לכל אחד ואחד
לחזור במקום שעמד בו בתפלה¹⁸. וכשיגיע שליח-
צבור ל'מודים' וכורע - כל העם שוחזין¹⁹ מעט, ולא
ישחו יותר מדאי²⁰, ואומרים: "מודים אנחנו לך וי
אלהינו ואלהי כל בשר, יוצרנו יוצר בראשית.
ברכות והודאות לשמך הגדול והקדוש על
שהחיייתנו וקמתנו, בן תחינו ותהנונו ותאספ
גלותינו לחצרות קדשך²¹, לשמך חקיך ולעבודך
באמת ולעשות רצונך בלבב שלם²², על שאנחנו
מודים לך"²³. וכל האומר: 'מודים מודים',
משתקין אותו²⁴.

(18) הרי"ף לברכות (סוף פ"ה). (19) ירושלמי ברכות (פ"א,
ה"ה) "הכל שוחים עם ש"ץ בהודאה". (20) שם. מפני
שכבר התפללו בלחש, ואינם שוחים עכשיו אלא כדי שלא
יראו ככופרים (אם לא ישחו יחד עם הש"ץ) - לפיכך די
שישחו מעט; ומי ששוחה יותר מדאי, הרי זה נראה כיהיר
וגאה (כסף-משנה). (21) לחצרות ירושלים עיר הקודש,
כלשון הכתוב (ישעיה סב, ט): "ומקבציו ישתחו בחצרות
קדש". (22) כל הנוסח הזה נמצא במסכת סוטה דף מ,
ע"א. ונקרא "מודים דרבנן" מפני שהוא מורכב מכמה
"מודים" שאמרו רבנן. (23) שנתת בלבנו להיות דבקים בך
ומודים לך (מפירוש רש"י, שם). ויש מפרשים: "בעבור
ההודאה", כלומר: בזכות ההודאה שאנו מודים לך תחינו
ותקיימנו (סדר "עבודת ישראל"). ובירושלמי (ברכות פ"א,
ה"ה) חותם בה: "ברוך אתה ה' אל ההודאות".
(24) גוערים בו, מפני שנראה כמקבל עליו שתי רשויות:

לפרס על שמע³⁹, ואומר קדיש, ואחר-כך הפל
עומדים ומתפללין בלחש, וכשמשלימין אומר
קדיש, והם נפטריין. ואינו חוזר להתפלל בקול רם
ערבית, לפי שאין תפלת ערבית חובה⁴⁰; לפיכך לא
יברך ברכות לבטלה, שאין פאן אדם שנתחייב בהם,
כדי להוציאו ידי חובתו⁴¹.

(38) וטעם אמירתו - לפי שבשחרית ובמנחה יש קריבות
התמיד שהם מכפרים; אבל ערבית שאין בה קרבן לכפר,
תיקנו לומר: "והוא רחום יכפר עון" (רוקח' סימן שי"ט).
ועוד, שכל היום אדם חוטא, ולערב צריך לומר: והוא רחום
וגו' (כל בו'. הובא בב"י או"ח סימן רל"ז). (39) שתי
ברכות שלפניה ושתיים שלאחריה. וב"סדר תפילות כל
השנה" שבסוף ספר זה, כותב רבינו, שאומר פסוקים שונים
אחרי ברכת "השכיבנו", כגון: "ברוך ה' לעולם אמן ואמן"
וחותם בברכה נוספת. (40) מצד הדין, כמבואר לעיל
(פ"א, ה"ו), ולכן לא תיקנו מתחילה חזרת הש"ץ בקול.
ואף-על-פי שקבלוה אחר כך כתפילת חובה, כמבואר לעיל
(שם), בכל זאת התקנה הראשונה במקומה עומדת (ב"ח
או"ח, רל"ז). (41) ע"י חזרת הש"ץ.

י. פליגלי שבתות חוזר⁴² שליח-צבור, אחר שמתפלל
בלחש עם הצבור, ומתפלל בקול רם. אבל אינו
מתפלל שבע, אלא ברכה אחת מעין שבע⁴³. וכן
הוא אומר: "ברוך אתה יי' אלהינו ואלהי אבותינו,
אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב, האל הגדול
הגבור והנורא אל עליון, קנה ברחמי שמים
וארץ⁴⁴. מגן אבות⁴⁵ בדרך, מחיה מתים⁴⁶ במאמרו,
האל הקדוש שאין כמוהו. המניח⁴⁷ לעמו ביום שבת
קדשו, כי כם רצה⁴⁸ להניח להם. לפניו נעבד ביראה
ופחד, ונודה לשמו בכל יום תמיד מעין⁴⁹ הברכות.
אל ההודאות, אדון השלום⁵⁰, מקדש השבת ומברך
השביעי, ומניח בקדשה⁵¹ לעם מדשני ענג⁵², וזכר
למעשה בראשית⁵³. אלהינו ואלהי אבותינו רצה נא
במנוחתנו וכו'. ברוך אתה יי', מקדש השבת".
ואומר קדיש, ונפטריין כל העם.

(42) טעם חזרה זו, מבואר בסמוך הלכה י"א. (43) הכוללת
תמצית שבע הברכות שבתפילה בלחש. (44) מלשון
הכתוב (בראשית יד, כב), על שם שביום השביעי השלים
ה' מלאכתו וקנה שמים וארץ (אבדרהם). (45) כנגד ברכת
"אבות", וכן הכתוב אומר (בראשית טו, א): אל תירא
אברם, אנכי מגן לך. (46) כנגד "ברכת התחיה", וכן כולן.
(47) הנותן מנוחה. (48) כנגד "רצה במנוחתנו". (49) ע"פ
דברי חז"ל (סוכה מו). על הפסוק "ברוך ה' יום יום": "וכי
ביום מברכים אותו, ובליילה אין מברכים אותו? אלא בכל
יום תן לו מעין ברכותיו": "של שבת מעין של שבת; של
חול מעין של חול; של יו"ט מעין של יו"ט - הכל מעין
המאורע" (רש"י, שם). וברמב"ם כת"י התימנים, כתוב:
"מעון הברכות", והכוונה להקב"ה, שהוא מעון הברכות
ומקורן. (50) כנגד "שלום רב". (51) השבת היא יום

1 ואת בנו ביום אחד³³, ירחם עלינו", וכיוצא בענין
2 זה - משתקין אותו, מפני שמצות אלו גזרת הכתוב
3 הן ואינן רחמים³⁴; שאילו היו מפני רחמים, לא היה
4 מתיר לנו שחיטה פל-עקר. וכן לא ירבה בכנויים
5 של שם ויאמר: "האל הגדול הגבור והנורא והחזק
6 והאמין והעוז³⁵", שאין כח באדם להגיע בסוף
7 שבחיו; אלא אומר מה שאמר משה רבנו, עליו
8 השלום³⁶.

(32) ככתוב בתורה (דברים כב, ו). (33) ככתוב ב"ויקרא"
(כב, כח). (34) ברכות לג, ע"ב. וכפי פירוש רש"י שם,
שה' הטיל על ישראל חוקי גזרותיו אף בדברים שיש לשטן
ולגויים להשיב עליהם ולומר: מה צורך במצוה זו? ודוקא
כשאומר כך בתפילתו דרך תחנונים - אסור, שכשאומר כך
בתפילה מחליט הדבר בכל הוודאות; אבל כשאומר כך דרך
דרש, או פירוש לפסוק - אין משתקים אותו. וזהו שהדגיש
רבינו ואמר: מי שאמר בתחנונים וכו'. ובפירוש מצינו
ל"תרגום יונתן בן עוזיאל" על הפסוק: ושור או שה אותו
ואת בנו לא תשחטו ביום אחד (ויקרא כב, כח) שמתרגם:
עמי בני ישראל! כמו שאבינו שבשמים רחמן, אף אתם
בארץ תהיו רחמנים ולא תשחטו שור ובנו ביום אחד. ורבינו
בספרו מו"נ (ח"ג פ"מח) יאמר: "וכן אסר לשחוט אותו ואת
בנו ביום אחד להשמר ולהרחיק לשחוט משניהם הבן לעיני
האם, כי צער בעלי-חיים בזה גדול מאד". וראה ברמב"ן
(דברים כב, ו) האומר שם: "כי טעם לשתי המצוות אלו,
הוא: לבלתי היות לנו לב אכזרי ולא נרחם. (35) ברכות
לג, ע"ב. שמראה כאילו כבר סיים את כל שבחי ה' ותואריו
- ועדיין לא הגיע אפילו למקצת שבחו. "משל למלך
בשר-ודם שהיו לו אלף אלפים דינרי זהב והיו מקלסים
אותו בשל כסף, והלא גנאי הוא לו". וראה במו"נ (ח"א,
פ"נט) פירוש יפה בכוונת המשל הזה. (36) האל הגדול
הגבור והנורא (דברים י, יז). וכן תיקנו אנשי כנסת הגדולה
בתפילתם, כמו שמצינו בעזרא הסופר (נחמיה ט, לב).

9 ח. במנחה אומר שליח-צבור 'אשרי יושבי ביתך'
10 וכו', 'תהלה³⁷ לדוד' וכו', קורא הוא והעם מישב,
11 ועומד שליח-צבור ואומר קדיש, והם עומדים
12 אחריו ועונין פדרפן, ומתפללין כלם בלחש. ואחר-
13 כך חוזר שליח-צבור ומתפלל בקול רם, פדרף
14 שעשה בשחרית, עד שישלים כל התפלה. ונופלים
15 על פניהם, ומתחנן ומגביה ראשו, הוא והם,
16 ומתחנן מעט מישב פדרף שעשה בשחרית, ועומד
17 ואומר קדיש, וכל העם עונין פדרפן ונפטריין
18 למעשיהן.

(37) תיקנו להשלים אמירת מזמור זה ג' פעמים ביום, שכן
אמרו חז"ל (ברכות ד:): "כל האומר 'תהלה לדוד' שלש
פעמים ביום, מובטח לו שהוא בן העולם הבא".

19 ט. בערב כל העם יושבין, והוא עומד ואומר
20 'והוא³⁸ רחום' וכו', 'פרכו את יי' המברך' וכו',
21 והם עונין 'ברוך יי' המברך לעולם ועד'. ומתחיל

"ואני תפילתי" וגו' ע"פ המדרש (הובא ב'טור' או"ח סימן רצ"ב): "שיחיו בי יושבי שער ונגינות שותי שכר (תהלים סט, יג). וכתוב אחריו (שם סט, יד): ואני תפילתי לך ה' עת רצון וגו'. אמר דוד לפני הקב"ה: רבונו של עולם! אין אומה זו כשאר אומות העולם, כששותים ומשתכרים הולכים ופוחזים; ואנו לא כן, אלא אע"פ ששתינו אנו באים להתפלל לפניך ולשאול ממך עת רצון לכפר על העולם".

יד. בראשי חדשים ובחלו של מועד אומר סדר קדש קדם תפלת מוסף. במוצאי-שבת אומר סדר היום⁶⁰ גם אחר תפלת הערב⁶¹, ואומרים קדיש, ואחר-כך מבדיל.

(60) כנוסח מנוסחה ועוד. ונוסח אחר: "סדר היום". (61) ה'טור' או"ח סימן רצ"ח מביא בשם רב עמרם גאון בסידורו: לפי שהוא זמן חזרת רשעים לגיהנם ששבתו בשבת, ע"כ מאריכים בנעימה ב"סדר קדושה" כדי שישתהו ישראל בהשלמת פריהם, ולא ימהרו הרשעים לחזור, שבמוצאי שבת צועק הממונה על הרוחות: חזרו לגיהנם שכבר השלימו ישראל את סדריהם.

פרק עשירי

(1) המתפלל בלא כוונה אימתי חייב לחזור ולהתפלל בכוונה; טעה ולא הזכיר גשם וטל בתפילתו מה דינו; המתפלל של חול בשבת, או שלא הזכיר "יעלה ויבוא" בראש חודש מה דינו.

א. מי שהתפלל ולא כוון את לבו - יחזור ויתפלל בכוונה²; ואם כוון את לבו בברכה ראשונה³, שוב אינו צריך⁴. מי שטעה באחת משלוש ברכות הראשונות - חוזר לראש⁵. ואם טעה באחת משלוש ברכות אחרונות - יחזור לעבודה⁶. ואם טעה באחת מן האמצעיות - חוזר לתחלת ברכה שטעה בה, ומשלים תפלתו על הסדר⁷. וכן שליח-צבור שטעה בשהוא מתפלל בקול רם - על דרך זו הוא חוזר⁸.

(2) ברכות ל, ע"ב. (3) "ברכת אבות". (4) לחזור ולהתפלל בכוונה (שם, לד:). והטעם שהכוונה ב"ברכת אבות" מעכבת, הוא: "מפני שהיא הברכה הראשונה, ובשעת הכניסה לתפילה צריכה שקידה בכוונה. ועוד: כי תכלית ברכה זו היא קבלת עול מלכות שמים, והיא ראויה ביותר לכוונה (מלשון תשובת רבי אברהם בן הרמב"ם סימן ע"ט הוצאת מק"נ ירושלים תרצ"ח). "וכיום אין אנו חוזרים בשביל חסרון כוונה - שאף בחזרה קרוב הוא שלא יכוין, א"כ למה יחזור?" (טור' או"ח סימן קא). (5) שם לד, ע"א. מכיון שכולן ענין אחד הם: לסדר שבחו של הקב"ה לפני הבקשה בתפילה, יש להן דין של ברכה אחת ארוכה. (6) שם. שהיא הברכה הראשונה מהשלוש האחרונות. וגם אלה האחרונות ענין אחד להן: שהן "כעבד שקיבל פרס מרבו ומשבחו והולך לו", לפיכך דינן כברכה אחת (כסף-משנה). (7) (שם) וממשיך תפילתו ממנה והלאה על הסדר. וסובר רבינו, שאם שכח איזו ברכה ונזכר בה אחרי שעבר מקומו, שאינה אומרה במקום שזוכרה ודיו, אלא מוכרת

מנוחה וקדושה לישראל. (52) מלשון הכתוב (ישעיה נה, ב): ותתענג בדשן נפשכם, והם המענגים את נפשם ביום השבת יום העונג, ככתוב (שם נח, יג): וקראת לשבת עונג. (53) השבת היא זכר לחידוש העולם.

יא. ולמה תקנו חכמים זה? מפני שרוב העם באין להתפלל ערבית בלילי שבתות, ויהיה שם מי שנתאחר לבא ולא השלים תפלתו, וישאר לבדו בבית-הכנסת ויבא לידי סכנה⁵⁴. לפיכך חזרו שליח-צבור ומתפלל, כדי שיתעכבו כל העם, עד שישלים המתאחר ויצא עמהם.

(54) סכנת מזיקים המצויים מחוץ לשוב; שבת כנסיות שלהם היו מחוץ לעיר. (לבית-הכנסת באו רק בלילי שבתות, ובלילות החול היו עסוקים במלאכתם והתפללו ערבית בבתיהם) (שבת כד: וברש"י שם). ובדורותינו שאין סכנת מזיקים מצויה, אין אנו אומרים אותה אלא משום מנהג אבותינו בידינו ('טור' או"ח סי' רס"ח).

יב. לפיכך יום-טוב שחל להיות בשבת או יום-הכפורים או ראש-החדש, אין שליח-צבור היורד ערבית לפני התבה מזכיר ענין היום בברכה זו, אבל חותם בה 'מקדש השבת' בלבד, לפי שלא נתחייב היום בברכה זו⁵⁵.

(55) שאלמלא שבת, אין ש"ץ אומר ברכה זו בליל יו"ט שחל בחול, שהרי לא תקנוה לאמרה אלא משום סכנה, ולא מחמת חובת היום (שבת, שם). והטעם שלא חשו חכמים בלילי יו"ט לסכנה, מפני שביו"ט כולם מקדימים לבוא ואין מאחרים (סמ"ג עשין יט).

יג. בשבתות וימים טובים, בפגומר שליח-צבור תפלת שחרית בקול רם, אומר קדיש, ואחר-כך 'תהלה לדוד' וכו' ואומר קדיש, ומתפללין מוסף בלחש, ואחר-כך מתפלל מוסף בקול רם, בדרך שטעה בשחרית. ואומר קדיש אחר תפלת מוסף, והעם נפטרין. ואין אומרים קדשה⁵⁶ ותחנונים אחר תפלת שחרית בשאר הימים⁵⁷, אלא אומר אותה קדם תפלת המנחה. כיצד? קורא 'תהלה לדוד' ואומר סדר היום⁵⁸, ודברי תחנונים⁵⁹, ואומר קדיש, ומתפללין מנחה, וחוזר ומשמיע תפלת מנחה בקול רם, ואומר קדיש.

(56) סדר קדושה הנזכר לעיל (ה"ה). (57) מפני שהאריכו הרבה בתפילת שחרית, לא רצו להכביד יותר והניחוה עד המנחה ('רוקח' סימן שס"ב). וכבר השיב רבי אברהם בנו של רבינו על סדר קדושה שאנו אומרים אותה בשבת וביו"ט בתפילת מנחה "כי היא תמורה למה שאין אנו אומרים אותה בבוקר אחרי שחרית" (תשובות רבי אברהם בן הרמב"ם ז"ל, הוצאת מק"נ ירושלים תרצ"ח, סימן פ"ח). (58) הנזכר לעיל הלכה ו'. נוסחנו כנוסח (שוניצנינו, מנוסחה ועוד). ובדפוסים אחרים: "סדר היום". (59) ומוסיפים:

14 ראשון, אם טעה באחת מן האמצעיות. אבל אם
15 טעה באחת מן השלש ראשונות, מתחיל השני מן
16 הראש. ואם טעה באחת מן האחרונות, יתחיל השני
17 מן העבודה¹⁸.

18 (ברכות לד, ע"א. כדן יחיד הטועה, וכאמור לעיל ה"א.
ה. האומר: איני יורד לפני התבה, מפני שבגדי
19 צבועים! - אף בלבנים לא יעבר¹⁹ באותה תפלה²⁰.
20 אמר: איני עובר, מפני שיש בגלי סנדל! - אף
21 יתף לא יעבר²¹.

19 מגילה כד, ע"ב. חוששים שמא נזרקה בו מינות, שדרך
המינים להקפיד בכך. ועוד כיון שאין דרכם של ישראל
להקפיד בכך, חוששים שמא הרהורי שטות נכנסו בלבו
ומינות נזרקה בו (ר"ן שם). 20 אבל לתפילה אחרת ראוי
הוא לעבור לפני התיבה, כי אין זה אלא חשש בעלמא, ודי
לנו לחוש לו בשעתו ולא שנחזיקהו כמין גמור לעולם
(ריב"ש סימן רכד). ולדעת הראב"ד, אינו יורד לפני התיבה
לעולם. 21 מגילה, שם.

22 ו. מי שנסתפק לו אם התפלל אם לא התפלל - אינו
23 חוזר ומתפלל²², אלא אם-כן מתפלל תפלה זו על
24 דעת שהיא נדבה²³; שאם רצה יחיד להתפלל כל
25 היום תפלת נדבה, יתפלל²⁴. מי שהיה עומד
26 בתפלה, ונזכר ששכח התפלל - פוסק, ואפילו
27 באמצע ברכה²⁵. ואם היה תפלת ערבית - אינו
28 פוסק, שלא התפלל אותה מתחלה, אלא על דעת
29 שאינה חובה²⁶.

22 כי שמא כבר התפלל אסור לו להתפלל שנית - שהרי
הוא כמקריב שני תמידים בשחרית (כי התפילות כנגד
תמידים תוקנו), ועובר על: לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי
מצוה אתכם (דברים ד, ב). 23 ויכול אדם להביא
קרינתו דרך נדבה כרצונו. 24 ברכות כא, ע"א: "ולואי
שיתפלל אדם כל היום כולו" ובתנאי שיחדש איזה דבר
באחת הברכות כדי להודיע שהיא נדבה, כמבואר לעיל
(פ"א, ה"ט). ובספק התפלל, אפילו חידוש אינו צריך
(לחם-משנה). 25 שם. כי מאחר שהתחיל להתפלל על
דעת שהיא חובה, אסור לו להתפלל עוד. 26 כי כבר
נתבאר לעיל (פ"א, ה"ו) שתפלת ערבית רשות, והראב"ד
משיג ואומר: "אין כאן נחת רוח", כלומר: אפילו בתפילת
ערבית עליו לפסוק, הואיל וכבר קבלנוה עלינו כתפילת
חובה. אבל הרמב"ם סובר שעלינו להתחשב עם תחילת
תיקון תפלה זו שלא ניתקנה אלא על דרך רשות בלבד
(כסף-משנה).

30 ז. מי שטעה והתפלל של חל בשבת - לא יצא²⁷.
31 ואם נזכר והוא בתוך התפלה - גומר²⁸ ברכה
32 שהתחיל בה, וחוזר ומתפלל של שבת. במה דברים
33 אמורים²⁹? בערבית או בשחרית או במנחה; אבל
34 במוסף פוסק אפילו באמצע הפרכה³⁰. וכן אם
35 השלים תפלה של חל על דעת³¹ שהוא מוסף - חוזר

הוא לחזור למקומה הראוי ולחזור ולהתפלל משם ואילך
כדי שיתפלל על הסדר. (8) שכיון שחזרתו מכוונת להוציא
את שאינו בקי, ראה לעיל (פ"ח, ה"ט), דינו בחזרה כדן
יחיד שטעה (מעשה רוקח).

1 ב. אבל אם טעה שליח-צבור כשהוא מתפלל
2 בלחש - אני אומר, שאינו חוזר ומתפלל פעם
3 שניה⁹, מפני טרח צבור, אלא סומך על התפלה
4 שמתפלל בקול רם. והוא, שלא טעה בשלש
5 ראשונות; שאם טעה בהם, לעולם חוזר, כמו
6 שהיחיד חוזר¹⁰.

9 בלחש. (10) והחילוק בין "שלש ראשונות" לשאר
הברכות, מיוסד על דברי התלמוד (מגילה יז:). שאמרו: מנין
שאומרים אבות? - שנאמר: הבו לה' בני אלים (הזכירו
לפניו את אילי הארץ - האבות). ומנין שאומרים גבורות?
שנאמר: הבו לה' כבוד ועוז. קדושות מנין? שנאמר: הבו
לה'... בהדרת קודש" - הרי שכולן נאמרו בלשון ציווי
שמשמעה חיוב בהחלט, בעוד ששאר הברכות נשענות על
פסוקים שאין בהם ציווי אלא רמז בעלמא, כמו שמבואר
שם, לפיכך לא הקפידו בהן כל-כך ('אור שמח'), והכסף-
משנה מעיר שה'טור' או"ח כ"ז מביא דברי רבינו בגירסא
אחרת לגמרי, ושם נאמר: "ואם טעה באותה שמתפלל בקול
רם - חוזר לעולם; אבל טעה בתפילתו בלחש אינו חוזר,
אפילו בטעות של השלש הראשונות". ואמנם בכת"י
התימנים, הגירסא: "סומך על התפילה שהוא מתפלל בקול
רם. והיא אם טעה בה לעולם חוזר" - הרי שאין ההקפדה
אלא על התפילה בקול.

7 ג. שליח-צבור שטעה ונבהל ולא ידע מהיכן יתחיל,
8 ושהה שעה¹¹ - יעמד אחר תחיתו¹². ואם טעה בברכת
9 האפיקורסין, אין ממתינין לו, אלא מיד¹³ יעמד אחר
10 תחיתו, ששא אפיקורסות נזרקה¹⁴ בו; והוא, שלא
11 התחיל בה; אבל אם התחיל בה - ממתינין לו¹⁵ שעה.
12 ולא יהא השני סרבן¹⁶ באותה שעה¹⁷.

11 זמן ממושך. (12) ואין אנו ממתנים לו עד שתשוב
דעתו עליו (ברכות לד.). (13) אפילו אם לא שהה כלל.
(14) ולפיכך אינו רוצה לומר ברכה זו שענינה: אבדן
המינים, כי אינו רוצה לקלל את עצמו. וראוי להעיר
שב'ירושלמי' ברכות ה"ג (לפי גירסת ה'טור' או"ח סי' קכו)
אמרו: "לכל אין מסלקים אותו חוץ ממי שלא אמר 'מחיה
המתים, מכניע זדים, ובונה ירושלים' כי בכל אלה יש לחוש
שלא מין הוא ואינו מאמין בתחיית המתים או בביאת
המשיח". (15) כי מאחר שהתחיל בה מתברר שאינו מין,
ואינו אלא כטועה בשאר הברכות (שם, כט.). (16) ממאן
לרדת לפני התיבה, משום שאין זה כבוד הציבור לעמוד
ולחכות באמצע התפילה (שם, לד.). (17) אבל שלא בשעת
טעות באמצע התפילה - ראוי לו לסרב, ולעשות עצמו
כאילו אינו כדאי, ואינו יורד לפני התיבה (אם אינו ש"ץ
קבוע), אלא אחרי שהפצירו בו שלש פעמים. (שם).

13 ד. ומהיכן הוא מתחיל? מתחלת ברכה שטעה בה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

1 ומתפלל מוסף. אחד שבת ואחד יום-טוב ואחד
2 ראש-החדש.

27) שהרי לא הזכיר של שבת בתפילתו. (28) ברכות כא, ע"א. ואינו מחוייב להפסיק באמצע הברכה, הואיל ובדין הוא שגם בשבת יתפלל י"ח ברכות, אלא משום כבוד שבת לא הטריחוהו החכמים להאריך כל כך, לפיכך לא חייבוהו להפסיק באמצע. (29) שגומר את ברכתו שנזכר בה. (30) הואיל ואין תפלת מוסף של י"ח ברכות אפילו בחול, כגון ר"ח וחוה"מ, לפיכך יפסיק כי אין זה ממין חיובו. (31) בחשבו.

3 ח. מי שטעה בימות הגשמים ולא אמר מוריד
4 הגשם ולא מוריד הטל - חוזר לראש³²; ואם
5 הזכיר הטל³³, אינו חוזר³⁴. ואם טעה בימות החמה
6 ואמר מוריד הגשם - חוזר לראש³⁵; ואם לא
7 הזכיר טל - אין מחזירין אותו, שאין הטל נעצר³⁶
8 ואין צריך בקשה³⁷.

(32) ל"ברכת אבות" שהיא התחלת התפילה. (33) אע"פ שלא הזכיר "מוריד הגשם" שזו עיקר חיובה. (34) שגם הטל מסמל גבורתו של הקב"ה המשפיע מים על הארץ, והוא ממלא במדה ידועה את חסרון הזכרת "ירידת הגשם" (ירושלמי תענית פ"א, ה"א). (35) שהגשמים בימות החמה סימן קללה הם, ואין זה מברך אלא מקלל (שם). (36) שאלמלי נעצר לא היה העולם מתקיים (תענית ג). ולמדוהו מדברי אליהו שאמר לאחאב (מלכים א' יז, א): חי ה'... אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי, ואחרי ימים רבים היה דבר ה' אל אליהו לאמור: לך הראה אל אחאב ואתנה מטר על פני האדמה (שם, יח, א) ולא הזכיר טל כלל, סימן מזה שאין הטל נעצר, ואפילו באותן השנים שלא ירד מטר. (37) אבל לכתחילה מזכיר אותו, בלי דרך בקשה, וכן קבעו רבינו ב"נוסח תפילות כל השנה" שבסוף הספר. וראה לעיל (פ"ב, הלכה ט"ו), שאומר: "בימות החמה: מוריד הטל". ובירושלמי תענית (פ"א, ה"א) אמרו: התפלל ואינו יודע אם הזכיר מוריד הגשם, כל שלשים יום הראשונים חזקה שלא למד לאמרו (וצריך לחזור ולהזכיר), מכאן ואילך, למד הוא לומר, וחזקה אליו שהזכיר. וכן בכל הדברים שצריך להזכירם מתקופה לתקופה, וספק בידו אם הזכירם אם לא, הכל על דרך זו הולך ("הגהות מיימוניות").

9 ט. מי ששכח שאלה בברכת³⁸ השנים: אם נזכר
10 קדם שומע תפלה - שואל את הגשמים בשומע
11 תפלה³⁹; ואם אחר שברך שומע תפלה - חוזר
12 לברכת השנים⁴⁰; ואם לא נזכר עד שהשלים כל
13 תפלתו - חוזר לראש ומתפלל שניה⁴¹.

(38) ששואל בה: "ותן טל ומטר לברכה". (39) שהיא סוף ברכות האמצעיות והיא כוללת כל מיני בקשות, כמבואר לעיל (פרק ו, הלכה ג). (40) ברכות כט, ע"א. (41) ואין הדברים אמורים אלא כשמתפלל ביחיד, אבל המתפלל בציבור אינו חוזר, שהרי שומעה מתפילת שליח ציבור בקול

47) אבל אם עדיין לא השלים תפילתו, הואיל ואינו חוזר אלא לעבודה, אין זה טורח מרובה ויחזור לעבודה. (48) ברכות ל, ע"ב: טעה ולא הזכיר של ר"ח בשחרית, אין מחזירים אותו מפני שיכול לאמרה במוסף. אמר רבי יוחנן ובציבור שנינו. ופירוש הרי"ף: בשליח ציבור שנינו, משום טורח הצבור. (49) אבל כשטעה במוסף - מחזירים אותו, ואין אומרים הרי מנחה לפנינו, מפני שאין נוהגים להתפלל מוסף ומנחה כאחד, ולא שייך לומר בזה: "הרי מנחה לפנינו" (הרא"ש לברכות שם). וגירסת התלמוד שלפנינו משובשת, ודברינו מכוונים ע"פ גירסת הרי"ף שם. ומכאן המקור לדברי רבינו (לעיל, ה"א) שגם: "ש"ץ שטעה כשהוא מתפלל בקול רם - חוזר", וכמו שרמזנו בביאורנו שם.

30 יג. עשרה ימים שמראש-השנה עד יום-ההפורים,
31 טעה וחתם בהם בברכה שלישית האל הקדוש⁵⁰ -

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

61) שלא הבדיל בתפילה כלל. 62) שהרי עתיד להבדיל על הכוס. וכאמור לעיל ה"ד. 63) גילה דעתו שהיא לחובת תפילת מעריב בזמנה. 64) וכלל הוא שתפילת התשלומין באה לבסוף, כמבואר לעיל (פ"ג, ה"ח). 65) כגון ששכח להתפלל, ומתפלל עכשיו שמים. 66) שמתפלל שמים כרגיל, לא מחמת טעות. 67) שתהא דעתו מיושבת לערוך תפילתו דרך תחינה (ברכות ל:). ובירושלמי (שם, פ"ד, ה"ו) נתנו לה שיעור: כדי הילוך ארבע אמות.

טז. אסור לו למתפלל בצבור שיקדים תפלתו לתפלת הצבור.⁶⁸ הנכנס לבית הכנסת ומצא צבור שמתפללין בלחש: אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע שליח-צבור לקדשה - יתפלל; ואם לאו - ימתין.⁶⁹ עד שיתחיל שליח-צבור להתפלל בקול רם, ויתפלל עמו בלחש מלה במלה עד שיגיע שליח-צבור לקדשה, ועונה קדשה עם הצבור.⁷⁰ ומתפלל שאר תפלה לעצמו. ואם התחיל להתפלל קדם שליח-צבור, והגיע שליח-צבור לקדשה - לא יפסיק ולא יענה קדשה עמה. וכן לא יענה אמן יחא שמיה רבא מברך.⁷¹ והוא באמצע התפלה, ואין צריך לומר בפאר הברכות.⁷²

68) אלא ימתין כדי שיתפלל עם הציבור, שתפילת הציבור רצויה יותר לפני ה' (ברכות כח:). 69) כי אם לא ימתין לא יוכל לענות קדושה עם הצבור שאסור לו להפסיק באמצע תפילתו, וגם ביחיד לא יוכל לאמרה שאין אומרים קדושה פחות מעשרה (שם, כא:). 70) כדעת רב האי גאון, הובאה ברי"ף לברכות שם. 71) שבתפילת קדיש (שם). 72) כשהוא עומד באמצע איזו ברכה שהיא מברכות המצוות, או ברכות הנהנין שאסור לו להפסיק לעניית אמן וכו'. שאם באמצע תפילה אסור לו להפסיק אפילו בין ברכה לברכה, באמצע הברכה לא כל-שכן (כסף-משנה). ויש מפרשים: שלא יפסיק בתפילתו לעניית אמן לשאר הברכות (לחם-משנה).

יום שני י"ג מנחם-אב ה'תש"פ

פרק אחד-עשר

1) איזה מקום חייב בבניין בית הכנסת; סדר בניינו; קדושת בית הכנסת ואיך נוהגים בכבודו אם מותר לסתור בית כנסת כדי לבנות אחר במקומו; מה בין בית כנסת של כפרים לשל כרכים.

א. כל מקום שיש בו עשרה מישראל, צריך להכין לו בית שיקנסו בו לתפלה בכל עת תפלה,² ומקום זה נקרא בית-הכנסת. וכופין בני העיר זה את זה לבנות להם בית-הכנסת,³ ולקנות להם ספר-תורה,⁴ נביאים וכתובים.⁴¹

2) כי אין תפילה בציבור פחות מעשרה, וכן אמרו חז"ל (סנהדרין דף לט עמוד א): "כל גי' (בין) עשרה השכינה

1 חוזר לראש. טעה וחתם בעשתי-עשרה מלך אוהב
2 צדקה ומשפט⁵¹ - חוזר לתחלת הברכה, וחותם בה
3 'המלך המשפט', ומתפלל והולך על הסדר; ואם
4 לא נזכר אלא עד שהשלים כל תפלתו, חוזר
5 לראש⁵². אחד יחיד ואחד שליח-צבור.

50) במקום "המלך הקדוש". 51) במקום "המלך המשפט", ראה לעיל (פרק ב, הלכה יח). 52) ברכות יב, ע"ב. ואם שכח ולא אמר בימים אלה "זכרנו", או "וכתוב", או "בספר חיים" אין מחזירין אותו כי לא נזכרו בתלמוד: ואין מחזירים אלא על דברים שהוזכרו בתלמוד בפירוש ('הגהות מיימוניות' לעיל פרק ב אות כ').

יד. טעה ולא הזכיר הבדלה ב'חונן⁵³ הדעת' - משלים תפלתו ואינו צריך לחזור.⁵⁴ וכן מי שלא הזכיר 'על הנסים' בחנכה ובפורים, ו'עננו' בתפלת תענית - אינו חוזר ומתפלל.⁵⁵ אחד יחיד ואחד שליח-צבור. ואם נזכר קדם שיעקר את רגליו, אומר: "עננו⁵⁶ כי אתה שומע תפלה, פודה ומציל בכל עת צרה וצוקה - יהיו לרצון אמרי פי" וגו'.⁵⁷

53) בתפילת מעריב למוצאי שבת ויום-טוב שאומר בה "אתה חוננתנו", או "אתה הבדלת" וכו' כנוסח התפילות לרבינו, וכמבואר לעיל (פרק ב, הלכה יב). 54) שהרי יכול לאמרה אחר-כך על הכוס (ברכות כט:). 55) שכלל הוא, ימים שאין בהם קרבן מוסף, כגון: חנוכה ופורים אם לא אמר מעין המאורע אין מחזירים אותו (שבת כד:). והטעם: מפני שאינם מן התורה, אלא מתקנת חכמים. 56) כדעת הרי"ף (תענית פ"א). 57) ואינו חותם בברכה, כי לא תוקנה הברכה אלא כשאומרים אותה במקומה, אבל כשאומרים אותה אחר התפילה, שלא במקומה הקבוע - הרי זו ברכה לבטלה (מהר"ח, ו'טור' או"ח סימן תקס"ה). אבל "על הנסים" אינו אומר אפילו כשנזכר קודם שיעקור רגליו, משום שאינה אלא הודאה ושבח; לא כן "תפלת עננו" שהיא בקשה מאת ה', אנו מקפידים בה יותר ('מעשה רוקח').

טו. שכח ולא התפלל מנחה בערב-שבת - יתפלל ערבית שתים של שבת, וכן ביום-טוב. שכח ולא התפלל מנחה בשבת או ביום-טוב, מתפלל במוצאיהן ערבית שתים של חל⁵⁸ - מבדיל בראשונה⁵⁹ ואינו מבדיל בשניה⁶⁰; ואם הבדיל בשתייהן או לא הבדיל באחת מהן⁶¹ - יצא⁶²; אבל אם לא הבדיל בראשונה והבדיל בשניה⁶³ - חוזר ומתפלל תפלה שלישית, מפני שהראשונה לא עלתה לו, מפני שהקדימה לתפלת ערבית⁶⁴. וכל המתפלל שתי⁶⁵ תפלות, אפילו שחרית ומוסף⁶⁶ - לא יתפלל זו אחר זו, אלא ישהה בין תפלה לתפלה כדי שתתחונן⁶⁷ דעתו עליו.

58) ברכות כו, ע"ב. 59) שם. שהיא תפילת מעריב בזמנה. 60) שאינה אלא לתשום תפילת שבת, שאין בה הבדלה.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

צבור עומד לתפלה, עומד בארץ לפני התורה¹⁵,
ופניו לפני הקדש פשאר העם.²¹

(13) (תוספתא מגילה פרק ג.) והרמ"א בהגהותיו (אורח חיים סימן ק"נ סעיף ה) העתיק את כל הלכה זו, והשמיט המלים "ואחוריהם כלפי ההיכל" בהתאם למנהגו היום שרק צידיהם מכוונים כלפי ההיכל, ולא אחוריהם. (14) הוא ההיכל. (15) ולא היה מתפלל על הבימה, משום שנאמר: ממעמקים קראתיך ה' (תהילים פרק קל, פסוק א), מכאן שאל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל (ברכות דף י עמוד ב.) וזהו הטעם בלשון רבותינו: "יורד לפני התיבה" (ראש השנה דף לב עמוד א ועוד), שהיה הקורא בתורה יורד מעל הבימה לעבור לפני התיבה להתפלל.

ה. בתי-כנסיות ובתי-מדרשות¹⁶, נוהגין בהן כבוד, ומכבדים¹⁷ אותן ומרביצין¹⁸ אותן. ונוהגין כל ישראל בספרד ובמערב¹⁹ ובשנער²⁰ ובארץ הצבי²¹ להדליק עששיות²² בבתי-כנסיות, ולהציע בקרקען מחצלאות²³ פדי לישב עליהם. ובצרי אדום²⁴ יושבין בה על הפסאות.

(16) שלומדים בהם תורה ברבים. (17) מטאטאים אותם, ורבינו יעקב בן רבי יקר היה מכבד בזקנו לפני ארון הקודש (ספר חסידים סימן קכ"ח). (18) אחרי הכיבוד מזלפים אותם במים כדי להרביץ ולהשכיב את האבק, מגילה דף כח עמוד ב וברש"י שם. (19) הארצות שמעבר לים התיכון מערבה. (20) היא ארץ בבל. (21) היא ארץ ישראל, מלשון הכתוב: נחלת צבי צבאות גויים (ירמיה פרק ג, פסוק יט; וכן בדניאל פרק ח, פסוק ט). צבי - חמדה וחפץ. (22) מגורות, משום כבוד, כלשון הכתוב: על כן באורים כבדו ה' (ישעיה פרק כד, פסוק טו), וכן שנינו במשנה (תרומות פרק י"א, משנה י). (23) שטיחים עשויים קש, או קנים דקים. (24) בארצות הנוצרים.

ו. בתי-כנסיות ובתי-מדרשות, אין נוהגין בהן קלות-ראש, כגון שחוק והתול ושיחה בטלה; ואין אוכלין בהן, ואין שותין²⁵ בהן, ואין נאותין²⁶ בהן, ואין מטילין²⁷ בהן; ואין נכנסין בהן בפתח מפיני החמה²⁸ ובגשמים מפיני הגשמים. וחקמים ותלמידיהם מתרין לאכל ולשתות²⁹ בהן מדיחוק³⁰.

(25) (מגילה דף כח עמוד א). (26) אין מתקשטין בהם כפירוש רש"י שם; וכן אמרו (יומא דף יא עמוד א): "מאי נאותות - מתקשטות". נאות - קבלת הנאה, מלשון: אך בזאת נאות לכם (בראשית פרק לז, פסוק טו). (27) שאם יש לאדם קוצר רוח אל ייכנס לתוכם לטייל כדי להרחיב את ליבו שאין נכנסין שם אלא או להתפלל, או לקרות בתורה (כסף משנה). (28) להיות למחסה מחום השמש. (29) (מגילה דף כח עמוד ב). למה נקרא בית המדרש "בי רבנן?" - "ביתא דרבנן" לפי שבתם הוא לכל דבר. (30) אבל שלא מדחק, לא, כפי שמסופר שם: רבינא ורב אדא היו עומדים ושואלים דבר הלכה מפי רבא, ירד גשם עז ונכנסו לבית הכנסת. אמרו: נכנסנו לבית הכנסת לא

שורה". (3) (תוספתא בבא מציעא פרק י"א). (4) (שם) כדי שיקרא בהם כל מי שירצה לקרוא מן הציבור (לשון רבינו בהלכות שונים פרק ו, הלכה א). ודווקא בימיהם שלא הותר לכתוב אלא תורה נביאים וכתובים בלבד, אבל בימינו מחוייבים לקנות גם ספרי התלמוד ללמד בהם לקטנים ולגדולים (במגן אברהם אורח חיים סימן ק"נ סעיף א).

ב. פשונין בית-הכנסת, אין בונין אותה אלא בגבהה של עיר⁵, שנאמר: "בראש המיות תקרא". ומגביהין אותה עד שתהא גבוהה מכל חצרות העיר, שנאמר: "ולרומם את בית אלהינו". ואין פותחין פתחי הכנסת אלא במזרח, שנאמר: "והחנים לפני המשכן קדמה"⁷. ובונין בו היכל, שמניחין בו ספר-תורה. ובונין היכל זה ברוח⁸ שמתפללין כנגדו באותה העיר, כדי שיהיו פניהם אל מול ההיכל פשיעמדו לתפלה.

(5) (תוספתא, מגילה פרק ג). (6) שבונים אותו בניין גבוה (שבת יא). ראה (במגן אברהם אורח חיים סימן ק"נ סעיף קטן ב). (7) שהיה המשכן פתוח למזרח (תוספתא פרק ג דמגילה). והטעם: כדי שיהיו משתחוים מן הפתח נגד הארון שהיה במערב. ודווקא בימיהם שהיו מתפללים למערב, אבל יושבי ארצות המערב שהם מתפללים לצד ארץ ישראל שהיא במזרח - אין עושים הפתח אלא במערב, כדי שיהיו משתחוים נגד ההיכל העומד במזרח בית הכנסת (טור סימן ק"נ). (8) שאם מתפללים למזרח בונים אותו בצד מזרח, כמו שביארנו.

ג. ומעמידין בימה באמצע הבית⁹, כדי שיעלה עליה הקורא בתורה, או מי אשר אומר לעם דברי כבושין¹⁰, כדי שישמעו כלם. וכשמעמידין התורה שיש-בה ספר-תורה¹¹, מעמידין אותה באמצע¹², ואחורי התורה כלפי ההיכל ופניה כלפי העם.

(9) (סוכה דף נא עמוד ב) וכן בירושלמי (שם, פרק ה, הלכה א). (10) דברי מוסר ותוכחה הכובשים את ליבו של האדם ומכניעים אותו. (11) מנהגם היה להעמיד תיבה ובה ספר תורה (נוסף על ספרי תורה שמונחים בהיכל), כדי שיהא מוכן להעלותו משם לבימה לקריאת התורה; וגם שיהא מוכן ליחידים לקרוא בו "שניים מקרא ואחד תרגום", שמצוה בספר תורה יותר משאר החומשים, ולא יצטרך העם לטרוח ולהוציא ספר-תורה מן ההיכל (רדב"ז חלק ב, לשונות הרמב"ם סימן קנ"ז). (12) בין צפון לדרום. וסמוך להיכל הייתה עומדת, ולפניה היה השליח-ציבור עומד ומתפלל, כמו שמבואר בסמוך (רדב"ז שם).

ד. פיצד העם יושבין בבתי-כנסיות? הןגנים יושבין ופניהם כלפי העם, ואחוריהם כלפי ההיכל¹³; וכל העם יושבין שורה לפני שורה, ופני השורה לאחורי השורה שלפניה, עד שיהיו פני כל העם כלפי הקדש¹⁴ וכלפי הןגנים וכלפי התבה. ובעת ששליח-

19 לְכַנֵּס לְבֵית־הַכִּנְסָה בְּמִקְלוֹ, בְּמַנְעֵלוֹ וּבְאַפְנֵדוֹתָיו³⁸
20 וּבְאַבְקָה שֶׁעַל רִגְלָיו³⁹. וְאִם הָיָה צָרִיךְ לָרֶקֶת, יָרָק⁴⁰
21 בְּבֵית־הַכִּנְסָה.

(שם, דף כט עמוד א) וסמכוהו על הפסוק (יחזקאל פרק מו, פסוק ט): ובבוא עם הארץ לפני ה' במועדים הבא דרך שער צפון להשתחוות יצא דרך שער הנגב. ודווקא שנכנס מתחילה שלא על מנת לעשותו קפנדריא; אבל אם מתחילה נכנס כדי לעשותו קפנדריא אין התפילה או הקריאה מועילות בזה, ואף על פי שכדי לקרוא לחבירו מותר להיכנס לבית הכנסת בתנאי שיקרא בו מעט כמבואר בהלכה ט', אבל לעשותו קפנדריא אין זה מועיל. וזוהי הסיבה שאיחר רבינו לכתוב הלכה זו, ולא סמכה אחרי הלכה ח' אף על פי שלכאורה שם מקומה - כי כיוון בזה לומר: שאין שום היתר מועיל להיכנס לבית הכנסת מתחילה על מנת לעשותו קפנדריא (אור שמח). (38) מפורש לעיל פרק ה הלכה ה. (39) (ברכות דף סג עמוד א). בית הכנסת כביתו: מה ביתו אין אדם מקפיד בכל אלה חוץ מקפנדריא - אף בית הכנסת כן. (40) ובלבד שישפשונו ברגליו, כמבואר בירושלמי ברכות (פרק ג, הלכה ה), או שיהיה שם גמי שאין הרוק נראה בתוכו (שולחן ערוך אורח חיים סימן קנא), אבל אם הרוק נראה - אסור, כמו שאמרו בירושלמי שם: "הרוקק בבית הכנסת כרוקק בבבת עינו".

22 יא. בְּתִי־כְנִסִּיּוֹת וּבְתִי־מִדְרָשׁוֹת שֶׁחֲרָבוּ - בְּקִדְשָׁתָן
23 הֵן עוֹמְדוֹת, שְׁנֵאמַר: "וְהַשְׁמוּתִי אֶת מִקְדָּשֵׁיכֶם" -
24 אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן שׁוֹמְמִין, בְּקִדְשָׁתָן הֵן עוֹמְדִין⁴¹.
25 וְכַשֵּׁם שֶׁנִּזְהָגִין בָּהֶן כְּבוֹד בְּיִשְׂרָאֵל, כִּף נִזְהָגִין בָּהֶן
26 בְּחֻרְבָּנָם, חוּץ מִכְּפֹד וְרִבּוּץ, שֶׁאֵין מְכַבְּדִין אוֹתָן
27 וְאֵין מְרַבִּיצִין אוֹתָן. עָלוּ בָּהֶן עֲשָׂבִים - תּוֹלְשִׁין
28 אוֹתָם וּמְנִיחִין אוֹתָן בְּמִקְוֵמוֹ⁴², כְּדִי שִׁירָאוּ אוֹתָן
29 הָעָם וְתַעֲזֹר רִיחָם⁴³ וְיִבְנוּם.

(41) (מגילה פרק ג, משנה ג) כי לא אמר הכתוב: ואת מקדשיכם אשומם - אלא הקדים "שוממה" ל"קדושה" לומר לך: אף על פי ששומם - בקדושתו הוא עומד (מפירוש ה"תוספות יום טוב", שם). (42) (מגילה דף כח עמוד ב). (43) מחמת עגמת נפש (שם).

30 יב. אֵין סוֹתְרִין בֵּית־הַכִּנְסָה כְּדִי לְבָנוֹת אַחֵר בְּמִקְוֵמוֹ
31 אוּ בְּמִקְוֵמוֹ אַחֵר; אֲבָל בּוֹנִין אַחֵר וְאַחֲרֵי־כֵן סוֹתְרִין
32 אֶת־זֶה; שֶׁמָּא יֵאָרֶע לָהֶם אֲנֵס וְלֹא יִבְנוּ⁴⁴. אֲפֹלוּ כְּתֹל
33 אֶחָד מֵמֵנוּ, בּוֹנֶה הַחֹדֶשׁ בְּצַד הַיֶּשֶׁן, וְאַחֲרֵי־כֵן סוֹתֵר
34 הַיֶּשֶׁן.

(44) (בבא בתרא דף ג עמוד ב).

35 יג. בְּמָה דְּכָרִים אֲמֹרִים⁴⁵? שֶׁלֹּא חֲרָבוּ יְסוֹדוֹתָיו,
36 אוּ שֶׁלֹּא נָטוּ כְּתָלָיו לָפֶל; אֲבָל אִם חֲרָבוּ יְסוֹדוֹתָיו
37 אוּ שֶׁנָּטוּ כְּתָלָיו לָפֶל - סוֹתְרִין אוֹתוֹ מִיָּד, וּמִתְחִילִין
38 לְבָנוֹת בְּמַהֲרָה⁴⁶ בְּיוֹם וּבְלַיְלָה, שֶׁמָּא תִּדְחַק הַשְּׁעָה
39 וְיִשְׁאַר חֲרָב.

להתגונן מפני הגשם אלא משום שדבר הלכה דורש דיעה צלולה ומיושבת, כלומר: אלמלא היינו עוסקים בהלכה הדורשת דיעה צלולה לא היינו נכנסים לבית הכנסת מפני הגשם בלבד (כסף משנה). ולצורך מצוה מותר לאכול בבית הכנסת, כמו שאמרו בירושלמי (פסחים פרק א, הלכה א): "בתי כנסיות ובתי מדרשות צריכין בדיקה (בדיקת חמץ בערב פסח) שכן מכניסים לשם (חמץ) בראשי חרשים", שהיו סועדים שם סעודת מצוה בעיבור החודש, ומה גם לצורך בית הכנסת עצמו ודאי שמותר לישון. ומכאן היתירו לישון בבית הכנסת כליל יום הכיפורים כדי לשמור הנרות ("הגהות מיימוניות").

1 ז. וְאֵין מִחֲשָׁבִין בָּהֶן חֲשֻׁבֹנוֹת, אֲלֵא־אִם־כֵּן הָיוּ
2 חֲשֻׁבֹנוֹת שֶׁל מְצוּהָ, כְּגוֹן קֶפֶה שֶׁל צִדְקָה וּפְדִיּוֹן
3 שְׁבוּיִים וְכִיּוּצָא בָּהֶן. וְאֵין מְסַפִּידִין בָּהֶן, אֲלֵא הַסֵּפֶד
4 שֶׁל רִבִּים³¹, כְּגוֹן שִׁיחָה שֶׁם הַסֵּפֶד גְּדוֹלִי חֲכָמִי
5 אוֹתָהּ הָעִיר, שֶׁכָּל הָעָם מִתְּקַבְּצִין וּבָאִין בְּגִלְלָן³².

(31) (מגילה שם). (32) בין שהגדול בעצמו נפטר, בין שמת אחד ממשפחתו והגדול עומד להספידו שבגללו מתקבצים העם (שם; ראש השנה דף כה עמוד א) "אותו היום מתה אימו של בן זוא והספידה רבן גמליאל הספד גדול, לא מפני שראוייה לכך אלא כדי שידעו העם שלא קידשו בית דין את החודש כי בראש חודש אין מספידין" - הרי שבאו כולם לכבודו של המספיד, אף שהנפטר לא היה ראוי לכך (מעשה רוקח).

6 ח. הָיָה לְבֵית־הַכִּנְסָה אוּ לְבֵית־הַמִּדְרָשׁ שְׁנֵי פִתְחִין
7 - לֹא יַעֲשֶׂנוּ קַפְנִדְרִיא³³, כְּדִי שִׁיכְנֵס בְּפִתַח זֶה וְיֵצֵא
8 בְּפִתַח שְׁכֵנְגִידוֹ לְקֶרֶב הַדֶּרֶךְ, שֶׁאִסוּר לְכַנֵּס בָּהֶן אֲלֵא
9 לְדַבֵּר מְצוּהָ³⁴.

(33) שביל המקצר את הדרך, בלשון רומית. ורבותינו (מגילה דף כט עמוד א) דרשוה בדרך נוטריקון: "אדמקיפנא אדרי איעול בהא, - בעוד שאקף שורות של בתים הללו אכנס דרך הבית הזה ואקצר דרכי. (34) שלא יזלזל במוראו, והכתוב אומר: ומקדשי תיראו (ויקרא פרק יט פסוק ל) וכל בית כנסת מעין מקדש הוא, כמו שדרשו חכמינו ז"ל (מגילה דף כט עמוד א) על הפסוק: ואהי להם למקדש מעט (יחזקאל פרק יא, פסוק טז) - אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל.

10 ט. מִי שֶׁצָּרִיךְ לְכַנֵּס לְבֵית־הַכִּנְסָה לְקֶרֶת תִּינוּק אוּ
11 חֲבֵרוֹ, יִכְנֵס וְיִקְרָא מְעַט אוּ יֹאמַר שְׁמוּעָה³⁵, וְאַחֲרֵי־
12 כֵּן יִקְרָא חֲבֵרוֹ, כְּדִי שֶׁלֹּא יִכְנֵס בְּשִׁבִּיל חֲפָצָיו בְּלִבָּה.
13 וְאִם אֵינוּ יוֹדֵעַ - יֹאמַר לְתִינוּק מִן הַתִּינוּקוֹת: קָרָא
14 לִי הַפֶּסוּק שֶׁאִתָּה קוֹרָא בוּ; אוּ יִשְׁתָּה מְעַט בְּבֵית־
15 הַכִּנְסָה וְאַחֲרֵי־כֵן יֵצֵא³⁶, שֶׁהִי שִׁיבָה שֶׁם מְעַסְקִי
16 הַמְּצוֹת הֵיא, שְׁנֵאמַר: "אֲשֶׁרִי יוֹשְׁבֵי בֵיתִי" וְגו'.

(35) דבר הלכה. (36) (מגילה דף כח עמוד ב).

17 י. מִי שֶׁנִּכְנֵס לְהַתְּפִיל אוּ לְקֶרֶת, מִתֵּר לוֹ לַצָּאת
18 בְּפִתַח שְׁכֵנְגִידוֹ כְּדִי לְקֶרֶב אֶת הַדֶּרֶךְ³⁷. וּמִתֵּר לְאָדָם

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

סימן קנג סעיף קטן ב). (57) שהרי קיימו מה שקיבלו עליהם, והמעות כשלעצמן אין בהם כל קדושה. (58) כגון הבימה שעולים עליה לקריאת התורה וכיוצא בזה (ירושלמי מגילה פרק ג, הלכה א). וראה לקמן הלכות ספר תורה פרק י, הלכה ד. (59) (מגילה דף כו עמוד ב) מפני שלפעמים פורסים אותה תחת ספר תורה, לפיכך קדושתה כקדושת מעילי הספרים. (60) מתחילה כשייחדום לספר תורה התנו שיהיו מותרים להשתמש בהם תשמישי חול. (61) ומותר להשתמש בהם כרצונם (ירושלמי מגילה פרק ג, הלכה א).

טז. במה דברים אמורים שמתר למכור בית-הכנסת? בבית-הכנסת של כפרים⁶², שלא עשו אותו אלא על דעת בני הכפר לבדם, שיהיה להם להתפלל בו, שאם רצו כלם למכרו, מתירין; אבל בית-הכנסת של כרפין⁶³ - הואיל ועל דעת כל אנשי העולם נעשה, שיבואו ויתפללו בו כל הבא אל המדינה, נעשה של כל ישראל, ואין מוכרין אותו לעולם⁶⁴.

(62) שאין אנשים ממקומות אחרים רגילים לבוא שם. (63) עיר גדולה, "עיר ואם בישראל" (שמואל-ב פרק כ, פסוק יט) מתרגם יונתן: כך רב. (64) (מגילה דף כו עמוד א) שאין בני הכרך הבעלים המיוחדים של בית כנסת זה, כי כל ישראל בעליו הם, ואפילו בידוע שלא סייעו אנשים מחוץ לעיר בהוצאות בניינו, בכל זאת הואיל ועל דעת מתפללי כל אנשי העולם נעשה שיבואו בו הרי קדושתו חמורה, ואין רשות לאנשי העיר למכרו (תוספות למגילה דף כו עמוד א, והרא"ש שם).

יז. בני הכפר שרצו למכור בית-הכנסת שלהן או לבנות בדמיו בית-הכנסת אחר, או לקנות בדמיו תבה או ספר-תורה - צריכין להתנות על הלוקח שלא לעשות אותו, לא מרחץ, ולא ברכקי, והוא המקום שמעבדין בו את העזרות, ולא בית הטבילה, ולא בית המים⁶⁵; ואם התנו שבועה טובה⁶⁶ העיר במעמד אנשי העיר⁶⁷ בשעת מכירה, שיהא הלוקח מתר לעשות בו כל אלו - מתר⁶⁸.

(65) לכביסה; או למי רגליים (מגילה דף כו עמוד ב), כי אף על פי שקדושת בית הכנסת פקעה וחלה על הדמים - אין מזולזלים בו כל כך. רמז לזה דברי הכתוב (דברי הימים-ב פרק ח פסוק יא): כי אמר לא תשב אשה לי בבית דוד מלך ישראל כי קודש המה אשר באה אליהם ארון ה' - והרי כבר עלה משם הארון והוכנס לבית קודש הקדשים, ובכל זאת לא נתנה שלמה לשבת שם מחמת קדושת הבית הקדומת (אור שמח). (66) נכבדי העיר העוסקים בצרכיה על דעת הציבור. (67) אם פירסמו את המכירה - הרי זה נידון כמעמד אנשי העיר, אף שלא נכחו בה (רמ"א אורח חיים סימן קנ"ג סעיף ז). (68) (מגילה דף כו עמוד א) וכגירסת רבינו בגמרא שם: אבל מכרו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אפילו למשתי ביה שיכרא ולמשטח ביה פירי מותר. והראב"ד חולק וסובר: שאין לדמות שטיחת פירות

(45) שאין סותרים טרם שבונים. (46) (שם) "רב אשי ראה בקיעים בבית הכנסת שבעירו (מתא מחסיא) סתרו והכניס מיטתו שם - מחשש שמא יתעצל בבניינו, והואיל והחמה והגשמים יצורוהו יזדרז בבניינו - ולא הוציאה עד שגמר כל הבניין לרבות המרובים".

יד. מתר לעשות בית-הכנסת⁴⁷ בית-המדרש⁴⁸; אבל בית-המדרש אסור לעשותו בית-הכנסת; שקדשת בית-המדרש יתרה על קדשת בית-הכנסת, ומעלין בקדש ולא מורידין⁴⁹. וכן בני העיר שמכרו בית-הכנסת, יש להן לקח בדמיו תבה⁵⁰; מכרו תבה - יש להן לקח בדמיה מטפחות⁵¹ או תיק לספר-תורה; מכרו מטפחות או תיק - לוקחים בדמיו חמשים⁵²; מכרו חמשים - לוקחין בדמיו ספר-תורה; אבל אם מכרו ספר-תורה⁵³, אין לוקחין בדמיו אלא ספר-תורה אחר⁵⁴, שאין שם קדשה למעלה מקדשת ספר-תורה; וכן במותריה⁵⁵.

(47) המיוחד לתפילה בלבד. (48) המיוחד ללימוד תורה ברבים (מגילה דף כו עמוד א). (49) תוספתא, (מובאת ברש"י למגילה דף כו עמוד א): ויקם משה את המשכן (שמות פרק מ, פסוק יח) בצלאל עשהו, ומשה שהיה גדול ממנו הקימו - מכאן שמעלין בקודש, ואין מורידין - שנאמר (שם): ויתן את אדניו וישם את קרשיו וגו' ולא סייעוהו אחיו הכהנים בהקמת קרשיו ואדניו, מפני שאין מורידין (מנחות דף צט עמוד א). (50) מבואר לעיל (הלכה ג). (51) מעלים. (52) גליונות קלף שכתוב בהם חומש אחד מחמשת חומשי תורה, ואין קדושתם חמורה כקדושת ספר תורה שכל חמישה חומשי תורה כתובים בו. (53) על תנאי היתר מכירת ספר תורה, ראה לקמן הלכות ספר תורה (פרק י, הלכה ב). (54) (מגילה דף כו עמוד א). (55) גירסת דפוס רומי - "במותריהם" ובדפוסים אחרים: כפי שאצלנו. אם מכרו חומשים וקנו ממקצת הדמים ספר תורה, אל יקנו ממותר הכסף דבר שקדושתו פחותה (שם).

טו. וכן אם גבו העם מעות לבנות בית-המדרש או לבית-הכנסת, או לקנות תבה או מטפחות ותיק או ספר-תורה, ורצו לשנות כל מה שגבו - אין משנין אותן, אלא מקדשה קלה לקדשה חמורה ממנה⁵⁶. אבל אם עשו מה שגבו והותרו - משנין המותר לכל מה שירצו⁵⁷, וכל כלי בית-הכנסת⁵⁸ - בבית-הכנסת. פרכת⁵⁹ שעל הארון שמניחים בו הספרים - כמטפחות הספרים; ואם התנו עליהם⁶⁰, הרי הן כפי התנאי⁶¹.

(56) (מגילה דף כו עמוד א) ולא מפני שיש קדושה במעות הללו, שהרי עדיין לא באו לשימוש קדושה; אלא מחמת נדר שנדר הציבור לבנות בית הכנסת על ידי הנתנה הזאת - מוטל עליו לקיימו, כדין כל נדר נדר לדבר שבקדושה. ואמנם אם רצו להוציא את המעות הללו לצורך מצוה אחרת, ויקיימו את נדרם להקים בית הכנסת אחר, הרשות בידם, כי אין שום קדושה בגוף המעות (ט"ז לאורח חיים

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

ב, משנה א). (79) כל ישראל לעריהם (בארץ ישראל) נחלקו לעשרים וארבעה מעמדות, מעמד לשבוע, השולחים את שליחיהם הממונים לעמוד על קרבן תמיד בירושלים, והם הנקראים: "אנשי מעמד", וכשהגיע שבוע של אותו מעמד, היו אנשי המעמד הנמצאים בירושלים בקבוצות נכנסים למקדש לעמוד על קרבנם. והרחוקים מירושלים היו מתכנסים לבתי הכנסת שבעריהם ומתפללים על קרבן אחיהם שיתקבל ברצון ועמידתם זו לתפילה ולבקשה נקרא: "מעמד" (הלכות כלי המקדש פרק ו, הלכה ה). וייתכן שבת הכנסת שלהם היה ברחובה של עיר, אלא מתוך שלא היו מתכנסים שם אלא פעם אחת לחצי שנה אין בו קדושה, כי לא היה בית תפילה קבוע (רש"י למגילה דף כו עמוד א). וראה במשנה (תענית פרק ד, משנה א). (80) (מגילה דף כו עמוד א).

פרק שנים-עשר

(1) קריאת התורה בחול ובשבת מי תיקנה; אם מותר לקרוא לדלג מעניין לעניין, איך יתנהג המתורגמן המתרגם את קריאת התורה; המפטיר בנביא ודינו; סדר העולים לקרוא בתורה; אם מותר לקרוא בחומשים בבית הכנסת; הגולל ספר תורה איך יתנהג.

א. משה רבנו תקן להם לישראל, שיהיו קורין בתורה ברבים בשבת ובשני ובחמישי בשחרית, כפי שלא ישהו שלשה זמנים בלא שמיעת תורה.² ועודא תקן, שיהיו קורין פן במנחה בכל שבת, משום יושבי קרנות.³ וגם הוא תקן, שיהיו קורין בשני ובחמישי שלשה בני-אדם,⁴ ולא יקראו פחות מעשרה פסוקים.⁵

(2) בבא-קמא פב. שנאמר: וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים (שמות טו, כב) "דורשי רשומות אמרו: אין מים אלא תורה... כיון שהלכו שלשת ימים בלא תורה - נלאו. עמדו נביאים שביניהם ותיקנו להם שיהיו קוראים בשבת, ומפסיקים באחד בשבת וקוראים בשני ומפסיקים שלישי ורביעי וקוראים בחמישי... כדי שלא ילינו שלשה ימים בלא תורה". וסובר רבינו, שודאי לא עשו נביאי הדור ההוא בלי הסכמת משה רבינו שהוא גדול הנביאים, וכל נביאי דורו חברי בית דינו הם, לפיכך ראוי לייחס תקנה זו למשה רבינו (כסף-משנה). אולם בירושלמי (מגילה פ"ד, ה"א) נאמר בפירוש: "משה התקין את ישראל שיהיו קוראים בתורה בשבתות ובימים טובים... שנאמר: וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל". וכן במסכת סופרים (פ"י, ה"א). וקבעו לקרוא בשני וחמישי, משום שהם ימי רחמים ורצון ('תוספות' לבבא-קמא פב.). וראה לעיל (פ"ט, ה"ה בבאורנו אות יא). (3) שם. יושבי חנויות כל ימות חול עוסקים בסחורה ואין קוראים בשני וחמישי, תיקנו בגללם קריאה יתירה בשבת (רש"י שם). וב'ערוך' פירש: קרנות - זויות, יושבי קרנות - אנשים שאינם רגילים לבוא לבית המדרש אלא יושבים בקרנות העיר ועוסקים בדברי שיחה ובטילה. ישיחו בי יושבי שער (תהלים סט, יג) מתורגם: ימללון עלי יתבי תרעא בית קרנתא. (4) כי משה רבינו לא תיקן אלא שיקרא אדם אחד שלשה פסוקים ולא יותר או

לארבעת הדברים הללו שהם מגונים ביותר, ולדבריו אין להשתמש בו לדברים אלו בכל מעמד מכירה שהוא (טורי אבן, בכונת השגת הראב"ד).

יח. וכן אם התנו שבקעה טובי העיר⁶⁹ במעמד אנשי העיר על מותר הדמים שיהיו חלין - הרי הן חלין. וכלשון חז"ל הדמים ובוגין מהן בית הכנסת אחר, או שיקנו מהם תבה או מטפחות ותיק או חמשין או ספר-תורה - השאיר יהא חלין כמו שהתנו, ויעשו בהן מה שירצו.⁷⁰

(69) בשעת מכירת בית הכנסת. מתבאר בסמוך בדברי רבינו. (70) אפילו תשמישי חול (מגילה דף כז עמוד א).

יט. וכן אם קבלו עליהן כל אנשי העיר⁷¹ או רבם אדם אחד⁷² - כל מה שעשה עשוי, והוא מוכר ונותן לבדו כפי מה שיראה, ויתנה כפי מה שיראה.⁷³

(71) אפילו כרך גדול (כדעת המער"ק). (72) שהוא יהיה המפקח על עסקי בית הכנסת ויעשה בו מה שירצה. (73) ירושלמי מגילה (פרק ג, הלכה ב) וכן בבבלי (מגילה דף כז עמוד א) "אמר רב אשי בית הכנסת של 'מתא מחסיא' אף על פי שמכל העולם באים אליו להתפלל, כיוון שנתנו את הכסף לבנינו על דעתי, שאעשה בו כרצוני - הרשות בידי למכרו אם ארצה".

כ. פשם שמתר להם למכר בית הכנסת, כן נותנין אותו במתנה; שאלו לא היה להם לצבור הנה במתנה זו, לא נתנהו.⁷⁴ אבל לא משפירין אותו ולא ממשפנין אותו.⁷⁵ וכן פשוטירין בתי-כנסיות לבנות, מתירין למכר ולהחליף ולתת במתנה הלבנים והעצים והעפר שלהן; אבל להלוותן אסור, שאין הקדשה עולה.⁷⁶ מהן אלא פדמים, או בהנהגה, שהיא כדמים.

(74) והרי היא כמכירה (מגילה דף כז עמוד ב). (75) (שם) שמאחר שנשאר בקדושתו, איך ישתמש בו הלוקח לצרכיו החילוניים? מה שאין כן במכירה גמורה שאז פקעה הקדושה מבית הכנסת וחלה על דמיו. ודווקא בדרך שמורידים אותו מקדושתו, אבל להשאיל ספר תורה לקרוא בה אפילו משל רבים ליחיד - מותר (רמ"א אורח חיים סימן קנ"ג סעיף יא). (76) מסתלקת (מגילה שם).

כא. רחובה של עיר⁷⁷, אף-על-פי שהעם מתפללין בו בתעניות⁷⁸ ובמעמדות⁷⁹, מפני שהקבוצין רב ואין בתי-כנסיות מכילין אותן - אין בו קדשה, מפני שהוא עראי ולא נקבע לתפלה.⁸⁰ וכן בתים וחדרות שהעם מתקבצין בהם לתפלה - אין בהם קדשה, מפני שלא קבעו אותם לתפלה בלבד, אלא עראי מתפללים בהם, כאדם שמתפלל בתוך ביתו.

(77) כיכר עירונית רחבה ופנויה. (78) תענית פרק

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

ד. שְׁלֹשָׁה שְׁקָרָאוּ עֲשָׂרָה פְּסוּקִים - שְׁנַיִם קוֹרְאִין
שְׁלֹשָׁה שְׁלֹשָׁה, וְאַחַד אֶרְבָּעָה; וּבֵין שְׁהִיָּה הַקּוֹרֵא
אֶרְבָּעָה רֵאשׁוֹן אוֹ אַחֲרוֹן אוֹ אֶמְצָעִי, הָרִי זֶה
מִשְׁבַּח.¹⁷

(17) אין אנו מקפידים לומר דוקא האחרון יקרא ארבעה פסוקים משום "מעלין בקודש ואין מורידין", אלא כל אחד מהם הרשות בידו לקרותם (שם, כא:).

ה. כָּל אֶחָד וְאַחַד מִן הַקּוֹרְיִין פּוֹתֵחַ סִפְרֵי-תוֹרָה
וּמִבֵּיט לְמִקּוֹם שֶׁהוּא קוֹרֵא בוֹ, וְאַחֲרֵי-כֵן אֹמֵר:
"בִּרְכוּנִי¹⁸ אַתָּה יְיָ הַמְּבָרֵךְ", וְכָל הָעַם עֹנִינִן: "בְּרוּךְ יְיָ
הַמְּבָרֵךְ לְעוֹלָם וָעֶד"¹⁹, וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ: "בְּרוּךְ אַתָּה
יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בְּנוֹ מִכָּל הָעַמִּים
וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נֹתֵן הַתּוֹרָה"²⁰,
וְכָל הָעַם עֹנִינִן 'אָמֵן'. וְאַחֲרֵי-כֵן קוֹרֵא עַד שְׁיִשְׁלִים
לְקִרְוֹת, וְגוֹלָל הַסֵּפֶר וּמְבָרֵךְ²¹: "בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ
אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר נָתַן לָנוּ תּוֹרָתוֹ²² תּוֹרַת
אֱמֶת²³, וְחַיִּי עוֹלָם נִשְׁעָ²⁴ בְּתוֹכָנוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ,
נֹתֵן הַתּוֹרָה"²⁵.

(18) ואינו חייב לגלול את הספר טרם שיברך, אלא עם פתיחתו הוא מברך (שם לב:). ובירושלמי (מגילה פ"ג, ה"ז) סמכה על הפסוק: וכפתחו עמדו כל העם ויברך עזרא את ה' וגו' (נחמיה ח, ה' - משמע: שברך מיד אחר פתיחתו. (19) וחוזר ואומר: ברוך ה' המבורך וגו' כדי לכלול את עצמו בין המברכים, כמו שאמרו (ברכות מט:): לעולם אל יציא אדם את עצמו מן הכלל. ואף-על-פי שלא פירשו רבינו, סמך על דבריו לקמן הל' ברכות (פ"ה, ה"ב) (מעשה וקח"). (20) ברכות כא, ע"א: "מנין לברכת התורה לפניך מן התורה? - שנאמר: כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו". אמר משה לישראל: אני אברך תחלה, ואתם ענו אחרי אמר (ע"פ פירוש רש"י שם). וכבר ביארנו לעיל (פ"ז, ה"ד) שעניית אמר של הציבור עולה לו למניין מאה ברכות, ולפיכך ראוי לקורא לברך ברכות אלו בקול כדי שישמעו העם ויענו אחרי (הגהות מיימוניות). (21) ואינו מברך קודם שיגלול כדי שלא יאמרו העם "ברכות התורה כתובות בספר". ומכיון שאין טורח הציבור בגלילתו - שהרי בין כה וכה הוא גוללו בין עולה לעולה - תיקנו שיגלול לפני ברכתו, אבל בברכה ראשונה אינו גולל משום טורח הציבור, וכדברי רבינו מבואר במס' סופרים פ"ג, ה"ח (כסף-משנה). (22) בכת"י התימנים, תיבה זו איננה. (23) היא התורה שבכתב. (24) היא התורה שבעל-פה שכתוב בה (קהלת יב, יא): דברי חכמים... וכמשמרות נטועים ('טור' או"ח סי' קלט). (25) ומנין לברכת התורה לאחריה? 'קל-וחומר מברכת המזון: על חיי שעה מברכים - על חיי עולם הבא, לא כל-שכן" (ברכות מח:).

ו. אֵין הַקּוֹרֵא בַּתּוֹרָה רִשְׁאִי לְקִרְוֹת בַּתּוֹרָה עַד
שְׁיִכְלֶה 'אָמֵן'²⁶ מִפִּי הַצִּבּוֹר. קָרָא וְשָׁעָה, אֶפְלוּ
בְּדִקְדּוּק אוֹת אַחַת, מִתּוֹרֵינִן אוֹתוֹ, עַד שְׁיִקְרָאָהּ
בְּדִקְדּוּק²⁷. וְלֹא יִקְרָאוּ שְׁנַיִם בַּתּוֹרָה²⁸, אֲלֵא הָאֶחָד

שלשה אנשים שלשה פסוקים (בבא-קמא, שם). (5) כנגד עשרת הדברות שנאמרו למשה מסיני (מגילה כא:). ובכת"י התימנים, הנוסח: פסוקים.

ב. וְאֵלוּ הֵן הַיָּמִים שְׁקוֹרְיִין בָּהֶם בַּתּוֹרָה בְּצִבּוֹר:
בְּשַׁבְּתוֹת, וּבְמוֹעֲדִים, וּבְרָאשֵׁי-חֲדָשִׁים, וּבְתַעֲנוּיֹת,
וּבְחִנּוּכָה וּבְפִרְיִים, וּבְשָׁנֵי וְחֲמִישֵׁי שָׁבָל שְׁבוּעַ
וְשְׁבוּעַ. וְאֵין מִפְּטִירִין בְּנִבְיָאִים, אֲלֵא בְּשַׁבְּתוֹת
וְיָמִים טוֹבִים⁶ וְתַשְׁעָה בְּאָב⁷ בְּלֶבֶד.

(6) מגילה, שם. כי ימי החול הם ימי מלאכה וקשה להכביד על הציבור להאריך הרבה בקריאה. וכן בשבת במנחה אין אנו מפטירים, מפני שכבר סמוך לחשכה שהרי כל היום לפני המנחה רגילים היו לדרוש (מפירוש רש"י, שם). ובכת"י התימנים, הנוסח: וביום הכיפורים ובתשעה באב, וראה כס"מ. (7) (שם לא, ע"ב). וראה לקמן (פי"ג, ה"ח). וגם בתשעה באב אע"פ שמצד הדין מותר במלאכה - אבל כבר נהגו לא לעשות בו מלאכה עד חצות היום, ואמרו (תענית ל:): "כל העושה מלאכה בתשעה באב אינו רואה סימן ברכה לעולם - לפיכך אפשר להפטיר בו ללא הכבדה על הציבור.

ג. אֵין קוֹרְיִין בַּתּוֹרָה בְּצִבּוֹר בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה⁸ אֲנָשִׁים
גְּדוּלִים⁹, בְּנִי-חֲרִינִין¹⁰. וְאֵין קוֹרְיִין פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה
פְּסוּקִים¹¹; 'וַיְדַבֵּר' עוֹלָה מִן הַמִּנּוּחַ¹². וְלֹא יִהְיֶה
הַקּוֹרְיִין פָּחוֹת מִשְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים¹³. וְאֵין מִתְחִילִין
בְּפִרְשָׁה פָּחוֹת מִשְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים¹⁴, וְאֵין מְשִׁירִין
בְּפִרְשָׁה פָּחוֹת מִשְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים¹⁵, וְלֹא יִקְרָא הַקּוֹרֵא
פָּחוֹת מִשְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים¹⁶.

(8) כי אין דבר שבקדושה פחות מעשרה, כמבואר לעיל (פ"ח, ה"ד). (9) פרט לקטנים שהם פחותים משלש עשרה שנה. (10) פרט לעבדים כנענים, וכן אמרו: מעשה רבי אליעזר שנכנס לבית הכנסת ולא מצא עשרה, שחרר עבדו והשלימו לעשרה (ברכות מז:). (11) מגילה כא, ע"ב: "כנגד עשרת הדברות שנאמרו למשה בסיני". לבד בפורים שקוראים רק תשעה פסוקים: מן "ויבא עמלק" (שמות יז, ח) עד סוף הפרשה ('הגהות מיימוניות' בשם הסמ"ג). (12) 'וידבר ה' אל משה לאמור' מצטרף למנין עשרה פסוקים, אע"פ שאין ללמוד ממנו כלום (מלשון רש"י מגילה כא:). (13) כנגד כהנים לויים וישראלים (שם). (14) שם כב, ע"א: הקורא בתורה והגיע לפרשה חדשה, אינו פוסק בה עד שיקרא ממנה שלשה פסוקים, גזירה משום הנכנסים, שלא נכחו בקריאת הפרשה הקודמת, ואם יפסיק הקורא בסוף שני הפסוקים הראשונים יחשוב שלא קרא זה אלא שני פסוקים בלבד, והרי אין קוראים פחות משלשה פסוקים. (15) מי שקרא והגיע לסוף פרשה, אל יפסיק קריאתו לפני שני הפסוקים האחרונים של הפרשה, גזירה משום היוצאים מבית הכנסת, שישברו שהעולה אחריו לא יקרא אלא שני פסוקים האחרונים בלבד (שם). (16) שם כד, ע"א. כנגד תורה נביאים וכתובים. ואפילו פרשה שלמה, אם אין בה אלא שני פסוקים, כגון: וביום השבת (במדבר כח, ט'), אינו קוראה בפני עצמה.

בה ע"י סרסור (מקשר ומתווך), ירושלמי מגילה (פ"ד, ה"א).

ח. הקורא, י"ש-לו³⁶ לדלג ממקום למקום בענין אחד, כגון 'אחרי מות', ו'אף בעשור', שפפרשת 'אמר אל הפהנים'³⁷. והוא³⁸, שלא יקרא על-פה, שאסור לקרות שלא מן הכתב אפלו תבה אחת³⁹. ולא ישהה בדלוג, אלא פדי שישלים התרגמן⁴⁰. תרגום הפסוק⁴¹.

(36) מותר לו. (37) שהיה הכהן הגדול קורא ביום הכיפורים בבית המקדש, כמפורש במס' יומא (פ"ז, מ"א) ושתיהן מדברות בענין יום הכיפורים, אחרי מות - ויקרא טז, א-לד; אך בעשור - שם, כג, כו-לב. ואנו נוהגים היום לדלג בקריאת "ויחל משה" בתענית ציבור. אבל בשני ענינים לא ידלג "לפי שדברי תורה הם אזהרות ועונשים ומצוות, וצריך שיכנסו בלב השומעים, וכשאדם יוצא מענין לענין אחר אינו נוח להתכונן" (מלשון רש"י יומא ס"ט:). (38) ובלבד. (39) גיטין ס, ע"ב: "כתב לך את הדברים האלה" - דברים שבכתב, אי אתה רשאי לאמרם על-פה. (40) ראה בסמוך הלכה י. (41) שאם ישהה יותר, נמצא הציבור יושב בטל ומצפה ואין זה כבוד הציבור (יומא סט:).

ט. כיון שהתחיל הקורא לקרות בתורה, אסור לספר אפלו בדבר הלכה⁴², אלא הפל שומעין ושותקין ומשימין לבם למה שהוא קורא, שנאמר: "ואזני כל העם אל ספר התורה". ואסור לצאת מן הפנסת בשעה שהקורא קורא⁴³; ומתיר לצאת בין איש לאיש⁴⁴. ומי שהוא עוסק בתורה תמיד ותורתו אמנותו - מתיר לו לעסוק בתלמוד-תורה בשעה שהקורא קורא בתורה⁴⁵.

(42) סוטה לט, ע"א. (43) ברכות ח, ע"א: ועוזבי ה' יכלו (ישעיה א, כח) - זה המניח ספר תורה כשהוא פתוח ויוצא. (44) (שם). אבל לספר, אפילו בין איש לאיש אסור (כסף-משנה). (45) שם: "רב ששת היה מחזיר פניו ולומד, אמר: הם בשלהם, ואנחנו בשלנו". ולדעת הרי"ף (ברכות שם) אם אין בביהכ"נ עשרה אנשים המבינים בתורה, חוץ ממנו - אסור לו לעסוק בתלמוד תורה ('הגהות מיימוניות').

י. מימות עזרא נהגו, שיהא שם תרגמן מתרגם לעם מה שהקורא קורא בתורה, פדי שייכינו ענין הדברים⁴⁶. והקורא קורא פסוק אחד בלבד, ושותק עד שיתרגם אותו התרגמן, וחוזר וקורא פסוק שני. ואין הקורא רשאי לקרות למתרגמן יותר מפסוק אחד⁴⁷.

(46) כי לא היו מבינים אלא ארמית בלבד, והתורגמן היה מתרגם דברי הקורא בארמית. שנאמר: ויקראו בספר בתורת אלהים מפרש... ויבינו במקרא (נחמיה ח, ח) "תורת אלהים" - זה מקרא; "מפרש" - זה תרגום, שהוא מפרש את המקרא (מגילה ג.). (47) כדי שלא יטעה התורגמן

לברדו. קרא ונשתתק - יעמוד אחר תחתיו, ויתחיל ממקום שהתחיל הראשון²⁹ שנשתתק, ומברך בפסוק³⁰.

(26) סוטה לט, ע"ב. אמן של ברכת התורה, כי רק אז ישמעו את קריאת הקורא. (27) ירושלמי מגילה פ"ד, ה"א: "אע"פ שאמרו אין התרגום מעכב, טעה (בתרגום) מחזירים אותו". ואם בתרגום כך - בתורה עצמה לא כל-שכן ('הגהות מיימוניות'). וכן אמרו (סנהדרין צט): "כל האומר כל התורה כולה מן השמים חוץ מרדוק זה (חסרות ויתרות, כפירוש רש"י שם) - הרי הוא בכלל כי דבר ה' בזה (במדבר טו, לא). (28) מגילה כא, ע"ב. כי כלל הוא: "אין שני קולות נשמעים כאחד" (ראש השנה כז). ומכאן המנהג שהעולה לתורה אינו קורא עם המקריא אלא בלחש, כדי שלא להפריע לציבור בשמיעת הקריאה מפי המקריא (כסף-משנה). (29) ואינו מתחיל ממקום שפסק הראשון, שא"כ נמצא שהפסוקים הראשונים לא נתברכו לאחריהם; שהרי הראשון נשתתק ולא בירך לאחריהם, והכתוב אומר (תהלים יט, ח): תורת ה' תמימה - שתהא כולה תמימה בברכותיה (ירושלמי ברכות פ"ה, ה"ג). (30) ואינו מברך לפניו, שכבר בירך הראשון, ואע"פ שהראשון בירך בתחלתו והשני בסופה, אין בכך כלום, שאין הקפידא על העולים שיברכו אלא על הפסוקים שיתברכו לפנייהם ולאחריהם. תדע: שמתחילה לא תיקנו אלא שראשון לקרואים מברך לפניו והאחרון מברך לאחריהם, והאמצעיים לא בירכו כלום: אלא משום גזירה תיקנו החכמים שכולם יברכו, (ראה מגילה כא:). ובדבר שאינו מצוי, כגון זה שנשתתק שהוא מקרה בלתי שכיח - לא גזרו בו (תשובות הרמב"ם הוצאת פריימן סימן מ"ז).

ז. אין הקורא בתורה רשאי לקרות³¹ עד שיאמר לו גדול שבעבור לקרות; ואפלו חזן³² הפנסת או ראש הפנסת³³ אינו קורא מעצמו, עד שיאמרו לו העבור או גדול שבהם לקרות³⁴. וצריך אחד לעמוד עמו בשעת קריאה, פדרך חזן העומד עם הקורא³⁵.

(31) מנהגם היה שכל העולה לתורה היה קורא בעצמו לפני הציבור, וכיום שאין הכל בקיאים בטעמי הקריאה ובדקדוקיה, אין הציבור יוצאים בקריאות אלו; ומפני שכל אחד בעיניו כידע, ואם לא ירשוהו לקרוא יבוא להתקוטט עם הש"ץ - לפיכך תיקנו שאינו קורא אלא הש"ץ הבקי בקריאה. ומכל-מקום גם העולה קורא בנחת עם הש"ץ, כדי שלא תהא ברכתו לבטלה ('טור' או"ח סימן קמ"א). (32) ש"ץ. (33) מנהיג הציבור בביהכ"נ. ורש"י ביומא (סח: מפרש: "ראש הכנסת - על פי נחתכים צרכי הכנסת: מי מפתיר... מי עובר לפני התיבה". (34) תוספתא מגילה פ"ג: "שאין אדם מבזבז לו" שלא יהא נראה כאילו נוטל חלק לעצמו בשביל גדולתו. (35) כלומר: אפילו כשהחזן בעצמו קורא, אינו עומד לברדו לפני התורה, כי כשם שניתנה (התורה) ע"י סרסור, שנאמר (דברים ה, ה): אנכי עומד בין ה' וביניכם... להגיד לכם את דבר ה', כך אנו צריכים לנהוג

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

עשה אהרן" תלה הכתוב חטא העגל ועשייתו באהרן, ולפיכך אין מגלים גנותו ברבים, ואע"פ שאנו מתרגמים גנותו של עם ישראל שחטא בעגל, אינו דומה גנאי ציבור בציבור לגנאי יחיד בציבור, שזה האחרון חמור יותר (מגילה שם, וברושלמי שם פ"ד, ה"א). (59) שמואל"ב, יג. (60) כגירסת דפוס רומי ו'מעשה רוקח', ובדפוסים אחרים: "נקרא ולא מתרגם" ונוסח המשנה במגילה (פ"ד, מ"י) כנוסח רומי שלפנינו. והטעם שאינו מתרגם? משום כבודו של דוד. וכן אינו נקרא לגמרי לפני הציבור, שהרי אפשר להפטיר בענין אחר, אבל פסוקי התורה נקראים, כי אסור לדלגם ולחסרם (תוספות יום טוב שם).

יג. המפטיר בנביא⁶¹, צריך לקרות בתורה תחלה⁶², אפילו שלשה פסוקים⁶³; חוזר וקורא מה שקרא לפניו⁶⁴. ולא נפטיר בנביא עד שיגלל ספר-תורה⁶⁵. ולא יפחת מעשרים ואחד פסוקים⁶⁶; ואם שלם הענין בפחות מאלו, אינו צריך להוסיף; ואם קרא עשרה פסוקים ותרגמן המתרגם - דיו, ואפילו לא שלם הענין⁶⁷. ובנביא, אחד קורא, ואפילו שנים מתרגמין⁶⁸. ומדלג מענין לענין⁶⁹ אחר; ואינו מדלג מנביא לנביא⁷⁰, אלא בנביאים של שנים-עשר⁷¹ בלבד; ובלבד שלא ידלג מסוף הספר לתחלתו⁷². וכל המדלג, לא ישהה בדלוג, אלא פדי שישלים המתרגם תרגומו⁷³.

(61) תיקנו להפטיר בנביא משום מעשה שהיה: שפעם אחת גזרו על ישראל שלא יקראו בתורה; עמדו וקראו בנביאים שבעה אנשים כנגד שבעה קרואים העולים לתורה. ואע"פ שהגזירה בטלה, לא בטל המנהג לגמרי ('אבודרהם', ובבבבש סימן רפ"ד). ונקראת קריאה זו: "הפטרה", לפי שבשעת גזירה נפטרו בקריאה זו מקריאת התורה. ('אבודרהם'). (62) משום כבוד התורה, שלא יהא כבוד תורה וכבוד נביא שוה, לפיכך מקדים לקרוא בתורה להראות שגדולה היא התורה מהנביא (מגילה כג.). (63) שאל תאמר כיון שאין זה אלא משום כבוד התורה, אל יקרא אלא פסוק אחד, משום טורח הציבור, כבימי תקנת משה רבינו עד לעזרא. (ב"ק פב.) - לפיכך משמיענו שאפילו שלשה פסוקים מותר לקרוא לו (מער"ק). (64) אחרי שקראו לפניו שבעה קרואים בשבת ידובר כאן שמותר להוסיף בה על מנין הקרואים, כי ביום תענית אין מוסיפים על מנין הקרואים, כמבואר בסמוך (ה"טז) ואז המפטיר הוא ממנין הקרואים, והטעם שהמפטיר חוזר וקורא בשבת מה שקראו לפניו, מפני שנהגו לומר "קדיש" אחר קריאת התורה לפני קריאת המפטיר, כדי להפסיק בין קריאת חובה לקריאת מפטיר שאינה אלא משום כבוד התורה. ולפיכך גומר כל הסדר לפני ה"קדיש", שאין זה מקובל לומר "קדיש" באמצע הסדר, ולא נשאר ל"מפטיר" אלא לחזור ולקרות מה שקראו לפניו. אבל ביום-טוב שקוראים בשני ספרים ובשני סדרים נפרדים, אומר "קדיש" אחרי גמר הסדר הראשון, והמפטיר קורא מחדש בספר השני שהוא סדר אחר (רא"ש למגילה פ"ד). (65) כדי שיוכל גם הגולל לשמוע ההפטרה מפי המפטיר (סוטה

המתרגם על-פה (שם, פ"ד, מ"ד). וכיום אין אנו נוהגים לתרגם בעת קריאת התורה, כיון שאין העם מבין ארמית ואין תועלת בתרגום זה. ותרגום אחר אין בו אותה קדושה של תרגום אונקלוס שנתקן ברוח הקודש ('טור' אר"ח קמה). וגם בימיהם לא היה התרגום מעכב, כמבואר בירושלמי מגילה (פ"ד, ה"א).

יא. אין הקורא רשאי להגביה קולו יותר מן המתרגם, והמתרגם לא יגביה קולו יותר מן הקורא⁴⁸. ואין המתרגם רשאי לתרגם עד שיכלה הפסוק מפי הקורא⁴⁹; ואין הקורא רשאי לקרות פסוק אחר עד שיכלה התרגום מפי התרגמן. ואין התרגמן נשען, לא לעמוד ולא לקורה, אלא עומד באימה וביראה⁵⁰. ולא יתרגם מתוך הכתב, אלא על-פה⁵¹. ואין הקורא רשאי לסייע לתרגמן, שלא יאמרו תרגום כתוב בתורה⁵². והקטן מתרגם על-ידי גדול⁵³, ואין כבוד לגדול שיתרגם על-ידי קטן. ולא יהיו המתרגמין שנים פאחד, אלא אחד קורא ואחד מתרגם⁵⁴.

(48) ברכות מה, ע"א. כדי שיחלקו כבוד זה לזה, ויתקבלו דבריהם באזני השומעים. וראה ה' תלמוד תורה (פ"ד, ה"ג) ובביאורנו שם. (49) סוטה לט, ע"ב. שאין שני קולות נשמעים כאחד, והרי מחוייבים לשמוע לקול הקורא, ככתוב: "ואזני כל העם אל ספר התורה". (50) "כשם שניתנה (התורה) באימה וברירה, כך צריכים אנו לנהוג בה באימה וברירה" (ירושלמי מגילה פ"ד, ה"א). וגם הקורא אסור לו להשען (תוספות' זבחים יט:). (51) ירושלמי מגילה פ"ד, ה"א: "דברים שנאמר בפה - בפה". (52) מגילה לב, ע"א. (53) תוספתא מגילה פ"ג. קטן וגדול האמורים כאן, הם לא בשנים אלא במעלה ובחשיבות. (54) מגילה כא, ע"ב. וכבר ביארנו הטעם, כי אין שני קולות נשמעים.

יב. ולא כל המקראות מתרגמין בצבור: מעשה ראובן⁵⁵, וברכת פהנים⁵⁶, ומעשה העגל⁵⁷ - מן ו'יאמר משה אל אהרן' עד ו'יבא משה את העם וגו', ועוד פסוק אחד: "ויגף ה' את העם"⁵⁸ - פלם נקראין ולא מתרגמין; ובמעשה אמן⁵⁹ - פמקום שנגמר: "אמן בן דוד", נקרא⁶⁰ ולא מתרגם.

(55) בראשית לה, כב. משום גנותו של ראובן, וכן חוששים אנו לכבודו של יעקב אבינו (מגילה כה:). (56) שנאמר בה (במדבר ו, כו) ישא ה' פניו אליך. והרי זה סותר למה שכתוב "אשר לא ישא פנים"? והם אינם יודעים שכדאי הם ישראל לישא להם פנים, כמאמרם (ברכות כ:): "אמר הקב"ה, וכי לא אשא פנים לישראל שכתבתי להם בתורה "ואכלת ושבעת וברכת" והם מדקדקים על עצמם עד כזית שמברכים ברכת המזון אפילו כשאנשים שבעים. (57) שמות לב, כא-כה. (58) שם, לה. כי חוששים אנו לכבודו של אהרן שגינהו משה בפסוקים הללו לאזני הציבור, וכן בפסוק ויגוף ה' וגו' נאמר "על אשר עשו את העגל אשר

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

בלבד, יותר משלש תפילות הקבועות בכל ראש חודש שאינו חותם בהן משל ר"ח, כי אין חתימת ר"ח קיימת אלא בתפילת מוסף בלבד (כסף-משנה).

טז. בַּמָּה הֵן הַקּוֹרְאִין? בַּשָּׁפֶת בַּשְּׁחִירִית קוֹרְאִין
שְׂבָעָה, וּבֵיּוֹם-הַכַּפּוּרִים שֶׁשָּׁה, וּבְיָמִים טוֹבִים
חֲמִשָּׁה - אֵין פּוֹחֲתִין מִקֶּה, אֲבָל מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶם.
בְּרֹאשֵׁי חֳדָשִׁים וּבְחָלוֹ שֶׁל מוֹעֵד קוֹרִין אַרְבַּעָה⁸²;
בַּשָּׁפֶת וּבֵיּוֹם-הַכַּפּוּרִים בְּמִנְחָה, וּבִשְׁנֵי וּבְחֲמִישֵׁי שֶׁל
כָּל הַשָּׁנָה, וּבְחֲנֻכָּה וּבְכַפּוּרִים בַּשְּׁחִירִית, וּבְיָמֵי
הַתְּעִנִּית⁸³ בַּשְּׁחִירִית וּבְמִנְחָה, קוֹרִין שְׁלֹשָׁה⁸⁴; אֵין
פּוֹחֲתִין מִמֶּנֶּה זֶה וְאֵין מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן⁸⁵.

(82) מגילה פ"ד, מ"א. שלא להכביד על הציבור מפני שהם ימי מלאכה, ומתוך שיש בהם קרבן מוסף - מוסיפים עליהם קורא יתר על ימי שני וחמישי. (83) בתעניות שאנו מתענים על מה שאירע לאבותינו - כגון עשרה בטבת, או י"ז בתמוז וכיוצא בהן - ידובר פה, כי רק בהן קוראים בשחרית ובמנחה. ראה לקמן (פ"ג, ה"ח; ובהל' תעניות פ"ה, ה"ה), אבל בתעניות שגוזרים על הציבור מפני הצרות, כגון: הבצורת והדבר והחרב - אין קוראים בהם אלא במנחה בלבד. תדע שבהל' תעניות (פ"א, ה"ז) המדבר בתעניות מסוג זה, לא הזכיר אלא הקריאה שקוראים אחר חצות היום לעת ערב. ובזה סרה פליאת הכסף-משנה על רבינו, שבמס' תענית (יב:) מבואר שלא היו קוראים אלא במנחה בלבד? כי שם מדובר בתעניות שגזרו על הציבור בגלל הצרות, וכאן בתעניות הקבועות לזכר מה שאירע לאבותינו (מער"ק). (84) זה הכלל: כל שקדושתו מרובה מחבירו, הוסף עליו איש לתורה. לפיכך ראש-חודש וחול-המועד שיש בהם קרבן מוסף - קוראים ארבעה; יום-טוב שאסור בעשיית מלאכה - חמשה; יום-הכיפורים שענוש כרת על חילולו - ששה; שבת שיש בה סקילה - שבעה (מגילה כב:). (85) כי כל אלה ימי מלאכה הם, ואין להכביד בהם על הציבור יותר מדאי משום ביטול מלאכה. ושבת במנחה כבר סמוך לחשכה היא, שהיו רגילים לדרוש כל היום לפני מנחה, לפיכך אין מאחרין בה כל-כך בקריאות נוספות (מגילה כא, ברש"י שם). ואם יש בביהכ"נ שלשה חתנים ביום אחד, שנים ישראלים ואחד כהן, והרי לוי מוכרח לקרוא אחר כהן, אז מוסיפים עליה נוספת לחתן השלישי, שיום חופתו הוא כמועד אצלו, כמבואר בכתובות ד. ('הגהות מיימוניות').

יז. אִשָּׁה לֹא תִקְרָא בַּצִּבּוּר, מִפְּנֵי כְבוֹד⁸⁶ הַצִּבּוּר.
קֵץ הַיּוֹדֵעַ לְקֵרוֹת וְיֹדֵעַ לָמִי מְבָרְכִין - עוֹלָה מִמֶּנֶּה
הַקּוֹרְאִים⁸⁷. וְכֵן מִפְּטִיר עוֹלָה מִהֶמְנִין⁸⁸, שֶׁהָרִי הוּא
קוֹרָא בַּתּוֹרָה; וְאִם הַפְּסִיק שְׁלִיחַ-צִבּוּר בְּקִדִּישׁ בֵּין
מְשָׁלִים⁸⁹ וּבֵין הַמְּפָטִיר - אֵינוֹ עוֹלָה מִן הֶמְנִין⁹⁰.
צִבּוּר שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶם יוֹדֵעַ לְקֵרוֹת אֲלָא אֶחָד⁹¹ -
עוֹלָה וְקוֹרָא וְיוֹרֵד, וְחוֹזֵר וְקוֹרָא שְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית,
עַד שֶׁיִּגְמַר מִנֵּן הַקּוֹרְאִים שֶׁל אוֹתוֹ הַיּוֹם⁹².

(86) מגילה כג, ע"א. (87) ירושלמי, ברכות פ"ז, ה"ב.

(לט.). (66) מגילה כג, ע"א. כנגד שבעה שקראו בתורה, שכל אחד אינו פותח משלשה פסוקים. (67) שם, כי יחד עם תרגומו של התורגמן הרי עשרים, ופסוק אחרון חוזר וקוראו עברית פעם שנית הרי עשרים ואחד (ר"ן, שם). (68) שם כא, ע"ב. שהתרגום אינו אלא להשמיע לנשים ועמי הארץ, ובשל נביאים שאין בהם מצוות ואזהרות אין אנו מקפידים כל-כך בשמיעתם (רש"י, שם). (69) מותר לדלג, כי אפילו לא יכיון השומע כל-כך, אין אנו מקפידים בו (שם כד.). (70) שיש כאן טירוף הכוונה יותר מדאי (שם). (71) כי הם נחשבים כספר אחד. (72) לא רק מסוף 'שנים עשר' לתחילתו, שבה אפילו מתחילתו לסופו אסור, כי יש כאן הפסק רב ואסור, כמבואר בסמוך, אלא אפילו מסוף אותו הספר לתחילתו - אסור (תוספות ליומא ע.), כי אין קוראים למפרע. (ראה 'מגן אברהם' סימן קמ"ד, ס"ק ד.). (73) מגילה כד, ע"א. משום כבוד הציבור.

י.ד. הַקּוֹרָא בְּנִבְיָא, יִשְׁלֹוּ לְקֵרוֹת לְתַרְגֵּמָן שְׁלֹשָׁה
פְּסוּקִים, וְהַמְתַּרְגֵּם מִתַּרְגֵּם שְׁלֹשָׁתָן זֶה אַחֵר זֶה⁷⁴.
וְאִם הָיוּ שְׁלֹשָׁה הַפְּסוּקִים שֶׁלֹּשׁ פְּרָשִׁיּוֹת - לֹא יִקְרָא
לְתַרְגֵּמָן אֲלָא אַחֵר אַחֵד בְּלִבָּד⁷⁵.

(74) ולא איכפת לנו אם המתרגם יטעה, מכיון שאין הוראה יוצאת מדברי נביא (שם, וברש"י). (75) כי מאחר ששלשה ענינים הם, צריך לתרגם כל אחד לחוד. ובגמרא שם אמרו: שלשה פסוקים שהם שלש פרשיות, כיצד? כגון: כי כה אמר ה' חנם נמכרתם (ישעיה נב, ג); כי כה אמר ה' מצרים ירד עמי (שם, ד); ועתה מה לי פה (שם, ה).

טו. הַמְּפָטִיר בְּנִבְיָא, מְבָרֵךְ לְפָנָיו בְּרָכָה אַחַת:
"בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר
בְּנִבְיָאִים⁷⁶" וכו'; וּמְבָרֵךְ לְאַחֲרָיו אַרְבַּע בְּרָכוֹת⁷⁷:
בְּרָכָה רְאשׁוֹנָה, חוֹתֵם בָּהּ: "הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל
דְּבָרָיו"; שְׁנִיָּה, חוֹתֵם בָּהּ: "בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם⁷⁸";
שְׁלִישִׁית, חוֹתֵם בָּהּ: "מִגֵּן דָּוִד"; רְבִיעִית, חוֹתֵם בָּהּ
עֲנִין קִדְשַׁת הַיּוֹם, כְּמוֹ שְׁחוֹתֵם בַּתְּפִלָּה⁷⁹; וְכֵן אִם
חָל רֹאשׁ-חֹדֶשׁ לַהֲיֹת בַּשָּׁפֶת⁸⁰ - הַמְּפָטִיר בְּנִבְיָא
מְזַכֵּיר רֹאשׁ-חֹדֶשׁ בְּבִרְכָּה זוֹ, כְּמוֹ שֶׁמְזַכֵּיר בַּתְּפִלָּה⁸¹.

(76) מס' סופרים פ"ג, ה"ט. וראה פירוש כל הברכות האלו, בבאורנו ל"סדר התפילות" שבסוף הספר. (77) ויחד עם שתי הברכות לקריאתו בתורה לפניו ולאחריה - הרי שבע, כנגד שבעה קרואים שקראו בתורה (מס' סופרים פ"ד, ה"א). (78) ואנו נוהגים לחתום: "משמח ציון בבניה" (כסף-משנה). (79) כפי המבואר לעיל (פ"ב, ה"ה). (80) אע"פ שיש לדון ולומר, שאין להזכיר בה ענין ראש חודש, שאלמלא שבת אין קריאת ההפטרה בראש חודש שחל להיות בחול. (81) כי יום הוא שנתחייב בהפטרה, והוא גורם להזכיר גם של ראש חודש (שבת כד:). אבל אינו חותם את הברכה בשל ראש חודש, אלא רק מזכיר מעין המאורע באמצע הברכה שאומר: על התורה ועל הנביאים... ועל יום ראש החודש הזה וכו' וחותם בשל שבת בלבד, כי לא יפה כחו של ראש חודש בהפטרה שאינה אלא לשבת

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

פרנסים על הציבור; ואחריהם בני תלמידי חכמים שאבותיהם ממונים פרנסים על הציבור; ואחריהם ראשי כנסיות וכל אדם". (96) מגילה לב, ע"א. (97) מדברי רבינו נראה שהאחרון המשלים את הקרואים לתורה הוא גם הגולל, ולא כנהוג בימינו שאין הגולל מן העולים לקריאת התורה, וראה 'בית יוסף' סימן קמו.

יט. אין שם פהן - עולה ישראל⁹⁸; ולא יעלה
אחריו⁹⁹ לוי כלל. אין שם לוי - פהן שקרא ראשון
חזיר וקורא הוא עצמו פעם שניה במקום לוי¹⁰⁰;
אבל לא יקרא אחריו פהן אחר, שמא יאמרו
הראשון פסול¹⁰¹, ולפיכך עולה פהן אחר. וכן לא
יקרא לוי אחר לוי, שמא יאמרו אחד משניהם
פסול¹⁰².

(98) גיטין נט, ע"ב: "אם אין שם כהן - נתפרדה החבילה", נפסק הקשר ואיבד הלוי את זכותו, ויכול ישראל לעלות ראשון ואין הלוי מעכבו. אבל ודאי שגם הלוי יכול לעלות ראשון שאינו גרוע מ ישראל אחר שאינו עולה עליו בחשיבות ('בית יוסף', ו'דרכי משה' סימן קלה בדעת רבינו). (99) אחרי שקרא ישראל ראשון, אסור ללוי לעלות אחריו, כי יאמרו: ודאי הראשון כהן היה, ולפיכך קרא אחריו לוי (גיטין נט, ע"ב; ובכתובות כה:). (100) ומברך שנית. (101) ואפילו אם אנו יודעים באביו של ראשון שכהן היה - שמא גרושה נשא והוליד ממנה בן זה וחיללו מקדושת כהונה. (102) שאביו לקח אשה פסולה לו, והרי הבן מחולל מקדושת לוויה. וקורא בתורה כישראל פסול, ודקדק רבינו לומר בלוי: "שמא יאמרו אחד משניהם פסול". ובנוגע לכהן אחר כהן, חשש רק לכבודו של הראשון? כי באמת אין מקום לחוש לכבודו של כהן שני: שאיך אתה חושש בו שהוא בן גרושה ונפסל מכהונה, אם כן מדוע קרא שני במקום לוי אע"פ שאינו לוי? ולפיכך כל החשש נופל על הכהן הראשון בלבד שפסול הוא, ולכן עלה אחריו כהן זה (גיטין שם).

כ. כיצד סדר הקריאה בתורה? אחר התפלה - כל
יום שיש בו תפלת מוסף¹⁰³, אחר שניגמר שליח
צבור תפלת-שחרית, אומר קדיש ומציא ספר-
תורה, וקורא לאחד אחד מן הצבור, ועולין וקורין
בתורה; ובשגומריין, מחזיר ספר-תורה למקומה
ואומר¹⁰⁴ קדיש, ומתתפללין תפלת מוסף¹⁰⁵. וגמרים
שיש בהם מפטיר ומוסף, נהגו לומר קדיש קדם¹⁰⁶
שיעלה המפטיר; ויש מקומות שנהגו לומר קדיש
אחר המפטיר.

(103) כגון ראש-חודש וחול-המועד. (104) ע"פ מס' סופרים פכ"א, ה"ו. ואנו נוהגים לומר קדיש אחר גמר הקריאה לפני חזרת הספר. (105) וכבר כתב רבינו לעיל (פ"ט, ה"ד): שאומרים "סדר קדושה" קודם תפילת מוסף, נמצא שהקדיש עולה לשתייהן כאחד. (106) מס' סופרים, שם. והטעם, כדי להבחין בין קריאת חובה, לקריאת

ובזמן הזה אין קטן עולה לתורה אלא למפטיר בלבד ('מגן אברהם' או"ח סי' רפב ס"ק ו', וראה ב'פרישה' ל'טור' שם). (88) שאפילו לא קראו לפניו אלא ששה אנשים, הרי הוא עולה למנין שבעה, אע"פ שאין הוא קורא בתורה אלא משום כבוד התורה בלבד, כמבואר לעיל ה"ג (מגילה, שם). (89) במקום שנהגו לומר קדיש לפני המפטיר כמנהגנו. (90) תשובת רב נטרונאי גאון, הובאת ברי"ף למגילה (פ"ד): כי הקדיש הפסיק בין הקרואים הקודמים למפטיר, ואין הלה מצטרף למנין, אלא אם יאמרו קדיש אחרי המפטיר, כמבואר בסמוך (ה"כ). (91) בימיהם שהיה העולה קורא בעצמו - ידובר; אבל כיום נהגו שש"ץ קורא בקול, והעולה אינו אלא עונה אחריו בלחש, כמבואר בבאורנו לעיל (ה"ז). (92) תוספתא מגילה, פ"ג. כדי להבחין בין קריאה לקריאה, כאילו קראו שבעה עולים נפרדים. שכן היה דרכם לעמוד ממקומם לעלות לתורה (כסף-משנה).

יח. בכל קריאה וקריאה מאלו, פהן קורא ראשון,
ואחריו לוי, ואחריו ישראל⁹³. ומנהג פשוט הוא
היום⁹⁴, שאפלו פהן עם-הארץ קודם לקרות לפני
חכם גדול ישראל. וכל מי שהוא גדול מחברו
בחקמה קודם לקרות⁹⁵. והאחרון, שגולל ספר-
תורה, נוטל שקר פגוד הפל⁹⁶; לפיכך עולה
ומשלים אפלו גדול שבצבור⁹⁷.

(93) גיטין נט, ע"א. (94) אבל בימי חכמי התלמוד לא היה כהן עולה ראשון כשהיה שם ישראל חכם גדול ממנו. וכך לשון רבינו בפירוש המשנה (גיטין פ"ה, מ"ח): "דע שזה הדבר... שיהיה הכהן קורא בביהכ"נ ראשון בין שיהיה תלמיד חכם או עם הארץ. הוא דבר שאין לו שורש בתורה ולא נזכר זה בש"ס... ואני נפלאתי הפלא ופלא מערי הגלות שנוהגים בזה המנהג, אחרי היותם בריאים מחולאי המנהגות... ואיני יודע מאיזה מקום בא להם ההפסד הזה, ואמנם צורת הענין לפי מה שבה לנו בקבלה היא: שהכהן קודם ללוי ולישראל, לפי שנאמר (ויקרא כא, ה): וקדשתו כי את לחם אלהיך הוא מקריב. וקדשתו - לכל דבר שבקדושה: לפתוח ראשון (בכל דבר כבוד) ולברך ראשון... וזה כולו כשאין שם חכם גדול ממנו, כגון שיהיה שם כהן ולויים וישראלים, ויהיו כולם במדרגה אחת בחכמה... וכן אמרו (הוריות פ"ג, מ"ח): "אימתי - בזמן שכולם שוים; אבל אם היה ממזר תלמיד חכם וכהן גדול עם הארץ - ממזר תלמיד חכם קודם לכ"ג עם הארץ", וכבר אמרו רז"ל (מגילה כב): "רב קרא בכהני" - קרא ראשון כמו הכהן, לפי שהיה יותר חכם מן הכהנים המצויים שם, וראה במוספנו "תשובות רבינו". ובכל זאת הסכים כאן רבינו למנהגנו היום, מפני שבדורות האחרונים אין אדם יכול לומר חכמתי גדולה מחכמתך... וראוי לוותר לומר שכהן עם הארץ קודם לישראל תלמיד חכם, כדי שלא יבואו לריב לומר אני חכם גדול ממך (תוספות יום טוב' לגיטין פ"ה מ"ח, ע"פ המשנה שם). (95) כמו שאמרו (גיטין ס:): "אחריהם (אחרי כהן ולוי) קוראים תלמידי חכמים הממונים פרנסים על הציבור; ואחריהם חכמים הראויים למנותם

כד. כָּל הַגּוֹלָל סִפְר־תּוֹרָה, גּוֹלָלוּ מִבְּחוּץ¹¹²; 21
וּכְשֶׁהוּא מִהֲדָקוֹ, מִהֲדָקוֹ מִבְּפָנִים¹¹³. וְצָרִיךְ 22
לְהַעֲמִידוֹ עַל הַתִּפְרָר¹¹⁴, כְּדִי שֶׁלֹּא יִקְרַע. מָקוֹם 23
שֶׁמוֹצִיאִין סִפְר־תּוֹרָה אַחֵר שֶׁקּוֹרְאִין בוֹ וּמוֹלִיכִין 24
אוֹתוֹ לְבֵית אַחֵר לְהַצְנִיעוֹ¹¹⁵ - אֵין הַצָּבוּר רִשְׁאִין 25
לְצֵאת עַד שֶׁיֵּצֵא סִפְר־תּוֹרָה וּלְלוֹ אוֹתוֹ, וְהֵם אַחֲרָיו, 26
עַד הַמָּקוֹם שֶׁמַּצְנִיעִין אוֹתוֹ בּוֹ¹¹⁶. 27

(112) מגילה לב, ע"א. מנהגם היה שמגביה הספר היה גם הגולל, והיה מעמידו בעמודיו התחתונים על ברכיו, ואיש אחר היה אוחז בראשו ב'עצי חיים' העליונים, וזה שהגביה היה גולל את הספר וקושרו בחגורה. ולפיכך כשהוא קושר את הספר בחגורתו צריך להתחיל בקשירתו מבחוץ שהוא הצד שמאחורי הכתב, כי אם יתחיל הקשירה מבפנים כלפי חוץ, הרי הוא כדוחה את הספר מפניו ממנו והלאה ('פרישה', ל'טור' או"ח סי' קמז). (113) שם. הוא צד הכתב - כדי שבקריאה הבאה כשיפתחו את הספר לא יצטרכו להפכו על הכתב להתיר את הקשר כי אין זה דרך כבוד. (114) שם. מקום תפירת יריעות הספר, שאפילו אם יקרע שם אפשר לחזור ולתפרו מחדש. (115) שם. משתמר יותר. (116) סוטה לט, ע"ב. שנאמר: אחרי ה' אלהיכם תלכו (דברים יג, ה). וגם כיום שמצניעים את הספר בהיכל שבבית הכנסת, אנו נוהגים שלא לצאת מביהכ"נ עד שיכניסו את הספר בהיכל (או"ח סי' קמט).

פֶּרֶק שְׁלֹשָׁה-עָשָׂר

(1) מנהגי קריאת התורה ומשך זמן השלמתה; סדר קריאתה בכל מאורעות השנה; ארבע פרשיות שלפני הפסח וסדר הפסקתן.

א. הַמִּנְהַג הַפְּשׁוּט² בְּכָל יִשְׂרָאֵל, שֶׁמִּשְׁלִימִין אֶת 28
הַתּוֹרָה בְּשָׁנָה אַחַת. מִתְחִילִין בְּשַׁבַּת שְׁאֵחֵר חֲג־ 29
הַסִּפּוֹת וְקוֹרִין בְּסִדֵּר 'בְּרֵאשִׁית', בְּשָׁנָה - אֵלֶּה 30
תּוֹלָדֹת³, בְּשָׁלִישִׁית - 'וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם'⁴, 31
וְקוֹרְאִין וְהוֹלְכִין עַל הַסִּדֵּר הַזֶּה, עַד שֶׁגּוֹמְרִין אֶת 32
הַתּוֹרָה בְּחַג־הַסִּפּוֹת. וַיֵּשׁ מִי שֶׁמִּשְׁלִים אֶת הַתּוֹרָה 33
בְּשָׁלֹשׁ שָׁנִים⁵, וְאֵינוֹ מִנְהַג פְּשׁוּט. 34

(2) שנתפשט ונתקבל. (3) בראשית ו, ט. (4) שם, יב, א. (5) הכוונה לבני ארץ ישראל שנהגו כן בתקופת התלמוד (מגילה כט:).

ב. עֲזָרָא תִּגְן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁהָיוּ קוֹרִין קָלָלוֹת 35
שֶׁבְּסִפְר 'וַיִּקְרָא'⁶ קִדְּם עֲצָרָת⁷, וְשֶׁבְּמִשְׁנֵה-תּוֹרָה⁸ 36
קִדְּם רֹאשֵׁי-הַשָּׁנָה⁹. וְהַמִּנְהַג הַפְּשׁוּט, שֶׁהָיוּ קוֹרְאִין 37
'בְּמִדְבַּר סִינַי'¹⁰ קִדְּם עֲצָרָת. וְאַתְחֲלָנָה אַחֵר תִּשְׁעָה 38
בָּאָב, 'אַתֶּם נִצְבִּים'¹¹ קִדְּם רֹאשֵׁי-הַשָּׁנָה, 'צוֹ אֶת 39
אֶהְרֹן' קִדְּם הַפֶּסַח בְּשָׁנָה פְּשׁוּטָה¹². לְפִיכֵךְ יֵשׁ 40
שְׁבָתוֹת שֶׁקּוֹרִין שְׁחֵרִית שְׁנֵי סִדְרִים¹³, כְּגוֹן 'אִשָּׁה כִּי 41
תִּזְרִיעַ' וְ'זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמִּצְוָה'¹⁴, 'אִם בְּחֻקֹּתִי 42
עִם בְּהֵרָ סִינַי'¹⁵ וְכִיִּיצֵא בְּהֵן¹⁶, כְּדִי שֶׁיִּשְׁלִימוּ 43
בְּשָׁנָה¹⁷, וְיִקְרָאוּ אוֹתָם הַסִּדְרִים בְּעֹנְתָן¹⁸. 44

המפטיר בתורה, שאינה אלא משום כבוד התורה, כמבואר לעיל הל' י"ג ובביאורנו.

1 כא. ובמנחה של שבת ושל יום-הכפורים - אחר
2 שִׁיגְמֵר שְׁלִיחַ-צָבוּר 'תִּהְיֶה לְדָוִד' וְסִדֵּר הַיּוֹם¹⁰⁷,
3 אוֹמֵר קִדִּישׁ, וּמוֹצִיא סִפְר־תּוֹרָה וְעוֹלִין וְקוֹרִין בוֹ,
4 וּמְחֲזִיר, וְאוֹמֵר קִדִּישׁ וּמִתְפַּלְלִין מִנְחָה. וְכֵן
5 בְּתַעֲנִית קוֹרְאִין בְּמִנְחָה, וְאַחֲרֵיכֵךְ אוֹמֵר קִדִּישׁ
6 וּמִתְפַּלְלִין תְּפִלַּת מִנְחָה. אֲבָל בְּיוֹם-טוֹב לֹא נִהְגוּ
7 לְקֵרוֹת בְּמִנְחָה.

(107) מפורש לעיל פ"ט, הלכות ה"ו. ואנו נוהגים שלא לומר ביום הכיפורים "סדר קדושה" בתפילת המנחה, אלא לאחריה, כדי להפסיק בינה ובין תפילת נעילה ('הגהות מיימוניות').

8 כב. ויום שאין בו מוסף - פֶּשֶׁמוֹמֵר תְּפִלַּת שְׁחֵרִית,
9 אוֹמֵר קִדִּישׁ, וּמוֹצִיא סִפְר־תּוֹרָה, וְקוֹרְאִין בוֹ,
10 וּמְחֲזִיר, וְאוֹמֵר קִדִּישׁ, וְאַחֲרֵיכֵךְ אוֹמֵר 'תִּהְיֶה
11 לְדָוִד' וְסִדֵּר הַיּוֹם, כְּדִרְךְ שְׁאוֹמְרִים בְּכָל יוֹם, וְאוֹמֵר
12 קִדִּישׁ, וְכָל הַעֵם נִפְטָרִין.

13 כג. אֵין קוֹרְאִין בַּחֲמִשָּׁין¹⁰⁸ בְּתִי־כְנִסִּיּוֹת, מִשּׁוּם
14 כְּבוֹד הַצָּבוּר¹⁰⁹. וְאֵין גּוֹלְלִין סִפְר־תּוֹרָה בְּצָבוּר,
15 מִפְּנֵי טַרַח הַצָּבוּר, שֶׁלֹּא יִטְרִיחַ עֲלֵיהֶם לְהִיּוֹת
16 עוֹמְדִין עַד שֶׁיִּגְלֵל סִפְר־תּוֹרָה; לְפִיכֵךְ אִם יִצְטָרְכוּ
17 לְקֵרוֹת שְׁנֵי עֲנָנִים¹¹⁰ - מוֹצִיאִין שְׁנֵי סִפְרֵי-תּוֹרָה.
18 וְלֹא יִקְרָא אִישׁ אֶחָד עֲנָן אֶחָד בְּשֵׁתִי תּוֹרוֹת¹¹¹,
19 שֶׁמָּא יֵאמְרוּ סִפְר רִאשׁוֹן פָּגוּם הִיָּה, וּלְפִיכֵךְ קוֹרָא
20 בְּשֵׁנִי.

(108) יש כותבים להם חמשה חומשים - על הקלף ובגלילה כספר-תורה - כל חומש לבדו, ומתוך שאין כל החומשים ביחד - אין קדושתם ספר-תורה המכיל כל החומשים כאחד. (109) גיטין ס, ע"א. אבל בחומשים שלנו הנדפסים בדפוס ואינם נגללים כגליון - אפילו מצד הדין אין קוראים בהם בביהכ"נ בברכה (שו"ע או"ח סימן קמ"ג ס"ב). (110) כגון בשבת ראש-חודש. ולפעמים יצטרכו לקרוא גם שלשה ענינים, כגון ראש חודש טבת שחל להיות בשבת, שמוציאים בו שלשה ספר-תורה, ראה לקמן פרק יג הלכה כג. (111) כגון כהן גדול ביום הכיפורים שהיה קורא במקדש בפרשת "אחרי מות" מתוך הספר, ובפרשת "ובעשור לחודש" שבחומש במדבר (כט, ד"א). היה קורא בעל-פה, ולא היה מוציא ספר-תורה שני משום פגמו של ראשון (יומא ע.). ודוק בענין אחד, אבל בשני ענינים - מותר אפילו לאיש אחד לקרוא. תדע: שהרי ציבור שאין בו יודע לקרות אלא אחד, אותו האחד קורא וגומר מנין כל הקרואים. ראה לעיל (ה"י). ומה יעשה בראש-חודש טבת שחל להיות בשבת שמוציאים בו שלשה ספרים? על-כרחך האחד קורא בשלשתן, ואין לחוש משום פגמו של ספר ראשון, מפני שהם ענינים נפרדים ('מרכבת המשנה').

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

יקראו בתורה ברבים, מה עשו ישראל לקחו פרשה אחת מנביאים שענינה דומה לפרשת השבוע וקראו בה. ועתה אף שבטלה הגזירה - המנהג הזה לא בטל.

ד. וּבְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים - הָרִאשׁוֹן קוֹרְא שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים מִפְּרֻשֵׁת יצו²², וְהַשֵּׁנִי חוֹזֵר וְקוֹרְא פְּסוּקִי שְׁלִישִׁי שֶׁקָּרָא הָרִאשׁוֹן, וְהַשְּׁלִישִׁי פְּסוּקִים שֶׁאֲחֲרָיו, כְּדִי שְׁלִישִׁי בִּפְרֻשָּׁה שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים²³, וְהַשְּׁלִישִׁי קוֹרְא שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים שְׁשִׁיר הַשְּׁנִי עִם וּבִיּוֹם הַשַּׁבָּת, וְהַרְבֵּיעִי קוֹרְא וּבְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים²⁴. וְאִם חָל רֹאשׁ-הַחֹדֶשׁ לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת, מוֹצֵיאֵין שְׁנֵי סְפָרִים בַּשַּׁחֲרִית: בְּאַחַד קוֹרִין בּוֹ סֵדֶר אוֹתָהּ שַׁבָּת, וּבַשֵּׁנִי קוֹרְא בּוֹ הַמְּשָׁלִים²⁵ וּבְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים²⁶, וְהַמְּפָטִיר קוֹרְא²⁶ עֲנִין רֹאשׁ-הַחֹדֶשׁ, וּמְפָטִירִין וְהִיָּה מִדֵּי הַחֹדֶשׁ בְּחֻדְשׁוֹ²⁷. וְרֹאשׁ-הַחֹדֶשׁ אָב שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת, מְפָטִירִין חֳדָשִׁים וּמוֹצֵעֲדֵיכֶם שְׁנֵי נִפְשֵׁי²⁸. וְרֹאשׁ-הַחֹדֶשׁ שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּאַחַד בַּשַּׁבָּת, מְפָטִירִין בַּשַּׁבָּת שְׁלֹפְנֵי וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוֹנָתָן מִחֹר הַחֹדֶשׁ²⁹.

22) צו את בני ישראל... את קרבני לחמי (במדבר כח).
23) וכבר נתבאר לעיל (פרק י"ב, הלכה ג') שאין משיירים בפרשה פחות משלושה פסוקים. 24) ואע"פ שפרשה זו יש בה חמשה פסוקים, אין אנו אומרים שיקרא השלישי מ"וביום השבת" המכילה שני פסוקים, ויוסיף עוד פסוק מ"ובראשי חדשיכם" ואז יוכל השני לקרוא כרגיל ולא יצטרך לחזור על מה שקרא הראשון - כי כלל הוא: אין מתחילין בפרשה פחות משלושה פסוקים, לפיכך יצטרך השלישי לקרוא מ"ובראשי חדשיכם" שלשה פסוקים וישייר ממנה שני פסוקים בלבד; וכבר אמרנו: "אין משיירים בפרשה פחות משלושה פסוקים" (מגילה כא:). 25) שם, כט, ע"ב. העולה השביעי המשלים את מנין הקרואים. 26) חוזר וקורא מה שקרא המשלים (כסף-משנה). ולדעת הרב"ז ח"א ב"לשונות הרמב"ם" סח, הכוונה בדברי רבינו: "קורא בו המשלים" - אם רוצה להיות מפטיר, שהרי המפטיר עולה מהמנין (לעיל פ"ב, הי"ז) וזה שחזר ואמר: "והמפטיר קורא" - לומר בין שיהיה משלים בין שלא יהיה, תמיד המפטיר קורא בענין ראש-חודש. ואנו נוהגים לקרוא שבעה קרואים בסדר של שבת, ובספר השני קורא המפטיר מ"וביום השבת", ו"בראשי חדשיכם" עד סוף הפרשה ('טור' סי' תכה). 27) הוא הפסוק האחרון של ההפטר, המתחילה ב"כה אמר ה' השמים כסאי" (ישעיה סו, א-כד). 28) שם, א, יד. ואנו לא נוהגים כן, אלא מפטירים: "השמים כסאי" ('הגהות מיימוניות'). 29) מגילה לא, ע"א.

ה. כָּל הָעוֹלָה לְקִרְוֹת בַּתּוֹרָה, פּוֹתַח בְּדָבָר טוֹב וּמְסִים בְּדָבָר טוֹב³⁰. אֲבָל פְּרֻשֵׁת 'הַאֲזִינוּ', קוֹרְא הָרִאשׁוֹן עַד 'זָכֹר יְמוֹת עוֹלָם', וְהַשֵּׁנִי מִתְחִיל מְזָכֵר יְמוֹת עוֹלָם עַד 'יִרְפִּיבְהוּ', וְהַשְּׁלִישִׁי מְיִרְפִּיבְהוּ עַד 'וַיִּרְא ה' וַיִּנָּאץ', וְהַרְבֵּיעִי מִן 'וַיִּרְא ה' וַיִּנָּאץ' עַד 'לֹו חֲכָמוּ', וְהַחֲמִישִׁי מִן 'לֹו חֲכָמוּ' עַד 'כִּי אֶשָּׂא אֶל שָׁמַיִם יְדִי', וְהַשֵּׁשִׁי מִן 'כִּי אֶשָּׂא אֶל שָׁמַיִם יְדִי' עַד 'וְהַשֵּׁשִׁי יְדִי', וְהַשֵּׁשִׁי מִן 'כִּי אֶשָּׂא אֶל שָׁמַיִם יְדִי' עַד 'וְהַשֵּׁשִׁי יְדִי'.

6) היא פרשת התוכחה בסדר "בחוקותי" (ויקרא כו, יד-מו).
7) חג השבועות, שאז נידונים על פירות האילן וקוראים פרשה זו, לומר: "תכלה שנה וקללותיה" (מגילה לא:).
8) שבפרשת "כי תבוא" (דברים כח, טר-פט). 9) מהטעם הנ"ל, שאז האדם נידון, כלשון המשנה ("ר"ה פ"א, מ"ב): "בר"ה כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון" (מגילה, שם). 10) היא הפרשה שאחרי "בחוקותי", כדי להפסיק בה בין הקללות שבסדר "בחוקותי" לעצרת (שם, ב'תוספות'). 11) כדי להפסיק בה בין הקללות שבפרשת "כי תבוא" לראש-השנה וכאמור. 12) שאין בה אלא שנים-עשר חודש. ובשנה מעוברת קוראים "זאת תהיה תורת המצורע" קודם הפסח. וסימן לקריאות אלו: פקוד ופסח, מנה ועצור, צום וצלי, קום ותקע. וזה פירושו: קרא פרשת "צו" ואח"כ תעשה פסח; קרא פרשת במדבר המדברת במנין ישראל ופקודיהם, ואח"כ תחוג חג העצרת; צום תענית תשעה באב ואח"כ קרא פרשת ואתחנן, שהיא תרגום צלי שפירושה בקשה ותחנונים; קרא פרשת נצבים ואח"כ תקע בראש-השנה ('הגהות מיימוניות' בשם סדר רב עמרם גאון). וה'טור' אר"ח סי' תכח הוסיף סימן לשנה מעוברת "סגרו ופסחו", קראו פרשת מצורע הטעון הסגר ואח"כ תעשו פסח. 13) הואיל וצריך לקרוא סדרים מסויימים בזמנים קבועים, ונוהגים להשלים את התורה בשנה אחת. 14) ששתייהן מדברות בענין אחד בתורת הטמאים וסדר טהרתם. 15) פרשת "בהר" היא קטנה במספר פסוקיה, וראויה להצטרף לקריאת פרשת "בחוקותי", וכן משותפות הן בענין השמיטה הנאמר בפרשת "בהר" וחוזר ונזכר בפרשת "בחוקותי", ככתוב: אז תרצה הארץ את שבתותיה וגו' (ויקרא כו, לד-לה). 16) כגון סדר "חוקת ובלק", או "מטות ומסעי". 17) שהרי בשנה פשוטה שמספר שבתותיה עולה לחמישים, לא תוכל לגמור כל התורה בסדריה עולים למספר חמישים וארבעה; ומה גם ששבת החלה בתוך החג אין קוראים בה בסדר הרגיל אלא מענין המועדות. 18) כי אם תחבר סדרי "בהר ובחוקותי" כאחד, תוכל לכוין לקרוא "במדבר סיני" לפני העצרת כדרוש.

ג. מְקוֹם שֶׁמְפָטִירִין בַּשַּׁבָּת בַּשַּׁחֲרִית, שֶׁם קוֹרְאִין בְּמִנְחָה וּבַשֵּׁנִי וּבַחֲמִישִׁי¹⁹ וְלִשְׁבַּת הַבָּאָה. בֵּיצֵד?
שַׁבָּת רִאשׁוֹנָה קוֹרִין בַּשַּׁחֲרִית בְּסֵדֶר 'בְּרָאשִׁית' - בְּמִנְחָה קוֹרִין 'אֵלֶּה תוֹלְדֵת נח', עֲשֶׂרָה פְּסוּקִים אוֹ יוֹתֵר, וְכֵן בַּשֵּׁנִי וּבַחֲמִישִׁי, וְכֵן לִשְׁבַּת הַבָּאָה בַּשַּׁחֲרִית מִתְחִילִין מֵאֵלֶּה תוֹלְדֵת נח, וְקוֹרְא עַד סוֹף הַסֵּדֶר²⁰, וְעַל דֶּרֶךְ זֶה קוֹרִין כָּל הַשָּׁנָה. וּמְפָטִירִין בְּכָל שַׁבָּת וְשַׁבָּת בְּנִבְיָא מִעֵין שֶׁקָּרָא בַּתּוֹרָה²¹.

19) לשלושה עולים בלבד, כמבואר לעיל (פ"ב, ה"א).
20) מגילה לא, ע"ב. 21) כגון: בסדר "בראשית" הוא מפטיר: כה אמר... ה' בורא השמים ונוטיהם רוקע הארץ וצאצאיה (ישעיה מב, ה) המתאים למעשה בראשית; וכן בסדר "נח" הוא מפטיר (בישעיה נד) על שם הפסוק הנאמר בה: כי מי נח זאת לי וגו' (שם, ט) וכן כולן. ובספר "תשבי" שורש "פטר" נאמר: אנטיכוס מלך יון גזר על ישראל שלא

1 עד סוף השירה³¹; ולקמה פוסקין בה בענינות אלו³²?
2 מפני שהן תוכחה, כדי שיחזרו העם בתשובה.
30 ירושלמי שם, (פ"ג, ה"ז). וכן לא יסיים במי שעשה מעשה רע (מגן אברהם סי' קלח סק"ד, ע"פ פירוש המשנה לרבינו, ידים פ"ד, מ"ח). 31 ע"פ הרי"ף מגילה פ"ד; וכן דעת רב פלטי גאון מובאת ב'טור' (או"ח סימן תכח). וסימן קריאות אלו הזי"ו ל"ך (ראש השנה לא.). 32 שתחילתם וסופם דברים קשים.

3 ו. שמונה פסוקים שבסוף התורה³³, מתר לקרות
4 אותם בבית-הכנסת בפחות מעשרה³⁴; אף-על-פי
5 שהפל תורה היא ומשה מפי הגבורה אמרם³⁵ -
6 הואיל ומשמען שהם אחר מיתת משה, הרי נשתנו,
7 ולפיכך מתר ליחיד לקרות אותן.

40 מגילה פ"ג, משנה ד. מפני שיום הכיפורים נקרא: "שבת שבתון" (ויקרא כג, לב) ואסור במלאכה כשבת, הייתי אומר שלא נפסיק בו מסדרי שבת, וכן הואיל ויום הכיפורים שונה משאר המועדות שקוראים בו בשחרית ובמנחה, הייתי אומר שבשחרית יקראו בסדר השבת, ובמנחה יקראו מענין יום הכיפורים (תוספות יום טוב, שם). 41 מגילה פ"ג, מ"ו. שנאמר (ויקרא כג, מד): וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל. וכי כל המצוות לא אמרן משה לישראל? אלא מלמד שתיקן להם לקרוא בכל מועד מענינו. 42 מגילה לב, ע"א. מן הפסוק הנזכר: "מלמד שהיה משה מדבר עמהם הלכות כל מועד בזמנו להודיעם חוקי האלהים ותורותיו (רש"י, שם). 43 ויקרא כג, א-מד. 44 שמות יב, כא-נא. 45 יהושע ה, ב; שם, ו, א. 46 בגולה מדובר כאן, שיש שם שני ימים-טובים, ובארץ אנו קוראים ככל הסדר הזה אלא שאין אצלנו קריאת יום השמיני כלל, שהרי הוא חול. 47 ויקרא כב, כז-לג; כג, א-מד. 48 מלכים ב, כג, א-כה. 49 שמות יג, א-טז. 50 שם, כב, כד-ל; כג, א-יט. 51 שם, לד, א-כו. 52 במדבר ט, א-יד. ובכל הפרשיות האלה ידובר על חג הפסח, וסדר קריאתן כסדר כתיבתן בתורה. 53 שמות יג, יז עד פרק טו פסוק כז. לפי שבשביעי של פסח אמרו אבותינו שירה על הים בצאתם ממצרים. 54 תהלים יח, א-נא, שגם הוא שירה ומדובר בה מיציאת מצרים, ככתוב: עלה עשן באפו - וישלח חציו ויפיצם, המכוונים למכות ה' במצרים (רש"י, מגילה לא.). 55 דברים טו, יט עד פרק טז, א-יז, שמדובר בו בענין המועדות. וסימן קריאות אלו: "משך תורא קדש בכספא פסל" במדברא "שלח" בוכרא [שם]. 56 ישעיה י, לב עד סוף פרק יב המדבר במפלת סנחריב שהיתה בליל פסח, ועל גאולתנו העתידה (מגילה, שם). ואם חל יום שמיני להיות בשבת, מתחילים מ"עשר תעשר" (דברים יד, כב) עד סוף פרשת "ראה" כדי להספיק לשבעה קרואים העולים לתורה בשבת, וכן ביו"ט שני של העצרת, וכן בשמיני העצרת שחל בשבת, ראה בסמוך ה"ט יב (הגהות מיימוניות). וכל הסדר האמור כאן בהלכה זו לא ישתנה, אלא-אם-כן כשחל הפסח להיות ביום חמישי, אז אנו קוראים "פסל לך" ביום השבת, וביום א' קוראים "קדש לי כל בכור" כי כלל הוא שבת שחלה להיות בחולו של מועד בין בפסח בין בסוכות קוראים בה "פסל לך" כמבואר בסמוך ה"טז. ומתחילים מ"ראה אתה אומר אלי" (שמות

33 המתחילים בפסוק: וימת שם משה עבד ה' (דברים לד, ה). 34 מנחות ל, ע"א: "יחיד קורא אותם בבית הכנסת" - ומפרש רבינו שהכוונה לומר שיכולים לקרותם בביהכ"נ בברכה תחילת וסוף אפילו כשאין שם עשרה, והראב"ד חולק על רבינו ומפרש את דברי התלמוד: "יחיד קורא אותם" לומר: שאדם אחד קוראם ואין הפסקה בהם להזמין עולה אחר לקרות, ומסתמך על דברי הירושלמי (מגילה פ"ג, ה"ז). וכן פירש רש"י (מנחות, שם). 35 שם: "הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע".

8 ז. קללות שבתורת כהנים³⁶ אין מפסיקין בהן, אלא
9 אחד קורא אותן³⁷ - מתחיל בפסוק שלפניהם,
10 ומסיים בפסוק של אחריהם³⁸. וקללות שבמשנה-
11 תורה - אם רצה לפסק בהן, פוסק³⁹; וכבר נהגו
12 העם שלא לפסק בהן, אלא אחד קורא אותן.

36 ויקרא כו, יד-מד. 37 מגילה לא, ע"ב. שנאמר (משלי ג, יא): מוסר ה' בני אל תמאס, והמפסיק בהן מראה עצמו שקשה לו לקרותן, ובי'ירושלמי" (מגילה פ"ג, ה"ז) אמרו: אמר הקב"ה: "אינו בדין שיהו בני מתקללים ואני מתברך". 38 מגילה, שם. כי אין אומרים ברכה על הפרענות, ופסוק אחד לאו דוקא, שהרי אין מתחילים ומשיירים בפרשה פחות משלשה פסוקים, אלא קורא שלשה פסוקים אחריהם שבהם נגמרת הפרשה, וכן לפניהן (תוספות, שם). 39 מגילה, שם. ומה בין ראשונות לאחרונות? הראשונות - משה מפי הגבורה אמרן, כלומר: נעשה שליח להקב"ה לאמרן, ובלשון רבים נאמר, שהרי נאמר בהן: ונתתי פני ככם... והבאתי עליכם חרב... ונתתי את עיניכם... והאחרונות - משה מפי עצמן אמרן (ברוך הקודש), כלומר: אם תעברו על מצוות ה' הוא יקפיד עליכם כך וכך ובלשון יחיד: יככה ה'... יתן ה'... ולפיכך אין תוכחתן קשה כבראשונות.

13 ח. מפסיקין למועדות ולימים-הכפורים⁴⁰ וקוראין
14 בענין המועד, לא בסדר שבת. ומשה תמן להם
15 לישראל, שיהיו קוראין בכל מועד ענינו⁴¹, וישאלין
16 ודורשין בענינו של יום בכל מועד ומועד⁴². ומה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

22 מות⁷⁸ משה'. ובשאר ימות החג קורין בקרבנות
23 החג⁷⁹.

(72) זכריה יד, עד סוף הפרק. ומדובר בו על חג הסוכות, ככתוב: ועלו מדי שנה בשנה... ולחוג את חג הסוכות (שם, טז). (73) מלכים-א, ח, ב-כב. לפי שאותה אסיפה היתה בחג הסוכות. (74) הוא חג שמיני העצרת. (75) מלכים-א ח, נד-סו. ונאמר שם: ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך. (76) לפי שהוא סוף כל המועדות, חותמים בו בברכת משה רבינו שבירך את ישראל (ר"ן למגילה פ"ג). (77) מלכים-א ח, כב-ג. המדובר בתפילת שלמה - ביום שמיני העצרת - לשלום העם וקיומו. וכל אלה הדברים מקורם במס' מגילה דף לא, ע"א. (78) יהושע פרק א. דעת רב האי גאון מובאת ב'תוספות' (שם). ולדעת ה'טור' או"ח סי' תרסט, מקורו ב'ירושלמי'. והטעם: לפי שחתמנו בפטירתו של משה רבינו, מפטירים במה שצויה הקב"ה לאחר פטירתו ליהושע תלמידו (ר"ן שם פ"ג). ואנו נוהגים להוציא שלשה ספרי תורה, וקוראים בראשון "וזאת הברכה" עד סוף התורה; ובשני "בראשית ברא" עד "אשר ברא אלהים לעשות" (בראשית ב, ג), כדי שלא יהא פתחון פה לשטן לקטרג ולומר: כבר סיימו את התורה ואינם רוצים לקרותה עוד. ובשלישי קוראים ב"סדר הקרבנות", כמבואר בסמוך הל' יד. וקוראים ליום-טוב זה, האחרון לחג: "שמחת תורה", לפי ששמחים בו ועושים סעודה לכבוד סיום התורה ע"פ המדרש ב"קהלת רבה" פרק א, על הפסוק: ויעש משתה לכל עבדיו (מלכים-א ג, טו) "מכאן שעושים סעודה לגמרה של תורה (שו"ע או"ח סי' תרסט). (79) האמורים בפרשת פנחס (במדבר כט, יד-ל).

24 יג. פיצד? בכל יום ויום מחלו של מועד קורא שתי
25 פרשיות⁸⁰. ביום השלישי, שהוא חלו של מועד,
26 קורא הפהן ובימים השני⁸¹, ולוי קורא ובימים
27 השלישי⁸², וישקאל קורא ביום השלישי, והרביעי
28 חוזר וקורא ביום השני ובימים השלישי⁸³. וכן ביום
29 הרביעי, שהוא שני של חלו של מועד, קורין ובימים
30 השלישי, ובימים הרביעי, ועל דרך זו בכל יום
31 יום.

(80) בחוץ לארץ ידובר, שהיו מסופקים בקביעות היום המדויק של ראש-חודש, אשר על כן היו עושים שני ימים-טובים מספק, ולפיכך ביום השלישי שהוא חול-המועד הם מסופקים שמא זה רק שני לחג, כי יתכן שיום ט"ו בתשרי שהוא התחלת חג הסוכות חל ביום-טוב השני, ויתכן גם שט"ו בתשרי חל ביום-טוב הראשון ויום זה הוא כבר השלישי לחג. ובנוגע למנהג ארץ ישראל - ראה בסמוך בסוף ההלכה. (81) סוכה נה, ע"א. כי שמא שני הוא. (82) כי שמא שלישי לחג הוא. (83) שהוא בא לכבוד היום - שהרי בכל יום חול קוראים רק שלשה - ולפיכך הוא חשוב לקרוא את ספיקי היום. אבל ביו"ט שני עצמו, אין אנו קוראים אלא "ובחמשה עשר יום" בלבד, אע"פ שגם הוא ספק שני, אין אנו מזלזלים בו לקרוא בו "וביום השני" כדי שלא יבוא להקל בקדושת יו"ט שני (ר"ן למגילה פ"ג). ויש להעיר

לג, יב) כדי לספק לכל ז' הקוראים, ומפני שיש בקריאה זו מענין שבת ורגלים וחזה"מ, קוראים אותה בשבת שהיא יום אסיפת ציבור הבא להתפלל (מגילה לא. וברשי" שם).

1 ט. בעצרת קורין ב'שבעה שבועות⁵⁷. ומנהג
2 פשוט, שקורים ביום-טוב הראשון בחדש
3 השלישי⁵⁸, ומפטירין במרפכה⁵⁹, ובשני⁶⁰ קורין
4 בפרשת מועדות קל הבכור, ומפטירין בחבקוק⁶¹.

(57) דברים טז, ט. שמות יט, א' עד סוף פרק כ', לפי שביום הזה שהוא ששה בסיון ניתנה תורה לישראל, ופרשה זו מדברת במתן תורה. (59) האמורה ביחזקאל פרק א', על שם שירד הקב"ה על הר סיני בהוד מרכבתו. (60) בגולה שעושים שני ימים-טובים. (61) פרק ג', המדובר במתן תורה שכתוב בו: "אלוה מתימן יבוא וקדוש מהר פארן" וכו' ורבותינו דרשוהו (ע"ז ב:): בענין מתן תורה.

5 י. בראש-השנה קורין בחדש השביעי באחד
6 לחדש⁶². ומנהג פשוט, שקורין ביום ראשון וי
7 פקד את שרה⁶³, ומפטירין ויהי איש אחד מן
8 הרמתיים⁶⁴, ובשני קורין ויהאליהם נסה את
9 אברהם⁶⁵, ומפטירין והבן יקרי לי אפרים⁶⁶.

(62) במדבר כט, א. (63) בראשית כא, א. (64) שמואל-א, א. כי בראש-השנה נפקדו שרה וחנה (ר"ה יא). (65) בראשית כב, עד סוף הפרק כדי להזכיר ענין עקידת יצחק. (66) ירמיה לא, יט. שנאמר בו: "זכור אזכרנו עוד... רחם ארחמנו" וחובת היום להזכיר בו "זכרונות" של טובה, (כמבואר בראש השנה לב:).

10 יא. ביום-הכפורים בשחרית קורין אחרי מות⁶⁷,
11 ומפטירין וכה אמר רם ונשא⁶⁸, במנחה קורין
12 בעצירות שבאחרי מות⁶⁹, כדי שיוזכר ויפלא כל מי
13 שנקבל באחת מהן ויחזר בתשובה⁷⁰, והשלישי
14 קורא בתורה ומפטיר ביונה⁷¹.

(67) ויקרא פרק טז, המדובר בעבודת יום הכיפורים. (68) ישעיה נז, טו עד סוף פרק נה, המדובר בענין התשובה והתענית, ככתוב שם פסוק ו' הלא זה צום אבחרהו וגו'. (69) ויקרא פרק יח. (70) תשובת הגאונים. (מובאת ב"אוצר הגאונים" למגילה אות רב"ז). (71) כל ספר יונה, ומדובר בו בענין תשובת אנשי נינוה, ושקיבל הקב"ה תשובתם ככתוב: וינחם האלהים על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה (שם, ג, י').

15 יב. בספנות, בשני ימים טובים הראשונים, קורין
16 בפרשת המועדות, שהיא שור או קשב או עז וגו',
17 ומפטירין ביום ראשון יהנה יום בא ליי⁷², ובימים
18 שני - וינקלו אל המלך שלמה⁷³, ובימים-טוב
19 אחרון⁷⁴ קורין קל הבכור, ומפטירין ויהי ככלות
20 שלמה⁷⁵, ולמחר קורין וזאת הפרכה⁷⁶, ומפטירין
21 ויעמד שלמה⁷⁷, ויש מי שמפטירין ויהי אחרי

ובנוסף דפוס רומי ושוניצנו, כתוב: "וישראל קורא וביום הרביעי". אבל מרן הכסף-משנה סובר שגירסא משובשת היא, ונימוקו עמו כי מה לנו לקרוא בהתחלת חול-המועד "וביום הרביעי" שאינו מספיק היום כלל, ומשום כך הוא מאשר את גירסתו שבספר, ואמנם כך כתוב ברי"ף למגילה פ"ג על-פי דעת הגאונים. ובארץ ישראל שאין שם "ספיקא דיומא" אין קוראים בכל יום אלא קרבן היום בלבד, כי ביום שני לחג שהוא ראשון לחול-המועד קורא כהן "וביום השני" והשלשה העולים אחריו חוזרים וקוראים אותה פרשה עצמה (שו"ע אר"ח סי' תרסג סעיף א').

יד. בכל יום ימים טובים, וכן ביום-ההפגרים ובשבעת ימי הפסח, מוציאים שני ספרים בשחרית⁸⁴: קורא בו אלו הענינות שאמרנו, והשני - קורא בו קרבן אותו היום האמור בחמש הפקודים⁸⁵ בתורה, והקורא ענין הקרבן⁸⁶ הוא מפטיר בנביא.

84 לפי שהזכיר שבימי חול-המועד סוכות אנו קוראים בקרבנות החג, הוא משמיענו שבכל ימים-טובים ואף בחול-המועד פסח אנו קוראים בקרבנות היום נוסף על הקריאה בענין היום שהזכיר לעיל, ותפס יום הכיפורים ופסח לדוגמא בעלמא. 85 הוא חומש "במדבר" המתחיל במנין בני ישראל ופקודיהם, בפרשת פנחס פרקים כח-כט. ודבר זה שאנו קוראים בקרבנות היום בכל המועדים, אינו מפורש בתלמוד אלא מקובל בידינו מימי הגאונים ונזכר בסדר רב עמרם גאון ('הגהות מיימוניות'). ויש סומכים מנהג זה בקשר עם דברי התלמוד (מגילה לא): "אמר אברהם לפני הקב"ה: רבונו של עולם! שמא חסודשלו ישראל חוטאים לפניך, ואתה עושה להם כדור המבול וכדור הפלגה... אמר לו: כבר תיקנתי להם סדר קרבנות - כל זמן שקוראים בהם, מעלה אני עליהם כאילו מקריבים לפני קרבן ומוחל אני על כל עוונותיהם". ובשבת אין אנו קוראים בסדר הקרבנות, כי אין קרבן מוסף של שבת תופס בתורה אלא שני פסוקים בלבד (ראה במדבר כח, ט"ו) ואין לקרוא בתורה פחות משלשה פסוקים, ועוד שאין קרבן מוסף של שבת בא לכפר אלא לרצות בלבד, שהרי לא נאמר בו "לכפר" כבשאר קרבנות החג, לפיכך אין בו הטעם של "מחילת עוונות" שבאגדה הנ"ל (ר"ן למגילה פ"ג). הוא שאנו אומרים בתפילת מוסף לשבת: "תכנת שבת רצית קרבנותיה" "למה רצית קרבנותיה? שבשאר ימים-טובים באים הקרבנות - חטאת, ובשבת - כולם באים עולות" ('טור' אר"ח סי' רפג). 86 שבו הקריאה נגמרת.

87 וישראל קורא וביום הרביעי. אבל מרן הכסף-משנה סובר שגירסא משובשת היא, ונימוקו עמו כי מה לנו לקרוא בהתחלת חול-המועד "וביום הרביעי" שאינו מספיק היום כלל, ומשום כך הוא מאשר את גירסתו שבספר, ואמנם כך כתוב ברי"ף למגילה פ"ג על-פי דעת הגאונים. ובארץ ישראל שאין שם "ספיקא דיומא" אין קוראים בכל יום אלא קרבן היום בלבד, כי ביום שני לחג שהוא ראשון לחול-המועד קורא כהן "וביום השני" והשלשה העולים אחריו חוזרים וקוראים אותה פרשה עצמה (שו"ע אר"ח סי' תרסג סעיף א').

7 טו. ובכל יום שמוציאים שני ספרים או שלשה⁸⁷, אם הוציאו זה אחר זה⁸⁸ - בשמחזיר את הראשון, אומר קדיש⁸⁹ ומוציא השני, ובשמחזיר את האחרון אומר קדיש⁹⁰. ובכך אמרנו⁹¹, שהמנהג הפשוט לומר קדיש אחר שקורא המשלים לעולם⁹², ואחר-כך מפטירין בנביא.

87 ראה בסמוך הלכה כ"ג. 88 כלומר, שלא כמנהגנו היום שאנו מוציאים את כולם בבת אחת. 89 שבו קראו

טז. שבת שקלה להיות בחלו של מועד - בין בפסח, בין בסוכות - קורין באותה שבת ראה אותה אמר אלי⁹³, ומפטירין בפסח - העצמות היבשות⁹⁴, ואם חלה בתוך החג⁹⁵ - ביום בא גוג⁹⁶.

93 נתבאר לעיל (ה"ח). 94 יחזקאל לו. 95 זה חג הסוכות. 96 שם, לח, יח, - לט, טז. וכתב ה'טור' (אר"ח סי' תצ) שאמר רב האי גאון: שמעתי מפי חכמים כי תחיית המתים עתידה להיות בניסן, ונצחון גוג ומגוג בתשרי - לפיכך אנו מפטירים כסדר הזה.

יז. בחנכה - ביום ראשון קורין מברכת כהנים⁹⁷ עד סוף קרבן המקריב ביום הראשון⁹⁸, וביום השני קורין קרבן נשיא שהקריב בשני⁹⁹, וכן עד יום השמיני; ביום שמיני קורין עד סוף הקרבנות, עד סוף הסדר¹⁰⁰. ומפטירין בשבת של חנכה בנרות זכריה¹⁰¹; ואם היו שתי שבתות¹⁰² בחנכה - מפטירין בשבת ראשונה בנרות זכריה, ובשניה בנרות שלמה¹⁰³. והקורא בענין חנכה הוא שמפטיר בנביא¹⁰⁴. בפורים קורין בשחרית יציא עמלק¹⁰⁵.

97 מגילה ל, ע"ב: "בחנוכה קוראים בנשיאים" והטעם מפורש בפסיקתא רבתי, פסקא ו' (מובאת ב'טור' אר"ח סי' תרפד), כי נשלמה מלאכת המשכן ביום כ"ה בכסלו, שהוא א' דחנוכה, ומתחילים מברכת כהנים, לפי שנס חנוכה נעשה על ידי כהנים. ובספר "מכבי" כתוב: שכשניצחו החשמונאים, מצאו את המזבח משוקץ מתקרבות היוונים, שהקטירו עליו לעבודה-זרה, סתרו אותו ובנאוהו מחדש, וחנכו אותו בכ"ה בכסלו, לפיכך אנו קוראים בימי חנוכה על חנוכת המזבח וכליו (תוספות יום טוב' מגילה פ"ג, מ"ו). 98 במדבר ו, כב, עד פרק ז, יז, כהן קורא עד ביום הראשון (שם, ז, יב) ולוי וישראל כל פרשת קרבן היום ('הגהות מיימוניות'). 99 כהן קורא עד "פר אחד בן בקר" (שם, כא). לוי עד "ביום השלישי", וישראל חוזר וקורא "ביום השני", ועל דרך זו בכל יום (שו"ע אר"ח סי' תרפד ס"א). 100 כהן ולוי קוראים בקרבן היום, וישראל קורא מ"ביום התשיעי" עד "כן עשה את המנוחה" ('הגהות מיימוניות'). 101 זכריה ב, יד עד פרק ד, ז. ע"ש הכתוב שם "ראיתי והנה מנורת זהב". 102 כגון שחל יום א' של חנוכה בשבת. 103 מלכים-א ז, מ"ג. על שם הכתוב שם "ואת המנורות חמש מימין" וגו' והטעם שאנו מפטירים בנרות זכריה תחילה, אע"פ שנכתבו אחרי "נרות שלמה",

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

הוא מנחמכם" (שם נא, יב), "רני עקרה" (שם, נד, א), "קומי אורי" (שם, ס), "שוש אשיש בה" (שם סא, י) - אלו שבע של נחמה; "דרשו ה' בהמצאו" - לתענית גדליהו, בשלישי לתשרי - (שם, נה, ו), "שובה ישראל עד ה' אלהיך" (הושע יד, ב) לשבת שבין ר"ה ליום הכיפורים. ע"פ ה'בית יוסף" (או"ח סי' תכח).

כ. ראש-חדש אדר שחל להיות בשבת, קורין
בפרשת שקלים¹¹⁹ ומפטירין ביהודע הכהן¹²⁰. וכן
אם חל ראש-חדש אדר להיות בתוך השבת¹²¹,
ואפלו בערב-שבת, מקדימין וקורין בשבת שלפניו
בפרשת שקלים¹²². בשניה קורין זכור¹²³,
ומפטירין פקדתי את אשר עשה עמלק¹²⁴; אי-זו
היא שבת שניה? כל שחל פורים להיות בתוכה¹²⁵,
ואפלו בערב-שבת. בשלישית קורין פרה אדמה¹²⁶,
ומפטירין וזרקתי עליכם¹²⁷; ואי-זו היא שבת
שלישית? הסמוכה לרביעית¹²⁸. ברביעית קורין
החדש הזה¹²⁹, ומפטירין בראשון באחד
להדש¹³⁰; ואי-זו היא רביעית? כל שחל ראש-
חדש ניסן להיות בתוכה, ואפלו בערב-שבת.

(119) היא פרשת "כ"תשא" (שמות ל, יא-טז) הנאמר בה:
"העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל" וגו'.
(120) מלכים-ב, יב. וכתוב בה: "כל כסף הקדשים אשר יובא
בית ה' כסף עובר" וגו'. (121) באמצע השבוע.
(122) מגילה כט-ל, ע"א, להודיע שיביאו שקלים במשך
חדש אדר, כדי שיקריבו במקדש את הקרבנות באחד בניסן
מהכסף החדש, שנאמר: זאת עולת חודש בחדשו (במדבר
כח, יד) אמרה תורה: חדש והבא קרבן מתרומה חדשה, הוא
ששנינו (שקלים פ"א, מ"א): "באחד באדר משמיעים על
השקלים". (123) דברים כה, יז. זכור את אשר עשה לך
עמלק וגו' כדי לסמוך מחיית עמלק למחיית המן שהוא
מזרעו. (124) שמואל-א טו, ב. (125) אבל אם אין פורים
חל להיות בתוכה, אין קוראים בה "פרשת זכור" למרות
שהיא שניה לשבת פרשת שקלים, כגון: שחל ר"ח אדר
להיות בתוך השבת, כי אז אין פורים שהוא ב"ד באדר חל
בשבת שאחריה אלא לאחר מכאן - לפיכך מפסיקים בשבת
זו, וקוראים פרשת זכור בשבת הבאה שהיא סמוכה לפורים.
אבל אם חל ר"ח אדר בשבת, אז השבת הבאה היא סמוכה
לפורים וקוראים בה "פרשת זכור", ואין הפסקה בין שבת
"פרשת שקלים" לשבת "פרשת זכור". (126) במדבר יט,
א-כב. שהיא מטהרת את הטמאים, ומזהירים בקריאתה את
ישראל לטהר עצמם כדי שיעשו קרבן הפסח בטהרה
(מגילה כט, וברש"י). (127) יחזקאל לו, כה. שמדבר
בטהרת הטמאים. (128) שקוראים בה "פרשת החודש",
כמבואר בסמוך, ואם אינה סמוכה לרביעית מפסיקים בה
וקוראים "פרשת פרה" בשבת הבאה שהיא סמוכה לרביעית,
וכפי שיתבאר בסמוך. (129) שמות יב, א-כ. שמדברת
בקרבן פסח. (130) יחזקאל מה, יח עד פרק מו א-טו.

כא. נמצאת אומר, שפעמים תהיה הפסקה בין שבת
ראשונה ושניה¹³¹ או בין שניה¹³² ושלישית,

כי נבואת זכריה נאמרה על העתיד, וראויה להעדיפה על
"נרות שלמה" שנכתבו לשעבר (ר"ן). (104) שהרי אנו
קוראים של חנוכה בספר האחרון. וכלל הוא: שהקורא
אחרון בספר הוא המפטיר בנביא. (105) שמות יז, ח-טז.
כי המן מזרעו של עמלק הוא.

יח. בתשעה באב קורין בשחרית פי תוליד
בנים¹⁰⁶, ומפטירין אסף אסיפם נאם יי¹⁰⁷,
ובמנחה קורין ויחל משה, בשאר ימי התעניות.
ובשאר התעניות, שאנו מתענים על מה שארע
לאבותינו¹⁰⁸, קורין בשחרית ובמנחה: הראשון
קורא ויחל משה ארבע פסוקים¹⁰⁹, וקורא השני
והשלישי מפסל לך עד אשר אני עשה עמך¹¹⁰.
ובתעניות שגזרין אותן הצבור מפני הצרות, כגון
בצרת¹¹¹ ודבר ופיוצא בהן, קורין ברכות וקללות¹¹²,
כדי שישבו העם ויפגעו לבכם פשישעו אותם¹¹³.

(106) דברים ד, כד-מ. המדובר שם בפורעניות ישראל אם
יכעיסו את ה'. (107) ירמיה ח, יג - ט, כג. המדובר שם
בחורבן ציון, ככתוב: "כי קול נהי נשמע מציון איך שדדנו".
(108) כגון י"ז בתמוז, ותענית "צום גדליה". (109) שמות
לב, יא-מד. (110) שם לד, א-י. והמקור לקריאה זו,
במסכת סופרים פרק י"ז ה"ז. (111) עצירת גשמים, מלשון
הכתוב (ירמיה יז, ח): ובשנת בצורת לא ידאג.
(112) שבסדר "בחקותי". (מגילה לא.) וההבדל בקריאה בין
תענית לתענית, מקורו בדברי רב האי גאון ("אוצר הגאונים"
שם). ואנו נוהגים היום לקרוא: "ויחל משה" (או"ח סי'
תקסז). (113) וכלשון רש"י (שם) "להודיע שעל עסקי
חטא באה פורענות לעולם, ויחזרו בתשובה וינצלו מצרה
שהם מתענים עליה".

יט. נהגו העם להיות מפטירין קדם תשעה באב
בשלוש שפחות בדברי תוכחות: שבת ראשונה
מפטירין בדברי ירמיהו¹¹⁴, שניה - חזון
ישעיהו¹¹⁵, שלישית - איכה היתה לזונה¹¹⁶. וכן
שבת שאחר תשעה באב מפטירין נחמו נחמו
עמי¹¹⁷, ומנהג פשוט בעירנו להיות מפטירין
בנחמות ישעיהו מאחר תשעה באב עד ראש-השנה.
ושבת שבין ראש-השנה ויום-הכפורים מפטירין
שובה ישוראל¹¹⁸.

(114) ירמיה פרק א. (115) ישעיה פרק א. (116) שם, כא.
ואנו נוהגים לקרוא דברי ירמיהו - לשבת ראשונה, שמעו
דבר ה' (ירמיה ב, ד) - לשבת שניה, חזון ישעיה - לשבת
שלישית. (117) ישעיה פרק מ. (118) וזה סדר ההפטרות
לפי מנהגנו ע"פ ה"פסיקתא דרב כהנא": שלש של פורענות,
שבע של נחמה ושתים של תשובה, המתחיל מפרשת פינחס
שאחרי י"ז בתמוז, ומסיים בשבת שבין ר"ה ליום הכיפורים
וסומנן: דש"ח גו"ע אר"ק שד"ש, וזה פירושו: "דברי
ירמיהו", "שמעו דבר ה'", "חזון ישעיה" - אלו שלש
פורענות; "נחמו נחמו עמי", "ותאמר ציון עובני ה'"
(ישעיה מט, יד), "עניה סוערה" (שם, נד, יא), "אנכי אנכי

לקרוא בספר הראשון הואיל ויצטרך לגלול ולדלג חזרה לראש פרשת "כי-תשא" ואין מדלגים בשני ענינים, כמבואר לעיל פרק י"ב, ה"ה והלכה כ"ג. (140) ואין אנו אומרים שיתחילו הששה מ"ועשית כיור נחושת", והשביעי יקרא מ"כי-תשא" עד "ועשית", כי זה נראה כקורא למפרע (המאחר את המוקדם), לפיכך מוטב שהשביעי יחזור על מה שכבר קראו (מגילה שם). ויש להעיר שלפי חלוקת קריאת הסדרים שבימינו, לא יארע לעולם ש"פרשת שקלים" תחול ב"ואתה תצוה" או ב"כי-תשא" (ר"ן למגילה פרק ג).

14 כג. ראש-החדש אדר שחל להיות בשבת, מוציאין
15 שלשה ספרים: הראשון - קורא בו סדר היום,
16 והשני - קורא בו ענין ראש-החדש, והשלישי -
17 קורין בו מ' תשא¹⁴¹. וכן ראש-החדש ניסן שחל
18 להיות בשבת, מוציאין שלשה ספרים: קורין סדר
19 היום בראשון, וענין ראש-החדש בשני, ו'החדש
20 הנה' בשלישי¹⁴².

(141) מגילה כט, ע"ב. (142) דבר זה נלמד מהדין הקודם המפורש בתלמוד כאמור, ועדיף ממנו. כי בדין הקודם אין ב"הפטר שקלים" שום רמז לראש-חודש, ובכל זאת נדחית הפטרת ר"ח מפניה, אע"פ שהיא תדירה, ואילו בהפטרת "החודש הזה" (יחזקאל מה, יח) יש בה פסוק מפורש המדבר בענין ראש-חודש, ככתוב (שם, מו, ג): והשתחוו עם הארץ... בשבתות ובחדשים לפני ה', ואין ענין ר"ח נדחה כלל (אור שמח).

21 כד. ראש-החדש טבת שחל להיות בשבת, מוציאין
22 שלשה ספרים: הראשון - קורא בו סדר היום,
23 והשני - קורא בו ענין ראש-החדש, והשלישי - קורא
24 בו ענין חנכה¹⁴³. חל להיות באמצע השבת - שלשה
25 קורין בענין ראש-החדש, והרביעי קורא בענין
26 חנכה¹⁴⁴.

(143) מגילה, שם. (144) (שם) ראש-חודש תדיר מחנוכה, לפיכך קוראים בענין ראש-חודש תחילה, כי כלל הוא: "תדיר ושאינו תדיר - תדיר קודם".

27 כה. אף-על-פי שאדם שומע כל התורה כלה בכל
28 שבת בצבור, חייב לקרות לעצמו בכל שבוע ושבוע
29 סדר של אותה שבת¹⁴⁵ שנים מקרא ואחד תרגום.
30 ופסוק שאין בו תרגום¹⁴⁶, קוראיו שלש פעמים, עד
31 שישקלים פרשיותיו עם הצבור¹⁴⁷.

(145) ברכות ח, ע"ב: "שכל המשלים פרשיותיו עם הציבור, מאריכים לו ימיו ושנותיו", וזמן הקריאה מתחיל מתחילת השבוע מיום הראשון. ובמכילתא פ' בא על הפסוק "והיה כי יאמרו אליכם בניכם" נאמר: שלשה דברים ציוה רבינו הקדוש לבנו לפני פטירתו... שלא תאכלו לחם בשבת עד שתגמרו כל הפרשה. (146) כגון "ראובן שמעון" וגו' (שמות א, ב), או "את דיבון ואת עטרות" (במדבר לב, לו). (147) זה מאמר חוזר לתחילת ההלכה, באופן ש"בשמיני העצרת" השלים פרשיות כל התורה יחד עם קריאת הציבור

1 ופעמים יהיו שתי הפסקות¹³³: בין ראשונה לשניה
2 ובין שניה ושלישית; אבל בין שלישית לרביעית
3 אין מפסיקין¹³⁴.

(131) כגון שחל ר"ח אדר ביום שני, כי אז השבת שאחרי ביום ו' באדר ואינה סמוכה לפורים ומפסיקים בה. (132) כגון שחל ר"ח אדר בשבת, כי אז קוראים בשבת שאחרי ב"פרשת זכור" כי היא סמוכה לפורים, ובשבת שאחריה שהיא בט"ו באדר מפסיקים, וקוראים "פרשת פרה" בשבת שאחריה. (133) כגון שחל ר"ח אדר ביום שישי, אז מפסיקים בשבת שאחרי שהיא ב' באדר, וקוראים "פרשת זכור" בשבת לאחר שהיא ט' באדר, וכן מפסיקים לקרוא "פרשת פרה" בשבת שאחרי שהיא ט"ז באדר הואיל ואינה סמוכה ל"פרשת החודש". וסימן ההפסקות ב"ו, ד' ט"ו, ו' ב' ט"ז. וזה פירושו: חל ר"ח אדר ביום ב', אז ההפסקה בשבת השניה שהיא בששה לאדר. חל ר"ח אדר ביום ד', אז מפסיקים בשבת השלישית שהיא בחמשה עשר לאדר. חל ר"ח אדר ביום ו', מפסיקים בשבת השניה, שהיא בשני לאדר, וגם בשבת השלישית שהיא בששה עשר לחודש. וכן אם חל ר"ח אדר ביום ד', מפסיקים בשבת שניה שהיא ד' לחודש, וסימנו ד"ד. אבל בשאר הימים אין ראש-חודש אדר חל בהם, כי הימים הראויים לקביעות ראש-חודש אדר הם: ז', ב', ד', ז'. (134) ירושלמי מגילה (פ"ג, ה"ה): "בדין הוא שתקדים "החודש" ל"פרה", שבאחד בניסן הוקם המשכן ובשני נשרפה הפרה, (שהרי לא היו יכולים לשרוף פרה אדומה לטהר באפר את הטמאים עד שהוקם המשכן, נמצא פרה מאוחרת לר"ח ניסן) ולמה פרה קודמת? - שהיא טהרתם של ישראל", ולפיכך אין מפסיקים בין "פרה" ל"החודש" כדי שלא להקדימה כ"כ אחרי שהיתה ראויה להיות מאוחרת.

4 כב. כל פרשה מארבע פרשיות האלו, אחד קורא
5 אותה בספר שני, אחר שקורין סדר אותה שבת
6 בספר שהוציאו ראשון. חל ראש-החדש אדר להיות
7 בשבת¹³⁵, והיה סדר אותה שבת¹³⁶ ב'ואתה תצוה' -
8 קורין ששה מ'ואתה תצוה' עד 'ועשית פיור
9 נחשת', והשביעי חוזר וקורא¹³⁷ מ'כי תשא' עד
10 'ועשית פיור'¹³⁸; ואם היה סדר אותה שבת מ'כי
11 תשא' עצמו - קורין ששה מ'כי תשא' עד 'ויקהל',
12 והשביעי חוזר וקורא בספר שני¹³⁹ מ'כי תשא' עד
13 'ועשית פיור נחשת'¹⁴⁰.

(135) גירסא זו נמשכת אחרי גירסת הרי"ף במס' מגילה פ"ג, אבל בנוסח התלמוד (מגילה ל.) שלפנינו לא נזכר ר"ח כלל. וכבר החליט ה"קרבן נתנאל" לרא"ש שם, שיש כאן טעות הדפוס, וכן החליט הנחל אשכול" בפירושו ל"האשכול" ח"ב עמ' 66. וכן הדעת נותנת. (136) של פרשת שקלים. (137) באותו ספר, כמבואר ב"טור" או"ח סי' תרפה. (138) ואין אנו אומרים יקראו הששה עד "כי-תשא" והשביעי ימשיך הלאה, כי אז לא יהיה הדבר ניכר שמצות היום ב"פרשת שקלים", ויחשבו שפרשת "ואתה תצוה" מסתיימת עד "ועשית כיור" (מגילה ל.). (139) שאי-אפשר

שיצטרכו להקדים תפילת מנחה בגללה. (10) שמקדימים בתפילתה. (11) (תענית דף כו עמוד ב). והטעם שאין תפילת נעילה בט' באב וכיוצא בו, כי אלו התעניות אינן אלא משום אָכַל ולא לתפילה. אָכַל תעניות הציבור נגזרו על הציבור לתפילה ולרחמים, לפיכך מוסיפים בהם תפילת נעילה (בית יוסף סימן תקע"ט). (12) ולפיכך המנהג לומר ביום הכיפורים במנחה בחזרת הש"ץ: "אלקיננו ואלוקי אבותינו ברכנו בברכה" וגו', כי אף על פי שאין בה נשיאת כפיים, אבל הואיל ואם "עלה הכהן לא ירד, הרי זה נקרא: "ראוי לנשיאת כפיים" (הגהות מיימוניות" לקמן פרק ט"ו בדפוס קושטא).

בבית הכנסת. וכתב ה'טור' (סימן רפ"ה) שאם לומד הפרשה עם פירוש רש"י, הרי זה חשוב כמו תרגום, שאין כוונת התרגום אלא שיבין הענין. אלא שדעת רב עמרם גאון מובאת ב'הגהות מיימוניות' שתרגום יש בו חשיבות יתירה שניתן בסיני. וירא-שמים יוצא ידי שניהם, וקורא תרגום ופירוש רש"י (שו"ע סי' רפ"ה ס"ב). והטעם של "שנים מקרא ואחד תרגום" כנגד התורה שניתנה בסיני, ונשנתה באהל מועד, ונשתלשה ב"ערכות מואב" ע"י משה לישראל ('מעשה רוקח'). ולדעת 'הגהות מיימוניות', שנים מקרא - כנגד העולה לתורה הקורא בעזרת הש"ץ, ואחד תרגום - כנגד המתרגם בביהכ"נ את הקריאה לארמית.

יום ג' י"ד מנחם-אב ה'תש"פ

פרק ארבעה-עשר

(1) בכמה תפילות הכהנים נושאים את כפיהם; סדר עליית הכהנים לדוכן; נשיאת כפיים בבית המקדש ובמדינה.

- 1 א. ב'שחרית, במוסף ובנעילה, הפהנים נושאים
- 2 את כפיהם². אָכַל בְּמִנְחָה אֵין נְשִׂיאת כַּפִּים, מִפְּנֵי
- 3 שְׂבִמְנָחָה כָּכֹר סִעְדוּ כָּל הָעָם, וְשָׂמָּא שְׁתוּ
- 4 הַכֹּהֲנִים זֵיין, וְשָׂכֹר אֶסוּר בְּנְשִׂיאת כַּפִּים³. וְאַפְלוּ
- 5 בְּיוֹם תַּעֲנִית⁴, אֵין נוֹשְׂאִין כַּפֵּיהֶן בְּמִנְחָה - גְּזֵרָה
- 6 מִנִּחַת תַּעֲנִית מִפְּנֵי מִנְחַת כָּל יוֹם⁵.

(2) לברך את ישראל, שכן מצינו באהרן הכהן שבירך את העם בנשיאת כפיים, שנאמר (ויקרא פרק ט, פסוק כב): וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם. (3) (תענית דף כו עמוד ב), שנאמר: לשרתו ולברך בשמו (דברים פרק י פסוק ח) הוקשה ברכה לשירות (עבודה במקדש): מה שירות אסור בשיכור שהרי מקרא מלא הוא: יין ושכר אל תשת... בבואכם אל אוהל מועד וכו' אף ברכה אסורה בשיכור. (4) שאין בו אכילה ושתיה כלל. (5) (שם).

- 7 ב. בְּמָה דְּבָרִים אָמֹרִים⁶? בְּתַעֲנִית שְׂמִתְפַּלְלִין בּוֹ
- 8 מִנְחָה וְנִעְלִיָּה, כְּגוֹן צוּם כְּפֹר וְתַעֲנִית צְבוּר⁷;
- 9 אָכַל תַּעֲנִית שְׂאִין בּוֹ נְעִילָה, כְּגוֹן תַּשְׁעָה בָּאָב⁸
- 10 וְשִׁבְעָה-עָשָׂר בְּתַמּוּז - הוֹאִיל וְתַפְלַת מִנְחָה שְׁלֵהֶם
- 11 סְמוּךְ לְשִׁקְיעַת הַחֲמָה⁹, הָרִי נִרְאִית כְּנִעְלִיָּה,
- 12 וְאֵינָה מִתְחַלֶּפֶת בְּמִנְחָה שֶׁל כָּל יוֹם¹⁰, וְלִפְיָךְ
- 13 יִשְׁכָּח נְשִׂיאת כַּפִּים¹¹. וְכֵהֵן שְׁעָבֵר וְעָלָה לְדוּכָן
- 14 בְּמִנְחָה שֶׁל יוֹם-הַכְּפֹרִים - הוֹאִיל וְהִדְבֵּר יָדוּעַ
- 15 שְׂאִין שָׁם שְׁכָרוֹת, הָרִי זֶה נוֹשֵׂא כַּפּוֹ וְאֵין
- 16 מוֹרִידֵין אוֹתוֹ, מִפְּנֵי הַחֲשֵׁד, שֶׁלֹּא יֵאָמְרוּ פְּסוּל
- 17 הֵינָה לְפִיכָךְ הוֹרִידוּהָ¹².

(6) שאין נשיאת כפיים במנחה. (7) שגזורים על הציבור מפני הצרות, כגון: בצורת ודָבָר, כמבואר לעיל (פרק י"ב, הלכה י"ח). ונוהגים היו להתפלל תפילת נעילה בתעניות אלו כמו ביום הכיפורים (תענית דף כו עמוד א, וברש"י). (8) (פסחים דף נד עמוד ב): "תשעה באב אינו כתענית ציבור לענין תפילת נעילה". (9) שהרי אין תפילת נעילה אחריה

- 18 ג. פִּיצֵד הִיא נְשִׂיאת כַּפִּים בְּגִבּוּלִין¹³? בְּעַת שְׁנִינָע
- 19 שְׁלִיחַ-צְבוּר לְעִבּוּדָה, כְּשִׂיאָמֵר 'רָצָה', כָּל הַכֹּהֲנִים
- 20 הַעוֹמְדִים בְּבֵית-הַפִּנְסֵת וְנִעְקְרִין מִמְּקוֹמָן וְהוֹלְכִין
- 21 וְעוֹלִין לְדוּכָן¹⁴, וְעוֹמְדִים שָׁם, פְּנִיָּהם לְהִכָּל
- 22 וְאַחֲרֵיהֶם כָּל־פִּי הָעָם, וְאַצְבָּעוֹתֵיהֶם כְּפּוֹפּוֹת לְתוֹךְ
- 23 כַּפֵּיהֶם, עַד שִׁשְׁלִים שְׁלִיחַ-צְבוּר ה'הוֹדָאָה'¹⁵,
- 24 וּמְחִזְרִין פְּנִיָּהם כָּל־פִּי הָעָם, וּפּוֹשְׁטִין אֶצְבָּעוֹתֵיהֶן,
- 25 וּמַגְבִּיהִין יְדֵיהֶם¹⁶ כְּנֶגֶד כַּתְּפֵיהֶם וּמִתְחִילִין¹⁷
- 26 "יִבְרַכְךָ", וְשְׁלִיחַ-צְבוּר מִקְרָא אוֹתָם מְלָה מְלָה,
- 27 וְהֵם עוֹנִין, שְׁנֵאָמֵר: "אָמֹר לָהֶם" - עַד שִׂיאָמֵר¹⁸.
- 28 כְּשֶׁמְשַׁלְּמִין פְּסוּק רֵאשׁוֹן¹⁹, כָּל הָעָם עוֹנִין 'אָמֵן'.
- 29 וְחוֹזֵר שְׁלִיחַ-צְבוּר וּמִקְרָא אוֹתוֹ פְּסוּק שְׁנֵי מְלָה
- 30 מְלָה, וְהֵם עוֹנִים, עַד שֶׁמְשַׁלְּמִין פְּסוּק שְׁנֵי, וְכָל
- 31 הָעָם עוֹנִין 'אָמֵן', וְכֵן בְּפִסּוּק שְׁלִישִׁי.

(13) בכל הארץ לגבולותיה חוץ למקום המקדש. (14) מקום גבוה ובולט המיוחד לכך. ונזכר במשנה (מידות פרק ב, משנה ו'). (15) ברכת ההודאה, והיא: "הטוב שמך ולך נאה להודות". (16) והמנהג שחולקים אצבעותיהם ומכוונים לעשות חמישה רווחים ביניהם, בין שתי אצבעות לשתי אצבעות ריווח אחד, בין אצבע לגודל, ובין גודל לגודל לקיים מה שנאמר (שיר השירים פרק ב פסוק ט): מציץ מן החרכים, ה'חרכים (סדקים) וכן המדרש אומר (שיר רבה ב') "מציץ מן החרכים, - מבין אצבעותיהם של כהנים (טור אורח חיים סימן קכ"ח). (17) מעצמם, טרם שהש"ץ מקריא אותם מילה מילה (כסף משנה). והטעם: כי אחרי שהכהנים גמרו את ברכתם: "אשר קדשנו במצוותיו" וגו' המפורשת בסמוך הלכה י"ב, אין להם לחכות להקראת הש"ץ שנראה כעין הפסק בין הברכה לעשיית המצוה - אלא עליהם לברך את העם סמוך לברכתם מייד ("קריית ספר"). וראוי להעיר, שרבינו בפירושו למשנה (ברכות פרק ה, משנה ד) אומר: ש"ץ אומר: "יברכך" ויענו הכהנים יברכך וכו' - הרי שאין הכהנים מתחילים לומר "יברכך" עד שהש"ץ יקריא אותם שלא כדבריו כאן, אלא שמרן רבי יוסף קארו מעיד שבארץ ישראל ומצרים נוהגים כעת כדעת רבינו כאן ואומרים שכן הם דבריו בפירוש המשנה בנוסחת ערב שהיא האמיתית. והוא מנמק את דעת רבינו: הואיל ואין הש"ץ מקריא את הכהנים אלא כדי שלא יטעו - במלה הראשונה שבברכה שאין לחוש לטעות, אין מקום לכך (בית

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום ג' י"ד מנחם-אב - ספר אהבה - הלכות ברכת כהנים קט

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

זכאי". (31) והטעם: שמה תיפסק רצועה בסנדלו ויתבייש כשיראה שמתלוצצים עליו על שהותר סנדלו ויתעכב לקשרו; ובינתיים יברכו הכהנים ויאמרו אנשים: פסול הוא שאינו ראוי לנשיאת כפיים (סוטה דף מ עמוד א וברש"י שם). (32) ובגריים מותר. ואין נכון להניח הנעליים לפני הציבור בגלוי אלא יניחם במקום מוצנע ("שיורי כנסת הגדולה").

22 ז. כְּשִׁיחֵיו הַכֹּהֲנִים מְבָרְכִין אֶת הָעָם, לֹא יִבִּיטוּ בָעָם
23 וְלֹא יִסִּיחוּ דַעְתָּם³³, אֲלֵא יִהְיוּ עֵינֵיהֶם פִּגְגָּה הָאָרֶץ,
24 כְּעוֹמֵד בְּתַפְלָה. וְאִין אָדָם רָשָׁאי לְהִסְתַּפֵּל בְּפָנֵי
25 הַכֹּהֲנִים בְּשָׁעָה שֶׁהֵן מְבָרְכִין אֶת הָעָם, כְּדִי שֶׁלֹּא
26 יִסִּיחוּ דַעְתָּם³⁴; אֲלֵא כָל הָעָם מִתְּחִילִין לְשַׁמֵּעַ
27 הַבְּרָכָה³⁵, וּמְכַנְּנִים פְּנֵיהֶם פִּגְגָּה פְּנֵי הַכֹּהֲנִים וְאִינֵם
28 מִבִּיטִים בְּפָנֵיהֶם.

(33) מברכת הכהנים (ירושלמי מגילה פרק ד, הלכה ח).
(34) וחז"ל אמרו (חגיגה דף טז עמוד א): "המסתכל בכהנים בזמן שבית המקדש קיים שהיו עומדים על דוכנם ומברכים את ישראל בשם המפורש - עיניו כחות" (כי במקדש הייתה השכינה שורה על קשרי אצבעות הכהנים בשעת ברכתם) וכתבו שם התוספות, שאפילו בגבולין אסור משום היסח הדעת. (35) ומטעם זה אין לומר את הפסוקים הנדפסים בסידורים שהעם אומרים בשעת ברכת כהנים, כי בזה הם מסיחים דעתם מברכת הכהנים, ואמרו (סוטה דף מ עמוד א): "כל האומרם אינו אלא טועה, כלום יש לך עבר שמברכים אותו ואינו מאזין" ("הגהות מיימוניות").

29 ח. אִם הָיָה הַכֹּהֵן הַמְּבָרֵךְ אֶחָד, מִתְּחִיל לְבָרֵךְ
30 מַעֲצָמוֹ³⁶, וְשְׁלִיחַ-צִבּוֹר מְקַרָּא אוֹתוֹ מְלָה מְלָה כְּמוֹ
31 שְׁאֲמַרְנוּ. הָיוּ שְׁנַיִם אוֹ יוֹתֵר - אֵינֵן מִתְּחִילִין לְבָרֵךְ
32 עַד שִׁיקְרָא לָהֶם שְׁלִיחַ-צִבּוֹר³⁷ וְאוֹמֵר לָהֶם: כֹּהֲנִים!
33 וְהֵם עוֹנִין וְאוֹמְרִים: "וְבִרְכָּךְ", וְהוּא מְקַרָּא אוֹתָן
34 מְלָה מְלָה עַל הַסֵּדֶר שְׁאֲמַרְנוּ.

(36) אין הש"ץ קורא לו: כהן! או: כהנים! (סוטה דף לח עמוד א) שנאמר: "אמור להם" - לשניים, ולא לאחד. ומפסק זה אנו למדים שהש"ץ מזמין את הכהנים לברך. (37) ורבינו תם סובר שאין הש"ץ אומר להם "כהנים" כי אסור לו להפסיק בתפילתו. ומה שאמרו (סוטה דף לח עמוד א): "לשניים קורא כהנים" - הכוונה שאחד מן הקהל יקרא זה, או חזן הכנסת שהוא השמש יזמין. כי חזן לחוד ושליח ציבור לחוד. והוא מסתמך על דברי ה"ספרי" פרשת נשא (אות ל"ט): "ומניין שהחזן צריך לומר להם 'אמר' תלמוד לומר אמור להם". וכן פירש רש"י (סוטה דף מ עמוד ב) "חזן הכנסת - שמש הכנסת שטורח בעסקי הכנסת". ולהקריא ברכת כהנים מותר לש"ץ, מפני שזה צורך תפילה הוא. אולם ב"ערוך" פירש: חזן - זה שליח ציבור, "רואה" - מתרגם אונקלוס (בראשית פרק לא, פסוק ה) חזי, שהשליח ציבור צריך לראות מה יקרא, ואת מי יקרא לעלות לתורה. ולפי זה דברי ה"ספרי" מסייעים לרבינו ("הגהות מיימוניות" ותוספות לברכות דף לד עמוד א). ורבינו בתשובתו כותב: "וודאי שאם היה הקורא להם:

יוסף אורח חיים סימן קכ"ח). ורבים חולקים על הכסף משנה בדעת רבינו וסוברים שאין זה הכרח לפרש כך בדברי רבינו וייתכן שכוונתו שהכהנים יענו "וירכך" אחרי שהש"ץ יקריא אותם (רא"ם בתשובותיו חלק א, סימן ג'; "מרכבת המשנה", ועוד). (18) "ספרי" פרשת נשא, אות ל"ט לפי הבנת הטור סימן קכ"ח. (19) של ברכת כהנים המשולשת בשלושה פסוקים הכתובים בתורה (במדבר פרק ו, פסוקים כד-כו). וכל הלכה זו מקורה במסכת סוטה (דפים לח-לט).

1 ד. כְּשִׁינְשְׁלִימו הַכֹּהֲנִים שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים, מִתְּחִיל
2 שְׁלִיחַ-צִבּוֹר בְּרָכָה אַחְרוֹנָה שֶׁל תַּפְלָה, שֶׁהִיא 'שִׁים
3 שְׁלֹם', וְהַכֹּהֲנִים מְחִזְרִין פְּנֵיהֶם כָּלפִי הַקֹּדֶשׁ
4 וְקוֹפְצִין²⁰ אֲצַפְעוֹתֵיהֶן, וְעוֹמְדִין שָׁם בִּדְרוֹךְ עַד
5 שְׁיִגְמְרוּ הַבְּרָכָה, וְחִזְרִין לְמִקּוֹמָן.

(20) כופפים אצבעותיהם כרגיל.

6 ה. אִין הַמְּקַרָּא רָשָׁאי (לְהַקְרוֹת²¹ לְכֹהֲנִים) עַד
7 שְׁיִכְלָה 'אָמֵן' מִפִּי הַצִּבּוֹר²²; וְאִין הַכֹּהֲנִים רָשָׁאִים
8 לְהַתְּחִיל בַּבְּרָכָה²³ עַד שְׁיִכְלָה הַצִּבּוֹר²⁴ מִפִּי הַמְּקַרָּא;
9 וְאִין הַצִּבּוֹר עוֹנִין 'אָמֵן' עַד שֶׁתְּכַלָּה הַבְּרָכָה מִפִּי
10 הַכֹּהֲנִים; וְאִין הַכֹּהֲנִים מִתְּחִילִין בַּבְּרָכָה אַחֲרֵת²⁵ עַד
11 שְׁיִכְלָה 'אָמֵן' מִפִּי הַצִּבּוֹר. וְאִין שְׁלִיחַ-צִבּוֹר רָשָׁאי
12 לַעֲנוֹת 'אָמֵן' אַחֲרֵי הַכֹּהֲנִים כְּשֶׁאֵר הָעָם, שֶׁמָּא
13 תִּטְרַף²⁶ דַּעְתּוֹ וְלֹא יָדַע אִיזוֹ בְּרָכָה מְקַרָּא אוֹתָן²⁷,
14 אִם פְּסוּק שְׁנֵי אוֹ פְּסוּק שְׁלִשִּׁי.

(21) גירסת הכסף משנה ו"מעשה רוקח": "לקרות: כהנים", ופירושו: שאין הש"ץ הקורא לכהנים שיחזירו את פניהם לעם לברכו, ראה בסמוך (הלכה ח), רשאי לקרוא: "כהנים"! ובדפוסים אחרים (כמו אצלנו) כתוב: "להקרות לכהנים" וזה מוסב על ההקראה, שהש"ץ מקריא את "ברכת כהנים" מלה מלה. (22) שעונים אחרי ברכת "הודאה". (23) ברכת "אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וציוונו" וכו' המובאת בסמוך הלכה י"ב. (24) "כהנים". (25) היא "וירכך" וטעם כל אלה: כדי שיהיה קולם נשמע, שאין שני קולות נשמעים כאחד (סוטה דף לט עמוד ב וברש"י שם). (26) תתבלבל. (27) (ברכות דף לד עמוד א).

15 ו. אִין הַכֹּהֲנִים רָשָׁאִין לְהַחֲזִיר פְּנֵיהֶם²⁸ מִן הַצִּבּוֹר
16 עַד שִׁיחֵחִיל שְׁלִיחַ-צִבּוֹר 'שִׁים שְׁלֹם'. וְאִין הַכֹּהֲנִים
17 רָשָׁאִין לַעֲקֹר מִמִּקּוֹמָן²⁹ עַד שְׁיִגְמְרוּ שְׁלִיחַ-צִבּוֹר
18 'שִׁים שְׁלֹם'. וְאִין רָשָׁאִין לִכְף קֶשְׁרִי אֲצַפְעוֹתֵיהֶם
19 עַד שִׁיחֲזִירוּ פְּנֵיהֶם מִן הַצִּבּוֹר. וּמִתְּקַנּוֹת [עֲזָרָא³⁰],
20 שֶׁלֹּא יַעֲלוּ הַכֹּהֲנִים לְדְרוֹךְ בְּסִנְדְּלֵיהֶן³¹, אֲלֵא עוֹמְדִין
21 יִחַפְּזִין³².

(28) כלפי ההיכל, אחרי שגמרו לברך את העם. (29) מן הדוכן. (30) כך מופיע בדפוסים שונים וטעות הוא, שבתלמוד (סוטה דף מ עמוד א; ראש השנה דף לא עמוד ב) מנו תקנה זו בין תשע תקנות שהתקין רבן יוחנן בן זכאי, לכן צריך להיות כאן לכאורה: "ומתקנות רבן יוחנן בן

(43) המבטוא. (44) (סוטה דף לח עמוד א; סנהדרין דף ס עמוד א ועוד). (45) (סוטה, שם) וכן אמרו (קידושין דף עא עמוד א): "לא כשאני נכתב אני נקרא, נכתב אני ביו"ד ה"א, ונקרא באל"ף דל"ת. וסמכו חכמינו על הפסוק: בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך (זה בית המקדש, שיש שם גילוי שכינה) שם אזכיר את שמי - שם אני מצווך להזכיר את שמי המפורש (סוטה, שם). (46) (יומא דף לט עמוד ב) ומאז לא זכו לגילוי שכינה, שעם מותו פסקו הנסים בבית המקדש, כמפורש שם. (47) (קידושין דף עא עמוד א) שנאמר (שמות פרק ג פסוק טו): זה שמי לעלם קרא לעלם, כלומר: להעלים.

יא. אין ברכת כהנים נאמרת בכל מקום אלא בלשון הקדש, שנאמר: "כה תברכו את בני ישראל". כן למדו מפי השמועה⁴⁸ ממשנה רבנו, עליו השלום: "כה תברכו" - בעמידה, "כה תברכו" - בנשיאת כפים, "כה תברכו" - בלשון הקדש⁴⁹, "כה תברכו" - פנים פניו פניו⁵⁰, "כה תברכו" - בקול רם⁵¹, "כה תברכו" - בשם המפורש⁵², והוא שיהיה במקדש⁵³, כמו שאמרנו⁵⁴.

(48) מפורש לעיל (פרק א, הלכה א). (49) כל הדינים האלה נלמדים בתלמוד (סוטה דף לח עמוד א) בדרך "גזירה שווה": נאמר כאן: "כה תברכו" ונאמר להלן (דברים פרק כז, פסוק יב): "אלה יעמדו לברך את העם". מה שם בלשון הקודש שכתוב שם: וענו הלויים... קול רם ובמתן תורה נאמר (שמות פרק יט, פסוק יט): משה ירבר והאלוקים יענו בקול, והתורה ודאי ניתנה בלשון הקודש - אף ברכת כהנים בלשון הקודש. מה שם בעמידה שנאמר: אלה יעמדו לברך - אף כאן בעמידה, נאמר כאן: כה תברכו, ונאמר להלן (ויקרא פרק ט, פסוק כב): וישא אהרן את ידיו... ויברכם. כשם ששם בנשיאת כפיים, אף כאן בנשיאת כפיים. (50) שיהיו פני הכהנים מול פני העם בשעת ברכתם שנאמר: "אמור להם" כאדם האומר לחבירו. (51) שנאמר: "אמור להם" - שיהיה כל העם שומע (ספרי נשא). (52) שנאמר "ושמו את שמי" וגו' שמי המיוחד לי. (53) זה מוסב רק על הברכה בשם המפורש, אבל כל הדינים השנויים בהלכה זו נוהגים גם במדינה. (54) לעיל הלכה ט, ומקור כל הלכה זו (סוטה דף לח עמוד א).

יב. אין הפהנים רשאים בכל מקום להוסיף ברכה על שלשת הפסוקים⁵⁵, כגון: "ה' אלהי אבותכם יסף עליכם ככם אלה פעמים", וכיוצא בה - לא בקול רם ולא בלחש, שנאמר: "לא תספו על הדבר". בשעה שכל פהן עולה לדוכן, כשהוא עוקר רגליו לעלות, אומר: "יהי רצון מלפניך יי אלהינו, שתהיה ברכה זו שצוינו לברך את עמך ישראל ברכה שלמה, ואל יהי בה משול⁵⁶ ועון מעתה ועד עולם"⁵⁷. וקדם שיחזיר פניו לברך את העם, מברך: "ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם, אשר קדשנו בקדשך של אהרן וצונו לברך את עמו ישראל באהבה"⁵⁸, ואחר-כך מחזיר פניו לצבור ומתחיל

כהנים! אחר - אין בכך כלום; אבל זה לא ראינוהו מעולם ולא שמענו במקום שעושין כך, ובכגון זה נאמר: 'פוק חזי מאי עמא דבר' (צא וראה איך העם נוהג), וששאלת איך הש"ץ מפסיק? הואיל ומעניין התפילה הוא, אינו הפסקה (תשובות הרמב"ם).

ט. כיצד ברכת כהנים במקדש? הפהנים עולים לדוכן³⁸ אחר שישלימו הפהנים עבודת תמיד של שחר, ומגביהין ידיהם למעלה על-גבי ראשיהן³⁹ ואצבעותיהן פשוטות, חוץ מכהן גדול, שאין מגביה ידיו למעלה מן הצייץ⁴⁰, ואחד מקרא אותן מלה מלה בדרך שעושין בגבולין, עד שישלימו שלשה הפסוקים. ואין העם עונים⁴¹ אחר כל פסוק, אלא עושין אותה במקדש ברכה אחת. וכשישלימו כל העם עונים: "ברוך יי אלהים אלהי ישראל מן העולם ועד העולם"⁴².

(38) מעזרת ישראל היו עולים לעזרת כהנים במעלה אחת גבוהה אמה, ועליה דוכן בו היו שלוש מעלות רום כל מעלה חצי אמה (מידות פרק ב, משנה ו; והלכות בית הבחירה פרק ו, הלכה ג). (39) כי במקדש היו הכהנים מברכים את העם בשם המפורש, ושכינה למעלה מקשרי אצבעותיהם ואין כבוד לשכינה שיהיה הראש למעלה הימנה, לפיכך מגביהים ידיהם על גבי ראשיהם. (40) הוא נזר הקודש שהיה הכהן הגדול נושא בראשו על מצחו כמפורש בתורה (שמות פרק כח, פסוק לו) והיה חקוק עליו שם ה', ולפיכך לא היה מרים ידו מעל הציץ לרוב קדושתו (סוטה פרק ז, משנה ו). (41) אמן (שם, דף מ עמוד ב). (42) שנאמר (נחמיה פרק ט, פסוק ה): קומו ברכו את ה' אלוהיכם מן העולם ועד העולם. וב"מעשה רוקח" מעיר: שבתלמוד (שם) מבואר שזה היה המברך עצמו אומר בסוף כל ברכה שבתפילה וכן מפורש (תענית דף טז עמוד א) ורק העם היה עונה "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" וכך מפורש גם בדברי רבינו (הלכות תענית פרק ד, הלכה ט"ו). אלא מאחר שבתלמוד (סוטה, שם) הוכיחו שבכל ברכה צריך להדגיש תהילת ה' ולברכו, מן העולם ועד העולם וברוב המקרים אמנם הש"ץ בעצמו חותם בברכתו כך אבל בברכת כהנים שאסור להם להוסיף שום דבר על נוסח שלושת הפסוקים הכתובים בתורה, כמבואר בסמוך (הלכה י"ב) - לפיכך העם אומרו במקום הכהנים כדי להשמיע תהילת ה' מן העולם ועד העולם ("מעשה רוקח").

י. ואומר את השם פכתבו, והוא השם הנגה⁴³ מיו"ד ה"א וא"ו ה"א, וזה הוא השם המפורש האמור בכל מקום⁴⁴; ובמדינה אומרים אותו בכנויו, והוא בא"ל דל"ת, שאין מזכירין את השם פכתבו אלא במקדש בלבד⁴⁵; ומשמת שמעון הצדיק⁴⁶, פסקו הפהנים מלברך בשם המפורש אפילו במקדש, כדי שלא ילמד אותו אדם שאינו חשוב ושאינו הגון; ולא היו חכמים הראשונים מלמדין שם זה לתלמידיהם ובניהם ההגונים, אלא פעם אחת לשבע שנים; כל זה גדלה לשמו הנקבד והנורא⁴⁷.

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום ג' י"ד מנחם-אב - ספר אהבה - הלכות ברכת כהנים קיא

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

הלכות ט"י, ונשאל הרדב"ז, שלמעלה בהלכה ט אומר רבינו: הכהנים עולים לדוכן וכו' וכאן הוא אומר: שעל מעלות האולם היו מברכים, והלא דוכן ומעלות האולם שני דברים נפרדים הם, כמו שביארנו, וכמבואר בהלכות "בית הבחירה" (פרק ו, הלכות ג"ד) והשיב: היות ושנינו במשנה (כלים פרק א, משנה ט) "בין האולם ולמזבח מקודש..." שאין בעלי מומים נכנסים לשם" יוצא שכהן בעל מום לא היה יכול לגשת למעלות האולם לברך עם אחיו הכהנים, ועל כורחו היה מברך על הדוכן שקדושתו פחותה ממעלות האולם, נמצא, בשעה שהכהנים היו נושאים כפיהם על מעלות האולם היו הכהנים בעלי מומין (שאינו מום בידיהם, וכמבואר לקמן פרק ט"ו, הלכה ב) נושאים כפיהם על הדוכן, ואין כל סתירה בדברי רבינו (רדב"ז חלק ב, לשונות הרמב"ם פרק ד, 63) לעיל (הלכה א). (64) ירושלמי ברכות (פרק ה, הלכה ד). אבל אין זה מעכב, כמבואר במשנה (שם). והורה רבי מאיר מרוטנברג שכשהחזן כהן, יעמוד ישראל אצלו ויקרא "כהנים" ויקרא אותם כל סדר הברכות, והחזן שותק עד התחלת "שים שלום" (הגהות מיימוניות").

פרק חמשה-עשר

(1) שישה דברים המונעים נשיאת כפיים; בית הכנסת שכולו כהנים או אין בו כהן כלל כיצד יתנהגו.

- א. ששה דברים מונעין נשיאת כפיים: הלשון, והמומין, והעברה, והשנים, והיין, וטמאת הידים. הלשון כיצד? העלגים שאין מוציאים את האותיות פתקונן, כגון שקורין לאלפין עיניו² ולעיניו³ אלפין, או לשבילת סבלת³, וכיוצא בהן - אין נושאים את כפיהן. וכן בבדיפה ובבדי' לשון, שאין דבריהם נכרים לכל, אין נושאים את כפיהן.

(2) מגילה כד, ע"ב. וראה בביאורנו לעיל פ"ח, ה"ב. בימיהם היו יודעים להבחין בין אלפין לעיניו, אבל בימינו רוב עמינו אינו מבחין במבטאן, ולפיכך אין זה פסול אצלנו (ט"ז, לאו"ח סי' קכח, ס"ק ל). (3) עלפי דברי הכתוב (שופטים יב, ו).

- ב. המומין כיצד? כהן שיש מומין בפניו או בידיו או ברגליו, כגון שהיו אצבעותיו עקמות או עקושות⁵, או שהיו ידיו בהקניות⁶ - לא ישא את כפיו, לפי שהעם מסתכלין בו⁷. מי שהיה ריו' יורד על זקנו⁸ בשעה שהוא מדבר, וכן הסומא באחת מעיניו - לא ישא את כפיו; ואם היה דש⁹ בעירו והכל היו רגילים בזה הסומא באחת מעיניו או בזה שריריו זב - מתר, לפי שאין מסתכלין בו. וכן מי שהיו ידיו צבועות אסטיס¹⁰ ופואה¹¹, לא ישא את כפיו; ואם רב אנשי העיר מלאכתו ככה - מתר, לפי שאין מסתכלין בו.

(4) כפופות. (5) עקומות לצדיהן. (6) שידי מלאות בהרות לבנות מבהיקות. "בוהק הוא" (ויקרא יג, לט) מבאר

- 1 לברכם. וכשמתחזיר פניו מן הצבור אחר שמשלים, אומר: "עשינו מה שגזרת⁵⁹ עלינו, עשה עמנו מה שהבטחתנו - השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל".

(55) (ראש השנה דף כח עמוד ב). (56) שלא אטרד בשעת ברכתי במחשבות אחרות המפסידות את כוונת הברכה וכן שלא אטעה בנוסח הברכה ובדיניה הכרוכים בה (פירוש מהר"ו למדרש במדבר רבה פרשה י"א). (57) (סוטה דף לט עמוד א) והתיבות: "מעשה ועד עולם" הן הוספת הרי"ף למגילה פרק ד. (58) מכון על פי דברי הוזהר (במדבר דף קמז עמוד ב) כל כהן שאינו אוהב את עמו, או שאינו אוהב לעם אל ישא ידיו לברך את העם, שנאמר (משלי פרק כב, פסוק ט): טוב עין הוא יברך, אל תקרי יבורך אלא יברך ("מגן אברהם" אורח חיים סימן קכח, סעיף קטן יח. וראה סוטה דף לח עמוד ב מעין זה). וכן הכתוב אומר: "אמור להם" כתיב מלא. בפה מלא ובלב שלם (מדרש במדבר רבה פרשה יא). (59) כי מאחר שאין הברכה תלויה בכהנים עצמם אלא בהקדוש-ברוך-הוא, כעדות הכתוב: ואני אברכם" וכמבואר (חולין דף מט עמוד א) אם כן ברכת כהנים למה? - אינה אלא גזירת המלך עליהם שיברכו את ישראל והקדוש-ברוך-הוא מתאוה לברכת כהנים (מהרש"א לסוטה דף לט עמוד א). ויש מבארים גזירה זו, היות והכהנים החזירו אחוריהם להיכל הקודש ופניהם לעם כמבואר לעיל (הלכה ג) והרי זה גנאי גדול כלפי ההיכל שבו ספרי תורה מונחים, והכתוב קובל נגד "עשרים וחמישה איש אחוריהם אל היכל ה' ופניהם קדמה" (יחזקאל פרק ח, פסוק ט"ז) וראה (סוכה פרק ה, משנה ד) אלא שהתורה גזרה על הכהנים שיברכו את ישראל פנים כנגד פנים, לפיכך הכהנים מתנצלים אחרי ברכתם ואומרים: "עשינו מה שגזרת עלינו" כל מה שעשינו בהכרח עשינו על פי גזירתך העליונה.

- 5 יג. כשמתחזירין הכהנים את פניהם לצבור לברכם, וכשמתחזירין פניהם מן הצבור אחר שמברכין - לא יחזירו אלא על דרך ימין בכל מקום. וכן כל פנות שיהיה אדם פונה, לא יהיו אלא על דרך ימין⁶⁰.

(60) (זבחים דף סב עמוד ב) שנאמר בים שעשה שלמה: עומד על שנים עשר בקר, שלושה פונים צפונה ושלושה פונים ימה ושלושה פונים נגבה ושלושה פונים מזרחה (דברי הימים-ב פרק ד, פסוק ד) וכשאתה מקיף איזה דבר ופניך אליו ואתה סובבו מצפון למערב לימין אתה הולך.

- 9 יד. במקדש מברכין ברפת כהנים פעם אחת ביום - אחר תמיד של שחר, באין ועומדין על מעלות האולם⁶¹ ומברכין, בדרך שאמרנו⁶². אבל במדינה מברכין אותה אחר כל תפלה, חוץ ממנחה, כמו שאמרנו⁶³. בכל מקום משתדלין⁶⁴ שיהא המקרא אותן ישראל, שנאמר: "אמור להם" - מפלל שאין המקרא מהם.

(61) הוא בית שער, ומבוא להיכל שבמקדש, ושנים עשרה מעלות היו בכניסתו (תמיד פרק ז, משנה ב). (62) לעיל

קִיב שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – יום ג' י"ד מנחם-אב – ספר אהבה – הלכות ברכת כהנים

מתוך מהדורות וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

ב'תוספות' לסוטה (ט). שכהן שעבד ע"ז וחזר בתשובה נושא את כפיו, שכיון שחזר בתשובה חזר לקדושתו, שהפסוק הנאמר במלכים ב (כג, ט) לא הקפיד אלא על עבודת המזבח, אבל מותר להם לאכול מן הקדשים, והרי הם ככהנים בעלי מום (מנחות פ"ג, מ"י) וכשם שכהן בעל מום נושא את כפיו, אף זה ישא את כפיו. ואם לא תאמר כן, נמצאת מרפה ידיהם של בעלי תשובה, שיאמרו "אוי לאותה בושה, אי לאותה כלימה" וימנעו מעשות תשובה, וכן אמרו (סנהדרין קג): "כל האומר מנשה אין לו חלק לעולם הבא, מרפה ידיהם של בעלי תשובה". וראה (קידושין כ): "הואיל והלך זה ונעשה כהן לע"ז, אדחה אבן אחר הנופל"? וכדברי רבינו מבואר ב"שאלות" פרשת קרח.

רש"י: כאיש עדשן, שבין עדשה לעדשה מבחיק הבשר בלובן צח. (7) ויסיחו דעתם מן הברכות, כמבואר לעיל פ"ד, ה"ז. (8) מגילה כד, ע"ב: "ובלגן לא ישא את כפיו" ומפרש רבינו: שרירו יורד על זקנו, כפירוש ה'ערוך'. ורש"י פירש שם: עיניו זולפות דמעה. ומרן הכסף-משנה חוקר לדעת, בזמן הזה שנוהגים הכהנים לכסות את פניהם וידיהם בטליתם, בשעת ברכתם, ואין לחוש איפוא להסתכלות העם במומי הכהנים, א"כ לא יהיו מומים אלה מעכבים נשיאת כפיהם, או אולי לא חילקו החכמים בין מגולים למכוסים. ובפירושו 'בית יוסף' (או"ח סימן קכח) מעלה להיתר. (9) רגיל וידוע לבני עירו. (10) צבע כעין התכלת. (11) שרשים דקים שצובעים בהם אודם (מפירוש המשנה לרבינו מגילה פ"ד). ושניהם נזכרים במשנה (שביעית פ"ז, מ"א-ב) ומקור כל דיני הלכה זו במס' מגילה כד:).

ד. השנים פיצד? פהן נער לא ישא את כפיו, עד שיתמלא זקנו¹⁹. והיין פיצד? מי ששטה רביעית יין בבת אחת, אינו נושא את כפיו עד שישיר את יינו מעליו, לפי שהוקשה ברכה לעבודה²⁰. שטה רביעית יין²¹ בשתי פעמים, או שנתן לתוכו מעט מים - מתיר²². ואם שטה יותר מרביעית, אף-על-פי שהיה מזוג, אף-על-פי ששטאו בכמה פעמים - לא ישא את כפיו, עד שישיר את יינו מעליו. וכמה היא רביעית? אצבעים על אצבעים, ברום אצבעים וחצי אצבע וחמש²³ אצבע, בגודל; וזה האצבע שמושחין²⁴ בו בכל התורה פלה²⁵ הוא הגודל²⁶, והוא הנקרא פהן-יד²⁷.

ג. העברה פיצד? פהן שהרג את הנפש, אף-על-פי שעשה תשובה, לא ישא את כפיו¹², שנאמר: "ידיכם דמים מלאו", וכתוב: "ובפרשכם פפיכם" וגו'. וכהן שעבד פוכבים - בין באנס, בין בשגגה¹⁴ - אף-על-פי שעשה תשובה, אינו נושא את כפיו לעולם, שנאמר: "אף לא יעלו פהני הפמות" וגו'¹⁵; וברכה פעבודה היא, שנאמר: "לשרתו ולברך בשמו"¹⁶. וכן פהן שהמיר¹⁷ לעבודת פוכבים ומזלות - אף-על-פי שחזר בו, אינו נושא את כפיו לעולם¹⁸. ושאר העברות אין מונעין.

(19) חולין כד, ע"ב. כל שהגיע לגיל כזה שראוי להיות זקנו מלא, כמו שביארנו לעיל (פ"ח, ה"א) בשם "תשובת רבינו". ואין האיסור אלא שיברך ביחיד, אבל עם אחרים יכול לישא כפיו ומותר לו לברך אע"פ שאינו מחוייב (דעת הרדב"ז בדברי רבינו ח"א, לשונות הרמב"ם אות ס). (20) ושיכור אסור בעבודה, כמבואר לעיל פ"ד, ה"א בביאורנו. ובמסכת כריתות (יג): אמרו: "רביעית יין בן ארבעים יום, יש בה כדי לשכר". (21) ובכתי"י התימנים, הנוסח: יין חי. חי - בלתי מזוג במים. (22) כריתות, שם. שטה רביעית יין בהפסקה וכו' ונכנס למקדש ועבד פטור, ואם בעבודה - ששיכור אסור בה מן התורה - פטור, בנשיאת כפים, שאין בה אלא חומרא ואסמכתא בעלמא - מותר אף לכתחילה. (23) פסחים קט, ע"א. וראה לעיל פ"ד ה"ז בביאורנו, שיעור רביעית ומדידתו. (24) שמודדים, מדד ארכו (יחזקאל, מ, כ) מתרגם יונתן "משח אורכיה". ובדפוסים קדומים (מנטובה, 'מעשה רוקח' ועוד) כתוב כאן: "שמודדים". (25) כגון עשרון שבמקדש, ויעומר" שהוא שיעור חלה שמדתו נמדדת באצבעות, כמבואר בהל' בפורים פ"ו, ט"ו. (26) האצבע העבה שביד. וראה שיעורו המדויק לקמן הל' ספר תורה פ"ט, ה"ט. (27) האמור בתורה (ויקרא ח, כג; יד, יד).

(12) ברכות לב, ע"ב. (13) כיון רבינו לומר שידיים המלאות דם, אינן ראויות לישא כפים, כי "אין קטיגור נעשה סניגור" (ר"ה כו). וכסברת ה'תוספות' (סנהדרין לה, ע"ב). וכהן שמל את התינוק ומת, מותר לו לישא כפיו, שהרי נתכוין במולו לשם מצוה ולא לרצוה, ועוד שמא היה התינוק "נפל" (שלא כלו לו חדשיו), או שמא הרוח בלבלתו, והיא גרמה למותו, לא המילה כשלעצמה ('הגהות מיימוניות'). (14) שלא ידע שעבודה זו אסורה. (15) הרי שלא נתנם יאשיהו המלך לעבוד עבודת המקדש, למרות שחזרו למוטב כמפורש שם. (16) הוקשה ברכה לשירות (סוטה לה). ומרן הכסף-משנה מתלבט לדעת מקור דברי רבינו שאפילו "עבד ע"ז באונס" נאסר לברך, כי לדעת כהני הבמות לבעל לא עבדו מאונס, אולם כדברי רבינו מפורש (במס' ע"ז נד). שהכהנים שאנסום מלכי ישראל ליעשות כמרים לע"ז נאסרו לעבודת המזבח, וכפירוש רש"י שם בד"ה: "אי נימא מכהנים" ('הגהות אדרת'; וכן ב'אור שמח'). ואמנם מעדות הכתוב יש להוכיח כן שכתוב (מלכים ב כג, ה): והשבית את הכמרים אשר נתנו מלכי יהודה, תלה הקולר במלכי יהודה נותניהם ומכריחיהם. (17) כנוסחת כל הדפוסים הקדומים. ובדפוסים שלפנינו: "שהמיר לעכו"ם". וכוננת הדברים: אע"פ שלא עבד שום עבודה, אלא שהמיר דתו בדת אלילים, או שאמר לע"ז: "אלי אתה", כמבואר (מנחות קט:). (18) וכן כתבו ה'תוספות' במנחות שם, בשם ספר "הזהיר". וראוי להעיר, שרבינו גרשם מאור הגולה, כתב בתשובותיו (הובאה

ה. טמאת הידים פיצד? פהן שלא נטל את ידיו, לא ישא את כפיו; אלא נוטל את ידיו עד הפרק²⁸ בדרך שנקדשין לעבודה²⁹, ואחר-כך מברך, שנאמר:

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום ג' י"ד מנחם-אב - ספר אהבה - הלכות ברכת כהנים קיג

מתוך מהדורת גושל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

אמורים אלא בריון בעלמא, אבל אם נודע בבירור שהרג את הנפש, הרי תלמוד ערוך הוא (ברכות לב:) "כהן שהרג את הנפש - לא ישא את כפיו", וכמבואר לעיל ה"ג.

ח. עַם שֶׁהֵם אַחֲרֵי הַכֹּהֲנִים, אֵינֶם בְּכָלֵל הַבְּרָכָה³⁹; וְהַעֲמִידִים מִצִּדֵּיהֶן⁴⁰, הֲרִי הֵם בְּכָלֵל הַבְּרָכָה⁴¹. וְאִם הִיְתָה מִחֲצָה בֵּין הַכֹּהֲנִים וּבֵין הַמִּתְבָּרְכִים, אֶפְלוּ הִיא חֻמָּה שֶׁל פְּרוֹל - הוֹאִיל וּפְנִיָּהּ מוֹל פְּנֵי הַכֹּהֲנִים, הֲרִי הֵם בְּכָלֵל הַבְּרָכָה⁴².

(39) סוטה לח, ע"ב. שנראה כאילו אין הברכה חשובה עליהם לעקור רגליהם ולבוא לפני הכהנים להתברך פנים כנגד פנים כדת. (40) ואין הם מכונים לאחר הכהנים, אלא כנגד צידי הכהנים ממש. (41) שם. ובירושלמי (ברכות פ"ה, ה"ד). (42) סוטה, שם.

ט. נְשִׂאֵת פְּפִים בַּעֲשָׂרָה, וְכֹהֲנִים מִן הַמִּנְיָן⁴³. בֵּית־הַכִּנֹּסֶת שֶׁפֶלֶן כֹּהֲנִים - כָּלֵם נוֹשְׂאִים אֶת פְּפִיָּהֶם; וְלָמִי הֵם מְבָרְכִים? לְאַחֵיהֶם שֶׁבִּצְפוֹן וְלְאַחֵיהֶם שֶׁבְּדָרוֹם⁴⁴; וְמִי עוֹנָה אַחֲרֵיהֶם 'אָמֵן'? הַנָּשִׂים וְהַטָּף⁴⁵. וְאִם נִשְׁאָרוּ שֶׁם עֲשָׂרָה כֹהֲנִים יוֹתֵר עַל אֵלּוּ שֶׁעָלוּ לְדוֹכֵן - הַעֲשָׂרָה עוֹנִין 'אָמֵן' וְהַשָּׂאֵר מְבָרְכִין⁴⁶.

(43) שאם אין שם אלא תשעה ישראלים וכהן אחד, מצטרף למנין עשרה ומברכים (מגילה כג:). (44) הנמצאים בשדות בעבודתם מצפון העיר ומדרומה, ומחמת עבודתם אנוסים הם לא לבוא לבית הכנסת להתברך מפי הכהנים. (45) ירושלמי ברכות פ"ה, ה"ד. (46) סוטה, שם. כלומר יש שם עשרה כהנים בצמצום, כולם עולים לברך. יש שם יותר מעשרה, עשרה מהם עונים, והיתר מברכים.

י. צָבוּר שֶׁלֹא הָיָה בָּהֶן כֹּהֵן, אֶלֶּא שְׁלִיחַ-צָבוּר לְבָדוּ - לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו⁴⁷; וְאִם הָיְתָה הַבְּטָחָתוֹ⁴⁸ שֶׁהוּא נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו וְחוֹזֵר לְתַפְלֹתוֹ - רִשְׁאִי⁴⁹. וְאִם אֵין לָהֶם כֹּהֵן כָּלֵל - פְּשִׁיגִיעַ שְׁלִיחַ-צָבוּר לְשִׁים שְׁלוֹם, אוֹמֵר: "אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, בְּרַכְנוּ בְּבִרְכָּה הַמְשַׁלֶּשֶׁת בְּתוֹרַת הַפְּתוּכָה עַל-יְדֵי מֹשֶׁה עֲבָדְךָ, הָאֲמוּרָה מִפִּי⁵⁰ אֶהְרֵן וּבְנָיו כֹּהֲנִים עִם קְדוֹשְׁךָ, בְּאֲמֹר: 'בְּרַכְךָ יְיָ וְשִׁמְרֶךָ. יָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחַנֶּךָ. יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיִשֶּׂם לָךְ שְׁלוֹם. וְשָׁמוּ⁵¹ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאֲנִי אֲבָרְכֶם". וְאֵין הָעֵם עוֹנִין 'אָמֵן'⁵², וּמִתְחִיל וְאוֹמֵר 'שִׁים שְׁלוֹם'.

(47) שמה יטעה ולא יוכל לחזור לתפילתו ולהתחיל ב"שים שלום" שדעתו מטורפת מאימת הציבור (ברכות לד:). (48) שהוא בטוח בעצמו שלא יטעה. (49) כדי שלא תבטל נשיאת כפים. כיצד הוא עושה? עוקר רגליו מעט בברכת "עבודה", וכשמגיע לברכת כהנים עולה לדוכן ומברך. והמקריא משלים ברכת "שים שלום" שבסוף תפלת י"ח (או"ח סי' קכח ס"כ). ולדעת רש"י (ברכות לה:) הש"ץ מסיים תפילתו. אבל אם יש כהן אחר, אסור לש"ץ כהן לברך ('הגהות מיימוניות'). (50) ובכ"ז התיימנים: האמורה

1 "שָׂאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ וּבְרַכּוּ אֶת יְיָ"³⁰. וְהִתְחַלֵּל³¹ אֵינוֹ
2 נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו, לְפִי שֶׁאֵינוֹ בְּכַהֲנוֹ³².

(28) מקום חיבור היד והזרוע. (29) שהכהנים רוחצים ידיהם בגשתם לעבוד עבודתם במקדש. והואיל והוקשה ברכה לעבודה, טעונה אף היא רחיצת ידיים עד הפרק כקידוש ידיים לעבודה שהיא עד הפרק, כמבואר (חולין קו:). (30) וכדברי התרגום שם: טוילו ידיכון קודשא כהניא על דוכן קודשא. ומקור הלכה זו (מס' סוטה לט.). ומנהגנו שהלויים יוצקים מים על ידי הכהנים, כמבואר באו"ח סי' קכח ס"ו, והוא ע"פ ה'זוהר' פרשת נשא, במדבר קמ"ו: שהכהן צריך להוסיף קדושה על קדושתו, ומקדש ידיו מאיש קדוש, וזהו הלוי, שנאמר בו: הקדשתי אותם לי, ואקח את הלויים תחת כל בכור וגו' (במדבר ח, יח). הרי שהלוי קדוש במקום הבכור. ומדברי רבינו בהלכה זו משמע שאין חיוב נטילה זו אלא כשהכהן לא נטל ידיו שחרית לתפילתו, אבל אם ידיו טהורות, ואינו יודע להם שום טומאה - אינו צריך ליטול ידיו לנשיאת כפים אחרי שנטלן שחרית, ולפיכך אמר: "טומאת ידיים כיצד" ולא תפס לשון "טהרת ידיים" כאשר הדגיש לעיל (פ"ד, ה"א). תדע, שלקמן בהל' ברכות פ"ו ה"א, לענין נטילת ידיים לאכילה, אומר בפירוש: "אע"פ שאין ידיו מלוכלכות ואינו יודע להם טומאה - לא יאכל עד שיטול". ואמנם כך מעיד לנו בנו רבי אברהם שראה הלכה למעשה לפני אביו, וזולתו ממורי התורה, שכל כהן העומד בתפילה ניגש לברכת כהנים וסומך על נטילת ידיו לתפלה (כסף-משנה). (31) שנולד מגרושה האסורה לאביו הכהן. (32) בקדושת כהונה (כתובות כד: ; סוטה מ.).

3 ו. כֹּהֵן שֶׁלֹא הָיָה לוֹ דָּבָר מִפֶּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים³³
4 הַמוֹנְעִין נְשִׂאֵת פְּפִים, אֶף-עַל-פִּי שֶׁאֵינוֹ חָכֵם וְאֵינוֹ
5 מְדַדֵּק בְּמִצְוֹת, אוֹ שֶׁהָיוּ הַבְּרִיּוֹת מְרַנְּנִים³⁴ אַחֲרָיו,
6 אוֹ שֶׁלֹא הָיָה מִשָּׂאוֹ וּמִתְנוּ³⁵ בְּצִדֵּק - הֲרִי זֶה נוֹשֵׂא
7 אֶת כַּפָּיו וְאֵין מוֹנְעִין אוֹתוֹ, לְפִי שֶׁזוֹ מִצְוֹת עֲשֵׂה³⁶
8 עַל כָּל כֹּהֵן וְכֹהֵן שֶׁרָאוי לְנְשִׂאֵת פְּפִים, וְאֵין
9 אוֹמְרִים לְאֹדָם רִשָּׁע: הוֹסֵף רִשָּׁע וְהִמָּנַע מִן הַמִּצְוֹת.

(33) המנויים למעלה בהלכה א. (34) חושדים בו בעבירות, ותעלו על שפת לשון ודבת עם (יחזקאל לו, ג) מתרגם יונתן: ורננת עם. (35) מסחרו. (36) ראה בסמוך הלכה י"ב.

10 ז. וְאֵל תַּחֲמָה וְתֹאמַר: וְמָה תוֹעִיל בְּרַפְתְּ הַדְּיוּט
11 זֶה? ³⁷ שֶׁאֵין קָבוֹל הַבְּרָכָה תְּלוּי בְּכַהֲנִים, אֶלֶּא
12 בְּהַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא³⁸, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׁמוּ אֶת שְׁמִי עַל
13 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאֲנִי אֲבָרְכֶם" - הַכֹּהֲנִים עוֹשִׂים מִצְוַתָּן
14 שֶׁנֶּצְטָווּ בָּהּ, וְהַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא בְּרַחֲמָיו מְבָרֵךְ אֶת
15 יִשְׂרָאֵל כְּחֻפָּצוֹ.

(37) שאינו זהיר במצוות, והבריות מרננים אחריו. (38) ירושלמי גיטין פ"ה, ה"ט: "שלא תאמר איש פלוני מגלה עריות ושופך דמים, והוא מברכני? אמר הקב"ה: וכי הוא מברכך? אני אברכך". וסובר רבינו שאין הדברים

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

עובר בעשה אפילו אם יאמרו לו עלה, כמבואר בר"ה כח: ("הגהות מיימוניות"). וכבר נשאלו גדולי רבותינו למה אין אנו נוהגים בגולה לישא כפים בכל יום כי אם כיום טוב בלבד, איך אפשר לבטל מצות עשה שבתורה? וב"דרכי משה" להרמ"א (טור או"ח סי' קכ"ח) נימק הטעם, כי מחמת שהכהנים והעם טרודים מחייתם בגלות ואין להם לפרנס בני ביתם כי אם הלחם אשר ילקטו בזיעת אפם... ואינם שרויים בשמחה, וכן בשבת טרודים במחשבתם והרהורים על מעשה ידיהם שעברו ושעתידיהם להיות ואינם שרויים כל כך בשמחה כמו ביו"ט שנאמר בו "ושמחת בחגך" והכתוב אומר (משלי כב, ט): טוב עין הוא יברך, אל תקרא יבורך אלא יברך, כי המברך צריך להיות שמח וטוב לב. ואנו בארץ ישראל נוהגים לברך "ברכת כהנים" בכל יום, וכתב הב"י (או"ח סימן קכ"ח) "ישר כחם של בני ארץ ישראל וכל מלכות מצרים שנושאים כפיהם בכל יום". (59) (סוטה לח:).

סליקו הלכות תפלה בסייעתא דשמיא

הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה

יש בכללן חמש מצות עשה. וזהו פ'טן: (א) להיות תפילין על הראש. (ב) לקשרם על היד. (ג) לקבץ מזוזה בפתחי השערים. (ד) לכתב פל איש ספר תורה לעצמו. (ה) לכתב המלך ספר שני לעצמו, כדי שיהיה לו שני ספרי תורה. ובאור פל מצות אלו בפרקים אלו:

פרק ראשון

(1) עשרה דברים המעכבים בתפילין וכולם הלכה למשה מסיני: ההפרש שבין תפילין ומזוזה וספר תורה ומעשה עורם; דיני כתיבתן, שירטוטן ועיבודן.

~ נקודות משיחות קודש ~

(א) להיות תפילין על הראש (ב) לקשרם על היד.

ידועה הקושיא, מדוע הקדים הרמב"ם בכל מקום תפילין של ראש לתפילין של יד: ב'מניין המצוות' שבריש הל' תפילין, ב'ספר המצוות', בתחילת הל' תפילין בחיוב הנחתן, בריש פרק ב' בדין כתיבתן, בדין עשייתן, בדין סידור הפרשיות בתוך התפילין, במקום הנחתן על היד ועל הראש ובעניין ברכת התפילין. והרי הוא שלא כסדר שבתורה המקדימה תפילין ש"י לש"ר - "וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפת בין כו".

ויבואר על-פי הצפ"ע שביאר שמצות תפילין של יד, היא בפעולת הקשירה ותו לא, אבל בתפילין של ראש "כל רגע ורגע שהוא לבוש מקיים מצוה", שנאמר "יהיו לטוטפות", ומה שאין מורידין תפילין של יד לאחר פעולת הקשירה הוא משום הדרשה ש"כל זמן שבין עיניך, יהו שתיים", ולאחר פעולת הקשירה, התפילין של יד הן פרט בשל ראש.

לאהרן. (51) כסדר רב עמרם גאון. ודעת רש"י שאין לומר פסוק נוסף זה, כי מאחר שאמרנו את נוסח כל ה"ברכה המשולשת" מה לנו להוסיף עוד. ולדעת רבינו, זה נאמר במקום אמירת הכהנים אחרי ברכתם "עשה עמנו מה שהבטחתנו" (ראה לעיל פרק יד ה"ב), וכאילו החזן מבקש גם הוא כזאת ("הגהות מיימוניות"). (52) אחרי כל פסוק מפסוקי ברכה אלה, כי אין עניית אמן אלא כשהכהנים בעצמם מברכים. ומנהגנו לומר "כן יהי רצון" אחרי כל פסוק (או"ח סי' קכז, ס"ב).

1 יא. כהן ששוא את כפיו בבית-הפנסת, והלך
2 לבית-הפנסת אחר ומצא צבור שמתפללין ולא
3 הגיעו לברכת כהנים - נושא ידיו להן ומברכין⁵³,
4 ואפילו כמה פעמים ביום⁵⁴. כהן שלא עקר רגליו
5 ממקומו לעלות לדוכן בשעה שאמר שליח-צבור
6 'רצה', שוב אינו עולה באותה תפלה⁵⁵; אבל אם
7 עקר רגליו לעלות, אף-על-פי שלא הגיע לדוכן
8 אלא אחר 'עבודה', הרי זה עולה ומברך⁵⁶.

(53) ואפילו לא התפלל עדיין ומצא הציבור מתפללים נושא את כפיו לפניהם ('הגהות מיימוניות'). (54) ר"ה כח, ע"ב. (55) סוטה לח, ע"ב: שנאמר (ויקרא ט, כב): וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם, וירד מעשות החטאת והעולה וגו' הרי שבעוד שהעבודה בידו בירך את העם, לפיכך צריך הכהן לעקור רגליו בברכת "רצה" שהיא ברכת העבודה. ולפי"ז, אפילו היה הכהן אנוס ולא יכול לעקור את רגליו בברכת "רצה", כגון שהיה מתפלל, או שנכנס לביהכ"נ בשעה שהש"ץ גמר את ברכת "רצה" אסור לו לגשת לברך (רדב"ז ח"ב, תקט"ז). (56) סוטה, שם.

9 יב. פל כהן שאינו עולה לדוכן - אף-על-פי שביטל
10 מצות עשה אחת⁵⁷, הרי זה בעובר על שלש עשה,
11 שנאמר: "כה תברכו את בני ישראל", "אמור להם", "ושמו את שמיי"ם⁵⁸. וכל כהן שאינו מברך,
12 אינו מתברך; וכל כהן המברך, מתברך⁵⁹, שנאמר:
14 "ואברכה מברכיה".

(57) שהיא: "כה תברכו את בני". (58) (שם) כלומר להלכה אין כאן אלא "עשה" אחת, אותה שנאמרה בה לשון צווי: "כה תברכו" והשתיים האחרות אין בהן לשון צווי, לפיכך אינן נחשבות לעשין נפרדות. וזה שאמר רבנו "כעובר" ולא עובר (כס"מ). ורבנו ב"ספר המצוות" שורש ט', יאמר: "ועל דרך זו אמרו: כל כהן שאינו עולה לדוכן עובר בשלשה עשה, להכפל הצווי בו, שלש פעמים. ולא יתפשט אחר ממוני המצוות שיאמר ברכת כהנים שלש מצוות... כי אין ראוי למנות כל לאו שימצא בתורה ולא כל עשה בעבור שנכפל, אלא הענינים המצווים בהם או המוזהר מהם". ואם לא אמרו לכהן "עלה" אינו עובר בעשה כמבואר בירושלמי ברכות (פ"ה, ה"ד) וכן אמרה תורה: "אמור להם" ומתרגם אונקלוס לפי הטור סימן קכ"ח: "כד יימרון להון" כלומר אין המצוה מוטלת עליהם אלא כשאומרים להם לברך. וכן אם עלה פעם אחת ביום זה, אינו

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – יום ג' י"ד מנחם-אב – ספר אהבה – הלכות תפילין קטו

מתוך מהדורת גושל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

(מנחות כט. וברש"י שם). ויש מפרשים: הנקודה שבראש ה"י"ד, שהיא כעין תג (הרא"ש). (11) מנחות לד, ע"א.

ב. וכן שתי פרשיות שפמזוזה, שהן "שמע",
 "והיה אם שמע" - אפלו אות אחת משתי
 הפרשיות, אם חסר קוצו, מעפכ¹² מן התורה, עד
 שיהיו שתייהן נכתבות שלמות. וכן ספר-תורה
 שהחסר אפלו אות אחת - פסול¹³.

(12) מנחות כט, ע"א. (13) שם, ל, ע"א: "אפשר ספר-תורה
 חסר אות אחת, וכתוב: לקוח את ספר התורה הזה?" הרי
 שאפילו אות אחת מעכבת. וראה במוספנו "תשובות רבינו".

ג. עשרה דברים יש בתפילין, כלן הלכה למשה
 מסיני, וכלן מעפכין. לפיכך אם שנה באחת מהן,
 הרי התפילין פסולות. שנים הן בכתבתן, ושמונה
 בחפזן¹⁴ וקשירת רצועותיהן. ואלו הן השנים
 שבכתבתן: שכותבין אותן בדי¹⁵, ושיהיו נכתבין
 על הקלף¹⁶.

(14) בעור הבתים המכסה את הפרשיות. (15) שחורה, ולא
 בשאר מיני צבעונים, כמבואר בסמוך ה"ה. (16) מבואר
 בסמוך ה"ז. וב"ירושלמי" מגילה (פ"א, ה"ט) מבואר שכל
 אלה הלכה למשה מסיני הן.

ד. כיצד מעשה הדיו? מקבצין העשן של שמנים¹⁷,
 או של זפת ושל שענה וכיוצא בהן, וגובלין¹⁸ אותו
 בשרף¹⁹ האילן ובמעט דבש²⁰, ולותתין²¹ אותו
 הרבה²², ודכין²³ אותו עד שיעשה רקיקין²⁴,
 ומיכשין²⁵ אותו ומצניעין אותו. ובשעת כתיבה
 שורהו במי עפצים²⁶ וכיוצא בו, וכותב בו; שאם
 תמחקנו, יהיה נמחק²⁷. וזהו הדיו, שמצנה מן
 המבקר²⁸ לכתב בו ספרים, תפילין ומזוזות. ואם כתב
 שלשתן²⁹ במי עפצא ונקנתום³⁰, שהוא עומד ואינו
 נמחק, כשרים³¹.

(17) שמעשנים כלי זכוכית בעשן שמנים, עד שמשחירים
 וגוררים השחוררית (שבת כג. וברש"י שם בשם הגאונים).
 (18) לשים. (19) לחלוחית הנוטפת מהעץ. (20) שהדבש
 מועיל לגיבול השרפים, מתוך שהוא סמיך "ויש לו ריר והרי
 הוא נמשך כדבק" (מלשון רבינו הל' טומאת אוכלין פ"ז,
 ה"ד). (21) מרטיבים, ולשון "לחיתת" נזכרת בתלמוד
 (פסחים לו. ועוד). (22) בשרף האילן ובדבש.
 (23) מלשון "או דכו במדוכה" (במדבר יא, ח). (24) דק
 כעוגות שטוחות. (25) במסכת נדה כ. מבואר שהדיו הוא
 יבש, ושם נאמר: "רבי אמי, בקע קורט של דיו ובדק בו".
 (26) פרי אלון והוא שחור, ומי העפצים קולטים את צבעו
 ומשחירים, וכן מטבע העפצים להעמיד את הכתב שלא
 ימחק בקלות, ולפיכך שורים את הדיו במי העפצים להעמיד
 את הכתב ולקיימו. (ראה במוספנו "תשובות רבינו").
 (27) כלומר, אם תרצה למחקו לצורך תיקון טעות בכתבה,
 תוכל למחקו. (28) שניתן להמחק לעת הצורך וגם הוא
 עשוי מעץ, וב"זוהר" (פרשת תרומה דף קנט.) מצריך שהדיו

היוצא מכך הוא, שתדירות המצוה של תש"ר גדולה יותר
 מזו של יד, ולכן הקדים אותה הרמב"ם, כי הוא בהתאם
 לתוכנו של כל 'ספר אהבה', שעליו כתב הרמב"ם:
 "המצוות שהן תדירות שנצטוונו בהם כדי לאהוב המקום
 ולזכרו תמיד", לכן סידר הרמב"ם את ההלכות הגדולות
 שב'ספר אהבה', על-פי סדר התדירות של המצוות:
 בתחילתו הלכות ק"ש ותפילה, שק"ש מצוותה פעמיים
 ביום, וחובת תפילה מהתורה הוא "להתפלל בכל יום" אבל
 לא פעמיים.

אחר המצוות שבדיבור, מונה הרמב"ם את המצוות
 שבמעשה לפי סדר תדירותן, קודם תפילין שמצוותן כל
 יום (ובהקשר לזה גם מזוזה וס"ת שכמה וכמה הלכות
 משותפות להם), אח"כ ציצית - כי שלא כבתפילין החיוב
 בציצית הוא רק אם יש לו כסות בת ארבע כנפות, אח"כ
 ברכות שמהתורה חייבים לברך רק אחר האכילה ורק אם
 שבע (ובנוסף, הטעם דציצית הוא משום "וזכרתם" שהוא
 עניין תמידי יותר מברכות), ומסיים בהלכות מילה שהיא
 פעם אחת בחיים. לכן סידר הרמב"ם גם תש"ר לפני ש"י,
 כי מצוותה תדירה יותר כדלעיל, והוא בהתאם לסדר
 התדירות שבכל הספר.

(על-פי לקו"ש חלק ל"ט עמוד 22)

א. ארבע פרשיות אלו, שהן: "קדש לי"², "והיה
 כי יבאך יי"³ שבספר 'ואלה שמות'⁴, ו"שמע"⁵,
 "והיה אם שמע"⁶ - הן שנקתבות בפני עצמן,
 ומחפין⁷ אותן בעור, ונקראים תפילין⁸. ומניחין אותן
 על הראש, וקושרין אותן על היד⁹. ואפלו קוצו¹⁰
 של אות אחת מארבע פרשיות אלו מעפכ את כלן¹¹
 מן התורה, עד שיהיו נכתבות שלמות בתקונן.

(2) שמות יג, א-י. (3) שם, יא, טז. (4) שלא לטעות
 ולהחליף ב"והיה כי יביאך" שבספר דברים (ו, י). (5) שם,
 ד-ה. (6) שם, יא, יג-כא. (7) מכסים. (8) משרוש
 "פלל", והתי"ו נוספת. וכן כתבו ה'תוספות' (מנחות לד):
 שהן לשון ויכוח, כמו: "ויעמד פינחס ויפלל" (תהלים קו,
 ל) על שם שהתפילין הן אות והוכחה לכל רואינו שהשכינה
 שורה עלינו, שנאמר: "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא
 עליך", ודרשו חכמינו ז"ל (מנחות לה): אלו תפילין
 שבראש. (9) ונקבעו ארבע פרשיות אלו יותר משאר
 פרשיות התורה, לפי שיש באלו ענין קבלת עול מלכות
 שמים ואחדות ה', וענין יציאת מצרים שהוא מכריח אמונת
 חידוש העולם ואלו הם יסודי דת יהודית, ולכן נצטוונו
 להניח יסודות אלו בין עינינו ועל לוח לבנו (על היד כנגד
 הלב, כמבואר לקמן פ"ד, ה"ב) כי שני אברים אלה (המוח,
 והלב) אמרו חכמי הטבע שהם משכן השכל, ובהניחנו
 עליהם דברים אלו לזכרון, נתחזק בהם ונוסיף זכר בדרכי
 ה' ונזכה לחיי עד" (מלשון ה'חנינו' מצוה תכ"ב. וראה
 לקמן פ"ד, ה"ד ובביאורנו. (10) רגל ימנית של יו"ד

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

זוה החלק שממול השיער נקרא דוכסוסטוס. וזה החלק שממול הבשר נקרא קלף". וראה במוספנו "תשובות רבינו".

- ח. הִלְכָה לְמִשְׁה מְסִינִי, וְשִׁיחֵי כוֹתְבִין סִפְרֵי-תוֹרָה
עַל הַגּוֹיִל³⁷, וְכוֹתְבִין בְּמָקוֹם הַשְּׂעִיר³⁸, וְשִׁיחֵי
כוֹתְבִין הַתְּפִלִּין עַל הַקֶּלֶף, וְכוֹתְבִין בְּמָקוֹם הַבֶּשֶׂר³⁹,
וְשִׁיחֵי כוֹתְבִין הַמְּזוּזָה עַל דּוּכְסוּסְטוֹס, וְכוֹתְבִין
בְּמָקוֹם הַשְּׂעִיר⁴⁰. וְכָל הַכּוֹתֵב עַל הַקֶּלֶף בְּמָקוֹם שְׂעִיר,
אוּ שֶׁפֶתֶב בְּגוֹיִל וּבְדוּכְסוּסְטוֹס בְּמָקוֹם בֶּשֶׂר -
פְּסוּל⁴¹.

(37) שכן מצינו בהרבה מקומות בתלמוד, שהוזכר רק גויל בספר תורה, ראה גיטין נד: וכן מבואר במסכת ב"ב יד: בס"ת שעשה משה והניחו בארון, וכמו שהוכיח הר"ן (שבת פ"ח. 38) ירושלמי מגילה (פ"א, ה"ט) כי במקום השיער הוא מעובד היטב ונוח לכתובה. (39) לצד הבשר. (40) לצד השיער (שבת ע"ט); נמצא שכתבתן במקום החתך, במקום חיבורן זה בזה, ורב האי גאון (מובא ב"הערוך" הנ"ל) נתן סימן לזה "כבוד אלהים הסתור דבר" (משלי כה, ב) שהכתיבה היא במקום הסתר. (41) ירושלמי (מגילה פ"א, ה"ט), ובבלי (שבת ע"ט).

- ט. אֶף-עַל-פִּי שֶׁכֶּף הִיא הִלְכָה לְמִשְׁה מְסִינִי, אִם
כָּתֵב סִפְרֵי-תוֹרָה עַל הַקֶּלֶף, בֶּשֶׂר; וְלֹא נֶאֱמַר גּוֹיִל,
אֲלֵא לְמַעַט דּוּכְסוּסְטוֹס, שְׁאִם כָּתֵב עָלָיו הַסֶּפֶר,
פְּסוּל⁴². וְכֵן אִם כָּתֵב אֶת הַמְּזוּזָה עַל הַקֶּלֶף אוּ עַל
הַגּוֹיִל, בֶּשֶׂר⁴³; לֹא אָמְרוּ עַל דּוּכְסוּסְטוֹס אֲלֵא
לְמַצְוָה⁴⁴.

(42) שב'ירושלמי' (מגילה פ"א, ה"ט) אמרו: כותבים (ספר תורה) על הגויל במקום שיער, ועל הקלף וכו' ודוכסוסטוס לא הוזכר שם, הרי שאין כותבין עליו ספר-תורה, וכן ב'מסכת סופרים' (פ"א, ה"ד). ואנו נוהגים היום לכתוב ספר-תורה על קלף כי הוא יותר מובחר מהגויל, שהגויל אינו מעובד אלא מצד השיער, והקלף מעובד משני הצדדים. וגם הגויל כבד ביותר (יו"ד סי' רעא ס"ג). (43) שבת ע"ט, ע"ב: "רבי מאיר היה כותבה על הקלף מפני שהיא משתמרת". ועל כרחק מה שאמרו (שם) "הלכה למשה מסיני מזוזה על דוכסוסטוס" אינו אלא למצוה. ומכאן שכשרה גם על הגויל (כסף-משנה). וכדאי להעיר, שבזמננו אין חולקים העור לשנים אלא גוררים הקליפה העליונה שבמקום השיער, וגוררים הרבה מצד הבשר ואינו נשאר אלא הקלף בלבד, וכותבים עליהם לצד הבשר (או"ח סי' לב, ס"ז) וקלף זה כשר לשלשתם: לס"ת, תפילין ומזוזה (יו"ד סי' רפח ס"ו). (44) עם הלכות אלו נגמרו שני הדברים השייכים בתפילין בכתבתן. (ראה לעיל ה"ג). מכאן ואילך מפרש רבינו בפרוטרוט כל הדינים הנוגעים לשני הדברים האלה. את שמונת הדברים השייכים בחיפוי התפילין וברצועותיהן, מונה רבינו לקמן פ"ג.

- י. אֵין כּוֹתְבִין סִפְרִים, תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת עַל-גְּבִי עוֹר
בְּהֶמָּה טְמֵאָה וְעוֹף וְחַיָּה הַטְּמֵאִים⁴⁵. אֲבָל כּוֹתְבִין
עַל-גְּבִי עוֹר בְּהֶמָּה וְחַיָּה וְעוֹף טְהוֹרִים, וְאֶפְלוּ

יַעֲשֶׂה מְדַבְּרִים הַבָּאִים מִן הָעֵץ. (29) ספרים, תפילין ומזוזות. (30) חומצת הנחושת, ונקראת בלע"ז "ויטריאול". ונזכרת במשנה (שבת פ"ב, מ"ד, ועוד) ומטבע הקנקנתום להעמיד את מראה הדיו שלא ימחק אפילו אם תמחקנו. וראה בפירוש המשנה לרבינו (סוטה פרק ב, מ"ד). (31) אבל אין כותבים בו לכתחילה, הואיל ואינו ניתן להמחק.

- ה. אִם-כֵּן, מָה מַעֲטָה הִלְכָה, שֶׁנֶּאֱמַר לְמִשְׁה מְסִינִי
וְשִׁיחֵי כְּתוּבִים בְּדִיו? לְמַעַט שְׂעִיר מִיַּגִּי צִבְעוֹנִין,
כְּגוֹן הָאָדָם³² וְהַיֶּרֶק וְכִיּוֹצֵא בָהֶן; שְׁאִם כָּתֵב
בְּסִפְרִים אוּ בְּתְפִלִּין אוּ בְּמְזוּזוֹת אֶפְלוּ אוֹת אַחַת
בִּשְׂעִיר מִיַּגִּי צִבְעוֹנִין, אוּ בְּזֶהָב³³ - הָרִי אֵלָיו פְּסוּלִין.

(32) מגילה יז, ע"א: "כתבה למגילה בסיקרא (צבע אדום) לא יצא בו עד שתהא כתובה בדיו". (33) שבת קג, ע"ב: "כתב (ספר תורה) שלא בדיו, או שכתב את האזכרות (שמות הקב"ה) בזהב - הרי אלו יגנוזו", ואין חילוק בין כתיבת ספרים לכתבת תפילין ומזוזות, כמבואר במשנה (מגילה פרק א, מ"ח). ואף-על-פי שלא אמרו אלא "כתב את האזכרות בזהב", הוא-הדין לשאר האותיות אלא שמדגישים את ה"אזכרות" שאל תטעה לומר שלרוב מעלתן ראויות הן להכתב זהב משום נוי (כסף-משנה). ויש מתרצים: מפני שנאמר שם "יגנוזו" שאינם מוכשרים עוד לתיוקן, וזה לא יתכן אלא ב"אזכרות" שאי-אפשר לגרוד את הזהב מעליהן שהרי אסור למחוק את השם, אבל בשאר אותיות שכתבן זהב, הרי אפשר לגרוד ולכתבן בדיו, אין צריך לגנוז את היריעה ההיא (בית יוסף' או"ח סי' לב).

- ו. שֶׁלֹּש עוֹרוֹת הֵן: גּוֹיִל, וְקֶלֶף וְדוּכְסוּסְטוֹס. מִיָּצֵד?
לִקְחִין עוֹר בְּהֶמָּה אוּ חַיָּה, וּמַעֲבִירִין הַשְּׂעִיר מִמֶּנּוּ
תְּחִלָּה, וְאַחֲרֵי-כֵן מוֹלְחִין אוֹתוֹ בְּמַלַּח, וְאַחֲרֵי-כֵן
מַעֲבִדִין אוֹתוֹ בְּקָמַח, וְאַחֲרֵי-כֵן בְּעַפְצָא, וְכִיּוֹצֵא בּוֹ³⁴
מְדַבְּרִים שֶׁמְכַוְּצִין אֶת הָעוֹר וּמְחַזְקִין אוֹתוֹ; וְזֶה הוּא
הַנִּקְרָא גּוֹיִל³⁵.

(34) כיון רבינו לעיבוד שלנו שהוא בסיד, שהוא מועיל כעיבוד עפצים ('תוספות' למגילה יט.). (35) תשובת הגאונים (שערי תשובה, סימן של"ב).

- ז. וְאִם לָקְחוּ הָעוֹר אַחַר שֶׁהַעֲבִירוּ שְׂעִירוֹ, וְחִלְקוּ
אוֹתוֹ בְּעֵבִי לְשָׁנִים, כְּמוֹ שֶׁהַעֲבָדִין עוֹשִׂין, עַד
וְשִׁיחֵי שְׁנֵי עוֹרוֹת: אֶחָד דֶּק, הוּא שֶׁמֶמּוֹל הַשְּׂעִיר,
וְאֶחָד עֲבָה, וְהוּא שֶׁמֶמּוֹל הַבֶּשֶׂר; וְעַבְדּוֹ אוֹתוֹ
בְּמַלַּח וְאַחֲרֵי-כֵן בְּקָמַח, וְאַחֲרֵי-כֵן בְּעַפְצָא וְכִיּוֹצֵא בּוֹ
זֶה הַחֲלֵק שֶׁמֶמּוֹל הַשְּׂעִיר נִקְרָא קֶלֶף, וְזֶה שֶׁמֶמּוֹל
הַבֶּשֶׂר נִקְרָא דּוּכְסוּסְטוֹס³⁶.

(36) כל זה מפורש ב'הערוך' ערך "דוכסוסטוס" בשם רב האי גאון. ודוכסוסטוס, פירושה מקום בשר, שבלשון מדי קוראים לבשר סוסטוס. ו"דוך" - זה מקום, כמו דוך סלוני ('תוספות' ב"ב יד.). ובכת"י התימנים, הגירסא בדברי רבינו:

שהכתיבה תהיה יפה וישרה, (ירושלמי מגילה פ"א, ה"ט).
(56) מנחות לב, ע"ב. (57) מכוסות, ואין הכתב נראה, אבל המזוזה אינה מחופה כל-כך שבנקל יכול להסירה. ויש מפרשים: מפני שהתפילין נכתבות על הקלף, והוא דק הרבה, ושמא יקרע מחמת השירטוט ('נמוקי יוסף' הל' מזוזה). ומי שאינו יודע ליישר השורה בלא שירטוט, טוב הוא שירטוט - גם בתפילין - כדי ליישר הכתב, שנאמר: "זה אלי ואנוהו" התנאה לפניו במצוות ('טור', או"ח סי' לב. וראה שבת קלג:). (58) שם. והטעם, שמא יטעה בחסרות ויתירות.

- יג. ספר-תורה, תפילין ומזוזות, שכתבן אפיקורוס, ישפרו⁵⁹. כתבן כותי, או ישראל מומרים⁶⁰, או מוסר ביד אנס⁶¹, או עבד, או אשה⁶², או קטן⁶³ - הרי אלו פסולין, ויגזרו, שנאמר: "וְקִשְׁרָתָם", "וְכִתְבָתָם" - כל שמוזהר על הקשירה ומאמין בה, הוא שכותב⁶⁴. נמצאו ביד אפיקורוס, ואינו יודע מי כתבן⁶⁵ - יגזרו. נמצאו ביד כותי - פשרים⁶⁶. ואין לוקחין ספרים, תפילין ומזוזות מן הפותים ביותר על דמיהם, שלא להרגיל אותן לגנוב ולגזול⁶⁷.

(59) גיטין מה, ע"ב: "שאינו מאמין בקדושת השם... והואיל ודעתו כן לא נתקדש השם, ומצוה לשפרו כדי שלא להניח שם למינים ולא למעשיהם" (לשון רבינו הל' יסודי התורה פ"ה, ה"ח). (60) כגירסת דפוס מנטובה. ובשאר הדפוסים: ישראל מומר. משומר - שהמיר דתו, וראה הלכות תשובה (פ"ג, ה"ט). (61) מוסר ממון ישראל ביד איש בעל זרוע (שם, ה"ב). (62) שנים אלה אינן מצווים על מצוות-עשה שהזמן גרמן. וממילא פטורים ממצות תפילין שנוהגת רק ביום ולא בלילה, בחול ולא בשבת. (63) שאינו בר חיוב מצוות. (64) וכתובת מזוזה הוקשה לתפילין, שהרי נאמר: "וכתבתם על מזוזות ביתך", ועיקר "כתיבה" במזוזה כתובה. ומכיון שאלו פסולין, ספר-תורה שקדושתו חמורה לא כל-שכן ('בית יוסף', יו"ד סי' רפא), לפיכך כולם יגזרו, שאינם ראויים למצוותם, אבל אינם נשרפים, שלא נכתבו לשם ע"ז, ככתובת המין (גיטין מה:). (65) כי ספק הוא, אם כתבן בעצמן או מצאן. (66) כי סתם גוי אינו יודע לכתבן, ויש לתלות שלקחן מידי ישראל. (67) שם.

- יד. ספר-תורה, תפילין ומזוזות, שכתבן על-גבי עור בהמה, חיה ועוף הטמאין, או על-גבי עורות שאינם מעבדין⁶⁸, או שכתב ספר-תורה ותפילין על עור שלא עבדן לשמן - הרי אלו פסולין⁶⁹.

(68) שלא עובדו בקמח ובעפצים, כמפורש לעיל ה"ו.
(69) הלכה זו כבר נשנית לעיל (ה"י"א) אלא ששם מדובר כשעור לא נכתבו, שפסולים העורות לכתובת אלו, וכאן משמיענו רבינו שאם עבר וכתבן על עורות פסולים אלו, הרי הס"ת והתפילין פסולין אפילו בדיעבד.

- טו. הפותב ספר-תורה או תפילין או מזוזה, ובשעת פתיבה לא היתה לו פנה⁷⁰, וכתב אזהרה⁷¹ מן האזהרות שבהן שלא לשמן - פסולין⁷². לפיכך,

- נבלות⁴⁶ וטרפות⁴⁷ שלהן. ואין כותבין על-גבי עור הדג הטהור, מפני הזהמא⁴⁸, שאין הזהמא פוסקת בעבודה⁴⁹.

(45) שבת קח. וירושלמי מגילה (פ"א, ה"ט) שנאמר (שמות יג, ט): למען תהיה תורת ה' בפיך - מן המותר בפיך, ואלה הטמאים הרי אסורים באכילה. (46) שמתו ולא נשחטו, או שלא נשחטו כהלכה. (47) שנשחטו, אבל נמצא בגופן מין משמונה-עשר מיני טריפה המנויים בחולין (פ"ג, מ"א). ואע"פ שאין אלה "מותרים בפנינו", הרי הם ממין המותר. ויפה משלו חז"ל (שבת, שם) זה "לשני בני אדם שנתחייבו הריגה למלכות, אחד הרגו מלך, ואחד הרגו איספקליטור (שר הטבחים) איזה מהן משובח? הוי אומר, זה שהרגו מלך" וגם אלו לקו ע"י בוראן. (48) הלכלוך. (49) שם. ואי-אפשר לכתוב עליו כתיבה תמה ('קריית ספר').

- יא. גויל של ספר-תורה, וקלף של תפילין או של ספר-תורה, צריך לעבד אותן לשמן⁵⁰. ואם עבדן שלא לשמן, פסולין⁵¹. לפיכך אם עבדן הפותי, פסולין. אף-על-פי שאמרנו לו לפותי לעבד עור זה לשם הספר או לשם התפילין - פסולין, שהפותי על דעת עצמו הוא עושה, לא על דעת השוכר אותו⁵²; לפיכך, כל דבר שצריך מעשה לשמו⁵³, אם עשהו הפותי, פסול. ומזוזה אינה צריכה העבדה לשמה⁵⁴.

(50) כשנותן את העורות לתוך הסיד להעביר מהם השיער, צריך הוא לומר: אני מעבד עורות אלו לקדושת ספר-תורה, או לקדושת תפילין. (51) גיטין נד, ע"ב; סנהדרין מה, ע"ב. (52) גיטין כג. ושם אמר בלבו לעבדו לשם צורך אחר. (53) כגון כתיבת הגט שצריך שיהיה כתוב לשם אשה זו. וכן חוטי ציצית הצריכים טויה לשם ציצית. ראה לקמן הל' ציצית (פ"א, ה"א). (54) רבינו בתשובתו נותן טעם לזה, "לפי שעצמו של ספר-תורה, ועצמן של תפילין הן המצוה, ולפיכך צריך לעבדן לשמן, כחשיבות מיוחדת, שיוהר בעבודתן כדי שיעמדו ימים רבים, ועצמה של מזוזה אינה המצוה ולא תחשב מצוה אלא מפני הבית שחייב בה, ואם אין בית אין מזוזה (תשובות הרמב"ם, ליפסיה, כ"ה) וראה מנחות מב: ב'תוספות' ד"ה "תפילין" שהביאו ראה לדעת רבינו מסוגיית הש"ס שם שאמרו: "מזוזות ניקחות מכל אדם" - מפני שאפילו לא נעבדו לשמן כשרות. וגדולי האחרונים הראו שזוהי ברייתא מפורשת ב'ירושלמי' יומא (פ"ג, ה"ו): "עור שעבדו לשם קמיע, מותר לכתוב עליו מזוזה" מפני שאין מזוזה צריכה עיבוד לשמה. (ראה ב'שירי קרבן' שם).

- יב. הלכה למשה מסיני, שאין כותבין ספר-תורה ולא מזוזה אלא בשירטוט⁵⁵; אבל תפילין אינן צריכין שירטוט⁵⁶, לפי שהן מחפין. ומתיר לכתב תפילין ומזוזה שלא מן הפתב, שהכל גורסין פרשיות אלו⁵⁷; אבל ספר-תורה, אסור לכתב אפילו אות אחת שלא מן הפתב⁵⁸.

(55) שמסרגלים בקנה או בסכין ועושים קוים ישרים, כדי

הכתב ולא להשאירה על פניה, כי יש בזה בזיון יותר גדול (שם). ובמסכת סופרים פ"ג, הלכה טז. (84) כלומר: בשום פנים לא ישאיר את הכתב על פניו. וכתב הב"ח (י"ד סי' רע"ו): שאסור לאדם להניח שום ספר פתוח ויצא לחוץ אלא יכסנו במפה. והוסיף הש"ך (י"ד, שם): שידוע לחכמי האמת, שיש מלאך אחד נקרא ש"ד, והוא "שומר דפים על מי שמניח ספר פתוח ויוצא, שמשכח תלמודו.

18 יח. ספר-תורה, תפילין ומזוזה, שְאֵמַר הַסּוֹפֵר אַחֵר
19 שְׂנֵי־אָדָם מִתַּחַת יָדוֹ: לֹא כְתָבָתִּי הָאֲזָכְרוֹת שֶׁבָּהֶן
20 לְשִׁמּוֹן! אֵינוֹ נֶאֱמָן לְפָסֵלָן⁸⁵, אֲבָל נֶאֱמָן הוּא לְהַפְסִיד
21 כָּל שְׂכָרוֹ⁸⁶. וְלָמָּה אֵינוֹ נֶאֱמָן לְפָסֵלָן? ⁸⁷שָׁמָּה לֹא
22 נִתְּפוֹן אֶלָּא לְהַפְסִיד עַל הַלּוּקָח⁸⁸ אוֹ עַל זֶה
23 שֶׁשָּׁכְרוֹ⁸⁹, וְדוֹמָה⁹⁰ שְׂאֵינוֹ מַפְסִיד בְּאֻמְרָהּ זֶה אֶלָּא
24 שֶׁכָּר הָאֲזָכְרוֹת⁹¹. לְפִיכָּךְ אִם אָמַר: סֵפֶר-תּוֹרָה זֶה אוֹ
25 תַּפְלִין אֵלַי, עוֹרוֹת שֶׁלֹּהֶן אֵינָם מַעֲבָדוֹת לְשִׁמּוֹן! -
26 מִתּוֹךְ שֶׁנֶּאֱמָן לְהַפְסִיד שְׂכָרוֹ, נֶאֱמָן לְפָסֵלָן, שֶׁהָרִי
27 הַכֹּל יוֹדְעִים, שָׂאֵם אֵין הָעוֹרוֹת מַעֲבָדִין לְשִׁמּוֹן, אֵין
28 שֶׁכָּר לוֹ כָּלֵל⁹².

(85) שמא נתכוין להקניט את הלוקח. (86) שהרי לדבריו לא נכתבו האזכרות לשמן, וכל ספר שלא נכתבו האזכרות שבו לשמו - אינו שוה כלום לבעליו. (87) נאמר מתוך שנאמן להפסיד שכרו, יהא נאמן לפסל? (88) שמתכוין לצערו. (89) לכתוב בשבילו. (90) והוא חושב וטועה. (91) שאינו יודע שיפסיד כל שכון בגלל האזכרות שכתב שלא לשמן. (92) ויודע שיפסיד כל שכרו, ולא נתכוין רק לצער את הלוקח. כאן לא מנה רבינו מזוזה, כי הלא מזוזה אינה צריכה עיבוד לשמה, כמבואר לעיל ה"א. מקור כל הלכה זו (גיטין נד:).

29 יט. אֵין פּוֹתֵבִין תַּפְלִין וּמְזוּזָה, אֶלָּא בְּכָתֵב
30 אֲשׁוּרִית⁹³. וְהַתִּירוֹ בְּסִפְרִים לְכָתֵב אֶף בֵּינֵינוּ⁹⁴ בְּלִבְדוֹ.
31 וּכְבֵּר נִשְׁקַע⁹⁵ יוֹנִי מִן הָעוֹלָם וְנִשְׁתַּבֵּשׁ וְאֵבֵד, לְפִיכָּךְ
32 אֵין פּוֹתֵבִין הַיּוֹם שֶׁלִּשְׁתֵּן אֶלָּא אֲשׁוּרִית. וְצָרִיף
33 לְהִזְהֵר בְּכַתִּיבָתָן, כִּדִּי שֶׁלֹּא תִדְבַּק אוֹת בָּאוֹת, שֶׁכָּל
34 אוֹת שְׂאֵין הָעוֹר מְקִיף לָהּ מֵאַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ, פָּסוּלָה⁹⁶.
35 וְכָל אוֹת שְׂאֵין הַתִּינוּק, שְׂאֵינוֹ לֹא חָכֵם וְלֹא סָכֵל,
36 יָכוֹל לְקַרְוָתָהּ - פָּסוּלָה⁹⁷. לְפִיכָּךְ צָרִיף לְהִזְהֵר בְּצוּרַת
37 הָאוֹתוֹת, שֶׁלֹּא תִדְמָה הַיּוֹד לְאָו וְלֹא וָאוֹ
38 לְיוֹד, וְלֹא כ"ף לְבִי"ת וְלֹא בִי"ת לְכ"ף, וְלֹא דָל"ת
39 לְרִי"ש וְלֹא רִי"ש לְדָל"ת, וְכֵן כָּל פִּיּוּצָא בְּזָה⁹⁸, עַד
40 שִׁירוּץ כָּל הַקּוּרָא בָּהֶן⁹⁹.

(93) "הוא הכתב שבו ניתנה תורה לישראל, ונקרא אשורי, שהוא המאושר (המובחר) שבכתב, מלשון: כי אשורני בנות (בראשית ל, יג) שכתב זה אינו משתנה ולא יפול בו דמיון לעולם, לפי שאותיותיו בלתי מתדמות ואינו נדבק אות באות בשיטת כתיבתו ואין כזה בשאר הכתבים" (מלשון רבינו בפרושו למשנה, ידים פ"ד, מ"ה) וראה סנהדרין כב. חילוקי דעות בזה. יש אומרים: "למה נקראת אשורית?

1 הַפּוֹתֵב אֶת הַשֵּׁם, אֶפְלוּ מִלֶּךְ יִשְׂרָאֵל שׁוֹאֵל בְּשִׁלּוּמוֹ,
2 לֹא יִשְׁכַּנּוּ⁷³; הִיָּה כּוֹתֵב שְׁנִים אוֹ שְׁלֹשָׁה שְׁמוֹת⁷⁴,
3 הָרִי זֶה מִפְּסִיק בִּינֵיהֶם וּמַשִּׁיב.

(70) שצריך לחשוב שכותב אזכרה זו לשם קדושת השם. (71) שם משמות הקב"ה. (72) גיטין נד, ע"ב; ושם מה, ע"ב. (73) שמא יסיח דעתו ולא יכוין ויפסול (ירושלמי ברכות פ"ה, ה"א), אבל אם מלך ממלכי אומות העולם שואל בשלומי, ישיבנו, כדי שלא יהרגנו (כסף-משנה). (74) כגון: ה' אלהינו ה' (דברים ו', ד); אל אלהים ה' (יהושע כב, כב); וכן בתהלים (נ, א). ויש מפרשים: כגון שהניח ביריעה שמות רבים שלא כתבם מפני שלא היה טהור, והניח להם מקום ובא לכתבם עכשיו בבית אחת.

4 טז. הַטּוֹבֵל אֶת הַקְּלָמוֹס⁷⁵ לְכָתֵב אֶת הַשֵּׁם, לֹא
5 יִתְחִיל מֵאוֹת הַשֵּׁם⁷⁶, אֲבָל מֵתַחִיל הוּא מֵאוֹת
6 שֶׁלִּפְנֵיו. שֶׁכֵּחַ לְכָתֵב אֶת הַשֵּׁם כָּלּוּ - תּוֹלָה אוֹתוֹ בֵּין
7 הַשִּׁיטוֹת⁷⁷, אֲבָל מְקַצֵּת הַשֵּׁם בְּשִׁיטָה וּמְקַצֵּת
8 תְּלוּיָה⁷⁸, פָּסוּל. וּבִשְׁאֵר הַתְּבוֹת אִם שֶׁכַּח, פּוֹתֵב מְקַצֵּת
9 הַתְּבוֹה בְּשִׁיטָה וּמְקַצֵּתָהּ לְמַעַלָּה. בְּמָה דְּבָרִים
10 אֲמוּרִים? בְּסֵפֶר-תּוֹרָה, אֲבָל בְּמְזוּזָה וּתַפְלִין, אֵין
11 תּוֹלִין בָּהֶן אֶפְלוּ אוֹת אַחַת; אֶלָּא אִם שֶׁכַּח אֶפְלוּ
12 אוֹת אַחַת, גּוֹיֵז מֶה שֶׁכָּתֵב⁷⁹ וְכוֹתֵב אַחֶרֶת. וּמִתָּר
13 לְכָתֵב אֶת הַשֵּׁם עַל מְקוֹם הַגֵּרֶד⁸⁰ וְעַל מְקוֹם הַמַּחֲק
14 כְּכֵלָן⁸¹.

(75) עט סופרים. "עט סופר מהיר" (תהלים מה, ב) מתרגם יונתן: קולמוס ספרא. (76) שדרך הקולמוס לשפוך הדיו בבית אחת אם יש בו דיו מרובה, ושמא תיפול הדיו על השם ויצטרך למחקו (מס' סופרים פ"ה, ה"ו). (77) בין השורות, אבל לא בין הדפים. (78) מנחות ל, ע"ב. (79) ירושלמי מגילה (פ"א, ה"ט). שנאמר בתפילין ומזוזה: "והיו הדברים" בהוויתן יהיו, שיהיו כתובות כסדרן האמור בתורה (ראה לקמן הל' מזוזה פ"ה, ה"א), ולפיכך אי-אפשר לתלות האות אחרי שכתב התיבה הבאה, כי זה "שלא כסדרן". ואין הפרש בין אם הקדים פרשה לפרשה או אות לאות. (80) גרר - זה שנגרר אחרי שהדיו נתייבשה, מחק - זה שנמחק בעוד שהכתיבה לחה, והכתיבה על מקום הגרר נאה יותר, כי לא נשאר שום כתם במקום, ואם שכח לכתוב השם, הרי הוא גורר או מוחק את התיבה המאוחרת, וכותב במקומה את השם על מקום המחק (מנחות ל:). (81) בין בספר-תורה בין בתפילין ומזוזה, שגורר מלמטה למעלה עד מקום השם, וכותב השם, וממשיך לכתוב הלאה כסדרן (ש"ך, יו"ד סי' רפח, סק"ב). אבל לתלות האות בתפילין ובמזוזה אסור מפני ש"סדרן מעכב".

15 יז. פּוֹתֵבִי סִפְרִים, תַּפְלִין וּמְזוּזוֹת, אָסוּר לָהֶם לְהַפֵּךְ
16 הַיְרִיעָה עַל פָּנֶיהָ⁸², אֶלָּא פּוֹרֵשׁ עָלֶיהָ בְּגֶד⁸³ אוֹ
17 כּוֹפֶלָה⁸⁴.

(82) להגן על הכתב שלא יעלה עליו אבק משום בזיון (עירובין צח:). (83) אבל אם אין לו בגד, מוטב להפכה על

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום רביעי ט"ו מנחם-אב - ספר אהבה - הלכות תפילין קיט

מתוך מהדורת גושל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

14 פְּרָשִׁיּוֹת בְּאַרְבַּע דְּפִין' עַל קֶלֶף אֶחָד, וְגוּלָּלוּ פָּמִין
15 סִפְר־תּוֹרָה מְסוּפּוֹ לְתַחֲלָתוֹ, וּמִנִּיחוֹ בְּבֵית אֶחָד.⁸

(2) הקדים רבינו לפרש מעשה כתיבת "של ראש" תחילה, וכן לעיל (פרק א, הלכה א) במעשה הנחתן הקדים "של ראש" לתפילה "של יד" אף על פי שבתורה קדמה "של יד" ככתוב (שמות פרק יג, פסוק ט): והיה לך לאות על ירך ולזיכרון בין עיניך, וכן צריך לכתוב קודם פרשיות של יד כמבואר בשולחן ערוך אורח חיים (סימן לב, סעיף א), אלא מפני שקדושת "של ראש" חמורה מ"של יד" כמבואר לקמן (פרק ג, הלכה י"ז) נקטה תחילה. (3) (מנחות דף לד עמוד ב) שנאמר ולטוטפת בין עיניך אמר רבי עקיבא טט בכתיב שתיים, פת באפריקי שתיים. (4) מבואר לקמן (פרק ג, הלכות ב-ג). (5) שנאמר "ולזיכרון בין עיניך" זיכרון אחד אמרתי לך ולא שניים ושלושה זיכרונות, מכאן שאין מניחים את ארבע הפרשיות אלא בעור אחד (מנחות, שם). (6) עמודים. (7) כי אם יגללו מתחילתו לסופו תצא הפרשה האחרונה ראשונה וסדרן מעכב (קריית ספר). גם ארבעת הקלפים שבתפילה של ראש, גוללים מסופם לתחילתם כמבואר בדברי רבינו לקמן פרק ג, הלכה ז, אלא משום שאי אפשר לגללם בגלילה ממש "כעין ספר תורה", שהרי טעונים כיפול, כדי שיניחם בבתיים בעומק כל בית, לפיכך דקדק רבינו לתאר גלילת הפרשיות "כמין ספר תורה" רק ב"של יד" לבד ("מעשה רוקח"). (8) שנאמר: והיה לך לאות על ירך, אות אחת מבחוץ ומבפנים (מנחות, שם). וראוי להעיר שכתובת התפילין היא ביד ימנית, כמו שמבואר במסכת מנחות דף לו עמוד א ואם עבר וכתבן בשמאלו פסולות, שאין דרך כתיבה בכך, כמו שמבואר בשבת דף קג עמוד א ("הגהות מיימוניות").

16 ב. וְצָרִיף לְהַזְהִיר בְּפָרְשִׁיּוֹת, שְׁאֵם עֲשֶׂה הַסְתוּמָּה⁹
17 פְּתוּחָה¹⁰ אוּ הַפְּתוּחָה סְתוּמָּה, פִּסְלֵן. וְשִׁלְשַׁת
18 הַפָּרְשִׁיּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת כֻּלָּן פְּתוּחוֹת, וּפְרָשָׁה אַחֲרוֹנָה,
19 שְׁהִיא יְהִיָּה אִם שְׁמַע', סְתוּמָּה.

(9) פרשה המתחילה באמצע השיטה (השורה) או בסופה.
(10) שתחילתה בתחילת השיטה, וזה מבואר בפרוטרוט לקמן (פרק ח, הלכות א-ב). ומקור הלכה זו (שבת דף קג עמוד ב).

20 ג. וְצָרִיף לְהַזְהִיר בְּמֵלָא וְחֶסֶר, עַד שֶׁיְהִי אַרְבַּעַתָּן
21 פְּתוּבוֹת כְּמוֹ שֶׁהֵן פְּתוּבוֹת בְּסִפְר־תּוֹרָה הַבְּדוּק¹¹; וְ
22 שְׁאֵם כְּתֵב הַחֶסֶר¹² מֵלֵא¹³, פִּסּוּל, עַד שֶׁיִּמְחַק
23 הַיֵּתֶר¹⁴; וְאִם כְּתֵב הַמֵּלָא חֶסֶר, פִּסּוּל וְאֵין לוֹ
24 תִּקְוָה¹⁵. וְאֵלֵּי הֵן הַחֲסִירוֹת וְהַמְּלָאוֹת שֶׁיֵּשׁ בְּאַרְבַּע
25 פָּרְשִׁיּוֹת אֵלֵּי:

(11) מוגה משגיאות. (12) חסר וא"ו או יו"ד. (13) כגון "יביאך" במקום "יבאך". (14) וירחיב האות שלפניה ושל אחריה, כדי שלא יראו כשתי תיבות נפרדות מחמת חלל האות המחוקה ("פרי חדש"). (15) שאי אפשר לתקן ולמלא את החסר, שאז תהיה הכתיבה שלא כסדרה (שהרי הקדים את המאוחר), ואמרו במכילתא פרשת בא: "כתבן שלא כסדרן

שעלה עמהם מאשור", בימי עזרא. (94) לשון יוונית וכתבה (מגילה ט). וביירושלמי (שם, פ"א, ה"ט) הטעונו "ברקו ומצאו שאין התורה יכולה להיתרגם כל צרכה אלא יונית", וחז"ל (מגילה ט): המליצו עליה את הפסוק: יפת אלהים ליפת וישכון באהלי שם (בראשית ט, כז) "יפיותו של יפת (היא לשון יוונית) יהא באהלי שם". ורבינו ב"פירוש המשנה" (מגילה פ"ב, מ"א) יאמר: "ומה שנשתנה לשון יווני משאר הלשונות, לפי שהיה מובן אצלם... והטעם: מפני שהם (החכמים) פירשו התורה בלשון יוון לתלמי המלך, ונתפרסמה אצלם אותה העתקה עד שהיתה אצלם אותה הלשון כמו לשונם, וכאילו היתה אשורית". אבל תפילין ומזוזות אינן נכתבות יוונית, מפני שנאמר בהן: והיו הדברים האלה - בהוייתן יהיו (שם). (95) אותה שפה יוונית שהיו מדברים בה בימי חכמי המשנה (כסף-משנה). (96) מנחות כט, ע"א. (97) שם, ע"ב: "רמי בר תמרי, נפסקה לו רגל הוא"ו של ויהרג ה' כל בכור". אמרו לו: הבא תינוק שאינו חכם (שאם חכם מבין שמחרף הוא לומר "ויהרג" כלפי מעלה וקורא "ויהרג") ואינו טיפש (שהטיפש אינו יודע לקרוא אלא אות שלמה - רש"י שם אם יקרא "ויהרג" - כשר, אם "ויהרג" - פסול". (98) שבת קג, ע"ב. וצורת כתיבת האותיות ודקדוקן, מפורשת בשו"ע אורח סי' לב, וב"טור" אורח סי' ל"ו. (99) מלשון הכתוב (חבקוק ב, ב).

1 כ. עֹר שֶׁהָיָה נָקוּב, לֹא יִכְתֹּב עַל-גִּבִּי הַנֶּקֶב¹⁰⁰. וְכָל
2 נֶקֶב שֶׁהָיָה עֹבֵרֶת עָלָיו אֵינוֹ נָקֵב, וּמִתֵּר לְכָתֹב עָלָיו;
3 לְפִיכָף מִתֵּר לְכָתֹב עַל-גִּבִּי עֹר הָעוֹף שֶׁנִּתְעַבֵּד¹⁰¹.
4 נֶקֶב הָעוֹר אַחֵר שֶׁנִּקְבָּה - אִם נֶקֶב בְּתוֹף הָאוֹת¹⁰²,
5 כְּגוֹן תּוֹף הָ"א אוּ תוֹף מ"ם, וְכֵן בְּשָׂאֵר אוֹתוֹת,
6 בְּשִׁיר¹⁰³. נֶקֶב בִּירָף¹⁰⁴ שֶׁל אוֹת עַד שֶׁנִּפְסְקָה - אִם
7 נִשְׁתַּיֵּר מִמֶּנָּה¹⁰⁵ מֵלֵא אוֹת קְטָנָה¹⁰⁶, כְּשֵׁר; וְהוּא¹⁰⁷,
8 שֶׁלֹּא תִדְמָה לְאוֹת אַחֶרֶת¹⁰⁸; וְאִם לֹא נִשְׁתַּיֵּר מִמֶּנָּה
9 מֵלֵא אוֹת קְטָנָה - פִּסּוּלָה.

(100) שבת קח, ע"א. שנאמר: וכתבתם - כתיבה תמה, שלימה ולא מופסקת, וע"י הנקב האות נפסקת. (101) מפני שנקביו דקים וקטנים (שבת קח.). (102) בקלף החלק שבפנים האות. (103) מנחות כט, ע"א. שהאות עצמה שלמה היא. (104) רגל האות. (105) מהחלק שלמעלה מהנקב. (106) אות יו"ד. (107) ובלבד. (108) שם.

יום רביעי ט"ו מנחם-אב ה'תש"פ

פֶּרֶק שֵׁנִי

(1) דיני התגין שבכתיבת פרשיות התפילין בתוך הבתיים; מעשה הרצועות ודין רצועה שנפסקה.

10 א. בְּצִד פּוֹתֵבִין אֶת הַתְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ²? פּוֹתֵבִין
11 אַרְבַּע פָּרְשִׁיּוֹת עַל אַרְבַּע קְלָפִין³, וְגוּלָּלִין כָּל אֶחָד
12 וְאֶחָד לְבֵדוֹ, וּמִנִּיחִין אוֹתָן בְּאַרְבַּע בָּתִּים, שֶׁהֵן
13 מִחֲבֵרִין⁴ בְּעוֹר אֶחָד⁵. וְשֶׁל יָד, פּוֹתֵבִין אוֹתָן הָאֲרַבַּע

35 זיניין זקופות¹⁹ שיש להם תג, כמו שהן²⁰ בתוכן
36 בספר-תורה²¹. ואלו הן האותיות המתניגות שבארבע
37 פרשיות אלו.

(18 בכתרים. 19 אות זיניין זקופה. 20 התגים.
21 כמבואר לקמן פרק ז, הלכה ח. ומקור התגים לפרשיות
שבתפילין, בסדר תפילין של הגאונים הנקרא "שימוש רבה"
וראה לקמן פרק ז, הלכה ח מה שהבאנו בשם "תשובות
רבינו".

38 ט. פרשה ראשונה יש בה אות אחת בלבד, והיא
39 מ"ם סתומה של מ'מים, עליה שלש זיניין.
40 פרשה שנייה יש לה חמש אותיות, וכל אחת מהן
41 ה"א, ועל כל ה"א מחמשתן ארבע זיניין. והן:
42 ה"א של וינתנה, וה"א ראשונה וה"א אחרונה של
43 הקשה, וה"א של ויהרג, וה"א של ידכה.
44 פרשה שלישית יש בה חמש אותיות, ואלו הן:
45 קו"ף של ויבקרמך, יש עליה שלש זיניין, וקו"ף
46 של וקשרתם יש עליה שלש זיניין, וטי"ת-טי"ת-
47 פ"א של לטטפת, על כל אות משלשתן ארבע
48 זיניין. פרשה רביעית יש בה חמש אותיות: פ"א
49 של ואספת יש עליה שלש זיניין, ותי"ו של
50 ואספת יש עליה זיין אחת, וטי"ת-טי"ת-פ"א של
51 לטטפת, על כל אחת משלשתן ארבע זיניין. כל
52 האותיות המתניגות – שש עשרה. ואם לא עשה
53 התניין, או הוסיף וגרע בהן – לא פסל.

54 י. הלוקח תפילין ממי שאינו ממחה²², צריך
55 לבדקן²³. לקח ממנו מאה קציצות²⁴, בודק מהן
56 שלש קציצות; או שתים של ראש ואחת של יד, או
57 שתים של יד ואחת של ראש²⁵ – אם מצאם פשרים,
58 החזק זה האיש²⁶, והרי כלן פשרים ואין השאר
59 צריך בדיקה²⁷; ואם לקחם צבתיים²⁸ צבתיים, פלן
60 צריכות בדיקה²⁹, שהזקת הצבתיים, מאנשים הרבה
61 לקוחים³⁰.

22 שאינו בקי בכתיבת הפרשיות שבתפילין ועלול לטעות
בין חסרות ליתירות, וכיוצא בזה. 23 פותח את הבתים,
ובודק את הפרשיות לראות אם נכתבו כהלכה (עירובין דף צז
עמוד א) ולכתחילה אין לקנותן אלא מן המומחה שהוא
מנוסה ובקי בדיני מעשה התפילין, כי בזיון הוא לפתוח
הבתים ולבדוק פרשיותיהם וכן יש לחוש שמא יתעצל ולא
יפתחם כלל מפני הטורח, ויניחן בלי בדיקה (מנחות דף מב
עמוד ב וכן בתוספות עירובין דף צז עמוד א). 24 דפוס
התפילין חוץ מרצועותיהן נקראים קציצות, ראה (סוכה דף כו
עמוד ב; גיטין דף נח עמוד א). 25 כי צריך הוא לדעת אם
כותבן היה בקי בשל יד ובשל ראש כאחד. 26 שמכרן
למוכר הזה כי הלכה היא: "שלוש פעמים הרי היא חזקה"
(יבמות דף סד עמוד ב). 27 שהרי כולן נכתבו על ידי איש
אחד, שהרי זה מצאן אצל המוכר קשורות בצמד אחד

ייגנו". וכל זה רק בתפילין ומזוזה. אבל ב"ספר תורה" יש
תקנה להכניס את החסר. ואף על פי שקדושתו חמורה משל
תפילין ומזוזה, כתיבה "כסדרה" אינה מעכבת בו, כי אי
אפשר להזיזה בכל הספר שלא תהא בו טעות, ולא ניתנה
תורה למלאכי השרת ("מעשה רוקח").

1 ד. פרשה ראשונה: קדש לי כל בכור – מלא,
2 'זכור' – מלא, 'בחזק' – חסר, 'הוציא' – מלא,
3 'יצאים' – חסר וא"ו, 'ביאף' – מלא, 'והאמרי' –
4 חסר, 'והיבוס' – מלא, 'לאבתיך' – חסר וא"ו,
5 'העבדה' – חסר, 'מצת' – חסר, 'השביעי' – מלא,
6 'מצות' – מלא, 'שאר' – חסר, 'גבלך' – חסר,
7 'בעבור' – מלא, 'לאות' – מלא, 'ולזכרון' – מלא,
8 'עניך' – מלא, 'תורת' – מלא, 'הוצאך' – חסר
9 'יו"ד, 'החקה' – חסר, 'למועדה' – מלא.

10 ה. פרשה שנייה: ויהיה פי יבאף – חסר יו"ד,
11 'ולאבתיך' – חסר וא"ו, 'חמר' – חסר, 'בכור' –
12 מלא, 'בחזק' – חסר, 'הוציאנו' – מלא, 'ויהרג' –
13 חסר, 'בכור' – מלא, 'מבכר' – חסר, 'ועד בכור' –
14 מלא, 'זבח' – חסר וא"ו, 'וכל בכור' – מלא,
15 'לאות' – מלא, 'ידכה' – כתוב בה"א, 'ולטוטפת'
16 – חסר וא"ו תנינא, 'עניך' – מלא, 'בחזק' – חסר,
17 'הוציאנו' – מלא.

18 ו. פרשה שלישית: שמע – עיין של שמע
19 גדולה, דל"ת של אחד גדולה¹⁶, מאדך – חסר,
20 'לבניך' – מלא, 'בביתך' – בלא יו"ד שנייה,
21 'ויבקרמך' – מלא, 'לאות' – מלא, 'ידך' – חסר,
22 'לטטפת' – חסר שני ואו"ו, 'עניך' – מלא,
23 'מזוזות' – חסר וא"ו ראשונה, 'ביתך' – בלא יו"ד
24 שנייה, 'ובשעריך' – מלא.

(16 רומז לתיבת עד, שישראל מעידים על יחוד ה' ככתוב
(ישעיה פרק מג, פסוק י): אתם עדי נאום ה' (בעל הטורים)).

25 ז. פרשה רביעית: ויהיה אם שמע – חסר, 'מצותי'
26 – בוא"ו אחת, 'יורה' – מלא, 'ומלקוש' – מלא,
27 'ותירשך' – חסר וא"ו, 'והשתחיתם' – מלא,
28 'יבולה' – מלא, 'הטבה' – חסר, 'נתן' – חסר, 'אתם'
29 – חסר, 'לאות' – מלא, 'לטוטפת' – חסר וא"ו
30 שנייה, 'עניכם' – מלא, 'אתם' – חסר, 'בביתך' –
31 בלא יו"ד שנייה, 'ויבקרמך' – מלא, 'מזוזות' – מלא,
32 'ביתך' – בלא יו"ד שנייה, 'ובשעריך' – מלא,
33 'לאבתיכם' – חסר וא"ו¹⁷.

(17 כל זה הוציא רבינו מתוך "הספר הידוע במצרים... ועליו
היו הכול סומכים לפי שהגיהו בן אשר" (מלשון רבינו לקמן
פרק ח, הלכה ד).

34 ח. וצריך להזהר בתניין¹⁸ של אותיות, והן כמו

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום רביעי ט"ו מנחם-אב - ספר אהבה - הלכות תפילין קכא

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

(עירובין, שם). (28) חבילות חבילות נפרדות, צבתים - מלשון: שול תשולו לה מן הצבתים (רות פרק ב, פסוק טז), שפירושו: אלומות. (29) כל חבילה צריכה בדיקה לעצמה ואין האחת ניתרת בבדיקת חברתה. (30) ומי שמכר את אלו לא מכר את אלו ושמא האחד מומחה והשני הדיוט (שם). לפיכך בודק בכל צבת שתיים של יד ואחת של ראש או להיפך ועל ידה נותר כל הצבת.

1 יא. הפותח תפילין בכתב-ידו, או שלקחן מן
2 הממחה³¹ או משאך אדם, וברקן והחזירן לעורן -
3 לעולם אינו צריך לבדקם פעם אחרת, ואפלו לאחר
4 כמה שנים; כל זמן שחפופין שלם, הרי הן ברוכות,
5 ואין חוששין להן שמא נמחקה אות מתוכן או
6 שנקבה. הלל הזקן היה אומר: אלו משל אבי
7 אמא³²!

(31) שאינן צריכות בדיקה. (32) ירושלמי עירובין (פרק ז, הלכה א) ולא בדקתין מעולם. והטעם, כי האוויר שולט בהן ואינן מתעפשות; אבל אם אינו מניחן אלא לפרקים, ויש לחוש שמא נתעפשו, ודאי צריכות בדיקה, שמא ניקבו האותיות או נמחקו. וזמן בדקתן פעמיים בשמיטה (שולחן ערוך אורח חיים סימן ל"ט; וראה מסכת יומא דף יא עמוד א).

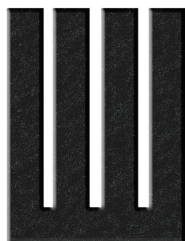
פרק שלישון

(1) סידור פרשיות התפילין בתוך הבתים; מעשה הרצועות ודין רצועה שנפסקה.

8 א. שמונה הלכות יש במעשה התפילין², כלן הלכה
9 למשה מסיני, ולפיכך כלן מעכבות, ואם שנה
10 באחת מהן, פסל. ואלו הן: שיהיו מרובעות, וכן
11 תפירתן³ ברבוע, ואלכסוֹן⁴ ברבוע, עד שיהיה להן
12 ארבע זוויות שוות⁵; ושיהיה בעור של ראש צורת
13 שיי⁶ מימין ומשמאל⁷; ושיתרף הפרשיות
14 במטלית⁸; ושיתרף אותן בשער⁹ מעל המטלית,
15 ואחר-כך מכניסין בבתיהן; ושיהיו תופרין אותן
16 בגידיו¹⁰; ושעושין להן מעברת¹¹ מעור החפוי,
17 שתפגס בה הרצועה, עד שתהא עוברת והולכת
18 בתוך תוכר¹² שלה; ושיהיו הרצועות שחרות¹³;
19 ושיהיה הקשר שלהן¹⁴ קשר ידוע, כצורת דלת¹⁵.

(2) עד כאן ביאר רבינו את שני הדברים המעכבים בכתיבת התפילין, מכאן ואילך הוא מפרש את שמונת הדברים המעכבים בעשיית התפילין וקשירת רצועותיהן, כפי שהזכיר כבר לעיל (פ"א, ה"ג). (3) שגם תפירת הגידים תהיה מרובעת (מגילה כד: ו'תוספות' שם). (4) שיהיה ריבוען מכוון ארכן כרחבן, כדי שיהיה להם אותו אלכסון, שאמרו חז"ל (סוכה ח:). כל אמה בריבוע, אמה ושני חומשים באלכסונה. ולא יהא ארכן יתר על רחבן (שם). (5) שאם יהיה ארכן כרחבן, אז המרחק של זווית האורך יהיה שווה למרחק של זווית הרוחב. כל אלה כלולים בהלכה אחת, ומכאן ואילך מתחילה ההלכה השניה. (6) שעושה קמטים דקים בעור הבתים כדמות שיי"ן (מנחות לה:).

(7) ע"פ סדר תפילין ל'גאונים', הנקרא "שימושא רבה". (8) חתיכת בד. ירושלמי מגילה (פרק א, הלכה ט). ואנו נוהגים לרכון בקלף ('שולחן ערוך' אורח-חיים סי' לב). (9) שבת קח, ע"א. (10) שם. וזוהי ההלכה החמישית. (11) מקום מעבר. (12) כעין כפל בבגד, ויש מפרשים: כעין לולאה, או עניבה, ונוכח במשנה (כלים פרק כ"ה, משנה א): "כל שיש לו תוברות". (13) צבועות צבע שחור. (14) של הרצועות "של ראש" כמו שמבואר בסמוך (הלכה י"ג). ושלוש ההלכות האחרונות הנזכרות כאן, מקורן בתלמוד (מס' מנחות לה:). (15) על-פי "שימושא רבה".

20 ב. כיצד עושים תפילין של ראש? לוקחין עץ מרבע
21 ארכו כרחבו וכגבהו. ואם היה גבהו יותר על רחבו
22 או פחות ממנו אין בקו כלום. ואין מקפידין אלא
23 על ארכו שיהא כרחבו. וחופרין בו שלשה חריצין,
24 כדי שיעשה לו ארבע
25 ראשים, כגון זה ולוקחין
26 עור, ומרטיבין אותו במים
27 ומשימין בו את העץ,
28 ומכניסין את העור בין כל
29 חריץ וחריץ, ומכמשים¹⁶
30 אותו והוא רטב¹⁷ מכאן
31 ומכאן, עד שעושין בו
32 דמות שיי"ן שלשה ראשין מימין המניח
33 תפילין, ודמות שיי"ן שלשה ראשין
34 משמאל המניח¹⁸.

(16) מקמטים אותו בצבת. (17) כשעדיין רטוב. (18) ע"פ "שימושא רבה". ושתי צורות השי"ן הזאת מכוונות נגד שתי הכתיבות שלנו: כתיבת הלוחות, וכתיבת ספר-תורה. כתיבת הלוחות היתה שקועה, שנאמר: "חרות על הלוחות" והיתה מפולשת מעבר לעבר. נמצא שהשי"ן של הלוחות היו לה ארבעה דפנות לשלשה אגידים, וכנגדה שי"ן של ארבעה קמטים שיש בה שלשה אגידים; וכתיבת ספר התורה הרי היא בולטת, ואין בשי"ן שלה אלא שלשה ראשים ('בית יוסף', אורח-חיים סי' לב).

35 ג. ומניחין את העור על העץ עד שייבש. ואחר-כך
36 חולץ העור מעל-גבי האמום¹⁹ של עץ, ונמצא
37 העור, שליש בו ארבעה בתים פנויין. ומכניסין
38 פרושה בכל בית ובית, ומחזירין מקצת העור
39 מלמטה, ותופרין אותו מארבע פנותיו²⁰. ומניחין מן
40 העור שלמטה מקום שתפגס בו הרצועה כמו תוכר,
41 והוא הנקרא מעברת.

(19) דפוס. (20) רוחותיו.

42 ד. וכיצד עושין תפילין של יד? לוקחין עץ מרבע,
43 ארכו כרחבו, ויהיה גבהו פאצפע, או יתר על זה
44 מעט או פחות מעט, ומחפין אותו בעור רטב,
45 ומניחין את העור על האמום עד שייבש, וחולץ את

והיה אם שמוע	שמוע ישראל	והיה כי יביאך	קדש לי כל בבור
-----------------	---------------	------------------	-------------------

- 1 העור, ומניח את ארבע הפרשיות במקום העץ,
- 2 ומחזיר מקצת העור למטה, ותפרו מארבע
- 3 פנותיו, ומניחין מן העור תוך, מקום הרצועות.

- ז. כשהוא גולל הפרשיות³⁰ - בין של ראש, בין של
- יד - גולל אותן מסופן לתחתן³¹, עד שתמצא
- כשתפתח הפרשה, תקרא כל פרשה ופרשה
- מתחתלה עד סופה.

(30) להניחן בבתיחן. (31) כמו שאמרו במזוזה (שם, לא:)
"כורכה כאחד כלפי שמע" (כסף-משנה בשם הרא"ש).

- ח. וכשמניסין את הפרשיות בבתים שלהם, פורקין
- אותן במטלית, ועל המטלית שער³², ואחר-כך
- מניסין אותן בבתיחן. וישער זה צריך להיות שער
- בהמה או של חיה טהורה, ואפלו מנבלות וטרפות
- שלהן³³. וכבר נהגו כל העם לכרכן בשער זנב³⁴
- העגלים³⁵.

(32) ירושלמי מגילה (פ"א, ה"ט). (33) שבת קח, ע"א.
וראה בבאורנו לעיל פ"א, ה"ו. (34) שהוא ארוך ונאות
לקשריה יותר משיער שאר הגוף. (35) ב"שימושא רבה"
נותן טעם לזה כדי שיזכר בעוון העגל ולא יחטא. וכן יועיל
זה לכפר על חטא העגל (מעשה רוקח).

- ט. כשתפריץ את התפילין, אין תפריץ אלא בגדין
- של בהמה או של חיה טהורה, ואפלו מנבלות
- וטרפות שלהן. לוקחין הגדין שיש בעקב³⁶ הבהמה
- או החיה טהורים, והם לָבָנִים; ואם הם קשים,
- מַרְכִּיזִין אותן באַבְנִים וכיוצא בהן, עד שיעשו
- כפשתן, וטוֹוִין³⁷ אותן ושוזרין³⁸ אותן, ובהן תפריץ
- התפילין ויריעות ספר-תורה³⁹.

(36) כף הרגל. (37) עושים אותם חוטים חוטים.
(38) גודלים. (39) מכות יא, ע"ב. שנאמר: "למען תהיה
תורת ה' בפיך", הוקשה כל התורה לתפילין. וראה לקמן
פ"ט, הלכה י"ג.

- י. כשתפריץ התפילין, תפריץ אותן ברבוע. והלכה
- רווחת⁴⁰, שיהיו בכל צד⁴¹ שלש תפירות, עד שיהיו
- הכל שתים-עשרה תפירות⁴², בין של יד, בין של
- ראש. ואם עשה התפירות עשר⁴³ או ארבע-עשרה⁴⁴,
- עושה. וכל התפירות, יהיה החוט שלהן סובב
- משתי רוחות⁴⁵.

~ נקודות משיחות קודש ~

"בין של יד בין של ראש"

בכל מקום הקדים הרמב"ם תפילין של ראש לשל יד,
מהטעם שהתבאר לעיל (ריש פ"א), אבל בהלכות המדברות
אודות שניהם יחד, פעמים שמקדים של יד לשל ראש.

(עלפי לקו"ש חלק ל"ט עמוד 22 הערה 7)

קדש לי כל בבור	והיה כי יביאך	שמוע ישראל	והיה אם שמוע
מקום הרצועה			

- ה. כיצד סדור הפרשיות בתפלה של ראש? מכניס
- פרשה אחרונה²¹, שהיא 'והיה אם שמוע', בבית
- ראשון, שהוא על ימין המניח; ו'שמוע' סמוכה לה;
- 'והיה כי יביאך' - בבית שלישי, סמוכה ל'שמוע';
- ו'קדש לי בבית רביעי,
- שהוא לשמאל המניח
- תפילין - כדי שיהא
- הקורא שלפניו²², כנגד
- פני המניח, קורא²³ על
- הסדר הזה²⁴, כגון זה
- ואם החליף סדור זה -
- פסולות²⁵.

(21) לסדר כתיבתה בתורה. (22) ובנוסף אחר: "שלפניו".
(23) מימינו לשמאלו. (24) שהוא סדרן הכתוב בתורה
(מנחות לד:) וכן היא דעת רש"י שם. וב'תוספות' שם הביאו
דעת רב האי גאון, וכן שיטתו של רבינו-תם, שסדר הנחתן
הוא: קדש, והיה כי יביאך, והיה אם שמוע, מימין הקורא
לשמאלו. וסימן נתנו לדבר: שתי הווי"ת (והיה כי יביאך,
והיה אם שמוע) סמוכות זו לזו, ושתי השיני"ן של קדש,
שמע, סמוכות לשיני"ן שבעור הבתים, קדש מכאן, ושמע
מכאן, ותפילין העשויות על-פי סדר זה נקראות: "תפילין
דרינו-תם". והואיל ותפילין של אלו (רמב"ם ורש"י)
פסולות לדברי אלו (רב האי ורבינו-תם) ושל אלו פסולות
לדברי אלו, החרד וירא משום ברכה לבטלה, מניח שני
זוגות: אחד כדברי אלו ואחד כדברי אלו, ומניחם על ראשו
בבת אחת, בברכה אחת, שהרי אמרו (עירובין צה:): "מקום
יש בראש להניח שתי תפילין". ויש אומרים: שיניח של
רמב"ם ורש"י ויברך עליהן, ויהיו עליו בשעת קריאת-שמע
ותפילה, ואחר התפילה יניח של 'רבינו-תם' בלא ברכה
ויקרא בהן קריאת-שמע לבד (או"ח סי' לד). ונהגו בארצות
אדום וישמעאל כרבינו ורש"י, וגם שלחו כתב מארץ ישראל,
שנפלה הבימה שעל קבר יחזקאל ונמצאו שם תפילין ישנות
מאד בסידור רבינו ורש"י ז"ל ('הגהות מיימוניות'). וראה
במוספנו "תשובות רבינו". (25) מנחות, שם.

- ו. תפלה של יד, כותבם בארבעה דפין²⁶, בעור אחד
- ארוך כספר-תורה²⁷, על סדורן בתורה²⁸, כגון זה אם
- כתבן על ארבע עורות והכניסן בבית אחד, יצא,
- ואינו צריך לרפקם²⁹.

(26) עמודים. כל פרשה על עמוד מיוחד. (27) הכתוב הרבה
דפים על עור אחד. (28) כסדר כתיבתן בתורה, המוקדם
מוקדם והמאוחר מאוחר. (29) שם.

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום רביעי ט"ו מנחם-אב - ספר אהבה - הלכות תפילין קכג

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

עולה ויורדת בתוך הקשר, כדי שירחיב ויקצר בעת
שירצה לקשר על ידו.

57) הוא מקום מעבר הרצועה המפורש לעיל ה"א.
58) כמ"ם סתומה (מעשה רוקח). 59) חולין ס, ע"א.
60) וכן אמרו (מנחות לה): "וראית את אחורי (שמות לג,
כג) - מלמד שהראה לו הקב"ה למשה קשר של תפילין"
כדי ללמדו מעשה הקשר, שאי אפשר להודיעו אלא בראיית
העין ("האשכול", הלכות תפילין). וב'בית יוסף' או"ח סי'
לב הודיע צורתו. 61) שבראש הרצועה אצל הקשר שבו
עוברת הרצועה, עושה קשר קטן בצורת יו"ד, כדי להשלים
אותיות של "שד"י" - עם השי"ן שבבית של ראש, וקשר
של דל"ת שברצועה של ראש (מלשון ה'טור' או"ח סי' לב).
והקשרים: דל"ת, יו"ד - נזכרים בתלמוד (שבת סב).

יד. הרצועות של תפילין - בין של ראש, בין של יד
- פניהם החיצונים שחורים, וזו הלכה למשה
מסיני⁶². אבל אחורי הרצועות, הואיל ומכפנים הן -
אם היו ירקות או לבנות, כשרות; אדמות לא יעשה,
שלא תהפך הרצועה וגנאי הוא לז⁶³; ולא יהיה
אחורי הרצועה לעולם, אלא פניו הקציצה⁶⁴; אם
ירקה - ירקין, ואם לבנה - לבנים. ונוי הוא לתפילין,
שהיו כלן שחרות, הקציצה והרצועה כלה⁶⁵.

62) מנחות לה, ע"א. 63) שיאמרו גרדן הוא, ומדמם חטטיו
נצבעו והאדימו (שם, וברש"י). 64) כצבע הבית עצמו.
65) גם הצד הפנימי שברצועה, ולא נוהגים כן (בית יוסף'
או"ח סי' לג).

טו. העור שמחפין בו התפילין⁶⁶ ושעושים ממנו
הרצועות הוא עור של בהמה או חיה או עוף
הטהורים⁶⁷, ואפלו נבלות וטרפות⁶⁸ שלהן. ואם
עשה מעור טמאים, או שחפה תפילין בזהב -
פסולות⁶⁹. ועור הרצועה צריך עבוד לשמה⁷⁰. אבל
בעור שמחפין בו, אינו צריך עבוד כלל; אפלו
עשהו מצה⁷¹, פשר; ומקומות הרבה נהגו לעשות
אותן בעור מצה⁷².

66) זה עור הבתים שפרשיות התפילין מחופות (מכוסות)
בו. 67) עור החיפוי - מקורו (מנחות מב:). עור הרצועות
- מקורו (שבת כח:). 68) מבואר לעיל פ"א ה"ב, בבאורנו
שם. 69) שנאמר בתפילין "למען תהיה תורת ה' בפיך",
דרשו חז"ל (שבת קח:): "מדבר המותר בפיך", וגם זהב
אינו דבר הנאכל. 70) שבשעה שחולחו (ראה לעיל פ"א,
ה) יאמר: הריני מעבד עור זה לשם תפילין. 71) שלא
עובד במלח ובקמח, כמצה זו שאינה מתוקנת בשם תבלין.
(ראה שבת עט:). 72) מפני שכל שאינו מעובד הוא חזק
יותר. ומעלה היא לעור הבתים. וכיון שאינו צריך עיבוד
כלל, אין לומר בו שצריך להיות מעובד לשמן (בית יוסף'
או"ח סי' לב). ויש אומרים: שטוב והגון לעשות עור הבתים
מעור השליל (עובר הנמצא במעי אמו) מפני שלא נעבדה
בו עבירה, וגם נוח לעשות בו קמטי השי"ן לרוב רכותו
(הגהות מיימוניות).

40) מקובלת בישראל. 41) מצדי הבתים. 42) שעושה
ארבעה נקבים בכל צד משולי הבתים, ובהם הוא מעביר את
תפירת הגידים, נמצא שלש תפירות לכל צד, שהן שתיים-
עשרה בין כולן - כנגד שנים-עשר שבטי ישראל.
43) כשתסיר מלכות וכהונה (שאבדו בעונותינו) שהן יהודה
ולוי, ישארו עשרה שבטים. 44) כשתוסיף מנשה ואפרים,
שנאמר עליהם (בראשית מח, ה): אפרים ומנשה כראובן
ושמעון יהיו לי, יהיו ארבעה עשר שבטים ("שמושא
רבה"). 45) משני צדי שולי הבתים, פנים ואחור, שתי
תפירות יוצאות מכל נקב שבנקבי השולים, אחת לצד עליון
ואחת לצד התחתון.

יא. וצריך שניציע החרין⁴⁶ של תפילין של ראש עד
מקום התפר⁴⁷. ואם היה החרין נפרד⁴⁸, כדי שיהיו
ארבעה ראשין נראין לכל, ואף-על-פי שאין החרין
מגיע למקום התפר - כשרות. ואם אין חריץ נפרד -
פסולות⁴⁹. וצריך להעביר בתוך כל חריץ וחרין
על-גבי העור חוט או משיחה⁵⁰, להבדיל בין בית
לבית. ומנהג פשוט, להעביר גיד מגידי התפירה
בכל חריץ וחרין משלשתן.

46) שבין בית לבית. 47) למטה, הוא בית מושב התפילין
הנקרא בלשון התלמוד: "תיתורא" (מנחות לה. וברש"י
שם). 48) שהוא רק למעלה. 49) מנחות לד, ע"ב.
50) חבל דק, ונזכר במשנה (כלים, פ"כא, מ"ג).

יב. וכיצד עושין הרצועות? לוקחין רצועה של
עור, רחבה בארץ השעורה⁵¹; ואם היה רחבה מזו
השעור, כשרה. וארץ רצועה של ראש - כדי
שתקיף את הראש, ויקשר ממנה הקשר⁵², ותמתח
שתי הרצועות מכאן ומכאן, עד שניגיעו לטבור או
למעלה ממנו מעט⁵³. וארץ רצועה של יד - כדי
שתקיף את הזרוע, ויקשר ממנה הקשר⁵⁴, ותמתח
רצועה אחת על אצבע אמצעית, ויכרך ממנה על
אצבעו שלש⁵⁵ פריכות וקשר⁵⁶. ואם היו הרצועות
ארכות יתר על שעורים האלו - כשרות.

51) הרי"ף הל' תפילין, ע"פ מדרש תנחומא סוף פרשת
"בא". 52) כמפורש בסמוך ה"ג. 53) וב'שמושא רבה'
כתוב: של ימין עד הטבור, ושל צד שמאל עד החזה, וכן
ב'טור' או"ח סי' כז. 54) מסביב לקבורת כמבואר לקמן
(ד, ב). ונוהגים לכוון על הזרוע שש או שבע כריכות
(שו"ע או"ח סי' כז). 55) על-פי סוגיית התלמוד (מנחות
לה: ושם נאמר באורך רצועה של יד "ומתלית לה", ומפרש
רבינו שקושר סביב אצבעו שלש פעמים, מתלית - לשון
"שלש" בארמית. 56) לחזק כריכות הרצועה שלא תתפרד.

יג. ומכנים רצועה של ראש בתור⁵⁷ שלה, ומקיף
במדת ראשו, וקושר קשר מרבע⁵⁸ כמין דל"ת.
וקשר זה צריך כל תלמיד-חכם ללמדו⁵⁹. ואי אפשר
להודיע צורתו בכתב, אלא בראיית העין⁶⁰. וכן בשל
יד קושר קשר כמין יו"ד⁶¹, ותהיה הרצועה של יד

הבתים. (86) התפירה החיצונה עם התפירה הפנימית שכנגדה, שכל תפירה מ"ב התפירות היא סובבת משתי רוחות פנים ואחור, כמבואר לעיל ה"י. (87) מנחות לה, ע"א. (88) שיש לחוש שייקראו לגמרי מרוב יושנן. (89) שעורם חזק ולא ייקרע יותר. (90) עור הבתים, שהם מרובעים כטבלא. (91) מנחות, שם. ע"פ גירסת הרי"ף, וגירסת התלמוד שלפנינו היא, שבהדשות יש לפסול יותר מבישנות, אבל רבינו נמשך אחרי הרי"ף ה' תפילין, שלפי גירסתו יש להכשיר בחדשות יותר מבישנות.

21 יט. רצועה ששפסקה, אין קושרין אותה⁹² ואין
22 תופרין אותה, אלא מוציאה וגונזה ועושים אחרת⁹³.
23 ושינוי הרצועה⁹⁴ פסולין, עד שיהא ארפה ורחבה
24 בפשעור או יתר עליו⁹⁵. ולעולם יזהר להיות פגיו
25 הרצועה⁹⁶ למעלה, בעת שקושרין⁹⁷ אותן על ידו ועל
26 ראשו.

(92) מנחות לה, ע"ב. שנאמר וקשרתם, קשירה תמה, רצועה שלימה ולא קשורה. (93) וכן דעת הגאונים הובאה ברא"ש ה' תפילין. ולדעת הרא"ש ושאר פוסקים אין התפירה והקשירה פוסלות אלא בחלק הרצועה המקיף את הראש, וכן ב"ש יד" באותו החלק המקיף את הזרוע והאצבע האמצעית. אבל בעודף הרצועה התלויה מלפניו לנוי, וכן בעודף הרצועה של יד מה שחוץ לאצבע האמצעית - אין הקשירה והתפירה פוסלות (ראה 'טור' או"ח סי' לג, וב"בית יוסף' שם). (94) כגון שנפסקה הרצועה של ראש אחרי העיגול המקיף את הראש, ולא נשאר ממנה כדי שיעור האמור לעיל ה"ב. (95) ואפשר שקשירה ותפירה כשורת בהן, כמבואר לעיל. (96) הצד העליון שברצועה שהוא חלק וצבוע שחור, כמאמרם (מנחות לה:): "ונוייהן לבר". ומצינו לחז"ל (מועד קטן כה). שסיפרו בחסידותו של רב הונא, שפעם אחת נהפכה לו רצועה של תפילין (השחור בפנים, רש"י) וישב עליה בצום ארבעים יום. (97) יש מדקדקים בדברי רבינו שאין הקפידא נאמרת אלא בשעת ההנחה בלבד, אבל אם נהפכה לו הרצועה אחרי ההנחה אין חוששים לה. ואין זה מוכח, שכל שמניחה כתיקונה אינה עשויה להתפרק מעצמה, אבל ודאי אם נהפכה - עליו לתקנה כראוי ('בית יוסף', או"ח סי' כז).

פרק רביעי

(1) מקום הנחת תפילין; סדר ברכתן; זמן הנחתן; מי הם הפטורים מהנחתן.

27 א. היכן מניחין תפילין של ראש? מניחין אותן על
28 הקדקד, שהוא סוף השער שפגג הפנים, והוא
29 המקום שמוחו של תינוק רופס² בו. וצריך לכוון
30 אותם באמצע, פדי שיהיו בין העינים³, ויהיה
31 הקשר⁴ בגבה הערף⁵, שהוא סוף הגלגלת.

(2) כך, כשהוא קטן בן שנה (מנחות לו. וברש"י). (3) שלא יהיו בצדי הראש, אלא מכוונות באמצעו כנגד המקום שבין העינים, לקיים מה שנאמר: "והיו לטוטפות בין עיניך" (שם, לז:). (4) של רצועות הראש העשוי כמין דל"ת, כמו

1 טז. אין עושין תפילין, אלא ישראל, שעשיתן
2 ככתיבתן⁷³, מפני השי"ן שעושין בעור⁷⁴, כמו
3 שאמרנו⁷⁵. לפיכך אם חפץ הכותי או תפרן, פסולות.
4 והוא הדין לכל הפסול⁷⁶ לכתבן, שלא יעשה אותן.

(73) שדין עשייתן כדין כתיבתן. וכתיבתן אינה אלא ע"י ישראל כמבואר לעיל פ"א, ה"ג. (74) שעשייתה היא כתיבתה. וכתיבת השי"ן שהיא חלק מהשם "שדי" פסולה ע"י גוי (ראה שבת כח:), וכיון שיש בעשייתן דבר הראוי להפסל ע"י גוי, אין לחלק בין עשיה לעשיה ('בית יוסף' או"ח סי' לט). (75) לעיל ה"ב. (76) כגון ישראל מומר או קטן, וכל אלה המנויים לעיל פ"א, הלכה י"ג. ובנוגע להשחרת הרצועות, יש להסתפק אם יכול גוי להשחיתן כשם שכשר לשאר תיקון העור, או אולי כיון שהלכה למשה מסיני היא שיהיו שחורות, צריכה ההשחרה להיות "לשמה", וכל דבר שצריך "לשמו" פסול ע"י גוי (לעיל פ"א, ה"א) והמחמיר תבוא עליו ברכה ('הגהות מיימוניות').

5 יז. תפלה של ראש אין עושין אותה של יד⁷⁷, ושל
6 יד עושין אותה של ראש⁷⁸, לפי שאין מוירדין
7 מקדשה חמורה לקדשה קלה⁷⁹. וכן רצועה של
8 תפלה של ראש אין עושין אותה לתפלה של יד⁸⁰.
9 במה דברים אמורים⁸¹? פשלבשן; אבל תפילין של
10 ראש שלא לבשן אדם מעולם - אם רצה להחזירן
11 ליד, מתיר⁸²; וכיצד עושין⁸³? טולה⁸⁴ עליה עור עד
12 שתעשה אחת, וקושרה על ידו.

(77) שאם אין לו תפלה של יד, ויש לו שתיים של ראש - אינו מניח אחת מהן על היד. (78) ועושה לה ארבעה בתים בפנים, וחריצים ניכרים מבחוץ, כמבואר לעיל ה"א (כסף משנה). (79) מנחות לה, ע"ב. ותפלה של ראש קדושה חמורה שיש בה רובה של שדי, שייך בעור הבית, ודל"ת בקשר הרצועה, וב"ש יד" אין בה אלא יו"ד לבד (רש"י, שם). וראה לעיל ה' תפילה פ"א ה"ד, ובביאורנו. (80) מהטעם הנ"ל. (81) שאין עושים תפלה של ראש "של יד". (82) מנחות, שם. שכל עוד שלא לבשן, לא נתקדשו בקדושתן המיוחדת. (83) והלא "של ראש" חריציה ניכריה מבחוץ, ושל יד כולה מבית אחד. (84) מלשון טלאי, שמכסה עליה עור (מנחות שם).

13 יח. תפילין ששפסקו התפירות⁸⁵ שלהן - אם היו שתי
14 התפירות זו בצד זו⁸⁶, או ששפסקו שלש תפירות, אפלו
15 זו שלא כנגד זו, הרי אלו פסולות⁸⁷. במה דברים
16 אמורים? בישנות⁸⁸, אבל בחדשות⁸⁹, כל זמן שפגיו
17 טבל⁹⁰ קומות, פשרות⁹¹. ואלו הן החדשות? כל
18 שאוחזין מקצת העור שנקרע תפרו, ותולין בו התפילין
19 והוא חזק ואינו נכרת - הרי אלו חדשות; ואם אין
20 ראוי לתלות בו, אלא הוא נפסק - הרי אלו ישנות.

(85) המחברות את התיתורא (בית מושב התפילין) עם עור

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום רביעי ט"ו מנחם-אב - ספר אהבה - הלכות תפילין קכה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

יד (מנחות מד.). (21) הקדים רבינו תפלה של ראש לפני תפלה של יד, לרוב קדושתה, כמבואר לעיל (פ"ג, ה"ז). אבל בסדר הנחתן, של יד קודמת לשל ראש, כמבואר בסמוך ה"ה. (22) להניח - בקמ"ץ, כלשון הכתוב (יחזקאל מד, ל): להניח ברכה אל ביתך ('בית יוסף' או"ח סי' כה), וכן פסק בשו"ע שם, שפירושו: שתהיה התפלה נחה בקיום ובקביעות ע"י הקשר, לא תנוד אנה ואנה, ויש חולקים: ומנקדים להניח בפת"ח. (הרב לונזאנו בספרו "מעריך" והר" יוסף שוורץ ועוד), וגדולי הפוסקים הכריעו כדיעה הראשונה. והגאון יעב"ץ יאמר בסידורו שאין לומר בפת"ח, כי זה מורה ענין עזיבה שהוא היפך הנרצה כאן.

ה. בַּמָּה דְּבָרִים אֲמֹרִים²³? פֶּשְׁהֵנִי אַחַת מֵהֵן²⁴, אֲבָל אִם הֵנִי שְׁתִּיחָן, מְבָרֵךְ בְּרָכָה אַחַת וְהִיא "לְהֵנִי תְּפִלִּין", וְקוֹשֵׁר שֶׁל יָד, וְאַחֲרֵיכֶּן מְנִיחַ שֶׁל רֹאשׁ. וְכִשְׁהָא חוֹלֵץ, חוֹלֵץ שֶׁל רֹאשׁ²⁵ וְאַחֲרֵיכֶּן חוֹלֵץ שֶׁל יָד²⁶.

(23) שמברך על של ראש "על מצות תפילין". (24) כגון שאין לו אלא תפלה של ראש בלבד. (25) ואינו מברך עליה, כי הברכה הראשונה עולה לשתיהן (מנחות לו). וכפירוש הר"ף שם). וכן דעת רב האי גאון ורב אחא משבחה (הובאו ברי"ף). וכה יאמר רבינו בתשובתו: "אע"פ ששתי מצוות הן, ואין מעכבות זו את זו, הואיל וענין שתי המצוות ענין אחד הוא, מברך אחת, שענין שתיהן הוא הזכרון, שנאמר: למען תהיה תורת ה' בפיך (תשובות הרמב"ם לפסיא, סימן ח'). וכדעת רבינו מפורש בתוספתא (ברכות פ"ו) וב"זוהר" פרשת פנחס. ברם לדעת רב עמרם גאון ורבינו'תם ('תוספות' מנחות לו.) צריך לברך על של ראש ברכה שניה: "על מצות תפילין", וכדבריהם מפורש במדרש תנחומא פ' בא אות יד. ומנהג בני אשכנז לברך שתי ברכות, אלא שאומרים אחר הברכה השניה: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" כדי להנצל מספק ברכה לבטלה (רמ"א או"ח סי' כה). (26) מנחות לו, ע"א. שנאמר: "והיו לטוטפות בין עיניך" - כל זמן שהן בין עיניך, יהיו שתים. ואם יחלוץ של יד תחלה, תשאר רק התפלה האחת שעל ראשו, בין עיניו.

ו. מִי שֶׁבִּרְךָ "לְהֵנִי תְּפִלִּין" וְקוֹשֵׁר תְּפִלִּין שֶׁל יָד, אֲסוּר לוֹ לְסַפֵּר, וְאֶפְלוּ לְהָשִׁיב שְׁלוֹם לְרֹבּוֹ, עַד שֶׁיִּנָּח שֶׁל רֹאשׁ. וְאִם שָׁח - הָרִי זֶה עֲבָרָה²⁷, וְצָרִיךְ לְבָרֵךְ בְּרָכָה שְׁנִיָּה, "עַל מִצְוַת תְּפִלִּין", וְאַחֲרֵיכֶּן מְנִיחַ שֶׁל רֹאשׁ²⁸.

(27) שהרי הוא גורם לברכה שאינה צריכה, והתורה אמרה: "לא תשא שם ה' אלהיך לשווא". (28) שם: "סח מברך שתיים".

ז. תְּפִלִּין, כָּל זְמַן שֶׁמְנִיחָן מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן, וְאֶפְלוּ חוֹלֵץ וְלֹבֵשׁ בַּמָּה פְּעָמִים בַּיּוֹם²⁹. וְכָל הַמִּצְוֹת כֻּלָּן מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן קֹדֶם לַעֲשׂוֹתָן³⁰; לְפִיכֶּן צָרִיךְ לְבָרֵךְ עַל הַתְּפִלָּה שֶׁל יָד אַחֲרֵי הַנְּחָה עַל הַקְּבִרָה, קֹדֶם לְשִׁירָתָהּ, שֶׁקְשִׁירָתָהּ זֶה הִיא עֲשִׂיתָהּ³¹.

שמבואר לעיל פ"ג ה"ג. (5) שהוא מול הפנים, ולא למטה בצואר (שם, לה:).

ב. וְשֶׁל יָד, קוֹשֵׁר אוֹתָהּ עַל שְׁמָאלוֹ⁶, עַל הַקְּבִירָה⁷, וְהִיא הַבֶּשֶׂר הַתּוֹפֵחַ⁸ שְׁבִמְרָפֶק, שְׁבִין פָּרָק הַכֶּתֶף וּבִין פָּרָק הַזְרֹעַ; שְׁנִמְצָא, כִּשְׁהוּא מְדַבֵּק מְרָפֶקוֹ לְעֻלְעִיו, תִּהְיֶה תְּפִלָּה כְּנֶגֶד לְבֹ, וְנִמְצָא מְקוֹם: "וְהִיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה עַל לְבָבְךָ"⁹.

(6) מנחות לו, ע"א. שנאמר: "וקשרתם... וכתבתם" מה כתיבה בימין (שורב בני אדם כותבים בימין), אף קשירה בימין, ומשקושר בימין, מכלל שהנחת התפילין בשמאלו (כי אם יניחה על ימינו, שוב אינו יכול לקשרה בימין, רש"י שם). (7) לשון קבוצת בשר ('תוספות' שם). (8) מנופח ועולה. (9) שם, לו, ע"ב; מדרש תנחומא פרשת "בא" אות יד).

ג. הַמְנִיחַ תְּפִלָּה שֶׁל יָד עַל פְּסִידוֹ¹⁰, או שֶׁל רֹאשׁ עַל מִצְחוֹ¹¹ - הָרִי זֶה דֶּרֶךְ צְדוּקִים¹². הַעוֹשֶׂה תְּפִלָּתוֹ עֲגֻלָּה כְּאֶגוֹז¹³, אֵין בָּהּ מִצְוָה כָּלִיל¹⁴. אֲטֵר¹⁵ מְנִיחַ תְּפִלִּין בִּימִינוֹ, שְׁהוּא שְׁמָאל שְׁלֹו. וְאִם הָיָה שוֹלֵט בְּשְׁתֵּי יָדָיו, מְנִיחַ אוֹתָהּ בְּשְׁמָאלוֹ, שְׁהוּא שְׁמָאל כָּל אָדָם¹⁶. וּמְקוֹם קְשִׁירַת הַתְּפִלִּין¹⁷ וּמְקוֹם הַנְּחָתָהּ¹⁸, מִפִּי הַשְּׁמוּעָה¹⁹ לְמָדוּם.

(10) כף, שהוא מפרש לעצמו "וקשרתם לאות על ירך" - יד ממש, ולא בגובה שביד. (11) והוא מפרש לו "בין עיניך" בין עיניך ממש - על המצח - ולא בגובה שבראש. (12) מגילה כד, ע"ב: "שמבזים מדרש חכמים, והולכים אחר משמע הכתוב לפי דעתם (רש"י, שם). וחז"ל דרשו ב"גזירה-שוה" ש"בין עיניך" האמור בתפילין, פירושו בגובה הראש: "נאמר כאן בין עיניך, ונאמר להלן (דברים יד, א): ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת, מה להלן בגובה שבראש, מקום שעושה קרחה (יש בו שיער), אף כאן בגובה הראש" (מנחות לו:). ולא נאמר "בין עיניך" אלא לומר שתשים את התפילין באמצע הראש מכוון כנגד בין העינים. (13) שאין לו בית מושב, ומחודד מלמטה (רש"י). (14) כי מצוותן שיהיו מרובעות, כמו שמבואר לעיל פ"ג, ה"א. (15) מי שימינו רפויה ועושה מלאכתו בשמאלו ('נמוקי יוסף'), ונזכר ב"שופטים" (ג, טו): איש אטר יד ימינו. (16) מנחות לו, ע"א. (17) על היד. (18) על הראש. (19) מתורה שבעל-פה שקיבל משה מסיני (כי גם ה"גזירה-שוה" הנזכרת בביאורנו לעיל ה"ב, ניתנה למשה מסיני, ראה הלכות שופר פ"א ה"א, ובכסף-משנה שם).

ד. תְּפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ אֵינָה מְעַכֶּבֶת שֶׁל יָד²⁰, וְשֶׁל יָד אֵינָה מְעַכֶּבֶת שֶׁל רֹאשׁ²¹, מִפְּנֵי שֶׁהֵן שְׁתֵּי מִצְוֹת, זֶה לַעֲצֻמָּה וְזֶה לַעֲצֻמָּה. וְכִיצַד מְבָרְכִין? עַל שֶׁל רֹאשׁ מְבָרֵךְ: "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצֻוְּנוּ עַל מִצְוֹת תְּפִלִּין"; וְעַל שֶׁל יָד מְבָרֵךְ: "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצֻוְּנוּ לְהֵנִיחַ²² תְּפִלִּין".

(20) שאפילו אם אין לו תפלה "של ראש", יכול להניח על ידו תפלה "של יד" ויקיים על-כל-פנים מצות תפלה "של

ובינים (מנחות לו: וברש"י שם). וכן ימים טובים נקראים אות, שהרי אסורים בעשיית מלאכה, ומצויינים במצוות. ויש אומרים: שאות הנאמרת אצל "שבתותי תשמרו" מכוננת גם לימים טובים, שכן "שבתותי" שתיים במשמע: אחד שבת, ואחד יום-טוב ('קריית ספר'). ולענין הנחת תפילין בחול-המועד נחלקו הפוסקים, יש אומרים ('הלכות גדולות', ו'ספר העתים' בשם גאון, והרשב"א) שאין מניחים בהם תפילין, שהרי יש להם "אות": איסור חמץ בחול-המועד פסח, וסוכה ולולב בחול-המועד סוכות. אבל דעת רבינו (הל' יום-טוב פ"ז, ה"ג) שמניחים בהם תפילין. ראה כסף-משנה כאן. (וב'שליטי הגיבורים' - להל' תפילין להר"ף - כתוב: "וכן מצאתי באיזה ספרי הרמב"ם ז"ל ישנים, שכתוב בהם בהלכות תפילין: ובחול-המועד מניח בלא ברכה"), וכן דעת בעל 'התרומה' והרא"ש. ומקורם מדברי הירושלמי (מועד קטן פ"ג, ה"ד). ולדעתם עיקר ה'אות' ביום-טוב הוא איסור עשיית מלאכה, וחול-המועד מתוך שיותר במלאכה מן התורה, אין בו אות. ובארץ ישראל המנהג שלא להניח תפילין בחול-המועד, כי מצאו ב'זוהר חדש' על הפסוק "לריח שמניך טובים" (שה"ש א, ג): שאסור להניח בחול-המועד, "ומי יערב לבו לגשת לעבור בקום ועשה על דברי רבי שמעון בן יוחאי המפליג מאד באיסור הנחתן" ('בית יוסף', אור"ח סי' לא). (45) ברכות ט, ע"ב. כאן מדובר בחבירו שאינו רגיל עמו ביותר, כי אם רגיל עמו הרבה, אפילו בריחוק יותר מארבע אמות יכירוהו (ירושלמי בר' א, ב).

יא. מי שהניח תפילין קדם שתשקע החמה, וחסכה עליו - אפלו הן עליו כל הלילה, מתר⁴⁶; ואין מורין דבר זה לרבים, אלא מלמדין את הפל, שלא יניחו תפילין⁴⁷ עליהן בלילה, אלא יחלצו אותן משתשקע החמה⁴⁸. וכל המניח תפילין לכתחלה אחר שתשקע החמה, עובר בלאו, שנאמר: "ושמרת⁴⁹ את החקה הזאת וגו' מנמים ימיהם".

(46) להשאיר מונחות על ראשו. (47) שלא שאיר מונחות. (48) מנחות לו, ע"ב. שם ישכח וישן בהן ואסור, כמבואר בסמוך ה"טו. (49) תשמור להניח התפילין רק ביום ולא בלילה, וכל מקום שנאמר "השמר", הרי זה לא-תעשה (מנחות, שם). אבל אינו לוקה על לאו זה, לפי שכל המתכוין לעשות מצוה אע"פ שעבר על לאו - אינו לוקה, וכן אין זה כשאר לאוין, שהרי אם היו עליו מבעוד יום, מותר להניחן עליו בלילה. ולפיכך לא מנה רבינו לאו זה במנין המצוות (רדב"ז ח"ב, לשונות הרמב"ם, צ"ה).

יב. היה בא בדרך ותפילין בראשו, ושקעה עליו החמה⁵⁰ וקדש⁵¹ היום⁵² - מניח ידו עליהן⁵³ עד שהוא מגיע לביתו וחולץ⁵⁴. היה יושב בבית המדרש⁵⁵ ותפילין בראשו, וקדש עליו היום⁵⁶ - מניח ידו עליהן עד שמגיע לביתו וחולץ. ואם יש בית סמוך לחומה שמשתמרים בו, מניחן שם⁵⁷. ואם לא חלץ תפיליו משתשקע החמה, מפני שלא היה לו מקום לשמרו, ונמצאו עליו כדי לשמרו - מתר⁵⁸.

(29) סוכה מו, ע"א. (30) מנחות לה, ע"ב. (31) שנאמר: "וקשרתם לאות על ירך". וכן לא יברך לפני הנחתן, כי הברכה צריכה להיות סמוכה ותכופה לעשיית המצוה (כסף-משנה).

ח. כשחולץ אדם תפיליו להצניעו בכלי³², לא יניח של יד מלמטה ושל ראש מלמעלה³³, מפני שבשעה שהוא רוצה ללבושן יפגע בשל ראש תחלה, ונמצא שמניחה³⁴ ומוציא של יד, לפי שאין לובשין של ראש קדם של יד³⁵; ואסור לאדם להניח מצוה, ולעבר ממנה למצוה אחרת³⁶, אלא מצוה שתבוא לידו של אדם בתחלה, בה הוא מתעסק; לפיכך צריך להניח של יד למעלה, כדי שיפגע בה תחלה וילבש על הסדר³⁷.

(32) בתיקן. (33) מדובר בתיק צר, כי אם התיק רחב אפשר להניח "של יד" בצד התיק השמאלי, ו"של ראש" בצד הימין כמנהגנו היום. (34) עזובה מידו ומניחה. (35) שנאמר: "וקשרתם לאות על ירך, ואח"כ והיו לטוטפות בין עיניך" (מנחות לו:). (36) יומא לג, ע"א. ובמכילתא פ' בא דרשוה חז"ל מהפסוק: ושמרתם את המצות (שמות יב, יז) אל תקרא את המצות, אלא את המצוות, כדרך שאין מחמיצים את המצה, כך אין מחמיצים את המצוה, אלא אם באה מצוה לידך, עשה אותה מיד". (37) שם, לג, ע"ב: "עבורי דרעא אוטוטפתא אסור", וכפירוש רב האי גאון, הובא ב'תוספות' שם.

ט. פלי שהכינו³⁸ להניח בו תפילין, והניחם בו, נתקדש, ואסור להשתמש בו בדברי הל³⁹; הכינו ולא הניח בו, או שהניח בו עראי⁴⁰ ולא הכינו - לא נתקדש, והרי הוא חל כמו שהיה. ואסור לתלות את התפילין - בין ברוצפה, בין בתפלה עצמה⁴¹; אבל תולה הוא את הפיס שהתפילין מנחין בו.

(38) יחדו לכך. (39) סנהדרין מח, ע"ב. (40) דרך מקרה. (41) משום גנאי ובזיון (ברכות כד:). אבל בשעת הנחת תפלה של ראש שמחזיק הרצועה ביד, והתפלה תלויה באויר, וכן הוא מניחה על ראשו - אין איסור, כי זה צורך הנחתן ואין בוה משום בזיון (ט"ז אור"ח, סי' מ).

י. זמן הנחת התפילין ביום ולא בלילה, שנאמר: "מנמים ימיהם"⁴² - 'חקה' זו היא מצות תפילין⁴³. וכן שבתות וימים טובים אינן זמן תפילין, שנאמר: "והיה לאות", ושבתות וימים טובים הן עצמן אות⁴⁴. ומאימתי זמן הנחתן? משיראה את חבירו ברחוק ארבע אמות ויכירהו⁴⁵, עד שתשקע החמה.

(42) ימים, ולא לילות (מנחות לו:). (43) האמורה בפסוק הקודם: "והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך" וגו' כדעת רבי יוסי הגלילי (מנחות לו:), בניגוד לדעת רבי עקיבא, האומר שם: לא נאמרה חוקה זו אלא לענין פסח בלבד. (44) בין הקדוש-ברוך-הוא לישראל, כמו שכתוב (שמות לא, יג): את שבתותי תשמורו, כי אות היא ביני

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום רביעי ט"ו מנחם-אב - ספר אהבה - הלכות תפילין קכו

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

- 50) והרי לילה אינו זמן תפילין, וחייב לחלצן. (51) או קדש (מעשה רוקח'). (52) השבת, וגם שבת אינה זמן תפילין. (53) מכסה אותן בידו כדי שלא יראוהו אחרים וילמדו ממנו (נמוקי יוסף). (54) ואינו חולצן בדרך משום חשש שמא יפלו מידו. ובלייל שבת מוכרח הוא להעבירן כשהן על ראשו, שאסור להעביר חפץ בשבת ארבע אמות ברשות הרבים, והתירו לו להכניסן לעיר דרך מלבוש, משום בזיון התפילין (ביצה טו). (55) שמחוץ לעיר ואינו משתמר. (56) ואם יניחן בבית המדרש - יאבדו. (57) ואינו מוליכין לביתו. (שם). (58) ומורים כן לכתחילה. (מנחות לו:) וכגירסת הרי"ף שם. ולגירסת הש"ס שלפנינו, נאמר שאפילו להניחן לכתחילה על ראשו - מותר, כדי לשמרן.
- 1 יג. כל הפטור מקריאת שמע⁵⁹, פטור מתפילין⁶⁰.
2 קטן שיודע לשמר תפילין⁶¹ - אביו לוקח לו תפילין,
3 כדי לחנכו במצות⁶². חולי מעים, וכל מי שלא יכול
4 לשמר את נקביו אלא בצער, פטור מן התפילין⁶³.
5 וכל הסמאים בלן, חיבין⁶⁴ בתפילין פטהורים.
6 מצטער, ומי שאין דעתו מלישבת ונכונה עליו, פטור
7 מן התפילין; שהמניח תפילין, אסור לו להסיח דעתו
8 מהן⁶⁵. כהנים בשעת העבודה⁶⁶, והלוויים בשעה
9 שאומרים השיר על הדוכן⁶⁷, וישדאל בשעה
10 שעומדים במקדש⁶⁸, פטורין מן התפילה ומן
11 התפילין⁶⁹.
- 59) כגון נשים ועבדים, וכל אלה המנויים לעיל הל' ק"ש פ"ד. (60) ברכות יז, ע"ב. (61) שלא יכנס בהן לבית הכסא וכדומה. (62) סוכה מב, ע"א. (63) מפני שתפילין צריכין גוף נקי, ואילו אינם יכולים להזהר בזה (חולין קי. וראה ב'תוספות' כתובות קד). (64) סוכה כו, ע"ב. ואפילו מצורע שטומאתו חמורה חייב בתפילין, כמבואר במועד קטן טו. ('אור שמח'). (65) ואלה אי אפשר להם להזהר מהיסח הדעת. ובירושלמי (ברכות פ"ב, ה"ג) אמרו: "רבי ינאי היה לובשן שלשה ימים אחר חלי" כי עד אז לא שב כחו אליו, ולא יכול היה לכין מלהסיח דעתו מהן (פירוש החרדים, שם). (66) בבית המקדש. (67) כמין איצטבא, והיו בה שלש מדרגות, ועליהן עמדו הלוויים כששרו על הקרבן (ערכין פ"ב, מ"ו. וראה הלכות בית הבחירה פ"ו, ה"ב). (68) על כל משמר ומשמר היה מעמד של ישראל בירושלים שבאו לעמוד בעזרה בשעת הקרבת התמיד, והם שלוחי ישראל לעמוד על קרבנם, ככתוב: "תשמרו להקריב לי במועד" שתהא שמירתכם עליו בשעת הקרבתו, וראה בבאורנו לעיל הל' תפילה פ"א, ה"כא. (69) זבחים יט, ע"א. כי העוסק במצוה פטור מן המצוה (רש"י, שם). ושם מבואר, שכל אלה אם רצו להניח תפילין הרשות בידם, חוץ מתפלה של יד שהנחתה אסורה ככהנים בשעת עבודתם משום חציצה, וכמבואר בהל' כלי המקדש (פ"י, ה"ו).
- 12 יד. חיב אדם למשמש⁷⁰ בתפילין כל זמן שהם עליו,
13 שלא יסיח דעתו מהם אפילו רגע אחד, שקדשתן
14 גדולה מקדשת הציץ⁷¹; שהציץ אין בו אלא שם
- 70) מנחות לו, ע"ב. לראות אם לא נשמטו ממקום הנחתן. וכשיאמר "וקשרתם לאות על ירך" - ממשמש בשל יד. "והיו לטוטפות בין עיניך" - ממשמש בשל ראש (אור"ח סי' כח, ס"א). (71) שבראש כהן גדול שאסור היה לו להסיח דעתו ממנו, שנאמר: והיה על מצחו תמיד (שמות כח, לח). תמיד - שלא יסיח דעתו ממנו (יומא ז:). (72) שכתוב עליו: "קדש לה'". (ראה סוכה ה.).
- טו. תפילין צריכין גוף נקי, שיזהר שלא תצא ממנו רוח מלמטה כל זמן שהם⁷³ עליו. לפיכך אסור לישן בהם, לא שנת קבע ולא שנת עראי; אלא אם הניח עליהן סודר⁷⁴, ולא היתה עמו אשה⁷⁵, ישן בהם שנת עראי⁷⁶. וכיצד הוא עושה⁷⁷? מניח ראשו בין ברכיו⁷⁸ והוא יושב וישן⁷⁹.
- 73) שבת מט, ע"א. (74) מטפחת, שאז יזכור שתפילין על ראשו, ויזהר בהן (סוכה כו). (75) שאם אשתו עמו, חוששים שמא יבוא לידי הרגל דבר, והרי זה בזיון לתפילין. (76) כי לזמן מועט, אין חוששין ליציאת רוח מלמטה. (77) שלא ירדם וישן שנת קבע. (78) שאז אינו נרדם שנת קבע (סוכה, שם). (79) ואין לחוש להיסח הדעת, שלא נקרא היסח הדעת אלא דרך שחוק וקלות ראש, אבל כשהוא מתנמנם הוא שכוח הבלי העולם, ואין כאן קלות ראש (רבינו יונה לברכות פ"א).
- טז. היו תפילין צריכין בידו⁸⁰, מתר לישן בהם אפילו שנת קבע⁸¹, ואינו אוכל בהם, אלא אכילת עראי⁸². אבל אם נכנס לסעודה קבע, חולצן⁸³ ומניחין על שלחנו עד שישל דרי⁸⁴, ואחר-כך יניחם, ויברך על מזונו והוא לבוש בהן⁸⁵.
- 80) שהסירן מעליו, וקשרן היטב מסיב לידו, באופן שאין לחוש שמא יפלו ממנו. (81) סוכה, שם. כי מאחר שסילקן מעל ראשו אין קדושתן עליו, ואינם צריכים גוף נקי (מגדול עוז. וכן ב'פרישה' לאורח-חיים סי' מד). (82) ירושלמי (ברכות פרק ב, הלכה ג). (83) שמא ישתכר בסעודה ויתגנה בתפיליו (ברכות כג: וברש"י שם). (84) בסוף הסעודה. (85) שם.
- יז. היה לבוש תפילין והצריך לבית-הפסא⁸⁶, לא יניח התפילין בחוץ⁸⁷ הסמוכין לרשות הרבים ויפנס, שקמא ויטלום עוברי דרכים⁸⁸. כיצד יעשה? אפילו הצריך להשתין מים, חולץ תפיליו ברחוק ארבע אמות⁸⁹, וגולץ בנגדו כמין⁹⁰ ספר-תורה, ואוחזן בימינו⁹¹ בנגד לבו; ויזהר, כדי שלא תהא רצועה יוצאת מתחת ידו טפח⁹²; ונכנס ועושה צרכיו⁹³, וכשיצא, מרחיק ארבע אמות מבית-הפסא ולובשן⁹⁴.
- 86) לעשות בו צרכיו. ובתי-כסאות האמורים בתלמוד, על

לבית-הכסא. אבל בפחות מטפח, בטל הכלי לגבי התפילין ואינו חוצץ בפניהם (ברכות כג.), וכפירוש רב האי גאון, הובא ב'רבינו יונה' שם. 106 כי הואיל ואינו מיוחד להן, אינו בטל להן, וחוצץ. 107 וחושש לחלצן ולהניחן בחורץ שלא יגנבו (שם).

כ. שִׁכַּח וְנִכְנס לְבֵית-הַכֶּסֶּא וְהוּא לְבוּשׁ תְּפִלִּין¹⁰⁸, מְנִיחַ יָדָיו עֲלֵיהֶן עַד שֶׁיִּגְמַר עֲמוּד¹⁰⁹ רִאשׁוֹן, וְיֵצֵא וְחוֹלֵץ, אַחֲרֵיכֶן נִכְנס וְעוֹשֶׂה צְרִיכוֹ; שָׁאֵם יַפְסִיק בְּעֲמוּד רִאשׁוֹן, בֵּין גְּדוּלִּים בֵּין בְּקָטָנִים, יָבוֹא לְיָדֵי חֲלָאִים שֵׁישׁ בֵּהֶן סִפְנָה גְדוּלָּה¹¹⁰.

108 על ראשו, בלתי גלולות בבגדו, וכן בבית-הכסא שבביתו, שאסור בכל ענין להכניסן שם, ושכח ונכנס בהן. 109 קילוח. 110 שם, כה, ע"א: "עמוד החזור מביא את האדם לידי הדרוקן (חולי המצבה את הבטן), סילון (של מי רגלים) החזור - מביא את האדם לידי ירקון" (עור פניו נהפך ירוק).

כא. שִׁכַּח וְשָׁמַשׁ מִטָּתוֹ בְּתַפְלִין, הָרִי זֶה לֹא יֵאָחַז, לֹא בְּרֻעָה וְלֹא בְּקִצְיָה¹¹¹, עַד שֶׁיִּטֵּל יָדָיו וְיִשְׁלַם, מִפְּנֵי שֶׁיְהִי עֶסְקָנִית¹¹².

111 בתי התפילין. 112 ושמה נגעו במקום הטינופת (סוכה כו: וברש"י).

כב. הַנִּכְנס לְבֵית-הַמֶּרְחָץ, מְקוֹם שֶׁבְּגִי-אָדָם עוֹמְדִין לְבוּשִׁין¹¹³, מִתָּר לְהִנִּיחַ תְּפִלִּין¹¹⁴; וּמְקוֹם שֶׁבְּגִי-אָדָם עוֹמְדִין שָׁם, מְקַצֵּתָן עֲרָמִים וּמְקַצֵּתָן לְבוּשִׁין, אֵינוֹ חוֹלֵץ¹¹⁵ תְּפִלּוֹ, וְאֵינוֹ מְנִיחַ שָׁם תְּפִלִּין לְכַתְחִלָּה; וּמְקוֹם שֶׁבְּגִי-אָדָם עוֹמְדִים עֲרָמִים, חוֹלֵץ¹¹⁶ תְּפִלּוֹ, וְאֵין צְרִיף לומר שֶׁאֵינוֹ מְנִיחַ.

113 שבת י, ע"א: "מרחצאות שלהם שלשה חדרים היו להם, פנימי - להזיע ולהשתטף, אמצעי - יורד לתוכו מן המרחץ ולובש חלוקו, חיצון - יוצא לתוכו וגומר לבישתו ונח שם שעה מיגיעת המרחץ" (רש"י שם). 114 אפילו לכתחילה. 115 אינו מחוייב לחלצן. 116 משום שנאמר: והיה מחניך קדוש (דברים כג, טו). כל דבר שיש בו קדושה, אסור להכניסו למקום מזוהם ('קרית ספר').

כג. לֹא יִחַלֵּף אָדָם בְּבֵית-הַקְּבָרוֹת וּתְפִלִּין בְּרִאשׁוֹ¹¹⁷. וְאִפְלוּ בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל מֵת, או בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל קֶבֶר, צְרִיף לְחַלֵּץ תְּפִלּוֹ, עַד שֶׁיִּרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת. וְלֹא יִלְבֹּשׁ אָדָם תְּפִלִּין, עַד שֶׁיִּכְסֶּה עֲרֻתוֹ¹¹⁸ וְיִלְבֹּשׁ בְּגָדָיו. הַנּוֹשֵׂא מִשְׁאוֹי עַל רֹאשׁוֹ, חוֹלֵץ תְּפִלּוֹ שֶׁל רֹאשׁ, עַד שֶׁיִּסֵּר הַמִּשְׁאוֹי¹¹⁹ מֵעַלָּיו; וְאִפְלוּ מְטַפַּחַת אֶסוּר לְהִנִּיחַ עַל הָרֹאשׁ שֵׁישׁ בּוֹ תְּפִלִּין; אֲבָל צוּנָף הוּא מְצַנְפָתוֹ עַל תְּפִלּוֹ¹²⁰.

117 (ברכות יח, ע"א. משום "לועג לרש", שהמתים אינם בכלל מוות, וזה הנראה שם בתפיליו כאילו לועג להן, והכתוב אומר: לועג לרש חרף עושהו (משלי יז, ה). 118 שאסור לעמוד בפני ה' ערום, שנאמר: ולא יראה בך

פני השדה הם (שם, וברש"י). 87 חורי כתלי מחיצות השדה. 88 ובמסכת ברכות (שם) הוסיפו: "ויבוא לידי חשד. ומעשה בתלמיד אחד שהניח תפיליו בחורים הסמוכים לרשות הרבים, ובאת אשה אחת ונטלתו, ובאת לבית המדרש ואמרה: ראו מה נתן לי פלוני בשכרי, כיון ששמע אותו תלמיד כך, עלה לראש הגג ונפל ומת, באותו שעה התקינו שיהא אוהזן בבגדו ובידו ונכנס". 89 מבית-הכסא. 90 וב'טור' (סימן מ"ג) כתוב: "כמור". 91 שלא יפלו מידו. 92 שיש בה קדושה, וגנאי הוא לה שתראה בבית-הכסא. 93 ובברכות שם, אמרו: "בראשונה היו מניחים תפילין בחורין הסמוכין לבית-הכסא (לפנים מן הגדר) ובאים עכברים ונוטלים אותם, התקינו וכו' שיאחזן בידו ונכנס". 94 שם. וכל זה בבית-הכסא שבשדה, שמתירא להניח תפיליו בשדה מפני עוברי דרכים, אבל בבית-הכסא שבביתו לא יכניסן, כיון שיכול להניחן במקום המשתמר ('ספר המצוות').

1 יח. בְּמָה דְּכָרִים אָמּוּרִים⁹⁵? בְּבֵית-הַכֶּסֶּא הַקְּבֹועַ, שְׁאֵין נִיצוּצוֹת נְתוּזוֹת⁹⁶ עָלָיו; אֲבָל בֵּית-הַכֶּסֶּא עֲרִיאִי⁹⁷, לֹא יִכְנס בֵּהֶן פְּשָׁהם גְּדוּלִּים⁹⁸, אֲלֵא חוֹלֵץ אוֹתָן וְנוֹתֵנָן לְחִבְרוֹ לְשִׁמְרָן. וְאֵין מִי-גְּדוּלִּים פְּלִיץ⁹⁹, אֲפִלּוּ בְּבֵית-הַכֶּסֶּא קְבֹועַ, אֲלֵא בִישִׁיבָה; וְאֵם הִיָּה עֶפֶר תְּחוּמָּה¹⁰⁰ - אֲפִלּוּ בְּעֲמִידָה¹⁰¹. הִיָּה בְּמָקוֹם קָשָׁה, יַעֲמֵד בְּמָקוֹם מְדוּרָן¹⁰², כְּדִי שֶׁלֹּא יִנְתָּזוּ נִיצוּצוֹת עָלָיו.

95 שנכנס עמהן לבית-הכסא להשתין מים. 96 שמסתמא עושה שם את צרכיו מיושב. 97 כגון להשתין מים, שאין אדם הולך בשבילים לבית-הכסא, והפעם הזאת נעשה המקום הזה בית-הכסא תחילה (ברכות כג: וברש"י שם) ומסתמא משתין שם מעומד, הואיל ואינו נפנה לגדולים, לפיכך יש שם ניצוצות. 98 משום ניצוצות השתן הניתזים על רגליו, וצריך לקנחן ולשפשפן בידו, כי אסור לאדם לצאת בניצוצות שעל רגליו, והרי אסור לו לשפשפן בידו שהתפילין בה, שמא יגע בהן ובזיון גדול הוא (שם וברש"י). 99 מן הגוף, בלא ניצוצות. 100 רך ומגובב. 101 ברכות מ, ע"א שאז אין ניצוצות, ואפילו בבית-הכסא עראי מותר להשתין בהן (שו"ע, אר"ח סי' מג). 102 משופע, (ברכות שם).

9 יט. הִיָּה לְבוּשׁ בְּתַפְלִין, וְהַצְרָף לְבֵית-הַכֶּסֶּא לְעַת-עָרֵב, וְלֹא נִשְׁאָר מִן הַיּוֹם כְּדִי לְלַבֵּשׁ אַחֵר שִׁינֵּא - לֹא יִכְנס בָּהֶם גְּדוּלִּים כְּבָגְדוֹ, וְאִפְלוּ לְהִשְׁתִּין מִים בְּבֵית-הַכֶּסֶּא קְבֹועַ¹⁰³. אֲלֵא מִצֵּד יַעֲשֶׂה? חוֹלֵץֵן וּמְנִיחֵן כְּכֹלֵן¹⁰⁴, אִם הִיָּה בּוֹ טַפַּח¹⁰⁵, אוּ בְּכָלִי שֶׁאֵינוֹ כְּלָן, אֶף-עַל-פִּי שְׁאֵין בּוֹ טַפַּח¹⁰⁶, וְאִיִּזוּ הַפְּלִי בִּידוֹ וְנִכְנס. וְכֵן אִם הַצְרָף בְּלִילָה¹⁰⁷, מְנִיחֵן בְּכָלִי, וְאִיִּזוּ הַפְּלִי בִּידוֹ וְנִכְנס.

103 שאין שם חשש ניצוצות, חוששים שמא יפנה בהן. 104 תיק המיוחד להן, הואיל ואין סופו ללבשן שנית. 105 בחללו, שאז חשוב הכלי אהל להפסיק בין התפילין

מביא ברייתא המונה עשרה דברי חסידות שרב נהג בהם, וזו אחת מהם.

18 כו. אף-על-פי שמוצותן ללבושן כל היום - בשעת
19 תפלה יותר מן הפלג¹²⁹. אמרו חכמים: כל הקורא
20 קריאת שמע בלא תפלין, פאלו מעיד עדות שקר
21 בעצמו¹³⁰. וכל שאינו מניח¹³¹ תפלין, עובר בשמונה
22 עשה; שהרי בארבע פרשיות צוה על תפלין של
23 ראש ועל תפלין של יד. וכל הרגיל בתפלין, מאריך
24 ימים¹³², שנאמר: "ה' עליהם יחיו"¹³³.

(129) ברכות טו, ע"א: "הרוצה שיקבל עליו עול מלכות שמים שלימה, יפנה ויטול ידי ויניח תפלין ויקרא קריאת שמע ויתפלל". (130) שם. מכיון שהוא קורא: וקשרתם לאות על ירך וגו' ואינו קושר, נמצא שמה שאומר בפיו אינו אמת (רבינו יונה). (131) ניקדנו בכל הפרקים האלה "מניח" שהוראתו "שים", בניגוד ל"מניח" שפירושו - תת מנוחה, אולם בנוסח הברכה (לעיל הלכה ד) ניקדנו "להניח" כהכרעת השולחן ערוך וכמבואר לעיל. (132) מנחות מד, ע"א. (133) שם. "אותם שנושאים עליהם שם ה' בתפלין - יחיו" (רש"י).

יום חמישי ט"ז מנחם-אב ה'תש"פ

פרק חמישי

(1) כיצד כותבים את המזוזה; דיני קביעתה; זמן בדיקתה וההפרש שבין מזוזה יחיד למזוזה רבים.

25 א. כיצד כותבין את המזוזה?² כותבין שתי פרשיות,
26 'שמע', 'והיה אם שמע', על דף אחד, ביריעה אחת.
27 ועושה לה רוח מלמטה ורוח מלמעלה כמו חצי
28 צפרן⁴. ואם כתבה בשנים או בשלושה דפין - כשרה⁵.
29 ובלבד שלא יעשה פזנב⁶, או כמו עגול⁷, או כקפה⁸.
30 ואם עשה פאחת מאלה - פסולה⁹. כתבה שלא על
31 הסדר¹⁰, כגון שהקדים פרשה לפרשה - פסולה¹¹.
32 כתבה בשני עורות - אף-על-פי שתפרן, פסולה¹².
33 ספר-תורה שבלה ותפלין שבלו, אין עושין מהן
34 מזוזה¹³; ולא מן הגלונים¹⁴ של ספר-תורה, אין
35 כותבין עליו מזוזה, לפי שאין מורידין מקדשה
36 חמורה לקדשה קלה.

(2) מיסודי המצוה: "להיות זיכרון לאדם באמונת ה' בכל עת בואו לביתו וצאתו, וכמו שאמרו (מנחות דף לג עמוד ב): "מצוה להניחה בטפח הסמוך לרשות הרבים, כדי שיפגע במזוזה מייד" ("החינוך", מצוה תכ"ג, וראה לשון רבינו לקמן פרק ו, הלכה י"ג). (3) עמוד. (4) (מנחות דף לב עמוד א) "כמלא אטבא דסיפרי" (עץ סדוק הנושך דפי הקונטרס שלא יכפלו) ופירושו הגאונים שזה כחצי ציפורן (רא"ש להלכות מזוזה). ובנוגע לרווח שבצדין, צריך להניח בתחילתה כדי לגלול היקפה אחרי שתיכרך, שמזוזה נכרכת מסופה לתחילתה, כמבואר בסמוך הלכה ו (יורה דעה סימן רפ סעיף ח). אבל בסופה אין צריך להניח כלל,

ערוך דבר ושב מאחריך (דברים כג, טו). והשי"ן של תפלין, קדושת השם עליה. ראה שבת סב. (אדר"ת). (119) שגנאי הוא לתפילין להיות משא עליהן בשעת הנחתן (ב"מ קה:). (120) שאין זה דרך משא אלא דרך מלבוש ואין כאן בזיון. וכהן גדול יוכיח, שאמרו בו: "שערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם מניח תפילין" (זבחים יט:). וראה מה שאמרו חז"ל בדור המלך, שעטרת זהב היתה מונחת על ראשו במקום תפילין בשעת הנחתן (ע"ז מד:).

1 כד. בית שיש בו תפלין או ספר-תורה, אסור
2 לשמש בו מטתו, עד שיוציאם¹²¹ או יניחם בכלי,
3 ויניח הכלי בכלי אחר שאינו כלין¹²²; אבל אם היה
4 הכלי השני מזמן להם - אפלו עשרה כלים, בכלי
5 אחד הן חשובין. ואם הניחן כלי בתוך כלי, מתר
6 להניחן תחת מראשותיו, בין פר לכסת¹²³, שלא
7 כנגד ראשו, כדי לשמרן¹²⁴, ואפלו אשתו עמו
8 במטה.

(121) לחדר אחר אם יש לו. (122) ברכות כה, ע"ב. ויש אומרים שאינו מועיל כלי בתוך כלי, לגבי ספר תורה, אלא צריך לעשות לו מחיצה גבוהה עשרה טפחים (הגהות מיימוניות). וראה לקמן פ"י, ה"ז. (123) כר - זה המצע ששוכב עליו, כמו מזון וכדומה. כסת - היא הכר הקטן שמשים תחת מראשותיו (הערוך). ורבינו בפירוש המשנה (שבת פ"ד, מ"ב) אומר: "שניהם מניחים תחת ראשו, אלא שכסת גדולה יותר". (124) מגנבים, או מעכברים (ברכות כד:).

9 כה. קדשת תפלין, קדשתן גדולה היא, שכל זמן
10 שהתפלין בראשו של אדם ועל זרועו, הוא ענו
11 וירא-שמע, ואינו נמשך בשחוק¹²⁵ ובשיחה
12 בטלה¹²⁶; ואינו מהרהר מחשבות רעות, אלא מפנה
13 לבו בדברי האמת והצדק. לפיכך צריך אדם
14 להשתדל להיותו עליו כל היום¹²⁷, שמוצותו כן
15 היא. אמרו עליו על רב, תלמידו של רבנו הקדוש,
16 שכל ימיו לא ראוהו שהלך ארבע אמות בלא תורה
17 או בלא ציצית או בלא תפלין¹²⁸.

(125) ליצנות. (126) ברכות ל, ע"ב: "אביי ישב לפני רבה, ראהו מתבדח יותר מדאי (ונראה כפורק עול). אמר: "וגילו ברעדה" כתוב! אמר לו: תפלין אני מניח" (והן עדות שממשלת קוני עלי, רש"י שם), הרי שמסגולת התפלין לא להמשך בקלות ראש (אדר"ת). (127) וכן כתוב ב"ספר העיטור" בשם רב עמרם גאון: ושאלתם ממנהג רבנן: כך ראינו גאונים ואבות בית-דין ואלופים הראשונים וכל חכמי הישיבה שאין חולצין התפלין עד "כימי השמים על הארץ" של קריאת-שמע של ערבית (הגהות מיימוניות). ומפני שצריכים גוף נקי, ושלא יסיח דעתו מהן בעודן עליו, ואין כל אדם יכול להזהר בזה, על כן נהגו שלא להניחן אלא בשעת תפילה בלבד ('טור' או"ח, סי' לו). (128) מגילה כח, ע"א. אלא ששם אמרו זה על רבי זירא (כסף-משנה). ובתשובות הגאונים שבסוף ספר "נהרות דמשק" פי' קע"ח

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

7 מִהֵן שְׁלֹשָׁה זִינִי"ן¹⁹. וְאֵלּוּ הֵן: שִׁי"ן עִי"ן שֶׁל שְׁמַע',
8 וְנו"ן דְּנִפְשָׁךְ, וְתַרִי זִינִי"ן שֶׁל מְזוּזָה, וְתַרִי טִיתִי"ן
9 שֶׁל מִטְפֶּת. וּפְרָשָׁה שְׁנֵיהּ יֵשׁ בָּהּ שֵׁשׁ אוֹתִיּוֹת, עַל כָּל
10 אוֹת מִהֵן שְׁלֹשָׁה זִינִי"ן. וְאֵלּוּ הֵן: גִּימָ"ל שֶׁל דִּגְנָה,
11 וְתַרִי זִינִי"ן שֶׁל מְזוּזָה, וְתַרִי טִיתִי"ן שֶׁל מִטְפֶּת,
12 וְצַדִּיק שֶׁל הָאֶרֶץ. וְאִם לֹא עָשָׂה תְּגִין, אוֹ שְׁהוֹסִיף
13 בָּהֶן אוֹ גֵרַע מִהֵן, לֹא פָסַל. וְאִם כָּתְבָהּ שְׁלֹא
14 בְשֵׁרְטוּט²⁰, אוֹ שְׁלֹא דִקְדָּק בְּמֵלֵא וְחָסַר, אוֹ שְׁהוֹסִיף
15 מִבְּפָנִים אֲפֹלוֹ אוֹת אַחַת - הִרִי זֶה פְסוּלָה²¹.

(19) (מנחות דף ל עמוד ב) "שבע אותיות צריכות שלושה זיני"ן ואלו הן: שעטני"ז גי"ן" ופירש רש"י שלושה תגין בכל אחת, בשי"ן בראש רגל השמאלית, וכן בעי"ן בראש הרגל הפנימית וכן כולן. ואותם התגים אחד נוטה לימין ואחד נוטה לשמאל ואחד למעלה. (20) (מנחות דף לב עמוד ב) "כתבה איגרת פסולה" ופירש רש"י: "בלא שירטוט, ולא דקדק בחסירות ויתרות כאגרת בעלמא" (21) גם זה בכלל "כתבה איגרת". ויש מפרשים: שאם חסר פסולה משום שנאמר "וכתבתם" - כתיבה תמה, שלימה ולא חסירה (קריית ספר). ואם מילא במקום חסר, פסולה, על פי הכלל: יתר כנטול דומה, והרי היא כחסרה (מרכבת המשנה; אור שמח).

16 ד. מִנְהֵג פְּשׁוּט, שְׁכּוֹתִבִּים עַל הַמְּזוּזָה מִבְּחוּץ, כְּגֹד
17 הָרוּחַ שֶׁבִּין פְּרָשָׁה לְפְרָשָׁה: שְׁדִי²²; וְאִין בִּזָּה
18 הַפֶּסֶד, לְפִי שֶׁהוּא מִבְּחוּץ. אָבֵל אֵלּוּ שְׁכּוֹתִבִּין
19 מִבְּפָנִים שְׁמוֹת הַמְּלָאכִים, אוֹ שְׁמוֹת קְדוּשִׁים²³, אוֹ
20 פְּסוּק אוֹ חוֹתְמוֹת²⁴ - הִרִי הֵן בְּכֻלָּל מִי שְׁאִין לָהֶם
21 חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא; שְׁאֵלּוּ הַשְּׂפָשִׁים, לֹא דִי לָהֶם
22 שֶׁבִטְלוּ הַמְצוּה, אֲלֵא שֶׁעָשׂוּ מְצוּה גְדוּלָה²⁵, שֶׁהִיא
23 יְחוד הַשֵּׁם שֶׁל הַקְדוּשָׁ-בְּרוּךְ-הוּא וְאֶהְבָּתוֹ וְעִבּוּדוֹ,
24 כְּאֵלּוּ הוּא קָמִיעַ²⁶ שֶׁל הַנִּתְּ עֲצָמָן²⁷, כְּמוֹ שֶׁעָלָה עַל
25 לְבָם הַסֶּכֶל, שֶׁזָּהוּ דְבַר הַמְהִינָה בְּהִבְלִי הָעוֹלָם²⁸.

(22) (הלכות גדולות). וב"זוהר" פרשת דברים דף רסו עמוד א מצריך לכתוב שם "שדי" מבחוץ כנגד תיבת "והיה" שבפנים (כסף משנה). ונהגו לכתוב שם זה יותר משאר שמות, כי שדי נוסריקון שומר דת ישראל (כלבו). (23) אזכרות, שהן שמות ה'. (24) "צורות כמו אותיות משונות ואומרים שהם חותמות למלאכים" (מעדני יום טוב להלכות מזוזה). וכן מצינו ב"היכלות" דף יט: "כשאתה בא ועומד על פתח היכל ה' טול שני חותמות בשתי ידך, אחד של טוטרסויא ה', ואחד של סוריא שר הפנים". (25) מצוות מזוזה. (26) לשון קשר, שקושר אדם פיתקא סביב לגופו לרפואה, או לסגולה אחרת. (27) לשמירת גופם וביתם, ולפיכך הם מוסיפים בה שמות של מלאכים לסגולה. (28) חיי הגוף וצרכיו, הם הבלי העולם הזה. ורבינו בהלכות עבודה זרה (פרק י"א הלכה י"ב) אומר: "הלוחש על המכה וקורא פסוק... והמניח ספר תורה על הקטן בשביל שיששן... הם בכלל הכופרים בתורה, שהם עושים דברי תורה רפואת הגוף ואינם אלא רפואת נפשות, שנאמר: "ויהיו חיים

אלא שייזהר שיהיו האותיות שבסוף השיטות מוקפות גויל (שם). (5) (מנחות דף לא עמוד ב) "מזוזה שכתבה שתיים ושלוש ואחת כשרה" ומפרש רבינו: בין שעשאה בשני דפים או בשלושה, הרי כאילו עשאה על דף אחד (כסף משנה). (6) רחבה מלמעלה וצרה מלמטה, שכותב בשיטה העליונה ארבע תיבות (מלים), ובשנייה שלוש ובשלישית שתיים נמצא שהמזוזה הולכת וצרה כזנב. (7) שהיא כתובה בצורה עגולה. (8) כאוהל, שהוא רחב מלמטה וקצר מלמעלה, שכותב בשיטה הראשונה תיבה אחת, ובשנייה שתיים, ובשלישית שלוש, באופן שהמזוזה הולכת ומתרחבת מלמעלה למטה. (9) (מנחות דף לא עמוד א) אלא שבגירסת הש"ס שלפנינו לא נזכר "עגול", וכנראה שלרבינו הייתה גירסה כזו בש"ס שלפניו (כסף משנה). (10) הכתוב בתורה "שמע, לפני "והיה אם שמוע". (11) מכילתא פרשת בא. (12) ירושלמי מגילה (פרק א, הלכה ט). (13) לפי שקדושתן חמורה מקדושת מזוזה, ואין מורידים מקדושה חמורה לקדושה קלה (מנחות דף לב עמוד א) ומדובר כאן שהייתה פרשת "שמע" כתובה בספר תורה בסוף הדף, ורוצה להוסיף לכתוב למטה פרשת "והיה אם שמוע", שאם לא כן איך אפשר לצרף שתי פרשיות שבספר תורה לעשותן מזוזה והלא רחוקות זו מזו, ואסור לכתוב מזוזה על שני עורות (ש"ך יורה דעה סימן ר"צ). (14) הקלפים החלקים מסביב לכתב האותיות, מלמעלה ולמטה, ושביין דף לדף, וקדושתן כקדושת הספר עצמו (שבת דף קטז עמוד א).

1 ב. וּמְצוּה לַעֲשׂוֹת רוּחַ שְׁבִין פְּרָשָׁה שְׁמַע' ל'וֹהִיָּה
2 אִם שְׁמַע' פְּרָשָׁה סְתוּמָה¹⁵; וְאִם עָשָׂה אוֹתָהּ
3 פְּתוּחָה¹⁶ - כְּשֶׁרָה, לְפִי שְׁאִינָה סְמוּכָה לָהּ מִן
4 הַתּוֹרָה¹⁷. וְצִדִּיק לְהַזְהִיר בְּתַגִּין¹⁸ שְׂבָה. וְאֵלּוּ הֵן
5 הַתְּגִין שֶׁעוֹשִׂין בְּמְזוּזָה:

(15) שיגמור את הפרשה הראשונה בסוף השיטה, ויניח בתחילת השיטה השנייה רווח כשיעור תשע אותיות, ומתחיל לכתוב הפרשה השנייה באמצע השיטה, ואם לא גמר את הראשונה בסוף השיטה, יניח את סוף השיטה פנוי, ויניח מעט רווח מהשיטה השנייה ויתחיל לכתוב הפרשה השנייה. ראה לקמן (פרק ח, הלכה ב). (16) שגמר את הראשונה באמצע השיטה והניח רווח פנוי כשיעור תשע אותיות והתחיל את הפרשה השנייה מתחילת השיטה השנייה (שם, הלכה א). (17) שאין פרשת "שמע" כתובה בתורה סמוכה ל"והיה אם שמוע" שכמה פרשיות מפסיקות ביניהן (מנחות דף לב עמוד א). ולעיל (פרק ב, הלכה ב) בעניין פרשיות שבתפילין הקפיד רבינו שתהיה סתומה, אף על פי שאינן סמוכות בתורה? מפני ש"קדש" "והיה כי יביאך" סמוכות זו לזו בתורה, והפתוחות מעכבות בהן, ואילו היינו מכשירים בפתיחת "והיה אם שמוע" היו טועים ובאים להכשיר גם בפרשיות הראשונות שהן סמוכות, ולכך חילקו ביניהן ופסלו ככולן (מעשה רוקח). (18) כתרי האותיות העשויים בדמות זיני"ן כמו שמבאר לעיל (פרק ב, הלכה ח).

6 ג. פְּרָשָׁה רְאשׁוֹנָה יֵשׁ בָּהּ שְׁבַע אוֹתִיּוֹת, עַל כָּל אוֹת

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום חמישי ט"ז מנחם-אב - ספר אהבה - הלכות מזוזה קלא

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

17 בְּמִצְוֹתָיו וְצִוְנוּ לְקַבֵּעַ מְזוּזָה³⁵. וְאֵינוּ מְבָרְךְ בְּשַׁעַת
18 בְּתִיבְתָּהּ, שֶׁקְבִיעֶתָּה זֶה הִיא הַמְצָאָה³⁶.

(35) ר"ף הלכות מזוזה. (36) וכל מצוה שאין עשייתה גמר מצוותה, אינו מברך אלא בשעת גמר מצוותה (שם, דף מב עמוד ב). השווה דברי רבינו לקמן הלכות ברכות פרק י"א, הלכה ח, ושם הלכה ט מבואר שמברך גם ברכת "שהחיינו" על קביעת מזוזה.

19 ח. תְּלַאֲחָה בְּמַקְלָךְ³⁷ - פְּסוּלָה³⁸, שְׁאִין זֶה קְבוּעָה.
20 הַנִּיחָה אַחֲרֵי הַדֵּלֶת³⁹ - לֹא עָשָׂה כְּלוּם⁴⁰. חָפֵר
21 בְּמִזְוֵזֹת הַפֶּתַח וְהַכִּנִּיס הַמְזוּזָה כְּמוֹ נֶגֶד, וְהִיא
22 בְּבִרְיָה הַקְּרָשִׁים בְּטַבְּעוֹת⁴¹ - פְּסוּלָה. הַעֲמִיק לָהּ
23 טֶפַח⁴² - פְּסוּלָה⁴³. חֶתֶךְ קִנָּה וְהַכִּנִּיס בּוֹ⁴⁴ מְזוּזָה,
24 וְאַחֲרֵיכֶן חָפֵר הַקִּנָּה אֶל קִנִּים אַחֲרִים, וְהַעֲמִיד מִן
25 הַפֶּל מְזוּזֹת הַפֶּתַח - פְּסוּלָה, מִפְּנֵי שֶׁקִּדְמָה קְבִיעַת
26 הַמְזוּזָה לַעֲשִׂית מְזוּזֹת הַפֶּתַח⁴⁵.

(37) שלא קבעה בצורת הפתח עצמו, אלא במקל שעמד בגובה מזוזת הבית. (38) (מנחות דף לב עמוד ב). (39) על הקיר שמאחורי הדלת. (40) (שם) כי גם זו אינה קבועה בצורת הפתח עצמו ואין זה "על מזוזות ביתך". (41) שהכניס המזוזה ברוחב המזוזה ולא בגובה (מנחות דף לג עמוד א) נגר - בריח ונזכר במשנה (תמיד פרק ג, משנה ז): "העביר את הנגר". (42) שחפר במזוזת הבית בעומק טפח, ושם הכניס את המזוזה. (43) (שם עמוד ב) שאין זו "על מזוזות" אלא "תוך מזוזה". (44) במקום החתך. (45) ואין חיוב המצוה אלא משעה שנקבעה מזוזת הפתח בבית, וזה שקבע את המזוזה קודם שתבוא לידי מצוה, פסולה משום "תעשה ולא מן העשוי" (מנחות דף לג עמוד ב) וראה לקמן הלכות ציצית (פרק א, הלכה טז).

27 ט. מְזוּזֹת הַיָּחִיד נִבְדָּקָת פְּעָמִים בְּשָׁבוּעַ⁴⁶, וּמְזוּזֹת
28 רַבִּים⁴⁷ - פְּעָמִים בַּיּוֹמָה⁴⁸; שְׁמָא נִקְרָעָה⁴⁹ מִמָּנָה אוֹת
29 אַחַת אוֹ נִמְחָקָה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא קְבוּעָה בְּפִתְלִים,
30 מִרְקָבָתָהּ.

(46) בשמיטה. (47) כגון שערי חצרות ועיירות. (48) חמישים שנה (יומא דף יא עמוד א). "כל דבר שהוא של רבים אין להטריח עליו הרבה שאם תטרח יהא כל אחד אומר: יעשו חבריי (לשון רש"י שם). (49) מוסב על חיוב הבדיקה בכלל.

31 י. הַפֶּל חִיבִין בְּמִזְוֵזָה, אֶפְלוּ נִשִּׁים⁵⁰ וְעַבְדִּים⁵¹.
32 וּמַחְנִכִּים אֶת הַקִּטְטִים⁵² לַעֲשׂוֹת מְזוּזָה לְבִתְיָהֶם.
33 הַשׁוֹכֵר בֵּית בְּחוּצָה לְאֶרֶץ, וְהָדָר בְּפוּנְדָק⁵³ בְּאֶרֶץ־
34 יִשְׂרָאֵל, פְּטוּר מִן הַמְזוּזָה שְׁלִשִּׁים יוֹם⁵⁴; אֲבָל
35 הַשׁוֹכֵר בֵּית בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, חֵיב בְּמִזְוֵזָה מִיָּד⁵⁵.

(50) אף על פי שנסמכה מצוות מזוזה למצוות תלמוד תורה ככתוב: "ולמדתם אתם את בניכם... וכתבתם על מזוזות וגו'" אין אנו מקישים מזוזה לתלמוד תורה שנשים פטורות ממנה, אלא הן חייבות, משום שנאמר במזוזה: "למען ירבו ימיכם"

לנפשך", הא למדת שאנשים אלה הם בכלל הכופרים, וכבר הודיענו רבינו בהלכות תשובה (פרק ג, הלכה ו) שהכופרים אין להם חלק לעולם הבא ואף על פי שמבואר בתלמוד (מנחות דף לג עמוד ב) שהמזוזה שומרת על האדם וביתו? אבל עיקר הכוונה בעשייתה אינה לשם שמירה, אלא לקיים מצוות הקדוש-ברוך-הוא והשמירה תבוא מאליה (כסף משנה), וראה לקמן (פרק ו, הלכה י"ג). ונוהגים לכתוב מבחוץ "כוז"ו במוכס"ז כוז"ו" נגד "ה' אלוקינו ה'" הכתוב מבפנים, כי אותיות אלו הן הסמוכות באל"ף ב"ת, לאותיות ה' אלוקינו ה'" (הגהות מיימוניות ויורה דעה סימן רפ"ח). ובירושלמי פאה (פרק א, הלכה א) אמרו: ארטיבין (שר נכרי) שלח לרבינו הקדוש מרגלית טובה במתנה, שלח לו רבינו מזוזה, שאלו [=ארטיבין לרבי]: אני שלחתי לך מתנה יקרת ערך ואתה שלחת לי דבר פעוט? השיבו [=רבי לארטיבין]: כל חפצין וחפצי לא ישוו בה... אתה שלחת לי דבר שאני שומרו, ואני שלחתי דבר שאתה ישן והוא שומר עליך, שנאמר (משלי פרק ו, פסוק כב): בשכבך תשמור עליך".

1 ה. וּמְצָוָה לְכַתֵּב 'עַל הָאֶרֶץ' בְּשִׁטָּה אַחֲרוֹנָה, בֵּין
2 בְּרֹאשׁ, בֵּין (בְּאִמְצָע²⁹) הַשִּׁטָּה. וְנִהְיָ כָּל הַסּוֹפְרִים
3 לְכַתֵּב אוֹתָהּ בְּשִׁתִּים וְעֶשְׂרִים שִׁטּוֹת, וְ'עַל הָאֶרֶץ'
4 בְּרֹאשׁ שִׁטָּה אַחֲרוֹנָה. וְאֵלוּ הֵן הָאוֹתִיּוֹת שֶׁבְּרֹאשׁ
5 כָּל שִׁטָּה וְשִׁטָּה עַל הַסֵּדֶר: שְׁמַע, ה', הַדְּבָרִים,
6 לְבָנֶיךָ, וּבִשְׁכַּבְּךָ, בֵּין, וְהִיא³⁰ מְצוּה, בְּכָל יוֹרֵה,
7 עֹשֶׁב, פֶּן, וְהַשְׁתַּחֲוִיָּתָם, הַשָּׁמַיִם, וְאִבְדָּתָם, וְשִׁמְתָם,
8 אֲתָם, אֲתָם, בְּדֶרֶךְ, וּבִשְׁעָרֶיךָ, אֲשֶׁר, עַל הָאֶרֶץ.

(29) גירסת הכסף משנה "בסוף השיטה". ובדפוסים אחרים כתוב: "באמצע השיטה" [כפי שמופיע אצלנו]. אבל זה בניגוד לגירסת התלמוד (מנחות דף לא עמוד ב) ושם נתנו רמז לזה, "בסוף השיטה" - כנגד הפסוק (תהילים פרק קג, פסוק יא): כגבורה שמים על הארץ, שאם "על הארץ" נכתב בסוף השיטה האחרונה, ובסוף השיטה שלפניה כתוב: "כימי השמים", הרי השמים על הארץ, "בראש השיטה" - כנגד מרחק השמים מהארץ: שמרחק "על הארץ" מ"כימי השמים" לומר שכמרחק השמים מהארץ יאריכו ימיכם. (30) כבר ביארנו לעיל הלכה ב שמניח מעט חלק בראש השיטה זו, כדי לעשות פרשה זו סתימה.

9 ו. כְּשֹׁכְפִלִין אוֹתָהּ, גּוֹלְלִין אוֹתָהּ מִסּוֹף הַשִּׁטָּה
10 לְתַחֲלָתָהּ³¹, עַד שֶׁתִּמְצָא, כְּשִׁיפֶתַח הַקּוֹרָא לְקֵרוֹת,
11 יִקְרָא מִרֹאשׁ הַשִּׁטָּה לְסוֹפָה. וְאַחֲרֵי שֶׁגּוֹלְלָהּ, מִנִּיחָהּ
12 בְּשִׁפּוּפְרָתָהּ³² שֶׁל קִנָּה³³ אוֹ שֶׁל עֵץ אוֹ שֶׁל כָּל דָּבָר,
13 וּמַחְבֵּר אוֹתָהּ אֶל מְזוּזֹת הַפֶּתַח בְּמַסְמֵר, אוֹ חוֹפֵר
14 בְּמִזְוֵזֹת הַפֶּתַח וּמַכְנִיס בָּהֶם³⁴ הַמְזוּזָה.

(31) (מנחות שם). (32) (שם, דף לג עמוד ב; בבא מציעא דף קב עמוד א). (33) צמח נכוב הגדל על שפת נהרות. (34) בתוך חפירת המזוזה (מנחות שם).

15 ז. וְקִדְּם שִׁיקְבַּעָהּ בְּמִזְוֵזֹת הַפֶּתַח, מְבָרְךְ תַּחֲלָה:
16 "בְּרוּךְ אַתָּה יי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ

מהשער, ואם אין דלת חסר בשער ואינו חייב במזוזה, אבל הראב"ד סבר שהדלת עשויה רק לסתימת השער ואינה חלק ממנו, ולכן גם אם אין דלת חייב השער במזוזה.

(על-פי לקו"ש חלק ט"ז עמוד 446)

(2) באורך. (3) ברוחב. (4) עמודים משני צדי הפתח, ככתוב (משלי ח, לד): לשמור מזוזות פתחי. (5) קורה מעל לפתח. (6) שהבית יהיה מקורה. (7) פרט לבתי כנסיות וכיו"ב שהם קודש. (8) פרט לבית התבן ובית העצים, שאינם מיוחדים לדירת אדם. (9) פרט לבית המרחץ ובית הבורסקי, שאינם עשויים לדירת כבוד, כמבואר בסמוך ה"ט. (10) פרט לסוכת החג וכיו"ב, שאינה עשויה לדירת קבע, וכל עשרת התנאים האלו מתבארים והולכים בהלכות הבאות.

ב. בית שאין לו ארבע אמות על ארבע אמות, פטור מן המזוזה¹¹. ואם יש בו פדי לרבע ארבע אמות על ארבע אמות בשנה¹², אף-על-פי שהוא עגול או פעל חמש זוויות, ואין צריך לו לומר שאם היה ארבע זתרים על רחב¹³, הואיל ויש בו לרבע ארבע אמות על ארבע אמות, חייב במזוזה.

(11) שאין זה חשוב בית, והתורה אמרה (דברים ו, ט): על מזוזות ביתך (סוכה ג:). (12) ארכו כרחבו. (13) שאין ברחבו ד' אמות, אלא שארכו אורך יותר מארבע אמות, ויש בעודף כדי לרבע ארבע על ארבע בשוה, וזהו דרך דירה יותר מבית עגול ('מעשה רוקח'). ויש מפרשים: "אע"פ שהוא עגול" וכו' שאינו נקרא בית לענין טומאת נגעים: "ואין צריך לומר שאם היה ארכו יתר על רחבו" וכו' שאף לענין נגעים נקרא בית, כמבואר בב"ב קסד: וראה הל' טומאת צרעת פ"ד, ה"ו ('אור שמח').

ג. אכסדרה, והוא המקום שיש לו שלשה כתלים ותקרה, אף-על-פי שיש לה שני פצמין¹⁴ ברוח רביעית, פטורה מן המזוזה, מפני שהפצמין להעמיד התקרה הם עשויים, ולא משום מזוזות נעשו¹⁵. וכן התקרה שאין לה כתלים, אלא עומדת על עמודים מכאן ומכאן¹⁶, אף-על-פי שהיא פתבנית בית, פטורה¹⁷, לפי שאין לה מזוזות, שאילו העמודים להעמיד התקרה הן עשויין.

(14) עמודים, ונמצא במשנה (שבת פ"ח, מ"ז). (15) מנחות לג, ע"ב. (16) מארבע רוחותיה. (17) שם.

ד. בית שיש לו מזוזה מכאן ומכאן, וכפה¹⁸ פמין קשת על שתי המזוזות במקום המשקוף - אם יש בגובה המזוזות עשרה טפחים או יותר, חייב במזוזה¹⁹; ואם אין בהן עשרה טפחים, פטורים, מפני שאין לו משקוף²⁰.

(18) מכסה עגול כקשת, ומתקצר ועולה. (19) שהכיפה נידונית כמשקוף. (20) כי מאחר שאין בגובה המזוזות עשרה טפחים, ואתה מצרף את הכיפה המתעגלת לגובה

וגו' וכי אנשים צריכים חיים ונשים לא? (קידושין דף לד עמוד א; ברכות דף כ עמוד ב). (51) כל מצוה שהאשה חייבת, אף עבדים כנענים חייבים (חגיגה דף ד עמוד א). (52) כגון יתומים קטנים שירשו בתים, האפוסטרופוס מחנך אותם בקביעת מזוזה לבתיהם (גיטין דף נב עמוד א; והשווה הלכות נחלות פרק י"א, הלכה י'). (53) מלון. (54) כי מזוזה - חובת הדר היא, ופחות משלושים יום נקראת דירתו דירת עראי ולא חשובה להתחייב במזוזה (בית יוסף יורה דעה סימן רפ"ו). ויש מפרשים: שדירה שכורה אינה חייבת במזוזה כלל שנאמר "ביתך" ולא של אחרים, אלא שלאחר שלושים יום חייבוהו חכמים במזוזה מפני שהיא נראית כשלו (תוספות, עבודה זרה דף כא עמוד א). (55) (מנחות דף מד עמוד א). "משום יישוב ארץ ישראל". שלאחר שקבעה שוב אינו נוטלה משם אפילו יוצא ממנו, הלכך בקושי יצא ממנו, מפני טורח מזוזה אחרת (שלא היו מצויות בימיהם), ואפילו כשיצא ממנו ישכרנו אחר מהרה כשימצאנו מזומן במזוזה (לשון רש"י שם).

יא. המשפיר בית לחברו, על השוכר להביא מזוזה ולקבע אותה, אפילו היה נותן שכר על קביעתה⁵⁶; מפני שהמזוזה חובת הדר היא, ואינה חובת הבית⁵⁷. וכשהוא יוצא, לא יטלנה בידו ויצא⁵⁸; ואם היה הבית של פותי, הרי זה נוטלה פשיעא⁵⁹.

(56) אין הוא יכול לחייב בה את המשכיר. (57) (בבא מציעא דף קא עמוד ב) שנאמר בה "ביתך" דרשו חז"ל דרך ביאתך, למי שנכנס ויוצא ממנה הזהירה התורה, וזה הדר. (58) (שם דף קב עמוד א) "לפי שהמזיקים באים בבית שאין בו מזוזה וכשנוטלה כאילו מזיק אותם שידורו בבית" (תוספות שם דף קא עמוד ב). (59) שמא ינהג בה הגוי מנהג בזיון.

פרק ששי

(1) עשרה תנאים הצריכים להיות בבית כדי שיתחייב במזוזה; פתח שבין שני בתים היכן מקום קביעת המזוזה; גודל מצוות מזוזה וסגולתה.

א. עשרה תנאים יש בבית, ואחר-כך יתחייב הדר בו לעשות לו מזוזה. ואם חסר תנאי אחד מהן, פטור מן המזוזה. ואלו הן: שיהיה בו ארבע אמות² על ארבע אמות³ או יתר, ושתהיינה לו שתי מזוזות⁴, ויהיה לו משקוף⁵, ותהיה לו תקרה⁶, ויהיו לו דלתות, ויהיה השער גבוה עשרה טפחים או יותר, ויהיה הבית חל⁷, ויהיה עשוי לדירת אדם⁸, ועשוי לדירת כבוד⁹, ועשוי לדירת קבע¹⁰.

~ נקודות משיחות קודש ~

"ויהיו לו דלתות".

אבל הראב"ד כאן השיג וכתב, שדלת אינה תנאי למזוזה, ואף אם אין דלת חייב במזוזה.

ויש לומר שטעם מחלוקתם הוא בגדר הדלת, הרמב"ם סבר שהדלת עשויה לפתיחה וציאה, וממילא היא חלק

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום חמישי ט"ז מנחם-אב - ספר אהבה - הלכות מזוזה קלג

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

לדלתותיו, כמבואר ביומא לח. ונקראו דלתותיו על שמו. (33) חדר פקיד המלך, מתוך שהכהנים הגדולים שהיו בבית שני (אחר שמעון הצדיק) היו נותנים ממון למלכות כדי לשמש בכהונה גדולה, ומתוך שרשעים היו לא היו משלימים שנתם, והיו מתחלפים כל שנה כפקידי המלך, שהמלך מחליפם כל שנה, לכך נקראת לשכה זו לשכת פרהדרין (יומא ח:). פרהדרין - חכמי המלך ויועציו, בלשון יוונית. (34) שהיו מפרישים אותו מביתו, שבעה ימים לפני יום הכיפורים (כמפורש שם, פ"א מ"א). ובגלל הלשכה הזאת המחוייבת במזוזה, נתחייב גם שער נקנור במזוזה, מפני שהוא משמש מבוא ללשכה זו, וכל שהוא פתוח לחדר החייב במזוזה, נתחייב גם הוא במזוזה, כמבואר בסמוך ה"ז. וכדאי להעיר שבגירסת התלמוד (יומא יא.) נאמר: "חוץ משער נקנור שלפנים ממנו לשכת פרהדרין". ואולי גם בדברי רבינו צריך לגרוס כן (כסף-משנה). או להגיה: "משער נקנור ושל לשכת פרהדרין שלפנים ממנו". ואין לפטור לשכה זו ממזוזה, מחמת קדושתה, כי מאחר שהכהן הגדול דר בה הרי הוא בכלל "ביתך" והרי זו דירת חול. אבל בית-הכנסת שאין בו בית דירה לאדם - הרי זה פטור, כי הוא משמש דירה לגבוה, ועליו אמרו (מגילה כט.): "ואהי להם למקדש מעט" - אלו בתי כנסיות שבבבל" (חתם סופר יו"ד סי' רפא).

המזוזות, שוב חסר לך משקוף, שאי-אפשר לכיפה שתשמש מזוזה ומשקוף כאחד (ט"ז ליו"ד סי' רפד, בהבנת דברי רבינו). ומקור הלכה זו ביומא יא:

ה. בֵּית שְׁאִין לוֹ תִקְרָה, פֶּטוּר²¹ מִן הַמְּזוּזָה. הִיָּה 1
מִקְצָתוֹ מִקְרָה וּמִקְצָתוֹ אֵינוֹ מִקְרָה - יֵרָאֶה לִּי, שְׁאֵם 2
הִיָּה הַקְרוֹי²² פֶּנֶגֶד הַפֶּתַח, שֶׁהוּא חֵיב בַּמְּזוּזָה. 3
וּמִצְמִידֵין הַדְּלָתוֹת, וְאַחֲרֵיכָּה קוֹבְעִין אֶת הַמְּזוּזָה²³. 4

(21) מנחות לג, ע"ב: "פתחי שימאי (שאין להם תקרה), פטורים מן המזוזה" וכפירוש השני של רש"י שם שאין הבית מקורה. (22) ויש בקירוי ארבע אמות על ארבע אמות (כסף-משנה, בשם רבינו מנחם). (23) מנחות לג, ע"א. שאין חיוב המזוזה אלא אחרי עמידת הדלתות בפתח, שנאמר: "על מזוזות ביתך ובשעריך" - והדבר ידוע שהשער הוא הדלת, וכך אמרו חכמינו ז"ל - "אחד שערי בתים, שכל פתח שאין בו דלתות - פתח נקרא, שער אינו נקרא (לשון רבינו בתשובתו הובאה במוספנו "תשובות רבינו"). - ואם יקבע את המזוזה, במזוזת הבית לפני עמידת הדלתות, הרי קבעה קודם שתבוע ליד מצוה, והרי זה פסול מטעם "תעשה ולא מן העשוי". ראה לעיל פ"ה, ה"ח.

ו. הִרְהִיבִית²⁴, הִלְשָׁכוֹת²⁵ וְהַעֲזֹרוֹת²⁶, וּבִתֵּי-כִנְסִיאוֹת 5
וּבִתֵּי-מִדְרָשׁוֹת, שְׁאִין בָּהֶן בֵּית דִּירָה, פֶּטוּרִין, לְפִי 6
שֶׁהֵן קִדְשִׁי²⁷. בֵּית-הַכְּנֶסֶת שֶׁל פְּפָרִים, שֶׁהָאוֹרְחִין 7
דְּרִינ²⁸ בוֹ, חֵיב בַּמְּזוּזָה. וְכֵן בֵּית-הַכְּנֶסֶת שֶׁל פְּרִינִי, 8
אִם הָיָה בוֹ בֵּית דִּירָה²⁹, חֵיב³⁰. כָּל הַשְּׁעָרִים שֶׁהָיוּ 9
בַּמִּקְדָּשׁ לֹא הָיָה לָהֶם מְזוּזוֹת³¹, חוּץ מִשְׁעַר נִקְנֹר³² 10
וְשִׁלְפָנִים מִמֶּנּוּ, וְשֶׁל לִשְׁכַּת פְּרָהֲדִרִין³³, מִפְּנֵי 11
שֶׁהִלְשָׁקָהּ הָיָה בֵּית-דִּירָה לְכָהֵן גָּדוֹל בְּשִׁבְעָתָה 12
יְמֵי הַהִפְרָשָׁה³⁴. 13

ז. בֵּית הַתֵּבֶן³⁵, בֵּית הַבֶּקֶר, בֵּית הַעֲצִים, בֵּית 14
אוֹצְרוֹת³⁶ - פֶּטוּרִין מִן הַמְּזוּזָה, שְׁנֵאֲמַר: "בֵּיתְךָ" - 15
בֵּיתְךָ הַמֵּיחָד לָךְ³⁷, פָּרֵט לְאֵלּוֹ וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן. לְפִיכָּה, 16
רֶפֶת הַבֶּקֶר, שֶׁהַשֵּׁשִׁים יוֹשְׁבוֹת בָּהֶם³⁸ וּמִתְקַשְּׁטוֹת בָּהֶם, 17
חֵיבוֹת בַּמְּזוּזָה, שֶׁהָרִי יֵשׁ בָּהֶם יְחִיד לְדִירַת אָדָם. 18
בֵּית-שְׁעָרִי³⁹, אֲכִסְדָּרָה וּמִרְפֶּסֶת⁴⁰, וְהַגָּנָה, וְהַדִּיר⁴¹ - 19
פֶּטוּרִין מִן הַמְּזוּזָה, מִפְּנֵי שְׁאֵינֶם עֲשׂוּיִין לְדִירָה⁴². 20
אִם הָיוּ בָתִּים הַחִיבִין בַּמְּזוּזָה פְּתוּחִין לְמִקְוֹמוֹת אֵלּוֹ 21
- חֵיבִין בַּמְּזוּזָה⁴³. 22

(35) המיוחד לאצור בו תבן, ואין בני אדם דרים בו. (36) המשמש מחסן ליין ושמן וכדומה. (37) לדירת אדם (יומא יא.). (38) בשעה שאין הבקר מצוי שם (שם). (39) בית קטן שעושים לפני שער החצר, והשומר יושב בו. (40) יציע ארוך לפני פתחי הקומה העליונה, וכולם עולים דרך שם. (41) מקום מכלא הצאן. (42) שם, ע"ב; מנחות לג, ע"ב. (43) מנחות שם. וכפירוש הר"ף בהל' מזוזה. ולפי זה נצטרך לפרש דברי רבינו "בית שער אכסדרה" וכו' - שפתוחים לגינה או לבית העצים שהם מקומות הפטורים ממזוזה, וכן מרפסת מקום מקורה הפתוח לגינה (כסף-משנה).

ח. לְפִיכָּה, אֶחָד שְׁעָרֵי חֲצֵרוֹת⁴⁴, וְאֶחָד שְׁעָרֵי 23
מְבוֹאוֹת⁴⁵, וְאֶחָד שְׁעָרֵי מְדִינּוֹת⁴⁶ וְעִירוֹת, הַכֹּל 24
חֵיבִים בַּמְּזוּזָה; שֶׁהָרִי הַבָּתִּים הַחִיבִין בַּמְּזוּזָה 25
פְּתוּחִין לְתוֹכָן. אֲפֹלוּ עֲשָׂרָה בָתִּים⁴⁷, זֶה פְּתוּחַ לְזֶה 26
וְזֶה פְּתוּחַ לְזֶה - הוּאֵלִי וְהַפְּנִימִי חֵיב בַּמְּזוּזָה, כָּלֵךְ 27
חֵיבִין. וּמִפְּנֵי זֶה אֲמָרוּ⁴⁸: שְׁעַר הַפְּתוּחַ מִן הַגָּנָה⁴⁹ 28
לְחֲצֵר⁵⁰, חֵיב בַּמְּזוּזָה. 29

(24) שבית-המקדש היה בנוי עלי. (25) חדרי המקדש, מלשון הכתוב (יחזקאל מ, יז). (26) חצרות המקדש, והן: עזרת נשים ועזרת ישראל. (27) שנאמר: "מזוזות ביתך" בית חול, ולא בית קודש (יומא יא.). ויש אומרים: שבית-המדרש חייב במזוזה, שכיין שתלמידים יושבים בו מהבוקר ועד שעה מאוחרת בלילה דומה לדירה, וב'ירושלמי' (מגילה פ"ב, ה"ב) אמרו: בית מדרשו של רבי חנינא, היתה לו מזוזה. וכן עשה רבי מאיר מרוטנבורג מזוזה לפתח בית מדרשו, ואמר: כשהיה ישן בו שנת הצהרים היתה רוח רעה מבעתתו עד שתיקן בו מזוזה ('טור' יו"ד סי' רפו). (28) שאין ידם משגת להכניס האורחים בבתיהם, אבל בכרכים שהם תושבים רבים ואין מגיע לכל אחד מהם אלא טורח מעט מן האורחים, יכולים לעשות בתים לצורך, ואין צריכים לדור בבית-הכנסת (לשון ה'נמוקי יוסף' להל' מזוזה). (29) לשמש. (30) יומא יא, ע"ב; ר"ף הל' מזוזה). (31) לפי שהם קודש. (32) הוא שער המזרח שבחצרות ישראל, ונקרא גם ה"שער העליון" (סוכה פ"ה, מ"ד). נקנור - שם איש חסיד שהלך לאלכסנדריא של מצרים להביא דלתות לשער המקדש, ונסים נעשו

ועושים ארבע מחיצות סביב המעלות למטה, כדי שלא ירד אדם מן העליה לבית כ"אם ברשות הבעלים, ועושים פתח במחיצות" (לשון רש"י שם).

16 יא. פתח שביין בית המדרש או בין בית הפנסת
17 ובייתו - אם רגיל לצאת ולכבא פאתו הפתח, חזק
18 במזוזה⁶². פתח שביין שני בתים⁶³, הולכין אחר
19 הציר⁶⁴ של דלת; מקום שהציר נראה עמו, שם
20 קובעים את המזוזה⁶⁵.

(62 שם, לג, ע"א. (63 כגון שחילק ביתו לשנים, ובכל חלק פתח פתוח לרחוב, ובמחיצה החולקת יש פתח מזה לזה, והיות שקביעת המזוזה היא לימין הנכנס, אין אתה יודע איפה היא הכניסה, מצד חלק זה, או מהצד שכנגדו. (64 יתד ברזל שבדלת למעלה ולמטה. (65 שהצד הזה חשוב עיקר הבית, וימין כניסתו קובעת (מנחות לג. וברש"י).

21 יב. והיכן קובעים את המזוזה? בתוך חלל של
22 פתח⁶⁶, בטיפח הסמוך⁶⁷ לחוץ, בתחלת שליש
23 העליון של גובה השער⁶⁸; ואם קבעה למעלה מזה,
24 פשרה; והוא, שיתחלקנה מן המשקוף טפח⁶⁹.
25 וצריך לקבעה על ימין הנכנס לבית⁷⁰; ואם קבעה
26 משמאל - פסולה. ובית של שתפין, חזק במזוזה⁷¹.

(66 ולא מבחוץ, שהרי "בשעריך" כתוב, מקום סגירת השער וזה חלל הפתח (מנחות לב:). (ראה לעיל פ"ה, ה"ח), שמצוותה להיות זקופה, אולם רבינו-ם סובר שמצוותה להיות שכובה לרוחב מזוזה הפתח ('תוספות' מנחות לג.). והמדקדקים יוצאים ידי שניהם, וקובעים אותה בשיפוע ובאלכסון (רמ"א יו"ד סי' רפט). (67 לרשות הרבים, כדי שיפגע במצוה מיד (שם, לג:). (68 שנאמר: "וקשרתם... וכתבתם על מזוזות ביתך" - מה קשירה בגובה הזרוע ששם מניחים תפלה של יד, אף נתינת המזוזה בגובה השער (שם). (69 כשם שקשירת התפילין אינה בסוף גובה הזרוע אלא מרוחקת ממנו קצת, אף הנחת המזוזה אינה בסוף גובה השער אלא מרוחקת ממנו טפח (כסף-משנה). (70 שנאמר: "על מזוזות ביתך" - קרא בו: דרך ביאתך, וכשאתם עוקר רגליו, רגל ימין הוא עוקר תחילה (יומא יא:). (71 ואין אנו אומרים: "ביתך" ולא בתיהם, מפני שבמזוזה כתוב: "למען ירבו ימכם" וגו', כולם צריכים לחיות (שם). ואיחר רבינו לכתוב דין זה כאן ולא הביאו בראש הפרק, מפני שביומא שם שאלו מאחר שגם בית השותפים חייב במזוזה, "ביתך" למה ל? ותרצו: לומר, דרך ביאתך מימין הנכנס, והואיל וזה קשור בזה, סמכם רבינו וסדרם יחד (כסף-משנה).

27 יג. חזק אדם להזהר במזוזה, מפני שהיא חובת
28 הפל⁷² תמיד⁷³. וכל זמן שישנא ויצא, יפגע ביהוד
29 השם, שמו של הקדוש-ברוך-הוא, ויזכר אהבתו,
30 ויעזר משנתו ושגיותיו⁷⁴ בהבלי הזמן, וידע, שאין
31 דבר העומד לעולם ולעולמי עולמים, אלא ידעית
32 צור העולם, ומיד הוא חוזר לדעתו והולך בדרךכי

(44) אע"פ שאין מקורות. (45) רחוב צדדי וצר, וחצרות פתוחות לתוכו. (46) יש מדינה מוקפת הרים ויערות, ואין יוצאים ממנה אלא דרך שערים כגון ארץ הגר (לשון רש"י יומא יא.). ובכל זאת במקום שיש לחוש לסכנה מפני הגויים, שלא יאמרו כשפים עושים להם היהודים בשערי עירם - פטור ממזוזה. ומטעם זה, נפטור שערי ערי הגויט ממזוזה ('באר שבע' סימן י"ג). (47) כנוסח כת"י התימנים. ונוסח אחר: עשרה בתים. (48) מנחות לג, ע"ב. (49) וציר הדלת הוא לצד הגינה שהוא מקום פטור. (50) שיש בה בית החייב במזוזה.

1 ט. בית הפסא, ובית המרחץ, ובית הטבילה⁵¹, ובית
2 הברסקי⁵² וכיוצא בהם, פטורין מן המזוזה, לפי
3 שאין עשויין לדירת כבוד⁵³. סבת חג⁵⁴ פתח⁵⁵ ובית
4 שבספינה⁵⁶, פטורין מן המזוזה, לפי שאין עשויין
5 לדירת קבע. שתי סבות של יוצרים⁵⁷, זו לפנים מזו
6 - החיצונה פטורה מן המזוזה, לפי שאינה
7 קבועה⁵⁸. הנניית שבשוקים פטורין, מפני שאין
8 קבועים לדירה⁵⁹.

(51) שאין רוחצים בו, אלא משמש מקוה טהרה בלבד. (52) בית עיבוד עורות, וריחו רע. (53) יומא יא, ע"א. ואפילו אם יכסה המזוזה ואין בה משום בזיון הקודש, בכל זאת אין המקומות האלה חייבים במזוזה, לפי שאינם עשויים לדירת כבוד (ש"ך יו"ד סי' רפו). (54) חג הסוכות. (55) אפילו בשבעת ימי החג, פטורה ממזוזה. מפני שהסוכה היא דירת עראי, ואין היא ראויה להשתמש שימוש קבוע כי מחיצותיה רעועות ואין אתה קורא בה "ביתך" שמשמעו בנין קבוע הראוי לדירת קבע (יומא י:). ולפיכך לשכת פרהדרין חייבת במזוזה (לעיל ה"ו) אע"פ שהכהן גר בה שבעה ימים בלבד, מפני שבנינה קבוע וראוי לדירת קבע. (56) ירושלמי (מגילה פ"ד, ה"ב): "מזוזה אינה נוהגת במפרשי ימים". (57) כך היה דרכם של יוצרי כלי חרס בימיהם: עושים להם שתי סוכות זו לפנים מזו, בפנימית הוא דר ומצניע קדרותיו, ובחיצונה הוא עושה מלאכתו ומוציא את קדרותיו למכור (סוכה ח: וברש"י שם). (58) שאין תשמישה קבוע, שאינו אוכל וישן בה. ואין זה דומה לבית-שער הפתוח לבית שחייב במזוזה, שגם הוא חייב במזוזה (לעיל ה"ו) כי בית-שער תשמישו קבוע בלילה כביום (ש"ך ליו"ד סי' רפו). (59) אלא למכירה בלבד, ובלילה נסגרות ובעליהם הולכים להם.

9 י. בית שיש לו פתחים הרבה, אף-על-פי שאינו
10 רגיל לצאת ולכבא אלא באחת מהן, חזק לעשות
11 מזוזה בכל פתח ופתח⁶⁰. פתח קטן שביין בית
12 לעליה⁶¹, חזק במזוזה. חדר שבפית, אפילו חדר
13 בחדר - חזק לעשות מזוזה על שער החדר הפנימי,
14 ועל שער החדר החיצון, ועל שער הפית, שכלן
15 עשויין לדירה וקבועין.

(60) מנחות לד, ע"א. (61) "זה דרכם: ארובה באמצע העליה (הקומה העליונה) ועולים אליה מהבית במעלות,

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – יום חמישי ט"ו מנחם-אב – ספר אהבה – הלכות ספר תורה קלה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

ה'תוספות' שם, מדובר באדם הקונה מחבירו ספר מוטעה, שעד עכשיו היה באיסור ביד המוכר, כי אסור להשהות ספר שאינו מוגה (כתובות יט:). וזה שתיקנו והכשירו לקרוא בו, הרי הוא כאילו כתבו. והרא"ש בהל' ספר-תורה כתב: "וזהו (מצות כתיבת ספר התורה) בדורות הראשונים שהיו כותבים ספר תורה ולומדים בו. אבל בימינו, שכותבים ס"ת ומניחים אותו בבתי כנסיות לקרות בו ברבים, מצות-עשה היא על כל איש מישראל אשר ידו משגת לכתוב חומשי התורה ומשנה וגמרא ופירושיה, להגות בהן הוא ובניו, כי מצות כתיבת התורה היא ללמוד בה, ככתוב: "ולמדה את בני ישראל", וע"י הגמרא ופירושיה ידע המצוות והדינים על בוריים, לכן הם הם הספרים שאדם מצווה לכתבם וגם למכרם" וכו'. (וראה ב'בית יוסף' ל'טור' יו"ד סי' ר"ע).

1 מִיִּשְׂרָאֵל. אָמְרוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים⁷⁵: כָּל מִי שֵׁשׁ לוֹ
2 תְּפִלִּין בְּרָאשׁוֹ וּבִזְרוּעוֹ, וְצִיצִית בְּבִגְדוֹ, וּמְזוּזָה
3 בְּפֶתְחוֹ, מְחֻזָּק הוּא שְׁלֹא יִחָטָא; שֶׁהָרִי יֵשׁ לוֹ
4 מִזְכִּירֵין רַבִּים, וְהֵן הֵם⁷⁶ הַמְּלָאכִים שֶׁמַּצִּילִין אוֹתוֹ
5 מִלְּחָטָא, שְׁנֹאמַר: "חֲנָה מִלֶּאֱךָ יְיָ סָבִיב לִירְאִיו
6 וַיַּחְלֶצֶם"⁷⁷. בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְסִיעֵן.

(72) בין אנשים בין נשים (לעיל פ"ה, ה"י). (73) גם ביום וגם בלילה. (74) עיסוקו התמידי. (75) מנחות מג, ע"ב. (76) המצוות. (77) ימלטם מן החטא. וחז"ל שם קראו עליו הפסוק: "והחוטש המשולש (תפילין, ציצית ומזוזה) לא במהרה ינתק".

פֶּרֶק שְׂבִיעִי

(1) חיוב מצוות כתיבת ספר תורה על כל איש מישראל ומשנה חיובה על המלך; דיני כתיבת ספר תורה; דין ספר תורה שאינו מוגה; סדרם של נביאים איך הוא.

7 א. מִצְוַת עֲשֵׂה עַל כָּל אִישׁ וְאִישׁ² מִיִּשְׂרָאֵל לְכַתֵּב
8 סִפְר־תּוֹרָה לְעַצְמוֹ, שְׁנֹאמַר: "וַעֲתָה פָתְבוּ לָכֶם אֶת
9 הַשִּׁירָה"; כְּלוּמַר: פָתְבוּ לָכֶם תּוֹרָה, שֵׁשׁ בָּהּ שִׁירָה
10 זו³, לְפִי שְׁאִין כּוֹתְבִין אֶת הַתּוֹרָה פְּרָשִׁיּוֹת פְּרָשִׁיּוֹת⁴.
11 וְאַף-עַל-פִּי שֶׁהִנִּיחוּ לוֹ אֲבוֹתֵינוּ סִפְר־תּוֹרָה, מִצְוָה
12 לְכַתֵּב מִשְׁלוֹ⁵. וְאִם פָתְבוּ בִידוֹ, הָרִי הוּא כְּאִלוֹ קִבְלָהּ
13 מִה־רִּסְיָנָה⁶. וְאִם אֵינִי יוֹדֵעַ לְכַתֵּב, אֲחֵרִים כּוֹתְבִין
14 לוֹ. וְכָל הַמַּגִּיהָ⁷ סִפְר־תּוֹרָה, וְאֶפְלוֹ אוֹת אַחַת, הָרִי
15 הוּא כְּאִלוֹ פָתְבוּ כָלוּ⁸.

(2) פרט לנשים שפטורות ממצוה זו. וכן מסתבר, שהרי תכלית כתיבת התורה, היא הלימוד בה. ככתוב: "כתבו לכם... ולמדה את בני ישראל". ונשים פטורות מת"ת, כמבואר לעיל הל' ת"ת פ"ה, ה"א (ה'חינוך', מצוה תרי"ג. וכן מפורש ב'ספר המצוות' לרבינו, בסוף מגין מצוות עשה). (3) "שירת האזינו". (4) ואי אפשר לכתוב "פרשת האזינו" לעצמה, ולכן כוונת הכתוב: לכתוב ספר-תורה שלם, שיש בו שירת האזינו. (5) סנהדרין כא, ע"ב. שהרי נאמר: כתבו לכם עליכם לכתוב משלכם, "למען ירבו הספרים בינינו, ונוכל להשאיל מהם לאשר לא תשיג ידו לקנות, וגם למען יקראו בספרים חדשים כל אחד מבני ישראל, פן תקוץ נפשם בקראם בספרים הישנים שיניחו להם אבותיהם" (ה'חינוך' מצוה תרי"ג). (6) מנחות ל, ע"א: "הלוקח ספר-תורה מן השוק כחוטף מצוה מן השוק (אין לו שכר גדול כל-כך כמי שטרח בכתיבתו). כתבו - מעלה עליו הכתוב כאילו קיבלו מהר סיני". שיש מקום לומר כמו שטרח טורח זה, כן היה טורח ללכת במדבר כדי לקבל תורה מהר סיני (נמוקי יוסף שם). (7) תיקן טעות שנמצאה בו, והכשירו לקרות בו. הגהה - פירושה: לשון נוגה ואורה, כי הגהה מתוקנת מאירה עיני הקורא (המדקדק ר' אליהו בספרו "תשב"י"). ויש מפרשים: לשון הסרה וסילוק, ככתוב: כאשר הוגה מן המסילה (שמואל-ב כ, יג), כי המגיה מסיר את השגיאות והטעויות שבכתב והדפוס (מעדני יום טוב הל' ס"ת). (8) מנחות, שם. ולדעת

16 ב. וְהַמֶּלֶךְ, מִצְוָה עָלָיו לְכַתֵּב סִפְר־תּוֹרָה אֶחָד
17 לְעַצְמוֹ, לְשֵׁם הַמֶּלֶךְ, יֵתֵר עַל סִפְר־שִׁירָה לֹא כִּשְׁהוּא
18 הַדְּיוֹט, שְׁנֹאמַר: "וְהָיָה כִּשְׁכֹּתוֹ עַל פֶּסֶא מִמְּלַכְתּוֹ
19 וְכַתֵּב לוֹ וְגו'⁹". וּמַגִּיהֵן אוֹתוֹ מִסְפֵּר הַעֲזָרָה¹⁰,
20 עַל-פִּי בֵית-דִין הַגָּדוֹל. זֶה שֶׁהָיָה לוֹ כִּשְׁהוּא הַדְּיוֹט,
21 מִנִּיחוּ בְּבֵית גָּנְזִיו¹¹; וְזֶה שֶׁכָּתֵב אוֹ שֶׁנֶּכְתֵּב לוֹ¹² אַחֵר
22 שְׁמֵלֶךְ, יִהְיֶה עִמּוֹ תָּמִיד. וְאִם יֵצֵא לְמַלְחָמָה -
23 סִפְר־תּוֹרָה עִמּוֹ. נִכְנָס - וְהוּא עִמּוֹ, יוֹשֵׁב בְּדִין -
24 וְהוּא עִמּוֹ, מִסֵּב¹³ - וְהוּא כְּנֻגְדּוֹ¹⁴; שְׁנֹאמַר: "וְהָיְתָה
25 עִמּוֹ וְקָרָא בּוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו".

(9) סנהדרין כא, ע"ב. ושם הוכיחו זה מסוף הפסוק שנאמר בו: "את משנה התורה וגו', משנה - שתיים במשמע. (10) שבבית-המקדש (ירושלמי סנהדרין ס"ב, ה"ו). (11) כשאר איש ישראל. (12) ע"י אחרים, כשאנו יודע לכתוב. (13) אל השולחן לאכול. (14) סנהדרין, שם. "לפי שהמלך ברשות עצמו לא יעציבהו אדם על מעשהו ולא יגער בו, ובשבת פיו ימית את מי שירצה, ע"כ צריך הוא שמירה גדולה וזכרון טוב יעמוד נגדו, יביט אליו תמיד, למען יכבוש את יצרו ויטה לבו אל יוצרו" (ה'חינוך' מצוה תקג).

26 ג. לֹא הָיָה לוֹ סִפְר־תּוֹרָה קִדְּם שְׁיִמְלֹךְ, צְרִיךְ לְכַתֵּב
27 לוֹ אַחֵר שְׁמֵלֶךְ שְׁנֵי סִפְר־תּוֹרָה - אֶחָד מִנִּיחוּ בְּבֵית
28 גָּנְזִי, וְהַשְׁנִי יִהְיֶה עִמּוֹ תָּמִיד, לֹא יִסּוּר מִעִמּוֹ, אֲלֵא
29 בְּלִילָה בְּלִבְדוֹ¹⁵, וּכְשִׁיכָנֵס לְבֵית-הַמֶּרְחֵץ אוֹ לְבֵית-
30 הַפֶּסָא¹⁶, אוֹ לִישָׁן עַל מִטָּתוֹ¹⁷.

(15) אולם ב'ספרי' פרשת שופטים נאמר: "ימי חייו - אלו הימים, כל ימי חייו" - לרבות הלילות, ואולי כוונת רבינו "בלילה" - בשעת השינה. וב'אור שמח' להגאון רבי מאיר שמחה מדוונינסק מגיה ואומר שכך צ"ל בדברי רבינו: "לא יסור מעמו אפילו בלילה, לבד כשיכנס לבית המרחץ" וכו', וכן נראה מדברי רבינו בהל' מלכים פ"ג ה"א, שלא הזכיר שם דין לילה לגמרי. (16) שנאמר: "וקרא בו" מקום הראוי לקרות בו ('ספרי' שם). וכן גם בית הקברות אינו מקום הראוי לקרות בו. (ראה ברכות יח. ולקמן פ"י, ה"ו) אלא שחכמינו ז"ל לא חשו למנות גם בית הקברות, הואיל ואין

22 בתוך השיטה תבה בת עשר אותיות, או פחות או
23 יתר³³, ולא נשאר מן השיטה כדי לכתב את פלה
24 בתוך הדף - אם יכול לכתב חציה בתוך הדף וחציה
25 חוץ לדף, כותב; ואם לאו, מניח המקום פנוי
26 ומתחיל מתחלת השיטה³⁴.

(32) לכתבה מחוץ לשירטוט הדף, ואע"פ שרשאי לעשות כך
בתיבה בת חמש אותיות, אבל בתיבה שלימה אינו רשאי
(מנחות ל.). (33) כגון "והאחדרפנים" (מגילת אסתר ט,
ג) כי גם מגילת אסתר דין כתיבתה כדן ספר-תורה. ראה
מגילה יז.; הלכות מגילה לרבינו פ"ב, ה"ט (כשם הגאון ר'
זלמן מוילנא). (34) אבל למשוך האותיות ולהגדילן עד
סוף השיטה - אסור, שאין לשנות אות אחת מחברתה, וזולת
האותיות המקובלות לבעלי המסורה, להיות גדולות או
קטנות ('הגהות מיימוניות').

27 ז. ומניח בין כל חמש וחמש³⁵ ארבע שיטין פנויות
28 בלא כתיבה³⁶, לא פחות ולא יתר, ויתחיל החמש
29 מתחלת שיטה חמישית. וכשיגמר את התורה, צריך
30 שיגמר באמצע שיטה שבסוף הדף³⁷. ואם נשאר מן
31 הדף שיטין הרבה³⁸, מקצרו³⁹ ועולה⁴⁰, ומתחיל
32 מתחלת השיטה שבסוף הדף, ולא יגמר את
33 השיטה⁴¹, ומתפון, עד שיהיה "לעיני כל ישראלי"
34 באמצע שיטה שבסוף הדף⁴².

(35) מחמשה חומשי תורה. (36) ב"ב יג, ע"ב.
(37) מנחות ל, ע"א. (38) וגמר הכתב חל בשיטה שבאמצע
הדף. (39) השיטין. (40) כמו מקצר והולך. ואמנם בנוסח
התלמוד, נאמר: "מקצר והולך". ורבינו נמשך אחרי לשון
ה"ר"ף שם. ומעניין שבלשון הרא"ש להל' תפילין כתוב:
"מקצר ויורד". והכל עולה לענין אחד. (41) כנוסח כת"י
התימנים. ובנוסח אחר: "מתחילת השיטה שבסוף הדף ולא
יגמור את השיטה". (42) ואז ידעו הכל שכאן סיום התורה,
לא כן אם יסיים בגמר השיטה (ט"ז י"ד סי' רע"ב סק"ו).

35 ח. ויזהר באותיות הגדולות⁴³ ובאותיות הקטנות⁴⁴,
36 ובאותיות הנקודות⁴⁵, ואותיות המשנות, כגון
37 הפאי"ן הלפופות⁴⁶ והאותיות העקמות⁴⁷, כמו
38 שהעתיקו הסופרים איש מפי איש. ויזהר בתנין⁴⁸
39 ובמנין. יש אות שיש עליה תג אחד, ויש אות שיש
40 עליה שבעה⁴⁹. וכל התנין פצות זינין⁵⁰ הן, דקין
41 פחות השערה.

(43) כגון ב' של בראשית ברא (בראשית א, א) שהיא גדולה,
ועוד. (44) כגון כ' של "ולבכותה" (שם, כג, ב) שהיא
קטנה. וראה במוספנו "דקדוקי סופרים" סדר אל"ף ב"ת
שלם של אותיות גדולות וקטנות. (45) שיש עליהן נקודות
מלמעלה, כגון "ויאמר אליו איה שרה" (בראשית יח, ט)
שאותיות "איו" שב"אליו" מנוקדות. (46) כנוסח דפוס
מנוסח ונציא, 'מעשה רוקח' ועוד. ובנוסח אחר: הלפופות.
ופירושו: כרוך ומקופל. ראה 'חתם סופר' י"ד סי' רסה.

המלך יוצא להלווית המת, כדברי המשנה (סנהדרין פרק ב,
משנה ג): "מת לו מת, אינו יוצא מפתח פלטרין שלו"
(תורה תמימה, פרשת שופטים, אות צ"ה). (17) אפילו
ביום.

1 ד. ספר-תורה שכתבו בלא שרטוט¹⁸, או שכתבו
2 מקצתו על הגויל ומקצתו על הקלף¹⁹ - פסול²⁰;
3 אלא, או כלו על הגויל, או כלו על הקלף. וכיצד
4 פותבין ספר-תורה? פותב כתיבה מתקנת, נאה
5 ביותר²¹. וניח בין כל תבה²² ותבה כמלא אות
6 קטנה²³, ובין אות לאות כמלא חוט השערה, ובין
7 כל שיטה²⁴ ושיטה כמלא שיטה. וארץ כל שיטה
8 ושיטה - שלשים אותיות, כדי לכתב
9 'למשפחותיכם', 'למשפחותיכם', 'למשפחותיכם',
10 תלתא זמני²⁵; וזה הוא רחב כל דף²⁶ ודף. ולא תהא
11 שיטה קצרה מזה, כדי שלא יהא הדף באגרת. ולא
12 ארבה יותר על זה, כדי שלא יהו עיניו משוטטות
13 בכתב²⁷.

(18) שצריך לשרטט את השיטין בסרגל, כדי שהכתב יהיה
ישר כמבואר לעיל (פ"א, ה"ב). (19) גויל וקלף מפורשים
למעלה (פ"א, ה"ז). (20) ירושלמי (מגילה פ"א, ה"ט).
והטעם: שנראה כשני ספרים (ט"ז ל"ד סי' רעא).
(21) כמו שאמרו חז"ל (שבת קלג:): "זה אלי ואנוהו -
התנאה לפניו במצוות.... ספר תורה נאה, בדיו נאה,
בקולמוס נאה, בלבלר [סופר] אומן". (22) מילה. (23) זו
י"ד. (24) שורה. (25) שלש פעמים. (26) עמוד.
(27) ויטעה בראשי השיטות (מסכת מנחות ל.). משוטטות -
מתהלכות אנה ואנה, לחפש דבר מה, כמו: משוט בארץ
(איוב ב, ב). וכן מצינו (דברי הימים-ב טז, ט): עיני
משוטטות בכל הארץ.

14 ה. לא ימעט הכתב²⁸ מפני הרוח שפין פרשה
15 לפרשה²⁹. ונדמנה לו תבה בת חמש אותיות - לא
16 יכתב שתיים בתוך הדף ושלש חוץ לדף, אלא כותב
17 שלש בתוך הדף ושתיים חוץ לדף³⁰. לא נשאר מן
18 השיטה כדי לכתב שלש אותיות - מניח המקום
19 פנוי, ומתחיל מתחלת השיטה³¹.

(28) לכתוב אותיות קטנות ודקות. (29) שצריך להיות
כשיעור תשע אותיות ריוח בין פרשה לפרשה, ואם נזדמנה
לו שיטה שמסיים בה פרשה אחת, ומתחיל בה פרשה אחרת
ויש ריוח מועט ביניהן, אל יכתוב אותיות דקות כדי להגדיל
את הריוח, אלא יורז עצמו שלא יבוא לידי כך.
(30) מנחות ל, ע"א. וכתבו ה'תוספות' (שם) ששם ה' צריך
להיות כולו בתוך הדף. (31) ומנהג הסופרים להאריך
האותיות עד שיגיעו לסוף השיטה, משום נוי ספר תורה,
ורבינו לא חושש לנוי זה משום הפסד צורת האותיות
(מעשה רוקח').

20 ו. ונדמנה לו תבה בת שתי אותיות - לא יזקנה
21 בין הדפין³², אלא יחזיר לתחלת השיטה. ונדמנה לו

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – יום חמישי ט"ו מנחם-אב – ספר אהבה – הלכות ספר תורה קלז

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

את הכתב מפני הריוח" וכו' וכמבואר לעיל ה"ה. ומורי (רבי מאיר מרוטנבורג) כתב לי: אילו היה לי לכתוב ספר-תורה הייתי נזהר שלא יהיה שום עמוד מתחיל בוי"ו חוץ מ"ואעידה בס"י. וכן מה שנהגו הסופרים לכתוב ב"ה שמ"ו בראש העמודים, והן: ב' של "בראשית, ו' - "יודוך אחיך (בראשית מט, ח), ה' - "הבאים (שמות יד, כח), ש' - "שמר לך (שם, לד יא), מ' - "מה טובו (במדבר כד, ה), ו' - "ואעידה בס"י (דברים לא, כח), חפשי בספרי הגאונים ולא מצאתי, ולפי פרשיות פתוחות וסתומות שבספר זה (ראה לקמן פ"ט סוף "ספר בראשית") אי אפשר לעשות כן, וכל ספר-תורה העשוי כן - פסול, שהרי פרשת "יהודה אתה יודוך" פתוחה, ואי-אפשר לכתוב "יודוך" בראש העמוד אלא-אם-כן היה כתוב בשיטה התחתונה (שבעמוד הקודם) שתי תיבות בלבד, שהן: "יהודה אתה", והן שמונה אותיות, ולא יתכן לעשות כן, שאין מתחילים פרשה פתוחה אלא בראש השיטה, ראה לקמן פ"ח ה"ב. עכ"ל. אולם מנהג סופרינו לכתוב יו"ד של "יהודה" בראש השיטה, וסרה כל ההשגה (חידושי ר"ע איגר ליו"ד ס' רעג).

47) כגון נו"ן ההפוכה שלפני "ויהי בנסוע הארון" (במדבר י, לה) שהיא עקומה. 48) כתרי האותיות, כמו שאמרו (מנחות כט:): "בשעה שעלה משה למרום, מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות (כגון התגין)... אמר לו: אדם אחד יש שעתידי להיות בסוף כמה דורות, ועקיבא בן יוסף שמו, שעתידי לדרוש על כל קוץ וקוץ (תג) תילין תילין של הלכות". 49) ראה במוספנו "תשובות רבינו". 50) מנחות כט, ע"ב. וה'מגדול עוד' מראה מקום לכל פרטי הלכה זו בספר "התגין".

ט. כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ לֹא נֶאֱמְרוּ אֶלָּא לְמַצְוָה מִן הַמִּכְבָּר. וְאִם שָׁנָה בְּתִקְנֵן זֶה⁵¹, או שְׁלֹא דִקְדָּק בְּתִקְנֵן, וְכֵתֵב כָּל הָאוֹתִיּוֹת בְּתִקְוֹנָן; או שְׁקָרַב אֶת הַשִּׁטִּין⁵² או הִרְחִיקֵן⁵³, או הֶאֱרִיכֵן⁵⁴ או קֶצְרֵן - הוֹאִיל וְלֹא הִדְבִּיקֵן אוֹת בָּאוֹת, וְלֹא חָסַר וְלֹא הוֹתִיר וְלֹא הִפְסִיד צוּרַת אוֹת אַחַת, וְלֹא שָׁנָה בְּפִתּוּחוֹת וּסְתוּמוֹת⁵⁵ - הֲרִי זֶה סֵפֶר בְּשֵׁר.

51) האמור בפרק זה עד כאן. ורבינו הולך ומפרטו אחד אחד. 52) ולא הניח ביניהן כמלוא שיטה. 53) שהניח ביניהן ריוח יותר מהשיעור האמור. 54) למעלה משלשים אותיות אורך השיטה. 55) מפורש לקמן (פ"ח, הלכה א"ב).

י. יֵשׁ דְּבָרִים אֲחֵרִים שְׁלֹא נֶאֱמְרוּ בְּמִקְרָא, וְנִהְיָו בָּהֶם הַסּוֹפְרִים, וְקִבְּלָהּ הוּא בִּידָם אִישׁ מִפִּי אִישׁ. וְהֵן, שִׁיחֵי מִנֵּן הַשִּׁטִּין שֶׁבְּכָל דָּף וְדָף, לֹא פָחוֹת מִשְׁמוֹנֶה וְאַרְבָּעִים וְלֹא יֵתֵר עַל שְׁשִׁים⁵⁶; וְשִׁיחֵיהָ הָרֹחַ שֶׁבֵּין פֶּרֶשֶׁה לְפֶרֶשֶׁה כְּמוֹ תִשַּׁע אוֹתִיּוֹת: 'אָשֶׁר', 'אָשֶׁר', 'אָשֶׁר'; וְשִׁיחֵיהָ בְּרֹאשׁ הַשִּׁטִּין לְמַעַלָּה מִשִּׁירַת הַיָּם⁵⁷: 'הֶבְאִים'⁵⁸, 'בִּיבֶשֶׁה'⁵⁹, הַשָּׁם⁶⁰, 'מֵת'⁶¹, 'בְּמִצְרַיִם'⁶² - חֲמֵשׁ שִׁטִּין; וְלִמְטָה מִן הַשִּׁירָה חֲמֵשׁ שִׁטִּין, תַּחֲלַת כָּל שִׁטָּה מֵהֵן כָּף: 'וַתִּקַּח'⁶³, 'אֶחְרֶיהָ', 'סוֹס', 'וַיֵּצֵאוּ', 'וַיִּבְאֲרוּ'⁶⁴; וְיִהְיֶה בְּרֹאשֵׁי הַשִּׁטִּין לְמַעַלָּה מִשִּׁירַת 'הָאֲזִינוּ'⁶⁵: 'וַאֲעִידָה'⁶⁶, 'אֶחְרֵי', 'הַדְּרֹךְ', 'בְּאַחֲרֵית', 'לְהַכְעִיסוֹ', 'קָהֵל' - שֵׁשׁ שִׁטִּין; וְלִמְטָה מִמֶּנָּה חֲמֵשׁ שִׁטִּין: 'וַיִּבְאֲרוּ'⁶⁷, 'לְדַבֵּר', 'אָשֶׁר', 'הַזֹּאת', 'אָשֶׁר'.

56) ראה מסכת סופרים (פ"ב, ה"ו). 57) שמות טו, א"ט. 58) שם, יד, כח. 59) שם, כט. 60) שם, ל. 61) שם. 62) שם, לא. 63) שם, טו, כ. 64) שם, כג. 65) דברים לב, א"מג. 66) שם, לא, כח. עד סוף הפרק. 67) שם, לב, מד. עד "אשר אתם עוברים" פסוק מז. וב'הגהות מיימוניות' העירו: "מה שנהגו סופרים בורים להתחיל כל עמוד שבספר תורה בוי"ו, וקוראים לו: "ווי העמודים" (כלשון הפסוק שמות לח, יב) - נראה שאיסור גמור יש בדבר, שהרי עושים העמודים, מהם רחבים, ומהם קצרים, ופעמים האותיות משונות וארוכות הרבה כדי שתגיע וי"ו לראש כל עמוד, והרי תלמוד ערוך (מנחות ל): "ולא ימעט

יא. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ לְמַצְוָה מִן הַמִּכְבָּר. וְאִם שָׁנָה, לֹא פָסַל. אֲבָל אִם כָּתֵב הַמֶּלֶא חָסַר או הִחְסֵר⁶⁸ מֶלֶא, או שִׁכְתֵּב מֶלֶא שֶׁהִיא קְרִי'⁶⁹ וְכָתֵב קְרִיאָתָהּ, כְּגוֹן שִׁכְתֵּב 'שִׁכְכָּנָה' בְּמָקוֹם 'שִׁגְלָנָה'⁷⁰, 'וּבִטְחוּרִים' בְּמָקוֹם 'וּבַעֲפָלִים'⁷¹, וְכִיּוֹצֵא בֵּהֶן⁷²; או שִׁכְתֵּב פֶּרֶשֶׁה פְּתוּחָה סְתוּמָה, או סְתוּמָה פְּתוּחָה⁷³, או שִׁכְתֵּב הַשִּׁירָה⁷⁴ כְּשֶׁאֵר הַכְּתֵב, או שִׁכְתֵּב פֶּרֶשֶׁה אַחַת כְּשִׁירָה - הֲרִי זֶה פְּסוּל⁷⁵, וְאִין בּוֹ קִדְּשַׁת סֵפֶר-תּוֹרָה כָּלָל, אֶלָּא בְּחֻמָּשׁ מִן הַחֲמִשִּׁין שֶׁמִּלְמַדִּין בָּהּ הַתִּינוּקוֹת.

68) מנחות לב, ע"ב: "כתבה אגרת פסולה". וכפירוש ה'תוספות' שם: כאגרת - שלא דקדק בחסרות ויתירות אלא כאגרת בעלמא. 69) שנקראת אחרת מכתבתה. 70) דברים כח, ל. 71) שם כז. 72) נדרים לו, ע"ב: "קריין ולא כתיבין, כתיבין ולא קריין" - הלכה למשה מסיני". 73) ראה לקמן (פ"ח, ה"ב). 74) "שירת הים" ו"האזינו", שיש בהן ריוח בכל שיטה ושיטה, כמפורש לקמן סוף פ"ח. 75) שבת קג, ע"ב.

יב. סֵפֶר-תּוֹרָה שֶׁאִינוּ מְגַה'⁷⁶, אֶסוּר לְהַשְׁהוֹתוֹ⁷⁷ יוֹתֵר עַל שְׁלֹשִׁים יוֹם⁷⁸, אֶלָּא יִתְקַן או יִגְזַז⁷⁹. סֵפֶר-תּוֹרָה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁלֹשׁ טַעֲמִיּוֹת בְּכָל דָּף וְדָף - יִתְקַן, וְאִם הָיוּ אַרְבַּע - יִגְזַז⁸⁰. וְאִם הָיָה רֹב הַסְּפָר⁸¹ מְגַה', וְהַשְׂאָר⁸² יֵשׁ בּוֹ אַרְבַּע טַעֲמִיּוֹת בְּכָל דָּף, וְנִשְׁאָר אֶפְסוֹל דָּף אֶחָד מֵאוֹתוֹ הַשְׂאָר הַמְּשֻׁבָּשׁ בְּלֹא אַרְבַּע טַעֲמִיּוֹת - הֲרִי זֶה יִתְקַן⁸³.

76) מטעויותיו המצויות בו. 77) כתובות יט, ע"ב. משום שנאמר: אל תשכן באהליך עולה (איוב יא, יד) כי יש לחוש שהקורא בו ימשך אחרי טעויותיו וישתבש בהן וזהו עוול גדול. והעירו ב'הגהות מיימוניות' שכן הדין בנביאים וכתובים, והזהיר אף בספרי תלמוד, תבוא עליו ברכה. ראה

קלח שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום חמישי ט"ז מנחם-אב - ספר אהבה - הלכות ספר תורה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

אָדָּה⁹⁴. וּמִנִּיחָה⁹⁵ בְּכָל חֶמֶשׁ וְחֶמֶשׁ אַרְבַּע שִׁטִּין, וּבֵין
כָּל נָבִיא וְנָבִיא שְׁלֹשׁ שִׁטִּין⁹⁶, וּבֵין כָּל נָבִיא וְנָבִיא
מִשְׁנֵים-עָשָׂר - שְׁלֹשׁ שִׁטִּין, שָׁאֵם בָּא לְחַתֵּךְ,
חֹתֶךָ⁹⁷. וְסִדּוּרָן שֶׁל נְבִיאִים כֶּךָ הוּא: יְהוֹשֻׁעַ,
שׁוּפָטִים, שְׁמוּאֵל, מְלָכִים, יִרְמְיָה, יִחְזְקָאל,
יִשְׁעְיָה⁹⁸, תְּרִי-עָשָׂר⁹⁹. וְסִדּוּר הַכְּתוּבִים: רֹת,
וְתִהְלִים, וְאִיּוֹב, וּמִשְׁלֵי, וְקִהְלֵת, וְשִׁיר-הַשִּׁירִים¹⁰⁰,
וְקִינֹת¹⁰¹, וְדָנִיֵּאל¹⁰², וּמִגְלָה¹⁰³ וְדָבָרִי הַקָּמִים¹⁰⁴.

(93) לכוּךְ. (94) ואע"פ שאי אפשר שלא יונחו נביאים
וכתובים ע"ג תורה, אין חוששים לכך הואיל והם בכרך
אחד (ב"ב יג. וב'תוספות' שם). (95) משאיר חלק.
(96) שם. ונוסח התלמוד שלפנינו: "וכן בין כל נביא נביא",
שמשמע ארבע שטין; אבל גירסת רבינו שם: בין נביא
לנביא ג' שטין. וכן הנוסח במס' סופרים (פ"ב, ה"ד).
(97) לפי המפרשים, חסר כאן בדברי רבינו, וצ"ל כמו
שנכתבה ברייתא זו בתלמוד (ב"ב יג.): "ומסיים מלמטה
ומתחיל מלמעלה, שאם בא לחתוך חותך" וזה מוסב על
הנביאים שאפשר לסיים נביא אחד בסוף הדרך, ולהתחיל את
השני בראש הדרך, ואין אנו חוששים שמא יבוא לחתוך זה
מזה, שהרי מותר לחתוך, אבל בחומשי התורה אסור לסיים
בסוף הדרך, גזירה שמא יבא לחתוך כמבואר ב'ירושלמי'
(מגילה פ"א, ה"ט): "וצריך שיחא גומר באמצע ומתחיל
באמצעיתו" ('מרכבת המשנה'). (98) אע"פ שישעיהו קדם
בזמן לירמיהו ויחזקאל, הקדים ירמיהו ויחזקאל לפניו, מפני
ש"מלכים" מסיים בחורבן בית-המקדש וירושלים,
ו"ירמיהו" כולו חורבן, ויחזקאל תחילתו חורבן וסופו
נחמה, וישעיהו כולו נחמה, לכן מן הראוי לסמוך חורבן
לחורבן ונחמה לנחמה (ב"ב יד:). (99) אע"פ שהושע
(ראשון ל"תרי עשר") קדם הרבה אפילו לישעיהו, לא
סדרוהו במקומו, הואיל וקטן הוא במספר פרקיו, חששו
שיאבד, וצירפוהו עם נבואת יתר הנביאים האחרונים שגם
הם קטנים במספרם, וביחד יהיו אגודה אחת ולא יאבדו
(שם). (100) רות קדמה לדוד, תהלים דוד אמרם, וקדם
לאיוב, ואחר-כך שלשה ספרי שלמה: משלי, קהלת, שניהם
ספרי חכמה, שיר השירים - לעת זקנתו אמרו (שם, ע"פ
רש"י). (101) מגילת איכה, שאמרה ירמיהו. (102) היה
אחרי ירמיהו בגולה. (103) מגילת אסתר, אחרי דניאל
בימי אחשורוש. (104) שעזרא הסופר כתב יחס דברי
הימים עד אליו (בבא-בטרא שם). ועזרא ונחמיה חשובים
כספר אחד. - כל אלה הם תשעה עשר, הוסף עליהם חמשה
חומשי תורה - הרי עשרים וארבע כתבי קודש.

טז. כָּל כְּתָבִי הַקֹּדֶשׁ אֵין פּוֹתְבִין אוֹתָן אֶלָּא
בְּשִׁרְטוּט¹⁰⁵, אֶפְלוּ כְּתָבָן עַל הַנִּיָּר¹⁰⁶. וּמִתָּר לְכָתֹב
שְׁלֹשׁ תְּבוֹת בְּלֹא שִׁרְטוּט; יוֹתֵר עַל זֶה - אֶסוּר¹⁰⁷.
כֶּרֶךְ זֶה שֵׁשׁ בּו תוֹרָה, נְבִיאִים וְכְתוּבִים, אֵין קֹדֶשֶׁת¹⁰⁸
כְּקֹדֶשֶׁת סִפְרֵי-תוֹרָה, אֶלָּא כְּחֶמֶשׁ מִן הַחֲמִשִּׁים. דִּין
הַיֹּתֵר כְּדִין הַחֲסָר¹⁰⁸.

(105) גיטין ו, ע"ב; ירושלמי מגילה פ"ג, ה"ב. (106) שהרי
רב יוסף הקפיד על רבי אביתר שכתב פסוק באיגרתו בלא

רא"ש למסכת כתובות (פרק ב אות י"א). וכתב ברמ"א
(יורה דעה' ס"י רעט): "שחרם קדמונים הוא לא להגיה
שום ספר על פי הסברא בלבד, כ"י-אם בראיה ברורה שיש
בו טעות". (78) שזהו זמן בית-דין שנותנים להסיר
המכשולים, כמבואר (ב"מ קיח.) וגם כאן נתנו לו החכמים
זמן שלשים יום לתקן טעויותיו (מ'עדני יום טוב' להל'
ס"ת). (79) נותנים אותו בכלי חרס וקוברים אותו אצל
תלמידי חכמים, כמבואר בדברי רבינו לקמן (פ"י, ה"ג).
(80) מנחות כט, ע"ב. ואין לתקנו, משום שנראה כמנומר.
(81) רוב אותיות הספר נכתבו כהלכה. (82) המיעוט
המשובש. (83) שם. שהדף הכשר מציל את כולו. ואפילו
יש בדף הזה שלש טעויות, הואיל וניתן להתקן - מתקנו
ומציל את כולו (שם).

יג. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים? ⁸⁴ שֶׁכְּתַב הַמֶּלֶא חֶסֶר,
² שֶׁנִּמְצָא תוֹלָה הָאוֹתִיּוֹת שֶׁשֶׁכַּח בִּיגִי הַשִּׁטוֹת⁸⁵; אֶבֶל
³ אִם כְּתַב הַחֶסֶר מֶלֶא - אֶפְלוּ יֵשׁ בְּכָל דָּף וְדָף כְּמָה
⁴ טְעִיּוֹת, הֲרִי זֶה מִתְקָן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא גוֹרֵד וְאֵינוֹ
⁵ תוֹלָה⁸⁶.

(84) שאם יש בו ארבע ארבע טעויות בכל דף - יגזו.
(85) וגנאי הוא לתלות כל-כך. (86) שם. וכשגורד ירחיק
את האות שלפניו ושלאחרי, שלא יהא מקום הגרד הפסק
בתיבה ותיראה כשתים (שו"ע יו"ד ס"י רעט סעיף ד').

יד. מִתָּר לְכָתֹב הַתּוֹרָה, כָּל חֶמֶשׁ וְחֶמֶשׁ בְּפָנֵי עֲצָמוֹ,
⁷ וְאֵין בֵּהֶן קֹדֶשֶׁת סִפְרֵי-תוֹרָה⁸⁷. אֶבֶל לֹא יִכְתֹּב מִגְלָה⁸⁸
⁸ בְּפָנֵי עֲצָמָה, שִׁיחִיהָ בֵּה פְרָשִׁיּוֹת⁸⁹; וְאֵין פּוֹתְבִין
⁹ מִגְלָה לְתִינּוֹק לְהַתְלַמֵּד בֵּה⁹⁰; וְאִם דַּעְתּוֹ לְהַשְׁלִים
¹⁰ עַלֶּיהָ חֶמֶשׁ - מִתָּר⁹¹. כְּתַב מִגְלָה, שְׁלֹשׁ שְׁלֹשׁ תְּבוֹת
¹¹ בְּשִׁטָּה אַחַת - מִתָּר⁹².

(87) השלם, שנוהגים בו קדושה יתירה, כמו שמבואר לקמן
(פ"י, ה"ב). וכן אין עומדים מפניו בדרך שחייבים לעמוד
מפני ספרי-תורה. ובמסכת גיטין (ס.) אמרו: "אין קוראים
בחומשים בבית-הכנסת משום כבוד הציבור", וכל ספריהם
היו בגלילה כס"ת שלנו. (88) חזק מהחומש. (89) לפי
שהתורה חתומה ושלמיה ניתנה למשה (שם). אבל
בחומשים שלמים אין קפידא כל-כך, כמבואר שם. וכן
מצינו ברבי חייא שכתב חמשה חומשים לחמשה ילדים
ללמדם תורה (כתובות קג:). (90) גיטין, שם. ורבינו אלפס
התיר, והמליצו עליו שלפיכך הקול משום שאי אפשר לכל
עני בישראל לכתוב חומש שלם לבנו. ועל כגון זה נאמר
(תהלים קיט, ככו: עת לעשות לה' הפרו תורתך ('טורי' יו"ד
ס"י רפג). (91) גיטין, שם. (92) שם אמרו: שלפיכך מותר
היה להילני המלכה לעשות טבלא של זהב שפרשת סוטה
כתובה עליה (מוכנה לכהן להעתיק ממנה להשקאת סוטה,
ולא יצטרך להביא ס"ת להעתיק ממנו) - משום שהיתה
כתובה סירווגין. ומפרש רבינו: סירווגין - שלש שלש תיבות
בשטיה אחת, כי בכתיבה משונה זו אינה נראית כמגילה
מתוך ספרי-תורה (ש"ך, יו"ד ס"י רפג), וראה במוספנו
"תשובות רבינו".

טו. מִתָּר לְדַבֵּק⁹³ תּוֹרָה, נְבִיאִים וְכְתוּבִים בְּכֶרֶךְ

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום שישי י"ז מנחם-אב - ספר אהבה - הלכות ספר תורה קלט

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

והתחיל לכתוב בתחילת השנייה - פתוחה". רבים חולקים על רבינו בשיטת ה"פתוחה והסתומה". ראה (בית יוסף יורה דעה סימן רע"ה ותוספות מנחות דף לב עמוד א.) ורבינו מקורו מהירושלמי הנ"ל, שהייתה לפניו הגירסה כמו שהעתקנה.

ג. ספר שאינו מגה במלא וחסר, אפשר לתקנו²⁰
ולהגיהו, כמו שבארנו²¹. אבל אם טעה ברוח
הפרשיות, וכתב פתוחה סתומה או סתומה פתוחה,
או שהפסיק והניח פנוי במקום שאין בו פרשה, או
שכתב בדרבנו ולא הפסיק ברוח במקום הפרשה, או
ששנה צורת השירות²² - הרי זה פסול²³, ואין לו
תקנה²⁴, אלא לסלק את כל הדף שטעה בו.²⁵

6) שימחוק את היתר וימלא את החסר על ידי תלייה מלמעלה (לעיל פרק א, הלכה ט"ז). 7) לעיל (פרק ז, הלכות י"ב - ג'). 8) שירת "הים" ו"האזינו", שנכתבות בצורה מיוחדת, כמבואר בסוף פרק זה. 9) (שבת דף קג עמוד ב). 10) "כי אין יתקן עיוות הפתוחות והסתומות, והלא יצטרך למחוק הרבה לפניו ולאחריו, ושלא יזדמן לו שם (שאסור למחוק) וגם יצטרך למעט הכתב בגלל רווח שבין פרשה לפרשה, ודבר זה אסור, ולפיכך תיקונו רחוק, אבל וודאי מועיל לו תיקון אם אפשר (תשובות הרא"ש כלל ג).

ד. ולפי שראיתי שבוש גדול בכל הספרים²⁷
שראיתי בדברים אלו, וכן בעלי המסרת, שכותבין
ומחברין להודיע הפתוחות והסתומות, נחלקים
בדברים אלו במחלקת הספרים שסומכין עליהם²⁸ -
ראיתי לכתב הנה כל פרשיות התורה הסתומות
והפתוחות, וצורת השירות, כדי לתקן עליהם כל
הספרים ולהגיה מהם. וספר שסמכנו עליו בדברים
אלו הוא הספר הידוע במצרים, שהוא כולל ארבעה
ועשרים ספרים²⁹, שהיה בירושלים מפמה שנים
להגיה ממנו הספרים, ועליו היו הכל סומכין, לפי
שהגיהו בן-אשר³⁰, ודקדק בו שנים הרבה, והגיהו
פעמים רבות כמו שהעתיקו, ועליו סמכתי בספר
התורה שכתבתי בהלכתו.

11) ספרי תורה. 12) כגון מסורת בני ארץ ישראל הנקראים "מערבאי" הסומכים על ספריהם שבארץ ישראל. ומסורת בני בבל הנקראים "מדינחאי" (מזרחיים) הסומכים על ספריהם שבבבל. 13) שהם כל תורה נביאים וכתובים. 14) הוא המדקדק אהרן בן אשר שהיה ראש ישיבה בטבריה, מקום חכמי המסורה והניקוד. וב"שלשלת הקבלה" כתוב: שהיה בדור שאחרי רב סעדיה גאון והיה נקרא אהרן בן משה משבט אשר.

ספר בראשית

יהי רקיע¹⁵, יקוו המים, יהי מארות, ושרצו המים,
תוצא הארץ, ויכלו, אלה תולדות השמים - פלן
פתוחות, והן שבע פרשיות. אל האשה אמר, וילאדם
אמר - שתייהן סתומות. ויאמר ה' אלהים - פתוחה.

שירטוט, וסתם איגרות נכתבות על נייר (הגר"א יו"ד סי' רפ"ד). 107) גיטין, שם. ורבינו-תם סובר, שאין איסור אלא כשמתכוין לכתוב הפסוק לשם דרש ולימוד, אבל באיגרת שלומים שאדם שולח לחבירו, מותר לכתוב לשון המקרא, כדי לכתוב לשון צחה, אפילו בלא שירטוט ('תוספות' שם). ולדעת הרמב"ן אין צורך בשירטוט אלא כשכותב כתב אשורי - שכותבים בו תנ"ך - אבל בכתיבה שלנו אין צורך בשירטוט (טור יו"ד סי' רפד). וכן אם לא שירטט אלא שורה עליונה בלבד, אינו צריך לשרטט יותר, שמתוך שהשורה העליונה כתובה ישר, אז כל השורות יכתבו ישר על פיה, באופן ששירטוט השורה העליונה מועיל לכל השורות שתחתיה, וזהו שאמרו (מנחות לב:): תפילין אין צריכות שירטוט - הכוונה לשירטוט מלא, אבל השורה העליונה ודאי צריכה שירטוט ('תוספות' גיטין שם, וכן נקבע להלכה ביו"ד סי' רפד). 108) כלומר: כל יתר כנטול הוא ואחר עמו (חולין נח:), ולפיכך כרך זה שהוסיפו בו נביאים וכתובים, הרי הוא כס"ת חסר, ולפיכך ירד מקדושת ס"ת (בית יוסף' סי' רפג).

יום שישי י"ז מנחם-אב ה'תש"פ

פרק שמיני

1) דיני פרשיות הסתומות והפתוחות; מניין הפרשיות הסתומות והפתוחות שבכל התורה; צורת כתיבת השירות.

א. פרשה פתוחה יש לה שתי צורות: אם גמר באמצע השיטה, מניח שאר השיטה פנוי, ומתחיל הפרשה שהיא פתוחה מתחלת השיטה השנייה. במה דברים אמורים? שנשאר מן השיטה רוח פשעור תשע אותיות; אבל אם לא נשאר אלא מעט, או אם גמר בסוף השיטה - מניח שיטה שנייה בלא כתב, ומתחיל הפרשה הפתוחה מתחלת שיטה השלישית.

ב. פרשה סתומה יש לה שלש צורות: אם גמר באמצע השיטה, מניח רוח פשעור², ומתחיל לכתב בסוף השיטה תבה אחת מתחלת הפרשה שהיא סתומה, עד שימצא הרוח באמצע. ואם לא נשאר מן השיטה כדי להניח הרוח פשעור ולכתב בסוף השיטה תבה אחת - יניח הכל פנוי, ויניח מעט רוח מראש שיטה שנייה, ויתחיל לכתב הפרשה הסתומה באמצע שיטה שנייה³. ואם גמר בסוף השיטה, מניח מתחלת שיטה שנייה פשעור הרוח, ומתחיל לכתב הסתומה באמצע השיטה⁴. נמצאת אומר, שפרשה פתוחה תחלתה בתחלת השיטה לעולם⁵, ופרשה סתומה תחלתה באמצע השיטה לעולם.

2) תשע אותיות. 3) ירושלמי (מגילה פרק א, הלכה ט) "פתוחה מכאן ומכאן (שהניח חלק בסוף השיטה הראשונה ובתחילת השיטה השנייה) - סתומה". 4) (שם) "פתוחה מראשה (שהניח חלק בראש השיטה) - סתומה". 5) (שם) "פתוחה מסופה (שהניח חלק בסוף השיטה הראשונה

- 1 והאדם ידע, זה ספר, ויחי שת, ויחי אנוש, ויחי
- 2 קינן, ויחי מהללאל, ויחי ירד, ויחי חנוך, ויחי
- 3 מתושלח, ויחי למך, ויחי נח - אחת עשרה פרשיות
- 4 אלו כלן סתומות. וירא ה', אלה תולדת נח - שתייהן
- 5 פתוחות. ויאמר אלהים לנח, וידבר אלהים אל נח,
- 6 ויאמר אלהים אל נח - שלשתן סתומות. ויהיו בני
- 7 נח, ואלה תולדת בני נח - שתייהן פתוחות. וינענע
- 8 לזר, ולשם ילד - שתייהן סתומות. ויהי כל הארץ
- 9 שפה אחת, אלה תולדת שם - שתייהן פתוחות.
- 10 וארפכשד חי, ושלח חי, ויחי עבר, ויחי פלג, ויחי
- 11 רעז, ויחי שרוג, ויחי נחור, ויחי תרח - כלן
- 12 סתומות, השמונה פרשיות. ויאמר ה' אל אברהם,
- 13 ויהי רעב, ויהי בימי אמרפל - שלשתן פתוחות.
- 14 אחר הדברים, ושרי אשת אברהם, ויהי אברהם, ויאמר
- 15 אלהים אל אברהם - ארבעתן סתומות. וירא אליו -
- 16 פתוחה. ויסע משם, וה' פקד את שרה - שתייהן
- 17 סתומות. ויהי בעת ההוא, ויהי אחר, ויהי אחרי
- 18 הדברים, ויהיו חיי שרה - ארבעתן פתוחות.
- 19 ואברהם זקן - סתומה. ויסף אברהם, ואלה תולדת
- 20 ישמעאל, ואלה תולדת יצחק, ויהי רעב - ארבעתן
- 21 פתוחות. ויהי עשו, ויהי פי זקן יצחק, ויצא יעקב
- 22 - שלשתן סתומות. וישלח יעקב - פתוחה. ויבא
- 23 יעקב, ותצא דינה - שתייהן סתומות. ויאמר אלהים,
- 24 וירא אלהים, ויהיו בני יעקב, ואלה תולדות עשו -
- 25 ארבעתן פתוחות. אלה בני שעיר - סתומה. ואלה
- 26 המלכים, וישב יעקב, ויהי בעת - שלשתן פתוחות.
- 27 ויוסף הורד מצרימה - סתומה. ויהי אחר הדברים,
- 28 ויהי מקץ - שתייהן פתוחות. ויגש אליו, ואלה
- 29 שמות, ואת יהודה - שלשתן סתומות. ויהי אחרי
- 30 הדברים, ויקרא יעקב, שמעון ולוי, יהודה, ויובל,
- 31 יששכר - כלן פתוחות, והן שש. דן, גד, מאשר,
- 32 נפתלי, בן פרת יוסף - חמשתן סתומות. בנימין -
- 33 פתוחה.
- 34 מנין הפתוחות - שלש וארבעים, והסתומות -
- 35 שמונה וארבעים. הכל תשעים ואחת.
- 36 ספר ואלה שמות
- 37 ויגם מלך חדש, וילך איש, ויהי בימים הרבים -
- 38 שלשתן פתוחות. ומשה היה רעה - סתומה. וילך
- 39 משה, ויאמר ה' אל אהרן - שתייהן פתוחות. וידבר
- 40 אלהים אל משה - סתומה. וידבר ה' אל משה,
- 41 וידבר ה' אל משה ואל אהרן - שתייהן פתוחות.
- 42 אלה ראשי בית אבתם, וידבר ה' אל משה - שתייהן
- 43 סתומות. ויאמר ה' אל משה ראה נתתיך, ויאמר
- 44 ה' אל משה ואל אהרן - שתייהן פתוחות. ויאמר
- 45 ה' אל משה כבד לב פרעה, ויאמר ה' אל משה
- 46 אמר אל אהרן - שתייהן סתומות. ויאמר ה' אל

47 ימות - שתייהן סתומות. וידבר ד'אשה כי תזריע,
 48 וידבר ד'אדם כי יהיה, נגע צרעת, ובשר - ארבעתן
 49 פתוחות. או בשר - סתומה. ואיש או אשה -
 50 פתוחה. ואיש או אשה כי יהיה בעור בשרם, ואיש
 51 כי ימרט ראשו, והפגד - שלשתן סתומות. וידבר
 52 ד'זאת תהיה - פתוחה. ואם דל - סתומה. וידבר
 53 ד'כי תבאו, וידבר ד'דברו אל בני ישראל - שתייהן
 54 פתוחות. ואיש כי תצא - סתומה. ואשה כי תהיה
 55 - פתוחה. ואשה כי יזוב - סתומה. וידבר ד'אחרי
 56 מות, וידבר ד'דבר אל אהרן, וידבר ד'דבר אל בני
 57 ישראל - שלשתן פתוחות. איש איש, ערות אביו,
 58 ערות אשת אביו, ערות אחותו, ערות בת בנו, ערות
 59 בת אשתו, ערות אחות אביו, ערות אחות אמו, ערות
 60 אחי אביו, ערות בלתי, ערות אשת אחיו, ערות
 61 אשה ובתה - כלן סתומות, והן שנים עשרה. וידבר
 62 ד'דבר אל כל עדת, וכי תבאו אל - שתייהן
 63 פתוחות. וכי יגור - סתומה. וידבר ד'אשר יתן
 64 מזרעו, ויאמר ה' אל משה אמר אל הכהנים -
 65 שתייהן פתוחות. והכהן הגדול, וידבר ד'דבר אל
 66 אהרן - שתייהן סתומות. וידבר ד'וינזרו, וידבר
 67 ד'דבר אל אהרן ואל בניו - שתייהן פתוחות. וידבר
 68 ד'שור או כשב או עז - סתומה. וידבר ד'דבר אל
 69 בני ישראל, אלה מועדי ה', וידבר ד'כי תבאו אל
 70 הארץ - שלשתן פתוחות. וספרתם לכם - סתומה.
 71 וידבר ד'בחדש השביעי - פתוחה. וידבר ד'אף
 72 בעשור - סתומה. וידבר ד'בחמשה עשר יום,
 73 וידבר ד'צו את בני ישראל, ולקחת סלת - שלשתן
 74 פתוחות. ויצא בן אשה - סתומה. וידבר ד'הוצא את
 75 המקלל, וידבר ד'בהר סיני - שתייהן פתוחות.
 76 וספרת לך, כי זמון אחיו, ואיש כי ימכר, וכי זמון
 77 אחיו, וכי זמון, וכי תשיג יד - כלן סתומות, והם
 78 שש. אם בחקתי, ואם לא תשמעו לי - שתייהן
 79 פתוחות. ואם בזאת - סתומה. וידבר ד'איש כי
 80 יפלא - פתוחה. ואם בהמה - סתומה.
 81 מגזן הפתוחות - שנים וחמשים, והסתומות - שש
 82 וארבעים. הכל - תשעים ושמונה.
 83 ספר במדבר סיני
 84 בני ראובן - סתומה. לבני שמעון, לבני גד, לבני
 85 יהודה, לבני יששכר, לבני זבולן, לבני יוסף, לבני
 86 מנשה, לבני בנימין, לבני דן, לבני אשר, בני
 87 נפתלי, אלה הפקדים, וידבר ד'אף את משה לוי,
 88 וידבר ד'איש על דגלו - כלן פתוחות, והן ארבע
 89 עשרה. דגל מחנה ראובן, ונסע אהל, דגל מחנה
 90 אפרים, דגל מחנה דן - ארבעתן סתומות. אלה
 91 פקודי, ואלה תולדות, וידבר ד'הקרב, וידבר
 92 ד'יאני, וידבר ד'פקד' - חמשתן פתוחות. ולקחת,

1 סתומות. ועשו את האפד - פתוחה. ועשית
 2 משבצת, ועשית חשן, ועשית את מעיל, ועשית
 3 ציצית, וזה הדבר, וזה אשר תעשה - כלן סתומות,
 4 והן שש. ועשית מזבח, וידבר ד'כי תשא, וידבר
 5 ד'ועשית כפור, וידבר ד'בשמים - ארבעתן
 6 פתוחות. ויאמר ד'קח לך סמים, וידבר ד'ראה
 7 קראתי - שתייהן סתומות. ויאמר ה' - פתוחה.
 8 ויתן אל משה - סתומה. וידבר ד'לך רד, ויפן
 9 וירד - שתייהן פתוחות. וידבר ד'לך עלה מזה -
 10 סתומה. ויאמר משה, ויאמר ה' אל משה, ויאמר
 11 ה' אל משה פסל, ויאמר ה' אל משה כתב -
 12 ארבעתן פתוחות. ויקהל משה - סתומה. ויאמר
 13 משה, ויאמר משה אל בני ישראל - שתייהן
 14 פתוחות. ויעשו כל חכם לב - סתומה. ויעש יריעת
 15 - פתוחה. ויעש את הקרשים - סתומה. ויעש
 16 בצלאל, ויעש את השלחן, ויעש את המנרה, ויעש
 17 את מזבח הקטרת - ארבעתן פתוחות. ויעש את
 18 מזבח העלה, ויעש את הכיור, ויעש את החצר,
 19 אלה פקודי, כל הזהב - חמשתן סתומות. ויעש את
 20 האפד - פתוחה. ויעשו את אבני - סתומה. ויעש
 21 את החשן, ויעש את מעיל - שתייהן פתוחות.
 22 ויעשו את הכתנת שש, ויעשו את ציצית, ותכל -
 23 שלשתן סתומות. ויביאו את המשכן, וידבר ד'ביום
 24 החדש - שתייהן פתוחות. ויהי בחדש הראשון,
 25 ויקח, ויתן את השלחן, וישם את המנרה, וישם
 26 את מזבח, וישם את מסך, וישם את הכיור, ויקם
 27 את החצר - כלן סתומות, והן שמונה. ויכס הענן
 28 - פתוחה.
 29 מגזן הפתוחות - תשע וששים, ומגזן הסתומות -
 30 חמש ותשעים. הכל - מאה וששים וארבע
 31 פראשיות.
 32 ספר ויקרא
 33 ואם מן הצאן - סתומה. ואם מן העוף - פתוחה.
 34 ונפש כי תקריב, וכי תקרב, ואם מנחה על המזבח,
 35 ואם מנחת מרחשת, ואם תקריב - חמשתן
 36 סתומות. ואם זבח, ואם מן הצאן, ואם עז, וידבר,
 37 ואם כל עדת, אשר נשיא, ואם נפש, ואם כבש,
 38 ונפש כי תחטא - כלן פתוחות, והן תשע. ואם לא
 39 תשיג, וידבר ה' - שתייהן סתומות. ואם נפש,
 40 וידבר ד'נפש¹⁶, וידבר וכו' - שלשתן פתוחות.
 41 וזאת תורת - סתומה. וידבר ד'זה קרבן, וידבר
 42 ד'דבר אל אהרן, וזאת תורת האשם, וזאת תורת
 43 זבח, וידבר ד'דבר אל בני ישראל המקריב, וידבר
 44 ד'קח את אהרן - כלן פתוחות, והן שש. ויהי ביום
 45 השמיני - סתומה. וידבר ה' אל אהרן, וידבר משה,
 46 וידבר ה' אל משה - שלשתן פתוחות. וזה לכם, וכי

1 ותקרבנה - שתיהן סתומות. ויאמר ד' כן בנות
2 צלפחד, ויאמר ד' עלה - שתיהן פתוחות. וידבר
3 משה - סתומה. וידבר ד' צו, וביום השבת,
4 ובראשי חדשיכם - שלשתן פתוחות. ובחדש
5 הראשון, וביום הבכורים - שתיהן סתומות.
6 ובחדש השביעי - פתוחה. ובששור, ובחמשה
7 עשר, וביום השני, וביום השלישי, וביום הרביעי,
8 וביום החמישי, וביום הששי, וביום השביעי, ביום
9 השמיני - כלן סתומות, והן שש. ביום השני, ביום
10 השלישי, ביום הרביעי, ביום החמישי, ביום
11 הששי, ביום השביעי, ביום השמיני, ביום
12 התשיעי, ביום העשירי, ביום עשתי עשר יום,
13 ביום שנים עשר יום, זאת חנכת, וידבר
14 ד' בעלתך, וידבר ד' קח את הלזים - כלן
15 פתוחות, והן ארבע עשרה. וידבר ד' זאת אשר
16 ללזים - סתומה. וידבר ד' ונעשו, וידבר ד' כי
17 יהיה טמא - שתיהן פתוחות. וביום הקים -
18 סתומה. וידבר ד' עשה לה, ויהי בשנה השנית -
19 שתיהן פתוחות. ויאמר משה לחכב, ויהי בנסע -
20 שתיהן סתומות. ויהי העם כמתאננים, ויאמר
21 ד' אספה לי, ויאמר ד' ה' תקצר, וידבר מרים
22 - ארבעתן פתוחות. ויאמר ה' פתאם - סתומה.
23 ויאמר ד' ואביה, וידבר ד' שלח לה, ויאמר ד' עד
24 אנה ינאצני, וידבר ד' עד מתי, וידבר ד' כי תבאו,
25 וידבר ד' בבאכם - פתוחות, והן שש. וכי תשגו,
26 ואם נפש אחת - שתיהן סתומות. ויהיו בני ישראל
27 במדבר - פתוחה. ויאמר ד' מות יומת - סתומה.
28 ויאמר ד' ונעשו להם, ויקח קרח - שתיהן פתוחות.
29 וידבר ד' ה' וידבר ד' העלו, וידבר ד' אמר אל
30 אלעזר - שלשתן סתומות. וילנו - פתוחה. וידבר
31 ד' הרמו - סתומה. וידבר ד' קח מאתם, ויאמר
32 ד' השב, ויאמרו בני ישראל - שלשתן פתוחות.
33 ויאמר ה' אל אהרן - סתומה. וידבר ה' אל אהרן
34 - פתוחה. ולבני לוי - סתומה. וידבר ד' ואל
35 הלזים, וידבר ד' זאת חקת, ויבאו בני ישראל,
36 וידבר ד' קח את המטה - ארבעתן פתוחות. ויאמר
37 ד' יען לא האמנתי, וישלח משה - שתיהן
38 סתומות. ויסעו מקדש - פתוחה. וישמע הכנעני -
39 סתומה. ויסעו מהר ההר - פתוחה. אז ישיר -
40 סתומה. וישלח ישראל - פתוחה. וירא בלק -
41 סתומה. וישב ישראל, וידבר ד' פינחס, וידבר
42 ד' צורר, ויאמר ה' - ארבעתן פתוחות. בני
43 שמעון, בני גד, בני יהודה, בני יששכר, בני זבולן,
44 בני יוסף, אלה בני אפרים, בני בנימין, אלה בני
45 דן, בני אשר, בני נפתלי - כלן סתומות, והן אחת
46 עשרה. וידבר ה' - פתוחה. ואלה פקודי הלוי,

מגזן הפתוחות - שמים ותשעים, והסתומות -
ששים ושש. הכל - מאה וחמשים ושמונה.

ספר אלה הדברים

1 ויאמר ה' אלי, וגנן ונעבר, וידבר ה', ויאמר ה'
2 אלי ראה, ואתחנן - חמשתן סתומות. ועתה
3 ישראל, כי תוליד בנים, אז יבדיל, ויקרא משה -
4 ארבעתן פתוחות. אנכי, לא תשא, שמור, כבוד, לא
5 תרצה, ולא תנאף, ולא תגנב, ולא תענה, ולא
6 תחמד, ולא תתאנה, את הדברים - כלן סתומות,
7 והן אחת עשרה. שמע ישראל - פתוחה. והיה כי
8 יביאך, לא תנסו, כי ישאלך בך, כי יביאך -
9 ארבעתן סתומות. והיה עקב - פתוחה. כי תאמר -
10 סתומה. כל המצוה, והיה אם שכח תשכח, שמע
11 ישראל, בעת ההוא, ועתה ישראל - חמשתן
12 פתוחות. כי הארץ, והיה אם שמע, כי אם שמר
13 תשמרון, ראה אנכי, והיה כי יביאך, כי ירחיב, כי
14 יכרית - כלן סתומות, והן שבע. כי יקום - פתוחה.
15 כי יסיתך, כי תשמע, בנים אתם, לא תאכל, את זה
16 תאכלו, כל צפור טהרה - כלן סתומות, והן שש.
17 עשר תעשר - פתוחה. מקצה שלש שנים, מקץ
18 שבע שנים, כי יהיה בך אביון, כי ימכר לך -
19 ארבעתן סתומות. כל הבכור, שמור את חדש -
20 שתיהן פתוחות. שבעה שבעת - סתומה. חג הספס
21 - פתוחה. שפטים ושטרים, לא תשע לך, לא
22 תזבח, כי ימצא בקרבך - ארבעתן סתומות. כי
23 יפלא - פתוחה. כי תבא, לא יהיה לפנהנים, וזה
24 יהיה, וכי יבא הלוי, כי אתה בא, כי יכרית - כלם
25 סתומות, והן שש. וכי יהיה איש - פתוחה. לא

1 ויאמר ד' פקד' - שתיהן סתומות. וידבר ד' קח,
2 וידבר ד' נשא, וידבר ד' אל תכריתו, וידבר
3 ד' נשא - ארבעתן פתוחות. בני מררי, ופקודי בני
4 גרשון - שתיהן סתומות. וידבר ד' צו, וידבר
5 ד' איש או אשה כי יעשו, וידבר ד' איש כי
6 תשטה, וידבר ד' איש או אשה כי יפלא, וידבר
7 ד' דבר אל אהרן - חמשתן פתוחות. יברכך, יאר,
8 ישא, ושמך, ויהי ביום פלות משה, ויהי המקריב
9 - כלן סתומות, והן שש. ביום השני, ביום
10 השלישי, ביום הרביעי, ביום החמישי, ביום
11 הששי, ביום השביעי, ביום השמיני, ביום
12 התשיעי, ביום העשירי, ביום עשתי עשר יום,
13 ביום שנים עשר יום, זאת חנכת, וידבר
14 ד' בעלתך, וידבר ד' קח את הלזים - כלן
15 פתוחות, והן ארבע עשרה. וידבר ד' זאת אשר
16 ללזים - סתומה. וידבר ד' ונעשו, וידבר ד' כי
17 יהיה טמא - שתיהן פתוחות. וביום הקים -
18 סתומה. וידבר ד' עשה לה, ויהי בשנה השנית -
19 שתיהן פתוחות. ויאמר משה לחכב, ויהי בנסע -
20 שתיהן סתומות. ויהי העם כמתאננים, ויאמר
21 ד' אספה לי, ויאמר ד' ה' תקצר, וידבר מרים
22 - ארבעתן פתוחות. ויאמר ה' פתאם - סתומה.
23 ויאמר ד' ואביה, וידבר ד' שלח לה, ויאמר ד' עד
24 אנה ינאצני, וידבר ד' עד מתי, וידבר ד' כי תבאו,
25 וידבר ד' בבאכם - פתוחות, והן שש. וכי תשגו,
26 ואם נפש אחת - שתיהן סתומות. ויהיו בני ישראל
27 במדבר - פתוחה. ויאמר ד' מות יומת - סתומה.
28 ויאמר ד' ונעשו להם, ויקח קרח - שתיהן פתוחות.
29 וידבר ד' ה' וידבר ד' העלו, וידבר ד' אמר אל
30 אלעזר - שלשתן סתומות. וילנו - פתוחה. וידבר
31 ד' הרמו - סתומה. וידבר ד' קח מאתם, ויאמר
32 ד' השב, ויאמרו בני ישראל - שלשתן פתוחות.
33 ויאמר ה' אל אהרן - סתומה. וידבר ה' אל אהרן
34 - פתוחה. ולבני לוי - סתומה. וידבר ד' ואל
35 הלזים, וידבר ד' זאת חקת, ויבאו בני ישראל,
36 וידבר ד' קח את המטה - ארבעתן פתוחות. ויאמר
37 ד' יען לא האמנתי, וישלח משה - שתיהן
38 סתומות. ויסעו מקדש - פתוחה. וישמע הכנעני -
39 סתומה. ויסעו מהר ההר - פתוחה. אז ישיר -
40 סתומה. וישלח ישראל - פתוחה. וירא בלק -
41 סתומה. וישב ישראל, וידבר ד' פינחס, וידבר
42 ד' צורר, ויאמר ה' - ארבעתן פתוחות. בני
43 שמעון, בני גד, בני יהודה, בני יששכר, בני זבולן,
44 בני יוסף, אלה בני אפרים, בני בנימין, אלה בני
45 דן, בני אשר, בני נפתלי - כלן סתומות, והן אחת
46 עשרה. וידבר ה' - פתוחה. ואלה פקודי הלוי,

יִמְצָאָהוּ, יִסְבְּכָנְהוּ, כְּנָשָׁר, יִפְרֹשׁ, ה', יִרְכְּבֵהוּ, 47
וַיִּנְקֵהוּ, חֲמָתָהּ, בְּיָמָיו, 48 וְדָם, שְׂמֹנֶת, וַיִּנְבֹּל, בְּתוֹעֵבָתָהּ,
אֱלֹהִים, לֹא, וּתְשַׁכַּח, מִפֶּעַס, אֲרָאָהּ, בָּנִים, כְּעֶסְוִי, 49
בְּגוֹי, וַתִּיקַד, וַתִּלְהַט, חֲצִי, וְקָטַב, עִם, וַיִּמְחָדְרִים, 50
וַיִּנְק, אֲשֶׁר־בִּיתָהּ, פֶּן, וְלֹא, וְאִין, יִבְיִנוּ, וּשְׁנִים, וְה', 51
וְאִי־בִינוּ, וּמִשְׁדָּמֹת, אֲשֶׁר־לָתָהּ, וְרָאשׁ, חֲתוּם, לְעֵת, 52
וְחֹשׁ, וְעַל, וְאֶפֶס, צוּר, יִשְׁתָּהּ, יְהִי, וְאִין, מִחֲצֵתִי, 53
כִּי, אִם, אֲשִׁיב, אֲשֶׁפִּיר, מִדָּם, הִרְנִינוּ, וְנִקָּם. 54
כָּל אֱלֹו הַתְּבוֹת שְׁבָרָאשׁ. 55

(15) ואת הפרשה שבראש הספר לא הזכיר רבינו, וכן בראש שאר החומשים לא הזכירו פרשיותיהם הראשונות - מפני שהן תחילת הספר, אין למנותן לא כפתוחות ולא כסתומות (כסף משנה). (16) נפש כי תחטא (פרק ה, פסוק יד). (17) ובקצת ספרים וכן בחומשים שלפנינו מונים גם את: "ארור שוכב עם אשת אביו" לפרשה סתומה, אבל לפי ספרי הרמב"ם המוגהים אין זו לא פרשה פתוחה ולא סתומה, וכן החליט הכסף משנה. וראה ב"מנחת שי" לדברים שם. (18) של תשע אותיות. (19) כתב מכאן ומכאן וחקלק באמצע. (20) ראה מסכת סופרים (פרק י"ב, הלכה ח"ט). וכדאי להעיר שברמב"ם כתב יד התימנים כתוב כאן: "בשבע ושישים שיטות". (21) כנוסח כל ספרי הרמב"ם, אולם רבי מנחם לונזאנו בספרו "אור תורה" אומר: שראש השיטה: "ואילים", כי תיבה זו מובדלת מ"כרים", ודבוקה אל "בני בשן" וכן מפורש במסכת סופרים (פרק י"ב, הלכה ט), וכך מנהג סופרינו.

וְאֱלֹו הֵן הַתְּבוֹת שְׁבָרָאשׁ כָּל חֲצִי שִׁטָּה אַחֲרוֹנָה, 56
שֶׁהֵן בְּאִמְצַע הַדָּף: 57

וְתִשְׁמַע, תִּזְל, וְכִרְבִּיבִים, הָבוּ, כִּי, צִדִּיק, דֹּר, עִם, 58
הוּא, בִּינוּ, וְזִנְיָה, בְּהַפְרִידוֹ, לְמִסְפָּר, יַעֲקֹב, וּבִתְהוּ, 59
יִצְרָנְהוּ, עַל, יִשְׁאָהוּ, וְאִין, וַיֵּאכֹל, וְשִׁמְזוֹ, עִם, עִם, 60
וְשִׁמְזוֹ, וַיִּטֵּשׁ, וְנִנְאָהוּ, וַיִּפְחוּ, חֲדָשִׁים, צוּר, וַיִּרָא, 61
וַיֹּאמֶר, כִּי, הֵם, וְאִנִּי, כִּי, וַתֵּאכֹל, אֶסְפָּה, מְזִי, 62
וְשֵׁן, מַחוּץ, גַּם, אֲמַרְתִּי, לֹלִי, פֶּן, כִּי, לוֹ, אֵיכָה, 63
אִם, כִּי, כִּי, עֲנִבְמוֹ, חֲמַת, הָלֵא, לִי, כִּי, כִּי, כִּי, 64
וְאֹמֶר, אֲשֶׁר, יָקוּמוּ, רָאוּ, אִנִּי, וְאִין, וְאֲמַרְתִּי, 65
וְתֵאחֲזִי, וְלִמְשָׁנָאִי, וְחִרְבִּי, מֵרָאשׁ, כִּי, וְכִפֵּר. 66
שִׁירַת הַיָּם כּוֹתְבִין אוֹתָהּ בְּשִׁלְשִׁים שִׁטוֹת²². 67

שִׁטָּה רֵאשׁוֹנָה כְּדִרְכָּהּ, וּשְׁאָר הַשִּׁטוֹת - אַחַת 68
מִנִּיחִין בְּאִמְצַע רֹחַ²³ אֶחָד, וְאַחַת מִנִּיחִין הָרוֹחַ 69
בְּשִׁנֵּי מְקוֹמוֹת בְּאִמְצַע²⁴, עַד שֶׁתִּמְצָא הַשִּׁטָּה 70
חִלּוּקָה לְשִׁלְשׁ, וְנִמְצָא רֹחַ²⁵ כְּנִגְדַּת הַכְּתָב²⁶, וּכְתָב 71
כְּנִגְדַּת הָרוֹחַ. 72

(22) מסכת סופרים (פרק י"ב, הלכה י"א). ושם (הלכה י) מנו גם את "שירת דבורה" (שופטים פרק ה), שהיא נכתבת כצורת "שירת הים". (23) כשיעור תשע אותיות. והסדר האמור כאן לא דווקא, כי למעשה השורה הראשונה יש לה שני רווחים, והשנייה - רווח אחד, כצורת השירה שלפנינו. אמנם יש דפוסי רמב"ם (אמ"ד ועוד) שהשורה

1 תְּסִיג, לֹא יָקוּם עַד, כִּי תִצָּא לְמַלְחָמָה, כִּי תִקְרַב
2 אֶל עִיר, כִּי תִצּוּר אֶל עִיר - חֲמִשָּׁתֵּן סְתוּמוֹת. כִּי
3 יִמְצָא חָלָל - פְּתוּחָה. כִּי תִצָּא לְמַלְחָמָה, כִּי תִהְיֶינּוּ
4 לְאִישׁ, כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ, וְכִי יִהְיֶה כְּאִישׁ, לֹא תִרְאֶה
5 אֶת שׁוֹר, לֹא תִרְאֶה אֶת חֲמוֹר, לֹא יִהְיֶה כְּלִי גִבּוֹר
6 - כָּלֵן סְתוּמוֹת, וְהֵן שָׁבַע. כִּי יִקְרָא - פְּתוּחָה. כִּי
7 תִבְנֶה, לֹא תִחְרֹשׁ, גְּדָלִים, כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה, וְאִם
8 אֲמַת הִיָּה, כִּי יִמְצָא אִישׁ, כִּי יִהְיֶה נֹעֲרָה כְּתוּלָה,
9 וְאִם בְּשָׂדֶה יִמְצָא, כִּי יִמְצָא, לֹא יִקַּח אִישׁ, לֹא יִבֹּא
10 כְּצוּעַ, לֹא יִבֹּא מִמְּזוֹר, לֹא יִבֹּא עֲמוּנִי, לֹא תִתְעַב
11 אֲדָמִי, כִּי תִצָּא מִחֲנָה, לֹא תִסְגִּיר, לֹא תִהְיֶה קֹדֶשֶׁה,
12 לֹא תִשְׁיָף, כִּי תִדֹר נָדָר, כִּי תִבֹּא בְּכָרֶם, כִּי תִבֹּא
13 בְּקִמָּת, כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה, כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה
14 חֲדָשָׁה, כִּי יִמְצָא, הַשְּׁמֵר בְּנִגְעַת הַצִּרְעָת, כִּי תִשָּׂה
15 בְּרִצָּה, לֹא תִעֲשֶׂק שְׂכִיר עֲנִי, לֹא יוֹמְתוּ אֲבוֹת, לֹא
16 תִטָּה, כִּי תִקְצֹר, כִּי תִחַבֵּט, כִּי יִהְיֶה רִיב, כִּי יִשְׁכּוּ
17 אֲחִים, כִּי יִנְצוּ אֲנָשִׁים, לֹא יִהְיֶה לָּהּ בְּכִיסָף - כָּלֵן
18 סְתוּמוֹת, וְהֵן חֲמֵשׁ וּשְׁלִשִׁים. וְזָכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה,
19 וְהִיָּה כִּי תִבּוֹא - שְׁתִּיחֶיךָ פְּתוּחוֹת. כִּי תִכְלֶה לַעֲשׂוֹר,
20 הַיּוֹם הַזֶּה - שְׁתִּיחֶיךָ סְתוּמוֹת. וְיִצְּרוּ מִשָּׁה וְזִקְנִי
21 יִשְׂרָאֵל - פְּתוּחָה. וַיִּדְבֹּר מִשָּׁה, וְיִצְּרוּ מִשָּׁה אֶת הָעָם,
22 אֲרוּר הָאִישׁ, אֲרוּר מְקָלָהּ, אֲרוּר מְסִיג, אֲרוּר
23 מְשָׁה, אֲרוּר מָטָה, אֲרוּר¹⁷ שֹׁכֵב עִם כָּל בְּהֵמָה,
24 אֲרוּר שֹׁכֵב עִם אֶחָתוֹ, אֲרוּר שֹׁכֵב עִם חֲתָנָתוֹ, אֲרוּר
25 מְבָה, אֲרוּר לִקַּח שָׁחַד, אֲרוּר אֲשֶׁר לֹא יִקָּם - כָּלֵן
26 סְתוּמוֹת, וְהֵן שִׁלְשׁ עֶשְׂרֵה. וְהִיָּה אִם שְׂמוּעַ, וְהִיָּה
27 אִם לֹא תִשְׁמַע - שְׁתִּיחֶיךָ פְּתוּחוֹת. אֲלֶה דְבָרֵי הַבְּרִית
28 - סְתוּמָה. וַיִּקְרָא מִשָּׁה, אֲתָם נִצְבִּים - שְׁתִּיחֶיךָ
29 פְּתוּחוֹת. וְהִיָּה כִי יִבֹּאוּ, כִּי הַמְצוּהָ, רָאָה נִתְתִּי -
30 שְׁלִשְׁתֵּן סְתוּמוֹת. וַיִּלְךָ מִשָּׁה - פְּתוּחָה. וַיִּקְרָא מִשָּׁה
31 - סְתוּמָה. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מִשָּׁה הֵן, הֶאֱזִינוּ הַשָּׁמַיִם,
32 וַיִּבֹּא מִשָּׁה, וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מִשָּׁה בְּעֵצָם, וְזֹאת הַבְּרִיכָה
33 - חֲמִשָּׁתֵּן פְּתוּחוֹת. וְזֹאת לִיהוּדָה - סְתוּמָה. וְלִלְוִי
34 - פְּתוּחָה. לְבִנְיָמִן, וְלִיוֹסֵף, וְלִזְבוּלֹן, וְלִגָּד, וְלָדָן,
35 וְלֵאשֶׁר, וַיַּעַל מִשָּׁה - כָּלֵן סְתוּמוֹת, וְהֵן שָׁבַע.
36 מִנֵּיִן הַפְּתוּחוֹת שֶׁל סֵפֶר זֶה - שְׁלִשִׁים וָאַרְבַּע,
37 וְהַסְתוּמוֹת - מֵאָה וְעֶשְׂרִים וָאַרְבַּע. הֵפֶל - מֵאָה
38 וְחֲמִשִּׁים וְשִׁמוֹנֶה. מִנֵּיִן הַפְּתוּחוֹת שֶׁל כָּל הַתּוֹרָה -
39 מֵאֲתִים וְתִשְׁעִים, וּמִנֵּיִן הַסְתוּמוֹת - שְׁלֹשׁ מֵאוֹת
40 וְשִׁבְעִים וְתִשְׁעִים. הֵפֶל - שֵׁשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וְתִשְׁעִים.
41 צוּרַת שִׁירַת הַיָּם וְהַיָּם: כָּל שִׁטָּה וְשִׁטָּה יֵשׁ בְּאִמְצַע
42 רֹחַ אֶחָד¹⁸ כְּצוּרַת הַפְּרָשָׁה הַסְתוּמָה¹⁹, וְנִמְצָא כָּל
43 שִׁטָּה חִלּוּקָה לְשִׁתִּים. וְכּוֹתְבִין אוֹתָהּ בְּשִׁבְעִים²⁰
44 שִׁטוֹת. וְאֱלֹו הֵן הַתְּבוֹת שְׁבָרָאשׁ כָּל שִׁטָּה וְשִׁטָּה:
45 הַיָּם, יַעֲרֹף, בְּשַׁעֲרֵים, כִּי, הַצּוּר, אֶל, שְׁחַת,
46 הִלָּה, הָלוּא, זָכַר, שְׁאֵל, בְּהִנְחָל, יִצָּב, כִּי,

קמד שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום שישי י"ז מנחם-אב - ספר אהבה - הלכות ספר תורה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי

(1) מידת ספר התורה; מניין הדפים שבכל יריעה; ספר תורה שנקרע מה דינו.

א. אֵין עוֹשִׂין סֵפֶר-תּוֹרָה, לֹא אֶרְפוּ יוֹתֵר עַל הַקֶּפֶס²,
וְלֹא הַקֶּפֶס יוֹתֵר עַל אֶרְפוּ. וְכִמְהָ הוּא אֶרְפוּ? בְּגוּל³
- שֵׁשֶׁה טַפָּחִים, שָׁהֶם אֶרְבַּע וְעֶשְׂרִים אֶצְבָּעוֹת בְּרֹחַב
הַגּוּל⁴ שֶׁל יָד; וּבְקָלָף⁵ - אוּ פָחוֹת⁶ אוּ יוֹתֵר⁷, וְהוּא,
שֶׁיֵּהָא אֶרְפוּ כְּהֶקֶפוּ. וְכֵן אִם עָשָׂה בְּגוּל פָּחוֹת
מִשֵּׁשֶׁה טַפָּחִים וּמַעֲט⁸ אֶת הַפֶּתֶב, אוּ יוֹתֵר עַל שֵׁשֶׁה
וְהִרְחִיב בַּפֶּתֶב, עַד שֶׁיֵּהָיָה אֶרְפוּ כְּהֶקֶפוּ - הָרִי זֶה
כַּמְצוּהָ.⁹

(2) צריך לצמצם הכתב לפי עובי הקלפים, לכשיגמור יהא חוט המקיף את עוביו כמדת ארכו (בבא-בבא יד. וברש"י).
(3) שהוא עב (שלא חילקוהו לשנים, כמבואר לעיל פ"א ה"ו), והקיפו גדול. (4) הוא הבהון, ושיעורו המדויק מפורש בסמוך ה"ט. (5) שהוא דק ואין הקיפו גדול. (6) אם הכתב דק. (7) אם הכתב רחב וארוך. (8) שכתב אותיות זעירות ודקות, ולא עלה הקיפו לששה טפחים.

ב. שְׁעוֹר הַגְּלִיזוֹן⁹ מִלְמָטָה - אֶרְבַּע אֶצְבָּעוֹת, וּלְמַעְלָה - שְׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת, וּבֵין דָּף¹⁰ לְדָף - שְׁתֵּי אֶצְבָּעוֹת¹¹. לְפִיכָף צָרִיף שְׁנֵינִים בְּתַחֲלַת כָּל יְרִיעָה וּבִסּוּפָה רֹחַב אֶצְבַּע אַחַת, וּכְדֵי תְּפִירָה¹²; שְׁנִמְצָא, כְּשִׁיתְּפֹר הַיְרִיעָה, יֵהִיָּה בֵּין כָּל דָּף וְדָף בְּכָל הַסֵּפֶר כָּלוּ שְׁתֵּי אֶצְבָּעוֹת. וְיֵצִיחַ מִן הָעוֹר¹³ בְּתַחֲלַת הַסֵּפֶר וּבִסּוּפוֹ - כְּדֵי לְגַלֵּל עַל הָעֵמּוּד¹⁴. וְכָל הַשְּׁעוֹרִין הָאֵלּוּ לְמַצּוּהָ. וְאִם חָסֵר אוּ הוֹתֵר - לֹא פָּסֵל¹⁵.

(9) החלק החלק המקיף את הכתב. (10) עמוד. (11) מנחות ל, ע"א. (12) מקום חיבור שתי היריעות בתפירה. (13) שם כולל לגויל ולקלף. (14) שעושה לספר שני עמודים של עץ אחד בתחילתו ואחד בסופו, כמבואר בסמוך ה"ד. (15) שהרי רב הונא כתב שבעים ספרי תורה, ולא נזדמן לו ארכו כהקיפו אלא באחד (ב"ב יד.), ואין להניח שכולם פסולים היו (כסף-משנה).

ג. פִּיצֵד יִתְּפוֹן אָדָם, עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה הַסֵּפֶר שֶׁיֵּהָיָה אֶרְפוּ כְּהֶקֶפוּ? מִתְּחִיל וּמִרְבַּע הָעוֹרוֹת¹⁶ בְּשׁוּרָה¹⁷, וְעוֹשֶׂה רֹחַב כָּל עוֹר מֵהֵן שֵׁשֶׁה טַפָּחִים¹⁸ - קָצֵב¹⁹ אֶחָד לְכָל אֶחָד. וְאַחֲרֵי-כֵן גּוֹלֵל הָעוֹרוֹת בְּשׁוּרָה, וְעוֹשֶׂה מֵהֵן כָּרוֹךְ אֶחָד מֵהֶדֶק יָפָה יָפָה²⁰, וּמוֹסִיף בְּעוֹרוֹת וּמֵהֶדֶק, עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה הַקָּף הַכָּרוֹךְ שֵׁשֶׁה טַפָּחִים, שֶׁהוּא רֹחַב הָעוֹר²¹, וּמוֹדֵד בְּחוּט שֶׁל שְׁנֵי²², שֶׁיִּקְיֵפוּ עַל הַכָּרוֹךְ.²³

(16) המוכנים לכתובת הספר. (17) שתהיה מדת רוחב היריעות שוה אחת לחברתה, אבל אם אין מדת האורך של כל עור שוה לחבירו - אין קפידא, ובלבד שיזכור בעל-פה מדת אורכם, כדי שידע לצרף מדת אורך כל הכרך. ראה במוספנו "תשובות רבינו". (18) שרוחב העור הוא קומת הספר, ששיעורו ששה טפחים כאמור לעיל. (19) מדה.

1 הראשונה יש בה רווח אחד, אולם כבר כתב הרב מנחם די
2 לונזאנו בספרו "אור תורה": אל תשית ליבך לצורה שבספרי
3 הרמב"ם הנדפסים, כי היא [=כנראה] משובשת, ואינה
4 הצורה שכתב הרמב"ם בספרו אך המדפים [=כנראה טעה],
בדאה מליכו". (24) אותו שיעור הרווח מחלקים לשניים.
(25) של השיטה העליונה. (26) של השיטה תחתיה, וזהו
שאמרו (מגילה דף טז עמוד ב): "אריח על גבי לבינה
ולבינה על גבי אריח".

זֶזוּ הִיא צוּרְתָהּ:

5 אִזְּזוּ יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַיהוָה וַיֹּאמְרוּ
7 לֵאמֹר אֲשִׁירָה לַיהוָה כִּי גָאָה גָאָה
8 וְרָכְבוּ רָמָה בָּיָם: עֲזִי וְחִמָּתִי יְהוָה וְיִהְיֶה לִּי
9 לְיִשׁוּעָה זֶה אֱלֹהֵי וְאֹנִי
10 אֲבִי וְאֶרְמָנִי: יְהוָה אִישׁ מִלְחָמָה יְהוָה
11 שְׁמוֹ: מִרְבַּבַּת פָּרָעָה וְחִילוֹ יְרַחֵם בָּיָם וּמִבְּחַר
12 שְׁלִשִׁי טַעֲמוֹ בָּיָם קוֹף: תַּהֲמֹת וְכִסְיָמוֹ יִדְרוּ בְּמַצּוֹת כְּמוֹ
13 אֲבִן: יִמְיָן יְהוָה נֶאֱדָרִי בְּכַח יִמְיָן
14 יְהוָה תִּרְעַץ אוֹיֵב: וְכָרַב גְּאוֹנֵךְ תִּהְרַם
15 כְּמִיד תִּשְׁלַח חֲרֹנֶךְ וַאֲכַלְמוּ בְּקֶשֶׁת: וּבְכֹרֶת
16 אֶפְיֹד נִעְרַמוּ מִיָּם נִצְבוּ כְּמוֹ גֵּר
17 גּוֹלִים קָפְאוּ תַּהֲמֹת בְּלִבָּיָם: אָמַר
18 אוֹיֵב אֶרְדֵּף אֲשִׁי: אֶחָלֵק שָׁלַל תְּמַלְאֵמוּ
19 נַפְשִׁי אֶרִיק חֲרָבִי תוֹרִישְׁמוֹ יְדִי: וְשִׁפְתִּי
20 בְּרוּחֶךָ כְּסָמוֹ יָם: צִלְלוּ פְּעוֹפֶרֶת בְּמִים
21 אֶרִיכִים: מִי כְּמִכָּה בְּאֵלִים יְהוָה מִי
22 כְּמִכָּה נֶאֱדָר בְּקֶשֶׁת נֹרָא תַּהֲלֹת עֲשֶׂה
23 פֶּלֶא: נִסִּיתִי יִמְיָן תִּבְלָעֵמוּ אֶרֶץ: נְחִית
24 בְּחֶסֶדְךָ עִם זֶה גְּאֻלָּתִי נַחֲלֹת כְּעוֹד אֵל נוֹה
25 קִרְשִׁי: שְׁמַעוּ עַמִּים יִרְגְּזוּן חֵיל
26 אַחֲזוּ יִשְׂבֵּי פִלְשֶׁת: אִזְּזוּ מוֹאֵב וְאַחֲזוּ רָעַד
27 אֲדוֹם תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אִימָתָה
28 כָּל יִשְׂבֵּי כְּנָעַן: בְּגוֹל וְזוֹעֵד יִדְמוּ בְּאֵבָן
29 וּפְחַד עֲבַר עַמֶּךָ יְהוָה
30 עֲבַר עַמֶּךָ יְהוָה: תִּבְאֵמוּ וְתִשְׁעֵמוּ בְּהַר נַחֲלֶתְךָ
31 קְנִיתִי: מִקְדָּשׁ אֲדִי כוֹנֵן
32 לְשִׁבְתְּךָ פְּעֻלַּת יְהוָה: יְהוָה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד:
33 יְדִידִי: וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִלְכוּ בְּבִשָּׁה בְּתוֹךְ הַיָּם:
34 כֹּה סוֹם פָּרָעָה בְּרָכְבוּ וּבִפְרָשָׁיו בָּיָם וַיִּשָּׁב יְהוָה עֲלֵיהֶם אֶת מִי
35 הָיָם: וְכֵן יִשְׂרָאֵל הִלְכוּ בְּבִשָּׁה בְּתוֹךְ הַיָּם:
36 כָּל. הַתּוֹרָה. בְּלָה - בֵּין בְּשִׁירוֹת, בֵּין בְּשִׁאֵר הַפֶּתֶב
37 - יִתְּפוֹן שֶׁתֵּהָיָה אוֹת סְמוּכָה לְחִבְרָתָהּ בְּיוֹתֵר, וְלֹא
38 תִּדְבֹּק בָּהּ, וְלֹא תִתְּרַחַק מִמֶּנָּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִתְּרַחַק
39 הַתִּבָּה בְּשִׁתֵּי תְּבוֹת; אֲלֹא יֵהִיָּה בֵּין אוֹת לְאוֹת כְּחוּט
40 הַשְּׁעָרָה. וְאִם הִרְחִיק אוֹת מֵאוֹת, כְּדֵי שֶׁתִּתְּרַחַק הַתִּבָּה
41 בְּשִׁתֵּי תְּבוֹת לְתִינוּק שְׁאִינוּ רִגְלִי - הָרִי זֶה פָּסוּל עַד
42 שִׁיתְּקֵן.

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום שישי י"ז מנחם-אב - ספר אהבה - הלכות ספר תורה קמה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

התימנים, הנוסח: "ויבדוק בדרך אחר, וכן בדרך אחר דף עד שיבוא" וכו'. (36) שיהיה כתב התורה ומנין הדפים שוים כאחד. (37) כאן התחלת ההלכה לפי דפוס ונציא ש"י, וכן לפי הפוסקים שברמב"ם כתי".

ז. ומחלק כל עור ועור דפין דפין בשרטוט, כפי רחב הדף שפדק בו ועלה בחדשיו. וכשישאר בעור שלש אצבעות או ארבע יותר על הדף האחרונה שפיריעה³⁸, וניח ממנו רחב אצבע וכדי תפירה³⁹, ויקץ השאר. ואל יחוש⁴⁰ שפאחרונה יתוסף עורות אחרות על הכרך שגלל כנגד כל התוספות שקוצץ מקל עור ועור, ואינו צריך לחשב דבר זה, שהכתב מושכו לפי מנין הדפין⁴¹.

(38) ואין הוא ראוי לכתוב עליו מחמת קיצורו, לעומת הדפים האחרים שרחבים ממנו, או שהוא הדף התשיעי ליריעה, שאין עושים היריעה יתר על שמונה דפים, כמבואר בסמוך ה"ב. (39) כמבואר לעיל ה"ב. (40) ידאג. (41) לפי רוחב הכתב, כן מנין הדפים שקצב לו מתחילה.

ח. וכן הרוצה לעשות רחב⁴² הספר יותר מששה⁴³ או פחות מששה - על הדרך הזה הוא מחשב⁴⁴, ויצא ארפו כהקפו בלא פחות ולא יותר; והוא, שלא יטעה בחדשיו.

(42) הוא אורך הספר שהוא רוחב העור. (43) טפחים. (44) להתאים מנין הדפים למדת הכתב, כדי שיעלה לו ארכו כהקיפו.

ט. רחב הגודל האמור בכל השעורין האלו ובשאר שעורי תורה⁴⁵ כלה, הוא אצבע⁴⁶ הבינוני⁴⁷. וכבר דקדקנו בשעורו, ומצאנוהו רחב שבע שעורות בינוניות, זו בצד זו בדחק, והן פאך שתי שעורות ברוח. וכל טפח האמור בכל מקום הוא ארבע אצבעות⁴⁸ מזו. וכל אמה - ששה טפחים⁴⁹.

(45) כגון שיעור אורך הציצית האמור לקמן הל' ציצית פ"א ה"ו, וכן רוחב הציץ שבראש כהן-גדול שהיה רחב שתי אצבעות (הל' כלי המקדש פ"ט, ה"א) וראה לעיל הל' תפילה פ"ט, ה"ד. (46) כנוסח הגהות "בן אריה", ובדפוס "א הנוסח משובש. (47) של אדם בינוני. (48) מנחות מא, ע"ב. (49) שם, צח, ע"א.

י. ספר-תורה שכתבתי אני - רחב כל דף ודף מדפיו ארבע אצבעות. ושירת הים ושירת 'האזינו', רחב כל דף משתייהן שש אצבעות⁵⁰. ומנין השיטין שפכל דף ודף - אחת וחמשים. ומנין הדפין של כל הספר - מאתים וששה ועשרים דף. וארך כל הספר - אלף ושלש מאות וששים ושש אצבעות⁵¹ בקרוב.

(50) שיש ריוח כשיעור תשע אותיות באמצע כל שיטה שלהן, כמבואר לעיל סוף פ"ח.

(20) שלא ירחיב האויר שבתוכו את מדת הקיפו. (21) והוא גם אורך הספר. (22) צבוע צבע אדום, כלשון הכתוב (יהושע ב, יח), וברמב"ם כתי"י שהיה לפני בעל 'תוספות' יום טוב' לא היה כתוב "שני". ראה 'דברי חמודות' להל' ספר-תורה אות כ"ח, ובתשובות רבינו שב"מסופנו" כתוב "חוט של משי שזור".

ד. ואחר-כך יעשה קנה²³ שוה, יהיה ארפה ארבעים או חמשים אצבעות, ויחלק אצבע מהן בקנה לשנים ולשלשה ולארבעה חלקים, כדי שידע בו שעור חצי אצבע ורביע אצבע, וכיוצא בזה החלק; וימדד כל עור בקנה זו, עד שידע כמה אצבעות יש בכל עור, עד²⁴ שידע כמה אצבעות בארך כל הכרך.

(23) בכל כתיב-יד התימנים, וכן ברמב"ם דפוס רומי (ר"מ), כתוב "כנה". ופירושה: אמה שמסרגלים בה הספרים ('הערוך'), ונוכרת במשנה (כלים פ"ב, מ"ח). (24) ובכתי"י התימנים כתוב: כדי שידע.

ה. ואחר-כך לוקח עורות אחרות, שנים או שלשה, לבדק בהן שעור²⁵ הכתב, וכותב בהן דף אחד. ודבר ידוע, שארך הדף²⁶ שבע עשרה אצבעות, לפי שהוא מניח גליון, למעלה שלש ולמטה ארבע²⁷. אבל רחב הדף הוא לפי הכתב, אם דקה אם עבה²⁸; וכן מנין²⁹ השיטות שפדק יבואו לפי הכתב, לפי שפין שיטה ושיטה כמלא שיטה³⁰.

(25) עביו וארכו. (26) הכתיבה שעל הדף. (27) וביחד הם עשרים וארבע אצבעות שהן אורך הספר. (28) שהרי כל שיטה יש בארכה שלשים אותיות, כמבואר לעיל (פ"ז, ה"ה). (29) שהן לא פחות מארבעים ושמונה, ולא יותר על ששים, כמבואר לעיל (פ"ז ה"ה). (30) נמצא שאם הכתב עבה, גם הריוח שבין השיטות גדול.

ו. ואחר שכתב הדף שפדק בו לפי מה שירצה - ימדד רחב הדף באצבעות הקנה, ויוסיף על רחב הדף שתי אצבעות שפין דף ודף, ויחשב כמה דפין יבואו בכרך שגלל מאותו הכתב שפדק בו, וידע חשבון הדפין, ויראה כמה נכתב בדרך זה שפדק בו מן התורה כלה, ומשער לפי הספר שהוא כותב³¹ ממנו, ומחשב, אם עלתה לו כל התורה לפי מנין הדפין מזה³² הכתב שכותב בו בכרך - מוטב. ואם הוציא החשבון, שהדפין יותר מן התורה³³ - ירחיב בכתב עד שיתמעט מנין הדפין, ויבדק בדרך אחר³⁴. ואם הוציא החשבון, שהתורה יתר מן הדפין, ימעט הכתב עד שירבה במנין הדפין, ויבדק בדרך אחר³⁵ דף, עד שיבוא החשבון אחד³⁶, כמאחר שידע רחב הדף ושעור הכתב מתחיל באותו הכרך.

(31) מעתיק. (32) ובכתי"י התימנים, הנוסח: "זה הוא הכתב שכותב בו בכרך, ואם הוציא" וכו'. (33) שיש עודף בדפים על הכתב. (34) שכתבתו עבה יותר. (35) ובכתי"י

בגידין, או בגידי בהמה טמאה, פסול⁵⁷, עד שיתירה¹⁹
ויתחזר ויתפר בהלכה.²⁰

(55) ראה לעיל פ"ג, ה"ט. (56) מכות יא, ע"א: נאמר בתפילין "למען תהיה תורת ה' בפיך" הוקשה כל התורה לתפילין, מה תפילין הלכה למשה מסיני לתפרן בגידין, אף כל לתפרה בגידין. (57) כשם שתפילין נפסלות ע"י כך. וכן אמרו (מגילה יט.): "מגילה נקראת ספר שאם תפרה בחיטי פשתן - פסולה".

יד. בשתופרין כל היריעות, אין תופרין כל היריעה²¹
כלה מתחלתה ועד סופה, אלא מניח מעט מלמעלה²²
ומעט מלמטה בלא תפירה, כדי שלא תקרע היריעה²³
באמצעה כשיגלל אותה⁵⁸. ועושה לו שני עצמודים²⁴
של עץ, אחד בתחלתו ואחד בסופו⁵⁹; ותופר העור²⁵
ששיר בתחלתו ובסוף על העצמודים בגידים, כדי²⁶
שיהא נגלל עליהם; וירחיק בין העצמודים והתקב²⁷
שביד.²⁸

(58) שם, ע"ב. (59) בבא-בטרא יד, ע"א.

טו. ספר-תורה שנקרעה בו יריעה - בתוף שתי²⁹
שיטות⁶⁰, תפר; בתוף שלש, לא תפר⁶¹. במה³⁰
דברים אמורים? ביטון, שאין עפצו נכר⁶²; אבל אם³¹
נכר הגויל שהוא עפון, תופר, ואפלו קרע הפא³²
בתוף שלש⁶³. וכן בין כל דף ודף⁶⁴ ובין תבה לתבה³³
תפר⁶⁵. וכל הקרעים, אין תופרין אותן אלא בגידין³⁴
שתופרין בהן היריעות זו לזו. ובכל הקרעים יזהר,³⁵
שלא תחסר אות אחת או תשתנה צורתה.³⁶

(60) שנכנס הקרע בשתי שיטות בתוך הכתב בין אות לאות.
(61) אלא יסלק את היריעה וגונזה, שגנאי הוא לתפור קרע גדול כזה, ואין זה ספר מהודר (מנחות לא:). (62) שכל קלף מעובד בעפצים (פרי האלון) המכוצים את העור ומחזקים אותו, כמבואר לעיל פ"א ה"ו, והואיל וקלף זה ישן כל-כך שאין עפצו ניכר, הקריעה בו מגונה יותר שנראה שהיא מחמת רקבון (כסף-משנה בשם הריב"ש).
(63) מנחות, שם. (64) אם נכנס הקרע בין דף לדף כנגד הכתב, שאילו היה בכתב בתוך הכתב שלש שיטין.
(65) ואינו יכול לקרוא בו בלא תפירה, אע"פ שאין הקרע עובר בתוך הכתב שבין אות לאות (מנחות שם, וכגירסת ר"ף המוסיף שם: "בין תיבה לתיבה"). ושם נסתפקו אם צריך תפירה, ולא פשטוה, ופסק רבינו לחומרא, משום חומר קדושת ס"ת.

פרק עשירי

(1) עשרים דברים הפוסלים ספר תורה מקדושתו; איך נוהגים בקדושת ספר תורה ולאיהו דבר מותר למכור; דיני תשמישי ספר תורה כגון תיק ומטפחת וכיוצא בהם; הזהירות בכבוד ספר תורה.

א. נמצאת למד שעשרים דברים הן, שפכל אחד³⁷
מהן פוסל ספר-תורה². ואם נעשה בו אחד מהן,³⁸

יא. אלו השש אצבעות היתרות בחשבון⁵¹ - לגליון¹
שבתחלת הספר וסופו⁵². והעורות שכתבנו בהם -
עורות אילים. ובזמן שתקצה לכתב על-פי המדות³
האלו או קרוב להם מעט - הן חסר דף אחד או⁴
שנים או שלשה, או יתר דף או שנים או שלש -
לא תיגע ולא תהא צריך לחשבון, אלא מיד יבוא⁵
לך ארפו בהקפוא⁵³.⁶

(51) שהרי כל דף יש בו שש אצבעות (עם רוחב שתי אצבעות שבין דף לדף), ומאתים ועשרים וששה דפים כפול שש, יעלו אלף ושלש מאות וחמשים ושש אצבעות. הוסף עליהן רוחב ארבע אצבעות שבדפי ה"שירות" שהן רחבות משאר הדפים, יעלו לך אלף ושלש מאות וששים, ונמצאו יתירות בחשבון שש אצבעות. (52) וב'הגהות מיימוניות' שאלו: הלא אין כאן עודף אלא ארבע אצבעות בלבד? שהרי שירת "האזינו" נכתבת בשבעים שיטות כמבואר לעיל פ"ח, מלבד שש שיטות שלפניה וחמש לאחריה, כמבואר לעיל פ"ז ה"י, ואם כן היתה תופסת שני דפים (שהרי אין כותבין יותר מששים שיטות לדף), והיה צריך להרחיב שני דפים בשבילה, באופן שהדפים אכלו עוד שתי אצבעות, ולא נשארו אלא ארבע אצבעות בלבד. והגאון מהר"ם מפדובה זצ"ל השיב על השגה זו: כי רוחב הדפים שאמרנו שהוא עולה לשש אצבעות עם שתי האצבעות חלק שבין דף לדף, אינו אלא בשאר הדפים שבתורה, אבל לא בדף הראשון ובדף האחרון שבתורה שאין דף לפניהם ולאחריהם, נמצא שנשאר עודף של שש אצבעות רוחב, תן אותו לגליון שבתחילת הספר ושסופו, שלש מכאן ושלש מכאן, ורבינו משה אמת ותורתו אמת ('דברי חמודות' לרא"ש הל' ס"ת). ובמוספנו "תשובות רבינו" תמצא שרבינו מנה שש אצבעות עודף לרוחב דפי ה"שירות" ולא נעלמה ממנו הערת ה'הגהות מיימוניות'. (53) וב'מעשה רוקח' נאמר: הרוצה לכרין אורך הספר כהקיפו, ישאיר בכל יריעה הגליון שלמטה יותר מן השיעור הראוי, ובסוף כשגמר הספר ותפרו, ימצא ארכו יותר מהקיפו ע"י הגליון הארוך מלמטה, ואז יחתוך מן הגליון שלמטה בכל היריעות בשוה עד שיצא לו ארכו כהקיפו, ובזה ילך לבטח דרכו.

יב. אין עושין ביריעה פחות משלשה דפין, ולא⁸
יתר על שמונה דפין. נודמנה לו יריעה בת תשעה⁹
דפין - חולק אותה, ארבעה לכאן וחמשה לכאן.¹⁰
במה דברים אמורים? בתחלת הספר או באמצע,¹¹
אבל בסוף הספר, אפלו פסוק אחד בדרך אחד¹²
עושים אותו דף לבד⁵⁴, ותופרין אותו עם שאר¹³
היריעות.¹⁴

(54) מנחות ל, ע"א.

יג. ובשתופרין היריעות, אין תופרין אותן אלא¹⁵
בגידים של בהמה או חיה טהורה, ואפלו מגבלות¹⁶
וטריפות שלהם, בדרך שתופרין את התפילין⁵⁵. ודבר¹⁷
זה - הלכה למשה מסיני⁵⁶. לפיכך אם תפרן שלא¹⁸

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום שישי י"ז מנחם-אב - ספר אהבה - הלכות ספר תורה קמז

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

החסר (לעיל פ"ז, ה"טז). (18) וכל אות צריכה להיות מוקפת עור מכל רוחותיה (לעיל פ"א, ה"יט). (19) שנמחקה לגמרי. (20) שמתחילת הכתיבה היתה דומה לאות אחרת. (21) ע"י נקב, תדמה לאות אחרת. (22) שנמחקה מקצתה ולפיכך תדמה לאות אחרת, כגון שנמחקה רגל הו"ו והרי היא נראית כיו"ד. (23) ראה לעיל פ"ח, סוף ה"ד. (24) שכתב פתוחות - סתומות, וסתומות - פתוחות, כמבואר לעיל פ"ח, ה"א-ג. (25) "שירת הים" ו"האזינו", הנכתבת בצורה מיוחדת, כמבואר לעיל פ"ח, סוף ה"ד. (26) שנתן בו ריוח באמצע השיטות, ופסולו מבואר לעיל פ"ז, ה"יא. (27) אלא בגידי בהמה טמאה, ופסול עד שיתירן ויתפרן כהלכה (לעיל פ"ט, ה"יג). (28) והעירו המפרשים שיש עוד פסול, ורבינו בעצמו הביאו לעיל (פ"א, ה"טז): "כתב מקצת השם בשיטה ומקצתו תלוי - פסול". ובתשב"ץ ח"ג סימן רע"ד, העיר ע"ז שבלי ספק שכחו רבינו למנותו כאן.

ב. ספר-תורה כשר, נוהגין בו קדשה יתרה וכבוד גדול²⁹. ואסור לאדם למכור ספר-תורה, אפילו אין לו מה יאכל³⁰, ואפילו היו לו ספרים רבים, ואפילו יש יושן לקח בו חדש. לעולם אין מוכרין ספר-תורה, אלא לשני דברים: שילמד תורה בדמיו³¹, או שישא אשה בדמיו³²; והוא³³, שלא יהיה לו דבר אחר למכור³⁴.

~ נקודות משיחות קודש ~

"או שישא אשה בדמיו".

דין זה תלוי בשני אופני ההסבר במצות "פרו ורבו", לשיטת הרמב"ם מצות "פרו ורבו" בזקנותו היא המשך ישיר לחיוב העיקרי של מצות "פרו ורבו" שגם לאחר שקיים מצוה זו יש עליו חיוב מדברי סופרים לא ליבטל ממצוה זו גם בזקנותו. אבל לאופן השני החיוב בעת זקנותו ואחר שהיו לו בן ובת הוא חיוב בפני עצמו ואינו המשך לחיוב העיקרי. ומכאן הנפק"מ לדין מכירת ספר תורה בשביל לישא אשה: אם הוא דין בפני עצמו הרי קיים כבר מצות "פרו ורבו" ואסור למכור ספר תורה לשם כך, אבל לשיטת הרמב"ם שהוא חיוב תמידי והמשך למצות פו"ר, יש לו למכור ספר תורה כדי לישא אשה בת בנים גם אם קיים כבר מצות פו"ר.

על פי לקוטי שיחות חלק ל' עמוד 27

(29) כמבואר בסמוך ה"ז. וכן שנינו (אבות פ"ד, מ"ח): "כל המכבד את התורה, גופו מכובד על הבריות", (וראה קידושין לג:). (30) מגילה כז, ע"א: "אמר רבן שמעון בן גמליאל: אפילו אין לו מה יאכל, ומוכר ספר-תורה או בתו - אינו רואה סימן ברכה לעולם" (באותם הדמים). ומוכן שבמקום פיקוח נפש, כגון שאין לו במה להחיות את נפשו ויגוע מרעב - מותר לו למכרו. וכאן ידובר במי שמזונותיו מצומצמים, אבל עדיין לא הגיע למצב של פיקוח נפש (כסף-משה). (31) שיתפרנס בדמיו כשילמד תורה, וגדול

הרי הוא כחמש מן החמשין ששלמדן בהן התינוקות, ואין בו קדשת ספר-תורה³, ואין קורין בו ברבים⁴. ואלו הן:

(א) אם נכתב על עור בהמה טמאה. (ב) שנקתב על עור בהמה טהורה שאינו מעבד⁵. (ג) שהיה מעבד שלא לשם ספר-תורה⁶. (ד) שנקתב שלא במקום כתיבה - על הגויל במקום כשר, ועל הקלף במקום שער. (ה) שנקתב מקצתו על הגויל ומקצתו על הקלף⁸. (ו) שנקתב על דוקסוסטוס⁹. (ז) שנקתב בלא שרטוט¹⁰. (ח) שנקתב בלא שחר העומד¹¹. (ט) שנקתב בשאר לשונות¹². (י) שכתבו אפיקורוס¹³, או פיוצא ב¹⁴ משאר פסולין. (יא) שכתב האזכרות¹⁵ בלא כונה¹⁶. (יב) שחפר אפילו אות אחת. (יג) שהוסיף אפילו אות אחת¹⁷. (יד) שנגעה אות באות¹⁸. (טו) שנפסדה צורת אות אחת עד שלא תקרא כל עקר¹⁹, או תדמה לאות אחרת - בין בעקר הכתיבה²⁰, בין בנקב²¹, בין בקרע, בין בטשטוש²². (טז) שהרחיק או שהקריב בין אות לאות, עד שתראה התכה כשתי תבות, או שתי תבות כתבה אחת²³. (יז) ששנה צורת הפרשיות²⁴. (יח) ששנה צורת השירות²⁵. (יט) שכתב בשאר הכתב כשירה²⁶. (כ) שתפר היריעות בלא גידי טהורה²⁷. ושאר הדברים - למצוה, לא לעפכ²⁸.

(2) הלכה זו מסכמת תמצית הדברים שנשנו בפרקים הקודמים. (3) כמבואר לעיל (פ"ז, ה"יא). (4) ורבינו בתשובתו, כותב: שמברכים על ספר-תורה פסול, וכך נהגו אנשי המערב - לברך לפניו ולאחריה על ספר-תורה פסול - בפני גאוני עולם, לפי שכולם בעלי בינה היו, וידעו שאין הברכה תלויה בספר, אם כשר הוא אם פסול, אלא בקריאה עצמה וכו', וכנראה שאין זה אלא כשאין להם האפשרות לקרוא בספר כשר, וכאן ידובר כשאפשר להם להשיג ספר כשר. ולפי-זה יוצא, אם נמצאה טעות בספר באמצע הקריאה, מוציאים ס"ת אחר ומתחילים בו ממקום שנמצאה הטעות בראשון, ואין חוזרים על מה שקראו בראשון, כי מאחר שכבר קראו בו, הרי זה כ"א אפשר" שיוצאים בו. וזהו שדייק רבינו לכתוב: "אין קורין בו", שמשמעו לכתחילה לא - אבל בדיעבד עלתה להם הקריאה (כסף-משה, וראה במוספנו "תשובות רבינו"). (5) שלא עבדהו בקמח ובעפצים, כמבואר לעיל פ"א, ה"ו. (6) שם, הלכה י"א. (7) לצד הבשר, ודינו להכתב במקום השיער, כמבואר לעיל (פ"א, ה"ח). (8) לעיל פ"ז, ה"ד. (9) הוא החלק שממול הבשר, אחרי שחילקו את העור בעביו לשנים, כמבואר לעיל פ"א, ה"ז. (10) שם, הלכה י"ב. (11) המתקיים זמן רב, ושאר הצבעים פסולים, כמבואר לעיל פ"א, ה"ה. (12) ואינו נכתב אלא בלשון הקדש ובכתב אשורי, כמבואר שם ה"ט. (13) ובכת"י התימנים: "גוי". (14) כגון ישראל מומר או מוסר, כמבואר לעיל פ"א, ה"יג. (15) שמות הקב"ה. (16) שצריך לכון בכתבתו לשם קדושת השם (לעיל פ"א, ה"טו). (17) שדין של יתר כדין

קמח שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום שישי י"ז מנחם-אב - ספר אהבה - הלכות ספר תורה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

אלא שכאן מדובר בקדושת הארון כ"תשמישי קדושה" (ע"פ כסף-משנה). (46) תשכיטי ספר תורה עשויים בצורת רימון. (47) שמעלים בקדש ואין מורידים, כמבואר לעיל הל' תפילה פ"א, ה"ד.

ה. ומתיר להניח ספר-תורה על-גבי ספר-תורה, ואין צריך לומר על-גבי חמשים⁴⁸. ומניחין החמשים על-גבי נביאים וכתובים. אבל אין מניחין נביאים וכתובים על-גבי חמשים⁴⁹, ולא חמשים על-גבי ספר-תורה. וכל פתחי הקדש, אפלו הלכות ואגדות, אסור לזרקן⁵⁰. הקמיעין⁵¹, שיש בהם ענינים של פתחי הקדש⁵², אין נכנסין בהן לבית-הכנסא, אלא אם-כן היו מחפזות עור⁵³.

(48) ספר הכתוב בו רק חומש אחד בלבד, ועשוי בגלילה כעין ס"ת. (49) מגילה כו, ע"א. ונביאים וכתובים, מותרים זה על זה (ר"ן, שם). (50) כשיתנם לחבירו, אל יתנם לו בזריקה (עירובין צח.). (51) קלף או נייר שכותבים עליו שמות קדושים, כסגולה לרפואה וכדומה, והאדם קושרו לגופו ונושאו עמו תמיד, וכן מצינו במדרש 'במדבר רבה' פ"ב: "יהא הקמיע הזה עליך, שלא תשלוט בך עין רעה". (52) מקראות של רפואה (שבת ס: וברש"י). (53) שם, סא, ע"א.

ו. לא יאחז אדם ספר-תורה בזרועו ויפנס בו לבית-המרחץ או לבית-הכנסא⁵⁴ או לבית הקברות⁵⁵, אף-על-פי שהוא כרוך במטפחות ונתון בתוך התיק שלו. ולא יקרא בו, עד שיתחיל ארבע אמות מן המת (או מבית-המרחץ) או מבית-הכנסא. ולא יאחז את ספר-תורה פשהו ערם⁵⁶. ואסור לישוב על מטה שספר-תורה עליה⁵⁷.

(54) כי גנאי הוא להכנס בס"ת במקומות מזוהמים אלה (סנהדרין כא:). (55) משום "לועג לרש", כי אין להתראות עסוקים במצוות לפני המתים, שאין בידם לקיים את המצוות, והכתוב אומר: לועג לרש חרף עושהו (משלי יז, ה), ואחיות ספר-תורה בזרועו (מבלי לקרוא בו) יש בה מצוה (ברכות יח.), ע"פ דברי הכסף-משנה בכוונת רבינו. (56) כשהספר ערום בלי מטפחת (מגילה לב.). ויש מפרשים: "כשהוא ערום" - כשהאדם ערום, ראה לעיל פ"ד, הלכה ב"ג. וברדב"ז ח"ב סימן תשע"א הביא את שני הפירושים ולא הכריע ביניהם. (57) מנחות לב, ע"ב; ירושלמי ברכות פ"ג, ה"ה: "מעשה ברבי אליעזר שהיה יושב על גבי ספסל שספר-תורה נתון עליו, והרתיע (נודעו) מלפניו כמרתיע מלפני הנחש".

ז. בית שיש בו ספר-תורה, אסור לשמש מטתו בו עד שיציאנו, או עד שניניחנו בכלי, ויתן הכלי בכלי אחר שאינו מזמן לו. אבל אם היה מזמן לו - אפלו עשרה כלים, זה בתוך זה, בכלי אחד הם, או עד שינעשה לו מחציה גבוהה עשרה טפחים⁵⁸, אם לא היה לו בית אחר⁵⁹.

הלימוד שמביא לידי מעשה. (32) מגילה, שם. נישואי אשה יש בהם משום קיום העולם, ככתוב (ישעיה מח, יח): לא תוהו בראה לשבת יצרה. (33) ובלבד. (34) והעירור בתוספות (ב"ב ח:); שגם לצורך מצות פדיון-שבויים, מותר למכור ספר-תורה ('הגהות מיימוניות').

ג. ספר-תורה שפלה או שגפסל, נותנין אותו בכלי-חרש³⁵ וקוברין אותו אצל תלמידי חכמים, וזו היא גניזתו. מטפחות³⁶ ספרים שפלו, עושין אותן תכריכין למת-מצוה³⁷, וזו היא גניזתן³⁸.

(35) מגילה כו, ע"ב. שמתקיים בו זמן רב, ככתוב (ירמיה לב, יד): ונתתם בכלי חדש למען יעמדו ימים רבים. ואין מניחים אותו בעפר, שלא ירקב כל כך מהר. (36) מעילי הספר. (37) אחד מישראל מושלך בדרך, ואין לו קוברין (לשון רבינו הל' אבל פ"ג, ה"ח). (38) מגילה כו, ע"ב. ולדעת ה'בית יוסף' יו"ד סי' רפב, הכוונה, שהרשות לעשות מהן תכריכין למת מצוה אבל אין חיוב בדבר, ויכול לגנון בכלי חרס בעפר.

ד. תיק שהוכן לספר-תורה והנח בו³⁹; וכן המטפחות והארון והמגדל⁴⁰ שמניחין בו ספר-תורה, אף-על-פי שהספר בתוך התיק; וכן הכנסא⁴¹ שהוכן להניח עליו ספר-תורה, והנח עליו ספר-תורה - הפל תשמישי קדשה הן, ואסור לזרקן, אלא פשיטלו או פשיטברו, נגנזין⁴². אבל הבימות⁴³ שעומד עליהן שלח צבור ואחז הספר, והלוחות⁴⁴ שפותחין בהן לתינוק להתלמד, אין בהן קדשה⁴⁵. וכן רמזי⁴⁶ כסף וזהב וכיוצא בהן, שעושין לספר-תורה לנוי - תשמישי קדשה הן, ואסור להוציאן לחל; אלא-אם-כן מכר אותן לקנות בדמיהן ספר-תורה או חמש⁴⁷.

(39) כי אם לא הונח בו, או לא הוכן לכך - אין בו קדושה כלל, כמבואר לעיל פ"ד, ה"ט. (40) ארון - שמצניעים בו ספרי תורה. מגדל - הוא הספסל הגבוה שעל הבימה שעליו מניח הש"ץ הספר כשקורא בו. (ובבתי הכנסת הספרדים משתמשים בו, ונקרא אצלם "תיבה"). ולשון מקרא הוא (נחמיה ח, ד): ויעמוד... על מגדל עץ אשר עשו לדבר ('בית יוסף' יו"ד סי' רפב). (41) יש מקומות המכניסם כסא מיוחד להניח עליו ספר-תורה ביום שמוציאים שני ספרים לקריאה (שם). (42) מגילה כו, ע"ב. (43) אחת שבאמצע בית הכנסת, והשניה שלפני 'ארון הקודש' שיש לפניו בימה ועליה עומד הש"ץ ואחז את הספר בשעת הוצאת התורה. (44) לפי דעת בעל 'מרכבת המשנה', הכוונה ללוחות הברית שכתובים עליהם "עשרת הדברות", והם בראש "ארון הקודש" כמנהגנו, ומשמיענו רבינו שאע"פ שהם נויי 'ארון הקודש' - אין להם קדושת הארון. (45) מגילה לב, ע"א. והעיר הראב"ד שבירושלמי (שם, פ"ג, ה"א) אמרו: "אין להם קדושת ארון, אבל יש בהם מקום קדושת בית הכנסת". ויתכן, שגם רבינו מודה בזה, שהרי בפירוש כתב לעיל (הל' תפילה פ"א, ה"טו): "וכל כלי בית הכנסת כבית הכנסת",

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום שישי י"ז מנחם-אב - ספר אהבה - הלכות ספר תורה קמט

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

מרב, אל יחזיר פניו וילך אלא מצדד פניו והולך".
 (74) שאז הוא נידון כברשות אחרת (ברכות כה:). והרבנים
 העומדים ודורשים ואחוריהם לארון הקודש - אין בזה
 איסור, כיון שהס"ת מונח בארון הרי הוא כברשות אחרת
 (ט"ז יו"ד סי' רפב סק"א).
 יא. היה מהלך ממקום למקום וספר-תורה עמו,
 לא יניח ספר-תורה בתוך השק, ויניחנו על-גבי
 החמור וירכב עליו⁷⁵; ואם היה מתפחד מפני
 הגנבים - מתר⁷⁶; ואם אין שם פחד - מניחו
 בחיקו⁷⁷ פנגד לבו, והוא רוכב על הבהמה והולך.
 כל מי שיושב לפני ספר-תורה, יושב בכבוד-ראש,
 באימה⁷⁸ ופחד, שהוא העד הנאמן לכל פאי
 עולם⁷⁹, שנאמר: "והיה שם בך לעד". ויכבדהו
 כפי כחו. אמרו חכמים הראשונים⁸⁰: כל המחלל
 את התורה, גופו מחלל על הבריות; וכל המקבד
 את התורה, גופו מקבד על הבריות⁸¹.

~ נקודות משיחות קודש ~

"....כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות"
 צריך להבין: אין יתכן שאחרי כל האריכות על גדולתה
 וקדושתה של התורה, מסיים שכדי שיתכבד האדם, עליו
 לכבד את ספר התורה, והלא גם מי שאינו יהודי מבין שיש
 לכבד את התורה שהיא תורתו של הקב"ה בכבודו ובעצמו
 ועאכ"כ שהוא דבר המובן לכל יהודי ואעפ"כ מביא
 הרמב"ם את הטעם שע"ז יתכבד האדם.
 ובפרט שנקט הלשון "גופו מכובד כו'" והלא הכל מבינים
 שעיקרו של אדם היא נשמתו ולא גופו, ומדוע מדגיש
 כבוד גופו. ויתירה מכך כתב שיהיה גופו מכובד על הבריות
 שהלשון "בריות" מדבר בדרגה הנמוכה ביותר בבני אדם,
 שכל מעלתם היא שנבראו על ידי הקב"ה.
 והביאור: כאשר מצווים על יהודי לכבד את התורה אין
 צריכים לשום טעם, והוא אכן מבין שהיא חכמתו ורצונו
 של הקב"ה. אלא, שיש אפשרות שבזמן הגלות ש"אתם
 המעט מכל העמים" כשיקפיד על דברים הקשורים עם
 כבוד התורה יגרום לו הגוי קשיים בפרנסה, ובפרט כאשר
 מדובר על "בריות" היינו אנשים פשוטים שאין בהם לא
 שכל ולא מידות טובות ואין להם שום מושג בעניינים
 רוחניים אינם יכולים לסבול אנשים העוסקים ברוחניות, כי
 הם הגורמים להם להרגיש את הריקנות שלהם.
 על זה אומר הרמב"ם שהבטיחה תורה ליהודי המכבד
 אותה ומקיים אותה שיהיה "גופו מכובד על הבריות",
 והקפדתו על התורה לא תגרום לו שום היזק גם לא
 בעניינים הכי פשוטים הקשורים לגופו, ופשיטא שלא
 לנשמתו שעליה בוודאי אין לגוי כל שליטה.
 בעניין כבוד ספר-תורה חייבות הנשים כמו האנשים, ומה
 שאין חייבות במצוות כתיבת ספר-תורה הוא לא מפני

1 אַבֵּל אִם יֵשׁ לוֹ בֵּית אַחֵר, אִסּוּר לְשַׁמֵּשׁ עַד
 2 שְׂוִיצִיאָנוּ⁶⁰.

(58) ברכות כה, ע"ב. (59) חדר אחר. (60) שם, כו, ע"א.

3 ח. פל הטמאין, ואפלו נדות, ואפלו כותי, מתר
 4 לאחז ספר-תורה ולקרות בו, שאין דברי תורה
 5 מקבלין טמאה⁶¹. והוא, שלא יהיו ידיו מטנפות⁶²
 6 או מלכלכות בטיט, אלא ירחצו ידיהם, ואחר-כך
 7 יגעו בו.

(61) ברכות כב, ע"א. ראה תוספתא אהלות פ"ד שאין ס"ת
 מקבל טמאה. והשווה דברי רבינו לעיל ה' קריאת שמע
 פ"ד, ה"ח. (62) כמו שאמרו בסוכה כו: לענין תפילין.

8 ט. פל הרוואה ספר-תורה כשהוא מהלך⁶³, חייב
 9 לעמד מפניו⁶⁴. ויהיו הכל עומדים, עד שיעמד זה
 10 שהוא מהלך בו, כשיגיענו למקומנו⁶⁵, או עד
 11 שיתפסה מעיניהם, ואחר-כך יהיו מתרין לישב⁶⁶.

(63) ע"י האדם הנושא. (64) קידושין לג, ע"ב: "מפני
 לומדיה עומדין, מפניה לא כל-שכן". (65) אבל אם עמד
 רק לנוח, דינו כמהלך הואיל ואין עמידתו עמידת קבע
 (כסף-משנה). (66) כמו שאמרו (קידושין שם): "נשיא
 עובר, עומד מלפניו מלוא עיניו, ואינו יושב עד שישוב
 במקומו, שנאמר: והביטו אחרי משה עד בואו האהלה".
 ויש אומרים: שהוא-הדין בשומע את קולו אע"פ שאינו
 רואהו - חייב לעמוד, כי כן מצונו ברב יוסף שעמד כששמע
 קול צעדי אמו, אמר: אקום מלפני השכינה (קידושין לא:).
 ומטעם זה נהגו לעשות פעמונים בכתר תורה ('בית יוסף'
 יו"ד סי' רפב, בשם רבינו מנחם).

12 י. מצוה ליחד לספר-תורה מקום, ולכבדו⁶⁷
 13 ולהדרו יותר מדאי. דברים שבלוחות הברית⁶⁸, הן
 14 הן שבכל ספר וספר⁶⁹. לא ירק אדם פנגד
 15 ספר-תורה⁷⁰, ולא יגלה ערותו פנגדו⁷¹, ולא
 16 יפשיט⁷² רגליו פנגדו, ולא יניחנו על ראשו
 17 כמשאוי; ולא יחזיר אחוריו לספר-תורה⁷³, אלא-
 18 אם-כן היה גבוה ממנו עשרה טפחים⁷⁴.

(67) את המקום. ובכת"י התימנים, הנוסח: "ולכבד את
 המקום". (68) עשרת הדברות הכתובים על לוחות הברית
 המונחים בארון שבקודש הקדשים, כמפורש במלכים-א ח,
 ט. (69) שגם בכל ספר-תורה נמצאות עשרת הדברות,
 וכשם שמצוה לכבד את ארון ברית ה' על הלוחות שבתוכו,
 כן מצוה לכבד המקום המיוחד לספר-תורה (ביאורי הגר"א,
 ליו"ד סי' רפב). (70) קל-וחומר מרב, שאמרו (עירובין
 צט:). "הרק בפני רבו, עליו הכתוב אומר (משלי ח, לו:):
 כל משנאי אהבו מות". (71) ככתוב (שמות כ, כו): אשר
 לא תגלה ערותך עליו, ואם במזבח כך, בספר-תורה
 על-אחת-כמה-וכמה. (72) כנוסח כת"י, 'מעשה רוקח'
 ועוד. ובנוסח אחר: יפשיט. וראה רש"י לכתובות קח: שזה
 דרך ביוין. (73) כמו שמצינו ביומא נג. "תלמיד הנפטר

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

לכן גם סידר הלכות ציצית לפני הלכות ברכות, הגם שרק בגד שיש בו ארבע כנפות חייב בציצית, כי כוונת המצוה מפורשת בתורה "וזכרתם את כל מצוות ה' גו'" וזכירה זו שייכת לכל היום כולו.

עניין זה מתבטא גם בכותרת להלכות ציצית שלא הוסיף התנאי שרק כסות שיש לה ארבע כנפות חייבת, כפי שכתב בכותרת להלכות ברכות ש"אינו חייב מן התורה אל-אם-כן שבע".

על-פי לקו"ש חלק ל"ט עמוד 27 הערה 55

1) שנאמר (במדבר פרק טו, פסוק לח): ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם. משרשי המצוה: למען נזכור כל מצוות ה' תמיד, ואין דבר בעולם יותר טוב לזיכרון כמו נושא חותם אדוניו קבוע בכסותו אשר יכסה בה תמיד, וזה שנאמר בה: "וזכרתם את כל מצוות ה'". ואמרו במדרש רבה (פרשת קורח): מלת ציצית תרמוז לתרי"ג מצוות ("ציצית" עולה ת"ר) בצירוף שמונה חוטים שבציצית וחמישה קשרים שבה (החינוך מצוה שפ"ו).

ובאור מצוה זו בפרקים אלו:

פרק ראשון

1) ציצית מהי; ואם מניין החוטים מן התורה; שהתכלת והלבן אינן מעכבות זו את זו ושתיהן מצוה אחת הן; מעשה הציצית וכריכתה; דין "תעשה ולא מן העשוי".

- א. עֲנֵף שְׁעוֹשִׁין עַל פִּנֵּף הַבְּגָד² מִמִּין³ הַבְּגָד, הוּא הַנִּקְרָא צִיצִית, מִפְּנֵי שֶׁהוּא דוֹמֶה לְצִיצִית⁴ שֶׁל רֹאשׁ, שֶׁנֶּאֱמָר: "וַיִּקְחֵנִי בְּצִיצַת רֹאשִׁי". וְזֶה הָעֵנֵף הוּא הַנִּקְרָא לָבָן, מִפְּנֵי שֶׁאֵין אָנוּ מְצוּיִן לְצַבְעוֹ. וְאֵין לְחוּטֵי הָעֵנֵף מִנֵּץ מִן הַתּוֹרָה⁵.

2) היוצא ממנה כענף היוצא מן העץ. 3) שאם הבגד של צמר, גם הציצית מחוטי צמר, ואם של פישתן, גם ציציותיו של פישתן, ראה לקמן (פרק ג, הלכה ה). 4) שיער (מנחות דף מב עמוד א). 5) אבל מדברי סופרים יש להם מניין, כמו שמבואר בסמוך (הלכה ו). וראה (סנהדרין דף פח עמוד ב).

- ב. וְלוֹקְחִין חוּט צֶמֶר שֶׁנֶּצְבֵּעַ פְּעִין הָרִקִּיעַ⁶, וְכוֹרְכִין אוֹתוֹ עַל הָעֵנֵף; וְחוּט זֶה הוּא הַנִּקְרָא תְּכֵלֶת. וְאֵין לְמִנְיָן הַפְּרִיכּוֹת שֶׁפּוֹרֵךְ חוּט זֶה שְׁעוֹר מִן הַתּוֹרָה⁷.

6) ופרטי צביעתו מפורשים לקמן (פרק ב, הלכה ב).

- ג. נִמְצְאוּ בַּמִּצְוָה זוּ שְׁנֵי צְווּיִים: שֶׁיַּעֲשֶׂה עַל הַבְּגָד עֵנֵף יוֹצֵא מִמֶּנּוּ, וְשִׁיכְרֹךְ עַל הָעֵנֵף חוּט תְּכֵלֶת, שֶׁנֶּאֱמָר: "וַעֲשׂוּ לָהֶם צִיצִית, וְנִתְּנוּ עַל צִיצַת הַבְּגָד פֶּתִיל תְּכֵלֶת".

- ד. וְהַתְּכֵלֶת אֵינוֹ מְעַבֵּב אֶת הַלָּבָן, וְהַלָּבָן אֵינוֹ מְעַבֵּב אֶת הַתְּכֵלֶת. פִּיּוֹד? הֲרֵי שֶׁאֵין לוֹ תְּכֵלֶת, עוֹשֶׂה לָבָן לְבִדּוֹ; וְכֵן אִם עָשָׂה לָבָן וְתְּכֵלֶת, וְנִפְסַק הַלָּבָן וְנִתְּמַעַט עַד הַבְּגָד וְנִשְׁאַר הַתְּכֵלֶת לְבִדּוֹ - כְּפֶשֶׁר⁷.

שאינן שייכות לזה אלא כמו בחיובים אחרים שהתורה פטרה אותן כדי שיהיה להן הזמן הדרוש לשליחותן בחינוך הילדים - "תינוק הצריך לאמו" - לא הוטלו עליהם חיובים אחרים שהוטלו על האנשים.

אעפ"כ מוסיפה התורה עניין מופלא: בקשר למ"ע שהזמן גרמא, נאמר בכתבי האריז"ל ש"בעשות הזכר את המצוה... (האשה) נכללת עמו בעת שעושה אותה, וזה סוד מה שארז"ל אשתו כגופו דמיא".

יתרה מכך: מכיון שאיש ואשה הם "פלג גופא" הרי שגם טרם הנישואין מזכה האיש שהוא החתן המיועד את הכלה המיועדת במצוות שהוא מקיים, וכן בעניין כתיבת ספר תורה, הגם שאין חיוב על הנשים מ"מ הן זוכות לעילוי הנגמר מקיום המצוה על ידי האיש.

~ נקודות משיחות קודש ~

"שהוא הער הנאמן לכל באי עולם".

הלשון "כל באי עולם" מדבר לכאורה גם בבני נח, ויש לומר שמקורו של הרמב"ם מ'ספרי' ששם הלשון "כתר תורה מונח כדי שלא ליתן פתחון פה לבאי עולם כו' כתר תורה מונח לכל באי העולם" כולל גם אומות העולם. ואף שנכרי שלמד תורה חייב מיתה (הלכות מלכים פ"י ה"ט) הרי זה רק בנוגע ללימוד תורת מצוות של ישראל, אבל בלימוד המצוות של בני נח, אמרו חז"ל "שאפילו נכרי ועוסק בתורה שהוא ככהן גדול".

על-פי לקוטי שיחות חלק כ"ז 246 והערה 74

75) על החמור (הגר"א יו"ד סי' רפב). 76) ברכות יח, ע"א. 77) כמו שאמרו (שם, כג) לענין תפילין. 78) ובמסכת סופרים (פ"ג, ה"א) שנינו: "לא יתן אדם ספר-תורה על ארכובותיו, ושני אציליו (מרפקיו) עליה". 79) על כריתת הברית בין ישראל לאביהם שבשמים. 80) אבות פ"ד, מ"ו. 81) שנאמר (שמואל-א ב, ל): כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו. והפך רבינו סדר המשנה שבאבות, כדי לסיים את הל' ס"ת בדבר טוב, כמנהגו בסוף כל הלכה. נגמרו הלכות ספר תורה ברחמי שמיא.

יום ש"ק י"ח מנחם-אב ה'תש"פ

הלכות ציצית

1 מְצֻצוֹת עֲשֶׂה אַחַת, וְהִיא: לַעֲשׂוֹת צִיצִית עַל כְּנָפֵי הַקְּסוֹת¹.

~ נקודות משיחות קודש ~

"לעשות ציצית על כנפי הכסות".

את 'ספר אהבה' בכלל, סידר הרמב"ם באופן שמתחיל במצוה היותר תדירה (ק"ש שהיא פעמיים ביום מהתורה) ומסיים בהלכות מילה שהיא הפחות תדירה, וזמנה הוא פעם אחת בחיים.

(מלכים-א פרק ז פסוק יז): גדילים מעשה שרשרות. (19) תלויים כלפי מטה. (20) ברחבן. (21) ואנו נוהגין לעשות אורך הציצית י"ב אצבעות, שליש מהן גדיל ושני שלישם ענף (הגהות מיימוניות). (22) (מנחות דף מא עמוד ב.) וראה לעיל הלכות ספר תורה פרק ט, הלכה ט. (23) שחוט אחד צבוע חציו תכלת, וחציו השני נשאר לבן. וראה במוספנו "תשובות רבינו".

ז. ולוקח חוט אחד מן הלבן, וכורף בו פריקה אחת על שאר החוטין בצד הבגד²⁴, ומניחו; ולוקח חוט התכלת, וכורף בו שתי כריכות בצד הפריקה של לבן וקושר; ואלו השלש פריכות הם הנקראין חליא. ומרחיק מעט, ועושה חליא שניה בחוט של תכלת לבדו; ומרחיק מעט, ועושה חליא שלישית, וכן עד חליא אחרונה²⁵, שהוא כורף ביה שתי כריכות של תכלת²⁶ וכריקה אחרונה של לבן. מפני שהתחיל בלבן, מסיים בו, שמעלין בקדש ולא מורידין²⁷. ולמה נתחיל בלבן? כדי שיהא סמוך ללבן מניחה²⁸. ועל דרך זה הוא עושה בארבע הנפשות²⁹.

(24) בשפתו. (25) ראה בסמוך הלכה ח. (26) לפי שמצוות תכלת שיהיה הפתיל כולו תכלת, לפיכך אינו כורך מהלבן אלא כריקה אחת בלבד סמוכה ללבן והשאר תכלת (מדברי "תשובות רבינו"). (27) מכיוון שהתחיל בלבן משום חשיבותו, שהקדימו הכתוב, אם לא יסיים בו יוריד בזה חשיבות סוף הציצית מתחילתה (מנחות דף לט עמוד א). (28) ורוב הטליתות לבנות הן, והתורה אמרה: "ציצית הכנף פתיל תכלת - מין כנף תחילה ואחריו תכלת (שם). (29) סדר זה נמצא גם בספר המצוות להגאון רבי שמואל בן חפני הכהן ואחריו נמשך גם רבינו. ראה במוספנו "תשובות רבינו".

ח. כמה חליות הוא עושה בכל כנף? לא פחות משבע³⁰, ולא יותר משלש עשרה³¹. וזו היא מצוה מן המבחר. ואם לא כרף עליה אלא חליא אחת - כשרה. ואם כרף התכלת על רב הציצית - כשרה. ונוי התכלת - שיהיו כל החליות בשליש החוטין המשלשין, ושני שלישיהן ענף³². וצריך לפרדו, עד שיהא פציצית שער הראש³³.

(30) כנגד שבעה רקיעים. (31) יחד עם שישה אווירים שבין רקיע לרקיע (מנחות דף לט עמוד א). ולפי שתכלת דומה לרקיע מדמה סידורה לסידור הרקיעים כדי לזכרנו לטובה (רש"י שם). (32) בלתי כרוך (מנחות שם). (33) שם, דף מב עמוד א.

ט. העושה לבן בלא תכלת, לוקח אחד משמונה החוטין, וכורף אותו על שאר החוטין עד שלישן, ומניח שני שלישית ענף. וכריקה זו, אם רצה לכרף אותה חליות חליות פועין שפונד בתכלת - הרשות בידו, וזה הוא מנהגנו. ואם רצה לכרף בלא מנין חליות - עושה³⁴. כללו של דבר: נתפנו להיות

(7) (מנחות דף לח עמוד ב). אבל אם הטיל מתחילה חוט של תכלת בלי חוטי לבן לא יצא, שנאמר: "ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת" - אין התכלת באה אלא עם הלבן (כסף משנה).

ה. אף-על-פי שאין אחד מהן מעכב את חברו, אינן שתי מצות⁸, אלא מצות עשה אחת. אמרו חכמים הראשונים: "והיה לכם לציצת" - מלמד, ששניהם מצוה אחת. וארבע ציציות מעכבות זו את זו, שארבעתן מצוה אחת. והלובש טלית שיש ביה לבן או תכלת⁹ או שניהם כאחד, הרי קיים מצות עשה אחת¹⁰. אמרו חכמים הראשונים¹¹: והיה לכם לציצית - מלמד ששניהם מצוה אחת, וארבע ציציות¹³ מעכבות זו את זו, שארבעתן מצוה¹⁴ אחת.

(8) כמו תפילין של יד ושל ראש הנמנות לשתי מצוות נפרדות, במניין תרי"ג מצוות, מפני שאינן מעכבות זו את זו, ראה לעיל הלכות תפילין פרק ד, הלכה ד. (9) אחרי שנפסק הלבן ונשארה התכלת לבדה. (10) ואין זה דומה לתפילין של יד ושל ראש שהלובשן קיים שתי מצוות מפני שלבישתן היא על ידי שני מעשים נפרדים, לבישת זו לחוד, ושל זו לחוד, בעוד שלבישת טלית שיש בה לבן ותכלת, אינה אלא מעשה אחד. והשווה דברי רבינו בספר המצוות (עשה י"ד). נוסחתנו כנוסח כתב יד התימנים, ובנוסח אחר נשתררב משפט זה לסוף ההלכה. (11) "ספרי" פרשת שלח (הובא ב"מגדל עוז") ובספרי שלפנינו איננו. ומצאתיו ב"ספרי זוטא". (12) בלשון יחיד, ולא "והיו". (13) שבארבע כנפות הבגד. (14) (מנחות דף לו עמוד ב). ולפיכך אסור יהיה לצאת בשבת בטלית המצויצת בשלוש כנפיה, כי אין כאן מצוה אלא משא בעלמא.

ו. כיצד עושין את הציצית? מתחיל מזוית של טלית, שיהא סוף הארוג, ומרחיק ממנה לא יותר על שלש אצבעות למעלה¹⁵, ולא פחות מקשר גודל¹⁶, ומכניס שם¹⁷ ארבעה חוטין וכופלן באמצע¹⁸. נמצאו שמונה חוטים משלשלין¹⁹ תלויין מן הקרן. וארף החוטים השמונה, אין פחות מארבע אצבעות²⁰. ואם היו יותר על כן, אפלו אמה או שתיים, פשרין²¹. וכל האצבעות בגודל²². והיה אחד משמונה החוטים חוט תכלת²³, והשבעה לבנים.

(15) שלמעלה מזה אינה נקראת כנף. (16) שם דף מב עמוד א. השיעור שמפרק הראשון שבאצבע גודל עד סוף הציפורן למטה, שנאמר: "על כנפי בגדיהם", צריך שתהא הציצית תלוייה על הקרן (ולא בסוף הקרן ממש). (17) דרך נקב. (18) שנאמר: גדילים תעשה לך (דברים פרק כב, פסוק יב) דרשו חז"ל (מנחות דף לט עמוד ב): "גדיל - שניים (שאינן גדיל פחות משניים), גדילים - ארבעה", שישם ארבעה חוטים בחור הטלית, ולכשיכפלו ויעשה מהם גדילים, יהיו שמונה (רש"י שם). גדיל - עבות וקלוע, "מעשה עבות" (שמות פרק כח, פסוק יד) מתרגם אונקלוס: "עובד גדיל" וכן

הנידחת - אינה מ"שלהם" והתורה אמרה: "ועשו להם" - משלהם (הגהות אדר"ת). (43) מבהמת הקדש, או צמר שהקדישו להקדש, ואין זה "שלהם" כי זה שייך לגבוה. ראה (סוכה דף לה עמוד א). (44) שעשאה עבודה זרה. (45) אף על פי שאין הבהמה נאסרת להדיוט, כי אין "נעבד" בבעלי חיים, ראה הלכות עבודה זרה פרק ח, הלכה א, אבל לצרכי מצוה נאסרת, כי גנאי הוא לעבוד את ה' בנעבד לעבודה זרה (עבודה-זרה דף מז עמוד א בעייא שלא נפשטה, והולכים להחמיר). (46) כשהוא מחובר ונקרא עץ. (47) שעשאו חוטים, וחלף שמו הקודם ממנו, ומתוך שאין "נעבד" במחובר - להדיט, מותרים שינויו אפילו לצרכי מצוה (שם), "המשתחוה לקמה, חיטיה מותרות למנחות". וראה "מגן אברהם" אורח חיים סימן י"א, סעיף קטן י"ב). והשווה דברי רבינו בהלכות איסורי המזבח פרק ג, הלכה י"ד.

יב. ציצית שעשאה אותה⁴⁸ בותי, פסול, שנאמר: 18
 "דבר אל בני ישראל⁴⁹ ועשו להם ציצת". אבל אם 19
 עשה אותה ישראל בלא כוונה⁵⁰ - פסולה⁵¹. וציצית 20
 שנעשה מן העשוי מקדם, פסול. 21

(48) שתלאם בבגד ועשה קשריהם. (49) (מנחות דף מב עמוד א) "בני ישראל יעשו ולא גויים" ובנוגע לטוויית החוטים, ודאי שפסולה על ידי גוי, כי צריכה להיות לשם ציצית, וכבר פסק רבינו לעיל הלכות תפילין (פרק א, הלכה י"א) "שכל דבר הצריך מעשה לשמו, אם עשהו הגוי פסול". (50) שתלה בבגד, וקשר קשריה שלא לשם ציצית. (51) שאין אנו מצריכים "לשמה" אלא בטווייה בלבד, כי אם גם העשייה צריכה לשמה, למה לנו פסוק מיוחד למעט גוי מעשייתה, הרי מלבד זה פסול מפני שאינו מחשב בה לשמה, מוכח מזה שאין העשייה דורשת כוונה לשמה (כסף משנה).

יג. כיצד? הביא כנף⁵² שיש בה ציצית ותפרה על 22
 הבגד, אפילו יש באותה הכנף אמה על אמה⁵³, 23
 פסול, שנאמר: "ועשו להם ציצת" - לא מן 24
 העשוי, שהרי זה דומה למי שנעשית מאלה⁵⁴. 25
 ומתיר להתיר ציצית מבגד זה ולתלותם בבגד אחר⁵⁵, 26
 בין לבין בין תכלת. 27

(52) מטלית אחרת. (53) שהיא למעלה משיעור "כנף" שאינו אלא שלוש אצבעות, וציציותיה לא נתבטלו כמו שמבואר בסמוך הלכה י"ח. (54) (מנחות דף מא עמוד א). שהרי לא עשה את הציצית בבגד זה. ורש"י (שם) מפרש: משום שנאמר "על כנפי בגדיהם" וכנף זו לא הייתה מבגד זה בשעת עשיית הציצית. (55) שאין זה ביזיון מצוה, כיוון שתולה בבגד אחר, וגם אין בזה משום "העשוי מקודם" כיוון שתולה וכורכה כבתחילה (מנחות דף מא עמוד ב).

יד. תלה החוטין בין שתי כנפים, מזו לזו⁵⁶, וקשר 28
 כנף זו פה לתתה וכנף זו פה לתתה, ואחר כך⁵⁷ חתך 29
 באמצע ונפרדו זה מזה - פסול; שהרי בעת שקשרן 30
 היו פסולין, לפי ששתי הכנפים מערות⁵⁸ זו בזו 31

1 הפרוף שליש והענף שני שלישים. ויש מי שאינו
 2 מדקדק בדבר זה כלל. ואם כן הלכין על רב
 3 החוטין, או שלא כן אלא חליא אחת - פשוטה³⁵.
 (34) שלא הקפידו בכריכת חוליות אלא בתכלת. (35) ובלבד שיהיה בהם גדיל וענף, אבל אם כך את כולה - פסולה. וב"ספרי" פרשת שלח דרשו: "ועשו להם ציצית" יכול יעשה כולה ענף (כמשמעות לשון ציצית), תלמוד לומר: גדילים תעשה לך, אין גדיל אלא עבות, יכול יעשה כולה גדיל, תלמוד לומר: ציצית, הא כיצד? גדיל יוצא מהכנף, וענף יוצא מהגדיל. ואנו נוהגים לעשות חמישה קשרים כפולים וארבעה אווירים ביניהם, אוויר הראשון - שבע כריכות, השני - שמונה, השלישי - אחת עשרה, הרביעי - שלוש עשרה (שולחן ערוך סימן יא).

י. אחד חוטי לבן ואחד חוטי תכלת, אם רצה 4
 5 לעשות שזורין, עושה³⁶. אפילו היה החוט כפול
 6 משמונה חוטין ושזור עד שנעשה פתיל אחד, אינו
 7 נחשב אלא חוט אחד.

(36) ואנו נוהגים לעשותם שזורים (שולחן ערוך אורח חיים שם, סעיף ב), על פי ה"ספרי" פרשת שלח, אמרה תורה: תן תכלת ותן לבן, מה תכלת שזורה, שנאמר בה: "פתיל" - שזור כעין פתילה - אף לבן שזור. וראה במוספנו "תשובות רבינו".

יא. חוטי הציצית, בין לבן בין תכלת, צריכין 8
 9 טויה³⁷ לשם ציצית³⁸. ואין עושין אותן, לא מן
 10 הצמר הנאחז בקוצים כשהצאן רוכצין ביניהם, ולא
 11 מן הנמיץ³⁹ הנתלשין מן הבהמה, ולא משיורי
 12 שתי⁴⁰ שהאורג משייר בסוף הבגד, אלא מן הגזה
 13 של צמר או מן הפשתן. ואין עושין אותן מצמר
 14 הגזול⁴¹, ולא משל עיר הנדחת⁴², ולא משל
 15 קדשים⁴³. ואם עשה - פסול. המשתחוה לבהמה⁴⁴
 16 - צמרה פסול לציצית⁴⁵. אבל המשתחוה לפשתן
 17 הנטוע⁴⁶, הרי זה כשר, שהרי נשתנה⁴⁷.

(37) עשיית החוטים מגיזת הצמר וכדומה. (38) שיאמר בתחילת הטווייה שהוא טויה לשם ציצית, שנאמר: "גדילים תעשה לך" - לך לשם חובך (סוכה דף ט עמוד א). (39) שערות. (40) חוטי האורך שבאריג. וטעם פסולם: משום שנאמר: "ציצית הכנף" - ממין הכנף, ושלושה מינים אלה אינם ראויים לעשות מהם בגד, שהם פסולת הצמר, ואין בגד נעשה מכמותם ("המאור הקטן" למסכת סוכה דף ט עמוד א). (41) (סוכה שם). שנאמר: "ועשו להם ציצית" - משלהם. (42) שהודחו יושביה לעבוד עבודה זרה. ראה (דברים פרק יג, פסוקים יד-יח). מפני שרכוש עיר הגידחת עומד לשריפה והרי הוא כשרוף, ואין בו שיעור, וציצית צריכה שיעור, כמבואר לעיל הלכה ו (כסף משנה, וראה חולין דף פט עמוד ב). ויש מפרשים, על פי הירושלמי סוכה (פרק ג, הלכה א) שכל דבר האסור בהנאה אינו נקרא "שלכם" ולפיכך לולב של עיר הגידחת פסול, וגם ציצית של עיר

כָּל שְׂהוּא, כְּשֶׁרָאָה⁷⁴. וְכֵן אִם נִתְמַעֲטוּ חוּטֵי הַצִּיצִית -
אֶפְלוּ לֹא נִשְׁתִּיר מֵהֶם אֶלָּא כְּדִי עֲנִיבָה כְּשֶׁרָאָה⁷⁵. וְאִם
נִפְסַק הַחוּט מֵעֲקָרוֹ⁷⁶, אֶפְלוּ חוּט אֶחָד, פְּסוּלָהּ⁷⁷.

72) שפחות משלושה אין בה שיעור כנף, ובטלו הציצית ממנה, וכשחוזר ותופרה הרי הוא מן "העשוי מקודם" בפסול. אבל אם יטיל ציצית מחדש בכנף של התפירה - כשרה (מנחות דף מא עמוד א וכפירוש ה"נמוקי יוסף"). 73) שנרחב הנקב וירד הגדיל למטה. 74) אף על פי שלא נשאר בו כ"קשר גודל", ראה לעיל הלכה ו, כי אין אנו מקפידים עליו אלא בשעת העשייה (שם, דף מב עמוד א). שנאמר: "ועשו להם ציצית על כנפי" אין צריך "על כנף" אלא בשעת העשייה (קריית ספר). 75) (מנחות דף לח עמוד ב). ואפילו נפסק "הענף" לגמרי ולא נשתייר אלא כדי עניבה בגדיל (הגהות מיימוניות). ולדעת רש"י (שם דף לח עמוד ב) צריך שיהיה כדי עניבה ב"ענף". ומנהג העולם כדעת רש"י (בית יוסף אורח חיים סימן י"ב). 76) ממקום חיבורו בטלית. 77) (מנחות דף לט עמוד א). וכגון שכל הציצית ממין אחד, אבל ביש לו שני מינים - לכן ותכלת - אז אפילו אם מין אחד נפסק לגמרי ונשאר המין השני כשרה, כדברי רבינו לעיל הלכה ד: "ונפסק הלבן ונתמעט עד הכנף ונשארה התכלת לבדה - כשרה" (כסף משנה, וראה רדב"ז חלק ב "לשונות הרמב"ם סימן צ').

פֶּרֶק שְׁנִי

1) צבע התכלת וסדר צביעתה; כיצד בודקים אותה לידע אם נצבעה כהלכתה; טלית שכולה תכלת מה דין ציציותיה.

א. תְּכֵלֶת הָאֲמוּרָה פְּתוּרָה בְּכָל מְקוֹם² הַיָּצֵמֶר
הַצְּבֹעַ בְּפִתּוֹן שְׂפָכְחוּל³, וְזוֹ הִיא דְּמוּת הָרִקִּיעַ
הַנִּרְאִית לְעֵין הַשֶּׁמֶשׁ⁴ בְּהִירֹו שֶׁל רִקִּיעַ⁵. וְהַתְּכֵלֶת
הָאֲמוּרָה בְּצִיצִית⁶, צָרִיךְ שְׁתִּהְיֶה צְבִיעֶתָּה צְבִיעָה
יְדוּעָה, שְׁעוֹמְדָת בִּינְיָה וְלֹא תִשְׁתַּנֶּה. וְכָל שֶׁלֹּא
נִצְבַּע בְּאוֹתָהּ צְבִיעָה, פְּסוּל לְצִיצִית, אֶף-עַל-פִּי
שֶׁהוּא פְּעִין הָרִקִּיעַ; כְּגוֹן שֶׁצְּבַעוּ בְּאֶסְטִיס⁷ או
בְּשִׁחּוּר אוּ בְּשִׁאֵר הַמְּשֻׁחֲרִין⁸ - הֲרִי זֶה פְּסוּל
לְצִיצִית⁹. רַחֵל בַּת עֲזַי¹⁰, צִמְרָה פְּסוּל לְצִיצִית¹¹.

2) בפרשת ציצית, ובבגדי כהונה (שמות כח, ו). 3) כצבע כחול המעורב בצבע לבן, והוא כחול בהיר (תפארת ישראל' בהקדמתו למשנה סדר מועד). פתון - מעורב, וזכר במשנה (נגעים א, ב). "בלולה בשמן" (ויקרא ב, ה) מתרגם יונתן: "פתיכא במשח". 4) בכת"י התימנים, אין תיבה זו. 5) כשהוא בהיר בלא עננים. מלשון הכתוב (שמות כד, י). ובמנחות מג, ב אמרו: "שהתכלת דומה לים, וים דומה לרקיע, ורקיע לכסא הכבוד". ומתוך כך זוכר [האדם] את הקב"ה היושב על כסא הכבוד (רש"י). 6) פרט לתכלת האמורה בבגדי כהונה שאין בה כל החומרות האמורות כאן ('מרכבת המשנה'). 7) צמח שממנו עושים צבע כחול, וזכר במשנה (שביעית פ"ז, מ"א). 8) לא שחור ממש, שהרי אינו כמראה הרקיע, אלא כחול כהה מאד הדומה לשחור. 9) מנחות מ, ע"א. (וראה

1 בחוטין שְׂבִינִיהֶן⁵⁹, וּבְשָׂעָה שֶׁפָּסְקָן נַעֲשׂוּ שְׁתֵּי צִיצִיּוֹת - נִמְצָא עוֹשֶׂה מִן הָעֲשׂוּי⁶⁰.

56) שהכניס ארבע חוטים ארוכים כשיעור שתי ציציות, ראשם אחד בכנף זו, וראשם השני בכנף השנייה, ונמצאו החוטים בין שתי הכנפיים לרוחב הטלית, וכך קשרם בעודם מחוברים. 57) אחרי שקשרם. 58) מחוברות. 59) והתורה אמרה: "על ציצית הכנף" לכנף אחת, ולא לשתיים כאחד. 60) מקודם (סוכה דף יא עמוד א).

טו. הֵטִיל צִיצִית עַל הַצִּיצִית⁶¹ - אִם נִתְפָּן לְבִטָּל
אֶת הָרֵאשׁוֹנוֹת⁶², מִתִּיר הָרֵאשׁוֹנָה אוּ חוֹתְכָה
וּבְשֶׁרָאָה⁶³; וְאִם נִתְפָּן לְהוֹסִיף, אֶף-עַל-פִּי שֶׁחֲתָן
אֶחָת מִשְׁתִּיהֶן⁶⁴, הֲרִי זֶה פְּסוּלָהּ⁶⁵, שֶׁהֲרִי כְּשֶׁהוֹסִיף,
פְּסַל אֶת הַכָּל, וּבְשֶׁהִתִּיר אוּ חֲתָן הַתּוֹסֶפֶת, נִמְצָא
הַשָּׂאֵר נַעֲשֶׂה מִן הָעֲשׂוּי, שֶׁעֲשִׂיתָ הָרֵאשׁוֹנָה פְּסוּלָה
הֵיחָדָה⁶⁶.

61) שהייתה לו טלית מצויצת כהלכתה, והטיל בה ארבע ציציות נוספות. 62) כגון, שהשניות נאות יותר מהראשונות. 63) שהטלתו השנייה עשויה בהכשר ואין זה "מן העשוי". 64) אחרי שהוסיף. 65) כדין כל המוסיף גורע (סנהדרין דף פח עמוד ב) והתורה אמרה: לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם (דברים פרק ד, פסוק ב). 66) נפסלה בשעה שהוסיף עליה, וכל שכן אם חתך הראשונות והשאיר התוספת - שפסולה, שהרי תחילת עשייתה בפסול הייתה (מנחות דף מ עמוד ב).

טז. וְכֵן הִמְטִיל לְבַעֲלַת שְׁלֹשׁ⁶⁷, וְאַחֲרֶיהָ הִשְׁלִימָהּ
לְאַרְבַּע⁶⁸ וְהֵטִיל לְרִבְעִית - כִּלָּה פְּסוּלָהּ⁶⁹, שֶׁנֶּאֱמַר:
'תַּעֲשֶׂה', וְלֹא מִן הָעֲשׂוּי.

67) כנפיים. 68) שהוסיף עליה כנף רביעית. 69) ששלוש הראשונות נעשו שלא כמצוותן, כי טלית בעלת שלוש אינה חייבת בציצית (להלן פרק ג, הלכה ב) וכשחזר והוסיף עליה כנף רביעית - נשארו "מן העשוי" (מנחות שם). ובנוגע לכנף הרביעית - הדעת מחייבת שכשרה שהרי נעשית כהלכתה, וכן מפורש ב"שאלות דרב אחא גאון" פרשת שלח. אך מלשון רבינו: "כולה פסולה" יש לדייק שאף הרביעית פסולה. (וראה "מגן אברהם" אורח חיים סימן י', סעיף קטן ו).

יז. אֵין פּוֹפְלִין אֶת הַטְּלִית לְשָׁנִים, וּמִטְּלִין צִיצִית
עַל אֶרְבַּע כְּנָפֶיהָ כְּשֶׁהִיא כְּפוּלָהּ⁷⁰; אֶלָּא-אִם-כֵּן
תִּפְּרָה כִּלָּה⁷¹, וְאֶפְלוּ מְרוּחַ אֶחָת.

70) שמא תתפשט ונמצאו שתי ציציות של מקום הכפל באמצעיתה. 71) שאז לא תתפשט יותר ותמיד יהיו ציציותיה בארבע כנפיה (מנחות דף מא עמוד א).

יח. נִפְסַק הַכֵּנָף שֶׁיֵּשׁ בָּהּ צִיצִית חוּץ לְשֵׁלֶשׁ
אֲצִבְעוֹת, תּוֹפְרָה בְּמִקְוָה; בְּתוֹךְ שְׁלֹשׁ - לֹא
יִתְפָּר⁷². נִתְמַעֲטָה זֹוִית שֶׁל בְּגָד שֶׁבִּין חוּטֵי הַצִּיצִית
וּבֵין סוֹף הָאֲרוֹג⁷³ - אֶפְלוּ לֹא נִשְׁאֵר מִן הָאֲרוֹג אֶלָּא

(21) לשם מצות ציצית. (22) שם, שנאמר (שמות כח, לא): כליל תכלת - שלא יהא דבר אחר (שאינו לשם ציצית) צבוע בה מתחילה. (23) ולא לשם ציצית, ופסול הוא לתכלת של ציצית, ולפיכך שורפים אותו שלא יבואו להשתמש בו לתכלת של ציצית. (24) עשה בו לנסיון, ופסול הוא לתכלת, כמבואר לעיל באות ג'. ובכת"י התימנים, הנוסח: פגמו ופסלו. (25) שלא צבעו בו שום דבר אחר.

ד. התכלת אינה נלקחת אלא מן הממחה²⁶ - חוששין שמא נצבעה שלא לשמה. אף-על-פי שנלקחה מן הממחה - אם נבדקה²⁷ ונודעה שנצבעה באחד משאר צבעונין המשתחררים שאינן עומדין²⁸, פסולה.

(26) בקי בצביעתה ומוחזק בכשרות (מנחות שם). (27) במקרה, אבל לכתחילה אין צורך לבדקה. (28) מתקיימים, ראה לעיל ה"א.

ה. פיצד בודקין אותה עד שיודע אם נצבעה כהלכתה אם לאו? לוקחין תבן ורירי²⁹ של שבלול³⁰ ומירגלים שנתחמצו ארבעים יום³¹, ושורין התכלת בכלן מעת לעת - אם עמדה בעינה³² ולא כהתה, כשרה. ואם כהתה, לוקחין בצק של שעורין שמעפשין³³ אותו למוקס³⁴, ונותנין את זו התכלת שנשפתינה בתוכו, ואופה בצק בתנור, ומציאים התכלת מן הפת ורואין אותה; אם כהתה ממה שהיתה - פסולה; ואם הוסיף עינה והשתרה יותר ממה שהיתה קדם האפיה - כשרה³⁵.

(29) נוזל. (30) מין שרץ רך, הגדל בתוך נרתיק קשה, כמו "שבלול תמס יהלוך" (תהלים נח, ט). (31) שעברו עליהם ארבעים יום משיצאו מגוף האדם. (32) בצבעה. (33) מגיחים אותו ימים רבים כדי שיחמץ הרבה. (34) מיץ דגים הכבושים במלח. (35) מנחות מג, ע"א. ושם נתנו סימן לזה: "שנוי שקר, שנוי אמת" המשנה דברו לרעה - הכל יודעים שרע הוא; המשנה דברו להוסיף עליו ולקיימו - הכל יודעים שכשר וטוב הוא.

ו. חצור³⁶ שמוכרין בה תכלת, והיו מחזקין בכשרות - לוקחין ממנה סתם ואין צריך בדיקה, והרי היא בחזקתה עד שתחשד³⁷. המפקיד תכלת אצל הפותי - הרי זה פסולה, שמא החליפה³⁸, ואם היתה בכלי והיה חתום³⁹ בשני חותמות⁴⁰, חותם בתוך חותם - כשרה, בחותם אחד - פסולה⁴¹.

(36) כפר או מושב, וביחוד בקרבת עיר, ככתוב (דה"א ד, לג): חצריהם אשר סביבות הערים. (37) שמצאו פסול בתכלתם (ע"ז לט). ושם הגירסא: "עד שתיפסל". (38) מתוך שתכלת דמיה יקרים, יזייף להחליפה. (39) סגור. (40) שני סימני הסגר עשויים באופן משונה, שלא כדרך סגירת שאר בני אדם. השווה ה' מאכלות אסורות (י"ג, ה). (41) ע"ז לט, ע"ב. שהוא חשוד לטרוח לזייף ולהחליפה (רש"י).

בבא-מציעא סא: (10) שאמה עז ואביה איל. (11) בכורות יז, ע"א. שאין צמר אלא צמר רחלים, ולפיכך פסול הוא לתכלת שבציצית שאינה אלא מצמר. ושם דרשו: נאמר בתורה (דברים כב, יא) לא תלבש שעטנו צמר ופשתים, מה פשתן שלא נשתנה (שגדל מהאדמה), אף צמר שלא נשתנה, ורחל בת עז חל בה שינוי. ראה לקמן פ"ג ה"ב, ובביאורנו.

ב. פיצד צובעין תכלת של ציצית? לוקחין הצמר ושורין אותו בסיד. ואחר-כך מכבסין אותו עד שיהיה נקי, ומרתיחין אותו באהל¹² וכיוצא בו, כדרך שהצבעין עושין, כדי שיקלט את העין¹³. ואחר-כך מביאין דם חלזון, והוא דג שדומה עינו¹⁴ לעין התכלת¹⁵ ודמו שחור כדיו, ובים המלח¹⁶ הוא מצוי. ונותנין את הדם ליורה¹⁷, ונותנין עמו סממנין¹⁸, כמו הקממניא¹⁹ וכיוצא בהן, כדרך שהצבעין עושין, ומרתיחין אותו. ונותנין בו הצמר עד שיעשה פנין רקיע, וזו היא התכלת של ציצית²⁰.

(12) מין צמח, שמשתמשים בו לכביסה, ונזכר (שבת צא). והזכותי בבור כפי (איוב ט, ל) מתרגם יונתן: "ודכאית באהל ידי. (13) הצבע. כל זה כתב רבינו מדעתו, ממה שידע במלאכת הצביעה (כסף-משנה). (14) מראה גופו (מנחות מד). (15) כנוסח כתב-יד התימנים, וכן בדפוס מנטובה. ובנוסח אחר: לעין התכלת. (16) רבינו רגיל לקרוא לים התיכון "ים המלח", וכן כתב בסוף פירושו למשנה: ואני עליתי בספינה בים המלח". ודבר ידוע הוא שאין ספינות עוברות בים המלח, וכוונתו לים התיכון שעבר בו ממצרים לארץ ישראל. ובהיותו בדרך חיבר את פירושו למשנה, וכן הדבר מפורש בפירושו למשנה (כלים ט"ו, א) שקורא שם את הים ההולך מארץ ישראל לאלכסנדרה של מצרים - ים המלח. ואולי נקרא כן מפני שמימיו מלוחים, בניגוד למי נהר שמימיו מתוקים, וכן בערבית יקראו כל הימים הגדולים בשם "אל מלח". וכן הדבר מוכרח, שהרי אמרו (מגילה ו.י): שהחלוזין נמצא בחלקו של זבלון, וים המלח הלא כולו נמצא בחלקו של יהודה (יהושע טו)? אבל הים התיכון נפל בחלקו של שבט זבולון, כמפורש ביהושע יט, יא, וראה בראשית מט, יג (הגהות הרד"ל על הרמב"ם. וראה 'תורה תמימה' פרשת שלח, אות ק"ח). (17) דוד. (18) אבקות צבע. (19) עשב שמייבשים אותו וטוחנים אותו ומנקים בעפרו את הידים להעביר הזוהמא (נדה ט, ו וברע"ב שם). (20) מנחות מב, ע"ב.

ג. התכלת של ציצית צריכה צביעה לשמה²¹. ואם צבעה שלא לשמה, פסולה. והיורה שיש בה הצבע, אם צבע בה מעט צמר לבדקו אם הוא יפה אם לאו - נפסלה היורה כלה²². אלא פיצד יעשה? לוקח הצבע מן היורה בכלי קטן, ומניח בו צמר שבדוק בו, ושורף את שבדק, שהרי נצבע לבדיקה²³, ושורף הצבע שבפלי שבדק בו, שהרי טעמו²⁴ ופסלו, וצובע התכלת בשאר הצבע שלא נפגם²⁵.

לעשותה היום, ועל כן אנו עושים בלבן לבדו". גם הרי"ף יאמר בהלכות ציצית: "והאידנא (וכעת) שאין לנו תכלת" וכו'. ובספר החינוך מצוה שפו, אומר: "וזה ימים רבים לישראל לא שמענו מי שזכה לתכלת בטליתו. וראה ב'טור' או"ח סי' יא, ובשו"ע או"ח סי' ט', שבזמן הזה אין לנו תכלת. אולם בתקופת האמוראים עדיין היתה התכלת מצויה כמו שמצינו במנחות (מב: ; מג.). והגאון ר' גרשון חנוך ליינר האדמו"ר מראדזין זצ"ל יאמר: שגם בימי הגאונים עדיין היתה מצות תכלת נוהגת כמו שמצינו שרב נטרונאי גאון סידר הלכות ציצית בדיני תכלת (הובא בהשגות הראב"ד הל' ציצית פ"א, ה"ז) וכן מרן הכסף משנה (שם) מביא דברי הגאון ר' שמואל בן חפני בענין תכלת, וידוע שהגאונים לא סידרו הלכות כ"אם הצריכות לשעתם, ולדעתם גם הרמב"ם בשעה שכתב את חיבורו "משנה תורה" כבר השיג את החלוצין והיתה לו תכלת, שהרי הוא מסמן בפרק זה פרטי החלוצין וסממני צבע התכלת, ומבאר דרכי עשייתו, ומזהיך ידע אם לא השיגו וראה אותו? ולפיכך אינו מזכיר בחיבור זה על ביטול התכלת בימינו כמו שהזכיר זה בפירושו למשנה, שאז עוד לא ידעה (מאמר 'שפוני טמוני חול'). - אולם מדברי רבינו לעיל פ"א ה"ט, משמע שלא היתה לו תכלת. (המפרש). אף הוא התעורר בשנת ה'תרמ"ז, והשתדל להשיג את החלוצין, והחזיר את עטרת מצות התכלת ליושנה, ובימינו לבשו אלפי חסידי טליתות עם ציצית של תכלת, ועדיין הם מחזיקים בה עד היום הזה, וויכוח גדול נתנוכח הגאון הנ"ל עם גאוני דורו, וחברו בענין זה ספרים רבים, שבהם הוא משיב תשובות סוערות לכל מתנגדיו, והם: "מאמר פתיל תכלת", "עין התכלת" ועוד.

פרק טלישיו

(1) איזה בגד חייב בציצית מן התורה; כסות של פשתן אם מטילין בה חוטי תכלת; מי הוא החייב בציצית; שהציצית - חובת האיש ולא חובת הטלית.

א. כסות שחייב אדם לעשות בה ציצית מן התורה היא כסות שיש לה ארבע פנים², או יותר על ארבע³. וְתִהְיֶה מִדְּתָהּ - כְּדִי שִׁיתְפַּסֶּסָה בָּהּ רֹאשׁוֹ וְרַבּוֹ שֶׁל קֶטֶן⁴ הַמִּתְהַלֵּךְ לְבָדּוֹ בַּשּׁוּק, וְאֵינוֹ צָרִיף אַחֵר לְשִׁמְרוֹ וְלִילָף עִמּוֹ. וְתִהְיֶה הַכְּסוּת שֶׁל צֶמֶר אוֹ שֶׁל פִּשְׁתָּן בְּלָבָד⁵.

(2) שנאמר (דברים כב, יב): על ארבע כנפות כסותך. (3) ראה בסמוך ה"ג. (4) מנחות מ, ע"ב. כי פחות מזה אינה נקראת כסות. (5) מפורש בסמוך ה"ב.

ב. אֲבָל טְלִית שֶׁל שָׂאֵר מִיָּנִין, כְּגוֹן בִּגְדֵי מָשִׁי, וּבִגְדֵי צֶמֶר-גִּפְזָן, וּבִגְדֵי צֶמֶר גְּמָלִים, וְצֶמֶר אֲרָנָבִים, וְנוֹצָה⁶ שֶׁל עִזִּים, וְכִיּוֹצֵא בָהֶן, אֵין חֵיבִין בְּמִצְוַת צִיצִית אֲלָא מִדְּבָרֵי חֻכָּמִים⁷, כְּדִי לְהַזְהִיר בְּמִצְוַת צִיצִית. וְהוּא, שֶׁתִּהְיֶה מְרַבֶּעַת אוֹ יוֹתֵר עַל אַרְבַּע, וְיִהְיֶה שְׁעוּרָה פְּשְׁעוֹר שְׂאֵמְרָנוּ. שֶׁכָּל הַבְּגָדִים הָאֲמוּרִים בַּתּוֹרָה סֵתֵם, אֵינָם אֲלָא צֶמֶר וּפְשָׁתִים בְּלָבָד⁸.

ז. הַמּוֹצֵא תְּכֵלֶת בַּשּׁוּק, אֶפְלוּ מֵצֵא חוּטִין פְּסוּקִין⁴², פְּסוּלָה⁴³; שְׁזוּרִין - פְּשָׁרָה⁴⁴. הַלּוֹקֵחַ טְלִית מְצִינָת⁴⁵ מִן הַשּׁוּק מִיִּשְׂרָאֵל, הָרִי הִיא בַּחֲזָקָתָהּ⁴⁶; מִן הַפּוֹתֵי הַתֶּגֶר⁴⁷ - פְּשָׁרָה⁴⁸, מִן הַהֲדִירוּט⁴⁹ - פְּסוּלָה⁵⁰.

(42) שאין דרך לחזור ולקשרם ולארוג מהם בגד, כי יש טורח בקשירתם. (43) חוששים שמא נצבעו לשם אריגת בגד ולא לשם ציצית (עירובין צו:). (44) כי אין דרך לארוג חוטים שזורים, ובוודאי לשם ציצית שזורו ונצבעו (שם). ובנוסף אחר, כתוב: "חוטין פסוקין ושזורין פסולה". ראה מנטיבה, וונציה ועוד. אבל כבר השיב רבינו בתשובתו, שטעה בזה וצויה לתקן ההעלקות לפי הנוסח החדש. ראה במוספנו "תשובות רבינו". וברמב"ם דפוס וילנא הדפיסו את הנוסח המוגה והנכון. וכן בשאר הדפוסים המאוחרים. (45) עשויה בציצית. (46) שנעשית כהלכתה. (47) סוחר הקונה דברים ומוכרם. (48) שבוודאי קנאה מ ישראל מומחה, כי לא ירע לנפשו לקנות ולמכור דברים פסולים (מנחות מג.). (49) שאינו סוחר. (50) שם. שמא הוא בעצמו צבעה ושלא לשמה נצבעה, ואם חוטי לבן הם - שמא הוא טוואם, וציצית שעשאה גוי פסולה (נמוקי יוסף).

ח. טְלִית שֶׁהִיא כְּלָה אֲדָמָה אוֹ יִרְקָה אוֹ מִשְׁאָר צִבְעוֹנִין, עוֹשֶׂה חוּטֵי לָבָן שֶׁלָּהּ כְּעֵין צִבְעָה: אִם יִרְקָה - יִרְקִין, אִם אֲדָמָה - אֲדָמִין⁵¹. הֵיתָה כְּלָה תְּכֵלֶת - עוֹשֶׂה לָבָן שֶׁלָּהּ מִשְׁאָר צִבְעוֹנִין, חוּץ מִן הַשְּׁחוֹר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא נִרְאֶה בְּתֵכֶלֶת⁵², וְכוּרֵף עַל הַפֶּל חוּט אֶחָד תְּכֵלֶת⁵³, כְּדֶרֶךְ שְׁעוֹשִׂין בַּשָּׂאֵר צִיצִית שְׂאֵינָן צִבְעוֹנִין.

(51) מנחות מא, ע"ב. שנאמר: "על ציצית הכנף" שיהיו ציציותיה ממין הכנף, והעיד בעל היתוספות יום טוב' בפירושו 'דברי חמודות' על הרא"ש הל' ציצית, שראה בבית-הכנסת בקהילת פראג, ציצית ירוקה כחלמון ביצה בטלית-קטן של משי, שגם היא ירוקה כחלמון ביצה, והובאה מרגנשבורק, והיא היתה טליתו של הקדוש רבי שלמה מולכו הי"ד. (52) והתורה הקפידה על שני מראות בציצית (מנחות מא:). (53) כמפורש לעיל פ"א, ה"ז.

ט. קָשָׂה עֲנֹשׁ מִי שְׂאֵינוֹ מַנִּיחַ לָבָן יוֹתֵר מֵעֲנֹשׁ שֶׁלָּא הֵנִיחַ תְּכֵלֶת, לְפִי שֶׁהִלָּךְ מְצוֹי לָפֶל, וְהַתְּכֵלֶת אֵינָה מְצוּיָה בְּכָל מְקוֹם⁵⁴ וְלֹא בְּכָל זְמַן, מִפְּנֵי הַצֶּבַע שְׂאֵמְרָנוּ⁵⁵.

(54) שם, מג, ע"ב: "משל למה הדבר דומה, למלך בשר-רודם שאמר לשני עבדיו: הביאו לי שני חותמות (סימני עבדות שתולים על העבדים), לאחד אמר: הבא לי חותם של טיט. ולאחד אמר: הבא לי חותם של זהב, ופשעו שניהם ולא הביאו. איזה מהם ענשו מרובה? הוי אומר, זה שאמר לו הבא חותם של טיט (שמצוי הוא) ולא הביא". (55) לעיל ה"ב. ורבינו בפירושו למשנה (מנחות ד, א) יאמר: "ואינו נמצא בידינו היום לפי שאין אנו יודעים לצבעו, שאין כל מין תכלת בצמר נקרא תכלת אלא תכלת ידועה, שא"א

ממנינו²², כגון: חוטי משי לכות משי, וחוי נוצה
לכות נוצה²³. ואם רצה לעשות לכן לכל שאר
מינים מצמר או מפשתים - עושה²⁴, מפני שהצמר
והפשתן פוטרין, בין במינן, בין שלא במינן; ושאר
מינין - במינן פוטרין, שלא במינן אין פוטרין²⁵.

(22) ואין מין אחר, חוץ מצמר ופשתים, פוטר אותה.
(23) של עזים. (24) מנחות לט, ע"ב. שצריך מצות ציצית
היא מצמר ופשתים, שנאמר (דברים כב, יא): לא תלבש
שעטנו צמר ופשתים יחדיו, גדלים תעשה לך - נסמכו זה
לזה, לומר: מהם תעשה ציצית. (25) כי שאר בגדים אינם
חייבים בציצית אלא מדברי חכמים (לעיל ה"ב), וכך היתה
תקנתם שלא יפטור בהם אלא מינם, או צמר ופשתים
(כסף-משנה).

ו. ומה הוא לעשות חוטי צמר בכסות של פשתן,
או חוטי פשתן בכסות של צמר, אף-על-פי שהוא
לכן לבדו בלא תכלת²⁶? בדין הוא שיהא מתר,
שהשעטנו²⁷ מתר לענין ציצית, שהרי התכלת צמר
הוא, ומטילין אותה לפשתן²⁸. ומפני מה אין עושין
כן? מפני שאפשר לעשות הלכן שלה במינה; וכל
מקום שאמה מוצא עשה ולא-תעשה - אם יכול
אמה לקיים את שתייהן, הרי מוטב; ואם לאו²⁹, יבוא
עשה וידחה את לא-תעשה³⁰; וכאן אפשר לקיים את
שתייהן³¹.

(26) כי חוטי לבן של צמר בכסות של פשתן עם חוטי תכלת
- מותר מן התורה, כמבואר בסמוך. (27) שאסרה תורה
(דברים כב, יא). (28) שנאמר בתורה (במדבר טו, לח): על
כנפי בגדיהם (בין של צמר, בין של פשתים)... ונתנו על
ציצית הכנף פתיל תכלת. (29) כגון מילה בשבת, ראה
לקמן הל' מילה פ"א, ה"ט. (30) מנחות מ, ע"א: "כי
האזהרה של ה'לאו' (לא-תעשה) על תנאי זה נאמרה, ובוה
תתייבש קושיית השואל: הרי אזהרת 'לאו' קשה מצויי
'עשה' (שלוקים על ביטול 'לאו' ואין לוקים על ביטול
'עשה') ואיך יבוא 'עשה' הקל וידחה 'לאו' החמור? ולפי
הקדמתנו - תשובתה בצדה, שהאזהרה של 'לאו' נאמרה
מתחלה על תנאי, שבמקום שתפגע ב'עשה' לא נהיה
מוזהרים עליה כלל" (מלשון רב נסים גאון לשבת קלג).
(31) להטיל חוטי פשתן בכסות של פשתן, אבל כשעושה בה
חוטי תכלת שאי-אפשר לקיים בה מצות תכלת אלא ע"י
שעטנו, בא 'עשה' של תכלת ודוחה 'לאו' של שעטנו, ואז
גם חוטי לבן של צמר הותרו בה, הואיל ובין כך לא קיימנו
את שניהם, הוא שהדגיש רבינו בתחילת ההלכה: "לבדו
בלא תכלת" (כסף-משנה), אלא שחכמינו גזרו בוה, כמבואר
בסמוך ה"ז.

ז. כסות של פשתן, אין מטילין בה תכלת, אלא
עושין הלכן בלבד של חוטי פשתן; לא מפני
שהציצית נדחת מפני השעטנו³², אלא גזרה
מדבריהם³³, שמה יתפסה בה פליה, שאינה זמן
חייב ציצית, ונמצא עובר על לא-תעשה בעת שאין

(6) צמר של עזים קרוי נוצה, לפי שאינו רך כשאר צמר, וכן
אין גוזזים אותו כשאר צמר אלא מורטים אותו (רש"י שבת
כו; מנחות לט:). (7) כי צמר סתם אינו אלא של אילים
ורחלים בלבד. וב'ירושלמי' (כלאים פ"ט, ה"א) דרשוה
מפסוק, שנאמר (מלכים-ב ג, ד): ומישע מלך מואב היה
נוקד והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף אילים
צמר - אין לך קרוי צמר אלא צמר אילים ורחלים בלבד.
(8) מנחות לט, ע"ב: "הואיל ונאמרו בתורה בגדים סתם (על
כנפי בגדיהם), ופרט לך הכתוב באחד מהם צמר ופשתים
(בטומאת נגעים ויקרא יג, מז: בבגד צמר או בבגד פשתים),
אף כל צמר ופשתים".

ג. "על ארבע כנפות כסותך" - בעלת ארבע ולא
בעלת שלש. אם-כן, בעלת ארבע ולא בעלת
חמש⁹? תלמוד לומר: "אשר תכסה בה"¹⁰ - אפלו
בעלת חמש או יותר על זה. ולמה אני מחיב בעלת
חמש¹¹ ופוטר בעלת שלש, ושתייהן אינן בעלי
ארבע כנפות? מפני שיש בכלל החמש ארבע¹².
לפיכך¹³, כשהוא עושה ציצית לבעלת חמש או
שש, אינו עושה אלא לארבע כנפים המרחקות זו
מזו¹⁴. מאותן החמש או השש בלבד, שנאמר: "על
ארבע כנפות כסותך"¹⁵.

(9) ולמה נאמר לעיל הלכה א', שחייבת בציצית?
(10) לרבות כל הראוי לכסות. (11) כגון שחתך מכנף אחת
באלכסון ונעשו שתיים. (12) ואין בכלל שלש ארבע
(מנחות מג:). (13) הואיל וחייבת בעלת חמש, מפני שאתה
יכול לקיים בה: "על ארבע כנפות כסותך". (14) שסברא
היא שהכנף המרוחקת מחברתה, היא הנקראת כנף ולא
הסמוכה לחברתה. (15) אינו מטיל ציצית אלא על ארבע
כנפות בלבד.

ד. כסות של בגד וכןפיה של עור¹⁶ - חייבת; היא
של עור וכןפיה של בגד - פטורה¹⁷, שאין הולכין
אלא אחר עקר הכסות¹⁸. כסות של שני שתפין,
חייבת, שנאמר: "על כנפי בגדיהם"; לא נאמר
"כסותך"¹⁹, אלא למעט שאולה²⁰, שהטלית
השאולה פטורה מן הציצית שלשים יום, מפאן
ואילך חייבת²¹.

(16) שנחתכו כנפיה ותלה בהן עור. (17) כי כסות של עור
אינה נקראת בגד, ככתוב (ויקרא יג, נו): מן הבגד או מן
העור, ופטורה מציצית אפילו מדברי חכמים. (18) מנחות
מ, ע"ב. ובציצית נאמר: "אשר תכסה בה" - ואין אדם
מתכסה אלא בעיקר הבגד (כסף-משנה בשם רבינו מנוח).
(19) שמשמעה לכאורה "שלך ולא של שותפות".
(20) חולין קלו, ע"א. (21) מדברי חכמים, לפי שנראית
כשלו, חייבוהו חכמים משלשים יום ואילך, שאין דרך
לשאול יותר משלשים יום (שם, קי: ב'תוספות').

ה. כסות של צמר, עושין לכן שלה חוטי צמר;
וכסות של פשתן, עושין לכן שלה חוטי פשתן
ממינה. ושאר בגדים, עושין לכן של כל מין ומין

44 דעת הגאונים, מובאת ב'נמוקי יוסף' הל' ציצית, והוא מביא ראייה לזו, ממנחות מג. שאמרו על רב יהודה שהיה מברך על טליתו בכל בוקר, ושאלו מדוע לא בירך עליה בכל פעם שלבשה במשך היום? ותירצו שרב יהודה לא היה פושט טליתו כל היום. אנו רואים שאין צריך לפשטה בכניסתו לבית-הכסא, שאם צריך לסלקה, היה לו לברך שנית עליה אחרי עשיית צרכיו. והעיר ה'טורי זהב' (או"ח סי' כא), שאין הדברים אמורים אלא בבגד בן ארבע כנפות שעשוי למלבוש כל היום, אבל בטליתות של מצוה שלנו שאין אלא להתפלל בהן, אין נכון להיכנס בהן לבית-הכסא, שהרי אמרו (יומא כג.): "ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים" - בגדים שבישל בהם קדירה לרבו - אל ימזוג בהם כוס לרבו, וכל-שכן לטלית המיוחדת לדבר שבקדושה. וכן הקיט"ל (חלוק לבן) שלובשים ביום הכיפורים, אסור להיכנס בו לבית-הכסא, כיון שמיחד להתפלל בו, ברם הטלית-קטן שאנו לובשים תחת בגדינו, מותר להכנס בה לבית-הכסא - כיון שמכוסה היא. (45 מגילה כו, ע"ב. 46) אבל כל עוד שלא נפסקו מן הטלית ולא עברה מצוותם, אסור להשתמש בהם שום תשמיש של חול. שלא יהיו מצוות בזויות עליו (כסף-משנה בשם ה"שאלות דרב אחא גאון' פ' שלח). (47 מנחות מג, ע"א. וגם יש לחוש שיאכילנו דבר אסור (נמוקי יוסף'). (48) שהרי היא מצות-עשה שהזמן גרמא (שארין לילה זמן ציצית) ופטורות, כמבואר במס' קידושין לד. ועבדים - הוקשו לנשים (תגיגה ד. 49) סוכה מב, ע"א. 50) כי אין יברכו: "וצונו להתעטף" - והן לא נצטוו. (51 עירובין צו, ע"א: "מיכל בת כושי (שאלו) היתה מנחת תפילין ולא מיחו בה חכמים". 52) ספק זכר ספק נקבה. 53) שיש בו מסימני שניהם, וראה בבאורנו לקמן הל' מילה פ"ג, ה"ו. 54) תוספתא בכורים פ"ב. והשווה דברי רבינו הל' עבודה זרה (פרק י"ב, ה"ד): "נותנים עליהם חומרי האיש וחומרי האשה".

י. היאך חייב מצות הציצית? כל אדם שחייב לעשות מצוה זו - אם יתפסה בכסות הראוי לציצית, יטיל לה ציצית ואחר-כך יתפסה בה; ואם נתפסה בה בלא ציצית, הרי בטל מצות עשה. אבל בגדים הראויים לציצית - כל זמן שלא יתפסה בהן אדם, אלא מקפלים ומנחים, פטורין מן הציצית; שאינה חובת הטלית, אלא חובת האיש שיש לו טלית.⁵⁵

(55 מנחות מב, ע"ב. ולפיכך אין אנו מברכים על עשייתה: "לעשות ציצית", כמו שמבואר לעיל ה"ח.

יא. אף-על-פי שאין אדם מחייב לקנות לו טלית ולהתעטף בה כדי שיעשה בה ציצית - אין ראוי לאדם חסיד שיפטור עצמו ממצוה זו;⁵⁶ אלא לעולם ישתדל להיות עטוף בכסות המחייבת ציצית, כדי שיקנה מצוה זו.⁵⁷ ובשעת התפילה⁵⁸ צריך להזהר ביותר. גנאי גדול הוא לתלמידי חכמים, שיתפללו והם אינם עטופים.⁵⁹

1 שם מצות עשה³⁴, שחובת הציצית ביום ולא בלילה³⁵, שנאמר: "וראיתם אותו" - בשעת ראייה. 2 וסומא חייב ציצית; אף-על-פי שאינו רואה, 3 אחרים רואין אותו. 4

(32) שכבר אמרנו: "עשה דוחה לא תעשה". (וראה יבמות ד.). (33) מדברי חכמים. (34) מנחות מ, ע"ב. (35) שם מג, ע"א.

5 ח. מתר לאדם ללבש ציצית בלילה, בין בחל³⁶ בין בשבת³⁷, ואף-על-פי שאינו זמנה; ובלבד שלא יברך. ומאימתי יברך על הציצית בשחר? משניכיר 7 בין תכלת שפה ללבן שפה³⁸. וכיצד מברך עליה? 8 "ברוך אתה יי, אלהינו מלך העולם, אשר קדשנו 9 במצותיו וצונו להתעטף בציצית³⁹". וכל זמן 10 שמתעטף בה ביום, מברך עליה⁴⁰ קדם שיתעטף⁴¹. 11 ואינו מברך על הציצית בשעת עשייתה⁴², מפני 12 שסוף המצוה הוא שיתעטף בה⁴³. 13

(36) שאע"פ שלילה אינו זמן חיוב ציצית, אינו עובר עליהן משום "בל תוסיף". (37) כאן יש חידוש נוסף שאע"פ שאין לילה זמן ציצית, אין הציציות נחשבות כמשא שיהיה אסור לצאת בהן בשבת לרשות הרבים, אלא הרי הן מגוי הבגד ומתכססיו (כלשון רבינו בהל' שבת פ"ט, ה"כ). (38) מנחות מג, ע"ב: "וראיתם אותו וזכרתם" - ראה מצוה זו, וזכור מצוה אחרת התלויה בה, ואיזו זו? קריאת-שמע, דתנן: "מאימתי קורין את שמע, משיכיר בין תכלת ללבן" וכפירוש רש"י שם: משתכיר צבע של ציצית, קרא את שמע (מעשה רוקח). (39) תוספתא ברכות פ"ו. ואנו נוהגים לברך על טלית-קטן: "על מצות ציצית" (רמ"א או"ח סי' ח' ס"ו). (40) מנחות מג, ע"ב. (41) כי כלל הוא: כל המצוות מברך עליהן קודם לעשייתן (לעיל פ"ד, ה"ו). (42) תלייתה בבגד. (43) וכל מצוה שאין עשייתה גמר מצוותה, אין מברכים על עשייתה (מנחות מב.). והשווה דברי רבינו לקמן הל' ברכות (פרק י"א, ה"ח).

ט. ומתיר להכנס בציצית לבית-הכסא⁴⁴ ולבית-המרחץ. נפסקו לו חוטי לבן או תכלת - זורקו באשפה⁴⁵, מפני שהיא מצוה שאין בגופה קדשה⁴⁶. ואסור למכור טלית מציצת לכותי, עד שיתיר ציציותיה; לא מפני שיש בגופה קדשה, אלא שמא יתעטף בה, ויתלוה עמו ישראל וידמה שהוא ישראל, ויהרגנו⁴⁷. נשים ועבדים וקטנים, פטורין מן הציצית מן התורה⁴⁸. ומדברי סופרים - שכל קטן שיודע להתעטף חייב ציצית, כדי לחנכו במצות⁴⁹. ונשים ועבדים שרצו להתעטף בציצית, מתעטפים בלא ברכה⁵⁰. וכן שאר מצות עשה שהנשים פטורות מהן, אם רצו לעשות אותן בלא ברכה, אין ממחין בידן⁵¹. טמטום⁵² ואנדורגינוס⁵³ חייבין בכלל מספק⁵⁴; לפיכך אין מברכין, אלא עושין בלא ברכה. 28

"אין ראוי לאדם חסיד לפטור עצמו ממצוה זו".

ובהלכה י"ב כתב "שהרי הכתוב שקלה ותלה בה כל המצוות כולן, שנאמר וראיתם אותו וזכרתם את כל מצוות ה'". ורואים שחילק הזהירות וההשתדלות במצוות ציצית לשני פרטים בשתי הלכות. תחילה מדבר על מצוות ציצית עצמה ש"אין ראוי שיפטור עצמו ממצוה זו כו" ובהלכה שאח"כ מבאר את זכירת כל המצוות הבאה ממצוות ציצית - "שהרי הכתוב שקלה ותלה בה כל המצוות כולן".

אבל ה'טור' חיברם יחד, כי לשיטתו קיום המצוה כתיקונה הוא רק כאשר ישנו "וראיתם אותו" היינו האפשרות לראות בפועל את הציצית, אבל בשיטת הרמב"ם יש לומר שקיום המצוה הוא בעצם עשייתו ולבישתו, גם כשאין אפשר לקיים "וראיתם אותו".

ענ"פי לקו"ש חלק ל"ט עמוד 100

(56) מנחות מא, ע"א. (57) שם. וכן אמרו (סוטה יד.): "מפני מה נתאוה משה להכנס לארץ ישראל... הרבה מצוות נצטוו ישראל ואינן מתקיימות אלא בא"י, אכנס לא"י כדי שיתקיימו על ידי" (תוספות' לפסחים קיג:) וב'טור' (או"ח סי' כד) נאמר: טוב ונכון להיות כל אדם זהיר במצוות ציצית

שיהיה לו בגד קטן (טלית-קטן) מצויין שילבשנו כל היום, כי עיקר מצוותה על זכירת המצוות, ובכל שעה ובכל רגע צריך לכך. דוגמא לזה, אדם המזהיר את חבריו על ענין אחד, שקושר קשר באזוורו כדי שיזכרו... ועל כן יש לה ארבע כנפים, שבכל צד שפונה יזכור". (58) ובמדרש 'שוחר טוב' הובא ב'ילקוט שמעוני', תהלים תשכג, על הפסוק כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך (תהלים לה, י): "אמר דוד, אני משבחך בכל אברי ומקיים בהם המצוות... בראשי - אני מניח תפילין... מאחרי ומלפני - השלכתי שתי כנפים של טלית כשאני עומד בתפילה, בחזה - אני משים הציצית כנגד הלב, כל זמן שאני קורא קריאת-שמע - מכאן שמצוה לאחוז הציצית בידו כנגד לבו בזמן קריאת-שמע ('הגהות מיימוניות'). (59) בטלית מצויצית, (שבת י.). "ומתעטף ומצלי". (במסכת תענית כ.). "נתעטף ועמד בתפילה".

- 1 יב. לעולם יהא אדם זהיר במצוות ציצית, שהרי
- 2 הפתיב שקלה ותלה בה כל המצוות כולן, שנאמר:
- 3 "וראיתם אותו וזכרתם את כל מצוות יי'".

(60) "שקולה מצוה זו כנגד כל המצוות" (מנחות מג:). וראה לעיל בבאורנו ריש הל' ציצית.

סליק הלכות ציצית

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – י"ב מנחם-אב ה'תש"פ

- 18 ב'דעות הרעות של'הם ואינם הולכים אצל החכמים
- 19 לרפא אותם, עליהם אמר שלמה: "חכמה ומוסר
- 20 אבילים בזו".

(2) השווה דברי רבינו (ב"שמונה-פרקים", פ"ג).
(3) כמסופר בירושלמי (תענית פרק א, הלכה א) על אחד שחטא בלשונו (ברכילות ולשון-הרע, כפירוש גליון הש"ס שם) ושלחוהו לרבי חנינא (שהיה רופא נפשות) לרפואתו. אמר לו רבי חנינא: חזור כך ועסוק בתורה – ורפא לך, שנאמר: מרפא לשון עץ החיים (משלי טו, ד), ואין עץ חיים – אלא תורה.

- 21 ב. וכיצד היא רפואתם? מי שהוא בעל חמה,
- 22 אומרים לו להנהיג עצמו, שאם הנהיג לא ירגיש
- 23 כלל; וילך בדרך זו זמן מרבה, עד שתעקר החמה
- 24 מלבו. ואם הנהיג גבה-לב - ינהיג עצמו בפזיון הרבה,
- 25 וישב למטה מן הכל, וילבש בלוי סחכות המבואות
- 26 את לובשיהם, וכיוצא בדברים אלו, עד שיעקר גבה
- 27 הלב ממנו ויחזור לדרך האמצעית, שהוא דרך
- 28 הטובה. ולקשיחזר לדרך האמצעית, ילך בה כל
- 29 ימיו. ועל קו זה⁵ יעשה פשאר כל הדעות: אם הנהיג
- 30 רחוק לקצה האחד - ירחיק עצמו לקצה השני⁶ וינהיג

יום ראשון י"ב מנחם-אב ה'תש"פ

הלכות דעות

פרק שני

(1) לפעמים הדעה הקיצונית היא הטובה.

- 4 א. חולי הגוף טועמים המר מתוק ומתוק מר. ויש
- 5 מן החולים מי שמתאנה ותאב למאכלות שאינן
- 6 ראויין לאכילה, כגון העפר והפחם, וישנא
- 7 המאכלות הטובים, כגון הפת והבשר - הפל לפי רב
- 8 החלי. כך בני-אדם שנפשותיהם חולות, מתאנים
- 9 ואוהבים הדעות הרעות, וישנאים הדרך הטובה
- 10 ומתעצלים ללכת בה, והיא כבדה עליהם למאד לפי
- 11 חל'ם². וכן ישעיהו אומר באנשים הללו: "הוי
- 12 האמרים לרע טוב ולטוב רע, שמים חשך לאור ואור
- 13 לחשך, שמים מר למתוק ומתוק למר"; ועליהם
- 14 נאמר: "העזבים ישר ללכת בדרךי חשך".
- 15 ומה היא תקנת חולי הנפשות? ילכו אצל החכמים,
- 16 שהן רופאי הנפשות, וירפאו חל'ם בדעות שמלמדן
- 17 אותם, עד שיחזירו לדרך הטובה³. והמפירים

וכנראה היתה כך הנוסחה לפני רבותינו הראשונים ז"ל. הנוסחה בתלמוד שלפנינו היא: "כל הכועס – כל מיני גיהנום שולטים בו". (13) פסחים סו, ב. (14) שם, קיג, ב. (15) יומא כג, א. גיטין לו, ב. (16) גם השמש היה מן העלובים ואינם עלובים, כשהירח בא לפני הקב"ה והציע שיקטין אחד מהם, מפני שאין שני מלכים משתמשים בכתר אחד. ולבסוף יצא השמש בגבורתו כגבור מנצח באורו הגדול (מהרי"ף על "עין-יעקב", שם).

ד. לעולם ירבה אדם בשתיקה, ולא ידבר אלא או בדבר חכמה¹⁷, או בדברים שצריך להם לחיי גופו. אמרו על רב, תלמיד רבנו הקדוש, שלא שח שיחה בטלה כל ימיו¹⁸ – וזו היא שיחת רב כל אדם. ואפלו בצרכי הגוף לא ירבה אדם דברים. ועל זה צויו חכמים ואמרו¹⁹: "כל המרבה דברים מביא חטא", ואמרו: "לא מצאתי לגוף טוב, אלא שתיקה". וכן בדברי תורה ובדברי חכמה יהיו דברי האדם מעטים וענייניהם²⁰ מרבים. והוא שצויו חכמים ואמרו: "לעולם ישנה אדם לתלמידיו דרך קצרה"²¹. אבל אם היו הדברים מרביין והענין מועט – הרי זו סכלות, ועל זה נאמר: "פי בא החלום ברב ענין, וקול כסיל ברב דברים".

(17) כמאמר ז"ל: "כל פטטיא בישין, ופטטיא דאורייתא טבין" (ירושלמי, ברכות פ"ט, ה"ה) – כל הפטפוטס רעים הם, רק פטפוטס בדברי תורה טובים. (18) יומא יט, ב. ב"תשובות הגאונים" בסוף ספר "נהרות דמשק" קע"ח, מנויים עשרה דברי חסידות שרב נהג בהם, וזו אחת מהם (הגהת הרד"ל). וראוי לציין שגם בפירושו למשנה (אבות פ"א, יז) מייחס רבינו ז"ל מידה זו לרב. (19) שם. (20) התוכן שלהם. (21) פסחים ג, ב – ולא באריכות לשון המטרידה ומבלבלת.

ה. סיג לחכמה – שתיקה²². לפיכך לא ימהר להשיב ולא ירבה לדבר; וילמד לתלמידים בשובה ונחת, בלא צעקה ובלא אריכות לשון. הוא שאמר שלמה: "דברי חכמים בנחת נשמעים".

(22) אבות ג, יג.

ו. אסור לאדם להנהיג עצמו בדברי חלקות ופתיו. ולא יהיה אחד בפס אחד בלב²³, אלא תוכו ככרו²⁴, והענין שבלב הוא הדבר שפפה. ואסור לגנוב דעת הבריות, ואפלו דעת הנכרי. פיצד? לא ימכור לנכרי בשר נבלה במקום בשר שחוטטה, ולא מנעל של מתה²⁵ במקום מנעל של שחוטטה. ולא יסרהב²⁶ בחרו שיאכל אצלו, והוא יודע שאינו אוכל; ולא ירבה לו בתקרבת²⁷, והוא יודע שאינו מקבל; ולא יפתח לו חביות שהוא צריך לפתחן למכרו, כדי לפתותו, שבשכיל כבודו פתח, וכן כל פיוצא בו. ואפלו מלה אחת של פתיו ושל גנבת דעת – אסור,

1 בו זמן רב, עד שיחזר בו לדרך הטובה, והיא מדה
2 בינונית שבכל דעה ודעה.

(4) משל מה הדבר דומה? לחפץ שנתכופף ונתעקם, וכשרוצים לתקנו ולהעמידו על מתכונתו, כופפים אותו לצד שכנגד, ואז הוא מתיישר וחוזר לתיקונו. (5) על אופן זה, על-פי השיטה הזאת. (6) כמו שאמרו חכמינו על מלווי בריבית: מאימתי היא חזרתם, (להיות כשרים לעדות) – משיקרו את שטריהם ולא ילכו עוד בריבית אפילו לנכרים (סנהדרין כה:).

3 ג. ויש דעות שאסור לו לאדם לנהג בהן בבינוניות,
4 אלא יתרחק מן הקצה האחד עד הקצה האחר,
5 והוא גבה לב, שאין דרך הטובה, שיהיה אדם ענו
6 בלבד, אלא שיהיה שפל-רוח ותהיה רוחו נמוכה
7 למאד. ולפיכך נאמר במשנה רבנו "ענו מאד", ולא
8 נאמר "ענו" בלבד. ולפיכך צויו חכמים: "מאד
9 מאד הוי שפל-רוח". ועוד אמרו⁸, שכל המגביה
10 לבו, כפר בעקר, שנאמר: "ורם ללבך, ושכחת את
11 ה' אלהיך". ועוד אמרו: "בשמעתא מאן דאית בה
12 גסות הרוח"⁹, ואפלו מקצתה. וכן הכעס – מדה
13 רעה היא עד למאד, וראוי לאדם שיתרחק ממנה
14 עד הקצה האחר, וילמד עצמו שלא יכעס¹⁰, ואפלו
15 על דבר שראוי לכעס עליו. ואם רצה להטיל אימה
16 על בניו ובני-ביתו, או על הצבור אם היה פרנס,
17 ורצה לכעס עליהם כדי שיחזרו למוטב – יראה
18 עצמו בפניהם שהוא כועס, כדי ליסרם, ותהיה
19 דעתו מישבת בינו לבין עצמו, כאדם שהוא מדמה¹¹
20 כועס בשעת כעסו, והוא אינו כועס. אמרו חכמים
21 הראשונים: "כל הכועס, כאלו עובד עבודת
22 פוכבים"¹²; ואמרו, שכל הכועס – אם חכם הוא,
23 חקמתו מסתלקת ממנו¹³, ואם נביא הוא, נבואתו
24 מסתלקת ממנו. ובעלי כעס אין חייהם חיים¹⁴.
25 לפיכך צויו להתרחק מן הכעס, עד שינהיג עצמו
26 שלא ירגיש אפלו לדברים המכעיסים, וזו היא
27 הדרך הטובה. ודרך הצדיקים – הן עלובין ואינן
28 עלובין, שומעים חרפתם ואינם משיבין, עושין
29 מאהבה ושומחים ביסורים¹⁵; ועליהם הכתוב אומר:
30 "ואהביו קצאת השמש בגברתו"¹⁶.

(7) אבות פ"ד, ד. (8) סוטה ד, ב. (9) שם, ה, א. בחרם
יהא מי שיש בו גאווה. (10) וכן אמרו (תענית ד.) על
צורבא מרבנן העלול לכעוס, מפני שתורתו רותחת בו
ומרתיחה אותו – שעליו להתרחק מן הכעס ולהרגיל את
עצמו להתנהג בנחת ובמתינות, שנאמר: והסר כעס מלבך
(קהלת יא, י). (11) מעמיד פנים של כועס ואינו כועס
(שבת קה, ב). ויש סוברים: מדמה. (12) זוהר, בראשית ב,
טז. וזה לשונו: "והא אוקמוה, שכל הכועס כאילו עובד
עבודה-זרה. והגאון ר' חיים הלר מעיר שבתשובת הרשב"ש
סימן ש"ע הובא מאמר זה כלשונו ממסכת נדרים כב, א.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

מלבוש נאה, אלא השק והצמר הקשה וכיוצא בהן, כגון כהני עובדי-כווכים - גם זה דרך רעה היא ואסור לילף בה. המהלך בדרך זו נקרא חוטא; שהרי הוא אומר בנזיר: "וכפר עליו מאשר חטא על הנפש" - אמרו חכמים: ומה אם נזיר, שלא פרש אלא מן היין, צריך פסרה; המונע עצמו מכל דבר ודבר, על אחת כמה וכמה. לפיכך ציו חכמים, שלא ימנע אדם עצמו, אלא מדברים שמנעו התורה בלבד; ולא יהא אוסר עצמו בנדירים ובשבועות על דברים המתירים. כן אמרו חכמים: "לא דיך מה שאסרה תורה, אלא שאתה אוסר עליך דברים אחרים!" ובבבלי הזה - אלו שמתעניין תמיד, אינן בדרך טובה. ואסרו חכמים שיהא אדם מסגף עצמו בתענית. ועל כל הדברים האלו וכיוצא בהן צוה שלמה ואמר: "אל תהי צדיק הרבה ואל תתחכם יותר, למה תשומם".⁶

(2) לצד הצמצום והשלילה, כמבואר למעלה (פרק א, הלכה ה). (3) תענית (יא). (4) (ירושלמי, נדרים פרק ט, הלכה א). (5) אמר שמואל: היושב בתענית נקרא: חוטא (תענית יא). (6) למה תהיה כאיש משומם שעולמו חרב עליו?

ב. צריך האדם, שיכון לבו וכל מעשיו פלם לידע את השם⁷ ברוך הוא בלבד. ויהיה שבתו וקומו ודבורו, הכל לעצמת זה הדבר⁸. כיצד? פשישא ויתן, או יעשה מלאכה לטל שגר - לא יהיה בלבו לקבץ ממון בלבד, אלא יעשה דברים האלו כדי שיימצא דברים שהגוף צריך להם, מאכילה ושתיה ושיבת בית ונשיאת אשה. וכן פשיאכל וישתה ויכעל, לא ישים בלבו לעשות דברים האלו כדי להנות בלבד, עד שנמצא שאינו אוכל ושותה אלא המתוק לחך, ויכעל כדי להנות; אלא ישים על לבו, שיאכל וישתה כדי להברות גופו ואיבריו בלבד. לפיכך לא יאכל כל שהחך מתאנה, כקלב וחמור, אלא יאכל דברים המועילים לגוף, אם מרים אם מתוקים; ולא יאכל דברים הרעים לגוף, אף-על-פי שהם מתוקים ויש להם. כיצד? מי שהיה בשרו חם, לא יאכל בשר ולא דבש, ולא ישתה יין, כענין שאמר שלמה המלך דרך משל: "אכל דבש הרבות לא טוב". ושותה מי העלשין⁹, אף-על-פי שהוא מר; שנמצא אוכל ושותה דרך רפואה בלבד, כדי שיכריא ויעמוד שלם, הואיל ואי אפשר לאדם לחיות אלא באכילה ושתיה. וכן פשיכעל, לא יכעל אלא כדי להברות גופו, וכדי לקיים את הוצאת¹⁰. לפיכך אינו בועל כל-זמן שיתאנה, אלא כל עת שידע שהוא צריך להוציא שכבת-זרע, כמו דרך הרפואה או לקיים את הוצאתו.

1 אלא שפת אמת, ורוח נכון, ולב טהור מפל עמל ונהו²⁸.

(23) כדברי חכמינו ז"ל: שלושה, הקב"ה שונאם: המדבר אחד בפה ואחד בלב וכו' (פסחים קיד:). (24) פנימיותו כחיצוניותו: כפיו כן לבו, (יומא עב:). וכן אמרו ב"אבות דרבי נתן", פרק כח: "יהא סתור עליך כגלוי". (25) נעל מעור בהמה שמתה אינה כל-כך חזקה כנעל של בריאה שנשחטה. ועוד, משום חשש סכנה, שמא מחמת נשיכת נחש מתה והארס נבלע בעור (חולין צד:). (26) לא יפצר בו מאד, שיש בזה משום "גניבת דעת". (27) מנחה ודורון: "כיבוד" שמכבדים בו את האורחים (שם). (28) נכלים ומעשי תרמית.

3 ז. לא יהא אדם בעל שחוק ומתלות, ולא עצל ואונן, אלא שמח²⁹. כן אמרו חכמים³⁰: "שחוק וקלות-ראש מרגילין את האדם לערוה". וצונו, שלא יהא אדם פרוץ בצחוק, ולא עצב ומתאבל, אלא מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות³¹. וכן לא יהיה בעל נפש רחבה³², נבהל להון, ולא עצב וביטל ממלאכה³³; אלא בעל עין טובה, ממעט בעסק³⁴ ועוסק בתורה. ואותו המעט שהוא חלקו, ישמח בו³⁵. ולא יהיה בעל חטטה, ולא בעל קנאה, ולא בעל תאנה, ולא רודף אחר הפבוד. כן אמרו חכמים³⁶: "הקנאה והתאנה והפבוד מוציאים את האדם מן העולם". כללו של דבר: ילף במדה הבינונית שבכל דעה ודעה, עד שהיה פל דעותיו מכונות באמצעות. והוא ששלמה אמר: "פלס³⁷ מעגל רגלך, וכל דרכיך יכנו".

(29) הוא "שביל הזהב", הדרך הממוצעת. (30) אבות פ"ג, יג. (31) שם א, טו. (32) מתלמידו בלעם הרשע: בעל תאוה ושוואף בצע אשר לא ידע שבעה (שם פ"ה, יט). (33) שאינו דואג כלל לסיפוק צרכיו ומחסר נפשו מן הדברים ההכרחיים, כאילו אינו מן הישוב. "אין אדם מת אלא מתוך בטלה" (אדר"נ, יא). (34) ואינו אץ להעשיר (שם פ"ד, י). (35) זהו העושר האמיתי (אבות פ"ד, א). (36) שם, כא. (37) מלשון: פלס ומאזני משפט (משל טז, יא). שקול ומדוד דרכיך שתהיינה מכוונות באמצעותן בלי הכרע לכאן או לכאן - ואז תצליח.

יום שני י"ג מנחם-אב ה'תש"פ

פרק שלישי

(1) שלא יהא האדם פרוש יותר ממה שהפרישתו התורה.

18 א. שמא יאמר אדם: הואיל והקנאה והתאנה והפבוד וכיוצא בהם, דרך רעה הן, ומוציאים את האדם מן העולם - אפרש מהן ביותר ואתרחק לצד האחרון²! עד שלא יאכל בשר, ולא ישתה יין, ולא ישא אשה, ולא ישב בדירה נאה, ולא ילבש

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יום שלישי י"ד מנחם-אב - ספר המדע - הלכות דעות קסא

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

7) בורא העולם ומנהיגו. 8) הכל מקוון כאמצעי להשגת התכלית: ידיעת הבורא. 9) מין צמח שמשורשיו הקלויים באש יעשו מין חומר לשתייה ברותחים (ציקורי בלע"ז) ונזכר במשנה (כלאיים פרק א, משנה ב). 10) קיום המין האנושי.

26 אֵלָא כַּל-זְמַן שְׁצָרִיף לְהַשְׁתִּין²⁶ או לְהַסֵּף אֶת רִגְלֵיו²⁷,
יַעֲמֹד מִיָּד.

2) ברכות סב, ב. 3) כמאמרם ז"ל (מכות טז): המשהה נקביו, עובר משום: "אל תשקצו את נפשתיכם" (ויקרא יא, מג). ונוסף על זה הוא מביא על עצמו חליים רעים ומתחייב בנפשו (הלכות מאכלות אסורות פרק יז, הלכה לא). וכן אמרו (שבת לג:): "מרובים ממותי חלי מעיים מנופחי רעב". 4) נקבים קטנים. 5) נקבים גדולים.

ב. לא יאכל אדם עד שתתמלא כרסו²⁸, אלא יפחת כמו רביע²⁹ משבעתו. ולא ישתה מים בתוך המזון, אלא מעט, ומזוג³⁰ ביו. וכשתתחיל המזון להתעכל³¹ במעי, שותה מה שהוא צריך לשתות. ולא ירבה לשתות³² מים, ואפלו כשתתעכל המזון. ולא יאכל עד שיבדק עצמו יפה יפה, שמה יהיה צריך לנקיו³³. לא יאכל אדם עד שילך קדם אכילה³⁴, עד שתתחיל גופו להם, או יעשה מלאכה, או יתיגע ביעג³⁵. אחר כללו של דבר: יענה גופו וייעג כל יום בבקר, עד שתתחיל גופו להם³⁶, וישקט מעט עד שתתישב נפשו³⁷, ואוכל. ואם רחץ בתמין אחר שיגע, הרי זה טוב³⁸, ואחר-כך שותה מעט ואוכל.³⁹

6) גיטין ע, א. 7) אמר אליהו לרבי נתן: אכול שליש ושתה שליש והנח שליש, ולכשתכעס תעמוד על מלואך (שם). וסבור רבינו, כי שליש מילוי הכרס הוא רביע משבעתו של אדם (עבודת המלך). 8) כדי לשרות את המאכל (ברכות מב:). ורש"י אומר שם: "ולא היו רגילים לשתות בתוך הסעודה אלא מעט". 9) וכמה שיעור עיכול? כל זמן שיצמא מחמת אכילתו (שם, נג:). ואמרו: כשתצמא - שתה! (שם, סב:). 10) שכן אמרו: כל מי ששתיתו מרובה על אכילתו - עצמותיו שרופות (נדה כד:). 11) (שבת פב:): "הנצרך לנקביו ואוכל, דומה לתנור שהסיקהו על גב אפרו - זוהי תחילת ריח זוהמא". 12) ברכות, כג, ב. 13) בדבר מייגע אחר, כגון: התעלמות. ונוסח דפוס קושטא: "עד שיתייגע ואוכל", וכן גם בדפוס מנטובה. 14) שלוש זיעות יפות לגוף... וזיעת מלאכה אחת מהן (אבות דרבי נתן, פרק מא): וכרב ששת שהיה אומר: "גדולה מלאכה שמחממת את בעליה" (גיטין טז:). 15) ינוח ויניפש. 16) נכנס ומזיע, יוצא ומשתטף (שבת מ). נמצא, שהשטיפה יפה אחר הזיעה.

ג. לעולם כשיאכל אדם, ישב במקומו⁴⁰ או יטה על שמאלו⁴¹. ולא יהלך ולא ירפב ולא ייעג ולא יזעזע גופו ולא יטיל, עד שיתעכל המזון שבמעיו. וכל המטיל אחר אכילתו או שיגע, הרי זה מביא על עצמו חלאים⁴² רעים וקשים.⁴³

17) גיטין ע, א. 18) ברכות מז, ב "והסיבת ימין - לאו שמה הסיבה" (פסחים קח:). 19) תענית י, ב.

ד. היום והלילה - עשרים וארבע שעות. די לו לאדם לישן שלישו, שהוא שמונה⁴⁴ שעות, ויהיו

1 ג. המנהיג עצמו על-פי הרפואה - אם שם על לבו, 2 שיהיה כל גופו ואבריו שלמים בלבד, ושהיה לו 3 בנים עושין מלאכתו ועמלין לצרכו, אין זו דרך טובה; אלא ישים על לבו, שיהא גופו שלם וחזק, 4 כדי שתהיה נפשו ישרה לדעת את ה'; שאי אפשר 5 שביין וישתפל¹¹ בחכמות, והוא רעב וחולה או אחד 6 מאבריו כואב; וישים על לבו, שיהיה לו בן, אולי 7 יהיה חכם וגדול בשראל. נמצא המהלך בדרך זו 8 כל ימיו, עובד את השם תמיד, אפלו בשעה שנושא 9 ונותן, ואפלו בשעה שבוזעל, מפני שמחשבתו בכל 10 כדי שימצא צרכיו, עד שיהיה גופו שלם לעבד את 11 ה'. ואפלו בשעה שהוא ישן - אם ישן לדעת¹² כדי 12 שתננה דעתו עליו וינחם גופו, כדי שלא יחלה, ולא 13 יוכל לעבד את ה' והוא חולה - נמצאת שנה שלו 14 עבודה למקום ברוך הוא. ועל ענין זה צו חכמים 15 ואמרו: "וכל מעשיך יהיו לשם שמים"¹³; והוא 16 שאמר שלמה בחכמתו: "בכל דרכיך דעהו"¹⁴ והוא 17 יישר ארחיך".¹⁸

11) וישיכל. 12) בכוונה, במחשבה תחילה. 13) (אבות פרק ב, יב). וכך אמרו על הלל (ביצה טז). שכל מעשיו היו לשם-שמים. וכשהיה הולך למרחץ היה אומר לתלמידיו: הנני הולך לקיים מצוה (ויקרא-רבה, לד). על מאמר זה: "וכל מעשיך יהיו לשם-שמים", שהוא מועט המחזיק את המרובה יאמר רבינו בהקדמתו למסכת אבות ("שמונה פרקים" פרק ה): "כשתבחן מאמר זה, שבקוצר מלים הביע עניין גדול ועצום שחיבורים שלמים חיברו בו ולא השלימוהו - תדע שנאמר בכוח אלוקי בלי ספק". 14) איזוהי פרשה קטנה, שכל גופי תורה תלויים בה? - "בכל דרכיך דעהו" (ברכות ג).

יום שלישי י"ד מנחם-אב ה'תש"פ

פרק רביעי

1) באיזה דרך ישכון אור הבריות; כמה דברים צריך שיהיו בעיר שידור בה תלמיד חכם.

19 א. הואיל והיות הגוף פריא ושלם, מדרגי השם 20 הוא, שהרי אי אפשר שביין או ידע דבר מידיעת 21 הבורא והוא חולה - לפיכך צריך להרחיק אדם 22 עצמו מדברים המאבדין את הגוף, ולהנהיג עצמו 23 בדברים המכריין והמחלימים, ואלו הן: לעולם לא 24 יאכל אדם אלא כשהוא רעב, ולא ישתה אלא 25 כשהוא צמא. ואל ישהא נקיב³ אפלו רגע אחד,

1 בַּסּוּף²¹ הַלֵּילָה, כְּדִי שְׁתַּהֲיֶה מִתְחַלֵּת שְׁנָתוֹ עַד
2 שְׁתַּעֲלֶה הַשֶּׁמֶשׁ שְׁמוֹנֶה שָׁעוֹת, וְנִמְצָא עוֹמֵד מִמָּשְׁתּוֹ
3 קֹדֶם שְׁתַּעֲלֶה הַשֶּׁמֶשׁ.

(20) וזכר לדבר: ישנתי אז ינוח לי (איוב ג, יג). "אז" בגימטריא: שמונה ("בית הבחירה" לרבי מנחם המאירי, מסכת אבות פ"ו, מ"ו: שו"ע או"ח, "מגן אברהם" סי' רלט). וב"מעשה רוקח" הספדי מובא מאמר חז"ל, ששבע שעות הן שינת כל אדם, ואינו מציין מקורו. (21) לפי שהשינה בסוף הלילה יפה לגוף, כמבואר במסכת ברכות סב, ב: שינה בעמוד השחר כאיסטמא לפרולא – כהשחזה לברזל שמחדדת אותו (פר"ח).

4 ה. לֹא יִישָׁן אָדָם, לֹא עַל פָּנָיו וְלֹא עַל עַרְפוֹ, אֶלָּא
5 עַל צִדּוֹ²²; בְּתַחֲלַת הַלֵּילָה עַל צִד שְׂמָאלוֹ²³, וּבִסּוּף
6 הַלֵּילָה עַל צִד יְמִינוֹ. וְלֹא יִישָׁן סְמוּךְ לְאִכִּילָה, אֶלָּא
7 יִמְתִּין אַחֵר אִכִּילָה כְּמוֹ שֶׁלֹּשׁ אוֹ אַרְבַּע שָׁעוֹת. וְלֹא
8 יִישָׁן בֵּינֵם²⁴.

(22) ברכות יג, ב. (23) כדי שיהא הכבד שהוא בימין על האצטומאכ, ויחממהו להחיש עיכול המזון (פר"ח). (24) כוונת רבינו לשינה קבועה (מעשה רוקח). ואמרו (סוכה כו:), שדוד המלך היה ישן ביום שינה ארעית, כדי ששים נשימות.

9 ו. דְּבָרִים הַמְשַׁלְּשִׁין²⁵ אֶת בְּנֵי-מַעֲסִים, כְּגוֹן עֲנָבִים
10 וְתֵאנִים וְתוֹתִים²⁶ וְאַגְסִים וְאַבְטִיחִים²⁷ וּמִינֵי
11 הַקְּשׂוּאִים וּמִינֵי מִלְּפָפוֹנוֹת²⁸ - אוֹכֵל אוֹתָם הָאָדָם
12 בְּתַחֲלָה קֹדֶם²⁹ אִכִּילָה, וְלֹא יַעֲרֹבֵם עִם הַמְּזוֹן, אֶלָּא
13 שׁוֹהֶה מְעַט עַד שִׁיעָאוֹ מִבֶּטֶן הָעֵלִיוֹן, וְאוֹכֵל מְזוֹנוֹ.
14 וְדְבָרִים שְׂמָאמְצִין³⁰ אֶת בְּנֵי-מַעֲסִים, כְּגוֹן רְמוֹנִים
15 וּפְרִישִׁים³¹ וְתַפּוּחִים וְקוּרוּשׁוּמוֹלִין³², אוֹכֵל אוֹתָן
16 תִּכְף לְמְזוֹנוֹ, וְלֹא יִרְבֶּה לְאָכֹל מֵהֶן.

(25) המרפים את הקיבה. (26) פרי עץ שעלים שלו ניתנים למאכל לתולעי המשי, ונקרא בלע"ז (מויל בעערבויס). (27) (וואססער מעלאנע בלע"ז). (28) (צוקער מעלאנע). (29) כתובות י, ב. (30) ההיפך של משלשלים. (31) הם חבושים, ונקראים בערבית ספרגל, ובלע"ז: קיטען, ונזכרים במשנה (כלאים פ"א, מ"ד). (32) מין אגס קטן, ונזכר (שם).

17 ז. כְּשִׁירְצָה אָדָם לְאָכֹל בֶּשֶׂר-עוֹף וּבֶשֶׂר-בְּהֵמָה
18 כְּאֶחָד, אוֹכֵל בְּתַחֲלָה בֶּשֶׂר הָעוֹף; וְכֵן בִּיצִים וּבֶשֶׂר-
19 עוֹף - אוֹכֵל בְּתַחֲלָה בִיצִים; בֶּשֶׂר בְּהֵמָה דָּקָה וּבֶשֶׂר
20 בְּהֵמָה גְּסָה - אוֹכֵל בְּתַחֲלָה בֶּשֶׂר דָּקָה. לְעוֹלָם יִקְדִּים
21 אָדָם דְּבַר הַקֵּל, וּמֵאַחֵר הַכָּבֵד³³.

(33) כי הכבד מאחר להתעכל, בעוד שהקל מתעכל מיד – לפיכך יקדים את הקל שימחר לצאת מן הבטן העליון (פר"ח).

22 ח. בִּימּוֹת הַחֲמָה אוֹכֵל מֵאֲכָלִים הַקָּרִים, וְלֹא יִרְבֶּה

(34) תבלין. מיני ירקות וסממנים אחרים לתיקון תבשילים ולהטבת טעם המאכלים, והם מחממים. (35) טובל בו את פתו. כתוב: וטבלת פתך בחומץ (רות ב, יד), ואמרו (שבת קיג:): "מכאן שהחומץ יפה לשרב". ודווקא "אוכל", אבל השתייה מזיקה. (36) עירובין נו, ב. (37) מיני תבלין חריפים ומחממים, ונזכרים במסכת ברכות מ, א ושבת קמ, א, ועל החרדל אמרו (ברכות שם): "הרגיל בחרדל אחת לשלשים יום – מונע חליים מתוך ביתו. אבל לא בכל יום, מפני שהוא מחליש את הלב". את החלתית אוכלים רק בארצות הקרות.

ט. יֵשׁ מֵאֲכָלוֹת שֶׁהֵם רָעִים בְּיֹתֵר עַד מָאֵד, וְרֵאוּי לְאָדָם שֶׁלֹּא לְאָכְלָן לְעוֹלָם, כְּגוֹן הַדָּגִים הַגְּדוֹלִים,
הַמְּלוּחִים הַיָּשָׁנִים, וְהַגְּבִינָה הַמְּלוּחָה הַיִּשְׁנָה,
וְהַכְּמֵהִין וּפְטָרִיוֹת, וְהַבֶּשֶׂר הַמְּלִיחִים³⁸ הַיָּשָׁן, וְיִין מְגֻתָּו³⁹, וְתַבְשִׁיל שֶׁשֶּׁהָה עַד שֶׁנִּדְפַּךְ רִיחוֹ, וְכֵן כָּל מֵאֲכָל שֶׁרִיחוֹ רַע אוֹ מָר בְּיֹתֵר - הֵרִי אֵלָיו לְגוֹף כְּמוֹ סֶם-הַמּוֹת. וְיֵשׁ מֵאֲכָלוֹת שֶׁהֵן רָעִים, אֲבָל אֵינָן כְּמוֹ הָרֵאשׁוֹנִים לְרַע. לְפִיכָךְ רֵאוּי לְאָדָם שֶׁלֹּא לְאָכֹל מֵהֶן אֶלָּא מְעַט, וְאַחֵר יָמִים הַרְבֵּה; וְלֹא יִרְגִּיל עֲצָמוֹ לְהִיּוֹת מְזוֹנוֹ מֵהֶם, אוֹ לְאָכְלָן עִם מְזוֹנוֹ תְּמִיד, כְּגוֹן: דָּגִים גְּדוֹלִים, וּגְבִינָה, וְחֵלֶב שֶׁשֶּׁהָה אַחֵר שֶׁנִּחְלַב עֲשָׂרִים-וְאַרְבַּע שָׁעוֹת⁴⁰, וּבֶשֶׂר שְׁוֹרִים גְּדוֹלִים⁴¹ וְתִישִׁים גְּדוֹלִים, וְהַפּוֹל וְהָעֵדָשִׁים וְהַסְּפִירִים⁴², וְלֶחֶם שְׁעוֹרִים⁴³ וְלֶחֶם מִצּוֹת, וְהַכְּרוֹב⁴⁴ וְהַחֲצִיר וְהַבְּצִלִּים⁴⁵ וְהַשּׁוּמִים⁴⁶ וְהַחֲרָדֵל וְהַעֲנָן - כָּל אֵלֶּה מֵאֲכָלִים רָעִים הֵם, אֵין רֵאוּי לְאָדָם לְאָכֹל מֵאֵלֶּה אֶלָּא מְעַט עַד מָאֵד, וּבִימּוֹת הַגָּשָׁמִים; אֲבָל בִּימּוֹת הַחֲמָה לֹא יֵאָכֵל מֵהֶן כָּלֵל. וְהַפּוֹל וְהָעֵדָשִׁים בְּלֶבֶד, אֵין רֵאוּי לְאָכְלָן, לֹא בִּימּוֹת הַחֲמָה וְלֹא בִּימּוֹת הַגָּשָׁמִים. וְהַדְּלוּעִין⁴⁷, אוֹכֵלִין מֵהֶן בִּימּוֹת הַחֲמָה.

(38) בבא בתרא עד, ב. (39) ששמריו עדיין מעורבים בתוכו. עד ארבעים ימים נקרא: יין מגיתו (עדויות פ"ו, מ"א). (40) כמו שאמרו (פסחים מב.): שכוחת הבבלי מטמטם את הלב משום נסיוב החלב, כלומר: שנתיישן החלב ונתקלקל ונעשה נסיוב (מאלקען בלע"ז). (41) ע"ז כט, א. (42) מין קטנית הנקרא בלע"ז: נאהיט, ונזכר במשנה (כלאים פ"א, מ"א). (43) קידושין סב, א. (44) רבינו עוסק פה בכרוב חי, כי כרוב מבושל מנו חכמינו בין הדברים המרפאים את החולים (ע"ז כט.). (45) בצלים קשים לגוף כחרבות (קידושין סב.). (46) אמרו חז"ל (ספרי, בהעלותך): המן היה משתנה לכל דבר מאכל שהם רוצים, חוץ מחמשת המינים המנויים בפסוק: וזכרנו את

הדגה... את הקישואים, ואת האבטיחים, ואת החציר, ואת
הבצלים, ואת השומים (במדבר יא, ה). (47) קירבים
בלע"ז. בעודם רכים טובים הם, והחולים מתבלים בהם את
פתם. וכשהם קשים, מזיקים הם כמלאך המוות (נדרים
מט.).

י. ויש מאכלות שהם רעים, ואינן כמו אלו, והם:
עוף המים⁴⁸, ובגיונה הקטנים, והתמרים, ולחם
קלוי⁴⁹ בשמן, או לחם שנלוש בשמן, והסלת שנפו
אותה כל-צרכה, עד שלא נשארה בה ריח מרסן⁵⁰,
והציר⁵¹ והמורס⁵² - אין ראוי להרבות מאכלות
אלו. ואדם שהוא חכם וכובש את יצרו, ולא ימשך
אחר תאוותיו, ולא יאכל מן הנזקרים בלום, אלא אם
נצרך להם לרפואה - הרי זה גבור.

(48) ברוזים וכיו"ב. (49) לחם אפוי מקמח שנעשה
מקלות שנתייבשו בתנור (רש"י, ויקרא כג, יד).
(50) סובים גסים, ונזכר במסכת פסחים פ"ב, מ"ז. ומתאים
לתורת הרפואה החדשה שמתהללים בה בני הדור ולא
הרגישו בדברים שיצאו מפי זקן (עבודת המלך). (51) מיץ
היוצא מדגים או ממאכלים אחרים כבושים ומלוחים.
(52) שמנונית היוצאת מדגים כבושים (נדרים נא:).

יא. לעולם ימנע אדם עצמו מפירות האילנות; ולא
יבנה מהן, ואפלו יבשין, ואין צריך לומר רטבים.
אבל קדם שיתבשרו כל-צרכן, הרי הן פתרונות
לגוף. וכן התרופים רעים לעולם. וכל הפירות
החמוצין - רעים, ואין אוכלין מהן אלא מעט
בימות החמה, ובמקומות החמים. והתאנים⁵³
והענבים והשקדים, לעולם טובים - בין רטבין, בין
יבשין; ואוכל אדם מהם כל צרכו; ולא יתמיד
אכילתם, אף-על-פי שהם טובים מכל פרי האילנות.

(53) ואמרו חז"ל (מדרש קהלת ה, י): "התאנה טובה למאכל
ויפה לעינים ומוסיפה חכמה".

יב. הדבש והיין - רע לקטנים ויפה לזקנים,
וכל-שפן בימות הגשמים. וצריך אדם לאכל בימות
החמה שגוי שלישי מה שהוא אוכל בימות הגשמים.

יג. לעולם ישתדל אדם, שיהיו מעיו רפיון⁵⁴ כל
ימיו, ויהיה קרוב לשלשול⁵⁵ מעט. וזה כלל גדול
ברפואה: כל-זמן שהרע⁵⁶ נמנע או יוצא בקשי -
חללים רעים באים. ובמה ירפה אדם מעיו אם
יתאמצו מעט? אם היה בחור - יאכל בבקר בבקר
מלוחים⁵⁷ שלוקים⁵⁸ מתבלין בשמן-זית ובמורס
ובמלח בלא פת; או ישתה מי-שלק של תרדיון⁵⁹ או
קרוב, בשמן-זית ומורס ומלח. ואם היה זקן -
ישתה דבש מזוג במים חמים בבקר, וישתה כמו
ארבע שעות, ואחר-כך יאכל סעודתו. ויעשה כן
יום אחד או שלשה או ארבעה ימים, אם צריך לכך,
עד שירפו מעיו.

יד. ועוד כלל אחר אמרו בבריאות הגוף: כל-זמן
שאדם מתעמל ויגע הרבה, ואינו שבע⁶⁰, ומעיו
רפין - אין חלי בא עליו וכחו מתחזק, ואפלו אוכל
מאכלות הרעים.

(60) שאינו ממלא כרסו ופוחת רביע משבעתו, כמבואר
למעלה בפרקנו (הלכה ב).

טו. וכל מי שהוא יושב לבטח ואינו מתעמל, או
מי שמשנהא נקביו, או מי שמעיו קשין - אפלו אכל
מאכלות טובים ושמר עצמו על-פי הרפואה - כל
ימיו יהיו מכאובים וכחו תשש. ואכילה גסה⁶¹ לגוף
כל אדם - כמו סם-המוות, והוא עקר לכל החללים.
ורב החללים שבאים על האדם אינם אלא או מפני
מאכלים רעים, או מפני שהוא ממלא⁶² בטנו ואוכל
אכילה גסה, אפלו ממאכלים טובים. הוא ששלמה
אמר בתכמתו: "שמר פיו ולשונו, שמר מצרות
נפשו"; כלומר - שומר פיו מלאכל מאכל רע או
מלשבע⁶³, ולשונו מלדבר אלא בצרכיו⁶⁴.

(61) אכילה יותר מכדי שבעה. (62) "ממלא כריסו - מגדל
חליים" (ברכות לב.). (63) באכילה גסה. וכן פירש גם
הראב"ע שם. (64) החיוניים, ולא דברים בטלים.

טז. דרך הרחיצה - שיכנס אדם למרחץ משבעה
ימים לשבעה ימים. ולא יכנס סמוך לאכילה, ולא
כשהוא רעב, אלא כשיתחיל המזון להתעכל. ורחץ
כל גופו בחמין, שאין הגוף נכוה בהן; וראשו
בלבד - בחמין שהגוף נכוה בהן. ואחר-כך ירחץ
גופו בפושרין⁶⁵, ואחר-כך בפושרין מן הפושרין,
עד שירחץ בצונן⁶⁶. ולא יעבר על ראשו מים, לא
פושרין ולא צונן. ולא ירחץ בצונן בימות הגשמים.
ולא ירחץ עד שיוזע ויפרד⁶⁷ כל גופו. ולא יאריך
במרחץ, אלא כשיזיע ויפרד גופו, ישתטף ויצא.
ובודק עצמו קדם שיכנס למרחץ ואחר שייצא, שמה
יהא צריך לנקביו. וכן בודק אדם עצמו תמיד קדם
אכילה ואחר אכילה, וקדם בעילה ואחר בעילה,
וקדם שייגע ויתעמל ואחר שייגע ויתעמל, וקדם
שיישן (ואחר שיישן). ובשעור⁶⁸ הכל - עשרה.

(65) לא חמים ולא קרים. (66) קרים "רחץ בחמין ולא
נשתטף בצונן, דומה לברזל שהכניסוהו לאור ולא הכניסוהו
לצונן", ומפרש רש"י: שהם מחזיקים את הברזל (שבת

32 אֶלָּא כְּשִׁימָצָא גּוֹפּוּ בְּרִיא וְחֶזֶק בְּיֹתֵר, וְהוּא
33 מִתְקַשֶּׁה הַרְבֵּה שְׁלֵא לְדַעְתּוֹ, וּמַסִּיחַ עֲצָמוֹ לְדַבֵּר
34 אַחֵר, וְהַקְשִׁי בּוֹ בְּשִׁהֲיָה, וְיִמָּצָא כְּכֹד מִמֶּתְנִי
35 וְלִמְטָה, וּבִאלּוֹ חוּטֵי הַפִּינִים נִמְשָׁכִים וּבִשְׂרֹוֹ חֵם -
36 זֶה צָרִיף לְבַעַל, וּרְפוּאָה לוֹ שְׂיִבְעֵל. לֹא יִבְעַל אָדָם
37 וְהוּא שָׂבַע, וְלֹא רָעַב, אֶלָּא אַחֵר שְׂיִתְעַבֵּל מִזֶּזֶן
38 שְׂבִמְעִיּוֹ⁸³. וְיִבְדֹּק נִקְבֵּיו קֹדֶם בְּעִילָה וְלֵאחֵר בְּעִילָה.
39 וְלֹא יִבְעַל מִעֲמֹד וְלֹא מִיִּשְׁבּ, וְלֹא בְּבֵית-הַמֶּרְחָץ,
40 וְלֹא בַּיּוֹם שְׂיִכְנָס לְמֶרְחָץ, וְלֹא בַּיּוֹם הַקָּזָה, וְלֹא
41 בַּיּוֹם יִצְיָאָה לְדֶרֶךְ אוֹ בֵּיאָה מִן הַדֶּרֶךְ, לֹא לְפָנֶיהֶם
42 וְלֹא לְאַחֲרֵיהֶם⁸⁴.

(79) שבת קנב, א. (80) מתמעט, הולך הלוך וחלש.
(81) השקע שמתחת לאצילי הידים. (82) עפעפי עיניו.
(83) מקור הלכה זו נמצא במסכת נדרים כ, ב. ועיין לקמן
(פ"ה, ה"ד). (84) מקור כל אלה במסכת גיטין ע, א.

43 כ. כֹּל הַמִּנְהִיג עֲצָמוֹ בְּדַרְכִּים אֱלוֹ שְׂהוּרִינּוֹ⁸⁵ - אֲנִי
44 עָרַב לוֹ, שְׂאֵינּוּ בֹא לְיַדִּי חֲלִי כָּל יָמָיו, עַד שְׂיִזְקִין
45 הַרְבֵּה וְיָמוּת, וְאֵינּוּ צָרִיף לְרֹפֵא, וְיִהְיֶה גּוֹפּוּ שְׁלֵם
46 וְעוֹמֵד עַל בְּרִיּוֹ כָּל יָמָיו. אֶלָּא-אִם-כֵּן הִיָּה גּוֹפּוּ רַע⁸⁶
47 מִתְחַלֵּת בְּרִיתוֹ, אוֹ אִם הִיָּה רָגִיל בְּמִנְהִיג מִן
48 הַמִּנְהִיגוֹת הָרַעִים⁸⁷ מִתְחַלֵּת מוֹלְדוֹתוֹ, אוֹ אִם תָּבֵא
49 מִכַּת דְּבָר אוֹ מִכַּת בְּצִרְתָּ⁸⁸ לְעוֹלָם.

(85) עד כמה רפויה היתה ידיעת הדקדוק בדורו של
הרמב"ם, מעידה השאלה התמימה שהביאו לפניו בדבר
קריאת המילה: "הורינו", אם בחירק או בצירה. והוא
בענוותנותו השיב להם, בלי הערה מצדו, שצריכים לקרוא:
הורינו (תשובות הרמב"ם, פ"ג). (86) חלש מטבעו,
מלידה. (87) המחלישים את כוחות האדם הנוהג בהם.
(88) רעבון הבא מחוסר גשמים; ובשנת בצורת לא ידאג
(ירמיה יז, ח).

50 כא. וְכָל הַמִּנְהִיגוֹת הַטּוֹבִים הָאֵלּוּ שְׂאֵמְרָנּוּ, אֵין
51 רְאוּי לְנַהֵג בֵּהֶן אֶלָּא הַבְּרִיא; אֲבָל הַחוּלָה, אוֹ מִי
52 שְׂאֵחֵד מֵאֲבָרָיו חוּלָה, אוֹ מִי שְׂנַהֵג מִנְהִיג רַע שְׁנִים
53 רַבּוֹת - יֵשׁ לְכָל אֶחָד מֵהֶם דְּרָכִים אַחֲרִים וְהַנְּהִיגוֹת
54 כְּפִי חָלָיו, כְּמוֹ שְׂיִתְבָּאָר בְּסִפְר הַרְפּוּאוֹת. וְשְׂנוּי
55 וְסִתָּ⁸⁹ - תְּחַלֵּת חֲלִי.

(89) אורח חיים, הרגל ומנהג קבוע. "שינוי וסת תחילת חולי
מעיים" (כתובות קי:).

56 כב. כֹּל מְקוֹם שְׂאֵין בּוֹ רֹפֵא - אֶחָד הַבְּרִיא וְאֶחָד
57 הַחוּלָה, אֵין רְאוּי לוֹ לְזוּז מִכָּל הַדְּרָכִים הָאֵלּוּ
58 שְׂנַאֲמָרוּ בְּפֶרֶק זֶה, שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן לְאַחֲרִית טוֹבָה
59 מִבֵּיא.

60 כג. כֹּל עִיר שְׂאֵין בָּהּ עֶשְׂרֵה דְּבָרִים הָאֵלּוּ, אֵין
61 תִּלְמִיד-חֶכֶם⁹⁰ רְשָׁאִי לְדוֹר בְּתוֹכָהּ, וְאֵלּוּ הֵן: רֹפֵא,

מא.). (67) יעסה וישפסף. (68) מספר כל הבדיקות יחד.
סימן בעלמא נקט לזכרון. ונוסח אוקספורד: "וקודם שישן
ויקשיעור - הכל עשרה".

1 יז. כְּשִׁימָצָא אָדָם מִן הַמֶּרְחָץ, יִלְבֹּשׁ בְּגָדָיו וְיִכְסֶּה
2 רֹאשׁוֹ בְּבֵית הַחִיצוֹן, כְּדִי שְׁלֵא תִשְׁלַט בּוֹ רוּחַ
3 קָרָה⁶⁹; וְאִפְלוּ בַּיּוֹמוֹת הַחֹמָה צָרִיף לְהִזְהָר. וְיִשְׁהָא⁷⁰
4 אַחֵר שְׂיִצָּא עַד שְׂתִתְּיִשְׁבּ נִפְשׁוֹ וְיִנְוִיחַ גּוֹפּוֹ וְתִסּוּר
5 הַחֲמִימוֹת, וְאַחֲרֵי-כֵן יֵאָכֵל. וְאִם יֵשֶׁן מִעַט כְּשִׁימָצָא
6 מִן הַמֶּרְחָץ קֹדֶם אֲכִילָה - הֲרִי זֶה יָפָה מְאֹד. וְלֹא
7 יִשְׁתֶּה מִיֵּם קָרִים⁷¹ בְּצֵאתוֹ מִן הַמֶּרְחָץ, וְאֵין צָרִיף
8 לִזְמַר שְׁלֵא יִשְׁתֶּה בְּמֶרְחָץ. וְאִם צָמָא כְּשִׁימָצָא מִן
9 הַמֶּרְחָץ, וְאֵינּוּ יָכוֹל לְמַנֵּעַ עֲצָמוֹ - יַעֲרַב הַפִּים בֵּינָן
10 אוֹ בְּדִבְשָׁ⁷² וְיִשְׁתֶּה. וְאִם סִף בְּשִׁמָּן בְּמֶרְחָץ בַּיּוֹמוֹת
11 הַגִּשְׁמִים אַחֵר שְׂיִשְׁתַּטֵּף - הֲרִי זֶה טוֹב⁷³.

(69) שלא יצטנן. (70) ימתין. (71) אלא חמין, כמאמר
חז"ל: "רחץ בחמין ולא שתה מהם, דומה לתנור שהסיקוהו
מבחוץ ולא הסיקוהו מבפנים" (שבת מא, א), שאינו מועיל
כלום. (72) שם קמ, א. (73) "רחץ ולא סך דומה למים
על גבי חבית" (שם, מא.).

12 יח. לֹא יִרְגִּיל אָדָם לְהִקְיִז⁷⁴ דָּם תָּמִיד, וְלֹא יִקְיִז
13 אֶלָּא אִם יִהְיֶה צָרִיף לוֹ בְּיוֹתֵר⁷⁵. וְלֹא יִקְיִז, לֹא
14 בַּיּוֹמוֹת הַחֹמָה וְלֹא בַּיּוֹמוֹת הַגִּשְׁמִים, אֶלָּא מִעַט בַּיּוֹמֵי
15 נִסָּן וּמַעַט בַּיּוֹמֵי תִשְׁרִי. וּמֵאַחֵר חֲמִשִּׁים שָׁנָה⁷⁶, לֹא
16 יִקְיִז כָּלָל. וְלֹא יִקְיִז אָדָם דָּם, וְיִכְנָס לְמֶרְחָץ בּוֹ
17 בַּיּוֹם⁷⁷, וְלֹא יִקְיִז וְיִצָּא לְדֶרֶךְ, וְלֹא בַּיּוֹם שְׂיִכָּא מִן
18 הַדֶּרֶךְ. וְיֵאָכֵל וְיִשְׁתֶּה בַּיּוֹם הַהִקְזָה פָּחוֹת מִמָּה שְׂהוּא
19 רָגִיל. וְיִנְוִיחַ בַּיּוֹם הַהִקְזָה⁷⁸, וְלֹא יִיבַע וְלֹא יִתְעַמֵּל
20 וְלֹא יִטִּיל.

(74) להוציא מותרות דם מן הגוף על ידי עלוקות או קרני
דאומנא (באנקסס בלע"ז) שמהדקים על הצואר, או על
הכתפיים לשם רפואה (גיטין ע.). (75) לפי שההקזה היא
משמנות הדברים שאמרו עליהם חז"ל: מיעוטם יפה
ורביבויים קשה (שם). (76) "ובין הפרקים ימעט" - אמרו
חכמינו (שבת קכט:), ופירש רבינו חננאל שם: הגיע
לחמשים שנה - ימעט. (77) גיטין ע, א. (78) שם.

21 יט. שְׂכַבְתָּ-זֶרַע הִיא כַּחַּ הַגּוֹף וְחִיּוֹ וּמֵאֹר הָעֵינִים.
22 וְכָל זֶמַן שְׂתִמָּצָא בְּיוֹתֵר, הַגּוֹף כָּלָה וְכַחוֹ כָּלָה וְחִיּוֹ
23 אוֹבְדִים. הוּא שְׂאֵמֵר שְׁלֵמָה בְּחֻקָּתוֹ: "אֵל תִּתֵּן
24 לְנָשִׁים חֵילֶךְ". כֹּל הַשְּׂטוּף בְּבְעִילָה, זִקְנָה קוֹפְצָת⁷⁹
25 עָלָיו, וְכַחוֹ תִשָּׁשׁ⁸⁰, וְעֵינָיו בְּהוֹת, וְרִיחַ רַע נוֹדֵף
26 מִפִּיו וּמִשְׁחִיו⁸¹, וְשֹׁעַר רֹאשׁוֹ וְגִבּוֹת עֵינָיו וְרִסְסֵי⁸²
27 עֵינָיו נוֹשְׂרוֹת, וְשֹׁעַר זָקְנוֹ וְשִׁחִיו וְשֹׁעַר רִגְלָיו רַבָּה;
28 שְׂנוּי נוֹפְלוֹת, וְהַרְבֵּה כְּאֲבִים חוּץ מֵאֵלּוּ בָּאִים עָלָיו.
29 אֲמָרוּ חֲכָמֵי הַרְפּוּאִים: אֶחָד מֵאֵלֶּף מֵת בְּשֹׁאֵר
30 חֲלָאִים, וְהָאֵלֶּף - מֵרַב הַתְּשָׁמִישׁ. לְפִיכֵן צָרִיף אָדָם
31 לְהִזְהָר בְּדַבָּר זֶה, אִם רָצָה לְחִיּוֹת בְּטוֹבָה. וְלֹא יִבְעַל,

ב. כְּשֶׁהַחֶכֶם אוֹכֵל מֵעַט זֶה הָרְאוּ לוֹ, לֹא יֵאָכְלוּ
אֶלָּא בְּבֵיתוֹ עַל שֻׁלְחָנוֹ. וְלֹא יֵאָכֵל בַּחֲנוּת וְלֹא
בַּשּׁוּק¹⁶, אֲלֵא מִפְּנֵי צָרָה גְדוֹלָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְגַּבֵּה בַּפְּנֵי
הַבְּרִיּוֹת¹⁷. וְלֹא יֵאָכֵל אֶצֶל עַמֵּי-הָאָרֶץ¹⁸, וְלֹא עַל
אוֹתָן הַשֻּׁלְחָנוֹת, הַמְּלָאִים קִיָּא צוּאָה. וְלֹא יִרְפֶּה
סְעוּדוֹתָיו בְּכָל מָקוֹם, וְאִפְּלוּ עִם הַחֲכָמִים¹⁹. וְלֹא
יֵאָכֵל בְּסְעוּדוֹת שֵׁשׁ בֵּהֶן קֶבוֶץ הַרְבֵּה²⁰. וְאִין רְאוּי
לוֹ לֵאָכֵל מִשָּׁל אַחֲרִים. אֲלֵא בְּסְעוּדָה שֶׁל מַצּוֹה
בְּלֶבֶד, כְּגוֹן סְעוּדַת אַרְוִסִין וְנִשְׁוֹאִין; וְהוּא²¹, שִׁיְהִיָּה
תְּלִמִּיד-חֶכֶם שֶׁנִּשְׁאָא בֵּית תְּלִמִּיד-חֶכֶם. וְהַצְדִּיקִים
וְהַחֲסִידִים הָרְאשׁוֹנִים לֹא אָכְלוּ מִסְעוּדָה שֶׁאֵינָה
שֻׁלְחָן²².

16) שאין שבחו של תלמיד חכם להיות אוכל בשוק
(ירושלמי, מעשרות פ"ג, ה"ב). ואף-על-פי שחז"ל אמרו
לגבי כל אדם: האוכל בשוק דומה לכלב (קידושין מ:), זהו
רק בסעודת קבע, אבל אכילת ארעי אינה גנאי אלא לתלמיד
חכם בלבד. (רבינו'תם, ב'תוספות' שם דיבור-המתחיל: ויש
אומרים). (17) ולא יחלל כבוד התורה. (18) ברכות מג,
ב. (19) פסחים מט, א. (20) שם, שאינו יודע מי הם
המסובים ועם מי הוא יסב. (21) ואם אז רק... (22) אמרו
על רבי פנחס בן יאיר, שמיום שעמד על דעתו לא בצע על
פרוסה שאינה שלו (חולין ז:).

ג. כְּשֶׁהַחֶכֶם שׁוֹתֵה יַיִן, אֵינּוּ שׁוֹתֵה אֶלָּא כְּדֵי לְשִׁרּוֹת
אֲכִילָה שְׁבִמְעִיו²³. וְכָל הַמִּשְׁתַּכֵּר, הָרִי זֶה חוֹטֵא²⁴
וּמִגְנֵה, וּמִפְסִיד חֻקְמָתוֹ. וְאִם נִשְׁתַּכֵּר בַּפְּנֵי עַמֵּי-
הָאָרֶץ, הָרִי זֶה חָלַל אֶת הַשֵּׁם²⁵. וְאִסּוּר לְשִׁתּוֹת יַיִן
בְּצִהְרִים²⁶, וְאִפְּלוּ מֵעַט, אֲלֵא אִם הָיָה בְּכָלֵל
הָאֲכִילָה; שֶׁהִשְׁתִּיָּה שֶׁהֵיָא בְּכָלֵל הָאֲכִילָה אֵינָה
מִשְׁכַּרְתָּ²⁷. וְאִין נִזְהָרִין אֲלֵא מִיַּיִן שֶׁלֹּאֲחֵר הַמְּזוּן.

23) לרכבה שתהא נוחה להתעכל (כתובות ח:). (24) כי
השכרות מביאה לידי חטא, כמאמרם: "לא תרווי ולא
תחטא" (ברכות כט:). אמר רב יהודה: האי צורבא מרבנן
דמרווי, קרינן ביה: נזם זהב באף חזיר (משלי יא, כב). ולא
עוד, אלא שמחלל שם-שמים (זוהר, בראשית יט, לג).
והשווה דברי רבינו (הלכות סנהדרין פרק כה, ה"ד).
(25) כי מבזה הוא בזה כבוד התורה ולומדיה. (26) אבות
פ"ג, י. (27) ירושלמי, פסחים פ"י, ה"ו.

ד. אֶף-עַל-פִּי שֶׁאֲשַׁתּוֹ שֶׁל אָדָם מִתַּרְתּ לֹו תְּמִיד -
רְאוּי לוֹ לְתִלְמִיד-חֶכֶם שֶׁנִּהְיָ עֲצֻמוֹ בְּקִדְשָׁה²⁸, וְלֹא
יֵהָא מְצוּי אֶצֶל אֲשֵׁתוֹ פִּתְרָנְגוּל²⁹, אֲלֵא מְלִילִי-שִׁבְתָּ
לְלִילִי-שִׁבְתָּ³⁰, אִם יֵשׁ בּוֹ פֶּחַ. וּכְשֶׁהוּא מְסַפֵּר עֲמָה
- לֹא יִסְפֵּר בְּתַחֲלַת הַלֵּילָה, כְּשֶׁהוּא שׁוֹבֵעַ וּבִטְנוֹ
מָלֵא, וְלֹא בְּסוֹף הַלֵּילָה כְּשֶׁהוּא רַעֲב, אֲלֵא בְּאִמְצָע
הַלֵּילָה, כְּשִׁיתְעַפֵּל הַמְּזוּן שְׁבִמְעִיו³¹. וְלֹא יִקַּל
רִאשׁוֹ³² בִּיּוֹתָר, וְלֹא יִנְבֵּל אֶת פִּי בְּדַבְרֵי הַבְּאִי,
וְאִפְּלוּ בִּינוֹ לְבִינָה. הָרִי הוּא אוֹמֵר בְּכַבְלָה³³:
"וּמִגִּיד לְאָדָם מַה שָּׁחוּ" - אִמְרוּ חֲכָמִים³⁴: אִפְּלוּ

1 ואמין⁹¹, ובית-המרחץ, ובית-הפסא, ומים מצויין,
2 כגון נהר ומעיין, ובית-הפנסת, ומלמד תינוקות,
3 ולכלר⁹², וגבאי-צדקה, ובית-דין מבים וחובשים⁹³.
(90) סנהדרין יז, ב. (91) מקיז דם. (92) סופר לכתוב
ספרים. (93) אוסרים את הפושעים בבית הסוהר. ראוי
להעיר כי בגמרא שלנו, הנוסחא: "מכים ועונשים". אולם
ב"דקדוקי סופרים" הנוסחא: "וחובשים" במקום
"ועונשים".

יום רביעי ט"ו מנחם-אב ה'תש"פ

פרק חמישי

(1) התנהגות תלמיד חכם; שיהא ניכר במעשיו, בדיבורו,
ובמשאו ומתנו.

א. כְּשֶׁם שֶׁהַחֶכֶם נִכָּר בְּחֻקְמָתוֹ וּבְדַעוֹתָיו, וְהוּא
מְבַדֵּל בֵּהֶם מִשְׁאָר הָעָם, כִּף צָרִיף שִׁיְהִיָּה נִכָּר
בְּמַעֲשָׁיו - בְּמֵאֲכָלוֹ וּבְמִשְׁקָהוּ, וּבְבִעֻלָּתוֹ, וּבְעִשְׂתֵּי
צָרְיוֹ², וּבְדַבְרוֹ³, וּבְהִלּוּכּוֹ, וּבְמַלְבוּשׁוֹ, וּבְכָלִכּוֹל
דְּבָרָיו⁴, וּבְמִשְׁאֹו וּבְמִתְנָו⁵. וְהָיָה כָּל הַמַּעֲשִׂים הָאֵלּוּ
נְאִים וּמִתְקַנִּים בִּיּוֹתָר. כִּיצַד? תְּלִמִּיד-חֶכֶם לֹא יִהְיֶה
גִּרְגָּרִין⁶, אֲלֵא אוֹכֵל מֵאֲכָל הָרְאוּי לְהַבְרוֹת גּוֹפּוֹ, וְלֹא
יֵאָכֵל מִמֶּנּוּ אֲכִילָה גְסָה⁷, וְלֹא יֵהָא רוֹדֵף לְמִלְאֵת
בְּטָנוֹ, כְּאֵלּוּ שְׁמִתְמַלְאִין מִמֵּאֲכָל וּמִשְׁתָּה עַד שֶׁתִּפְח
כֶּרֶס⁸; וְעַלֵּיהֶם מִפְּרִשׁ בְּכַבְלָה⁹: "וְזָרִיתִי פֶּרֶשׁ¹⁰ עַל
פְּנֵיהֶם פֶּרֶשׁ חֲגִיכִם" - אִמְרוּ חֲכָמִים¹¹: אֵלּוּ בְּנֵי-
אָדָם שֶׁאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין וְעוֹשִׂין כָּל יְמֵיהֶם כְּחִגִּים¹²,
וְהֵם הָאוֹמְרִים: "אֲכֹול וְשָׁתוּ כִּי מִחֵר נָמוֹת", וְזֶהוּ
מֵאֲכָל הָרָשָׁעִים¹³. וְשֻׁלְחָנוֹת אֵלּוּ הֵם שֶׁגִּבָּה הַכְּתוּב
וְאָמַר: "כִּי כָל שֻׁלְחָנוֹת מָלְאוּ קִיָּא צוּאָה¹⁴, כָּלִי
מָקוֹם¹⁵". אֲבָל הַחֶכֶם אֵינּוּ אוֹכֵל אֲלֵא תִּבְשִׁיל אֶחָד
אוֹ שְׁנַיִם, וְאוֹכֵל מִמֶּנּוּ כְּדֵי חֲיוֹ וְדִיו. הוּא שֶׁאִמְר
שְׁלֹמֹה: "צִדִּיק אֲכִיל לִשְׁבַע נִפְשׁוֹ".

(2) ביציאתו לנכביו (ברכות סב.). (3) שהיא בנחת
ובמתנינות. וכן אמרו: מעקימת שפתיך ניכר שתלמיד חכם
אתה (מעילה יז:). (4) הנהלת עניניו וסידורם, מלשון:
יכלכל דבריו במשפט (תהלים קיב, ה). (5) בעסקיו
ובמשלח ידו: בהליכותיו עם הבריות. (6) זולל וסובא
לההוט אחרי אכילה ושתייה, ואינו מבחין בין טוב לרע
לבריאות גופו. (7) יותר מכדי שבעתו. (8) בטנם צבה
ומתבקעת. (9) דברי נביאים וכתובים: בניגוד לחמשה
חומשי תורה הנקראים: תורה, או "דברי תורה", כמו:
"דברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן" (ב"ק ב:). (10) מה
שנפרש ויוצא מן המעיים, צואה. (11) שבת קנא, ב.
(12) שאין להם תכלית אחרת בחיים, כאילו רק לכך נוצרו.
(13) שאכילתם אינה אצלם אמצעי לאיזו מטרה חשובה,
כמבואר למעלה (פ"ג, ה"ג) - אלא תכלית לעצמה.
(14) קיא ממעל וצואה מתחת (ראב"ע). (15) לא יהא
מלוכלך.

(ברכות סב:). (49) גופו המגולה (שם). (50) "קבלה דבית הכסא - צניעות ושתיקה" (שם, סב:). (51) בבוקר השכם לפני אור היום. (52) משחשכה. (53) שלא יצטרך להתרחק מן הדרך, כי בשעות אלה אין עוברים ושבים מצויים בשוק. ובעיר שאין שם בתי-כבוד, כמו בבבל שהיו שם חכמי הגמרא, ידובר פה. ויש גורסים: "שלא יתרחק", כלומר: צריך אדם לווסת את קיבתו ולהיפנות שחרית וערבית, כדי שלא יבוא ליד עצירות ויצטרך לדחוק את עצמו.

ז. תלמיד-חכם לא יהא צועק וצווח בשעת דבורו פכהמות וחיות. ולא יגפיה קולו ביותר, אלא דבורו בנחת עם כל הפריות⁵⁴. וכשידבר בנחת, יזהר שלא יתרחק⁵⁵ עד שיראה בדבריו גסי-הרוח⁵⁶. ומקדים שלום לכל האדם⁵⁷, כדי שתהא רוחו נוחה הימנו. ודן את כל האדם לכה-זכות. מספר בשבח חברו⁵⁸, ולא בגנותו כלל⁵⁹. אוהב שלום ורודף שלום⁶⁰. אם רואה שידבריו מועילים ונשמעים - אומר, ואם לאו - שותק⁶¹. כיצד? לא ירצה חברו בשעת פעסו⁶²; ולא ישאל לו על נדו בשעה שנדר⁶³, עד שתתקרב דעתו וינח; ולא ינחמו בשעה שמתו מוטל לפניו, מפני שהוא בהול עד שיקברהו⁶⁴, וכן כל פיוצא באלו. ולא יראה לחברו בשעת קלקלתו⁶⁵, אלא יעלים עיניו ממנו. ולא ישנה בדבורו, ולא יוסיף ולא יגרע, אלא בדבריו שלום וכיציא בהן⁶⁶. כללו של דבר: אינו מדבר אלא בדבריו חכמה או בגמילות חסדים וכיציא בהן. ולא יספר עם אשה בשוק, ואפלו היא אשתו או אחותו או בתו⁶⁷.

(54) יומא פו, א. (55) לקיצוניות, עד כדי כך שלא יישמע קולו כלל. (56) מסכת דרך ארץ, פ"ב. "אלה ההוגים כיונים והמהלכים בראשי אצבעותיהם, שעליהם הכתוב אומר: אל תבואני רגל גאווה" (תהלים לו, יב). (57) אמרו על רבן יוחנן בן-זכאי, שלא הקדימו אדם שלום מעולם, ואפילו נכרי בשוק (ברכות יז:). (58) שכן מצינו לחכמינו שהיו מספרים בשבח חבריהם ותלמידיהם (גיטין סז. קידושין כט:). (59) נדרים פא, א. (60) אבות פ"א, יב. (61) כי כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע, כך מצוה על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע (יבמות סה:). וכן אמרו במדרש-רבה (שמות, פ' מא): "כל מי שמוציא דברי תורה ואינם ערבים על שומעיהם, נוח לו שלא אמרם". (62) כי לא יתרחק אז, וטוב להמתין עד שתתישב דעתו (אבות פ"ד, יח). (63) (שם) כי על כל שאלה שישאלהו, יענה לו: "על מנת כן נדרתי". ולכשיתחרט - ימצא כל פתחי חרטה נעולים בפניו. (64) (שם). ואין התנחומים מקובלים עליו. (65) כשנכשל בדבר שאינו הגון, ובשתו מרובה (שם). (66) (יבמות סה:): "גדול השלום, שאף הקב"ה שינה בו" - שרה אמרה: "ואדוני זקן", וכשגילה הקב"ה הדבר לאברהם, אמר: "למה זה צחק שרה... ואני זקנת", ושינה הדבר מפני השלום (רש"י, שם). (67) שאין הכל בקיאים בקרבותיו וחושדים אותו (ברכות מג:).

1 שיחה קלה שבין אדם לאשתו עתיד לתן עליה את
2 הדין. ולא יהיו שניהם, לא שכורים³⁵ ולא עצלנים
3 ולא עצבנים³⁶, ולא אחד מהן. ולא תהיה ישנה³⁷.
4 ולא יאנס אותה והיא אינה רוצה³⁸, אלא ברצון
5 שניהם ובשמחתם. יספר וישחק מעט עמה, כדי
6 שתתישב נפשה³⁹, ויבעל בבושה ולא בעזות ויפרש
7 ממיד⁴⁰.

(28) שבועות יח, ב. (29) ברכות כב, א. ובספרי אריסטו כתוב, שהתרנגול אינו משיע משכנו תאוותו לעולם (הגהות על ה"דהחזקה", דפוס מנטובה). (30) "אשר פרי יתן בעתו" - זוהי עונת תלמיד-חכם מערב-שבת לערב-שבת (כתובות סב:). (31) נדרים כ, ב. עיין למעלה (פ"ד, הלכה יט). (32) לא יתנהג בקלות ראש. (33) מבואר למעלה (ה"א). (34) חגיגה ה, ב. (35) שמתוך שכרותם אין דעתו עליה, וכן אין דעתה עליו (נדרים כ:). (36) שכן אמרו: חייב אדם לשמח את אשתו לדבר מצוה (פסחים עב:). נוסחנו הוא על-פי אברבנאל ודפוס מנטובה. ובדפוסים אחרים: עצבנים. (37) מסכת כלה. ומדברי ה'תוספות' (נדה יב. ד"ה: "בין ישינות") נראה, שנוסחה זו היתה גם במסכת נדרים כ, ב. הערת הגאון ר' ישעיה פיק. (38) עירובין ק, ב. (39) חגיגה ה, ב. (40) נדרים כ, ב.

8 ה. כל הנוהג מנהג זה - לא די לו שקדש נפשו
9 וטהר עצמו ותקן דעותיו, אלא שאם היו לו פנים,
10 יהיו נאים ויפשינים, ראויין לחכמה ולחסידות⁴¹.
11 וכל הנוהג במנהגות שאר העם ההולכים בחשך⁴² -
12 יהיו לו פנים כמו אותם העם.

(41) ואינם יודעים דרך צניעות. (42) דרך ארץ זוטא פ"ה.

13 ו. צניעות גדולה⁴³ נוהגים תלמידי-חכמים בעצמן.
14 לא יתבזו, ולא יתגלו ראשן⁴⁴ ולא גופן. ואפלו
15 בשעה שיפנס לבית-הכסא, יהא צנוע, ולא יגלה
16 בגדיו עד שישב⁴⁵. ולא יקנח בימיו⁴⁶. ויתרחק מכל
17 אדם⁴⁷. ויפנס חדר לפנים מחדר, מערה לפנים מן
18 המערה⁴⁸, ונפנה. ואם נפנה אחורי הגדר - יתרחק
19 כדי שלא ישמע חברו קולו אם נתעטש. ואם נפנה
20 בבקעה - ירחיק כדי שלא יראה חברו פרועו⁴⁹.
21 ולא ידבר פשהוא נפנה, אפלו לצרף גדול⁵⁰. וכדרך
22 שנוהג צניעות ביום בבית-הכסא, כך נוהג בלילה.
23 וילעולם ילמד אדם עצמו להפנות שחרית⁵¹
24 וערבית⁵² בלבד, כדי שלא יתרחק⁵³.

(43) קידושין ל, א. יסופר שם, שרבי חייא בר אבא מצא את רבי יהושע בן לוי מוליך את בנו לבית-הכנסת, ומפני שלא היה לו פנאי להתעטף בסודרו עטיפה הוגנת לו, שם על ראשו כיסוי ארעי ובלבד שלא ילך בגילוי ראש. (44) שב וגלה - כסה וקום (תמיד כז. (45) (46) ברכות סב, א. (47) שם. רש"י, הוריות יג, ב. (48) כמו שכתוב: ויבא אל-גדרות הצאן... ושם מערה ויבא שואל להסך (שמואל-א כד, ג). תנא: גדר לפנים מן גדר, ומערה לפנים מן מערה

מן הארץ. ולתלמיד-חכם אסור לעשות זאת שלא יהא נראה כגס רוח. אולם לכבוד שבת כשאין לו בגדים אחרים להחליף – מותר לו לשלשל בגדיו (שבת קיג). (80) ברכות מג, ב. (81) שידוע לכל שהוא הולך לשיעור תלמודו ולא יחשדוהו. (82) של דבר עבירה, שלא ילעזרו עליו. מקור כל אלה, שם.

י. תלמיד-חכם מכלל דבריו במשפט⁸³: אוכל ושותה וזן את אנשי-ביתו כפי ממונו והצלחתו, ולא יטריח על עצמו יותר מדי⁸⁴. צו חכמים⁸⁵ בדרך-ארץ⁸⁶, שלא יאכל אדם בשר אלא לתאבון⁸⁷, שגאמר: "כי תאנה נפשך לאכל בשר". דיו לבריא לאכל בשר מערב-שבת לערב-שבת⁸⁸. ואם היה עשיר כדי לאכל בשר בכל יום – אוכל. צו חכמים⁸⁹ ואמר: לעולם יאכל אדם פחות מן הראוי לו לפי ממונו, וילפש – פראוי לו, ויכבד אשתו ובניו – יותר מן הראוי לו⁹⁰.

(83) מסדר עניניו ומנהל הליכותו ביתו כהוגן. (84) ואינו מכניס צוארו בעול של הוצאות מרובות, כמאמרם ז"ל: אכול בצל ושב בצל (פסחים קיד). כלומר: הסתפק במועט ותשב במנוחה בצל קורתך, ונושים לא יטרידוך. (85) חולין פד, א. (86) באורח חיי אדם והנהגתו. (87) לא בתדירות, אלא לפרקים ובהזדמנות. (88) אולם חולה – לוה ואוכל עד שיבריא. (89) חולין פד, ב. (90) יותר מכפי יכלתו. והגמרא מסיימת שם: "שהם תלויים בו, והוא תלוי במי שאמר והיה העולם".

יא. דרך פעלי-דעה⁹¹, שיקבע לו אדם מלאכה המפרנסת אותו תחלה, ואחר-כך יקנה בית-דירה, ואחר-כך ישא אשה; שגאמר: "מי האיש אשר נטע כרם ולא חללו", "מי האיש אשר פנה בית חדש ולא חנכו"⁹², "מי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה". אבל הטפשי, מתחילין לשא אשה, ואחר-כך אם תמצא ידו, יקנה בית, ואחר-כך, בסוף ימיו, יחזר לבקש אמונות, או יתפרנס מן הצדקה. וכן הוא אומר בקלות: "אשה תארש", "בית תבנה", "כרם תטע", כלומר: יהיו מעשיך הפוכים⁹³, כדי שלא תצליח את דרכיך. ובברכה הוא אומר: "ויהי דוד לך דרכיו משפיל ויח' עמו".

(91) בעלי שכל והגיון בריא. (92) רבינו מסתמך על הסדר שבדברי השוטרם אל העם היוצא למלחמה, ומביא משם ראיה לשיטתו ב"דרך החיים של בעלי דעה": כרם, בית, אשה – ותמוה הדבר, הלא השוטרם הקדימו בית לכרם? ליישב סתירה זו הביא בעל "מעשה רוקח" תירוץ חריף בשם מהר"י אדרבי, והוא: השוטרם מדברים על "חילול הכרם", שחל בשנה הרביעית לנטיעתו וכבר הגיעה שעתו לחללו, אבל "נטיעת הכרם" היתה באמת לפני בנין ביתו. פסיקתא זוטרותא. (93)

ח. לא ילך תלמיד-חכם בקומה זקופה⁶⁸ וגרון נטוי, כענין שגאמר: "ותלכנה נטויות גרון ומשקרות עינים". ולא יהלך עקב צד גדול⁶⁹ בנחת, כמו הנשים וגסי-הרוח, כענין שגאמר: "הלוך וטפוף תלכנה וברגליהם תעפסנה". ולא ירוץ ברשות-הרבים, כמנהג משגעים⁷⁰; ולא יכפף קומתו כבעלי חטטרת⁷¹; אלא מסתפל למטה, כמו שהוא עומד בתפלה⁷², ומהלך בשוק כאדם שהוא טרוד בעסקיו⁷³. גם מההלכו של אדם נבר אם חכם ובעל-דעה הוא או שוטה וסכל-וכן אמר שלמה בחכמתו: "וגם בדרך כשהסכל הלך לבו חסר, ואמר לכל סכל הוא" – הוא מודיע לכל על עצמו שהוא סכל.

שם. (68) האצבע הגדולה שברגל. הליכה בפסיעות קטנות מתוך מתינות של גאווה, עד שעקב רגלו האחת נוגע באגודל רגלו השנית. (70) וכן אמרו: רץ (ברשות-הרבים והזיק) – חייב, מפני שהוא משונה (ב"ק לב). (71) כאילו הוא גבן. חטטרת – הגבנון שעל גב הגבן (סוטה כב:). (72) "המתפלל, צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה" (יבמות קה:). (73) שפניו מביעים רצינות.

ט. מלבוש תלמיד-חכם, מלבוש נאה ונקי; ואסור לו שומצא כבגדו פתם או שמנונית⁷⁴ וכיוצא בהן. ולא ילפש, לא מלבוש מלכים, כגון בגדי זהב וארגמן⁷⁵, שהפל מסתפלין בהם, ולא מלבוש עניים, שהוא מבזה את לובשיו, אלא בגדים בינונים נאים. ולא יהא בשרו נראה מתחת מדי⁷⁶, כמו בגדי הפשתן הקלים ביותר שעושים במצרים. ולא יהיו בגדיו סחובין על הארץ כמו בגדי גסי-הרוח, אלא עד עקבו, ובית-יד⁷⁷ שלו – עד ראשי אצבעותיו⁷⁸. ולא ישלשל טליתו, מפני שגאמר בגסות הרוח, אלא בשבת בלבד אם אין לו להחליף⁷⁹. ולא ינעל מנעלים מטלאים טלאי על-גבי טלאי בימות החמה⁸⁰, אבל בימות הגשמים מתר, אם היה עני. לא יצא מבשם לשוק, ולא בבגדים מבשמים; ולא ישים בשם בשער; אבל אם משח בשרו בבשם כדי להעביר את הזהמא, מתר. וכן לא יצא יחידי בלילה, אלא-אם-כן היה לו זמן קבוע לצאת בו לתלמודו⁸¹ – כל אלו מפני החשד⁸².

(74) "כל תלמיד-חכם שנמצא רבב על בגדו – חייב מיתה" (שבת קיד:). מפני שהוא מבזה את התורה ומשניאה על הבריות. (75) שם, קמה, ב. (76) בבא-בתרא נו, ב. (77) שרוול. (78) ילקוט שמעוני, רמז קמג. נאמר שם: "אמרה לו מיכל בת שאול לדוד: משפחתו של אבא היתה נאה ממך: חלילה להם, שנראה מימיהם פיסת יד ופיסת רגל ועקב מגולים". (השווה גם ירושלמי, ביצה פ"ה, ה"ב). (79) דרך העשירים לשלשל בגדיהם כלפי מטה שיהיו נראים ארוכים, והואיל והם בטלים ממלאכה ואינם צריכים לסלקם

העיד (מ"ת, הלכות שלוחין ושותפין פ"ג, ה"ה), שאם היה בעל דינו בעיר אחרת – מציל ממון חבירו הוא, ומצוה קעבד. וכן כתב הכסף-משנה שאם הלווה קשה ואינו רוצה לשלם – מותר למנות מורשה. (105) שמצד הדין, אין מעשה "מקח וממכר" נגמר בדברים בעלמא, וכל אחד יכול לחזור בו. אבל תלמיד-חכם צריך לדקדק על עצמו ולעמוד בדיבורו (שאלתות של"ו, פ' ויחי). (106) סנהדרין פא, א להתחרות עמו במשלח ידו ולהסיג את גבולו. (107) מכילתא, פרשת משפטים. לא בגוף ולא בממון, וכל-שכן באונאת דברים (בבא-מציעא נט:): "כל השערים ננעלו חוץ משערי אונאה" – הצועק על אונאת דברים אין השער ננעל בפניו, לפי שצער הלב הוא וקרוב להוריד דמעות (רש"י), ורואה ה' בצרת נפשו ויריב ריבו. (108) יומא פו, א.

יום חמישי ט"ז מנחם-אב ה'תש"פ

פרק נשי

(1) להתרחק מאנשי רשע ולהתחבר לישרי-לב; אהבת הבריות; הזהירות ביתומים ובאלמנות.

א. דרך ברייתו של אדם² להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר רעיו וחבריו, ונוהג פמנהג אנשי מדינתו.³ לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד, כדי שילמד ממצעיהם; ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחשך, כדי שלא ילמד ממצעיהם. הוא ששלמה אומר: "הולך את חכמים יחכם", ורעה כסילים ירוע"⁵; ואומר: "אשרי האיש וגו'". וכן אם היה במדינה שמנהגותיה רעים ואין אנשיה הולכים בדרך ישרה – ילך למקום שאנשיה צדיקים ונוהגים בדרך טובים. ואם היו כל המדינות שהוא יודעם ושומע שמועתן נוהגים בדרך לא טובה, כמו זמננו; או שאינו יכול ללכת למדינה שמנהגותיה טובים, מפני הגיסות או מפני החלי – יושב לבדו יחידי, פנני שגאמר: "ישב בדרך יודם". ואם היו רעים וחטאים, שאין מנחין אותו לישב במדינה, אלא-אם-כן נתערב עמהן ונוהג במנהגם הרע – יצא למערות ולחורחים⁶ ולמדברות, ואל ינהיג עצמו בדרך חטאים, פנני שגאמר: "מי יתנני במדבר מלון ארחים".

(2) מטבעו של אדם. (3) אנשי עירו, מדינה – פירושה אצל רבינו על פי רוב: עיר, כבלשון ערב. המשל אומר: "עלת לקרייה, הלך בנימוסיה" – כשננסת לאיזו עיר, עליך להתנהג כמנהג אנשי העיר (בראשית-רבה, מח). (4) למה הדבר דומה? למי שננס לבתי המרקחים, אף על פי שלא לקח ולא נתן כלום, מכל מקום לקח ריח טוב והוציא עימו – כך כל מי שהולך עם צדיקים לוקח מדרכיהם וממעשיהם הטובים (פרקי דרבי אליעזר, כה). (5) למה הדבר דומה? לאדם שננס לתוך הבורסקי (בית עיבוד עורות). אף על פי

יב. ואסור לו לאדם להפקיר או להקדיש כל נכסיו, ונטרייה על הבריות.⁹⁴ ולא ימכר שדה ויקנה בית,⁹⁵ ולא בית ויקנה מטלטלין, או יעשה סחורה בדמי ביתו. אבל מוכר הוא מטלטלין וקונה שדה. כללו של דבר: ישים מגמתו להצליח נכסיו ולהחליף הפלה בקים;⁹⁶ ולא תהיה כונתו להנות מעט לפי שעה,⁹⁷ או להנות מעט ויפסיד הרבה.⁹⁸

(94) ויפול למשא על הבריות (ערכין פ"ח, מ"ד). (95) 'תורת כהנים', (בהר). (96) כגון: מטלטלין בבית, ושניהם – בשדה, כי שדה הוא נכס הקיים ועומד: אינו נגנב, אינו נשרף ואינו נהרס (כתובות עט. גיטין נב.). (97) כדרך קלי דעת שאינם רואים את הנולד. (98) ולא להתקטט ולאבד הונו, כמאמרם: מי שהניח לו אביו מעות ורוצה לאבדן – ילבש בגדי פשתן וישתמש בכלי זכוכית לבנה (ב"מ כט:). נוסחתנו היא כנוסחת כתב-יד אברבנאל. נוסחת רוב הדפוסים היא: "או ליהנות מעט ויפסיד הרבה".

יג. משאו ומתנו של תלמיד-חכם – באמת ובאמונה.⁹⁹ אומר על לאו ולא וצל הן הן. מידקדק על עצמו בחשבון, ונותן ומותר לאחרים¹⁰⁰ כשישק מהן, ולא ידקדק עליהן. ונותן דמי המקח לאחר¹⁰¹; ואינו נעשה, לא ערב¹⁰² ולא קבל¹⁰³ ולא יבא בהרשאה¹⁰⁴ מחייב עצמו בדברי מקח וממכר במקום שלא חיבה אותו תורה¹⁰⁵, כדי שיעמד בדבורו ולא ישגהו. ואם נתחייבו לו אחרים בדין – מאריך ומוחל להם, ומלוה וחונן. ולא ירד לתוך אמונות חברו¹⁰⁶, ולא יצר לאדם לעולם¹⁰⁷ בחייו. כללו של דבר: יהיה מן הנרדפים ולא מן הרודפים, מן הנעלבים ולא מן העולבים, ואדם שעושה כל המעשים האלו וכיוצא בהן עלי¹⁰⁸ הכתוב אומר: "ויאמר לי עבדי אתה, ישראל אשר בך אתפאר".

(99) יומא פו, א. (100) מחמיר על עצמו ומוותר משלו (מגילה כח). אמרו על רבי נחוניא בן הקנה, שהאריך ימים בגלל מדותיו הטובות, ואחת מהן – שהיה "ותרן בממונו". (101) יומא פו, א ואינו לוקח בהקפה כשיש לו כסף לשלם. עיין (מ"ת, הלכות יסודי התורה פ"ה, הלכה יא). (102) כי רש ירוע כי ערב זר (משלי יא, ז). (103) המקבל פקדונות לשמירה (יבמות קט). ויש מפרשים: "קבלן" הוא גם כן מסוג "ערב", וההבדל ביניהם: ערב – זה האומר למלוה: הלווה – ואני אתן, אז אין רשות למלוה לתבוע ממנו אלא-אם-כן תבע קודם מן הלווה, וזה אינו פורע. וקבלן – הוא זה האומר: "תן לו – ואני אתן לך", ואז הרשות ביד המלוה להיפרע ממנו מלכתחילה (מ"ת, הלכות מלוה ולווה פרק כה, ה"ה). (104) שלא יופיע כמורשה מטעם המלוה לגבות חובו ולדון עם הלווה, וכן אמרו: ואשר לא טוב עשה בתוך עמיו (יחזקאל יח, יח) – זהו הבא בהרשאה (שבועות לא), ופירש רש"י שם: כי הוא "מתעבר על ריב לא לו": ושמו הראשון נוח לו יותר לפשרה. והראב"ד

27 אַתְּ חֵבְרוּ וְהִמְחַרְפוּ - אַף-עַל-פִּי שְׁאִינוּ רְשָׁאִי,¹⁷
28 אֵינוּ עוֹבֵר מְשׁוּם "לֹא תִשָּׁנָא".

(15) כלומר: שנאתו שמורה בליבו ולא באה לידי גילוי.
(16) (מכות טז.). (17) שהרי הזהירה התורה: ארבעים יכנו לא יוסיף (דברים כה, ב); וכן הזהירה: לא תקלל חרש (ויקרא יט, יד), אבל על "לא תשנא" אינו עובר, מפני ששנאתו גלויה ואינה שנאה שבלב (ערכין טז:).

29 ו. פְּשִׁיחָטָא אִישׁ לְאִישׁ, לֹא יִשְׁטַמְנוּ וְיִשְׁתַּקּוּ¹⁸, כְּמוֹ
30 שְׁנֵאמַר בְּרִשְׁעִים: "וְלֹא דִבֵּר אֲבִשְׁלוּם אֶת אֲמֹנֹן
31 מְאוּמָה לְמַרְעֵ וְעַד טוֹב, כִּי שְׁנָא אֲבִשְׁלוּם אֶת
32 אֲמֹנֹן"; אֲלֹא מִצְוָה עָלָיו לְהוֹדִיעוֹ לְזוֹמֵר לוֹ: לְמָה
33 עָשִׂיתָ לִּי כֹךְ וְכֹךְ, וְלְמָה חָטַאתָ לִּי בְּדִבְרֵי פְלוֹנִי?
34 שְׁנֵאמַר: "הוֹכַח תּוֹכִיחַ אֶת עַמִּיתְךָ". וְאִם חֲזַר וּבִקֵּשׁ
35 מִמֶּנּוּ לְמַחֵל לוֹ, צְרִיךְ לְמַחֵל. וְלֹא יֵהָא הַמּוֹחֵל
36 אֶצְרִי, שְׁנֵאמַר: "וַיִּתְפַּלֵּל אַבְרָהָם אֶל הָאֱלֹהִים"¹⁹.

(18) משטמה חשאית, ויעמיד פנים כאילו לא נפל ביניהם.
בהלכה הקודמת דיבר רבינו על שנאת חנם וכאן על שנאה
הבאה בעקב החטא, שחבירו חטא כנגדו. (19) אף על פי
שאבימלך חטא כנגדו לא נמנע למחול לו, וגם התפלל בעדו
(בבא קמא צב.).

37 ז. הִרְוָה חֵבְרוּ שְׁחָטָא אוֹ שְׁהִלֵּךְ בְּדִרְךָ לֹא טוֹבָה
38 - מִצְוָה לְהַחֲזִירוֹ לְמוּטָב²⁰ וְלְהוֹדִיעוֹ שֶׁהוּא חוֹטֵא
39 עַל עֲצָמוֹ בְּמַעֲשֵׂי הָרָעִים, שְׁנֵאמַר: "הוֹכַח תּוֹכִיחַ
40 אֶת עַמִּיתְךָ". הַמוֹכִיחַ אֶת חֵבְרוֹ - בֵּין בְּדִבְרִים שְׁבִינֵי
41 לְבִינֵי²¹, בֵּין בְּדִבְרִים שְׁבִינֵי לְבִין הַמָּקוֹם²² - צְרִיךְ
42 לְהוֹכִיחוֹ בִּינֵי לְבִין עֲצָמוֹ²³. וַיִּדְבֵּר לוֹ בְּנַחַת וּבְלִשׁוֹן
43 רַכָּה, וַיּוֹדִיעוֹ שְׁאִינוּ אוֹמְרֵי לוֹ אֲלֹא לְטוֹבָתוֹ, לְהִבְיֹאוֹ
44 לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. אִם קָבַל מִמֶּנּוּ - מוּטָב, וְאִם לֹא
45 - יוֹכִיחֵנּוּ פַּעַם שְׁנִיָּה וְשְׁלִישִׁית. וְכֵן תָּמִיד, חֵיב אִדָּם
46 לְהוֹכִיחוֹ עַד שֶׁיִּפְהֵו²⁴ הַחוֹטֵא וַיֹּאמֶר לוֹ: אֵינִי
47 שׁוֹמֵעַ! וְכָל שְׁאֶפְשֵׁר בִּידֵי לְמַחֲוֹת²⁵ וְאֵינוּ מוֹחֶה,
48 הוּא נִתְפָּשׁ²⁶ בְּעוֹן אֱלוֹ, כִּינֹן שְׁאֶפְשֵׁר לוֹ לְמַחֲוֹת
49 בָּהֶם²⁷.

(20) כגון: עלי הכהן שחשב את חנה לשיכורה הוכיחה
ואמר: עד מתי תשתכרין? (שמואל-א א, יד). "מכאן לרואה
בחבירו דבר שאינו הגון שצריך להוכיחו" (ברכות לא.).
(21) בין המוכיח וזה שחטא כנגדו. (22) הקדוש-ברוך-הוא,
ונקרא כן - כי הוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו.
(23) שלא להלבין פניו בפני אחרים (ערכין טז:).
(24) (שם). וכן אמרו (תנחומא, תזריע): שמידת הדין קטרגה
לפני הקדוש-ברוך-הוא על הצדיקים שלא מיחו בבני דורם
בזמן חורבן בית ראשון: "היה להם להתבזות ולסבול
הכאות, כדברי הנביא: גִּיּוֹ נִתְּתִי לַמְּכִים וְלַחֲזִי לַמּוֹרְטִים"
(ישעיה ג, ו). (25) שהוא בעל השפעה ודבריו נשמעים.
(26) נענש, כמו שנענשו הצדיקים בימי חורבן בית ראשון על
שלא מיחו באנשי דורם (שבת נה:). (27) ואפשר שהיה
מחזירים למוטב אלמלי הוכיחם.

שלא לקח ולא נתן כלום, מכל מקום ריח רע קלט והוציא
עימו (שם). (6) כלשון הכתוב: ויתחבא העם במערות
ויבִּתְחוּחִים (שמואל-א יג, א). תְּחוּחִים מן חוץ, כמו שְׁוֹרִים מן
שור. ופירוש תוחים - מקום קבוצת קוצים (רש"י, שם). וכן
יאמר רבינו גם ב"אגרת השמד", שכל הדר בין הכופרים
שהוא כמותם, ומסתמך על דברי דוד שאמר: כי גרשוני
מהסתפח... לך עבוד אלוהים אחרים (שמואל-א כו, יט). וכי
מי אמר לו לעבוד עבודה זרה? אלא שקולה דירתו בין
נכרים כאילו עבד אלוהים אחרים.

1 ב. מִצְוָה עֲשֵׂה לְהִדְבֵּק בַּחֲכָמִים וּתְלַמִּידֵיהֶם כְּדִי
2 לְלַמֵּד מִמֵּעֲשֵׂיהֶם, כְּעִנְיָן שְׁנֵאמַר: "וְבוֹ תִדְבֹּק" - וְכִי
3 אֶפְשֵׁר לָאֲדָם לְהִדְבֵּק בְּשִׂכְנָה? אֲלֹא כֹךְ אָמְרוּ
4 חֲכָמִים⁷ בְּפִרוּשׁ מִצְוָה זוֹ: הִדְבֵּק בַּחֲכָמִים
5 וּתְלַמִּידֵיהֶם. לְפִיכָךְ צְרִיךְ אִדָּם לְהִשְׁתַּדֵּל, שְׂשִׂיא בַת
6 תְּלַמִּיד-חֶכֶם, וַיִּשְׂא בָתוֹ לְתַלְמִיד-חֶכֶם, וְלֹא כָל
7 וְלִשְׁתוֹת עִם תְּלַמִּיד-חֲכָמִים⁸, וְלַעֲשׂוֹת פְּרָקְמִטָּא⁹
8 לְתַלְמִיד-חֶכֶם, וְלְהִתְחַבֵּר לָהֶן בְּכָל מִינֵי חֲבִיר,
9 שְׁנֵאמַר: "וַיִּלְבָּקָהּ בּוֹ"¹⁰. וְכֵן צִוּוּ חֲכָמִים וְאָמְרוּ:
10 "וְהָיָה מִתְּאַבֵּק בַּעֲפֹר רַגְלֵיהֶם וְשׁוֹתָהּ בַּצֵּמָא אֶת
11 דְּבָרֵיהֶם"¹¹.

(7) (ספרי, עקב; כתובות קיא:). (8) כל הנהגה מסעודה
שתלמיד חכם שרוי בתוכה, כאילו נהנה מזיו השכינה
(ברכות סד.). (9) מתעסק בממון תלמידי חכמים כדי
להמציא להם שכר, והם פנויים לעסוק בתורה (כתובות
קיא: רש"י). (10) וכי אפשר לומר כן, והלא אש אוכלה
הוא? אלא הידבק בחכמים ובתלמידים ומעלה אני עליך
כאילו נדבקת בו (ספרי, עקב מט.). (11) (אבות פרק א, ד).

12 ג. מִצְוָה עַל כָּל אִדָּם לְאַהֵב אֶת כָּל אֶחָד וְאֶחָד
13 מִיִּשְׂרָאֵל כְּגוֹפוֹ, שְׁנֵאמַר: "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֶךָ כָּמוֹךָ".
14 לְפִיכָךְ צְרִיךְ לְסַפֵּר בְּשִׁבְחוֹ, וְלִחוּס עַל מְמוֹנוֹ, כְּאֶשֶׁר
15 הוּא חֵס עַל מְמוֹן עֲצָמוֹ¹² וְרוֹצֵה בְּכַבּוֹד עֲצָמוֹ.
16 וְהַמְתַּפַּד בְּקִלּוֹן חֵבְרוֹ, אֵין לוֹ חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא¹³.

(12) (שם פרק ב, משנה י"ב). (13) (ירושלמי, חגיגה פרק
ב, הלכה א).

17 ד. אֶהְבַּת הָגֵר שְׂפָא וְנִכְנַס תַּחַת פְּנֵי הַשִּׁכְנָה - שְׂתִי
18 מִצְוָה עֲשֵׂה: אַחַת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בְּכָלֵל רַעִים¹⁴,
19 וְאַחַת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא גֵר, וְהַתּוֹרָה אָמְרָה: "וְאָהַבְתֶּם
20 אֶת הָגֵר" - צִוָּה עַל אֶהְבַּת הָגֵר כְּמוֹ שְׂפָא עַל אֶהְבַּת
21 עֲצָמוֹ, שְׁנֵאמַר: "וְאָהַבְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ". הַקְדוּשָׁה-
22 בְּרוּךְ-הוּא בְּעֲצָמוֹ אוֹהֵב גֵּרִים, שְׁנֵאמַר: "וְאָהַב גֵּר".

(14) והתורה ציוותה על אהבתם, כמבואר בהלכה הקודמת.

23 ה. כָּל הַשּׁוֹנֵא אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל בְּלִבּוֹ¹⁵, עוֹבֵר בְּלֹא-
24 תַעֲשֶׂה, שְׁנֵאמַר: "לֹא תִשָּׁנָא אֶת אַחִיךָ בְּלִבְּךָ".
25 וְאֵין לוֹקִין עַל לֹא זֶה, לְפִי שְׁאִין בּוֹ מַעֲשֶׂה¹⁶. וְלֹא
26 הַזְהִירָה תּוֹרָה אֲלֹא עַל שְׁנֵאָה שְׂבִלֵב, אֲכָל הַמִּפְּהָ

בְּחֶרֶב" - בְּרִית פֶּרֶת לָהֶן מִי שֶׁאָמַר וְהִיא הָעוֹלָם, 34
שְׁכַל-זֶמֶן שֶׁהֵם צוֹעֲקִים מִחֶמֶס הֵם נִעְנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: 35
"כִּי אִם צָעַק וַיִּצְעַק אֵלַי שָׁמַע אֲשַׁמְעָהוּ". בְּמָה 36
דְּבָרִים אֲמֹרִים? בְּזִמְן שֶׁעָנָה אוֹתָן לְצִרְיָה עֲצֻמוֹ, 37
אֲבָל עָנָה אוֹתָם הֶרֶב פְּדִי לְלַמֶּדֶן תּוֹרָה אוֹ אֲמָנוּת, 38
אוֹ לְהוֹלִיכֵן בְּדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל - הֲרִי זֶה מִתְּרָא. 39
פִּי-כֵן, לֹא יִהְיֶה בָּהֶן מִנְהֵג כָּל אֶדָם, אֲלֵא יַעֲשֶׂה 40
לָהֶם הַפֶּרֶשׁ, וַיִּנְהַלֵּם בְּנִחַת וּבְרַחֲמִים גְּדוּלִים וְכָבוֹד, 41
שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי ה' יִרְיֵב רִיבָם" 47. אֶחָד יְתוֹם מֵאֵב, 42
אֶחָד יְתוֹם מֵאֵם 48. וְעַד אֵימָתִי נִקְרָאִים יְתוֹמִים לְעִנְיָן 43
זֶה? עַד שֶׁלֹּא יִהְיוּ צְרִיכִין לְאֶדָם גְּדוֹל לְהַסְמֵךְ 44
עֲלֵיוֹ 49 וּלְאַמְנֵן 50 וְלִהְיוֹת בָּהֶן, אֲלֵא יִהְיֶה עוֹשֶׂה כָּל 45
צָרָכִי עֲצֻמוֹ לְעֲצֻמוֹ כְּשֶׁאֵר כָּל הַגְּדוּלִים 51.

(41) (מכילתא דרשב"י). (42) כי די להם קושי גורלם וצרות
נפשם. (43) כמסופר (ברכת יח); אבי שמואל היה שומר
את כסף היתומים שהיו מפקידים בידו בתוך שלו, את שלו
נתן ממעל ומתחת ואת של היתומים נתן באמצע - שאם
יירקבו או ייגנבו, יירקבו וייגנבו משלו: העליונים
והתחתונים, ולא משל היתומים אשר באמצע. (44) שיעבד
אותם ושלט בהם בחזקה. (45) דברי רבינו בזה תמוהים:
הלא בין הדברים הנמנים כאן שעוברים עליהם בלא-תעשה
נמצא גם "המכה אותם" וזהו "לאו שיש בו מעשה", ומדוע
אומר רבינו: "אף על פי שאין לוקים עליו"? ולכן מפרשים
כאן: שאם היכה אותם לא די לו עונש מלקות, מפני שעונש
יותר חמור צפוי לו, והוא המפורש בתורה: "וחרה אפי"
גוי, וכמו שאמרו (מכות יג): לאו הניתן לאזהרת מיתת
בית-דין, אין לוקין עליו. וכן מפורשים הדברים (ב"ספר
המצוות" לא-תעשה רנו). (46) (מכילתא דרשב"י).
(47) ישנם דפוסים שבהם מובא הפסוק (משלי כג, יא) "כי
גואלם חזק הוא-יריב את ריבם, ובפסוק שלפני זה כתוב:
"ובשדי יתומים אל-תבוא". אך ברוב הדפוסים מובא כאן
הפסוק: כי ה' יריב ריבם (משלי כב, כג); אבל שם לא
ידובר כלל מיתומים. (48) (מכילתא דרשב"י).
(49) בפרנסתם. (50) לגדלם ולחנכם, מלשון: ויהי אומן את
הדסה (אסתר ב, ז). (51) (מכילתא דרשב"י).

יום שישי י"ז מנחם-אב ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁבִיעִי

(1) רכילות ולשון הרע; נקימה ונסירה.

א. הַמְרַגֵּל בְּחֶבְרֵי, עוֹבֵר בְּלֹא-תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: 47
"לֹא תִלֵּךְ רֵכִיל בְּעַמֶּיךָ". וְאֶף-עַל-פִּי שֶׁאֵין לֹקֵין 48
עַל דְּבָרֵי זֶה - עוֹן גְּדוֹל הוּא, וְגוֹרֵם לְהִרְגַּ נַפְשוֹת 49
רַבּוֹת מִיִּשְׂרָאֵל; לִכֵּן נִסְמָךְ לוֹ: "וְלֹא תַעֲמֹד עַל דָּם 50
רֵעֶךָ" 51. צֹא וְלִמַּד מֶה אֵרַע לְדוֹאֵג הָאֲדוֹמִי.

(2) האורב לחבירו, לדבריו ולמעשיו, כדי להביא דיבתו רעה
אל אחרים. לשון: וירגל בעבדך אל אדוני (שמואל-ב יט,
יח). (3) כמו: רגיל בחילוף אותיות גיכ"ק. ופירוש הכתוב:

ח. הַמוֹכִיחַ אֶת חֶבְרֵי תַחֲלָה 28, לֹא יִדְבֵּר לוֹ קִשּׁוֹת 1
עַד שֶׁיִּכְלִימֵנו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֲטָא". כֵּן 2
אָמְרוּ חֲכָמִים 29: יְכוֹל אִתָּה מוֹכִיחוֹ וּפְנִי 3
מִשְׁתַּנּוֹת 30? תִּלְמוּד לומֵר: "וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו 4
חֲטָא" 31; מִכָּאֵן שֶׁאִסּוּר לְאָדָם לְהַכְלִים אֶת יִשְׂרָאֵל, 5
וְכָל-שֶׁכֶּן בְּרַבִּים. אֶף-עַל-פִּי שֶׁהַמְכִּלִים אֶת חֶבְרֵי 6
אֵינֵנו לֹקֵה 32 עָלָיו - עוֹן גְּדוֹל הוּא. כֵּן אָמְרוּ 7
חֲכָמִים 33: "הַמְלַבֵּין פְּנֵי חֶבְרֵי בְּרַבִּים, אֵין לוֹ חֵלֶק 8
לְעוֹלָם הַבָּא". לְפִיכֵן צָרִיךְ אָדָם לְהִזָּהֵר, שֶׁלֹּא לִבְיֹשׁ 9
חֶבְרֵי בְּרַבִּים, בֵּין קֶטֶן 34 בֵּין גְּדוֹל. וְלֹא יִקְרָא לוֹ 10
בְּשֵׁם 35 שֶׁהוּא בּוֹשׁ מִמֶּנּוּ, וְלֹא יִסְפֹּר לְפָנָיו דְּבָר 11
שֶׁהוּא בּוֹשׁ מִמֶּנּוּ 36. בְּמָה דְּבָרִים אֲמֹרִים? בְּדְבָרִים 12
שֶׁבֵּין אָדָם לְחֶבְרֵי, אֲבָל בְּדְבָרֵי שָׁמַיִם, אִם לֹא חֲזֹר 13
בּוֹ בִּסְתֵר - מְכַלִּימֵן אוֹתוֹ בְּרַבִּים, וּמְפַרְסְמִים חֲטָאוֹ, 14
וּמְחַרְפִּים אוֹתוֹ בְּפָנָיו, וּמְבִיזִין וּמְקַלְלִין אוֹתוֹ, עַד 15
שֶׁיִּחְזֹר לְמוֹטָב, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה כָּל הַנְּבִיאִים בְּיִשְׂרָאֵל. 16

(28) בפעם הראשונה. (29) (ערכין טז:). (30) מאדימות
ומלבינות מתוך בושה שביישתו בדברי תוכחתך.
(31) תוכחה כזו שלא תהא בה חטא של הלבנת פנים (שם).
(32) שהרי לאו שאין בו מעשה הוא, כאמור לעיל (הלכה ה).
(33) (אבות פרק ג, יא). (34) (בבא קמא פו:). (35) כינוי
(בבא מציעא נח:). (36) כגון: אם היה בעל תשובה, אל
יאמר לו: זכור מעשיך הראשונים!

ט. מִי שֶׁחָטָא עָלָיו חֶבְרֵי, וְלֹא רָצָה לְהוֹכִיחוֹ וְלֹא 17
לְדַבֵּר לוֹ כְּלוֹם, מִפְּנֵי שֶׁהִיא הַחוּטָא הַדְּיוּט בִּיתְרָה 18
אוֹ שֶׁהִיא דַּעְתוֹ מִשְׁשִׁשֶׁת 38 וּמַחֲל לוֹ כְּלָבוֹ וְלֹא 19
שָׁטְמוֹ וְלֹא הוֹכִיחוֹ - הֲרִי זֶה מִדַּת חֲסִידוֹת 39. לֹא 20
הַקְּפִידָה תּוֹרָה אֲלֵא עַל הַמְשָׁטְמָה 40. 21

(37) ואין זה לפי כבודו לבוא איתו בדברים. (38) מטורפת
ובלתית שפוייה, שאינו נתפס על מעשיו. (39) מר זוטרא
כשהיה עולה על מיטתו בערב היה אומר: "יסלח ה' לכל
אלה שציערונני" (מגילה כח:). (40) שהיא שנאה כבושה
בלב. כמו שנאמר: וישטום עשיו את יעקב, וכתוב אחריו:
ויאמר עשיו בליבו... (בראשית כז, מא).

י. חֵיב אָדָם לְהִזָּהֵר בִּיתוֹמִים וְאֲלֻמָּנוּת, מִפְּנֵי שֶׁנֶּפֶשׁ 22
שְׁפִלָּה לְמָאֵד וְרוּחָם נְמוּכָה, אֶף-עַל-פִּי שֶׁהֵן בְּעָלִי 23
מָמוֹן. אֲפִלּוֹ אֲלֻמָּנָתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ 41 וִיתוֹמִי, מוֹהָרִים 24
אֵנֹו עֲלֵיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל אֲלֻמָּנָה וְיְתוֹם לֹא תַעֲנוּן". 25
וְהִיאָף נוֹהֲגִין עִמָּהֶן? לֹא יִדְבֹּר אֲלֵיהֶם אֲלֵא רַפּוֹת, 26
וְלֹא יִהְיֶה בָּהֶן אֲלֵא מִנְהֵג כְּבוֹד, וְלֹא יִכְאִיב גּוּפָם 27
בְּעִבּוּדָה, וְלִבָּם בְּדְבָרִים קָשִׁים 42, וְיִחוּס עַל מָמוֹנָם 28
יֹתֵר מִמָּמוֹן עֲצֻמוֹ 43. כָּל הַמְקַנִּיטֵן אוֹ מְכַעֲסֵן, אוֹ 29
הַכְּאִיב לָבָם, אוֹ רָדָה 44 בָּהֶן, אוֹ אֵבֵד מָמוֹנָן - הֲרִי 30
זֶה עוֹבֵר בְּלֹא-תַעֲשֶׂה; וְכָל-שֶׁכֶּן הַמְכָּה אוֹתָם אוֹ 31
הַמְקַלְלֵן. וְלֹא זֶה, אֶף-עַל-פִּי שֶׁאֵין לֹקֵין עָלָיו 45 - 32
הֲרִי עֲנֻשׁ מִפְּרֶשׁ בְּתוֹרָה: "וְחָרָה אִפִּי וְהִרְגַּמְתִּי אֶתְכֶם 33

19 והמקביל, וזה שאומר עליו¹⁹; והמקביל - יותר מן
20 האומר²⁰.

(15) ירושלמי, פאה פ"א, ה"א. (16) שם. (17) בהקדוש-
ברוך-הוא, שהוא עיקרו של עולם: בוראו ומקימו.
(18) ערכין טו, ב. (19) המקביל הורג את האומר: גואלי
הדם של האומר ההורגים את המקביל: וגואלי דם שניהם
הורגים את המספר (רש"י, שם). וכן מסופר במדרש-רבה
(פ' אמור) על אחד שהיו לו שלוש בנות, ואחת מהן מספרת
לשון-הרע היתה, ונהרגו על ידה שלש נפשות: אביה, חמיה,
ולאחרונה גם היא בעצמה. (20) שכן אמרו (שבת נו).
"אלמלא קיבל דוד לשון-הרע (מציבא על מפיבושת) לא
נחלקה מלכות בית דוד, ולא עבדו ישראל עבודה-זרה ולא
גלינו מארצנו" – הרי תלו חכמינו את הקולר בדוד המקביל
ולא בציבא המספר. אמנם מתוך דברי רבינו (אבות פ"א,
יז) נראה, שמאמר חז"ל זה היה לפניו כלשוננו, אולם בגמרא
שלנו הוא חסר.

ד. ויש דברים שהם אבק²¹ לשון הרע. פיצד? מי
21 יאמר לפלוני, שיהיה כמות שהוא עתה²²? או
22 שיאמר: שתקו מפלוני - איני רוצה להודיע מה
23 ארע ומה היה! וכיצא בדברים האלו. וכל המספר
24 בטובת חברו בפני שונאיו²³, הרי זה אבק לשון
25 הרע, שזה גורם להם שייספרו בגנותו. ועל זה הענין
26 אמר שלמה: "מכרף רעהו בקול גדול בבקר השכם,
27 קללה תחשב לו", שמתוך טובתו בא לידי רעתו.
28 וכן המספר בלשון הרע דרך שחוק²⁴ ודרך קלות-
29 ראש, פלוני, שאינו מדבר בשנאה. הוא ששלמה
30 אמר בחכמתו: "כמתלהלה²⁵ היתה זקנים חזים
31 ומות, ואמר הלא משהק אני". וכן המספר לשון
32 הרע דרך רמאות²⁶; והוא, שייספר לתמו²⁷ פאלו אינו
33 יודע שדבר זה שדבר לשון הרע הוא; אלא
34 קשמתחין²⁸ פידו, אומר: איני יודע שדבר זה לשון
35 הרע, או שאילו מעשיו של פלוני!
36

(21) מעין לשון-הרע ולא לשון-הרע ממש, כמו אבק שהוא
כעין עפר ולא עפר ממש. עד כאן דיבר רבינו באבות
הנזיקין של לשון-הרע, ופה הוא מדבר על תולדותיהם.
(22) מי פילל שפלוני יגיע למה שהוא כיום?! הדברים
סתומים ומתפרשים בפנים שונים: לשבח ולגנאי. זהו מעין
לשון-הרע. ולשון הרע-ממש הוא כשהמספר מדבר גלויות
באופן ברור לכל, כמבואר בפירושו של רבינו (אבות פ"א,
יז). (23) ב"ב קס, א: דווקא "בפני שונאיו", דאילו בפני
אוהבים – מותר, שהרי מצינו שחכמינו היו מספרים בשבח
חבריהם ותלמידיהם (אבות פ"ב, מ"ה. גיטין סו). ובגמרא
(ב"ב, שם) אין המלים: "בפני שונאיו" והיא תוספת של
רבינו. (24) כשרה אמנו שאמרה בדרך צחוק: ואדוני זקן,
וכדי להטיל שלום בינה ובין אברהם, צריך היה הקדוש-
ברוך-הוא, כביכול, לשנות ואמר: "ואני זקנת" (ירושלמי,
פאה פ"א, הלכה א). (25) משתטה (ראב"ע), עושה
מעשים מתוך השתובבות וקלות ראש. (26) (שם) יסופר:

לא תהיה מרגל הרוגל על לשוננו ומביא דיבת איש אל רעהו,
כאותו ווכל המטעין דבריו של זה לזה ודבריו של זה לזה
(ירושלמי, פאה פ"א, הלכה א). (4) מפני שהוא לאו שאין
בו מעשה (מכות טז). וגם מפני שהוא לאו שבכללות:
שזהירות על כל מיני לשון-הרע כלולות בו כדלקמן – ואין
לוקין על לאו שבכללות (פסחים מא:). (5) ללמדך
שהרכילות מביאה לידי שפיכות דמים, וכל ההולך רכיל
כאילו שופך דמים (מסכת דרך-ארץ, פרק א). (6) שעל-ידו
חרבה נוב ונהרגו שמונים וחמשה כהנים נושאי אפור בד
(שמואל-א, כב). בהלכה זו מדבר רבינו על כל מיני
לשון-הרע בדרך כלל וכוללם יחד בשתי המלים הראשונות:
"המרגל בחבירו": מכאן ואילך הוא דן על כל אלה
בפרוטרוט, והוא הולך ופורט ארבע מדריגות בלשון-הרע,
אחת גרועה מחברתה, ואלו הן: א) רכיל. ב) מספר לשון
הרע. ג) מוציא שם רע. ד) בעל לשון הרע.

ב. אי-זהו רכיל? זה שטוען דברים, והולך מזה
1 לזה⁷ ואומר: כך אמר פלוני! כך וכך שמעתי על
2 פלוני⁸! אף-על-פי שהוא אמת⁹, הרי זה מחרב את
3 העולם¹⁰. יש עון גדול מזה עד מאד, והוא בכלל
4 לאו זה¹¹, והוא - לשון הרע; והוא, המספר בגנות
5 חברו, אף-על-פי שאומר אמת¹². אבל האומר שקר,
6 נקרא מוציא שם רע על חברו¹³. אבל בעל לשון
7 הרע¹⁴, זה שיושב ואומר: כך וכך עשה פלוני! וכך
8 וכך היו אבותיו! וכך וכך שמעתי עליו! ואמר
9 דברים של גנאי - על זה אמר הכותב: "יכרת ה'
10 כל שפתי חלקות, לשון מדברת גדולות".
11

(7) ירושלמי, פאה פ"א, ה"א. כרוכל המחזיר בעיירות, קונה
מזה ומוכר לזה. (8) שאמר עליו. (9) וגם אין בדברים
משום גנות כלפי הנאמר עליו, אבל כיון שהדברים מכוונים
כלפי המקבל, עלולים הם לפעמים לגרום שנאה ביניהם.
(10) גם בדברי דואג האדומי לא היה דבר שקר ולא דבר
גנאי כלפי אחימלך הכהן, שהרי אחימלך עצמו לא רק
שהודה בכל, אלא גם חשב לו לצדקה כל מה שעשה לדוד,
כי על כן חתן המלך הוא – ובכל זאת נחתם שמו לדראון,
מפני שדבריו היו מכוונים כלפי שאלו שהיה נוגע בדבר
וגרם בזה לשפיכות דמים. (11) "לא תלך רכיל".
(12) עונו גדול מאד, וזה הנקרא: "מספר לשון-הרע", שאין
דרכו בכך ואין זאת קביעות אצלו, אלא מקרה של רפיון
רוחני. (13) ועונו גדול מעון השניים הקודמים.
(14) והוא הגרוע מכולם, מפני שקביעות היא אצלו ודרכו
בכך: לישב ולדבר באחרים, לילך ולספר ולהזיק.

ג. אמרו חכמים¹⁵: שלש עבירות נפרעין מן האדם
12 בעולם הזה, ואין לו חלק לעולם הבא: עבודת
13 פוככים, וגלוי עריות, ושפיכות דמים, ולשון הרע
14 פנגד פלם. ועוד אמרו חכמים¹⁶: כל המספר בלשון
15 הרע, פאלו כופר בעקר¹⁷, שנאמר: "אשר אמרו
16 ללשוננו נגביר שפתינו אפתנו מי אדון לנו". ועוד
17 אמרו חכמים¹⁸: שלשה לשון הרע הורגת: האומר,

(34) תנחומא, פרשת קרח ד. (35) המספר לשון-הרע, אמר הקב"ה: אין אני והוא יכולים לדור בעולם (ערכין טו:). (36) שיתמו כולם במדבר, ולא יזכו להיכנס לארץ (שם). (37) שהוציאו המרגלים דיבת הארץ, ובני-ישראל קיבלו אותה מהם. לא ניקדנו כאחרים "לשון-הרע" במסיכות, כי אם בשם ותואר זכר: לשון הרע – מפני שכך הוא שגור בפי העם. ו"לשון" משמש זכר ונקבה, כמו: לשוני תהגה צדקך (תהלים לה, כח): ולשוני אם יהגה רמיה (איוב כז, ד). וכן עין הרע (אבות ב, טז), שכך הורגל בפני העם. ומה שנוגע לשם המתואר המחוסר ה-הידיעה – כך דרכה של לשון המשנה, שראשיתה אנו מוצאים כבר במקרא, כמו: יום הששי (בראשית א, לא): שבע פרות הטובות (שם מא, כו): ויבא עד בור הגדול (שמואל-א יט, כב).

ז. הנוקם מחברו, עובר בלא-תעשה, שנאמר: "לא תקם". ואף-על-פי שאינו לוקה עליו³⁸ - דעה רעה³⁹ היא עד מאד. אלא ראוי לו לאדם להיות מעביר על מדותיו⁴⁰ על כל דברי העולם, שהפל אצל המבינים⁴¹ דברי הכל והבאי⁴², ואינן פדי לנקם עליהם. כיצד היא הנקימה⁴³? אמר לו חברו: השאילני קרדמך! אמר לו: איני משאילך! למחר צריך לשאל ממנו, אמר לו חברו: השאילני קרדמך! אמר לו: איני משאילך, פדרך שלא השאלתי פששאלתי ממך! - הרי זה נוקם; אלא פשיבוא לו לשאל, יתן בלב שלם, ולא יגמל לו פאשר גמלו, וכן כל פיוצא באלו. וכן אמר דוד בדעותיו הטובות: "אם גמלתי שולמי רע"⁴⁴ ואחלצה וגו'".

(38) מפני שלא שאין בו מעשה הוא. (39) מידה רעה. (40) כמו: אין מעבירין על האוכלין (ב"מ, כג.). מניח את מידותיו והולך לו, כלומר: הוא מוותר על שלו ואינו מקפיד לשלם לחבירו המצער כמעשהו: מידה כנגד מידה. (השווה רש"י, ר"ה יז.) (41) החכמים המבינים את העולם והחיים לאמיתם. (42) דברים בטלים. (43) יומא כג, א. (44) וכי שילמתי למרעים לי כמעשיהם? אדרבה, חילצתי מצרה את שונאי חנם.

ח. וכן כל הנוטר לאחד מישראל, עובר בלא-תעשה, שנאמר: "ולא תטר את בני עמך". כיצד היא הנטייה⁴⁵? ראובן שאמר לשמעון: השפיר⁴⁶ לי בית זה, או השאילני שור זה! ולא רצה שמעון. למים בא שמעון לראובן לשאל ממנו או לשכר ממנו, ואמר לו ראובן: הא לך, הריני משאילך! ואיני פמותך, לא אשלם לך פמעשך! - העושה כזה, עובר ב"לא תטר"; אלא ימחה הדבר מלבו ולא יטרנו, שפול-זמן שהוא נוטר את הדבר וזוכרו - שמא יבא לנקם. לפיכך הקפידה תורה על הנטייה, עד שימחה העין מלבו ולא יזכרנו כלל. וזו היא הדעה הנכונה⁴⁷, שאפשר שיתקיים בה ישוב הארץ ומשאם ומתנם של בני-אדם זה עם זה.

חבורה של העיר ציפורי נתגיסה לעבודת המלך, ואיש ושמו יוחנן השתמט ולא בא לעבודה. אחד מן החבורה שעינו היתה צרה בו, התחכם ואמר לחבירו: לא נבקר היום את ר' יוחנן? מיד הרגישו ביוחנן הנעדר - זהו אבק לשון-הרע דרך רמאות. (27) מיתמם ומתחפש כמסיח לפי תומו בלי כל כוונה להרע למי שהוא. (28) כשמוכיחים אותו, או כשאין נותנים לו לדבר.

ה. אחד המספר בלשון הרע בפני חברו²⁹ או שלא בפניו; והמספר דברים שגורמים³⁰, אם נשמעו איש מפי איש, להזיק חברו בגופו או בממונו, ואפלו להציר לו או להפחידו - הרי זה לשון הרע. ואם נאמרו דברים אלו³¹ בפני שלשה - כבר נשמע הדבר ונדע. ואם ספר הדבר אחד מן השלשה פעם אחרת, אין בו משום לשון הרע³²; והוא, שלא יתפנו להעביר הקול ולגלותו יותר³³.

(29) שנוסף על לשון-הרע, יש כאן משום עזות מצח (ערכין טו:). ואף-על-פי שרבה חולק שם על אביו, וסובר ש"כל דבר הנאמר בפני בעליו שאליו מכוון הדבר - אין בו משום לשון הרע", פסק רבינו כאביו משום שברייא מפורשת מסייעתו, והיא: "ומה מרים שלא דיברה בגנותו של משה בפניו - נענשה, המדבר בגנותו של חברו בפניו - על-אחת-כמה-וכמה!" (תורת כהנים, ויקרא יד). (30) שהדברים כשהם לעצמם אין בהם משום גנות, אלא יכולים להיות גורמים לזקים, כמו המעשה בר' יהודה בן גרים שסיפר לפני תלמידיו דברי רבי שמעון בן-יוחאי כלפי מלכות רומי. הדברים הגיעו לאזני המלכות, ורבי שמעון בן-יוחאי ובנו אליעזר הוכרחו לברוח ולהתחבא שנים רבות. ור' יהודה בן גרים גם נענש על זה, אף-על-פי שכוונתו לא היתה לדבר בגנותו של רבי שמעון בן-יוחאי (שבת לג:). כבר אמרו חכמינו (יומא ד:): מניין לאומר דבר לחבירו שהוא ב"ב לא יאמר" עד שיאמר לו: לך אמור! שנאמר: וידבר ה' אליו מאוהל מועד לאמר (ויקרא א, א) - לא יאמר הדברים אלא-אם-כן נותן לו רשות (רש"י, שם). (31) שאין בהם דברי גנאי, אבל עלולים הם לפעמים לגרום הזיק, ונאמרו על ידי בעליהם עצמם הנוגעים בדבר. (32) שהרי בזה שאמרם לפני שלשה, גילה דעתו שלא איכפת לו ואינו חושש לפרסומם. ואם האומר מזהיר שלא לומר - אפילו אמר בפני רבים יש בו משום לשון הרע, וכמו שסיפר חז"ל (סנהדרין לא:). מעשה בתלמיד שסיפר שנאמר בבית המדרש לפני עשרים ושנים שנה, והוציאהו רבי אמי מבית-המדרש, כי אמר: מגלה סוד הוא זה. וכתוב: הולך רכיל מגלה סוד (משלי יא, יג). (33) כלומר: רק כשהוא מספר בדרך מקרה והזדמנות אין בזה משום לשון-הרע, אבל לא כשהוא מתכוון לתת פרסום לדבר. ואם יש בהם דברי גנות, אסור לשומעים לספרם לאחרים, למרות זאת שנאמרו על ידי הבעלים ולפני רבים (עבודת המלך).

ו. כל-אלו הם פעלי לשון הרע, שאסור לדור בשכונתם³⁴, וכל-שפן לישב עמהם ולשמע דבריהם³⁵. ולא נחתם גזר-דין על אבותינו במדבר³⁶, אלא על לשון הרע לכד³⁷.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – יום ש"ק י"ח מנ"א – ספר המדע – הלכות תלמוד תורה קעג

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

מביא לידי מעשה, ואין המעשה מביא לידי
תלמוד¹⁵.

(10) כלומר: בשני דברים נבדל בן־חבירו מבנו ובן־בנו: (א) בדין קדימה, (ב) בתשלום שכר לימוד. כי ללמד את בן־חבירו נתחייב רק בגופו אבל לא בממונו. ואם הוא גופו, אינו יכול ללמד אותו אינו מחוייב לשכור לו מלמד, מה שאינו כן בבנו ובבן־בנו. (11) כאן סוף הלכה ב', לפי דפוס מנטובה. וכן הנוסחא גם ב"מעשה רוקח". (12) קידושין כט, ב. (13) כשיבוא לידי בינה והכרה. (14) אחר שלימד אותנו רבינו מן "ולמדתם אותם", שהבן חייב ללמד את עצמו, הוא חוזר ומלמד אותנו ממה שכתוב בסמוך אחריו: "ושמרתם לעשותם", ש"המעשה" הוא תמיד אחר ה"תלמוד", והוא אומר: וכן אתה מוצא בכל מקום ש"התלמוד קודם למעשה", ולאו דווקא כאן מתוך מקרא זה (קידושין מ:). ואחר שכבר גדל וחייב לעשות – חייב הוא ללמוד, ואינו יכול לומר: "כבר גדלתי ונתחייבתי במצוות, לכן אטפל רק במעשה ולא בלימוד" – אלא עליו ללמוד קודם כדי שידע מה לעשות, כמו שאמרו: ולא עם הארץ חסיד ("מרכבת המשנה, בשם רבי חיים ויטל"). (15) קידושין מ, ב.

ד. הנה הוא רוצה ללמד תורה, ויש־לו בן ללמד
תורה¹⁶ - הוא קודם לבנו¹⁷. ואם הנה בנו נבון
ומשפיל להבין מה שילמד יתור ממנו - בנו קודם¹⁸.
ואף־על־פי שבונו קודם, לא יבטל הוא¹⁹, שפנשם
שמצוה עליו ללמד את בנו, כן הוא מצוה ללמד
עצמו.

(16) ואחד מהם צריך לדאוג למזונות ולפרנסת שניהם.
(17) שם, כט, ב. (18) "אם בנו זריז וממולח ותלמודו מתקיים בידו – בנו קודמו" (שם). (19) וחייב הוא לקבוע עתים לתורה בשעת הפנאי.

ה. לעולם²⁰ ילמד אדם תורה ואחר־כך ישא אשה,
שאם נשא אשה תחלה, אין דעתו פנויה ללמד. ואם
היה יצרו מתגבר עליו, עד שגמץא שאין לבו פנוי
- ישא ואחר־כך ילמד תורה²¹.

(20) שם, ואפילו כשהוא למעלה משמונה־עשרה שנה
("מרכבת המשנה" בשם רבי חיים ויטל). (21) קידושין, שם.

ו. מאימתי אביו חייב ללמדו תורה? משיתחיל
לדבר, מלמדו: "תורה צוה לנו משה" ו"שמע
ישראל"²², ואחר־כך מלמדו מעט מעט, פסוקים
פסוקים, עד שיהיה בן שש או בן שבע, הפל לפי
בריו²³, ומוליכו אצל מלמד התינוקות²⁴.

(22) כנוסח אוקספורד. ובשאר הדפוסים: ו"שמע ישראל".
ומקור הלכה זו (ספרי, עקב: סוכה מב.). (23) לפי בריאות גופו והתפתחות שכלו: הבריא כשהוא בן־שש, והחלש – בן־שבע (ב"ב כא.). ומה שאמרו (אבות פ"ה, כא): בן־חמש

(45) יומא כג, א. (46) על־פי דפוס וילנא. והגירסא שברוב הדפוסים: "שכור ל"י" בלתי נכונה וגם בלתי מובנת. (47) המידה הנכונה של ויתור וסליחה ללא נקימה ונטירה, שבלעדיה אי־אפשר לחיים חברתיים הגונים.

יום ש"ק י"ח מנ"א ה'תש"פ הלכות תלמוד תורה

יש בכללן שתי מצות עשה, וזהו פֶּרֶטָן: (א) ללמד
תורה. (ב) לכבד מלמדיה ויודעייה.
ובאור שתי מצות אלו בפֶּרֶקִים אלו:
פֶּרֶק ראשון
(1) מי הוא החייב ללמוד וללמד; אם מותר ללמד בשכר, לשלש זמן הלימוד.
א. נָשִׁים² וְעֶבְדִּים³ וְקִטְנִים⁴ פטורים מתלמוד תורה.
אבל קָטָן, אָבִיו חַיִּב ללמדו⁵ תורה, שְׁנֵאֲמַר:
"וְלִמְדֶתֶם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם". ואין האשה
חַיִּבָּה ללמד את בנה; שָׁפֵל הַחַיִּב ללמד, חַיִּב
ללמד⁶.

(2) שנאמר: ולמדתם אותם את "בניכם" – ולא בנותיכם. והואיל ואחרים אינם מצווים עליהן, פטורות גם הן מללמד את עצמן (קידושין כט:). (3) "אסור לאדם שילמד את עבדו תורה" (כתובות כח:). (4) בכתב־יד אוקספורד, המלה "וקטנים" איננה, וגם בעל "מגדל עוז" אינו גורס אותה. והטעם מובן: שהרי "קטן" שאינו בר דעת פטור מכל המצוות, והוא־הדין מתלמוד תורה. (5) "כשהתינוק מתחיל לדבר – אביו מלמדו תורה" (ספרי, עקב). (6) ומכיון שהאשה פטורה מללמוד כמו שאמרנו למעלה, פטורה היא גם מללמד (קידושין כט:).

ב. כָּשֶׁם שְׁחִיב אָדָם ללמד את בנו, כֵּן הוּא חַיִּב
ללמד את בן־בנו, שְׁנֵאֲמַר: "וְהוֹדַעְתֶּם לְבְנֵיךָ וּלְבְנֵי
בְנֵיךָ". ולא בנו ובן־בנו בלבד, אֲלָא מְצוּה עַל כָּל
חָכָם וְחָכָם מִיִּשְׂרָאֵל ללמד את התלמידים, אף־על־
פי שאינן בְּנוֹי, שְׁנֵאֲמַר: "וְשִׁנַּנְתֶּם לְבְנֵיךָ" - מִפִּי
הַשְׁמוּעָה⁷ לָמְדוּ: 'בְּנֵיךָ' אֵלֶּי תִּלְמִידֶיךָ⁸,
שֶׁהַתִּלְמִידִים קְרוּיִין בְּנִים, שְׁנֵאֲמַר: "וַיַּצְאוּ בְנֵי
הַנְּבִיאִים". אִם־כֵּן, לָמָּה נִצְטָוָה עַל בְּנוֹ וְעַל בְּן־
בְּנוֹ⁹? לְהַקְדִּים בְּנוֹ לְבֶן־בְּנוֹ, וּבֶן־בְּנוֹ לְבֶן חֲבֵירוֹ.

(7) "שמועה" היא הלכה מסורה בקבלה, ויש לה אסמכתא בקרא. ראה ביאורנו (הלכות יסודי התורה פ"ה, ה"ד).
(8) 'ספרי', ואתחנן. (9) בצו מיוחד, הלא גם הם בכלל.

ג. וְחַיִּב לְשַׁכֵּר מִלְּמַד לְבָנוֹ ללמדו, ואינו חַיִּב¹⁰
ללמד בן־חֲבֵירוֹ, אֲלָא בַּחֲנֻם¹¹. מִי שֶׁלֹּא לָמְדוֹ אָבִיו,
חַיִּב ללמדו¹² אֶת עַצְמוֹ כְּשִׁפְיָר¹³, שְׁנֵאֲמַר: "וְלִמְדֶתֶם
אֹתָם וְשִׁמְרֶתֶם לַעֲשׂוֹתָם". וְכֵן אִתָּה מוֹצֵא בְּכָל
מָקוֹם¹⁴, שֶׁהַתִּלְמוּד קוֹדֵם לַמַּעֲשֶׂה, מִפְּנֵי שֶׁהַתִּלְמוּד

למקרא - הכוונה למה שהאב מלמדו בביתו. (24) בבא-
בתרא כא, א.

דברי תורה? - במי שמשים עצמו אכזרי על בניו ובני-ביתו
כעורב (עירובין כב.). (37) מנחות צט, ב.

ט. גדולי חכמי ישראל, היו מהן חוטבי עצים³⁸,
ומהן שואבי מים, ומהן סומים⁴⁰, ואף-על-פי-כן
היו עוסקין בתלמוד תורה ביום ובלילה, והם מקלל
מעתיקי השמועה⁴¹ איש מפי איש מפי משה רבנו.

(38) הכסף-משנה מפרש כאן: כגון הלל, ומציין מקורו (יומא
לה): אולם לא נזכר שם שהלל היה חוטב עצים. גם רבינו
ז"ל עצמו בפירוש המשנה (אבות פ"ד, ה) כותב: "וכבר
ידעת שהלל היה חוטב עצים" וכו', אבל לא גילה את
המקור של ידיעה זו. אכן באבות דרבי נתן (פרק ו) יסופר
- לא על הלל, אלא על רבי עקיבא - שבכל יום היה מביא
חבילה של עצים, חציה היה מוכר וכו'. (39) כגון רב הונא
(כתובות קה.). (40) רב יוסף ורב ששת (פסחים קטז:).
(41) בעלי המסורת שקיבלו את התורה שבעל-פה, ומסורה
לדורות הבאים. "מעתיקי השמועה", כמו: מקבלי השמועה
(ר' שמואל אבן-תיכון בפירוש המילים). ואמנם כל אלה
שמנינו כאן, היו בעלי קבלה: רבן יוחנן בן-זכאי קיבל
מהלל, רבה ורב יוסף קיבלו מרב הונא, אביי ורבא קיבלו
מרב יוסף.

י. עד אימתי חייב ללמוד תורה? עד יום מותו⁴²,
שנאמר: "ופן יסורו מלפניך כל ימי חייו". וכל-זמן
שלא יעסק בלמוד, הוא שוכח⁴³.

(42) שבת פג, ב. (43) אבות דרבי נתן, פ' כד. וכך אמרו
(חגיגה טו.): "דברי תורה קשה לקנותם ככלי זהב ונוח
לאבדם ככלי זכוכית".

יא. וחיוב לשלש את זמן למידתו: שליש בתורה
שפכתב, ושליש בתורה שבעל-פה, ושליש - ביין
ושפיל אחרית דבר מראשיתו, ויוציא דבר מדבר,
וידמה דבר לדבר, ויבין במדות⁴⁵ שהתורה נדרשת
בהן, עד שיגיע היאך הוא עקר המדות, והיאך יוציא
האסור והמתיר, ויביא בהן מדברים שלמד מפי
השמועה; וענין זה הוא הנקרא גמרא⁴⁶.

(44) בכל יום, כמבואר בסמוך הלכה יב. ולא כדעת רש"י
המפרש (קידושין ל.): "לשלש לימודו" - לחלק אותו לימים
השבוע: שני ימים למקרא, שני ימים למשנה, ושני ימים
לגמרא. ור"ת פירוש (שם, ב'תוספות): שאנו סומכים על
אמרם (סנהדרין כד.): בבל - "בלולה במקרא, במשנה
ובגמרא": ובלימוד ש"ס בבלי אנו יוצאים ידי חובתנו.
(45) הם כללי ההגיון התלמודי: י"ג מידות דרבי ישמעאל,
ול"ב מידות דרבי יוסי הגלילי. (46) נוסח אוקספורד.
וברוב הדפוסים: גמרא.

יב. כיצד? היה בעל אמונות, והיה עוסק במלאכתו
שלש שעות ביום, ובתורה תשע - אותן תשע, קורא
בשלש מהן בתורה שפכתב, ובשלש בתורה שבעל-
פה, ובשלש⁴⁷ אחרות מתבונן בדתו להבין דבר
מדבר⁴⁸. ודברי קבלה⁴⁹ - בקלל תורה שפכתב הן,

ז. היה מנהג²⁵ המדינה לקח מלמד התינוקות שכן,
נותן לו שכר. וחיוב ללמוד בשכר, עד שיקרא תורה
שפכתב בלילה²⁶. מקום שנהגו ללמוד תורה שפכתב
בשכר, מתיר ללמוד בשכר²⁷; אבל תורה שבעל-פה,
אסור ללמדה בשכר, שנאמר: "ראה למדתי אתכם
חקים ומשפטים פאשר צוני ה' וגו'" - מה אני
בחנם למדתי, אף אתם למדתם בחנם ממני; וכן
בשלתלמודי לדורות, למדו בחנם, כמו שלמדתי
ממני²⁸. לא מצא מי שילמדו בחנם, ולמד²⁹
בשכר³⁰, שנאמר: "אמת קנה"; וכול ללמוד לאחרים
בשכר³¹? תלמוד לומר: "ואל תמכר", הא למדת,
שאסור לו ללמוד בשכר, אף-על-פי שלמדו רבו
בשכר³².

(25) מן הדין, מותר ליקח שכר לימוד בעד תורה שבכתב,
אלא היו מקומות שהחמירו על עצמם שלא ליקח שכר גם
בעד לימוד זה, לפיכך מדגיש רבינו ואומר: "היה מנהג
המדינה", לפי שתלוי במנהג המקום. (26) גם נביאים
וכתובים בכלל. (27) נדרים לו, א. והטעם: לפי ששכר זה
שמקבלים בעד תורה שבכתב, אינו שכר לימוד אלא שכר
שימור, באשר ילדים שבגיל המקרא זקוקים לשמירה.
מה-שאינ-כן ילדים בגיל המשנה, תורה שבעל-פה, שכבר
גדלו ואינם זקוקים שוב לשמירת רבם המלמד. (28) שם.
ומה שנוהגים עכשיו לקבל שכר לימוד גם על תורה
שבעל-פה, מפני שאינו אלא "שכר בטלה", שהרב המלמד
התבטל משאר מלאכות שיתפרנס מהן, והתמסר למלאכת
הוראה. (29) כנוסח אוקספורד ומנטובה. ונוסח רוב
הדפוסים: "לימוד", ודחוק הוא. (30) בכורות כט, א.
(31) שיאמר: כשם שלמדתי בשכר, כך אלמד בשכר.
(32) שם. וראוי להעיר בזה: אף-על-פי שכתב רבינו, שאין
האב חייב ללמד את בנו בשכר אלא תורה שבכתב בלבד,
במה דברים אמורים? כשמצבו הכספי דחוק. אבל כשאפשר
לו, חייב ללמדו בשכר גם משנה, תלמוד, הלכות ואגדות
(הגהות מיימוניות. ושו"ע יו"ד סי' רמה, סעיף ו).

ח. כל איש מישראל חייב³³ בתלמוד תורה - בין עני
בין עשיר, בין שלם בגופו בין בעל יסורים³⁴, בין
בחור בין שהיה זקן גדול שתשש³⁵ כחו; ואפלו היה
עני המתפרנס מן הצדקה ומתיר על הפתחים,
ואפלו בעל אשה ובנים³⁶ - חייב לקבץ לו זמן
לתלמוד תורה ביום ובלילה³⁷, שנאמר: "והגית בו
יומם ולילה".

(33) יומא לה, ב. (34) שסובל מפגעי הזמן: או ידוע חולי,
כמאמרם ז"ל: "חש בכל גופו - יעסוק בתורה" (עירובין
נד.). (35) לעולם אל ימנע אדם את עצמו מבית-המדרש
וכו' (שבת פג:). (36) ש"רחיים בצוארו", שנאמר: שחורות
כעורב (שיר-השירים ה, י), ואמרו חז"ל: במי אתה מוצא

14 בְּתוֹ תוֹרָה, מִפְּנֵי שְׂרֵב הַנָּשִׁים אֵין דַּעְתָּן מְכֻנָּה
15 לְהַתְלַמֵּד⁵⁰, אֵלֹא הֵן מוֹצִיאוֹת דְּבָרֵי-תוֹרָה לְדַבְּרֵי
16 הַבָּאִי, לְפִי עֲנוּיֹת דַּעְתָּן. אָמְרוּ חֲכָמִים⁵¹: "כָּל
17 הַמְלַמֵּד אֶת בְּתוֹ תוֹרָה, כְּאִלּוּ לְמַדָּה תִּפְלוֹת"⁵². בְּמָה
18 דְּבָרִים אָמְרוּ? בְּתוֹרָה שֶׁבַע-לָפָה, אֲבָל תוֹרָה
19 שֶׁבַכְתָּב, לֹא יִלְמַד אוֹתָהּ לְכַתְּחָלָה; וְאִם לְמַדָּה, אֵינוֹ
20 כִּמְלַמֵּדָה תִּפְלוֹת⁵³.

(55) נצטווה. על-דרך ועשת את התבואה (ויקרא כה, כא).
(56) קידושין לא, א. שהמצווה דואג ומצטער שמא לא יקיים
חובתו כהלכה. לא כן מי שאינו מצווה, ולפום צערא –
אגרא. (57) סוטה כ, א. (58) אין דעתן מסוגלת לרדת
לסוף דעתם של עניני תורה ולהבינם לאמיתם, והן מבארות
אותם לפי רוחן. (59) סוטה כא, ב. (60) דברים בטלים
וחסרי טעם, מלשון: היאכל תפל מבלי מלח (איוב ו, ו).
רבינו פוסק כרבי אליעזר: אבל דעתו של בן עזאי היא,
שחייב אדם ללמד את בתו תורה. (61) נדרים לה, ב: "אבל
מלמד הוא את בניו ובנותיו (של המורד הנאה) מקרא" –
הרי שהמלמד את האשה תורה שבכתב, אינו כמלמדה
תפלות (הגרא, י"ד סי' רמו, ס"ק כה).

1 וּפְרוּשָׁן - בְּכָלֹל תוֹרָה שֶׁבַע-לָפָה; וְהַעֲנִינִים
2 הַנִּקְרָאִים 'פְּרֻדִּים'⁵⁰ - בְּכָלֹל הַגְּמָרָא הֵן. בְּמָה דְּבָרִים
3 אָמְרוּ⁵¹? בְּתַחֲלַת תְּלִמּוּדוֹ שֶׁל אָדָם; אֲבָל כְּשִׁיגְדִיל
4 בַּחֲכָמָה, וְלֹא יֵהָא צְרִיךְ, לֹא לְלַמֵּד תוֹרָה שֶׁבַכְתָּב,
5 וְלֹא לַעֲסֹק תָּמִיד בְּתוֹרָה שֶׁבַע-לָפָה - יִקְרָא בְּעֵתִים⁵²
6 מְזֻמָּנִים תוֹרָה שֶׁבַכְתָּב וְדַבְּרֵי הַשְּׁמוּעָה⁵³, כְּדֵי שֶׁלֹּא
7 יִשְׁפַח דְּבַר מִדְּבָרֵי דִּיגֵי-תוֹרָה, וְיִפְנֶה כָּל יָמָיו
8 לְגִמְרָא⁵⁴ בְּלִבָּד, לְפִי רַחֲב בְּלָבוֹ וְיִשׁוּב דַּעְתּוֹ.

(47) כנוסח אוקספורד: וברוב הדפוסים: "שלוש אחרות".
(48) זהו עיקר לימוד הגמרא. (49) נביאים וכתובים
(קידושין מט.). (50) חכמה אלהית ותורת הטבע, כמבואר
למעלה (הל' יסודי התורה פ"ד, הל' יג). (51) שצריכים
לשלוש זמן הלימוד. (52) שעות מסיימות: מזמן לזמן.
(53) תורה שבעל-פה, משנה ותוספתא וכיו"ב. (54) מפני
שהוא מכיל מכל הלימודים וכוללם יחד.

9 יג. אֲשֶׁה שֶׁלְמַדָּה תוֹרָה, יִשְׁ-לָה שְׂכָר, אֲבָל אֵינוֹ
10 כְּשֶׂכֶר הָאִישׁ, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נִצְטִינָה⁵⁵; וְכָל הָעוֹשֶׂה
11 דְּבַר שְׂאֵינוֹ מִצְוָה עָלָיו לַעֲשׂוֹתוֹ, אֵין שְׂכָרוֹ כְּשֶׂכֶר
12 הַמִּצְוָה שֶׁעָשָׂה, אֵלֹא פְחוֹת מִמֶּנּוּ⁵⁶. וְאִף-עַל-פִּי
13 שִׁישְׁ-לָה שְׂכָר - צִוּוּ חֲכָמִים⁵⁷, שֶׁלֹּא יִלְמַד אָדָם אֶת

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – י"ב-י"ח מנחם-אב ה'תש"פ

יום שלישי י"ד מנחם-אב ה'תש"פ

מצות עשה כו. יב.

הַמִּצְוָה הַכֹּ"ו — הַצִּוּי שֶׁנִּצְטִינּוּ הַכֹּהֲנִים לְכַרֵּךְ
אֶת-יִשְׂרָאֵל בְּכָל-יוֹם, וְהוּא אָמְרוּ יִתְעַלָּה: "כֹּה תִכְרְכוּ
אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמֹר לָהֶם" (במדבר ו, כג). וּכְכֹר נִתְבָּאָרוּ
דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בַּפֶּרֶק הָאֶחָד מִמִּצְוֹת (כד.) וּמִתְעַנִּית (כו.)
וּבַפֶּרֶק ז' מִמִּסְכַּת סוֹטָה (לז.).

הַמִּצְוָה הַי"ב — הַצִּוּי שֶׁנִּצְטִינּוּ בְּמַעֲשֵׂה תִפְלִין שֶׁל
רֹאשׁ, וְהוּא אָמְרוּ יִתְעַלָּה: "וְהָיוּ לְטִטְפַת בֵּין עֵינֶיךָ"
(דברים ו, ח). וּכְכֹר נִכְפַּל הַצִּוּי בַּמִּצְוָה זוֹ אַרְבַּע פְּעָמִים
(שמות יג ט, טז. דברים ו, ח. יא, יח).

יום רביעי ט"ו מנחם-אב ה'תש"פ

מצות עשה יג.

הַמִּצְוָה הַי"ג — הַצִּוּי שֶׁנִּצְטִינּוּ בְּמַעֲשֵׂה תִפְלִין שֶׁל
יָד, וְהוּא אָמְרוּ יִתְעַלָּה: "קִשְׁרָתָם לְאוֹת עַל יָדָךְ" (שם);
וְגַם הַצִּוּי בַּמִּצְוָה זוֹ נִכְפַּל אַרְבַּע פְּעָמִים. וְהִרְאָיָה
שֶׁתִּפְלִין שֶׁל רֹאשׁ וְשֶׁל יָד שְׁתֵּי מִצְוֹת — הוּא אָמְרָם
בְּגִמְרָא מְנַחוֹת (מד.) עַל דֶּרֶךְ הַתְּמָה עַל מִי שֶׁשׁוּכֵר,
שֶׁתִּפְלִין שֶׁל רֹאשׁ וְשֶׁל יָד לֹא תוֹנֶה אֶחָת מֵהֶן בְּלִי
הָאֶחָרָה, אֵלֹא כְּשִׁיחֵי שְׁתֵּיהֶן בְּנִמְצָא, וְזֶה לְשׁוֹנָם: "מֵאֵן

יום ראשון י"ב מנחם-אב ה'תש"פ

מצות עשה ה.

הַמִּצְוָה הַחֲמִשִּׁית — הִיא הַצִּוּי שֶׁנִּצְטִינּוּ לַעֲבֹד
יִתְעַלָּה. וְנִכְפַּל הַצִּוּי הַזֶּה כְּמָה פְּעָמִים וְאָמְרוּ יִתְעַבְדָּתָם אֶת
ה' אֱלֹהֵיהֶם" (שמות כג, כה); וְאָמְרוּ "וְאֵתוֹ תַעֲבֹדוּ" (דברים
יג, ח); וְאָמְרוּ "וְאֵתוֹ תַעֲבֹד" (שם ו, יג); וְאָמְרוּ "וְלַעֲבֹדוּ"
(שם יא, יג). וְאִף-עַל-פִּי שְׁנֵים הַצִּוּי הַזֶּה הוּא מִן-הַצִּוּיִם
הַכּוֹלִיִּים — כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ בְּכָלֹל (בשורש) הַרְבִּיעִי — הָרִי
יֵשׁ בּוֹ יְחִיד, כִּי הוּא צִוּי עַל הַתְּפִלָּה. וְלִשׁוֹן סְפָרִי (דברים
יא, יג): "וְלַעֲבֹדוּ — זֶה תִּפְלָה". וְאָמְרוּ עוֹד: "וְלַעֲבֹדוּ —
זֶה תְּלִמּוּד". וּבְמִשְׁנֵתוֹ שֶׁל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסִי
הַגָּלִילִי אָמְרוּ: "מִזֵּין לַעֲקֹר תִּפְלָה בְּתוֹךְ הַמִּצְוֹת? מִהֲכָא
(מכאן): אֶת-ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאֵתוֹ תַעֲבֹד" (שם ו, יג).
וְאָמְרוּ: "עֲבֹדָהּ בְּתוֹרָתוֹ, עֲבֹדָהּ בְּמִקְדָּשׁוֹ" — כְּלוֹמֵר
יֵשׁ מִשְׁתָּוָה לְהַתְּפַלֵּל בּוֹ (במקדש) וְנִכְחוֹ (או לנגדו) כְּמוֹ
שֶׁבִּאֲרָ שְׁלֹמֹה ("וְהַתְּפַלְלוּ אֶל-הַמָּקוֹם הַזֶּה", "הַבֵּית הַזֶּה"
מלכים-א ח, כט, לה, ובדברי הימים-ב ו, יט)).

יום שני י"ג מנחם-אב ה'תש"פ

מצות עשה ה.

הַמִּצְוָה הַחֲמִשִּׁית נִדְפְּסָה בְּיוֹם הַקּוֹדֶם

לשמו, כדי שלא יתגאה בשל אבותיו — (מכאן ש)מלך אין (כן), הדיוט לא?!" ובאה התשובה: "התם לא נצרכה (שם לא בא הפסוק ללמד) אלא לשתי תורות, כדתניא: 'וכתב לו את-משנה התורה' — שתי תורות; כלומר, שהחלוק בין מלך להדיוט הוא, שכל-אדם חייב לכתב ספר תורה אחד, והמלך שני ספרי תורות, כמו שנתבאר בפרק ב' מסנהדרין. וכבר נתבארו דיני כתיבת ספר תורה ונתאיו בפרק ג' ממנחות (ל ואילך) ובקריש (בבא) בתרא (יג-יד). ושבת (קלג):

1 דלית לה שתי מצות, חדא מצוה לא לעבד?!" כלומר:
2 מי שאי אפשר לו לעשות שתי מצות לא יעשה [לפחות]
3 אחת?!" לא, אלא יעשה את-המצוה שבדיו, ולפיכך גינת
4 איזו מהן שבנמצא. הנה נתבאר לך, שקראו לתפלין של
5 יד ושל ראש שתי מצות. ושתי מצות אלו אין הנשים
6 חייבות בהן, שהרי אמר יתעלה בטעם חייבן: "למען
7 תהיה תורת ה' בפיך" (שמות יג, ט) — ונשים אינן חייבות
8 בתלמוד תורה, וכך בארו במכילתא. וכבר נתבארו כל-
9 דיני שתי המצות האלה בפרק ד' ממנחות (לא: ואילך).

יום חמישי ט"ז מנחם-אב ה'תש"פ

מצות עשה טו. יח.

המצוה הט"ו — הצווי שנוצטוינו במעשה מזוזה, והוא אמרו יתעלה: "וכתבתם על-מזוזות ביתך ובשעריך" (דברים ו, ט). וכבר נכפל הצווי בענין זה (שם יא, ב); ודיני מצוה זו כלם נתבארו בפרק ג' ממנחות (דף לא ואילך).

המצוה הי"ח — הצווי שנוצטוינו שיהא לכל-זכר ממנו ספר תורה לעצמו. ואם יכתבו בידו — הרי זה משבח מאד והוא עדיף, כמו שאמרו (מנחות ל): "כתבו, מעלה עליו הכתוב כאלו קבלו מהר סיני". ואם אי אפשר לו לכתבו בידו — חייב הוא לקנותו או יבקש שיכתבו בשבילו, והוא אמרו יתעלה: "כתבו לכם את-השירה (שירת האזינו) הזאת" (שם לא, ט) (ומתוך הצווי על כתיבת פרשת השירה נלמד על חיוב כתיבת כל התורה), לפי שאינו מתיר לכתב את-התורה פרשיות פרשיות (ובעל-כרחך חייב בכתיבת התורה כולה). ואכן רצונו באמרו "את-השירה הזאת" — כל-התורה ככוללת את-השירה הזאת. ולשון גמרא סנהדרין (בא): "אמר רבא: אף-על-פי שהניחו לו לאדם אבותיו ספר תורה — מצוה לכתב משלו, שנאמר: 'ועתה כתבו לכם את השירה הזאת'. איחבה (הקשה על דבריו) אפ"י: (נאמר במשנה שמלך) כותב לו ספר תורה

יום שישי י"ז מנחם-אב ה'תש"פ

מצות עשה יז.

המצוה הי"ז — הצווי שנוצטוינו שכל-מלך היושב אצלנו על כסא המלכות יכתב ספר תורה לעצמו ולא יפרד ממנו, והוא אמרו יתעלה: "והיה כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו את-משנה התורה הזאת" (שם יז, יח). וכבר נתבארו כל-דיני מצוה זו בפרק ב' מסנהדרין (בא).

יום ש"ק י"ח מנחם-אב ה'תש"פ

מצות עשה יד.

המצוה הי"ד — הצווי שנוצטוינו במעשה ציצית, והוא אמרו יתעלה: "ועשו להם ציצת וגו' ונתנו על-ציצת הפנף פתיל תכלת" (במדבר טו, לח). אף אינה נמנית בשתי מצות, אף-על-פי שהפילל הוא אצלנו (מנחות לח): "התכלת אינה מעצבת את-הלכך והלכך אינו מעצב את-התכלת", שכן אמרו בספרי (פרשת שלח שם): "יכול שהן שתי מצות: מצות תכלת ומצות לבן? תלמוד לומר: והיה לכם לציצת — מצוה אחת היא ואינה שתי מצות". וזו אין הנשים חייבות בה, כמו שנתבאר בתחלת גמרא קדושין (לג). וכבר נתבארו כל-דיני מצוה זו בפרק ד' ממנחות (לח. ואילך).

אגרות קודש

ב"ה, י"א תמוז, תשי"א

ברוקלין.

שלום וברכה!

...הנני מסג"פ מכתבי ל... שי, אבל, נוסף ע"ז, בטח ישתדל גם מצדו ולהסבירו, כי לאנ"ש וליו"ח גזע אנ"ש הרי גם בשנים מקודם לא הי' אפשר בלא לימוד תורת החסידות, ועאכו"כ בימים אלה ובפרט לבני הנוער אשר רק זאת היא נחמתינו ותקותינו להחזיק מעמד בהחשך כפול ומכופל בהגלות המר הזה, וכידוע המשל מאילת השחר, אשר לפני אור היום הרי נעשה החשך והתאוה לישון בתוקף ביותר. ודברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב, ויה"ר שיבשר בשו"ט בזה.

בברכה,

ירמיה פרק מ ז-טז

וַיִּשְׁמְעוּ כָּל־שָׂרֵי הַחַיִּלִּים אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה הַמָּה וְאֲנָשִׁיהֶם כִּי־הִפְקִיד מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶת־גְּדַלְיָהוּ בֶן־אֲחִיקָם בָּאָרֶץ וְכִי אֶהְפִּיד אֹתוֹ אָנָשִׁים וְנָשִׁים וְטָף וּמִדֵּלֶת הָאָרֶץ מֵאֲשֶׁר לֹא־הִגְלוּ בָּבֶלָה: ח וַיָּבֹאוּ אֶל־גְּדַלְיָה הַמְּצַפָּתָה וַיִּשְׁמַעֲאֵל בֶּן־נַתַנְיָהוּ וְיוֹחָנָן וְיוֹנָתָן בְּנֵי־קֶרֶחַ וּשְׂרָיָה בֶן־תַּנְחֻמֶּת וּבְנֵי א (עופי) עִפְיָי הַנְּמַפְתִּי וַיִּזְנִיחוּ בֶן־הַמַּעֲכָתִי הַמָּה וְאֲנָשִׁיהֶם: ט וַיֵּשְׁבֹּעַ לָהֶם גְּדַלְיָהוּ בֶן־אֲחִיקָם בְּיָשָׁפֶן וְלֹאֲנָשִׁיהֶם לֵאמֹר אֲלֹתֵיכֶם מַעֲבֹד הַפְּשָׁדִים שָׁבוּ בָאָרֶץ וְעַבְדֹּי אֶת־מֶלֶךְ בָּבֶל וַיִּיטָב לָכֵם: י וְאֲנִי הִנְנִי יֹשֵׁב בַּמְּצַפָּה לַעֲמֹד לִפְנֵי הַפְּשָׁדִים אֲשֶׁר יָבֹאוּ אֵלַינִי וְאַתֶּם אִסְפוּ יַיִן וְקִיץ וְשֶׁמֶן וְשִׁמּוּ בְּכֵלֵיכֶם וּשְׁבוּ בְּעָרֵיכֶם אֲשֶׁר־תִּפְשֹׁתֶם: יא וְגַם כָּל־יְהוּדִים אֲשֶׁר־בְּמוֹאָב א וּבְכַנְעַז וּבְאֲדָוִם וְאֲשֶׁר בְּכָל־הָאֲרָצוֹת שָׁמְעוּ כִּי־נָתַן מֶלֶךְ־בָּבֶל שְׂאֵרִית לַיהוּדָה וְכִי הִפְקִיד עֲלֵיהֶם אֶת־גְּדַלְיָהוּ בֶן־אֲחִיקָם בְּיָשָׁפֶן: יב וַיָּשֻׁבוּ כָל־יְהוּדִים מִכָּל־הַמְּקוֹמוֹת אֲשֶׁר נִדְּחוּ־שָׁם וַיָּבֹאוּ אֶרֶץ־יְהוּדָה אֶל־גְּדַלְיָהוּ הַמְּצַפָּתָה וַיֵּאסְפוּ יַיִן וְקִיץ הַרְבֵּה מְאֹד: יג וְיוֹחָנָן בֶּן־קֶרֶחַ וְכָל־שָׂרֵי הַחַיִּלִּים אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בָּאוּ אֶל־גְּדַלְיָהוּ הַמְּצַפָּתָה: יד וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הִידֵּעַ תִּדַּע כִּי בַעֲלִים א מֶלֶךְ בְּנֵי־עַמּוֹן שָׁלַח אֶת־יִשְׁמַעְאֵל בֶּן־נַתַנְיָה לְהַפְתֵּךְ נַפֶּשׁ וְלֹא־הָאֱמִין לָהֶם גְּדַלְיָהוּ בֶן־אֲחִיקָם: טו וְיוֹחָנָן בֶּן־קֶרֶחַ אָמַר אֶל־גְּדַלְיָהוּ בְּסֹתֵר בַּמְּצַפָּה לֵאמֹר אֲלֹכָה נָא וְאַפְּהָ אֶת־יִשְׁמַעְאֵל בֶּן־נַתַנְיָה וְאִישׁ לֹא יִדַּע לָמָּה יַפְּכָה נַפֶּשׁ וְנַפְצֹו כָּל־יְהוּדָה הַנִּקְבָּצִים אֵלָיךְ וְאַבְדָּה שְׂאֵרִית יְהוּדָה: טז וַיֹּאמֶר גְּדַלְיָהוּ בֶן־אֲחִיקָם אֶל־יוֹחָנָן בֶּן־קֶרֶחַ אֶל־ (תעש) תַּעֲשֶׂה אֶת־הַדְּבָר הַזֶּה כִּי־שָׁמַר אֶתָּה דָּבָר אֱלֹהֵי־יִשְׁמַעְאֵל:

רש"י

(י) וקין. דבלה:

מצודת ציון

(ז) החיילים. צבאות עם: הפקיד. קמיתא מלשון פקיד וממונה, ותנינא מלשון פקדון והנחה: וטף. ילדים קטנים: (י) וקין. פירות המייבשין בקיץ וכן הלחם והקיץ (ש"ב טו): תפשתם. ענין אחיזת נחלה: (יד) שלח. ענין גירוי והסתה כמו וכן בהמות אשלח בם (דברים לב): (טז) ונפוצו. ענין פיזור ופירוד:

מצודת דוד

(ז) אשר בשדה. אשר היו בשדה בברחם מן העיר מפני הכשדים: המה ואנשיהם. גם המה שמעו גם אנשיהם שמעו: כי הפקיד וכו', בארץ. עשאהו פקיד וממונה בארץ: וכי הפקיד אתו. ואשר הניח עמו אנשים ונשים וכו': (ח) וישמעאל וכו'. וגם ישמעאל וכו' באו המה ואנשיהם: (ט) אל תיראו וכו'. ר"ל אל תפחדו מהכבדות עול עבודת הכשדים ושובו בארץ ועבדו את המלך באמונה לבד וייטב לכם כי הוא לא יכביד העול: (י) הנני יושב במצפה. ר"ל לא אלך מזה ומוכן אני תמיד לעמוד לפני הכשדים אשר יבואו אלינו במהלכם דרך פה לבלי חת להרע לכם וכאומר הלא המלך הפקיד אותי ויש לאל ידי למנעם מלעשות לכם רעה: ואתם אספו. ר"ל מעתה אל תחושו פן יקחום האויב כי מאספיו יאכלום: אשר תפשתם. אשר אחזתם לשבת בהן (אף כי עתה באו ולא תפשו עדיין, אמר אשר תפשתם כי כשיאספו כבר תפשו ערים לשבת): (יא) אשר במואב וכו'. אשר ברחו שמה בעת מלחמת נ"נ: כי נתן. אשר עזב שארית ליהודה ואשר הפקיד וכו': (יב) אשר נדחו שם. בעת המלחמה: (יג) אשר בשדה. אשר היו בשדה בברחם מן העיר מפני הכשדים (וחזר וכתבו כאן להסמיכו למקרא של אחרייו): (יד) שלח. גירה אותו כך להכותן מכות נפש וכאומר והוא קיבל מאמרו: (טז) אלכה נא. עתה אלך ואכחו נפש עד לא יכון: ואיש לא ידע. מי הכחו ועל מה הוכה: ונפוצו. יהיו נפוצים מכאן ולא ישאר שארית: (טז) אל ישמעאל. על ישמעאל:

כללות עניין הגלות הוא בדוגמת עניין הגירושין (גיטין).. עניין זה אינו אלא הכנה והקדמה וכלי לעניין הנישואין בין הקדוש־ברוך־הוא לישראל ביתר תוקף וביתר שאת לעתיד לבוא.

משיחת כ"ף מנחם־אב ה'תשי"ט

דניאל פרקו א"ח

א וְדַרְיוֹשׁ (מדיא) מַדְאָה קָבַל מַלְכוּתָא כְּבַר שְׁנֵין שְׁתֵּין וְתַרְתֵּין: ב שֹׁפֵר קָדָם דַּרְיוֹשׁ וְהַקִּים עַל־מַלְכוּתָא לְאַחְשֵׁדְרֶפְנֵי מֶאָה וְעֶשְׂרִין דִּי לְהוֹן בְּכַל־מַלְכוּתָא: ג וְעָלָא מִנְהוֹן סָרְכִין תַּלְתָּא דִּי דַּנְיָאֵל חַד־מִנְהוֹן דִּי־לְהוֹן אַחְשֵׁדְרֶפְנֵי אַלְוִין יַחְבִּין לְהוֹן טַעְמָא וּמַלְכָּא לֹא־לְהוֹן נֹזֶק: ד אֲדִין דַּנְיָאֵל דִּנְהָ הוּא מִתְנַצֵּחַ עַל־סָרְכֵי וְאַחְשֵׁדְרֶפְנֵי כָּל־קָבַל דִּי רוּחַ יִתִּירָא בְּהָ וּמַלְכָּא עֲשִׂית לְחַקְמוּתָהּ עַל־כָּל־מַלְכוּתָא: ה אֲדִין סָרְכֵי וְאַחְשֵׁדְרֶפְנֵי הוּוּ בְּעִין עָלָה לְהַשְׁכַּח לְדַנְיָאֵל מִצַּד מַלְכוּתָא וְכָל־עָלָה וְשַׁחֲיָתָה לֹא־יִכְלִין לְהַשְׁכַּח כָּל־קָבַל דִּי־מַחֲיִמֵּן הוּא וְכָל־שְׁלוֹ וְשַׁחֲיָתָה לֹא הִשְׁתַּכַּח עֲלוּהִי: ו אֲדִין גְּבַרְיָא אֶלְךָ אֲמַרִין דִּי לֹא נִהְשַׁבַּח לְדַנְיָאֵל דִּנְה כָּל־עָלָה לְהֵן הִשְׁכַּחְנָה עֲלוּהִי בְּדַת אֱלֹהֵה: ז אֲדִין סָרְכֵי וְאַחְשֵׁדְרֶפְנֵי אַלְוִין הֲרַגְשׁוּ עַל־מַלְכָּא וְכֵן אֲמַרִין לֵה דַּרְיוֹשׁ מַלְכָּא לְעֵלְמִין חַיִּי: ח אֲתִיעֵטוּ כָּל סָרְכֵי מַלְכוּתָא סִנְיָא וְאַחְשֵׁדְרֶפְנֵי הַדְּבַרְיָא וּפְחוּתָא לְקִימָה קִים מַלְכָּא וּלְתַקְפָּה אֲסַר דִּי כָּל־דִּי־יִבְעָה בְּעוּ מִן־כָּל־אֱלֹהֵי וְאַנֵּשׁ עַד־יוֹמִין תַּלְתִּין לְהוֹן מִנְּךָ מַלְכָּא יִתְרַמָּא לְגַב אַרְיוּתָא:

רש"י

להקנימו על כולם: (ד) הוּוּ בעין עלה. היו מבקשים עלילה למצוא לדניאל בדבר המלכות שיוכלו להלשין עליו: (ו) די לא נהשכח. אמרו ביניהם לא נמצא לדניאל זה שום עלילה: להן השכחנא עלוהי. אבל נמצא עליו עלילה ע"י תורת אלהיו אם נוכל לבקש מאת פני המלך שום גזירה שיגזור להעבירו על תורתו והוא לא יקיים את מצות המלך והרי העלילה: (ז) הרגישו. משמשו על המלך: (ח) אתיעטו. נועצו: לקימה קים מלכא. להחזיק בדת המלך בכח לפי שמחדש באת למלוך וממדינה אחרת אתה וצריך חיזוק: די יבעה בעו. אשר יבקש שום בקשה: להן מנך מלכא. זולתי ממך המלך: לגוב אריותא. לבור שאריות המלך שם:

(א) ודריוש מדאה קבל מלכותא כבר שני שיתין ותרתין. למה מנה שנותיו לומר לך ביום שנכנס נבוכדנצר להיכל בימי יהויקים (צ"ל יהויכין) נולד שטנו דריוש מגלות יכניה ועד כאן ס"ב שנה ואמר מר גלו בימי יהויכין בשבע לכיבוש יהויקים שהוא שמונה נבוכדנצר נשתיירו לנבוכדנצר שלשים ושבע שהרי מ"ה מלך ושלשה ועשרים דאוויל מרודך כמ"ש רז"ל במסכת מגילה ב' שעבדו לבלשצר הרי ס"ב: (ג) ועלא מנהון. ולמעלה מהן: די להון אחשדרפניא. שיתנו האחשדרפניא הללו עצה לשלשה האפרכים: ומלכא לא להוא נזיק. והמלך לא יהא נפסד בשום דבר מלכות המוטל עליהם לעשות: (ד) דניאל דנה. דניאל זה: מתנצח. מתגבר: ומלכא עשית. המלך היה חושב בלבו

מצודת ציון

(ג) סרכין. שם מין שררה: (ד) עשית. ענין מחשבה כמו אבדו עשתונותיו (תהלים קמו): (ה) עילה. עלילה, וכדו"ל עילה מצאו (כתובות כ): שלו. משגה כמו על השל (ש"ב ו):

דניאל היה אחד מהם: די. אשר הק"ך שרים ההם יהיו נותנים עצה אל שלשת השרים הראשים בכדי שלא יהיה למלך נזק והפסד מה בדבר המלכות ר"ל לזה הרבה שרים ומושלם למען יעצו בחכמה לשמור את המלך מן הנזק: (ד) אדין. אז דניאל זה היה מנצח ומתגבר בכל דבר על חבריו ועל הק"ך שרים אשר תחתיהם: כל קבל. בעבור אשר היה בו רוח חכמה יתירה ומרובה והיה משכיל בכל דבר לאמתו: מלכא. והמלך חשב להעמידו למושל על כל המלכות בראותו מרבית שכלו: (ה) אדין. אז כל השרים ההם היו מבקשים למצוא על דניאל עלילה מה בענין דבר המלכות: וכל. אבל שום עלילה ודבר השחתה לא יכלו למצוא בו: כל קבל. בעבור אשר היה נאמן וכל דבר משגה והשחתה לא נמצא עליו: (ו) אדין. אז אמרו האנשים האלה הן ראינו אשר לא ימצא לדניאל זה שום עלילה כ"א נמצא עליו בדבר התלוי בדת אלהיו כי לקיים דת אלהיו לא יחוש לדבר המלך המבטל את הדת: (ז) אדין. אז השרים ההם התקבצו אל המלך וכן אמרו אליו דריוש המלך לעולם תחיה והוא מדרך מוסר לבורך את המלך בראשית האמרים: (ח) אתיעטו. התיעצו כל השרים לקיים קיום המלך ר"ל להעמיד ולהקים המלוכה בידו בחזק רב: ולתקפה. ולחזק חזק גזירה בקשר אמיץ בבל ישונה: די. אשר כל מי אשר יבקש בקשה מה מן כל אלוה או אדם מהיום עד שלשים יום זולת ממך המלך יהיה משפטו שיושלך אל בור האריות וזהו למען ידעו הכל שאין כח ביד זולתך והכל בא ממך והוא דבר נאות לחזק המלוכה:

מצודת דוד

(א) ודריוש מדאה. דריוש מלך מדי לקח מלכות כשדים בהיותו בן ס"ב שנים: (ב) שפר. הוטב הדבר לפני דריוש והעמיד על המלכות ק"ך שרים אשר יהיו מושלים בכל המלכות: (ג) ועלא. ולמעלה מהם העמיד ג' שרים אשר

דניאל היה אחד מהם: די. אשר הק"ך שרים ההם יהיו נותנים עצה אל שלשת השרים הראשים בכדי שלא יהיה למלך נזק והפסד מה בדבר המלכות ר"ל לזה הרבה שרים ומושלם למען יעצו בחכמה לשמור את המלך מן הנזק: (ד) אדין. אז דניאל זה היה מנצח ומתגבר בכל דבר על חבריו ועל הק"ך שרים אשר תחתיהם: כל קבל. בעבור אשר היה בו רוח חכמה יתירה ומרובה והיה משכיל בכל דבר לאמתו: מלכא. והמלך חשב להעמידו למושל על כל המלכות בראותו מרבית שכלו: (ה) אדין. אז כל השרים ההם היו מבקשים למצוא על דניאל עלילה מה בענין דבר המלכות: וכל. אבל שום עלילה ודבר השחתה לא יכלו למצוא בו: כל קבל. בעבור אשר היה נאמן וכל דבר משגה והשחתה לא נמצא עליו: (ו) אדין. אז אמרו האנשים האלה הן ראינו אשר לא ימצא לדניאל זה שום עלילה כ"א נמצא עליו בדבר התלוי בדת אלהיו כי לקיים דת אלהיו לא יחוש לדבר המלך המבטל את הדת: (ז) אדין. אז השרים ההם התקבצו אל המלך וכן אמרו אליו דריוש המלך לעולם תחיה והוא מדרך מוסר לבורך את המלך בראשית האמרים: (ח) אתיעטו. התיעצו כל השרים לקיים קיום המלך ר"ל להעמיד ולהקים המלוכה בידו בחזק רב: ולתקפה. ולחזק חזק גזירה בקשר אמיץ בבל ישונה: די. אשר כל מי אשר יבקש בקשה מה מן כל אלוה או אדם מהיום עד שלשים יום זולת ממך המלך יהיה משפטו שיושלך אל בור האריות וזהו למען ידעו הכל שאין כח ביד זולתך והכל בא ממך והוא דבר נאות לחזק המלוכה:

ג שש לשכות היו בעזרה: שלש בצפון, ושלש בדרום. שבצפון: לשכת המלח, לשכת הפרה, לשכת המדיחיים. לשכת המלח – שם היו נותנים מלח לקרבן. לשכת הפרה – שם היו מולחין עורות קדשים; ועל גגה היה בית הטבילה לכהן גדול ביום הכפורים. לשכת המדיחין – ששם היו מדיחין קרבי הקדשים; ומשם מסבה עולה לגג בית הפרה.

פירוש ברטנורא

ג לשכת הפרה. אדם מכשף ששמו פרוה בנה אותה לשכת על ידי מכשפות, ונקראת על שמו. כך מצאתי. ורמב"ם כתב, שהיה חותר בקיר כדי לראות משם היאך היה כהן עובר העבודה ונהרג שם; ועל גגה היה בית הטבילה לכהן גדול ביום הכיפורים. חמש טבילות שטובל בהן גדול ביום הכיפורים כשהוא משנה מבגדי זהב לבגדי לבן ומבגדי לבן לבגדי זהב, כולם היו על גג בית הפרה, לפי שהיתה מקודשת בקדושת העזרה. וטבילות הבאות מחמת יום הכיפורים בעיניו במקום קדוש כדכתיב (ויקרא ט"ז) ורחץ את בשרו במים במקום קדוש. חוץ מטבילה ראשונה שאינה באה בשביל יום הכיפורים שאף שאר כל ימות השנה אין אדם טהור נכנס לעזרה עד שיטבול, הלכך טבילה ראשונה היתה בחול על גבי שער המים, הוא השער השלישי שבדרום, ומעין של מים היה מושך שם באמה הבאה מעין עיטם, ושם היה טובל טבילה הראשונה; מסיבה. בני אבנים מעלות מגולגלות וסוככות לעלות לגג בית הפרה דרך המסיבה:

ד לשכת הגזלה. על שם בור שברו שם עולי גולה: אבא שאול אומר. אותה לשכת העץ היא היתה לשכת כהן גדול. והיא לשכת פרהדרין רתנן בריש יומא, שבעה ימים קודם יום הכפורים מפרישים כהן גדול מביתו ללשכת פרהדרין; וגם שלשון שדה. קירוי אחד לשלשון: שם היתה פנהדרין גדולה של ישראל יושבת. בצד החול שבה. לפי שלשכת הגזית היתה חציה בקודש וחציה בחול, ובחציה של קודש לא היה אפשר לסנהדרין לשבת, שאין ישיבה

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה ג

שש לשכות היו בעזרה: שלש בצפון, ושלש בדרום – כמו שהמשנה מפרשת והולכת. שבצפון – הלשכות שבצפון; ויש גורסים: שבדרום (גמרא יומא יט, א; רמב"ם הל' בית הבחירה ה, טז; וכן מסומן בתרשים לשיטת "תפארת ישראל"; עיין "תוספות יום טוב"); לשכת המלח, לשכת הפרה, לשכת המדיחיים – שלוש הלשכות הללו היו סמוכות זו לזו, שבזוית מזרחית דרומית של עזרת ישראל (לפי הגירסה "שבדרום") היתה לשכת המלח (אות ל' בתרשים); סמוך לה לצד מערב היתה לשכת הפרה (אות ל"א בתרשים); ומערבית מלשכת הפרה סמוך לה, היתה לשכת המדיחיים (אות ל"ב בתרשים). לשכת המלח, שם היו נותנים מלח לקרבן – בלשכה זו הוכן המלח לצורך הקרבנות; לשכת הפרה, שם היו מולחין עורות קדשים – ונקראת "לשכת הפרה". על שם האדם שבנאה (עיין פירוש הרמב"ם); ויש מפרשים על שם עזרת הפרים שהיו מולחים בה (הר"ש); ועל גגה – של לשכת הפרה, היתה בית הטבילה לכהן גדול ביום הכיפורים – כמו ששינוי (יומא ג, א), שחמש טבילות היה כהן הגדול טובל ביום הכיפורים, לפי שחמש פעמים היה מחליף את בגדיו בעבודת היום, מבגדי זהב לבגדי לבן ומבגדי לבן לבגדי זהב, ועל כל החלפת בגדים היה טעון טבילה, וכל הטבילות הללו היו בקודש, בבית הטבילה שבעזרה על גג בית הפרה, חוץ מן הטבילה הראשונה שהיתה בחול, במקוה שעל גבי שער המים; לשכת המדיחין, ששם היו מדיחין קרבי הקדשים, אבל בני מעיים אחרים היו מדיחים על השולחנות שאצל הננסים, כמו ששינוי במסכת תמיד (ד, ב); ומשם מסבה עולה לגג בית הפרה – כמין כבש שעולים בו בסיבובים לגג בית הפרה.

באור משנה ד

שבצפון – הלשכות שבדרום העזרה, ויש גורסים: שבצפון (גמרא יומא יט, א; רמב"ם הל' בית הבחירה ה, טז; וכן לפי התרשים של "תפארת ישראל"): לשכת העץ, לשכת הגזלה, לשכת הגזית – כמבואר טעם שמוחיהם להלן. לשכת העץ – בענין לשכת העץ, אמר רבי אליעזר בן יעקב: שכחתי מה היתה משמשת. אבא שאול אומר: לשכת כהן גדול – היא לשכת העץ; ולפי הגמרא (יומא יט, א), היתה זו לשכת פרהדרין, ששינוי עליה בתחילת מסכת יומא:

"שבעת ימים קודם יום הכיפורים מפרישים כהן גדול מביתו ללשכת פרהדרין" (עין "תוספות יום טוב" ו"תפארת ישראל", שמובאים שם טעמים למה היתה נקראת "לשכת העץ"). והיא היתה אחורי שתייהן – אחורי לשכת הגזלה ולשכת הגזית; יש מדייקים מלשון המשנה ("אחורי שתייהן"). שלשכה זו היתה אחורי כל אחת משתייהן, כלומר שלשכת הגזית היתה בזוית מזרחית צפונית (לפי גירסת הגמרא והרמב"ם שהבאנו לעיל). ואחורי לשכת הגזית, מערבית ממנה, היו שאר שתי הלשכות, אחת מהן משוכה לצד דרום ואחת לצד צפון, זו אחרי זו, ואורך שתייהן מצפון לדרום כאורך לשכת הגזית (עין תרשים אותיות: כ"ו, כ"ח, כ"ט); נמצאת לשכת העץ אחורי לשכת הגזית, מערבית ממנה, ואחורי לשכת הגזלה צפונית ממנה (שלש הגבורים; עיין "תוספות יום טוב"). וגם שלשון שדה – ששיעור גבהן של שלוש לשכות אלו היה אחד וגם אחד היה לכולן. לשכת הגזלה, שם היה בור קבוע – בור מים, והגלגל נתון עליו – לשאוב על ידו מים מתוך הבור, ומשם מקפיקים מים לכל העזרה – לשתייה ולבישול. יש מפרשים, שהלשכה נקראת "לשכת הגזלה", על שם עולי הגולה שכרו את הבור לתוך הבור, כדי שלא יפסלו מימיו (הראב"ה); ויש גורסים: שם היה בור וגזלה קבועה והגלגל נתון עליו וכו' – כלומר שהיה כמין ספל גדול ועגול קבוע מעל לבור, שהיו ממלאים אותו כל יום ממימי הבור על ידי הגלגל הנתון עליו, ועל שם אותו הספל נקראת הלשכה לשכת הגזלה. מלשון הכתוב (זכריה ד, ב): "וגזלה על ראשה" (פירוש הר"ד יהונתן בסוף מסכת עירובין). לשכת הגזית – על שם שהיתה בנויה אבני גזית מרובעות, שם היתה סנהדרין גדולה של ישראל יושבת – בצורת חצי גורן עגולה, ודנה את הפהפה – בכל העניינים הנוגעים לכשרות הכהונה, וכן היתה דנה בענייני הלויים, וממנה היתה גם יוצאת תורה לכל ישראל, כמו ששינוי במסכת סנהדרין פרק א, אלא שמשנתנו נקטה כאן דיני הכהונה, לפי שהיתה הסנהדרין עוסקת בהם תדיר (עין "תוספות יום טוב"; בגמרא (יומא כב, א) מבואר, שלשכת הגזית היתה בנויה חציה בקודש וחציה בחול, והיתה פתוחה לכאן ולכאן, והסנהדרין היתה יושבת בחציה שבחול, לפי שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד; וכן שם נמצא בו פסול – שהסנהדרין פסלוהו לעבודה, לויש שחורים, ומתעטף שחורים, ויוצא והולך לו – לביתו; ושלש נמצא בו פסול – שהסנהדרין הכשירוהו לעבודה, לויש לבנים, ומתעטף לבנים; יש מפרשים שכונת המשנה היא שלובש בגדי כהונה (תפארת ישראל). נכנס ומשמש עם אחיו הפהנים – בעבודת המקדש. ויום טוב היה

ד שפדרום: לשפת העץ, לשפת הגולה, לשפת הגזית. לשפת העץ – אמר רבי אליעזר בן יעקב: שכתתי מה היתה משמשת. אבא שאול אומר: לשפת בהן גדול; והיא היתה אחורי שתייהן, וגג שלשתן שוה. לשפת הגולה – שם היה בור קבוע, והגלגל נתון עליו, ומשם מספיקים מים לכל העזרה. לשפת הגזית – שם היתה סנהדרי גדולה של ישראל יושבת ודנה את ההנהגה. ובהן שנמצא בו פסול – לזבש שחורים, ומתעטף שחורים, ויוצא והולך לו; ושלא נמצא בו פסול – לזבש לבנים, ומתעטף לבנים, נכנס ומשמש עם אחיו הכהנים. ויום טוב היו עושים, שלא נמצא פסול בזרעו של אהרן הכהן. וכך היו אומרים: ברוך המקום ברוך הוא, שלא נמצא פסול בזרעו של אהרן; וברוך הוא, שפטר באהרן ובבניו לעמוד לשרת לפני ה' בבית קדשי הקדשים.

ס ל י כ מ ס כ ת מ י ר ד ו ת

מסכת קינים

פרק ראשון

א חטאת העוף נעשית למטה, וחטאת בהמה למעלה. עולת העוף נעשית למעלה, ועולת בהמה למטה. אם שנה בזה ובה – פסול. סדר קנים כך הוא: החובה – אחד חטאת ואחד עולה; בגדרים ובגדבות – פלן עולות. איזהו גדר? האומר: הרי עלי עולה. ואיזהו היא גדרה? האומר: הרי זו עולה. מה בין גדרים לגדבות? אלא

פירוש ברטנורא

בעורה אלא למלכי בית דוד בלבד, דכתיב (שמואל ב ו) ויבוא המלך דוד וישב לפני ה':

מסכת קינים

א א חטאת העוף נעשית למטה. מחוט הסקרא. דכתיב (ויקרא ה) והזה מדרם חטאת על קיר המזבח והנשאר בדם ימצה אל יסוד המזבח, קיר שהשיריים שלו מתמצין ליסוד, והוא קיר התחתון למטה מחוט הסקרא. דאי קיר העליון דהיינו מן החוט ולמעלה, פעמים שהוא מתמצה לסוכב כגון שעושהו למעלה מן הסוכב, שהחוט למטה מן הסוכב אמה: וחטאת בהמה למעלה. דכתיב קרנות, בנופה של קרן: עולת העוף למעלה. דכתיב (שם א') ומלך והקטיר ונמצה דמו, מה הקטרה בראשו של מזבח, אף מליקה ומיצוי בראשו של מזבח: ושל בהמה למטה. דכתיב בה יסוד: ואם שינה בזה ובזה פסול. האי דפסול אם עשה מעשה חטאת העוף למעלה, דוקא בהזאה. אבל המליקה של חטאת, אף למעלה כשרה, דמליקה בכל מקום במזבח כשרה. ועולת העוף לית בה הזאה כי אם מיצוי, ואם עשאה למטה, פסולה: סדר קנין של חובה אחד חטאת ואחד עולה. כגון זה חובה ויולדת, וטומאת מקדש וקדשו ושמועת קול אלה וביטוי שפתיים, דכולן מביאין קן בין ברלות, אלא שוב חובה מביאין קן בין ברלות בין בעשירות. ואע"ג דאיכא קנין של גר דהן חובה ושתיקן עולות, לא חייש תנא עליהו, משום דלא שכיחי כולי האי: בגדרים וגדבות כולן עולות. לפי שאין באין בגדר וגדבה אלא עולות ושלמים בלבד, ואין עופות באים שלמים, הלכך גדרים וגדבות שבעופות כולן עולות:

משניות מבוארות – קהתי

עושים, שלא נמצא פסול בזרעו של אהרן הכהן – ביום שלא נמצא פסול בשום כוהן, היו הסנהדרין עושים משתה ושמחה; או הכהנים שנידונו ונמצאו כשרים היו עושים יום טוב (תפארת ישראל; "תוספות יום טוב"). וכך היו אומרים: ברוך המקום ברוך הוא, שלא נמצא פסול בזרעו של אהרן; וברוך הוא, שפטר באהרן ובבניו לעמוד לשרת לפני ה' בבית קדשי הקדשים – כמו שנאמר (דברים יח, ה): "כי בו בחר ה' אלהיך מכל שבטיך לעמוד לשרת בשם ה', הוא ובניו כל הימים". בבית קדשי הקדשים היינו בבית המקדש. יש נוסחאות שאין גורסים את פיסקת הסיום "וכורך הוא שפטר באהרן ובניו" וכו'.

י ו מ ש נ י

מסכת קינים

ב א ו ר מ ש נ ה א

משנה זו היא פתיחה למסכת כולה, והיא באה ללמד, מה בין חטאת העוף לעולת העוף, ומה בין קן חובה לקרבן עוף נדבה, כפי שכבר הבאנו בפתיחתנו לעיל. ולפי דרכה מביאה המשנה גם מה בין חטאת העוף לחטאת בהמה, ומה בין עולת העוף לעולת בהמה; וכן מה בין גדר לגדבה.

חטאת העוף נעשית למטה – מדרם מדמה על קיר המזבח למטה מחוט הסקרא, שנאמר בה (ויקרא ח, ט): "וזהו מדרם חטאת על קיר המזבח והנשאר בדם ימצה אל יסוד המזבח", איזהו קיר שהשיריים שלו מתמצים אל היסוד? זהו קיר התחתון, היינו מחוט הסקרא ולמטה; שאילו בקיר שלמעלה מחוט הסקרא, הרי אפשר שיתמצה הדם לבלית ה"סוכב", ולא אל היסוד, וכגון שהיה למעלה מן הסוכב (עיין ציור המזבח במסכת מידות בהקדמה לפד"ג). וחטאת

בהמה למעלה – נעשית למעלה מחוט הסקרא, שנאמר בהזאת דמה (ויקרא ד, כה; ל, ד): "על קרנות" (המזבח). עולת העוף נעשית למעלה – מולקים אותה בראש המזבח, בקרן דרומית מזרחית, וממצים את דמה אל קיר המזבח למעלה מחוט הסקרא (כמבואר במסכת זבחים ו. ה). שנאמר בה (ויקרא א, טו): "ומלך את ראשו והקטיר המזבח ונמצה דמו על קיר המזבח". ודרשו: מה הקטרה בראש המזבח, אף מליקה ומיצוי דמה בראש המזבח, היינו למעלה מחוט הסקרא; ועולת בהמה למטה – נעשית למטה מחוט הסקרא, שטעונה היא מתן דמים (שתי מתנות שהן ארבע) כנגד היסוד (דהיינו בוויית מזרחית צפונית, ובוויית – שנענדה באלכסון – מערבית דרומית). כמבואר בזבחים (ה, ד), והוא הדין לשאר הקרבנות שנעשים למטה.

אם שנה בזה ובזה – שהיה הכהן מדרם חטאת העוף למעלה מחוט הסקרא, או שמיצה דם עולת העוף למטה מחוט הסקרא, פסול – הקרבן. סדר קנים – של שתי תורים או שני בני יונה – כך הוא: החובה – קני חובה שמביאים החייבים להביא קן, כגון חוב והזבה והיולדת, כמו שפרטנו בפתיחה למסכתנו, אחד חטאת ואחד עולה – מקריבים גזול אחד חטאת וגזול אחד עולה, בגדרים ובגדבות – אבל הגזול או הגזר קן או קרבן עופות. פלן עולות – כל מה שנדר ונדבה מקריבם עולות בלבד, שאין מביאים בגזר ובנדבה אלא עולות ושלמים בלבד, ואין עופות באים שלמים, הלכך גדרים וגדבות של עופות כולם עולות. איזהו גדר? האומר: הרי עלי עולה – עולת העוף; או האומר: הרי עלי עולת בהמה, או: הרי עלי שלמים, ואיזה היא גדרה? האומר: הרי זו עולה – הרי יונה זו עולה, או: הרי בהמה זו עולה, או שלמים. מה בין גדרים לגדבות? אלא שהגדרים – דינם, שאם מתו או נגנבו

שְׁהַנְדִּירִים, מִתּוֹ אֹךְ נִגְנְבוּ – חֵיבִים בְּאַחֲרֵייתָם; וְנִדְבּוֹת: מִתּוֹ אֹךְ נִגְנְבוּ – אֵין חֵיבִים בְּאַחֲרֵייתָן.

ב חֲטָאת שְׁנֵתְעֲרַבָּה בְּעוֹלָה, וְעוֹלָה בְּחֲטָאת, אָפְלוּ אֶחָד בְּרֹבָא – יָמוּתוּ בָּלֶם. חֲטָאת שְׁנֵתְעֲרַבָּה בְּחֹבֶה – אֵין כָּשֶׁר אֱלָא כְּמִנְיֵן חֲטָאוֹת שְׁבַחֻבָּה. וְכֵן עוֹלָה שְׁנֵתְעֲרַבָּה בְּחֹבֶה – אֵין כָּשֶׁר אֱלָא כְּמִנְיֵן עוֹלוֹת שְׁבַחֻבָּה. בֵּין שְׁהַחֹבֶה מְרַבָּה וְהַנְּדָבָה מְמַעֶטֶת, בֵּין שְׁשִׁיתֶיהָ שְׁוֹת. גַּּמְּהָ דְּכִבְרִים אָמּוּרִים? בְּחֹבֶה וּבִנְדָבָה, אָבֵל בְּחֹבֶה שְׁנֵתְעֲרַבָּה זֶה בְּזוֹ, אַחַת לְזוֹ וְאַחַת לְזוֹ, שְׁתֵּים לְזוֹ וְשְׁתֵּים

פירוש ברטנורא

ב אפילו אחד ברבוא ימותו כולן. ולא בטלי ברבוא, דבעלי חיים חשיבי ולא בטלי: חטאת שנתערבה בחובה. בן יונה או תור של חטאת שנתערבה בשני קנין של חובה, דהיינו קנין סתמא של יולדת או של זבה, שכל קן מהן הוא אחד עולה ואחד חטאת, ונמצא עתה חמש פרידות מעורבות יחד: אין כשר אלא מנין חטאת שבחובה. ואינו יכול להביא מאלו החמש פרידות רק שתי חטאות בלבד, שזהו מנין הכשר בשני קנין של חובה. דאי עביד שלש חטאות, שמא מן השני קנין עביד להו ולא מן המעורב בהן, ומשני קנין אין יכולים לעשות רק שתי חטאות. ולא מצו עביד אפילו עולה אחת, דשמא יקח החטאת המעורבת: וכן עולה. בן יונה או תור שהופרש לשם עולה: שנתערבה בחובה. בשני קנין סתמא: אין כשר אלא מנין עולות שבחובה. כדפרישנא לעיל גבי חטאת: בין שהחובה מרובה והנדבה מועטת. כגון שקן אחד מפורש שהן עולות, נתערב עם כמה קנין סתמא של יולדות או של זבה שכל קן מהן אחד חטאת ואחד עולה: בין זכו, כגון קן אחד סתומה, שנתערב בכמה קנין של עולות. וקרנין לעולות מפורשות נדבה, משום דנדרים ונדבות כולן עולות כרתנן בריש פרקין:

ג בחובה ובנדבה. שנתערבו קיני חובה שמקצתן חטאות ומקצתן עולות עם קיני נדבה שכולן עולות: אבל בחובה שנתערבה זו בזו. קן סתומה של יולדת או של זבה שנתערבה בקן של יולדת או של זבה אחרת: מהצה כשר ומהצה פסול. ומקריב מהארבעה המעורבים שנים בלבד, אחד לעולה ואחד

משניות מבוארות – קהתי

ושאר השניים הם מהקינים. אבל ארבע חטאות אסור להקריב, שמא ארבעתן משלוש הקינים, ואין מקריבים משלוש קינים אלא שלוש חטאות בלבד. וכן עולה – עולת העוף, שנתערבה בחובה – בקיני חובה סתומות, אין כשר אלא כמנין עולות שבחובה – כגון אם נתערבה עולת העוף בקן אחת, מקריבים מן התערובת עולה אחת בלבד, שכשרה היא מכל מקום, או שהיא העולה שנתערבה, או שהיא מן הקן; אבל שתי עולות אסור להקריב, שמא שתיהן מן הקן, ואסור להקריב שתי עולות מקן אחת. וחטאת אסור להקריב כלל, שמא היא העולה שנתערבה. וכן עולת העוף שנתערבה בשתי קינים, מקריב שתי עולות, כמנין העולות שבשתי הקינים, כמו שבארנו לעיל בחטאת שנתערבה. בין שהחובה מרבה והנדבה ממעטת – משנתנו קוראת לעולת העוף קרבן "נדבה", שהואיל וקרבנות עוף של נדבה כולם עולות, כמו ששינוי במשנה הקודמת, נמצא רוב עולות העוף שנתערבה בקיני חובה, בין שקיני החובה מרובות, וקרבנות הנדבה, שהם העולות המפורשות, מועטים, כגון שנתערבו שתי עולות העוף בשלוש קיני חובה, בין שהנדבה מרבה והחובה ממעטת – כגון שקן חובה אחת נתערבה בארבע עולות, אין כשר אלא כמנין העולות שבקיני החובה; והוא הדין בחטאת שנתערבה בחובה, בין שהחובה מרובה והחטאות מועטות, ובין שהחטאות מרובות והחובה מועטת, שאין כשר אלא כמנין החטאות שבקיני החובה; בין ששתייהן שוות – כגון ארבע עולות שנתערבו בשתי קיני חובה, אין כשר אלא שתי עולות, כמנין העולות שבשתי הקינים; וכן שתי עולות שנתערבו בקן חובה אחת, אין כשר אלא עולה אחת. והוא הדין לארבע חטאות שנתערבו בשתי קיני חובה, שאין כשר אלא שתי חטאות, וכן שתי חטאות שנתערבו בקן חובה אחת, שאין כשר אלא חטאת אחת.

י ו ש ל י ו י

ב א ו ר מ ש נ ה ג

משנתנו היא המשך המשנה הקודמת, והיא מוסיפה ללמד בקיני חובה שנתערבו זו זו.

במה דברים אמורים – מה ששינוי במשנה הקודמת? **בחובה ובנדבה** – שנתערבו קיני נדבה, שכולן עולות, בקיני חובה סתומות, שחציין חטאות וחציין עולות; או שנתערבו עולות או חטאות מפורשות בקיני חובה סתומות; בכל אלו אין כשר אלא כמנין העולות שבקיני החובה או כמנין החטאות שבקיני החובה, כמו שבארנו במשנה הקודמת. **אבל בחובה שנתערבה זו בזו** – קיני חובה סתומות

– הקרבנות לאחר שהפרישום, **חייבים באחרייתם** – להביא קרבנות אחרים, שהואמר "הרי עלי", כל זמן שלא הביא את הקרבן שדרו, חייב הוא להביאו; **ונדבות** – דינן, שאם מתו או נגנבו – לאחר שהופרשו, **אין חייבים באחרייתן** – שלא נדב אלא אלו, הלכך כשמתו או נגנבו, אינו חייב להביא אחרים תחתיהן.

ב א ו ר מ ש נ ה ב

חטאת שנתערבה בעולה – חטאת העוף שנתערבה בעולת העוף, **ועולה בחטאת** – או עולת העוף שנתערבה בחטאת העוף, **אפילו אחד ברבוא** – גזול אחד של חטאת בריבוא גזולות של עולה, או גזול אחד של עולה בריבוא גזולות של חטאת, **ימותו בלם** – כל הגזולות, שהואיל וחטאת העוף נעשית למטה ועולת העוף נעשית למעלה, ואם שינה פסול, כמו ששינוי במשנה הקודמת, לפיכך אי אפשר להקריבם, שכל אחד הוא ספק חטאת ספק עולה; ואין אומרים שהוא בטל ברוב, לפי שבעלי חיים חשובים, ואינם בטלים ברוב; וכן אין להשהותם עד שיפול בהם מום ויפדו, שאין לעופות פדיין (משנה מנחות יב, א), הלכך ימותו כולם. **חטאת** – העוף, **שנתערבה בחובה** – בקיני חובה סתומות; וכבר בארנו (בפתיחה למסכתנו) שקן סתומה היינו שהמביא את הקן לא פירש איזה גזול לחטאת ואיזה לעולה, ובכגון זה הכהן מקריב כרצונו אחד מהם לחטאת ואחד לעולה. ואם הביא אדם כמה קינים סתומות כאחת ולא פירש כל קן בפני עצמה, מקריב הכהן מחציתן חטאות ומחציתן עולות, אבל לא חטאות יותר מעולות ולא עולות יותר מחטאות; ובאה משנתנו ללמד, שאם נתערבה חטאת העוף בקינים סתומות של חובה, **אין כשר אלא כמנין חטאות שבחובה** – כגון אם נתערבה חטאת העוף בשתי קינים של אשה אחת, היינו בארבעה גזולות, ששניים מהם היו צריכים להיקרב חטאות ושניים עולות, והרי עתה בתערובת חמישה גזולות, שאחד מהם הוא החטאת המפורשת שנתערבה בהם, אין יכולים להביא מאלו אלא שתי חטאות בלבד, כמנין החטאות שבשתי הקינים, לפי שמנין זה כשר מכל מקום, או שהן החטאות של קיני החובה, או שאתה מהן היא החטאת שנתערבה והשנייה היא מהחובה. אבל שלוש חטאות אסור להקריב, שמא שלשתן משתי הקינים, ואין יכולים להקריב משתי קינים אלא שתי חטאות בלבד. ועולה אסור להקריב כלל, שמא היא החטאת שנתערבה. וכן חטאת שנתערבה בשלוש קיני חובה סתומות, יכולים להקריב מן התערובת שלוש חטאות, כמנין החטאות שבשלוש הקינים, לפי ששלושה גזולות הם חטאות מכל מקום, או שהם מן הקינים, או שאחד מהם היא החטאת שנתערבה,

לֹזוֹ, שְׁלֹשׁ לֹזוֹ וְשִׁלְשׁ לֹזוֹ – מִחֲצָה בֶּשֶׁר, וּמִחֲצָה פָּסוּל. אַחַת לֹזוֹ וְשִׁתִּים לֹזוֹ, וְשִׁלְשׁ לֹזוֹ, וְעֶשֶׂר לֹזוֹ, וּמֵאָה לֹזוֹ – הַמֵּעֵט בֶּשֶׁר. בֵּין מֵשֶׁם אֶחָד, בֵּין מִשְׁנֵי שְׁמוֹת, בֵּין מֵאִשָּׁה אַחַת, בֵּין מִשְׁתֵּי נָשִׁים. דְּבִיצֵד מֵשֶׁם אֶחָד? לָדָה וְלָדָה, זִיכָה וְזִיכָה – מֵשֶׁם אֶחָד. מִשְׁנֵי שְׁמוֹת? לָדָה וְזִיכָה. בִּיצֵד שְׁתֵּי נָשִׁים? עַל זֶה לָדָה וְעַל זֶה לָדָה, עַל זֶה זִיכָה וְעַל זֶה זִיכָה. מִשְׁנֵי שְׁמוֹת? עַל זֶה לָדָה וְעַל זֶה זִיכָה. רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר: שְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁלָּקְחוּ קִנְיָהּ בְּעֶרְוָה, אוֹ שֶׁנָּתְנוּ דָּמִי קִנְיָהּ לִפְנֵיהֶן – לֵאמֹר שִׁירְצָהּ הִכְהֵן יִקְרִיב חֲטָאתָ, וְלֵאמֹר שִׁירְצָהּ כִּהֵן יִקְרִיב עוֹלָה, בֵּין מֵשֶׁם אֶחָד בֵּין מִשְׁנֵי שְׁמוֹת.

פירוש ברטנורא

לחטאת ולא יותר, דאי עביד שתי עולות שמא יעשה אותן מקן אחד, וכל קן סתומה הוא אחד עולה ואחד חטאת: המועט בשר. אם נתערב קן אחד סתומה בשתי קנים אחרים או בשלש, אינו יכול להקריב אלא קן אחד, פרידה אחת לחטאת ופרידה אחת לעולה. אבל שתי עולות לא מצי עביד, שמא יקח הקן שהוא מבורר תחלה לילדות אחת שאינו יכול לעשות ממנו אלא אחד חטאת ואחד עולה. וכן אם נתערבו עשר קנים במאה, אינו מקריב מכולן אלא עשר קנים, מקצתן חטאות ומקצתן עולות, והשאר פסולין, והוא הממועט בשר: בין משם אחד. לידה ולידה, זיבה וזיבה. משתי נשים או מאשה אחת: בין משני שמוות. לידה וזיבה, בין משתי נשים בין מאשה אחת. כדמפרש ואיל:

ד רבי יוסי אומר בר. לאו משום דסבר רבי יוסי יש בריה ונימא דכשחקריב הכהן קן אחד לשם אחת מהן הוכר הדבר למפרע דמתחילה בשעת לקיחת הקן היה קן זה שלה, אלא מפרש בגמרא בפרק בכל מערבין (דף ל"ו דר') יוסי מיידי בשעתנו בשעת לקיחה שיוכל הכהן לעשות קן שירצה לשם איזו אשה שירצה. והלכה כר' יוסי:

משניות מבוארות – קהתי

צריכה להביא אלא שלוש חטאות ושלוש עולות. בין משם אחד – בין שהיו הקינים שנתערבו משם אחד, כגון שהופשרו ללידות שונות, בין משני שמוות – כגון קן שהופרשה ללידה וקן שהופרשה לזיבה, בין מאשה אחת, בין משתי נשים – כמבואר במשנה הבאה.

באור משנה ד

בִּיצֵד מֵשֶׁם אֶחָד – ששינו במשנה הקודמת? לָדָה וְלָדָה – כגון אם הפרישה אשה קן ללידה זו וקן ללידה אחרת, ונתערבו הקינים; **זִיכָה וְזִיכָה** – או שהפרישה קן לזיבה זו וקן לזיבה אחרת, ונתערבו, **מִשְׁנֵי אֶחָד** – זהו משם אחד, כלומר שאף בכגון זה נוהגת ההלכה ששינו במשנה הקודמת, שמקריב הכהן חטאת אחת ועולה אחת, אבל לא שתי חטאות או שתי עולות, שמא שתיהן מקן אחת שכבר נקבעו בה גזול אחד לחטאת וגזול אחד לעולה; ביום, אם הפרישה שתי קינים ביחד, והביאתן אל הכהן ואמר: הרי שתי קינים לשתי לידות או לשתי זיבות, מקריב הכהן שני גזולות לחטאות ושאר השניים לעולות, או חטאת ועולה על חובה אחת וחטאת ועולה על חובה אחרת (פירוש הרא"ש). **מִשְׁנֵי שְׁמוֹת** – כיצד משני שמוות? לָדָה וְזִיכָה – כגון שהפרישה אשה קן ללידה וקן לזיבה, או שהפרישה שתי קינים כאחת לשתי לידות, ועוד הפרישה שלוש קינים כאחת לשלוש זיבות, כמו שבארנו לעיל (עפ"י הרא"ש), ונתערבו, הרי המועט כשר, כמו שבארנו במשנה הקודמת. **בִּיצֵד שְׁתֵּי נָשִׁים? עַל זֶה לָדָה וְעַל זֶה לָדָה** – כגון שתי נשים שהביאו כל אחת מהן קן לידה או קני לידות אחדות (שהפרישתן כאחת). ונתערבו קיניהן; **עַל זֶה זִיכָה וְעַל זֶה זִיכָה** – שנתערבה קן זיבה של אשה אחת בקן זיבה של אשה אחרת, או שתי קינים של אשה אחת, שהפרישתן כאחת לשתי זיבות, נתערבו בשתיים או בשלוש קני זיבות של אשה אחרת, **מִשְׁנֵי אֶחָד** – זהו משם אחד של שתי נשים. **מִשְׁנֵי שְׁמוֹת** – של שתי נשים, כיצד? **עַל זֶה לָדָה וְעַל זֶה זִיכָה** – כגון שנתערבה קן לידה של אשה אחת בקן זיבה של אשה אחרת; בכל אלו נוהג הדין ששינו במשנה הקודמת, שאם "אחת לזו ואחת לזו, ושתיים לזו ושתיים לזו וכו'" – מחצה כשר ומחצה פסול. אחת לזו ושתיים לזו ושלוש לזו וכו' – המועט כשר, כמו שבארנו שם. **רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר: שְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁלָּקְחוּ קִנְיָהּ בְּעֶרְוָה** – במעוט משותפות, והביאו את קיניהן המשותפות לכהן, או שֶׁנָּתְנוּ דָּמִי קִנְיָהּ לִפְנֵיהֶן – שנתנו לו דמים במשותף להקריב להן את קיניהן, **לֵאמֹר שִׁירְצָהּ הִכְהֵן יִקְרִיב חֲטָאתָ, וְלֵאמֹר שִׁירְצָהּ כִּהֵן יִקְרִיב עוֹלָה** – רשאי הכהן להקריב כרצונו גזול אחד לחטאת וגזול אחד לעולה לשם האחת, וגזול אחד

של אדם אחד שנתערבו בקיני חובה סתומות של אדם אחר, **אֶחָת לֹזוֹ וְאַחַת לֹזוֹ** – כגון קן אחת של רחל נתערבה בקן אחת של לאה, **שְׁתֵּים לֹזוֹ וְשִׁתִּים לֹזוֹ** – או שתי קינים של רחל נתערבו בשתי קינים של לאה, **שְׁלֹשׁ לֹזוֹ וְשִׁלְשׁ לֹזוֹ** – או שלוש קינים של רחל נתערבו בשלוש קינים של לאה, כלומר שיש בתערובת מחצה גזולות בשביל חטאות ומחצה בשביל עולות, שחציין של רחל וחציין של לאה, **מִחֲצָה בֶּשֶׁר, וּמִחֲצָה פָּסוּל** – מחצית התערובת כשרה להקריב, ומחציתה השנייה פסולה, שאם נתערבה קן אחת של רחל בקן אחת של לאה, מקריב הכהן מן התערובת רק גזול אחד לחטאת וגזול אחד לעולה, שאלו כשרים הם מכל מקום: או ששני הגזולות של אחת מהן, של רחל או של לאה, או שגזול אחד משל רחל והאחד משל לאה, אבל לא יקריב שתי חטאות או שתי עולות, שמא שתיהן משל רחל, או שתיהן משל לאה, והרי כל אחת מהן אינה חייבת להביא אלא חטאת אחת ועולה אחת. ואם נתערבו שלוש קינים של רחל בשלוש של לאה (והרי ישם בתערובת 12 גזולות: 6 לחטאות ו-6 לעולות). מקריב הכהן מן התערובת שלוש חטאות ושלוש עולות, שמכל מקום כשרות הן: או שכולן של רחל, או שכולן של לאה, או שמקצתן משל רחל ומקצתן משל לאה; אבל לא יקריב ארבע חטאות או ארבע עולות, שמא ארבעתן משל רחל, או ארבעתן משל לאה, והרי כל אחת מהן אין לה להביא אלא שלוש חטאות ושלוש עולות. **אֶחָת לֹזוֹ וְשִׁתִּים לֹזוֹ, וְשִׁלְשׁ לֹזוֹ, וְעֶשֶׂר לֹזוֹ, וּמֵאָה לֹזוֹ** – נתערבה קן אחת של רחל בשתי קינים או בשלוש או בעשר או במאה של לאה, או שנתערבו קינים אחדות של נשים שונות, כגון קן אחת של רחל ושתיים של לאה ושלוש של בלהה ועשר של זלפה ומאה של שרה, וכיוצא בזה, **הַמֵּעֵט בֶּשֶׁר** – מקריב הכהן מן התערובת חטאות ועולות כמנין החטאות והעולות שבקיני בעלת המועט, כגון אם נתערבה קן אחת של רחל בשתיים או בשלוש או בעשר של לאה, מקריב הכהן מן התערובת חטאת אחת ועולה אחת, ואם נתערבו שלוש קינים של רחל במאה קינים של לאה, מקריב שלוש חטאות ושלוש עולות. וכן אם נתערבו קינים אחדות, כגון קן אחת של רחל ושתיים של לאה ושלוש של בלהה ועשר של זלפה וכו', אינו מקריב אלא חטאת אחת ועולה אחת, שכן המועט כשר מכל מקום, כמו שבארנו ברישא; אבל לא יקריב יותר מן המועט, שמא יקריב משל בעלת המועט חטאות או עולות יתיר על מה שהיא צריכה להביא, כגון אם נתערבו יחד שלוש קינים של רחל וחמש קינים של לאה ועשר קינים של בלהה, מקריב הכהן מן התערובת שלוש חטאות ושלוש עולות, כמנין הקינים של רחל שהוא המועט, אבל לא יקריב ארבע חטאות או ארבע עולות, שמא כולן משל רחל, והרי רחל אינה

פ ר ק ש נ י

א קן סתומה שפרח ממנה גוזל לאויר, או שפרח בין המתות, או שמת אחד מהן – יקח זוג לשני. פרח לבין הקרבות – פסול, ופסול אחד כנגדו, שהגוזל הפורח פסול, ופסול אחד כנגדו.

ב כיצד? שתי נשים, לזו שתי קנים ולזו שתי קנים, פרח מזו לזו – פסול אחד בהליכתו. חזר – פסול אחד

פירוש ברטנורא

ב א קן סתומה. שלא פירש זו חטאת וזו עולה. ולא מבקיעא מפורשת, דפשיטא שאם פרח האחד יקח זוג לשני כיון שהן נפרשים זה מזה וכל אחד שמו עליו. אלא אפילו סתומה שעדיין הם יחד ועומדים להתפרש וסלקא דעתך אמינא שאם פרח האחד ימות השני, קמשמע לן: לבין המתות. לבין קנין שמשפטן שימותו כולם, כגון חטאת שנתערבה בעולה דתנן בהו בפרק קמא ימותו כולם: לבין הקרבות. לבין קנין סתומות העומדות ליקרב: פסול ופסול אחד כנגדו. לפי שהוא סתם ולא נתפרש אם חטאת אם עולה, לפיכך אינו פסול אלא אחד כנגדו, כדמפרש ואזיל:

ב פרח פרידה אחת מזו לזו: פסול אחד בהליכתו. ממקום שנפרש. ופסול הוא עצמו או אחר במקום שנתערב. דכשפרחה פרידה אחת משני קנין לשני קנין אחרים, הרי שלש פרידות לבד והמש פרידות לבד, ומשלש פרידות אינו יכול להקריב רק שתיים, אחד עולה ואחד חטאת, שאם יעשה שתיים מהן עולות נמצא שהוקבע השלישי שנשארו אותו שפרח לחטאת, ולא יוכל להקריב שוב מחמש פרידות כי אם שתי חטאות, כדין חטאת שנתערבה בחובה דאמרינן בפרק קמא דאין כשר אלא מנין חטאות שבחובה. אי נמי, אין להקריב השלישי הנשאר, דחיישנן שמא יקריבו אותו שפרח בחמש פרידות ויעשוהו חטאת, וחבירו שנשאר בשלש פרידות נמי יעשוהו חטאת, ונמצאו שתי חטאות מקן אחד. וכן מן החמש פרידות אינו יכול להקריב רק שתי חטאות ושתי עולות, דאי עביד שלש חטאות או שלש עולות, דלמא עביד להו משני קנין של אשה אחת, ואין דין שני קנין אלא בשתי חטאות ושתי עולות. והיינו דפסול הוא או אחר במקום שנתערב, ופסול אחר כנגדו במקום שפרח ונפרש משם: חזר פסול אחד בחזרתו. חזר ופרח אחד מאותם החמש פרידות לתוך אלו

משניות מבוארות – קהתי

ההלכה: גוזל הפורח לבין קינים סתומות, פסול ופסול אחד כנגדו, כמבואר במשנה הבאה.

ב א ו ר מ ש נ ה ב

כיצד – גוזל הפורח פסול ופסול אחד כנגדו? **שתי נשים** – רחל ולא, שהביאו קינים: **לזו שתי קנים ולזו שתי קנים** – לרחל שתי קני חובה, וללאה שתי קני חובה, וכולן קינים סתומות, **פרח** – גוזל אחד, **מזו לזו** – מן הקינים של רחל לקינים של לאה, **פסול אחד בהליכתו** – הרי הגוזל שפרח פסול בהליכתו גוזל אחד במקום שפרח משם, היינו אחד משלושת הגוזלות שנשתירו לרחל, מלבד שהפורח עצמו פסול, כלומר שמאחר שנתערב בקינים של לאה, הרי מתוך חמשת הגוזלות שיש לה עכשיו יכולים להקריב ארבע בלבד, שתי חטאות ושתי עולות, והחמישי פסול. וטעם הדברים: לפי שמשלושת הגוזלות שנשארו לרחל אין יכולים להקריב אלא שניים, אחד חטאת ואחד עולה, אבל השלישי אי אפשר להקריבו לא חטאת ולא עולה, שאם יקרב חטאת, נמצא הגוזל שפרח נקבע לעולה, והרי שנינו (לעיל א. ב.) "עולה שנתערבה בקיני חובה, אין כשר בתערובת אלא כמנין עולות שבקיני החובה", ונמצא שאי אפשר יהיה להקריב משתי הקינים של לאה אלא שתי עולות בלבד, ותפסיד לאה את שתי החטאות שלה מחמת הגוזל של רחל שפרח לתוך קיניה. וכן אם יקרב הגוזל השלישי עולה, נמצא הגוזל שפרח נקבע לחטאת, ואי אפשר יהיה להקריב מן הקינים של לאה אלא שתי חטאות בלבד, מפני החטאת שנתערבה בקיניה, ותפסיד על ידי כך שתי העולות (עייין ברטנורא שמביא עוד טעם: ועיין "תוספות יום טוב" ו"תפארת ישראל"). מעתה, הואיל ואין מקריבים משל רחל אלא שני גוזלות בלבד, אחד חטאת ואחד עולה, והרי שהגוזל שפרח לקינים של לאה לא נקבע לא לחטאת ולא לעולה, לפיכך מותר להקריב מן הקינים של לאה, שיש בהן עכשיו חמישה גוזלות, שתי חטאות ושתי עולות. אבל הגוזל החמישי פסול, מפני שחוששים שמא גזול זה אינו אותו שפרח לכאן, אלא אחד מארבעת הגוזלות של לאה, ולכן אי אפשר להקריבו לא חטאת ולא עולה: לא חטאת, שמא כל שלוש החטאות יהיו משתי הקינים של לאה, ואין להביא משתי קינים אלא שתי חטאות בלבד; ולא עולה, שמא כל שלוש העולות מן הקינים של לאה, ואין להביא מהן אלא שתי עולות בלבד. זהו ששינו במשנה הקודמת: "שהגוזל הפורח פסול. ופסול אחד כנגדו." **חזר** – ופרח גוזל אחד מן הקינים של לאה, היינו מהתערובת של חמשת הגוזלות, לתוך שלשת הגוזלות

לחטאת וגזול אחד לעולה לשם האחרת, כלומר שהוא מפרש איזה גזול מקריב חטאת ואיזה מקריב עולה, ולשם מי הוא מקריב כל חטאת וכל עולה, **בין משם אחד בין משני שמות** – כמו שבארנו לעיל. בגמרא (עירובין נז, א) מבואר, שטעמו של רבי יוסי אינו משום שהוא סובר: יש ברירה, כלומר שבשעה שהכהן מקריב קן לשם אחת מהן, הוכרח הדבר למפרע שמתחילה בשעת לקיחת הקן היתה קן זו שלה, שכן לעולם סובר רבי יוסי: אין ברירה, אלא שבמשנתנו מדובר שהתנו בשעת לקיחת קיניה או בשעה שנתנו דמיהן לכהן, שיוכל הכהן לעשות כל קן שירצה לשם איזו מהן שירצה (ברטנורא), כלומר שעשו את הכהן שליח לחלוקת הקינים ביניהן, ולכן אין כאן צורך לברירה (הראב"י; הרא"ש; עיין תוספות טס; ועיין "תפארת ישראל").

י ו מ ר ב י ע י

ב א ו ר מ ש נ ה א

קן סתומה – שלא פירשו בעליה בשעת לקיחתה איזה גוזל לחטאת ואיזה לעולה, **שפרח ממנה גוזל לאויר** – ונשאר גוזל אחד, או **שפרח בין המתות** – לבין הקינים שדינן למות, כגון שנתערבה בהן חטאת בעולה, ששינו לעיל (א, ב): "ימותו כולם". או **שמת אחד מהן** – אחד מן הגוזלות של הקן, **יקח זוג לשני** – גוזל אחד לזווגו לגזול השני שנשאר. יש מפרשים, שמשנתנו נקטה "קן סתומה" לרבותא, שבקן מפורשת אין צורך לומר, שאם פרח האחד, וידוע איזה מהם פרח, החטאת או העולה, יקח זוג לשני, שהרי כל גוזל שמו מפורש, זה לחטאת וזה לעולה, ואינם זקוקים עוד זה לזה כלל, אלא אפילו בקן סתומה, שזקוקים הגוזלות זה לזה, מאחר שצריכים להתפרש איזה לחטאת ואיזה לעולה, ומשום כך היינו סבורים לומר, שאם פרח האחד, ימות השני, באה המשנה להשמיענו, שמכל מקום אין אומרים כן, אלא "יקח זוג לשני" (ברטנורא; "תפארת ישראל"). ויש מפרשים, שאמנם הוא הדין בקן מפורשת, אבל הואיל ובמפורשת היתה המשנה צריכה להאריך ולפרש איזה גזול פרח, החטאת או העולה, לפיכך נקטה "קן סתומה", שיש בה קצור לשון; או שהמשנה נקטה "קן סתומה" משום הסיפא, שמדובר בה דווקא בסתומה, כמו שיבואר (תוספות; ועיין "תוספות יום טוב"). **פרח** – גזול מקן סתומה, **לבין הקרבות** – לקינים סתומות העומדות להיקרב, **פסול** – הגוזל שפרח, ואין מקריבים מהתערובת אלא כמנין החטאות והעולות שהיו שם קודם שפרח לבינם, ו**פסול אחד כנגדו** – בקן שפרח ממנה, **שהגוזל הפורח פסול, ופסול אחד כנגדו** – כלומר שכן היא

בְּחֻזְרָתוֹ. פֶּרֶחַ וְחֹזֶר, פֶּרֶחַ וְחֹזֶר – לֹא הֶפְסִיד כָּלוּם, שֶׁאִפְלוּ הֵן מַעֲרֻבוֹת, אֵין פְּחוֹת מִשְׁתִּים.
ג לֹזוּ אַחַת, לֹזוּ שְׁתֵּים, לֹזוּ שְׁלֹשׁ, לֹזוּ אַרְבַּע, לֹזוּ חֲמִשׁ, לֹזוּ שֵׁשׁ, לֹזוּ שִׁבְעָה; פֶּרֶחַ מִן הָרִאשׁוֹנָה לְשִׁנְיָה, לְשִׁלִּישִׁית,
לְרִבְעִית, לְחֲמִישִׁית, לְשִׁשִּׁית, לְשִׁבְעִית, חֹזֶר – פּוֹסֵל אֶחָד בְּהִלְכָתוֹ וְאֶחָד בְּחֻזְרָתוֹ; הָרִאשׁוֹנָה וְהַשְּׁנִיָּה – אֵין לָהֶם

פירוש ברטנורא

השלש, שנמצאו עתה ארבע פרידות מכאן וארבע פרידות מכאן. פוסל אחד בחזרתו ממקום שנפרש ויצא משם, והוא או אחר פסולים במקום שמתערב שם, ואין יכולים להקריב אלא אחד חטאת ואחד עולה מן הארבעה שבכאן, ואחד חטאת ואחד עולה מן הארבעה האחרים. דרלמא אותה פרידה שפרחה שנית היא מאותם שני קנין ואינה אותה שנתערבה בה תחילה, ונשארו שם שלש פרידות מן השני קנין ואותה שפרחה שם ראשונה, וכן במקום השני. ואי עבד במקום אחד שתי עולות ואחד חטאת, יחא נקבע אותו שפרח לצד השני לחטאת ולא יוכל להקריב שם רק חטאת אחת, דרלמא כל השלש חטאות שנעשו מכאן ומכאן יהיו משני קנין של אשה אחת, להלך עושה בכל מקום עולה אחת וחטאת אחת, או שתי עולות וחטאת אחת בצד זה וחטאת אחת בצד, זה או שתי חטאות ועולה בצד זה ובצד השני עולה אחת. ואם חזרו ונתערבו יחד, לעולם לא יהיו להם פחות משני קנין שהם כשרים:

ג אחת לזו ושתיים לזו כו. פרח מן הראשונה פרידה אחת לשנייה, מיד נפסל אותו יחידו שנשאר בראשונה, דאי יעשו חטאת יחא נקבע אותו שפרח לעולה ולא יוכל להקריב בשניה ובקנין אחרות שנתערב בהן רק מחציין עולות, כמו עולה שנתערבה בחובה. וכי פרח מן השנייה לשלישית, שמו מגופה של השנייה פרח, ואותו שפרח מן הראשונה נשאר שם בשניה, ואינו יכול לעשות מן השנייה רק שתי פרידות אחת חטאת ואחת עולה, דאי עבד שתי עולות, שמו מן הפרידות של גוף השנייה יעשה ואם כן יהיה נקבע אותו שפרח בשלישית לחטאת ולא יוכל לעשות בשלישית רק מחציין חטאות ולא יותר. וכן כי פרח מן השלישית לרביעית, שמו מגופה של שלישית הוא אותו שפרח, ולא נשאר בה רק חמש פרידות ופרידה אחת מן השנייה שנתערבה בהן, ואינו יכול לעשות בשלישית רק שתי חטאות ושתי עולות מפני אותו שנתערב ברביעית. וכן כי פרח מן הרביעית לחמישית אין כשר ברביעית אלא שלש חטאות ושלוש עולות. וכן מחמישית לששית, יעשה בחמישית ארבע חטאות וארבע עולות. וכן מששית לשביעית אין כשר בששית כי אם חמש חטאות וחמש עולות, דאי עבד שש עולות יחא נקבע אותו שפרח בשביעית לחטאת ולא יוכל לעשות בשביעית כי אם שבע חטאות בלא שום עולות. וכי הדר מן השביעית ופרח אחד בששית, שמו לא הוא אותו שפרח בתחלה בששית, אלא מגופה של שביעית פרח ונפסלו בשביעית שתי פרידות, ואין כשר כי אם שש חטאות ושש עולות, דאי עבד שבע חטאות יחא נקבע אותו שפרח בששית [ובאחרים] לעולה, ולא יוכל להקריב רק עולות מחצי הפרידות, וחציין

משניות מבוארות – קהתי

הרביעית; ומן הקינים של הרביעית **לְחֲמִישִׁית** – לחמש הקינים של החמישית; ומן החמישית **לְשִׁשִּׁית** – לשש הקינים של השישית; ומן השישית **לְשִׁבְעִית** – לשבע הקינים של השביעית; **חֹזֶר** – ופרח גזול משבע הקינים של השביעית לשש הקינים של השישית, ומן הקינים של השישית פרח גזול לחמש הקינים של החמישית, ומשם לארבע הקינים של הרביעית, ומשם לשלוש הקינים של השלישית, ומן השלישית לשנייה, ומן השנייה לראשונה, **פּוֹסֵל אֶחָד בְּהִלְכָתוֹ וְאֶחָד בְּחֻזְרָתוֹ** – הגזול הפורח פוסל בהליכתו גזול אחד, וכן בחזרתו גזול אחד, במקום שפרח משם, כמו שכבר בארנו במשנה הקודמת; נמצא: **הָרִאשׁוֹנָה** – שהיתה לה קן אחת. **וְהַשְּׁנִיָּה** – שהיו לה שתי קינים, **אֵין לָהֶם כָּלוּם** – להקריבה; הראשונה הפסידה קינה מיד כשפרח הגזול ממנה לשנייה, שנפסל הגזול שנשאר לה, שאם יקריבוהו עולה הרי ייקבע הגזול שפרח לחטאת, או אם יקריבוהו חטאת, ייקבע אותו שפרח לעולה, ולא יוכלו להקריב מן הקינים שנתערב בהן אלא מחצייתן לחטאות או לעולות בלבד, כמו ששינו (עליו א. ב): "חטאת שנתערבה בחובה, אין כשר אלא כמנין חטאות שבחובה, וכן עולה שנתערבה בחובה, אין כשר אלא כמנין עולות שבחובה" (המפורש: ברטנורא); ויש מבארים הטעם, שאם יקריבוהו עולה או חטאת, יש לחוש שמו גם הגזול שפרח יקרב עולה או חטאת, כלומר ששני הגזולות יקריבו שניהם עולות או שניהם חטאות, והרי אין להביא מקן אחת אלא חטאת אחת ועולה אחת (**תפארת ישראל**). ואף השנייה הפסידה שתי קיניה: אחת, בהליכת הגזול ממנה לשלישית, מטעם שהזכרנו בראשונה (על פי ברטנורא). ושנייה, בחזרת הגזול ממנה לראשונה, לפי שחוששים, שמו הגזולות שפרחו ממנה היו שני גזולות משלה, ולא נשארו לה מקיניה אלא שני גזולות, ואם יקריבו אותם אחד חטאת ואחד עולה, שמו אותם הגזולות שפרחו ממנה יוקריבו שניהם חטאות או שניהם עולות, ונמצאו שלוש חטאות או שלוש עולות משתי קיניה, והרי אין להביא משתי קינים אלא שתי חטאות ושתי עולות בלבד. **הַשְּׁלִישִׁית** – שהיו לה שלוש קינים, **יֵשׁ לָהּ אַחַת** – קן אחת להקריבה, גזול אחד חטאת וגזול אחד עולה, לפי שהפסידה שתי קינים: קן אחת בהליכת הגזול ממנה לרביעית, וקן אחת בחזרת הגזול ממנה לשנייה, ואף כאן הטעם הוא, שחוששים שמו הגזולות שפרחו ממנה היו שני גזולות משלה, ולא נשארו מקיניה אלא ארבעה גזולות ואם יקריבו מהם שתי חטאות או שתי עולות,

של רחל, והרי שוב ארבעה גזולות בשל רחל וארבעה בשל לאה, **פּוֹסֵל אֶחָד בְּחֻזְרָתוֹ** – הרי אף זה פוסל גזול אחד במקום שפרח משם, היינו בקינים של לאה, ואי אפשר להקריב מתוך הארבעה שנשארו לה אלא שני גזולות, אחד חטאת ואחד עולה, לפי שחוששים שמו הגזול שפרח עכשיו מן הקינים של לאה לקינים של רחל אינו אותו הגזול שפרח תחילה משל רחל לשל לאה אלא מקיניה של לאה הוא, והרי גזול הפורח פוסל אחד במקום שפרח משם, כמו ברישא. נמצא בין משל רחל ובין משל לאה אין מקריבים אלא שני גזולות בלבד, אחד חטאת ואחד עולה, ואילו שאר השניים פסולים: האחד, משום הגזול שפרח מקיני חברתה לקיניה; והאחר, שהוא נפסל על ידי הגזול שפרח מקיניה לקיני חברתה. והטעם כמו שבארנו ברישא, שאם יקריבו משל אחת מהן שתי חטאות או שתי עולות, שמו החטאת או העולה שהקריבו בשביל חברתה הוא הגזול שפרח מקיניה לקיני חברתה, ונמצא שהקריבו משתי קינים שלוש חטאות או שלוש עולות, והרי אין להביא משתי קינים אלא שתי חטאות ושתי עולות בלבד. **פֶּרֶחַ וְחֹזֶר, פֶּרֶחַ וְחֹזֶר** – לאחר שפרח גזול אחד בראשונה מן הקינים של רחל לקינים של לאה, וחזר ופרח גזול אחד מן התערבות של לאה לגזולות של רחל, שוב פרח גזול אחד משל רחל לשל לאה, וחזר ופרח משל לאה לשל רחל, אפילו כמה פעמים, **לֹא הֶפְסִיד כָּלוּם** – ממה שאפשר היה להקריב לאחר הפריחה הראשונה והחזירה, **שֶׁאִפְלוּ הֵן מַעֲרֻבוֹת** – כל ארבע הקינים, שנתערבו שתי הקינים של רחל בשתי הקינים של לאה, **אֵין פְּחוֹת מִשְׁתִּים** – משתי חטאות ושתי עולות כמו ששינו לעיל, (א, ב): "חובה שנתערבה זו בזו; אחת לזו ואחת לזו, שתיים לזו ושתיים לזו – מחצה כשר ומחצה פסול" (עיין באורנו שם).

י ו ס ח מ י ש י

באור משנה ג

לֹזוּ אַחַת – לאשה זו קן אחת (גזולות). **לֹזוּ שְׁתֵּים** – שתי קינים (4 גזולות). **לֹזוּ שְׁלֹשׁ** – קינים, **לֹזוּ אַרְבַּע, לֹזוּ חֲמִשׁ, לֹזוּ שֵׁשׁ, לֹזוּ שִׁבְעָה** – קינים; וכולן סתומות: **פֶּרֶחַ** – גזול, **מִן הָרִאשׁוֹנָה לְשִׁנְיָה** – מן הקן של הראשונה לשתי הקינים של השנייה, ומן הקינים של השנייה פרח גזול **לְשִׁלִּישִׁית** – לשלוש הקינים של השלישית; ומן הקינים של השלישית **לְרִבְעִית** – לארבע הקינים של

כלום. השלישית יש לה אחת, הרביעית יש לה שתיים, החמישית יש לה שלש, השישית יש לה ארבע, השביעית יש לה שש. פרח וחזר – פוסל אחד בהליכתו ואחד בחזירתו; השלישית והרביעית אין להם כלום, החמישית יש לה אחת, השישית יש לה שתיים, השביעית יש לה חמש. פרח וחזר – פוסל אחד בהליכתו, ואחד בחזירתו; החמישית והשישית אין להם כלום, השביעית יש לה ארבע. ויש אומרים: השביעית לא הפסידה כלום. ואם פרח מבין המתות לכלם – הרי כלם ימותו.

פירוש ברטנורא

האחרים פסולים כדן עולה שנתערבה בחובה. וכי פרח מן הששית לחמישית נפסל בחזרה זו עוד קן אחד, ואין כשר בששית כי אם ארבע חטאות וד' עולות, דשמא מן הששית פרח מגופה אחת בשביעית ואחת בחמישית בחזרה, ולא נשאר לה כי אם עשר פרידות מגופה, ואי עבד חמש חטאות וחמש עולות דלמא השתי פרידות שפרחו ממנה יהיו קריבים עולות שתיים ואם כן יעשו בשש קינן שבע עולות, או יהיו עשויין שתיים חטאות, ואין יכולים לעשות בשש קינן אלא שש עולות ושש חטאות. וכן מחמישית לרביעית. ומרביעית לשלישית. ומשלישית לשנייה, אין בשלישית כי אם שתי פרידות אחת חטאת ואחת עולה. ואם תאמר, ולמה הפסידה השלישית שתיים, שהרי מאותן שפרחו בשנייה בחזרה לא יקריבו, דהא קתני השנייה אין לה כלום, והוה לן למימר בשלישית שתי קינן ובשנייה אין בה כלום, או בשנייה קן אחד ובשלישית קן אחד. ויש לומר, כיון דבשאר קינן מרביעי ואילך נפסלו שני קינן אחד בהליכה ואחר בחזרה, גזרינן כמו כן בשלישית. אבל בשביעית לא נפסל כי אם קן אחד, דלא הלך ממנה רק פרידה אחת בחזרה, ואילו בהליכה לא נפסל בה כלום ולא נחסר ממנה דבר: פרח וחזר. לאו אראשונה ושניה קאי, דכיון דאין להם כלום אלא מתים, אם פרח אחד מהם בין שאר קינן ימותו כולם כדתנן בסמוך ואם פרח מבין המתות לכולם כולם ימותו. אלא קאי אשלישית שפרח ממנה לרביעית, ומרביעית לחמישית, ומחמישית לששית, ומששית לשביעית, וחזר משביעית לששית עד השלישית, הרי מן השביעית חסר שתי פרידות, אחת בחזרה ראשונה ואחת בחזרה שנייה. ואין כשר בשביעית רק חמש פרידות לעולות וחמש פרידות לחטאות, דאי עבד שש עולות, שמא השתיים שהלכו ממנה יהיו קרבין עולות הרי שמונה עולות, ואין בשבע קינן רק שבע עולות. ומן הששית חסר ארבע פרידות, שתיים בפריחה וחזרה ראשונה, ושתיים בשנייה, ונשארו שני קינן כשרים, דאי עבד שלש עולות, שמא ארבע שהלכו ממנה

משניות מברארות – קהתי

מן השלישית לרביעית, ומן הרביעית לחמישית, ומן החמישית לשישית, ומן השישית לשביעית, וחזר ופרח גזול מן השביעית לשישית, ומן השישית לחמישית, ומן החמישית לרביעית, ומן הרביעית לשלישית, **פוסל** – הגזול הפורח, **אחד בהליכתו ואחד בחזירתו** – במקום שפרח משם. נמצא: **השלישית** – שנשארה לה לאחר הפריחה והחזירה הראשונות קן אחת להקריבה, **והרביעית** – שנשארו לה שתי קינים, **אין להם כלום** – כדינן של הראשונה והשנייה לאחר הפריחה והחזירה הראשונות, **החמישית** – שנשארו לה שלוש קינים, **יש לה אחת** – קן אחת, שהפסידה שוב שתי קינים: קן אחת בהליכה הגזול פעם שנייה ממנה לשישית, וקן אחת בחזירה הגזול ממנה לרביעית; **השישית** – שנשארו לה ארבע קינים, **יש לה שתיים** – שתי קינים כשרות, **השביעית** – שנשארו לה שש קינים, **יש לה חמש** – קינים כשרות, שלא הפסידה אלא קן אחת בחזירה ממנה לשישית. הטעם בכל אלו, כמו שכבר בארנו לעיל, שחוששים שמא הגזולות שפרחו וחזרו ופרחו בשתי הפעמים מכל אחת מהן, הן גזולות משל הקינים עצמן, וכיון שכל גזול הפורח פוסל אחד כנגדו, נמצא: השלישית והרביעית נפסלו כל קיניהן, החמישית – נפסלו לה ארבע קינים, ולא נשארה לה אלא קן אחת; השישית – נפסלו לה ארבע קינים, ונשארו שתיים, השביעית – נפסלו לה שתי קינים בלבד, שלא פרחו ממנה אלא שני גזולות בלבד, אחד בחזירה הראשונה ואחד בחזירה השנייה. **פרח וחזר** – כלומר פרח שוב גזול מן החמישית לשישית, ומן השישית לשביעית, וחזר ופרח מן השביעית לשישית, ומן השישית לחמישית, **פוסל** – הגזול הפורח בפעם השלישית, **אחד בהליכתו, ואחד בחזירתו** – במקום שפרח משם, נמצא: **החמישית והשישית אין להם כלום** – כדין הראשונה והשנייה לאחר הפריחה והחזירה בפעם הראשונה, וכדין השלישית והרביעית לאחר הפריחה והחזירה בפעם השנייה; **השביעית יש לה ארבע** – קינים כשרות, שהפסידה שלוש קינים בשלוש החזירות. **ויש אומרים: השביעית לא הפסידה כלום** – בפריחה וחזירה לשישית, ויש לה חמש קינים כבתחילה, שהואיל וישאר כל הקינים פסולות, ונמצא שאין כאן חשש שמא גזול זה יקרב עולה או חטאת, לפיכך אין הגזול הפורח פוסל בה עכשיו יותר כנגדו. ויש סברה לומר, שמאותו הטעם יהא מותר לה להקריב כל שבעת הקינים, אלא שלשון המשנה ("לא הפסידה") לא משמע כך (המפרש למסכת קינים; עיי' תפארת ישראל שנותן טעם לזה). ואם פרח – גזול, מבין המתות

יש חשש שמא יקריבו את הגזולות שפרחו ממנה שניהם חטאות או ארבע עולות, ונמצאו מקריבים משלוש קיניה ארבע חטאות או ארבע עולות. **הרביעית** – שהיו לה ארבע קינים, **יש לה שתיים** – שתי קינים כשרות, **החמישית** – שהיו לה חמש קינים, **יש לה שלש** – קינים כשרות; **השישית** – שהיו לה שש קינים, **יש לה ארבע** – קינים כשרות; שכל אלו הפסידו שתי קינים, אחת בהליכה הגזול ואחת בחזירה הגזול, כמו שבארנו הטעם בשנייה ובשלישית. במפרשים מוקשים על מה ששינונו, שהשלישית יש לה אחת: הרי מכיון שאין לשנייה כלום, אפשר להקריב לה שתי קינים, שאף על פי שחוששים, שמא הגזולות שפרחו ממנה היו שני גזולות משלה, מכל מקום הרי גזול אחד פרח לשנייה, ומאחר שאין קריבים משל השנייה כלום, אין אותו חשש שבארנו לעיל, שמא יקריבו את הגזולות שניהם חטאות או שניהם עולות, ואם כן למה לא נאמר, שהשלישית יש לה שתיים? אותה קושיה ישנה גם לגבי השנייה, מפני מה הפסידה בחזירה קן שנייה, הלא פרח אז הגזול ממנה לקן הראשונה, וכיון שאין מקריבים משל הראשונה כלום, הרי אין חשש, שמא שני הגזולות שפרחו ממנה יקריבו שניהם חטאות או עולות, ואם כן הרי אפשר להקריב לשנייה קן אחת, ולמה שינונו במשנתנו שהשנייה אין לה כלום? ואמנם, אם נאמר שיש לשנייה אחת, אף לשלישית לא תהא אלא קן אחת, שבכגון זה הרי השלישית מפסידה בחזירה קן נוספת מטעם שבארנו; מכל מקום קושיה היא על משנתנו: מפני מה השנייה אין לה כלום, והשלישית יש לה אחת? אם השנייה אין לה כלום, הרי אפשר לומר, שהשלישית יש לה שתיים? או שנאמר: השנייה יש לה אחת והשלישית יש לה אחת? על כך משיבים המפרשים: הראיל ובקיניהן של שאר הגשים, מן הרביעית ואילך, נפסלות שתי קינים, אחת בהליכה ואחת בחזירה, לפיכך גזרו חכמים אף בקיניהן של השלישית והשנייה שיהיו נפסלות שתי קינים, אחת בהליכה ואחת בחזירה. ברם, בשביעית לא נפסלה אלא קן אחת, לפי שלא פרח מקיניה אלא גזול אחד בלבד, שחזר ממנה לשישית, והוה ששינונו במשנתנו: **השביעית יש לה שש** – קינים להקריבה, שלא הפסידה אלא קן אחת בחזירה ממנה לשישית. **פרח וחזר** – אין הכוונה כאן שפרח שוב גזול מן הראשונה לשנייה, ומן השנייה לשלישית וכי, שהרי הראשונה והשנייה כבר אין להם כלום, כלומר שהגזולות הנמצאים עכשיו בקיניה דינם שימותו, ואם פרח אחד מהם לקינים אחרות, הרי כל הגזולות שבתערובת דינם למות, כמבואר בסוף משנתנו, אלא כוונת המשנה היא, שפרח גזול

ד קן סתומה וקן מפרשת, פרח מן הסתומה למפרשת – יקח זוג לשני. חזר או שפרח מן המפרשת ראשון – הרי בלן ימותו.

ה חטאת מכן ועולה מכן וסתומה באמצע, פרח מן האמצע לצדדיו, אחד הילף ואחד הילף – לא הפסיד כלום, אלא יאמר: זה שהלף אצל חטאת, וזה שהלף אצל עולות – עולה. חזר לאמצע – האמצעים ימותו, אלו יקרב חטאות, ואלו יקרב עולות. חזר (או שפרח) מן האמצע לצדדיו – הרי בלן ימותו. אין מביאין תורין כנגד בני יונה, ולא בני יונה כנגד תורין. כיצד? האשה שהביאה חטאתה תור ועולתה בן יונה – תכפל ותביא עולתה תור. עולתה תור וחטאתה בן יונה – תכפל ותביא עולתה בן יונה. בן עזאי אומר: הולכין אחר הראשון. האשה שהביאה חטאתה, ומתה – יביאו היוזשין עולתה; עולתה, ומתה – לא יביאו היוזשין חטאתה.

פירוש ברטנורא

יהיו עולות הרי שבע עולות, ואין בששה קנים רק שש עולות. וכן החמישית אין כשר בה כי אם אחד לעולה ואחד לחטאת. וכמו כן קשיא בכאן כיון דהרביעית אין לה כלום היה יכול להקריב בחמישית שלש עולות ושלש חטאות, דהרי אותן שהלכו ברביעית אינן קריבות, ולפי זה שהחמישית אין לה אלא אחת היה יכול להקריב ברביעית שתי עולות ושתי חטאות. אלא גורנין בכל פריחה וחזרה שני קנין [גזירה בוו אטו בוו]. וכן כי פרח וחזר פעם שלישית אין להם כלום לכך השביעית שיש לה ארבע, כמו כן גורנין בכל פריחה וחזרה שני קנין: ויש אומרים השביעית לא הפסידה כלום. פירוש, בפריחה וחזרה שלישית. אלא לעולם יקריבו ממנה חמש קנין. דשלש פרידות פרוח ממנה לכל חזרת ונשארו בה רק אחת עשרה פרידות, ויעשה מהם חמש חטאות וחמש עולות, כיון דאף הששית אין לה כלום. והכא לא גורנין בפריחה זו כמו בשאר קנין, דכיון דאינה מפסדת בפריחה בשום פעם, לא גזרו על החזרה. ואין הלכה כיש אומרים:

ד קן סתומה. שלא פירש איזו חטאת ואיזו עולה: וקן מפורשת. שידוע שזו חטאת וזו עולה. והכא מיירי שנתערבו שתי הפרידות יחד אחר שהיו מפורשות והשתא אין ידוע איזו חטאת ואיזו עולה, והכי מוכח בספא דקתני או שפרח מן המפורשת לסתומה ראשון ימותו כלום, ואי לא נתערבו פרידות המפורשות זו בזו אמאי ימותו, ואם העולה פרוחה, החטאת הנשארת תקרב, וקן הסתומה יקריבו בה עולה אחת מפני העולה שנתערבה בה. אלא מיירי שנתערבו פרידות המפורשות זו בזו, ואם נתערבה פרידה אחת מן הקן הסתומה לתוך המפורשת, יקח זוג לשני ויפריש אחד חטאת ואחד עולה, והשלשה שנתערבו יחד ימותו כולן. חזר אחד מן השלשה שנתערבו ונתערב עם היחיד הנשאר בסתומה, או בתחילת הפריחה נתערב אחד מן המפורשות לסתומה, והיינו ראשון דקאמר, כלומר שבתחילת פריחה הלך אחד ונתערב בסתומה, ימותו כולן, דכיון שפרידות המפורשות נתערבו יחד אינן קרובין עוד, וכי פרח אחד מהן במקום אחר היינו אחד מן המתות שפרח לבין הקריבות, ימותו כולן:

ה חטאת מכאן. פרידה המפורשת לחטאת לצד אחד, ופרידה המפורשת לעולה לצד השני, ושתי פרידות של קן סתומה באמצע: פרח מן האמצע. פרידה אחת לימין ופרידה אחת לשמאל: לא הפסיד כלום. דאותו שמעורב עם החטאת יעשה חטאת, ואותו שעם העולה יעשה עולה, אבל לא חטאת, דשכח יעשהו מן העולה המפורשת: חזר לאמצע. חזרו מן הצדדים אחד מכאן ואחד מכאן שנתערבו יחד, אלו ימותו, דחטאת ועולה נתערבו יחד. אבל אותן שנשארו כל אחד לבדו, קריבים כל אחד כדיו: חזר מן האמצעים לצדדיו. הרי חטאות ועולות מעורבים, וימותו כולן: אין מביאים תורים כנגד בני יונה: אלא או שניהם תורים או שניהן בני יונה: תכפל ותביא עולתה בן יונה. כיון החטאת. שהחטאת היא עיקר, בין שהפרישתו תחילה בין שהפרישתו בסוף: הולכין אחר הראשון. ואינה מביאה השני אלא ממין שהפרישה הראשון, בין שהיה הראשון חטאת בין שהיה עולה. והלכה כחנא קמא: לא יביאו

משניות מבוארות – קהתי

חטאות חטאת, וזה שהלף אצל עולות עולה – שהרי בקן סתומה הכהן מפרש איזה גזול לחטאת ואיזה לעולה. מלשון המשנה כאן ולהלן נראה, שכונת המשנה ברישא לאו דווקא חטאת אחת מכאן ועולה אחת מכאן, אלא גם חטאות מכאן ועולות מכאן. **חזר לאמצע** – חזר גזול אחד מכל צד, ושניהם פרחו לאמצע, ונתערבו, **האמצעים ימותו** – שמה נתערבו חטאת ועולה זו בזו, **אלו** – שבצד החטאות, **יקרבו חטאות** – שאף אם נמצא ביניהן הגזול שפרח לשם תחילה מן הקן הסתומה, מותר להקריבו חטאת, **ואלו** – שבצד העולות, **יקרבו עולות** – מאותו הטעם שכאנו בחטאות. **חזר (או שפרח) מן האמצע לצדדיו** – לפי הרב מברטנורא אין גורסים תיבות "או שפרח", אלא: חזר מן האמצע לצדדיו: ויש מגיחים: חזר ופרח מן האמצע לצדדיו (באורי הגר"א: ועיי' "תוספות יום טוב" ו"תפארת ישראל", מה שמפרשים לפי הגרסה שלפנינו), **הרי בלן ימותו** – שהרי חטאות ועולות מעורבות הן, או משום שהאמצעים, שנתערבו בצדדים, חטאות המתות הן. **אין מביאין תורין כנגד בני יונה, ולא בני יונה כנגד תורין** – אלא או שתי תורים או שני בני יונה. **כיצד? האשה שהביאה חטאתה תור ועולתה בן יונה, תכפל ותביא עולתה תור** – כדי שתהא עולתה כמו חטאתה; ואם הביאה עולתה תור וחטאתה בן יונה, תכפל ותביא עולתה בן יונה – שהכל הולך אחר החטאת, בין שהפרישה או הקריבה החטאת תחילה, בין העולה תחילה. **בן עזאי אומר: הולכין אחר הראשון** – אחר המין שהביאה ראשונה, שאם הביאה עולתה תור ואחר כך חטאתה בן יונה, תכפל ותביא חטאתה תור. והלכה כחנא קמא. **האשה שהביאה חטאתה, ומתה** – קודם שהספיקה להביא עולתה, **יביאו היוזשין עולתה** – שנשתעבדו נכסיה להקדש. **עולתה, ומתה** –

– מבין הקנינים העומדות למות, **לכלם** – לכל שאר הקנינים, **הרי בלם ימותו** – שכולן נפסלו להקרבה מחמת הגזול שפרח לתוכן.

באור משנה ד

קן סתומה – שלא פירשו הבעלים בשעת לקיחת הקן, איזה גזול לחטאת ואיזה לעולה, **וקן מפרשת** – שפירשו הבעלים איזה גזול לחטאת ואיזה לעולה: **פרח** – גזול, **מן הסתומה למפרשת** – ונתערבו שלשת הגזולות, ואין ידוע איזה מן המפורשת חטאת ואיזה עולה, **יקח זוג לשני** – שנשאר בקן הסתומה, שהרי השלושה שבתערובת כולם ימותו, וכבר שנינו (משנה א), שאם פרח גזול מקן סתומה לבין המתות, יקח זוג לשני. **חזר** – גזול מן התערובת אל הגזול שנשאר בקן הסתומה, או שפרח מן המפרשת ראשון – שבתחילה פרח גזול מן הקן המפורשת לקן הסתומה, ואין ידוע אם הגזול שפרח הוא החטאת או העולה, **הרי בלן ימותו** – שבין בקן הסתומה ובין בקן המפורשת אין ידוע איזהו חטאת ואיזהו עולה.

יום ששי

באור משנה ה

חטאת מכן ועולה מכן וסתומה באמצע – היתה מונחת קן סתומה בין שני גזולות מפורשים, שאחד מהם היה חטאת ואחד עולה, כגון שהחטאת היתה מצד ימין של הקן הסתומה והעולה מצד שמאל: **פרח מן האמצע** – מן הקן הסתומה, **לצדדיו** – לגזולות המפורשים שבצדדים, **אחד הילף ואחד הילף** – גזול אחד לצד החטאת וגזול אחד לצד העולה, **לא הפסיד כלום** – שהרי ידוע איפה החטאת ואיפה העולה, **אלא יאמר** – הכהן, כשיקריבם: **זה שהלף אצל**

פ ר ק ש ל י ש י

א במה דברים אמורים? בכהן נמלך; אבל בכהן שאינו נמלך, אחת לזו ואחת לזו, שתיים לזו ושתיים לזו, שלש לזו ושלש לזו, עשה פלן למעלה – מחצה פשר, ומחצה פסול; פלן למטן – מחצה פשר, ומחצה פסול; חציים למעלה, וחציים למטה, את שלמעלה – מחצה פשר, ומחצה פסול; ואת שלמטה – מחצה פשר, ומחצה פסול. **ב** אחת לזו ושתיים לזו, ושלש לזו, ועשר לזו, ומאה לזו, עשה פלן למעלה – מחצה פשר, ומחצה פסול; פלן למטן – מחצה פשר, ומחצה פסול; חצין למעלה, וחצין למטן – המרבה פשר. זה הכלל: כל מקום שאמה יכול

פירוש ברטנורא

היורשים חטאת. דהייא חטאת שמתו בעליה. ואי לא מהאי טעמא, מביאים חטאת אע"פ שקרבה עולה תחילה. ואע"ג דבכל מקום חטאת קודמת לעולה, היינו דוקא למצות אבל לא לעכב:

ג **א** במה דברים אמורים בכהן נמלך. אפירקא קמא קאי. והכי קאמרין, במה דברים אמורים דחטאת שנתעברה בעולה שכולם ימותו, וכן אחת לזו ושתיים לזו ושלש לזו דהמועט כשר, הני מילי בכהן שבא להמלך ולשאול איך משפמן. אבל בכהן שאינו נמלך ועשה דרעת עצמו קן שלם למעלה לאשה אחת, עולה כשרה וחטאת פסולה. ואם עשה קן שלם למטה, חטאת כשרה ועולה פסולה. הלכך, אחת לזו ואחת לזו שתיים לזו ושתיים לזו כו' ועשה כולן למעלה, מחצה כשר דהיינו עולות, ומחצה פסול דהיינו חטאות. ואם עשה כולן למטה, חטאות כשרות ועולות פסולות. וכל פירקא קמא מיירי לבתחילה, והאי פירקא מיירי דיעבר. ובאחת לזו ושתיים לזו דאמרן לעיל בנמלך המועט כשר, הכא בלא נמלך המרובה כשר, כיון שעשה חצין למעלה וחצין למטה. כיצד, הרי שמאחת לזו עשה אותו קן של אשה למעלה ומשני קינן של אשה אחרת עשה פרידה אחת מהן למעלה כדי שיהיו חצין למעלה, ונשארו שלש פרידות למטה, הרי כשר שתי עולות למעלה ושתי חטאות למטה, הרי שני קינים כשרים ושלשי פסול, והוה המרובה כשר. וכן שתיים לזו ושלש לזו, מן השני קינים יש ארבע פרידות למעלה, ועוד לקח פרידה אחת מן השלשה קיני, הרי חמש פרידות למעלה וחמש פרידות למטה, מן החמש פרידות של מעלה יש שלש עולות, ושלמטה שלש חטאות, הרי שלשה קינים כשרים, והוה המרובה כשר, ומיהו עשר לזו ומאה לזו, אי אפשר למצוא בענין זה לפי שהן זוגות, וצריך לומר דהמרובה כשר דנתן במתניתין אינו חזר אלא לאחת לזו ושתיים לזו כו' שאינן זוגות, ואיירי דנתן לעיל בכהאי גוונא המועט כשר, תנא נמי בכהאי גוונא המרובה כשר באינו נמלך. ומיהו אף בעשר לזו ומאה לזו המרובה כשר, שאין פסול מהן אלא עשרה קנים, דשמא כל הקנים של אשה אחת למעלה ונפסלו החטאות, או כולן למטה ונפסלו העולות, ועל כרחך עשרה קנים שלימים פסולים: **את שלמעלה מחצה כשר ומחצה פסול.** כיון שעשה קן שלם למעלה. והואיל שקנים האלו לשתי נשים, יביאו קן אחד בשותפות ויתנו ביניהן, אם מישל ראשון עולה ללאה, תהא באחרון חטאת ללאה, או איפכא. ודוקא עשה קן שלם למעלה, אבל אם חילק הקינים פרידה אחת למעלה ופרידה אחת למטה, הכל כשר, שאני אומר עולה למעלה וחטאת למטה, שהקנים מתפרשים בעשיית כהן:

ב זה הכלל כל מקום שאתה יכול לחלוק בו. כלומר, שקן אשה אחת אינו נחלק לשנים אלא קן אשה אחת למעלה וקן אשה אחרת למטה, מחצה כשר

משניות מבוארות – קהתי

שלמעלה מחצה כשר ומחצה פסול – שנפסלו החטאות, ואת שלמטה מחצה כשר ומחצה פסול – שנפסלו העולות.

אם הביאה עולתה, ומתה קודם שהספיקה להביא חטאתה, **לא יביאו היורשין חטאתה** – שהרי חטאת שמתו בעליה תמות.

ש ב ת ק ו ד ש

באור משנה ב

אחת לזו ושתיים לזו, ושלש לזו, ועשר לזו, ומאה לזו – נתעברה קן אחת של רחל בשתי קינים של לאה, או בשלוש קינים של שרה וכו', או שנתעברו הקן של רחל ושתי הקינים של לאה ושלוש הקינים של שרה ועשר הקינים של רבקה וכו', כולן יחד, **עשה פלן** – כל הגזולות של התערובת, **למעלה** – מחוט הסיקרא, **מחצה פשר, ומחצה פסול** – שהרי מכל מקום מחציתם של הגזולות עולות ומחציתם חטאות, ונמצאו העולות כשרות והחטאות פסולות; **פלן למטן** – עשה כל גזולות התערובת למטה מחוט הסיקרא, **מחצה פשר, ומחצה פסול** – שכן החטאות כשרות והעולות פסולות, כגון שתי קינים של לאה שנתעברו בשלוש קינים של שרה, והרי שיש בתערובת עשרה גזולות, חמישה לחטאות וחמישה לעולות, הלכך אם הקריב כהן כולם למעלה – חמישה מהם כשרים, שהרי יש כאן שתי עולות ללאה ושלוש לשרה, אבל שאר החמישה פסולים, לפי שהם חטאות. וכן אם הקריב כל עשרת הגזולות למטה, הרי יש כאן חמש חטאות שהן כשרות, וחמש עולות שהן פסולות; **חצין למעלה, וחצין למטן** – עשה כהן חציים של גזולות התערובת למעלה מחוט הסיקרא, וחציים למטה מחוט הסיקרא, **המרבה פשר** – מספר הקינים הכשרות שווה למספר הקינים של זו שקיניה בתערובת מרובות משל חברתה, כגון בדוגמה שנקטנו למעלה, אם מתערובת הקינים של לאה ושרה (2 קינים של לאה ו-3 של שרה) הקריב כהן חמישה גזולות למעלה וחמישה למטה, שלוש קינים (במניין הקינים של שרה) כשרות, היינו שלושה גזולות למעלה ושלושה גזולות למטה, שכן חמשת הגזולות שהקריב למעלה, אחד

באור משנה א

לעיל (א, ב) שנינו: "חטאת שנתעברה בעולה ועולה בחטאת, אפילו אחד בריבוא – ימותו כולם". כן שנינו (שם, ג): "חובה שנתעברה זו בזו: אחת לזו ואחת לזו, שתיים לזו ושתיים לזו, שלוש לזו ושלש לזו – מחצה כשר ומחצה פסול. אחת לזו ושתיים לזו, ושלש לזו, ועשר לזו, ומאה לזו – המועט כשר" (עין באורנו שם). על הדברים הללו מוסבה משנתנו.

במה דברים אמורים – מה ששינוי בפרק א בענין קינים שנתעברו, כפי שהבאנו בהקדמה למשנתנו? **בכהן נמלך** – הבא לשאול לבית דין מה לעשות בתערובת, הרי בית דין פוסקים לו כפי ההלכות ששינוי לעיל. **אבל בכהן שאינו נמלך** – והקריב את התערובת כולה על דעת עצמו: **אחת לזו ואחת לזו** – קן סתומה של אשה אחת שנתעברה בקן סתומה של אשה אחרת, **שתיים לזו ושתיים לזו** – או שתי קינים של אשה אחת שנתעברו בשתי קינים של אשה אחרת, **שלש לזו ושלש לזו** – או שלוש קינים של זו שנתעברו בשלוש קינים של זו, **עשה** – הכהן, **פלן למעלה** – שנתן דמם של כל הגזולות שבתערובת למעלה מחוט הסיקרא, כדין עולת העוף, **מחצה פשר, ומחצה פסול** – העולות כשרות והחטאות פסולות; **פלן למטן** – נתן דמם של כל הגזולות למטה מחוט הסיקרא, כדין חטאת העוף, **מחצה פשר, ומחצה פסול** – החטאות כשרות והעולות פסולות; **חציים למעלה** – עשה חציים של הגזולות למעלה מחוט הסיקרא, **וחציים למטה** – מחוט הסיקרא, **את שלמעלה, מחצה פשר, ומחצה פסול; ואת שלמטה, מחצה פשר ומחצה פסול** – שחוששים, שמא כל הגזולות שעשה למעלה הם הקינים של אשה אחת וכל הגזולות שעשה למטה הם הקינים של האשה האחרת, והרי הקינים מחציתן חטאות ומחציתן עולות, הלכך את

לחלוק את הקנין, ולא יהו משל אשה אחת בין מלמעל בין מלמטן – מחצה בשר, ומחצה פסול. כל מקום שאין אתה יכול לחלוק את הקנין, עד שיהו משל אשה אחת בין מלמעל בין מלמטן – המרבה בשר. ג חטאת לזו ועולה לזו, עשה בלן למעלן – מחצה בשר, ומחצה פסול; בלן למטן – מחצה בשר, ומחצה פסול; חצין למעלן, וחצין למטן – שתיהן פסולות, שאני אומר: חטאת קרבה למעלן, ועולה למטן.

פירוש ברטנורא

ומחצה פסול: וכל מקום בו כגון אחת לזו ושתיים לזו, שיש מחלק של אשה אחת למעלה ולמטה, המרובה כשר כדפרישית: **ג חטאת לזו ועולה לזו כו'**. הא נמי קאי אדתי לעיל בפרק קמא, עולה שנתעברה בחטאת או איפכא, כולן ימותו. והני מילי בנמלך, אבל בלא נמלך על תערובתו ועשה קן למטה וקן למעלה, מחצה כשר ומחצה פסול. ואע"ג דאי אתי לאמלוכי אמרינן ליה לא תקריב, כרתניא ימותו כולן, השתא דלא נמלך אמרינן שכל אחד נעשה כחלבו וכשר:

משניות מבוארות – קהתי

אחת (או של נשים אחדות) הקריב למעלה בלבד, וכל הקינים של האחרת (או של האחרות) למטה בלבד, **מחצה בשר, ומחצה פסול** – שחוששים שמא באמת הקריב כך, ונמצא למעלה מחצה עולות ומחצה חטאות וכן למטה, הלכך מחצה כשר ומחצה פסול, כמו שכבר שנינו במשנה א. **כל מקום שאין אתה יכול לחלוק את הקנין, עד שיהו משל אשה אחת בין מלמעל בין מלמטן** – שכשהקריב הכהן חציו למעלה וחציו למטה, הקריב בודאי משל קיני אשה אחת מקצת מהן למעלה ומקצת למטה, כגון שהיו בקיניה של אותה אשה מספר גזולות העולה על מחצית כל הגזולות שהקריב הכהן, כפי הדוגמאות שנקטנו למעלה, **המרבה בשר** – כמו שכבר בארנו לעיל.

באור משנה ג

לעיל שנינו (א, ב): "חטאת שנתעברה בעולה ועולה בחטאת, אפילו אחד בריבוא – ימותו כולם". במה דברים אמורים? בכהן נמלך. אבל בכהן שלא נמלך, והקריב את התערובת – על כך נלמד במשנתנו.

חטאת לזו ועולה לזו – שנתעברו: **עשה בלן למעלן** – שנתן דמם למעלה מחוט הסיקרא, **מחצה בשר, ומחצה פסול** – שהרי אחת ודאי עולה, שכשרה למעלה, ואחת חטאת, שפסולה למעלה; **בלן למטן** – עשה שניהם למטה מחוט הסיקרא, **מחצה בשר, ומחצה פסול** – שהרי החטאת כשרה למטה, והעולה פסולה. והוא הדין אם נתערבו כמה חטאות בכמה עולות, ובלבד שיהא מספר החטאות כמספר העולות, כגון שלוש חטאות שנתערבו בשלוש עולות, בין שעשה כולן למעלה בין כולן למטה, שלוש כשרות ושלוש פסולות, ששלוש ודאי עולות שכשרות למעלה, ושלוש הן ודאי חטאות שכשרות למטה. מכאן נקטה משנתנו "עשה כולן למעלן... כולן למטן"... וכן להלן: "חציו למעלן"... (בלשון רבים). **חצין למעלן, וחצין למטן** – היינו (לפי הדוגמא שבמשנתנו) גזול אחד למעלה וגזול אחד למטה, **שתיהן פסולות, שאני אומר: חטאת קרבה למעלן, ועולה למטן** – שמא הקריב את החטאת למעלה ואת העולה למטה, והרי שנפסלו שתיהן. וכן בדוגמא שנקטנו לעיל, אם הקריב שלושה למעלה ושלושה למטה, כולם פסולים, שיש לחוש שמא הקריב את כל החטאות למעלה וכל העולות למטה (ענין "תפארת ישראל", שמבואר שם, משום מה נקטה המשנה "חטאת לזו ועולה לזו", והרי גם בחטאת ועולה של אחת הדין כד?).

מהם הוא ודאי של שרה (מאחר שאין ללאה אלא 4 גזולות בלבד). והוא עולה כשרה; ועוד שניים משאר הארבעה אף הם עולות כשרות, בין אם הם של שרה ובין של לאה; אבל שאר השניים פסולים, שמא הארבעה הם של לאה, או שמא כל החמישה הם של שרה, ונמצאו שניים מהם חטאות ולא עולות. והוא הדין לחמישה הגזולות שלמטה. נמצא שלוש עולות ושלוש חטאות כשרות (כמספר הקינים של שרה, שהוא המרובה). וכן שלוש קינים של שרה שנתערבו בעשר קינים של רבקה, והקריב הכהן שלושה עשר גזולות למעלה ושלושה עשר למטה, הרי עשר קינים כשרות מאותו הטעם, שכן שלושה עשר הגזולות שהקריב למעלה – שבעה מהם ודאי של רבקה (מאחר שאין לשרה אלא 6 גזולות בלבד). והרי הם שבע עולות כשרות, ועוד שלושה גזולות משאר הששה אף הם עולות כשרות, בין אם הם של רבקה ובין של שרה; הרי כאן עשר עולות כשרות. ברם, שאר השלושה הם פסולים, שמא עשה למעלה כל הששה של שרה, או שמא כל השלושה עשר שלמעלה הם של רבקה, ונמצאו שלושה מהם חטאות ולא עולות. והוא הדין לשלושה עשר הגזולות שלמטה. וכן עשר קינים של רבקה שנתערבו במאה קינים של חוה, אם הקריב הכהן חציים למעלה וחציים למטה, מאה קינים כשרות (100 גזולות למעלה ו-100 גזולות למטה). והוא הדין אם נתערבו ביחד קן אחת של רחל ושתי קינים של לאה ושלוש של שרה ועשר של רבקה ומאה של חוה (בסך הכל = 116 קינים), והקריב הכהן מאה וששה עשר גזולות למעלה ומאה וששה עשר למטה, הרי מאה קינים (כמספר הקינים של חוה) כשרות, והשאר פסולות; שכן מתוך המאה וששה עשר גזולות שהקריב למעלה שמונים וארבעה הם ודאי של חוה (מאחר שאין לכל שאר הנשים ביחד אלא 32 גזולות בלבד). והרי אלו שמונים וארבע עולות כשרות, ועוד ששה עשר גזולות מתוך שאר השלושים ושניים אף הם עולות כשרות בין אם הם של חוה ובין של שאר כל הנשים; הרי מאה עולות כשרות. אבל ששה עשר גזולות פסולים, שמא הקריב למעלה כל שלושים ושניים הגזולות של שאר כל הנשים, או שמא כל הגזולות שהקריב למעלה הם של חוה, ונמצא ששה עשר גזולות הם חטאות ולא עולות. וכך הדין לגבי מאה וששה עשר הגזולות שלמטה. **זה הפלל: כל מקום שאתה יכול לחלוק את הקנין, ולא יהו משל אשה אחת בין מלמעל בין מלמטן** – אם אפשר לחלק את הקינים באופן שלא יהיו משל אשה אחת גם למעלה וגם למטה, כלומר שאם הקריב הכהן חציו למעלה וחציו למטה, אפשר יהא לומר, שלא הקריב קיני אשה אחת למעלה ולמטה, אלא כל הקינים של אשה

כאשר משיח יבוא במהרה בימינו אמן, יתגעגעו לימי הגלות... כעת בימי הגלות, הם ימי העבודה להכין עצמו לביאת המשיח במהרה בימינו אמן.

היום יום ג מנחם אב

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

רש"י

אין משגיחין — לעשות עיקר. אמרי אוקומי הוא דמוקמי התם — כלומר: אין הדבר ניכר לשם פרשת שקלים, אלא סברי שלא נסתיימה פרשת "ואתה תצוה" עד כאן. וחד תאני וקרי — חוזר ושונה לקרות מ"כי תשא" עד "ועשית כיור נחוש" וגו'. כופלה בשבתות — שקורין אותה שני שבתות זו אחר זו.

דף כט ע"א: הגמרא מביאה מחלוקת בענין הקריאה בראש חודש טבת: איתמר, ראש חדש טבת שחל להיות בחול, אמר רבי יצחק, מוציאים שני ספרי תורה, קרו תלתא בראש חדש, וחד בספר השני בחנוכה. ורב דימי דמן חיפא אמר, קרו תלתא בחנוכה, וחד בספר השני בראש חודש.

סיוע לרבי יצחק נפחא: אמר רבי מני, בנותיה דרבי יצחק נפחא מסתברא שקריאת ראש חודש עדיפה, דהרי תדיר ושאינו תדיר — תדיר קודם, וראש חודש תדיר יותר מחנוכה.

ראה לרב דימי דמן חיפא: אמר רבי אבין, בנותיה דרב דימי מסתברא, שקריאת חנוכה עדיפה, שהרי מי גרם לעולה הרביעי שיבא, היום שהוא ראש חדש, שהרי בחנוכה קוראים שלשה, ובראש חודש ארבעה, הלכך הרביעי בקריאת ראש חדש בעי מיקרי.

המסקנא להלכה במחלוקת זו: מאי תני גלה — מה ההלכה בדיון זה. רב יוסף אמר, אין משגיחין בראש חודש לעשותו עיקר, אלא חנוכה הוא העיקר וקוראים בו שלשה, ואחד בראש חודש כרב דימי. ורבא אמר, אין משגיחין בחנוכה, כיון שהיא קריאה שנתקנה מאוחר יותר מקריאת ראש חודש, אלא ראש חודש עיקר וקוראים בו שלשה, ואחד בחנוכה. והלכתא שאין משגיחין בחנוכה, וראש חודש עיקר.

הגמרא חוזרת לקריאת שקלים: איתמר, חל קריאת שקלים להיות בפרשת 'ואתה תצוה', וכי תשא היא לאחרית, ואין היכר שקוראה לפרשת שקלים. אמר רבי יצחק נפחא, קרו שיתא מ'ואתה תצוה' עד 'כי תשא', וחד קורא קריאת שקלים מ'כי תשא' עד 'ועשית'.

שיטה החולקת: אמר אבין, אמרי הוראים, אוקומי הוא דקא מוקמי התם — שהמשיך בפרשת 'כי תשא' כיון ששם עמד בגמר פרשת 'תצוה', וקריאתו נראית כהמשך פרשה זו, ואין זה ניכר שקרא לשם פרשת שקלים. אלא אמר אבין, קרו שיתא מ'ואתה תצוה' וממשיכים עד 'ועשית', וחד תני וקרי — קורא בשני מ'כי תשא' עד 'ועשית', ואז ניכר שקוראו לפרשת שקלים.

קושיא לרבי יצחק נפחא: מיתיבי מברייטא, חל להיות ראש חודש אדר בפדרשה תסמוכה לה — לפרשת 'כי תשא', בין מלפניה ובין מלאחריה, קורין אותה ובפלין אותה. הבינה הגמרא שבאותה שבת כופלים קריאתה, בשלמא לאבין סובר שאכן כופלים ניהא, אלא לרבי יצחק נפחא סובר שלא כופלים אלא קוראים פעם אחת, קשיא.

מתרצת הגמרא: אמר לך רבי יצחק נפחא, וכי לאבין מי ניהא, תינח שמצינו שכופלים כשחל 'שקלים' לפניה ב'תצוה' וכדלעיל, אך כשחל לאחריה ב'ויקהל', היכי משפחת לה שכופלים, הרי אין חשש שיטעו שזה חלק מפרשת השבוע. אלא מאי אית לך למימר, שכופלים לאחריה הכוונה שבפלה בשבתות, דהיינו שבשבת זו קוראה לפרשת השבוע, ובשבת הבאה לשקלים, הלא נמי כופלים לפניה הכוונה שבפלה בשבתות, דהיינו שבשבת זו קוראה לשקלים, ובשבת הבאה הגמרא מביאה שנחלקו גם באופן נוסף בענין זה: חל להיות 'שקלים' ב'כי תשא' עצמה, וצריך שתהא ניכרת הקריאה לשקלים. אמר רבי יצחק נפחא, קרו שיתא מן 'ועשית' לאחר פרשת שקלים עד 'ויקהל', וחד חוזר לתחילת הפרשה וקרי מ'כי תשא' עד 'ועשית'. מתקיף לה אבין, השתא אין זה ניכר שקוראו לשקלים, שכן אמרי למפרע הוא דקרי פרשת השבוע, ולא לשם שקלים. אלא אמר אבין, קרו שיתא מתחילת הפרשה עד 'ויקהל', וחד תני וקרי מ'כי תשא' עד 'ועשית'. הגמרא מביאה ראייה לאבין מברייטא: תניא בנותיה דאבין, חל להיות שקלים ב'כי תשא' עצמה, קורין אותה ואחר כך בופלין אותה מ'כי תשא' עד 'ועשית' לשקלים.

המשך מעמוד פא

9 עליו סקילה, וקשה על רמי בר חמא.
10 דוחה הגמרא: לא — אין הכרח שהכוונה לאיסור מחמר, שאפשר להעמיד שהכוונה לאיסור תחומין, ואליבא — ולפי שיטתו דרבי
11 עקיבא, הסובר (פוסה כז) שהאיסור לצאת חוץ לתחום הוא דאורייתא, אך מכל מקום אין חייבים על ודונו סקילה ולא על
12 שגגתו חטאת. ואפשר להעמיד שהכוונה היא לאיסור הקצרה
13 (הדלקת אש), ואליבא — ולפי שיטתו דרבי יוסי, הסובר (לעיל ע.)
14 שאין בה חיוב סקילה אלא רק איסור לאו.

1 מעשה, בעצמו אינו עושה מלאכה אלא רק דיבור, אינו מביא
2 חטאת, וקשה מכאן על רמי בר חמא שאמר שמחמר חייב חטאת.
3 ועוד יש להשיב, שאף מה שאמרת שבמחמד חייב סקילה, קשה,
4 דתני (סנהדרין יט), תמחל את השבת נסקל, רק אם חילל בדרב
5 שתיבין על שגגתו חטאת, ועל ודונו סקילה, מכלל — ומשמע מזה,
6 דאליבא מדי — שיש איסור שבת דאין תיבין על שגגתו חטאת ולא
7 על ודונו סקילה, ומאי ניהו — ומהו איסור זה, הרי זה לאו דמחמר,
8 שאין חייבים עליו חטאת, ואם כן מבואר במשנה, שאף אין חייבים

גמרא

שנינו במשנתנו מונה אדם את אורחיו ואת פרפרותיו מפיו אבל לא מן הכתב, הגמרא מבארת מדוע לא ימנה מן הכתב. שואלת הגמרא: **מאי פשטא** – מהו טעם האיסור לקרוא מן הכתב. משיבה הגמרא: נחלקו בזה האמוראים, רב ביבי אמר, גזירה שפא ימחוק – מנהגם היה שבעל הבית נותן לשמש בשבת כתב ובו רשימת האורחים על מנת להזמין לסעודה, ויש לחוש שכאשר יקרא בעל הבית מתוך הכתב את רשימת האורחים, יראה שלא הכין די הצורך עבור כולם ויחזרט על שמומין יותר מדי, ויבא למחוק חלק מהמחזמנים כדי שלא יזמינם השמש. **אמי אמר**, גזירה שפא כשיתירו לו לקרוא מן הכתב, יקרא גם בשפא הדיוטות שעניינם מקח וממכר, ואסור לקרואם בשבת.

מבשרת הגמרא: **מאי בינייהו** – מה החילוק שיש לענין הדין בין שני הטעמים. מבארת הגמרא: **איכא בינייהו** – יש חילוק ביניהם באופן דקתב את מנין האורחים בדיו אפולתל ומידלי – במקום גבוה, שאינו מגיע לשם למחוק, למאן דאמר – לדעת רב ביבי הסובר שטעם האיסור הוא שפא ימחוק, באופן זה לא חיישינן – אין אנו חוששים שיבוא למחוק כיון שאין מגיע לשם למחוק, ולכן מותר לקרוא. ולמאן דאמר – ולדעת אביי הסובר שטעם האיסור הוא שפא יקרא בשטרי הדיוטות, אף באופן זה חיישינן – שיבא לקרוא בשטרי הדיוטות ועל כן אסור לקרוא.

הגמרא מקשה על אופן זה של ביאור המחלוקת ביניהם: וכי ניתן לומר שזהו החילוק ביניהם, והלא גם למאן דאמר שפא ימחוק יש לאסור אף באופן שאין בו חשש מחיקה, משום שניחוש – (נחשוש) שפא יקרא בשטרי הדיוטות, שכן כשם שיש חשש שמא ימחוק, כן יש לחוש לקריאה בשטרי הדיוטות. ותו – ועוד קשה, וכי ניתן לומר שלשפא ימחוק לא חיישינן באופן זה שאין ידו מגעת למחוק, (והתניא) [והתנן] במשנה (לעיל יא), לא יקרא בספר לאור הנר – חכמים אסרו לקרוא לאור הנר, שמא יטה הנר על מנת לקרב את השמן לראש הפתילה כדי שתדלק יפה, ונמצא מבעיר אש בשבת, ואמר רבה, אפילו גבוה הנר שתי קומות יהא אדם, ואפילו גבוה היה עוד יותר כשיעור שתי מדרגות – כעין אוכף קטן שנותנים על החמור לחממו, ואפילו מונח בגובה עשרה בתיים זה על גב זה, לא יקרא לאורו, אף על פי שאין ידו מגעת לשם להטות את הנר, שכן חכמים לא חילקו בגזירתם וכיון שגורו בנמוך אסרו גם בגבוה. ויש ללמוד מכאן גם לתקנה זו של איסור קריאה שמא ימחוק, שלא חילקו בתקנתם ואסרו אף באופן שאין ידו מגעת למחוק, וכיון שאין לפרש כך את המחלוקת, חוזרת הקושיא מה החילוק ביניהם.

מנסה הגמרא לומר חילוק אחר בין אביי לרב ביבי: **אלא איכא בינייהו** באופן דקתב את מנין האורחים אפולתל ומיתתי – במקום נמוך, שידו מגעת לשם, למאן דאמר שפא ימחוק, חיישינן שימחוק ועל כן אסור לקרוא, למאן דאמר שפא יקרא בשטרי הדיוטות לא חיישינן לזה ומותר לקרוא, משום שגודא בשפא לא מיתלה – אין אדם מחליף בין כותל לשטר, שיבוא להתיר קריאת שטר כמו קריאה מעל גבי הכותל, כי שטר מוטלטל וכותל קבוע.

מקשה הגמרא: והלא גם למאן דאמר שפא יקרא ליחוש שפא ימחוק ויאסר אף באופן זה, שכן כשם שיש חשש לקריאה בשטרי הדיוטות כן יש לחוש למחיקה, שאין זה עדיף מזה. ולכן אין לפרש כך את החילוק ביניהם.

מנסה הגמרא לבאר באופן נוסף: **אלא איכא בינייהו** – באופן דחייק – שחקק את הכתב בסכין אפולתל – על לוח של עץ, ואפניקם – ועל לוח כדוגמת לוחות הספרים שמצופים בשעור וחוקקים עליהם את חשבונותיהם, למאן דאמר שפא ימחוק לא חיישינן שיבא למחוק, כיון שיש טורח למחוק החקיקה ובעודו טורח למחוק יזכר ששבת היום, ועל כן מותר לקרוא, למאן דאמר שפא יקרא חיישינן ואסור לקרוא.

מקשה הגמרא: ולמאן דאמר שפא ימחוק אמנם אין כאן חשש מחיקה, מכל מקום ליחוש שפא יקרא ויאסר לקרוא מפני חשש זה.

וכי תימא – ואם תרצה לומר שמאן דאמר שמא ימחוק סובר שפולתל ופניקם בשפא לא מיתלה – אין אדם טועה להחליף בין טבלא ופנקס לשטר, ולא יבא להתיר קריאת שטרי הדיוטות, ועל כן מותר לקרוא באופן זה, והתניא בברייתא לא כך, שכך שנינו מונה אדם את אורחיו, כפא מפנינים – את מי ומי יושב בפנים במקום מכובד, וכפא מפנינים – ואת מי ומי יושב במחוץ שאינם כל כך מכובדים, וכפא מנות עתיד להניח לפנייהם, ומותר לו למנות כל כך מתוך כתב שעל גבי הכותל, אבל לא מתוך כתב שעל גבי טבלא ופניקם.

מבשרת הגמרא מה ביאור דברי הברייתא: **חיי דמי** – במה מדובר, **אלימא** – אם נאמר שמדובר באופן דקתב מיתלב – שמנין האורחים והמנות כתוב בדיו, **מאי שפא** הכתב שעל גבי כותל שמותר, **ומאי שפא** הכתב שכתב שעל גבי טבלא ופנקס שאסור, הלא בשניהם יש לאסור משום שמא ימחוק, **אלא לאו** – אלא ודאי מדובר בדחייק – שחקק את הכתב ואין לחוש בזה למחיקה, וקתני בברייתא שמותר למנות מכתב שעל גבי הכותל משום שלא טועים להחליף בין כותל לשטר ואין לאסור משום שיבוא לקרוא בשטרי הדיוטות, **אבל לא מכתב שעל גבי טבלא ופניקם** משום שטועים להחליף בין טבלא ופנקס לשטר, ויבוא לקרוא בשטרי הדיוטות. וכיון שמבואר בברייתא כך לא ניתן לפרש שמאן דאמר שמא ימחוק סובר שלא מחלפים ביניהם, ועדיין צריך לבאר את החילוק בין רב ביבי לאביי.

מבארת הגמרא מהו האופן שבו יש מחלוקת בין רב ביבי לאביי: **אלא לעולם** החילוק ביניהם הוא באופן שאמרנו תחילה, בדקתב אפולתל ומידלי – שכתב את מנין האורחים והפרפראות על הכותל במקום גבוה שאין ידו מגעת שם למחוק, ולכל השיטות אין מחלפים בין כותל לשטר ואין חשש קריאה בכותל, ולרב ביבי הסובר שטעם האיסור משום שמא ימחוק, אסור לקרוא משום שמא ימחוק שלא חילקו חכמים בתקנתם כדברי רבה, ולאביי הסובר שטעם האיסור משום שמא יקרא מותר לקרוא, כי אין לחוש שמא ימחוק כיון שאין ידו מגעת שם למחוק, ודקא קשיא לך דרבה – ומה שהיה קשה לך מדברי רבה שאמר שלא חילקו חכמים בתקנתם, אינה קושיא על אביי משום דרבה תנא היא – בדיו של רבה נחלקו תנאים האם חכמים חששו שלא לחלק באיסור שבת דרבנן ואסרו גם באופן שלא שייכת הגזירה או לא, ואף האמוראים כאן נחלקו בזה, רב ביבי סובר כרבה, ואביי סובר כדעת התנא האומר שחילקו חכמים בתקנתם.

הגמרא מביאה את הברייתא בה נחלקו התנאים בסברת רבה: **התניא בברייתא**, מונה אדם בשבת את אורחיו ואת פרפרותיו מפיו – בעל פה, **אבל לא מן הכתב** ואף שעל גבי הכותל, **דבי אחא מתיר מכתב שעל גבי הכותל**.

מבשרת הגמרא: **חיי דמי** – במה מדובר, **אלימא** – אם נאמר שמדובר בדקתב מיתלב – שהוא כתוב בתחתית הכותל, מקום שידו מגעת למחוק, אם כן מדוע רב אחא מתיר, ליחוש שפא ימחוק, **אלא לאו** – אלא ודאי בדקתב ומידלי – במקום גבוה בכותל שאין ידו מגעת שם למחוק, ושפא מיתב – ויש להוכיח מכאן דרבה תנא היא – שדברי רבה שלא חילקו חכמים בתקנתם באיסור שבת דרבנן, נחלקו בהם תנאים, תנא קמא שאסר לקרוא מהכותל בגובה סובר את דיו של רבה, ורב אחא שהתיר אינו סובר את דיו של רבה. מסיקה הגמרא: שפא מיתב – אכן יש להוכיח כן.

הגמרא מביאה תנאים נוספים שנחלקו בדיו של רבה: **והני תנאי** – ותנאים אלו שהוזכרו החולקים בדיו של רבה, הם כהני תנאי – כשטת התנאים האלו בסמוך שגם נחלקו בכך. **התניא בברייתא**, אין רואין כפדא בשבת שמא יראה שערות שאינן שוות עם שאר השיער ויגלחם. **דבי מאיר מתיר לראות כפדא הקבוע בכותל**.

הגמרא מבשרת את טעמו של רבי מאיר. שואלת הגמרא: **מאי שפא** – מה שונה מראה הקבוע בכותל שמתיר רבי מאיר, הרי אם הטעם הוא משום דאדחיקי והכי – בעוד שילך להביא תער או מספרים מדר – יזכר ששבת היום ויפרוש ממלאכה, אם כן מראה שפאני

שבת. פרק שלושה ועשרים – שואל דף קמט עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזולץ)" קצא רש"י תוספות

וְלִמָּד שְׁמָא יִמְחוּק לִיְחֻשׁ שְׁמָא יִקְרָא. וְלֹא מִסִּיק אֲדַעְתִּיהּ גִּדּוּא בִּשְׁטָרָא לֹא מִיִּחְלָף: **בְּשִׁמְרֵי** הַדְּיוֹטוֹת. פִּי בִּקְנוּט: שֶׁל מִקָּח וּמִמְכָּר. וְלַעֲלִיל בִּפְרָק כֹּל כְּתִיב: (דף קיז: ושמ) פִּירוּשׁ: אִיגֻרֹת הַשְּׁלוּחוֹת לְמַצּוֹת חָפֶץ: **אֵלָּא** אֵינֶכָּא בִּינְיֵיהּ דְּכְתִיב אֲבוּתָל וּמִתְנָא. וְלֹא יִדְעָא אֲמַאי נָקַט מִתְנָא, כִּיּוֹן דְּסִיד דְּבִעַ אֵית לֵהּ דְּרַבְה: אֵילִימָא דְּכְתִיב מִיכְתָּב מִיִּשׁ הַכָּא מִיִּשׁ הַכָּא. פִּירוּשׁ: תְּרוּיְהוּ יֵהָא אֲסוּר, שְׁמָא יִמְחוּק:

לְעוֹלָם דְּכְתָב אֲבוּתָל וּמִדְּלִי וּדְקִישִׁי לָךְ דְּרַבְה דְּרַבְה תְּנָאִי הִיא. לְפִירוּשׁ הַקּוֹנְטֵרֵס צִ"ל דְּהִשְׁתָּא דְּמוּקִי לֹא דְכְתִיב אֲבוּתָל וּמִדְּלִי. לְמִידִּי שְׁמָא יִמְחוּק – אֵיכָא, דֹּאִית לִיה דְּרַבְה. וְלִמִּידִּי שְׁמָא יִקְרָא – לִית לִיה דְּרַבְה. וְהִשְׁתָּא מִיבְעִיא לָן לְמִימֵר דְּבִרְבְּרָה פְּלִיגִי תְנָא, כִּי הִיכִי דְפִלִּיגִי אֲמורָאִי דְּהִכָּא וּבְרִייתָא קְמִיתָא מִיתוּקְמָא שְׁפִיר דְּכְתִיב מִכְתָּב אֲבוּתָל וּמִדְּלִי, דְּכֻלְהוּ אֲמורָאִי גִדּוּא בִּשְׁטָרָא לֹא מִיִּחְלָף. וְקִשְׁיָא לְפִירוּשׁ זֶה: דְּהִשְׁתָּא לֹא הוּא פְּלוּגִיתִיּוּ דְּכִידּוּחַ מוּקְמָת לֹא מְעִיקָרָא. לְמָנָן דְּאִמְרֵי שְׁמָא יִמְחוּק לֹא חִישְׁינָן לְמָנָן דְּאִמְרֵי שְׁמָא יִקְרָא חִישְׁי. וְהִידִּי פוֹרֵת פִּירוּשׁ: דְּאִבִּי וּרְבִי בִיבִי תְרוּיְהוּ לִית לֵהּ דְּרַבְה, דְּפִלִּיגִי בְּכַבֵּחַ בִּשְׁטָרָא וּמִדְּלִי. לְמָנָן דְּאִמְרֵי שְׁמָא יִמְחוּק – לֹא חִישְׁינָן. כִּיּוֹן דְּמִדְּלִי, וְלִית לָן דְּרַבְה. וְלִשְׁמָא יִקְרָא נָמִי לֹא חִישִׁי, קִסְבֵּר: גִּדּוּא בִּשְׁטָרָא לֹא מִיִּחְלָף. וְלִמִּידִּי שְׁמָא יִקְרָא – חִישִׁי, דְּקִסְבֵּר גִּדּוּא בִּשְׁטָרָא מִיִּחְלָף. וְאִבִּי לֹא הוּא מוּקִי פְּלוּגִיתִיּוּ דְּרַבִּי אַחָא וּרְבִנָּן כְּרִיבָה, דְּאִכִּי ר' אַחָא עִ"כ לִית לִיה דְּאִבִּי דְּשִׁיר בְּבוּתָל, אֲלֵמָא גִדּוּא בִּשְׁטָרָא לֹא מִיִּחְלָף. וְאִכִּי כִמָּאן סְבִירָא לִיהָ דְּאִפִּילוּ רְבִנָּן לֹא פְּלִיגִי עֲלֶיהָ דְּר' אַחָא אֲלֵא מִשּׁוּם דֹּאִית לֵהּ דְּרַבְה. וְגוֹרִינָן שְׁמָא יִמְחוּק, אֲלֵא הוּא מִפְּרֵשׁ אֲבִי דְּבִעַ לִית לֵהּ דְּרַבְה, וְלֹא חִישְׁינָן לְשְׁמָא יִמְחוּק בְּמִדְּלִי. וּבִגְדָא בִּשְׁטָרָא מִיִּחְלָף פְּלִיגִי, וְהָא דְּקִאמְרֵי שִׁמִּי דְּרַבְה תְּנָאִי הִיא – הוּ"מ לְמִימֵר וְדֹאִי לְכִ"ע לִית לֵהּ דְּרַבְה כְּדִמְפְּרֵשׁ לֵאבִי. אֲלֵא דְלֹא מְצִי לְמוֹכַח הָא בְּהִדְיָא, וְלִהְיֵי קִאמְרֵי דְּתַנָּאִי הִיא וְלִיכָא לֹאקִשְׁיָא לְרַבְה. וְהָא לֹא מְצִי לְמִימֵר דְּפִלִּיגִי בְּחִיק מִיחָק רְבִי אַחָא וּרְבִנָּן, וּבִגְדָא בִּשְׁטָרָא מִיִּחְלָף פְּלִיגִי. אֲבָל כִּי"ע אֵית לֵהּ דְּרַבְה – מִשּׁוּם דְּסִבְרָא הוּא, כִּיּוֹן דְּבִיבִי וְאִיתָא נָמִי בְּבוּתָל – פִּשְׁטָא דְּבִדְחָא לֹא הוּא אֲמִיר רְבִנָּן דְּגִדּוּא בִּשְׁטָרָא מִיִּחְלָף. וְצִרְךָ לֹאקִנְמָא הִשְׁתָּא בְּרִיתָא דְּלַעֲלִיל דְּחִיק מִיחָק לְמָנָן דְּסִבְר גִּדּוּא בִּשְׁטָרָא מִיִּחְלָף. וְקִשְׁיָא קֶצֶת לְפִירוּשׁ זֶה: דְּחִ"ל לְמִימֵר דְּבִעַ לִית לֵהּ דְּרַבְה, וְאִבִּי וּרְבִי בִיבִי בְּגִדָא אִי מִיִּחְלָף בִּשְׁטָרָא פְּלִיגִי:

וְדִיּוּקְנָא עֲצֻמָּא אִי בְּחֹל אֲסוּר. נִרְחָא דְּבִשּׁוּיָא לְשֶׁם עֲבוּדָת גְּלוּלִים אֲמֵר, אֲבָל לָנִי מוֹתֵר. כְּדִמְשַׁמְעֵי מִבְּנֵי שֶׁל קְדוּשִׁים דְּלֹא הוּוּ מִסְתַּכְלִי בְּצוּרָתָא דְּחוּזָא (ע"ז דף ג.) מְכַלל דֹּאחִינִי הוּוּ מִסְתַּכְלִי: **בְּנִי** חֲבֵרָה הַמְקַפְּדִין זֶה עַל זֶה עוֹבְרִין מִשּׁוּם מִשְׁקָל וּמִשּׁוּם מִדָּה וּמִשּׁוּם מִנְיָן. פִּירוּשׁ: לִפִּי שְׁמַקְפִּידִין זֶה עַל זֶה עוֹבְרִין אֲפִילוּ עַל מִנָּה שֶׁאֵר בְּנֵי אָדָם עוֹבְרִין מִשּׁוּם מִדָּה. כְּדִאמְרִין בְּבִיצָה (דף כט.) יִכּוֹל אָדָם לִזְמֹר לְחִבְרֵי מִלָּא לִי כִּלִּי זֶה, אֲבָל לֹא בְּמִדָּה. פִּירוּשׁ: כִּלִּי שְׁמוּדִידִין אֲבָל לָנִי מוֹתֵר. וְכִן מִשְׁקָל, שְׁשׁוּקִלִים וּמוֹכּוֹנִים זֶה כְּגִנְגָּה זֶה בִּיד, וְאִמְרִין בְּבִיצָה: אֵין מִשְׁגִּיחִין בְּמִאזְנֵים בְּיוֹם טוֹב. וּמִשּׁוּם מִנְיָן – כְּדִאמְרֵי בְּבִיצָה (דף כט.) הוֹלֵךְ אָדָם אֲצֵל חֲנוּנִי הִרְגִּיל אֲצֵלוּ וְאִמְרֵי לֹא תֵן לִי כו', וּבְלִבִּי שֶׁלָּא יוֹכִיר לִי סְכּוּם מִקָּח. שָׁאֵם הִיוּ נִתְּנִים מִבֵּית אֲגוּרֵי בִּירֵי, וְלִקַּח כֶּבֶד תִּשְׁעִים לֹא יִאמְרוּ לוֹ תֵּן לִי שְׁעִרִים אֲגוּרִים שְׁאֲתֻחִיב לָךְ עֶשְׂרֵת אֲגוּרִים, שְׂרָאָה שְׁעִשְׁתָּ לְהַשְׁלִים הִדְרִין. אֲבָל יִכּוֹל לְזַמֵּר לוֹ: תֵּן לִי כו' אֲגוּרִים, סִתְּמִם. וּבְנֵי חֲבֵרָה הַמְקַפְּדִים – אֲסוּר שִׁיבָא לִידֵי אִיסוּר שִׁיבִירֵי לְהַשְׁלִים. וְכִדְבְּרֵי בֵית הֶלֶל – אֵף מִשּׁוּם רְבִית, דְּכִשְׁהֵם מַחוּזִירִין זֶה לִזְהָ הֵם מְקַפְּדִים מִה שְׁשׁוּת יוֹתֵר. וְקִשְׁיָא לְפִירוּשׁ

גִּמ' מ"ט. אֲבָל לֹא מִן הַכֶּתֶב: שְׁמָא יִמְחוּק. מִן הָאוּרְחִין, שִׁירָאָה שֶׁלָּא הִכִּין לָהֶם כָּל צָרָכָם, וְהִתְרַשְׁטִין שׁוֹפְרִין יוֹתֵר מִן הָרְאִי, וְיִמְחוּק מִן הַכֶּתֶב, כְּדִי שֶׁלָּא יִקְרָאֵם הַשְּׁמֵשׁ: כָּל הַנִּי שְׁמָא יִקְרָא בְּשִׁטְרֵי הַדְּיוֹטוֹת שֶׁל מִקָּח וּמִמְכָּר קִאמְרֵי: דְּכְתָב. מְנִינָא אֲבוּתָל בְּרִידִי: וּמִדְּלִי. שְׁאִינוּ מְגִיד לְשֶׁם לְמַחוּק: (אֲפִילוּ גְבוּהָ שְׁאִינוּ מְגִיד לְשֶׁם לְמַחוּק): **אֲפִילוּ גְבוּהָ.** שְׁאִינוּ מְגִיד שֶׁם לְהִטּוֹת הֶגֶר – אֲסוּר. דְּהוּאִיל וְנִמְרוֹךְ אֲסוּר, גְּבוּהָ נָמִי אֲסוּר. שֶׁלֹּא תִּחְלֹק: וּמִיתְנִי. שְׁנִמְרוֹךְ, וְיָכּוֹל לְהַגִּיעַ שֶׁם לְמַחוּק: וְלִמָּד שְׁמָא יִקְרָא. וְהִכָּא דְּלִיכָא לְמִיחָשׁ לְשְׁמָא יִקְרָא. לִיְחֻשׁ לְשְׁמָא יִמְחוּק: דְּחִיק. בְּסִכּוּן בְּחוּךְ הָעַץ בְּטַבְלָא שֶׁאֵין נִתּוּחַ לְמַחוּק, וְאִדְהִכִּי מְדַבֵּר, וְלִיכָא לְמִיחָשׁ לְמַחוּק: נִתּוּחַ. כּוּתָל: פִּינִיקָס. קֶעֶץ לְחֹחוֹת שֶׁל סוֹחֲרִים: **נִתּוּחַ.** כְּפִיּוֹת בְּפִינִים בְּחוּץ. אֵת מִי וּמִי אוֹשִׁיב בְּפִינִים בְּמִקְוֵם הַמְּכֻבָּד, וְאֵת מִי וּמִי אוֹשִׁיב בְּחוּץ, שְׁאִינָה כָּל כֶּף סְפִינִין: **אֲבָל לֹא מִכְתָּב.** שְׁעָל גְּבִי טַבְלָא וּפִינִיקָס. דְּגִדּוּא בְּשִׁטְרָא לֹא מִיִּחְלָף. אֲבָל טַבְלָא וּפִינִיקָס מִיִּחְלָף: וְדְכְתִיב מִכְתָּב. כְּתָב שֶׁל דִּין: **אֵלָּא** לְעוֹלָם דְּכְתָב אֲבוּתָל וּמִדְּלִי. שְׁאִינוּ יָכּוֹל לְמַחוּק, וְלִשְׁמָא יִקְרָא לֹא חִישְׁינָן – דְּגִדּוּא בְּשִׁטְרָא לֹא מִיִּחְלָף. וְדְקִישִׁי לָךְ, דְּאֵעִ"ג דְּמִדְּלִי לִיתְסִיר כְּדִרְבֵּה, דְּאִמְרֵי גְבִי נִרְ אֲפִילוּ י' בְּתִים: דְּרַבְה **תְּנָאִי הִיא.** דְּאִיכָא דְּחִישִׁי לְשֶׁלֹּא תִּחְלֹק בְּאִיסוּר שֶׁבֶת דְּרַבְּנָן, וְאִיכָא דְּמִפְּלִיגִי: לִיְחֻשׁ **לְשְׁמָא יִמְחוּק.** דְּהָא ר' אַחָא כּוּתָל דְּקֹאָק נָקַט, וְאִי מִתְנִי – מַה לִּי כּוּתָל מַה לִּי אֲגִרָתָּ? **אֵין רֹאשִׁין בְּמִרְאִיָּה.** מִירְאִיָּה, לְפִי שְׁהִירָאָה בְּמִרְאָה אֵינוּ צָרִיךְ אֲלֵא לְתַקֵּן שְׁעֵרוֹת רֹאשׁוֹ וְחִקְנוֹ, הִלְכָּךְ חִישְׁי שְׁמָא יִקְרָא נִמְיָן הַמְדִּילְחוֹת שְׁאִינוּ מִשּׁוּם, אוֹ דְּיוֹקְנוֹת שֶׁל בְּנֵי אָדָם שֶׁל מַעֲשִׂים, כְּגוֹן מִלְחָמָה דִּדּוּד וְגִלְתִּי, וְכֻתְבִין תַּחְתֵּיהֶן: זוֹ צוּרַת חִדָּה פְּלוּגִית, זוֹ דְּיוֹקְנֵית פְּלוּגִי וְפְּלוּגִית: אֲסוּר לְקִירוֹת **בְּשִׁטְרָא** שְׁמָא יִקְרָא בְּשִׁטְרֵי הַדְּיוֹטוֹת: אֵל מְדַעְתְּכֶם. אֵל אֲשֶׁר אֲתֵם עוֹשִׂין מִדְּעַת לְבַבְכֶם וְחָלַל שְׁלֹכֶם. אֲלִילִים לְשׁוֹן חֲלָלִים: **עַם גְּבוּי וְגִי בֵיתוֹ אֵין עַם אֲחֵר לֹא.** מְדָלָא תְנָא "מִפְּסִיס עַל הַמְּנוּחִת": מִשּׁוּם לִזְוִין וּפוֹרְעִין. דְּגִדּוּר בְּהוּ רְבִנָּן שְׁמָא יִכְתּוּב: **הַמְקַפְּדִין.** שְׁאִין מוֹדְלִים וּמוֹתְרִין זֶה לָזֶה: וְכִדְבְּרִי

גִּמ' מ"ט? רַב בִּיבִי אֲמֵר: גְּזִירָה שְׁמָא יִמְחוּק. אֲבִי אֲמֵר: גְּזִירָה שְׁמָא יִקְרָא בְּשִׁטְרֵי הַדְּיוֹטוֹת. מָאִי בִּינְיֵיהּ? **א"ב:** דְּכְתָב אֲבוּתָל, וּמִדְּלִי. לִמָּד שְׁמָא יִמְחוּק – לֹא חִישְׁינָן, וְלִמָּד שְׁמָא יִקְרָא – חִישְׁינָן. וְלִמָּד שְׁמָא יִמְחוּק? נִיחָשׁ שְׁמָא יִקְרָא! וְתוֹ: לְשְׁמָא יִמְחוּק לֹא חִישְׁינָן?! וְהִתְנָאִי: לֹא יִקְרָא לְאוּרֵי הֵנָּה, וְאִמְרֵי רַבְה: **אֲפִי גְבוּהָ שְׁתֵּי קוֹמוֹת, אֲפִי גְבוּהָ שְׁתֵּי מִרְעוֹת, אֲפִי עֲשָׂרָה בְּתִים זֶה ע"ג זֶה** – לֹא יִקְרָא! אֵלָּא, אֵיכָא בִּינְיֵיהּ: דְּכְתָב אֲבוּתָל וּמִיתְנִי, לְמָנָן דְּאִמְרֵי שְׁמָא יִמְחוּק – חִישְׁינָן, לִמָּד שְׁמָא יִקְרָא – לֹא חִישְׁינָן. גִּדּוּא בְּשִׁטְרָא לֹא מִיִּחְלָף. וְלִמָּד שְׁמָא יִקְרָא! לִיְחֻשׁ שְׁמָא יִמְחוּק! אֵלָּא, אֵיכָא בִּינְיֵיהּ: דְּחִיק אֲפִילוּ וְאִפִּינִיקָס. לִמָּד שְׁמָא יִמְחוּק – לֹא חִישְׁינָן. לִמָּד שְׁמָא יִקְרָא – חִישְׁינָן, וְלִמָּד שְׁמָא יִמְחוּק? **שְׁמָא יִמְחוּק** לִיְחֻשׁ שְׁמָא יִקְרָא! וְכ"ת: טַבְלָא וּפִינִיקָס בְּשִׁטְרָא לֹא מִיִּחְלָף – וְהִתְנָאִי: מוֹנֵה אָדָם כְּפִיּוֹת מִכְתָּבִים וְכִפּוֹת מִכְתָּבִין, וְכִפּוֹת מִנּוֹת עֲתִיד לְהִנָּח לְפִינֵיהֶם מִכְתָּב שְׁעָל גְּבִי הַכּוּתָל, אֲבָל לֹא מִכְתָּב שְׁעָל גְּבִי טַבְלָא וּפִינִיקָס! הִיכִי דְּמִי? אֵילִימָא דְּכְתִיב מִיכְתָּב – מ"ש הֵכָּא וּמ"ש הֵכָּא? אֵלָּא לֹא – דְּחִיק, וְקִתְנִי: מִכְתָּב שְׁעָל גְּבִי הַכּוּתָל, אֲבָל לֹא מִכְתָּב שְׁעָל גְּבִי טַבְלָא וּפִינִיקָס! אֵלָּא לְעוֹלָם דְּכְתָב אֲבוּתָל וּמִדְּלִי. וְדָקָא קִישִׁי לָךְ דְּרַבְה – דְּרַבְה **תְּנָאִי הִיא.** דְּתַנָּאִי: מוֹנֵה אָדָם אֵת אוּרְחֵי וְאֵת פְּרָפְרוֹתֵי מִפּוֹי, אֲבָל לֹא מִן הַכֶּתֶב. ר' אַחָא מִתִּיר מִכְתָּב שְׁעָל גְּבִי הַכּוּתָל. הִיכִי דְּמִי? אֵילִימָא דְּכְתִיב מִתְנָא – לִיְחֻשׁ שְׁמָא יִמְחוּק. אֵלָּא לֹא – דְּכְתָב וּמִדְּלִי. וּש"מ: דְּרַבְה **תְּנָאִי הִיא, ש"מ.** וְהִנֵּי תְנָאִי בְּהִנֵּי תְנָאִי: דְּתַנָּאִי: אֵין רֹאשִׁין בְּמִרְאָה בְּשִׁטְרָא, רְבִי מֵאִיר מִתִּיר בְּמִרְאָה הַקִּבּוּעַ בְּכוּתָל. מ"ש הַקִּבּוּעַ בְּכוּתָל – דְּאִדְהִכִּי וְהִכִּי מְדַבֵּר, שְׁאִינוּ קְבוּעַ נָמִי – אִדְהִכִּי וְהִכִּי מְדַבֵּר! הֵכָּא בְּמִרְאָה שֶׁל מִתְּכָת עֲסָקִין, וְכִדְרֵי נִחְמוֹן אֲמֵר רַבָּה בְּרִי אֲבוּהָ. דֹּא"ר נִחְמוֹן אֲמֵר רַבָּה בְּרִי אֲבוּהָ: מִכְּנִי מַה אֲמֵר "מִרְאָה שֶׁל מִתְּכָת – אֲסוּרָה" – מִכְּנִי שְׁאֲדָם עֲשׂוֹי לְהַשִּׁיר בָּהּ נִימִין הַמְדִּילְחוֹת. תְּנָו רְבִנָּן: כְּתָב הַמְּהַלֵּךְ תַּחַת הַצִּירָה וְתַחַת הַדְּיוּקְנָאוֹת – אֲסוּר לְקִירוֹתָא עֲצֻמָּה – אֵף בְּחֹל אֲסוּר לְהַסְתַּפֵּל בָּהּ, מִשּׁוּם שְׁנָאֲמֵר **"אֵל תִּפְנוּ אֶל הָאֱלִילִים"**. מָאִי תִלְמִידָא? אֲמֵר רְבִי חֲנִין: אֵל תִּפְנוּ אֶל מִדְּעַתְכֶם. **"מִפִּיִּים אָדָם עַם גְּבוּי וְכו'".** עַם גְּבוּי וְעַם גְּבוּי בֵיתוֹ – אֵין, וְעַם אֲחֵר – לֹא. מָאִי מְעֻמָּא? כְּדִרְבִּי יְהוּדָה אֲמֵר שְׁמוּאֵל. דְּאִמְרֵי רַב יְהוּדָה אֲמֵר שְׁמוּאֵל: גְּבוּי חֲבֵרָה הַמְקַפְּדִין זֶה עַל זֶה – עוֹבְרִין מִשּׁוּם מִדָּה וּמִשּׁוּם מִשְׁקָל, וּמִשּׁוּם מִנְיָן, וּמִשּׁוּם לִזְוִין וּפוֹרְעִין בְּיוֹ"מ. וְכִדְבְּרִי

בו – אֲסוּר, דְּדִמִּי לְמִקָּח וּמִמְכָּר. וְהֵם, כִּיּוֹן שְׁהֵם מְקַפְּדִים – כָּל כְּלִים הֵיוּ לְגִבְיֵיהֶם מִדָּה. לְפִי שְׁמַקְפִּידִין לִידַע שִׁיעוּרֵי שְׁלֹם לֹחֵם הַכְּלִי. וְכִן מִשְׁקָל, שְׁשׁוּקִלִים וּמוֹכּוֹנִים זֶה כְּגִנְגָּה זֶה בִּיד, וְאִמְרִין בְּבִיצָה: אֵין מִשְׁגִּיחִין בְּמִאזְנֵים בְּיוֹם טוֹב. וּמִשּׁוּם מִנְיָן – כְּדִאמְרֵי בְּבִיצָה (דף כט.) הוֹלֵךְ אָדָם אֲצֵל חֲנוּנִי הִרְגִּיל אֲצֵלוּ וְאִמְרֵי לֹא תֵן לִי כו', וּבְלִבִּי שֶׁלָּא יוֹכִיר לִי סְכּוּם מִקָּח. שָׁאֵם הִיוּ נִתְּנִים מִבֵּית אֲגוּרֵי בִּירֵי, וְלִקַּח כֶּבֶד תִּשְׁעִים לֹא יִאמְרוּ לוֹ תֵּן לִי שְׁעִרִים אֲגוּרִים שְׁאֲתֻחִיב לָךְ עֶשְׂרֵת אֲגוּרִים, שְׂרָאָה שְׁעִשְׁתָּ לְהַשְׁלִים הִדְרִין. אֲבָל יִכּוֹל לְזַמֵּר לוֹ: תֵּן לִי כו' אֲגוּרִים, סִתְּמִים. וּבְנֵי חֲבֵרָה הַמְקַפְּדִים – אֲסוּר שִׁיבָא לִידֵי אִיסוּר שִׁיבִירֵי לְהַשְׁלִים. וְכִדְבְּרֵי בֵית הֶלֶל – אֵף מִשּׁוּם רְבִית, דְּכִשְׁהֵם מַחוּזִירִין זֶה לִזְהָ הֵם מְקַפְּדִים מִה שְׁשׁוּת יוֹתֵר. וְקִשְׁיָא לְפִירוּשׁ

לפירוש זה דאם הלל לא איירי אלא במקפידין, אם כן אמאי קאמר לעיל לימא מתניתין דלא כהלל – והא הלל במקפידין איירי, ומתניתין דלעיל אתי שפיר כוותיה. דהא רישא באין מקפידין איירי, דקתני "שואל". דאילו למקפידין – אסרין שאלה, לפי מה שפירש' להכי נראה לפרש: עוברין משום מדה ומשום משקל – כלומר: קרובין לבא לידי כך שיעברו משום מדה – שעי' שמקפידין זה ע"ז

ורגילין ליקח במדה זה מזה – גם ב"ט יעשו כך. וגם כל בני אדם היו אסורין בכלי של מדה, כדאמר בבבא (דף כט: ושם). אבל למקפידין נותן הוא עצמו שלא ישתתפו, שקרובים הן לבא לידי איסור מדה, וכן לידי איסור משקל, מתוך שרגילים לשקול על ידי הקפדתן גם ב"ט לא ירגישו, עד שישקלו. ולידי מנין – כשישאל אחד מהן ס' אגוזים יאמר לו: תן לי מ' להשלים כ"ט, כמו שרגילין לעשות. ומשום לזון ופוערען ק"ט, כדאמר לעיל, דלשון הלואה אסור, והם מתוך שמקפידים זכירי לשון הלואה. לפי שיאמר השואל אם אוכיר לו לשון שאלה משמע דהדרא בעיניה, לכך אומר לשון הלואה. וכדברי הלל אף משום רבית, דכשלוין זה מזה כבר באין לידי רבית. לפי שפעמים שזה משלם יותר, שאע"פ שמקפיד הוא בוש הוא שלא ישלם כמו שהלואה, בשביל שההנהגה. ובין שאינו מוחל – הי רבית. אבל שאר בני אדם מחלי, ולא הי רבית. והשתא מתני' איירי במקפידין, דסתם שכנים שאינם חברים – במקפידין. ומ"מ דרך שאלה מותר. ומה שדבריו כאן על מקפידין – לא אמרין אלא גבי חבורה שרגילים לישאל זה מזה תדיר, ואתי לידי איסור. אבל שכנים שאינם תדירין כל כך לשאל זה מזה – מותרים, ואין לגזור בהם שמא יבאו לידי איסור. ולהכי לא משנה כי אמר מתני' דלא כהלל. דמתניתין איירי כשאין מקפידין, משום דסתמו דמתני' איירי במקפידין, כדפרישתי. מ"ר: מאי טעמא משום קוביא. היינו כרבי יהודה בשם רבי טרפון, דאמר: אין אחד מהן נזיר, שלא נתנה נזירות אלא להפלות. וסבירא ליה דלא מוחזית אינש לספיקא. ולית הלכתא הכי, אלא כאידך דר' יהודה. כדפסקין בסנהדרין בפרק "זה בורר" (דף כה: ושם). מ"ר: ממילין חלשים על הקדשים ביר"ט. תורה דאמר בפרק ב' דקדושין (דף נג: ושם) דאין חולקין וזוכים כנגד זבחים ומנחה כנגד מנחה, ומפיק לה מ"לכל בני אהרן תהיה איש באחיו. ועוד: דפריך התם מהוצעונים מושכין ידיהם והגרגרין חולקין, מאי חולקין – חוטפין פ' ואומר רב: דאין מועלת בהם חלוקה וגורל – שיהא ממונו לקדש בו את האשה ולהוציאנו בדיינים, אבל מ"מ מטילין היו חלשין לתת לכל א' חלק, פ' יריבו ביה. כדכתיב: (דושה ד') "עמך כמריבי כחך". והא דמשני התם חולקין לאו דוקא אלא חוטפין. ולא משני הכי – משו' דחולקין משמע כופין לחלוק ע"כ, מחמת שחוטפין אותן שאינן שלהם. מ"ר: מזה

וכדכרי (ב"ה) אף משום רבית. אי הכי – פניו ובניו ביתו נמי? פניו ובניו ביתו היינו טעמא – פדריב יהודה אמר רב. דאמר רב יהודה אמר רב: מותר להלוות פניו ובניו ביתו ברבית, פדרי להטעמין טעם רבית. אי הכי – מנה גדולה כנגד מנה קטנה נמי? אין ה"ה, וחסורי מחסרה והכי קתני: מפיו אדם עם בניו ועם בני ביתו על השלחן, אפי' מנה גדולה כנגד מנה קטנה. מ"ט – פדריב יהודה אמר רב. עם בניו ועם בניו ביתו – אין, עם אחרים – לא. מ"ט – פדריב יהודה אמר שמואל. מנה גדולה כנגד מנה קטנה – אף בחול לאחרים אסור. מ"ט – משום קוביא. "מפילין חלשין על וכו'". מאי "אכל לא על המנות"? א"ר יעקב בריה דרב יעקב: אכל לא על המנות של חול ביו"ט. מ"ט: פדריב יהודה אמר רב: הוואיל וכתבי' "ועמך כמריבי כחך" – אפי' מנות גדולות נמי – קמ"ל. וא"ר יעקב בריה דרב יעקב: כל שחבירו יעניש על ידו – אין מכניסין אותו "ויאמר ה' מי יפתה את אחיך ויעל ויפול ברמות גלעד ויאמר זה בכה וזה אמר בכה ויצא הרוח ויעמוד לפני ה' ויאמר אני אפתנו וגו' ויאמר אצא והייתי רוח שקר בפי כל נביאיו ויאמר תפתה וגם תוכל צא ועשה כן". ויאמרין מאי רוח? א"ר יוחנן: זה רוחו של נבוא. ומאי "צא"? אמר רב: צא ממחיצתו. ודילמא התם היינו טעמא, דכתיב: "דובר שקרים לא יפון". אלא מהכא "שבעת קלון מפבוד שתה גם אתה והעגל וגו'". "שבעת קלון מפבוד" – זה נבוכדנצר, שתה גם אתה והעגל" – זה צדקיה. חזא: דכוליה קרא נבוכדנצר כתיב, ועוד: צדקיה צדיקא, מאי הוה ליה למיעבד ליה? דא"ר יהודה אמר רב: בשעה שפיקש אותו רשע לעשות לאותו צדיק פד וכו'. אלא מהכא "גם עניש לצדיק לא טוב" – אין "לא טוב" אלא רע. וכתיב "כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורד רע".

צדיק אתה ה', ולא יגורד כנגדך רע. מאי משמע דהאי חלשים לישנא דפזורא הוא – דכתיב: "איד נפלת משמים הילל בן שחר נגדעת לארץ חולש על גוים וגו'". אמר רבה בר רב הונא: מלמד שהיה מטיל פור על גדולי מלכות, לידע איזה בן יומו של משפך זכור. וכתבי' "כל מלכי גוים פולס וגו'", אמר רבי יוחנן: שגחו ממשפך זכור. וא"ר יוחנן: כל ימיו של אותו רשע לא נמצא שחוק בפה כל ברית, שנאמר "נחה שקטה כל הארץ פצחו רנה" – מפלל דעד השתא לא הוה רנה. ואמר ר' יצחק אמר ר' יוחנן: אסור לעמוד בביתו של אותו רשע, שנא' "ושעירים ירקדו שם". ואמר רב יהודה אמר רב: בשעה שביקש אותו רשע לעשות לאותו צדיק פד, נמשכה ערלתו שלש מאות אמה, והיתה מחזרת על כל המסיבה פולה, שנאמר "שבעת קלון מפבוד שתה גם אתה והעגל". ערל גניממריא שלש מאות הוי. ואמר רב יהודה אמר רב: בשעה שירד אותו רשע לגיהנם רעשו כל יורדי גיהנם, אמרו: שמה למשול עליהם הוא בא, או ליחלות במותם הוא בא? שנאמר "גם אתה חולית כמונו אלינו נמשלת". וצאתה ב"ק ואמרה "ממי נעמתי רדה והשפכה את ערליהם". "איד שבת נגיש שבתה מרהבה" א"ר יהודה אמר רב: שבתה אומה זו שנאמרה

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53

שבת דף קמט עמוד ב תלמוד בבלי המבואר "שפה ברורה – עוז והדר" (ליום ראשון) קצג

וְכַדְרֵי (בית) [הִלָּל] שאוסר להלוות כבר על מנת להשיב כבר ואף
 שהוא דבר מועט, שמא יוקרו חטין ונמצא בא לידי רבית כאשר
 ישיב כבר ששוה יותר מכפי שוויו בשעת הלוואה, בני חבורה אלו
 קרובים לעבור אף משום איסור רבית, כי מתוך שמקפידים ואינם
 מוחלים על דבר מועט, הרי תוספת מעט יוקר שהשיב הלוה
 חשובה רבית אצלם, אבל אלו שאינם מקפידים הרי הם מוחלים
 על תוספת זו ואין כאן רבית. ובין שבני חבורה המקפידין קרובים
 לעבור על איסורים אלו, יעצו ויזהרו חכמים שלא ישתתפו כלל זה
 עם זה כדי שלא יגיעו לכך, ואם נשתתפו איסורים לחלוק בשבת
 וביום טוב שמא יעברו על איסורים אלו. על פי זה מבארת הגמרא
 את המשנה האוסרת לעשות גורל עם אחרים שאינם בני ביתו,
 שכן עשיית הגורל מוכיחה על הקפדתם, ובמקפידים נאסרה
 החלוקה שמא יבואו לעבור על איסורים אלו.
 מקשה הגמרא: אִי הָיִי – אם כך שאין לעשות גורל עם אחרים
 שאינם בני ביתו משום שקרוב לבא לידי איסורים אלו, כִּינִי וּבְנִי
 בֵּיתִי נָמִי [גם] יאסר לו לעשות גורל עמם מטעם זה כיון
 שמקפידים. מתרצת הגמרא: כִּינִי וּבְנִי בֵּיתִי הֵינִי מַעֲמָא שְׁמוּתָא
 לעשות עמם גורל, כְּדַבְּרֵי דְרַב יְהוּדָה אָמַר רַב, דְּאָמַר רַב יְהוּדָה
 אָמַר רַב, מוֹתֵר הֵלָלוּת מִשְׁלו לְכִינִי וּבְנִי בֵּיתִי הַסְּמוּכִים עַל שׁוֹלְחָנו
 דְּרִיבִית, כִּי הִמְטִיעֵן מַעַם רַבִּית – שידעו כמה קשה היא הרבית,
 שכיון שהכל משלו אין כאן איסור רבית. ומטעם זה גם אין אצל
 בני ביתו איסור מדה ומשקל ומנץ איסור הלוואה ופרעון ביום טוב,
 שכיון שהכל שלו אין הקפדתן חשובה הקפדה ודקדוק של חלוקה
 ממון, ואף הטלת הגורל אינה משום הקפדה אלא כדי להשוותם
 ולמנוע קנאה מהם בקבלת כל איש את חלקו.
 מוסיפה הגמרא ומקשה: אִי הָיִי – אם כך שהתירו לבני ביתו רבית
 כיון שהכל משלו כדי להטעימן טעם רבית, על מִנָּה גְדוּלָּה כִּינִי
 מִנָּה כִּינִי שאיסורו משום קוביא, נָמִי [גם] יהיה מותר להפיס
 עמם בשביל להטעימן טעם קוביא, כיון שהכל משל בעל הבית
 ואין כאן גול, ומדוע המשנה אוסרת זאת. מתרצת הגמרא: אִין הָיִי
 נָמִי – אכן בבני ביתו מותר, וּמִשְׁתַּנּוּ חֲסוּרֵי מִיחֲפָא וְהָיִי קִתְנִי –
 יש ללמוד אותה כאילו היא חסרה, וכך יש לשנות בה, מִפְּסִים אֲדָם
 עִם כִּינִי וְעִם כִּינִי בֵּיתִי עַל הַשְּׁלָחַן אֲפִילוּ מִנָּה גְדוּלָּה כִּינִי מִנָּה כִּינִי
 ולא חוששים לאיסור קוביא. מבררת הגמרא: מִאִי מַעֲמָא – מדוע
 לא חוששים, מבארת הגמרא: הַטַּעַם הוּא כְּדַבְּרֵי דְרַב יְהוּדָה אָמַר
 רַב שהביאה הגמרא לעיל, שמותר להלוות לבניו ובניו ברבית
 כדי להטעימן טעם רבית, וכך גם מותר להפיס עמם על מנה גדולה
 כנגד קטנה להטעימן טעם קוביא.
 ממשכה הגמרא בביאור המשנה: מדויק מדברי המשנה, עִם כִּינִי
 וְעִם כִּינִי בֵּיתִי אִין – מותר להפיס בשבת, אבל עִם אֲחֵרִים לֹא יִפִּס
 בשבת כלל אפילו אם המנות שוות, מבארת הגמרא: מִאִי מַעֲמָא –
 מדוע אסור, כְּדַבְּרֵי דְרַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל – שהביאה הגמרא
 לעיל (ע"א), שְׁבִנִי חֲבוּרָה הַמְּקַפְּדִים עוֹבְרִים מִשׁוּם מִדָּה וּמִשְׁקָל
 וּמִנֵּץ וְכוּ', וכן כאן מתוך שאינם לעשות גורל הרי הם מקפידים
 ויש לחוש שיבואו לעבור על איסורים אלו, וכפי שביארה הגמרא
 לעיל.
 עד כה למדנו דין גורל על השולחן בשבת והמבואר ברישא של
 הדין במשנה, שמותר בני ביתו ואסור עם אחרים, עתה
 מבארת הגמרא את הסיפא של הדין 'ובלבד שלא יתכוין לעשות
 מנה גדולה כנגד מנה קטנה', שעוסק בגורל בחול. מבארת הגמרא
 את דברי המשנה: מִנָּה גְדוּלָּה כִּינִי מִנָּה כִּינִי מִנָּה כִּינִי מִנָּה כִּינִי
 להפיס לְאֲחֵרִים, אָמַר רַב הִפִּס לָהֶם בְּאוֹפֶן זֶה, מִאִי מַעֲמָא – מדוע
 אסור, מִשׁוּם קוֹבְיָא – חתיכות של עצם שמשחקים בהם ומניחים
 ממון בעירבון, ולפי כללים קבועים וזכה אחד מהם בממון, והרי זו
 'אסמכתא' שכל אחד סומך את דעתו על כך שהוא יזכה בממון,
 ואילו היה יודע שיפסיד לא היה מתרצה, וכיון שלא גמר בדעתו
 להקנות אין הזוכה קונה והרי זה גול מדרבנן. ואף כאן מתרצה
 להטיל גורל כיון שסומך על כך שיוזכה במנה גדולה, ואינו מקנה
 בלב שלם, והרי זה גול מדרבנן.

שנינו במשנה: מְטִילִין חֲלָשִׁין [גורלות] עַל וְכוּ' הַקֹּדֶשִׁים בְּיוֹם טוֹב
 אבל לא על המנות.
 הגמרא מבארת מה הן 'המנות'. שואלת הגמרא: מִאִי – מה כוונת
 המשנה אָכַל לֹא עַל הַמְּנוֹת. משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב (בריה)
 [כִּרְהוּ] [בְּנֵהוּ] דְּבֵית יַעֲקֹב, אָכַל לֹא מְטִילִין גּוּרְלוֹת בֵּין הַכְּהֻנִּים עַל
 הַמְּנוֹת שֶׁל קֹדְשִׁים שֶׁל חוּל – של ערב יום טוב כְּיוֹם טוֹב. שואלת
 הגמרא: מִפְּשִׁטָּא שֶׁלֹּא מְטִילִין גּוּרְלוֹת עַל הַקֹּדְשִׁים שֶׁל עֶרֶב יוֹם
 טוֹב, כִּיּוֹן שְׁהִיא אֲפֶשֶׁר מֵאֲתָמוּל. מיישבת הגמרא: מִהוּ דְּתִיבָא –
 שמא תאמר, הוֹאִיל וְכֵתִיב (ד' ו' ח') וְעָנִיד בְּמִרְיָבִי כְּהֵן – הנביא
 מוכיח את ישראל על כך שהם בעלי מריבה ככהנים, ומוכח מכאן
 שכהנים בעלי מריבה הם, וכיון שכך אֲפִילוּ עַל מְנוֹת דְּחֹל נָמִי –
 גם נחיר להם להטיל גורלות כדי שלא יריבו זה עם זה, קָא מַשְׁמַע
 לָן – משמיעה לנו המשנה שאין הדבר כן, ולא הותר להם להטיל
 גורל כדי למנוע מריבה אלא על מנות של יום טוב, אבל לא על
 המנות של ערב יום טוב כיון שאפשר היה לעשות זאת מערב יום
 טוב.
 אגב שהובאו דברי רבי יעקב ברה דבית יעקב, מביאה הגמרא דבר
 נוסף משמו: וְאָמַר רַבִּי יַעֲקֹב (בריה) [כִּרְהוּ] [בְּנֵהוּ] דְּבֵית יַעֲקֹב, כֹּל
 שֶׁחֲבִירוֹ נִעְנֵשׁ עַל יָדוֹ – שביקש מהקדוש ברוך הוא שיענישו על מה
 שעשה לו, או שקללו על כך, אִין מְכַנְּסִין אוֹתוֹ בְּמַחֲצִיתוֹ שֶׁל
 הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא.
 מבררת הגמרא: מִכֵּן מְהִיכֵן לְמַדְנָה זֹאת, אִילִיָּמָא – אם נאמר
 שהוא מִשׁוּם דְּכֵתִיב (מלכים א' כ"ט) אֲצִל אֲחָאב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל,
 שנגזר עליו למות במלחמה עם ארם על רמות גלעד, וארבע מאות
 נביאים נבאו לו שיעליח במלחמה, והנביא מיכיהו בן ימלה אמר
 לו נבואה זו, וַיֹּאמֶר לָכֵן שָׁמַע דְּבַר ה' רֵאִיתִי אֵת ה' יֹשֵׁב עַל כִּסֵּאוֹ
 וְכָל צָבָא הַשָּׁמַיִם עֹמְדִים עָלָיו מִיְמִינוֹ וּמִשְׁמָאלוֹ – אלו מיימנים
 ומלמדים זכות, ואלו משמאילים ומלמדים חובה, ולאחר שנגמר
 דינו של אחאב לחובה, וַיֹּאמֶר ה' מִי יִפְתָּה אֵת אֲחָאב וְיַעַל וְיִפְּלֹ
 בְּרַבְתָּ וְיִלְעֵד וַיֹּאמֶר זֶה בָּבֶה זֶה אָמַר בְּכֹחַ – זה אומר אני אפלו
 באופן זה זה אומר באופן אחר. וַיֹּצֵא רֹחַ וְיַעֲמֵד לִפְנֵי ה' וַיֹּאמֶר
 אֲנִי אֲפָתֵנוּ וְגו' וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו בְּמָה, וַיֹּאמֶר אֲצִא וְהִיִּיתִי רֹחַ שֶׁקֶר
 בְּפִי כָל נְבִיאִי, וַיֹּאמֶר תִּפְתָּה וְגַם תוֹכַל צֹא וְעֲשֶׂה כֵן – קיבל ה' את
 אופן הפיתוי שאמרה הרוח, ואמר לה שתעשה כן ותצליח
 בפיתויך וּשְׁלֹא יִבֵּן כִּי זֶהוּ פִּתְיוֹ וְיִזְהַר מִלַּעֲשׂוֹת כֵּן, בדברים אלו
 מבאר מיכיהו לאחאב את פשר הנבואה ששמע מארבע מאות
 הנביאים שיעלה ויצליח במלחמה אף שהאמת אינה כן.
 מבארת הגמרא את המקור מִפְּסוּק זֶה: וְאָמַרְנָה בְּבֵית
 הַמִּדְרָשׁ לְבֵר, מִאִי רֹחַ – מה זה הרוח, מִי הוּא הֵיא. אָמַר רַבִּי
 יוֹחָנָן, זֶה רֹחוֹ שֶׁל נְבוֹת הַיִּזְרְעֵאֲלִי, שֶׁנַּעֲשֶׂה רוּחַ עַל יַדִּי אֲחָאב
 שָׁגַרם לְהַרְגוֹ וּלְיִטּוֹל נִשְׁמָתוֹ וְרוּחוֹ. וְאִי צֹא – מהו שהוסיף ואמר
 'צא ועשה כן', אחר שכבר אמר 'תפתה וגם תוכל', אָמַר רַב, אָמַר
 הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא לְנִבּוֹת צֹא מְחִיצָתוֹ. ומכאן שכל שחבירו נענש
 על ידו, אין מכניסין אותו במחיצתו של הקדוש ברוך הוא, כי נבואת
 ברוח השקר שנתן בפי הנביאים גרם לענשו של אחאב.
 הגמרא דוחה את הראיה מנבואת: וְיִדְּלִמָּא הָתָם הֵינִי מַעֲמָא – שמא
 שם יש טעם אחר לכך שנדחה ממחיצתו של הקדוש ברוך הוא,
 דְּכֵתִיב (תהילים ק"א) 'לִבִּיר שֶׁקֶרִים לֹא יִבֹּן לְגִדֵּד עֵצִי' – דובר שקר
 אין לו קיום לפני ה', ומכאן לומדת הגמרא בסנהדרין (ק"ב) כי בת
 שקרנים אינה מקבלת פני שכינה, ולפיכך נבואת שבא לתת רוח
 שקר בפי הנביאים נדחה ממחיצת הקדוש ברוך הוא, ואין להוכיח
 מכאן כי כל שנענש חבירו על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של
 הקדוש ברוך הוא.
 מנסה הגמרא להביא מקור אחר: אֲלֵא נֹכִיחַ מִהָּכָא – מפסוק זה
 שנאמר על נבוכדנצר שהיה אונס את המלכים למשכב זכור, והיה
 מטיל גורל מתי ימו של כל אחד מהם, וכשהגיע יומו של צדקיהו
 מלך יהודה התארכה ערלתו של נבוכדנצר שלש מאות אמה כפי
 שדורשת הגמרא להלן, ועל קלון זה אומר הנביא (תבוק ב טו)
 'שִׁבְעָתָה קִלְוִן מִכְּבוֹד שִׁתָּה גַם אִתָּה וְהִעֲרַל וְגו' תסוב עֲלֶיךָ כּוֹס יִמִּין

אמירה לחבירו. שואלת הגמרא: מאחר שכבר אמרה המשנה
 שאין לשכור פועלים בשבת, פשוט שגם אין לו לומר לחבירו
 לשכור לו, כי (פשיטא) מאי שנא? – מה שונה הוא ופאי שנא חבירו
 – מה ההבדל ביניהם, הלא אף חבירו ישראל כמותו ואסור בדבר,
 וכשאומר לו הרי הוא עובר באיסור? ופליגי עור לא תתן מקשל'
 (ויקרא יט יד), ולצורך מה השמיענו זאת התנא. משיבה הגמרא: אמר
 רב פפא, חבירו האמור במשנה הוא חביר נכרי שאינו אסור
 באיסורי שבת, ומשמיענו התנא שמכל מקום אסור לישראל לומר
 לו לשכור, משום 'ממצוא חפצך דבר דבר'.
 מקשה הגמרא: מתקנה לה רב אשי – הקשה רב אשי על תירוצו
 של רב פפא, הלא אף בלא איסור 'ממצוא חפצך' יש לאסור משום
 אמירה לנכרי שבות – חכמים גזרו על אמירה לנכרי לעשות דבר
 האסור בשבת משום שבות, ודין זה כבר שנה רבי לעיל (קכא),
 בנכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה, ומדוע חזר על כך
 במשנתנו.
 מתרצת הגמרא: אלא אמר רב אשי, אפילו תימא – אפילו אם
 תאמר ש'חבירו' האמור במשנה הוא חבירו ישראל, מכל מקום לא
 יקשה שדין זה מיותר הוא, כי הא קא משמע לן – משמיענו התנא
 בדין זה את דיוקו, שדווקא לא יאמר אדם לחבירו בפירוש שכור
 לי פועלים, אלא אומר אדם לחבירו הנראה שתעמוד עמי לערב –
 עכשיו נראה אם תבא אלי לאחר צאת השבת, ושניהם יודעים כי
 כוונתו לשכור למלאכתו, שכיין שאינו מפרש זאת בדבריו אין זה
 חשוב אלא ההורו ומלכו. ופתיגין מני – ומשנתנו שמתירה לומר
 כן כדעת מי שניה, כדעת רבי יהושע בן קרחה המתיר לומר כך.
 הגמרא מביאה ברייתא בה נחלקו תנא קמא ורבי יהושע בן קרחה
 בדין זה: דתניא, לא יאמר אדם לחבירו בשבת, הנראה שתעמוד עמי
 לערב, אף ששניהם יודעים כי כוונתו לשכור למלאכתו. רבי יהושע
 בן קרחה אומר, אומר אדם לחבירו הנראה שתעמוד עמי לערב,
 והגמרא מבארת בסמוך את טעמו.
 הגמרא מביאה פסק הלכה במחלוקת זו: אמר רבה בר רב הנה אמר
 רבי יוחנן, הלכה כרבי יהושע בן קרחה שמתיר לומר 'הנראה
 שתעמוד עמי לערב', וכפי שהעמיד רב אשי את המשנה שבאה
 לדייק זאת.
 הגמרא מבארת את טעמו של רבי יהושע בן קרחה: ואמר רבה בר
 רב הנה אמר רבי יוחנן, מאי טעמיה דרבי יהושע בן קרחה שמתיר
 לומר לחבירו 'הנראה שתעמוד עמי לערב', דתניא 'ממצוא חפצך
 ודבר דבר', ולמדנו שאסור לדבר בעניני חפצי חול בשבת,
 ויש ללמוד מכפל הלשון 'ודבר דבר' שבא למעט ולומר כי רק
 דיבור אסור, אבל הרהור מותר, ולפיכך זה שאומר 'הנראה
 שתעמוד עמי' שאינו מזכיר את ענין המלאכה במפורש, הרי זה
 הרהור ומותר.
 הגמרא מקשה סתירה בדברי רבי יוחנן: רמי ליה – הקשה רב אחא
 בר רב הונא לרבא, מי – וכי? אמר רבי יוחנן דיבור אסור הרהור
 מותר, ועל כן פסק רבי יהושע בן קרחה המתיר לומר 'הנראה
 שתעמוד עמי לערב', אלא – מוכח שסובר הרהור לאו כדיבור
 דמי – שהרהור אינו נחשב כדיבור, והאמר רבה בר רב הנה אמר
 רבי יוחנן, ככל מקום מותר להרהר בדברי תורה, חוץ מביית המדרש
 ומביית הכנסה שהם מקומות מיוחדים וטעונות. ומכך שאסר רבי יוחנן
 הרהור בבית המדרש ובבית הכנסה מוכח שסובר כי הרהור הרי
 הוא כדיבור.
 מתרצת הגמרא: שאני התם – שונה הדבר שם בדין הרהור בבית
 הכנסה ובבית המדרש, שאף על פי שרבי יוחנן סובר כי הרהור אינו
 כדיבור, בכל זאת אסור להרהר, שכן האיסור שם הוא משום
 דבנין – שצריך שיתקיים מה שנאמר בהם (דברים כג טו) 'והיה כהניך
 קדוש' – נקי ומובחר, וטעם הקפדת התורה שכל מקום חנייתם
 יהיה בקדושה, הוא משום שישראל מהרהרים תמיד בדברי תורה,
 ומוכח מכך שהאיסור נאמר אף על הרהור, וליכא – והמהרהר
 בבית הכנסה ובבית המדרש אינו מקיים פסוק זה, אבל בשאר
 מקומות שלא הזכיר איסור על הרהור, אינו נאסר לדעת רבי

קודם מעות ודינרי זהב, וקבא, שכן בבל היתה לוקחת מס מכל
 הארצות, והיתה מבקשת את הכסף לפי מידה ולא כדרכו לפי
 מנין, לפי שדרשה הרבה מעות שיש טורח גדול למנותם. והיינו
 'מדהבה', מדוד והבא. ואיכא דאמרי – ויש שאמרו שמועה זו
 בלשון אחרת, כי בבל נקראת 'מדהבה' על שם שאמרה מאד מאד
 קבא מעות ודינרי זהב, בלא מדה שכן היו תובעים כל כך הרבה
 מעות שאפילו מידה אין להם. והיינו 'מדהבה', מאד הבא.
 הגמרא מסיימת את ענין נבוכדנצר בדרשת פסוק בספר דניאל על
 גדולתו: בספר דניאל (ד' לא-לד) מבואר כי לאחר שנבוכדנצר נענש
 ונעשה שבע שנים בהמה (כפי פתרון חלומו על ידי דניאל) ושב
 למלכותו, היה מברך ומשבח לה' על כך שהשיבו למלכותו,
 והשתבח ואמר 'ורבו יתירה הופפת לי' (שם ד' לג), שה' הוסיף לו
 גדולה יתירה על מה שהיה לו קודם לכן, מבארת הגמרא מהי
 התוספת, אמר רב יהודה אמר רב ירמיה בר אבא, מלמד שרוב
 נבוכדנצר על ארץ וקר וקשר תנין – נחש גדול בראשו של האריה
 לקיים מה שנאמר לירמיהו בנבואה על שלטונו של נבוכדנצר,
 (ירמיה כו ו) 'ועתה אנכי נתתי את כל הארצות האלה ביד
 נבוכדנצר מלך בבל עבדי, וגם את חית השדה נתתי לו לעבדו' כי
 בזה שלט על חית השדה.

משנה

במשנה הקודמת (קכא) נזכרה הלכה השייכת לאיסור קריאת שטרי
 הדיוטות הנלמדת מהפסוק שנאמר על השבת (ישעיה נח יג) 'וכבדתו
 מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר', שכן קריאה בשטרי
 הדיוטות יש בה התעסקות בחפצי שבת. וכן יש ללמוד מפסוק
 זה כי אף התעסקות בחפצי חול על ידי דיבור אסורה בשבת, שכן
 סיום הפסוק 'ודבר דבר' חוזר על תחילתו 'ממצוא חפצך'.
 במשנתנו מביא התנא הלכות בענין דיבור או התעסקות אחרת
 בחפצי חול בשבת הנאסרת מפסוק זה.
 המשנה מבארת דין שכירות פועלים בשבת: לא ישכור אדם
 פועלים בשבת – לא יפסוק אדם בשבת לפועלים סכום דמים שיתן
 להם עבור מלאכה פלונית שיעשו לו למחר, שכן העיסוק בחפצי
 נאסר בשבת, משום שנאמר (שם) 'וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא
 חפצך'. וכן לא יאמר אדם לחבירו לשכור לו פועלים בשבת.
 המשנה מביאה דין נוסף שנאסר משום 'ממצוא חפצך': אין
 מהשיכין על התחום – אסור לילך בשבת עד סוף תחום שבת
 ולהמתין שם עד שיחשיך היום ותצא השבת, על מנת שמיד בצאת
 השבת יהא קרוב למקום הנמצא חוץ לתחום בו יוכל לשכור לו
 פועלים, וכן אסור להחשיך באופן זה בשביל להביא פירות שיקטוף
 מן הפרדס הנמצא מחוץ לתחום, שכל דבר האסור לעשותו בשבת
 אסור גם להחשיך עליו, ובכלל ההשתדלות בחפציו הוא,
 שנאסרה מהפסוק 'ממצוא חפצך'. אלא מהשיך הוא להיות קרוב
 לצאת מן התחום כדי לשמור פירות הנמצאים שם, שכן הוא דבר
 המותר לעשותו בשבת אם הפירות בתוך התחום, וכשמחשיך
 לצורך דבר המותר, מביא – רשאי במוצאי שבת לחלוש ולהביא
 פירות בידו, הואיל ועיקר כוונתו בהחשכה לא היתה לצורך כך
 אלא לשמור שהוא דבר המותר בשבת.
 המשנה מביאה כלל בדין החשכה על התחום בשבת: כלל אמר
 אבא שאול, כל דבר שאני ופאי באמיתך – שאני רשאי לומר
 בשבת לחבירי או לנכרי לעשותו למוצאי שבת, רשאי אני להחשיך
 עליו – מותר לי להחשיך על התחום לצורך עשייתו. וכונת אבא
 שאול בכלל זה להוסיף עוד דברים שמותר להחשיך עליהם, כפי
 שתבאר הגמרא (להלן קכא).

גמרא

שנינו במשנה שאסור לשכור פועלים בשבת, וכן אסור לומר
 לחבירו לשכור לו פועלים, הגמרא מבארת את החידוש באיסור

שבת. פרק שלושה ועשרים – שואל דף קנ עמוד א – מותר מהדורות "אבן ישראל" (שטיינזליץ) קצה

מה לי הוא ומה לי חבירו. ואם תאמר: ונימא דחבירו היינו דאמר ליה שבור לי פועלים למחר וי"ל: דא"כ מאי איריא חבירו – אפי' הוא נמי לא מצי למימר אשבור פועלים למחר. דעד כאן לא קאמר רב יהודה אמר שמואל מותר לאדם לומר לחבירו לכרך פלוני אני הולך למחר – אלא משום דשאם יש בורגנין הולך, הא לאו הכי – לא:

ורבי יהושע בן קרחה היא. יש מפרש דר"ע קרוי קרחה, שהיה קרת. כדתיניא בפרק ברתא דבכורות (דף נח. ושם) אמר בן עזאי: כל חכמי ישראל דמוין לפני בקליפת השום, חוץ מן הקרת חזה. ואומר שזה היה ר"ע, ויהי לו בן ששמו יהושע, כדאמר בפרק קמא דשבועות: א"ל ר' יהושע בנו של ר"ע לר"ע. ואין נראה לר"ת: דמה שקראו בן עזאי לר"ע קרת בבבירותא – ענינו: אן לנו לקרותו בן קרת, דלשון גנות הוא. שנא' "עלה קרת עלה קרת" (מלכים ב. ב.) ואמרין נמי לקמן (דף קנב.) אמר ליה ההוא צדוקי לר' יהושע בן קרחה: מהבא לקרזנאה במה הויז חרי שהיה מנגה אותו על שדיה קרת. ועוד, אמרי' במגילה פרק ברתא (דף כח.) שאל רב את רבי יהושע בן קרחה: במה הארכת רימם ברו' א"ל: רבי, רבני. א"ל: ידי רצון שתיגע לחצי ימי. ואי ר' יהושע בן קרחה בנו של ר"ע – והא קיימא לן דלא נשא ר"ע בת כלבא שבוט עד שקיבל עליה לעסוק בתורה, ואז היה בן מ', דתיניא בסוף ספרי: מ' שנה שימש ת"ח, מ' שנה פירט את ישראל, וכל ימיו ק"ב שנים. ואמרין בקידושין פרק ברתא (דף עב.) עד שלא מת ר"ע נולד רבי, ואפילו נולד ר' יהושע בשנה ראשונה שנשאה – לא נשאר כי אם פ' שנים מר"ע. ורבי יהושע בשעה שבויר את רבי היה בן ק"מ שנים לכל הפחות, שבפחות מ' שנה לא היה מברכו, ואז היה רבי לכל הפחות בן ס' – וא"כ לא היה מברכו רק מ' שנים ועוד, נראה שלא נשאה עד שעסק בי רב תרי סרי ותרי סרי שנין, נמצא כשהיה רבי יהושע בן קרחה בן ק"מ – היה רבי יותר מחצי ימיו לכך נראה לר"ת דלא ר"ע היה, אלא איניש אחרניא היה ששמו קרחה. וקרחה הוא שם אדם כמו קרת, ונולד הרבה קודם ר' יהושע בנו של ר"ע. מר: **אומר** אדם לחבירו הנראה שתעמוד עמי לערב. א"ל: דדוקא לחבירו, אבל לגוי – אסור, לפי שהוא (ועשה) לדעת אותה (ואמירה). ואינו נראה, דהא שריק ליה הבא משו' דדבור אסור ודחורו מותר, וא"כ ל"ג גוי ל"ש ישראל. מר: **ודיבור** מי אסור. פי': מן התורה. דהא מדרשין דיבור של מצוה – מכלל דמדאורייתא שרי: **ואמר** ר"א פוסקין צדקה לעניים בשבת. וא"ת: מה צריך לאתויי הא ה"ל לאתויי מלתיהו דבית הלל ובפ"י (בביתוספתא), דתני: אין פוסקים צדקה אפי' להשאי יתום ויתומה, ואין משרדין על התניעות ליארס בו – דברי בית שמאי. ובית הלל מתיירין. וצ"ל: דנימא ליה לאתויי מילתא דרבי אלעזר, דמהותם לא הוה שבעין פסוקא צדקה לעניים. דהא לא שרי בית הלל אלא להשאי יתום ויתומה:

ואין מנשה: משרדין על התניעות ליארס בשבת, ועל התניעות ללמוד ספר וללמוד אומנות אמר קרא "ממצוא חפצך ודבר דבר", חפצך – אסורים, חפצי שמים – מותרין. א"ר יהודה אמר שמואל: חשבונות של [מלך] ושל מה בכך – מותר לחשבון בשבת. תנ"ה: חשבונות שעברו ושעתידין להיו' – אסור לחשבון, של מלך ושל

מדות. מעות ודינרי וקב, והבא: ורבו יתירה הוספת ל'. לאחר שהקד' שנים בהמה והורו למלכותו, היה משתבח בן. ומהו התוספת – שקשר תנין גדול, נחש גדול, בראשו של ארי מניין אפסר: **מתני'** לא ישבור אדם פועלים. דכתיב (ישעיה נח) "ממצוא חפצך": ולא יאמר לחבירו כו'. בגמרא פריך: פשיטא. כיון דהוא אסור, חבירו נמי אסור, דהא ישראל הוא, והשולחו עובר משום 'לפני עור לא תתן מכשול': אין מחשיבין על התחום. לקרב עצמו בשבת עד סוף התחום ולהחשיך שם, שיהא קרוב למקום הפועלים או לפרדס להביא פירות. דכל דבר שאסור לעשותו בשבת – אסור להחשיך עליו: אבל מחשיך הוא. להיות קרוב לצאת לשמור פירותיו וזה דבר המותר בשבת לשמור פירותיו, אם הוי בתוך תחומו: ומכאן פירות בידו. הואיל ועיקר מחשבתו לא היה לקר: כלל אמר אבא שאול. נותן היה כלל בדבר זה להוסיף דברים אחרים ביצוא בו. ולקמיה מפרש לאתויי מאי: כל שאני ופאי באמירתו. שאני רשאי לאומרו לחבירו או לגוי בשבת לעשות למצואי שבת – רשאי אני להחשיך עליו: **מאי שניא כו'.** ופשיטא. דכיון דאמר לא ישבור – ה"ה לא יאמר לחבירו, דהא ישראל הוא כמותו ולא מצי לאוגרניה: אמירה לגוי שבות! וכן סתמה רבי למתני': גוי שבת לכבות, אין אומרים לו כבה: הא קמ"ל. משנה יתירה. בהדרי' הוא דלא לימא ליה, אבל סתמא – שרי ליה למימר: לימא ליה, עכשיו נראה אם תעמוד עמי לערב, אם תבא אלי לשכתחשך. ושניקן וידעין שעל מנת לשוכרו לפעולתו הוא מזהירו. וכיון דלא מפרש בהדיא – שרי כדמפרש טעמא לקמן: דבור – אסור, הרהור – מותר: מותר להרהור. בדברי תורה: והיה מחיך קדוש. ולא כתיב ביה דבר, אלא: מקום חנייתך תהא בקדושה. וטעמא – משום דישאל מהרהרין תמיד בדברי תורה: עניות דבר. אלקמא: לא אסיר ליה אלא בשעת דבור: הויא כדבר יהודה. כלומר: לעולם 'היה מחיך קדוש' משום הרהור תורה, ואפי' אין דבור. 'ולא יראה' שרי ערות דבר" – ואפי' אחרתי מיירי, דאסור בשעת הדבור ולא בשעת הרהור, בגון להסתכל בערוה: גוי ערום. כ"ש ישראל, כדמפרש ואזיל: אימא שפיר דמי. דכבהמה בעלמא הוא: ועדות אביהם. אלקמא: ערוה היא כהן בן נח. ודיבור מי אסור והא אמר רב חסדא ב' וכל הני דבור הוא: פקוח נפש. בדבר שיש בו סכנה. פקוח = דיקומבימוט: ופיקוח דרבים. בגון לקרשת: מרשיאות וקרקסאות וביסקאות. מיני פליט דון, ששם נאספו לבית הוועד: ללמוד אומנות. דהא נמי מצוה היא. דכל שאינו מלמדו אומנות מלמדו לטעות. ומצוה ללפנין מקרא בקדוש: ב"האשקח ניקנית" (ו' ל): של מלך. של עצה, שאינו שלו ואין צריך בכך. בגון, הרוצה לבנות בית, כך וקר צריך להוציא בו. ול"ג כמו מה לק. מה לק ולחשבונות הללו, הרי אין צורך בהן לא לק ולא לאחר. בגון ההיא דפרישית: ושל

שמואל: חשבונות של [מלך] ושל מה בכך – מותר לחשבון בשבת. תנ"ה: חשבונות שעברו ושעתידין להיו' – אסור לחשבון, של מלך ושל

ואין מחשיבין על התחום לשכור פועלים ולהביא פירות. השתא משמע דוקא על התחום, אבל בתוך התחום – מחשיבין לשכור פועלי' ולהביא פירות. וקשה לרבי דבסוף פ' "בבל מעריבין" (עירובין דל"ח) תניא: לא יהלך אדם לתוך שדהו לדע' מה צריכה. כיצא בו, לא טייל אדם על פתח מדינה כדי שיכנס למרחץ מידו ואומר רבי דהתם מניבאר מילתא, דאינו מטייל אלא ליכנס

למרחץ מיד אחר השבת, שעל פתח מדינה רגילים להיות מרחצאות. כדאמר' בפ"ק דמגילה (דף ה:) ה' מאות מעלות עשן חוץ לחומה, אבל הכא אין הוכחה כ"כ בתוך התחום המחשיב לשכור פועלים ולהביא פירות, וכי האי גוונא משני התם. מ"ר: אבל מחשיב

הוא לשמור ומביא פירות בידו. מותר פירוש הקונטרס משמע לשמור חוץ לתחום. וכן משמע פשט המשנה. וקשה לרבי מהא דאמר שמואל בגמ': מותר לאדם לומר לחבירו לכוך פלוני אני הולך למחר. ופריך, תנן: אין מחשיבין על התחום לשכור פועלים כו'. והשתא מתניתין גופיה תישי ליה, דמכחא מילתא כותיה דשמואל, מדקתני בספא: כלל אמר אבא שאול, כל שאני זכאי באמידתו – יכול אני להחשיב עליו. וקא מפרש בגמ' דמה שמותר לומר – מותר להחשיב. וא"כ, מדרשין להחשיב לשמור חוץ לתחום – אלמא שרי למימר חוץ לתחום אני הולך למחר, דהא ברה תליא, היינו בשמואל. ואינו יודע מאי קשיא: דאי אן לך דשמואל – מתני' אתיא שפיר, דה"א: אין לך דבר שלא יתא מותר לאדם לומר על עצמו, ואפ"י אשכור פועלים למחר או אבנה בנין זה יכול לומר בשבת, דהוא אמינא דדוקא לחבירו אסור לומר שכור לי פועלים למחר – דמתני' אמירתו. אבל על עצמו יכול לומר כל מה שירצה, דלא מתני' אמירתו. וכי תלי אבא שאול ההחשבה – ה"מ באמידה לחבירו, ויש אסורה ויש מותרת. אבל אם איתא לדשמואל – פריך שפיר, דאסור כל אמירות אפילו על עצמו, אלמ דדוקא לכוך פלוני אני הולך למחר. משום טעמא דשאם שם שם בורגין – הולך. והשתא פריך: כיון דאי לאו האי טעמא הוה אסרת ליה, אלא משום האי טעמא דדוקא שרית ליה, אי"כ מתני' נמי תשתיר להביא פירות, שאם יש מחיצות מביא. נ"ל:

לכוך פלוני אני הולך. תימא: מאי איריא הוא, אפילו לחבירו נמי יכול לומר: לך לי לכוך פלוני למחר למחר מהאי טעמא, דקאמר מדרשי שמואל לקמן לומר לחבירו שמור לי פירות שבתחומך אפילו בשבת – כ"ש שיכול לומר שמור לי למחר. ואין לפרש דשאני התם שחן בתחומי, אבל אין יכול לומר לחבירו שמור לי פירות שחן לתחומך – דברא הוא שאפילו זה יכול לומר, מכיון שמותר להחשיב. ור"ל: דלא נקט שמואל דוקא לכוך פלוני אני הולך – דהוא הדין לחבירו יכול לומר: לך לי לכוך פלוני למחר:

בשולמא קש במחומר משכחת לה. ה"מ דה"מ למימר מטעם מוקצה, דהא אינו ראווי למאכל בהמה, כדאמר לעיל (דף קמא). הקש ש"ע הגמטה לא ינענעו בו. אלא רבווא קאמר, דאפילו במחומר משכחת לה: **במחומר** משכחת לה. אומר רבי: דלאו משום תלישה נקט לה, דאע"ג שמחומר לארץ – אין בו איסור תלישה, כיון שישב אינו יונק מן הארץ, כדמוכח בחולין פרק "העור והרובט" (דף קכז: ושם). דאמר: תאנים שצמקו באביון – מטמאין טומאת אוכלין, והתולש ממנה בשבת – חייב חטאת. דדוקא צמק, אבל יבשו – לא. וכן משמע בכל הסוגיא דיבשו חן ועוקצין – מטמא טומאת אוכלין, ואין דינו כלל במחומר. והא דקאמר הכא במחומר משכחת לה – היינו משום איסור ייפוי קרקע, כדאמר לעיל: התולש עולשין שבת חייב חטאת, בפרק "הבונה" (לעיל דף קג). והא דפריך בפרק "המוצא תפלין" (עירובין דף ק) אאילו יבש הא קא נתר' פריי, משמע שיש ביבש איסור תלישה – אומר רבי: דמיידי הוה ביבש דן ולא עוקצין: **בתיכנא** סריא. והא דאמר לקמן פרק "מי שהחשיך" (דף קנא) מפרשין בהן ואפספתא לפני בהמה ומוק' לה בתנא סריא משמע דחוי לבהמה? אומר רבי: דמיידי כגון דר' סרי' כולי האי: **אלא** מת מאי ניהו להביא לו ארון ותברכין. תימא: אמאי לא קאמר למינא ליה אסא שהיו גולצין להביא אסא למת כדאשכחן בגדה (דף לו). דשוור אסא מערסא לערסא וי"ל: ע"כ צ"ל ארון ותברכין, כדקתני במתני' בהדיא. מ"ר:

ושל מה בכך. כגון שכבר ה'יו לצורך, אלא שעברו. כגון: כך וכך הוצאתי בבגנן זה: **השבונוט שעברו**. לקמן מוקי לה דלא עברו לזמרי, שעדיין שכר הפועלים עליו שלא נתנו להן. ושל מה בכך – שעברו לזמרי, ואין שכר פועלים עליו: כך וכך הוצאתי. אלמא: עברו – מותרין: תקשי לך **היא גופא**. כדקתא קמיתא רישא קתני שעברו אסורין, וסיפא קתני של מה בכך מותרין – דהיינו עברו: צלח. אילו גדול הוא, ובעל ענפים הרבה, ושלשה מיני אוכל יש בפירותיה: אביזות קפריסין וזולבין: **שאם יש בורגין**, מע' אמה לע' אמה – הולך אפי' בשבת, שהכל חשוב כעיר אחת. וכל העיר כד' אמות, כדאמרין בעירובין (דף כא). וכן דהוא דבר שיש לו היתר על ידי תקנה בשבת – מותר לאומרו אפילו במקום שאין שם היתר:

המחוצרים. ש"א"ל לקצץ בשבת ע"י שום תקנה: קש. ונבות השבולים, אשטרציא: כתיבנא סריא. שאפי' יש מחיצות אינו מביא. משום דמוקצה הוא: על עסקי פלה ופית אין. דחפצי שמנים הן. אבל על עסקי אחר, אפי' דומיא דכלה – לא: **בשולמא** אחר דומיא דכלה משפחת לה. דאסור להחשיב, כגון לחתוך מן המחומר: למינא לה אסא. דעבדו לה ונגא דאסא לכלתא: **אלא** עסקי מ"מ פ"י. ה"מ דאסא דארון ותברכין, ואמאי לאחר לא? לימא: הואיל ואם יש שם מחיצות מביא: למינא ליה גלימא. לתקן לו תברכין, דאין היתר לדבר היום כלל: **ואע"ג** דלא אבדיל. אסיפא דמתני' מתמה, דקתני ומביא פירות בידו לקוצץ מן המחומר בלא הבדלה: בין היתות שנו. דאיכא בוס בשדה: המבדיל בין קודש לחול. להיכא ב'עלקא, ללוות את המלך: ונעדינן צורכין. ואחר כך אנו מקבצין על הבוס ברבה גמורה דהבדלה. וכ"ש דאי אבדיל בתפלה מותר לעשות צרכיו, וחזור ומבדיל על הבוס: ונסלקתין סילת. חוטבין עצים: **אחריא** קאי, ומשני כלל: **אי נימא ארשא**. דקתני ת"ק לאיסורא, וקתני אבא שאול לשווה בה בלל. א"כ דכלל לא איסורא. ה"ל למימר ביהדיא: כל שאני זכאי באמידה, כגון אלו שאינו רשאי לומר לחבירו שכור לי פועלים או הכא לי פירות למוציא שבת – אינו רשאי להחשיב, מביע ליה: **אלא**

אסיפא

נתן בר אמי קמיה דרבא: בין היתות שנו. א"ל ר' אבא לרב אשי: **במערבא אמרינן הכי**: "המבדיל בין קודש לחול", ונעדינן צורכין. אמר רב אשי: **פי הוינא פי רב פהנא הוה אמר** "המבדיל בין קודש לחול" ונסלקתין סילת. כלל אמר אבא שאול כל שאני זכאי. (איבעיא להו): אבא שאול אחריא? אילימא ארשא קאי "אין מחשיבין על התחום לשכור פועלים להביא פירות", הא

אסיפא

האי

שבת דף קנ עמוד ב תלמוד בבלי המבואר "שפה ברורה - עוז והדר" (ליום שני) קצו

והעיר עצמה כולה חשבה כארבע אמות לענין תחומין. וכיון
שהליכה זו יש תקנה להתירה בשבת על ידי בורגנין, מותר
לאומרה אף בשאין בורגנין.
מדברי שמואל שהתיר אמירה בדבר שיש לו צד היתר בשבת, יש
ללמוד כי אף ההחשבה על התחום מותרת באופן זה, שכן דין
ההחשבה והאמירה תלויים זה בזה כפי ששינוי במשנתנו 'אבא
שאל אומר כל שאני זכאי באמירתו רשאי אני להחשיך עליו',
ולכך מקשה הגמרא על שמואל ממשנתו העוסקת בדין ההחשבה.
מקשה הגמרא: הֲנֵן בַּמִּשְׁכָּן עָלֵינוּ הַתְּחִיבֵינוּ עַל הַתְּחִיבֵינוּ לְשִׁכּוֹר
פְּעֻלָּה לְהִבְיָא פִּירוּת, ונתבאר כי טעם האיסור הוא משום שכל
דבר שאסור לעשותו בשבת אסור להחשיך עליו. וקשה, בְּשִׁלְמָא -
האיסור להחשיך בשביל 'לְשִׁכּוֹר פְּעֻלָּה' מובן, משום דְּבִשְׁבֶּת לֹא
מִצְוָה אֵינָּה - שהרי אין תקנה להתיר לשוכרם בשבת, אֲלֵא האיסור
להחשיך בשביל לְהִבְיָא פִּירוּת, קשה, שאף שבשבת אסור להביאם
משום איסור טלטול ברשות הרבים והוצאה מרשות לרשות, וכן
איסור תחומין, מכל מקום לִיָּמָא - תאמר שיש היתר לאיסור זה,
שָׂאֵם יֵשׁ שָׁם מְחִיצוֹת המקיפות ממקומו ועד מקום הפירות, מִכֵּי
היה מותר להביאם בשבת, שמחיצות מחשיבות הכל לרשות
אחת, וכשם שהתיר שמואל אמירה באופן שיש תקנה כך יש
להתיר להחשיך באופן זה.
מתרצת הגמרא: גם בדין 'להביא פירות' מְשַׁבְּחָת לָהּ - מוצא אתה
אופן שאין לו תקנה, ובו דיברה המשנה, והיינו בְּפִירוֹת הַמְּחוּבָּרִים,
שאין תקנה להתיר תלישתם בשבת, ולפיכך לא יחשיך בשביל
לתלשם ולהביאם.
הגמרא ממשיכה להקשות על שמואל: וְהִתְנֵי רַבִּי אוֹשְׁעִינָא - והלא
רבי אושעיא שנה ברייתא, אֵין מְחִשְׁבִּין עַל הַתְּחִיבֵינוּ בְּשִׁבְלֵי לְהִבְיָא
תָּבֵן וְקָשׁ, וקשה, בְּשִׁלְמָא - מובן הדבר לענין קָשׁ שאסור להחשיך
עבור הבאתו, משום שְׂמִשְׁבָּחָת לָהּ - מוצא אתה אופן שאין תקנה
להביאו בשבת, כגון בְּמַחוּבָּר - שהקש מחובר ואסור לקצור
בשבת, אֲלֵא תָבֵן שְׂתוּלֵשׁ הוּא ואין עליו אלא איסור טלטול, הִכִּי
מְשַׁבְּחָת לָהּ - היאך אתה מוצא אופן שאין תקנה להביאו בשבת
ושאסור להחשיך בשבילו, הרי יש לו תקנה על ידי מחיצות.
מתרצת הגמרא: הברייתא אמורה בְּתִיבְנָא פִּירוּת - תבן רקוב וסרוח
שאינו ראוי למאכל בהמה, שאין תקנה להביאו בהיתר, שכן אף
אם יש מחיצות אסור לטלטלו משום 'מוקצה'.
הגמרא מוסיפה להקשות על שמואל ממשנה הלך: תָּא שְׂמַע
רביה שלא כדברי שמואל. שינוי במשנה להלן (קא), מְחִשְׁבִּין -
מותר להחשיך על התחום כדי לִפְסֵךְ - לחקור ולברר על עֶסְקִי
ו-צרכיו כֹּלָה וְעַל עֶסְקִי הַמֶּת. מדייקת הגמרא: עַל עֶסְקִי כֹּלָה וְהַמֶּת
שמצוות הם אֵין - אכן מותר להחשיך, שכן נדרש בגמרא לעיל
(ע"א) 'חפצין' אסורים ולא חפצי שמים, אבל כדי לפקח על עֶסְקִי
אֲחֵר שדבר הרשות הוא, לֹא יחשיך. ומשמע שגם אותה מלאכה
עצמה שמותרת בכלה וזאת אסורה באחר, וקשה בְּשִׁלְמָא - המשנה
מובנת בכך שאוסרת להחשיך עבור צרכי אֲחֵר דּוּמִיָּא דְכֹלָה -
באופן הדומה לצרכי כלה שיותר להחשיך עבורם, שכן מְשַׁבְּחָת
לָהּ - מוצא אתה אופן בצרכי כלה שאין תקנה להתירו בשבת,
והוא לְמִינֵיָא לִיה אִסָּא - תלישת ענפי הדס, שהיו רגילים לעשות
מהם חופה לכלה, ובמלאכה זו ניתן להעמיד דברי המשנה שמותר
להחשיך בשבילה דווקא ולא לאחר, שכן אין תקנה בשבת להתיר
איסור תולש, אֲלֵא 'עסקי הַמֶּת' שנקטה המשנה מֵאֵי נִיהוּ - מה היא
המלאכה שהותרה דווקא לצורכו, בהכרח מלאכה זו היא לְהִבְיָא
לו אֵינִין וְתִבְרִינֵין כִּפִּי שִׁמְפוּרֵשׁ בהמשך המשנה שם (קא), וְקָתְנֵי -
ושנינו במשנה 'מֵת' אֵין - דווקא לצורך מת מותר, אֲבָל בשביל אֲחֵר
לֹא יחשיך כדי להביא כליו, וקשה אִמָּא - לשיטתו של שמואל
מדוע אסור, לִיָּמָא - תאמר להתיר מפני שָׂאֵם יֵשׁ שָׁם ו-ממקום
הכלים ועד מקומו מְחִיצוֹת, מִכֵּי אפילו בשבת עצמה, שכיון שיש
תקנה לאיסור זה יש להתיר לו להחשיך אפילו בשאין מחיצות.
מתרצת הגמרא: מֵת נִפְי מְשַׁבְּחָת לָהּ - גם בעסקי המת מוצא אתה
מלאכה שאין תקנה להתירה בשבת, והיא, לְמִינֵיָא לִיה גְּלִיָּמָא -

והחשבות שֶׁל מַה בְּכָה, כגון שהיו לצורך, אלא שעברו, מוֹתֵר
לְחִוְשֵׁבֵן בשבת, וכדברי שמואל שחשבותו של מלך ושל מה בכך
מותר לחושבן בשבת.
הגמרא מקשה סתירה מברייטא אחרת על ברייתא זו בדין
חשבותו שעברו: שנינו בברייטא שחשבותו שעברו אסור
לחושבן בשבת, וְרַמְיָנָהוּ - וקשה על כך מברייטא אחרת שבה
שינוי, חוֹשְׁבִין - מותר לחשב בשבת חֲשֻבּוֹנוֹת שְׂאִינֵן צְרִיכִין - שאין
בהם צורך ותועלת, וְאֵין מְחִשְׁבִּין חֲשֻבּוֹנוֹת שְׂאִינֵן צְרִיכִין - שיש בהם
צורך, בְּשִׁבְתָּ. כִּיָּה, אוֹמֵר אֲדָם לְהִבְיָא בשבת, כֶּךָ וְכֶךָ פְּעֻלָּה
הוֹצֵאתִי - כך וכך פועלים שכרתי על - (בשביל) שָׂדֶה זו, וכן מותר
לומר כֶּךָ וְכֶךָ דִּינִין הוֹצֵאתִי עַל בְּנֵיית דִּירָה זו, כיון שדברים אלו
עברו ואין לו תועלת במה שמחשב בהן עכשיו. אֲבָל לֹא יֵאמָר לוֹ
ו-לחבירו) כֶּךָ וְכֶךָ הוֹצֵאתִי כבר על שדה ודירה זו, וְכֶךָ וְכֶךָ אֵין
עֲתִיד לְהוֹצִיא עוֹבֵרם כדי להשלים המלאכה, כי אלו חשבותו
שיש לו בהם צורך ואסורים. הרי שברישא של הברייטא מבואר
שחשבותו שעברו מותר לחושבן, וזו סתירה לברייטא הקודמת
שאוסרת אופן זה.
חזרת הגמרא ומקשה על המקשן עצמו: וְלִמְעֻלָּה - ולשיטתך,
שכונות הברייטא הראשונה לאסור את כל החשבותו שעברו,
ולפיכך הקשית, קִשְׁיָא לָךְ הֵיא גּוֹפָא - תקשה לך הברייטא
הראשונה עצמה, שהרי ברישא אסרה לחשב חשבותו שעברו,
ואלא כסיפא התירה לחשב חשבותו של מה בכך דהיינו חשבותו
שעברו, אֲלֵא - בהכרח יש לחלק, ובכך אף תתיישב קושייתך
מהברייטא השניה, הֵיא - החשבותו שעברו האמורים ברישא של
הברייטא הראשונה לאיסור, הוא באופן דְּאִיָּא אֲנִיא דְּאִיָּא גִבִּיה
ש-עדיין יש שכר פועלים המוטל עליו לשלם, כי לא פרע להם
הכל, ולכך חישוב החשבון שעבר נצרך לו ואסור לו לחשבו. והא
חשבותו של מה בכך האמורים כסיפא של הברייטא, וכן
חשבותו שעברו האמורים בברייטא השניה להתיר, הוא באופן
דְּלִיָּא אֲנִיא דְּאִיָּא גִבִּיה - שאין שכר הפועלים מוטל עליו
לשלם, שכן כבר פרע להם כל חובם, ואין לו צורך בחשבותו אלו
לכך הם מותרים.
שינוי במשנה: אֵין מְחִשְׁבִּין על התחום לשכור פועלים ולהביא
פירות.
הגמרא מביאה מעשה בענין ההורר האסור בשבת: תָּנּוּ רַבָּנֵן,
מַעֲשֵׂה בְּחִסְדִּי אֲחֵד שְׁנַפְרָצָה לוֹ פְּרִין ו-פרצה גדרו) תָּתֵב שְׂדֵהוּ,
וראה פרצה זו בשבת, וְנִלְכָּד - דן בדעתו עֲלֶיהָ, כיצד לְגוֹדְרָה
בשבת, ואחר כך נִזְכַּר שְׂשֶׁבֶת הוּא וחסא במחשבו שחשב
לגודרה היום, וְנִמְנָע אוֹתוֹ חֲסִיד וְלֹא גָדְרָה לפרצה זו לעולם, כי
קנס את עצמו לפי שחשב לגודרה בשבת, אף על פי שחשב כך
בשוגג שהיה סבור שהוא חול. ובשכר זה זכה ונִעְשֶׂה לוֹ גֵּם וְעִלְתָּה
בזו - (במקום הפרצה) צֶלֶף - אילן גדול ורב ענפים אשר בפירותיו
יש שלשה מיני אוכלים, אבינות קפריסין ולולבין, ונמצאת
הפרצה גדורה מאלוה. ובנוסף זכה שְׂמִינָה - מן הצלף, הִתֵּה
פְּרִנְתּוֹ ופְּרִנְתּוֹ אֲנִשִּׁי בֵיתוֹ.
נאמר בבבלי (ישעיה נח יא) 'אִם תָּשִׁיב מִשְׁבֶּת רִגְלֶךָ וגו' וכבדתו
מַעֲשֵׂוֹת דְּרָכֶיךָ מִמַּצּוֹת חֲפָצֶךָ וְדֶבֶר דְּבָרֶיךָ, ויש ללמוד מהנאמר
'ממצוא חפצך ודבר דבר' כי דיבור שיש בו עשיית חפצי חול אסור
בשבת, ואף דיבור שאין בו תועלת לחפצי חול, כגון שאומר על
עצמו שיעשה למחר מלאכה פלונית האסורה בשבת, נאסר מפני
שהוא דיבור של חול, ודרשו לעיל (קא) וְדֶבֶר דְּבָרֶיךָ 'שלא יהא
בדורך של שבת כדבורך של חול'.
הגמרא מביאה דברי שמואל שיש אופן היתר בדיבורים אלו,
ומקשה עליו ממשנתנו. אומרת הגמרא: אֲמַר רַבִּי יְהוֹנָתָן אֲמַר
שְׂמוּאֵל, מוֹתֵר לְאָדָם לומר לְהִבְיָא בשבת, לְכַרְדָּה פְּלוּנִי שמחוץ
לתחום שבת אֵין הוֹלֵךְ לְמַחֵר אף שהוא דבר האסור בשבת, מפני
שָׂאֵם יֵשׁ - אילו היו בּוֹרְגָנִין ו-צריפים של שומרים מחוץ לעיר עד
לאותו כרך, בכל שבועים אמה, הוֹלֵךְ - היה מותר לילך בשבת
עצמה לכרך. שעל ידי הבורגנין הכרך והעיר נחשבים לעיר אחת,

לצורך מצוה. כמו כן דנה המשנה באיסור ליהנות ממלאכה
שעשה נכרי עבור ישראל בשבת: מְחַשְׁבִּין – מותר להחשיך על
התחום, כדי לַפְקֵחַ – לבדוק ולחקור על עֶסְקִי ו-צָרְכִי בְּלֵה. וכן
מחשיבין על עֶסְקִי תַּמַּת כדי לְהִבְיֵא לוֹ – עבורו אֶרֶז וְתַכְרִיכִים
במוצאי שבת. שבוין שעסקי כלה ומת מצוות הם, היתירו להחשיך
עבורם.
נְכָרִי שֶׁהֵבִיא חֲלִילִין – כלי ניגון חלולים בַּשֶּׁבֶת בכדי להספיד בהם,
לֹא יִסְפְּדוּ בָּהֶן יִשְׂרָאֵל לעולם, שקנס הוא מדברי חכמים שלא יהנה
ממלאכה אסורה שעשה נכרי עבורו בשבת, אֲלֵא אִם בֶּן בָּאוּ
החלילים מִמָּקוֹם קָרוֹב בתוך תחום שבת.
עָשׂוּ נִכְרִים לוֹ ו-לְנִכְרִי אֶרֶז, וְחִפְּרוּ לוֹ – או חפרו עבור נכרי קֶבֶר,
מותר שֶׁיִּקְבְּרוּ בּוֹ יִשְׂרָאֵל מִיד בצאת השבת. וְאִם עָשׂוּ בְּשִׁבְלֵי יִשְׂרָאֵל,
לֹא יִקְבְּרוּ בּוֹ יִשְׂרָאֵל עוֹלָמִית.

גמרא

שנינו במשנתנו שאסור לספוד בחלילים שהביא נכרי בשבת אלא
אם כן ידוע לנו שהביאם ממקום קרוב. מבררת הגמרא: מֵאִי
מִמָּקוֹם קָרוֹב. כלומר, עד כמה צריך להיות ברור לנו שהחלילים
היו בערב שבת בתוך התחום כדי שיהיה מותר להשתמש בהם.
הגמרא מביאה מחלוקת בענין זה: רַב אָמַר, מִמָּקוֹם קָרוֹב מִמָּשׁ –
צריך שנדע בוודאות שהיו בתוך התחום, וכגון שראינום בבית
הנכרי בערב שבת. וְשִׁמְוֵאל אָמַר, אִף אִם רֵאִינוּ שֶׁהִנְכִּיר הַנִּכְרִיס
בשבת לעיר, חֲיִישִׁין – תולים הדבר להקל, ואומרים שִׁמְוֵאל חוֹץ
לְחֻמָּה לָנוּ – שמא שהו החלילים במשך הלילה מחוץ לחומה
ובסמוך לה דהיינו בתוך התחום, ולא הובאו בשבת מחוץ לתחום.
ומה ששנינו במשנה 'אלא אם כן באו ממקום קרוב', אין הכוונה
שאנו יודעים בוודאות שבאו ממקום קרוב, אלא הכוונה שיש לנו
תלות שבאו ממקום קרוב, שלא אסורם אלא בידוע בודאי שבאו
בשבת ממקום רחוק לתחום.
הגמרא מביאה ראייה לשמואל ממשנתנו: דִּיקָא מְתַנִּיתִין – ניתן
לדייק ממשנתנו בְּנֻתִיָּה דְשִׁמְוֵאל, דִּקְתָּנִי עָשָׂה לוֹ אֶרֶז וְחִפְּרוּ לוֹ קֶבֶר
יִקְבְּרוּ בּוֹ יִשְׂרָאֵל, ואף שיתכן שנעשו עבור ישראל, אֲלֵמָּה מְסַפֵּיקָא
שָׁרִי – מוכח שמספק אנו מתירים ותולים להקל שלצורך נכרי נעשו
הארון והקבר, ואם כן הָקָא נִמְי בנכרי המביא חלילים, מְסַפֵּיקָא
שָׁרִי – מספק אנו מתירים אותם ותולים ששהו בלילה בתוך
התחום, וכדברי שמואל.
עתה מביאה הגמרא ראייה לרב: וְתַנְיָא בְּנֻתִיָּה דְרַב במסכת
מכשירין (פ"ב מ"ה), עִיר שֶׁיִּשְׂרָאֵל וְנִכְרִים דְרִים בָּהּ, וְהִתְהַבְּהָ בָּהּ מִרְחֵץ
הַמִּרְחָצֶת – שרוצים בה בַּשֶּׁבֶת, ומחממים הנכרים בשבת את מי
המרחה, אִם רוֹב הָעִיר נִכְרִים, לְעִירָא במוצאי שבת וְרוֹחֵץ בָּהּ
הישראל מִיָּד, כיון שכלני המרחץ המחממים את המים בשבת
דעתם היא על רוב אנשי העיר הנכרים. אִךְ אִם רוֹב הָעִיר יִשְׂרָאֵל,
יִתְנִין במוצאי שבת ולא ירחוץ בה מִיד עַד בְּרִי שִׁיחֲמוּ חֲמִין – עד
שיעבור שיעור זמן שניתן לחמם בו את המים. שבוין שרוב העיר
ישראל, דעת המחממים עליהם, ואם רוחץ מִיד נמצא שנהנה
ממלאכת שבת שנעשתה עבורו במה שאינו צריך להמתין לחימום
המים. ואם מְחַצֵּה עַל מְחַצֵּה – מחצית אנשי העיר ישראלים
ומחציתם נכרים, (אִסּוּר יִתְנִין) עַד בְּרִי שִׁיחֲמוּ חֲמִין כְּדִין עִיר
שרובה ישראל, כיון שמספק חוששים שעבור ישראל חימום את
המים. ומוכח כדעת רב שאסור מספק.
הגמרא מביאה את המשך המשנה במכשירין: רַבִּי יְהוּדָה אָמַר
בְּאִמְבָּקִי קִטְנָה – כשיש במרחץ בריכה קטנה שהמים נאספים שם,
אִם יֵשׁ בָּהּ רְשׁוּת ו-מַלְכוּת, שִׁלְטוֹן רוֹחֵץ בָּהּ מִיָּד במוצאי שבת
ואפילו בעיר שרובה ישראל. מבררת הגמרא: מֵאִי רְשׁוּת – מדי
כוונת דברי רבי יהודה 'אם יש בה רשות' ומה טעמו שהתיר באופן
זה. משיבה הגמרא: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב יִצְחָק בְּרִיָּה דְרַב יְהוּדָה
– כך מתפרשים דברי רבי יהודה, אִם יֵשׁ בָּהּ – בעיר אֲדָם חָשׁוּב –
אדם נכבד ושלט שמשמש במרחץ זה, שִׁישׁ לוֹ עֲשֶׂרָה עֶבְרִים

קשה, הֵא – וכי בלשון זה 'כל שאני וְאִי בְּאִמְרִיתוֹ רִשְׁאִי אֲנִי
בְּחִשְׁבִּיתוֹ' היה לו לומר, והלא כיון שבא לומר כלל לאיסור, 'כל
שֶׁאֲנִי וְאִי בְּאִמְרִיתוֹ אֲנִי רִשְׁאִי בְּחִשְׁבִּיתוֹ' מִיָּעֵי לִיה – היה צריך
לומר, ומדוע דיבר על אופני ההיתר. אֲלֵא ודאי אבא שאול אֲסִיפָא
קָאִי – על הסיפא דיבר, שנאמר בה 'אֲבָל מְחַשְׁיָד הוּא לְשִׁמּוֹר וּמִבֵּיא
פִּירוֹת בְּרִידוֹ' שהוא דין היתר, ואבא שאול קבע בזה כלל ללמדנו
אופני היתר שלא פורשו.
חזרת הגמרא ומקשה: הֵא 'כל שאני וְאִי בְּחִשְׁבִּיתוֹ רִשְׁאִי אֲנִי
בְּאִמְרִיתוֹ' מִיָּעֵי לִיה. כלומר, גם אם נעמיד את דברי אבא שאול
על הסיפא, עדיין קשה מדוע נקט לשון זה, היה לו לומר 'כל שאני
זכאי בחשיבתו רשאי אני באמירתו', כי יש לתלות את היתר
האמירה שלא מפורש במשנה בהיתר ההחשבה המפורש במשנה,
ולא להיפך.

מתרצת הגמרא: לְעוֹלָם אֲסִיפָא קָאִי – כללו של אבא שאול נאמר
על דברי תנא קמא שבסיפא שמתיר להחשיך על התחום כדי
לשמור פירות, וְאָבָא שְׁאוּל אָמַר קָאִי – ואבא שאול שתלה היתר
החשבה המפורש בהיתר אמירה שאינו מפורש, נסמך על דין שלא
התפרש ממש במשנה, ומכל מקום מרוב פשיטותו נחשב כמפורש
וניתן לתלות בו דינים אחרים.

הגמרא מביאה את דין היתר אמירה לשמור פירות שלא נתפרש
במשנה: דָּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, מוֹתֵר לְאָדָם לוֹמַר לְחִבְרִי
בשבת, שִׁמּוֹר לִי פִירוֹת שְׁלִי שֶׁבְּתַחוּמֶךָ – שנמצאים במקום מחוץ
לתחום שבת שלי אך בתוך תחום שבת שלך, וְאֲנִי אֲשִׁמּוֹר לְךָ
פִירוֹת שְׁלִי שֶׁבְּתַחוּמִי שהם מחוץ לתחום שלך, ואף על פי שכלל
אחד מהם אסור ללכת בעצמו בשבת אל מקום פירותיו משום
איסור תחומין, מכל מקום מותר לומר כן כיון שלחבירו אין איסור
דבר.

הגמרא מבארת את דברי אבא שאול. אומרת הגמרא: וְקָאָמַר אָבָא
שְׁאוּל לְתַנָּא קָמָא שהתיר החשבה לשמירת פירות. מִי לֹא מוֹדִית –
וכי אינך מודה לדין זה שאמר שמואל דְמוֹתֵר אָדָם לוֹמַר לְחִבְרִי
שִׁמּוֹר לִי פִירוֹת שֶׁבְּתַחוּמֶךָ וְאֲנִי אֲשִׁמּוֹר לְךָ פִירוֹת שֶׁבְּתַחוּמִי, ואם
כן מדוע צמצמת בדברך ונקטת רק פרט אחד המותר ו-החשבה
לשמור, אִימָא – היה לך לכלול ולומר 'כל שאני וְאִי בְּאִמְרִיתוֹ
רִשְׁאִי אֲנִי תְּחַשְׁיָד עָלֵינוּ', ובכך ללמדנו מלבד היתר החשבה
לשמור פירות, היתרים נוספים, כגון היתר החשבה לפקח על עסקי
כלה ועסקי המת, שאמירתם מותרת.

הגמרא מבררת מה הם אופני ההיתר הנוספים הנלמדים מכללו
של אבא שאול. שואלת הגמרא: בְּלָל לְאִתּוּי מֵאִי – מהו הדין שבא
לרבות הכלל של אבא שאול. משיבה הגמרא: לְאִתּוּי הָא דִּתְנִי
רַבֵּנָּה, אִין מְחַשְׁבִּין עַל הַתְּחוּם בשביל לְהִבְיֵא לְתוֹךְ התחום
במוצאי שבת. הִתְהַבְּהוּ בְּהִמּוֹתוֹ עוֹמְדֵת חוּץ לְתְּחוּם בסמוך לסוף
התחום, קוֹרָא לָהּ בשבת וְהִיא בָּאָה, ולא חוששים שיצא חוץ
לתחום כדי להביאה.

בְּלָל אָמַר אָבָא שְׁאוּל, כֹּל שֶׁאֲנִי וְאִי בְּאִמְרִיתוֹ רִשְׁאִי אֲנִי תְּחַשְׁיָד
עָלֵינוּ, ומטעם זה אף מְחַשְׁבִּין לַפְקֵחַ עַל עֶסְקִי בְּלֵה, כגון להביא לה
הדסים, וְעַל עֶסְקִי תַּמַּת לְהִבְיֵא לוֹ אֶרֶז וְתַכְרִיכִין, שכן אף האמירה
מותרת בזה משום שהם חפצי מצוה, וכפי שמסיימת הברייתא
ואומרת, וְאִמְרִים לוֹ בשבת לשליח ההולך להתעסק בצרכי כלה
ומת, לָךְ לאחר השבת לְמָקוֹם פְּלוּנִי לקנות צרכי הכלה או המת,
וְאִם לֹא מִצָּאת לְקִנְיָתָא בְּמָקוֹם פְּלוּנִי, הָבָא מִמָּקוֹם פְּלוּנִי, לֹא מִצָּאת
לְקִנְיָתָא בְּמָנָה ו-מֵאֵה וְחוּ הָבָא מִמָּאֲתִים. רַבִּי יוֹסִי בְּרִי יְהוּדָה אָמַר,
וּבְלִבְדָּ שְׁלֵא יוֹבִיר לוֹ ו-לְשִׁלּוֹחַ סָכּוּם מִקֵּת, כגון מנה או מאתים,
וחולק בכך על תנא קמא שהתיר להחזיר זאת.

משנה

במשנה לעיל (ק) התבאר דין החשבה על התחום, שאסור ללכת
בשבת לקצח התחום המותר בכדי שיוכל לצאת מיד במוצאי
שבת לעשות מלאכה האסורה בשבת, ומשנתנו דנה בדין החשבה

שבת. פרק שלושה ועשרים – שואל דף קנא עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)" קצט רש"י

אסיפא קאי. דקאמר ת"ק להיתרא: אבל מחשיך הוא לשמור. ואתא איהו ושוויה ביה כלללא, להביא כל ביוצא בהן: **האי כל שאני וזאי** להחשיך עליו **וזאי** אני במסירתו מיבעי ליה. דהיתר דחשיכה נתן, והיתר דאמירה לא נתן, ודחיב תלי מתניא בדלא תניא: לעולם **אסיפא קאי.** בדקאמרת. ודקשיא לך אמירה מדויקא קאמר ליה להיתרא, דתלי בה החשכה – אהא קאי.

דאמר רב יהודה בר, אלמא: **וזאי** אני באמירתו. ואמא שאול ות"ק כוליה פשיטא להו הא דשמואל. וקאמר ליה אבא שאול לת"ק מי לא מודית בהא, שאתה מתיר להחשיך, דמתיר הוא לומר כדשמואל. אלמא, הואיל ומותר לומר – מותר להחשיך. הלכך, אמאי נקטת החשכה לשמור לחודא? שוי כלללא דאמירה, ואמאי: כל שאני וזאי באמירתו רשאי אני להחשיך עליו. דר"מ רבי, ורש"מ מת וכלה, דהא נמי וזאי באמירתו הוא, כדמפרש לקמן. והלכך, מחשיבין עליו. וסיפא דמתני' דקתני מחשיבין על התחום לפקח על עסקי כלה – אבא שאול היא: כלל אבא שאול בר, והאי נמי וזאי באמירתו, כדקתני סיפא: ואומר לו "לך למקום פלוני": ככום בקח. מנה ומאתים: **מתני'** גוי שחביא חלילין בשבת. בשביל ישראל: לא יספור בהן ישראל. לעולם. וקאמא הוא, משום דמוכחא מילתא דבשבילי חובא, דאין דרך להביא חלילין אלא בשביל מת: ממקום קרוב. בתוך התחום: עשו לו ארון, בשביל גוי או כמבור: **גמ'** רב אבא ממקום קרוב ממש. כלומר: שידוע לנו ביורד הדבר דמקום קרוב בא, שראינום שהיו בביתו: ושמואל אמר חיישין שפא חוץ לחומה לנו. אפילו הביא מחוץ לעיר אנו תולין להחיה, ואומרים: שמא בתוך התחום: לנו ערב שבת, וסופרין בהן כמור"ש מיד. ודחינן: עשו לו ארון, אמרין לקולא, כדאמר במס' חגיגה (דף טו.) גבי בתולה שעברה: חיישין שמא באמבטי עברה, ומותרת לכהונה. ולשמואל הכי קאמר מתני': לא יספור בהן ישראל, אא"כ יש תולות שבאו ממקום קרוב. ולאפוקי בידוע דמחוץ לתחום באו: ח"נ: דיקא מתני' כוותיה דשמואל. ותניא כוותיה דרב: יקבר לו קבר ישראל. ותלנין מספיקא שמא לצורך גוי נעשה: תניא כוותיה דרב. דספיקא אסור, דקתני מחצה על מחצה ימתין בכדי שיחמו חמין. וא"ת: בכדי שיחמו חמין מיהא שרי, והכא תני לא יספור בהן, משמע לעולם – הכא מוכחא מילתא, אבא כמרחץ לא מוכחא מילתא כולי האי, הואיל ואיבא גוים: **באמבטי קטנה.** שיש תולות ולומר משחשיכה ההחמה על ידי עבדים וקומקמן תרבה: אם יש בה רשות. אדם חשוב שליט: רוחץ בה. ישראל מיד, דיש לומר משחשיכה ההחמה חמין לאותו גוי. לישא אחרניא גריסין: תניא כוותיה דשמואל, ולא גרסי' דיקא מתני' בר עד מספיקא שרי. ומייתי סיעתא לשמואל מדריב יהודה, דתלנין לקולא. ורישא לא קשיא ליה, כיון דמחצה על מחצה ודאי בשביל ישראל. וגוים ההחמה.

שחרי לא לאדם אחד לבדו ההחמה, דנימא ספיקא לגוי ספק לישראל. ולשון זה נראה לי עיקר. ורבותי נמי לא גרסי להא דקתני עשה גוי את הארון, עד מספיקא שרי. ומיהא, לא חפשי לה בדפרישית: ימתין בכדי שיעשה. נהי דלא מוכחא מילתא, מיהו י"ל שמא בשביל ישראל נעשה: בעומד באיסוריא, שאין דרך ישראל ליקבר שם. ודאי לא נעשה בשביל ישראל: ארון מאי איבא למימר. להוכיח דלא בשביל ישראל נעשה: כמובל. הארון: על קברו. של גוי באיסוריא. דמוכח דלשם אותו קבר נעשה הארון: **מתני'** ומדחינן. במים: שלא יזו בו אבר. לא יביה לו דו או רגלו או רסי ענין:

האי כל שאני רשאי בחשיכתו רשאי אני באמירתו מיבעי ליה. תימה: הא דכי פריך לעיל, האי כל שאני רשאי באמירתו אני רשאי בחשיכתו מיבעי ליה. מכלל, דאי הוה תנן הכי – הוה אתי שפיר, אע"ג דתלי חשיכה באמירתו ור"ל: התם שאני, דלא הוה תלי תניא בדלא תניא. דאמירה נמי תנינא לעיל: לא יאמר אדם לחבירו שכור לי פועלים. אבל השתא, תלי תניא בדלא תניא – דהיתר

אמירה לא תניא, אבל היתר החשכה תניא: **לעולם** אסיפא קאי דאמר רב יהודה אמר שמואל מותר אדם לומר לחבירו שמור לי פירות שבתחומך. אע"פ שהוא אינו יכול לילך לשומרו – יכול לומר לחבירו לשמרו, ומתניתין הכי קאמר: כל שאני וזאי באמירתו, כגון לפקח על עסקי כלה ועל עסקי מת, ויכול לומר לחבירו לעשות למחר רשאי אני להחשיך עליו וכ"ש מה שאני וזאי לומר לעשות היום כמו שמור לי פירות שבתחומך אע"פ שאני רשאי לילך שם היום דמותר להחשיך עליו: **אין** מחשיבין על התחום להביא בהמה. יש ספרים דגרסי מחשיבין. לפי שאם יש שם בורגנים חולץ ומביאה ובתוספתא גרס אין מחשיבין. ור"ל: דארייז בבמה שאני וכלה לבא ברגליה, כגון טלה קטן, אא"כ ישאודו בכתף. שאפילו יש מחיצות – אינו רשאי להביא, דאסור לטלטל בעלי חיים שהם מוקצים:

גוי שהביא חלילים בשבת לא יספור בהן ישראל. לא כפי' הקונטרס שפירש עולמית, מדפריך בגמרא גבי עשה גוי ארון וחפר לו קבר יקבר בו ישראל אמאי הכא נמי, נימא ימתין בכדי שיעשו. ואמאי קאמר נמי אי לאו דקאי אחלילים, על כן נראה דלא יספור בהן ישראל – היינו עד כדי שיבואו, דסתם חלילים אין מביאין אותן לשם אדם אחד, אלא לשם כמה בני אדם:

אא"כ באו ממקום קרוב. תימה לרבי מה מהני שבאו ממקום קרוב, הלא הביאם דרך רה"ו ומה לי ארון וקבר שנעשו בשבת, ומה לי חלילים שהובאו דרך הר"ה ור"ל: דהביא ממקום קרוב לא מהני כל כך הבאתו: דיקא מתניתין כוותיה דשמואל בר יקבר בו ישראל אלמא מספיקא שרי. תימה: היכי (ה)מכחינא מניה דמספיקא שרי? והא מוכחא לבעומד באיסוריא דודאי לצורך גוי נעשה מיהו, אומר רבי דל"ג ליה להא דקתני עשו לו ארון בר, ול"ג נמי בסמוך תיב, גם כפי' הקונט' ל"ג, אלא ח"נ: דיקא נמי ממתני', עיר ישראל וגוים דרים בה בר, ומשנה היא במסכת משכירין (פ"ב משנה ה.) ר' יהודה אמר אם יש בה רשות – רוחץ בה מיד. אלמא תלנין להחיה, כמו כן גבי חלילין יש תולות בהיתר, ולומר חוץ לחומה לנו. מיר:

עד
עבדים שמוחמין לו, קומקומין בבת אחת באמבטי קטנה – מותר לרחוץ בה מיד. "עשו לו ארון וחפרו לו קבר וכו'". אמאי? הכא נמי ימתין בכדי שיעשו! אמר עולא: בעומד באיסוריא. תינה קבר, ארון מאי איבא למימר? א"ר אבהו: במחיצה על קברו. **מתני'** עושין כל צרכי המת: סבין ומדריחין אותו, ובכלבד שלא יזו בו אבר. שוממין את הקבר מתחתיו, ומפילין אותו על תחול בשביל שימתן

שמתן
עד מספיקא שרי. ומיהו י"ל שמא בשביל ישראל נעשה: בעומד באיסוריא, שאין דרך ישראל ליקבר שם. ודאי לא נעשה בשביל ישראל: ארון מאי איבא למימר. להוכיח דלא בשביל ישראל נעשה: כמובל. הארון: על קברו. של גוי באיסוריא. דמוכח דלשם אותו קבר נעשה הארון: **מתני'** ומדחינן. במים: שלא יזו בו אבר. לא יביה לו דו או רגלו או רסי ענין:

שבת. פרק שלושה ועשרים – שואל דף קנא עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזולץ)"
תוספות
רש"י

שְׁמִיתוֹן. שלא יסריח מחמת חום הַסֵּדִין והַכִּרְיָה: קוֹשְׁרִין אֶת הַחֲלִי. של מת, שהיה
פיו הולך ונפתח, קוֹשְׁרִין אֶת הַחֲלִי כדי שלא יפתח פיו יותר: וְלֹא שֶׁנֶּעְלָה. להסגר
ממה שנפתח, דהיינו מזיו אבר, אלא שלא יוסיף ליפתח: סוֹמְכִין אוֹתָהּ בַּסֶּפֶסֶל.
שְׁהָרִי תוֹרֵת כְּלִי עֲלָיו: לֹא שֶׁנֶּעְלָה. דהנה ליה בונה: גַּם! וְאִם לֹא אֵין סְכִין.
אלמא: דבר האסור לטלטל אסור לטק:

כֶּרֶק בְּכֶרֶק מִחֲלָה. כלומר: ההוא לאו
משום טלטול הוא, אלא משום אשווי
גומות. ואע"ג דמִרְחֵץ רִצַּץ אֲבָנִים הוא,
וְלִכְבֵּא לְמִיחָשׁ לְאֲשׁוּמֵי גוּמָת – מִחֲחֶץ
מִיחָה בְּכֶרֶק אַחֵר: כֹּל צָרִי הַמֵּת לְאֵתוֹ
מֵאִי. דלא תנן: כֹּל מִיֶּרֶק. שִׁמְבִּיאִים קִרְיֹת,
בְּגוֹן וְכֹכְבִית: וְאֵף שְׁלֹמֹה אָמַר בְּחֻכְמֹתָיו.
שִׁבְרִסוּ שֶׁל מֵת נּוֹפֶת וְנִבְקַעַת: זֶה חוֹט
הַשְּׁדֵּרָה. שהוא כִּמּוֹן חֶבֶל, וְלָבֵן כֶּסֶף: זֶה
אֲמָה. שהוא מֶעָן שֶׁל תּוֹלְדָה, כִּמּוֹ "גִּלּוֹת"
מִמֶּה (יהושע טו): זֶה פֶּרֶשׁ. וְגִלְגַּל – לִשׁוֹן
גִּלְגַּל (יהוואל ד): אֵל הַבּוֹר. שְׁנוּפֵל לַחוּץ פּוֹי:
כִּתְּנִים. תַּבְעֲנוּגִים: מִתְּנִי! אֵין מַעֲצָמִין. אֵת
עֵינָיו בְּשֶׁבֶת. אֶפִּילוֹ אַחֵר יֵצֵאת הַנֶּפֶשׁ. דִּמְזוּ
בו אבר: שׁוֹפֵךְ דָּמִים. כִּדְמוּרֵשׁ בְּכִרְיָתָא
בְּגִמְ, שִׁבְטוֹרְחַ מוֹעֵט מִקֶּרֶב מִיתָתוֹ: גַּם!
וְאִחֻזוֹ בִּשְׁנֵי גִדִּי. וְגִלְיוֹ. עוֹצָרֵן בְּאֶצְבָּעוֹתֶיהָ:
וְחֻתְמָהּ. לִשׁוֹן חִיתוּכָהּ: אֵרֶה אֲבִי תִרִי לֹא

שְׁמִיתוֹן. קוֹשְׁרִין אֶת הַחֲלִי, לֹא שֶׁנֶּעְלָה – אֵלָּא שְׁלֹא
יֹסִיף. וְכֵן קוֹרֵה שֶׁנֶּשְׁבְּרָה – סוֹמְכִין אוֹתָהּ בַּסֶּפֶסֶל או
בְּאֵרוֹכּוֹת הַמִּשְׁחָה, לֹא שֶׁנֶּעְלָה אֵלָּא שְׁלֹא תוֹסִיף. גַּם!
וְהָאֵמֶר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: מַעֲשֶׂה בְּתַלְמִידוֹ שֶׁל
רַבִּי מֵאִיר שֶׁנִּכְנַס אַחֲרָיו לְבֵית הַמִּרְחֵץ, בִּיקֵּשׁ לְהִרְחִי
קֶרֶק, אָמַר לוֹ: אֵין מִדִּיחִין. לְסוּךְ קֶרֶק – אָמַר לוֹ:
אֵין סְכִין! קֶרֶק בְּכֶרֶק – מִחֲחֶץ, מֵת בְּכֶרֶק לֹא
מִיחֲחֶץ. "כֹּל" לְאֵתוֹ מֵאִי? לְאֵתוֹ הֵא דת"ר: מְבִיאִין
כְּלִי מִיֶּקֶר וְכָל מִתְכּוֹת וּמִנִּיחִין עַל פְּרִיסוֹ, כְּדִי שְׁלֹא
תַּפּוֹחַ. וּפּוֹקֵקִין אֶת נִקְבֵּיו כְּדִי שְׁלֹא תִכְנַס בְּהֵן הַרוּחַ.
וְאֵף שְׁלֹמֹה אָמַר בְּחֻכְמֹתָיו "עַד שְׁלֹא יִרְתַּק חֶבֶל הַכֶּסֶף"
– זֶה חוֹט הַשְּׁדֵּרָה, "וְתִרְוֵץ גּוֹלֶת הַחֶבֶל" – זֶה אֲמָה,
"וְתִשְׁבֵּר כֶּד עַל הַמְּבֹעֵ" – זֶה הַכֶּרֶס, "וְנִרְוֵץ הַגִּלְגַּל"
אֵל הַבּוֹר" – זֶה פֶּרֶשׁ. וְכֵן הוּא אֹמֵר "וְזִרְיִתִי פֶּרֶשׁ עַל
פְּנִיכֶם פֶּרֶשׁ חֲנִיכֶם". אָמַר רַב הוּנָא וְאֹמְרִי לֵה אָמַר

רַב חֲנָא: אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁמִּנִּיחִין דְּבָרֵי תוֹרָה, וְעוֹשִׂין כֹּל מִיחָה בְּחֻכְמִים. אָמַר רַבִּי לִוי אָמַר

נִפְּלִי. לְהוֹרְגוֹ, כְּדִכְתִּי וּמוֹרָאכֶם תִּרִי, וְכִתִּיב "עַל כָּל חַיַּת הָאָרֶץ" – וְאִפִּי אֶרֶץ:
כְּדִרְמִי בַּר אֲבָא. דִּנְקָסָה עֲלָיו מִיתָה, וְנִדְמָה לְאֵרִי בְּכַהֲמָה: נִמְשַׁל מִי שְׁהִיָּה
מוֹשְׁלֵת בו, כִּדְרִיעַ שִׁכְבָּהֶמָה נִדְמָה: עֲשֶׂה. צִדְקָה: עַד שְׁאֵתָה מוֹצֵא. לְמִי לַעֲשׂוֹת:
וּמִצּוֹי לִי. מִמּוֹן: וְעוֹדֵךְ בְּדָךְ. עוֹדֵךְ בְּרִשׁוֹתֶךָ, קוֹדֵם שֶׁתּוֹמֵת: לֹא וְכֹת. לֹא דָבָר
לְכֹת בו, שְׁכּוֹלֵם עֲשִׂירִים: וְלֹא חוֹכֵה.
לְאִמְרוֹ לֵב הַלְּקַחְוִי דִּי: עַל מִדָּה זו. שְׁלֹא יָבֵא
לִידִי עֲנִיּוֹת. דְּדָבָר הַמּוֹמָן הוּא לְבֵא או עֲלָיו
או עַל בְּנו או עַל בֶּן בְּנו: וְנִתֵּן לָךְ רַחֲמִים.
שֶׁתִּרְחַם עַל הַבְּרִיּוֹת: זו פְּדֻחַת הַמַּצָּה
שְׁהוּא חֶלֶק מִמַּצֵּהוּ יוֹתֵר מִכָּל הַפְּרָצוֹת: זֶה
חֻשְׁם. שְׁהוּא תוֹאֵר פְּנֵי אָדָם: זו נִשְׁכָּה.
כְּדִכְתִּיב "וְרַא אֱלֹהִים נִשְׁמַת אָדָם" (משלי כ):
הַלְּפָתוֹת. לְחַיִּים: וְשָׁבוּ הָעֵקֶבִים. חֲשֶׁכֶת עֵינַים
יָבֵא וְיִכְסֶה הַמָּאוֹר, אַחֵר שִׁירְבָה בְּבִכָּה
בְּקֻנָּתוֹ מִחֲמַת תְּשׁוּת כֹּת, וְצִרְוֹת רַבּוֹת עֲלָיו:
מְרוּת. מָאוֹר עֵינַים: אֶפִּילוֹ מְלִיאָה. כִּחְלָא
בְּעֵינָיו, כִּמְכּוּחַל גְּדוֹל: כַּאֲבִיסָנָא שֶׁל גִּרְדָּא.
כּוּכָד שֶׁל גִּרְדִּים, אִינְשׁוּבִלִּשׁ בְּלַעַז:
אוֹקִימִי. הַמָּאוֹר מוֹקֵם שְׁלֹא יִחְשִׁיךְ יוֹתֵר
מִמָּה שְׁהוּא: מֵאִי קִטְלִי. כִּהָא דְאָמַר אֶפִּי
כַּאֲבִיסָנָא דְגִרְדָּא: אֵלִים. עַב: מְבֹחֲלָא. עַץ
שְׁהוּא מְכֻנֵּס בְּשׁוֹפֶרֶת וְנוֹתוֹן בְּעֵינָיו וְקוֹרֵץ
לוֹ מְכּוּחַל: תִּיכְלָא וְעוֹנָא. שִׁיבּוֹל בְּנִים
וְעוֹרֹרֵן הַדְּמָעָה: שֶׁל כְּבִי. מִתּוֹךְ אֲבֵל צָרָה:
שֶׁל

רַב פִּפִּי א"ר יְהוֹשֻׁעַ: לְאַחֵר שְׁלֹשָׁה יָמִים פְּרִיסוֹ נִבְקַעַת וְנּוֹפֶלֶת לוֹ עַל פְּנָיו, וְאֹמְרָת לוֹ "טוֹל מַה שְּׁנִתָּה בִּי". מִתְּנִי! אֵין מַעֲצָמִין
אֵת הַמֵּת בְּשֶׁבֶת, וְלֹא בַּחוּל עִם יֵצֵאת נֶפֶשׁ. וְהַמַּעֲצִים עִם יֵצֵאת הַנֶּפֶשׁ – הָרִי זֶה שׁוֹפֵךְ דָּמִים. גַּם! תִּנּוּ רַבְּנֵי: הַמַּעֲצָמוֹ עִם
יֵצֵאת הַנֶּפֶשׁ – הָרִי זֶה שׁוֹפֵךְ דָּמִים. מִשָּׁל לְגַר שֶׁבָּהָה וְהוֹלֶכֶת, אָדָם מִנִּיחַ אֶצְבָּעוֹ עָלֶיהָ – מִיָּד כִּבְתָּהּ. תִּנּוּ, רַשְׁבִּי"ג אֹמֵר: הַרְוֵצָה
שִׁתְּעַצְמוֹ עֵינָיו שֶׁל מֵת – נּוֹפֵחַ לוֹ יוֹן בַּחוּמָמוֹ, וְנוֹתֵן שָׁמֶן בֵּין רִיסֵי עֵינָיו, וְאִחֻזוֹ בִּשְׁנֵי גִדִּי וְגִלְיוֹ – וְהֵן מִתְּעַצְמִין מֵאֲחִילָהּ. תִּנּוּ, רַשְׁבִּי"ג אֹמֵר:
תִּינוּק בֶּן יוֹמוֹ חִי – מִחֲלָלִין עֲלָיו אֵת הַשֶּׁבֶת, דְּדוֹר מִלָּךְ יִשְׂרָאֵל מֵת – אֵין מִחֲלָלִין עֲלָיו אֵת הַשֶּׁבֶת. תִּינוּק בֶּן יוֹמוֹ
חִי מִחֲלָלִין עֲלָיו אֵת הַשֶּׁבֶת, אֲמָרָה תוֹרָה: חֲלַל עֲלָיו שֶׁבֶת אַחֵר, כְּדִי שֶׁיִּשְׁמֹר שִׁבְתוֹת הַרְבֵּה. דְּדוֹר מִלָּךְ יִשְׂרָאֵל מֵת – אֵין מִחֲלָלִין
עֲלָיו – בֵּין שְׁמַת אָדָם, כִּטְל מִן הַמַּצּוֹת. וְהֵינּוּ דֵּא"ר יוֹחָנָן: "בְּמַתִּים חֲפָשׁ" בֵּין שְׁמַת אָדָם – נַעֲשֶׂה חֲפָשׁ מִן הַמַּצּוֹת. וְתִנּוּ, רַשְׁבִּי"ג אֹמֵר:
ר' שְׁמַעוֹן בֶּן אֱלֶעָזֶר אֹמֵר: תִּינוּק בֶּן יוֹמוֹ חִי – אֵין צָרִיד לְשׁוּמְרוֹ מִן הַחֻלְדָּה וּמִן הַעֲכָבְרִים, אֲבָל עוֹג מִלָּךְ הַכֶּשֶׁן מֵת – צָרִיד
לְשׁוּמְרוֹ מִן הַחֻלְדָּה וּמִן הַעֲכָבְרִים, שְׁנֹאֲמַר "וּמוֹרָאכֶם וְחֻתְמָה יִהְיֶה", כֹּל זֶמֶן שְׁאֵדָם חִי – אִימָתוֹ מוֹפֶלֶת עַל הַבְּרִיּוֹת, בֵּין שְׁמַת
– כִּטְלָה אִימָתוֹ. אָמַר רַב פִּפִּי: נְקִיטִין, אֵרֶה אֲבִי תִרִי – לֹא נִפְּלִי. הֵא קֵא חֲזִינִי דְנִפְּלִי! הוּא כְּדִרְמִי בַּר אֲבָא, דְאָמַר רַבִּי בַר
אֲבָא: אֵין חִיָּה שׁוֹלֶמֶת בְּאָדָם עַד שֶׁנִּדְמָה לוֹ בְּכַהֲמָה: שְׁנֹאֲמַר "אָדָם בִּיקֵּר כֹּל לִין נִמְשַׁל בְּכַהֲמוֹת נְדָמוֹ". אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: אָסוּר
לִישֵׁן בְּבֵית יְחִידִי, וְכָל הַיֵּשֶׁן בְּבֵית יְחִידִי אַחֲזוֹתוֹ לִילִית. וְתִנּוּ, רַשְׁבִּי"ג אֹמֵר: עֲשֶׂה עַד שְׁאֵתָה מוֹצֵא וּמִצּוֹי לָךְ וְעוֹדֵךְ בְּדָךְ, וְאֵף
שְׁלֹמֹה אָמַר בְּחֻכְמֹתָיו "וְזָכֹר אֵת בּוֹרְאִיךְ בִּימֵי בַחוּרִיתֶיךָ עַד [אֲשֶׁר] (ש) לֹא יָבֵאוּ יְמֵי הָרַעָה" – אֵלּוּ יְמֵי הַזְּקָנָה "וְהִגִּיעוּ שָׁנִים אֲשֶׁר
תֹּאמַר אֵין לִי בָהֶם חֲפִיץ" – אֵלּוּ יְמֵי הַמִּשְׁחָה, שְׁאֵין בָּהֶם לֹא וְכֹת וְלֹא חוֹכֵה. וּפְלִיגָא דְשְׁמוּאֵל, דְאָמַר שְׁמוּאֵל: אֵין בֵּין הָעוֹלָם
הַזֶּה לְיָמוֹת הַמִּשְׁחָה אֵלָּא שִׁיעָבוֹד מְלָכִיּוֹת בִּלְבָד, שְׁנֹא "כִּי לֹא יִחְדַּל אֲבִיוֹן מִקֶּרֶב הָאָרֶץ". תִּנּוּ, רַשְׁבִּי"ג אֹמֵר: הַקֶּפֶר אֹמֵר: לְעוֹלָם
יִבְקֵשׁ אָדָם רַחֲמִים עַל מִדָּה זו, שְׁאֵם הוּא לֹא בָא – בָּא בְּנו, וְאֵם בְּנו לֹא בָא – בָּן בְּנו בָּא, שְׁנֹאֲמַר "כִּי בְּגִלְגַּל הַדֶּבֶר הַזֶּה", תִּנּוּ
דְּבִי ר' יִשְׁמַעְאֵל: גִּלְגַּל הוּא שְׁחֹזֵר בְּעוֹלָם. א"ר יוֹסֵף: נְקִיטִין, הֵא צוֹרְבָא מְרַבֵּן לֹא מִיעֵנִי – וְהֵא קֵא חֲזִינִי דְמִיעֵנִי! אֵם אִיתָא
דְּמִיעֵנִי, אַחֲדוֹרִי אִפְתָּחָא לֹא מִיִּדְרִי. אָמַר לֵה רַבִּי חֲזִיָּא לְרִבִּיתָהּ: כִּי אִתִּי עֲנִיָּא – אִקְדִּימִי לֵיה רִיפְתָא, כִּי חִיכִי דְלִקְדָּמוֹ לְבִנְיָה.
אֲמָרָה לֵיה: מִילַט קֵא לִיִּמַת לָהּ? אָמַר לֵה: קָרָא קֵא פְתִיב "כִּי בְּגִלְגַּל הַדֶּבֶר הַזֶּה", וְתִנּוּ דְבִי ר' יִשְׁמַעְאֵל: גִּלְגַּל הוּא שְׁחֹזֵר
בְּעוֹלָם, תִּנּוּ, רַשְׁבִּי"ג אֹמֵר: "וְנִתֵּן לָךְ רַחֲמִים וְרַחֲמִיךָ וְהִרְפֵּךְ" כֹּל הַמִּרְחַם עַל הַבְּרִיּוֹת – מִרְחָמִין עֲלָיו מִן הַשָּׁמַיִם, וְכָל
שְׁאִינוֹ מִרְחַם עַל הַבְּרִיּוֹת – אֵין מִרְחָמִין עֲלָיו מִן הַשָּׁמַיִם. "עַד אֲשֶׁר לֹא תִחְשַׁד הַשָּׁמַשׁ וְהָאוֹר" – זו פְּדֻחַת וְהוֹחֻסֶם, "וְתִירַח" –
זו נִשְׁמָה, "וְהַפּוֹכְכִים" – אֵלּוּ הַלִּסְתוֹת, "וְיִשְׁבוּ הָעֵבִים אַחֵר הַנֶּשֶׁם" – זו מָאוֹר עֵינָיו שֶׁל אָדָם, שְׁהוֹלֵךְ אַחֵר הַכְּבִי. אָמַר שְׁמוּאֵל:
הֵא דְמַעֲתָא, עַד אֲרַבְעִין שָׁנִין – הִדְרָא, מִכָּאן וְאֵילָךְ – לֹא הִדְרָא. וְאָמַר רַב נַחֲמָן: הֵא בּוֹחֲלָא, עַד אֲרַבְעִין שָׁנִין – מְרוּוֹת, מִכָּאן
וְאֵילָךְ – אֶפִּילוֹ מְלִיאָה כַּאֲבִיסָנָא דְגִרְדָּא – אוֹקִימִי מוֹקִים, אֲרוּחֵי לֹא מְרוּוֹת. מֵאִי קֵא מִשְׁמַע לָן – דְּכִמָּה דְאֵלִים מְבֹחֲלָא מְפִי
מַעֲלִי. ר' חֲנִינָא שִׁכְבָּא לִיה בְּרִיתָהּ, לֹא הָיָה קֵא כְּבִי עָלָה. אֲמָרָה לֵיה דְּבִיתָהּ: תִּרְגַּלְתָּהּ אִפְקַת מִבִּיתָהּ? אָמַר לֵה: תִּרְתִּי, תִּכְלָא
וְעוֹדֵרָא? סָבַר לֵה כִּי הֵא דְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשׁוּם רַבִּי יוֹסִי בֶּן קֶצְרֵתָה: שֶׁשׁ דְּמָעוֹת הֵן, שְׁלֹשׁ זְפוֹת וְשְׁלֹשׁ רְעוֹת. שֶׁל עֵשֶׂן וְשֶׁל כְּבִי
וְשֶׁל

שבת דף קנא עמוד ב תלמוד בבלי המבואר "שפה ברורה – עוז והדר" (ליום שלישי) רא

חגיגתו: אמר רב הונא, ואמר לה אמר רב חנא, אלו בני אדם
שמיניתו דברי תורה ועושיין כל ימיהם כהנים – שפורשים מן התורה
ועוסקים כל ימיהם בתענוגים.
הגמרא מבארת את ענין הכרס המתבקעת לאחר מות האדם: אמר
רבי לוי אמר רב פפי אמר רבי יהושע, לאחר שלשה ימים ממותו של
אדם בריס, נבקעת והצואה שבה נופלת לו על פניו, ואומרת לו
כריסו, מול מה שנתת בי כשאכלת ושתיית.

משנה

משנתנו ממשיכה לדון בענין צרכי המת: אין מעצמין – אסור לסגור
את עיני המת בשבת אפילו אחר יציאת נפשו, כיון שמניח את ריסי
עיניו והרי אסור להזיז בו אבר.
ולא כחול – ואף בחול אסור לסגור עם – מיד לאחר יציאת הנפש,
והמעצמים עם יציאת הנפש הרי זה שופך דמים, מפני שיתכן שרק
נתעלה ועדיין הוא חי והמעצמים את עיניו עלול לקרב בכך את
מיתתו.

גמרא

הגמרא מביאה ברייתא המבארת את האיסור לסגור את עיני
הגוסס: תנו רבנן, המעצמו – לסגור את עיני הגוסס עם יציאת הנפש
הרי זה שופך דמים כיון שעלול לקרב בכך את מיתתו. משל למה
הדבר דומה, לגר ששקה והולכת – שמתמעטת האש ועומדת
להכבות, וכאשר אדם מניח מעצמו עליה מיד כבתה, מחמת
חלישותה. וכך גם הגוסס, שמחמת חלישותו עלול למות כשיסגור
את עיניו.

במשנתנו נאסר לעצם את עיני המת בשבת, והגמרא מביאה כיצד
מותר לעשות זאת: תניא בברייתא, רבן שמעון בן גמליאל אומר,
הרוצה שיתעצמו עיניו של מת בשבת שאסור להעצמם כהרגלו,
נפש לו זון כחוטמו, ונותן שמן בין ריסי עיניו, ואוחז בשני גודלי
– אצבעות האגודל של רגליו, והן – עיניו מתעצמן מאלהן, לפי
שגידי עיניו של אדם יורדים עד לסוף רגליו, ולכן כשאוחזים
האגודלין נעצמות העינים.

הגמרא מביאה ברייתא המבארת את האיסור לחלל שבת לצורך
המת: תניא בברייתא, רבן שמעון בן גמליאל אומר, אפילו תיגזק בן
יומו כל זמן שהוא חי מחללין עליו – לצורכו את השבת כדי
להצילו ממיתה, אולם אפילו דוד מלך ישראל לאחר שמת שוב אין
מחללין עליו את השבת. מבארת הגמרא את טעם הדבר: תיגזק בן
יומו חי מחללין עליו את השבת מפני שאמרה תורה, חלל עליו שבת
אחר להצילו כדי שישמור שבתות הרבה, ואילו דוד מלך ישראל
שמת אין מחללין עליו, שבינו שמת אדם, כשל הוא מן המצות.
והיינו דאמר רבי יוחנן בביאור הפסוק בתהילים (פס' ח) 'במתים
חפשי', כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות.

הגמרא מביאה ענין נוסף בו עדיף החי על פני המת: ותניא
בברייתא, רבי שמעון בן אלעזר אומר, אפילו תיגזק בן יומו, כל זמן
שהוא חי אין צריך לשמרו מן החולדה ומן העכברים שמא
ינשכוהו, אבל אפילו עוג מלך הנפש, משמת צריך לשמרו מן
החולדה ומן העכברים, כיון שבעלי חיים אינם יראים רק מאדם חי.
שאמר בברכת ה' לנח ובניו (בראשית ט) 'ומוראכם וחתכם יהיה על
כל חית הארץ', ודורשים 'חתכם' מלשון חיותכם, שכל זמן שאדם
חי איתו מופלת על הבריות – בעלי החיים, אך כיון שמת כמלה
איתו.

אגב שעסקה הגמרא ביראת בעלי חיים מן האדם, היא מביאה
מימרא נוספת בענין זה: אמר רב פפא, קמיטין – מסורת בדינו
מאבותינו אריה אבי תרי לא נפיל – אריה אינו רודף אחר שני בני
אדם הנמצאים יחדיו להורגם. שכן נאמר בפסוק (שם) 'ומוראכם
וחתכם יהיה על כל חית הארץ', ונאמר 'מוראכם' בלשון רבים,
ומכאן משמע ששני אנשים הנמצאים יחד, כל חיות הארץ יראות

שיטתו – שיתעכב מלהסריח מחמת חוס הסדינים והכרים. וכן
קושרין את הלחי של המת כשפיו הולך ונפתח, אך לא הותר
לקושרה באופן שיעלה – שישגר מה שכבר נפתח מזהפה, כיון
שאסור להזיז את אברי המת, אלא רק באופן שלא יוסיף להיפתח
עוד.

וכן הדין בקורה של גג הבית שששברה והחלה לרדת לתוך הבית,
כומקין – שמוותר לסמוך אותה בספסל או בארזובות המטה –
הקרשים שבדופני המטה משני הצדדים, אך לא הותר לסומכה
באופן שיעלה הקורה ותחזור למקומה בגג הבית כיון שבכך עובר
על איסור בונה, אלא רק באופן שלא תוסיף לרדת עוד.

גמרא

שנינו במשנתנו שמותר לסוך את המת בשמן. מקשה הגמרא:
והאמר רב יהודה אמר שמואל, מעשה בתלמידו של רבי מאיר
שנקנס אחריו לבית המרחץ בשבת, ביקש התלמיד להדיח – לשטוף
את קרקע בית המרחץ במים לכבוד רבו, אמר לו רבי מאיר, אין
מדיחין קרקע בשבת. ביקש התלמיד לסוך בשמן את קרקע בית
המרחץ, אמר לו רבי מאיר, אין סכין קרקע בשבת. והבינה הגמרא
שטעמו של רבי מאיר שאסר להדיח ולסוך את הקרקע הוא משום
שקרקע היא מוקצה ומחמת כן אסור להדיח ולסוך אותה, וקשה
כיצד התירה משנתנו לסוך את המת. מתרצת הגמרא: באמת
מותר לסוך את המוקצה כמבואר במשנתנו, ומה שאמר רבי מאיר
שאין סכין קרקע הוא מטעם אחר, שחוששים שמא תוך כדי סיכה
יבוא ליישר את הגומות שבקרקע כדי ליפותה ויעבור משום בונה.
ואף שקרקע בית המרחץ מרוצפת ולא שייך בה חשש השוואת
גומות, מכל מקום גזרו חכמים ואסרו לסוך אף קרקע מרוצפת
גזירה משום קרקע שאינה מרוצפת, משום שקרקע בקרקע מחללא
– טועים ומחליפים ביניהם. ומה שהתירה משנתנו את הסיכה
במת, ולא גזרו בו משום קרקע, משום שמת בקרקע לא מיהלף.
שנינו במשנתנו 'עושין כל צרכי המת', מבררת הגמרא: 'כל'
לאותו מאי – מה נתכוון התנא לרבות בתיבת 'כל'. משיבה
הגמרא: לאותו הא דתנו רבנן, מביאין פלי מיקר – כלים שמקררים
בנגיעתם ובגון כלי זכוכית, וכן כלי מתכות, ומניחין אותם על
בריסם – בטנו של המת לקררה כדי שלא תפוח – התנפח ותתבקע,
ופרקקין – וסותמים את נקביו של המת, דהיינו חוטמו פיו וטבעתו,
כדי שלא תיפגם ריחו – דרכם – הריח ויתנפח גופו.

בברייתא מביאה דרשה בענין שהתבאר שכריסו של המת
מתנפחת ונבקעת: ואף שלא אמר בקבכתו שכריסו של מת
מתנפחת ונבקעת, כפי שנאמר בקהלת (יב' ח) 'עד אשר לא ירתק
חבל הקסף ותרץ גלת ההוב ותשכר בד על המבוע ותרץ הגלגל אל
הבור' כלומר, ששלמה מזהיר את האדם שיזכור את בוראו בימי
בחרותו, בטרם יבוא ימי הזקנה והמות, כפי שתבאר הגמרא
להלן. ודורשת הברייתא, 'עד (שלא) [אשר לא] ירתק חבל הקסף'
זה חוט השדרה שצורתו כחבל וצבעו לבן כסף, וירתק חבל
הכסף היינו שחוט השדרה של האדם לאחר מותו נעשה כעין
רתוקות, כלומר כשרשרת. 'ותרץ גלת ההוב' זה אמה, שהאמה
מכונה 'גולת' דהיינו מעיין משום שהאמה מקלחת מים ונובעת
כמו מעיין, 'ותרץ גולת ההוב' היינו שלאחר מות האדם אמתו
נשברת. ממשיכה הברייתא לבאר: 'ותשכר בד על המבוע' 'מבוע'
זה הקרס שהיא עבה, ובמות האדם נשברת ונבקעת. 'ותרץ הגלגל
אל הבור' 'גלגל' זה פירש היוצא מן האדם ונקרא 'גלגל' מלשון
גלגל, 'ותרץ הגלגל אל הבור' היינו שלאחר מותו כריסו מתנפחת
ונבקעת ורץ הפרש ונופל לתוך פיו. מוסיפה הברייתא: וכן הוא
אומר בנבואה האמורה בכהנים שלא ישמעו לדבר ה' (מלאכי ב ג),
'וזריתי – ואפור' פירש על פניכם, פירש חניכם, כלומר שהפרשוני
של המת מתפזרות על פניו והיינו על ידי שכריסו מתנפחת
ונבקעת.

הגמרא דורשת את המשך דברי הפסוק במלאכי (שם), 'פרש

מנעלים, דְּחָפְזִי וְקָבִיר טַב מְצִינָה – מי שנחפר לו קבר ונקבר בו,
 דהיינו מת, טוב ממנו. אָמֵר לִיה רַבִּי יְהוֹשֻעַ, גִּזְזָא גִזְזָא – סריס סריס,
 תֵּלֶת – שלושה דברים אָמַרְתָּ לִי, תֵּלֶת שְׁמֵעַת – שלושה שמע ממני.
 הִדְרֵת פָּנִים – הידור פניו של אדם הוא הִזְקָן, שְׁמַחַת הָלֶב שלו היא
 הַאֲשָׁה שְׁנוּשָׁא, וְנִחְלֵת ח' שְׁנוּכָה לֵה הֵם הַכְּנִים שלו, בְּרֹדֶךְ הַמָּקוֹם
 שְׁמִינְעָד מְכֻלָּם – שלא זכית לאף אחד מהם. אָמֵר לִיה הַצְדוּקִי,
 קָרְחָא מְצִינָא – אתה הקרן, וכי מריבה באת לעשות אתי. אָמֵר
 לִיה רַבִּי יְהוֹשֻעַ, עֵיקָרָא תוֹכְחָה – ואתה הסריס, וכי
 להקניטני ולהתווכח עמי באת.
 הגמרא מביאה עוד מעשה שנאמר בו דברים על ימי הוקנה: אָמֵר
 לו רַבִּי לְרַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן חֲלַפְתָּא, מִפְּנֵי מָה לֹא הִקְבֵּלְנוּ פָּנֶיךָ – לא
 באת לבקרנו בְּרַגְלָךְ, בְּרֹדֶךְ שְׁהִקְבֵּילוּ אֲבוּתִי לְאַבְרָהָם וְנוֹקֵט בְּלִשְׁוֹן
 הפוכה מתוך ענוהו. שאבותיו של רבי שמעון היו מבקרים ברגלים
 אצל אבותיו של רבי. אָמֵר לו רַבִּי שְׁמַעוֹן, מַחֲמַת זַקְנִי מִלְּעִים
 הקטנים שבדרך לביתך נֶעֱשֶׂה לִי גְבוּהִים, וְקִשָּׁה לִי לִטְפֹס עֲלֵיהֶם,
 ומקומות הקְרוֹבִים לְבֵיתִי נֶעֱשֶׂה לִי יְחֻזִּים מַחֲמַת הַקּוֹשִׁי שֶׁלִּי
 ללכת, מִשְׁתִּים נֶעֱשֶׂה שְׁלִשׁ – איני יכול יותר ללכת באמצעות שתי
 רגלי בלבד אלא נוקט אני לרגל שלישי, דהיינו למקל, וּמִשִּׁים
 שְׁלֹם בְּפִתִּי – אבר התשמיש כְּמִל אצלי, שחלתי לשמש מטתי.
 הגמרא ממשיכה לבאר את המשך דברי שלמה המלך בקהלת
 בענין ימי הוקנה: וְסִגְרִי דְלָתִים בְּשׁוֹךְ וְגו' בְּשִׁפְלָה קוֹל הַטְּחָנָה וְיָקוֹם
 לְקוֹל הַצְּפּוֹר וְיִשְׁחַז כָּל בְּנוֹת הַיִּשְׂרָאֵל' (שם יב ד), מבארת הגמרא:
 וְסִגְרִי דְלָתִים בְּשׁוֹךְ, אֵלֹי נִקְרָיו שֶׁל אָדָם, שֶׁנִּפְתָּחוּ וְנִסְגְּרוּ כְּמוֹ
 דְלָתוֹת, וּבִימֵי הַהֵם קִשָּׁה לָהֶם לְהִיפָתֵם מִשׁוֹם 'בְּשִׁפְלָה קוֹל הַטְּחָנָה'
 – מפני שנחלש קולם של הריחים הטוחנות, דהיינו, בְּשִׁבְלִי
 הַקִּירְדָּקִי וְגו' (בני המעיים) שְׁאֵינוֹ מוֹחֵל וְנוֹעֵב לֵב אֶת הַמּוֹזֵן כְּרָאוֹ. וְזֶה
 שֶׁנֶּאֱמַר 'וְיָקוֹם לְקוֹל הַצְּפּוֹר' הַכוֹנֵה שְׁאֵפִילָה צְפּוֹר שֶׁמִּשְׁמִיעָה קוֹל
 מְנַעֲרָתוֹ וְגו' (מעירה אותו) מִשְׁנָתוֹ, כִּיֵּן שֶׁמִּתּוֹךְ זַקְנוֹתוֹ שֶׁנֶּתָּה קֹלָה.
 וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר 'וְיִשְׁחַז כָּל בְּנוֹת הַיִּשְׂרָאֵל' הַכוֹנֵה שְׁאֵפִילָה (קול שירים
 וְיִשְׁרֹת) (קול נְשִׁים וְיִשְׁרֹת) דְּמוּתוֹת עֲלֵיו בְּשׁוֹחָה – שקולות של כל
 מיני כלי נגינה נדרמים בעיניו כקול של שיחה ואינו מרגיש את
 נעימות השיח.
 הגמרא מביאה את דברי ברזילי הגלעדי בענין זקנותו: וְאַף בְּרִזְלִי
 הַגִּלְעָדִי אָמֵר לְדָוִד, כִּשְׂרָעָה דוד לגמול לו טובה על שסיפק צרכיו
 כשברח מפני אבשלום בנו שמרד בו, בֶּן שְׁמֹנִים שָׁנָה אֲנִכִּי הַיּוֹם
 הַיּוֹדֵעַ בֶּן מֹדֶק לְרַע' (שמואל ב' יט לו), מבארת הגמרא: מִכָּאֵן בְּרִזְלִי
 שֶׁל זְקִנָּה מִשְׁתַּנּוֹת שֶׁמִּתְקַשְׁרִים לְהַבְחִין בֶּן טוֹב לְרַע, מִמִּשְׁחֵךְ
 הַפֶּסֶק: אִם יִמָּעַם עֲקֵדָה אִם אֲשֶׁר אֲשֶׁר אֲשֶׁר אֲשֶׁר, מבארת
 הגמרא: מִכָּאֵן שֶׁשְׁתֵּי הָיוּ שֶׁל זְקִנָּה מִתְפַּרְשֶׁת – מִתְבַּקְּעוֹת,
 ומשום כך אינם מרגישים את טעמם של המאכלים. והוסיף עוד
 ברזילי (שם): אִם אֲשֶׁמַּע עוֹד בְּקוֹל שְׂרִים וְיִשְׁרֹת, מבארת הגמרא:
 מִכָּאֵן שְׁאֵינוֹהֶם שֶׁל זְקִנָּה מִתְבַּקְּעוֹת – מִתְקַשְׁרֹת לְשִׁמּוֹעַ.
 אָמֵר רַבִּי, בְּרִזְלִי הַגִּלְעָדִי שֶׁקָּרָא הֵנָּה – שָׁקוֹן הִיא, דִּהְיָא אֲמָתָא
 דְּהוּאָא בִּי רַבִּי – שהרי בביתו של רבי היתה שפחה בַּת תַּשְׁעִין
 וְתַרְמִין שָׁנִין – תשעים ושתיים שנים, וְהָיָה מִכָּאֵן קִירְדָּא – והיתה
 בודקת את טעם התבשיל שבקדירה על אף זקנותה, ואילו ברזילי
 הגלעדי שהיה בסך הכל בן שמונים אמר לדוד שאינו מרגיש את
 טעמם של המאכלים. וְכָאֵן אֲמָתָא, בְּרִזְלִי הַגִּלְעָדִי שֶׁמּוֹךְ בּוֹשָׁה
 וְגו' (להטו אחרי הזומחה) הָיָה, וְכָל הַשְּׂמִינְיָה בּוֹשָׁה זְקֵנָה קוֹפְצָת עָלָיו – כָּהֵם
 סימני הזקנה מקדימים לבא אצלו, ובאמת לא שיקר מנחם שאמר.
 הגמרא מביאה ברייתא בענין חכמת זקני תלמידי חכמים לעומת
 זקני עמי ארצות: תִּנְיָא בְּבִרְיָתָא, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסִי אָמֵר,
 תִּלְמִידֵי חֲכָמִים כָּל יָמֵן שְׁמִינְיָנִין חֲכָמָה נְתוּסָפֶת וְנוֹסֶפֶת בָּהֶם,
 שְׁנָאֵמֵר (איוב יב יג) 'בְּשִׁישִׁים חֲכָמָה וְאוֹרֶךְ יָמִים תְּבוּנָה', כְּלוּמֹר,
 שֶׁבִּלְבַּב הַיְשִׁישִׁים יִמְצָאוּ הַרְבֵּה חֲכָמָה וְתוּבָנָה, וְעַמִּי הָאֲרָץ כָּל יָמֵן
 שְׁמִינְיָנִין מִשְׁפּוֹת נְתוּסָפֶת בָּהֶם, שְׁנָאֵמֵר (שם יב כ) 'מִסִּיר שְׁפָה לְנֶאֱמָנִים
 וְשֶׁעַם זְקִנָּה יִקַּח', דהיינו, שֶׁה' לוקח מוקני עמי ארצות את שיקול
 דעתם.
 הגמרא ממשיכה לבאר את המשך דברי שלמה המלך בקהלת

וְשֶׁל בֵּית הַכְּפָא – הירצאות כשמתקשה להתפנות לצרכיו, אלו
 רְעוּת. אֲךָ שֶׁל כָּס שֶׁשֶׁם בְּעִינָיו לְרִפּוּאָה, וְשֶׁל שְׁחֹק, וְשֶׁל פִּידוּת,
 כְּגוֹן מַחֲמַת רִיחַ חֲרִיף שֶׁל חֲרָדֶל, אֵלֹי יְפוֹת לֹאדָם.
 הגמרא מוסיפה לבאר את המשך דברי שלמה המלך בקהלת
 בענין ימי הוקנה: 'כִּיִּם שְׁיֻעוֹ שוֹמְרֵי הַבֵּית וְהַתְּעוּזָה וְגו' אֲנִשִּׁי
 הִחִיל וּבִטְלוּ הַטְּחָנוֹת כִּי מַעֲטוֹ וְחִשְׁבוּ הָרָאוּת בְּאַרְבּוֹת' (שם יג א).
 מבארת הגמרא: 'כִּיִּם שְׁיֻעוֹ שוֹמְרֵי הַבֵּית', אֵלֹי הַכְּסִלִּים – בשר
 המוֹתָנִים וְהַצְּלָעוֹת, שְׁשׁוּמְרִים עַל בְּנֵי הַמַּעֲמִים וְעַל חֵירוֹת שֶׁל
 הָאָדָם וּמִגִּינִים עֲלֵיהֶם, וּבִשְׁנוֹת הַהֵם זֵדִים מִמְּקוֹמָם וְנִחְלָשִׁים.
 וְהַתְּעוּזָה אֲנִשִּׁי הִחִיל, אֵלֹי הַשּׁוֹמְרִים, שֶׁכָּחוּ שֶׁל הָאָדָם נִסְמָךְ
 עֲלֵיהֶם, וּבִשְׁנִים אֵלֹי הֵן מִתְכַּוְּפוֹת. וְכִמְלֵי הַטְּחָנוֹת, אֵלֹי הַשִּׁישִׁים
 שֶׁטוּחָנוֹת אֶת הָאוּכֵל, שְׁנוֹשְׁרוֹת בִּשְׁנוֹת הַהֵם, וְחִשְׁבוּ הָרָאוּת
 בְּאַרְבּוֹת, אֵלֹי הַעֲנִיִּים, שֶׁבִּשְׁנֵים אֵלֹי מִתְמַעֲטֵת הָרִאיוֹהָ.
 הגמרא מביאה עוד דברים שנאמרו על מצב הגוף בימי הוקנה:
 אָמֵר לִיה הַקִּירְדָּקִי לְרַבִּי יְהוֹשֻעַ בֶּן חֲנִינָה, מִאֵי מִצְעָא לֹא אֲתִית לְבִי
 אֲבִיךָ – מדוע לא באת לבית אביך? שהוא מקום בו התווכחו
 צדוקים ובייתוסים עם חכמי ישראל לגבי פירוש המקראות. אָמֵר
 לִיה רַבִּי יְהוֹשֻעַ בְּרֹדֶךְ מִשְׁל, מוֹד תֵּלֶן – הדר התמלא שלג, כְּלוּמֹר,
 הִלְבִּינוּ שְׁעוֹת רִאשִׁי, כְּחִירוֹנִי גִלְדִין – סביבות הדר התמלאו קרח,
 כְּלוּמֹר, גַּם שְׁפָמִי זַקְנִי הִלְבִּינוּ, כְּלָבוֹהִי לֹא נִכְחֵן – הַכְּלָבִים שֶׁלִּי
 אֵינֶם נוֹבְחִים, כְּלוּמֹר, קוֹלִי חָלַשׁ וּבִקּוֹשִׁי הוּא נִשְׁמַע. וְכִמְלֵי הָרָאוּת
 מוֹחֲנִין – הַטוּחִים שֶׁלִּי אֵינֶם שׁוֹחִים, כְּלוּמֹר, שִׁינִי כְּבֵר אֵלֹי טוּחָנוֹת
 אֶת הַמּוֹזֵן כְּרָאוֹ. וְהַתְּכוּלִּין לֹמֵר שְׁהוּא מִיד חִלּוֹשׁ זַקְנִי מְכִיד שִׁיבֹל
 לְהַשְׁתַּחֲוֶה בִּיבְחוּכִים. כִּי רַב אָמֵר – בבית מדרשו של רב אמרו שכך
 אמר רבי יהושע בן חנניה לקיסר, אֲדִילָא אֲבִידָא, בְּחִישָׁא – את מה
 שלא אבד ממני אני מחפש. כְּלוּמֹר, מְרֹב זַקְנָה אֲנִי הוֹלֵךְ כְּפוֹף
 וּמִתְנַעֵנֵעַ, וְנִרְאָה כְּאִדָּם הַמְּחַפֵּשׁ דִּינָר שֶׁאֲבִד לוֹ.
 תִּנְיָא בְּבִרְיָתָא, רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי קִיסְמָא אָמֵר, כְּכָא תְּרִי מִתְלֵת – טובות
 שתי הרגלים בהם הולך האדם בימי בחרותו, מִשְׁלוֹשֶׁת הַרְגֵלִים
 שִׁישׁ שֶׁל בִּימֵי הַזְּקָנָה, דהיינו, שְׁצִירָה לְהִיעוֹר בְּמִקְל. ועוד אמר, וְיוֹ
 לָה לְחֵמָה דְּאִנְיָא וְלֹא אֲתִיא – יש להתאונן ולצערק 'זו' (חבל) על
 זו שהולכת ואינה חוזרת. מבארת הגמרא: מִאֵי הִיא – מי היא זו.
 אָמֵר רַב הִסְדָּא, יְנִיקוּתָא – תְּקוּפַת הַנְּעוּרִים. כִּי אֲתָא רַב יִדְמִי מֵאֲרָץ
 יִשְׂרָאֵל, אָמֵר יְנִיקוּתָא, כְּלִילָא דְּיוֹדָא – הַנְּעוּרִים דּוֹמִים לְעִטְרָה
 שֶׁל וָרֵד שִׁיחָה טוֹב, וְאִילוּ כְּבוֹתָא וְהַזְּקָנָה, כְּלִילָא דְּחִילָפָא –
 דומה למיני קמשונים שריחם מאוס.
 הגמרא מביאה עצות בענין מעלת האכילה בימות הנעורים: תִּנְיָא
 מִשְׁמֵיהָ דְּרַבִּי מֵאִיר, דְּיוֹק כְּכִי – כִּסּוֹס אֶת הָאוּכֵל בְּשִׁינָה, כְּלוּמֹר,
 אֲכוּל הַרְבֵּה, וְתִשְׁכַּח בְּגִינָה – ותמצא את האכילה בפסיעותיך,
 דהיינו, שיתחזק כחך ללכת ביתר קלות, שְׁנָאֵמֵר (ירמיה מו יז) 'וְנִשְׁכַּעַם
 לָהֶם וְנִהְיָ מוֹכִים וְרַעָה לֹא רִאיוֹנִי, שֶׁמַּחֲמַת שֶׁאֲכָלוּ דִי שׁוֹבַעַם לֹא
 הוֹצִרְכוּ לְחִשּׁוֹשׁ שִׁירְגִישׁוֹ חוֹלְשָׁה בִּימֵי 'הָרֵעָה' וְיִמֵּי הַזְּקָנָה. אָמֵר
 לִיה שְׁמוּאֵל לְרַבִּי יְהוֹדָה, שְׁיִנְיָא – שָׁנֹן חֲרִיף, שְׂרִי שְׁקִיף – פתח את
 השק שלך, דהיינו את הפה, וְעִיִּיל – וְכִסְס לְתוֹכוֹ אֶת הַלֶּמֶךְ,
 כְּלוּמֹר, אֲכוּל הָיִטֵב בְּעוֹדֶךְ צַעֲרֶךָ, כִּיֵּן שֶׁעַד אֲרַפְעִין שְׁנִין וְגִיל
 אַרְבַּעִים מִכָּל מַעֲלִי – האכילה מועילה יותר לאדם, אֲךָ מִכָּאֵן
 וְאִילָף, מִשְׁתִּי מַעֲלִי – השתיה מועילה יותר.
 הגמרא מביאה מעשה שהשיב בו רבי יהושע בן קרחה לכופר
 שניסה לכוזבו: אָמֵר לִיה הָהוּא גִזְזָא – סריס שהיה צדוקי לְרַבִּי
 יְהוֹשֻעַ בֶּן קִרְחָה מִתּוֹךְ כּוֹנֵה לְהַקְטִישׁוֹ, מִכָּאֵן לְקִרְחָה בָּהֶם הָיוּ –
 מִהַ מִּמְרָחֵק מִכָּאֵן לְקִרְחָה. אָמֵר לִיה רַבִּי יְהוֹשֻעַ, כְּמִהְכָּא לְגִזְזָא –
 מִמְרָחֵק שֶׁמִּכָּאֵן עַד הַסְרִיס. אָמֵר לִיה הַצְדוּקִי, בְּרַחָא קִרְחָא – עז
 קרח נִקְנָה בְּאַרְבָּעָה דִּינָרִים. אָמֵר לִיה רַבִּי יְהוֹשֻעַ, עֵיקָרָא שְׁלִיפָא
 בְּתַמְנָא – שה שביציו עוקרים ומנוקותם וכמוך שאתה סריס נקטה
 בשמונה. תִּנְיָא – ראה הצדוקי את רבי יהושע דִּלָּא כִּיִּם מִכָּאֵנָה
 – שאינו נועל מנעלים, אָמֵר לִיה, דְּרוֹכְבַּ עַל כּוֹס הָרִי הוּא מִלָּה,
 דְּרוֹכְבַּ עַל מְדוּרָה הָרִי הוּא בֶּן חוּרִי, וְדִמְנָעִיל בְּרִגְלֹהֵי – וְגַם שִׁישׁ לוֹ
 מִנְעָלִים בְּרַגְלֵיו הוּא עַל כָּל פָּנִים בְּרִי אִינִישׁ – בן אדם, אֲךָ דִּלָּא הָא
 וְלֹא הָא – מי שאינו לא זה ולא זה, כְּלוּמֹר, אִינוֹ רֹכֵב וְגַם אִינוֹ נוֹעֵל

שֶׁל בֵּית הַכֶּסֶּפֶּא. מִתּוֹךְ יִסּוּרֵי: שֶׁל פִּירוֹת. כְּגוֹן רֵיחַ חֲדָל: הַכֶּסֶּלִים. לִפְלֹאנְקִישׁ: וְהַצִּלְעוֹת. שֶׁהֵן שׁוֹמְרֵינִי בְּנֵי הַמַּעֲיִים, וְחִיּוֹתוֹ שֶׁל אָדָם, וְסוּגְרֵינִי בַּעֲדָם: אֵלּוּ שׂוֹנִיִּים. שִׁכְחוּ שֶׁל אָדָם נִסְמָךְ עֲלֵיהֶם: לָבִי אֲבִירֵן. מְקוֹם הַעֲשׂוֹי לְהַתּוֹכַח שֶׁם צִדּוּקִים וּבִיטוּסִים עִם יִשְׂרָאֵל בְּמִקְרָאוֹת. מוֹד תִּלְנִי. הֵרָה נַעֲשֶׂה שְׁלִי בְּלוֹמֶר:

רֹאשִׁי לָבִי: סַחְרוֹנִי גְּלִידִין. סִיבִיבֹתָיו שֶׁל הָר מִלֵּאן קֶרֶת, בְּלוֹמֶר: שִׁפְמִי חֲקֵנִי הִלְבִּינוּ: כְּלִבּוֹדִי לֹא נִבְחֵן. קוּלִי אֵינִי נִשְׁמָע: מִתְּחִלָּה. הַשִּׁנִּים: אֲדִלָּא אֲבִירָנָא בְּחִשְׁנָא. אַחֵר מַה שֶּׁלֹּא אָבֵד מִמֶּנִּי אֲנִי מִפְּשַׁשׁ, מְרֹב זָקְנָה אֲנִי הוֹלֵךְ שְׁחֹחַ וּמִנְעֻנְעַה, וְנִרְאָה כְּמִי שֶׁמִּבְשָׁק דִּיעַר הִנְאָבֵד לוֹ: תִּרְתִּי כִּבְא מִתְּלַת. טוֹבִים ב' הִרְגִּלִים שֶׁל יָמִי בְּחִירוֹת מִג' שֶׁל זָקְנָה, שְׁצִירִי מִשְׁעָנָה עִם רִגְלָיו: וְוִי לֵה. חֲבֵל עֲלֵיתָ, בְּלוֹמֶר: יֵשׁ לוֹ לְהַתְּאוֹן וּלְצַעֲקָ וְוִי הוֹחֲלֶכָה וְאִינָה חוֹרֶת: כִּלְיָא דְּיוֹדָא. גֹּרֶשׁ שֶׁל וְוֹד: חִילְפִי. אורִיטֵא:שׁ: דּוֹק בְּכָבִי וְתִשְׁכַּח בְּנִיעִי. אֲבֹל תִּרְבֵּה וְתִמְצָא הָאֲבִילָה בְּפִסְטֵינֵיךְ, שִׁחֻק בְּחָר. דּוֹק – כְּמוֹ "אֲבִלָה מִדְּקָה" (דִּינָלִי ז') לִשְׁוֹן בּוֹסִס: שְׂרִי שְׁמֵךְ. פֶּתַח פִּירִי: חֲרִים: חֲרִים: דּוֹדֵס: הֵיחָ: מִשְׁקָה לְפִרְחֵינָא. כֹּפֶה הָיוּ. כִּמָּה מִחֶלֶךְ יֵשׁ מִכָּאן עַד הַקֶּרֶת, וְלִהְיוֹתָ עַל קֶרְחָהּ נִתְּבוּן: כְּמִתְּכָא לְגוֹנֵינָא. כְּמוֹ שֶׁמִּכָּאן עַד הַסִּיר: אִמֵּר לִי: צִדּוּקִי בְּרַחָא קֶרְחָא בְּאַרְבָּעָה. שֶׁהִקְרָה לְקוֹחַ בְּאַרְבַּע – בְּרַחָא קֶרְחָה הוּא עוֹ, עַל שֶׁם שְׂאִינוֹ מְלוּבָשׁ בְּצִמְרַן כֶּרֶחַל קָרוֹי קֶרְחָא: אִמֵּר לֵיהִי. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: עֵיקְרָא שְׁלִיפָא. שֶׁהַ שְׂבִירָיו עֲקוּרִים וְנִתְּחוּן לִזְקָחִין בְּשִׁמְנָה: חֲזִינָה. צִדּוּקִי לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דִּלָּא סִיִּים מִסְּאִנִּיה: קֶרְחָא מְצוּיָנָא. אֵתָה הַקֶּרֶת מְבִרִיבָה אֵתָה בָּאתָ עֲמִידָה: בְּתִמְנִיה: אִמֵּר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ עֵיקְרָא שְׁלִיפָא תּוֹכְחָה. אֵתָה הַסִּיר לְהִקְשִׁינִי לְהַתּוֹכַח עִמִּי בָּאתָ: לֹא הִקְבִּלְנִי מְנִיד. לֹא הִקְבִּלְתָּ פָנַי וְדָרְךָ

וְשֶׁל בֵּית הַכֶּסֶּפֶּא – רְעוֹת, שֶׁל סֵם וְשֶׁל שְׁחֹחַ וְשֶׁל פִּירוֹת – יָפוֹת. "בֵּינִים שְׂוִיעוֹנוֹ שׁוֹמְרֵי הַבֵּית וְהַתְּעוֹנוֹתֵינוּ וְגו'". "בֵּינִים שְׂוִיעוֹנוֹ שׁוֹמְרֵי הַבֵּית" – אֵלּוּ הַכֶּסֶּלִים וְהַצִּלְעוֹת, "וְהַתְּעוֹנוֹת אֲנִשִּׁי הַחֵל" – אֵלּוּ שְׂוֹנִים, "וּבְכִלּוֹ הַפּוֹחֲנוֹת" – אֵלּוּ שְׂנִיִּים, "וְחִשְׁכוֹ הַרְאוֹת בְּאַרְבּוֹת" – אֵלּוּ עֵינֵינוּ. א"ל קִיסָר לִר' יְהוֹשֻׁעַ בֵּן חֲנִינָה: מ"ט לֹא אֵתִית לָבִי אֲבִירֵן? א"ל: טוֹר תִּלְנִי סַחְרוֹנִי גְּלִידִין, כְּלִבּוֹהִי לֹא נִבְחֵן, מִתְּחִלָּה לֹא טוֹחֲנִין. בִּי רַב אִמֵּר: אֲדִלָּא אֲבִירָנָא בְּחִשְׁנָא. תִּנְיָא, רַבִּי יוֹסִי בֶר קִיסְמָא אֹמֵר: כִּבְא תִרִי מִתְּלַת, וְוִי לֵה לְחִדָּא דְּאִזְלָא וְלֹא אֵתִיָּא. מַאי הִיא? א"ר חֲסִדָּא: יִנְקוּתָא. כִּי אֵתָה רַב דִּימִי אִמֵּר: יִנְקוּתָא – כִּלְיָא דְּיוֹדָא, סְבוּתָא – כִּלְיָא דְּחִילְפָא. תִּנְיָא מִשְׁמִיָּה דְּרַבִּי מַאִיר: דּוֹק בְּכָבִי וְתִשְׁכַּח בְּנִיעִי, שְׂנַאֲמִר "וְנִשְׁכַּע לָחֵם וְנִזְחִיָּה טוֹבִים וְרַעָה לֹא רֵאִינוּ". א"ל שְׂמוּאֵל לְרַב יְהוֹדָה: שְׂנַאֲמִר, שְׂרִי שְׁמֵךְ וְעִילִי לְחִמְדָּה. עַד אֲרַבְעֵין שָׁנִין – מִכִּבְלָא מַעְלִי, מִכָּאן וְאִלָּף – מִשְׁתִּי מַעְלִי. א"ל הֵהוּא גּוֹזָא לִר' יְהוֹשֻׁעַ בֵּן קֶרְחָה: מִתְּכָא לְפִרְחֵינָא כֹּפֶה הָיוּ? א"ל: כְּמִתְּכָא לְגוֹנֵינָא. א"ל צִדּוּקִי: בְּרַחָא קֶרְחָא בְּאַרְבָּעָה. אִמֵּר לִיהִי: עֵיקְרָא שְׁלִיפָא בְּתִמְנִיָּא. חֲזִינָה דִּלָּא סִיִּים מִסְּאִנִּיה, א"ל: דַּעַל סוֹם – מִלָּה, דַּעַל חֲמוֹר – בֵּן חוֹרִין, וְדִמְנַעֲלִי בְּרִיגִילוּהִי – בֶּר אִינִישׁ, דִּלָּא הֵא וְלֹא הֵא – דְּחִפּוֹר וְקִבּוֹר טַב מִיְנִיה. א"ל:

גּוֹזָא גּוֹזָא, תִּלְתִּל אִמְרַת לִי תִלְתִּל שְׁמַעְתָּ; הִדְרַת פָּנִים – זָקֵן, שְׂמִיחַת לֵב – אִשָּׁה, "נִחַלְתָּ ה' – בָּנִים" – בְּרוּךְ הַמְּקוֹם שְׁמַנְעֵךְ מִכּוֹלָם. א"ל: קֶרְחָא מְצוּיָנָא! אִמֵּר לִיהִי: עֵיקְרָא שְׁלִיפָא תּוֹכְחָה! א"ל רַבִּי לִר' שְׁמַעוֹן בֵּן חִלְפָתָא: מִפְּנֵי מַה לֹּא הִקְבִּלְנִי פִּנְיָה בְּרַגְלִי, בְּדֶרֶךְ שְׁהִקְבִּילוּ אֲבוֹתִי לְאַבּוֹתֶיךָ? א"ל: סִלְעִים נַעֲשׂוּ גְבוּהִים, קְרוֹבִים נַעֲשׂוּ רְחוּקִים, מִשְׁתִּים נַעֲשׂוּ שְׁלֵשׁ, מִשִּׁים שְׁלוֹם בְּבֵית בְּטָל. "וְסִגְרוּ דִּלְתֵּים בְּשׁוֹךְ וְגו'". אֵלּוּ נִקְבְּיוֹ שֶׁל אָדָם, "בְּשִׁפְלָ קוֹל הַמִּתְּנַח" – בְּשִׁבְלִי קוֹרְבָנִי שְׂאִינוֹ טוֹחֵן, "וְיָקוֹם לְקוֹל הַצִּפּוֹר" – שְׂאִפִּילוֹ צִפּוֹר מִנְעֻרְתּוֹ מִשְׁנָתוֹ, "וְיִשְׁחֹחַ כָּל בְּנוֹת הַשִּׁיר" – שְׂאִפִּילוֹ (קוֹל שִׁירִים וְשִׁירוֹת) דּוֹמּוֹת עֲלִיוֹ בְּשׁוֹחָה. וְאִף בְּרוּיָלִי הַגִּלְעָדִי אִמֵּר לְדוֹד: "בֵּן שְׂמִינִים שָׁנָה אֲנִכִּי הַיּוֹם הָאֵדַע בֵּין טוֹב לְרַע" – מִכָּאן שְׂדֵעוֹתָי שֶׁל זָקֵנִים מִשְׁתַּנּוֹת, "אִם יִטְעַם עֲבָדְךָ אֵת אֲשֶׁר אוֹכֵל וְאֵת אֲשֶׁר אֵשְׁתָּה" – מִכָּאן שֶׁשְׂפֹתָתֶיהֶן שֶׁל זָקֵנִים מִתְּרַפְּמוֹת, "אִם אֲשַׁמְעַ עוֹד בְּקוֹל שְׂרִים וְשִׁירוֹת" – מִכָּאן שְׂאִנְזִיָּהֶם שֶׁל זָקֵנִים מִתְּכַבְּדוֹת. אִמֵּר רַב: בְּרוּיָלִי הַגִּלְעָדִי שְׁקָרָה הָיָה, דִּהִיחָא אִמְתָּא דִּהְוָיָא בִּי רַבִּי בַת תַּשְׁעִין וְתִרְתִּין שָׁנִין, וְתוֹת מַעְמָא קִידָּרָא. רַבָּא אִמֵּר: בְּרוּיָלִי הַגִּלְעָדִי שְׁטוּף בּוֹמָה הָיָה, וְכֵל הַשְׁטוּף בּוֹמָה – זָקְנָה קוֹפְצָת עָלָיו. תִּנְיָא, רַבִּי יִשְׁמַעֲלָא בְּרַבִּי יוֹסִי אֹמֵר: תִּלְמִידֵי חֲכָמִים, כֹּל זְמַן שְׂמֻקִּינִין – חֲכָמָה נִתּוֹסְפַת בָּהֶם, שְׂנַאֲמִר: "בִּישִׁישִׁים חֲכָמָה וְאוֹרֵךְ יָמִים תְּכַבְּדָה". זַעֲמִי הָאֲרֵין, כֹּל זְמַן שְׂמֻקִּינִין – מִפְּשׁוֹת נִתּוֹסְפַת בָּהֶן, שְׂנַאֲמִר "מִסִּיר שִׁפָּה לְנַאֲמִינִים וְטַעַם זָקֵנִים יִקַּח. "גַּם מִגְּבוּהַ וִירָאוּ" שְׂאִפִּילוֹ גְּבִישׁוּשִׁית קִמְנָה דּוֹמָה עָלָיו בְּתֵרֵי הָרִים, "וְחִתְחִתִּים בְּדֶרֶךְ" בִּשְׁעָה שְׂמֹחֶלֶךְ בְּדֶרֶךְ נַעֲשׂוּ לוֹ תְּהוֹים. "וְנִנְאֵן הַשְּׂקֵד" – זוֹ קְלִיבוֹסַת, "וְיִסְתַּפֵּל הַחֲבֵב" – אֵלּוּ עֲנֻבוֹת, "וְתִפְרַת הָאֲבִינָה" – זוֹ חֲמִדָּה. רַב כְּהֵנָא הָיָה קָרָא אִתָּה. אִמֵּר: ש"מ כְּטָל לִיָּה חֲמִדָּה דְּרַב. אִמֵּר רַב כְּהֵנָא: מַאי דְּכָתִיב "כִּי הוּא אִמֵּר וְנִחִי" – זוֹ אִשָּׁה, "הוּא צוּה וְעַמּוּד" – אֵלּוּ בָנִים. תִּנְיָא: אִשָּׁה חֲמַת מְלָא צוּהָ, וְפִיָּה מְלָא דָם – וְהַכֵּל רָצִין אַחֲרֶיהָ. "כִּי הוֹלֵךְ הָאָדָם אֶל בֵּית עוֹלָמוֹ" א"ר יִצְחָק: מִלֻּפְדִּי שֶׁכֵּל צִדִּיק וְצִדִּיק נוֹתֵנִין לוֹ מְדוּר לִפִּי כְּבוֹדוֹ. מִשְׁל לְמִלָּךְ שְׂנִכְנֵם הוּא וְעִבְדֵּיו לְעִיר, כְּשֶׁהֵן נִכְנְסִין – כּוֹלֵן בְּשַׁעַר אַחֵר וְנִכְנְסִין, כְּשֶׁהֵן לִנִּין – כֹּל אַחֵר וְאֶחָד נוֹתֵנִין לוֹ מְדוּר לִפִּי כְּבוֹדוֹ. וְאִמֵּר רַבִּי יִצְחָק: מַאי דְּכָתִיב "כִּי תִלְדוּת וְתִשְׁחָרוּת הֵבֵל" דְּכָרִים שְׂאִדָם עוֹשֶׂה בִּילְדוּתוֹ – מִשְׁחָרוֹתֵם כְּנִי לַעַת זָקְנָתוֹ. וְאִמֵּר רַבִּי יִצְחָק: קֶשֶׁה רִימָה לְפֹת כְּמַחַט בְּכֶשֶׁר הָחִי, שְׂנַאֲמִר "אֵךְ בְּשָׂרוֹ עָלָיו יִכְאֵב". אִמֵּר רַב חֲסִדָּא: נִפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם מִתְּאַבֵּלָת עָלָיו כֹּל שְׂבַעָה, שְׂנַאֲמִר "וְנִפְשׁוֹ עָלָיו תִּאָּבֵל". וְכָתִיב "וְנַעֲשֶׂה לָאֲבִיו אֲבָל שְׂבַעַת יָמִים". אִמֵּר רַב יְהוֹדָה: מַת שְׂאִין לוֹ מִנְחָמִין הוֹלְכִין י' בְּנֵי אָדָם וְיוֹשְׁבִין בְּמִקְוָמוֹ. הֵהוּא דִּשְׁכִּיב בְּשִׁבְבוֹתֶיהָ דְּרַב יְהוֹדָה לֹא הָיוּ לוֹ מִנְחָמִין,

עֲקוּהָ קָאֵמֶר לִיהִי: סִלְעִים. קְטָנִים, נַעֲשׂוּ גְבוּהִים, שְׁקֻנָּתָה: קְרוֹבִים. נְדָמִין לִי כְּרֹחוּקִים: שְׁתִּים נַעֲשׂוּ לִי שְׁלֵשׁ. שְׁצִירִי אֲנִי מִשְׁעָנָה: מִשִּׁים שְׁלוֹם בְּבֵית. אֲבִר תִּשְׁמִישׁ: לִישְׁנָא אַחֲרָנָא: קְרוֹבִים נַעֲשׂוּ רְחוּקִים. מְרֹב חִלְשׁוֹת שֶׁל אָדָם כְּשִׁמְקוּיָן. צִרִיךְ לְהִרְחִיק רִגְלָיו זֶה מִזֶּה: שְׂאִינוֹ טוֹחֵן. שְׂאִין בְּנֵי מַעֲזֵי טוֹחֲנִין אֲכִילָתוֹ: קוֹרְבָנָהּ. הוּא הַמַּסָּס, שְׁקוֹרִין צִינְפִילִי: כָּל בְּנוֹת הַשִּׁיר. כָּל קוֹלוֹת שֶׁל שִׁיר הָיוּ לִיָּה שְׂחָחָה: שְׂדַעְתָּן שֶׁל זָקֵנִים מִשְׁתַּנּוֹת. דְּכָתִיב "הָאֵדַע בֵּין טוֹב לְרַע", וְכֻקְנָה מְרֹבָה קָאֵמֶר: מִתְּרַפְּמוֹת. מִתְּכַבְּעוֹת. כְּמוֹ "מַנְעֵל הַמְּרוֹפֵט" (לַעֲלִי דָף קמא:). מִתְּכַבְּדוֹת. כְּמוֹ "וְאִנּוּי הַכֶּבֶד" (יִשְׁעִיָּה ז'). שְׂשׂוּהָ. כְּמוֹ "סוֹס שׁוֹטֵף בְּמִלְחָמָה" (יִרְמְיָה ח) – לְהוֹטֵא אַחֵר הַדֶּבֶר וְרֹדֵף: וְטַעַם זָקֵנִים יִקַּח. וְעַיִם, מְדַקְשִׁי קְרָא אַחֲדִי, חֵד מִתּוֹקֵם בְּחֲכָמִים וְחֵד בּוֹקֵנִי הַשּׁוֹק: מִגְּבוּהַ יִירָאוּ. יִרָאִים הֵם הַזָּקֵנִים מִגְּבִישׁוּשִׁית שְׂבִדְרָכִים, וְאוֹמְרִים גְּבוּהִים הֵם: תְּהוֹים. פְּחִדִּים: וְנִנְאֵן הַשְּׂקֵד. אֵילָן שֶׁל שְׁקִירִים יִצִּיק, וְהָיוּ בּוֹלְטִין נִצִּים שֶׁל: זוֹ קְלִיבוֹסַת עֵצִם שֶׁל הַתְּנִיף שֶׁתְּהִירֵךְ תִּקְפֵּץ לוֹ בּוֹלֵט וְיוֹצֵא מְרֹב שְׂחֹת כְּחוֹ: וְיִסְתַּפֵּל הַחֲבֵב. דּוֹמָה עָלָיו כְּסִבְלָא מִשָּׂא כְּבֹד: וְתִפְרַת הָאֲבִינָה. תְּכַטֵּל הַתְּאֵרָה, חֲמִדַת תִּשְׁמִישׁ: פְּסִיק סִידְרָא. מְסַדֵּר פְּרָשִׁיּוֹת שֶׁל פְּסוּקִים: נְגִיד וְאִתְּנָה. רַב: חֲמִדָּה. תְּאֻנָּתוֹ: זוֹ אִשָּׁה. אִם לֹא עַל פִּי גִזְרַת הַמֶּלֶךְ לֹא הִתְהַר רֵאִוָּה לְהַתְּאוֹת לָהּ, שְׂדִיָּא כְּחֻמַּת מְלָאךְ מִיֵּאֹס וְהַכֵּל רָצִים אַחֲרֶיהָ: מְדוּר לִפִּי כְּבוֹדוֹ. מְדִלָּא כְּתִיב אֶל בֵּית הָעוֹלָם – ש"מ כֹּל אֶחָד וְאֶחָד לְבֵית הַמִּדְּבָר: לוֹ: בְּשַׁעַר אֵתָה. אִף כָּאן הַכֵּל מִתִּים כְּעֵנֶן אֶחָד: שְׂאִדָם עוֹשֶׂה בִּילְדוּתוֹ. רֹב תִּשְׁמִישׁ: מִשְׁחָרוֹתֵם פְּנִי. מִתִּישׁ כְּחוֹ: שְׂאִין לוֹ מִנְחָמִים. אֵין לוֹ אֲבָלִים שִׁירוֹת צִרִיכִין לְנַחֲמוֹ: בְּמִקְוָמוֹ. בְּמִקּוֹם שְׂמַת שֶׁם:

כל

בְּדֶרֶךְ שְׁהִקְבִּילוּ אֲבוֹתֵינוּ! אִמֵּר לִיהִי: עֵיקְרָא שְׁלִיפָא תּוֹכְחָה! א"ל רַבִּי לִר' שְׁמַעוֹן בֵּן חִלְפָתָא: מִפְּנֵי מַה לֹּא הִקְבִּלְנִי פִּנְיָה בְּרַגְלִי, בְּדֶרֶךְ שְׁהִקְבִּילוּ אֲבוֹתֵינוּ לְאַבּוֹתֶיךָ? א"ל: סִלְעִים נַעֲשׂוּ גְבוּהִים, קְרוֹבִים נַעֲשׂוּ רְחוּקִים, מִשְׁתִּים נַעֲשׂוּ שְׁלֵשׁ, מִשִּׁים שְׁלוֹם בְּבֵית בְּטָל. "וְסִגְרוּ דִּלְתֵּים בְּשׁוֹךְ וְגו'". אֵלּוּ נִקְבְּיוֹ שֶׁל אָדָם, "בְּשִׁפְלָ קוֹל הַמִּתְּנַח" – בְּשִׁבְלִי קוֹרְבָנִי שְׂאִינוֹ טוֹחֵן, "וְיָקוֹם לְקוֹל הַצִּפּוֹר" – שְׂאִפִּילוֹ צִפּוֹר מִנְעֻרְתּוֹ מִשְׁנָתוֹ, "וְיִשְׁחֹחַ כָּל בְּנוֹת הַשִּׁיר" – שְׂאִפִּילוֹ (קוֹל שִׁירִים וְשִׁירוֹת) דּוֹמּוֹת עֲלִיוֹ בְּשׁוֹחָה. וְאִף בְּרוּיָלִי הַגִּלְעָדִי אִמֵּר לְדוֹד: "בֵּן שְׂמִינִים שָׁנָה אֲנִכִּי הַיּוֹם הָאֵדַע בֵּין טוֹב לְרַע" – מִכָּאן שְׂדֵעוֹתָי שֶׁל זָקֵנִים מִשְׁתַּנּוֹת, "אִם יִטְעַם עֲבָדְךָ אֵת אֲשֶׁר אוֹכֵל וְאֵת אֲשֶׁר אֵשְׁתָּה" – מִכָּאן שֶׁשְׂפֹתָתֶיהֶן שֶׁל זָקֵנִים מִתְּרַפְּמוֹת, "אִם אֲשַׁמְעַ עוֹד בְּקוֹל שְׂרִים וְשִׁירוֹת" – מִכָּאן שְׂאִנְזִיָּהֶם שֶׁל זָקֵנִים מִתְּכַבְּדוֹת. אִמֵּר רַב: בְּרוּיָלִי הַגִּלְעָדִי שְׁקָרָה הָיָה, דִּהִיחָא אִמְתָּא דִּהְוָיָא בִּי רַבִּי בַת תַּשְׁעִין וְתִרְתִּין שָׁנִין, וְתוֹת מַעְמָא קִידָּרָא. רַבָּא אִמֵּר: בְּרוּיָלִי הַגִּלְעָדִי שְׁטוּף בּוֹמָה הָיָה, וְכֵל הַשְׁטוּף בּוֹמָה – זָקְנָה קוֹפְצָת עָלָיו. תִּנְיָא, רַבִּי יִשְׁמַעֲלָא בְּרַבִּי יוֹסִי אֹמֵר: תִּלְמִידֵי חֲכָמִים, כֹּל זְמַן שְׂמֻקִּינִין – חֲכָמָה נִתּוֹסְפַת בָּהֶם, שְׂנַאֲמִר: "בִּישִׁישִׁים חֲכָמָה וְאוֹרֵךְ יָמִים תְּכַבְּדָה". זַעֲמִי הָאֲרֵין, כֹּל זְמַן שְׂמֻקִּינִין – מִפְּשׁוֹת נִתּוֹסְפַת בָּהֶן, שְׂנַאֲמִר "מִסִּיר שִׁפָּה לְנַאֲמִינִים וְטַעַם זָקֵנִים יִקַּח. "גַּם מִגְּבוּהַ וִירָאוּ" שְׂאִפִּילוֹ גְּבִישׁוּשִׁית קִמְנָה דּוֹמָה עָלָיו בְּתֵרֵי הָרִים, "וְחִתְחִתִּים בְּדֶרֶךְ" בִּשְׁעָה שְׂמֹחֶלֶךְ בְּדֶרֶךְ נַעֲשׂוּ לוֹ תְּהוֹים. "וְנִנְאֵן הַשְּׂקֵד" – זוֹ קְלִיבוֹסַת, "וְיִסְתַּפֵּל הַחֲבֵב" – אֵלּוּ עֲנֻבוֹת, "וְתִפְרַת הָאֲבִינָה" – זוֹ חֲמִדָּה. רַב כְּהֵנָא הָיָה קָרָא אִתָּה. אִמֵּר: ש"מ כְּטָל לִיָּה חֲמִדָּה דְּרַב. אִמֵּר רַב כְּהֵנָא: מַאי דְּכָתִיב "כִּי הוּא אִמֵּר וְנִחִי" – זוֹ אִשָּׁה, "הוּא צוּה וְעַמּוּד" – אֵלּוּ בָנִים. תִּנְיָא: אִשָּׁה חֲמַת מְלָא צוּהָ, וְפִיָּה מְלָא דָם – וְהַכֵּל רָצִין אַחֲרֶיהָ. "כִּי הוֹלֵךְ הָאָדָם אֶל בֵּית עוֹלָמוֹ" א"ר יִצְחָק: מִלֻּפְדִּי שֶׁכֵּל צִדִּיק וְצִדִּיק נוֹתֵנִין לוֹ מְדוּר לִפִּי כְּבוֹדוֹ. מִשְׁל לְמִלָּךְ שְׂנִכְנֵם הוּא וְעִבְדֵּיו לְעִיר, כְּשֶׁהֵן נִכְנְסִין – כּוֹלֵן בְּשַׁעַר אַחֵר וְנִכְנְסִין, כְּשֶׁהֵן לִנִּין – כֹּל אַחֵר וְאֶחָד נוֹתֵנִין לוֹ מְדוּר לִפִּי כְּבוֹדוֹ. וְאִמֵּר רַבִּי יִצְחָק: מַאי דְּכָתִיב "כִּי תִלְדוּת וְתִשְׁחָרוּת הֵבֵל" דְּכָרִים שְׂאִדָם עוֹשֶׂה בִּילְדוּתוֹ – מִשְׁחָרוֹתֵם כְּנִי לַע

שבת. פרק שלושה ועשרים – שואל דף קנב עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזולץ)" תוספות

עד שיסתם הגולל. בכל מקום מפרש רש"י דגולל הוא כיסוי ארנו של מות. ודופק – דף שנתון מצידו, ונקרא דופק על שם שהמת דופק שם. כמה התיבה גופה תיהיו סימן, אי דאדפקא אי דאטמא, בפרק "אלו מציאות" (ב"מ דף כג). שנקרא דופק לפי שהנשימה דופקת. ואין נראה לר"ה, מדאמר בברכות פרק "מי שמת" (דף טז ושם) מדרגים היינו ע"ג

ארנות לקראת מלכי אומות העולם. ואי ארון
היונו גולל דופק – הארץ היו מדרגין עליו והלא
גולל ודופק מטמאין באהל, כדאמר בחולין בפרק
"העור והרוטב" (דף קכז). גולל דופק מטמא
במגע ובאהל, ואינו מטמא במשא! ועוד: דאמר
בעירובין (דף טז): כל דבר שיש בו רוח חיים אין
עושין אותו לא גולל לקבר ולא דופן לסוכה ולא
לחי למבוי ואי כפי' הקונט וכו' דרך לעשות כיסוי
לחי מבדלי חיים! ועוד, בפרק "בהמה המוקשה" (דף
תולין עב). מרבין דופק דמטמא מדכתיב "על
פני השדה", ולפי' הקונטרס הוא מונח בקרקע –
דהיינו ארון, ולא על פני השדה! ועוד: דנתן במס'
אהלות בפ"ב (משנה ד) דופק דופקים טהור. ואי
כפירוש הקונטרס, וכי דרך להניח שני קרשים
ממין המת: ופירש ר"ה דגולל היינו אבן גדולה
שעל ארנו על מנת שקורין מצבה, וגוללן אותה
שם הקרוב לסימן. ולשון גולל נופל באבן,
כדכתיב (בראשית כט) "וגולל את האבן" "וגולל"
אבן אליו תשוב" (משלי כז). ודופק הם שתי
אבני שנותנין, אחת לראשו ואחת לרגליו לציון.
ופעמים שעדיין האבן אינה מוכנת לשום שם –
נותנין שם בהמה או שם דבר לסימן, עד
שימצאו אבן. והיינו דנתן בעירובין (דף טז)
דדבר שיש בו רוח חיים אין עושין בו. ובההיא
המדלגין היינו ע"ג ארנות – שלא היה שם לא
גולל ולא דופק, ומחמת המת לא היינו מיטמאים
כדמפרש התם, שהיה ברוב ארנות חלל טהור.
ומרבי נמי שפיר גולל דופק מ"על פני השדה",
והא דקאמר דנתן דופקים – פעמים שמניחים
הגולל ע"ג שתי אבנים, ועוד מניחין לראש
הגולל אבן אחת ולסופו אבן אחרת. ולא תקשה
לר' יהושע דאמר בפרק קמא דכתובות (דף ד)
רשם; מאימתי חל אבילות – מיסתם הגולל.
במקום שאין גולל מתי חל? דיל' מבי אהררי
אפיהו מקברא. כדאמר במ"ק (ד' כב). בהנהו
דלא אזלי בתר שכבא – מנו מבי אהררי אפיהו.
ויש דוחין ראייה של ר"ה: דמאי דמיייתי ראייה
מדמדלגין היינו – אף על פי שהגולל מטמא
באהל מ"מ יכולין היינו לדלג, ולטמא עצמנו
בגולל. דהא תניא: כל טומאה שאין הנזיר
מגלח עליה – אין כזן מוחדי עליה. וגולל דופק
אין הנזיר מגלח עליה, כדנתן במסכת נזיר פרק
"כ"ג" (דף נד). ואמר ר"ה: דמשבשתא ההיא
דמסכת שמחות, דהא ה"ש ערוך דרביעית דם
אין הנזיר מגלח עליה, כדנתן התם בגמרא, וכן
מוחדי. ואם הברייתא בהש"ס – הוה פריך עלה
ומשבש – כדאשכחנן בכמה דוכותין דמשבש
לה. ואפילו חזות מורחצת – אכתי היאך
מדלגין? הלא מחמת המת היו מיטמאים, והגולל
דופק לא היו חוצצין! ומה שהביא ראייה
מעירובין – יש דוחין, דאע"פ שאין רגילות
לעשות כסוי ארון מבעלי חיים – כמה דברים
אשכחן דלא שכחו ומיירי בהו הש"ס! להראות
לנו הדין, ודרוש וקבל שכר. כדאמר' ביבמה

המקשה" (תולין ע). בלענו חולדה והקאיתו, והבניטו והקאיתו, ויצא מאליו מהו? הדביק שני רחמים ויצא מזה ונכנס לזה מהו? ואף על פי שזה לא יחיד לעולם. ועוד מקשינן לפירוש ר"ה: מדתני בהדיא בתוספתא דאהלות בפרק "אמר רבי יהודה: שתי אבנים גדולות שעשאן גולל לקבר, המאחיל על גבי שתיהן – טמא. ניטלה אחת מהן – המאחיל על גבי

שניה טהור, מפני שיש לטומאה דרך שתצא. ומה דרך שתצא שייך לפירוש ר"ה? ובערוך פירש בעיני אחד בערך גלל, וכפירושו יתכן מה שבתוספתא:

כל יומא. ד' ימי אבילות: גולל. הוא כיסוי שנותנים על ארנו: ונפשו עליו תאכל.
כל זמן שיש לו בשר, יש לו לנפש צד דיות להבין: וישוב העפר. גופו קרוי עפר,
ונמשבש אל הארץ פשהיה – מיד וקרוהו תשוב, שאין בו רוח עוד: ואשר נתנה.
קרא ויתירה הוא לידרש: הוי ודיר שמשכינה אליו כמה שנתנה לה, נקיה בלי

עון: בלי יתנו לאוצר. להצניעין, אף זו נתתן
תחת פסא הקבוד: לבובם. בלגנן, אף זו
לגיהנם לצורפם שם: בבית האסורים. בחשך,
בלא אורה ושלוח: כף תלע. רחב הרצועה
שנותן האבן לתוכה לקלע, עשויה בעץ כף:
בצידו החיים וגו'. "את ה' אליהי" – עמו
בכסאו: וזממות. כמו "בזממא דפרזקלא"
(לעיל דף נא) – תבשוש בבית הסוהר: אלו
ואלו. רשעים ובינונים: לדומת. מלאך
הממונה על החרוזות: דהו עפרא. אפילו
צדיקים נרקבים ונעשים אפר: קפולא.
חופרים: נחר בהו רבי אחאי. שהיה נקבר
שם: דלא ידענא ליה. ואינו חש לדרביו: מי
שיש לו קנאה. ותחרות על חברו: עצמותיו
מרקבים. ועליו נאמר "וישוב אל העפר":
ליקום מר לגוויה. נבא אדוני לבית. בפתחי.
בהעלותי. עד שיעלנו הקדוש ברוך הוא
מקברותינו אין לנו רשות לעלות: והא בתיב
ואל עפר תשוב. והאי ליקא למימר ברשעים
לחדיהו, דכל קלותיו של אדחור כל
דורותיו שוין בהן: אוכא טמא. בעלת אוב
שמשמש בעצמות. טמא בלשון ארמי
עצמות. וכן פירש רב האי בפירושו של
טהרות: בית שהוא מלא טמא – מלא
עצמות: בנדיא. כן קורין למכשפות של אוב
בלשון ארמי:

אם
צרוה בצורו החיים". על גופן של רשעים הוא אומר "אין שלום אמר ה' לרשעים"
ועל נשמתו הוא אומר "ואת נפש אויבך יקלענה בתוך כף הקלע". תנאי, ר' אליעזר
אומר: נשמתו של צדיקים גנוזות תחת פסא הקבוד, שצאמר "והיתה נפש אדני צרוה
בצורו החיים", ושל רשעים וזממות והולכות, [ומלאך אחד עומד בסוף העולם ומלאך
אחר עומד בסוף העולם, ומקלעין נשמתו זה לזה], שצא' "ואת נפש אויבך יקלענה בתוך
כף הקלע". א"ל רבה לר"נ: של בינונים מאי? א"ל: איפא שכיבנא לא אמרי לכו האי
מיתלת. הכי אמר שמואל: אלו ואלו לדומה נמסרין, הללו – יש להן מנוח, הללו –
אין להן מנוח. אמר (ליה) רב מרי: עתידים צדיקים דהו עפרא, דכתיב "וישוב העפר
אל הארץ פשהיה". תנהו קפולא דהו קפלי פארעא דרב נחמן, (נחר בהו רב אחאי בר
יאשיה. אתו ואמרו ליה לרב נחמן: נחר בן גברא. אתא ואמר ליה: מאן ניהו מרי? אמר
ליה: אנא אחאי בר יאשיה. א"ל: ולאו אמר רב מרי: עתיד צדיקי דהו עפרא? א"ל:
ומני מרי, דלא ידענא ליה! א"ל: והא קרא פתיב "וישוב העפר אל הארץ פשהיה"?
אמר ליה: דאקרייך קהלת לא אקרייך משלי, דכתיב "ורקב עצמות קנאה" כל מי שיש
לו קנאה בלבו – עצמותיו מרקבים, כל שאין לו קנאה בלבו – אין עצמותיו מרקבים.
גששיה, חויה דאית ביה מששא. אמר ליה: ליקום מר לגוויה דביתא! אמר ליה: גלית
אדעתך דאפילו נביאי לא קרית, דכתיב "וידעתם כי אני ה' בפתחי את קברותיכם".
א"ל: והכתיב "כי עפר אתה ואל עפר תשוב!" א"ל: ההוא – שעה אחת קודם תחיית
המתים. א"ל ההוא מינא לר' אבהו: אמריתו "נשמתו של צדיקים גנוזות תחת פסא
הקבוד". אוכא טמא היכא אסקיה לשמואל בנדיא? א"ל: התם בתוך שנים עשר חדש
הוה. דתנאי: כל י"ב חדש גופו קיים, ונשמתו עולה ויורדת. לאחר י"ב חדש הגוף בטל,
ונשמתו

המקשה" (תולין ע). בלענו חולדה והקאיתו, והבניטו והקאיתו, ויצא מאליו מהו? הדביק שני רחמים ויצא מזה ונכנס לזה מהו? ואף על פי שזה לא יחיד לעולם. ועוד מקשינן לפירוש ר"ה: מדתני בהדיא בתוספתא דאהלות בפרק "אמר רבי יהודה: שתי אבנים גדולות שעשאן גולל לקבר, המאחיל על גבי שתיהן – טמא. ניטלה אחת מהן – המאחיל על גבי

שניה טהור, מפני שיש לטומאה דרך שתצא. ומה דרך שתצא שייך לפירוש ר"ה? ובערוך פירש בעיני אחד בערך גלל, וכפירושו יתכן מה שבתוספתא:

וכיון שכן כל יומא – כל יום משבעת ימי האבילות הוה דבר רב
 יהודה ב' עשרה – היה מדבר רב יהודה עם עשרה אנשים ויהי
 בדיקתיה – שיבאו וישיבו עמו במקומו של המת. לאחר שבעה
 ימים איתתו ליה בחילמיה דרב יהודה – נראה אותו מת לרב יהודה
 בחלום ואמר ליה, תנינא דעתך שנתת את דעתך, כלומר, גרמת לי
 נחת במה שעשית.
 עוד בענין נשמתו של האדם לאחר מותו: אמר רבי אבהו, כל דבר
 שאומרים בפי' המת, יודע על ידי נשמתו, עד שישתם הגוף – עד
 שיכסו את אורו בכיסויו. מביאה הגמרא: פליגי בה רבי חייא ורבי
 שמעון ברבי, חד אמר שהמת יודע עד שישתם הגוף, כדברי רבי
 אבהו, וחד אמר שידע גם לאחר מכן, עד שיתעבל וירקב
 ויתפורר הפשר בקבר.
 הגמרא מבארת מנין למד כל אחד את דבריו: מאן דאמר עד
 שיתעבל הפשר, למד זאת ממא דבתיב בענין האדם לאחר מותו
 (אייב יד בב) 'אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאכל', משמע שכל
 זמן שהבשר קיים יש לנפש חיות מסוימת להבין ולדעת את הנאמר
 בפני המת. ומאן דאמר עד שישתם הגוף, למד זאת ממא דבתיב
 (קהלת יב ז) 'והשוב העפר על הארץ בשתיה וגו' והרוב תשוב אל
 האלהים אשר נתנה'. כלומר, מיד כשגוף האדם הקרוי עפר שב
 לארץ ממנה נלקח בבריאת האדם, דהיינו שנקבר, רוחו עוזבתו
 ושבה אל ה' וכבר אין ביכולתה לשמוע את הנאמר בעולם הזה.
 הגמרא מביאה ברייתא המבארת את חלקו השני של הפסוק
 הנזכר: תני רבנן בברייתא, נאמר בפסוק (שם) 'והרוח תשוב אל
 האלהים אשר נתנה', ולכאורה תיבות 'אשר נתנה' מיותרות, אלא
 יש לדרוש מכך שאומרים לאדם תנה לו – תשיב לה' את נשמתך
 בחזרה כמו שנתנה לך, כשם שנתנה לך בבואך לעולם כשהיא
 בפתחה, נקיה ללא עון, אף אתה היזהר שתשיבה לו בצאתך מן
 העולם כשהיא בפתחה. משל למה הדבר דומה, למלך בשר ודם
 שחלק בגדי מלכות לעבדיו, פקחין שבתן קיפלים והניחום בקופסא
 כדי שלא יתלכלכו ואילו מפשים שבתן הלבו ועשו בהן מלאכה.
 לימים – אחר זמן ביקש המלך את פליו – וגדיו בחזרה, באו
 הפקחין שבתן והחזירו לו פשה מנוחצין – נקיים לגמרי, ואילו
 המפשיין שבתן החזירו לו פשה מלוכלכין מחמת המלאכה שעשו
 בהם. שמה המלך לקראת הפקחין ובעם לקראת המפשיין. על
 הפקחין אמר, ויתנו פלי – הבגדים שהשאלתי להם לשמירה באוצר
 שמיניחין בו הבגדים, שכן נקיים הם, והם ילכו לבתיהם לשלום. ועל
 המפשיין אמר, פלי – שהשאלתי להם יתנו לכוכם שניקה וילבן
 אותם. והן התחבשו – יאסרו בבתי האסורים החשוך ללא שלוח.
 ואף הקדוש ברוך הוא נוחה כן, על גופן של הצדיקים הוא אומר
 (ישעיה נב ג) 'בא שלום ינוחו על משכבותם', שהצדיק לאחר פטירתו
 בא אל אבותיו בשלום וגופו שוכב בקבר במנוחה, כפי שהעבדים
 הפקחים הלכו לבתיהם לשלום. ועל נשמתן הוא אומר כפי
 שבירכה אביגיל את דוד (שמואל א' כה כט) 'והיתה נפש אדוני צרויה
 בצרור החיים את ה' אלהיך', שנפשות הצדיקים גנוזות לאחר
 מותם תחת כסא הכבוד, כפי שבגדי הפקחים נתנו לאוצר. ואילו
 על גופן של הרשעים הוא אומר (ישעיה מח כב) 'אין שלום אמר ה'
 לרשעים', שלא יזכו לשלוח, כפי שהעבדים הטפשים נחבשו בבית
 האסורים. ועל נשמתן הוא אומר כפי שנאמר בהמשך דברי אביגיל
 לדוד (שמואל א' כ) 'ואת נפש אויבך יקלענה בתוך כף הקלע', שהיא
 הרצועה שנותנים את האבן לתוכה כדי לקלעו ועשויה כעין כף.
 והוא משל ליסורי הגיהנום שהרשעים נצרפים שם, כפי שבגדי
 הטפשים נתנו לכוכם כדי ללבנם.
 הגמרא מביאה ברייתא בענין זה: תניא בברייתא, רבי אליעזר
 אומר, נשמתן של צדיקים גנוזות לאחר מותם תחת כסא הכבוד,
 שנאמר (שם) 'והיתה נפש אדני צרויה בצרור החיים את ה' אלהיך',
 משמע שתהיה צרורה תחת כסא הכבוד שלו. ואילו נשמותיהן
 של הרשעים וזממות והולכות – תבושות בבית הסודר [ומלאך אחד
 עומד בסוף ו-בקצה] העולם, ומלאך אחר עומד בסוף העולם –
 בקצה השני, ומקלעין את נשמתן של הרשעים זה לזה, שנאמר

(שם) 'ואת נפש אויבך יקלענה בתוך כף הקלע'.
 מבררת הגמרא: אמר ליה רבה לרב נחמן, נשמותיהן של בינונים –
 שאינם צדיקים גמורים אך גם אינם רשעים גמורים, מאי – מה
 דינם. עונה הגמרא: אמר ליה רב נחמן, איבא שכיבא – אילו הייתי
 מסתלק מן העולם, לא אמר לכו האי מילתא – לא הייתי מספיק
 לומר לכם את התשובה לשאלתכם, הרי אמר שמואל, אלו ואלו,
 נשמות הבינונים והרשעים, לדומה ו-המלאך הממונה על הרוחות
 נמסרין לן – נשמות הבינונים יש לן מנה, והללו – נשמות
 הרשעים אין לן מנה, אלא נקלעות בכף הקלע.
 עוד בענין גופם של צדיקים לאחר מותם: אמר (ליה) רב מרי,
 עתידים צדיקים דהוו עפרא – אף גופם של צדיקים עתיד להירקב
 ולהיעשות עפר, דכתיב (קהלת יב ז) 'והשוב העפר על הארץ בשתיה',
 כלומר, כאשר אדם נקבר בארץ גופו חוזר להיות עפר כפי שהיה
 לפני בריאתו. ומשמע מהפסוק שזה גורלם של כל בני האדם, גם
 הצדיקים.
 מביאה הגמרא מעשה בענין זה: הנהו קפולאי דהוו קפלי בארעא
 – מעשה בפועלי חפירה שחפרו בקרקע דרב נחמן, נחר בהו – גער
 בהם רב אחאי בר יאשיה שהיה קבור שם. אתו – באו הפועלים
 ואמרו ליה לרב נחמן, נחר בן גברא – גער בנו אדם מת. אתא – בא
 לשם רב נחמן ואמר ליה למת, מאן ניהו – מי הוא? מר. אמר ליה
 המת, אנא אחאי בר יאשיה. אמר ליה רב נחמן, ולא – וכלי לא!
 אמר ליה מרי, עתיד צדיקי דהוו עפרא, וכיצד יתכן איפוא שגופך
 לא נהפך לעפר. אמר ליה המת, ומני – וממהו? מר, דלא ידענא ליה
 – איני מכירו ואיני חש לדבריו. אמר ליה רב נחמן, ומה – והדין
 קרא בתיב (שם) 'והשוב העפר על הארץ בשתיה', ומפסוק זה למד
 רב מרי את דבריו. אמר ליה המת, דאקריה קהלת לא אקריה משלי
 – הרב שלימך ספר קהלת לא לימך ספר משלי, דכתיב בו (משלי
 י ד) 'ויקב עצמות קנאה', ולמדום מכך שכל מי שיש לו קנאה
 ותחרות בלבו על חבירו עצמותיו מרקיבים לאחר מותו, אולם כל
 שאין לו קנאה בלבו אין עצמותיו מרקיבים. ומר, דלא ידענא ליה
 בבני אדם אל הרקוב עצמותו גופי. נששיה – מישש אותו רב
 נחמן בידי וחויה דאית ביה מששא – גונכח לדעת שיש בגופו
 ממשות, דהיינו שגם בשרו קיים. אמר ליה רב נחמן, ליקום מר
 לגויה דביתא – יקום אדוני וילך לתוך ביתו, ומדוע הוא ממשיך
 לשכב בקברו. אמר ליה המת, פליא אדעתך דאפילו נביאי לא קרית
 גילית על עצמך שאפילו את ספרי הנביאים לא למדת, דכתיב
 (יחזקאל יא ז) 'וידעתם כי אני ה' פתחתי את קברותיכם והבעלתי
 אתכם מנקברותיכם עמי', משמע שאין למותי רשות לצאת
 מקברותיהם עד שיעלה אותם הקב"ה משם. אמר ליה רב נחמן,
 והכתיב שאמר ה' לאדם הראשון לאחר חטא עץ הדעת (בראשית ג
 יט) 'כי עפר אתה ואל עפר תשוב', דהיינו שיהפך בחזרה לעפר
 לאחר מותו, וכל מה שהתקלל בו אדם הראשון חל הרי על כל
 צאצאיו, לא רק על הרשעים, ואם כן חוזרת השאלה, כיצד יתכן
 שגופך לא נהפך לעפר. אמר ליה המת, בפסוק ההוא מדובר שעה
 אחת קודם תחית המתים, שבשעה זו יהפכו גם גופותיהם של
 הצדיקים לעפר.
 הגמרא מביאה את דברי רבי אבהו בענין נשמות הצדיקים: אמר
 ליה ההוא צדוק לרבי אבהו, אמריתו – אתם אומרים שנשמתן של
 צדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד, אך אם כן, אותה אויבא ממיא –
 בעלת אוב שמשמשת בעצמות המתים, היבא אפקיה לשמואל
 בגניא – כיצד היא הצליחה להעלות את נשמת שמואל הנביא
 באוב על ידי כישוף שעשתה כמוכא נביא (שמואל א' כח ד-ה), הרי
 בודאי אין להם כח לפעול בשמים תחת כסא הכבוד. אמר ליה רבי
 אבהו, הן בתוך שנים עשר חדש הוה – בעלת האוב הצליחה בכך
 כיון שהיה זה בתוך י"ב חודש לפטירתו של שמואל, ובזמן זה עדיין
 אין הנשמה מסתלקת לגמרי מן העולם הזה. דתניא בברייתא, כל
 שנים עשר חדש משנפטר האדם גופו עדיין קיים, ונשמתו עולה
 לשמים ויורדת חזרה לעולם הזה, אך לאחר שנים עשר חדש
 מהפטירה הנוף בטל,

וְנִשְׁמָתוֹ עוֹלָה לְשָׁמַיִם יוֹשֵׁב אֵינָהּ יוֹרֶדֶת.
הַגִּמְרָא מְבִיאָה מִמִּירוֹת בַּעֲנִין הַחֶסֶד: אֲמַר רַב יְהוּדָה בְּרִיהּ -וְבִנּוֹ
דְּרַב שְׁמוּאֵל בַּר שִׁילָה מְשַׁמְּרִי ו-בְּשִׁמּוֹן דְּרַב, מְהַסְפְּדוּ שָׁל אָדָם נִיכָר
אִם הִנֵּפֶטֶר בֶּן הָעוֹלָם הַבָּא הוּא, אִם לֹא, שֶׁאִם הִיא אִדָּם כֹּשֶׁר הַכֹּל
בּוֹכִים עֲלָיו וּמוֹרִידִים דַּמְעוֹת וּמִסְפֵּרִים בִּשְׂבָחוֹ. מִקְשָׁה הַגִּמְרָא:
אֵינִי - הָאֵם כֵּךְ הוּא, וְהָאֲמַר לִיהּ רַב לְרַב שְׁמוּאֵל בַּר שִׁילָה, אֲחִים
בְּהַסְפִּידָא - כְּאִשּׁר תְּסַפִּידֵנִי לְאַחַר מוֹתִי הַתָּאמֵן לְחַמֵּם לְעוֹרֹר אֶת
רַחֲמֵי הַשּׁוֹמְעִים כְּדֵי שִׁיבֻכוֹ, דְּהֵתָם קְאִימָא - כִּיּוֹן שִׁנְשַׁמְתִּי תִּהְיֶה
שֶׁם וְתִשְׁמַע אֶת דְּבָרִיךְ. וּמִדּוּעַ הוֹצֵר לְהוֹדִיר עַל כֵּךְ, הֲרֵי לִפִּי
שִׁיטָתוֹ מִמִּילָא יִכְבּוּ עֲלָיו כּוֹלֵם כִּיּוֹן שְׁהִיא אִדָּם גְּדוֹל. מִתְרַצָּת
הַגִּמְרָא: לֹא קִשְׁיָא, כּוֹנוֹת רַב הִיא דְּבָהָא - אֲצֵל אִדָּם כֹּשֶׁר, דְּמַחְמוּ
לִיהּ וְאֲחִים - כְּשִׁמְחָמְמִים אֶת הַשּׁוֹמְעִים הֵם מִתְחַמְמִים וּבָאִים לִידֵי
בְּכִי, אֲךָ לֹלָא הַחִימוּם אֵינֶם בּוֹכִים כִּיּוֹן שֶׁעַל אִדָּם זָקן אֵין רַחֲמֵי בְּנֵי
אִדָּם נִכְמָרִים כֵּל כֵּךְ, וְלִפְקִיךְ לְהוֹדִיר עַל הַסְפָּדוֹ, אוֹלָם בְּהָא - בְּאִדָּם
שֶׁאִינוּ כֹּשֶׁר, דְּמַחְמוּ לִיהּ וְלֹא אֲחִים - גַּם כְּשִׁמְחָמְמִים אֶת הַשּׁוֹמְעִים
אֵינֶם בָּאִים לִידֵי בְּכִי, וְכֵךְ נִיכָר מִתּוֹךְ הַחֶסֶד אִם הִיא הִנֵּפֶטֶר אִדָּם
כֹּשֶׁר.
אֲמַר לִיהּ אֲבִי לְרַבָּה, בְּגוֹן מַר דְּסָנּוּ לִיהּ בּוֹלְהָ פּוֹמְבִידִיתָא -
שִׁשּׁוֹנָאִים אוֹתוֹ כֹּל בְּנֵי פּוֹמְבִידִיתָא עִירָא, מֵאֵי אֲחִים הַסְפִּידָא - וְכִי
הִיָּה מִי שִׁיתָאמֵן לְהַסְפִּידֵךְ כְּרָאוּ לְאַחַר מוֹתֵךְ. אֲמַר לִיהּ רַבָּה,
מִסְפִּידָא - דִּי לִי בִּכְךָ דָּאֵת -[אַתָּה] בְּרַבָּה דְּרַב חֲנָן תְּסַפִּידוּנִי.
הַגִּמְרָא מְבִיאָתָּ כִּיצַד יוֹדְעִים מִי יוֹכֵה לְעוֹלָם הַבָּא: בְּעָא מְנִיה רַבִּי
אֲלֵעֶזֶר מְרַב, אִיזְהוּ בֶּן הָעוֹלָם הַבָּא. אֲמַר לִיהּ רַב אֶת הַפֶּסֶק (שִׁשְׁעִי)
לִבָּא - וְאֵינִי תִשְׁמַעְנָה דְּכֵךְ מֵאֲחֵרִיךְ לְאַמַּר וְהָ הִדְרָךְ לְבֹו, כִּי
תִּאֲמִינוּ וְכִי תִשְׁמָאֲלוּ. כְּלוֹמַר, מִי שִׁישְׁמַע אֶת הַהוֹלָכִים בְּהוֹלִיתוֹ
אוֹמְרִים 'לְכוּ בְּדֶרֶךְ שֶׁהֵלַךְ בָּהּ הַנִּפְטֵר מִבְּלִי לְנִטּוֹת לִימִין אוֹ
לְשִׁמְאַל', מוֹבִטֵּחַ לוֹ שֶׁהוּא בֶן הָעוֹלָם הַבָּא. רַבִּי חֲנִינָא אֲמַר, אִיזְהוּ
הוּא בֶן הָעוֹלָם הַבָּא, כֹּל שֶׁדַּעַת בְּרוּתִּינוּ נִזְהָר מִיָּמֵנוּ - שְׁדַעְתָּם נִוְחָה
מִמָּה שִׁשּׁוֹמְעִים עֲלָיו וְרוֹאִים אֲצֵלוֹ.
הַגִּמְרָא מְבִיאָה פֶּסֶק הַמְדִּיר בְּמַעֲלַת אִדָּם שִׁמְכִירִים שֶׁבַח מַעֲשֵׂיו
בְּהַסְפָּדוֹ: נֹאמַר בְּפֶסֶק 'כִּי הִלֵּךְ הָאָדָם אֶל בֵּית עוֹלָמוֹ וְסָבְבוּ בְּשׁוֹן
הַסּוֹפְרִים' (קֹהֵל יב). מְבִאֵרֶת הַגִּמְרָא: בְּנֵי גְּלִילָא ו-בְּנֵי הַגִּלְלִי אֲמַרְי,
כּוֹנוֹת הַפֶּסֶק לְהוֹדִיר 'עֲשֵׂה דְבָרִים שִׁיאֲמָרוּ הַסְפָּדִנִים לְפָנֵי מִטְתֵּךְ',
כְּלוֹמַר, עֲשֵׂה בַחֲיִךְ מַעֲשִׂים טוֹבִים שֶׁלֹּאֲחַר מוֹתֵךְ יוֹזִכְרוּם
בְּהַסְפָּדֵךְ. וְאִילוּ בְּנֵי הַיְּהוּדָא אֲמַרְי בְּפִירוֹשׁ הַפֶּסֶק, 'עֲשֵׂה דְבָרִים
לְאַחַר מִטְתֵּךְ', מוֹסִיפָה הַגִּמְרָא: וְלֹא פְּלִיגִי - אֵין מַחְלּוֹקֶת בֵּינֵיהֶם
וְגַם בְּנֵי הַיְּהוּדָא תִּתְּכּוֹנוּ לְדַבְּרֵי בְּנֵי הַגִּלְלִי, אֲלֵא דְמַר כִּי אֲתִירָה וְכִי
כִּי אֲתִירָה - בְּנֵי הַגִּלְלִי דְּבָרוּ כִּי מִנְהֵל מְקוֹמָם שֶׁהִסְפֵּד עוֹמֵד לְפָנֵי
הַמְטָה שֶׁל הַנִּפְטֵר וּמִסְפֵּר בִּשְׂבָחוֹ, וְאִילוּ הַמְנַהֵג בִּיהוּדָה הִיא
שֶׁהִסְפֵּד עוֹמֵד מֵאַחֲרֵי הַמְטָה וּמִסְפֵּר בִּשְׂבָחוֹ.
עוֹד בַּעֲנִין זְכִירָתָא יוֹם הַמִּיתָה: תִּנּוּן הָתָם - שִׁנְיָנוּ בְּאִבּוֹת דְּרַבִּי נָתַן
(פֶּסֶק מִידָא), רַבִּי אֲלֵעֶזֶר אוֹמַר, שׁוֹב בְּתִשּׁוּבָה יוֹם אֶחָד לְפָנֵי מִיתָתֵךְ.
שְׁאֵלוּ תִלְמִידֵיךְ אֶת רַבִּי אֲלֵעֶזֶר, וְכִי אָדָם יוֹדֵעַ אִיזְהוּ ו-[בְּאִיזְהוּ] יוֹם
יָמוֹת שִׁידֵעַ לְשׁוֹב יוֹם אֶחָד לְפָנֵי כֵן. אֲמַר לֵהֶן, וְכֹל שֶׁכֵּן הוּא, כִּיּוֹן
שֶׁאִינוּ יוֹדְעֵי יוֹשֵׁב הַיּוֹם שְׁמָא יָמוֹת לְמַחֲרָא, וְנִמְצָא שְׂכָל יָמָיו עוֹבְרִים
עֲלָיו בְּתִשּׁוּבָה, וְאֵף שְׁלֵמָה אֲמַר בְּהַסְפָּתוֹ 'כָּכָל עַת יִהְיֶה בְּגִידֵךְ לְכָנִים
וְשָׁמֵן עַל רֹאשְׁךָ אֶל יָחֶסֶר' (קֹהֵל ט ז), וְכוּנוֹתוֹ שֶׁהִבְגִּידִים הֵם מִשְׁל
לְנִשְׁמָה שֶׁצִּירֵךְ אִדָּם לְשׁוֹמְרָה טְהוֹרָה וְנִקְיָה, וְעַל כֵּן יוֹשֵׁב בְּתִשּׁוּבָה
נִתְמַד.

הדרן עלך שוואל

פרק עשרים וארבע - מי שהחשיך

משנה

מִשְׁתַּנּוּ מְבִאֵרֶת כִּיצַד יִנְהַג אִדָּם הַבָּא בְּדֶרֶךְ בַּעֲרַב שַׁבַּת וְהַחֲשִׁיךְ
לוֹ הַיּוֹם, שֶׁהִקְלֹו חֲכָמִים וְהִתִּירוּ לוֹ לְהַבִּיאַת אֶת כִּסּוֹ בַּכֹּמֶה אוֹפְנִים:
מִי שֶׁהֲחִשִּׁיךְ לוֹ הַיּוֹם כְּשֶׁהִיא בֹא בְּדֶרֶךְ בַּעֲרַב שַׁבַּת, וּבִידּוֹ כִּסּוֹ עַם
מַעוֹת, כִּיּוֹן שֶׁאֲסוּר לְהוֹלִיכּוֹ אַרְבַּע אֲמוּת בְּרִשּׁוֹת הָרִבִּים, נִזְהָר כִּיסּוֹ
לְנִכְרִי מִבְּעוֹד יוֹם כְּדֵי שִׁיבִיא לְעִיר, וְאִם אֵין עֲמֹו נִכְרִי, מְנִיחָה עַל
הַחֲמוֹר שַׁעֲמוֹ.
הַמְשַׁנָּה מְבִיאָה דִּין נוֹסֵף בַּעֲנִין מִשְׁאֵו שֶׁל מִי שֶׁהֲחִשִּׁיךְ לוֹ בְּדֶרֶךְ:
הִיא בֹא בְּדֶרֶךְ בְּלִיל שַׁבַּת וְחִמּוּרוֹ טַעוֹן, וְהִנֵּיעַ לְחֲצִי הַחֲצִיזְנוֹתָא שֶׁל
הָעִיר, וּבֹא לְפָרוֹק אֶת הַמִּשְׁאֵא מִהַבְהַמָּה, נִזְמַל בִּידּוֹ מַעַל בְּהַמְתּוֹ אֶת
הַכְּלִים הַנִּימְלִין בְּשַׁבָּת - הַכְּלִים שְׁמוֹתָא לְטַלְטֵלָם בִּשְׂבָתָא, וְהַכְּלִים
שְׁאֵינֶן נִימְלִין בְּשַׁבָּת כְּשֶׁבֶא לְפָרוֹק מִהַבְהַמָּה. מִתִּיר אֶת הַחֲכָלִים שֶׁל
הָאוֹכֵף, וְהִשְׁקִין שְׁהִיו קְשׁוּרִים בָּהֶם, נִזְמְלִין מֵאִילֵיהֶם, אֲבָל לֹא יִטּוֹל
אוֹתָם בִּידּוֹ מַעַל גְּבִי הַבְּהַמָּה.

גמרא

שִׁנְיָנוּ בַּמְשַׁנָּה שְׁמוֹתָא לְתַת אֶת הַכִּסּוֹ לְנִכְרִי כְּדֵי שִׁיבִיא לְעִיר.
הַגִּמְרָא מְבִרֶרֶת מַה טַעַם דִּין מִשְׁתַּנּוּ. שְׁוֹאֵלֶת הַגִּמְרָא: מֵאֵי מְצָמָא
שְׁרִי לִיהּ דְּכָנֵן לְמִיתָב בִּיפִיָּה לְנִכְרִי - מִדּוּעַ הִתִּירוּ לוֹ חֲכָמִים לְתַת
כִּסּוֹ לְנִכְרִי שְׁוִלִיכּוֹ בִּשְׂבָתָא, וְהוּלָא הַנִּכְרִי שְׁוִלּוֹ לְשִׁלָּתָא כִּיסּוֹ
בִּשְׂבָתָא. מְשִׁיבָה הַגִּמְרָא: קִיָּם לָהּ לְרַבְּנָן - יְדוּעַ וּבְרוּרָה לְהֵם לְחַכְמַיָּם,
דְּאֵין אֲדָם מְצָמֵד עֲצָמוֹ עַל מְמוֹנָא - שֶׁאֵין אִדָּם יִכּוֹל לְהַמְנֵעַ מִלְּהַצִּיל
אֶת מְמוֹנוֹ, וְאִי לֹא שְׁרִיתָ לִיהּ - וְאִם לֹא תִתִּיר לוֹ לְהַבִּיאַת עַל יְדֵי גִּי
אוֹ בְּהַמָּה, אֲתִי לְאִתִּירוּ - יְבֹא לְהַעֲבִירוֹ אֶרְבַּע אֲמוּת בְּרִשּׁוֹת
הָרִבִּים, וְיַעֲבֹור עַל אִסּוּר דְּאוֹרִיתָא.
רַב מְבִאֵר שֶׁבְּמִצִּיאָה לֹא הִתִּירוּ לְתַתָּה לְגִי שְׁוִלִיכְנָה עֲבוּרָה:

הַגִּמְרָא מְבִיאָה מִמִּירוֹת בַּעֲנִין הַחֶסֶד: אֲמַר רַב יְהוּדָה בְּרִיהּ -וְבִנּוֹ
דְּרַב שְׁמוּאֵל בַּר שִׁילָה מְשַׁמְּרִי ו-בְּשִׁמּוֹן דְּרַב, מְהַסְפְּדוּ שָׁל אָדָם נִיכָר
אִם הִנֵּפֶטֶר בֶּן הָעוֹלָם הַבָּא הוּא, אִם לֹא, שֶׁאִם הִיא אִדָּם כֹּשֶׁר הַכֹּל
בּוֹכִים עֲלָיו וּמוֹרִידִים דַּמְעוֹת וּמִסְפֵּרִים בִּשְׂבָחוֹ. מִקְשָׁה הַגִּמְרָא:
אֵינִי - הָאֵם כֵּךְ הוּא, וְהָאֲמַר לִיהּ רַב לְרַב שְׁמוּאֵל בַּר שִׁילָה, אֲחִים
בְּהַסְפִּידָא - כְּאִשּׁר תְּסַפִּידֵנִי לְאַחַר מוֹתִי הַתָּאמֵן לְחַמֵּם לְעוֹרֹר אֶת
רַחֲמֵי הַשּׁוֹמְעִים כְּדֵי שִׁיבֻכוֹ, דְּהֵתָם קְאִימָא - כִּיּוֹן שִׁנְשַׁמְתִּי תִּהְיֶה
שֶׁם וְתִשְׁמַע אֶת דְּבָרִיךְ. וּמִדּוּעַ הוֹצֵר לְהוֹדִיר עַל כֵּךְ, הֲרֵי לִפִּי
שִׁיטָתוֹ מִמִּילָא יִכְבּוּ עֲלָיו כּוֹלֵם כִּיּוֹן שְׁהִיא אִדָּם גְּדוֹל. מִתְרַצָּת
הַגִּמְרָא: לֹא קִשְׁיָא, כּוֹנוֹת רַב הִיא דְּבָהָא - אֲצֵל אִדָּם כֹּשֶׁר, דְּמַחְמוּ
לִיהּ וְאֲחִים - כְּשִׁמְחָמְמִים אֶת הַשּׁוֹמְעִים הֵם מִתְחַמְמִים וּבָאִים לִידֵי
בְּכִי, אֲךָ לֹלָא הַחִימוּם אֵינֶם בּוֹכִים כִּיּוֹן שֶׁעַל אִדָּם זָקן אֵין רַחֲמֵי בְּנֵי
אִדָּם נִכְמָרִים כֵּל כֵּךְ, וְלִפְקִיךְ לְהוֹדִיר עַל הַסְפָּדוֹ, אוֹלָם בְּהָא - בְּאִדָּם
שֶׁאִינוּ כֹּשֶׁר, דְּמַחְמוּ לִיהּ וְלֹא אֲחִים - גַּם כְּשִׁמְחָמְמִים אֶת הַשּׁוֹמְעִים
אֵינֶם בָּאִים לִידֵי בְּכִי, וְכֵךְ נִיכָר מִתּוֹךְ הַחֶסֶד אִם הִיא הִנֵּפֶטֶר אִדָּם
כֹּשֶׁר.
אֲמַר לִיהּ אֲבִי לְרַבָּה, בְּגוֹן מַר דְּסָנּוּ לִיהּ בּוֹלְהָ פּוֹמְבִידִיתָא -
שִׁשּׁוֹנָאִים אוֹתוֹ כֹּל בְּנֵי פּוֹמְבִידִיתָא עִירָא, מֵאֵי אֲחִים הַסְפִּידָא - וְכִי
הִיָּה מִי שִׁיתָאמֵן לְהַסְפִּידֵךְ כְּרָאוּ לְאַחַר מוֹתֵךְ. אֲמַר לִיהּ רַבָּה,
מִסְפִּידָא - דִּי לִי בִּכְךָ דָּאֵת -[אַתָּה] בְּרַבָּה דְּרַב חֲנָן תְּסַפִּידוּנִי.
הַגִּמְרָא מְבִיאָתָּ כִּיצַד יוֹדְעִים מִי יוֹכֵה לְעוֹלָם הַבָּא: בְּעָא מְנִיה רַבִּי
אֲלֵעֶזֶר מְרַב, אִיזְהוּ בֶּן הָעוֹלָם הַבָּא. אֲמַר לִיהּ רַב אֶת הַפֶּסֶק (שִׁשְׁעִי)
לִבָּא - וְאֵינִי תִשְׁמַעְנָה דְּכֵךְ מֵאֲחֵרִיךְ לְאַמַּר וְהָ הִדְרָךְ לְבֹו, כִּי
תִּאֲמִינוּ וְכִי תִשְׁמָאֲלוּ. כְּלוֹמַר, מִי שִׁישְׁמַע אֶת הַהוֹלָכִים בְּהוֹלִיתוֹ
אוֹמְרִים 'לְכוּ בְּדֶרֶךְ שֶׁהֵלַךְ בָּהּ הַנִּפְטֵר מִבְּלִי לְנִטּוֹת לִימִין אוֹ
לְשִׁמְאַל', מוֹבִטֵּחַ לוֹ שֶׁהוּא בֶן הָעוֹלָם הַבָּא. רַבִּי חֲנִינָא אֲמַר, אִיזְהוּ
הוּא בֶן הָעוֹלָם הַבָּא, כֹּל שֶׁדַּעַת בְּרוּתִּינוּ נִזְהָר מִיָּמֵנוּ - שְׁדַעְתָּם נִוְחָה
מִמָּה שִׁשּׁוֹמְעִים עֲלָיו וְרוֹאִים אֲצֵלוֹ.
הַגִּמְרָא מְבִיאָה פֶּסֶק הַמְדִּיר בְּמַעֲלַת אִדָּם שִׁמְכִירִים שֶׁבַח מַעֲשֵׂיו
בְּהַסְפָּדוֹ: נֹאמַר בְּפֶסֶק 'כִּי הִלֵּךְ הָאָדָם אֶל בֵּית עוֹלָמוֹ וְסָבְבוּ בְּשׁוֹן
הַסּוֹפְרִים' (קֹהֵל יב). מְבִאֵרֶת הַגִּמְרָא: בְּנֵי גְּלִילָא ו-בְּנֵי הַגִּלְלִי אֲמַרְי,
כּוֹנוֹת הַפֶּסֶק לְהוֹדִיר 'עֲשֵׂה דְבָרִים שִׁיאֲמָרוּ הַסְפָּדִנִים לְפָנֵי מִטְתֵּךְ',
כְּלוֹמַר, עֲשֵׂה בַחֲיִךְ מַעֲשִׂים טוֹבִים שֶׁלֹּאֲחַר מוֹתֵךְ יוֹזִכְרוּם
בְּהַסְפָּדֵךְ. וְאִילוּ בְּנֵי הַיְּהוּדָא אֲמַרְי בְּפִירוֹשׁ הַפֶּסֶק, 'עֲשֵׂה דְבָרִים
לְאַחַר מִטְתֵּךְ', מוֹסִיפָה הַגִּמְרָא: וְלֹא פְּלִיגִי - אֵין מַחְלּוֹקֶת בֵּינֵיהֶם
וְגַם בְּנֵי הַיְּהוּדָא תִּתְּכּוֹנוּ לְדַבְּרֵי בְּנֵי הַגִּלְלִי, אֲלֵא דְמַר כִּי אֲתִירָה וְכִי
כִּי אֲתִירָה - בְּנֵי הַגִּלְלִי דְּבָרוּ כִּי מִנְהֵל מְקוֹמָם שֶׁהִסְפֵּד עוֹמֵד לְפָנֵי
הַמְטָה שֶׁל הַנִּפְטֵר וּמִסְפֵּר בִּשְׂבָחוֹ, וְאִילוּ הַמְנַהֵג בִּיהוּדָה הִיא
שֶׁהִסְפֵּד עוֹמֵד מֵאַחֲרֵי הַמְטָה וּמִסְפֵּר בִּשְׂבָחוֹ.
עוֹד בַּעֲנִין זְכִירָתָא יוֹם הַמִּיתָה: תִּנּוּן הָתָם - שִׁנְיָנוּ בְּאִבּוֹת דְּרַבִּי נָתַן
(פֶּסֶק מִידָא), רַבִּי אֲלֵעֶזֶר אוֹמַר, שׁוֹב בְּתִשּׁוּבָה יוֹם אֶחָד לְפָנֵי מִיתָתֵךְ.
שְׁאֵלוּ תִלְמִידֵיךְ אֶת רַבִּי אֲלֵעֶזֶר, וְכִי אָדָם יוֹדֵעַ אִיזְהוּ ו-[בְּאִיזְהוּ] יוֹם
יָמוֹת שִׁידֵעַ לְשׁוֹב יוֹם אֶחָד לְפָנֵי כֵן. אֲמַר לֵהֶן, וְכֹל שֶׁכֵּן הוּא, כִּיּוֹן
שֶׁאִינוּ יוֹדְעֵי הַיּוֹם שְׁמָא יָמוֹת לְמַחֲרָא, וְנִמְצָא שְׂכָל יָמָיו עוֹבְרִים
עֲלָיו בְּתִשּׁוּבָה, וְאֵף שְׁלֵמָה אֲמַר בְּהַסְפָּתוֹ 'כָּכָל עַת יִהְיֶה בְּגִידֵךְ לְכָנִים
וְשָׁמֵן עַל רֹאשְׁךָ אֶל יָחֶסֶר' (קֹהֵל ט ז), וְכוּנוֹתוֹ שֶׁהִבְגִּידִים הֵם מִשְׁל
לְנִשְׁמָה שֶׁצִּירֵךְ אִדָּם לְשׁוֹמְרָה טְהוֹרָה וְנִקְיָה, וְעַל כֵּן יוֹשֵׁב בְּתִשּׁוּבָה
נִתְמַד.

שבת. פרק שלושה ועשרים – שואל דף קנג עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)" רז

אם בן עזוב"ה הוא. שאם כשר היה הכל בוכין עליו ומורידין דמעות ומספרים שבחו: אהים בהספידא דהתם קאמנא. בשעת מיתתי התאמץ בהספד שלי, שיתחממו ויבגדו רחמי העומדים ויבכו: דהתם קאמנא. בשעת הספד, ואשמע איך תתחמם. אלמא, איצטרך לרב לאזהרה אתספדא. וכיון דרב נבגד רבה וכן העולם הבא.

למה ליה לאזהרה? הא אמר מהספידו ניכר: הא דמחממין ליה. להספידא ואחים כו' לעולם חמומי בעי, שאין בני אדם נבגדים כל כך על זקן. ומיהו, לאדם חסיד בי מחממו בהספידא – מחממו, ובכו כולוהו. ולמי שאינו חסיד כל כך – מחממו ליה ולא מתחממו: דסגנו ליה כולוהו פומבדיתאי. משום דמוכח להו במילי דשמאי. ובגני פומבדיתאי רמאין הן. כדאמרין בשחיתת חולין (חולין קכא). פומבדיתאי לויך – שני אושפיון: ואוניך תשמענה דבר מאחרך לאמר זה הדרך לבו בת. מאחרי מותך בשתמות, תשמע כשיאמרו: זה הדרך שהלך בזה זה לבו ביה. מוכחט שהוא בן העוה"ב: נזחה היפנו. דעתם נזחה עליהם ממה ששומעין עליו ורואין בו: עשה דברים. שיאמרו לפני מותך בהספדך: לאחר מותך. היא היא, אלא שבגליל היו הספדין לפני המטה, וביהודה לאחר המטה: וב"ש. שפגני שאינו יודע איזה יום ימות, וטובה תשובה יום אחד לפני מיתתו. נמצא כל ימיו בתשובה יהיו: בגדיה לבנים. נשמתך טהורה ונקיה: כלום חסר בית המלך. בתמיה. הכל מוכן, ושמן יבדלנו לבא פתאים, ואנו צריכין ליכנס לסעודה מקושטין: כלום יש סעודה בלא טורה. עדין יצטרך לטרוח לצורכי סעודה של בית המלך, ויש לנו שהת הרבה להתקשט: יעמדו ויראו. ואף לעוה"ב. צדיקים יושבים ואוכלים, ורשעים עומדים ורואים: ר"מ אמר. אין עומדין ורואין, שא"כ אף הם היו נראים מן הקרואים ולשמע, שכן דרך המשרתים עומדים, ואין כאן בושה: זה ציצית. שמלובן הבגד: אלו תפילין. שהם שם משמן טוב, ודתיב "וראו כל עמי הארץ בי שם" וגו', ותנא: ר"א הגדול אומר, אלו תפילין שבראש (ברכות דף ו').

ונשמתו עולה ושוב אינה יורדת. אף על פי כן כשהיא רוצה היא יורדת, כי היא דלעיל דרבי אחי בר יאשיה, ובהיא מעשה דר' בנאח ד"חוקת הבתים" (ב"ב דף נח. ושם) דהוה מצין מערתא, כי מטא למערתא דאברהם אבינו אשכחיה לאליעזר עבד אברהם דקאי אבאבא, אמר ליה: מאי קא עבד אברהם כו'. אמר ליה: ניעול ונתיב כו'. אע"פ שנשמתו היתה גנוזה מתחת כסא הכבוד. מ"ר:

ונשמתו עולה ושוב אינה יורדת. אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב: מהספדו של אדם יופר אם בן העוה"ב הוא אם לאו. איני, והאמר ליה רב לרב שמואל בר שילת: אהים בהספידא, דהתם קאמנא! לא קשיא, הא – דמחמו ליה ואחים, הא – דמחמו ליה ולא אחים. א"ל אב"י לרב: כגון מר, דסגנו ליה כולוהו פומבדיתאי, מאן אחים הספידא? א"ל: מיספתיא את ורבה בר רב חנן. בעא מניה רבי אליעזר מרב: איזהו בן העוה"ב? א"ל: "ואוניך תשמענה דבר מאחרך לאמר זה הדרך לבו

בו פי תאמינו וכי תשמאליו". ר' חנינא אמר: כל שדעת רבותינו נזחה הימנו. "וסבבו בשוק הסופדים". בגי גלילא אמרי: עשה דברים לפני מותך, בגי יהודה אמרי: עשה דברים לאחר מותך. ולא פליגי מר פי אתריה ומר פי אתריה. תנן התם, רבי אליעזר אומר: שוב יום אחד לפני מיתתך. שאלו תלמידיו את ר"א: וכי אדם יודע איזהו יום ימות? אמר להן: וכל שכן, ושוב היום שמא ימות למחר, ונמצא כל ימיו בתשובה. ואף שלמה אמר בהכמתו: "בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר". א"ר יוחנן בן זבאי: מושל למלך שומן את עבדיו לסעודה, ולא קבע להם זמן. פיקחין שבהן קישטו את עצמן וישבו על פתח בית המלך, אמרו: כלום חסר לבית המלך? מיפשין שבהן הלכו למלאכתן, אמרו: כלום יש סעודה בלא טורה? בפתאום ביקש המלך את עבדיו. פיקחין שבהן נכנסו לפניו כשהן מקושטין, והמיפשים נכנסו לפניו כשהן מלוכלכין. שמה המלך לקראת פיקחים, וכעס לקראת מיפשים. אמר: הללו שקשיטו את עצמן לסעודה – ישבו ויאכלו וישתו, הללו שלא קישטו עצמן לסעודה – יעמדו ויראו. חתנו של ר"מ משום ר"מ אמר: אף הן נראין כמשמשין. אלא, אלו ואלו יושבין, הללו – אוכלין, והללו – רעבין, הללו שותין והללו צמאים, שנאמר "פה אמר ה' הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו הנה עבדי ישתו ואתם תצמאו הנה עבדי ירנו משוב לב ואתם תצעקו מפאב לב". ד"א: "בכל עת יהיו בגדיך לבנים" – אלו ציצית, "ושמן על ראשך אל יחסר" – אלו תפילין.

הדרן עלך שואל

מי שהחשיך בדרך – נותן פיסו לגוי, ואם אין עמו גוי – מניחו על החמור. הגיע לחצר החיצונה – נוטל את הכלים הניטלין בשבת, ושאנין ניטלין בשבת – מתיר החבילים, והשקין נוטלין מאליהם. גמ' מאי טעמא שרו ליה רבנן למיתב פיסיה לגוי? קים להו לרבנן דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו, אי לא שרית ליה – אתי לאיתווי ד' אמות ברה"ר. אמר רבא: דקא פיסו, אבל מצאיה – לא. פשיטא, "פיסו" תנן! מהו דתימא: הוא הדין אפילו מצאיה, והאי דקתני פיסו – אורחא דמילתא קתני, קמ"ל. ולא אמרן אלא דלא אתי לידיה, אבל אתי לידיה – כפיסיה דמי. איפא דאמרין: בעי רבא: מצאיה הבא לידו מהו? פיון דאתא לידיה – כפיסיה דמי, או דילמא: פיון דלא טרח בה – לאו כפיסיה דמי? תיקו. "אין עמו גוי". טעמא, דאין עמו גוי, הא יש עמו גוי – לגוי יהיב ליה. מאי טעמא? חמור אתה מצווה על שבידתו, גוי – אי אתה מצווה על שבידתו. חמור וחרש שוטה וקטן – אחמור מנח ליה, לחרש שוטה וקטן לא יהיב ליה. מ"ט – הני אדם, האי – לאו אדם. חרש ושוטה – לשוטה, שוטה וקטן – לשוטה. איבעיא להו: חרש וקטן מאי? אליבא דר"א לא תיבעי לה, דתניא, ר' יצחק אומר משום ר' אליעזר: תרומות חרש לא

מי שהחשיך (ו). נותן פיסו לגוי. מבכור יום: ואם אין עמו. הא יש עמו – לגוי עדיף, כדפירש בגמרא: לחצר החיצונה. של עיר. שהוא מקום המשתמר ראשון, ובא לפרק מן החמור: נוטל. בידו מעליו כלים הניטלין בשבת. ושאני ניטלין – מתיר החבילים של אוסף ששון קשורים בן והשק נוטלין: גמ' מאי טעמא שרי ליה למיתב לגוי. ודרי הוא שלוחו לישאנו בשבת: מעמיד עצמו מלחצול ממונו: דקא פיסו. דכיון דטרח בה, שעי' טורח הוא משתכר – תניס עלה, ואי לא שרית ליה הא – אתי לאיתווי: ולא אמרן. דמצאיה לא, אלא דלא אתי לידיה קודם שמתחשך. ולא הגביהה ולא זכה בה: האי אדם. ויש במינו שחייב במצות, ואתי לאיחלוףי: לשוטה. יהיב. דלית ליה דעת כלל. אבל חרש – דעתא קלישתא אתי ליה. כדאמרין בבימות (דף קיג:).

רח שבת. פרק ארבעה ועשרים – מי שהחשיך דף קנג עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל" (שטיינזליץ) רש"י תוספות

בי תבעי לך אליבא דרבנן. הכא משמע דהלכה ברבנן, ובמסכת יבמות פרק "חורש" (דף קג.) משמע דהלכה כר"א, דסבירא ליה לרב חיאי בר אשי (ומד' שמואל כוותיה. מר': **דחורש** אתי לאיחלופי בגדול פקח. תימה: א"כ לעיל נמי, אמאי קאמר שוטה וקטן לשוטה? הא אמרינן אתא לאיחלופי בגדול פקח: **כו** ביום גדרו סאה כו' נותן לתוכה

חרדל והיא מחזקת. ה"נ כשגור ר"ח דבר היתה חסרה גזירה זו של נותן כיסו לגוי, עד שגורו עליה ומלאו הסאה לגמרי כמו שנתנו חרדל לתוכה: ר' יהושע אומר: בו ביום מחקו סאה כו' נותן לתוכה אגוזים ורמונים והיא מקיאה. כמו כן, קודם שגורו על נתינת כיס לגוי היו מותרין להוליכו פחות פחות מד' אמות, מתוך כך אתי לאיתוי ד' אמות – כעריבה שהיתה מקיאה, עד שהסירו האגוזים והרמונים. ואחר שהסירו האגוזים והרמונים – שוב לא הקיאה יותר. כו', כשגורו ליתן כיסו לגוי אסרו נמי להוליך פחות פחות מד' אמות. והשתא ר"א ורבי יהושע שניהם לשבח, ולא כפירוש הקונטרס, דפירש דרבי יהושע דאמר שלא עשו היטב, שהרבו לגזור יותר מדאי – דלא משמע הכי בירושלמי בפ"ק דמכילתא, דאמר הוה אמר ליה ר"א, מלא היתה חסרה מלתא, יאות, חבית שהיא מלאה אגוזים כל מה שאתה נותן לתוכה שומשמן היא מחזקת. א"ל ר' יהושע, אלו היתה מליאה וחסרה – יאות, חבית שהיא מלאה שמן כל מה שאתה נותן לתוכה מים היא מפורת השמן. מר': ואדרבה, גיל שהדיר' קשה לו דלא שייך למימר גבי מים כמו שמפרי' גבי נותן לתוכה אגוזים ורמונים: **סוף** סוף כי מטי לביתיה א"א דלא קאי וקא מעייל מרשות הרבים לרשות הדייד. תימה: כדשרינן להוליכו פחות פחות מד' אמות, תקשי ליה נמי הכי: ואמר

לא תצא לחולין, מפני שהוא ספק, כי תיבעי לך – אליבא דרבנן, דתנן: חמשה לא יתרומו, ואם תרמו אין תרומתן תרומה. אלו הן: חרש שוטה וקטן, והתורם את שאינו שלו, וגוי שתתם את של ישראל אפילו ברשותו – אין תרומתו תרומה. מאי, לחרש יהיב ליה – דקטן אתי לכלל דעת, או דילמא: לקטן יהיב ליה, דחרש אתי לאיחלופי בגדול פקח? איפא דאמר: לחרש יהיב ליה, איפא דאמר: לקטן יהיב ליה. אין שם לא גוי ולא חמור ולא חרש ולא שוטה ולא קטן, מאי? אמר רבי יצחק: עוד אחרת היתה, ולא רצו חכמים לגלותה. מאי "עוד אחרת היתה" – מוליכו פחות פחות מד' אמות. אמאי לא רצו חכמים לגלותה – משום "כבוד אלהים הסתר דבר וכבוד מלכים חקור דבר". והכא, מאי "כבוד אלהים" איפא? דילמא אתי לאתויי ד' אמות ברה"ר. תניא, ר"א אומר: בו ביום גדרו סאה. ר' יהושע אומר: בו ביום מחקו סאה. תניא, משל דר"א, למה הדרב דומה – לקופה מלאה קישואין ודילועין, אדם נותן לתוכה חרדל – והיא מחזקת. משל דר' יהושע, למה הדרב דומה – לעריבה מלאה דבש, נותן לתוכה רימונים ואגוזים – והיא מקיאה. אמר מר: אין עמו גוי – מניחו על החמור. והלא מחמור, ורחמנא אמר "לא תעשה כל מלאכה!" א"ר אדא בר אבהו: מניחו עליה פשהיאה מהלכת. והא אי אפשר דלא קיימא להשתין מים ולהפיל גללים, ואיפא עקירה והנחה! פשהיאה מהלכת – מניחו עליה, פשהיאה עומדת – נוטלו הימנה. אי הכי, אפילו חברו נמי! אמר רב פפא: כל שבגופו חייב חטאת – בחברו פטור אבל אסור, כל שחברו פטור אבל אסור – בחמורו מותר לכתחילה. א"ר אדא בר אבהו: היתה חבילתו מניחת לו על כתיפו – רץ תחתיה עד שמגיע לביתו. דוקא רץ, אבל קלי קלי – לא. מאי טעמא? כיון דלית ליה היפירא – אתי למיעבד עקירה והנחה, סוף סוף, כי מטא לביתיה אי אפשר דלא קאי פורתא, וקמעניל מרשות הרבים לרה"ו! דרוק ליה פלאחר די. אמר רבי בר חמא: המחמור אחר בהמתו בשבת, בשוגג – חייב חטאת, במזיד – חייב סקילה. מאי טעמא? אמר רבא: דאמר קרא "לא תעשה כל מלאכה אתה ובהמתך" בהמתו דומיא דידיה, מה הוא – בשוגג חייב חטאת, במזיד חייב סקילה, אף בהמתו נמי, בשוגג – חייב חטאת, במזיד – חייב סקילה. אמר רבא: שתי תשובות בדרבך; חדא: דכתיב "תורה אחת יהיה לכם לעושה בשגגה והנפש אשר תעשה ביד רמה" הוהקשה כל התורה כולה לעו"ז, מה ע"ז – דעביד מעשה בגופיה, ה"נ – עד דעביד מעשה בגופיה. ועוד, הנן, המחלל את השבת בדרב שחייבין על שגגתו חטאת ועל זדונו סקילה, מפלל דאיפא מידי דאין חייבין על שגגתו חטאת ולא על זדונו סקילה. ומאי ניהו, לאו דמחמור? לא, תחומין ואליבא דר"ע, והבערה אליבא דר' יוסי.

רב

לא תצא לחולין. והקא תרומה לאסור לזרים, ויחזור ויתרום הפקח אחרת: **שהוא ספק**, אי דעת צוללתא היא אי לא, ולר' יצחק ודאי לקטן יהיב דלאו בר מצות הוא, ולא לחרש דספק חייב במצות הוא: **אליבא דרבנן**, דאמר ליה לא דעתא צוללתא היא, ולקטן מצות הרי הוא כקטן: **ותורם את שאינו שלו**, בלא רשות, דכתיב (דברים יד) "תבואת זרעך, וחרש שוטה וקטן דכתיב "אשר ידבנו לבו" – ישיש לו לב להתנדב, בתלמוד ירושלמי: **אפילו ברשות**, דשליחות מדיבא אתרבי – מ"כן תרמו גם אתם, "גם" – לרבות שלוחכם; ומה אתם בני ברית – אף שלוחכם בני ברית: עוד אחרת היתה, תקנה לכיס להצילו: **ואמאי לא רצו לגלותה**, להעלים דבר תורה: **כבוד אלהים הסתר דבר**, מותר להסתיר דבר תורה לכבוד שמים: **וכבוד מלכים חקור דבר**, אין להסתיר לכבוד עושר אדם וחשיבותו, אלא שב ותתקרה: **בו ביום גדרו סאה**, ביום ששעלו לעלית תננה בן חזקיה וגורו י"ח דבר, וזו אחת מתוך היתנה, כדאמרין בפ"ק (דף יז:) נותן כיסו לגוי – בו ביום גדרו סאה וילכבו פחות פחות מדי"א אם יש שם גוי, אותו יום הרבו סיגי לתורה, במדה גדרושה ופה מדרד, להרבות גדר בישאל: **ספקו סאה**, במדה מחוקה מדרד בו ביום, שהרבו לגזור יותר מדאי ואין יכולין לעמוד בגזירתם, ומתוך כך עוברין על דברי תורה. נמצאת מדהם מחוקה מטפיפתה, וטוב ליה לקם להיות מדהם טפופה ולא תבא ליה מחק מרוב גדרושה: **והיא מחזקת**, את החרדל, שנופל החרדל בין הקישואין, אף כאן יפה תקנו, והוסיפו דבר המתקנים: **והיא מקיאה**, את הדרבש שהיה בה ראשון, אף אלו, ע"י גזירתם גרמו לעבור, דשקא לא יאמין את הגוי, והם לא התירו להוליכו פחות פחות מארבע, ואדם אינו מעמיד עצמו על ממונו – ואתי לאיתוי ד' אמות: **והלא חסרי**, מנהיג חמור טעונה קרי מחמור: **ורחמנא אמר לא תעשה כל מלאכה אתה ובהמתך**, ואיזויה סתם מלאכה העשויה על ידי שניהם – זו היא, שהיא טעונה והוא מחמור: **מניחו עליה פשהיאה מהלכת**, לאתר שזעקרה ללכת, דלאו עקירה היא, כדאמר בפ"ק (דף ג.) גבי הסעינו חברו אוכלין ומשקין, וכיון דאדם לא מיידיב בה חטאת כי האי גזונא – כאן מותר, והכא נמי מלאכה כתיב, והא לאו מלאכה היא: **ואמאי למיעבד עקירה והנחה**, כשחוזרת ונעקרת ללכת אחר חטלת מים או גללים: **נוטלו הימנה**, ולאחר שתחזור ותעקור גלגל, יניחנה: **אי הכי אפילו על חברו**, יכול לעשות כן, כיון דלאו איסורא דאורייתא היא, גבי כיס שרי: **כל שבגופו חייב חטאת**, כי עביד ליה איהו כוליה, כגון מעביר ד' אמות ברה"ר, אפי' עקרו מן הארץ עקר ליה, הלכך, כי עביד ליה חברה – הוי ליה שנים שעשאוה, ואסור מדרבנן, ולא שרייה גבי כיס: **מונחת לו על כתיפו**, מבשר, וקדש עליו היום: רץ תחתיה, וכל כמה דלא עמד לפשו אין כאן עקירה לאיסור: **קלי קלי**, מעט מעט, כלומר בנחת: **למיעבד עקירה והנחה**, כלומר דוקמין דקאי ולא אדעתיה, אבל רץ היפרא איפא: **כלאחר די**, שלא בדרך וריקה, כגון מכתיפו ולאחוריו: **בשוגג**, במלאכה שהוא עושה לבדו: **אף בהמתו**, דהיינו מחמור אחר חמור טעונה: **חדא דכתיב תורה אחת יהיה לכם** וגו' עד דעביד מעשה בגופיה, בדרבית "לעושה בשגגה", והכא לא קא עביד מלאכה אלא דבור בעלמא, שמנהיג בקול – הרי דבשוגג אינו חייב קרן: **ועוד**, דקאמרת נמי במזיד חייב סקילה – קשיא, דתנן בסנהדרין (דף גג.) גבי נסקלים: המחלל את השבת נסקל, אם חללו בדרב שחייבים על שגגתו חטאת ועל זדונו סקילה: **כלאחר דאין חייבין על שגגתו חטאת**, ולא על זדונו סקילה: **מפלל דאיפא מידי דאין חייבין על שגגתו חטאת ולא על זדונו סקילה**, דאמר דאורייתא נינהו, והוי מחלל, ומיהו, אין חייבין לא על שגגתו חטאת כו': **אליבא דר' יוסי**, דאמר בפ"ק "כלל גדול" (לעיל דף ע.) הבערה ללא קצאת:

תקנו, והוסיפו דבר המתקיים. מִשָּׁל דְּרָבִי יְהוֹשֻעַ – וכן משל לדברי
 רבי יהושע שאמר שלא יפה גורו, לָמָּה הִדְבֵּר דוֹמָה, לְעִרְכָּהּ
 (קערה) מִלֵּאָה דְבָשׁ, נוֹתֵן אִדָּם לְתוֹכָהּ רִיפּוּנִים וְאַנְוִיָּים, וְהֵיא
 מְקַיָּה מִפְּנֵי זֶה אֵת הַדְּבַשׁ שֶׁהִיא בָּהּ רֹאשׁוֹן, אֵף עַל יְדֵי גִזְרָה זֹו
 גִּרְמוֹ לִמְכֹּשׁל, כִּי שְׂמָא לֹא יֵאמִין לִנְכֵרִי שִׁישְׁמֹור לוֹ אֵת כִּסּוֹ,
 וּמְכִין שֶׁאִסּוֹר חֲכָמִים לְהוֹלִיכּוֹ פָּחוֹת פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אֲמוֹת, וְאֵין
 אִדָּם מַעֲמִיד עֲצָמוֹ עַל מִמּוֹנוֹ, יְבוֹא לְהַעֲבִיר כִּסּוֹ אַרְבַּע אֲמוֹת
 בְּרִשּׁוֹת הָרַבִּים.
 הַגְמָרָא חֹזֶרֶת לְדוֹן בְּתַקְנָה שֶׁשֶּׁנִּינוּ שְׁמַנְיָו עַל הַחֲמוֹר: אֲמַר מֶר –
 שֵׁנִינוּ בְּמִשְׁנָה, אִם אֵין עֲמֹו נְכָרִי, מְנִיחָו עַל הַחֲמוֹר. מִקְשָׁה הַגְמָרָא:
 וְהֵלֵא חֲמֶר – וְהִירָהּ הוּא מְנַהֵג חֲמוֹר שִׁישׁ עָלָיו מִשָּׂא, וְרַחֲמָנָא אֲמַר
 (שְׁמַת ב' ז') לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה אֲתָהּ גּוֹר וְבִהְמָתָךְ, כְּלוּמֹר, שִׁישׁ
 אִיסוֹר בְּמִלְאכָה הַנְּעִשִׂית עַל יְדוֹ וְעַל יְדֵי בִהְמָתוֹ, וְהִינֵנוּ שֶׁהִבְהַמָּה
 טְעוּנָה וְהוּא מְנַהֵגָה. מִתְרַצָּת הַגְמָרָא: אֲמַר רַב אֲדָא בְּרַ אֲבָהָה,
 מְנִיחָו (לְכִיס) עָלֶיהָ בְּשָׂהִיא כְּבֵר מְחַלְלָתָה, שְׁאֵין הִבְהַמָּה עוֹשָׂה
 עֲקִירָה לְכִיס, וְאִינָהּ עוֹשָׂה מִלְאכָה כִּין שֶׁהַעֲבָרָה בְּרִשּׁוֹת הָרַבִּים
 אִינָהּ נַחֲשֶׁבֶת לְמִלְאכָה, אֲלֵא אִם כֵּן עֹשֶׂה גַם כֵּן עֲקִירָה וְהַנְחָה.
 מִקְשָׁה הַגְמָרָא: וְהָאֵי אֲפִשְׁרֵי דְלֵא קִיָּמָא – וְהִירָהּ לֹא יִתְכֵן שְׂלֵא
 תַעֲמִיד הִבְהַמָּה לְהַשְׁתִּין מִים וְלִחְטִיל גְּלִילִים, וְאִיכָא – וִישׁ כָּאֵן
 עֲקִירָה וְהַנְחָה, כַּשְׁחֹזֶרֶת וְעוֹקֶרֶת רִגְלֶיהָ לְלַכְתָּ, אַחֲרֵי הַטֵּלַת מִים אוֹ
 גִלְלִים. מִתְרַצָּת הַגְמָרָא: בְּשָׂהִיא מְחַלְלָתָה מְנִיחָו עָלֶיהָ, וְאֵין כָּאֵן
 עֲקִירָה, וּבְשָׂהִיא עוֹמֶרֶת לְהִשְׁתִּין גְּלִילִים, נוֹסְלֵי הִימְנָה, וְלֵאחֲרָה
 שְׁתַּחֲזוֹר וְתַעֲקֹר, יִשּׁוּב וְיִנְתֵּן עָלֶיהָ.
 שְׁוֹאֵל הַגְמָרָא: אֵי הֵכִי – אִם כֵּן, שְׁאִינוּ מְנִיחַ אֵת הַכִּיס עַל
 הִבְהַמָּה, אֲלֵא בְּאוֹפֵן שְׁאִינָהּ עוֹשָׂה עֲקִירָה וְהַנְחָה, אֲפִילוּ לַתֵּת אֵת
 הַכִּיס עַל חֲבֵרֵי נֶמֶץ – גַּם כֵּן יֵשׁ לְהַתִּיר בְּאוֹפֵן זֶה שְׁאֵין חֲבִירוֹ עוֹשָׂה
 עֲקִירָה וְהַנְחָה, כִּין שְׁאֵין כָּאֵן אִיסוֹר דְּאוֹרִייתָא, וּמְדוּעַ הַתִּירוֹ
 בְּמִשְׁנָה רַק לַתֵּת עַל גְּבִי בִהְמָה. מְשִׁיבָה הַגְמָרָא: אֲמַר רַב שָׁשָׁא, כָּל
 מִלְאכָה שֶׁשָּׂאָם עוֹשָׂה אוֹתָהּ בְּגוֹפֶה, לְבָדוֹ, חֵיב חֲטָאָתָה בְּחֵבְרֵי – אִם
 עוֹשָׂה אֵת הַמִּלְאכָה עִם חֲבִירוֹ, פְּטוּר אֲבָל אֲסוּר מִדְּבַרְכָּן, וּמִלְאכָה
 זֹו, אִם הִיא עוֹשָׂה אוֹתָהּ לְבָדוֹ הִיא חֵיב אֵף אִם הִיא מְגַבִּיהָ תוֹךְ
 כְּדִי הִלִּיכָהּ, כִּין שְׁעוֹקֵר הוּא אֵת הַחֶפֶץ בִּידֵים, וְלֹא הַתִּירוֹ חֲכָמִים
 לַעֲשׂוֹת זֹאת אֵף בְּכִיס. וְכָל מִלְאכָה שֶׁשָּׂאָם עוֹשָׂה אוֹתָהּ עִם חֲבֵרֵי
 פְּטוּר אֲבָל אֲסוּר, בְּחֻמְרוֹ מוֹתֵר לַעֲשׂוֹתוֹ לְבִתְחִילָהּ, וְלִכְךָ נִתְּנָה עַל
 הַחֲמוֹר וְאִסּוֹר לִיתֵּנוּ עַל חֲבִירוֹ.
 הַגְמָרָא מְבַאֵרֶת מִה הָדִין בְּאִדָּם שְׁבֹא בְּדֶרֶךְ בַּעֲרַב שֶׁבֶת, וְחִבְלִיתוֹ
 עַל כְּתִיפּוֹ: אֲמַר רַב אֲדָא בְּרַ אֲבָהָה, הִיתָה חֲבִילָתָהּ מְנוּחָתָה לֹו עַל
 כְּתִיפָהּ בַּעֲרַב שֶׁבֶת מְבַנְדוֹ יוֹם, וְשִׁקְעָה הַחֲמָה, רִץ תַּחֲתֶיהָ, כְּלוּמֹר,
 שְׁאִינוּ מְנִיחָה וְאִינוּ עוֹמֵד, אֲלֵא מִשְׁאִיר אוֹתָהּ עַל כְּתִיפָהּ, וְרִץ עִמָּה
 עַד שֶׁמִּגֵּיעַ לְבִיתוֹ. מִדִּיִּיקָתָה הַגְמָרָא: דִּיקָא בְּאוֹפֵן שְׁהוּא רִץ הַתִּירוֹ,
 אֲבָל גְּלִי גְלִי – אִם הוֹלֵךְ בְּנַחַת מַעַט מַעַט, לֹא. מְבַרֶרֶת הַגְמָרָא: מֵאֵי
 מַעֲקָא אִסּוֹר לוֹ לְהַשְׁאִיר אֵת הַחֲבִילָה עַל כְּתִיפּוֹ כְּשֶׁהוּא הוֹלֵךְ
 בְּנַחַת, הִירָהּ אֵף כְּשֶׁהוּא הוֹלֵךְ בְּנַחַת, כֹּל זֶמֶן שְׁאִינוּ עוֹמֵד וְאִינוּ נֹחַ
 מִחֲלִיכְתָּהּ, אֵין כָּאֵן הַנְחָה. מְשִׁיבָה הַגְמָרָא: בֵּין דְּלִית לִיהּ חֲבִירָא –
 מְכִין שָׂאָם אִינוּ רִץ, אִינוּ עוֹשֶׂה הִיכֵר בְּחִלְכָתוֹ, אֲתִי לְמִיעֵבֵד – לֹא
 יְבוֹא לַעֲשׂוֹת עֲקִירָה וְהַנְחָה, שִׁיתֵּכֶן שִׁיעֲמוּד מִחֲלִיכּוֹ וְלֹא יֵשִׁים לֵב
 שְׁעֵמֵד וְיִמְשִׁיךְ לְלַכְתָּ אַחֲרֵי כֵן, וְנִמְצָא שֶׁעֲשֶׂה עֲקִירָה, וְאַחֲרֵי כֵן
 כְּשִׁנִּיחַ אֵת הַחֲבִילָה יַעֲשֶׂה הַנְחָה, אֲבָל אִם הוּא רִץ יֵשׁ לוֹ הִיכֵר,
 וְלֹא יַעֲשֶׂה עֲקִירָה וְהַנְחָה בְּלֹא שִׁישִׁים לֵב, אֲלֵא אִם יַעֲמִיד יֵשִׁים
 אֵל לְבוֹ שְׁעֵמֵד.
 מִקְשָׁה הַגְמָרָא: סוֹף סוֹף, אֵף שֶׁבְּרִשּׁוֹת הָרַבִּים יִכּוֹל הוּא לָרוֹץ עִם
 הַחֲבִילָה, כִּין שְׂלֵא עֹשֶׂה עֲקִירָה שֶׁבֶת, מְכַל מְקוֹם בֵּי מִמָּא
 לְבִיתֵיהּ – כֹּאשֶׁר מְגִיעַ הוּא לְבִיתוֹ, אֵי אֲפִשְׁרֵי דְלֵא קִיָּא פּוֹרְתָא – לֹא
 יִתְכֵן שְׁאִינוּ עוֹמֵד מַעַט קוֹדֵם שִׁיכַס לְבִיתוֹ שְׁהִירָה אִינוּ יִכּוֹל לָרוֹץ
 בְּבֵת אַחַת לְתוֹךְ בֵּיתוֹ, וְהִירָהּ הוּא מְכַנִּיס מִבְּרִשּׁוֹת הָרַבִּים
 לְבִישּׁוֹת הַחֲדָי, שְׁהִירָה עֹשֶׂה עֲקִירָה בְּרִשּׁוֹת הָרַבִּים וְהַנְחָה בְּרִשּׁוֹת
 הַחֲדָי. מִתְרַצָּת הַגְמָרָא: דִּיקָרִי לִיהּ בְּלֵאחֲרֵי דִּי – כֹּאשֶׁר הוּא בֹא
 לַחֲצִירוֹ, צָרִיךְ הוּא לְזוֹרֵק אֵת הַחֲבִילָה שְׂלֵא כְּדֶרֶךְ זְרִיקָה, כְּגוֹן
 שְׁעוֹמֵד כְּשֶׁאֲחֻזְרֵי כְּלָפִי הַחֲצֵר וְזוֹרֵק הַחֲבִילָה מִכְּתִיפּוֹ.

מְכַל מְקוֹם לֹא תִצָּא תְרוּמָה לְחֻלִּין, אֲלֵא אִסּוּרָה הִיא לְזִרִים, מִכָּנִי
 שְׁהוּא (וְהַחֲרָשׁ) סָפֵק אִם דַּעְתּוֹ הַמוּעֵט צִלּוּלָהּ וְחִיבֵי בְּמִצְוֹת אוֹ
 לֹא. וְלִדְעַת רַבִּי אֲלִיעֶזֶר וְדָאֵי עֲדִיף שִׁיתֵן לִקְטֵן שְׁאִינוּ חִיבֵי
 בְּמִצְוֹת, וְלֹא לְחֲרָשׁ שֶׁסָּפֵק חִיבֵי. כִּי תִיבְעִי לָךְ – מִה שִׁישׁ לָךְ
 לְהַסְתַּפֵּק הוּא אֲלִיפָא דְרָבָנִן – לְשִׁיטַת חֲכָמִים שֶׁחָרַשׁ וְדָאֵי אֵין
 דַּעְתּוֹ צִלּוּלָהּ וּפְטוּר הוּא מִמִּצְוֹת כִּסְטָן, דְּתָנִן (תְּרוּמוֹת פ"א מ"א),
 חֲמִשָּׁה לֹא יִתְרוּמוֹ – לֹא יִפְרִישׁוּ תְרוּמָה, וְאִם תְּרָמוּ, אֵין תְּרוּמָתָן
 תְּרוּמָה, וְהִירָהּ הֵם וְהַפִּירוֹת שֶׁהוֹפְרָשׁוּ עֲלֵיהֶם, טָבֵל כְּמוֹ שֶׁהִיוּ קוֹדֵם
 לָכֵן. וְאֵלּוּ הֵן, חֲרָשׁ שְׁאִינוּ שׁוֹמֵעַ וְאִינוּ מְדַבֵּר, שׁוֹמֵת, וְקָטָן, שְׁאֵין
 בָּהֶם דַּעַת לְתִירוֹם, וְהַתְּרוּם אֵת שְׁאִינוֹ שְׂלוֹ, לֵלֵא רִשּׁוֹת הַבְּעֵלִים, וְכֵן
 נְכָרִי שְׁתָּרֵם אֵת שְׁלֵי יִשְׂרָאֵל, אֲפִילוּ בְּרִשּׁוֹת, כִּין שְׁאִינוּ רָאוּ
 לְשִׁלְחוֹת אֵין תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה, הִירָהּ שְׁלִדְעַת חֲכָמִים, חֲרָשׁ בּוֹדָאֵי
 אֵין בּוֹ דַּעַת. וְלִשְׁטִיתָם יֵשׁ לְהַסְתַּפֵּק, מֵאֵי, הָאֵם לְחֲרָשׁ יְחִיב לִיהּ –
 יִתֵּן אֵת כִּסּוֹ, וּמִשּׁוּם דְּקָטָן אֲתִי – בֹּא לְכָל דַּעַת, כְּלוּמֹר, שֶׁכְּשִׁיגִידֵל
 יִהְיֶה בֵן דַּעַת, וְלִכְךָ עֲדִיף שִׁיתֵן לְחֲרָשׁ, אוֹ דִּילֵמָא – אוֹ שְׂמָא, לְקָטָן
 יְחִיב לִיהּ – עֲדִיף שִׁיתֵן לִקְטֵן וְלֹא לְחֲרָשׁ, מִשּׁוּם דְּחֲרָשׁ יֵשׁ בּוֹ חֲשֵׁשׁ
 תַקְלָה, דְּאֲתִי לְאֲחֻלּוּפִי בְּגוֹל דִּילֵמָא – שִׁיבֹא לְהַחֲלִיף וְלִטְעוֹת בִּינוֹ
 וּבֵין גְּדוֹל בֵּן דַּעַת וְלַחֲתִיר לוֹ גַּם כֵּן טַלְטֵל, אֲבָל מִקְטָן לֹא יִטְעוּ
 לְלַמּוֹד לְהַתִּיר בְּגוֹדֵל. אִיכָא דְאֲמַרִי – יֵשׁ שְׁאִמְרוֹ, שֶׁכֹּאשֶׁר יֵשׁ עִמּוֹ
 חֲרָשׁ וְקָטָן, לְחֲרָשׁ יְחִיב לִיהּ – עֲדִיף שִׁיתֵן לְחֲרָשׁ, וְאִיכָא דְאֲמַרִי,
 לְקָטָן יְחִיב לִיהּ – עֲדִיף שִׁיתֵן לִקְטָן.
 הַגְמָרָא מְבַרֶרֶת מִה יַעֲשֶׂה אִם אֵין עִמּוֹ אַחַד מֵאֵלּוּ שְׁהוֹתֵר לַתֵּת
 לָהֶם אֵת כִּסּוֹ. שְׁוֹאֵל הַגְמָרָא: אִם אֵין שָׂם לֹא נְכָרִי וְלֹא חֲמוֹר, וְלֹא
 חֲרָשׁ וְלֹא שׁוֹמֵת וְלֹא קָטָן, מֵאֵי – הָאֵם יֵשׁ תַּקְנָה לְכִיסוֹ. מְשִׁיבָה
 הַגְמָרָא: אֲמַר רַבִּי יִתְחָק, עוֹד תַּקְנָה אַחֲרֵת הִיתָה לְהַצִּלַת כִּסּוֹ, וְלֹא
 רִצּוֹ חֲכָמִים לְגִלּוֹתָהּ. שְׁוֹאֵל הַגְמָרָא: מֵאֵי עוֹד אַחֲרֵת הִיתָה, כְּלוּמֹר,
 מִהִי הַהֲצֵלָה הָאֲחֵרֶת שִׁיכּוֹל הוּא לַעֲשׂוֹת לְכִיסוֹ. מְשִׁיבָה הַגְמָרָא:
 מוֹלִיכֵי פָּחוֹת פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אֲמוֹת – שִׁטְלָנוּ וְקוֹדֵם שִׁיעֲבוֹר אַרְבַּע
 אֲמוֹת יַעֲמִידוּ, וְכֵן יַעֲשֶׂה עַד שִׁיבֹא לְבִיתוֹ, שְׁאִיסוֹר הַעֲבָרָה בְּרִשּׁוֹת
 הָרַבִּים, אִינוּ אֲלֵא כְּשֶׁהוּא מַעֲבִיר אַרְבַּע אֲמוֹת לֹא הִנְחָה בְּאִמְצָעוֹ,
 אֵךְ לֹא רִצּוֹ חֲכָמִים לְגִלּוֹתָהּ, וְגִזְרוּ שֶׁכֹּאשֶׁר יֵשׁ עִמּוֹ נְכָרִי, יִתֵּן כִּסּוֹ
 לְנִכְרִי וְלֹא יוֹלִיכֵנוּ בְּעַצְמוֹ.
 שְׁוֹאֵל הַגְמָרָא: אֲמַרִי – מְדוּעַ לֹא רִצּוֹ חֲכָמִים לְגִלּוֹתָהּ. מְשִׁיבָה
 הַגְמָרָא: מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר (מִשְׁלֵי ב' ב') 'בְּכַד אֱלֹהִים חֲסִתָּהּ דְּכָר וְכָבֵד
 מְלָכִים חֲקֵךְ דְּכָר', כְּלוּמֹר, מוֹתֵר לְהַסְתִּיר דְּבַר תּוֹרָה לְכַבּוֹד שְׁמִים,
 אֲבָל אֵין לְהַסְתִּיר דְּבַר תּוֹרָה לְכַבּוֹד עוֹשֵׁר אִדָּם וְחִשְׁבִּיבוֹתוֹ, וְאֲלֵא
 יֵשׁ לְחֻקְרוֹ. מְבַרֶרֶת הַגְמָרָא: וְהָאֵי בְּכוֹד אֱלֹהִים אִיכָא – כָּאֵן
 אִיזָה כְּבוֹד שְׁמִים יֵשׁ בְּהַסְתֵּרֵת דִּין וְכִין. מְשִׁיבָה הַגְמָרָא: שָׂאָם נִתִּיר
 לוֹ לְהַבִּיאוֹ פָּחוֹת פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אֲמוֹת בְּרִשּׁוֹת הָרַבִּים יֵשׁ לְחוּשׁ
 שְׂלֵא יִדְקֹדֵק בְּשִׁיעוּרוֹ, וְדִילֵמָא אֲתִי לְאֲתוּי – וְשְׂמָא יְבוֹא לְהַעֲבִירוֹ
 אֲרִבְעָ אֲמוֹת בְּרִשּׁוֹת הָרַבִּים, וְלִפִּיכָךְ אֲמָרוּ שָׂאָם יֵשׁ עִמּוֹ נְכָרִי לֹא
 יוֹלִיכֵנוּ פָּחוֹת פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אֲמוֹת אֲלֵא יִתְנֵנוּ לְנִכְרִי.
 הַגְמָרָא מְבִיאָה מַחֲלוקֶת אִם גִּזְרָה זֹו טוֹבָה הִיא אוֹ לֹא: תִּנְיָא, רַבִּי
 אֲלִיעֶזֶר אֹמֵר, בּוֹ בִּיּוֹם שְׁעָלוֹ לְעִלְיִית חֲנִינָה בֵּן חֻזְקִיהּ וְגִזְרָה שְׁמוּנָה
 עֲשֶׂהָ גִזְרֹות, וְגִזְרָה זֹו שְׂלֵא טַלְטֵל אֵת כִּסּוֹ פָּחוֹת פָּחוֹת מֵאַרְבַּע
 אֲמוֹת כְּשִׁישׁ עִמּוֹ נְכָרִי, הִיתָה אַחַת מֵהֶם, דְּנָשׁוּ סָאָה – הוֹסִיפוּ עַל
 כְּלִי הַמִּדָּה וּגְדוּשָׁהּ, כְּלוּמֹר, הִרְבוּ לַעֲשׂוֹת סִיג לְתוֹרָה, וְהוֹעִילוּ
 בְּתַקְנָתָם לְהוֹסִיף גֹּדֵר לְהַרְחִיק מִהַעֲבִירָהּ, וְרַבִּי יְהוֹשֻעַ אֹמֵר, בּוֹ
 בִּיּוֹם מְחֻקֵּן סָאָה – בְּגִזְרָתָם עָשׂוּ כְּמִי שֶׁהִיתָה לוֹ מִידָה גְּדוּשָׁה מַעַט,
 וְהוֹסִיף עָלֶיהָ עוֹד, וְעַל יְדֵי שֶׁהוֹסִיף עָלֶיהָ יוֹתֵר מְדִי גֵרַם לְהַפְחִית
 מִמֶּנָּה יוֹתֵר מִמֶּנָּה שֶׁהִיא בָּהּ לְפָנֵי כֵן, כְּלוּמֹר, שֶׁהִרְבוּ לְגוֹזֵר יוֹתֵר מְדִי
 וְלֹא הִיוּ יִכּוֹלִים בְּנֵי אָדָם לַעֲמֹוד בְּגִזְרָתָם, וּמִתּוֹךְ כֵּן עוֹבְרִים עַל
 דְּבִיר תּוֹרָה, וְעַדִּיף הִיא לְהַשְׁאִיר אֵת הָדִין כְּמִתְחַלְלָתוֹ וְלֹא לְהוֹסִיף
 עָלָיו גִּזְרָה זֹו.
 הַגְמָרָא מְבִיאָה עוֹד בְּרִייתָא הַמְבַאֵרֶת אֵת דְּבִיר רַבִּי אֲלִיעֶזֶר וְרַבִּי
 יְהוֹשֻעַ: תִּנְיָא, מִשָּׁל דְּרַבִּי אֲלִיעֶזֶר – יֵשׁ לַתֵּת מִשְׁל לְדַבְרֵי רַבִּי
 אֲלִיעֶזֶר שֶׁשִּׁיבָח גִּזְרָה זֹו, לָמָּה הִדְבֵּר דוֹמָה, לְקוֹפָה (לֹא) מִלֵּאָה
 קִישׁוּאִין וְדִילּוּעִין, אֲדָם נוֹתֵן לְתוֹכָהּ גִּרְגִירִי דְּחִדְלָהּ, וְהֵיא מְחַנְקָתָה אֵת
 הַגִּרְגִירִים, כִּין שֶׁהֵם נּוֹפְלִים בֵּין הַקִּישׁוּאִין וְהִדְלִילוּעִין, וְאֵף כָּאֵן יִפֹּה

ללשון השניה שרבה היה אביו של רב מרי, קָשָׁא הָא דְרַב אֲבִיָּה
 לְרַב מְרִי בַּר רַחֵל – קשה מה שאמרו ביבמות (מה) שרב הכשיר את
 רב מרי בר רחל, וּמְנִיָּה בְּפִדְרִיָּה דְבָבֶל – ומנהו להיות שוטר על
 הציבור בבבל על אף שהיה אביו נכרי, ומבואר שלא היה אביו
 מיישראל, ואם כן איך יתכן לומר שרבה היה אביו. מתרצת
 הגמרא: דִּילְמָא – שאם, תְּרִי – שני מְרִי בַּר רַחֵל הָיוּ, שהאחד רבא
 היה אביו, והשני אביו היה גוי.
 הגמרא חוזרת לסוגייתנו: ואותו רבא הָיוּ מְנִיָּה לָהּ לְהָא שְׁמַעְתִּיה
 – היה שונה שמועה זו מְשַׁמְיָה ו-בשמו) דְרַבִּי יוֹחָנָן, לְפָטְרוּ. וכך
 שנה, אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הַחֲמִשָּׁה אַחֵר בְּהִמְתָּהּ בְּשִׁבְתָּ בֵּין בְּשׁוּגָא וּבֵין
 בְּמִזְדָּא פְּטוּרָא מְכֻלָּם. בְּשׁוּגָא לֹא מִתְּחִיב חֲטָאתָ, משום דְהוֹקְשָׁה כָּל
 הַתּוֹרָה בְּזֶלֶה לְעִבּוּדָה זָרָה, וכשם שבעבודה זרה אינו חייב חטאת
 עד שיעשה מעשה בגופו, אף בכל התורה אינו חייב חטאת עד
 שיעשה מעשה בגופו. וּפְטוּרָא נִמְי לֹא מִתְּחִיב סְקִילָה, משום דְתָנִן –
 ששנינו במשנה (סנהדרין 10) הַחֲחֵלֶל אֶת הַשֶּׁבֶת בְּדָבָר שְׁחִיבִין עָלָיָה
 שְׁנֵגְתָּ חֲטָאתָ וְעַל זְדוּנָהּ סְקִילָה, ויש לדייק מדברי המשנה, שדווקא
 דבר שחייבים על שגגתו חטאת חייבים על זדונו סקילה, הָא – אבל
 אם אין חייבין על שְׁנֵגְתָּ חֲטָאתָ, אין חייבין על זְדוּנָהּ סְקִילָה, ולכך
 כיון שנחמור פטור על שגגתו מחטאת, אינו חייב על זדונו סקילה.
 ממשיך רבא בשם רבי יוחנן: בְּלָאוּ נִמְי לֹא מִתְּחִיב – אף אין לחייבו
 במלקות משום הלאו הנאמר בפסוק (שמות 21) 'לֹא תַעֲשֶׂה כָל
 מְלָאכָה אֲתָהּ וְגו' וּבְהִמְתָּהּ, משום דְלֹא זֶה הָיוּ לִיה – הרי הוא
 לֹא שְׁמִינָן לְאַחֲרֵי מִיתָה בֵּית דִּין – לאו שבא להחזיר על דבר
 שהעובר עליו חייב מיתה בבית דין, וְכָל לֹא שְׁמִינָן לְאַחֲרֵי מִיתָה
 בֵּית דִּין, אֵין לֹקֹזֵן עָלָיו, כיון שעיקר האזהרה לא נאמרה אלא
 לענין שאם יעבור על האזהרה יתחייב מיתה, ולכך אף באופן
 שאין בו חיוב מיתה מכל מקום אין לוקין עליו.

הגמרא מביאה שיטה אחרת בדעת רמי בר חמא: רַב יְבִיד מְתַנִּי
 הָכִי – שנה את דברי רמי בר חמא כך, אֲמַר רַמִּי בַּר חַמָּא, הַחֲמִשָּׁה
 אַחֵר בְּהִמְתָּה בְּשִׁבְתָּ, אם עשה זאת בְּשׁוּגָא אֵינוּ חִיִּב חֲטָאתָ, משום
 שלמדים מעבודה זרה שאינו חייב חטאת עד שיעשה מעשה
 בגופו, אבל אם עשה זאת בְּמִזְדָּא חִיִּב סְקִילָה, מפני שהוקש' אתה
 ובהמתך' (שמות 21), ולמדים שאף מלאכה הנעשית על ידי בהמתו
 חייב עליה.
 מְתַנִּי – הקשה רבא על רמי בר חמא, הלא שנינו במשנה (סנהדרין
 10), הַחֲחֵלֶל אֶת הַשֶּׁבֶת בְּדָבָר שְׁחִיבִין עָלָיָה שְׁנֵגְתָּ חֲטָאתָ, חִיבִין עָלָיָה
 זְדוּנָהּ סְקִילָה, ויש לדייק מדברי המשנה, שדווקא דבר שחייבים על
 שגגתו חטאת חייבים על זדונו סקילה, הָא – אבל דבר שאין חייבין
 עַל שְׁנֵגְתָּ חֲטָאתָ, גם אין חייבין עַל זְדוּנָהּ סְקִילָה, וממילא במחמור
 שאמר רמי בר חמא שאין חייבין על שגגתו חטאת, אף לא יתחייב
 במזיד סקילה. מתרצת הגמרא: מִי קָתַנִּי הָא אֵין חִיבִין כּו' – וכי
 שנה התנא בפירוש, שכל דבר שאין חייבים על שגגתו חטאת אין
 חייבין על זדונו סקילה, והרי התנא אמר רק שכל שחייבים על
 שגגתו חטאת חייבים על זדונו סקילה, ויש לומר דְהָכִי קָאָמַר –
 שכך כוונת התנא לומר, שכל דָבָר שְׁחִיבִין עָלָיָה שְׁנֵגְתָּ חֲטָאתָ
 בהכרח חייבין עַל זְדוּנָהּ סְקִילָה, אך דבר שאין חייבין על שגגתו
 חטאת, אינו בהכרח שחייבים על זדונו סקילה, ומכל מקום וְש' דָבָר
 שְׁאֵין חִיבִין עַל שְׁנֵגְתָּ חֲטָאתָ וְאֵף עַל פִּי כֵן חִיבִין עַל זְדוּנָהּ סְקִילָה,
 וּמָאִי נִיְהוּ – ומהו דבר זה, והו' מְחַפֵּר, וכדברי רמי בר חמא שאין
 חייבים על שגגתו חטאת וחייבים על זדונו סקילה.
 הגמרא מביאה שיטה נוספת בדין מחמור בשבת. אומרת הגמרא:
 רַבָּא אָחֻזָּה ו-אחיו) דְרַב מְרִי בַּר רַחֵל, וְאֲמַרִּי לָהּ – ויש שאמרו
 שרבא היה אֲבוֹתָה ו-אביו) דְרַב מְרִי בַּר רַחֵל.
 קודם שמביאה הגמרא את דבריו, מבררת הגמרא אם יתכן שהיה
 רבא אביו של רב מרי בר רחל. מקשה הגמרא: לְלִישְׁנָא בְּתָרָא –

המשך מעמוד ר

שעדיף ליתן לנכרי מלהניח על החמור. מדייקת הגמרא: מְעַקְמָא –
 ממה שנתנה המשנה טעם לדבריה שמניחו על החמור משום דְאֵין
 עֲמֹו נְכָרִי, יש לדייק, הָא – אבל אם וְש' עֲמֹו נְכָרִי, לְנְכָרִי יְהִיב לִיה
 – נותנו לנכרי, ואינו מניחו על החמור. מבררת הגמרא: מָאִי מְעַקְמָא
 עדיף לתת לנכרי מלהניח על החמור. משיבה הגמרא: חֲמֹור אֲתָהּ
 מְצִינָה עַל שְׁבִיתָתָה, שישיראל מצווה שלא תעשה בהמתו מלאכה
 בשבת, ואילו נְכָרִי, אֵי ו-אין) אֲתָהּ מְצִינָה עַל שְׁבִיתָתָה.
 הגמרא ממשיכה לבאר דיני הקדימה באופנים שונים: היו עמו
 חֲמֹור וְתַרְש' שׁוֹטָה וְקָטָן, אֲחִמְזוּר מִנָּח לִיה – מניחו על החמור, אבל
 לְתַרְש' שׁוֹטָה וְקָטָן – אף שאינם חייבים במצוות, לֹא יְהִיב לִיה – אינו
 נותן להם. מבררת הגמרא: מָאִי מְעַקְמָא עדיף להניח על החמור,
 מליתן לחרש שוטה וקטן. משיבה הגמרא: הֵנִי – אלו הם בני אֲדָם,
 ויש חשש שיטעו וילמדו מזה להתיר לתת גם לבני אדם החייבים
 במצוות, אבל הָא – החמור, לֹא אֲדָם הוא.
 היו עמו תַּרְש' וְשׁוֹטָה, נותן לְשׁוֹטָה, משום שלשוטה אין כלל דעת,
 ולא יטעו כל כך ללמוד ממנו להתיר בשאר בני אדם, אבל לחרש
 יש דעת קלושה.
 היו עמו שׁוֹטָה וְקָטָן, נותן לְשׁוֹטָה, משום שהשוטה אף אם יתפקח
 לא יזכור כלום מימי שטותו, אבל קטן יזכור לכשיגדל ויש חשש
 שיבוא להמשיך בוה אף לאחר שיגדל.
 אִיבְעִיָּא לָהּ – הסתפקו בני הישיבה, אם היו עמו תַּרְש' וְקָטָן, מָאִי –
 למי יתן. מבארת הגמרא: אֲלִיָּבָא דְרַבִּי אֲלִיעֶזֶר – לדעת רבי אליעזר
 המבוארת בברייתא להלן, לֹא תִבְעִי לָךְ – אין לך להסתפק, שודאי
 יתן לקטן ולא לחרש, כיון שרבי אליעזר חרש הוא ספק בר דעת,
 וחייב במצוות מספק. דְתַנָּא – שכך שנינו בברייתא, רַבִּי יִצְחָק
 אֲמַר מִשּׁוּם רַבִּי אֲלִיעֶזֶר, תְּרִיבִית תַּרְש' – חרש שהפריש תרומה, אף
 שהפירות לא הותרו בכך, וצריך שפיקח יחזור ויפריש מהם
 תרומה,

אֲמַר רַבָּא, דִּיןָא כִּיסוֹ הִתִּירוֹ לַתַּל לַגִּי, שכיון שטרח להשתכר
 במעות אלו הרי הוא חס עליהן, ויש לחוש שאם לא נתיר לו לתת
 את הכיס לנכרי, יבוא לטלטלו ברשות הרבים, אֲבָל מְצִינָה לֹא
 היתירו, שכיון שלא טרח בה, אף אם לא נתיר לו לתתה לנכרי, אין
 חשש שיבוא לטלטלה ברשות הרבים.
 מקשה הגמרא: פְּשִׁטָּא, שהרי 'כִּיסוֹ' תָּנִן – בפירוש נאמר במשנה
 שיכול לתת את כִּיסוֹ לנכרי, ומשמע מכך, שרק את כִּיסוֹ הִתִּירוֹ
 לתת לנכרי ולא מְצִינָה, ומה הוצרך רבא להשמיענו. משיבה
 הגמרא: מָהוּ דְתִיבָה – שמה תאמר שהוא הִתִּירוֹ שְׁאִפִּילוּ מְצִינָה
 מותר לתת לגוי, וְהָא דְקָתַנִּי 'כִּיסוֹ' – והטעם שהתנא נקט 'כִּיסוֹ',
 אין זה משום שההיתר נאמר רק בכִּיסוֹ, אלא משום דְאִין חֲמֹור
 דְמִיִּלְתָּא קָתַנִּי – ששנה התנא דבר המצוי והרגיל, קָא מְשַׁמְעֵן לָן
 רבא שאין הדבר כן אלא דווקא נקט התנא 'כִּיסוֹ', אך מְצִינָה
 אסור לתת לגוי.
 הגמרא מבארת באיזו מְצִינָה אמר רבא שאסור. אומרת הגמרא:
 וְלֹא אֲמַרִּי – ואף במְצִינָה לא אמרנו שאסור לתתה לנכרי, אֲלֵא
 דְלֵא אֲתִי לִיְהִי – כשלא הגיעה המְצִינָה לידו קודם שתחשך
 ועדיין לא הגביהה ולא זכה בה, אֲבָל אֲתִי לִיְהִי – אבל באופן
 שהגביהה וזכה בה קודם שתחשך, בְּכִסִּיָּה דְמִי – הרי היא ככִּיסוֹ,
 ויכול ליתנה לגוי.
 אִיבָא דְאֲמַרִּי – יש שאמרו שמועה זו בלשון אחרת, שרבא עצמו
 הסתפק בדין זה, בְּעִי ו-הסתפק) רַבָּא, מְצִינָה הִכָּא לִידוֹ מָהוּ, האם
 נאמר שְׁכִינָן דְאֵתָא לִיְהִי בְּכִסִּיָּה דְמִי – שכיון שבאה המְצִינָה
 לידו, הרי היא ככִּיסוֹ, ומותר לתתה לנכרי, אִי דִילְמָא – או שמא
 נאמר שְׁכִינָן דְלֵא קִרָּה בָּהּ, אין לחוש שיעבור ויטלטלה ארבע
 אמות ברשות הרבים, וממילא לֹא בְּכִסִּיָּה דְמִי – אין דינה ככִּיסוֹ,
 ואסור לתתה לנכרי. מסיקה הגמרא: תִּיקוּ – תעמוד שאלה זו
 בספק שלא נפשטה.
 שנינו במשנה: אֵין עֲמֹו נְכָרִי מניחו על החמור. הגמרא מבארת

שבת. פרק ארבעה ועשרים – מי שהחשיך דף קנר עמוד א – מתוך מהדורות "אבן ישראל – (שטיינזליץ)" ר"א רש"י

1 רב זביד מתני. להא דרמי בר חמא הכי: אינו תיב חטאת. דילפינן מע"ז דעד
2 דעביד מעשה בגופיה: אבל במויד חייב סקילה. מהקישא ד"אתה ובהמתך"
3 דלעיל: מי קתני. הק דיוקא דדייקין הא אין תיב כו'. דילמא הכי קאמר: המחלל
4 בדרך שחיבין על שגגתו חטאת – ותייבין על דונו סקילה. הא דבר שאין חייבים
5 על שגגתו חטאת – יש מהן שחייבין על דונו
6 סקילה. ויש שאין חייבין. ומאי ניהו דחייבין
7 ועל דונו? סקילה ואין חייבין על שגגתו חטאת
8 – מחמר: ואמרי לה אבהו דרב בר רחל.
9 ל"ג. דאבהו דרב מרי איסור גיורא שמייה.
10 ומאן דגרס ליה גרס בתריה הכי: להך לישנא
11 בתרא קשיא. הק דרב אבשריה לרב מרי בר
12 רחל ומניה בפוסרי דבבל. והך מילתא במסכת
13 גמרות היא (דף מזה). בפוסרי – בלע"ז
14 מנשטריל. הן שוטרים. ואף על גב דאמר מר
15 כל משימות שאתה משים לא יהו אלא מקרב
16 אחיך – האי, כיון דאמו משרא, "מקרב
17 אחיך" גרינן ביה: לאוהרת מיתת בית דין.
18 דשאר מלאכות דשבת נמי מהאי קרא נפקא
19 לאו אזהרה. הלכך, לאוהרת מיתת בית דין
20 יתן, דלא ענש מיתה אלא אם כן הוזהר.
21 הלכך: עיקר אזהרה למקום שיש בו מיתה
22 איתא, ולא למלקות: ואפילו ואפי'
לע"ז. במויד נמי לא מיחייב – דתנן: המחלל את השבת בדרך שחיבין על שגגתו חטאת ועל
דונו סקילה. הא אין חייבין על שגגתו חטאת – אין חייבין על דונו סקילה. בלאו נמי לא מיחייב,
דיתיה ליה לאו שניתן לאוהרת מיתת ב"ד, וכל לאו שניתן לאוהרת מיתת ב"ד – אין לוקן עליו.

רב זביד מתני הכי, אמר רמי בר חמא: המחמר אחר
בהמה בשבת, בשוגג – אינו חייב חטאת, במויד –
חייב סקילה. מתיב רבא: המחלל את השבת בדרך
שחיבין על שגגתו חטאת – חייבין על דונו סקילה.
הא אין חייבין על שגגתו חטאת – אין חייבין על דונו
סקילה? מי קתני "הא אין חייבין כו"? הכי קאמר: דבר
שחיבין על שגגתו חטאת – חייבין על דונו סקילה,
ויש דבר שאין חייבין על שגגתו חטאת – ותייבין על
דונו סקילה, ומאי ניהו – מחמר. רבא אחוה דרב מרי
בר רחל. ואמרי לה אבהו דרב מרי בר רחל. ללישנא
בתרא קשיא, הא דרב אבשריה לרב מרי בר רחל ומניה
בפוסריה דבבל. דילמא תרי מרי בר רחל הוו. הנה מתני
לה להא שמימתייה משמייה דרבי יוחנן לפטור; אמר רבי
יוחנן: המחמר אחר בהמה בשבת – פטור מכלום.
בשוגג לא מחייב חטאת – דהוקשה כל התורה כולה
ואפי'

1 ואמרי לה רבא אבהו דרב מרי בר רחל. לא גרסינן ליה, דהא מוכח ביבמות דאבהו
2 דרב מרי גר הוה דאמר ב"החולץ" (ביבמות מזה; ושם) רב אבשריה לרב מרי בר
3 רחל ומניה אפסריה דבבל. וקאמר כיון דאמו מישראל, מקרב אחיך קרינן ביה. וליכא
4 למימר דרבא אבהו דרב מרי גר הוה. דאם כן הוה ליה למימר רבא גיורא. כדאמר
5 הש"ס בעלמא איסור גיורא. ועוד דאביו של רב
6 מרי בר רחל משמע בבבא בתרא פרק "מי שמת"
7 (דף קמט). ושם) דהנינו איסור גיורא. דאמרין
8 איסור גיורא איהו ליה תריסר אלפי זוזי בי רבא
9 ורב מרי בריה הוריתו שלא בקדושה ולידתו
10 בקדושה הוה אע"ג דהתם לא גרסינן רב מרי בר
11 רחל בריה דומה הוא שאותו היה. מיהו, אי
12 אמרין שהוא היה רב מרי בר רחל – צריכא
13 למימר דאיסור גיורא בא על רחל בת מר
14 שמואל קודם שנתנייה. דהא קאמר התם
15 דהוריתו שלא בקדושה הוה. ורחל בת מר
16 שמואל היתה, כדאמר בכמה דוכתין רב מרי בר
17 רחל בת מר שמואל. ואמרין בבביות (דף גכ)
18 דבנתיא דמר שמואל אישתבין – ושמא או בא
19 עליה. ואף על גב דאתו לקמיה דר"ח ואמר
20 נשביתו וטוריה אני – לאו כוללה אמור גיורא
21 מיהו, תימא: אי רבי בריה דאיסור גיורא
22 היינו ההוא דיבמות – איך חי איסור כל כך
23 מימות רב עד רבא? והא רב יהודה תלמידו של
24 רב ואמרין בקדושין (דף עב) וס' שמת רב
25 יהודה נולד רבא ואפילו רב מרי בנו כבר היה
26 גדול בתורה הרבה בימי רב מדמניה אפסריה
27 דבבל ורב מרי נמי איך יתכן שחי כ"כ. ונראה
28 כפירוש ר"ח דגרסין ביבמות דהא איש אבשריה
29 לרב מרי בר רחל ואע"ג דביום שמת רבא נולד
30 לאמרי לה וקשה דרב אש אבשריה לרב מרי בר רחל, ומשנן: תרי רב מרי הוו. ופירוש הוא שונתב בספרים. מר: בלאו נמי לא מיחייב דה"ל לאו שניתן לאוהרת מיתת ב"ד.
31 תימא לר"י: מה בכך? מ"מ ילקה על לאו ד"ל תעשה כל מלאכה", דכיון שבא להזהיר על מחמר, ובמחמר ליכא מיתה אע"פ שבא להזהיר נמי על שאר מלאכות דשייך בזה מיתה,
32 מכל מקום יש לו ללקות. כדאשכחן בבבא קמא (דף עז; ושם) דפליגי ר' יוחנן ור"א התם בעדים שהוכחו בפנש ולבסוף הוזמו, דחד אמר: נהרגין, אחד אמר: אין נהרגין. ואמרין נמי,
33 חסתיים דר' אלעזר דאמר אין נהרגין, דאמר ר"א: עדים שהוכחו בפנש – לוקין. וס' יד ר"א דאמר נהרגין – אמאי לוקין? הוה ליה לאו שניתן לאוהרת מיתת ב"ד, אלא ש"מ ר"א
34 דאמר אין נהרגין, תסתים. אלמא משום דאין נהרגין כשהוכחו בתחילה – לוקין. ואע"ג דבעלמא ניתן לאו ד"ל תענה" לאוהרת מיתת ב"ד היכא דהוזמו תחילה, ועוד תימא לר"י:
35 דכל לאוין שבעולם שניתנו לאוהרת מיתת ב"ד היו לוקין עליהם כשלא התרו בהם למיתה אלא למלקות. מההוא טעמא דלא ניתנו באותה שעה לאוהרת מיתת ב"ד. ונראה לר"י:
36 דשאני לאו ד"ל תענה" דגלי ביה קרא דניתן למלקות. כדאשכחן בגי ערות בן גרשה, כדמפקין בריש מסכת מכות (דף כ; ושם) מ"הרשעו את הרשע ויהי אם כן זכות הרשע".
37 וכיון דכתב בלא תענה מלקות בהדיא, אע"ג דניתן לאוהרת מיתת ב"ד – אית לן לאוקמי בכל מילי דלא מצו אתי ליד מיתה. ומהאי טעמא נמי אתי שפיר הא דאמר במכות בגמרא:
38 מעידין אנו את איש פלוני שהוא חייב לחבירו נאתים וזו חמצו וזממים – לוקין ומשלמין דברי ר' מאיר, וחכמים אומרים: כל המשלם אינו לוקה. דאמר: לרבנן "כדי
39 רשעתו" – משום רשעה אחת אתה מחייב כו'. וקשה לר"י: ל"ל למימר טעמא דרבנן משום "כדי רשעתו" תיפוק ליה דרבנן מוקמי "לא תענה" לעידיה ומשמין ולא למלקות,
40 כדמוכח התם על משנת מעידים אנו את איש פלוני שחייב מלקות ארבעים וקשה לר"י נמי: היכי מצו למימר לרבנן דלאוהרת דעדים וזממים הוא דאתא, ולא למלקות, הא בהזמה
41 דגלות וכן גרשה מודו רבנן דאיכא מלקות ולמאי דפרישית אתי שפיר, דכי היכי דלא אתי ליד מיתה או ליד מלקות ע"י כאשר זמם – לוקה משום "לא תענה" כיון דהתם לא
42 צריך קרא ד"ל תענה" לאוהרת לכאשר זמם – משום הכי לקי במעידים אנו בפלוני שהוא בן גרשה, או שחייב גלות. ואני נמי שפיר הא דתלי טעמא דרבנן התם משום "כדי
43 רשעתו". אי לא משום כדי רשעתו – היו לוקין משום לא תענה, אפי' לרבנן. דאע"ג דסבירא להו דלא תענה אזהרה לכאשר זמם הוא דאתא, דלא ענש כאשר זמם אלא אם כן
44 הוזהר, והיו כלאו שניתן לאוהרת מיתת ב"ד שלא נכתב למלקות אלא לאוהרת מיתה – ה"מ דוקא כשהייב מלקות מכאשר זמם, כגון מעידים אנו באיש פלוני שחייב מלקות, אבל
45 כשאין חייבים מכאשר זמם אלא ממוך – לא מביה דה"ל תענה" לאוהרת "כאשר זמם" – הוה מודו רבנן דלוקין משום "לא תענה" כמו בבן גרשה וגלות, אי לאו משום כדי
46 רשעתו. וא"ת: למאי דפריש דאי לאו דגלי קרא בהדיא מלקות בלא תענה מ"הצדיק את הצדיק" לא הוה מחייבין ביה, משום דניתן לאוהרת מיתת ב"ד – אם כן הא דמפיק עולא
47 דעדים וזממים לוקין מ"הצדיק את הצדיק" בריש מכות, ופריך עלה: תיפוק ליה מ"לא תענה"! ומשנן: משום דהוה ליה לאו שאין בו מעשה. אמאי לא משני משום דהוה ליה לאו
48 שניתן לאוהרת מיתת ב"ד? ותירץ: דהוה שנוי לא הוה אתי אלא לרבנן, דלר' מאיר איכא תרי לאוי: חד לאוהרת "כאשר זמם" היכא דזמם מיתה או מלקות, וחד למילק עליה.
49 ולהכי ניתא שפי' למימר טעמא דלאו שאין בו מעשה, לאוקמא מילתא בין לרבנן בין לרבי מאיר. דמתניתין דמכות, אע"ג דטעמא דלאו שאין בו מעשה, נמי לא אתי לר"י. ולמאי
50 דפי' איצטריך "הצדיק" למלקות אפי' למאן דמחייב בלאו שאין בו מעשה. ועוד היה רגיל לתרץ: כיון ד"לא תענה" סתם כתיב – אבל מילי קאי, ולהכי מחייב מלקות כאילו נכתב
51 אבן גרשה ואגלות ואילו נכתב לא תענה שקר בממוך ולכן גרשה וגלות שזו לא היה דחבתה לממוך ניתן לאוהרת כאשר זמם – ולכן היה ראוי ללקות עליו. והכי נמי, השתא
52 אע"פ שזה לא היה ראוי ללקות על אותו הניתן לאוהרת מיתה, אפי' כשאינו יכול לבא ליד מיתה – עכשיו יש ללקות עליו כל זמן שלא יוכל לבא ליד מיתה, הואיל ונכתב על
53 מיתה וממוך בידו סתם – וניתן להלקות עליו בהזמה מיתה נמי ניתן ללקות כל זמן שלא יוכל לבא ליד מיתה. ולפי טעם זה לא היה יכול לתרץ בריש מכות משום דהוה ליה לאו
54 שניתן לאוהרת מיתת ב"ד, כי פריך ותיפוק ליה משום "לא תענה" דאע"פ שניתן לאוהרת מיתה יש ללקות עליו – הואיל ונכתב סתם על מיתה ודברים אחרים, כדפרישית. ולפי לשון
55 זה לא אתי דרשה ד"הצדיק" אלא למאן דאית ליה לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו, כדמשני בריש מכות. אבל קשה: דבכל הש"ס חשיב לאו דשבת ניתן לאוהרת מיתת ב"ד,
56 ואמאי? הא קאי נמי אלאו דמחמר, ואהדיא דאיסי (לעיל דף ה) דליכא מיתה? ויל: כיון דכתיב "כל העושה בו מלאכה זימת" – משמע סתם מלאכה ששבת היינו שבמיתה, ולהכי
57 לא משמע לאו דמלאכה דאיסי. אבל לאו ד"לא תענה" משמע שאר דברים שאין בהן מיתה ומלקות. וכן לאו דמחמר ד"לא תעשה כל מלאכה אתה ובהמתך" משמע אשאר חייבי
58 שבת טפי ממוחמר, מדכתיב אתה בדקאמר הכא. א"נ: מדכתיב "לא תעשה" ולא כתיב "לא תעשו", ודוראנא נמי, אע"ג דנפקא מ"לא יצא" (עירובין ה) בהדי תחומין דבמלקות אן
59 לוקן עליה, אפי' לא התרו בו למיתה – דכל סתם הוצאה דשבת איתא בקרא ד"ויכלי העם מהביא". ותירץ ראשון נראה לר"י עיקר. מר:

ריב שבת. פרק ארבעה ועשרים – מי שהחשיך דף קנר עמוד ב – מותר מהדורת "אבן ישראל" (שטיינזליץ) – תוספות

והא' מבטל כלי מדיכנו. פירשנו למעלה בפרק "כירה" (דף מג): **שתיים** בידי אדם ואחת באילן. בסוכה ב"ב (דף כב: ושם) תנן: העושה סוכתו בראש האילן. יש לפרש בשני ענינים: העושה סוכתו בראש האילן – כגון שהסכך של סוכה על גבי האילן, והאילן סומך אותה. שאין יכול לעלות על אותו סכך אלא אם כן ישתמש באילן, שרגילין היו לתת כליהן על הסכך. א"צ יש לפרש: שהתקרה סמוכה באילן, שבנאה בגובה ותחתיה על האילן. דהשתא, כל שעה שהוא מהלך בסוכה – משתמש באילן: **בחיבור** גזולקי. שני שקן אחד בימין החמור ואחד משמאלו, ובראש כל אחד מן השקין רצועה אחת, וקושרין אותן שתי הרצועות יחד, ועבשין מונח הקשר כנגד גבו של החמור והשקן מבידין לכאן ולכאן, ואי אפשר להחריק הקשר אם לא יבידו השקין מעט, ונסמכין שתי השקין בכריסו של החמור, והווי' להו' כצדדי: למטה

ואפי' למ"ד לוקין לכתוב רחמנא "לא תעשה פל מלאכה ובהמתך", "אתה" למה לי? הוא ניהו דמיתייב, בהמתו – לא מיתייב. "הגיע לחצר החיצונה". אמר רב הונא: היתה בהמתו טעונה פלי וכוית – מביא פרים וקסות ומניח תחתיה, ומתיר החבלים והשקין נופלים. והאנן תנן: נוטל את הכלים הניפולין בשבת! כי קאמר רב הונא – בקרני דאומנא, דלא חזיא ליה. והא קא מבטל פלי מהיכנו! בשליפי וזמרי. מיתייב: היתה בהמתו טעונה מכל ועששיות – מתיר את החבלים והשקין נופלין, ואע"פ שמששתברין. הים כבולסא. דיקא נמי, דקתני דומיא דמבטל מה מכל – דלא חזי ליה, אף הקא נמי – לא חזי ליה. ומאי אע"פ שמששתברין – מהו דתימא: להפסד מועט נמי חששו, קמ"ל. תניא, ר"ש בן יוחי אומר: היתה בהמתו טעונה שליף של תבואה – מניח ראשו תחתיה, ומסלקו לצד אחר, והוא נופל מאילו. חמורו של רבן גמליאל היתה טעונה דבש ולא רצה לפורקה עד מוצאי שבת, למוצאי שבת מתה. והאנן תנן: נוטל כלים הניפולין! פשהביש. הדביש למאי חזי? לכתיתא דגמלי. ויתיר חבלים ופלו שקין! מיצמרו זקי. וביא פרים וקסות וניח תחתיהן! מטנפי, וקמבטל פלי מהיכנו. והאיכא צער בעלי חיים! קסבר: צער בעלי חיים דרבנן. אפי' אשכחיה ליה לרבה דקא משפשף ליה לבריה אנבא דחמרא. א"ל: קא משתמש מר בבעלי חיים! א"ל: צדדין הן, וצדדין לא גזרו בהו רבנן. מנא תימרא – דתנן: מתיר חבלים והשקין נופלין. מאי לאו בחבר גזולקי, דהווי' להו' צדדין, וצדדין לא גזרו בהו רבנן. לא, בחבר אנזולקי, דלא הווי' צדדין. אי נמי, בלפתא. אייתיביה: שתיים בידי אדם ואחת באילן – כשרה, ואין עולין לה ביו"ט. מאי לאו – דחק ביה באילן, דהווי' להו' צדדין וצדדין אסורין! לא, דכפיה לאילן ואנח סיפוד עילויה, דקמשמש באילן. א"ל, אימא סיפא: שלש בידי אדם ואחת באילן – כשרה, ועולין לה ביו"ט. ואי דכפיה לאילן – אמאי עולין לה ביו"ט? ואלא מאי – צדדין אסורין? סוף סוף, אמאי עולין לה ביו"ט? אלא: הים בגוואזא פרסכנא, דאילן גופיה דופן בעלמא הוא דשוויה. דיקא נמי, דקתני, זה הכלל: כל אילו שניטל האילן ויכולה לעמוד – עולין לה ביו"ט, ש"מ לימא בתנאי אין עולין לה ביו"ט רשב"א אומר משום ר"מ: עולין לה ביו"ט. מאי לאו, בהא קמפיפלגי דמ"ס: צדדין אסורין, וקר סבר: מותרין? אמר אפי' לא, דכ"ע צדדין אסורין, והכא בצדי צדדין קמפיפלגי: מ"ס: צדי צדדין אסורין, ומ"ס: צדי צדדין מותרין. רבא אמר: מאן דאסר בצדדין – אסר נמי בצדי צדדין, מאן דשרי בצדי צדדין – שרי נמי בצדדין. אייתיביה רב משרשיא לרבא: נעץ יתר

ואפי' למ"ד לוקין. במסכת מכות (דף יג): הקא אפי' לא ליכא. דאי לאזוזרי אמלאכה שעל ידו וע"י בהמתו אתא, כגון מחמור – לכתוב "לא תעשה כל מלאכה ובהמתך", מאי אתה? – משמע: אתה לבדך, ובהמתך לבדה: בהמתו, במלאכה תעשית ע"י בהמתו לא מיתייב לאו גמור ללקות עליו: טעונה פלי וכוית. שאין ניטלין בידו להניחו לארץ: והאנן תנן נוטל את הכלים הניפולין, וכלי וכוית ניטלין הן, ולמה לי מתיר את החבלים: דאומנא. מקיז דם, שאין ראויין בשבת לכלום, לפי שמאוסים: והא מבטל פלי. פרים וקסות, כשמיניח תחת דבר שאין ניטל, מבטלין מהיכנו, דשוב לא ישלם משם, ודמי לסותר: בשליפי וזמרי. משואות קטנים, ששומט הכר מתחתיהם ונופלין על הכר השני, וכן עד שמניחין לארץ: עששיות של וכוית. שש"ש בלע"ז. ואע"פ שהעששיות משתברין, אלמא: אסור להניח פרים וקסות תחתיהן: כבולסא. חתיכות רכות של וכוית שאינם כלים, ועושין מהן חלונות. וכיון דליכא פסידא בשבירתן וסופן להחזיר בחתיכות קטנות – לא שרי להביא פרים ולהניח תחתיהן: וכלל לא חזי ליה. דמוקצה הוא, ואפילו לכהנים לא חזי: ומאי אף על פי שמששתברין. הא ליכא פסידא: מהו דתימא להפסד מועט נמי חששו. וביא פרים וניח תחתיהם, דהא ודאי אי אפשר בלא הפסד מועט, שניצוצות ניתוק בשבירתן שאינם ראויין לכלום: שליף. משו של תבואה של טבל: והא אנן תנן כו'. דבש ניטל בשבת, ואמאי לא רצה לפורקה? כשהדביש, החמין: למאי חזי. ואמאי אייתי רבן גמליאל: לכתיתא דגמלי. לכתית של גמלים דרדושידורא: ויתיר החבלים ופלו שקין. דהכי תנן במתניתין בדרב שאינו ניטל. ומשני: מצטרו זקי – נבקעים הנודות בנפילתן לארץ: מטנפי. בדרך הנשפך עליהם, וקא מבטל כלי מהיכנו, דשוב אין ראויין לבו ביום לכלום: והא איכא צער בעלי חיים. ולימי דאורייתא ולידדי דרבנן, ביטול כלי מהיכנו: קסבר. ר"ג צער בעלי חיים דרבנן. ופולגתא היא ב"אזא מציאות" (כ"מ לב): דמשפשף לבריה אנבא דחמרא. בשבת לשעשע חתינוק: קא משתמש מר בבעלי חיים. ותנן (ביצה דף לו): לא רוכבין על גבי בהמה, וזה"ל לכל תשמיש: צדדין. שאינו מרכיבו עליה אלא משפשו על צדי גבו, ואין זה דרך

תשמישו, ורבנן לא גזרו בה: מאי לאו בחבר גזולקי. דהווי' להו' צדדין. גוואלקי = עשק"ס. חבר גוואלקי – שתיים מחוברות יחד ברצועות, ומרכיבין על החמור זו מכאן וזו מכאן. וצריך לסלקן יחד ולקרב אצל החמור, ומשפשף עצמו ונשען גופו בצדי החמור: בחבר אנזולקי. שתיים שאין מחוברות יחד אלא על ידי טבעת מתכת שבראש הרצועה ובו מסמר קטן. כעין שעושין לחבק שקורין צינגליא. שאינו צריך אלא למשוך מעט והמסמר יוצא, והן מתנתקות זו מזו: אי נמי בלפתא. כעין שעושין לדרדור יין, שיש בהן טבעות של חבל לכל אחד ואחד ומכניס טבעת בטבעת, ונוטל עץ כפוף קטן ומכניסו בפנימי ושוב אינו יוצא מחברו. וכשבא לסלקו – מושך העץ אליו, והן מתנתקין זה מזה ונופלין: שתיים בידי אדם ואחת באילן. גבי סוכה תנן, שכשירה בג' דפנות. ואם עשה שתיים בהלכתן והשלישי עשה באילן – כשירה. דפנות לא איכפת לן אם מחוברות הם. וזה"ל אם כולן נקבעות באילן. והא דנקט שתיים בידי אדם – רבותא אשמעינן, דאפילו הכי אין עולין לה לאכול ולישן באותה סוכה ביריט. מפני שסבבה קשור בדופניה ונשען עליה והוא משתמש על סבבה ונותן פליה, ונמצא משתמש באילן. כל גניסה דסוכה נקט בלשון עלייה במסכת סוכה, לפי שרובן עושין סוכותיהן בראש גגן, דבבקה דוכתין תנן בה הכי: אין מטריחין אותו לעלות. אמר להם: "העלים לסוכה" אכל מוריד הוא את הכלים, וכן תרבה: מאי לאו דחק ביה באילן. ואותיב ביה קנים של דפנות בנקבים שנקב הרבה בגופו של אילן, וסיכך שוב על אותן דפנות, ומימין אין כאן תשמיש אלא בצדי אילן: דכפיה לאילן. לעפוי העליונים השה לצד אילן אחר, וכן של זה לזה, וקשרן אלו עם אלו. ומתן נעשה הדופן: אמאי עולין לה ביו"ט. הרי הסכך נשען עליו, והוא משתמש בו: ה"ג: אלא מאי צדדין אסורין סוף סוף אמאי עולין לה ביו"ט? אלא הים בגוואזא פרסכנא שאילן גופיה דופן בעלמא שוויה. גוואזא פרסכנא = אילן שענפים הרבה יוצאין מצדדין ומתפשטין לכאן ולכאן, ושוינהו דופן בעלמא לסוכה, ולא סמך הסכך עליה. ולהכי נקט גוואזא פרסכנא ולא שבקיה דקאא ס"ד בדכפיה, ולישני בגון דלא סמך הסכך עליה – משום דכיון דדופן רביעי הוא שאינו צריך לסוכה, דהא בג' כשירה. והסכך נמי לא סמך עליה – לא טרח למעבד לו דופן, להכי אוקמא בגוואזא פרסכנא, וממילא הוא בלא טרחא: מאי לאו בהא קמפיפלגי כו'. כגון דחק באילן, ומותיב קנים בצדדין וסיכך עליהן, דהווי' ליה משתמש בצדדין כשמשתמשין על ידי סבבה. דאי לא בהא פליגי – במאי אוקמא פלוגתיה? דהא כולי עלמא סברי להשתמש בקנים: אמר אפי' א"צ בהכי פליגי – ליכא למימר דסיכר ליה (ה"ק) צדדין מותרין. דהני לאו צדדין נניהו, אלא צדי צדדין. שהקנים הנתינים בנקבים צדדין, והסיכור הנתינן על גבן צדי צדדים, ובצדי צדדים פליגי:

שואלת הגמרא: מדוע לא פרק רבן גמליאל את הדבש מהחמור
בשבת, והאנן תנן – והרי שנינו במשנתנו, נוטל מעל הבהמה את
הכלים הנשקלים בשבת, ודבש הרי הוא דבר הראוי לשימוש בשבת
ומותר לטלטלו. מתרצת הגמרא: כְּשֶׁהֲדִישׁ – המעשה ברבן
גמליאל, היה בדבש שהחמין, שאינו ראוי לשימוש בשבת ואסור
לטלטלו. מבררת הגמרא: דבש שהֲדִישׁ לְמֵאָה חוץ – למא הוא
ראוי, ומדוע הביאו רבן גמליאל. משיבה הגמרא: שהוא ראוי
לְבִיתָא דְנִמְלִי – להניח על פצעי גמל.
שואלת הגמרא: וְהִידִּי תְּכָלִים וְיִפְלוּ שִׁקִּין, כמו שנינו במשנתנו
שדבר שאינו ניטל בשבת מתיר את החבלים והשקים נופלים
מאליהן, ומדוע הניח רבן גמליאל את הדבש על החמור עד מוצאי
שבת. מתרצת הגמרא: אם היה מתיר את החבלים כדי שיפלו
השקים, מִצְטָרוּ וְיָכֵן – היו נבקעים נודות הדבש בנפילתם לארץ.
שואלת הגמרא: וְיָבִיא בְּרִים וּבְסָתוֹת וְיִנִּית תַּחְתֵּיהֶן, ואז יוכל
להתיר את החבלים ויפלו השקים עליהם. מתרצת הגמרא: הכרים
מְטַנְפִי – יטנפו בדבש שישפך עליהם, ושוב לא יהיו ראויים
לשימוש בשבת. וְקָמְכָטַל כְּלִי מְהִיכְנוּ – ונמצא שביטל כלי
מהשימוש שהיה ראוי לו קודם לכן.
שואלת הגמרא: והָאִיכָא – והרי יש כאן צֶעַר בְּעָלֵי חַיִּים שמצטער
החמור במשא שעליו, ואיסורו מדאורייתא, ומדוע איסור זה אינו
דוחה איסור ביטול כלי מהיכנו שהוא מדרבנן. מתרצת הגמרא:
קָכָר רבן גמליאל צֶעַר בְּעָלֵי חַיִּים אינו אסור אלא מִדְּרַבְנָן, ואינו
דוחה איסור דרבנן אחר.
הגמרא דנה בפרטי האיסור להשתמש בבהמה בשבת: אֲבִי
אֲשֶׁכְחִיהָ לִּיה – [ומצאו] לְרֵבָה, דָּקָא מִשְׁפָּשֶׁף לִיה לְבִרְיָה אֲנָבָא
דְּחִמְרָא – כשהוא משפֵּשֵׁף את בנו התינוק על גב החמור בשבת כדי
לשעשעו, אָמַר לִיה אֲבִי לְרֵבָה, הֲרִי קָא מְשַׁתְּפֵשׁ מִר בְּעָלֵי חַיִּים,
ושנינו (בצה"ל) שאין רוכבים על בהמה בשבת, והוא הדין שכל
תשמיש בבהמה אסור בשבת. אָמַר לִיה – הֲשִׁיב לו רבה לאֲבִי,
צִדְדִין חֲזָן – איני משתמש על החמור אלא בצידיו, וצִדְדִין לֹא גִזְרוּ
כְּהוּ – [בהם] רָבִנָן, משום שאין זה דרך תשמישו.
וממשיך רבה ואומר: מָנָא תִּמְרָא – ומדיכן אני לומד דין זה, מהתנן
– ממה שנינו במשנתנו, שאם היתה בהמתו טעונה בדברים שאינם
ניטלים בשבת מתיר תְּכָלִים וְהַשְׁקִין נוֹפְלִין, מֵאָה לֹא – האם אין
מדובר במשנה, בְּחֶזֶק גִּזְלוּלִין – בשני שקים המונחים משני צידי
החמור ומחוברים יחד ברצועות, דָּהוּ לָהּ צִדְדִין – שבשעה
שמתיר את החבלים צריך הוא להתקרב לחמור, ולהישען
ולהשתפשף בצידי החמור, ומוכח שצִדְדִין לֹא גִזְרוּ כְּהוּ רָבִנָן.
השיב לו אֲבִי, לֹא – אין להוכיח ממשנה שבצדדים לא גזרו
חכמים, שיש לומר שהמשנה מדברת בְּחֶזֶק אֲגִלוּלִין – בשקים
שאינם מחוברים יחד, אלא רק תפוסים יחד על ידי מסמר קטן
שנכנס בטבעת מתכת שבראש הרצועה, וכשמושך מעט את
הרצועה, המסמר יוצא והשקים נופלים כל אחד מצידו, דָּלָא הוּוּ
צִדְדִין – שבאופן זה אינו צריך להשתמש בצדדי הבהמה לצורך
הורדת השקים מהבהמה. אִי נָמִי בְּלִבְתָּא – או גם אפשר להעמיד
באופן שבכל ראש שק יש טבעת של חבל, ומכניס טבעת אחת
בטבעת השניה ונוטל עץ קטן ומכניסו לתוך הטבעת הפנימית,
ובזה נתפסים השקים, וכשבא לפרוק את השקים מושך את העץ
והשקים נופלים, שאף באופן זה אינו צריך להשתמש בצדדי
הבהמה בכדי להוריד את השקים מהבהמה.
אֲבִי מקשה לרבה ממשנה: אִיתִיבִיה – הקשה אֲבִי לרבה, שנינו
במשנה (סוכה כב), אם היו תְּפִלִּים מדפנות הסוכה עשויות בִּידֵי אֲדָם,
ידופן אֶחָת בְּאֵילָן, כלומר, שהאילן משמש כדופן השלישית של
הסוכה, הסוכה כְּשֶׁרָה, ומכל מקום אֵין עוֹלִין לָהּ – אין נכנסים
בסוכה בַּיּוֹם מוֹיָב, משום שרגילים היו להשתמש בסכך להניח עליו
חפצים, וכיון שסכך הסוכה קשור בדפנותיה, נמצא שכשהוא
משתמש בסכך להניח עליו חפציו הרי הוא משתמש באילן.
ומבארת הגמרא את הקושיא: מֵאָה לֹא – האם לא מדובר דָּחָק בִּיה
– שחקק הרבה נקבים בְּאֵילָן, והכניס קנים בתוך הנקבים והקנים

וְאִפְּלוּ לְמֵאָה דָּאִמָּר – לדעת רבי ישמעאל (מכות יג) שסובר, שלוקין
על לאו שניתן לאזהרת מיתה, מכל מקום המחמר אינו לוקה,
משום שלא של מחמר אינו לאו גמור שלוקים עליו, שכן אם היה
זה לאו גמור, לִיכְתוּב דְּחִמְרָא – היה לתורה לכתוב, 'לֹא תַעֲשֶׂה כָל
מְלָאכָה וּבְהִקְטָדָךְ, ותיבת 'אֶתָּה' לְמָהּ לֵךְ, אלא ודאי בא הכתוב
לחלק ולומר, שדווקא הוא ניהו דְּמִיתִיב – שרק כשהוא עושה את
המלאכה לבדו, אז הוא עובר על לאו גמור ולוקה, אבל במלאכה
הנעשית על ידי בְּהִקְטָדָךְ (דהיינו מחמר), לֹא מִיתִיב – אין זה לאו
גמור ואינו לוקה עליו.
שנינו במשנה: הִנֵּעַ הַחֶזֶר הַחִיצוֹנָה נוטל את הכלים הניטלין
בשבת, ושאינן ניטלין בשבת, מתיר את החבלים והן נופלים
מאליהן. הגמרא דנה בכלי זכוכית שאי אפשר להפילם לארץ
מחשש שישברו, מה תקנתם: אָמַר רַב הוּנָא, הִיתָה בְּהִקְטָדָךְ מְעוֹנָה
כְּלִי זְכוּכִית, באופן שאינו ראוי ליטולם בידיו מעל הבהמה, מְכִיבָא
בְּרִים וּבְסָתוֹת וּמְנִית תַּחְתֵּיהֶן, ומתיר תְּכָלִים וְהַשְׁקִין נוֹפְלִים.
שואלת הגמרא: מדוע לא התיר רב הונא ליטול את הכלים בידים,
וְהָאֲנִי תַנֵּן – והרי שנינו במשנתנו, נוטל אֶת תְּכָלִים הַנִּשְׁלָטִין בְּשֶׁבֶת,
ובלי זכוכית הרי הם כלים הניטלין בשבת. מתרצת הגמרא: כִּי
קָאִמָּר רַב הוּנָא שמתיר את החבלים והשקים נופלים ואינו ראוי
ליטולם בידים, בְּקִרְבֵּי דְאֻמְנָא – בקרנות זכוכית של מקויו דם, דָּלָא
הוּוּא לִיה – שאינם ראויים בשבת לכולם, מפני שמאוסים הם, ולכן
אסור ליטולם בידים מעל הבהמה.
שואלת הגמרא: איך התיר רב הונא להניח כרים וכסתות כדי
שיפלו הכלים עליהם, וְהָא קָא מְכַבְּל כְּלִי מְהִיכְנוּ – והרי הוא אסור
את הכרים בטלטול, ומבטלם משימוש שהיו ראויים לו קודם לכן,
והרי הוא כסותר את הכלי. מתרצת הגמרא: דברי רב הונא נאמרו
בְּשִׁלְפִי וְזִמְרִי – במשאות קטנים, שלאחר שיפלו על הכרים
וכסתות יכול לשמוט את הכר מתחתם עד שיגיעו לארץ, ונמצא
שלא אסור את הכר בטלטול לכל השבת, ואינו מבטלו משימוש
הראוי לו.
הגמרא מקשה על רב הונא מברייתא: מִיתִיבִי, הִיתָה בְּהִקְטָדָךְ מְעוֹנָה
כְּלִי וְעִשְׂשִׁיזוֹת – חתיכות עבות של זכוכית, מְתִיר אֶת תְּכָלִים,
וְהַשְׁקִין נוֹפְלִין, וְאֵף עַל פִּי שְׁהַזְכוּכִיּוֹת מְשַׁתְּבְּרִין אסור לו להסירם
בידו מהבהמה. ומוכח מהברייתא, שאסור לתת כרים תחתיהם
בכדי שיפלו עליהם הכלים. מתרצת הגמרא: הָתָם – שם בברייתא
מדובר בְּכֻלָּמָא – בחתיכות עבות של זכוכית, שעומדות לעשות
מהם חלונות, וכיון שבלסוף כתייכו אותם, יתכנו אותם
לחתיכות קטנות, אין הפסד שבביררם, ולכן לא התירו להביא
כרים ולהניח תחתם. ומביאה הגמרא סמך לתירוץ זה: דְּרָקָא נָמִי –
וכתירוץ זה מדויק, מִדְּקִתְנִי דוּמְיָא דְּטָבָל – מכך שנקט התנא
עששיות וטבל יחדיו, שמשמע שדומים הם, ויש ללמוד מכך, מֵה
כְּלִי דָּלָא חוץ לִיה – שכשם שטבל אינו ראוי לשימוש בשבת כלל,
אֵף הָכָא – העששיות האמורות בברייתא, נָמִי לֹא חוץ לִיה – גם כן
מדובר כשאין העששיות ראויות כלל לשימוש בשבת, כיון
שמדובר בחתיכות עבות של זכוכית. מבררת הגמרא: ולפי זה מֵאָה
– מה הפירוש אֵף עַל פִּי שְׁמִשְׁתְּבְּרִין, שאמרה הברייתא, והלא
מכיון שאין הפסד שבביררם מזה החידוש בזה. מתרצת הגמרא:
מֵהוּ דְּתִימָא – שמא תהא סבור לומר, שמכיון שודאי בעת שבירתם
ניתנים ניצוצות שאינם ראויים לכולם, ואם כן יש הפסד מועט
בעת שבירתם, שמא לְהַפְסֵד מוֹעֵט נָמִי חֲשָׁשׁוֹ, והתירו להניח כרים
תחת העששיות, קָא מְשַׁמְעֵן לָן – השמיענו הברייתא, שאין הדין כן,
שלא התירו להניח כרים משום הפסד מועט כזה.
הגמרא מביאה ברייתא הדנה בענין זה: תִּנְיָא, רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחִי
אָמַר, הִיתָה בְּהִקְטָדָךְ מְעוֹנָה שְׁלִיחָה – משא שֶׁל תְּבוּאָה של טבל, ואינו
יכול ליטול אותה בידיו כיון שהיא מוקצה, הרי הוא מְנִית רִאשׁוֹ
תַּחְתֵּיהֶן – [תחת המשא], וּמְכַלְקֵן לְצֵד אַחֵר, והוא נוֹפֵל מֵאֵלָיו.
ממשיכה הברייתא: חֲמורוֹ שֶׁל רַבֵּן גְּמִלְיָא, הִיתָה מְעוֹנָה דְּבִשׁ, וְלֹא
רָצָה לְפִדְקָהּ מעל החמור עַד מוֹצָאֵי שַׁבָּת, וְלִמּוֹצָאֵי שַׁבָּת, מֵתָה
החמור.

יְהוָה בְּאֵלָיו, וְתִלְתָּהּ בַּת – וּבִיתָדָן בְּלִלְכָה – סל, והניח בכלכלה את
עירובו, והתכוין לשבות ברשות הרבים תחת האילן, אם הכלכלה
עומדת לְמַעַל מַעֲשֶׂה טָפְחִים מקרקע רשות הרבים, אִין עִירובו
עִירוב, משום שסתם כלכלה רחבה ארבעה טפחים, והרי היא
רשות היחיד, ונמצא שאינו יכול ליטול את העירוב מהכלכלה
למקום שהתכוין לשבות בו, ומשום כך אינו קונה שבייתה על ידי
עירוב זה, שכן היא סעודה שאינה ראויה לו, שאינו יכול ליטלה
למקומו ולאוכלה. אבל אם הכלכלה עומדת לְמַטָּה מַעֲשֶׂה
טָפְחִים, עִירובו עִירוב, משום שעירובו נמצא באותה רשות
שהתכוין לשבות בה. מסיק רב משרשיא את קושיתו על דברי
רבא: ויש לדייק בברייתא זו, דַּמְעָמָא – שהטעם שלמטה מעשרה
טפחים עירובו עירוב, הוא רק משום דַּמְעָמָא וְתַר בְּאֵלָיו והניח עליה
את הכלכלה, ונמצא שהכלכלה היא רק צידי צדדים של האילן,
הא – אבל אם לא נַעַץ יתד, אלא קשר את הסל בצידי האילן
עצמו, אִפְּלִי אִם עומדת הכלכלה לְמַטָּה מַעֲשֶׂה טָפְחִים, הדין הוא
שֶׁאִין עִירובו עִירוב, משום שאינו יכול לקחת את העירוב
מהכלכלה, כיון שבנטילת העירוב, הוא משתמש בצידי האילן.
וְהָא תַנָּא – והרי לפנינו תנא זה של הברייתא, דַּקְאָסָר –
שאוסר להשתמש בַּצִּדִּין, וְקָשְׁרִי – ומתיר להשתמש בַּצִּדִּין, וְהָא
שהרי התיר להשתמש בסל התלוי ביתד. וקשה על רבא שאמר
שהאוסר בצדדים אוסר גם בצידי צדדים.
מתרצת הגמרא: אָמַר רַב פָּאָא, יש לומר, שבאמת אין לחלק בין
צדדים לצידי צדדים, והתנא של הברייתא שהתיר ליטול
מהכלכלה התלויה ביתד, סובר שאף צדדים מותרים, והטעם
שאסר ליטול מכלכלה הקשורה באילן עצמו, הוא משום דַּקְאָסָר –
שבאן בברייתא, בְּכָלִלָּה דְּחִיקָה עָקְסִין – מדובר בסל שפיו צר,
ויכול להכניס לתוכו את ידו רק בדוחק, דְּבִתְרִי דְּשָׁקִיל לִיה עִירוב
– שבשעה שהוא נוטל את העירוב, מהכלכלה הקשורה באילן,
קָמִיד לִיה – הוא מנענע לְאֵילָיו, וְהָא שֶׁמֶשׁ בְּאֵלָיו נִפְּתָה – והרי הוא
משתמש באילן עצמו ולא רק בצידי האילן. מסיקה הגמרא:
וְהִלְכְתָּא, צִדִּין אִסּוּרִין, אך צִדִּי צִדִּין מוֹתְרִין.
הגמרא מבררת כיצד יש לנהוג מאחר שכן נפסקה ההלכה: אָמַר
רַב אֲשֵׁי, הִשְׁתָּא דַּמְתָּר – מעתה שנפסקה ההלכה שצִדִּין אִסּוּרִין,
הָא דִּרְנָא דְּמִדְלָא – סולם זה שעולים דרכו לסוכה שעשויה
לשומרי השדה, הבנויה על עמודים וסמוכה לאילן, לֹא לִנְחִיָּה
אִינִישׁ אִדִּיקָלָא – לא ישעין אדם את ראש הסולם על האילן, משום
דְּהוּ לָהּ – שכשעולה בסולם הוא משתמש בַּצִּדִּין, וצדדים
אִסּוּרִים, לֹא, לִנְחִיָּה אֲנוּאָיו לְבַר מִדִּיקָלָא – ישעין אותו על יתד
הנעוץ בצידי הדיקל, והיתד הוא צדדים והסולם יהיה צידי
צדדים. וְכִי סָלִיק – ובשעה שעולה בסולם, לֹא לִנְחִיָּה כְּרַעֲיָה אֲנוּאָיו
– לא יניח את רגלו על היתד, שלא להשתמש בצדדים של האילן,
אֲלָא לִנְחִיָּה אֲקָנִין – אלא יניח רגלו על שליבות הסולם, או על
הקנים היוצאים מהעמודים המעמידים את סוכת הגזירים.

משנה

המשנה עוסקת באופני הכנת אוכל לבהמה המותרים והאסורים
בשבת: מִתִּירִין בשבת פִּקְעֵי עָמִיר – אגודות של קש לִפְנֵי בְּהֵמָה כדי
שיהא נח לה לאוכלם, וּמִפְסָפְסִין – ומפוזרים את הַכִּיפִין כדי
שהבהמה תריח את ריחם ותאבה לאוכלם. אָמַל לא מפוזרים את
הַיִּירִין, ובגמרא יתבאר מה הם כיפין וזירין. אִין מִרְסָקִין ו–מחתכים
לֹא את הַשְּׁחָת ו–תבואה שעדיין לא נגמר שליש בשולה ונקצרת
לצורך מאכל בהמה וְלֹא את הַחֲרוּבִין לִפְנֵי הַבְּהֵמָה כדי להקל
עליה את אכילתם, בֵּין בהמה דָּקָה וְבֵין בהמה נְסָה, לפי שזו טרחה
שלא לצורך. רַבִּי יְהוּדָה מְתִיר רִיסוּק בַּחֲרוּבִין לְבַהֲמָה דָּקָה, לפי
ששיניה דקות ואינה יכולה לאכלם ללא ריסוק.

גמרא

הגמרא מבארת את הדין במשנה בענין פקיעי עמיר, כיפין וזירין:

אָמַר רַב הוּנָא, הֵן הֵן פִּקְעִין הֵן הֵן כִּיפִין – פקיעין וכיפין שניהם
חבילות קשים של שבלים, אלא שפִּקְעִין תֵּרִי – קשורים בשני
קצוות החבילה, ואילו הַכִּיפִין תִּלְתָּא – קשורים בקשר שלישי
באמצעיתה. הַיִּירִין הם חבילות דָּאִרִי – ענפים לחים שנקצצו מעץ
ארו. וְהָכִי קָאָמַר – וכך הוא פירוש המשנה, מִתִּירִין פִּקְעֵי עָמִיר –
את חבילות הקש לִפְנֵי בְּהֵמָה כדי שתוכל לאוכלם, וּמִפְסָפְסִין – וכן
מפוזרים את הקשים כדי שתריח את ריחם ותאבה לאוכלם, והוא
הַיִּין לְכִיפִין ו–הקשורים בשלושה קשרים מותר להתיר את חבילות
הקש ולפזרם לפניו אף שהטירחה מרובה, לפי שהקש גם בהיותו
קשור מן הסתם מיועד למאכל בהמה, ומותר לטרוח בשבת
במאכל בהמה כדי להטעימו לה. אָמַל לֹא את הַיִּירִין ו–ענפי הארו
הלחים לֹא לִפְסָפְסִין – לפזרם וְלֹא להתיר את אוגדם, לפי שמן הסתם
אינם עומדים למאכל בהמה והתרתם ופזורם נחשב שמתקן
אותם בשבת לאכילה אסור.
הגמרא מבארת את שיטת רב הונא: אָמַר רַב הוּנָא, מָאי מַעֲמָא
דְּרַב הוּנָא, קָא קָבַר לְמַטְרָא בְּאוּכְלָא טְרַחֲנִין – דבר שהוא אוכל
בהמה מותר לטרוח בו להשביחו, אבל לְשׁוּי אוּכְלָא לֹא מְשׁוּנִין –
דבר שאינו ראוי לאכילה, אסור לתקנו בשבת לאכילה משום
הולדת אוכל.
הגמרא מביאה דעה החולקת על רב הונא בביאור המשנה: רַב
יְהוּדָה אָמַר, הֵן הֵן פִּקְעִין הֵן הֵן יִירִין – פקיעין וזירין שניהם קשים
של שבלים, אלא שפִּקְעִין תֵּרִי – קשורים בשני קצוות הקשים,
ואילו הַיִּירִין תִּלְתָּא – קשורים בקשר שלישי באמצעיתם. הַכִּיפִין
הם חבילות דָּאִרִי – של ענפי ארו לחים. וְהָכִי קָאָמַר המשנה,
מִתִּירִין פִּקְעֵי עָמִיר – את חבילות הקש לִפְנֵי בְּהֵמָה, כיון שבעודם
קשורים אינם נחשבים לאוכל, ובהתרת הקשרים מתקנם לאכילה,
וחכמים התירו זאת מחמת צער הבהמה. אָמַל פְּסָפְסִין לֹא – אבל
אסור לפזרם כדי להטעים עליה את אכילתם, לפי שזו טירחה
שלא לצורך. וְכִיפִין פְּסָפְסִין נְמִי מִפְסָפְסִין – וחבילות של ענפי ארו
לחים מותר אף לפזרם, כיון שללא הפיזור אין הם נחשבים לאוכל,
והפיזור מתקנם לאכילה, וחכמים התירו זאת משום צער הבהמה,
אָמַל לֹא הַיִּירִין לִפְסָפְסִין – לא התירו לפזר את חבילת הקשים
הקשורים בשלושה קשרים, אֲלָא לְהַתִּיר אוגדם כדי שהבהמה
תוכל לאוכלם.
הגמרא מבארת את שיטת רב יהודה: אָמַר רַבָּא מָאי מַעֲמָא דְּרַב
יְהוּדָה, קָבַר שׁוּי אוּכְלָא מְשׁוּנִין – תקון דבר שיהיה ראוי למאכל
בהמה, כגון התרת הקשרים, התירו משום צער הבהמה, אבל
מְטַרָּה בְּאוּכְלָא לֹא טְרַחֲנִין – אבל דבר שהוא מאכל בהמה אסור
לטרוח בו לתענוג בעלמא, כגון פיזור הקשים, לפי שזו טירחה
שלא לצורך.
מקשה הגמרא: תַּנּוּן במשנה, אִין מִרְסָקִין אֵת הַשְּׁחָת וְאֵת הַחֲרוּבִין
לִפְנֵי בְּהֵמָה, בֵּין בהמה דָּקָה וְבֵין בהמה נְסָה, מִדִּיִּיקַת הגמרא: מָאי
לֹא חֲרוּבִין דִּיקָא שְׁחָת – האם אין כוונת המשנה שהזכירה שחת
וחרובים ביחד, ללמדנו שמדובר בחרובים הדומים לשחת, מָה
שְׁחָת דְּרַבִּיכִי – כשם שסתם שחת רכה וראויה לאכילה אף בלא
הריסוק, אֵת חֲרוּבִין דְּרַבִּיכִי – גם החרובים רכים וראוים לאכילה
בלא ריסוק, ונאמר במשנה שאין לרסקם עבור הבהמה, אֲלָמָא לֹא
טְרַחֲנִין בְּאוּכְלָא – מוכח שאין טורחים במאכל בהמה לשם תענוג,
וְהַיִּירִיָּה דְּרַב הוּנָא.
מתרצת הגמרא: אָמַר לֵךְ רַב הוּנָא, לֹא – אין כוונת המשנה לדמות
את החרובים לשחת, אלא להיפך, שְׁחָת דִּיקָא חֲרוּבִין – כוונת
המשנה לדמות את השחת לחרובים, מָה חֲרוּבִין דַּקְאִישִׁי אֵת שְׁחָת
דַּקְאִישִׁי – כשם שסתם חרובים הם קשים ואינם ראויים לאכילה
ללא ריסוק כך השחת קשה, וכגון שהתייבשה וצריך לרסקה כדי
שתהיה ראויה למאכל, ובשבת הדבר אסור. שואלת הגמרא: הִיכִי
מְשַׁבְּחָת לָהּ – איך יתכן ששחת תתקשה עד שלא תהיה ראויה
למאכל בהמה. משיבה הגמרא: בְּעִילִי וּזְמִיר – בחמורים צעירים
ששחת יבשה קשה להם לאכילה וצריך לרסקה בעבורם.
הגמרא מקשה על רב הונא מהמשך המשנה: תָּא שְׁמַע, רַבִּי יְהוּדָה
מְתִיר בַּחֲרוּבִין לְדָקָה. מִדִּיִּיקַת הגמרא: לְבַהֲמָה דָּקָה אִין – התיר

שבת. פרק ארבעה ועשרים – מי שהחשיך דף קנה עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)" רטו רש"י

יתר. נגר: ותלה בה בלבלה. ותנו בה עירובו. והוא נתפסון לשבות למטה תחת האילן: למטה מי' טפחים. אם הכלכלה בתוך י' לארץ – עירובו עירוב. והוא ועירובו ברח"ו. אבל למעלה מי' וסתם בלבלה רחבה ארבעה – הויה לה בלבלה רשות היתיר, והוא נתפסון לשבות ברשות הרבים, ואינו יכול לטלו שם ולאכלו, וכיון דאינה סעודה הראיה לו

אינו קונה שביטה על דה: טעמא דנעץ יתר. דכי לעירובו משתמש בצדי צדדין, אבל לא נעץ יתר אלא קשרה בצדי אילן – לא: הקא בלבלה דחוקה. שפיה צר, וקצרה היא, ומכניס ידו לתוכה בדוחק. הלכך, אי ממש יהו קשר לה בצדי אילן, כי שקיל ליה לעירוביה מניד ליה אילן. הלכך, כי איכא יתר הוא דשרי, ואי לא – לא: האי דנא דמלא. סולם שעול בו לסוכת נוצרים שעושין ע"ג קונדיסין גבוהין, והיא סמכה לאילן: לא לינחיה. ראש הסולם אדקלא, לא יסמוך ראש הסולם לצד דקל, דכי סליק משתמש בצדדין: אלא לינחיה אגוואי לבר מדיקלא. תנע יתר בצדי אילן יסמוך הסולם עליו, דהוה ליה יתר צדדין, וסולם צדי צדדין: וכי סליק לא לינח פרעיה על היתר אלא אגוואי. על שליבות הסולם, או קנים היוצאים מהקונדיסין: מתנ' פקיע עמיר. קשין של שבילים (שאותם) שאוגדים, מתירין אותם שיהו נוזין לבחמה לאוכלה: מפפסין. שכן דרך שמפריס לבחמה תעשבים, וזין ליה לאוכלן. שכשנן דחוקין מתחממין, ואינה מריחה ריחה כל כך, וקצת בנן: את חביפין. מפרש בגמרא, וכן זירין: אין מרסקין. אין מתחבין: שחת. עשב של תבואה, והוא אפספסא. ומשום דטרקא דלא צריך הוא: רבי יהודה מתיר בחריבין לדקה. ששיניה דקות, וקשין לה: גמ' הן הן פקיעין הן הן ביפין. כולן קשין של שבילין הן. מיהו פקיעין תרי, שאין קשורין אלא בשני ראשים: ביפין תלת. קשורין ג' (ואגודים): זירין דארא. ענפים לחין של ארז שמקדיין אותם, ובעודם לחין ראויין לבחמה. ורוב בני אדם מניחין אותם לעצמם: וה"ל מתירין פקיע עמיר ומפפסין. דכיון דמעיקרא אוכלא נינהו – מותר לטרוח בנן להכשירם למתקן לה. ואת חביפין אף הן מתירין. ומפפסין, ואע"ג דנפיש טריחיהו. אבל לא היתירן, לא לפפסין ולא להיתר – דכיון דמעיקרא טמיהו לא אוכלא, וזהשתא הוא דמשוי להו אוכלא – ה"ל אולויה אוכלא בשבת: מישרח באוכלא. בדבר שמתולתו אוכל קודם תיקון זה – טריחין ומכשירין ליפותן לה: הן הן פקיעין הן הן זירין. שניהן בקשים של שבילים, ומה שהתיר בזה התיר בזה. ודקתני אבל לא היתירן – אפספס קאי: וה"ל מתירין פקיע עמיר. דכל זמן שהוא קשור לאו אוכלא הוא, ומתיר לשווי אוכלא. ומשום צער בהמה שרי, אבל פפסוס – לא, דסגי ליה בהתרה ואיתעביד אוכלא, ופפסוסיה לתענוג בעלמא הוא, ומטרח באוכל בדבר שהוא כבר אוכל בלא תיקון זה – לא טריחין. ומפפסין את חביפין דאראן – דבלאו פפסוס לא הוי אוכלא. אבל לא את היתירן לפפסוס, אלא להיתר שלשה אוגדיהן בפקיעין – דהתרת אוגדיהן שווי אוכלא הוא: אין מרסקין. סיפא דמתניתין היא, ותר טעמא: דרביכי. כגון חריבין לחין, דראויין למאכל בהמה בלא ריטוק, וריטוק דידהו לתענוג בעלמא: דאקושי. קשין, כגון שזבשו: בעלי וזשיר. עיירים קטנים, שאף השחת קשה להם, וצריכה ריטוק לשווי אוכלא: לדקה אין. דהוה ליה שווי אוכלא: לגסה לא. דהוה ליה מטרח באוכלא: אי אמרת בשלמא. שמע רבי יהודה לת"ק דאמר מיטרח באוכלין אסור, ואין מרסקין ברכיבי קאמר. אבל שווי אוכלא שרי – היינו דקאמר ליה רבי יהודה חריבין לדקה לית לן למיסר, דשווי אוכלא הוא. ואע"ג דרביכי. אלא אי אמרת קסבר ת"ק מיטרח באוכלא שרי, שווי אוכלא אסור, ואין מרסקין דקאמר בדאקושי קאמר – דשווי אוכלא הוי: רבי יהודה מתיר בחריבין לדקה. בתמיהה הוא כל שכן דלגסה למיטרח באוכלא הוא. ושרי. הכי ה"ל למינהי ור' יהודה מתיר בחריבין לגסה, דהוה ליה מיטרח באוכלא. והא ליכא למימר דר' יהודה מפוהי. דשווי אוכלא שרי, מיטרח באוכלא אסיר – דהא ת"ק בדאקושי קאמר, ונבי נסה נמי שווי אוכלא הוא. וה"ל למינהי: ורבי יהודה מתיר סקמא בין דקה בין גסה. ועוד, הוה ליה למישרי נמי זירין להיתר ולפפסוס. דשווי אוכלא נמי הוא: דייקא. כוססת יפה ומדקת אוכלין בפייה: והא מדקתני רישא בין דקה בין גסה שמע מינה דקה ממש. ורבי יהודה את"ק קאי:

למטה מי' טפחים עירובו עירוב. קשה: אמאי עירובו עירוב? והא ברמליה הוא, כיון שרחבה ארבעה ואסור לטלטל לרה"ו! ויל: אין ברמליה בכלים, כדפירש בקונטרס בפ"ק דמכילתין (דף ת) גבי היתה קופתו מונחת בו. אי נמי כרבי, דאמר: כל דבר שהוא משום שבות – לא גזר עליו בין השמשות: אמר רב פפא הכא בכלכלה דחוקה עסקינו. מדמשני רב פפא הכי משמע דסבירא ליה צדדין מותרין, ורב אשי משמע בסמוך דסבר דאסורין, מדאמר רב אשי בסמוך השתא דאמרת צדדין אסורין. וקשה ל' הא איפכא שמעינן להו במסכת חגיגה בפ"ק (דף יז. ושם) דאמר רב פפא: שמע מינה צדדין אסורין, דאי סלקא דעתך צדדין מותרים – נסמוך ארישא דצדדין נינהו. רב אשי אמר: אפילו תימא צדדין מותרין, כל דלהי גבה כנבה דמי: והלכתא צדדין אסורין צדי צדדין מותרין. ותמיה לרבי: אמאי לא חשיב הני בהדי יעיל קנים הדלכה כאבי (בכבא מציעה דף כב) דאמר רבא: מאן דאסר בצדדין – אסר נמי בצדי צדדין, ואבי אמר: בצדדין כולי עמלא לא פליגי ודאסור, ובצדי צדדין פליגי:

רב יהודה אמר הן הן פקיעין כו' וה"ק: מתירם פקיעי עמיר כו'. פירש בקונטרס דהתרת פקיעים הויא שווי אוכלא. וצריך לפרש נמי בהא דרב יהודה חשיב התרת פקיעין שווי אוכלא, ורב הונא לא חשיב לה שווי אוכלא מדשרי לה. ואין נראה לרבינו תם לאפלוגיהו בהכי, אלא: לתרויהו לא הויא התרת פקיעי עמיר לא שווי אוכלא ולא מיטרח באוכלא, דלא שייך טורח בהתרה ולהבי שריא לתרויהו. מר:

רב יהודה אמר: הן הן פקיעין, הן הן זירין. פקיעין – תרי, זירין – תלתא. ביפין – דארו. וה"ל: מתירין פקיעי עמיר לפני בהמה, אבל פפסוס – לא. וכיפין – פפסוסין נמי מפפסין, אבל לא היתירן לפפסוס [א] אלא להיתר. אמר רבא: מאי טעמא דרב יהודה – קסבר: שווי אוכלא – משינוי, מטרח באוכלא – לא טריחין. תנן: אין מרסקין את השחת ואת החריבין לפני בהמה, בין דקה ובין גסה. מאי לאו – חריבין דומיא דשחת, מה שחת – דרביכי, אף חריבין – דרביכי, אלמא: לא טריחין באוכלא, ותויבבמיה דרב הונא: אמר לך רב הונא: לא, שחת דומיא דחריבין; מה חריבין – דאקושי, אף שחת – דאקושי. היכי משפחת לה – בעלי וזשיר. ת"ש: רבי יהודה מתיר בחריבין לדקה. לדקה – אין, לגסה – לא. אי אמרת בשלמא ת"ק סבר: מיטרח באוכלא לא טריחין, שווי משינוי. היינו דקאמר ר' יהודה: החריבין לדקה נמי שווי אוכלא הוא. אלא אי אמרת ת"ק סבר: שווי אוכלא לא משינוי, מיטרח באוכלא מטריחין, רבי יהודה דמתיר בחריבין לדקה, כל שכן לגסה! מי סברת "דקה" דקה ממש? מאי דקה – גסה, ומאי קרי לה דקה – דייקא באוכלא. הא מדקתני רישא "בין דקה ובין גסה" – מפלג דרבי יהודה "דקה" דקה ממש קאמר! קשוני. תא שמע: מחתבין את

הוא, ומתיר לשווי אוכלא. ומשום צער בהמה שרי, אבל פפסוס – לא, דסגי ליה בהתרה ואיתעביד אוכלא, ופפסוסיה לתענוג בעלמא הוא, ומטרח באוכל בדבר שהוא כבר אוכל בלא תיקון זה – לא טריחין. ומפפסין את חביפין דאראן – דבלאו פפסוס לא הוי אוכלא. אבל לא את היתירן לפפסוס, אלא להיתר שלשה אוגדיהן בפקיעין – דהתרת אוגדיהן שווי אוכלא הוא: אין מרסקין. סיפא דמתניתין היא, ותר טעמא: דרביכי. כגון חריבין לחין, דראויין למאכל בהמה בלא ריטוק, וריטוק דידהו לתענוג בעלמא: דאקושי. קשין, כגון שזבשו: בעלי וזשיר. עיירים קטנים, שאף השחת קשה להם, וצריכה ריטוק לשווי אוכלא: לדקה אין. דהוה ליה שווי אוכלא: לגסה לא. דהוה ליה מטרח באוכלא: אי אמרת בשלמא. שמע רבי יהודה לת"ק דאמר מיטרח באוכלין אסור, ואין מרסקין ברכיבי קאמר. אבל שווי אוכלא שרי – היינו דקאמר ליה רבי יהודה חריבין לדקה לית לן למיסר, דשווי אוכלא הוא. ואע"ג דרביכי. אלא אי אמרת קסבר ת"ק מיטרח באוכלא שרי, שווי אוכלא אסור, ואין מרסקין דקאמר בדאקושי קאמר – דשווי אוכלא הוי: רבי יהודה מתיר בחריבין לדקה. בתמיהה הוא כל שכן דלגסה למיטרח באוכלא הוא. ושרי. הכי ה"ל למינהי ור' יהודה מתיר בחריבין לגסה, דהוה ליה מיטרח באוכלא. והא ליכא למימר דר' יהודה מפוהי. דשווי אוכלא שרי, מיטרח באוכלא אסיר – דהא ת"ק בדאקושי קאמר, ונבי נסה נמי שווי אוכלא הוא. וה"ל למינהי: ורבי יהודה מתיר סקמא בין דקה בין גסה. ועוד, הוה ליה למישרי נמי זירין להיתר ולפפסוס. דשווי אוכלא נמי הוא: דייקא. כוססת יפה ומדקת אוכלין בפייה: והא מדקתני רישא בין דקה בין גסה שמע מינה דקה ממש. ורבי יהודה את"ק קאי:

רטז שבת. פרק ארבעה ועשרים – מי שהחשיך דף קנה עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזליץ)" תוספות

1 **אין** אובסין את הגמל וכו'. והא דאמרין
2 בעיורבין פרק "עושין פסין" (דף כ: ושם)
3 גמל שראשו ורובו מבפנים אובסין אותו מבפנים
4 – דף אביסה לאו היינו אביסה ממש. דהא
5 אמרין הכא אין אובסין כו'. והדיא אביסה –
6 היינו הלעטה, וכן פירש רבינו שמואל: **אלא**
7 קמח דבר גיבול הוא. פירשתו לעיל בפ"ק (דף
8 י"ח ושם):

9 **אין** אובסין את הגמל וכו'. והא דאמרין
10 בעיורבין פרק "עושין פסין" (דף כ: ושם)
11 גמל שראשו ורובו מבפנים אובסין אותו מבפנים
12 – דף אביסה לאו היינו אביסה ממש. דהא
13 אמרין הכא אין אובסין כו'. והדיא אביסה –
14 היינו הלעטה, וכן פירש רבינו שמואל: **אלא**
15 קמח דבר גיבול הוא. פירשתו לעיל בפ"ק (דף
16 י"ח ושם):

17 **אין** אובסין את הגמל וכו'. והא דאמרין
18 בעיורבין פרק "עושין פסין" (דף כ: ושם)
19 גמל שראשו ורובו מבפנים אובסין אותו מבפנים
20 – דף אביסה לאו היינו אביסה ממש. דהא
21 אמרין הכא אין אובסין כו'. והדיא אביסה –
22 היינו הלעטה, וכן פירש רבינו שמואל: **אלא**
23 קמח דבר גיבול הוא. פירשתו לעיל בפ"ק (דף
24 י"ח ושם):

25 **אין** אובסין את הגמל וכו'. והא דאמרין
26 בעיורבין פרק "עושין פסין" (דף כ: ושם)
27 גמל שראשו ורובו מבפנים אובסין אותו מבפנים
28 – דף אביסה לאו היינו אביסה ממש. דהא
29 אמרין הכא אין אובסין כו'. והדיא אביסה –
30 היינו הלעטה, וכן פירש רבינו שמואל: **אלא**
31 קמח דבר גיבול הוא. פירשתו לעיל בפ"ק (דף
32 י"ח ושם):

33 **אין** אובסין את הגמל וכו'. והא דאמרין
34 בעיורבין פרק "עושין פסין" (דף כ: ושם)
35 גמל שראשו ורובו מבפנים אובסין אותו מבפנים
36 – דף אביסה לאו היינו אביסה ממש. דהא
37 אמרין הכא אין אובסין כו'. והדיא אביסה –
38 היינו הלעטה, וכן פירש רבינו שמואל: **אלא**
39 קמח דבר גיבול הוא. פירשתו לעיל בפ"ק (דף
40 י"ח ושם):

41 **אין** אובסין את הגמל וכו'. והא דאמרין
42 בעיורבין פרק "עושין פסין" (דף כ: ושם)
43 גמל שראשו ורובו מבפנים אובסין אותו מבפנים
44 – דף אביסה לאו היינו אביסה ממש. דהא
45 אמרין הכא אין אובסין כו'. והדיא אביסה –
46 היינו הלעטה, וכן פירש רבינו שמואל: **אלא**
47 קמח דבר גיבול הוא. פירשתו לעיל בפ"ק (דף
48 י"ח ושם):

49 **אין** אובסין את הגמל וכו'. והא דאמרין
50 בעיורבין פרק "עושין פסין" (דף כ: ושם)
51 גמל שראשו ורובו מבפנים אובסין אותו מבפנים
52 – דף אביסה לאו היינו אביסה ממש. דהא
53 אמרין הכא אין אובסין כו'. והדיא אביסה –
54 היינו הלעטה, וכן פירש רבינו שמואל: **אלא**
55 קמח דבר גיבול הוא. פירשתו לעיל בפ"ק (דף
56 י"ח ושם):

57 **אין** אובסין את הגמל וכו'. והא דאמרין
58 בעיורבין פרק "עושין פסין" (דף כ: ושם)
59 גמל שראשו ורובו מבפנים אובסין אותו מבפנים
60 – דף אביסה לאו היינו אביסה ממש. דהא
61 אמרין הכא אין אובסין כו'. והדיא אביסה –
62 היינו הלעטה, וכן פירש רבינו שמואל: **אלא**
63 קמח דבר גיבול הוא. פירשתו לעיל בפ"ק (דף
64 י"ח ושם):

שנינו במשנה: אין פאמירין את העגלים אבל מלעטיס אותם. 56
מבאר הגמרא: איזו היא המראה ואיזו היא הלעטה, אמר רב 57
יהודה, המראה היא נתינת האוכל בעומק גרונה של הבהמה 58
למקום שאינה יכולה להחזיר, והלעטה היא נתינת האוכל למקום 59
שיכולה להחזיר. רב חסדא אמר, אידי ואידי – זה וזה, כלומר גם 60
המראה וגם הלעטה נותן את האוכל למקום שאינה יכולה להחזיר, 61
וזהבדל ביניהם, שהמראה נעשית בפלי, כגון בכף, והלעטה נעשית 62
בזר. 63
מקשה הגמרא: מתיב רב יוסף, שנינו בברייתא, מהלקטין לתרגולין 64
ואין צריך לומר שפלקטין, ואין פלקטין לוינ שובך ולוינ עליה, 65
ואין צריך לומר שאין מהלקטין, מבאר הגמרא: מאי – מהו 66
מהלקטין ומאי – ומדו פלקטין. אילכא – אם נאמר שמהלקטין 67
הכוונה דפסי ליה – שתוחבו לפיו פידים למקום שיכול להחזיר, 68
ומלקטין – הכוונה דשדי ליה קמיהו – שמטיל לפניו את האוכל, 69
מפלי – משמע מזה דיוני שובך ויוני עליה שנאמר שאין מלקטין 70
להם, מישיבא קמיהו נמי לא – אפילו להטיל אוכל לפניו אסור, 71
וזה תמוה שהרי אין בכך כל טירחה, אלא לאו – אלא ודאי פירוש 72
מהלקטין היינו שנותן את האוכל בגרונה למקום שאינה יכולה 73
להחזיר, ומלקטין פירוש שנותן את האוכל למקום שיכולה 74
להחזיר, וזה אסור כינוי שובך ויוני עליה כיון שאין מזונותם עליו, 75
אבל להניח אוכל לפניו מותר בכל אופן כיון שאין בזה טירחה. 76
ומעתה, אם הברייתא התירה להלקט לתרגולים, כלומר להכניס 77
את האוכל למקום שאינה יכולה להחזיר, ודאי גם הלעטה 78
בעגלים וגמלים מותרת, מפלי – משמע מזה דהמראה שהמשנה 79
אסרה, הכוונה להאכילתו בפלי, והלעטה שהותרה היינו 80
כשמאכילו ביד, ותיובתא דרב יהודה שאמר שהמראה היינו נתינת 81
האוכל למקום שאינה יכולה להחזיר. 82
מתרצת הגמרא: אמר רב רב יהודה, לעולם – באמת נוכל לפרש 83
כמו שסברנו תחילה שמהלקטין דפסי ליה פידים – שמאכילו 84
בידים למקום שיכולה להחזיר, ומלקטין דשדי ליה קמיהו – שהוא 85
מטיל לפניו, ודקא קשיא לך – ומה שהקשית שלפי זה ביוני שובך 86
ויוני עליה, למישיבא קמיהו נמי לא – אף להטיל לפניו יהיה 87
אסור ותמחה על כך, התשובה היא, הני – התרגולים מזונותן עליה 88
ולכן מותר להטיל לפניו, והני – אבל יוני שובך אין מזונותן עליה 89
לפי שמצוי להם אוכל בשדה, ולכן אף להטיל לפניו אסור. 90
בדיתא – וכן שנינו בברייתא, נותנין מזונות לפני כלב, ואין נותנין 91
מזונות לפני חזיר. ומה הפרש (הבדל) בין זה לזה, זה – הכלב 92
מזונותיו עליה, והחזיר אין מזונותיו עליה שהרי אמרו (סוטה טז) 93
ארור אדם שמגדל חזירים, ולכן אסור לתת לפניו מזונות בשבת. 94
הגמרא מביאה ראייה לתירוצו של רב יהודה שאין מניחים מזונות 95
לפני בעלי חיים שאין מזונותם עליו: אמר רב אישי, מתניתין נמי 96
דיקא – ממשנתנו גם ניתן לדייק כך, נאמר שם אין נותנין מים לפני 97
דבורים ולפני יונים שבשוק, אבל נותנין לפני אוויון ולפני תרגולין 98
ולפני יוני הדיסיות. מבררת הגמרא: מאי טעמא – מדוע לאלו 99
מותר ולאילו אסור, לאו – האם לא משום דהני – האוויון, 100
התרגולין והיונים שבביתו אין מצוי להם מזון במקום אחר, 101
ואחריות מזונותן עליה, ולכן מותר לו לתת לפניו מים, והני – 102
אבל הדבורים ויוני השוק אין מזונותן עליה ולכן אסור לתת 103
לפניהם מים. 104
דוחה הגמרא: ולישבעיך – ולשיתך שאסור להניח מזונות לפני 105
דבורים ויוני שובך, כיון שמזונותם אינם עליו, אם כן מאי ארדיא 106
מאי – מדוע נקט התנא דוקא מים, מפלי חזיר ושערי נמי לא – 107
אפילו חזירים ושערים אסור לתת לפניו מים שאין מזונותם 108
עליו. אלא שאני מיה דשכיח באגמא – שונה דין המים לפי שהם 109
מצויים להם באגם. כלומר אין ראייה מהמשנה שאסור לתת 110
מזונות לפני מי שאין מזונותיו עליו, ויתכן שהדבר מותר, ועם זאת 111
אין להניח לפניו מים משום שהמים מצויים לדבורים וליוני 112
השובך באגם. 113
כיון שעסקנו בענין מזונות של בעלי חיים, מביאה הגמרא דרשה 114
בענין מזונות הכלב: דרש רבי יונה אפיתחא דבי נשיא – בפתח 115

את הלוועין התלושים מערב שבת לפני הקהה כדי שתאכלם, וכן 1
מתכין את הנבלה ואפילו נתנבלה היום לפני הקלבים ולא אסרו 2
דברים אלו משום טירחה שלא לצורך. מדייקת הגמרא: מאי לאו 3
דלוועין דומיא דנבלה – האם אין כוונת המשנה שהזכירה דלועים 4
ונבילה יחד, ללמדנו שמדובר בדלועים הדומים לנבילה, מה נבלה 5
דרביבא – כשם שבשר הנבילה סתמו רך, אף דלוועין דרביבא – אף 6
הדלועים רכים ונחשבים אוכל עוד לפני החיתוך, ונאמר במשנה 7
שמותר לחתכם לפני הבהמה, אלא מרחינן באיבא – משמע 8
שמותר לטרוח בהשבחת האוכל עבור הבהמה, ותיובתא דרב 9
יהודה שאמר שאסור לטרוח בהשבחת האוכל. 10
מתרצת הגמרא: אמר רב רב יהודה לא – אין כוונת המשנה לדמות 11
דלועין לנבילה, אלא להיפך, נבלה דומיא דלוועין, מה דלוועין 12
דאשוני – כשם שהדלועים סתמן קשים אף נבלה דאשוני – קשה, 13
ולכן התיר התנא לחותכם ולתקנם בהמה לאכילה, משום צער 14
הבהמה. שואלת הגמרא: והיכי משבחת לה – איך יתכן שבשר 15
נבילה יהיה קשה. משיבה הגמרא: מדובר בבשר פלי – של פילים 16
שקשה ללעיסה לכלבים. אי נמי – אופן נוסף, בגווייתא וזוטר – 17
בגורי כלבים קטנים שכל בשר נבילה קשה להם ללעיסה ללא 18
חיתוך. 19
הגמרא מקשה על רב יהודה מברייתא: תא שמע, דתני רב תנן 20
מנהירעא, מפרינן – מחתכים תבן ואפססתא ו-שחת) אף 21
שהבהמה אוכלתם ללא חיתוך, ומפרינן אותם יחד כדי שהבהמה 22
תאכל את התבן עם השחת. אלא מרחינן באיבא – מוכח שמותר 23
לטרוח בהשבחת האוכל עבור הבהמה ולא כרב יהודה שאסר. 24
מתרצת הגמרא: הברייתא שנקטה תבן מדברת בתיבא סריא – 25
בתבן סרוח קצת שללא תקון אינו ראוי למאכל בהמה, וכן בענין 26
אפססתא, הברייתא מדברת בפלי וזוטר – בחמורים קטנים שאינם 27
יכולים ללעוס את השחת, ועל ידי חיתוכם נתקנים התבן והשחת 28
לאכילה, והדבר מותר לדעת רב יהודה. 29
משנה 30
משנתנו עוסקת באופני האכילת בעלי חיים בשבת: אין אוכסין – 31
מאכילים את הנבל על ידי תחיבת אוכל רב לתוך גרונו בעל כרחו, 32
ולא דורסין את האוכל לגמל בגרונו אף שכמות האוכל קטנה משל 33
האבסה, משום שזו טרחה יתירה. אבל מלעטין את הגמל, ובגמרא 34
יבואר מה היא האבסה ומה היא הלעטה. ואין פאמירין את העגלים 35
אבל מלעטין אותם, והכוונה לאפשר שונים ויבואר בגמרא, 36
ומהלקטין ו-תוחבים האוכל לגרון לתרגולין. ונותנין מים למדורסן 37
ו-קליפות של גרעיני החיטה הנפרדות ממנה בכתישתה והוא 38
מאכל בהמה אבל לא גובלין – אין ללוש את המורסן במים. ואין 39
נותנין מים לפני דבורים ולא לפני יונים שבשוק, והטעם משום 40
שבעלי חיים אלה אין מזונותם עליו שהרי הם יוצאים לשדה 41
וניזונים שם, או משום שהמים מצויים להם בשפע באגם, ולכן אין 42
לו לטרוח עבורם. אבל נותנין מים לפני אוויון ותרגולין ולפני יוני 43
הדיסיות שהם שלו מזונותם עליו. 44
גמרא 45
הגמרא דנה באופני האכילת בעלי החיים שנזכרו במשנה. מבאר 46
הגמרא: מאי – מה הכוונה 'אין אוכסין', אמר רב יהודה, אין עושין 47
לה אכוס בתוך מעיה, כלומר אין מאכילים את הגמל כמות גדולה 48
של אוכל בעל כרחו עד שיתרחבו מעיו כמו אבוס. שואלת 49
הגמרא: מי איכא בי האי גוונא – האם שכיח להאכיל גמל בכמות 50
כל כך גדולה של אוכל. משיבה הגמרא: אין – כן, ובראמר רב 51
דמיה מדיפת, דידוי חזי לי – אני ראייתו שהוא מיעא – את אותו 52
הערבי דאכלא פורא – שקודם שיצא לדרך האכיל את גמלו 53
בכמות של כור ואפסיתא פורא – וגם הטעין על גבו כור מזונות 54
לדרך מלבד שאר משאות. 55

ה' וְקִקְלֹן עַל כְּבוֹדֶךָ. מִבִּאֲרַת הַגִּמְרָא: 'שְׂבַעְתָּ קִלְוֹן מִכְּבוֹד' זֶה
נְכוּכָךְ נִצָּר שֶׁנִּתְּבַח (בְּבוֹזִין הָאִמּוֹר לְעִיל) יוֹתֵר מִהַכְּבוֹד שְׂקִיבֵל,
'שֶׁתָּה גַם אִתָּה וְהָעֶרְל' – תִּשְׁתֶּה גַם אֵתָּה אֶת כּוֹס הַקִּלְוֹן וְהַתְעַרֵּל
וְהַתְּגַנֵּה עַל יְדֵי כֶךְ, 'גַּם אֵתָּה' זֶה צִדְקָה שֶׁנֶּעֱשֶׂה עַל שֶׁנִּבְכַּדְנָצֵר
נֶעֱשֶׂה עַל יְדוֹ, הָרִי שְׁמִי שֶׁחִבְרִירָה נֶעֱשֶׂה עַל יְדוֹ נֶעֱשֶׂה.

הַגִּמְרָא דוֹחָה אֶת הָרִאִיָּה מִצִּדְקִיהָ: מִשְׁנֵי טַעְמִים אֵין לְהַבִּיאַ
הוֹכָחָה מִפְּסוּק זֶה, חֲדָא – טַעַם אֶחָד מִשּׁוֹם דְּכֹלִיָּה קָרָא בְּנִכּוּכָךְ
נִצָּר כְּתִיב – כֹּל הַפְּסוּק יִכּוֹל לְהַתְּפֹרֵשׁ עַל נִבְכַּדְנָצֵר, 'שֶׁתָּה גַם
אֵתָּה' נִבְכַּדְנָצֵר אֶת כּוֹס הַקִּלְוֹן כְּמוֹ אֵלּוּ שֶׁהִקְלַת אוֹתָם, 'וְהָעֶרְל'
וְהַתְּעַרֵּל וְהַתְּגַנֵּה עַל יְדֵי זֶה. אִם כֵּן מִנֵּין לָנוּ לְהַעֲמִידוֹ בִּצְדִיקָהּ.
וְעוֹד טַעַם שֵׁנִי, כִּי לֹא יִתְּכֵן לְפָרֵשׁ אֶת הַפְּסוּק בִּצְדִיקָהּ, כִּי צִדְקָהּ
צִדְקָא (–הַצִּדִּיק) מֵאִי הוּא לִיָּה לְמִיָּעֲבָד לִיָּה – מֵהָיָה לוֹ לַעֲשׂוֹת
לְנִבְכַּדְנָצֵר, הֲלֹא אֲנוֹס הִיָּה וְכִיּוֹן שֶׁהִיָּה אֲנוֹס וְדֹאֵי אֵין לוֹ לְהַעֲשֶׂה
עַל כֶּךְ שֶׁנֶּעֱשֶׂה נִבְכַּדְנָצֵר עַל יְדוֹ. וְרֹאִיָּה לְכָךְ שֶׁהִיָּה אֲנוֹס שֶׁהָרִי רַב
קוֹרְדוֹ 'צִדִּיק' בְּמַעֲשֵׂה זֶה, דְּאִמְרָה רַב יְהוּדָה אִמְרָה רַב, בְּשַׁעֲרֵה שְׂפָקֶשׁ
אוֹתוֹ רְשָׁעִי (–נִבְכַּדְנָצֵר) לְעַשׂוֹת לְאוֹתוֹ צִדִּיק (–צִדְקִיהוּ) כֶּךְ וְכוּ'
כְּפִי שֶׁמִּבִּיאָה הַגִּמְרָא בְּסִמּוּךְ שֶׁנֶּעֱשֶׂה נִבְכַּדְנָצֵר בְּבוֹזִין גְּדוֹל. וְשׁוּב
יֵשׁ לְשֹׂאֵל מִנֵּין שֶׁכֵּל שֶׁחִבְרִירָה נֶעֱשֶׂה עַל יְדוֹ אֵין מְכַנְסִין אוֹתוֹ
בְּמַחֲצִיתוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא.

הַגִּמְרָא מְסִיקָה מִדּוֹ הַמְּקוֹר לְכָךְ שְׁמִי שֶׁנֶּעֱשֶׂה חִבְרִירָה עַל יְדוֹ אֵין
מְכַנְסִין אוֹתוֹ בְּמַחֲצִיתוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: אֱלֹא מְהֵרָא – מִכָּאֵן
לְלַמֵּד דְּבַר זֶה, שְׁנֹאמַר בְּמַשְׁלִי (יז כו) 'גַּם עֲנִיֹשׁ לְצִדִּיק לֹא טוֹב' – גַּם
מִדַּת הַעֲנִיָּשָׁה, לְאֹדֶם שֶׁהוּא צָדִיק אֵינָה מְדַה טוֹבָה, וְכִיּוֹן שֶׁאֵינוֹ
טוֹב הָרִי אֵרָע, כִּי אֵין לֹא טוֹב אֱלֹא רָע, לְמַדּוֹ כִּי הַצִּדִּיק
שֶׁנֶּעֱשִׂים עַל יְדוֹ הָרִי הוּא רָע, וְכִתְּיב (תְּהִלִּים ה' ה') 'כִּי לֹא אֵל חָפִץ
רָשָׁע אִתָּה לֹא יִגְדֹּף רָע', מִבִּאֲרַת הַגִּמְרָא אֶת הַפְּסוּק, 'כִּי לֹא אֵל
חָפֵץ רָשָׁע אֵתָּה' מִשּׁוֹם שֶׁצִּדִּיק אִתָּה ה' הִפָּךְ הָרָשָׁע, וְלִכְךָ לֹא יִגְדֹּף
כְּמִנְיָדָה (–בְּמִדּוֹרָךְ) מִי שֶׁהוּא רָע, מִכָּאֵן כִּי מִי שֶׁחִבְרִירָה נֶעֱשֶׂה עַל יְדוֹ
קוֹרְדוֹ רָע, אֵין מְכַנְסִין אוֹתוֹ בְּמַחֲצִיתוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא.

הַגִּמְרָא שְׁבֵה לְבָאֵר אֶת לְשׁוֹן 'חֲלָשִׁין' שֶׁנֶּאֱמָרָה בְּמִשְׁנֵה עַל הַטֵּלַת
גּוֹרִלוֹת. מִבִּאֲרַת הַגִּמְרָא: מֵאִי מְשַׁמְעֵי דְהָאֵי חֲלָשִׁים לִישְׁנָא דְפוֹרָא
הוּא – מֵהִיָּבֵן מִשְׁמַע ש'חֲלָשִׁים' הוּא לְשׁוֹן גּוֹרֵל, דְּכִתְּיב (שְׁעִיָּה יד יב)
בְּנִבּוּאָה שֶׁאִמְרָה יִשְׁעִיהוּ עַל מִפְּלֹתוֹ שֶׁל נִבְכַּדְנָצֵר מֶלֶךְ בָּבֶל, 'אִיךָ
נִפְלַתְּ מִשְׁמִים הִלֵּל בֶּן שָׁחַר נִגְדַּעְתָּ לְאַרְצָי חוֹלֵשׁ עַל גּוֹיִם' וְכוּ' –
הַנְּבִיא מְנַבֵּא עַל נְפִילַת הָשָׂר שֶׁל בָּבֶל מִשְׁמִים, שֶׁהִיָּה דוּמָה בְּאִוְרוֹ
לְכוּכַב הַנוּגָה שֶׁמֵּאִיר הָרִבָּה כְּכוּכְבֵי בּוֹקֵר, וּמִמְשִׁיךְ וּמִנְבָּא עַל
נְפִילַת נִבְכַּדְנָצֵר וְכִרְיִיתוֹ וּמִכְנֵהוּ 'חוֹלֵשׁ עַל גּוֹיִם'. מִבִּאֲרַת
הַגִּמְרָא אֶת הַטַּעַם שֶׁמְכַנְהוּ כֵן, אִמְרָה רַבָּה בְּרַב הוֹנָא, 'חוֹלֵשׁ' הוּא
לְשׁוֹן הַטֵּלַת גּוֹרֵל מִלְּמַד שֶׁהִיָּה מְטִיל פּוֹר (–גּוֹרֵל) עַל גְּדוֹלֵי מַלְכוּת
לְדַע אֵיזוֹ בֶּן יוֹמוֹ שֶׁל מְשַׁכְּב וְכוּ' – לְקַבֵּעַ עַל פִּי הַגּוֹרֵל יוֹמוֹ שֶׁל
כָּל מֶלֶךְ וּמֶלֶךְ, וּמִכָּאֵן לְמַדּוֹ שֶׁחֲלָשִׁים הוּא לְשׁוֹן גּוֹרֵל.

הַגִּמְרָא מְבִיאָה פְּסוּק נוֹסֵף בְּפֶרֶק זֶה שֶׁדְּרָשׁוּהוּ בְּאוֹתוֹ עֲנִין: וְכִתְּיב
בְּהַמְּשֵׁךְ פֶּרֶק זֶה הָעוֹסֵק בְּמִפְּלֹתוֹ שֶׁל נִבְכַּדְנָצֵר (שְׁעִיָּה יד יח) 'כָּל
מֶלֶכִי גּוֹיִם כָּלָם גּוֹי' שֶׁכָּבוּ כְּבֹד אִישׁ בְּבִיתוֹ. מִבִּאֲרַת הַגִּמְרָא מֵהָ
אֵשׁ הַפְּסוּק לּוֹמַר, אִמְרָה רַבִּי יוֹחָנָן, שִׁנְהוּ מְשַׁכְּב וְכוּ' וּשְׁכַבּוּ בְּכַבּוֹד
בֵּית בְּבִיתוֹ, אֲבֵל עַד עַתָּה שְׁכַבּוּ בְּקִלּוֹן בְּבִיתוֹ שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע.
הַגִּמְרָא דוֹרֶשֶׁת פְּסוּקִים נוֹסְפִים בְּעֲנִין מִפְּלֹתוֹ שֶׁל נִבְכַּדְנָצֵר מֶלֶךְ
בָּבֶל. אוֹמֶרֶת הַגִּמְרָא: וְאִמְרָה רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל יָמָיו שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע
(–נִבְכַּדְנָצֵר) לֹא נִמְצָא שְׁחֹק בְּפֶה כָּל בְּרִיָּה, שְׁנֹאמַר (שְׁעִיָּה יד ז)
בְּאוֹתָהּ פֶּרֶשָׁה הָעוֹסֶקֶת בְּמִפְּלֹתוֹ, עַל הַזִּמְן שֶׁאֲחֹר מִיתָתוֹ, נִתְּנָה

שְׂקָטָה כָּל הָאָרֶץ פָּצְחוּ רִנָּה – לְשׁוֹן פִּתְחוּן פֶּה וְהִרְמַת קוֹל שִׁמְחָה.
מִבִּאֲרַת הַגִּמְרָא אֶת הָדְרָשָׁה, בְּפִסּוּק מְבֹאֵר כִּי בִשְׁעָה שִׁנְחָה
וְשִׁקְטָה הָאָרֶץ [מִפְּנֵי מוֹתוֹ שֶׁל נִבְכַּדְנָצֵר] פָּצְחוּ בְּרִנָּה, מְכַלֵּל –
מִשְׁמַע מוֹזֶה דְּעֵד הַשָּׂתָּא – עַד עַתָּה לֹא הָיָה רִנָּה, וְטַעַם הַדְּבַר,
מִשּׁוֹם שֶׁהִיָּה נִבְכַּדְנָצֵר רוּדָה וּמוֹשֵׁל בְּעַמִּים, וּמִכָּה בָּהֶם בְּכַעֲסוֹ
מִכּוֹת שְׂאֵי אֲפֹשֶׁר לְהִירְפָּא מֵהֶם.
אוֹמֶרֶת הַגִּמְרָא: וְאִמְרָה רַבִּי יִצְחָק אִמְרָה רַבִּי יוֹחָנָן, אֲסוּר לְעִמּוֹד בְּבִיתוֹ
שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע (–נִבְכַּדְנָצֵר), שְׁנֹאמַר (שְׁעִיָּה יג כא) בְּנִבּוּאָה עַל
הַשְּׁמִמּוֹן הַגְּדוֹל שֶׁהִיָּה בְּאָרֶץ בָּבֶל וּבִבְתִּיָּה לְאַחַר מִפְּלֹתָה, 'וְרָכְצוּ
שָׁם צִיִּים וְקָלְאוּ כְּתִיבָם אֲחִים (–מִיָּנִי חַיּוֹת) וְשָׁכְנוּ שָׁם בְּנוֹת יִעֲנָה
וְשִׁעִירִים (–שִׂדִּים) וְרָקְדוּ שָׁם', וּמִכִּיּוֹן שֶׁבְּמִקּוֹם שְׁבִנִי אָדָם נִמְצָאִים
הַמְּיָקִין מִסְּתַלְקִים, לְכָךְ אֲסוּר לְהִיְוֵת שָׁם, שֶׁכֵּן כֶּךְ גּוֹר הַקְּדוֹשׁ
בְּרוּךְ הוּא שִׁימְצָאוּ שָׁם הַשִּׂדִּים.

הַגִּמְרָא מְבִיאָה עַתָּה אֶת הָדְרָשָׁה שֶׁהוֹכְרָה לְעִיל בְּעֲנִין קִלְוֹנוֹ שֶׁל
נִבְכַּדְנָצֵר: וְאִמְרָה רַב יְהוּדָה אִמְרָה רַב, בְּשַׁעֲרֵה שְׂפָקֶשׁ אוֹתוֹ רָשָׁע
(–נִבְכַּדְנָצֵר) לְעַשׂוֹת לְאוֹתוֹ צִדִּיק (–צִדְקִיהוּ) כֶּךְ – לְאוֹנְסוֹ בְּמִשְׁכָּב
זָכוֹר, נִמְשָׁכָה עֲרֻלָּתוֹ שֶׁל נִבְכַּדְנָצֵר שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אָמָה, וְהָיְתָה
מְחֻרָרֶת עַל כָּל הַמְּסִכָּה בּוֹלָה – נִמְשַׁכָּה עַל פְּנֵי כָּל הַמְּלָכִים שֶׁהָיוּ
מְסוּבִין וְיוֹשְׁבִין לְפָנָיו, שְׁנֹאמַר (חִבְקוּק ב טו) בְּפִסּוּק בּוֹ הַנְּבִיא מְנַבֵּא
אֶת קִלְוֹנוֹ שֶׁל נִבְכַּדְנָצֵר 'שְׂבַעְתָּ קִלְוֹן מִכְּבוֹד, שֶׁתָּה גַם אִתָּה וְהָעֶרְל'
– שֶׁתָּה גַם אֵתָּה אֶת כּוֹס הַקִּלְוֹן כְּאוֹתָם שֶׁהִיָּית מְקֻלָּה אוֹתָם,
וְהַתְּעַרֵּל וְהַתְּגַנֵּה עַל יְדֵי זֶה, וְתִיבָה זוֹ 'וְהָעֶרְל' מִיּוֹתֶרֶת הִיא שֶׁהָרִי
נִזְכָּר כְּבֵר קִלְוֹנוֹ בְּפִסּוּק. דוֹרֶשֶׁת הַגִּמְרָא, שְׁבֵאָה לְרַמּוֹז עַל אוֹפֵן
הַקִּלְוֹן שֶׁהִיָּה לוֹ, 'עֶרְל' בְּנִימְטָרְיָא שְׁלֹשׁ מֵאוֹת הָיוּ לְלַמֵּד שֶׁנִּמְשַׁכָּה
עֲרֻלָּתוֹ שֶׁלֹּשׁ מֵאוֹת אַמָּה.

הַגִּמְרָא מְבִיאָה דְרָשָׁה נוֹסֶפֶת הַמוֹכִיחָה אֶת תּוֹקֵף שִׁלְטוֹנוֹ שֶׁל
נִבְכַּדְנָצֵר, וְזֵמָה עֲלֶיהָ בְּסוֹפוֹ: וְאִמְרָה רַב יְהוּדָה אִמְרָה רַב, בְּשַׁעֲרֵה שְׂפָקֶשׁ
אוֹתוֹ רָשָׁע (–נִבְכַּדְנָצֵר) לְגִיָּהֶם רָעִשׁוּ כָּל יוֹרְדֵי גִיָּהֶם מְרֹיב פִּחְדָּה,
אִמְרוּ שְׂמָא לְמִשּׁוֹל עֲלֵיהֶם הוּא בָּא כִּשְׁם שֶׁבְּעוֹדֶם בְּעוֹלָם מִשַׁל בָּהֶם
לֹאֵל רַחֲמִים, אוֹ לְיִחְלּוֹת בְּמוֹתָם הוּא בָּא – לְהִיְוֵת נְחִלָּה כְּמוֹתָם
בִּיסוּרֵי הַגִּיָּהֶם, שְׁנֹאמַר בִּישְׁעִיָּה (יד טו–טז) בְּנִבּוּאָה עַל הָאוֹפֵן בּוֹ
תִּקְבַּל הַגִּיָּהֶם אֶת פְּנֵי נִבְכַּדְנָצֵר בְּמוֹתוֹ, 'שְׂאוֹל מִתַּחַת רִגְלָהּ
לָךְ לְקִרְאָת בּוֹאָךְ, עוֹרֵר לָךְ רַפָּאִים כָּל עַתְדֵי אֶרֶץ הַקִּים מִכְּסֻאוֹתָם
כָּל מְלָכֵי גּוֹיִם' – הַגִּיָּהֶם כְּכִיכּוֹל תַּעֲיִר אֶת כָּל בִּאִיָּה לְקִרְאָת
נִבְכַּדְנָצֵר, וּמִמְשִׁיךְ הַנְּבִיא וְאוֹמַר שֶׁכֵּל אֵלּוּ יוֹרְדֵי הַגִּיָּהֶם 'כָּלָם
יַעֲנוּ וְיֹאמְרוּ אֵלֶיךָ גַּם אִתָּה חֲלִית כְּמוֹנוֹ אֲלֵינוּ נִמְשָׁלְתָּ, יֵשׁ כֵּאֵן
בְּפִסּוּק שְׁתֵּי לְשׁוֹנוֹת, לְשׁוֹן חוֹלִי וְלְשׁוֹן מִמְשָׁלָה, וְדוֹרֶשֶׁת הַגִּמְרָא
שֶׁהֶם מִסְּתַפְקִים וְאוֹמְרִים הֵאֵם בֹּא לְיִחְלּוֹת כְּמוֹנוֹ בִּיסוּרֵי הַגִּיָּהֶם
אוֹ לְמִשּׁוֹל עֲלֵינוּ. יִצְאָתָהּ כַּת קוֹל וְאִמְרָה לְנִבְכַּדְנָצֵר בְּאוֹתָהּ שַׁעֲהָ
שִׁירָד לְגִיָּהֶם, 'מִמֵּי נִצְמָתָ דְּרַח וְהַשְׂכָּכָה אֶת עֲרֻלָּה' (חִבְקוּק לז ט) –
מִתּוֹךְ חֲשִׁיבוֹתָךְ סְבוֹר הִיָּית לְהִיְוֵת בְּנַעֲיִמוֹת יוֹתֵר מִמְצָרִים וּמִשְׁאֵר
אוֹמוֹת, עַתָּה רֹאֵה מִמִּי יֵשׁ לָךְ יוֹתֵר נַעֲיִמוֹת, הֲלֹא גַם אֵתָּה יֵשׁ לָךְ
לִירָד וּלְשַׁכֵּב יַחַד עִמָּהֶם בְּגִיָּהֶם.

הַגִּמְרָא דוֹרֶשֶׁת פְּסוּק נוֹסֵף בְּפֶרֶשָׁה הָעוֹסֶקֶת בְּמִפְּלֹתוֹ שֶׁל
נִבְכַּדְנָצֵר, הַמוֹכִיחַ עַל גִּנוּתָה שֶׁל בָּבֶל: בְּתִחִלַת הַנְּבִאוּאָה עַל
מִפְּלֹתוֹ שֶׁל נִבְכַּדְנָצֵר מֶלֶךְ בָּבֶל, הַנְּבִיא אוֹמַר (שְׁעִיָּה יד ז) 'וְנִשְׁאַתָּ
וְנִמְשָׁל הַזֶּה עַל מֶלֶךְ בָּבֶל וְאִמְרָתָ אִיךָ שֶׁכֵּת נִנֵּשׁ שְׂבַחְתָּ מְדִבְהָ' –
בְּמִיתָתוֹ שֶׁל נִבְכַּדְנָצֵר בְּטֵל הַנוּגָה וְהָרִידָה לְעַבּוֹד עֲבוּדָה, וּבְטֵלָה
אוֹמָה שֶׁל בָּבֶל הַקְּרוֹיָה 'מְדִבְהָ'. מִבִּאֲרַת הַגִּמְרָא אֶת הַטַּעַם
שֶׁבָּבֶל קְרוּיָה כֵן: אִמְרָה רַב יְהוּדָה אִמְרָה רַב, שְׂבַחְתָּה אוֹמָה זוֹ שְׂאִמְרָהָ

על־ידי... העבודה דמחשבה דיבור ומעשה של האדם, נמשכים לו המחשבה דיבור ומעשה שלמעלה, את הברית ואת החסד אשר נשבע.

ממאמר (א) שבת פרשת עקב ה'תשכ"ז

לבבכם וחלל שלכם.

שנינו במשנה: **מפיס אדם** – מטיל גורל **עם בניו** ו**עם בני ביתו** על השולחן, ובלבד שלא יתכוין לעשות מנה גדולה כנגד מנה קטנה.
הגמרא מבארת מדוע אין להטיל גורל אלא עם בני ביתו. מדייקת הגמרא: ממה שכתבה המשנה **מפיס אדם עם בניו** ועם בני ביתו על השולחן, ולא כתבה בסתם **מפיס אדם על המנות**, משמע **שעם בניו ועם בני ביתו אין** – כן ראשי לעשות גורל, ועם אחר – שאינו מבני ביתו לא יעשה גורל. שואלת הגמרא: **מאי טעמא** – מהו הטעם שאין לעשות גורל עם בני אדם שאינם בני ביתו. משיבה הגמרא: הטעם הוא **בדבריו דרב יהודה אמר שמואל**, **רב יהודה אמר שמואל**, **בני חבורה ההולכים בדרך או יושבים בבית אחד אך כל אחד סועד לעצמו**, **המקפידין זה על זה להלוות זה לזה במדויק**, במידה במשקל ובמנין, ואינם מוחלים ומוותרים זה לזה על דבר מועט, כאשר נוהגים כך בשבתות ובימים טובים **עוקרין** – קרוב לודאי שיבואו לידי כך שיעברו **משום** איסור **מדה ומשום** איסור **משקל ומשום** איסור **מנין** – שאסרו חכמים לקחת מאכל בשבתות ובימים טובים באופן שדומה למקח וממכר משום גזירת מקח וממכר, והיינו כשמודקים לברר את שיעור הפירות על ידי מדידה או שקילה או שמוקדים לחשב את סך כלל הפירות שחייב, ובני חבורה אלו מתוך הקפדתם יבואו גם בשבת וביום טוב למדוד ולשקול ולמנות את האוכל שלוקחים זה מזה ויעברו על איסורים אלו, וכן קרובים לעבור **משום** **לזון** ו**פזרעין** **ביום טוב** ואין צריך לומר בשבת – שאסרו חכמים לומר לשון הלואה בשבת וביום טוב שמא יכתוב, וכמו כן אסרו לומר לשון פרעון שמא יכתוב, ולא הותר אלא בלשון שאילה וחזרה, ואלו מתוך שמקפידים זה על זה יאמרו לשון הלואה ופרעון, כי יחשוש הלוה לומר לשון שאילה שמא ידרש להשיבה כמות שהיא כשאילה שחזרת בעצמה.

קבוע נמי – גם יתיר רבי מאיר, מטעם זה שאדחכי והכי – בעוד שילך להביא מספרים **בדרך** שהוא שבת. ובהכרח שאין זה הטעם שהתיר רבי מאיר בקבועה בכותל.
משיבה הגמרא: לעולם במראה של זכויות לכל השיטות מותר לראות, כי בעוד שילך להביא מספרים יזכר ששבת היום, והכא – כאן בברייתא **במראה של מכתת עקנין**, שבה עצמה מגלח את השיער ואינו צריך להביא מספרים, וטעם האיסור לראות בה **בדרך נחמן אמר רבה בר אביו**, **דאמר רב נחמן אמר רבה בר אביו**, **מפני מה אמרו חכמים מראה של מכתת אסורה בשבת** ו**לראות בה**, **מפני שאדם עשוי להשיך בה** – לחתוך עמה את הנימין **המקודשין** – השערות שנתלשו מן הראש ועדיין לא נקערו לגמרי ואינן שוות לשאר השיער, ועובר משום מלאכת קוצר ומשום מלאכת גזוז. ותנאים אלו חולקים בסברתו של רבה, תנא קמא אוסר גם במראה של מתכת הקבועה בכותל אף שאין יכול לחתוך עמה, כי לא חילקו חכמים בגזירתם וכסברת רבה, ורבי מאיר אינו סובר את סברת רבה, אלא שחילקו חכמים בגזירתם ובקבועה בכותל שאין לחוש שיחתוך עמה לא אסרו.
הגמרא מביאה אופן נוסף שאסרו חכמים את הקריאה בשבת גזירה שמא יקרא בשטרי הדיוטות: **תנו רבנן** בברייתא, **תב המהלך תחת הצורה** – צורות חיות משונות שמציירים בכותל, וכותבים תחת כל צורה זו צורת חיה פלוגית, ו**תחת הדיוקנאות** – דמויות של בני אדם במאורעות שונים שמציירים על הכותל, כגון מלחמת דוד וגלית, וכותבין תחתם זו דמות פלוגי ופלוגית, כתב זה **אסור לקרותו** **בשבת** גזירה שמא יקרא בשטרי הדיוטות. ודיוקנא **עצמה** – הדמות המצוירת אף בחול **אסור להסתכל בה משום שנאמר** (ויקרא יט ד) **אל תפנו אל האילים**. מבררת הגמרא: **מאי תלמודא** – מהו אופן הלימוד מפסוק זה, משיבה הגמרא: **אמר רבי חנין**, **אל תפנו אל מדעתכם** – אלילים לשון חללים, והלב נקרא חלל, ופירושו, אל תפנו להסתכל במעשי ידיכם שבאו מדעת

המשך ביאור למס' שבת ליום רביעי עמ' א

דורשת הגמרא: **אמר רבי יצחק**, פסוק זה **מלמד שכל צדיק וצדיק שנפטר נותנין לו בגן עדן** **מודו** ו**מקום מגוריו** **לפי כבודו**, שלכך נאמר **אל בית עולמו** ולא **אל בית העולם**. מוסיף רבי יצחק לבאר: **משל למה הדבר דומה**, **למלך שנכנס הוא ועבדיו לעיר**, **בשעה נכנסין בליל** **בשער אחד נכנסין**, אך **בשעה לזין שם בלילה כל אחד ואחד נותנין לו מודו לפי כבודו**, וכן הצדיקים, כולם מתים באותו אופן, אך לאחר מכן מקבל כל אחד את מקומו הראוי לו בגן עדן.
הגמרא מביאה עוד מימרות של רבי יצחק בענין הזקנה והמיתה: **ואמר רבי יצחק**, **מאי דכתיב** (קהלת יא ט) **כי תלדו ותשחרות הכל**, כוונת הפסוק **שדברים שאדם עושה בילדותו**, שמרבה בתשמיש, משחירים פניו, דהיינו מתישים את כחו לעת זקנתו.
ואמר רבי יצחק, קשה – כואבת עקיצת רימה ו**תולעת** **לפת** **בדקירת מלחט בבשר החי**, **שנאמר** בענין האדם לאחר מותו (איוב יד כב) **אך בשרו עליו נכבד**, שמשמע שמרגיש כאב בבשרו.
עוד בענין הצער שלאחר המיתה: **אמר רב חננאל**, **נפשו של אדם מתאבלת עליו לאחר מותו כל שבעה ימים**, **שנאמר** (שם) **ונפשו עליו תאבל**, וכתב לגבי יוסף לאחר מיתת יעקב אביו (בראשית נ ט) **ונפש לאביו אכל שבעת ימים**, ללמדך שהאבל הנזכר אצל הנפש היינו שבעת הימים שאחר המיתה.
הגמרא מביאה דין שחידש רב יהודה בענין מת שאין לו קרובים: **אמר רב יהודה**, **מת שאין לו מנהמין**, כלומר, שאין לו קרובים שמתאבלים עליו וזקוקים לנחמה, הדין הוא שהולכין **עשרה בני אדם** **יושבין במקומו** – במקום שמת שם, כל ימי השבעה.
מביאה הגמרא מעשה בענין זה: **ההוא דשכיב בשכבותיה** – מעשה באדם שמת בשכונתו **דרב יהודה ולא היו לו מנהמין**,

בענין ימי הזקנה: נאמר בהמשך הפסוקים (שם יט ד), **גם מגבה יראו וחתחתים בדרך וינאץ השקד ויסתכל החגב ותרפ האביונה**. מבארת הגמרא: מה שאמר **גם מנהמה יראו**, כוונתו **שאפילו בשושיט** – תל עפר) **קמנה שיש בדרך**, **דומה עליו בהרי הרים** – נראית בעיני הזקן כדהים גבוהים, וירא שמא יתקל בה. ומה שאמר **וחתחתים בדרך**, כוונתו **שבשעה שמהלך בדרך נעשו לו תהום** – תוקפים אותו פחדים מרובים שמא יכשל ויפול. ומה שאמר **וינאץ השקד**, דהיינו, שעץ השקד יוציא ציצית בולטים, זו קליפות – כוונתו לעצם הדרך, שבוטלת אצל הזקן כמו נץ האילן מחמת תשות כחו ורוזן בשרו. ומה שאמר **ויסתכל החגב**, אלו ענבות, שיתקשה לשאת את עגבותיו כאילו הן משא כבד. ומה שאמר **ויתרפ האביונה**, זו תמר – תאות התשמיש שמתבטלת אצל הזקן. מביאה הגמרא מעשה בענין זה: **רב פהנא הוה פסיק סידרא** – היה קורא פרשה מהמקרא של כתובים קמיה **דרב**, **כי מטא לתא קרא** – כאשר הגיע לפסוק זה **בכחא** **ותרפ האביונה**, **נגיד ואתתה** – נאנק ונאעם הדרך, שבוטלת אצל הזקן. מוכח מזה שפסל ליה **המדיה דרב** – בטלה אצל רב תאות התשמיש.
מאמר בענין זה: **אמר רב פהנא**, **מאי דכתיב** (תהילים לג ט) **כי הוא אמר ויהי**, זו אשה שרק מכח גזירת הקדוש ברוך הוא מתאוה לה האדם, שכן מצד עצמה היא מאוסה. ומה שנאמר בהמשך הפסוק **הוא צנו ונעמוד** **אלו גנים**, שהטעם לגזירה זו שיתאוה לאשה, כדי שיוליד בנים ויתקיים העולם. מביאה הגמרא: **תנא** בברייתא, גוף האשה הוא כחכת – שק קלא צואה, ופיה של החמת קלא דם, שמקום העורה מלא בדם נדה, ועל אף המיאוס שבדבר **הכל דצין אתריה**, מכח גזירת הקדוש ברוך הוא.
הגמרא מוסיפה לבאר את המשך דברי שלמה המלך בקהלת: נאמר בהמשך הפסוק (שם יט ד), **כי הולך האדם אל בית עולמו**.

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן - אדמו"ר הזקן - בעל התניא והשו"ע

- 1 מו מה שנוהגין להכריז מצות בבית הכנסת מי שיתן יותר הוא יזכה בהן - היה ראוי לאסור משום מקח
- 2 וממכר, שהוא שבות גמור ולא התר לדבר מצוה¹⁷⁷. אלא שאפשר לישב הפנהג בדחק ולומר שאין
- 3 שיך מקח וממכר בדבר מצוה, כ"אם בחפץ הנקנה. אבל אסור לקנות מקומות בבית הכנסת או בתים של
- 4 צדקה¹⁷⁸.
- 5 והנכון כמו שנוהגין מקצת אנשי מעשה¹⁷⁹, שכל מה שהוציא בפיו לתן - נותן לצדקה אפלו קנה חברו
- 6 המצוה, שאז אינו דומה כלל למקח וממכר אלא לפסיקת צדקה. ובדרך זה מתר אפלו לקנות מקומות
- 7 ובתים מהצדקה. וכל ירא שמים יזהר בזה¹⁸⁰.

הלכות שבת, חלק ב סימן שו, באיזה חפצים מותר לדבר בשבת טע"ף טז

ביאורי הלכה

- צו] בתים של צדקה - מכירה פומבית של בתים
השייכים לצדקה.
צח] אנשי מעשה - חסידי אוסטרייך¹⁷⁸.
צט] יזהר בזה - זהירות זו לא נתפשטה, וסומכים על

ציונים והוספות

- 177) כדלעיל ס"ה (שבות של אמירה לנכרי) וס"ז (שבות של מקח וממכר) וס"ג (שכירת מלמד).
178) קהילות מזרח אשכנז.
179) ראה כף החיים ס"ק מב (בשם שכנה"ג בהגהות ב"י אות ה): ומנהג פשוט עכשיו להכריז השמש המצוות ולומר
- כמה נותן בעד מצוה זו ומי שמעלה אותה בדמים נשאר לו המצוה והאחר אינו נותן כלום והנח להם לישראל. ולהעיר מה'סידור' סדר "כל נדרי": "היא מצוה גדולה לקנות אותו ספר ראשון", ולא הזכיר הזהירות בזה, ואולי משום שהמכירה נעשית קודם השקיעה.

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות שבת לפי לוח "רב יומי"

- 1 אבל מותר להשכיר שדה לנכרי שיעבוד עבודתה כל
 - 2 אימת שירצה ולא יהיה מוכרח בעבודתו ויטול כל
 - 3 הפירות לעצמו רק שיתן להישראל דבר קצוב בכל שנה בין
 - 4 שיתן לו מעות בין שיתן לו מפירות שדה זו והנכרי עובד
 - 5 אפילו בשבת ואין לחוש למראית העין שיאמרו שהנכרי
 - 6 שכיר יום הוא אצל הישראל או ששכרו לעבוד אדמתו
 - 7 בשבת לפי שדרך רוב העולם הוא ליתן השדה באריסות
 - 8 לאריס דהיינו אדם המקבל השדות לחורשן ולזורען ולעבוד
 - 9 כל עבודתן ונוטל בשכר עבודתו מחצה או שליש או רביע
 - 10 הפירות והשאר לבעל השדה לכן מן הסתם כשיראו נכרי
 - 11 עובד בשבת בשדה של ישראל יאמרו שזהו אריסו של
 - 12 הישראל וליתן השדה באריסות לנכרי אין בו שום איסור
 - 13 כלל אע"פ שיש להישראל הנאה במלאכה שהאריס עושה
 - 14 בשדהו בשבת שהרי רוב הפירות של השדה הם של
 - 15 הישראל מכל מקום כיון שהנכרי אינו מתכוין במלאכתו
 - 16 בשביל טובת הישראל אלא בשביל טובת עצמו שיטול חלק
 - 17 המגיע לו מפירות השדה אע"פ שמאיליו נהנה הישראל אין
 - 18 בכך כלום רק שיהיה שלא יאמר לו שיעשה בשבת:
- 17 אבל מי שיש לו נכרי שכיר לשנה שיעשה כל המלאכות
 - 18 הצריכות לשדהו באותה שנה אע"פ שמן הדין היה
 - 19 מותר להניחו לעבוד שדהו בשבת שהרי הנכרי להנאת עצמו
 - 20 הוא מתכוין כדי שיטול השכר שקצץ לו שאף שהישראל
 - 21 ישלם לו אף אם לא יעשה אותה מלאכה בשבת מכל מקום
 - 22 הרי יצטרך לעשותה ביום אחר שהרי שכרו לכל המלאכות
 - 23 הצריכות לשדהו כל השנה לכך הוא עושה אותה בשבת כדי
 - 24 שלא יצטרך לעשותה ביום אחר (וגם אינו נראה כשלוחו
 - 25 של ישראל כמו שכיר יום מטעם שיכתבאר בסימן רמ"ד)
 - 26 מכל מקום מפני מראית העין צריך הוא למחות בידו
 - 27 שהרואה את הנכרי עובד בשבת בשדה של ישראל לא יעלה
 - 28 על דעתו שהוא שכיר שנה אלא ידמה לו שהוא שכיר יום.
 - 29 ולא אמרו שבשכירות שדה אין לאסור מפני מראית העין
 - 30 לפי שדרך רוב העולם ליתן השדה באריסות אלא כשהאמת
 - 31 כן הוא שנכרי יש לו זכות בפירות שדה זו כאריס
 - 32 ויותר מאריס שהרי שכורה היא אצלו וכל פירותיה שלו
 - 33 ואינו נותן לבעל השדה אלא דבר קצוב לפיכך כשיראו אותו
 - 34 עובד בשבת יתלו לומר שאריס הוא ויש לו חלק בפירות

שהרי הנכרי מחשב עמו סכום ימים נפרדים ומשלם לו בעד
כל יום ויום נמצא שמשלם בעד יום השבת בפני עצמו שלא
בהבלעה ואסור ליטול שכר שבת שלא בהבלעה שאין
משתכרים בשבת משום גזירת מקח וממכר:

יג במקומות שאסור להשכיר לנכרי מרחץ או תנור ורחיים
מפני מראית העין אם עבר והשכיר מותר לו לקבל כל
השכר מהנכרי דכיון שלא עשה איסור מעיקר הדין אלא
מפני מראית העין אין קונסין אותו:

יד אף במקום שמותר להשכיר לנכרי מרחץ תנור ורחיים
לא ישכירם לו בערב שבת אלא קודם לכן כמו שיתבאר
בסימן רמ"ו ע"ש הטעם:

טו אף במקומות שאסור להשכיר מרחץ תנור ורחיים
לנכרי לא אסרו אלא כשנקרא שם הישראל עליהם
שידוע ומפורסם לרבים שהם של ישראל שראו אותו
מתעסק בהם כמה פעמים בימות החול אבל ישראל שקנה
מנכרי מרחץ תנור ורחיים ולא התעסק בהם כלל אלא חזר
והשכירו מיד לנכרי אחר הרי זה מותר לפי שעדיין לא נקרא
עליהם שם הישראל ואין כאן חשש מראית העין:

טז וכן אם יש לישראל בית דירה בחצר אחרת שהוא אינו
דר בתוכה ושם יש מרחץ באותה הדירה אם כל ימות
החול אין דרך שום ישראל לרחוץ באותה מרחץ רק שכיני
הדירה מותר לו להשכירו לנכרי או ליתנו לו באריסות ואין
כאן חשש מראית העין לפי שכל מי שאינו רוחץ באותו
מרחץ כלל בימות החול אינו יודע שמרחץ זה הוא של
ישראל שכיין שהוא עומד בחצר בפני עצמו ואין שום
ישראל דר באותה חצר ושכיני המרחץ שרוחצין בה בחול
יודעין הן שאין הנכרי שכיר יום אצל הישראל וכל השכר
שנותנים בעד הרחיצה נותנו הנכרי לישראל אלא השכירו
לו או נתנו לו באריסות וכל השכר שנותנין בעד הרחיצה
הוא להנכרי אבל אם דרך שום ישראל שאינו משכיני
המרחץ לרחוץ בו בחול מתוך שהוא יוצא ונכנס בו יודע
שהוא של ישראל ואחר כך כשיעבור שם לפעמים בשבת
ויראה נכרים רוחצין בו יחשוד את ישראל בעל המרחץ
לומר שנכרי המתעסק במרחץ בשבת הוא שכיר יום אצל
הישראל:

חלק ב סימן רמג דין המשכיר שדה ומרחץ לנכרי:

* * *

א אף על פי שאסור להניח לנכרי שיעשה מלאכה לישראל
בשבת אף על פי שעושה בשכר אם הוא עושה בתורת
שכיר יום כגון ששכרו הישראל קודם השבת ואמר לו בעד
כל יום ויום שתעבוד לי אתן לך כך וכך אף על פי שלא
אמר לו שיעבוד גם בשבת אלא מעצמו הוא עובד צריך הוא
למחות בידו כמו שנתבאר בסימן רמ"ג אבל אם הוא עושה
בתורת קבלנות שקיבל עליו לעשות כך וכך בעד שכר כך
וכך בין שעושה משלו בין שעושה משל הישראל שנתן לו
ממה לעשות המלאכה כגון שנתן לו בגד לתפור וקצץ לו
שכר או שנתן לו חוטין לארוג לו בגד בין שקיבל עליו
לארוג כל הבגד בין שלא קיבל עליו כלל לארוג כל הבגד
אלא שקצץ לו בעד כל אמה ואמה שיארוג מותר להניחו

השדה ולטובת עצמו הוא מתכוין בעבודתו ויחקרו אחריו
בעת הקציר אם האמת הוא כן ימצאו שבאמת יש לו זכות
בפירות השדה משא"כ בנכרי שהוא שכיר שנה כשיחקרו
אחריו בעת הקציר יראו שאין לו כלום בפירות השדה
יתברר להם למפרע שלא היה אריס ויאמרו ששכיר יום היה
ומכל מקום אם השדה היא חוץ לתחום אין לאסור מפני
מראית העין כמו שיתבאר בסימן רמ"ד ע"ש:

* * *

ט הרחיים דינם כשדה שמותר להשכירם לנכרי לשנה או
לחדש שיעבוד ויתעסק בהם כל אימת שירצה ויטול כל
השכר לעצמו רק שיתן להישראל דבר קצוב והנכרי עובד
אפילו בשבת ואין לחוש למראית העין לפי שגם הרחיים
דרך רוב העולם ליתן באריסות כמו שדות אבל התנור דינו
כמרחץ שאסור להשכירו לנכרי יותר מלששת ימי החול לפי
שכשיעסוק בו הנכרי בשבת יש בו משום מראית העין
שיאמרו ששכיר יום הוא שכן הוא דרך התנור לעסוק בו על
ידי שכירי יום ולא להשכירו ולא ליתנו באריסות לפי
שיציאותיו מרובות ושכרו מועט כמו מרחץ.

ומכל מקום הכל לפי מנהג המדינה שבמקומות שדרך רוב
אנשי העיר להשכיר התנור או המרחץ או ליתנם באריסות
ולא לעסוק בהם על ידי שכירי יום מותר להשכירם שם
לנכרי או ליתנם לו באריסות ובמקומות שאין דרך רוב אנשי
העיר להשכיר רחיים ולא ליתנם באריסות אלא עוסקים בהם
על ידי שכירי יום אסור להשכירם שם לנכרי או ליתנם לו
באריסות:

י ואף במקומות שאין דרך רוב אנשי העיר להשכיר מרחץ
או תנור או רחיים או ליתנם באריסות מכל מקום אם יש
שם אדם שהשכירם או נתנם באריסות שנה אחר שנה עד
שנתפרסם לרבים שאין דרכו לשכור פועלים אלא להשכירם
או ליתנם באריסות מותר לו להשכירם לנכרי או ליתנם לו
באריסות:

יא אף במקום שמותר להשכיר לנכרי מרחץ ורחיים ותנור
ליותר מלששת ימי החול לא התירו לו ליטול השכר
המגיע לו בעד יום השבת אלא כשהשכיר לו את יום השבת
בהבלעה עם שאר הימים כגון שהשכיר לו לשנה או לחדש
שאמר לו בעד כל שבוע תתן לי כך וכך או אפילו בעד כל
ג' ימים או כל ב' ימים תתן לי כך וכך שנמצא שלא השכיר
לו ליום השבת בפני עצמו אלא בהבלעה עם ימים אחרים
ואח"כ כשהנכרי משלם לו השכר משלם בעד כל שבוע כך
וכך או בעד כל ג' ימים או בעד כל ב' ימים כך וכך נמצא
שאין משלם לו שכר של יום השבת בפני עצמו אלא
בהבלעה עם יום אחר:

* * *

יב אבל אם השכיר לו לימים נפרדים שאמר לו אני משכיר
לך לשנה או לחדש ובעד כל יום ויום תתן לי כך וכך
נמצא שיום השבת מושכר להנכרי בפני עצמו שהרי כל יום
ויום הוא שכירות בפני עצמו (ויוכל לחזור בו באמצע שנה
או חדש) לפיכך אע"פ שאח"כ משלם לו הנכרי בעד כל
הימים בבת אחת אסור לו ליטול שכר המגיע לימי השבתות

דרים בה תוך תחומיו של מקום המלאכה מותר להניחו
שיעשה בשבת:

* * *

ד אפילו מלאכת תלוש אם היא מפורסמת וידועה לרבים
שהיא של ישראל והיא נעשית במקום גלוי ומפורסם
כגון בנין הספינה שדרך לבנותה על שפת הנהר שהוא מקום
פרהסיא אסור להניחו לעשות בשבת מפני מראית העין:

ה בד"א בספינה וכיוצא בה מדברים ששם ישראל נקרא
עליהם שאומרים דבר זה הוא של פלוני אבל דבר שאין
שם ישראל נקרא עליו רק שעושה בפרהסיא ונתפרסם
לרבים שדבר זה נעשה בשבת לצורך ישראל כגון ישראל
ששכר לו נכרי בקבלנות לעשות לו כלים חדשים ועשה
אותם בשבת בפרהסיא שאף שיצא הקול ונתפרסם לרבים
שעושה בשביל ישראל מכל מקום עדיין לא נקרא שמו
עליהם להיות נקראים כלים של פלוני כיון שעדיין לא באו
לרשותו מעולם לפיכך אף שעושה במקום גלוי ומפורסם
אינו צריך למחות בידו מעיקר הדין ומכל מקום טוב
להחמיר ולמחות בידו לחוש לרנון שעה שלא ירנונו אחריו
לומר שנכרי עושה מלאכה בשבת בשליחותו:

ו אפילו לעשות בתלוש אם הוא לצורך מחובר כגון לפסול
האבנים ולתקן הקורות כדי לשקעם בבנין צריך למחות
בידו אם הוא בתוך התחום אפילו עושה רחוק מהבנין
ואפילו עושה בביתו שאין הדבר ניכר שעושה בשביל בנין
זה של ישראל מכל מקום כיון שסופן לשקעם בהבנין הרי
דינם כהבנין עצמו:

ז ואם לא מיחה בידו ועשה בשבת בקבלנות יש להתיר
לשקעם בבנין וכן הבית שנבנה בשבת בקבלנות מותר
להישראל ליכנס לדור בו לפי שיש מי שמתיר קבלנות נכרי
ואפילו במחבר וכדאי הוא לסמוך עליו בדיעבד אבל נכרי
שכיר יום שבנה בשבת נכון להחמיר שלא יכנס בו שום
ישראל לעולם ואפילו אם כששכר את הנכרי לימים התנה
עמו שלא יעשה ביום השבת והנכרי עשה מעצמו (ו)אם
עשה לטובת ישראל נכון שלא יכנס בו שום ישראל לעולם
אבל אם נתכוין לטובת עצמו מותר אפילו לבעל הבית לדור
בו כיון שהתנה עמו שלא יעשה בשבת:

* * *

ח בקצת מקומות נוהגין היתר שהקהל שוכרים נכרים
בקבלנות לפנות הזבל מן הרחוב והנכרי עושה לעצמו
ואפילו בשבת ואין חוששין למראית העין ויש שלמדו
עליהם זכות לפי שכבר נתפרסם הדבר שדרך לשכור נכרי
בקבלנות לפנות הזבל ולא שכיר יום וא"כ אין כאן חשש
מראית העין כמ"ש בסימן רמ"ג לענין מרחץ תנור ורחיים
ע"ש.

ומטעם זה יש להתיר להניח לנכרים לבנות בית הכנסת
בשבת אם הוא מקום שמפורסם בו דרך בנין הבתים ע"י
אומנים קבלנים ולא ע"י שכירי יום כמו שהוא ברוב
המקומות שהאדריכל לבדו הוא קבלן והאומנים עושי
מלאכה שתחתיו הם שכירי יום ששם יש חשש מראית העין
ומכל מקום אין להתיר אלא בשעת הדחק כגון שיש חשש

שיעשה כל מלאכתו בשבת ואפילו לכתחלה מותר ליתן לו
אפילו בערב שבת סמוך לחשיכה על דרך שיתבאר בסימן
רנ"ב אף על פי שיודע שהנכרי יעשה בשבת (ובכך הוא
חפץ) מכל מקום הנכרי אינו עושה בשביל טובת ישראל
אלא בשביל עצמו למהר להשלים מלאכתו כדי לקבל שכרו.

ואינו דומה לשכיר יום שהשכיר יום אין המלאכה שלו כלל
ואין לו עסק בה שהרי אין כוונתו בעבודתו כדי להשלים
המלאכה שהרי לא עליו המלאכה לגמור ואין לו תועלת
כלל בהגמרה אלא כוונתו לעבוד את ישראל כל היום כדי
שיתן לו שכרו לפיכך הרי זה כעושה שליחות ישראל אבל
הקבלן המלאכה היא שלו שכוונתו בעבודתו היא להשלים
המלאכה כדי ליטול שכרו ואינו כשלוחו של ישראל.

ומכל מקום צריך ליזהר שלא יעשה בבית ישראל [ו]שלא
יאמר לו שיעשה בשבת וגם שיקצוץ לו דמים קודם השבת
וגם שלא יתן לו אלא א"כ בענין שיוכל הנכרי לעשות כל
המלאכה בחול אם ירצה קודם השבת או לאחריו כמ"ש
בסימן רנ"ב ע"ש כל פרטי דינים אלו:

* * *

ב במה דברים אמורים שיותר להניח לקבלן נכרי לעשות
בשבת כשעושה מלאכה בדבר התלוש מן הקרקע
שהנכרי יכול לעשותה בביתו או במקום אחר שאינו רשות
הישראל ואין הדבר ניכר שהיא מלאכת ישראל ואין כאן
חשש מראית העין אבל כשעושה במחבר לקרקע כגון
שקיבל עליו לבנות בית לישראל או לקצור שדה לישראל
כיון שהקרקע גלויה ומפורסמת לכל שהיא של ישראל ניכר
הדבר לכל רואה שגם המלאכה היא של ישראל לפיכך אם
הוא בתוך העיר או בתוך תחומה אסור להניחו שיעשה
בשבת מפני מראית העין שהרואה יאמר שהוא שכיר יום
אצל הישראל.

ואפילו אם אין הדבר מפורסם לכל שקרקע זו היא של
ישראל מכל מקום יש לחוש למראית העין של שכניו שהם
יודעים שקרקע זו היא שלו ואינן יודעים שהנכרי העוסק
במלאכה הוא קבלן אלא יאמרו שהוא שכיר יום ואפילו אם
הוא דר בכפר בין הנכרים שאין לו שם שכנים ישראל מכל
מקום אם עושה בתוך תחום הכפר יש לחוש שמא יודמנו
לו שם אורחים שישבתו אצלו ויראו את הנכרי עוסק בשבת
בקרקע הישראל ויחשדוהו שהנכרי שכיר יום אצלו וגם יש
לחוש לבני ביתו שהם יודעים שהמלאכה היא שלו ויחשדו
אותו שהנכרי הוא שכיר יום אצלו.

אבל כשעושה בדבר תלוש אף שמקצת ישראל יודעים
שהמלאכה היא של ישראל לא גזרו חכמים כיון שרוב
הפעמים אין הדבר נודע לאחרים כלל שמלאכת תלוש אין
לה קול כלל משא"כ כשעושה במחבר שהוא במקום גלוי
ומפורסם ורוב הפעמים המלאכה גלויה ומפורסמת לרבים
שמלאכת מחובר יש לה קול לפיכך אם לפעמים אין חשש
מראית העין אלא ממקצת ישראל גזרו חכמים:

ג וכל זה כשעושה המלאכה בתוך העיר או בתוך תחום
העיר שיכולין אנשי העיר לילך לשם בשבת אבל
כשעושה המלאכה חוץ לתחום וגם אין עיר אחרת שישראל

שיעשה בשבת מה שצוה לו קודם השבת (רק שיזהר שלא
יאמר לו שיעשה בשבת) אם אינו עושה בבית הישראל לפי
שאינו לישראל ריוח במה שעושה בשבת שאם לא יעשה
בשבת יעשה אחר השבת ואף אם המלאכה צריכה לו
במוצאי שבת מיד מכל מקום אין זה נקרא ריוח אלא הנאה
בעלמא וריוח הוא כגון שהמלאכה היתה מתבטלת לגמרי
אם לא היתה נעשית בשבת שאז הוא מרויח המלאכה ע"י
שנעשית בשבת וכמ"ש בסימן רנ"ב וכן אם יש לו ריוח אחר
שרכשו מתרווח ומתרבה ע"י שנעשית המלאכה בשבת
כמ"ש בסימן רמ"ג:

חלק ב' סימן רמד איזו מלאכות יכול הנכרי לעשות בעד הישראל:

שמא יתבטל בהמשך הזמן בנין בית הכנסת לגמרי מחמת
רשעת הנכרים אבל שלא בשעת הדחק אין להתיר מפני
חילול השם בעיני הנכרים שהם אינם מניחים לשום אדם
לעשות מלאכה בפרהסיא ביום אידם ואנו מניחים לעשות
מלאכה בשבת בשבילנו בפרהסיא אבל כיבוד הרחוב אינו
נקרא על שם הישראל כל כך ואין בו חילול השם לכן
נוהגין להתירו אף שלא בשעת הדחק ומכל מקום במקום
שאינו שם מנהג אין להקל אף בכיבוד הרחוב:

מי ששכר לו נכרי לשנה או לשנים שיכתוב לו או
שיארוג לו בכל עת שיצטרך בתוך זמן משך שכירותו
כמו שהוא דרך השרים שיש להם סופר מיוחד שכותב לו
כל עת שצריך וכשאינו צריך הוא יושב בטל מותר להניחו

'לקוטי תורה' על שיר השירים – הפרשה החסידית

לְסוּסְתִי בְּרַכְבִּי פְּרָעָה וגו' [ב]¹

אף תוֹרַה־שִׁבְכָתָב היא בְּחִינַת כָּלֵל, וְתוֹרַה שִׁבְעִלִּפָּה
בְּחִינַת פָּרִט'. וְ"אֵין בְּכָלֵל אֶלָּא מֵה שִׁבְפָּרִט", שְׁגָם
בְּתוֹרַה־שִׁבְכָתָב הוּא עֲנֵן הַתְּרִי"ג מִצְוֹת בְּכָלֵלָם,
שִׁפְרִיטֵיהֶם מְבֹאָרִים בְּתוֹרַה שִׁבְעִלִּפָּה, וְהַכֵּל בְּחִינָה
אֶחָד יִחְשֵׁב.

וְלִהְבִּין אֵיךְ הוּא "כְּחֶתֶן יוֹצֵא כו'?"
הִנֵּה כְּתִיב (תְּהִלִּים פט, א): "כִּי אֲמַרְתִּי עוֹלָם חֶסֶד יִבְנֶה".
פִּירוּשׁ "חֶסֶד יִבְנֶה" – שֶׁהַחֶסֶד הוּא נִבְנָה וּמִתְדַּוָּה.
וְ"יִבְנֶה" – לְשׁוֹן הוֹדָה, שֶׁתְּמִיד הוּא נִבְנָה. וּבִמְאָמְרָה:
"הַמַּחְדָּשׁ בְּטוֹבוֹ בְּכָל יוֹם תְּמִיד מַעֲשֵׂה בְּרָאשִׁית".
וְ"טוֹבוֹ" וְהַתְּהוּוֹתָ שֶׁל חֶסֶד זֶה, הוּא מִבְּחִינַת חֶסֶד עֲלִיוֹן
– "כִּי חִפֵּץ חֶסֶד הוּא"⁹ (מִיכָה ז, יח).

"לְסוּסְתִי בְּרַכְבִּי פְּרָעָה דְּמִיתִיךְ רַעֲיָתִי" (שִׁיר הַשִּׁירִים א, ט);
פִּירוּשׁ "רַעֲיָתִי" – "פְּרָנְסְתִי"² כְּמֵאֲמַר רַז"ל: "יִשְׂרָאֵל
מִפְּרָנְסִין כו'". וְלִהְבִּין – אֵיךְ הֵם מִפְּרָנְסִין כו'?
וְגַם לִהְבִּין דְּמִיוֹן הַכְּתוּב בְּחִינַת "רַעֲיָתִי" לְ"סוּסְתִי" כו'.
הַעֲנֵן הוּא, כִּי הִנֵּה כְּתִיב (תְּהִלִּים יט, ו): "וְהוּא כְּחֶתֶן יוֹצֵא
מִחוּפָּתוֹ כו'". פִּירוּשׁ: "וְהוּא" קָאִי עַל הַשֵּׁמֶשׁ הַנֶּזֶקֶר
לְמַעַלָּה – "לְשֵׁמֶשׁ שֶׁם אֶחָל בָּהֶם" (שִׁם, ד), שֶׁ"הוּא כְּחֶתֶן
וְכו'". וְהִרְמָזוּ עַל תוֹרַה־שִׁבְכָתָב: כִּי תוֹרַה־שִׁבְכָתָב נִקְרָא
שִׁמְשׁ, וְתוֹרַה שִׁבְעִלִּפָּה – יִרְחָ; שִׁפְשֵׁם שֶׁהִירַח מְקַבֵּלָת
אוֹרָה מִהַשֵּׁמֶשׁ שֶׁעַל יָדֵי בֶן תוֹרַח אוֹרָה, כִּף תוֹרַה
שִׁבְעִלִּפָּה הִיא הַמְקַבֵּלָת מִתוֹרַה־שִׁבְכָתָב. וְכֵמוּ שֶׁאֲמַר
בְּגִמְרָא: "מְנַלָּן? – דְּכְתִיב כו'", או "מְנָא הִנֵּי מִלִּי כו'".

3. (לְאֲבִיחֵן שִׁבְשִׁמִּים. וְזֶה חֶלֶק ג, וִיקְרָא ז, ב. שִׁיר הַשִּׁירִים רָבָה א, עַל פְּסוּק
"לְסוּסְתִי". יִלְקוּט שְׁמַעוֹנִי פְּקוּדֵי רְמֹז תִּיח).

4. (עֲנִין בְּזֹהֵר: רִישׁ פְּרָשׁת בְּהַעֲלוֹתָהּ, קמ"ח, ב'. תְּרוּמָה, דף קל"ז, א'.
בְּרָאשִׁית, ח' עמוד א'. פְּרָשׁת תֵּצֵא דף רע"ט, ב' (חֶלֶק מִתְּהַנְּסִינִים וְעוֹד
מִרְאִי מְקוֹמוֹת נִעְתָּקוּ עִם הַהוֹדָה בִּיהֵל אור עַל הַפְּסוּק – עמוד סה וְאֵלֶּיךָ. רָאָה
רְשִׁימַת הַצִּמְחָה עַד עַל הַפְּסוּק – אור הַתּוֹרָה תְּהִלִּים (נ"ך כָּרָךְ ב) עמוד תתקכז.
וְרָאָה סֵפֶר הַמְּאָמְרִים תְּרִס"ו עמוד רנו).

5. (רָאָה שֶׁל"ה טו, א. קצא, א).

6. (וְזֶה חֶלֶק ג רסד, א).

7. (סִפְרָא בְּתִחִילָתוֹ).

8. (בְּרַבֵּת "יוֹצֵר אור").

9. (עֲנִין בְּזֹהֵר: חֶלֶק ג', נְשֵׂא, קל"ג, ב'. חֶלֶק א', וְיִחִי, ר"ל סוֹף עמוד
ב'. בְּרָאשִׁית דף י' עמוד ב'. חֶלֶק ב': קס"ו, ב'. ע"ט, א'. חֶלֶק ג': ע"ז,
א'. קמ"ה, ב'. רנ"ז, א').

1. (נִמְאָר בְּפִרְשֵׁת יוֹצֵא תִקְס"ד, בְּשִׁבְע בְּרָכוֹת שֶׁל חֲתוּנַת אֲדָמוֹר הַצִּמְחָה עֶדֶק.
הַנוֹסֵחַ שֶׁלְפָנֵינוּ הוּא עַל פִּי הַחֶתֶן הַמַּהֲרִי"ל (ז), וְכִפִּי שֶׁנִּמְאָר עַל יְדֵי הַצִּמְחָה עֶדֶק
בְּיוֹם ה', ב' דַּחַג הַשְּׁבוּעוֹת תִּקְצֵא, בַּעַת חֲתוּנַת בְּתוּ – שֶׁבֶת אַחֲרֵי שְׁבוּעוֹת;
נִמְאָר גַּם בְּיוֹם ה', יג נִסְחָן תִּקְצֵא.

נוֹסֵחַ אַחֵר – הַחֶתֶן אֲדָמוֹר הַמְּאָמְרִי – נִדְפֵס בִּמְאָמְרֵי אֲדָמוֹר הַזֶּקֶן תִּקְס"ד עמוד
ג. בִּיאור עַל הַמְּאָמֶר – שֶׁם עֲמוּד כוּ וּמִתְחִיל "וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת קְבוּרָתוֹ". נוֹסֵחַ
נוֹסֵף מִהִבְיָאוֹר – שֶׁם עֲמוּד לב.

מִיּוֹסֵד עַל מְאָמֶר זֶה – דְּבוּר הַמִּתְחִיל זֶה מֵאֲדָמוֹר הַמְּאָמְרִי, נִדְפֵס בִּמְאָמְרֵי
אֲדָמוֹר הַזֶּקֶן תִּקְס"ד עמוד רמט וּבִמְאָמְרֵי אֲדָמוֹר הַמְּאָמְרִי דְּרוּשֵׁי חֲתוּנָה עֲמוּד
ב.

כְּמוֹ עֲנָנִים נִתְבָּאָרוּ בְּדְבוּר הַמִּתְחִיל "לְסוּסְתִי" הָרִאשׁוֹן – לְעִיל יא, ב. וְלִקְמָן
בְּדְבוּר הַמִּתְחִיל "נְאֻוּ לְחִייר".

2. (שִׁיר הַשִּׁירִים רָבָה עַל פְּסוּק "לְסוּסְתִי". וְרָאָה לְקָמָן יג, ג דְּבוּר הַמִּתְחִיל "הִקְרָ
יָפָה". וְזֶה חֶלֶק ג לג, ב).

ובנסת ישראל נקרא "כלה"¹⁷ – שמקבלת מבחינת
 "כל". ופירוש כלה – מלשון "כלתה נפשי", שעל ידי
 רעותא-דליבא "רוח אייתי רוח כו". וזהו "לעולם ה'
 דברך נצב בשמים" (תהלים קיט, פט), "ש'דבר ה'" – מקור
 נשמות ישראל – הן הממשיכים בחינת "שמים" – שם
 מים כו.
 ב. אף להבין אף יש ערך ויחוס נברא לגבי הבורא
 יתברך, להמשיך אור אין-סוף ברוך-הוא שיתלבש
 בבחינת חסד כו;
 – הנה בתיב (ישעיה ד, ה): **"כי על כל כבוד חופה"**,
 פירוש: **"כבוד"**¹⁸, הוא מה שכתוב (ישעיה מג, ז): **"ולכבודי
 בראתיו יצרתיו אף עשיתיו"**, שהם בחינת **"כבוד"**
 והתלבשות אור אין-סוף בתוכם בסדר כל
 ההשתלשלות. **"על כל כבוד"** – שהוא עליהם וגבוה
 להם – הוא בחינת **"חופה"**, שהוא מבחינת מקיף וסובב,
 שאינו יכול להתלבש תוך עלמין¹⁹. והוא הנותן כח ועוז
 לאתערותא-דלתתא להיות תליא בה אתערותא-
 דלעילא.
 כי לפי שהוא בחינה עליונה מאד נעלה, מבחינת
 סובב כו, לכך יכולה להיות סובבת ומקפת גם למטה
 מטה. וכמו שכתוב (ברכה לג, כז): **"ומתחת זרועות עולם"**,
 כי בחינת מעלה ומטה שוין כו. והוא בחינת עונג-
 העליון, דהיינו בחינת אור אין-סוף ברוך-הוא ממקור
 התענוגים ומקור החיים, כמו שכתוב (תהלים לו, י): **"כי עמך
 מקור חיים"**, שהוא המתלבש בתורה ובמצות גם שהם
 מלובשים בענינים גשמיים כו.

והנה באין-סוף ברוך-הוא לא שייך מדת החסד כלל.
 וכמו שכתוב בתיקוני זוה"ק: **"לאו דאית לך צדק ידיעא
 כו, ולא מכל אלין מדות כלל"**. אלא על ידי כמה
 צמצומים והשתלשלות מעילה לעלול נמשך אור אין-
 סוף ברוך-הוא ונתלבש במדת החסד כו. אף כדי להיות
 נמשך הארה והמשכה זו, הנה נודע שתחלת בריאת
 העולמות היה מפני **"כי חפץ חסד הוא"** – מאליו
 וממילא. ועכשיו באתערותא-דלתתא תליא אתערותא-
 דלעילא שיהיה נמשך אור אין-סוף להיות **"חפץ חסד"**
 שיהיה **"חסד יבנה"**¹¹.

ואתערותא-דלתתא זו, הוא מה שכתוב **"כי אמרת
 כו"**, שאמר דוד המלך עליו-השלום בעד כלל ישראל:
"כי אמרת" – פירוש: כאשר אני אומר, אזי **"חסד יבנה"**.
 ובחינת אמירה זו היא בלב, בחינת מחשבה ורעותא-
 דליבא, על ידי התבוננות בה אחד מ"קרב איש ולב
 עמוק" (תהלים סד, ז), ואזי **"חסד יבנה"**. ואתערותא-דלתתא
 – **"רוח אייתי רוח ואמשיך רוח"**¹². וכמו שכתוב (תבוא כו,
 ז): **"את ה' האמרת כו"**. וכמאמר רז"ל¹³: **"עשיתוני
 חטיבה אחת בעולם"**, דהיינו בחינת **"ה' אחד כו"** (ואתחנן
 ה, ד).

וזהו **"כי כל בשמים ובארץ"** (דברים הימ"א כט, יא):
"שמים" – שם-מים¹⁴, הוא בחינת חסד עליון
 המתפשט ומתלבש למטה בארץ. ו"כי כל" – בחינת נו"ן
 שערי בינה, בגימטריא **"כל"**¹⁵, שהוא בחינת התבוננות
 הנו"ל, הוא הממשיך להיות **"בשמים"**, בחינת חסד¹⁶,
 ומשם **"בארץ"**.

10. (בהקדמה, "פתח אליהו" יז, א).

11. (ראה הנהגה על זה ב"הלא אור" על הפסוק – עמוד שטז: "ורוצה לומר, כי
 "אית חסד ואית חסד", כמו שנתבאר באגרת הקדש סימן י"ד בדבור המתחיל
 "חסדי ה' כי לא תמנע". ובגן חסד דיןא הוא על ידי ההמשכה מחסד דעתיק
 יומין, שהוא בחינת "כי חפץ חסד הוא".

ועיין מה שנתבאר בלקוטי תורה פרשת נשא בדבור המתחיל "הוי' יחנה
 מריביו". ומה שנתבאר בדבור המתחיל "אני ה' אליקים" דפרשת ציצית דררש
 השני פרק ד', גבי: "אמנם בתיב "חסדי ה'" – לשון רבים כו". ובהביאור שם פרק
 ד' גבי "וענין חסדי ה'".

ולפי זה, פירוש "עולם חסד יבנה" היינו בפירוש רש"י והראב"ע, שהחסד יהיה
 בגוי לעולם. ויהיו שיומשך מבחינת "חסד דלגאר", שהוא מה שכתוב "וחסדי
 מאתך לא ימוש כו" (ישעיה נד, י), יושמש בו בחסד דיןא, על דרך "לא ימיש
 מעשות פרי" (ירמיה יז, ח), "תרין ריעין כו". ועיין מה שנתבאר על פסוק
 "וארשתיו לי לעולם". ואזי יהיה "עולם חסד כו".

ועיין מה שנתבאר בלקוטי תורה סוף דבור המתחיל "כי הקרים ימוש" בפירוש
 "וחסדי מאתך לא ימוש", עיין שם.

12. (זהר חלק ב קסב, ב).

13. (ברכות ו, א (וברש"י) דכתיב (דברים כו, יז) את ה' האמרת (לשון חשיבות

ושבח, כמו יתאמרו כל פועלי און (תהלים צד) – ישתבחו) היום, (וכתיב) וזה
 האמירי היום. אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל: אתם עשיתוני חטיבה
 אחת בעולם ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם. אתם עשיתוני חטיבה אחת
 בעולם שנאמר (דברים ו, ד) שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, ואני אעשה אתכם
 חטיבה אחת בעולם שנאמר ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ).

14. (חגיגה יב, א).

15. (ראה לעיל מטות פה, ב, ושמ נסמן).

16. (ענין ב"מקדש מלך", בפירוש הזהר חלק א', ויחי (ר"ל עמוד ב').

ועיין בזהר פרשת ויגש (ר"ז, א') על פסוק (משלי ג, יט) **"בזון שמים
 בתבונה"**: כל יומא ויומא ולא פסיק, ולא אתחנן בזמנא חדא, אלא בכל
 יומא ויומא אתחנן ליהו כו. וזהו יבנה – לשון הרה. (ראה אור התורה
 נ"ך כרך ב עמוד תשלז: וגם יבנה – אותיות בינה).

17. (ראה מדרש רבה סוף פרשת ואתחנן. שיר השירים רבה על פסוק "מה יפו
 דריך" ד, י).

18. (כבוד הוא מה שכתוב: אבות סוף פרק ו).

19. (ועיין מה שנתבאר מענין חופה: בדבור המתחיל "תורה צוה" (לעיל
 ברכה צה, ג). ובדבור המתחיל "כי על כל כבוד חופה" (לקמן מה, ב ואילך).

והיינו לפי "אשר קדשנו במצותיו" של הקדוש ברוך
הוא עצמו. ובמאמר רז"ל: "הקדוש ברוך הוא מניח
תפילין כו"²⁷; "הקדוש ברוך הוא יושב ושונה כנגדו כו"²⁸
– שהוא ענין המשכת אור אינסוף ברוך הוא בבחינת
תפילין כו'; ותלמוד תורה הוא ענין המשכת אור אינסוף
ברוך הוא בחכמה, ד"אורייתא מחכמה נפקת"²⁹.
"כנגדו" – פירוש שאין המשכה זו יכולה להתלבש תוך
עלמין אלא בבחינת סובב ומקיף מלמעלה.

ובכמו שכתוב (תהלים קכא, ה): "ה' צלף" – בחינת צל ולא
אורה נגלית. וענין הצל הוא על דרך משל כמו צלו של
אדם, שכל תמונתו נראה בצלו, אלא שמראה הצל הוא
בחינת חשך, כך כביכול "ה' צלף" – בחינת צל שלף,
שבאתערוותא דלתתא – אתערוותא דלעילא³⁰. אלא
שבאתערוותא דלעילא הוא בחינת צל וחושך, וכמו
שכתוב (תהלים יח, ב): "ישת חושך סתר", דהיינו שאינו
מושג ונראה לעיני השכל של הנבראים, רק כמו על
דרך משל "שעשועי המלך בעצמותו"³¹ כו', וכמו שנתבאר
במקום אחר.

וזהו "על יד ימינך" (תהלים קכא, ה) פירוש שעל ידי
בחינת "ימינך" דהיינו בחינת אהבה כו' ואתערוותא
דלתתא לדבקה בו יתברך, על ידי זה "איתי רוח
ואמשיך רוח", להיות "הקדוש ברוך הוא מניח תפילין
כו'" ו"יושב ושונה כו'". וכן כל הרמ"ח מצות הם "אברים"
– המשכות והארת אור אינסוף ברוך הוא בחסד כו'.

ג. והנה³² דרך כלל נחלקים כל הרמ"ח מצות לג'
בחינות: תורה, ועבודה, וגמילות חסדים³³. ועל זה נאמר
(תהלים יט, א): "יום ליום יביע אמר" – "אמר" ראשי תיבות³⁴:
אש, מים, רוח;
אש הוא בחינת עבודה ממטה למעלה, כשלהבת
העולה כו' לדבקה בו יתברך. דהיינו, שתתפשט הנפש
מלבושי נוגה בתענוגות בני אדם להתענג על ה' לבדה.
ועל דרך זה היה הקרבנות "אשה ריח ניחוח" (ויקרא א,

וזהו "אשר קדשנו", להיות תלוי באתערוותא דלתתא
– אתערוותא דלעילא שלמעלה מעלה מבחינת עולם
הבא:

כי "ביו"ד נברא עולם הבא"³⁵. הגם שהוא תענוג
הנשמות, תענוג נפלא עד אין קץ ותכלית, עד שאמרו
בגמרא על אלישע – "אחר": "מוטב דלדייניה כו"³⁶, שכל
יסורי גיהנם כדאי בשביל עונג זה, אפילו בשביל גרעין
התחתון. וכל שכן בשביל גרעין העליון, עם כל זה הוא
רק בחינת יו"ד, שהיא הארה אחת קטנה כו'.

אבל התורה והמצות נמשכים מעונג העליון
שלמעלה מעלה מזה, דהיינו מבחינת אור אינסוף
ברוך הוא ממש בעצמו ובכבודו. שלכן אמרו יפה שעה
אחת כו"³⁷, וכמו שנתבאר במקום אחר. ומשם נמשך כח ועוז
לנפש האדם שהוא בסדר ההשתלשלות – בי"ע, בחינת
"כבוד" כו', להיות תלוי באתערוותא דלתתא –
אתערוותא דלעילא שלמעלה מסדר ההשתלשלות³⁸.
ועל ידי זה נמשך הארת אור אינסוף ברוך הוא להיות
בחינת "חסד יבנה".

ובכמו על דרך משל בגשמיות בתענוגות בני אדם,
הנה התענוג מעדן הבשר והאיברים להעבותם
ולהגדילם, כך הנה התענוג העליון המלוכש בתורה
ומצות הוא המגדל ומעבה כח הנפש להעלותה
ולקשרה למעלה מעלה, להיות "אשת חיל עטרת
בעלה" (משלי יב, ד), שתוכל להמשיך אור אינסוף ברוך
הוא שיתלבש בבחינת "חסד יבנה" כו'.

וזהו "דברך נצב בשמים"³⁹: "נצב" – מלשון שררה⁴⁰,
ובכמו שכתוב (מלכים א כב, מח): "נצב מלך", שבחינת "דבר
ה' – זו הלכה"⁴¹ שלומה, הנה הגם שהוא למטה מלוכש
בענינים גשמיים, אף על פי כן עושה פרי למעלה להיות
בבחינת "אשת חיל עטרת בעלה". דהיינו בבחינת
מלוכה וממשלה על בחינת "שמים" – חסד כו'. והיינו
שהוא המשכת אור אינסוף ברוך הוא להיות בחינת
שמים כו'.

20. (מנחות כט, ב. ירושלמי חגיגה פרק ב הלכה א. זהר חלק א ד, א).

21. "וליתי לעלמא דאית". חגיגה טו, ב.

22. (בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מקל חיי העולם הבא. אבות ד, יז).

23. (ועיין מה שנתבאר גם כן מזה באריכות, בדבור המתחיל "ביום השמיני עצרת", "נדול תלמוד שמביא כו'" (לעיל שמיני עצרת פד, ב).

24. (ראה אור התורה יתרו (שמות פרק ג) עמוד תשפה).

25. (ראה יהל אור עמוד תסח).

26. (שבת קלה, ב).

27. (ברכות ו, א).

28. (תנא דבי אליהו רבה ריש פרק יח. ילקוט שמעוני איכה רמז תתרלד).

29. (זהר חלק ב קכא, א. וראה שם פה, א. חלק א קנו, ב. חלק ב סב, א. פה, א. חלק ג קפב, א).

30. (זהר חלק א פח, א. קסד, א. רלה, א. רמד, א. חלק ב לב, ב).

31. (ראה עמק המלך שער א. וראה לקמן כו סוף עמוד א. ובכמה מקומות).

32. (הבא לקמן בענין אמר נתבאר בדבור המתחיל "נאוו לחיך" – אור התורה שיר השירים עמוד קמ ואילך).

33. (ראה אבות פרק א משנה ב).

34. (ראה לעיל נצבים מז, סוף עמוד ב, ושם נסמן).

– שַׁעַל יְדֵי בַחֲנִינָה אֲמַר שְׁלִי, עַל יְדֵי זֶה גַם "אֵת הַיָּד" –
הָאֲמַרְתָּ – לְהַמְשִׁיךְ מִשֵּׁם הַיָּד בַּחֲנִינָה אֲמַר, שֶׁהוּא עֵנִין
הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ־הוּא מְנִיחַ תְּפִלִּין כו', שֶׁהוּא עֵנִין הַמְשַׁכֵּת
אוֹר אֵין־סוֹף בְּרוּךְ־הוּא מְלַמֵּעַלָּה מִסֻּדֵּר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוֹת
בְּנִי⁴².

וְזֶהוּ "בַּחֲתָן יוֹצֵא מְחוּפְתּוֹ" (תהלים יט, ו): חֲתָן – מְלִשׁוֹן
נְחוּת דְּרָגָא⁴³. שֶׁהַתּוֹרָה נִמְשָׁכָה וְיִרְדָּה מִמַּעַלְתָּהּ
וּכְבוֹדָהּ, שֶׁהִיא כְּלוּלָה בְּאוֹר אֵין־סוֹף בְּרוּךְ־הוּא מְמַשֵּׁ,
מְקוֹר הַתַּעֲנוּגִים⁴⁴, וְיִרְדָּה לְהַתְלַבֵּשׁ בְּעֵנִינִים גְּשָׁמִיִּים.
וּבַחֲנִינָה "נְחוּת דְּרָגָא" הַנִּלְּהוּ הוּא "יוֹצֵא מְחוּפְתּוֹ" –
מִבַּחֲנִינָה "חוּפָה", בַּחֲנִינָה "סוֹבֵב כָּל עֲלָמִין"⁴⁵.

"יִשְׁיֵשׁ כְּגִבּוֹר לְרוּיִן אוֹרָח" (שם): בַּחֲנִינָה "אוֹרָח כְּנָשִׁים"
(וַיֵּרָא יִת, יא). דְּהֵיִינוּ לְבַחֲנִינָה כְּלָה, שֶׁהִיא כְּנַסְתִּי־יִשְׂרָאֵל,
מְקוֹר נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, לִיתֵן לָהֶם כַּח עֵזוֹ לְהִיטֵת תְּלוּי
אֲתַעֲרוּת־דְּלַעֲלָא עַל יְדֵי אֲתַעֲרוּת־דְּלַתְתָּא. וְנִקְרָא
בְּשֵׁם "אוֹרָח כְּנָשִׁים", כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב בְּרַחֵל (וַיֵּצֵא לָהּ, ו): "כִּי
דָרְךְ נָשִׁים לִי", עַל שֵׁם שְׁנוֹתָנָת חַיִּית מִמּוֹתְרֵי הַשֶּׁפַע
וְהַפְסוּלֵת שְׂדוּחָה לַחוּץ לַהֲחִיּוֹת גַּם עוֹבְדֵי גִילּוּלִים⁴⁶,
שֶׁיִּנְקָתָם וְאֲחִיזָתָם מִמּוֹתְרֵי הַשֶּׁפַע וְהַפְסוּלֵת, מִבַּחֲנִינָה
דְּרָךְ נָשִׁים כו'.

וְהֵיִינוּ, כְּשֶׁהַשְׂכִּינָה מִתְלַבֶּשֶׁת בְּבִי"ע, "בְּרַחֵל לִפְנֵי
גּוֹזְזֵיהּ נֶאֱלָמָה" (שְׁעִיָּה נג, ז). מַה שָּׁאִין כֵּן בְּשֶׁרָה כְּתִיב (וַיֵּרָא
יח, יא): "וַאֲבָרְהָם וְשָׂרָה זָקֵנִים בָּאִים בְּיָמַי"⁴⁷ חֲדַל לְהִיטֵת

ט, מִמַּה שֶׁהוּא³⁵ מְקַרִּיבִים חֶלֶב וְדָם. כִּי חֶלֶב הוּא בַּחֲנִינָה
תַּעֲנוּג, שֶׁהַתַּעֲנוּג הוּא הַמַּעֲדֵן אֶת הַבֶּשֶׂר, וְנַעֲשֶׂה שְׁמֵן
וְעַל רִיבּוֹי חֶלֶב. וְהַתַּעֲנוּג שֶׁל בְּהֵמָה נִקְרָב לָהּ עַל יְדֵי
שֶׁהוּא נִכְלָה וְנִשְׁרָף בְּאֵשׁ שְׁלֹמַעֲלָה, לְהִיטֵת עוֹלָה וְנִכְלָל
בְּמְקוֹר הַתַּעֲנוּגִים.

וְעִכְשָׁיו הַתְּפִלָּה בְּמִקּוֹם הַקְּרִבָּנוֹת. דְּהֵיִינוּ עַל יְדֵי
רִשְׁפֵי אֵשׁ הָאֵהָבָה שְׁמַעוֹרֵר בַּתְּפִלָּה אֵהָבָה־עֲלֵינוּהָ,
כְּמֵאֲמַר³⁶: "אֵהָבָת עוֹלָם אֶהְבְּתָנוּ כו' – הַבּוֹחֵר בַּעֲמוֹ
יִשְׂרָאֵל בְּאֵהָבָה", עַל יְדֵי זֶה תִּתְפַּרֵּד וְתִתְפַּשֵּׁט הַנֶּפֶשׁ
מִתַּעֲנוּגֵי הַבְּהֵמִית, לְהִיטֵת מִתַּעֲנוּג עַל ה' וְלִדְבָקָה בְּדִבְקָה
וְחִשְׁקָה כו'.

וּמִיָּם הוּא בַּחֲנִינָה גְּמִילוּת־חֲסָדִים וְצִדְקָה שְׁנִמְשָׁלוּ
לְמִיָּם, וְכְמוֹ שֶׁכְּתוּב (יִשְׁעִיָּה לב, ב): "אֲשַׁרִּיכֶם זוֹרְעֵי עַל כָּל
מִיָּם כו'³⁷". מִפְּנֵי שֶׁכְּמוֹ שֶׁהַמִּיָּם יוֹרְדִין מִמְּקוֹם גְּבוּהָ
לְמִקּוֹם נְמוּךְ³⁸, כִּף הוּא בַּחֲנִינָה צִדְקָה וְחֲסֵד – "לְהַחֲיֹת
רוּחַ שְׁפָלִים" (יִשְׁעִיָּה נז, טו) – "לְמֵאן דְּלִית לִיהּ מַגְרָמִיהּ
כְּלוּם"³⁹ כו'.

רוּחַ הוּא בַּחֲנִינָה דִּיבּוּר, שֶׁהוּא בַּחֲנִינָה עֶסֶק הַתּוֹרָה,
שְׁעִיקָרָה דִּיבּוּר וְכְמוֹ שֶׁכְּתוּב (וְאֶתְתָּן ו, ז): "וְדִבַּרְתָּ בָם".
וְכְמוֹ שֶׁכְּתוּב בְּזֶהר⁴⁰: "בְּרוּחָא דְּלַעָאן בְּאוֹרֵייתָא כו'⁴¹".

וג' בַּחֲנִינֹת אֵלוֹ שֶׁהֵם אֲמַר, הוּא מַה שֶׁכְּתוּב (תהלים
פט, א): "כִּי אֲמַרְתִּי עוֹלָם חֲסֵד יִבְנֶה". פִּירוּשׁ: "כִּי אֲמַרְתִּי"

35. (שְׁחָזָא: בְּאוֹר הַתּוֹרָה שִׁיר הַשִּׁירִים עֲמוּד קמ: שְׁחָזוּ).

36. (בַּרְכַּת קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שְׁחִירִית).

37. (רָאָה בְּבָא קָמָא יו, א. עֲבָדָה וְרָה ה, ב).

38. (תַּעֲנִינָה ז, א).

39. (לְמִי שָׁאִין לוֹ מִשַּׁל עֲצֻמוֹ כְּלוּם. רָאָה תְּנִינָא אֲגָרָת הַקֶּדֶשׁ סִימָן ט. זֶהר חֲלָק
א קפח, ב).

40. (חֲלָק א, בְּרַאשִׁית, מז, א: "רוּחָא דְּאֶנָּן דְּלַעָאן בְּאוֹרֵייתָא, וְכָל שְׁכֵן רוּחָא
דְּהִבֵּל דְּרַבִּי דְּבִי רַב". תַּרְגוּם: רוּחַ שֶׁל אֵלוֹ שְׁעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה, וְכָל שְׁכֵן רוּחַ שֶׁל
הַכֵּל תִּינוּקוֹת שֶׁל בֵּית רַבִּין. וְרָאָה זֶהר חֲלָק ג, לה, א).

41. (עֵינִין מַה שְׁנִתְבָּאָר לְעִיל בְּדִבּוּר הַמִּתְחִיל "לְרִיחַ שְׁמִינִךְ", מַעֲנִין וַיִּחַ
זו – מִזְהֵר (רָאָה לְעִיל ג, רִישׁ עֲמוּד א. אוֹר הַתּוֹרָה נִיךְ כִּרְך ב עֲמוּד תַּחֲלִט).
וְעֵינִין מַה שְׁנִתְבָּאָר עַל פְּסוּק "וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם כו'"
(לְעִיל בְּמִדְרָה ה, א, ו א וְאִילָךְ). וּבְדִבּוּר הַמִּתְחִיל "וְאִרְשָׁתִּיךְ לִי", מַעֲנִין
מֵאֲמַר כו' (לְעִיל בְּמִדְרָה ה, ד פֶּרֶק ד). וּבְדִבּוּר הַמִּתְחִיל "בְּיוֹם הַשְּׁמִינִי
עֲצָרְתָּ" הַנִּלְּהוּ, בְּעֵנִין "וְאִשִּׁים דְּבָרֵי בְּפִיךְ כו'" (לְעִיל שְׁמִינִי עֲצָרַת פֶּד, ב).
וְעֵינִין בְּסֻמוּךְ – בְּדִבּוּר הַמִּתְחִיל "נֶאֱוָו לְחֵינִךְ כו'" (וְרָאָה אוֹר הַתּוֹרָה שִׁיר
הַשִּׁירִים כִּרְך א עֲמוּד קמ).

42. (וְעֵינִין וְבוֹהֵר) בְּפֶרֶשֶׁת תְּנוּכָה קל"ו, ב': בְּפִירוּשׁ "אֲמַר" (יְשַׁלְשָׁה
אוֹתִיּוֹת אֲמִיר הֵם מוֹרִים עַל הַמְשַׁכֵּת ג' בַּחֲנִינֹת הַשֶּׁכֶל חב"ד הַנִּמְשָׁכִים לְהִיטֵת
מוֹחִין לְמִדּוֹת. – אוֹר הַתּוֹרָה דְּבָרִים הוֹסֵפוֹת כִּרְך ד עֲמוּד אִתְתַּקִּין). וְבוֹהֵר
פֶּרֶשָׁה הַנִּלְּהוּ דף קס"ו, ב': שְׁלֹעוֹם שְׁלֹשָׁה כו'.

וְעֵינִין מַה שְׁנִתְבָּאָר בְּדִבּוּר הַמִּתְחִיל "הַיּוֹם הַזֶּה כו', אֵת ה' הָאֲמַרְתָּ"
(לְעִיל תְּבוּא מִב, ב, כ' ב' "הָאֲמַרְתָּ" הוּא פּוֹעֵל יוֹצֵא, כְּלוּמַר הַפְעֵלָת אֵת ה' שִׁיאֲמַר
מֵאֲמַר זֶה: "בְּצִלְמֵנוּ כְּדִמוּתֵנוּ". כִּי עַל יְדֵי שִׁיחָה עֲמָלוֹ בַּתּוֹרָה וּמוֹצִיָּאָה בְּפִהּ,
מְמַשֵּׁךְ מִזֶּה־עֲלֵם אֶל הַגִּילּוּי דְּבַר ה', לֵאמֹר מֵאֲמַר נַעֲשֶׂה אִדָּם בְּצִלְמֵנוּ וְגו',
כְּנוּדַע דְּבַתְּעֲרוּת־דְּלַתְתָּא כו', "רוּחַ אֵייתִי רוּחַ כו'".

וְכָל זֶה לְמַד: כִּדִּי "לְהִיטֵת לָךְ לֵאלֹהִים". פִּירוּשׁ: שִׁיחָה אֱלֹהִים שְׁלָךְ. פִּירוּשׁ:
שׁוֹקֵבַע עֵנִין אֱלֹהֵינוּ בְּמַחְשַׁבְתָּךְ וּבְלִבְךָ הַיָּטִב, לִיבְשֵׁל וְלִיכָלל כְּרִצּוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ.

"זֶה" הָאֲמַרְתָּ הַיּוֹם: כִּי יִתֵּן דִּיבּוּרוֹ לָךְ – לִישָׁא וְלִיתֵן בִּיבּוּרוֹ שֶׁל מְקוֹם. כְּמוֹ
שֶׁכְּתוּב (יִשְׁעִיָּה נא, טז): "וְאִשִּׁים דְּבָרֵי בְּפִיךְ", שְׁבֹה תִתְעַלָּה עֵילוֹי (רב).

43. (רָאָה יְבָמוֹת סג, א).

44. (אֲפֶשֶׁר לוֹמַר שְׁזֹהוּ עֵנִין שֶׁהַתּוֹרָה קְדָמָה לְעוֹלָם אֲלֵפִים שָׁנָה – הֵם חֻקֵּיהּ
וּבִינָה דְּאֲצִילוֹת. אוֹ אֲפֶשֶׁר לוֹמַר, הַתּוֹרָה הִיא ו' שֶׁל שֵׁם ו'א דְּאֲצִילוֹת. כְּמוֹ
שֶׁנִּתְבָּאָר בְּלִקוּשֵׁי תוֹרָה פְּרִשְׁתָּה רָאָה בְּדִבּוּר הַמִּתְחִיל "וְכָל בְּנִיךְ" פֶּרֶק ב'. – אוֹר
הַתּוֹרָה נִצְבִּים עֲמוּד אִרְמֵה. וְשֵׁם עֲמוּד אִרְעָה הִנָּהוּ: "אוֹלִי כְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאָר
בַּתּוֹרָה אוֹר בְּדִבּוּר הַמִּתְחִיל "הַשְּׁמִינִי כְסֵאִי" בְּעֵנִין שֶׁהַתּוֹרָה קְדָמָה אֲלֵפִים שָׁנָה
וְשֵׁם יִרְדָּה בַּחֲנִינָה "הַשְּׁמִינִי כְסֵאִי" שְׁמִים – אֵשׁ וּמִיָּם, חֲסֵד וּגְבוּרָה).

45. (רָאָה הִנָּהוּ בְּאוֹר הַתּוֹרָה שֵׁם).

46. (אֲמוֹת הָעוֹלָם).

47. (הֵיִינוּ דְּיוֹגֵמַת חֻקֵּיהּ וּבִינָה הַנִּקְרָאִים זְקִינִים, "זָקֵן שְׁקֵנָה חֻקֵּיהּ". – יְהִל אוֹר
עֲמוּד סה).

25 בעצמו ובכבודו, שהוא לבדו הוא מקור החיים, מקור
26 התענוגים, והעולם הבא, תענוג הנשמות הרי "ביו"ד
27 נברא". אלא עיקר אתערותא דלעילא הוא לפי
28 שהמצות הם קשויי כלה מעונג העליון. ולכן על ידי
29 ביטול הנפש מעונג זה יכולה היא להמשיך כו'.

30 אף עונג הזה הוא למעלה מסדר ההשתלשלות,
31 ואינו נתפס ומושג בשום שכל והשגה, "ולית מחשבה
32 תפיסא כלל"⁶⁷. וביטול הנפש לגבי עונג זה הוא כמו
33 למשל סוס שב"רכבי פרעה", שבחינת ביטול שבמרכבה
34 זו, היא לגבי עונג ושיעשועי הרוכב עצמו, הגם
35 שהמרכבה עצמה אינה משגת כלל ואינה מרגשת שום
36 תענוג והתפעלות כלל.

37 (וקרוב לזה איתא ב"מבוא שערים" (שער שלישי, חלק ב'),
38 סוף פרק ה'), וזה לשונו: כי אלו הם תכשיטין לפני אחר, ולפניו
39 – העלם אחר העלם כו', עין שם. ועין בפרשת משפטים (צ"ה,
40 א').

41 וברבות פרשה דברים איתא על פסוק (דברים א, א) @03'אלה
42 הדברים:

43 אמר רבי יהודה ברבי סימון בשם רבי לוי: מה הדבורה
44 הזאת כל מה שהיא מסוגלת – מסגלת לבעליה, כך כל מה
45 שישאל מסגלין מצות ומעשים טובים, הם מסגלים לאביהם
46 שבשמים. עד כאן לשונו.

47 והוא מובן על פי הנ"ל):

1 שעושין לסוסי שרים ומלכים בעת שרוכבים עליהם, או
2 בשם מקושרות במרכבה. והנה, הסוס עצמו אינו יודע
3 ומשיג הקישוטין ולא את המרכבה ורוכבו. רק הקישוטין
4 והמרכבה הוא בשביל הרוכב עצמו, וכשהוא צריך
5 לרכוב מקשטין את הסוס ונותנו במרכבה, שפך נאה לו,
6 וזהו תענוגו שמתענג על ידי הסוס;

7 וכך על דרך משל, הנה פתיב אצל הקדוש ברוך הוא
8 (תבסוק ג, ח): "כי תרכב על סוסך כו'", שיש מרכבה שהיא
9 בחינת סוסים, וכמו שכתוב בנבואת זכריה (זכריה ה, ב-ג):
10 "סוסים שחורים [...] סוסים לבנים כו'". מה שאין בן ישעיה
11 ויחזקאל ראו "פני אריה", "פני שור כו'"⁶⁴ (יחזקאל א, י).

12 והיינו, כי בחינת "פני אריה", "פני שור כו'" הוא על
13 ידי איזה השפלה והשגה באור הנמשך עליהם. ועל בן
14 הוא בבחינת שרפים⁶⁵ כרשפי אש, אהבה ויראה כו'.
15 אבל בחינת סוסים הם בחינת אותיות⁶⁶, שאין בהם
16 השפלה ושכל, אלא השכל רוכב ומנהיג אותם, רק
17 שהם מרכבה וביטול לגבי הרוכב עצמו, שיהיה לו
18 הנאה והתענוג משיעשועי המלך בעצמו, שאינו נראה
19 ונתפס בבחינת מרכבתו כלל.

20 וזהו "דמיתיה רעיתי": "שרעיתי" – פרנסתי" הוא
21 להיות בבחינת "כי אמרתי כו' כדי שיהיה "את ה'
22 האמרת כו'", הוא גם בן בחינת סוס – שאין נפש האדם
23 עצמו משגת כלל באור אין-סוף ברוך הוא עצמו
24 ובכבודו, להיות מתענגת על אור אין-סוף ברוך הוא

66. (ראה תקוני זהר בהקדמה ג, ב, ח, א. שם תיקון ה, ב. שם תקון מז פד, ב).

67. (תקוני זהר בהקדמה דף יז, א).

64. (באור התורה שיר השירים כרך א עמוד שנה מבאר דכאן פירש "ההפרש בין מרוצת הסוס שהוא המרכבה וזכריה ובין מרוצת "והחיות נושאות" שבמרכבה ויחזקאל, שמרוצת הסוס גדול יותר, אבל בתורה אור (קטו, ד) פירש זה הענין בהפרש מרוצת הסוס למרוצת הצבי").

65. (ישעיה ה, ב: "שרפים עומדים ממעל לו").

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

תורת חיים

8 דאימא רביע' על בנין כו'. אבל הן נק' בנים והיינו כמו
9 האפרוחים הדרחמנו' דנשר על גוזליו בטבעו העצמי
10 ביותר ע"כ מתכסים תחת כנפיו להיות שהמה הבנים
11 וטבע האב לרחם כו'. אבל אותם שאינם בנים אע"פ
12 שמגין עליהם אין ערך זה לגבי רחמנות העצמי כו' וכך
13 בכנ"י נאמר הבן יקיר לי אפרים כו' המו מעי לו רחם
14 ארחמנו כו'. וזהו כנשר יעיר כו' כן ישאוו על אברתו:

בראשית ברא כו'. יהי רקיע בתוך המים

1 (לה) והנה יובן ע"פ ביאור ענין כנפי השכינה הנ"ל
2 שהוא דוקא מהעלאת ניצוצי הקדושה מע'
3 שרים דנוגה שנכנסים תחת כנפי השכינה כו' דמבואר
4 למעלה שיש ב' תועלות בכנפים א' לפרוח ולפרוש
5 כנפיו והב' להגן על הנכנסים תחתיהם כו'. וזהו ההפרש
6 בין נש"י לנשמת הגר שבאו לחסות תחת כנפי השכינה
7 דהגם שהנשמות הן ג"כ רק תחת כנפי השכינה וכמ"ש

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצותיך

(מהדוריא קמא)²⁸

והמציא להיות מציאת שכל, והוא הנקרא "כלי
החכמה", ובתוכו מאיר אור העצמות, שהוא הויה
פשוטה, כי האור הוא מעין המאור. ואור זה הוא המחיה
את הכלי והוא הפועל על ידי הכלי. רוצה לומר,
שמשכיל על ידי החכמה, ויודע הנבראים על ידי הדעת,
ומתחסד על ידי החסד. ונמצא, על ידי הכלי נעשה
תמונה באור הפשוט הנקרא "עצמות", להיות נגדר
בדבר פרטי כמו חכמה או בינה או חסד ורחמים.

ויצא לנו מזה, שאין הוא יתברך "יודע בדיעה שחיוץ
ממנו" חס ושלום, כי הרי פעולת הכלי אינה מתייחסת
באמיתת אלא להאור וחיות המתלבש בה, שהוא
העצמות המאיר בהם.

והביא שם משל לזה: כמו שחיות הנפש המלוכש
בגוף, שהוא גם כן פשוט בערך הגוף, וכשמאיר בעין
נעשה בו תמונת כח הראיה, וכשמאיר ברגל נעשה בו
תמונת כח הדילוף, ואם כן, השינוי הוא בכלים שהם עין
ורגל, והפעולה מתייחסת באמיתות לאור הנפש שבהם,
שהוא פשוט, ופועל פעולות שונים מחמת שינויי
הכלים, ועם כל זה הוא הפועל.

ואם כן, כמו כן למעלה, מה שהוא יתברך יודע על
ידי הדעת, ידיעה זו היא דוקא בכח העצמות המאיר
בדעת, כמו שהראיה היא על ידי חיות הנפש שבין ולא
מצד גוף העין. ואם כן, אינו "יודע בדיעה שחיוץ ממנו"
חס ושלום, כי ממנו דוקא הוא. אלא שמה שהשיג אור
עצמות זה הפשוט תואר ותמונה פרטית – להיות צורת
ידיעה על דרך משל, והו לפי שפעל ידיעה זו על ידי
הכלי, שענינה כלי הדעת, לידע דבר שחיוץ לנפשו בו.

ועם כל זה אינו שינוי אמיתי שנשתנה אור העצמות
שבכלים חס ושלום, כי באמת הוא פשוט כמו שהיה,
אלא רוצה לומר, השינוי הוא לענין הפעולה, שפעל
פעולה פרטית אשר היא הידיעה שיודע את הנברא על
דרך משל, שידיעה זו פעולה ממש היא, והיא חיות
הנברא, ונפעלת על ידי אור העצמות הפשוט מחמת
שפעל זה באמצעות הכלי.

כלומר, כמו שעושה מעשה הידיעה על ידי הדעת
והשכל שהם הספירות, והם רק אצלו כמו כלי אומנות
שהאומן עושה מלאכה בהם, שאין הכלי מערף
עצמותו, כן הדעת והשכל, שהם מכלל היו"ד ספירות,
הם כלים, והוא יתברך פעל אותם והמציאם כדי שעל
ידם ישפיע בנבראים, שעל ידי שידע את הנברא בדעת
זה, יחיהו מאין ליש.

וכמו שהוא יתברך פועל רבוי פעולות ונבראים לאין
קץ, כך פעל את הדעת והשכל. אלא שבזאת מעלתם
יתירה על שאר הפעולות שנבראו ממנו, בהיותם אצלו
כלי אומנות שעל ידיהם פועל ומשפיע לנבראים.

ויצא לנו מזה, שרבי התוארים אינן מחייבות רבוי
בעצמותו חס ושלום, מאחר שהם פעולות שהוא פעל
אותם והמציאם ולא שהם עצמותו חס ושלום.

וכן יצא לנו, ששינוי הרצון אינו מחייב שינוי
בעצמותו חס ושלום, מאחר שהרצון הוא פעולה ולא
עצמותו בו.

אלא שדבריהם²⁹ צריכים לפנים ולפני ולפנים, כי אם
הידיעה היא כמו כלי ועל ידה הוא יודע, אם כן יודע
בדיעה שחיוץ ממנו חס ושלום.

אך ביאור זה נתבאר באורך בפרד"ס מהרמ"ק, שער
עצמות וכלים³⁰ פרק ד', ושם פרקים א' ב' ג' הביא גם
כן ב' דעות בזה: דעת רבי מנחם מרקנטי³¹, שהספירות
שהם חב"ד וכו' – הם כלים, ודעת רבי דוד³², שהם
עצמותו. וקרוב ענין זה למה שנתבאר לעיל ההפך בין
דעת האומרים ש"הוא היודע וכו'" – שהם בדעת רבי
דוד, ובין דעת הגאון מהר"ל – שהוא בדעת רבי מנחם.

אך שיש לפרשו גם כן כמו שכתב הרמ"ק שם, והוא
האמת, שהספירות הם עצמות וכלים. רוצה לומר, כי
זהו הנחה מקוימת כמו שהניח הגאון הנ"ל, שעצמותו
יתברך הוא הויה פשוטה, ואינו בגדר שכל, אלא מרומם
ומתנשא לאין קץ בו, והשכל הוא נפעל ממנו, שפעל

31. בספר טעמי המצות שלו. הובא באריכות ב"חייט" (פירוש "מנחת יהודה"
לרבי יהודה חייט על המערכת) פרק ג. ובקצרה בפרד"ס שם.

32. "בספר מגן דוד" – לשון הרמ"ק בפרד"ס שם. ראה דרך מצותיך המבואר
חלק ב עמוד 431 הערה 112.

28. במקור, המהדורה קמא באה בהמשך לפסקה: "ואם כן, הידיעה זה שהוא
יתברך יודע אותם הוא פעולה".

29. של המהר"ל ותלמידו התוספות יום טוב.

30. הוא שער ד.

דעת ושכל, אף על פי כן אין הכלים נפרדים כמו הגרן
שביד החוצב, אלא הן גם כן בחינת אלקות, והם
נמשכים גם כן מעצם האלקות, אלא שהוא על ידי
עצמותם רבים ועצומים שנתעצמו ונסתתר האור
הפשוט עד שנתהוה ממנו מציאת חכמה ודעת. וזהו
פירוש לשון אלקות ("געטליך" בלשון אידיש), כלומר,
שהם התפשטות ולא עצמות ממש.
אבל עם כל זה אין נפרדים כמו הנברא שהוא
בבחינת דבר בפני עצמו. ולזאת האור הפשוט מתלבש
בתוך הכלים ופועל על ידן.

ואז שייר לומר מה שכתב הרמב"ם ש"הוא היודע והוא
הידיעה עצמה והוא הידוע", כי האור מתייחד עם הכלי
ביחד עצום ונפלא עד שהיו לדבר אחד ממש. דהיינו,
שבחינת ה"דעת", שבו יודע, עם האור הפשוט שבתוכו
ה"יודע", הוא אחד ממש, אחדות גמור, ו"הוא הידוע".

"ודבר זה אין כח בפה לאומרו ולא בלב האדם
להכירו על בוריו" איך ומה הוא היחוד הלז. וכמו
שעצמותו הוא למעלה מהדעת, כך אופן התייחדותו עם
היודע ספירות הוא למעלה מהדעת וההשגה. ולכן
נקראים היודע ספירות "רזא דמהימנותא"³³, שהם
בבחינת אמונה גם כן שלמעלה מההשגה.

ובזה צדקו דברי הרמב"ם במה שכתב ש"הוא היודע
כו", דהיינו, לא כמו שחשבו האומרים שהכלים יודע
ספירות הם בחינת דבר נבדל מהאלקות, כמו הגרן וכו',
אלא שהן הן אלקות, והאור הפשוט מתייחד עמם
בתכלית היחוד כנ"ל. אמנם עצמותו הוא למעלה מעלה
מזה כנ"ל.

ולכן מבואר ב'עץ חיים'³⁴, שכלים דאצילות נעשים
נשמה לבי"ע, להחיות מאין ליש נבראים ובעלי גבול,
מפני שהן אלקות, וכנ"ל.

וזהו פירוש התוארים שנקרא הוא יתברך "חכם"
ו"חסיד" כו': שבחינת החכמה היא כלי החכמה
דאצילות שהיא אלקות, וכן החסד הוא כלי החסד.
אמנם מה שעצמותו יתברך, שהוא למעלה מעלה מגדר
החכמה כנ"ל, נקרא "חכם", היינו על שם התלבשותו
בספירת החכמה, שאז הוא מתחכם בה יודע הנברא
בדעת זה כנ"ל:

מצות האמנת אלקות, פרשת יתרו

שלכן, הגם שהפעולה היא בכחו, שהוא הויה
פשוטה, עם כל זה תהיה הפעולה פרטית מחמת שינוי
הכלי שבאמצעותה פועל, כמו שהאדם יפעל בידו
שהיא אחת - פעולות שונים על ידי כלים שונים,
שבקולמוס יכתוב ובסבין יתווך וכו'. ועל דרך זה הוא
בשאר פעולות, שהוא מתחסד על ידי החסד. ונמצא כח
הפעולה על ידי אור העצמות שבחסד שהוא פשוט, ומה
שפעולתו פרטית מין חסד, וזהו לפי שפעל על ידי החסד
כו', וכן הוא בכל המדות.

וכל זה הוא לענין הפעולות שפועל בנבראים, שהוא
פועל על ידי היודע ספירות, שהם חב"ד חג"ת נהי"ם,
שיודע אותם על ידי הדעת, ומשפיע חכמה על ידי
החכמה כו'. ועם כל זה אינו נקרא ש"יודע בדיעה שחן
ממנו" חס ושלום, כי כל פעולות אלו הם באורו הפשוט
כנ"ל. אבל מה שמכיר עצמותו, חס ושלום אין נופל בזה
לשון "ידיעה" עד שנגטרף לומר על זה ש"הוא היודע
והוא הידוע והוא הידיעה עצמה", כמו שכתב הרמב"ם
זכרנו לברכה, כי אינו בעצמותו בערך בחינת מציאות
ידיעה:

כי מציאות הידיעה וההשכלה הוא בריאה מחודשת
מאין ליש, שהוא יתברך פעל אותה על ידי הכלים כנ"ל,
והוא יתברך רם ונבדל מזה, ויחוסה אצלו בערך
העשייה גופנית ממש.

וכמו שאינו נופל עליו לומר שאינו נתפס במישוש חס
ושלום, כך ממש לא נופל לשון השגה - מושג או בלתי
מושג, כי כל זה אינו אלא בדבר מוגבל, שהם כל
הנמצאים שנתחדשו אחרי ההעדר, אבל הוא יתברך
ש"הוא לבדו הוא" ואין בלתו, אינו מערך זה. והוא
אחד האמת - ש"אין עוד" ממש.

ואולי תאמר: אם כן מהו?

כבר כתבתי לעיל פרק ג' תשובתו בצדו, כי מי הוא
ואיזהו אשר מלאו לבו לחקור על זה! ואיך ובמה
יחקור! כי כל חוש תופס מוחשו, וכמו שלא יוכל
לראות ברגלו, כך לא יוכל לתפוס בשכלו מהות בלתי
נערך להשכל, אלא כלי לתפוס זה - הוא ענין האמונה,
רצוה לומר, להאמין שכן הוא ולא זולתה. ודי למבין:

והנה, אף על פי שאמרנו שהיודע ספירות הם כלים,
וכמו שנתבאר לעיל שעצמותו יתברך אינו מערך בחינת

34. שער מדר פרק א. ועוד.

33. סוד האמונה. ראה זהר חלק ב קל, סוף עמוד ב ואילך. שם קלד, ב. שם קסא, ב.

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

33 ושוה עם הגוף, וכמו"כ סדר המשכתם ממקורם
 34 ושרשם שם הוא ג"כ ההשתלשלות והמזיגה באופן
 35 אחר ממש (ע' זח"א די"ט ע"א וד"כ ע"ב). והנה
 36 החיות שבמרכבה הם נושאות את הכסא, דהיינו כמו
 37 שהבהמות מגביהות ונושאות את האדם הרוכב עליהן,
 38 כך הם מעלים ונושאים את בחי' אדם שעל הכסא
 39 למעלה ממנו, והיינו לשרשם שהם מעולם התהו
 40 שלמעלה מאצי', אמנם הם עצמם ג"כ נושאות עם
 41 הכסא, דהיינו שהם נגביה' ומתעלי' עם האדם שעל
 42 הכסא, שהוא המגבי' ומעלה אותם, כמו אדם בעוה"ז
 43 מעלה את בשר הבהמה שהבשר מתעלה באכילת אדם
 44 שנהפך לדם הנפש ונכלל בבחי' ומדריגת מדבר, אך
 45 מה שעיי"ז נעשה התקשרות נפש האדם בגופו ותוס'
 46 השכל זהו בחי' נושאות כו'. והנה ארוז"ל בנדה פ'
 47 המפלת דל"א א' אמו מזרעת אדם שממנו עור ובשר
 48 ושערות כו' ובשאלתות פ' יתרו סי' נ"ו איתא עור
 49 ובשר ודם כו', וכן בחי' ג"כ הבשר הוא מבחי' הגבורות
 50 ולכן מראיהו אדם, ולכן גם אחר הבירור וההעלאה
 51 הוא נכלל בגבורות דקדושה, והיינו שעיי"ז נמשך
 52 התלהבות ורשפי אש, לפי ששורש כל הבהמות וחיות
 53 הוא מארי' ושור שבמרכבה והם הם בחי' גבורות
 54 וכמ"ש במרכבת יחזקאל בוערות כמראה הלפידים, וכן
 55 השרפי' ל' רשפי אש, ולכן גם הבהמות והחיות
 56 שנשתלשלו מהם למטה הם ג"כ בחי' גבורות, ולכן
 57 בשרא סומקא היא, וזהו שפי' בבחי' פ' בשלח ע"פ
 58 בתת ה' לכם בערב בשר לאכול ולחם בבקר שהם כנגד
 59 מדה"ד ומדה"ר. וזהו שארוז"ל ע"ה אסור לאכול בשר
 60 שאינו יכול להעלות את הבשר כו', ומאחר שאינו יכול
 61 להעלותו הבשר מורידו ומשפילו כמ"ש במ"א ע' מ"ש
 62 ע"פ וגלחה את ראשה. אבל התלמיד חכם שמקבל
 63 מבחי' חכ' ובחכ' אתברירו, ע"כ מברר את הבשר, ואז
 64 הבשר מוסיף בו התלהבות.

1 **ולחבין** ענין ב' תוכחות אלו צריכים להקדים מארוז"ל
 2 עם הארץ אסור לאכול בשר, והיינו מפני
 3 שאינו יכול להעלות את הבשר כו', וא"כ מזה מובן
 4 שהאדם ע"י אכילתו מעלה ומגביה את המאכל, והיינו
 5 מפני שהאדם גבוה יותר שהוא מדבר והוא הראש לכל
 6 בחי' הדצ"ח כמ"ש במ"א, ע' בלק"ת נשא ד"ה כה
 7 תברכו, ובמ"א משמע להיפך דארוז"ל רפ"ו דברכות אילן
 8 שאכל אדה"ר חטה היתה שאין התינוק יודע לקרות אביו
 9 ואמו עד שיטעום טעם דגן, הרי שהאדם מקבל הדעת
 10 מהחטה, וכן אר"נ עד דלא אכילנא בשרא דתורא לא
 11 צלילנא דעתאי, ואמרו חמרא וריחא פקחין. אך הענין
 12 הוא ששניהם אמת, שהם למטה מנפש האדם ולמעלה
 13 ממנו, והיינו כי כל הטעמים של כל מיני צמחים ופירות
 14 וכן הבשר של חיות ובהמות שרשם הוא מעולם התהו,
 15 שהוא בחי' עולם הנקודי' שלמעלה מאצי' שהוא ברודי',
 16 והיינו כי שורש כל החי הוא מחיות המרכבה, פני ארי'
 17 הוא מקור נפשות החיות, ופני שור הוא מקור נפשות
 18 הבהמות ופני נשר הוא מקור נפשות העופות כו', והנה
 19 החיות נושאות את הכסא ועל הכסא כו' כמראה אדם
 20 הוא בחי' ע"ס דאצי' דעולם התיקון שנתקנו בבחי'
 21 פרצוף אדם, והיינו עד"מ סדר והדרגת השתלשלות
 22 איברי האדם שהוא רמ"ח איברי' ושס"ה גידים, וכציור
 23 הגוף כמו"כ מתלבשת הנפש, שהרי התלבשות הארת
 24 הנפש בגוף הוא מתחלק לפי ציור הגוף, שבמוח שורה
 25 המחשבה, ובפה הדבור, ובידים כח המעשה, וזהו שנק'
 26 אדם, האל"ף הוא בחי' מחשבה, וד' דבור, מ' מעשה.
 27 וכמו"כ הוא למעלה בע"ס דאצי' משתלשלים בזה הסדר
 28 דבחי' אדם, והשראת האור בתוכם הוא ממש כפי
 29 השראת הנפש בגוף האדם ע' בד"ה ונקדשתי בלק"ת פ'
 30 אמור, ויש בחי' מוחין דקטנות ומוחין דגדלות.
 31 **משא"כ** שארי הברואים כמו בהמות וחיות אין ציור
 32 הגוף שלהם שוה לאדם כלל, וראשם כפוף

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

קונטרס העבודה

34 בהזיכור דנפש הבהמית – שהכל הוא בענינים גבוהים ונעלים
35 יותר, כי בכללותו הוא נעשה בדרגא עליונה יותר.

36 (שהרי גם בהנפש הבהמית יש כמה חילוקי מדרגות,
37 וכנודע מכללות הג' מדרגות דשור, כשב ועז²². ומי שהנפש
38 הבהמית שלו אינו גם כל כך, יש כמה דברים שאינו צריך על
39 זה יגיעה כלל, מה שזולתו צריך על זה יגיעה רבה.

40 ועל ידי התעוררות הנ"ל, אחרי העבודה דכל השנה, הנה
41 גם הנפש הבהמית יוצא מגסותו, והוא בדרגא עליונה יותר,
42 וממילא העבודה שלו בזיכור החומריות הוא באופן אחר.

43 ואם כי ודאי אינו דומה מעמד ומצב הנפש הבהמית בכל
44 השנה לכמו שהוא בראש השנה ויום-כפור, וגם יש ריחוקים
45 לעתים (על דרך "שבע יפול בו"²³), מכל מקום הוא בדרגא
46 עליונה בו).

47 **אבל** בהעדר העבודה כל השנה, והחומריות היא
48 בתקפה וגבורתה, הנה ההתעוררות בראש השנה ויום-
49 כפור, הגם שמתעורר באמת כנ"ל (מפני שאינו בבחינת
50 ריחוק ממש להיות "את פושעים נמנה"²⁴ חס ושלום,
51 ואדרבא, בחיצוניות הרי הוא בעסק התורה ועבודה) –
52 אין זה פועל על החומריות לשנותה באמת.

53 וגם עצם ההתעוררות, הגם שהיא אמיתית בנפש,
54 הרי היא בבחינת מקיף לבד, שאינה נרגשת בהפחות
55 פנימיים, להיות שיין לפועל ממש. והיינו, שגם הצער
56 ומרירות נפשו אינו בבחינת הרגש הצער ומרירות
57 עמוקה מפרטי הענינים הלא טובים שלו, כי אם מכללות
58 הלא טוב שלו. וכן הקבלת עול שמקבל עליו עול
59 מלכותו יתברך בראש השנה להיות מסור ונתון אליו
60 יתברך; וכן בהתעוררות תשובה דיום-כפור שמקבל
61 עליו להיות באופן אחר מכמו שהיה – אין זה בא בו
62 בבחינת פנימיות, להיות באמת בהנהגה אחרת לפועל;
63 ומכל שכן שאינו בא בענינים פרטיים הן ב"סור מרע"
64 והן ב"נעשה טוב".

65 (דהיינו, גם מה שמקבל עליו לעסוק בתורה ומצות, ושלל
66 יתן נפשו לעניני העולם – אין זה בדרגים פרטים שהן הן אותם

1 **(ודבר** זה נראה בחוש בכמה בני אדם בראש השנה ויום
2 הכפורים, שמתפעלים מאד בנפשם, ואין זה פועל לשנות
3 באמת דרכם והילוכם בכל השנה בבחינת "יעקב הלך
4 לדרכו"²¹ בו).

5 וכוה יש כמה אופנים:

6 שהרי גם הקלים וגם עובדי עבירה רחמנא לצלן מתעוררים
7 בימים נוראים, ובפרט בעתים מיוחדים כמו בתקיעת שופר
8 ובנעילה דיום כפור – ומכל מקום אחר כך הרי הם כמו שהיו
9 מקודם בלי שינוי;

10 ויש מהם אשר בראש השנה ויום-כפור בוכים מעומק לבם
11 על מצבם החומרי, ומתפללים ומבקשים על הפרנסה וכהאי
12 גונא, איש איש כפי הצטרפותו, ואינם שמים על לבם לתקן
13 מצבם הרוחני ולהיות "סור מרע ועשה טוב" בפועל ממש על
14 כל פנים.

15 אמנם גם ביראי אלקים ואשר בכלל עובדים יחשבו,
16 שמתעוררים באמת בראש השנה ויום-כפור בעצם נפשם
17 בתשובה ובקבלת עול מלכות שמים, שבאותה שעה באמת צר
18 לו מאד על ריחוקו מה, ובוכה על זה באמת במר נפשו, ומקבל
19 עליו באותה שעה עול מלכותו יתברך, להיות מסור ונתון
20 לאלקות כל השנה בעסק התורה וקיום המצות, ולא יתן נפשו
21 לענינים אחרים, ובדרך כלל: להיות משועבד לה' לבדו;

22 ובעבור הזמן הנ"ל, חוזר לחומריותו וטבעו, איש איש כפי
23 מדותיו הטבעיים, אם בתאנה וחקמת הלב או בהגבהה
24 והתנשאות או בכעס וכהאי גונא. ונפלא הדבר ממש, איך
25 שאינו משתנה הטבע כלל, ואיך לאחר ההתעוררות והסבם כזה
26 יחזור להיות כמקדם.

27 אך סיבת הדבר, הוא העדר העבודה כל השנה. דמי שעובד
28 עבודתו כל השנה בהכנעת החומר בכללותו, והעיקר בהכנעת
29 הפחות והמדות פרטיות על ידי העבודה פנימית במוח ולב, אם
30 באהבה כמים או באהבה דברשפי אש, וכמו שנתבאר לעיל
31 פרק ד' – ודאי ההתעוררות דעצם הנשמה בראש השנה
32 ויום-כפור פועל הרבה על החומריות שלו, ועבודתו אחר כך
33 בכל שנה היא במדרגה געלית יותר, הן מצד הנשמה והן

אדיש עמוד 121.

23. משלי כד, טז: "שבע יפול צדיק וקם".

24. ישעיה נג, יב.

21. יצא לב, ב.

22. ונודע מכללות כו': ראה שיחות שמחת תורה, תרט"א (בספר תורת שלום ספר
השיחות ועמוד 110). דבור המתחיל "משכני" (השני), ש"ת וספר המאמרים

– וכמו כן הוא בעבודה דראש השנה ויום כפור שהיא
בבחינת עצם הנפש, הרי זה בבחינת הרגש פנימי. וגם
מסייע לו הגילוי מלמעלה והתגלות עצמות נפשו
(ההרגש בפנימיות) להסיר מאתו חומריות המדות
הטבעיים שהוא עוסק בבירור וזיכור שלהם (וכמו
שנתבאר לעיל שנעשה בדרגא עליונה יותר).
אבל בהעדר העבודה כל השנה, הנה בראש השנה
ויום כפור, הגם שמתעורר בנפשו, הרי זה רק כמו "דבר
בעתו", שהעת הוא להתפעל ולהתעורר.
(מצד הגילוי מלמעלה, כנ"ל שמאיר על כל אחד ואחד
מישראל (יותר מהכרוזים שבכל יום, שגם הם נרגשים²⁷ בכל
אחד ואחד בנודע). ובפרט באותן שבכלל עובדים יחשבו,
דהיינו הקרובים לענין העבודה, שבזה מדברים כאן).
אבל הוא בבחינת מקיף לבד, בלי הרגש בפנימיות
ואמיתות הנ"ל, ולכן אין זה שייד לפועל. ועל כן, הגם
שהתעוררות היא אמיתית בבחינת המקיף דנפש, אין
זה נוגע אל החומריות לשנותה באמת).
ומה שנתבאר במקום אחר²⁸ דדוקא בחינת אהבה רבה
שלמעלה מטעם ודעת מהפך מהות הנפש הבהמית, והו
דוקא לאחר העבודה תחלה בבחינת טעם ודעת במוח
ולב. ונודע, דהעבודה שעל פי טעם ודעת היא רק
בבחינת ביטל היש לבד, ובכדי שיהיה הביטל
במצאות, הוא באהבה רבה שלמעלה מטעם ודעת,
שעל ידי זה מתבטל מהות הנפש הבהמית ומתהפך
לטוב. ובזה יש גם כן מדריוגות, ואין כאן מקום להאריך.
אבל כל זה דוקא בהקדמת העבודה פנימית במוח
ולב לברר ולזכר את המדות טבעיים, ו"מי שטרח בערב
שבת"²⁹ – בעבודה שעל פי טעם ודעת בבחינת אתכפאי
– "יאכל בשבת" – בבחינת הרצון ואהבה רבה שלמעלה
מטעם ודעת להיות בבחינת אתהפכא כו'. וכמו
שנתבאר בתורה אור דבור המתחיל "ויקהל"³⁰, ודבור
המתחיל "קחו מאתכם תרומה"³¹. וכמו שנתבאר בלקוטי
תורה דבור המתחיל "לכא ענין יום הכפורים" בענין
אש של מעלה ואש של מטה כו'.³²

הדברים שבהם הוא הגרעון והחסרון שלו. כי מתחלה אינו נותן
נפשו להרגיש פרטי החסרונות שלו ולהצטרע עליהם באמת,
וכן הקבלה והתיקון המדומה אינו בפרטי הדברים האלו.
וזאת לדעת, שגם אם הרגש הצער והמרירות היא על
הענינים הפרטים, מכל מקום אינו מוכרח שהקבלה תהיה גם
כן בתיקון הפרטים. דיכול להיות שהקבלה תהיה רק על הכלל,
וממילא לא יבוא לידי פועל כשבא לידו הענינים הפרטים. וגם
עצם הקבלה יכול להיות באופן כזה שאינה שייכה לפועל
ממש.
ונמצא, דגם אם תהיה המרירות כדבעי, אינו מוכרח עדיין
שתהיה הקבלה כדבעי. וצריך להיות כוונת המכוון ויגיעתו על
השני הדברים שיהיו רצויים. אמנם זאת ודאי, שבלי הרגש
פנימי ועמוק מפרטי החסרונות שלו – אי אפשר שתהיה הקבלה
כדבעי למהוו
רק בכללות – שלא יהיה רע ויהיה טוב, וממילא זה
רק לפי שעה ויחלוף ויעבור אחר כך.
וסיבת הדבר הוא גם כן בהעדר העבודה דכל השנה.
דכאשר כל השנה הוא עובד ומייגע את עצמו בתיקון
וזיכור מדותיו, שיודע הוא את עניניו מה שהוא צריך
לתקן, איש איש כפי מה שניתן לו לתקן ולזכר מהמדות
הטבעיים, ומייגע ביגיעת נפש ויגיעת בשר כל השנה
לברר ולזכר המדות האלו.
הנה בראש השנה ויום כפור, שהוא עת רצון
למעלה, ו"חשף ה' את זרוע קדשו"²⁵ בבחינת קירוב
המאור אל הניצוץ, המעורר בנפש האדם התגלות עצם
נפשו, וכללות העבודה²⁶ בזמן ההוא – הוא בחינת
פנימיות ועצמות הנפש בנודע;
הנה כל זה בא בענינים אלו שעוסק בהם כל השנה,
רק שהוא בבחינת מיצר ומרירות עמוקה הנוגע לו
בעצמות ופנימיות נפשו. וכן הקבלת עול מלכות שמים
וקבלת התשובה היא בעצמיות נפשו, אבל הוא באופן
שיהיה נוגע לפועל ממש, ובאלו הענינים שעוסק בהם.
דהיינו מפני שבפעם הוא פנימי בעבודתו בכל השנה

29. עבודה זרה ג, א: "מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת". ראה בהקדמת
הרח"ו לשער ההקדמות – נדפסה בסוף קונטרס עץ החיים דבור המתחיל "ואמר
עוד כל הגבעות". ובפנים הקונטרס שם פרק א.

30. פו, ג ואילך.

31. פט, ג.

32. סח, ג.

25. לשון הפסוק ישעיה נב, י.

26. ונקבלות העבודה כו'. ראה דבור המתחיל "שיר המעלות מומעמקים" תש"ג
וספר המאמרים תש"ג עמוד 19.

27. שגם הם נרגשים: ראה לקוטי תורה ביאור דבור המתחיל "כי תצא" (השני)
ולו, גו. דבור המתחיל "אז וישר", ש"ת וסוף עמוד 63.

28. ומה שנתבאר במקום אחר: ראה דבור המתחיל "וכי תאמרו מה נאכל",
תרע"ח וספר המאמרים תרע"ח עמוד שזו.

- 1 **קיצור.** הנה אהבה – לשון אבה, רצון. ומבואר במקום אחר
2 שהוא בחינת הרצון שלמעלה מטעם ודעת. ועם היות שזהו
3 מדינה גבוה בעבודה, אין זה פועל על החומריות דנפש
4 הבחינית, מפני שזהו בבחינת מקיף דנפש שלמעלה
5 מהתלבשות. ועל כן, גם שמתעורר באמת בבחינת הרצון הנ"ל
- 6 (וכמו בכל אחד ואחד בראש השנה יום-כפור), אין זה נרגש
7 בפנימיות, ואינו משתנה הטבע על ידי זה. ונתבאר, דהתגלות
8 אמתית בבחינת המקיף דיהודה פועל לשנות ולהפוך הטבעיות
9 לגמרי – כי אם בהקדם תחלה העבודה פנימית שעל פי טעם
10 ודעת במוח ולב כו'.

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – קונטרסים

- 1 ישראל נמשלו לגפן. אהבת כלל ישראל לתורה – אהבה עצמית. עם-הארץ הוא מי שלא
2 לומד תורה אלא שקוע בענינים ארציים, אע"פ שמבין שכוונת בריאתו – בשביל קיום
3 תומ"צ. גם ע"ה מחזיקים לומדי תורה, כי ישראל אורייתא וקוב"ה כולא חד
- 4 **"גפן" * ממצרים תסיע,** ואמרו רבותינו ז"ל (חלין צב
5 עמוד א) **"גפן" – אלו ישראל.** אמר רבי שמעון
6 בן לקיש, אמה זו גפן נמשלה, ומורות שבה אלו בעלי
7 בתים, אשכולות שבה אלו תלמידי חכמים, עליון שבה
8 אלו עמי הארץ, קנקנות שבה אלו ריקנים שבישראל,
9 והינו דשלוחו מתם לבעי רחמי אתפלגא על עליא,
10 דאלמלא עליא לא מתקמיין אתפלגא"א. וזהו דישראל
11 נמשלו לגפן, דמה הגפן הרי כל מה שיש בו הוא
12 לשמירת העקר שהוא הפרי, הנה כמו כן ישראל הגם
13 שיש בתוכם כמה סוגי בני אדם וכו' תלמידי חכמים
14 בעלי בתים ועמי הארץ, דהתלמידי חכמים נמשלו
15 לאשכולות, והבעלי בתים הם ומורות המחזיקים את
16 האשכולות, והעמי הארץ הם העלין ששומרים את
17 הפרי בן עמי הארץ הם מגנים על לומדי התורה, והינו
18 דהגם שהם בעצמם אינם לומדים תורה, מפל מקום הם
19 מגנים על לומדי תורה ומחזיקים אותם, וכו' שנגא
20 במחש דאהבת כלל ישראל אל התורה ולומדיה היא
21 אהבה עצמית שהיא אהבה רוחנית שאינה תלויה בשום
22 דבר ורק מצד העצם בלבד. דהנה עמי הארץ אין
23 הפרוש כמו שסוברים העולם דפרושו הוא מי שאינו
24 כולל ללמד, דיא וועלט רופט דעם וואס קאהן נייט
25 לערנענע תורה בשם "עם הארץ", והאמת אינו כן, כי
26 עם הארץ הוא מי שאינו לומד לפי שהוא מסור ונתון
27 לענינים ארציים, והינו דמי שהוא מסור ונתון לענינים
28 הגשמיים עד אשר משום זה אינו לומד תורה נקרא
- 29 "עם הארץ", ועל דרך דכתיב (בראשית לו, כ) **"החרי**
30 **ישבי הארץ,"** ואמרו רבותינו ז"ל (שבת פה עמוד א)
31 אטו פלי עלמאי ישבי רקיע הם (אם כן למה דוקא הם
32 נקראים "ישבי הארץ"), אלא שהיו בקיאים בישובה של
33 ארץ, שהיו אומרים "מלא קנה זה קנה המדה שבו
34 מודדין את הקרקע, רש"י) לזית (ראוי לגדל זיתים, רש"י),
35 מלא קנה זה לגפנים", "שהיו טועמין את העפר ויודעין
36 איזה נטיעה ראויה לה" (רש"י חמש במקומו), ולכן הם
37 דוקא נקראים "ישבי הארץ", וכן השם "עם הארץ"
38 הוא פנוי לאיש שהוא מסור ונתון לענינים הארציים.
39 דבאמת הנה כל אדם, יהיה מי שיהיה, יודע ברור כי
40 פונת בריאתו אינו בשביל הענינים החמריים והגשמיים,
41 דהלא האדם הוא בחיר הנבראים ויש לו דעת, ויודע
42 הוא אשר עקר יתרונו על כל הנבראים הוא בדעתו, ואם
43 בן מבין הוא היטב אשר פונת בריאתו אינו בשביל
44 הענינים הגשמיים, אמנם כל זה הוא מה שיודע
45 בשכלו, אבל ידיעתו זאת אינו פועל עליו שתהיה
46 הנקטתו בפעל כמו שמבין בשכלו, והינו דהידיעה שלו
47 מה שהוא יודע ומבין שפונת יצירתו בעולם היא
48 שילמד תורה ויקים את המצות כו' אינה מכרחת את
49 הבחירה לבחר בטוב אמת, והוא מסור ונתון לעניני
50 העולם, ומשום זה אינו לומד תורה הרי זה נקרא "עם
51 הארץ", ומפל מקום הנה עמי הארץ האלו נקראים בשם
52 "עלין" שהם שומרים את האשכולות, הנו שהם מגנים
53 על לומדי תורה ומחזיקים אותם. וטעם הדבר הוא, לפי

(*) נדפס בספר המאמרים קונטרסים ח"א ע' 352, ובספר המאמרים תרפ"ז ע' קצו.

וַיִּפְקַח הַשֵּׁם יתְּבַרְךָ עֵינֵיהֶם אֲשֶׁר נִפְּרוּ אֶת הַטּוֹב דְּתוֹרָה
וַיִּקְבְּעוּ עִתִּים לַתּוֹרָה, וַהֲרִי אֶפְלוּ הַקְּנוּקָנוֹת שֶׁהֵם
הַרְקָנִים דְּלִבְאֹרָה לֹא חָזוּ לְמִידֵי, וּמִכָּל מְקוֹם כְּתִיב
"כְּפֶלֶח הַרְמוֹן רִתְמוֹן", וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ו"ל (בְּרִכוֹת נו,
עמוד א) אֶפְלוּ רִיקָנִין שֶׁבֶּךָ מְלֵאִים מְצוֹת כְּרִמוֹן.

שאלות: מהי מעלת הקדמת נעשה לנשמע. מה ענין "מי" ברא "אלה" שביחד הם שם
אלקים. מדוע נקראת הבריאה יש מאין. עיר אלקינו – עולם הדיבור, כי נמשך משם
אלקים, כמ"ש בראשית ברא אלקים

הוא, דַּהֲנָה כְּתִיב "גְדוֹל ה' וּמַהֲלֵל מְאֹד בְּעִיר אֱלֹקֵינוּ",
וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ו"ל "אִימָתִי הוּא גְדוֹל, כִּשְׁהוּא בְּעִיר
אֱלֹקֵינוּ", פְּרוֹשׁ עִיר אֱלֹקֵינוּ קָאֵי עַל כְּלָלוֹת עוֹלָם
הַדְּבוּר, וְהִנֵּנוּ שְׁזָהוּ כְּמוֹ הָעִיר הוּא קְבוּץ מִהֲרֵבָה בְּתִים
יָחַד, וְהַבֵּית נַעֲשֶׂה מִקְבוּץ הֲרֵבָה אֲבָנִים בְּיָחַד, וְכֵן הוּא
בַּעֲנֵן הַדְּבוּר דִּהְיוֹתוֹת נִמְשָׁלוּ בְּסִפְרֵי יִצְחָק לְאֲבָנִים,
וְכַמֵּאָמֵר "שְׁתֵּי אֲבָנִים בּוֹנוֹת שְׁנֵי בְּתִים", כְּמוֹ אָב בָּא,
שְׁלֹשָׁה אֲבָנִים בּוֹנוֹת שְׁשֶׁה בְּתִים, וְהִנֵּנוּ שְׁמִצְרוּפֵי
אוֹתוֹת בְּיָחַד נַעֲשֶׂה בֵּית, וּמִקְבוּץ הֲרֵבָה בְּתִים נַעֲשֶׂה
עִיר, וּפְרוֹשׁ וְעֵנִין הַבֵּית שֶׁנַּעֲשֶׂה מִצְרוּף הָאוֹתוֹת יָחַד
הוּא כְּמוֹ הַבֵּית הַנַּעֲשֶׂה מֵאֲבָנִים אוֹ קוֹרוֹת, הֵנָּה עַל יְדֵי
קְבוּצָם נַעֲשֶׂה דָּבָר חֲדָשׁ, וְהִנֵּנוּ שֶׁעַל יְדֵי קְבוּצָם יָחַד
נַעֲשֶׂה דִּירָה לְאָדָם, כֵּן בְּהַצְטָרֵף כִּמְהָ אוֹתוֹת בְּיָחַד
נַעֲשֶׂה בָּהֶם הַשְּׁפָלָה עַד שֶׁהִתִּיכָה הִיא נַעֲשִׂית בֵּית
שְׂאִיר בָּהּ אוֹר הַשְּׁפָלָה. דְּבִאֲוֹתוֹת מִפְּרִדִּים הָרִי לֹא
יֵשׁ בָּהֶם הַשְּׁפָלָה כָּלָל, כְּמוֹ חֲבַת "כְּרוּף" שֶׁפְּרוּשָׁה
גִּעְבֻּעֵנִטְשֵׁט בְּלִשׁוֹן אִידִישׁ, שְׁזָהוּ דִּוְקָא כִּשְׁמִקְבָּצִים
הָאוֹתוֹת בֵּית רִי"ש וִי"ו כִּי יָחַד, אֲבָל כִּפְּאֲשֶׁר כָּל אוֹת
הוּא בִּפְנֵי עֲצָמוֹ הָרִי לֹא נִמְצָא בּוֹ הַשְּׁפָלָה כָּלָל, אִם כֵּן
הִתִּיכָה שֶׁהִיא קְבוּצָה מְאוֹתוֹת הִיא בְּדִגְמַת הַבֵּית שֶׁהִיא
קְבוּצָה מִהֲרֵבָה אֲבָנִים יָחַד, שְׂאֵז דִּוְקָא הִיא נַעֲשִׂית
לְמוֹשֵׁב אָדָם, וְכָלָלוֹת עוֹלָם הַדְּבוּר נִקְרָא בְּשֵׁם עִיר,
וְעִיר זֹו נִקְרָאת בְּשֵׁם עִיר אֱלֹקֵינוּ לְהִיּוֹת כִּי הַדְּבוּר נִמְשָׁף
מִשֵּׁם "אֱלֹקִים", וְכִמּוֹ שֶׁנֶּאֱמָר כָּל הַעֲשֶׂה מֵאֲמֹרוֹת
"וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים" כו', דַּהֲנָה לֹא בַּעֲמֵל וְלֹא בִּגְיָעָה כִּרְא
הַקְּדוֹשׁ כְּרוּף הוּא אֶת עוֹלָמוֹ כִּי אִם בְּמֵאָמֵר וְרוּחַ פִּיו
יִתְבַּרְךָ, וְאָמְרָה זֹו הוּא שֵׁם אֱלֹקִים שֶׁהוּא בְּחִינַת דְּבוּר
עֲלִיּוֹן, וְזָהוּ "בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹקִים", דַּהֲתִהוּוֹת בְּפֶעֶל
הוּא עַל יְדֵי שֵׁם אֱלֹקִים שֶׁבְּמֵאָמְרוֹ יִתְבַּרְךָ נִבְרָא הָעוֹלָם
וְכָל הַנִּבְרָאִים.

וַיִּשְׁרָאֵל אוֹרִיתָא וְקוֹדֶשָׁא כְּרוּף הוּא כְּלָא חֲדִי, אִידְעָן
אֵין תּוֹרָה זִינְעָן פֶּאָר אִינְצִיגִט מִיטֵה הַקְּדוֹשׁ כְּרוּף הוּא.
וְזָהוּ שְׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ו"ל "לְבָעִי רַחֲמֵי אֶתְכֶּלֶא עַל
עֲלִיא", דְּלוֹמְדֵי תוֹרָה צְרִיכִים לְבַקֵּשׁ רַחֲמִים מֵאֵת
הַקְּדוֹשׁ כְּרוּף הוּא עַל עֲמִי הָאֶרֶץ שְׂיִצְלִיחוּ בְּמִלְאֲכָתָם

וְזָהוּ "גִּפְּן מִמְּצָרִים תִּסִּיעַ", דִּ"גִּפְּן" הֵם יִשְׂרָאֵל, וּפְרוֹשׁ
"תִּסִּיעַ" הֵם מ"ב (42) מִסְּעוֹת שֶׁהָלְכוּ יִשְׂרָאֵל
בְּמִדְבָּר בְּצִאתָם מִמִּצְרַיִם. וְהֵנָּה טַעַם הַדָּבָר מֵה
שִׂישְׁיָאֵל נִמְשָׁלוּ לְגִפְּן, אִיתָא בְּמִדְרָשׁ רַבָּה (שְׁמוֹת פְּרָשָׁה
מד) "מֵה הַגִּפְּן כְּשֶׁרוֹצִים לְהִשְׁבִּיחוּ עוֹקְרִים אוֹתוֹ
מִמְּקוֹם זֶה וְשׁוֹתְלִים אוֹתוֹ בְּמִקְוֶה אַחֵר, כֵּן יִשְׂרָאֵל
עֹקְרֵן מִמִּצְרַיִם וְהִבִּיאָם לְמִדְבָּר וְהִתְחִילוּ מִצְלִיחִים
וְקִבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה וְהִקְדִּימוּ נַעֲשֶׂה לְנִשְׁמָע". וְצָרִיף
לְהִבִּין מֵהוּ הַמַּעֲלָה בְּזָה מֵה שֶׁהִקְדִּימוּ נַעֲשֶׂה לְנִשְׁמָע
עַד שְׁזָהוּ כָּל עֵנִין הַהֲצָלָה בְּקִבְּלַת הַתּוֹרָה שֶׁהִקְדִּימוּ
נַעֲשֶׂה לְנִשְׁמָע. אֵף הָעֵנִין הוּא, דַּהֲנָה כְּתִיב "שְׂאוּ מְרוֹם
עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי כִּרְא אֱלֹהִים", וְאִיתָא בְּזֵהר "מִי אֱלֹהִים" הֵם
צְרוּף שֵׁם אֱלֹקִים, וְצָרִיף לְהִבִּין הַהֲפָרֵשׁ בֵּין "מִי"
וְ"אֱלֹהִים" (שֶׁהֵם שְׁתֵּי תְּבוֹת) לְשֵׁם "אֱלֹקִים" שֶׁכּוֹלֵל שְׁתֵּי
תְּבוֹת מִי אֱלֹהִים בְּיָחַד. וְהֵנָּה בְּרִבּוּת אִיתָא עַל פְּסוּק "מִי
כִּרְא אֱלֹהִים" שֶׁקָּאִי עַל "אֱלֹהִים תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאֶרֶץ",
שְׁאָמְרוּ "אֱלֹהִים בְּזִכּוֹת מִי נִבְרָאוּ וּבְזִכּוֹת מִי הֵם עוֹמְדִים
— בְּזִכּוֹת וְאֱלֹהִים שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְאֱלֹהִים בְּזִכּוֹת מִי
נִבְרָאוּ וּבְזִכּוֹת מִי הֵם עוֹמְדִים — בְּזִכּוֹת אֱלֹהִים הַעֲדַת
וְהַתִּקְוָה וְהַמְשָׁפְטִים", וּפְעַם מְצִינוּ עוֹד יוֹתֵר מִזֶּה עַל
פְּסוּק "כֹּה אָמַר ה' בְּרָאָף יַעֲקֹב וְיִצְרָךְ יִשְׂרָאֵל", "עוֹלָמִי
עוֹלָמִי מִי בְּרָאָף, יַעֲקֹב בְּרָאָף, יִשְׂרָאֵל יִצְרָךְ", וְהִנֵּנוּ
דְּכְתִיב "וַיִּקְם עֲדוֹת בִּיעֲקֹב וְתוֹרָה שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל",
וּבִשְׁבִיל הַתּוֹרָה וַיַּעֲקֹב נִבְרָא הָעוֹלָם, וְלִכֵּן הָרִי זֶה כְּמוֹ
שֶׁבְּרָא אוֹתוֹ יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל, דַּהֲבְרִיאָה הִיא זֶשׁ מֵאֵין,
דְּלִבְאֹרָה הָרִי כְּתִיב "כִּי מִמֶּךָ הִכָּל", וְאִיךָ מִמְּשִׁילִים
אוֹתוֹ יִתְבַּרְךָ בְּחִינַת אֵין, וְהִגֵּם דְּכְתִיב "בְּהִבְרָאָם",
וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ו"ל "בְּהִבְרָאָם" אִיתָא בְּזֵהר דְּאוֹת
הִ"א הוּא אֶתָּא קִלְיָא דְּלִית בִּיהּ מִשְׁשָׁאט, הֵנָּה בְּאֶמֶת
גַּם זֶה עֲצָמוֹ צָרִיף לְהִבִּין הֵלָא מִמֶּךָ הִכָּל. אֵף הָעֵנִין

הַדְּבוּר נִקְרָא עִיר אֱלֹקֵינוּ דּוּקָא, כִּי נִשְׂי"י — שְׁמוֹ נִקְרָא עֲלֵיהֶם, וְהֵם כְּלִים לְהִשְׁרָאֵת
שְׁכִינָתוֹ ע"י צְרוּפֵי אוֹתוֹת הַתּוֹרָה וְהַתְּפִלָּה. כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל — עוֹלָם מֵלֵא וּבִשְׁבִילוֹ
נִבְרָא הָעוֹלָם לְקִיּוֹם תּוֹמָ"צ בְּמִסִּירוֹת נַפְשׁ. תְּכִלִּית חֲכָמָה — תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים

ד. יִשְׂרָאֵל, הַתּוֹרָה וְהַקְּדוֹשׁ כְּרוּף הוּא - הַכָּל אֶחָד. ה. יִשְׂרָאֵל וְהַתּוֹרָה מְאוּחָדִים עִם. ו. אִינִים רְאוּיִים לְכֻלּוֹם. ז. שֶׁהַכּוֹנֵה.
ח. (אוֹת ה'). ט. אוֹת קֵלָה (בְּאִמְרִיתָה) שְׁאִין בַּה מִישׁוֹשׁ.

המסירות נפש הכונה איבער געבען זיך צו א דעם, אז
 ער איז איבער גיגעבען לענגן זיך דעבונדן הוי' בכל
 לבו ונפשו ומאדו, והינו דכל רצונו ותשוקתו הוא רק
 בזה, אז ער און דיא קינדער זיינענע ילמדו תורה ויקימו
 את המצוות, והלמוד והקיום יהיה באמונה פשוטה בלי
 שום טעמים ותקירות כלל, ושללא להתפעל כלל מן
 המלציגים עליו, וישמר את עצמו מן המדיחים
 ומסיתים אותו ואנשי ביתו מדרך הטוב והישר, ויהיה
 כל לבו ודעתו מסורים ונתונים להדריך את בניו ובנותיו
 שילכו בדרך התורה והמצוה, ויחזקם בדברי ישר וקרוב
 הדעת להראותם את נעם המצוות, ובכלל זה הוא גם
 המלמד את בן חברו תורה, והעקר הוא ההדרכה ביראת
 שמים ובמדות טובות, וכמאמר רבותינו ז"ל "ולא
 המדרש עקר אלא המעשה", וכדאיתא בזהר עשיה
 לעלא. ואמרו רבותינו ז"ל, "תכלית חכמה – תשובה
 ומעשים טובים", דחכמה היא תורה, דהלומד תורה
 נקרא חכם, דתורה היא חכמתו ותפורה, חכמה אלקית
 שלמעלה מכל החכמות שבעולם, ולכן הרי הלומדי
 תורה נקראים תלמידי חכמים שהם תלמידים המקבלים
 מן החכמה האמתית, ותכלית חכמה היא תשובה
 ומעשים טובים, דתשובה פרושה חרטה, והינו
 דהעבודה האמתית של כל אדם הוא שישגיח על עצמו,
 ער זאל אכטונג געבן אויף זיך אליין, וכמו על דרך
 משל האב המשגיח על בנו הרי הוא יודע המעלות של
 בנו ויודע גם החסרונות שלו, וכאשר הוא אוהבו באמת
 הרי כל ענינו של האב הוא לתת כח לבנו (על ידי
 מלמדים טובים ושלחו למקום תורה בכדי) לתקן את
 החסרונות ולהרחיב מעלותיו בתורה ויראת שמים, הנה
 כמו בן כאשר משגיח על עצמו יבקר כל מעשיו
 ודבוריו ומחשבותיו, ומחשבה דבור ומעשה שאינם
 טובים יתחרט עליהם, וזהו "תכלית חכמה תשובה"
 כו', דתכלית חכמה היא חרטה בכדי שכל עשיותיו
 יהיו מעשים טובים.

והנה טעם הדבר שנקרא "אלקינו", דפרושו אלקה
 שלנו, הלא "אלקי כל הארץ יקרא" כתיב, ומהו
 אלקינו דוקא. אף הענין הוא, דבאמת בן הוא דאלקי
 כל הארץ יקרא, ומכל מקום הוא אלקינו אלקה שלנו
 דוקא, דהנה כמו שירושלים מבדלת מכל שארי הערים
 להיות כי בירושלים היה הבית המקדש והשראת
 השכינה בגלוי, הנה כמו בן נשמות ישראל מבדלים גם
 בן להיות נקרא שמו יתברך עלינו, וכמו שפתיב "אני
 ה' אלקיכם כו' לכם לאלקים", וכתיב "אנכי הוי'
 אלקיך" כו', ואיתא במקדש רבה (שמות פרשה כט),
 "אמר להם הקדוש ברוך הוא לישאל, אלקה אני על
 כל באי עולם, אבל לא יחדתי שמי אלא עליכם, אני
 נקרא אלקי עובדי כוכבים ומזלות (נכרים) אלא אלקי
 ישראל", וזהו שנקרא "עיר אלקינו" דוקא, דכמו
 שבגשמיית השירה שכינתו בבית המקדש בירושלים, בן
 הוא למעלה, דגלוי בחינת דבור העליון הוא בגשמות
 ישראל דוקא, לפי דנשמות ישראל הם כלים להשראת
 שכינתו יתברך על ידי היותם בבחינת עיר אלקינו, והוא
 על ידי צורפי אותיות התורה והתפלה, דאותיות אלו
 הם כלים להשראת שכינתו, וכמו שפתיב "ועשו לי
 מקדש ושכנתי בתוכם", ואמרו רבותינו ז"ל "בתוכו לא
 נאמר אלא בתוכם, בתוך כל אחד ואחד", דכל אחד
 ואחד מישראל הוא מקדש ומכון לשבתו יתברך על ידי
 האותיות דתורה ותפלה, ומשעם זה נקרא אלקינו –
 אלקה שלנו, הינו של כל אחד ואחד בפרט, דבישראל
 הרי כל אחד ואחד בפרט הוא עולם מלא, ובשבילו
 נברא העולם, דתורה ומצוות אינם תלויים בברוי
 ומעוט, וגם אחד מישראל כשקיים את התורה ומצוות
 הוא נחשב כמו דור שלם, וכמו שפתיב "אחד היה
 אברהם", שהיה יחיד בעולם "ויברכהו ה' וישמיהו
 לגוי גדול", וכמו שנתבאר במקום אחר, וכמו בן הוא
 בכל אחד ואחד מישראל כשמוסר ונותן נפשו על קיום
 התורה ומצוות הנה זוכה ומצמיד עולם מלא. וענין

אותיות התורה והתפלה נותנות כח לעורר כחות פנימיים שבנשמה. מריבוי הנבראים,
 הנמשך משם אלקים, נראה גדלות ה'. ענין הברורים בזמן הגלות, ע"י הפיזור שהתפזרו
 ישראל בין האומות, לקיים תומ"צ בהקדמת נעשה לנשמע

עצמן הרי יש בהן קדשה (ולכן הזהירו מאד בחיוב למיד
 האותיות אלה בית כו' ולמוד הטעמים כמו קמץ א' ופתח
 א' כו', דכלמוד זה גופאי יש בו קדשה וכן אלקי שמעון
 הכחות פנימיים שבנשמה, וכמו שאנו רואים במוחש דכל
 אלו שלומדים באופן כזה יש בהם יראת שמים פנימי,

והנה דבר זה הוא בכלל כל אחד ואחד מישראל,
 דאפילו אלו הפשוטים ביותר בידיעת חכמת
 התורה, הנה לבדם ער להתקרב אל הוי' ולדבקה בו
 יתברך על ידי אותיות התורה ואותיות התפלה, והינו
 דאותיות אלו נותנים כח בגשמות ישראל, דהאותיות

ותמורות, וְחִלּוּפִים דְּחִלּוּפִים וְתַמּוּרוֹת דְּתַמּוּרוֹת בְּרַבּוּי
מִיָּי צְרוּפִים עַל יְדֵי שֵׁם אֱלֹקִים, וְלָכֵן "גְּדוּל הַוְי" בְּעִיר
אֱלֹקִינוּ, אֵימָתִי הוּא גְּדוּל כְּשֶׁהוּא בְּעִיר אֱלֹקִינוּ, פְּרוּשׁ
דַּעַל יְדֵי עִיר אֱלֹקִינוּ נִכְר גְּדֻלַּת שֵׁם הַוְי, וְשֵׁם אֱלֹקִים
מוֹרָה עַל הַעֲלָם וְהַסֵּתֶר שֶׁהוּא עֲנִין הַצִּמְצוּם מֵה
שְׂאִינוּ נִכְר בּוֹ הַכּוֹנֵה הַפְּנִימִית. וְכִמוֹ עַל דְּרָךְ מִשְׁל,
הַעוֹשֶׂה אֵינָה כְּלִי, הֵנָּה בְּטָרֶם שְׁנִגְמָרָה, וּמִנַּחַת עוֹד
אֲכָרִים אֲכָרִים, אֵינוֹ נוֹדַע עֲדֵין הַכּוֹנֵה הַפְּנִימִית שֶׁל תִּכּוֹן
הַכְּלִי הַהִיא, וְרַק כְּאַשֶׁר נִגְמָרָה עֲשִׂית הַכְּלִי לְכָל פְּרֻטִּיהַ
אֲזִי נוֹדַע לְכָל טִיבָה וְעֲנִינָה, וְכֵן הוּא בְּכָלִלוֹת עֲנִין עֲבוּדָת
הַבְּרוּרִים בְּסוֹד הַגְּלוּת, דְּלִכְאוּרָה יִפְלֵא מֵאֵד הַפּוֹזֵר דַּעַם
יִשְׂרָאֵל, וְכִמוֹ שִׁכְתּוּב "כְּאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם פְּרֻשְׁתִּי
אֶתְכֶם", וְיִשְׂרָאֵל הוֹלְכִים בַּגּוֹלָה מֵעִיר לְעִיר בְּטִלְטוּל
קֶשֶׁה וּמִמְדִּינָה לְמִדִּינָה בְּסִבּוֹת מִסְבּוֹת שׁוֹנוֹת, וּבְהֶם
סִבּוֹת כְּאֵלוֹ שֶׁהֵם שֶׁל צַעַר וְיִסּוּרִים רַחֲמָנָא לְצִלָּן, וְדִרְךְ
רִשְׁעִים צִלְחָה, אֲבָל בְּאַמַּת הֵנָּה צִדְקָה עֲשֶׂה הַקְּדוֹשׁ
בְּרוּךְ הוּא עִם יִשְׂרָאֵל שִׁפְזוֹן לְבִין הָאֲמוֹת בְּמִדִּינֹת
שׁוֹנוֹת, דְּכַאֲשֶׁר בְּמִדִּינָה אַחַת גּוֹזְרִים גְּזֵרוֹת רַחֲמָנָא לְצִלָּן
עַל עֲנִינֵי הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת, הֵנָּה אַחֲרֵיהֶם שִׁבְמִדִּינָה אַחֲרֵת
בְּעֲזָרָם שֶׁלֹּא תִשְׁתַּכַּח תּוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל, וְזֶהוּ "גִּפֶּן מִמַּצְרִים
תִּסְיַע". וְכָל הַהֲצִלְחָה הִיא בְּהַקְדַּמַּת נַעֲשֶׂה לְנִשְׁמָע,
וְהֵינּוּ דְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל צָרִיף לְדַעַת כִּי הֵנּוּ עֲבָדֵי
ה' וְיִמָּה' מַצְעֲדֵי גִבּוֹר כּוֹנֵנִי, וְכָל מֵה דַּעְבִּיד רַחֲמָנָא לְטִב
עֲבִידֵי, וְעֲלִינוּ לְמִסֵּר נַפְשֵׁינוּ עַל הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת וְלֹא
לְהַתְפַּעֵל כָּלִל מִהַמּוֹנָעִים וּמַעֲכָבִים, וְלַעֲבֹד עֲבוּדָתָנוּ
בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת בְּמִסִּירוֹת נַפֶּשׁ, וְנִקְנָה לַה' כִּי הוּא
יִתְבָּרֵךְ יִגְאָלֵנוּ בְּגֻאֲלָה שְׁלֵמָה עַל יְדֵי מִשִּׁיחַ גּוֹאֵל צִדֵּק
בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ אָמֵן.

שְׁבֶת פְּרוּשֶׁת בְּלָק, וְתוֹרַפ"ו בְּעִיר מִקְלִטִּי קַאֲטֶטְרָאמָא

וְעֲלוּלִים לְהַתְעוֹרֵר לְכָל דְּבָר וְעֲנִין אֱלֹקִי, מֵה שְׂאִין כֵּן
הַלּוֹמְדִים בְּאֶפֶן אַחֵר, הֵנָּה מִטְמַטֵּם רַחֲמָנָא לְצִלָּן מִחֶם וְלִכֶּם
כְּנוֹדַע, וְכִמוֹ שְׁנִתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר, וּמִפְּנֵי גְּדֻלַּת עֲצָם מַעֲלַת
הַדְּבָר בְּלִמּוּד הָאוֹתִיּוֹת בְּאֶפֶן כְּזֶה דּוֹקָא, מַצְנֵה וְחוֹכְהָ עַל כָּל
אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל לְשׁוּם נַפְשׁוֹ וְלִבּוֹ עַל זֶה לְלַמֵּד אֶת בְּנוֹ וְכֵן בְּנוֹ
בְּאֶפֶן הֵנָּה דּוֹקָא, לְפִי שִׁבְהָאוֹתִיּוֹת עֲצָמָן יֵשׁ בְּהֵן קִדְשָׁה וְכִחַ
אֱלֹקִי לְעוֹרֵר הַכּוֹחוֹת פְּנִימִיִּים שִׁבְנִשְׁמָה, וְזֶהוּ "אֱלֹקִינוּ",
אֱלֹקָה שְׁלֵנוּ דּוֹקָא, דִּישְׁנוּ בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל. וְזֶהוּ
"גְּדוּל הַוְי" וּמִהֲלָל מֵאֵד בְּעִיר אֱלֹקִינוּ, דְּגְּדֻלוֹת הַוְי הוּא
נִרְאָה וְנִכְר בְּעִיר אֱלֹקִינוּ, בְּהָאוֹתִיּוֹת שִׁבְתּוֹרָה וְתַפְלָה,
וּבְכָלִלוֹת עוֹלָם הַדְּבָר שֶׁהוּא שֵׁם אֱלֹקִים, וְהֵינּוּ דַּעַל יְדֵי
שֵׁם אֱלֹקִים נִרְאָה גְּדֻלַּת שֵׁם הַוְי, דְּגְּדוּל הַוְי הוּא כְּעֲנִין
מֵה שִׁכְתּוּב "מֵה רַבּוֹ מַעֲשֵׂי הַוְי", וְעֲנִין הַרַבּוּי זֶהוּ
נִמְשָׁךְ מִשֵּׁם אֱלֹקִים, וְלָכֵן שֵׁם אֱלֹקִים לְשׁוֹן רַבִּים כְּמוֹ
שִׁכְתּוּב "אֱלֹקִים קְדוֹשִׁים", לְהִיּוֹת כִּי הַרַבּוּי נִמְשָׁךְ מִשֵּׁם
אֱלֹקִים, וְעַל יְדֵי זֶה נִרְאָה גְּדֻלַּת הַוְי לְהִיּוֹת בְּחִינַת רַבּוּי
הַנִּבְרָאִים, וְכִמוֹ שְׂאֵנוּ רוֹאִים שֵׁיִשׁ רַבּוּי מְדִרְגּוֹת וְסוּגִים
בְּדוּמָם, כְּמוֹ אֲכָנִים הַפְּשׁוּטִים עַד אֲכָנִים טוֹבוֹת
וּמֵאִירוֹת, וְלִמְעַלָּה מֵהֶם אֲכָנִים בְּעָלִי סִגְלָה בְּחֵן
וְהַצִּלְחָה, וְכֵן בְּצוּמָח חֵי וּמִדְּבָר, וְעַל דְּרָךְ זֶה הוּא גַם
לְמַעַלָּה בְּעוֹלָם הַמַּלְאָכִים מַחְנֶה מִיִּכְאֵל וּמַחְנֶה גַּבְרִיאֵל
שֶׁהֵם בְּרַבּוּי עֲצוּם מֵאֵד, וְכִמְאָמֵר "מַחְנֶה מִיִּכְאֵל קַפ"ו
אֶלֶף (188.000) מַחְנוֹת", וְכַתִּיב "אֶלֶף אֶלְפִין שִׁמְשׁוֹנָה,
וְרַבּוֹ רַבּוֹן קְדָמוּהִי יְקוּמוּן" וְגו', וְזֶהוּ גְּדוּד אֶחָד,
וְלִגְדוּדֵי אֵין מִסְפָּר (תְּגִינָה יג, ב), וְכָל הַרַבּוּי הַלֵּזָה נִמְשָׁךְ
מִשֵּׁם אֱלֹקִים שֶׁהוּא מְקוֹר הַתְּחַלְקוֹת אוֹתִיּוֹת הַדְּבָר שֶׁל
דְּבָר הַוְי, דִּהֵנָּה כְּתִיב "בְּדִבְרֵי הַוְי" שְׁמִים נַעֲשׂוּ וְגו',
וְדְּבָר זֶה בָּא בְּרַבּוּי הַתְּחַלְקוֹת אוֹתִיּוֹת הַדְּבָר בְּחִלּוּפִים

57

טו. השם ישמרנו. טז. אלף אלפים ישמשוהו, וריבוא רבבות עומדים לפניו. יז. וכל מה שעושה הקדוש ברוך הוא - לטוב עושה.

ספר השיחות - ה'תש"ב-תש"ג בלה"ק

שיחה א.

החינוך וההדרכה בימים עברו, חקקו את מידת
"הצנע לכת". לא זו בלבד שהרחיקו בליטות ולא
הרשו שום חיצוניות, אלא המאסו את הבליטות
והחיצוניות מאז הילדות, והתייגעו לשרשן כליל,
ובמקומן חקקו מדות טובות, ולכל לראש - "הצנע
לכת".
כשאבי אמר לי שלא לומר תחנון, לא שאלתי
מדוע.
שאלת מדוע ולמה, לא היתה כלל באלף-בית

היום מתמלאות חמשים שנה מאז שמעתי מאבי
בח"י אלול: גוט יום-טוב (חג שמח).
ביום שלישי, י"ז אלול תרנ"ג, אחרי הלימוד,
אומר לי אבי: מחר - ביום רביעי - תלך בהשכמה
למקווה ואל תאמר תחנון.
הפירוש של 'בהשכמה' הוא לפני שמאיר אור
היום, אז אף אחד אינו רואה. (המקווה פתוחה כל
היממה).

של שני המאורות הגדולים שלנו. ביום שני ח"י אלול
תנ"ח הוא יום ההולדת של הבעל-שם-טוב, וביום
רביעי ח"י אלול תק"ה הוא יום ההולדת של רבנו
הזקן.³⁸

- בין הסיפורים השונים ששמעתי, היה גם אודות
ח"י אלול. גם ברשימות שרשמתי, היו רשומים
סיפורים שונים אודות ח"י אלול, אך זה לא היה
בהדגשה. ה"חג שמח" האמיתי והמודגש שמעתי
בפעם הראשונה מאבי בח"י אלול תרנ"ג. -

אבי קם ממקומו ונכנס לחדר השני, לבש בגדי
השבת וחזר לחדר הראשון, הורה לי לנעול את שתי
הדלתות, ואמר בפני מאמר חסידות: חמשים שערי
בינה נבראו בעולם.

- מאמר זה הוא סיום המאמר "והסיר ה' ממך
כל חולי" וגו' שאמר אבי בשבת פרשת עקב. את
המאמר אני מפרסם ככתבו³⁹. -

כשסיים אבי את המאמר, אמר:

אפתטותא דמשה בכל דרא⁴⁰. ה'משה' החסידי
הכללי עם חמשים שערי הבינה שנבראו בעולם, הוא
הבעל-שם-טוב ותורת החסידות⁴¹. משה החב"די
שלנו עם חמשים שערי הבינה, הוא רבנו הזקן ותורת
החסידות. "כולם נמסרו למשה חסר אחד"⁴², "אחד"
זה צריכים חסידים להשלים עד ביאת המשיח, וזהו
ה"יפוצו מעינותיך חוצה"⁴³.

* * *

היום מתמלא יובל חמשים השנה מהפעם
הראשונה שזכיתי לשמוע בח"י אלול את ה"חג שמח"
המודגש. והריני גם אומר לכם: גוט יום-טוב [חג
שמח].

הרי "חייב אדם לומר בלשון רבו"⁴⁴, ואני אומר
לכם את ה"גוט יום-טוב" בלשונו הקדוש, כפי
שזכיתי לשמוע:

גוט יום-טוב לנו. היום הוא יום ההולדת של שני
המאורות הגדולים שלנו, ביום שני ח"י אלול תנ"ח
הוא יום ההולדת של הבעל-שם-טוב, וביום רביעי
ח"י אלול תק"ה הוא יום ההולדת של רבנו הזקן.

ח"י אלול תש"ג

שלנו. אצלנו, ילדי בית רבי, היה ה"ועשה אונן
כאפרכסת"⁴⁵ כדבר מלידה. כשאני מדפדף בזכרונותי
את כל הסיפורים ששמעתי על שנות ילדותם של בני
רבנו הזקן עד לבני הסבא - אבי, הדודים - גם
זכרונותי העצמיים משנות ילדותי המוקדמות ביותר
- רואה אני את ה"ועשה אונן כאפרכסת".

דבר הפשוט - שצריכים רק לשמוע ולהתבונן ולא
לשאול מדוע. אם אומרים כך - הרי שכך צריך
להיות. לא היו צריכים לצוות כלל, היה מספיק לומר
- והדבר היה נעשה.

* * *

ה'חדר' שלנו, בו למדתי אז יחד עם עוד שלושה
חברים, אצל מלמדי ר' ניסן נ"ע סקאבלא⁴⁶, היה
בדירתו של ר' ישעיה ז"ל קאסטיער, - בעשר
שתיים-עשרה שנים לאחר מכן, השתייכה הדירה לר'
משה ז"ל זרחי, ושם אמרו את השיעור הקטן.

שם היה לנו חדר גדול, בו למד אתנו ר' ניסן ז"ל.
הסדר שלי היה אז: קימה בשעה שבע. בשעה
שמונה ורבע היה 'מנין' שם הייתי מתפלל. בתשע
וחצי ל'חדר' עד לשעה שתיים. משתיים עד שלש -
הפסקת צהרים. בשעה שלש - שוב ל'חדר' עד לשעה
שבע. משבע עד תשע - אצל אבי. מהבוקר עד
לתפילה, ומשעה תשע בערב עד לשינה - קיבצתי
שעה ולפעמים שעה וחצי לכתיבה, שכבר אז אהבתי
מאד. וכן בחלק ממוצאי שבת -

החלק השני, היה קביעות לשמוע סיפורים מכבוד
אמי זקנתי, הרבנית הצדקנית מרת רבקה נ"ע.

- גם את ערב שבת, הקדשתי לכתיבה.
ביום הרביעי, ח"י אלול, חזרתי ל'חדר' בשעה
הקבועה, שעה שלש, ולמדנו כסדר הרגיל. בשעה
ארבע נכנס ר' מענדל המשרת, ואומר למלמדי ר'
ניסן ע"ה: הרבי ביקש שהיום יתיר לי - המלמד -
לעזוב את ה'חדר' בשעה ארבע ואבוא אליו. ר' ניסן
התיר לי ואני הלכתי אל אבי.

כשנכנסתי לחדרו של אבי, מצאתי אותו במצב
רוח מרומם מאד. מיד בהיכנסי לחדרו, אמר לי אבי
בשמחה רבה: "חג שמח לנו, היום הוא יום ההולדת

(35) ראה שיחת שמח"ת תר"ץ אות ל.

(36) ר"ה כא, ב.

(37) ראה שיחת שמח"ת תר"ץ.

(38) עדיות פ"א מ"ג.

(31) חגיגה ג, ב. חולין פט, א. ירושלמי קידושין א, ט.

(32) ראה שיחת כ כסלו תרצ"ד אות ו.

(33) ראה לקמן ע.

(34) ת"ז ת' סט.

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

פרק כ"ו – שני עולמות

1 כשהגיע ברוך בפעם השניה לינוביטש, כבר היה ר' זלמן לייב מפורסם בעיר הן בלמדנותו
2 והן במעשיו הטובים. ברוך ידע היטב, שעל השינוי הגדול אצל חתנו של מרדכי יש להודות לר'
3 זלמן חיים השמש שבשמשו דוגמה חיה של טוב לב ועדינות, השכיל להשפיע על זלמן לייב
4 לְסַגֵּל לעצמו דרך חדשה. ברוך רצה להכיר מקרוב יותר את ר' זלמן חיים, וללמוד ממנו מידות
5 טובות. הוא רצה גם לדעת יותר על עברו ותולדותיו. ברם, ר' זלמן חיים שוב לא היה בינוביטש.
6 לפני כשנה עזב את המקום, במסרו את השמשות למישהו אחר. איש לא ידע לאן היו פניו
7 מועדות.

8 ברוך היה מעוניין להיפגש שוב עם כל האנשים שאיתם בא במגע בתקופת שהייתו הראשונה
9 בעיר. הוא אף ביקר בבית הכנסת שליד בית הקברות, ששימש כתחנתו הראשונה בינוביטש.
10 עדיין היו רעננים בזיכרוננו חוויותיו - של אימה ושל שמחה - באותו בית-מדרש, ששימש כמקום
11 מפגש הקברנים שהיו תכופות משמחים את ליבם בבקבוק יי"ש. ברוך אף נזכר בסוגיית הגמרא
12 שבה עסק כאשר אחד הקברנים השיכורים התנפל עליו בחיבוקים ונשיקות, עד שהחליט לעזוב
13 את המקום ועבר לבית המדרש שבשוק, בו כיהן ר' זלמן חיים כשמש. הסוגיה בה עסק אז,
14 היתה, במסכת בבא-קמא, דף ס"ז הסוגיה של "יאוש", והוא התעמק אז בדברי התוספות בקשר
15 לויכוח אם "יאוש קני" או "יאוש ושינוי השם קני".

16 בינוביטש התראה ברוך עתה עם החנוונים, האופים והאחרים אשר עבדו אצלם לפרקים כדי
17 להשתכר ללחמו. עתה היה כבר בחור מגודל העומד לפני נישואיו, ואיש מהם לא הכירו. ברוך
18 היה מעוניין ללמוד משהו מכל אחד מהם, ולהיוודע מתולדותיהם וניסיונותיהם. רצונו של ברוך
19 היה לקבוע לעצמו בדיוק איזו הדרך הנכונה בחיים, האם דרכו של זלמן חיים, המקדיש עצמו
20 להמוני העם, או דרכו של הגאון רבי שלמה זעליג, הפרוש מוויטבסק, שישב לו, מופרש מן
21 העולם, בד' אמותיו, והיה מסתכל מלמעלה למטה אל פשוטי העם הרחוקים מתורה.

22 בעיה זו הטרידה מאד את ברוך ונגעה לו בנפשו. הוא רצה פשוט להתוות לעצמו את דרכו
23 שלו בחיים. כל שנותרו עד עתה חקר ולמד, אך יש לו עדיין הרבה מה ללמוד, ועליו לעבור
24 דרגות רבות עד שיגיע לשלמות.

25 רבי שלמה זעליג הפרוש היה מוכר היטב לברוך, היכרות קרובה. ברוך ידע היטב כאחרים
26 עד היכן מגיעה גאונותו של הפרוש הישיש, שעל למדנותו וגדולתו מתהלכות אגדות, ובליבו
27 היתה הערכה עמוקה לגאון זה.

28 מוצאו של רבי שמחה זעליג היה ממשפחת למדנים ידועים בפולין. כשהיה בגיל 15 שנה
29 היה מפורסם כעילוי מסטוויסק. הוא היה בקי בכל הש"ס. בשקידתו לא היה דומה לו. הוא ישב
30 ועסק בתורה ממש בכל שעות היממה, פרט לשתיים-שלוש שעות שינה. נוסף לכך היה צם בכל
31 יום שני וחמישי, ואף ביום ששי. משחר נערותו היה מתנזר לחלוטין מכל שיחת חולין, והיה
32 מדבר אך ורק בדברי תורה. מעמיה-ארץ היה מתרחק, ונמנע מכל מגע עם אדם פשוט, משום
33 שלא היה לו מה לדבר עם כאלה. מאז הגיעו לוויטבסק, כאברך צעיר, הסתגר משך כחמישים
34 שנה בבית המדרש הגדול שבעיר, שבאחד מחדריו קבע את משכנו.

1 עתה רצה ברוך להחליט מי מבין שני אלה, רבי שמחה זעליג הגאון או רבי זלמן חיים
 2 השמש, גורם יתר נחת-רוח, כביכול, להקב"ה, האם ר' שמחה זעליג בתורתו והתבודדותו, או ר'
 3 זלמן חיים בפעילותו בין ההמון היהודי. ברוך נטה להגיע למסקנה שדווקא ר' זלמן חיים, ולא
 4 ר' שמחה זעליג, הולך בדרך הנכונה, שהיא לרצון לפני הקב"ה.

5 אם את ר' זלמן חיים כבר לא פגש ברוך בינוביטש, הרי את הרושם הרב שהשאיר היה יכול
 6 לפגוש על כל צעד ושעל. הנה ביקר בבית המדרש בו כיהן ר' זלמן חיים כשמש, והאזין לשיעור
 7 שהשמיע זלמן לייב לפני ציבור גדול. השיעור היה בסוגיא של "המקדש במלוה" ו"קידשה
 8 בגזל", במסכת קידושין. ר' זלמן לייב הרצה את השיעור בחריפות רבה, דבר שלא היווה כל
 9 חידוש בעיני ברוך, שידע מכבר על למדנותו של זלמן לייב. אך מה שהפליא את ברוך היתה
 10 ההתלהבות שבה התפלל זלמן לייב, תפלתו היתה שונה לגמרי מבעבר, כאשר סיים את תפלתו
 11 בחיפזון ובלי כל נצנוץ של חום.

12 ברוך ידע ששינוי זה, שמשמעותו היא שנשמתו של זלמן לייב באה סוף-סוף לידי ביטוי
 13 של חום, יש לזקוף אך ורק להשפעת ר' זלמן חיים השמש, אשר הלהיב את נשמתו, עורר בקרבו
 14 את מהותו הפנימית והביאו להכרה שהעיקר בחיים הוא להיות בעל מידות טובות. כשהזדמן
 15 לברוך לבקר בביתו של זלמן לייב - פגשו כשהוא מתעמק באחד מספרי מהר"ל מפראג ופניו
 16 זוהרות. ניכר היה בבירור שהלימוד כובש גם את ליבו ואת נשמתו. תוך כדי שהייתו בחדר, נכנס
 17 לשם ילדו בן השש של זלמן לייב, ואביו הוכיחו על פניו כשגילה שב"טלית קטן" שלו חסר
 18 אחד מחוטי הציצית. עובדה זו שימשה לברוך הוכחה שזלמן לייב חש עתה את היהדות לא רק
 19 במוחו, כי-אם גם בליבו ובכל נשמתו.

20 בשינויים דומים הבחין ברוך גם לגבי יהודים אחרים בינוביטש, ובמיוחד בין מתפללי בית
 21 המדרש שבשוק, שעמדו תחת השפעת ר' זלמן חיים.

22 הרי פיניה הפחח. הוא היה מראשוני המשתתפים בשיעורו של ר' זלמן חיים ב"עין יעקב",
 23 עתה יושב פיניה בשיעור הגמרא שמשמיע רבי יעקב אייזיק, ה"גביר" של ינוביטש. אותו שיעור
 24 היה מפורסם היטב בינוביטש, לא רק בגלל פרסומו של ר' יעקב אייזיק, אלא גם משום שבשיעור
 25 השתתפו טובי הלמדנים של העיר.

26 ברוך השתומם לראות את פיניה, הפחח הפשוט, שבעבר קלט בקושי קטע מ"עין יעקב",
 27 שהוא יושב עתה לשיעור הגמרא עם גדולי הלמדנים. תחילה הניח שפיניה התיישב לו כאן
 28 סתם-ככה, מבלי להבין את המדובר בשיעור, אך להפתעתו הגדולה שמע מיד את פיניה נוטל
 29 חלק פעיל בפלפול ובחילופי הסברות שהושמעו ליד השולחן. פירוש הדבר הוא, אם כן, שפיניה
 30 הפך להיות למדן - מנין נבע הדבר? - פשוט, משום שפיניה הקשיב כל העת ללימודים.

31 בשביל ברוך, שימש הדבר הוכחה טובה ביותר, שאפשר להעלות את רמת ידיעותיהם של
 32 יהודים פשוטים ביותר. למרות שלמדו מעט מאד בילדותם - הרי בהקשבה שיטתית לנלמד
 33 ברכים בבית-המדרש הם מסוגלים להתרומם לדרגה נעלית יותר. והרי לך הישג נוסף של ר' זלמן
 34 חיים.

35 כדוגמאות נוספות שימשו שמעון מוכר הקמח שמעון הקצב ופייבע הקדר. שלושה אלה היו
 36 תחילה משומעי לקחו של ר' זלמן חיים בשיעור החומש. נראה היה שאינם מסוגלים לקלוט יותר

1 מזה. עתה כבר ישבו לשיעור המשניות, וכפי שהבחין ברוך - אף היתה להם כבר ידיעה ניכרת
2 במשניות.

3 לא זו בלבד שיהודים אלו נהיו יחסית למדנים יותר, אלא שגם התנהגותם הכללית השתנתה.
4 ברוך זכר היטב שאנשים אלו היו עומדים בשוק, איש ליד חנותו או ליד דוכנו, מגלגלים דברי
5 ליצנות, רבים איש עם רעהו ומחרפים ומגדפים זה את זה. עתה נעשו כל אלה לבעלי מידות
6 טובות והתנהגו כיראי שמים באמת.

7 גם בערל "שתום העין" וְחֶצִי "שיניים" - כך נקראו בינוביטש - ישבו בבית המדרש ליד
8 השולחן והקשיבו לדברי אגדה או אמרו תהלים.

9 אפילו טיפוסים כמו שאול גונב־הסוסים ויעקב זלמן הכלי־זמר, שנחשבו לנחותים בינוביטש
10 בגלל מקצועותיהם המפוקפקים, זה בגניבת סוסים וזה בהשתתפותו בנשפי ההוללות בחצרות
11 ה"פריצים", השתנו עתה לטובה ושינו את דרכם לגמרי. שאול החל להתפרנס ביושר מיגיע
12 כפיים, ויעקב זלמן חדל לנגן אצל גויים, אלא שימש כ"כלי־זמר" בשמחות יהודיות. את זמנם
13 הפנוי בילו שניהם בבית־המדרש.

14 כהפתעה גדולה לברוך שימש מרדכי הטוחן, אשר, כזכור, נעשה עתה לבעל חנות בינוביטש,
15 וכיהן כגבאי בית־המדרש. מרדכי זה, שחי את כל שנותיו בכפר וקלט בקושי רב קטע של אגדה
16 - ישב עתה בשיעור גמרא, ואף נטל חלק בויכוחים. שוב ראה ברוך לפניו דוגמא של מה שאפשר
17 לעשות מאנשי המון פשוטים. אם־כן, לא היה לברוך כל ספק, שלא דרכו המתבודדת והמסתגרת
18 של ר' שמחה זעליג היא הנכונה, כי־אם דרכו של ר' זלמן חיים השמש שהפיץ תורה ומעשים
19 טובים בין פשוטי העם.

אגרות קודש

[תחלת מ"ח תרפ"ב]

אברהם אלי' שי'

1 שלום וברכה

2 במענה על מכתבו מעש"ק נצבי', נכון הוא הנסיעה

3 לכבוד אביו שי', אמנם צריכה הכנה, ויכתוב מראש לאביו

4 שי' מזה, וזמן הקיץ בעזה"י מסוגל יותר לנסיעה, ובמשך

5 החורף יכין אי"ע. והשי"ת יהי בעזרו בגו"ר.

6 באיזה ענינים הוא עוסק עתה בלימוד בנגלה ודא"ח,
7 ואת מי מחביריו התמימים יחיו בא בכתובים במכתבי,
8 כי התמימים יחיו צריכים לדבר ביניהם בכתב לעתים
9 קרובות לחזק איש את רעהו על התורה והעבודה
10 והפעולות איש איש במקומו ככל אשר יוכל, ואז יצליחו
11 בגו"ר.
12 בשם.

אג"ק מוהרי"צ כרץ יד

פרשת עקב

ז וַיְהִיָּה ׀ עַקֵּב תִּשְׁמְעוֹן אֶת הַמִּשְׁפָּטִים
הָאֵלֹהִים וְשִׁמְרָתָם וַעֲשִׂיתָם אִתָּם וְשָׁמַר יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ לְךָ אֶת־חֲבֵרִית וְאֶת־הַחֹסֶד אֲשֶׁר נִשְׁפַּע
לְאַבְתִּיךָ: ׀ וַאֲהַבְךָ וּבִרְכְּךָ וְהִרְבֶּךָ וּבִרְכָּךָ פָּרִי
בְטַנְךָ וּפְרִי־אֲדָמָתְךָ דִּגְגֶךָ וְתִירֶשֶׁךָ וַיַּצְהֶרְךָ
שְׁנֵי־אֲלָפֶיךָ וַעֲשִׂיתָרַת צֹאנֶךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־
נִשְׁפַּע לְאַבְתִּיךָ לָתֵת לָךְ: ׀ בְּרוּךְ תִּהְיֶה מִכָּל־
הָעַמִּים לֹא־יִהְיֶה בְךָ עֶקֶר וְעַקְרָה וּבְכֹהֲמֶתְךָ:
ט וְהִסִּיר יְהוָה מִמֶּךָ כָּל־חֲלִי וְכָל־מְדוּי מַצְרִים
הָרָעִים אֲשֶׁר יִדְעָתָ לֹא יִשְׁיִמָם בְּךָ וְנִתְּנָם
בְּכָל־שְׁנָאֶיךָ: ט וַאֲכַלְתָּ אֶת־כָּל־הָעַמִּים אֲשֶׁר־
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לֹא־תַחֲוֶם עֵינֶךָ עֲלֵיהֶם
וְלֹא תַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵיהֶם כִּי־מוֹקֵשׁ הוּא לָךְ: ס
י כִּי תֵאמַר בְּלִבְּךָ רַבִּים הַגּוֹיִם הָאֵלֹהִים מִמֶּנִּי
אֵיכָה אוֹכַל לְהוֹרִישָׁם: יי לֹא תִירָא מֵהֶם זָכַר
תִּזְכֹּר אֶת אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָרְעָה
וּלְכָל־מִצְרָיִם: יי תַּמְּפֹת הַגְּדֹלָת אֲשֶׁר־רָאוּ
עֵינֶיךָ וְהֵאֱתַת וְהַמְּפֹתִים וְהִידַח הַחֲזָקָה וְהִזְרַע
הַנְּטוּיָה אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי־עָשָׂה
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְכָל־הָעַמִּים אֲשֶׁר־אַתָּה יָרָא
מִפְּנֵיהֶם: יג וְגַם אֶת־הַצִּרְעָה יִשְׁלַח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בָּם עַד־אֲבָד הַנְּשֹׂאֲרִים וְהַנִּסְתָּרִים מִפְּנֵיךָ:
כא לֹא תַעֲרֹץ מִפְּנֵיהֶם כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבְּךָ
אֵל גָּדוֹל וְנוֹרָא: (לוי) כב וְנִשְׁלַח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
אֶת־הַגּוֹיִם הָאֵל מִפְּנֵיךָ מַעֲט מַעֲט לֹא תוֹכֵל
כָּלְתָם מֵהָר פֶּן־תִּרְבֶּה עֲלֶיךָ חֵית הַשָּׂדֶה:
כג וְנִתְּנָם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהָמָּם מְהוּמָה
גְּדֹלָה עַד הַשָּׁמַיִם: כד וְנָתַן מַלְכֵיהֶם בְּיָדְךָ
וְהֵאֲבִדְתָּ אֶת־שִׁמְם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם לֹא־יִתְיַצֵּב
אִישׁ בְּפָנֶיךָ עַד הַשָּׁמַיִם אִתָּם: כה פִּסְלִי
אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׂרָפוּן בָּאֵשׁ לֹא־תִחְמוֹד כֶּסֶף וְזָהָב
עֲלֵיהֶם וְלִקְחָתָ לָךְ פֶּן תִּקְשֶׁ בּוֹ כִּי תוֹעֲבַת

יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא: ט וְלֹא־תִבֵּיא תוֹעֲבָה אֶל־
בֵּיתְךָ וְהִיִּית חֶרֶם כְּמֹהוּ שֶׁקֶץ ׀ תִּשְׁקָצְנוּ
וְתַעֲב ׀ תִּתַּעֲבְנוּ כִּי־חֶרֶם הוּא: פ ח ׀ כָּל־
הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אֲנִכִּי מִצְוֶה הַיּוֹם תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת
לְמַעַן תַּחְיִין וּרְבִיתֶם וּבֵאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁפַּע יְהוָה לְאַבְתִּיכֶם: כ וְזָכַרְתָּ
אֶת־כָּל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הוֹלִכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ זֶה
אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר לְמַעַן עֲנִתְךָ לְנִסְתֶּךָ
לְדַעַת אֶת־אֲשֶׁר בְּלִבְּךָ הַתִּשְׁמֹר כְּתִיב מִצְוֹתוֹ
קרי מִצְוֹתָיו אִם־לֹא: ג וַעֲנֶךָ וִירַעְכָּךָ וַיִּאֲכַלְךָ
אֶת־הַמֶּן אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתָּ וְלֹא יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ
לְמַעַן הוֹדִיעֶךָ כִּי לֹא עַל־הַלֶּחֶם לִבְדּוֹ יַחֲיֶה
הָאָדָם כִּי עַל־כָּל־מוֹצֵא כִּי־יְהוָה יַחֲיֶה הָאָדָם:
(ישראל) ד שְׁמֹלְתְךָ לֹא בִלְתָּה מַעֲלֶיךָ וְהִגִּלְךָ לֹא
בַּצִּקָּה זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה: ה וַיִּדְעָתָ עִם־לִבְּךָ כִּי
כָּאֲשֶׁר יִיפֹר אִישׁ אֶת־בְּנוֹ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִיִּסְרְךָ:
ו וְשִׁמְרָתָ אֶת־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְלַכֵּת בְּדַרְכָּיו
וּלְיִרְאָה אֹתוֹ: ז כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מְבִיאֲךָ אֶל־
אֶרֶץ טוֹבָה אֶרֶץ נַחֲלֵי מַיִם עֵינַל וְתַהֲמֹת יִצְאִים
בַּבִּקְעָה וּבַהֵר: ח אֶרֶץ חֲטָה וְשִׁעֲרָה וּגְפֹן וְתַאֲנָה
וּרְמוֹן אֶרֶץ־צִית שֶׁמֶן וְדִבְשׁ: ט אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא
בְּמִסְכָּנָה תֵּאכְלֶנָּה לֶחֶם לֹא־תַחֲסֹר כָּל בֹּהַ
אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבִנֶיהָ בְּרוֹל וּמַהֲרִיָּה תַחֲצֹב
נַחֲשֶׁת: י וַאֲכַלְתָּ וְשִׁבַּעְתָּ וּבִרְכָּתָ אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ עַל־הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן־לָךְ:

~ נקודות משיחות קודש ~ (22 קוטי שיחות סז עמ' 179)

ואכלת ושבעת וברכת

משה רבנו תקן את ברכת "הזן" על ירידת המן. ותמוה,
כיצד אנו מבקרים נסח זה על לחם מן הארץ. ויש לומר,
שלחם מן הארץ הוא לאמתו של דבר רק לכוש לשרש המזון,
שהוא 'לחם מן השמים'. יהודי מפיר את האמת, שמוזנו
איננו תלוי בהקנתו ובמלאכתו, ואפלו לא בלבושי השבע
בתור כלי לברכת ה', אלא זהו אף ורק 'לחם מן השמים'.

שני יי השמר לך פן־תשכח את־יהוה אֱלֹהֶיךָ

"המון העם מקלים . . גם מקצת בעלי תורה ויראי ה' נכשלים . . ומצוה על כל אחד מהמסבין להיות פזריז ומזכיר לחברו טרם ישפח וילך לו".

שלישי ואלתאמר בלבבך בהרף יהוה אלהיך אתם מלפניך לאמר בצדקתי הביאני יהוה לרשת אתהארץ הזאת וברשעת הגוים האלה יהוה מורישם מפניך: הלא בצדקתך וביושר ללבבך אתה בא לרשת אתארצם כי ברשעת הגוים האלה יהוה מורישם מפניך ולמען הקים אתהדבר אשר נשבע יהוה לאבותיך לאברהם ליצחק וליעקב: וידעת כי לא בצדקתך יהוה אלהיך נתן לך אתהארץ הטובה הזאת לרשתה כי עם קשהעורף אתה: וכל אלתשפח את אשר הקצפת אתיהוה אלהיך במדבר למןהיום אשריצאת מארץ מצרים עדבאכם עד המקום הזה ממרים הייתם עםיהוה: ובחרב הקצפתם אתיהוה ויתאנף יהוה בכם להשמיד אתכם: בעלתי ההרה לקחת לוחות האבנים לוחות הברית אשרפרת יהוה עמכם ואשב בהר ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי: ויתן יהוה אלי אתשני לוחות האבנים פתבים באצבע אלהים ועליהם ככלהדברים אשר דבר יהוה עמכם בהר מתוך האש ביום הקהל: ויהי מקץ ארבעים יום וארבעים לילה נתן יהוה אלי אתשני לוחות האבנים לוחות הברית: ויאמר יהוה אלי קום רד מהר מזה כי שחת עמך אשר הוצאת ממצרים סרו מהר מןההר אשר צויתם עשו להם מסכה: ויאמר יהוה אלי לאמר ראיתי אתהעם הזה והנה עםקשהעורף הוא: הרף ממני ואשמדם ואמחה אתשם

לבבתי שמר מצותיו ומשפטיו וחקתיו אשר אנכי מצוה היום: פנתאכל ושבעת ובתים טובים תבנה וישבת: ובקרד וצאנך ירבין וכסף וזהב ירבהלך וכל אשרלך ירבה: ורם ללבבך ושכחת אתיהוה אלהיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים: המוליכך במדבר הגדל והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון אשר איןמים המוציא לך מים מצור החלמיש: המאכלך מן במדבר אשר לאידעון אבתיך למען ענתך ולמען נפתך להיטבך באחריתך: ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי עשה לי אתהחיל הזה: וזכרת אתיהוה אלהיך כי הוא הנתן לך פח לעשות חיל למען הקים אתבריתו אשרנשבע לאבותיך ביום הזה: פ והיה אםשכח תשכח אתיהוה אלהיך והלכת אחרי אלהים אחרים ועבדתם והשתחית להם העדתי בכם היום כי אבד תאבדון: פגוים אשר יהוה מאבד מפניכם כן תאבדון עקב לא תשמעון בקול יהוה אלהיכם: פ ט שמע ישראל אתה עבר היום אתהירדן לבא לרשת גוים גדלים ועצמים ממך ערים גדלות ובצלת בשמים: עםגדול ורם בני ענקים אשר אתה ידעת ואתה שמעת מי יתיצב לפני בני ענק: וידעת היום כי יהוה אלהיך הואהעבר לפניך אש אכלה הוא ישמידם והוא יכניעם לפניך והורשתם והאבדתם מהר כאשר דבר יהוה לך:

~ נקודות משיחות קודש ~ (אגרות קדש טו עמ' קז)

ואכלת ושבעת וברכת

נוהגים כאן, שסמוך לסיום ההתעוררות מכריזים שכל אלו שאכלו לשעור, בטח ויברכו את הברכה שנתחזכו בה. וכמדומה שמוקב בספרים, שהרמ"א וגדולי ישראל נהגו להכריז בקונן דא [כתב בספר 'שאילת שלום' לשאלות:

כח פִּן־יֹאמְרוּ הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָנוּ מִשֶּׁם מִבְּלִי
יָכֹלֶת יְהוָה לְהֵבִיאָם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־דִּבֶּר
לָהֶם וּמִשְׁנֵאתוֹ אוֹתָם הוֹצִיאָם לְהַמָּתָם
בַּמִּדְבָּר: כט וְהֵם עִמָּךְ וְנִחַלְתָּךְ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ
בְּכַחֲךָ הַגָּדֹל וּבְזוֹרְעֶךָ הַנְּטוּיָה: פ

~ נקודות משיחות קודש ~ (2קוטי שיחות 2 עמ' 183)

וְאִכְלָתָ וּשְׂבַעְתָּ וּבִרְכָתָ

“צִרִיקִים אָנוּ לְהַזְכִּיר (ב'בונה ירושלים) מַלְכוּת שָׁמַיִם
וּמַלְכוּת בֵּית דָּוִד וּבֵית הַמֶּלֶךְ דָּש . . וְאֵין נִגְזָלִין עַד שְׁיִתְּנוּ
וְיִתְּנוּ שְׁלֶשֶׁתָן” (בית יוסף). הָרִי שֵׁשׁ לְתַבַּע אֶת הַגְּאוּלָּה,
וְהַבִּיעָה זֶה מִקְרַבֶּת אוֹתָהּ, כִּי “אֶפְלֹו אֵין בִּיד יִשְׂרָאֵל אֶלָּא
הַקּוּוִי, כִּדָּאִי הֵם לְגֵאוּלָּה בְּשִׁכְרֵי הַקּוּוִי.” וְכַתֵּב הַחִיד”א: “אֶת
צִמְח דָּוִד עֲבָדךָ מִהֲרָה תַצְמִיחַ . . (וכי תִימָא שְׁאֵין לָנוּ זְכוּת,
מִכָּל־מְקוֹם תַצְמִיחַ) כִּי לִישׁוּעָתְךָ קוִינִנוּ.”

רביעי י א בָּעֵת הַהִוא אָמַר יְהוָה אֵלֵי פֶסֶל־לָךְ
שְׁנֵי־לוֹחַת אֲבָנִים כְּרָאשֵׁינִים וְעָלָה אֵלַי הַהֲרָה
וַעֲשִׂיתָ לָךְ אֲרוֹן עֹץ: ד וְאִכְתָּב עַל־הַלֹּחֹת
אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל־הַלֹּחֹת הַכְּרָאשֵׁינִים
אֲשֶׁר שִׁכַּרְתָּ וּשְׁמַתָּם בְּאֲרוֹן: ה וַאֲעַשׂ אֲרוֹן עֹצֵי
שִׁטִּים וַאֲפָסַל שְׁנֵי־לוֹחֹת אֲבָנִים כְּרָאשֵׁינִים
וַאֲעַל הַהֲרָה וּשְׁנֵי הַלֹּחֹת בְּיָדֵי: ו ויִכְתָּב
עַל־הַלֹּחֹת בְּמִכְתָּב הַכְּרָאשֵׁינִים אֶת עֲשֶׂר־תְּעָרֵי
הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֵלֵיכֶם בְּהָר מִתּוֹךְ
הָאֵשׁ בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּתֶּנֶם יְהוָה אֵלֵי: ז וַאֲפֹן
וַאֲרֹל מִן־הָהָר וַאֲשֵׁם אֶת־הַלֹּחֹת בְּאֲרוֹן אֲשֶׁר
עָשִׂיתִי וַיְהִיו שֵׁם כָּאֲשֶׁר צִוִּינִי יְהוָה: וּבִגְנִי
יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ מִבְּאֵרֶת בְּגִי־עֵקוֹן מוֹסְרָה שֵׁם
מֵת אֶהֱרֹן וַיִּקְבְּרֻהָ שֵׁם וַיִּכְתֹּן אֶלְעָזָר בְּנוֹ
תַחְתּוֹ: וּמִשָּׁם נָסְעוּ הַגִּדְגָּדָה וּמִן־הַגִּדְגָּדָה
יִטְבָּחָה אֶרֶץ נַחֲלֵי־מִיִּם: ח בָּעֵת הַהִוא הִבְדִּיל
יְהוָה אֶת־שִׁבְטֵי הַלְוִי לְשֵׁאת אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־
יְהוָה לַעֲמֹד לִפְנֵי יְהוָה לְשִׁרְתוֹ וּלְבָרְךְ בְּשִׁמּוֹ
עַד הַיּוֹם הַזֶּה: ט עַל־פֶּן לֹא־יִהְיֶה לָלֹו חֶלֶק
וְנִחַלָה עִם־אֲחָיו יְהוָה הוּא נִחַלָתוֹ כָּאֲשֶׁר דִּבֶּר

מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם וַאֲעֲשֶׂה אוֹתָךְ לְגוֹי־עַצוֹם וְרַב
מִמֶּנִּי: ט וַאֲפֹן וַאֲרֹל מִן־הָהָר וְהָהָר בְּעַר כָּאֵשׁ
וּשְׁנֵי לוֹחֹת הַבְּרִית עַל שְׁתֵּי יָדַי: ט וַאֲרֹא וְהִנֵּה
חֲמָאתֶם לִיהוָה אֱלֹהֵיכֶם עֲשִׂיתֶם לָכֶם עֹגֶל
מִסִּכָּה סִרְתֶּם מִהָר מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה
אֶתְכֶם: י וַאֲתַפְּשִׁי בְּשְׁנֵי הַלֹּחֹת וַאֲשַׁלְכֶם מֵעַל
שְׁתֵּי יָדַי וַאֲשַׁבְּרֶם לְעֵינֵיכֶם: יי וַאֲתַנְפֹּל לִפְנֵי
יְהוָה כְּרָאשֵׁינִה אֲרַבְעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה
לָחֶם לֹא אִכְלָתִי וּמַיִם לֹא שְׁתִּיתִי עַל
כָּל־חֲטָאתְכֶם אֲשֶׁר חֲמָאתֶם לַעֲשׂוֹת הָרַע
בְּעֵינֵי יְהוָה לְהַכְעִיסוֹ: יג כִּי יִגְרַתִּי מִפְּנֵי הָאֵף
וְהַחֲמָה אֲשֶׁר קִצַּף יְהוָה עָלֵיכֶם לְהַשְׁמִיד
אֶתְכֶם וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֵלַי גַּם בַּפֶּעַם הַהוּא:
ד וּבִאֲהֲרֹן הַתַּאֲנָף יְהוָה מְאֹד לְהַשְׁמִידוֹ
וַאֲתַפְּלֹל גַּם־בְּעַד אֶהֱרֹן בָּעֵת הַהוּא: כא וְאֶת־
חֲמָאתְכֶם אֲשֶׁר־עֲשִׂיתֶם אֶת־הָעֹגֶל לְקַחְתִּי
וַאֲשַׁרְף אוֹתוֹ: א כָּאֵשׁ וַאֲכַת אוֹתוֹ טַחֲוֹן הַיִּטֵּב
עַד אֲשֶׁר־דָּק לַעֲפָר וַאֲשַׁלֶּךְ אֶת־עַפְרוֹ אֶל־
הַנַּחַל הַיָּרֵד מִן־הָהָר: כב וּבַתְּבַעֲרָה וּבַמִּסָּה
וּבַקְבֻרָה הַתַּאֲוָה מִקְצָפִים הָיִיתֶם אֶת־יְהוָה:
כג וּבְשַׁלַּח יְהוָה אֶתְכֶם מִקְדָּשׁ בְּרִנָּע לֵאמֹר
עֲלוּ וְרִשׁוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם וּתְמַרְוּ
אֶת־פִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְלֹא הֵאֱמַנְתֶּם לֹא וְלֹא
שָׁמַעְתֶּם בְּקֹלִי: כד מִמֶּרִים הָיִיתֶם עִם־יְהוָה
מִיּוֹם דַּעַתִּי אֶתְכֶם: כה וַאֲתַנְפֹּל לִפְנֵי יְהוָה אֶת
אֲרַבְעִים הַיּוֹם וְאֶת־אַרְבָּעִים הַלַּיְלָה אֲשֶׁר
הִתְנַפְּלָתִי כִּי־אָמַר יְהוָה לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם:
כו וַאֲתַפְּלֹל אֶל־יְהוָה וְאָמַר אֲדֹנָי יְהוָה אֱלֹהֵי
תַשְׁחַת עִמָּךְ וְנִחַלְתָּךְ אֲשֶׁר פָּדִיתָ בְּגִדְלָךְ
אֲשֶׁר־הוֹצֵאתָ מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה: כז וְזָכַר
לְעַבְדֶּיךָ לְאִבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב אֶל־תִּפְּן
אֶל־קִשֵׁי הָעַם הַזֶּה וְאֶל־רִשְׁעוֹ וְאֶל־חֲטָאתוֹ:

יֵהוּה אֱלֹהֶיךָ לֹא: וְאֶנֶּכִי עַמְדָּתִי בְּהָר בְּיָמַי
הָרִאשֹׁנִים אַרְבָּעִים יוֹם וָאַרְבָּעִים לַיְלָה וַיִּשְׁמַע
יְהוָה אֵלַי גַּם בַּפֶּעַם הַהוּא לֹא־אָבָה יְהוָה
הַשְׁחִיתֶיךָ: ^א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קוּם לֵךְ לְמַסַּע
לִפְנֵי הָעָם וַיְבֹאוּ וַיִּירָשׁוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־
נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָם לְתַת לָהֶם: פ

וְאֶכְלֶתָ וּשְׂבַעְתָּ וּבִרְכָתָּ
כִּי־אִם לִדְרֹךְ הַמְּלָאָה הַפְּתוּחָה הַקְּדוּשָׁה וְהִרְחַבְתָּהּ. יֵשׁ
לומר, שֶׁהָיוּ כְּנָגֵד אַרְבַּע אוֹתוֹת שֶׁם הָיָה מְלָאָה - שְׁלֵמוֹת
הַמִּקְבֵּל, מְלֻכּוֹת. פְּתוּחָה - מְשֻׁפָּע, ז"א. קְדוּשָׁה - חֲכָמָה.
וְהִרְחַבְתָּהּ - בִּינָה.

חֲמִישִׁי יב וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שְׂאֵל
מִעַמְּךָ כִּי אִם־לִירְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְלַכֵּת
בְּכָל־דְּרָכָיו וּלְאַהֲבָה אוֹתוֹ וּלְעַבֵּד אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לֵבְכָךְ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ: ^ג לִשְׁמֹר אֶת־
מִצְוֹת יְהוָה וְאֶת־חֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה
הַיּוֹם לְטוֹב לָךְ: ^ד הֵן לִיהוָה אֱלֹהֶיךָ הַשָּׁמַיִם
וּשְׁמַי הַשָּׁמַיִם הָאָרֶץ וְכָל־אֲשֶׁר־בָּהּ: ^ה וְכָל־
בְּאֵבְתֶּיךָ חֶשֶׁק יְהוָה לְאַהֲבָה אוֹתָם וַיִּבְחָר
בְּזֶרַעַם אַחֲרֵיהֶם בָּכֶם מִכָּל־הָעַמִּים בַּיּוֹם הַזֶּה:
^ו וּמִלֵּתָם אֶת עֶרְלַת לִבְבְּכֶם וְעִרְפְּכֶם לֹא
תִקְשׁוּ עוֹד: ^ז כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי
הָאֱלֹהִים וְאֶדְנִי הָאֲדֹנִים הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבּוֹר
וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא־יִשָּׂא פָנִים וְלֹא יִקַּח שָׁחַד:
^ח עֲשֵׂה מִשְׁפָּט יְתוֹם וְאַלְמָנָה וְאַהֲבֵה גֵר לְתַת
לּוֹ לָחֶם וּשְׂמִלָּה: ^ט וְאַהֲבַתְּם אֶת־הַגֵּר כִּי־גֵרִים
הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם: ^י אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
תִירָא אוֹתוֹ תַעֲבֹד וְכוּ תִדְבָּק וּבְשִׁמּוֹ תִשָּׁבַע:
^{יא} הוּא תְהַלְלֶיךָ וְהוּא אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר־עָשָׂה אִתְּךָ
אֶת־הַגְּדֹלָת וְאֶת־הַנּוֹרָאֹת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר רָאוּ
עֵינֶיךָ: ^{יב} בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יִרְדּוּ אִבְתֶּיךָ מִצְרַיִמָה
וְעַתָּה שְׂמוֹךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרֹב:

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות כ עמ' 576)

וְאֶכְלֶתָ וּשְׂבַעְתָּ וּבִרְכָתָּ

כִּי־אִם לִדְרֹךְ הַמְּלָאָה הַפְּתוּחָה הַקְּדוּשָׁה וְהִרְחַבְתָּהּ. יֵשׁ
לומר, שֶׁהָיוּ כְּנָגֵד אַרְבַּע אוֹתוֹת שֶׁם הָיָה מְלָאָה - שְׁלֵמוֹת
הַמִּקְבֵּל, מְלֻכּוֹת. פְּתוּחָה - מְשֻׁפָּע, ז"א. קְדוּשָׁה - חֲכָמָה.
וְהִרְחַבְתָּהּ - בִּינָה.

חֲמִישִׁי יב וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שְׂאֵל
מִעַמְּךָ כִּי אִם־לִירְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְלַכֵּת
בְּכָל־דְּרָכָיו וּלְאַהֲבָה אוֹתוֹ וּלְעַבֵּד אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לֵבְכָךְ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ: ^ג לִשְׁמֹר אֶת־
מִצְוֹת יְהוָה וְאֶת־חֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה
הַיּוֹם לְטוֹב לָךְ: ^ד הֵן לִיהוָה אֱלֹהֶיךָ הַשָּׁמַיִם
וּשְׁמַי הַשָּׁמַיִם הָאָרֶץ וְכָל־אֲשֶׁר־בָּהּ: ^ה וְכָל־
בְּאֵבְתֶּיךָ חֶשֶׁק יְהוָה לְאַהֲבָה אוֹתָם וַיִּבְחָר
בְּזֶרַעַם אַחֲרֵיהֶם בָּכֶם מִכָּל־הָעַמִּים בַּיּוֹם הַזֶּה:
^ו וּמִלֵּתָם אֶת עֶרְלַת לִבְבְּכֶם וְעִרְפְּכֶם לֹא
תִקְשׁוּ עוֹד: ^ז כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי
הָאֱלֹהִים וְאֶדְנִי הָאֲדֹנִים הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבּוֹר
וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא־יִשָּׂא פָנִים וְלֹא יִקַּח שָׁחַד:
^ח עֲשֵׂה מִשְׁפָּט יְתוֹם וְאַלְמָנָה וְאַהֲבֵה גֵר לְתַת
לּוֹ לָחֶם וּשְׂמִלָּה: ^ט וְאַהֲבַתְּם אֶת־הַגֵּר כִּי־גֵרִים
הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם: ^י אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
תִירָא אוֹתוֹ תַעֲבֹד וְכוּ תִדְבָּק וּבְשִׁמּוֹ תִשָּׁבַע:
^{יא} הוּא תְהַלְלֶיךָ וְהוּא אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר־עָשָׂה אִתְּךָ
אֶת־הַגְּדֹלָת וְאֶת־הַנּוֹרָאֹת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר רָאוּ
עֵינֶיךָ: ^{יב} בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יִרְדּוּ אִבְתֶּיךָ מִצְרַיִמָה
וְעַתָּה שְׂמוֹךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרֹב:

~ נקודות משיחות קודש ~ (ספר השיחות תשנ"ב א עמ' 9)

וְאֶכְלֶתָ וּשְׂבַעְתָּ וּבִרְכָתָּ

"קָמוּ שְׁבָרֶךָ אֶת אֲבוֹתָנוּ . . . בְּכָל מִכָּל כָּל". כָּל - רוֹמָז
לְחֻמַּשַּׁת הַסְּפִירוֹת מִחֻסָּד עַד הוֹד (הַכּוֹלּוֹת אֶת כָּל
הַסְּפִירוֹת), כְּפִי שֶׁהֵן בְּשִׁלְמוֹת, כָּל אַחַת כְּלוּלָה מִעֲשָׂר,
בְּגִימַטְרִיא כ"ל (50). בְּכָל מִכָּל כָּל - שְׁלֵמוֹת זוּ נִמְשַׁכָּת בְּכָל
שְׁלֹשַׁת הַקּוּיִם (בְּכָל אַבְרָהָם, מִכָּל יִצְחָק, כָּל עֵקֶב), הַכּוֹלִלִים
אֶת כָּל הַפְּרָשִׁים. וְכָל יְהוּדֵי מִקְבֵּל שְׁלֵמוֹת זוּ ("בֶּן יִבְרָךְ
אוֹתָנוּ"), כִּי הוּא יוֹרֵשׁ שֶׁל הָאֲבוֹת וְיֵשׁ בּוֹ אֶת בְּחִינוֹתֵיהֶם.

שישי י כִּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָּא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ
לֹא כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם הוּא אֲשֶׁר יֵצְאתֶם מִשָּׁם אֲשֶׁר
תִּזְרַע אֶת־זֶרְעֶךָ וְהִשְׁקִיתָ בְּרִגְלְךָ בְּגֶן הֵיכָל:

י^א וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ אֶרֶץ הָרִים וּבְקָעַת לְמִטַּר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתַּחֲוִימִם: י^ב אֶרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ דִּרְשׁ אֹתָהּ תָּמִיד עֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּהּ מִרְשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה: ס וְהָיָה אִם־שָׁמַעַ תִּשְׁמָעוּ אֶל־מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אֲנֹכִי מֵצִוֶּה אֹתְכֶם הַיּוֹם לֹא־הִכָּה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּלְעַבְדּוֹ בְּכָל־לִבְבְּכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם: י^ז וְנָתַתִּי מִטֶּר־אֲרָצְכֶם בְּעֵתוֹ יוֹרֶה וּמִלְקֹושׁ וְאִסְפַּת דִּגְגָּךְ וּתִירְשֶׁךָ וַיִּצְהָרְךָ: טו וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשֹׂדֶךָ לְבֹהֶמְתְּךָ וְאִכְלָתָ וּשְׂבַעְתָּ: טז הַשֹּׁמְרוֹ לָכֶם פְּנִי־יִפְתָּה לִבְבְּכֶם וּסְרֹתֶם וְעַבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם: י^ח וְחָרָה אַף־יְהוָה בָּכֶם וְעָצַר אֶת־הַשָּׁמַיִם וְלֹא־יִהְיֶה מָטָר וְהִאֲדָמָה לֹא תֵתֵן אֶת־יִבּוּלָהּ וְאִבַּדְתֶּם מִהֲרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְהוָה נָתַן לָכֶם: י^ט וְשָׁמַתֶּם אֶת־דִּבְרֵי אֱלֹהִים עַל־לִבְבְּכֶם וְעַל־נַפְשְׁכֶם וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל־יַדְכֶם וְהָיוּ לטוֹטְפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם: י^י וְלִמְדֶתֶם אֹתָם אֶת־בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ וּבְשִׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ: כ וּכְתַבְתֶּם עַל־מְזוֹזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ: כא לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וַיְמִי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לְאַבְרָהָם לֵאמֹר לָהֶם בְּיָמֵי הַשָּׁמַיִם עַל־הָאָרֶץ: ס

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות כד עמ' 67)

וְאִכְלָתָ וּשְׂבַעְתָּ וּבִרְכַּת

"מִצְוֹת־עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה לְכַרֵּךְ אֶת ה' אֶחָד אֲכִילַת מִזֶּן, שֶׁנֶּאֱמַר וְאִכְלָתָ וּשְׂבַעְתָּ וּבִרְכַּת אֶת ה'" (שולחן ערוך, אדמו"ר הו"ק). וְיֵשׁ לְדַבֵּק, לִשְׁמַע מִה מוֹסִיף "לְכַרֵּךְ אֶת ה'" (וברמב"ם ליתא). וְיֵשׁ לומר, דְּהִנֵּה כְּתִבּוּ רִאשׁוֹנִים "וּבִרְכַּת אֶת, לְרִבּוּת בַּעַל הַבֵּית" (ומשעם זֶה אוֹרֵחַ מְכַרֵּךְ, כְּדֵי שֶׁיִּכְרֹךְ לְבַעַל הַבֵּית). לָכֵן כָּתֹב אֶת ה', שֶׁלֹּא נִחְשָׁב שֶׁ"מִצְוֹת־עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה" כּוֹלֵלֶת גַּם בְּרַכַּת בַּעַל הַבֵּית.

שְׂבִיעִי כִּי אִם־שָׁמַר תִּשְׁמְרוּן אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנֹכִי מֵצִוֶּה אֹתְכֶם לַעֲשׂוֹתָהּ

לֹא־הִכָּה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לִלְכַּת בְּכָל־דִּרְכֵי וּלְדַבְּקָה־בו: כ^ב וְהוֹרִישׁ יְהוָה אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלִּפְנֵיכֶם וִירִשְׁתֶּם גּוֹיִם גְּדֹלִים וְעַצְמִים מִכֶּם: כ^ג כָּל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ בְּפִרְגְּלְכֶם בּוֹ לָכֶם יִהְיֶה מִן־הַמִּדְבָּר וְהַלְבָּנוֹן מִן־הַנֶּהָר נְהַר־פָּרָת וְעַד הַיָּם הָאֲחֵרֹן יִהְיֶה גְּבֻלְכֶם: כ^ד לֹא־יִתְצַב אִישׁ בְּפָנֶיכֶם פָּחַדְכֶם וּמוֹרָאֲכֶם יִתֵּן | יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּדְרֹכוּ כֹּה בְּאִשֶּׁר דִּבַּר לָכֶם: ססס

★ ★ ★

חצי קריש

וְתִגְדַּל וְיִתְקַדֵּשׁ שְׁמֹה רַבָּא. אֲמַן בְּעֶלְמָא דִּי כְּרָא כְּרַעוּתָהּ וְיִמְלִיד מַלְכוּתָהּ, וְיִצְמַח פּוֹרְקָנָהּ וְיִקְרַב מְשִׁיחָהּ. אֲמַן בְּחַיִּיכוֹן וּבְיוֹמִיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בְּעִגְלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אֲמֵן: אֲמַן יְהֵא שְׁמָה רַבָּא מְכַרֵּךְ לְעַלְמָא וְלְעַלְמֵי עַלְמֵיָא. יְתַבְּרֵךְ: יְהֵא שְׁמָה רַבָּא מְכַרֵּךְ לְעַלְמָא וְלְעַלְמֵי עַלְמֵיָא. יְתַבְּרֵךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאֵר, וְיִתְרוֹמֵם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדָּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמָה דְקֻדְשָׁא בְּרִיד הוּא. אֲמַן לְעֵלָא מִן כָּל בְּרַכְתָּא וְיִשְׂרָתָא, תְּשַׁבַּחְתָּא וְנִחְמַתָּא, דְּאִמְרִין בְּעֶלְמָא, וְאִמְרוּ אֲמֵן: אֲמַן

★ ★ ★

~ נקודות משיחות קודש ~ (תורת מנחם ג עמ' 158)

וְאִכְלָתָ וּשְׂבַעְתָּ וּבִרְכַּת

הַקִּסֵּד הַנּוֹדֵעַ רַבִּי הֵלֵל מִפְּאִרִּישׁ הָיָה מִשְׁתַּמֵּט מְלֹמֵר "עַל נִהְרֹת בְּבָל" לִפְנֵי בְּרַכַּת הַמִּזֶּן, וְהִשְׁתַּדַּל תָּמִיד לְמִצּוֹא יוֹמָא דְּפִגְרָא אוֹ אוֹרֵחַ חָשׁוּב כְּדֵי לומר "שִׁיר הַמַּעֲלֹת". כָּאֲשֶׁר לֹא הִצְלִיחַ לְמִצּוֹא שׁוֹם אֲמֵתְלָא, הָיָה אומר: הַיּוֹם יֵשׁ לָנוּ אוֹרֵחַ חָשׁוּב – "עַל נִהְרֹת בְּבָל", וְלִכְבוֹדוֹ צְרִיכִים לומר "שִׁיר הַמַּעֲלֹת"!

מִפְטִיר כִּי אִם־שָׁמַר תִּשְׁמְרוּן אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנֹכִי מֵצִוֶּה אֹתְכֶם לַעֲשׂוֹתָהּ לֹא־הִכָּה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לִלְכַּת בְּכָל־דִּרְכֵי וּלְדַבְּקָה־בו: כ^ב וְהוֹרִישׁ יְהוָה אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלִּפְנֵיכֶם וִירִשְׁתֶּם גּוֹיִם גְּדֹלִים וְעַצְמִים מִכֶּם: כ^ג כָּל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ בְּפִרְגְּלְכֶם בּוֹ לָכֶם יִהְיֶה מִן־הַמִּדְבָּר וְהַלְבָּנוֹן מִן־הַנֶּהָר נְהַר־פָּרָת וְעַד הַיָּם הָאֲחֵרֹן יִהְיֶה גְּבֻלְכֶם: כ^ד לֹא־יִתְצַב אִישׁ בְּפָנֵיכֶם פָּחַדְכֶם וּמוֹרָאֲכֶם יִתֵּן | יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּדְרֹכוּ כֹּה בְּאִשֶּׁר דִּבַּר לָכֶם: ססס

קי"א פסוקים, יעל"א סימן.

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר-שָׂם מֹשֶׁה לְפָנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל:

מדויקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחויז. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בְּנִבְיָאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם
הַנֶּאֱמָרִים בְּאַמֶּת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבִמְשָׁה עֲבָדוֹ וּבִיִּשְׂרָאֵל
עַמּוֹ וּבְנִבְיָאֵי הָאֱמֶת וְצִדִּיק:

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

עטרת מרים

יד ותאמר ציון לעצמה עֲזֹבֵנִי יְהוָה וגם גִּרְמָה לִי כִּי אֵלֵינוּ וְאֵדֵנִי שָׁכַחְתָּ
 מִן וְאֹמְרִים לָהּ לֹא בָן הָיָה תִּשְׁכַּח אִשָּׁה עֲזֹלָה עֲזֹלָה עֲזֹלָה שְׁלָה וְכִי תִקְשֶׁה
 לָבֶה מִרְחֹם בֵּין בְּטִמְנָה אֵף אִם יִחָבֵן
 בְּשׁוּם פֶּעַם שׁ גִּם־אֵלֶּה תִּשְׁכַּחְנָה
 בְּכָל זֹאת וְאָנֹכִי לֹא אֲשַׁבְּחֶךָ:
 מִזֶּה־עַל־כַּפִּים תִּקְרִי־אֶת
 תִּקְוָה לִבְרֵךְ תִּמְיֵד חֲוִלְתִּיךָ
 הַקְרוֹסוֹת נִגְדִי תִּמְיֵד: יוֹ מִהָרָו
 וּמִהָרָו בְּנִיךָ לְשׁוֹב בְּתֻשְׁבָּה אוֹ

הפטרה לפרשת עקב לקריאה בציבור

ולשמו"ת בישעיה פרק מט-נא

מט יִתְּאָמֵר צִיּוֹן עֲזָבֵנִי יְהוָה וְאֲדֹנָי

שִׁכְחֵנִי: מִן הַתְּשֻׁכָּה אִשָּׁה עֹלָה מִרְחֹם

בְּיָן־בִּטְנָהּ גַּם־אֵלֶּה תִּשְׁכַּחַנָּה וְאֲנֹכִי לֹא אֶשְׁכַּחֶךָ׃ טו הֵן עַל־
כִּפּוּיִם חֲקִיתִיךָ חֹמְתֶיךָ נִגְדִי תִמִּיד׃ יז מִהֲרוּ בְנֵיךָ מִהֲרִסֶיךָ׃

בהם (לכוננם. יז) מהרו בניה, ימהרו בניד לשוב. מהרסנד ומחריבנד מנד יצאו, המהרסים והמחריבים אותד יצאו ממד, שלא ידיו בד עוד רשעים ופושעים

עטרת מרים

שי למורא

מִהָרִיבִיךָ וּמִחֲרִיבִיךָ הֵם הַפּוֹשְׁעִים שֶׁסָּבְבוּ תְּהִירָה וְהַחֲרִיבָן מִמֶּנּוּ מִגְּבוּלְךָ יֵצְאוּ וְלֹא יִהְיוּ כִּדְעוּד: יח כֹּאֵלֹו לְצִיּוֹן וְאָמַר שְׂאִי־סָבִיב עֵינֶיךָ וְרֹאִי אוֹיֵךְ כָּל־כָּל גִּבּוֹר נִקְבְּצוּ בְּאוֹרֶלְךָ חֵי־אֲנִי נֹאֵם־יְהוָה תִּתְפָּאֵר בָּהֶם כִּי כָל־כַּעֲרִי תִּתְכַּשֵּׁט יָפֵה תִּלְבָּשִׁי וְתִתְקַשְּׁרִים וְתִתְקַשְּׁרִי אוֹתָם עֲלֶיךָ כִּקְשֵׁר אֲמִיץ

שָׁהֵם הָיוּ תִּסְפָּה לְתִירָה וְלִחְרָבָן. יח) כַּעֲרִי תִּלְבָּשִׁי, תִּתְפָּאֵר בָּהֶם כְּמוֹ כְּמִלְבוּשׁ שֶׁל קִשּׁוּט. וְתִתְקַשְּׁרִים כִּפְלָה, וְתִתְקַשְּׁרִי אוֹתָם בְּצִוָּרְךָ לְנוֹי כִּקְשׁוֹרֵי כִּלָּה שְׁקוּשֶׁרֶת צִוָּרְךָ תִּתְכַּשֵּׁיטִים וְסָרְטִי מִשִּׁי. יט) כִּי חֲרִבְתִּיךָ וְשִׁמְמוֹתֶיךָ, כִּי תִמִּיד לִנְגִיד חֲרִבְתִּיךָ וְשִׁמְמוֹתֶיךָ וְאַרְצִי הִרְסוּתְךָ, לִבְנוֹת וּלְמִלְאוֹת וּלְחֻזֵּק. תִּצְרִי מִיּוֹשֵׁב, כָּל

כִּפְלָה הַשְׂמֵרֶת הַעֲרִי שְׁתֵּן לָהּ הַחֲמֵן לְשֵׁם קִדְּשֵׁן: יט כִּי דֹאֲנַת חֲרִבְתִּיךָ וְשִׁמְמוֹתֶיךָ וְאַרְצִי הִרְסֶתְךָ לֹא תִרְאֶנִּי עוֹד כִּי עֲתִיד יִהְיוּ כָּל־מִיּוֹשְׁבוֹת עַד תִּצְרִי שְׁתִּתֵּן צָרָה וְדַחֲקָה מִיּוֹשֵׁב מְרֹוב יוֹשְׁבֶיהָ וְרַחֲקוּ בִּקְצֵה הָאָרֶץ מִבְּלִעֵיךָ הַמִּשְׁחִיתִים אוֹתָךְ: כ עוֹד וְאָמַרְוּ בְּאוֹזְנֶיךָ בְּנֵי שְׂכָלֶיךָ הַבְּנִים שְׁתִּיתִי שְׂכוּלָה מִהֶם צֶרֶל־לִי הַמָּקוֹם מְרֹוב הָעָם גִּשָּׁה תִּתְקַרֵּב לִי אֵלַי וְאַשְׁכָּה שְׂאוּכָל לְשִׁבְתָּ: כא וְאָמַרְתָּ בְּלִבְּךָ מִי יִלְדֶּל־לִי אֶת־אֵלֶּה מִיִּחִידָה גִּלְתָּ גִּלּוֹ וְסוּרָה וְסוּרָה מִמֶּנִּי וְאֵלֶּה מִי גִּדְּלָהּ הֵן אֲנִי נִשְׁאֲרָתִי לְבָדִי אֵלֶּה הַבָּאִים מֵאִיפָה הֵם: כב כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנֵּה אֶשָּׂא אֶל־גּוֹיִם יָדָי וְאֶל־עַמִּים אֲרִים נָפִי וְהִבִּיאוּ בְּנֶיךָ בְּחֻצֵּן וּבְנִתֶיךָ עַל־כֶּתֶף תִּנְשָׂאנָה: כג וְהָיוּ מַלְכִּים אֲמִנִּיךְ וְשְׂרֹוֹתֵיהֶם מִיִּנְקִיתֶיךָ אֲפִים אֶרֶץ יִשְׁתַּחֲוִי־לְךָ וְעַפְרָה רִגְלֶיךָ יִלְחָכוּ וְיִדְעֵתְּ כִּי־אֲנִי יְהוָה אֲשֶׁר לֹא־יִבָּשׁוּ קָוִי: כד הִיָּקַח מִגְּבוּר מַלְקוֹחַ וְאִם־שָׁבִי צִדִּיק יִמְלֹט: כה כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה גַּם־שָׁבִי גְבוּר יִקָּח וּמַלְקוֹחַ עֲרִיץ יִמְלֹט וְאֶת־יְרִיבְךָ אֲנֹכִי אֲרִיב וְאֶת־בְּנֶיךָ אֲנֹכִי אוֹשִׁיעַ: כו וְהִאֲכַלְתִּי אֶת־מוֹנֶיךָ אֶת־

וּמִחֲרִיבִיךָ מִמֶּנּוּ יֵצְאוּ: יח שְׂאִי־סָבִיב עֵינֶיךָ וְרֹאִי כָל־כָּל נִקְבְּצוּ בְּאוֹרֶלְךָ חֵי־אֲנִי נֹאֵם־יְהוָה כִּי כָל־כַּעֲרִי תִּלְבָּשִׁי וְתִתְקַשְּׁרִים כִּפְלָה: יט כִּי חֲרִבְתִּיךָ וְשִׁמְמוֹתֶיךָ וְאַרְצִי הִרְסֶתְךָ כִּי עֲתִיד תִּצְרִי מִיּוֹשֵׁב וְרַחֲקוּ מִבְּלִעֵיךָ: כ עוֹד וְאָמַרְוּ בְּנֵי שְׂכָלֶיךָ בְּנֵי שְׂכָלֶיךָ הַבְּנִים שְׁתִּיתִי שְׂכוּלָה מִהֶם צֶרֶל־לִי הַמָּקוֹם מְרֹוב הָעָם גִּשָּׁה תִּתְקַרֵּב לִי אֵלַי וְאַשְׁכָּה שְׂאוּכָל לְשִׁבְתָּ: כא וְאָמַרְתָּ בְּלִבְּךָ מִי יִלְדֶּל־לִי אֶת־אֵלֶּה וְאֵלֶּה וְאֵלֶּה מִי גִּדְּלָהּ הֵן אֲנִי נִשְׁאֲרָתִי לְבָדִי אֵלֶּה אִיפָה הֵם: כב כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנֵּה אֶשָּׂא אֶל־גּוֹיִם יָדָי וְאֶל־עַמִּים אֲרִים נָפִי וְהִבִּיאוּ בְּנֶיךָ בְּחֻצֵּן וּבְנִתֶיךָ עַל־כֶּתֶף תִּנְשָׂאנָה: כג וְהָיוּ מַלְכִּים אֲמִנִּיךְ וְשְׂרֹוֹתֵיהֶם מִיִּנְקִיתֶיךָ אֲפִים אֶרֶץ יִשְׁתַּחֲוִי־לְךָ וְעַפְרָה רִגְלֶיךָ יִלְחָכוּ וְיִדְעֵתְּ כִּי־אֲנִי יְהוָה אֲשֶׁר לֹא־יִבָּשׁוּ קָוִי: כד הִיָּקַח מִגְּבוּר מַלְקוֹחַ וְאִם־שָׁבִי צִדִּיק יִמְלֹט: כה כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה גַּם־שָׁבִי גְבוּר יִקָּח וּמַלְקוֹחַ עֲרִיץ יִמְלֹט וְאֶת־יְרִיבְךָ אֲנֹכִי אֲרִיב וְאֶת־בְּנֶיךָ אֲנֹכִי אוֹשִׁיעַ: כו וְהִאֲכַלְתִּי אֶת־מוֹנֶיךָ אֶת־

הַחֲרִיבוֹת תִּתְחַיֶּה מִלְּשָׁבוֹת עַד שְׁתַּצְרִי (שְׁתִּתֵּן צָר וְדַחֲקָה) מְרֹוב יוֹשְׁבִים וְרַחֲקוּ מִבְּלִעֵיךָ, כְּלוּמֶר, מִה שְׁתִּתֵּן מִלְּאֵה יְהוִה כָּל־כָּל גִּבּוֹר, וְהַמִּשְׁחִיתִים וּמִכְלָעִים אוֹתָךְ וְתִתְקַשְּׁרִי וְלֹא יִבְאוּ מִגְּבוּלֶיךָ. כ) בְּנֵי שְׂכָלֶיךָ, הַבְּנִים אֲשֶׁר הֵייתָ שְׂכוּלָה מִהֶם, הֵם יֹאמְרוּ בְּאוֹזְנֶיךָ "צָר לִי הַמָּקוֹם" מְרֹוב רַבּוֹי הָעָם. גִּשָּׁה לִי וְאַשְׁכָּה, הַתְּקַרֵּב לְצִדִּי אַחֵר בְּשִׁבְלִי כִּדִּי שְׂאוּכָל גַּם אֲנִי לְשִׁבְתָּ. כא) גִּלְתָּ וְסוּרָה, הִלָּא בְּנֵי גִלּוֹ וְסוּרָה מִמֶּנִּי. אֵלֶּה אִיפָה הֵם, אֵלֶּה הַבָּאִים מֵאִיפָה מִקוֹם בָּאוּ. "אִיפָה", כְּמוֹ "מֵאִיפָה". פֶּרֶשׁ אַחֵר, אִיפָה הֵם הָיוּ. כב) אֶשָּׂא אֶל גּוֹיִם יָדָי, לְרַמֹּז לָהֶם לְהִבִּיאוֹ אֶת יִשְׂרָאֵל מִכָּל מְקוֹמוֹת פְּזוּרֵיהֶם, כְּלוּמֶר, אֲעִיר לָכֶם עַל זֹאת. אֲרִים נָפִי, אֲנִיבִיה מוֹט הַדָּגָל, שְׂרִיאוֹהוּ הָעַמִּים. (וְהָיוּ כָּל־הַעֲנָן בְּמִלִּים אַחֲרוֹת). כְּחֻצֵּן, הוּא כְּנֶף הַכְּנֶדֶר, כְּמוֹ "חֻצֵּי נְעֻרִית" (נְחֻמְיָה תרגו). ולְפִי הַתְּרֻגוֹם (עַל פִּי הַ"מִּתְרַגְּמִין") פֶּרֶשׁוֹ, בְּעֻלּוֹת מִחְפּוֹת וְהַמְּלָכִים פֶּרֶשׁ, שְׂהוּא כְּפֶא שְׂנֹוֹשָׂאִים בּוֹ אֶת הַשָּׂרִים. [לְפִי הַתְּרֻגוֹם שֶׁ"בְּחֻצֵּן" פֶּרֶשׁוֹ בְּעֻלּוֹת מִחְפּוֹת, וְיִתְּכֵן לְפֶרֶשׁ "וּבְנִתֶיךָ עַל כֶּתֶף תִּנְשָׂאנָה", בְּצִד הַעֲנָלָה, שֶׁכֵּן הָיָה הַמִּתְרַגֵּם שֶׁיִּשְׁבּוּ הַנְּשִׁים בְּצִד הַעֲנָלָת מִחְפּוֹת. וְהָיָה "עַל כֶּתֶף" כְּמוֹ "עַל כֶּתֶף הַבֵּית" (מַלְכִּימָדָר 102:1). כג) וְהָיוּ מַלְכִּים אֲמִנִּיךָ, מַלְכֵי הַגּוֹיִם יִתְקַדּוּ בְּגִדּוֹל בְּנֵיךָ. אֲפִים אֶרֶץ יִשְׁתַּחֲוִי לְךָ, יִפְלוּ עַל פְּנֵיהֶם לְאֶרֶץ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְךָ. כד) הִיָּקַח מִגְּבוּר מַלְקוֹחַ, כְּסָבִירִים אֲתָם לִזְמַר, וְכִי אֲפֶשֶׁר לְקַחַת מִיָּד עֲשׂוֹ הַגְּבוּר אֶת

יִשְׂרָאֵל מִתַּחַת רִשְׁוֹתָיו: כה עֲנֵה תְּקִדּוּשׁ בְּרִיךְ הוּא כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה לֹא כֵּן הוּא אֵלֹא גַּם־שָׁבִי גְבוּר יִקָּח מִמֶּנּוּ כִּי אֲנִי גְבוּר מִמֶּנּוּ וּמַלְקוֹחַ עֲרִיץ שְׁלֶקְתָּהֶם בְּכַח וּבְעֲרִיצוֹת וְלֹא בְּצִדִּיק וּבְמִשְׁפָּט כֵּן יִמְלֹט מִיָּד עֲרִיץ וְאֶת־יְרִיבְךָ וְעַם מְרִיבֶיךָ אֲנֹכִי אֲרִיב וְאֶת־בְּנֶיךָ אֲנֹכִי אוֹשִׁיעַ: כו וְהִאֲכַלְתִּי

הַמַּלְקוֹחַ וְהַשְׁבִּי שֶׁשָּׁבָה אֶת יִשְׂרָאֵל. וְאִם שָׁבִי צִדִּיק יִמְלֹט, וְכִי אֲפֶשֶׁר לְהַמְלִיט מִיָּד עֲשׂוֹ אֶת הַשְׁבִּי שֶׁשָּׁבָה מִיִּשְׂרָאֵל. כה) עֲרִיץ, גְּבוּר חֹזֵק מְאֹד. וְאֶת יְרִיבְךָ, וְעַם הַמְּרִיבִים בְּךָ. כו) וְהִאֲכַלְתִּי אֶת מוֹנֶיךָ אֶת בְּשָׂרָם, וְהִאֲכַלְתִּי לְחַיִּית הַשָּׂדֶה אֶת מוֹנֶיךָ, הֵם הַגּוֹיִם הַמִּצְעָרִים אוֹתָךְ, וְהֵם

את־מוֹנִיךְ אוֹנִסְיֹךְ אֶת־בְּשָׁרְךָ לַחַיֵּי הַשָּׂדֶה וּבְעֵסִים כִּיּוֹן פִּירוֹת דְּמָם יִשְׁכְּרוּן וַיִּדְעוּ כִּלְבָּשֶׁר כִּי אֲנִי יְהוָה מוֹשִׁיעֶיךָ וְגֹאֲלֶךָ אֲבִיר חֹק יַעֲקֹב: א כָּה | אָמַר יְהוָה אֲמָנָם נִתְּחִי לָהּ גַּם בְּרִיתוֹת, אֲבָל אִי זֶה סֵפֶר בְּרִיתוֹת אֲמָכֶם קִבְּלָה אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּיהָ אוֹ מִי מְלוֹיִם שְׂלִי מְנוּשִׁי

אֲשֶׁר־מִכְרַתִּי אֲתָכֶם לוֹ כִּדְ שְׁלֹם חֹבִי הָלֵא הֵן בַּעֲוֹנוֹתֵיכֶם נִמְכַּרְתֶּם וּבִפְשָׁעֵיכֶם בַּעֲבֹר הַפְּשָׁעִים שְׁלַחְהָ אֲמָכֶם: ב כּוֹדוּעַ אֲתָם מַעֲכָבִים הַמְּאוּלָּה, כִּי בָּאתִי לְהַתְּקַרֵּב אֲלֵיכֶם וְאִין אִישׁ פּוֹנֶה אֵלַי, קָרָאתִי שְׁתִּבּוּאוֹ אֵלַי וְאִין עוֹנֶה וְאִין מִי מִשִּׁיב לִי, הַקְּצוֹר קֶצֶרָה יְדֵי מִפְּרוֹת מִלְּפָדוֹת אֲתָכֶם וְאִסְאִין־כִּי כַּח לְהַצִּיל הֵן בַּנְּעֲרָתִי כְּשֶׁאֲנִי גֹעַר אַחֲרִיב יָם אֲשִׁים נִהְרוֹת מִדְּבַר תִּבְּאֵשׁ דְּגַתָּם אֲנִישׁ הַגּוֹיִם מֵאִין מִיִּם וְתִמָּת בַּצָּמָא: ג אֲלִבִּישׁ שָׁמַיִם קִדְרוֹת חֲשֵׁכָה וְשֶׁק אֲשִׁים כְּסוּתָם כְּאֵלֹהִים הֵם מִלֵּאִים עֲרַפֵּל וְנֶשֶׁם: ד וְשַׁעֲרֵי אוֹמֵר אֲדַנִּי יְהוָה שְׁלַחֲנִי לְהַתְּנַבֵּא וְנָתַן לִי לְשׁוֹן צֶח הָרָאִי לְלַמּוּדִים לְדַעַת לְעוֹת לְהַשִּׁיג לְלַמּוֹד לִפִּי הַעַת וְהִזְכֵּן אֶת־יָעָף הַתַּחֵב לְשִׁמּוּעַ דְּבַר ה', הִנֵּה יַעֲרִי מַעוֹרֵר אוֹתִי בִּבְקָר בִּבְקָר לִלְכָּת לְנִבְאוֹת יַעֲרִי לִי הִנֵּה מַעוֹרֵר אֲנִין אֲנִי לְשִׁמּוּעַ חֲבִיבֹאָה בִּלְמִוּדִים פִּתְלִמּוּדִים: ה אֲדַנִּי יְהוָה פִּתְחֵלִי אֲנִין וְהַשְׁמִיעֵנִי אֵת מִי אֲשַׁלַּח וְאֲנֹכִי לֹא מִרִיתִי מִלִּלְכָּת בְּשִׁלְחֹתִי וְאֲחֹזֵר לֹא נִסְגְּרֹתִי אֲלֵא אֲמַרְתִּי הִנֵּנִי שְׁלַחֲנִי: ו לֹא מִנְּעוּתִי לִלְכָּת מִחֲשֵׁשׁ פֶּן יִכְּנִי אֲלֵא גּוֹל נִתִּיתִי לְמִפִּים וְלִחְיִי לְמִרְטִים שֶׁר לִחְיִי חֲקֵנוּ פָּנִי לֹא הִסְתַּרְתִּי מִיָּד מִפְּלִמוֹת וֶרֶק: ז וְאֲדַנִּי יְהוָה יַעֲרִילִי בְּהִקֵּים דְּבָרִי וְנִבְאֵתִי עַל־פֶּן לֹא נִכְלַמְתִּי בְּדָבָרִי וְנִבְאֵתִי עַל־פֶּן שְׁמֹתִי פָּנִי בַּחֲלָמִישׁ וְאֲדַע בִּי־לֹא יִבְּוֹשׁ: ח קְרוֹב מִצְדִּיקִי מִי־יָרִיב אֹתִי נַעֲמֻדָה יַחַד מִי־בַעַל מִשְׁפָּטִי יִגֹּשׁ אֵלַי:

יֵאֱכֹלוּ אֵת בְּשָׂרָם. וּבְעֵסִים, כִּמּוֹ מִשְׁקָה שֶׁנִּסְחַט מִפְּרוֹת. אֲבִיר יַעֲקֹב, חֹקוֹ שֶׁל יַעֲקֹב. (א) אִי זֶה, הִיכֵן הוּא זֶה. סֵפֶר בְּרִיתוֹת אֲמָכֶם אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּיהָ, כְּלוּמָר, הִלֵּא שְׁלַחְתִּיהָ מִבֵּיתִי בְּלֹא סֵפֶר בְּרִיתוֹת שֶׁהוּא קִבְּלָה מִנִּי, וְזֶה אוֹת שְׂלֵא עֲשִׂיתִי וְאֵת מִפְּנֵי שְׁמֵאֲסִיתִי בָּהּ, אֲלֵא מִפְּנֵי שְׁמִדְתִּיהָ כִּי שְׁלַחְתִּיהָ לִפִּי שְׁעָה,

בְּשָׂרָם וּבְעֵסִים דְּמָם יִשְׁכְּרוּן וַיִּדְעוּ כִּלְבָּשֶׁר כִּי אֲנִי יְהוָה מוֹשִׁיעֶיךָ וְגֹאֲלֶךָ אֲבִיר יַעֲקֹב: נ א כָּה | אָמַר יְהוָה אִי זֶה סֵפֶר בְּרִיתוֹת אֲמָכֶם אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּיהָ אוֹ מִי מְנוּשִׁי אֲשֶׁר־מִכְרַתִּי אֲתָכֶם לוֹ הֵן בַּעֲוֹנוֹתֵיכֶם נִמְכַּרְתֶּם וּבִפְשָׁעֵיכֶם שְׁלַחְהָ אֲמָכֶם: ב כּוֹדוּעַ בָּאתִי וְאִין אִישׁ קָרָאתִי וְאִין עוֹנֶה הַקְּצוֹר קֶצֶרָה יְדֵי מִפְּרוֹת וְאִסְאִין־כִּי כַּח לְהַצִּיל הֵן בַּנְּעֲרָתִי אַחֲרִיב יָם אֲשִׁים נִהְרוֹת מִדְּבַר תִּבְּאֵשׁ דְּגַתָּם מֵאִין מִיִּם וְתִמָּת בַּצָּמָא: ג אֲלִבִּישׁ שָׁמַיִם קִדְרוֹת וְשֶׁק אֲשִׁים פְּסוּתָם: ד אֲדַנִּי יְהוָה נָתַן לִי לְשׁוֹן לְלַמּוּדִים לְדַעַת לְעוֹת אֶת־יָעָף דְּבַר יַעֲרִי בִּבְקָר בִּבְקָר יַעֲרִי לִי אֲנִין לְשִׁמּוּעַ בִּלְמִוּדִים: ה אֲדַנִּי יְהוָה פִּתְחֵלִי אֲנִין וְאֲנֹכִי לֹא מִרִיתִי אַחֲזֹר לֹא נִסְגְּרֹתִי: ו גּוֹל נִתִּיתִי לְמִפִּים וְלִחְיִי לְמִרְטִים פָּנִי לֹא הִסְתַּרְתִּי מִפְּלִמוֹת וֶרֶק: ז וְאֲדַנִּי יְהוָה יַעֲרִילִי עַל־פֶּן לֹא נִכְלַמְתִּי עַל־פֶּן שְׁמֹתִי פָּנִי בַּחֲלָמִישׁ וְאֲדַע בִּי־לֹא יִבְּוֹשׁ: ח קְרוֹב מִצְדִּיקִי מִי־יָרִיב אֹתִי נַעֲמֻדָה יַחַד מִי־בַעַל מִשְׁפָּטִי יִגֹּשׁ אֵלַי:

לְשִׁמּוּעַ וְלִהְיוֹן כְּמִשְׁפַּט חֲלִמּוּדִים, כְּלוּמָר, עַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת הַקְּדוּרָה. פְּרוּשׁ אַחֵר, "בִּלְמִוּדִים" פִּתְלִמּוּדִים חֲלִמּוּדִים מִפִּי רַבָּם. (ח) פִּתַּח לִי אֲנִין, כְּלוּמָר, וְגַלָּה לִי אֵת סוֹדִי. וְאֲנֹכִי לֹא מִרִיתִי, לֹא סִבְרִיתִי לִלְכָּת בְּשִׁלְחֹתִי. אַחֲזֹר לֹא נִסְגְּרֹתִי, לֹא חֲזַרְתִּי לְאֲחֹזֵר לְמֵאן בְּדָבָר, אֲלֵא אֲמַרְתִּי "הִנֵּנִי שְׁלַחֲנִי" (ישעיהו ג. ח. 1) גּוֹל נִתִּיתִי לְמִפִּים, מִסְתַּרֵּת אֵת גּוֹפִי לְמִפִּים, כְּלוּמָר, לֹא מִנְּעוּתִי לִלְכָּת מִחֲשֵׁשׁ פֶּן יִכְּנִי. לְמִרְטִים, לְחֻלְשִׁים אֵת הַשְּׁעֵרוֹת שֶׁל לִחְיִי חֲקֵנוּ. פָּנִי לֹא הִסְתַּרְתִּי מִפְּלִמוֹת וֶרֶק, כְּלוּמָר, לֹא מִנְּעוּתִי לִלְכָּת מִחֲשֵׁשׁ פֶּן יִכְּנִי. וְאֲדַנִּי יְהוָה יַעֲרִילִי, וְיֵאֵר בַּעֲדֵי אֵם וְקִבּוּעַ עָלַי. לֹא נִכְלַמְתִּי, לֹא חֲשַׁשְׁתִּי מִפְּלִמוֹת. בַּחֲלָמִישׁ, בְּאֵבֶן חֲזָקָה. כְּלוּמָר, כִּיּוֹן שְׂרָאִיתִי שֶׁ/ עוֹזֵר לִי, עַל כֵּן שְׁמִיתִי פָּנִי בַּחֲלָמִישׁ לְדָבָר קְשׁוֹת. וְאֲדַע כִּי לֹא אִבְּוֹשׁ, וְדַעֲתִי שֶׁלֹּא אִבְּוֹשׁ לִידֵי בִּשְׁעָה. (ח) קְרוֹב מִצְדִּיקִי וְגו', ה' הַמְּצַדִּיק אוֹתִי בְּדִין

עטרת מרים

ברוך הוא קרוב לי מצדיקי המצדיק אותי בדיו, לכן מי שרוצה לריב אתי נעמדה יחד אני והוא, וכן מירבעל משפטני וגש אלי כי בנדאי לא יוכל לי: ט הן באמת אדני יהוה יעזרלי מיהוא אם בן אשר ירשיעני ולחוב אותי הן כלם העומדים עלי בפגד הנרקב יכלו עש תולעת הבגדים

יאכלם: י מי בכם אשר הוא ירא יהוה שמע בקול עבדו הנביא, אשר אפילו הלך חשכים בחשכת הצרות ועדן ואין נגה אור לו ובטח בשם יהוה שתבא לו התשועה וישען באלהיו: יא הן כלכם שאינכם שומעים בקול נביאי קדחי בזעים אש באף האל מאורי מחזיק ויקות ניצוי האש גדולים, לכן לכו באור אשכם ובזיקות אשר בערתם ואותו האש תאכלכם כי העון יכלה אתכם מידי לא במקרה היתה זאת הרעה לכם למעצבת בעצבון תשכבון כמו חולים או נוססים, שלא יתה ככם פח לקום לפני אויביכם: א שמעו אלי רדפי צדק המחזירים לעשות צדק מבקשי יהוה הביטו אל צור אל תסלע אשר חצבתם מפניו הוא אברהם ואלימלך בור הוא שרה, אשר נקרתם: ב הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם אשר ילדתכם כראתו היה בעולם מאמין באלהי עולם קראתיו גדלתי ואברהם וארבהו: ג אנדל אתכם שאתם יחידים לי: ג כיינחם יהוה ציון נחם כל חרבתייה כל המקומות החריבים וישם מדברה ארץ שממה, פערן כנן נטע וערבתה ששם גדלים בו

קוצים וקנאים ודוררים בגויהוה ששון ושמחה ימצא בה תודה קול הודאה על הנסים ועל התפלאות וקול זמרה:

וגדלתי וברכתי אותו ותרבותי את זרעו. וכאומר, כמו שעשיתי עם אברהם אעשה עמכם, ארעליפי שאתם יחידים בין הגוים ואין מי שמחזיק בידכם. ג כי נחם ה' ציון, ה' נחם את ציון שתשוב להבנות. ואמר "נחם" בלשון עבר בדרך הנבואה בהרבה מקומות, כי בדרך ברור כאלו כבר נעשה. כל חרבתייה, כל המקומות החריבים שבה. וערבתייה, מישור שבמדבר. ורש"י פירש כאן ש"ערבה" הוא מקום שהיה ישוב ונחרב. תודה, קול הודאה על הנסים ועל התפלאות.

שי למורא

הוא קרוב אלי, לכן מי שרוצה לריב אתי, נעמד יחד אני והוא וכו'. ט ירשיעני, ויחב אוני בדיו. הן כלם, כל העומדים עלי עש יאכלם, כמו הבגדים שאינם בשמוש, שבא עש שהוא תולעת האוכלת אותם, כן יהיו דברי משפטיהם הבזויים, ששום אדם לא יעש בהם. י שומע בקול עבדו, וישמע בקול עבדו הנביא, אשר הלך חשכים ואין נגה לו,

אפילו הלך בחשכת הצרות ועדן לא מצא הארה ותשועה. יבטח בשם ה', שתבא לו התשועה. יא הן כלכם קדחי אש, אבל כמעט כלכם מבקרים את חמת ה', כי אינכם שומעים בקול נביאי. מאורי ויקות, ומקיימים את האש כמו אור שהיא חנוכה המוקפת את הגוף, בזיקות שהם ניצוצות וגחלי אש. לכו באור אשכם, לפי האש שהבערתם כך תלכו. כלומר, לפי המעשה שעשיתם כך יתה תגמול. ובזיקות בערתם, ולפי הניצוצות והתחילים שהבערתם. מידי היתה זאת לכם, מידי תהא גמולכם זה לכם. למעצבת תשכבון, בעצבון תשכבו בחולים. כלומר, שלא יתה ככם פח לקום לפני אויביכם. א שמעו אלי רדפי צדק, כאן שב הנביא לדבר עם המובסים המאמינים בדרך הנביא. אל צור חצבתם, אל תסלע שממנו נחצבתם. והוא רמז לאברהם אבינו, כפי החמשוך שבפסוק שאמר זה ואל מקבת בור נקרתם, ואל הנקב של הבור אשר יצאתם ממנו. והוא רמז לשרה אמנו. "נקרתם" מלשון "העני האנשים ההם הנקב" (במדבר טויד). ב הביטו אל אברהם אביכם וגו', הביטו אליהם ולכו

בדריכם, וראו מה עשיתי להם. תחוללכם, תחולל אתכם. כלומר, שחוללה (=שילדה) אתכם. כי אחד קראתיו ואברהם וארבהו, ארעליפי שרתו יחיד בארץ כנען ולא היו שם ממשפחתו להחזיק בידו, עם כל זה אני קראתיו וגדלתי וברכתי אותו ותרבותי את זרעו. וכאומר, כמו שעשיתי עם אברהם אעשה עמכם, ארעליפי שאתם יחידים בין הגוים ואין מי שמחזיק בידכם. ג כי נחם ה' ציון, ה' נחם את ציון שתשוב להבנות. ואמר "נחם" בלשון עבר בדרך הנבואה בהרבה מקומות, כי בדרך ברור כאלו כבר נעשה. כל חרבתייה, כל המקומות החריבים שבה. וערבתייה, מישור שבמדבר. ורש"י פירש כאן ש"ערבה" הוא מקום שהיה ישוב ונחרב. תודה, קול הודאה על הנסים ועל התפלאות.

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

ברוך אתה יי, אלהינו מלך העולם, צור כל העולמים, צדיק בכל הדורות, האל הנאמן האומר ועושה, המדבר ומקיים, שכל דבריו אמת וצדק:

נֶאֱמַן, אֶתָּה הוּא יי אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבַר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אַחֲזֹר לֹא יֵשׁוּב רִיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמַן וְרַחֲמָן אֶתָּה. בְּרוּךְ אַתָּה יי, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיִּינוּ, וְלַעֲלוּכַת נַפֶּשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׁמַּח בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יי, מְשַׁמַּח צִיּוֹן בְּבִנְיָה:

שְׂמַחְנוּ, יי אֱלֹהֵינוּ, בְּאַלְיָהוּ הַנְּבִיא עֲבָדְךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֲךָ, בְּמַהֲרָה יָבוֹא וַיַּגֵּל לִבָּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנָּחְלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בִשֵּׁם קֹדֶשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכָּבֵה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בְּרוּךְ אַתָּה יי, מֶגֶן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוּדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שְׁנַתַּת לָנוּ יי אֱלֹהֵינוּ לְקֹדֶשָׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתַפְאֶרֶת. עַל הַכֹּל, יי אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתְךָ, יִתְבָּרֶךְ שְׁמֲךָ בְּפִי כָל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בְּרוּךְ אַתָּה יי, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

וַיִּשְׁבְּתֶם-בָּהּ: (לוי' כב) וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹת אֵת כָּל-הַחֻקִּים וְאֵת-הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אֲנִי נָתַן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם: יב «אֵלֶּה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לָךְ לְרִשְׁתָּהּ כָּל-הַיָּמִים אֲשֶׁר-אַתֶּם חַיִּים עַל-הָאָדָמָה: ד אֲבָרָה תִּאֲבָדוּן אֶת-כָּל-הַמִּקְמֹת אֲשֶׁר עֲבַדוּ-שָׁם הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אַתֶּם יֹרְשִׁים אַתֶּם אֵת-אֱלֹהֵיהֶם עַל-הַהָרִים הָרָמִים וְעַל-הַגְּבָעוֹת וְתַחַת כָּל-עֵץ רַעֲנָן: ו וּנְתַצְתֶּם אֶת-מִזְבְּחֵיהֶם וְשִׁבְרַתֶּם אֶת-מִצְבֹּתָם וְאַשְׁרִיֵּיהֶם תִּשְׂרֹפוּן בָּאֵשׁ וּפִסְלֵי אֱלֹהֵיהֶם תִּגְדְּעוּן וְאַבְדֶּתֶם אֶת-שִׁמְם מִן-הַמָּקוֹם הַהוּא: ז לֹא-תַעֲשׂוּן כֹּן לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם: ח כִּי אִם-אֵל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר-יִבְחָר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל-שְׁבָטֵיכֶם לָשׂוּם אֶת-שְׁמוֹ שָׁם לִשְׁכֵּנוֹ תִּדְרָשׁוּ

קריאת התורה למנחת שבת קודש
יא כִּי רָאָה אֲנִי נָתַן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה: כ אֶת-הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ אֶל-מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אֲנִי מֵצִוֶּה אִתְּכֶם הַיּוֹם: כב וְהַקְלָלָה אִם-לֹא תִשְׁמְעוּ אֶל-מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּסְרַתֶּם מִן-הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אֲנִי מֵצִוֶּה אִתְּכֶם הַיּוֹם לָלֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא-יְדַעְתֶּם: ס וְהָיָה כִּי יִבְיֹאֵל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-אַתָּה בֹּא-שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ וּנְתַתָּה אֶת-הַבְּרָכָה עַל-יְדֵי גֵרִזִּים וְאֶת-הַקְלָלָה עַל-יְדֵי עֵיבָל: ז הלֹא-הִמָּה בַּעֲבֹר הִירְדֵּן אַחֲרֵי דֶרֶךְ מִבּוֹא הַשָּׁמֶשׁ בְּאֶרֶץ הַפְּנִיעִי הַיֵּשֵׁב בַּעֲרֵבָה מִן-הַגִּלְגָּל אֲצִל אֱלֹנֵי מִדְּבָר: טא כִּי אַתֶּם עֹבְרִים אֶת-הִירְדֵּן לָבֹא לְרִשְׁתָּהּ אֶת-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נָתַן לָכֶם וַיִּרְשֶׁתֶם אֶתָּה

וּבָאתָ שָׁמָּה: (ישראל) וְהִבַּאתָם שָׁמָּה עֲלֵתִיכֶם
וּזְבִיחֵיכֶם וְאֵת מַעֲשֵׂרְתֵיכֶם וְאֵת תְּרוּמַת יִדְכֶם
וְנִדְרֵיכֶם וְנִדְבָתֵיכֶם וּבִכּוֹת בִּקְרָכֶם וְצִאֲנֹכֶם:
וְאֶכְלֹתֶם-שָׁם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּשְׂמִיחַתְּם
בְּכָל מַשְׁלַח יִדְכֶם אֹתָם וּבְתִיכֶם אֲשֶׁר בִּרְכָךְ
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: הָ לֹא תַעֲשֹׂון כָּלֵל אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ

עֹשִׂים פֹּה הַיּוֹם אִישׁ כְּלִי-הָיִשׁ בְּעֵינָיו: כִּי
לֹא-בָאתֶם עֲדַעְתָּה אֶל-הַמִּנוּחָה וְאֶל-הַנְּחִלָּה
אֲשֶׁר-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ: וְעַבְרַתֶּם אֶת-
הַיַּרְדֵּן וּשְׁבַתֶּם בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר-יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
מִנְחִיל אֶתְכֶם וְהֵנִיחַ לָכֶם מִכָּל-אִיְבֵיכֶם מִסָּבִיב
וּשְׁבַתֶּם-בְּנֶחֱמָה:

המשך ביאור למס' שבת ליום שבת קודש עמ' ב

1 ביתו של הנשיא, מאי דבתיב (משלי כט ז) יִדַּע צַדִּיק דִּין דְּלִים, יוֹדַע
2 הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּכָלֵל שְׁמוֹנוֹתָיו מוֹעֲמֵין, מְשׁוּם שְׁבִי אָדָם אֵינֶם
3 מִרְחָמִים עֲלֵיו לַחַת לֹו הִרְבֵּה מִזְנוֹנוֹת, לְפִיכָךְ שׁוֹחָה אֲכִילָתוֹ בְּמַעְיו
4 שְׁלֵשָׁה יָמִים, בְּדַתָּנָן - וְכֵן שְׁנֵינוּ בְּמִשְׁנָה (אֲהַלּוֹת פִּירָא מִיָּז), בַּעֲנִין בַּעֲלֵי
5 חַיִּים שֶׁאֵכְלוּ בִּשְׂר מֵת (שְׁמִטָּמָה בִּאוּהָלָה), כֹּל זְמַן שֶׁהַבַּעַל חַיִּים חַי
6 אֵין הֵבִית נְטִמָּא, וְכַשִּׁימוֹת יִטְמָא הֵבִית אִם עֲדִיין לֹא נִתְעַכַּל בִּשְׂר
7 הַמֵּת בְּמַעְיו, כְּמָה תִּשְׁחָה אֲכִילָתוֹ בְּמַעְיו קוֹדֶם שְׁמָה, וְיֵהָא הֵבִית
8 כְּמָה בְּטוֹמָאֵת אֲהָל, בְּכָלֵל כֹּל שְׁלֹא עֲבָרוּ שְׁלֵשָׁה יָמִים מֵעַתָּה לְעַתָּה,
9 שְׁבִשְׁעוֹר זְמַן זֶה הַבִּשְׂר שְׁבִמַעְיו עֲדִיין לֹא הִסְפִּיק לַהֲתַעַכַּל,
10 וּמִטְמָא בִּאוּהָל. וְכַעֲפֻשׁוֹת וּבְדָנִים שֶׁאֵכְלוּ בִּשְׂר מֵת, הֵבִית נְטִמָּא אִם
11 לֹא שְׁהוּ קוֹדֶם שְׁמָתוֹ בְּרִי שְׁתַּפּוּל הִטְמָאֵה לְאוּר -[לֹאשׁ] וְתִשְׁרָף,
12 שֶׁאִם שְׁהוּ שִׁיעוֹר זֶה אֵין הֵבִית נְטִמָּא בִּאוּהָל, לְפִי שֶׁהַבִּשְׂר הִסְפִּיק
13 לַהֲתַעַכַּל.
14 אֲמַר רַב הַמִּנּוּחָה, כִּיּוֹן שְׁמַצִּינוּ שֶׁהַקִּפִּיד הִקְבִּי"ה עַל מִזְנוֹתָיו שֶׁל
15 הַכִּלְבִּי, שְׁמַע מִיָּנָה - נִלְמַד מִכָּךְ שֶׁאוֹרְחָה אֲרַעָא לְמִשְׁרָא אִומִצָּא
16 לְכַלְבָּא - שְׁדִרְךָ אֶרֶץ הִיא לִזְרוֹק עֵצִים לְכַלְבִּי. וְכְּמָה יִתֵּן לְכַלְבִּי, אֲמַר
17 רַב מְרִי, מִשְׁחָ אוֹרְדִינָה - בְּגוֹדֵל מִידַת אֲזוּנֵי וְחֻמְרָא אֲבַתְרִינָה - וּמִיד
18 אַחֵר כִּי יִתֵּן לֹו הַכֹּהֵן בְּמַקֵּל כְּדֵי שְׁלֹא יִמְשַׁךְ אַחֲרָיו. הֵנִי מִילִי
19 בְּדִבְרָא - וְכֹל זֶה דּוּקָא בְּשִׁדָּה, שֶׁאֵין לְכַלְבִּי בַּעֲלִים שִׁיתָן לֹו מִזְנוֹנוֹת,
20 אֲבָל בְּמִתָּא -[בַּעֲרִין] שְׁמֵן הִסְתֵּם יֵשׁ לֹו בַּעֲלִים שְׁזֵן אוֹתוֹ, לֹא יִתֵּן לֹו
21 כֹּלֹם אִם אֵין הוּא בַּעֲלִיו, דְּתָמָא לְמַסְרָךְ - כִּיּוֹן שִׁישׁ חֲשַׁשׁ שִׁימִשְׁךָ
22 אַחֲרָיו וְיִגְרֵם לֹו בְּכַךְ הַפֶּסֶד שִׁיִּצְטָרֵךְ לַחַת לֹו מִזְנוֹנוֹת.
23 אֲמַר רַב כְּפָא, לִית דְּעֵנָא מְכַלְבָּא - אֵין עֵנִי מְכַלְבִּי, וְלִית דְּעֵתִיר
24 מְחֻוֹרָא - וְאֵין עֲשִׂיר מְחֻזִּיר, שְׁכֹל מֵאֲכַל טוֹב לֹו וּמוֹרָצָא תַמִּיד אוֹכֵל,
25 וּבְנִי אָדָם מֵאֲכִילִים אוֹתוֹ בְּמִזְנוֹן רַב.
26 הַגְמָרָא חֲזוֹרַת לְדַבְרֵי רַב יְהוּדָה בַּעֲנִין הַמְרָאָה וְהַלְעָטָה, וּמִבִּיָּאָה
27 בְּרִייתָא הַמְסִיעֵת לֹו: תִּנְיָא בְּנוֹתִיָּה דְּרַב יְהוּדָה, אִיזוּ הִיא הַמְרָאָה
28 וְאִיזוּ הִיא הַלְעָטָה, הַמְרָאָה מִדָּה הִיא, מְרִבִּיצָה וּפּוֹקֶס אֶת פִּיהָ, כְּלוֹמַר
29 מְכַרִּיחַ אֶת הַבְּהֵמָה לְרִבּוּץ וּפּוֹתֵחַ אֶת פִּיהָ וְנוֹתֵן בּוֹ חֲכָה שְׁלֹא
30 תּוֹכֵל לְסוּגְרוֹ, וּמֵאֲכִילָה בְּרִשְׁשֵׁין וְיָמִים כְּבֵת אַחֵר, וְהַמִּים מְבַלְעִים

31 אֶת הַכִּרְשִׁינִים לְתוֹךְ גְּרוֹנָה בַּעַל כִּרְחָה. הַלְעָטָה מִדָּה הִיא, מֵאֲכִילָה
32 - מְכַנִּס אֶת הָאוֹכֵל לְפִיָּה מְעוֹמֵךְ - בַּעֲמִידָה וּמִשְׁקָה מְעוֹמֵךְ, וְנוֹתֵן
33 בְּרִשְׁשֵׁין בְּפָנֵי עֵצִים וְיָמִים בְּפָנֵי עֵצִים, וְכֹל עוֹד שֶׁהַבְּהֵמָה אֵינָה
34 רְבוּצָה אֵינוֹ יִכּוֹל לַחְתּוֹב כֹּךְ בְּעוֹמֵק, וּיְכּוֹלָה לַחְחֹזִיר אֶת הָאוֹכֵל
35 וְאֵינָה בּוֹלַעַת עַל כִּרְחָה.
36 שְׁנֵינוּ בְּמִשְׁנָה: מְהַלְקִינֵן לְתַרְגּוּלִין בּוֹ, וְנוֹתֵנִין מִים לְמוֹרְסָן אֲבָל לֹא
37 גּוֹבֵלִין. הַגְמָרָא דְנָה בַּעֲנִין נְתִינַת מִים לְמוֹרְסָן וְגִיבּוֹל בְּשִׁבְתָּ: אֲמַר
38 אֲבִי, אֲמַרְתָּה קָמִיָּה דְּמַר - אִמְרַתִּי לִפְנֵי רַבִּי, מְתַנִּיתִין מִנִּי -
39 מִשְׁנַתִּינוּ שֶׁאִמְרָה נְשַׁתִּינַת מִים לְמוֹרְסָן עֲדִיין אֵינָה נַחֲשֶׁבֶת לְלִישָׁה,
40 כְּדַעַת מִי הִיא שְׁנִידָה. וְאֲמַר לִי רַבִּי, רַבִּי יוֹסִי בְּרִי יְהוּדָה הִיא, דְּתַנְיָא,
41 אֶחָד נֹתֵן אֶת הַקֶּמֶחַ וְאֶחָד נֹתֵן לְתוֹכּוֹ מִים הַאֲחֵרִין חֵיִיב, דְּבְרֵי רַבִּי
42 שְׁסוּבֵר שְׁנַתִּינַת הַמִּים בְּלִבָּד נַחֲשֶׁבֶת לְלִישָׁה. רַבִּי יוֹסִי בְּרִי יְהוּדָה
43 אֲמַר, אֵינוֹ חֵיִיב עַד שְׁנִיבָל - עַד שִׁילוּשׁ.
44 מִקְשָׁה הַגְמָרָא: דִּילְמָא עַד כָּאֵן לֹא קָאָמֵר - שְׁמָא לֹא אִמְרַת רַבִּי יוֹסִי
45 בְּרִי יְהוּדָה הֵתֵם שְׁנַתִּינַת מִים אֵינָה נַחֲשֶׁבֶת לְלִישָׁה, אֲלֵא דּוּקָא
46 בְּקִמָּה, דְּבֵר גִּיבּוֹל הוּא - שֶׁהוּא רֵאוּי לְלִישָׁה, וְהֵינּוּ שְׁעַל יְדֵי
47 הַלִּישָׁה הוּא הוֹפֵךְ לְעִיסָה, אֲבָל מוֹרְסָן דְּלֹא בְּרִי גִיבּוֹל הוּא - שְׁלֹא
48 שִׁיכַת אֲצִלוּ לִישָׁה, לְפִי שֶׁהַמּוֹרְסָן אֵינוֹ הוֹפֵךְ לְעִיסָה עַל יְדֵי
49 הַגִּיבּוֹל, אֲפִילוּ רַבִּי יוֹסִי בְּרִי יְהוּדָה מוֹדֵה שְׁנַתִּינַת מִים בְּלִבָּד נַחֲשֶׁבֶת
50 לְלִישָׁה.
51 דּוּחָה הַגְמָרָא: לֹא סָלְקָא דְּעֵתָךְ - לֹא יַעֲלֶה בְּדַעְתְּךָ לּוֹמַר כֵּן, דְּתַנְיָא
52 בְּהֵרָא - לְפִי שְׁשִׁנֵּינוּ בְּפִירוּשׁ, אֵין נֹתֵנִין מִים לְמוֹרְסָן, דְּבְרֵי רַבִּי, רַבִּי
53 יוֹסִי בְּרִי יְהוּדָה אֲמַר, נֹתֵנִין מִים לְמוֹרְסָן, וְאִם כִּי בְּרוּר שְׁמִשְׁתַּנִּינוּ
54 כְּרַבִּי יוֹסִי בְּרִי יְהוּדָה.
55 הַגְמָרָא דְנָה בַּעֲנִין גִּיבּוֹל קִמַּח קְלִי: תִּנּוּ רַבָּנָן, אֵין גּוֹבֵלִין בְּשִׁבְתָּ אֶת
56 הַקֶּלֶי וְ-קִמַּח שְׁנַעֲשֶׂה מִתְּבוּאָה שִׁיבְשׁוּהָ בְּתַנּוּר, וְאֵינוֹ בְּרִי גִיבּוֹל,
57 וְיֵשׁ אוֹמְרִים שְׁוֹבֵלִין אוֹתוֹ בְּשִׁבְתָּ. שְׁוֹאֵלֵת הַגְמָרָא: מָאֵן יֵשׁ אוֹמְרִים
58 - בְּשִׁיתָ מִי הֵם הַיֵּשׁ אוֹמְרִים, שְׁהֵרִי לְרַבִּי נְתִינַת הַמִּים לְבַד כְּבֵר
59 אֲסוּרָה, וְלְרַבִּי יוֹסִי בְּרִי יְהוּדָה נֶאֱמַר בְּפִירוּשׁ בְּמִשְׁנַתִּינוּ שֶׁאֵין
60 מְגַבִּלִים מוֹרְסָן. מְשִׁיבָה הַגְמָרָא: אֲמַר רַב כְּסָרָא,

הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ-הוּא קוֹנֵה אֶת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל בְּג' הַעֲנִינִים שֶׁל כֶּסֶף שֹׁטֵר וּבִיָּאָה בְּאוֹפֵן שֶׁל "בְּנִיין עַדִי עַד", כִּיּוֹן שְׁזוּדֵי גְאוּלָּה שֶׁאֵין אַחֲרֶיהָ גְלוּת.

משיחת כ"ף מנחם-יאב ה'תשי"ט

פרק ד משנה א

בן זומא אומר, איזהו חכם, הלומד מכל אדם, שנאמר: מכל מלמדי השכלתי בי עדותיך שיחה לי. איזהו גבור, הכובש את יצרו, שנאמר: טוב ארץ אפים מגבור ומשל ברוחו מלכד עיר. איזהו עשיר השמח בחלקו, שנאמר: יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך. אשריך, בעולם הזה. וטוב לך, לעולם הבא. איזהו מכבד, המכבד את הבריות, שנאמר: כי מכבדי אכבד ובני יקלו:

נקודות משיחות קודש

אמר לו רבי אליעזר, "ריקה, כמה מכוער אותו האיש" (כוונתו היתה לכיעור במובן הרוחני); על כך השיב לו האיש, "לך ואמור לאומן שעשאי - כמה מכוער כלי זה שעשית". כוונת תשובתו היתה שגם באדם ירוד כמותו אפשר לראות את צלם ה"אומן" שעשה אותו. על-פי זה מובן אפוא מדוע נזקק התנא במשנתנו לכל הפסוק כולו.

(שיחות קודש תש"ח - פרשת קורח ובלק)

כתב במדרש-שמואל: "לפיכך נקט אלו, לפי שהשיענו בהם שמות מחודשים היפך ממה שיגזור השכל". כלומר, בכל האמירות שבמשנתנו יש דבר-חידוש:

"איזהו חכם" - חכם הוא מי שרואה כל דבר לאמיתו, לעומקו ולפרטיו. ממילא בהכרח שמלבד המעלות שרואה בכל דבר, רואה הוא גם את החסרונות. לפי זה איך יתכן שהחכם לומד "מכל אדם"? מחדש התנא במשנתנו כי החכם האמיתי אכן לומד מכל אדם, מכיון שלכל אחד ואחד יש מעלה כלשהי ועל כן אפשר ללמוד "מכל אדם".

"איזהו גבור" - על-דרך הרגיל מייחסים את מידת הגבורה לאחד שכוחו רב ("לכוד עיר"). מחדש התנא ואומר, אדרבה - גיבור הוא מי שבכוחו לכלוא את גבורתו; "כובש את יצרו".

"איזהו עשיר" - במדרש³ נאמר: "מי שיש לו מנה רוצה מאתיים". לפי זה היה אפשר לחשוב כי עשיר אמיתי הוא, מי שנכסיו מרובים והוא משתוקק להרבותם עוד ועוד (שכן "מי שיש לו מאתיים רוצה ארבע מאות"!). מחדש משנתנו ואומרת כי עשיר אמיתי הוא דוקא זה שאינו "נבהל להון" אלא שמח במה שיש לו ומנצל זאת מתוך מנוחת-הנפש.

"איזהו מכובד" - ההנחה הרווחת היא שאדם מכובד אין זה מכבודו להשפיל את עצמו ולכבד כל אדם ואדם; (להפך, מצד כבודו עליו להיכבד מכל שאר הציבור). מחדש התנא ואומר כי מכובד אמיתי הוא המכבד את הבריות - אף את אלו הפחותים, שאין בהם כל מעלה, והם בבחינת "בריות" בעלמא⁴.

(שיחות קודש תש"ח - פרשת קורח)

בן זומא הוא אחד מאותם "ארבעה שנכנסו לפרדס¹ ומובנת אפוא מעלתו הגדולה [בדוגמת רבי עקיבא, אף-על-פי שלא הגיע לדרגתו ממש, שכן רק רבי עקיבא "נכנס בשלום ויצא בשלום"].

ועל-אף גדולתו הרבה הדגיש בן זומא את הצורך ללמוד "מכל אדם". ללמדנו כי גם למי שזכה למדרגה גבוהה ביותר, כבן זומא (שכאמור, "נכנס לפרדס") - יש מה ללמוד "מכל אדם".

תוכן הדברים נרמז בשמו - "בן זומא" - שלא נקרא בשמו אלא על שם אביו. בכך מודגשת תלותו באביו והיותו בבחינת "מקבל" - ולכן אמר בן זומא "איזהו חכם? הלומד מכל אדם".

(י'תורת מנחם - התועדויות' תשמח, כרך ג, עמ' 552)

יש לדייק: מדוע נזקק התנא גם לסיום הפסוק - "כי עדותיך שיחה לי" - בשעה שהוראיה לך שחכם הוא מי שלומד מכל אדם היא רק מתחילת הפסוק - "מכל מלמדי השכלתי"? ביאור הדברים:

"חכם" הוא מי שמבין כל דבר על בוריו; הוא אמנם מכיר במעלותיו של כל אחד ואחד, כדי ללמוד מהן, אך באותה מידה הוא גם ער לחסרונותיו של הזולת, על-מנת להימנע מהם. לאור זאת תישאל השאלה - כיצד החכם "לומד מכל אדם", הלוא מן-הסתם יש גם מי שהם מלאי חסרונות ואין מה ללמוד מהם?!

זו הסיבה שהתנא נזקק גם לחציו השני של הפסוק - "כי עדותיך שיחה לי" - פה טמון ההסבר לכך שיש מה ללמוד "מכל אדם".

כאשר מתבוננים היטב במעשה הבריאה רואים (לא רק שהקב"ה מנהיג את העולם ובורא אותו בכל רגע יש מאין, אלא גם) כיצד כל בריאה ובריאה מעידה על מציאות הבורא והנהגתו. זוהי אס-כן משמעות הפסוק "כי עדותיך שיחה לי" - בכל אדם ואדם אפשר לראות "עדות" למציאות הקב"ה. גם אדם שהוא נטול כל מעלה (גלויה) הוא בבחינת "עדותיך" (עדות למציאות הבורא). וכמו שמצינו בסיפור הגמרא², על "אדם אחד שהיה מכוער ביותר", שנודמן לרבי אליעזר לפגשו

(1) חגיגה יד, ב. (2) תענית כ, א. (3) קהלת-רבה א, לד. (4) ראה תניא פרק לב.

לוח זמנים לשבוע פרשת עקב - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמונה"ז											
	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א		
באר שבע (ק)	06:02	05:58	08:43	08:45	09:21	09:22	10:31	10:32	13:21	13:20	19:35	19:30	20:03	19:58	19:11	20:09
חיפה (ק)	05:59	05:55	08:40	08:42	09:18	09:20	10:29	10:30	13:21	13:20	19:41	19:35	20:06	20:00	19:06	20:11
ירושלים (ק)	06:00	05:56	08:40	08:43	09:18	09:20	10:29	10:30	13:20	13:18	19:40	19:34	20:03	19:57	18:55	20:08
תל אביב (ק)	06:01	05:57	08:42	08:44	09:20	09:22	10:30	10:31	13:21	13:20	19:37	19:32	20:05	20:00	19:13	20:11
אוסטריה, וינה (ק)	05:40	05:32	08:16	08:23	09:14	09:18	10:31	10:33	13:38	13:37	20:29	20:20	21:08	20:57	20:03	21:13
אוסטרליה, מלבורן (ח)	07:13	07:19	09:13	09:10	09:51	09:48	10:44	10:42	12:56	12:56	17:35	17:40	18:04	18:08	17:21	18:19
אוקראינה, אודסה (ק)	05:47	05:40	08:25	08:31	09:19	09:23	10:35	10:37	13:40	13:39	20:26	20:18	21:03	20:54	20:01	21:09
אוקראינה, דונייצק (ק)	05:14	05:07	07:51	07:57	08:49	08:52	10:05	10:07	13:12	13:11	20:03	19:53	20:41	20:31	19:37	20:46
אוקראינה, דניפרופטרובסק (ק)	05:24	05:16	08:00	08:07	08:59	09:03	10:16	10:18	13:24	13:22	20:15	20:06	20:54	20:44	19:49	20:59
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	05:44	05:36	08:18	08:26	09:21	09:25	10:39	10:42	13:50	13:48	20:47	20:37	21:28	21:16	20:20	21:33
אוקראינה, קייב (ק)	05:36	05:27	08:10	08:17	09:14	09:18	10:32	10:34	13:42	13:41	20:40	20:30	21:21	21:10	20:14	21:27
איטליה, מילאנו (ק)	06:16	06:09	08:55	09:00	09:47	09:50	11:02	11:04	14:06	14:05	20:52	20:43	21:26	21:16	20:27	21:31
אקוודור, קיטו (ח)	06:16	06:17	08:47	08:46	09:17	09:16	10:19	10:19	12:51	12:50	18:23	18:23	18:47	18:46	18:05	18:55
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	07:40	07:46	09:45	09:42	10:21	10:18	11:15	11:13	13:30	13:29	18:15	18:19	18:42	18:46	18:01	18:57
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	08:51	08:44	10:39	10:36	11:19	11:15	12:11	12:09	14:21	14:21	18:52	18:58	19:24	19:29	18:39	19:41
ארה"ב, בולטימור (ק)	06:13	06:08	08:54	08:58	09:38	09:41	10:51	10:52	13:48	13:47	20:17	20:10	20:49	20:41	19:53	20:54
ארה"ב, ברוקלין (ק)	06:00	05:54	08:40	08:44	09:26	09:28	10:39	10:41	13:38	13:36	20:09	20:02	20:42	20:34	19:45	20:47
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	06:00	05:54	08:41	08:45	09:26	09:29	10:40	10:41	13:38	13:37	20:10	20:03	20:42	20:35	19:46	20:48
ארה"ב, דטרויט (ק)	06:33	06:26	09:13	09:17	10:00	10:03	11:14	11:16	14:14	14:13	20:50	20:42	21:23	21:15	20:26	21:28
ארה"ב, האוסטון (ק)	06:45	06:42	09:26	09:28	10:03	10:04	11:12	11:13	14:01	14:00	20:14	20:09	20:41	20:35	19:52	20:46
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	06:09	06:05	08:50	08:53	09:29	09:31	10:40	10:41	13:33	13:32	19:51	19:45	20:20	20:14	19:28	20:25
ארה"ב, מיאמי (ק)	06:51	06:48	09:30	09:32	10:05	10:07	11:14	11:14	14:00	13:59	20:06	20:02	20:32	20:28	19:45	20:38
ארה"ב, ניו הייבן (ק)	05:54	05:48	08:35	08:39	09:21	09:24	10:35	10:36	13:34	13:32	20:07	19:59	20:40	20:32	19:43	20:45
ארה"ב, פייטסבורג (ק)	06:24	06:19	09:05	09:09	09:50	09:53	11:03	11:05	14:02	14:01	20:33	20:26	21:05	20:58	20:09	21:10
ארה"ב, שיקגו (ק)	05:52	05:46	08:32	08:36	09:19	09:22	10:33	10:34	13:33	13:31	20:07	19:59	20:40	20:32	19:43	20:45
בוליביה, לה-פס (ח)	06:54	06:57	09:15	09:13	09:46	09:44	10:45	10:43	13:09	13:08	18:21	18:22	18:45	18:46	18:04	18:56
בלגיה, אנטוורפן (ק)	06:18	06:09	08:50	08:59	09:57	10:01	11:15	11:18	14:27	14:25	21:27	21:16	22:09	21:58	21:00	22:15
בלגיה, בריסל (ק)	06:20	06:11	08:52	09:00	09:58	10:02	11:16	11:18	14:27	14:26	21:26	21:16	22:08	21:56	20:59	22:13
ברזיל, סאן פאולו (ח)	06:37	06:41	08:52	08:51	09:25	09:23	10:22	10:21	12:43	12:42	17:50	17:52	18:10	18:13	17:34	18:22
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	06:24	06:28	08:40	08:38	09:12	09:10	10:10	10:08	12:31	12:30	17:34	17:37	17:59	18:01	17:18	18:11
בריטניה, לונדון (ק)	05:35	05:26	08:07	08:15	09:14	09:18	10:33	10:35	13:45	13:44	20:48	20:37	21:29	21:17	20:24	21:34
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	05:37	05:27	08:02	08:13	09:19	09:23	10:39	10:42	13:54	13:53	21:02	20:51	21:48	21:35	20:38	21:54
גרמניה, ברלין (ק)	05:38	05:28	08:07	08:16	09:18	09:23	10:38	10:40	13:51	13:50	20:58	20:47	21:40	21:28	20:30	21:46
גרמניה, פרנקפורט (ק)	06:05	05:56	08:39	08:46	09:42	09:46	11:00	11:02	14:10	14:08	21:06	20:56	21:47	21:36	20:40	21:52
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	06:42	06:46	08:54	08:52	09:28	09:25	10:24	10:23	12:44	12:43	17:48	17:51	18:07	18:10	17:33	18:20
הודו, מומבאי (ח)	06:18	06:16	08:56	08:57	09:28	09:29	10:35	10:35	13:17	13:16	19:14	19:10	19:38	19:35	18:53	19:45
הודו, פונה (ח)	06:14	06:13	08:52	08:53	09:25	09:25	10:31	10:32	13:13	13:12	19:09	19:06	19:34	19:30	18:48	19:40
הונגריה, בודפשט (ק)	05:31	05:23	08:08	08:14	09:04	09:08	10:21	10:23	13:27	13:26	20:16	20:07	20:54	20:44	19:50	20:59
טורקיה, איסטנבול (ח)	05:03	04:57	07:44	07:48	08:30	08:32	09:43	09:45	12:42	12:41	19:15	19:08	19:48	19:40	18:51	19:53
יוון, אתונה (ק)	06:34	06:29	09:15	09:19	09:58	10:00	11:10	11:12	14:07	14:05	20:33	20:26	21:04	20:57	20:10	21:09
מולדובה, קישינב (ק)	05:53	05:45	08:31	08:37	09:26	09:29	10:42	10:44	13:48	13:47	20:35	20:27	21:13	21:03	20:10	21:18

רנה
לוח זמנים לשבוע פרשת עקב - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת
(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמו"ר											
	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א		
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	06:13	06:15	08:53	08:54	09:25	09:26	10:32	10:32	13:14	13:14	19:11	19:08	19:36	19:32	18:50	19:42
ניו-זילנד, קרייטטצ'רץ (ח)	07:47	07:38	09:26	09:22	10:09	10:05	10:59	10:56	13:06	13:05	17:25	17:32	17:59	18:06	17:13	18:18
נפאל, קטמנדו (ח)	05:27	05:31	08:11	08:13	08:47	08:48	09:56	09:56	12:43	12:43	18:52	18:48	19:19	19:14	18:30	19:25
סין, בייג'ין (ח)	05:14	05:19	08:00	08:04	08:45	08:47	09:58	09:59	12:56	12:55	19:27	19:20	19:59	19:51	19:01	20:04
סינגפור, סינגפור (ח)	07:06	07:05	09:36	09:36	10:06	10:06	11:09	11:09	13:41	13:41	19:16	19:15	19:39	19:38	18:57	19:47
פולין, ורשא (ק)	04:59	05:08	07:38	07:47	08:48	08:53	10:07	10:10	13:21	13:19	20:25	20:14	21:09	20:56	19:58	21:14
פרו, לימה (ח)	06:26	06:24	08:48	08:47	09:18	09:17	10:18	10:17	12:44	12:44	18:03	18:03	18:26	18:27	17:45	18:36
צרפת, ליון (ק)	06:25	06:33	09:11	09:16	10:04	10:07	11:19	11:21	14:24	14:22	21:08	20:59	21:44	21:35	20:43	21:49
צרפת, פריז (ק)	06:26	06:34	09:10	09:16	10:09	10:13	11:26	11:29	14:34	14:33	21:29	21:19	22:07	21:56	21:03	22:12
קולומביה, בוגוטה (ח)	05:53	05:53	08:26	08:26	08:56	08:55	09:59	09:59	12:33	12:33	18:12	18:11	18:35	18:34	17:53	18:43
קנדה, טורונטו (ק)	06:08	06:15	08:54	08:59	09:44	09:47	10:58	11:00	14:00	13:59	20:41	20:33	21:13	21:04	20:17	21:18
קנדה, מונטריאול (ק)	05:40	05:47	08:26	08:31	09:18	09:21	10:33	10:35	13:37	13:36	20:22	20:13	20:56	20:47	19:56	21:01
קפריסין, לרנקה (ק)	05:56	06:01	08:41	08:44	09:22	09:24	10:33	10:34	13:26	13:25	19:47	19:41	20:16	20:10	19:24	20:22
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	05:08	05:19	07:37	07:52	09:03	09:08	10:24	10:27	13:42	13:40	20:56	20:43	21:44	21:30	20:28	21:50
רוסיה, מוסקבה (ח)	04:37	04:48	06:57	07:17	08:34	08:39	09:56	09:59	13:16	13:14	20:37	20:24	21:24	21:09	20:08	21:30
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	05:01	05:09	07:47	07:52	08:42	08:46	09:58	10:01	13:05	13:03	19:53	19:44	20:30	20:20	19:27	20:36
שווייץ, ציריך (ק)	06:06	06:13	08:51	08:57	09:47	09:50	11:03	11:05	14:09	14:08	21:02	20:53	21:36	21:25	20:37	21:41
טאילנד, בנגקוק (ח)	06:03	06:04	08:40	08:41	09:12	09:12	10:17	10:17	12:56	12:55	18:46	18:43	19:10	19:07	18:26	19:16

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי, ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר.

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם!

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחר ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחר הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהי רָצוֹן מִלְפָּנֶיךָ יי אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעֲדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לְמַחֲזֵז חֲפָצֵנוּ לְחַיִּים וְלִשְׂמֻחָה וְלִשְׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכָּף כָּל-אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל-פּוֹרְעָנוֹת הַמַּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לְעוֹלָם. וְתַשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל-מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתַתְּנֵנוּ לֶחֶן וְלַחֲסֵד וְלִרְחֻמִּים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל-רוֹאֵינוּ, וְתַגְמִלֵנוּ חֲסִדִּים טוֹבִים וְתַשְׁמַע קוֹל תַּפְלָתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תַּפְלַת כָּל-פֶּה: בְּרוּךְ אַתָּה יי, שׁוֹמֵעַ תַּפְלָה:

לזכות

לוי ש"י הלוי בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי' ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי' הלוי וזוגתו **מוראל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעין חנה**

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב"ד 60840 ישראל – P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: www.DvarMalchus.Org

www.otzar770.com • www.lahak.org • www.Chasidut.TV

...

הנרות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: office@chazak.co.il – www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00744
02/08/2020

2 3 0 4 - 3 3 7 7

P.P.
שולם
1949
תל אביב

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים